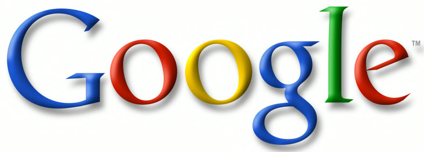

6000755100

ARKIV

TILL UPPLYSNING OM

SVENSKA KRIGENS

OCH

KRIGSINRÄTTNINGARNES HISTORIA.

ANDRA BANDET.

STOCKHOLM, 1860.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

TIDSKIFTET

FRÅN OCH MED ÅR 1630 TILL OCH MED ÅR 1632.

ANDRA BANDET.

HANDLINGARNE UNDER LEDNING AF

H. K. H.

HERTIGEN AF ÖSTERGÖTHLAND

ORDNADE OCH UTGIFNE

AF

J. MANKELL,

LÖJTNANT VID KONGL. WERMLANDS REGEMENTE.

General-Ordres N:o 39 år 1859.

Kongl. Majt., som i Nåder beslutat att utgifvandet af »Arkiv till upplysning om Svenska krigens och krigsinrättningarnes historia» skall fortsättas, har i Nåder uppdragit åt **General-Lieutenanten, Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergöthland,** att hafva högsta ledningen häraf, samt derjemte Nådigst tillåtit att såsom Hans Kongl. Höghets närmaste biträde Lieutenanten vid Kongl Wermlands Regemente JULIUS MANKELL må tjenstgöra.

Stockholms Slott den 27 Januari 1859.

På Nådigste Befallning

J. M. BJÖRNSTJERNA
Departements-Chef.

Erik af Klint.

FÖRORD.

Till krigshistoriens vänner inom Svenska hären och flottan, och till den historiska vetenskapens befordare och idkare i allmänhet, öfverlemnas härmed *Andra Bandet* af det *Arkiv till upplysning om Svenska Krigens och Krigsinrättningarnes Historia*, hvars samlande och ordnande begyntes år 1852 under min Broders, Hertigens af Uppland, högsta ledning. Efter Hans förtidiga bortgång utgafs det *Första Bandet* af Generalstabs-officeraren m. m. Frih. R. M. Klinkowström, dervid biträdd af de personer, hvilka från början beordrats att deltaga i arkivets upprättande. Detta första band innehöll sammanlagdt 549 handlingar rörande anledningen till Sveriges deltagande i trettioåriga kriget, Gustaf Adolfs bref, memorialer och instruktioner m. m. angående krigets förande åren 1630—1632, samt slutligen åtskilliga krigsrelationer för samma år. De handlingar rörande samma tidskifte, hvilka skulle intagas i andra och tredje banden af arkivet, voro visserligen, vid det förstas utgifvande, till större delen redan samlade; men deras offentliggörande har det oaktadt, tillfölje af åtskilliga mellankommande hinder, någon tid blifvit fördröjdt.

Detta band innehåller 326 handlingar, nemligen: bref, memorialer, embetsberättelser m. m. från furstar, riksrådet, befälhafvare vid krigshären och flottan, samt andra med ansvarsfulla värf uppdragna personer. Af handlingarne äro 59 från Fältmarskalken Horn, 39 från Rikskansleren Oxenstjerna, 36 från Konungens Sekreterare Lars Grubbe, 21 från Generalen af infanteriet Johan Banér, 16 från Rådet, 16 från General-Major Kniphausen, 14 från General-Kommissarien Erik Andersson Trana, 10 från Generalen af kavalleriet, sedermera Fältmarskalken Tott, lika många från General-Löjtnanten af kavalleriet Baudissin och från Riksrådet

Johan Sparre, 9 från Hertig Georg af Lüneburg och lika många från Konungens Resident i Hamburg, D:r Salvius, 7 från Öfverste Lars Kagg, 5 från Landtgrefven af Hessen-Cassel, 4 från Churfursten Johan Georg af Sachsen, Administratorn Christian af Halle och General-Majoren Lessle, 3 från Hertig Bernhard af Weimar, Amiral Ryning samt Öfverstarne D. Falkenberg och Sperreuter, 2 från Riksamiralen Gyllenhjelm, Riksrådet Claes Horn, Rhengrefve Otto Ludvig, Rådet i Magdeburg, Öfverste Stålhandske och Sekreteraren Nicodemi; och dessutom ett bref från hvardera af 24 andra personer jemte 3 relationer och 4 bref-extracter. Tredje delen kommer att innehålla förslager angående medels anskaffande till krigets förande, samt dessa medels fördelning, äfvensom listor öfver krigsfolket styrka m. fl. till samma ämnen hörande handlingar, samt skall inledas med en kort framställning af Svenska krigsväsendets ståndpunkt vid den ifrågavarande tidsperioden.

Afsigten var från början att till detta andra band foga tvenne planer, nemligen öfver lägren vid Werben och Nürnberg, hvilka i original från den tiden finnas i våra arkiver. Men då dessa planer, ehuru visserligen i något förändrad skala, redan blifvit offentliggjorda i Atlas öfver Svenska Krigshistoriens märkvärdigaste fältslag af Löjtnant J. Mankell, har man trott sig göra läsaren en större tjenst genom att meddela en karta öfver Tysklands politiska indelning under trettioåriga kriget, å hvilken karta äfven Gustaf Adolfs alla marcher noggrant äro angifne. Utan en sådan karta torde det vara svårt, om ej rentaf omöjligt, att rätt förstå dåtidens invecklade såväl politik som krigföring, hvilka båda härledde sig från det Tyska rikets onaturliga söndersplittring i till antalet flera hundrade riksomedelbara delar.

I afseende på handlingarnes stafning och kommatering har man, i detta band, följt den ursprungliga planen, nemligen att väl använda modernare stafning, men på samma gång, såvidt möjligt varit för begripligheten skuld, bibehålla den gamla satsbyggnaden, hvarigenom handlingarne i allt väsendtligt hafva bibehållit sin ursprungliga prägel.

Äfven inledningens affattande har skett i närmaste öfverensstämmelse, med hvad man i detta hänseende för första bandet ansett lämpligt, nemligen att vid krigshändelsernas framställning kring dem gruppera urkunderna på det sätt, som mest borde underlätta deras användande af läsaren eller forskaren. Då likväl en så vidlyftig inledning, som till första bandet blifvit begagnad, skulle alltför mycket hafva ökat detta andra bands omfång, har man sett sig nödsakad att relatift till handlingarnes mängd göra den kortare. Man tror sig derföre ej hafva minskat dess nytta. Inledningen till en samling urkunder, sådan som denna, bör nemligen ingalunda *bespara* forskaren besväret att studera handlingarne, ty detta vore att göra de sednare till bihang i ställe för hufvudsak, utan den bör snarare tjena såsom hänvisning till de källor, han lämpligast kan begagna.

Slutligen bör icke lemnas oanmärkt, det förtjensten af att hafva ordnat efterföljande, för vår krigshistoria så vigtiga och värderika samlingar, i väsendtlig mån tillkommer Löjtnanten vid Kongl. Wermlands Regemente, J. Mankell, hvilken derigenom gjort sig ytterligare förtjent af den Svenska krigshistorieforskningen.

Stockholm i Maj 1860.

OSCAR.

INLEDNING.

1631.

Genom de Kejserliges bortdrifvande från den fasta ställningen vid Gartz och Greiffenhagen juldagarne år 1630 förbättrades i icke ringa mån den Svenska arméns temligen ofördelaktiga och inklämda ställning mellan de af fienden besatta fästningarne å ena sidan och sjökanten å den andra. Konung Gustaf Adolf fick tillfälle att inqvartera hälften af sina trupper i den del af Neumark, som ligger mellan Oder, Warthe och Polska gränsen, och hvilken ännu icke var alldeles förstörd af fienden. Svenska arméns ställning och styrka vid början af år 1631 synes bäst af följande tabell, uppgjord efter åtskilliga listor, som skola införas i tredje delen:

		Friske.	Sjuke och hästlöse.	Summa.
Hos Konungen i Neumark		14,000	6447	20,447
Garnisoner i	Stralsund	1854	854	2708
	Landt Rügen	350	422	772
	Barth	300	200	500
	Ribbenitz	1168	1432	2600
	Anklam	960	100	1060
	Wolgast	700	500	1200
	Yckermünde	?	?	
	Stettin	4389	2207	6596
	Stargard	610	373	982
	Wollin, Camin	400	100	500
	Rügenwalde	500	100	600
	Treptow	500	?	500
	Gartz, Greiffenhagen	ett regemente från Stettin.		
	Framför Colberg	?	?	
		25,731	12,734	38,465

De fästningar, hvilka ännu innehades af de Kejserlige i Pommern, Brandenburg och Mecklenburg, voro: Greifsvalde, Colberg, Landsberg, Frankfurt a. d. Oder, Neu Brandenburg, Demmin, Rostock, Wismar och Dömitz, med flera mindre. I Spandau, Berlin, Peitz, Cüstrin och Driesen lågo Brandenburgska besättningar. Vid Magdeburg hade administratorn Christian af Halle och Öfv. Didrik af Falckenberg samlat 3000 man. Deremot hade de Kejserlige vid Dessau en brygga öfver Elben, hvilken betäcktes af en starkt besatt skans.

Under större delen af Januari låg Svenska fältarmén stilla i de Neumarkska qvarteren. Gustaf Adolf begagnade tiden att ordna de politiska förhållandena till andra magter, samt att förbereda medel till kommande vårfälttågs utförande. Danmarks hållning var ganska tvifvelaktig och förorsakade Konungen mycket bekymmer; i N:o 193 infordrar han rådets betänkande i detta afseende, hvars åsigter synes af N:ne 619 och 645. Förhållandet till England var vänskapligt; likväl kunde Carl I, hvars händer voro bundne genom tvistigheterna med hans folk, icke verksamt uppträda till förmån för den protestantiska saken; det oaktadt understödde han ifrigt de storartade värfningar, som af Markisen Hamilton m. fl. för Svenska Kronans räkning anställdes i Skottland, och om hvilkas fortgång N:e 168, 169 och 614 m. fl. lemna upplysning. Med Frankrike slöts d. 20 Jan. i högqvarteret Bärvalde ett förbund, på vilkor att Ludvig XIII skulle lemna i subsider 120,000 R:dr för år 1630 samt sedan 400,000 årligen under 5 års tid, hvarigenom krigsbördan i väsendtlig mån lättades.

Äfven General-Staterna (Holland), hvilka voro inbegripne i krig med Spanien, lemnade några mindre subsidier (år 1631 60,000 R:dr). Härtill hoppades man äfven förmå den Venetianska republiken (se N:o 192, 7:o). Förhållandet till Spanien, som verksamt understödde Kejsaren, var ännu obestämdt; denna magt hade likvisst bidragit till den i Wismar föregående året samlade eskaderns utrustning, samt kunde, om dess vid Dünkirchen befintliga flotta förenade sig med den Danska, tillfoga Sverige mycken skada. Det år 1629 slutna fördelaktiga stilleståndet med Pohlen medgaf Svenska Kronan större delen af inkomsterna från de indrägtiga Preussiska tullarne vid Dantzig, Pillau, Memel, Windau och Libau, hvarföre Gustaf Adolf vida föredrog detsamma framför en verklig fred. För att hindra Pohlen att bryta det underlät han icke att uppägga Ryssland till krig (se 614); för öfrigt blef förhållandet till sistnämnde magt vänskapligt, hvarjemte spannemålshandeln med densamma var ganska inbringande.

Hvad beträffar förhållandet till Tyskland, så särskiljde Gustaf Adolf mycket noga mellan sina vänskapliga tänkesätt mot Romerska riket å ena sidan och sina fiendtliga åtgärder mot Österrikiska huset

och Ligan å den andra. Upplysande i detta hänseende äro Kejsarens och Churfurstarnes från Regensburg aflåtna skrifvelser (införde i Chemnitz, Del I, s. 97 och 98), samt Konungens svar derå (samma ställe s. 100—104). Äfven N:ne 590 och 619 i Arkivet bidraga till sakens utredande. Det allmänna krigsändamålet var protestantiska religionens återställande på alla ställen der den blifvit undertryckt; restitutionsediktets upphäfvande, hvarigenom de protestantiska ständerna återfingo de andliga, sekulariserade länderier, hvilka blifvit dem beröfvade; de fördrifna furstarnes återinsättande; garnisonernes uttågande ur fästningarne, och framför allt ur de närmast Östersjön belägne, hvarigenom faran för Sverige upphörde; samt slutligen krigsomkostnadernas ersättande — med ett ord en fullständig återgång till det före trettioåriga krigets utbrott herrskande tillståndet.

I afseende på förhållandet till de särskilda riksledamöterne må nämnas, att med Pommern och Hessen-Cassel redan föregående året förbund blifvit slutne; de fördrifna Hertigarne af Mecklenburg, den protestantiske Erkebiskopen af Brehmen och Hertig Georg af Braunschweig Lüneburg (se N:o 189) väntade, liksom Administratorn af Halle, blott på Svenskarnes framryckande för att verksamt uppträda. Borgarne i de fria protestantiska städer, hvilka hittills varit befriade från Kejserliga besättningar, såsom i Lübeck, Hamburg, Lüneburg, Hildesheim, Braunschweig, Erfurth m. fl., ja till och med till en viss grad i Magdeburg, voro visserligen vänskapligt sinnade, men önskade helst förblifva neutrale. Deremot voro Churfurstarne af Brandenburg och Sachsen, Hertigarne af Braunschweig-Wolfenbüttel och Br.-Celle m. fl. fastän tillsvidare neutrale, dock föga vänskapligt stämde mot Svenskarne, hvilkas utbredande betraktades med misstänksamma blickar. De åsyftade derföre att bilda en sjelfständig protestantisk Liga, som skulle stå midt emellan Kejsaren och katolska Ligan å ena sidan, samt Svenskarne å den andra. Till detta parti slöt sig tillsvidare, innan Svenskarne vunnit några betydande fördelar, större delen af södra Tysklands undertryckta protestantiska ständer, hvaribland likvisst många redan nu i tysthet suckade efter Gustaf Adolfs ankomst. I Chemnitz (Del I s. 113—115) finnas de underhandlingar anförda, som under vistandet i Bärwalde plägades med Brandenburg. N:ne 61, 178, 184, 187, 284, 560, 563, 586, 602, 625 och 641 i arkivet lemna upplysningar angående tillståndet i Magdeburg till slutet af Mars 1631.

Förhållandet till Kejsaren och i sammanhang dermed till Ligan — för hvilken sednare Frankrike likväl försökte medla — var rent fiendtligt. Det oaktadt uppgafs icke helt och hållet hoppet om fredlig öfverenskommelse, enligt hvad man kan se af ofvannämnda i Chemnitz in-

(då liktydande med utrikesministerns) och Rådets tankar i saken framgå af N:ne 590 och 614 i arkivet. Man finner deraf, att nämnde auctoriteter med Konungen öfverensstämde deri, att man blott genom krigets kraftiga förande kunde hoppas förmå Kejsaren gifva vika, samt att man icke borde lita på hans fredliga försäkringar.

Gustaf Adolf förberedde äfven till kommande vår utförandet af en storartad operationsplan. I bref från Ribbenitz d. 5 och 8 Okt. 1630 (N:ne 142 och 144) framställde han första gången denna plan till Rikskanslerens och Rådets begrundande. Med icke mindre än 90,000 man, fördelade på 5 arméer, ville han framtränga i Tyskland och derigenom efterhand utrötta Kejsaren och »klerkeriet»; fullständiga förslag till medels anskaffande medföljde äfven. I bref från Elbing af d. 31 Okt. 1630 och d. 4 Jan. 1631 (N:ne 589 och 612) gillade Oxenstjerna planen med några jemkningar, föreslog en närmare fördelning af medlen på de särskildta arméerna, samt lofvade att göra allt hvad på honom ankomme till deras anskaffande. Äfven Rådet gillade (N:o 605) *planen*, men tviflade högeligen på möjligheten af tillräckliga *medels* anskaffande. Härmed var likväl Gustaf Adolf ingalunda belåten. Han hade redan under föregående höst flera gånger haft anledning till missnöje med den långsamhet, hvarmed Rådet och kammarverket anskaffade och utsände de påräknade penningemedlen och utrustnings-persedlarne. För att göra slut härpå, beslöt han åt tvenne driftiga personer anförtro ledningen af dessa magtpåliggande angelägenheter. En viss Erik Larsson, till hvilken han synes fattat ett stort förtroende under kriget, hemsändes med vidsträckta fullmagter och omfattande instruktioner för att taga handen om uppbärandet, förvaltningen och utanordningen af alla subsidier och andra medel, som voro anslagne till krigets förande (se skrifvelsen till kammarråden och memorialet, N:ne 191 och 192). Åt Pfaltzgrefven Johan Casimir uppdrogs krigsfolkets upptagande, utrustande och öfversändande till Tyskland, äfvensom flottans iståndsättande (se memorialet N:o 194). »Fältherren» Herman Wrangel skulle ställa allt i ordning för att möta ett anfall från Danmark, samt sedan fram på våren företaga en rekryterings- och mönstringsresa öfver hela Sverige, Finland, Liffland och Estland (N:o 197); rådets memorial för Wrangel se 677. Riksrådet Claes Fleming uppdrogs att anskaffa och öfversända 200 jernstycken (N:o 198). I tvenne bref från Bärwalde d. 22 Jan., det ena till Rådet och det andra till Pfaltzgrefven (N:ne 195 och 196), redogjorde Konungen slutligen för ställningen i allmänhet, hvilken han ansåg ganska fördelaktig, blott penningar anskaffades, hvarjemte han tillkännagaf sin önskan att Drottningen på våren med flottan måtte komma öfver till Tyskland.

De flesta af ofvannämnde skrifvelser affärdade Konungen, medan han låg i de Neumarskska qvarteren med högqvarteret i Bärwalde. Hans afsigt hade efter Oderpassens eröfring i början varit att belägra Landsberg, som låg på norra sidan af den träskiga Warthe (N:o 180); men han måste afstå härifrån af brist på lifsmedel, och i stället förlägga krigsfolket i kantonneringar. Om hvad som förefÖll under Januari månad, lemna N:ne 615 och 617 underrättelse; mindre vigtiga detaljer afhandlas i N:ne 181, 182, 183, 188 och 191. I slutet af månaden skred Konungen till utförande af årets operationsplan, nemligen att genom Mecklenburg nalkas Elben och Magdeburg; brist på underhållsmedel tvang honom äfven att söka andra qvarter. Åt Horn, som qvarlemnades i Neumark med 7000 man, utfärdades (se 199) noggranna instruktioner, huruledes han skulle förhålla sig, om de Kejserlige begagnade sig af Konungens frånvaro för att öfverfalla honom eller om de följde efter Konungen till Mecklenburg; äfven blokaden af Colberg skulle skärpas. Åt Kniphausen, som jemte Tott i Wolgast skötte blokaden af Greifswalde, gafs i början befallning att besätta städerna Loitz, Demmin och Neu-Brandenburg, om fienden frivilligt utrymde dem, hvilket man synes haft skäl att förmoda (N:o 185). Då detta likväl ej inträffade beordrades Kniphausen att med alla de trupper i Vor-Pommern, som möjligtvis kunde undvaras i garnisonerne eller ej behöfdes för blokaden af Greifswalde, från Stralsund och Anklam marschera till Stettin, för att der utgöra föreningsbandet mellan Horn och Konungen, när den sednare inryckt i Mecklenburg (N:o 186). Snart derpå ändrade Gustaf Adolf likväl sin mening såtillvida, att Kniphausen visserligen skulle samla sina trupper vid Stralsund, men derifrån förena sig med hufvudstyrkan i Mecklenburg (N:ne 201, 204, 210 och 213).

Om de krigsrörelser, som hade till följd eröfringen af Neu-Brandenburg, Loitz, Demmin m. fl. orter lemnar N:o 509 jemte Chemnitz upplysning. I N:o 616 anföres de kejserliga besättningarnes styrka i Vor-Pommern, fastän de kanhända antagas något för svaga. N:ne 202, 205, 206, 209 och 214 vidröra mindre betydande omständigheter. Under hela expeditionen sysselsatte sig konungen oafbrutet med den i Neumark qvarlemnade styrkans tillstånd. Horn hade vid konungens afmarch sammandragit sina trupper kring Soldin, för att möta ett möjligtvis från Landsberg af de kejserlige företagit försök att anfalla. Redan några dagar efter sin afmarch gaf honom likväl Gustaf Adolf befallning, att åter sprida trupperna i qvarteren (N:o 203). Men under tiden hade Horn erhållit underrättelse om Tillys ankomst till Frankfurth a. d. Oder (N:o 617 och 618); han vågade derföre ej allenast icke gå i qvarter, utan drog sig derjemte ytterli-

gare tillbaka till granskapet af Stargard (620). Straxt derpå fingo emedlertid både han och konungen underrättelse om Tillys uppbrott vesterut från Frankfurth. Gustaf Adolf synes i början hafva förmodat, att den kejserlige fältherrn skulle vända sig mot Oder-fästningarne, hvarföre han beordrade Horn till Stettin (N:o 207), samt tillsade kommendanten såväl der, som i Gartz och Greiffenhagen, att se sig väl före (208 och 211). Horn beredde sig just att vid Stettin och Greiffenhagen öfvergå Odern för att närma sig konungen (621), då han likväl erhöll befallning att stanna samt blott förhindra Colbergs undsättning (212 och 217). Och då snart derefter Demmin fallit, samt Tilly förmodades blott vilja spärra vägen till Magdeburg för hufvudstyrkan, fick Horn ordre att återvända i qvarteren (219), hvilket allt han äfven med sin vanliga försigtighet och omtanka utförde (622 och 624). Snart derefter gaf sig garnisonen i Colberg af hunger; om förloppet med stadens blokad, samt de anordningar som vidtogos att hindra undsättning sjöledes från Wismar, se N:ne 227 och 230.

Redan under den korta belägringen af Demmin hade Gustaf Adolf förlagt större delen af sitt rytteri i qvarter söder och vester om staden under Kniphausens och Baudissins befäl; desse erhöllo noggranna ordres, huruledes de skulle förhålla sig, om Tilly, som vid denna tid nalkades Ruppin, anföll dem (215, 216 och 218). Sedan Demmin fallit och då Tilly tillsvidare syntes hålla sig stilla i Brandenburg, beslöt konungen låta hela sin armé gå i qvarter under sednare hälften af Februari, hvarjemte han sjelf reste till Stettin (510). De mest minutiösa instruktioner lemnades likväl till Banér (221, 223 och 233), som fick befälet öfver trupperna kring Demmin, till Kniphausen (224, 226, 228, 232 och 234), som skulle anföra dem kring Neu-Brandenburg, samt till Baudissin och Teufel (225), hvilka lågo kring Prentzlau, huruledes de skulle förfara med soldaternas underhåll, samt hvilka åtgärder, som borde vidtagas, om Tilly anföll någotdera qvarteret eller försökte undsätta Greifswalde, hvars blokad fortsattes af Tott (222). Kniphausen, som var längst framskjuten, lemnade underrättelser om Tillys företag och styrka (623, 626 och 627). Vid samma tid insände amiral Ryning rapport, att den i Stralsund förlagda afdelningen af flottan vore färdig att utlöpa, så snart isen gått upp, samt att 5 fartyg blifvit afsända till redden utanför Colberg, för att hindra stadens undsättande från sjösidan (628). För att förena omsorgerna om arméens underhåll och förplägning i en hand, uppdrogs åt Erik Anderson (adlad med namnet Trana) att vara krigskommissarie, hvarjemte åt honom meddelades en omfattande instruktion rörande anskaffandet af penningar, proviant, artilleri och farkoster,

samt angående folkets inqvartering och de eröfrade städernas beffistande (231). I bref till Rikskansleren tillkännagaf konungen slutligen sin afsigt att låta folket uppfriska sig i qvarteren till sommaren, då han ville rycka i fält och genom Mecklenburg närma sig Elben samt undsätta Magdeburg, för hvilket ändamål Rikskansleren borde bistå honom med penningar, bröd och hafra; derjemte medföljde en noggrann qvarterlista öfver hela armén (241 och 242).

Tilly var likvisst ingalunda hågad att lemna den Svenske konungen i fred. Då han kommit för sent att rädda Demmin, ville han göra ett försök att genombryta de Svenska qvarteren för att åtminstone undsätta Greifswalde. Han uppbröt derföre i början af Mars från Ruppin mot Neu-Brandenburg, samt omringade hastigt staden. Af de krigshändelser, som nu följde under loppet af Mars, gifva 511, 512, 513, 646 och 654 en allmän öfversigt. Kniphausen lemnade genast rapport, att fienden nalkades. Men konungen synes i början blott hafva trott, att Tilly skulle vilja tränga trupperna ur de yttersta qvarteren; han sände derföre befallning till de trenne qvarterbefälhafvarne, Banér, Kniphausen och Baudissin, att de visserligen skulle göra sig i ordning till uppbrott och samling, men ej för tidigt lemna de dyrbara qvarteren (235, 236, 237 och 238). Då han likväl straxt derpå fick veta, att fienden närmade sig Neu-Brandenburg, befallde han Kniphausen derstädes försvara sig (240), och Banér att vid Demmin samla sina trupper (234) samt uppbryta till Friedland (244), hvilket denne enligt sin instruktion redan gjort (629), hvarjemte han gillade Baudissins redan skedda uppbrott från Prentzlow till samma ställe (630), men bad honom vid Pasewalck invänta hans ankomst (239).

Konungen blef emedlertid snart öfvertygad om, att Tilly verkligen på allvar ansatte Brandenburg, samt beslöt derföre att sammandraga hela sin fältarmé vid Friedland för att undsätta Kniphausen, äfven om detta skulle medföra en slagtning. Först ville han likväl samla Baudissins och Horns trupper vid Pasewalck. Horn fick befallning att genast uppbryta till Stettin med alla i Neumark disponibla regementer (246), och då han hyste några betänkligheter häremot med anledning af den från Colberg just genomtågande kejserliga besättningens hotelser (631), uppmanandes han att skyndsamt eskortera densamma till Landsberg samt hastigt närma sig (247). Derefter reste konungen (d. 5) till Pasewalck, hvarest han fick rapport från Banér, att denne öfver Osten marscherat till Friedland och noga besatt alla passen vid Tollense (632). Äfven Horn kom samma dag med större delen af sin styrka till Stettin (633). Kniphausen redogjorde för fiendens anstalter vid Neu-Brandenburg (634); till svar uppmanades för-

svara sig som en tapper kavaljer, emedan han snart skulle få undsättning (249); kunde han ej hålla sig skulle han gå in på ett hederligt accord (252); förmodligen var det denna ordres, som af fienden uppsnappades, hvarigenom Kniphausen föranledes att afslå hvarje förslag till dagtingan. Banér anbefalldes att noga gifva akt på passen vid Tollense (245), samt att, om fienden, förbigående Brandenburg, nalkades honom, inkasta 1000 man i Friedland och med sin återstående styrka draga sig bakom det norr om staden belägna Kafvelpasset (248) samt der afvakta konungens snart inträffande ankomst (254); Banér insände vid samma tid rapport om sina förrättningar (635). Till kommendant i det nyligen intagna Colberg sattes blokadens befälhafvare Öfv. Boethius (250), hvarjemte garnisonen förstärktes från Preussen (253). Åt Öfv. Lessle anförtroddes ledningen af de i Neumark qvarlemnade trupperna (251).

Då Konungen vid Pasewalck fått till sig större delen af de väntade trupperna, beslöt han att (d. 6 eller d. 7) stöta till Banér, samt, om så behöfdes, våga batalj, för att tvinga Tilly att upphäfva Neu-Brandenburgs belägring. Men när detta beslut blef bekant inom armén, yppade sig bland soldaterna en så betänklig anda, att anförarne måste tillkännagifva, det de ej vågade lita på folket i en strid mot Tillys gamla, bepröfvade och segervanda soldater (646 s. 214). Härigenom nödgades Gustaf Adolf öfvergifva sin första plan samt måste blifva betänkt på någon annan åtgärd att divertera Tilly. Han beslöt då att lemna Neu-Brandenburg åt sitt öde, blott Kniphausen kunde rädda folket, i hvilket hänseende han litade på sin (252) gifna befallning. Horn fick befälet öfver Banérs vid Friedland samlade trupper, med instruktion, att om fienden efter Brandenburgs fall trängde på, retirera till Anklam vid Peene samt kraftigt försvara sig bakom denna flod, för att hindra Tilly att upphäfva blokaden af Greifswalde (256). Sjelf begaf sig konungen med hufvudstyrkan till Angermünde (d. 8), för att derifrån öfver Haveln oroa Tillys förbindelse med brohufvudet vid Dessau (hans enda öfvergångspunkt af Elben), och dymedelst tvinga honom till återtåg. Som det likväl ganska lätt kunde hända, att Tilly hastigt vände sig mot honom med öfverlägsen styrka, då återtåget till Stettin kunde blifva afskuret, hvarjemte armén hade Odern i ryggen, beslöt konungen att vid Swedt slå ett förskansadt läger och att från Stettin uppföra fartyg och bromaterialier för tvenne bryggor, äfvensom tungt artilleri till förskansningarnes bestyckande; detta värf anförtroddes åt och utfördes äfven af Johan och Carl Banér samt Torstenson (255, 261, 264, 274 och 640). En Virgin skulle taga befälet i Gartz och förbättra dess fästningsverk (282). Slutligen anbefalldes Lessle, att med allt det disponibla folket i Neu-

mark begifva sig till Kranchen, midt emot Swedt på andra sidan Odern, sedan likvisst besättningar blifvit qvarlemnade i Stargardt, Königsberg, Soldin, Bärwalde och Ahrenswalde, för den händelsen, att de kejserlige skulle företaga något utfall från Landsberg (262, 263 och 265).

Under tiden låg konungen i ständig brefvexling med Horn, från hvilken de säkraste underrättelserne om Tillys företag erhöllos, och om hvars lilla corps han var särdeles bekymrad. Straxt efter ankomsten till Friedland (d. 8) rapporterade Horn om tillståndet derstädes samt hvad han visste om fienden (636). Konungen förnyade sina i instruktionen (256) gifna föreskrifter, bad honom låta uppbättra Stralsunds fästningsverk och noga akta denna stad (257) samt befallde honom att, om Tilly efter Brandenburgs fall skulle tränga på, taga garnisonerna och provianten ur Malchin, Friedland och Treptow (258); skulle Tilly deremot hastigt vända sig mot konungen, borde Horn öfver Stettin och på andra sidan Odern söka förening med honom (260). Då Gustaf Adolf snart derefter (d. 11) fick underrättelse om Brandenburgs stormning, sände han en kondolens-skrifvelse till den fångne Kniphausen (267), upprepade åter sina befallningar till Horn (266 och 270), samt uppmanade Baudissin, hvilken med större delen af kavalleriet blifvit qvarlemnad vid Prentzlow (259), att vara på sin vakt, ifall Tilly nalkades (269). Horn rapporterade derefter om Brandenburgs fall, samt att Tilly nalkades Friedland, hvarföre han utrymt staden och dragit sig tillbaka norr om Kafvelpasset (637); konungen sände honom då slutliga instruktioner, huru han skulle förhålla sig, om Tilly med hela sin magt eller delvis förföljde honom (271). Men då Horn dagen derefter meddelade, att Tilly stannat samt syntes vilja draga sig tillbaka (638 och 639), gaf konungen honom tillåtelse att lägga sina trupper i qvarter (272). Knappt hade detta likvisst skett, förrän Tilly tågade till Lychen i rigtningen mot konungen i Schwedt; och då den sistnämnde tillfölje häraf befarade ett anfall; samt hvarken hade lägret eller bryggorna färdiga, sände han ordres till Horn, att denne med sin afdelning öfver Löckenitz skynda till hans undsättning (273, 275 och 276). Men då Tilly stannade vid Lychen, lät konungen äfven Horn för underhållets skuld lägga sig vid Löckenitz (277), hvarifrån han dock slutligen affordrades till Schwedt (278 och 281).

Efter några dagar gjorde Tilly dock en tillbakagående rörelse mot Ruppin och Fehrbellin. Gustaf Adolf låg qvar vid Schwedt till slutet af månaden, för att gifva akt på hans företag. Under tiden utgåfvos stränga ordres för att hämma de oordningar och plundringar, som bland det värfvade krigsfolket börjat inrota sig (279, 280 och

283). I Boethii ställe, som kallades till armén, förordnades Vice-Amiralen Åke Hansson Ulfsparre till Commendant i Colberg och till administrator i Hinter-Pommern, hvarjemte han uppdrogs att med sin eskader hålla sjön mellan Bornholm och Gottland ren för fiendtliga kryssare från Wismar (285). Om det allmänna tillståndet vid denna tid, och om de politiska nyheterna från Leipziger-församlingen jemte förhållandet med Danmark lemnar 514 upplysning. Medan största delen af de Svenska trupperne voro samlade på venstra sidan Odern, passade de öster om floden befintlige kejserlige trupperne på tillfället, öfverskredo vid Landsberg Warthen och gjorde ett infall i Neumark, samt lyckades öfverrumpla staden Ahrenswalde, hvilken alldeles utplundrades (643, 651 och 652).

Då konungen emedlertid öfvertygat sig om, att Tilly fortsatte sin tillbakagående rörelse mot Magdeburg, beslöt han begagna sig af hans frånvaro att genom en hastig rörelse bemägtiga sig Frankfurth, de kejserliges sista stöd vid nedre Odern; härigenom kunde han äfven hoppas att draga Tilly från Magdeburg, hvars bibehållande låg honom så mycket om hjertat. Innan han skred till det vigtiga företagets utförande, ordnade han likväl efter vanligheten vid sådane tillfällen först alla öfriga förhållanden samt efterlemnade noggranna instruktioner för alla fall. Till Rådet afsände han sista befallningen angående de regementer, som med Drottningen skulle utgå (288), samt påbjöd äfven att i Juni en utskrifning skulle hållas bland allmogen för att ersätta den stora afgång, som på de sista tiderna egt rum (290); rådets svar följde snart derpå (660). Vidare affärdades till Salvius i Hamburg detaljerade föreskrifter, huru han skulle förhålla sig med värfningarne derstädes, samt huru den armé borde operera vid Wesern, som skulle sammansättas af den Brehmiske Erkebiskopens, den från England väntade Hamiltons och den från Holland väntade Ehrentreuters krigsfolk, hvarjemte såsom ledning lemnades honom en öfversigt af den politiska ställningen i allmänhet med afseende företrädesvis fästadt på de Neder-Sachsiska angelägenheterna (286 och 650). Slutligen uppsattes instruktioner för Horn, hvilken under konungens frånvaro skulle föra befälet i Pommern och vid Odern samla en ny armé; först skulle han med en del af rytteriet dröja i Neumark, till dess man finge se huru konungens företag artade sig, derpå borde han afgå till Greifswalde för att betvinga denna fästning, och sist verkställa ett infall i Mecklenburg, med ögonen likväl städse fästade på Danmarks hållning (289). Sekreteraren Grubbe förordnades till hans biträde (287).

Härefter uppbröt konungen från Schwedt mot Frankfurth. Enligt en lista i tredje delen medförde han vid denna expedition 13,940

man. Baudissin, som med sina ryttare tågade i spetsen samt förrättade förposttjensten, lyckades vid Müncheberg öfverraska en afdelning kroater (644). För Horn, som ännu var ganska svag, svätvade konungen i någon oro, ifall fienden, begagnande sig af hans egen frånvaro med hufvudstyrkan, från Ruppin skulle försöka ett hastigt öfverfall; han befallde honom likväl försvara sig vid Schwedt, om fienden ej kom särdeles stark; men om han var mycket öfverlägsen, borde han flytta förråderna i Schwedt till Gartz, uppbättra sistnämnde orts fästningsverk samt derstädes försvara sig (291 och 292); Horn som redan gått öfver Odern samt befann sig i Königsberg, lofvade efterkomma detta (648). Snart derefter bemägtigade sig konungen d. 3 April genom en lycklig tillfällighet Frankfurth a. d. Oder, tillfogade de kejserlige i staden stor förlust samt jagade dem in i Schlesien; närmare förloppet af dessa händelser ses af 298, 515, 516, 517, 519 och 656. Härpå vände konungen sina vapen mot Landsberg; sedan det på den sista tiden mycket medtagna rytteriet blifvit inqvarteradt i Sternbergska området mellan Oder, Warthe och Polska gränsen, tågade han med en del af fotfolket till Landsberg. Horn, som redan kommit till Zellin (647), beordrades att med alla disponibla trupper omsluta staden på norra sidan (293 och 294), och några dagar derefter att vid Zantog eller Weperitz slå en bro öfver Warthen samt försöka bemägtiga sig Driesen (295). Genom en missförstådd skrifvelse från Banér i Frankfurth föranleddes Horn att göra en rörelse mot Cüstrin, men återvände snart åter till Landsberg (647).

Hvad Gustaf Adolf åsyftat, inträffade äfven. Tilly, som ännu ej uppnått Magdeburg, föranleddes af Svenskarnes anfall på Frankfurth att äfven skynda dit för att rädda staden. Han marcherade till Jüterbock och framskjöt Cratz med avantgardet till Mittenwalde och Fürstenwalde. Gustaf Adolf som vid underrättelsen härom redan anländt till Landsberg, lät likväl icke deraf förmå sig att afstå från sitt företag mot denna stad. Men han anordnade ett verksamt motstånd vid Odern. Banér som förde befälet i Frankfurth, befalldes att med fartyg patrullera Odern, så att fienden ej skulle kunna komma öfver (297), äfvensom att uppbättra skansen midt emot Frankfurth samt bygga en ny sådan vid Cüstrin (296), hvilken fästnings kommendant, Öfv. Kracht, redan vid Svenskarnes annalkande erbjudit fritt genomtåg (653). Konungen ansåg till och med ställningen vid Odern så stark, att han kunde beordra Banér med en del af fotfolket till Landsberg (300), oaktadt den sednares betänkligheter (658) och oaktadt fiendens närmande. I Frankfurth qvarlemnades, då Teufel blifvit sårad vid stadens stormning, Lesele med tillräcklig styrka

till dess förvar; om fienden vände sig mot Cüstrin, skulle den sednare låta rifva bron derstädes samt nedsända förstärkning (301).

Konungen anade förmodligen, att Tilly vid underrättelsen om Frankfurths fall skulle vända om. Detta skedde äfven. När Banér med den begärda förstärkningen kommit till Drossen, kunde han redan rapportera att fienden stannat (659), och snart derefter fick man underrättelse att Tilly vändt om till Magdeburg, qvarlemnande Cratz vid Jüterbock med en del af kavalleriet (661). Under tiden föll Landsberg (d. 16), sedan dess kommendant stupat och garnisonen börjat lida nöd (518). Konungens alla tankar rigtades nu på Magdeburgs undsättande; han skref uppmuntrande bref till magistraten och till Falckenberg samt underrättade dem om Frankfurths och Landsbergs eröfring (302 och 304). Under tiden hade Tott och Kagg fortsatt Greifswaldes blokad med de få krafter, som stodo dem till buds (647); Gustaf Adolf uppmanade dem, att hindra fienden att från Mecklenburg störa blokaden samt att utjaga honom från Malchin (299). I Pommern föreföll för öfrigt ingenting annat, än att landsständerna visade sig tröga till kontributionernes erläggande och genom hemlig utförsel af spannemål sökte undandraga densamma Svenskarne (649).

Magdeburgs undsättande var emedlertid förenadt med ganska stora svårigheter. Tilly belägrade staden med en här, som antogs betydligt, ja nära på dubbelt öfverlägsen den egna, hvilken sednare dertill var missnöjd tillfölje af uteblifven sold; isynnerhet var detta fallet med rytteriet, som derjemte blifvit försämradt af beständiga strapatser och dåliga qvarter; konungen var till och med betänkt på att afskeda en del af detsamma, hvarföre han äfven skref till Oxenstjerna i Preussen, att sända honom ryttarnes afräkningsböcker (305 och 663). Deremot förspordes intet af de förstärkningar, som väntades från Preussen och Sverige; äfven med nyvärfningarne gick det ganska klent. Men det värsta var, att konungen för undsättningens skuld måste aflägsna sig 20 mil från sin operationsbasis mellan Ribbenitz och Frankfurth, samt tåga genom den halft fiendtlige Churfurstens af Brandenburg länder, hvilken vid minsta olyckshändelse kunde stänga sina pass för honom, om icke rent af öfvergå på fiendens sida. Samma tänkesätt hyste Churfursten af Sachsen, hvilken dertill gerna ville tillmäta sig krigets högsta ledning, men utan hvars icke obetydliga armé konungen ej ansåg sig kunna undsätta Magdeburg.

Oaktadt alla dessa svårigheter beslöt Gustaf Adolf dock att våga ett framåtskridande. Horn sattes till befälhafvare öfver de vid Odern och Warthe qvarlemnade fåtaliga trupperna, samt erhöll föreskrifter,

huru han skulle förhålla sig med Cüstrins observerande, dervarande skeppsbryggas bibehållande och förseende med brohufvud, Landsbergs befästande, samt med underhålls anskaffande för de från Sverige väntade trupperna (303). Rikskansleren underrättades om Frankfurths och Landsbergs eröfring, samt anmodades att med det snaraste sända tvenne starka fotregementer till Horn, jemte sekreteraren Nicodemi till konungen, emedan ärendena beständigt ökades. Under tiden inleddes och fortgingo underhandlingarne med Brandenburg och Sachsen (305 och 663). För att gifva mera eftertryck åt de förra, och för att vara Magdeburg närmare samlade konungen d. 1 Maj sin här vid Köpenick samt tågade direkte på Berlin. Oaktadt svågerskapet och den fara som hotade det gemensamma bästa visade sig Churfursten mer än genesträfvig; ty Gustaf Adolf fordrade Spandaus och Cüstrins öfverlemnande, krigets högsta ledning samt penningar och underhållsmedel; och allt detta ansåg sig Churfursten ej kunna bevilja tillfölje af föregående öfverenskommelser med Sachsen. Först efter trenne dagars förhandlingar förmåddes han gå in på en *muntlig* öfverenskommelse: att Spandau skulle öfverlemnas, äfvensom att en skriftlig försäkran skulle afgifvas, att kommendanten i Cüstrin borde rätta sig efter Horns ordres, hvarjemte fästningen i händelse af anfall skulle intaga svenska trupper; om förbundet skulle vidare förhandlas (520). Härmed måste Gustaf Adolf nöja sig i anseende till tidens korthet; d. 5 Maj framryckte han till Spandau, hvilken fästning samma dag utrymdes af Brandenburgarne, och d. 6 till Potsdam.

Här måste emedlertid Chur-Sachsens svar afvaktas, innan något vidare kunde företagas, och detta fastän nöden i Magdeburg blef allt mera trängande (662, 664 och 665). Konungen begagnade tiden att skrifva till Rikskansleren, att han skulle påskynda förstärkningen åt Horn, om möjligt skaffa penningar, samt slutligen sjelf med det snaraste lemna Preussen och komma till armén (306); derjemte redogjorde han för de orsaker hvilka qvarhöllo honom vid Potsdam, fastän Magdeburg sväfvade i så stor fara (312). Åt Axel Lilje, som blifvit förordnad till kommendant i Spandau, gafs instruktion, huruledes han skulle förhålla sig med fästningens försvar, förnämligast mot Brandenburg, som fortfarande misstänktes (308), samt vidare angående såväl dess som Bützows befästande och arméens förseende med bröd, hvaraf betydliga qvantiteter skulle bakas och hvarannan dag 50,000 ℔ försändas till armén (313). Horn fick fullmagt att vara öfverbefälhafvare öfver alla vid den gamla operationsbasen qvarlemnade trupperna (307), samt erhöll ett memorial med noggranna ordres, hvilka regementer han skulle sammandraga, huru han skulle förhålla sig, om fienden anfölle honom på högra eller venstra Oderstranden, samt ang-

värfningarne i Mecklenburg, truppernes underhåll, det goda förståndets bibehållande med Pohlen m. m. (309). Slutligen uppmanades Tott att skyndsamt låta besätta Wismar (före de Mecklenburgska Hertigarne), om fienden, som ryktet förmodligen gått, frivilligt skulle hafva utrymt fästningen (310). Åke Hansson, numera kommendant i Frankfurth, erhöll sträng befallning att tillse, det de sjuke i staden ej missvårdades af de mindre vänskapligt sinnade borgarne (311). Baudissin, som efter vanligheten förde befälet öfver förposterna, lemnade åtskilliga, ehuru otillräckliga underrättelser om de fiendtliga förtruppernas ställning (666). Enligt en lista i tredje delen uppgick arméns styrka d. 10 Maj till 15,682 man.

De fordringar, Gustaf Adolf hade ställt på Churfursten af Sachsen, voro: att denne skulle förena sin armé med den Svenska, lemna tillräckliga underhållsmedel, samt tillförsäkra konungen fri passage genom fästningen Wittenberg. I säker förhoppning att så billiga villkor icke skulle afslås, utsatte Gustaf Adolf uppbrottsdagen till d. 12. Men aftonen förut återkommo hans sändebud från Leipzig med besked, att Churfursten tvärt afslagit hvarje öfverenskommelse. Öfver det närmare förloppet med underhandlingarne lemnar 521 noggrann redogörelse. Äfven Brandenburgs hållning blef åter tvetydig; Horn uppmanades hafva noga akt på Cüstrin (314). Oaktadt allt detta beslöt konungen dock att längst med Haveln försigtigt närma sig Magdeburg. Innan han likväl hann utföra denna plan inlupo (d. 17) de första ryktena om stadens fall. Konungen drog sig då genast tillbaka till Spandau med full föresats att vid Cüstrin retirera öfver Odern, i händelse Tilly skulle uppbryta mot honom; Horn uppmanades att samla sitt folk vid Schaumburg (straxt norr om Cüstrin) och hålla dervarande skeppsbrygga i ordning (315 och 316), samt att förmå borgerskapet i Frankfurth att bättre befästa sin stad och anskaffa lifsmedel för en belägring (317); Horn lofvade fullgöra allt detta (669). Om detaljerna vid Magdeburgs fall och förstöring lemna 522, 523 och 668 närmare upplysning. Tilly följde emedlertid icke efter konungen, utan gick i stället till medlersta Tyskland, tillfölje hvaraf den sednare fann sig föranlåten att qvarstanna vid Spandau. Nu följde ytterligare långvariga underhandlingar med Churfursten af Brandenburg, hvilka voro nära att åstadkomma en fullständig brytning med den sednare, som beständigt litade sig till Sachsen, till dess konungen slutligen tågade mot Berlin och (d. 10 Juni) till hälften med våld tvang den motsträfvige svågern att ingå ett förbund på sådane vilkor, som af honom ansågos tillfyllestgörande; 524, 525, 526 och 527 redogöra noggrannt för såväl dessa underhandlingar som för den poli-

tiska ställningen i allmänhet. I tredje delen finnas åtskilliga listor öfver arméns styrka vid denna tid.

Medan detta tilldrog sig hade konungen ögonen beständigt fästade på sina båda flyglar, den venstra under Horn mot Schlesien, och den högra under Tott mot Mecklenburg. Horn anbefalldes att fortfarande gifva god akt på bron vid Cüstrin, samt på Frankfurth och Crossen i händelse af ett anfall från Schlesien, då konungen ville komma till hans undsättning (318); han tillsades derjemte att påskynda de väntade förstärkningarnes ankomst (319) och att befästa småstäderna i Neumark, samt att, då förhållandet med Brandenburg hotade taga en betänklig vändning, påbörja Cüstrins blokad, men hindra Brandenburgarne att dit införa något krigsfolk (320 och 323). Horn, som genom ett bref från Zorau (670) förmodligen fått upplysningar om fiendens styrka i Schlesien och om hans planer, underrättade konungen i början af Juni om sin egen ringa styrka (han hade ännu blott 1500 man), samt om svårigheten att få folk till de anbefallda blokadarbetena. Snart derefter inrapporterade han, att fienden började röra sig i Schlesien samt redan bemägtigat sig Züllichau (674). Gustaf Adolf befallde honom då utdraga besättningarne ur de små städerna, men att förse Crossen, Frankfurth, Landsberg och skansarne vid Cüstrin med starka garnisoner och lifsmedel för 14 dagar (325). Horn underrättade konungen derpå ytterligare, att de kejserlige gjort tvenne lyckade öfverfall på Züllichau samt att de nu med 7000 man nalkades Crossen (678), hvilken ort snarligen måste undsättas, emedan den var ganska svagt besatt; sjelf hade han likväl för litet folk härtill (679). Konungen, som då redan var på väg till Pommern, befallde honom först att samla sitt folk vid Cüstrin och dermed skynda Odern uppföre, men ändrade sig straxt derpå så tillvida, att Horn borde stanna vid Frankfurth för att der invänta konungens ankomst; enligt Gustaf Adolfs beräkning borde Horn af egna trupper kunna få ihop 7000 man, hvartill, om så behöfdes, kunde läggas några tusende man af Banérs armé (326). De kejserlige afdrogo dock snart åter frivilligt från Crossen, hvarigenom alla vidare åtgärder till stadens undsättande blefvo obehöfliga.

Redan innan förbundet med Brandenburg, medan armén ännu låg i qvarter kring Haveln, hade konungen beslutat resa till Pommern för att påskynda Greifswaldes öfvergång och anordna en mängd andra angelägenheter (320). Johan Banér skulle under hans frånvaro föra befälet öfver hufvudarmén samt erhöll derföre efter vanligheten noggranna instruktioner, huru han skulle förhålla sig, om fienden angrepe honom eller Horn, eller om han försökte kasta sig emellan båda; derjemte skulle han observera Brandenburgs och Sachsens hållning, vara

beredd att uppbryta till Mecklenburg, om konungen så fordrade, samt slutligen anordna Havelstädernas befästande och arméns underhåll (322). Kagg borde på en viss dag samla alla trupperna i Vor-Pommern vid Loitz (321). Så länge fienden ännu i Greifswalde hade en stark besättning, var ej att tänka på något lugn i Vor-Pommern eller att begagna de dervarande qvarteren till arméns underhåll; derjemte måste man sväfva i beständig fruktan, att de kejserlige från Mecklenburg skulle undsätta staden och genombryta den svaga blokadkorpsen; rykten härom uppstodo äfven i slutet af Maj (672). Tott sände då befallning till Kagg, att han skulle samla alla disponibla trupper vid Tribesees för att möta fienden (671). Det befanns likväl snart, att fiendens truppsamling var helt obetydlig; Kagg sände likväl en större ströfcorps in i Mecklenburg; fienden drog sig öfverallt tillbaka, utan att göra motstånd; Kagg vågade likväl ej rycka efter, så länge Greifswalde ännu icke var taget (675 och 676).

Så snart konungen afslutat förbundet med Brandenburg, reste han till Stettin, der han inträffade den 14. Straxt efter ankomsten anbefallde han Kagg att sammandraga sin styrka vid Anklam (327), äfvensom Tott att förbereda allt till Greifswaldes belägring (329). Derjemte sändes ytterligare ordres till Banér, att han om så behöfdes skulle undsätta Horn samt äfven retirera på denne, om han sjelf anfölles från Magdeburgska sidan (328). Den eljest på sednare tider så tröge Tott synes genom underrättelsen om Gustaf Adolfs personliga inträffande blifvit äggad till någon verksamhet. Ty sedan kommendanten i Greifswalde vid ett utfall blifvit dödad (d. 10 Juni), drog han framför fästningen med alla disponibla trupper och lyckades efter några dagar förmå garnisonen att kapitulera (680). Han ämnade härpå lägga fotfolket i qvarter och skicka ryttarna in i Mecklenburg, då konungens ordre om sammandragningen (329) träffade honom (681). Gustaf Adolf möttes emedlertid på halfva vägen till Greifswalde af underrättelsen om stadens kapitulation, men fortsatte dock resan fram. Efter några dagars vistande på stället, återvände han till Stettin, hvarifrån ett memorial utfärdades till Tott, huru han skulle förhålla sig; vid Demmin borde han upprätta ett läger till Pommerns försvar, hvars fästningar derjemte skulle uppbättras samt väl aktas; vidare skulle han underhålla gemenskapen med hertigarne af Mecklenburg (då i Lübeck), indela Pommern och Mecklenburg hvardera i 10 qvarter till rytteriets underhåll, väl sörja för Drottningen vid hennes ankomst samt sända de med henne följande trupperna till Horn (330).

Tillfölje af Leipziger-förbundets beslut hade större delen af södra och medlersta Tysklands protestantiska ständer på våren börjat anställa starka värfningar, i ändamål att hindra de kejserliga trupper-

nas godtyckliga och förödande genommarscher och inqvarteringar. Denna omständighet kom Gustaf Adolf väl till pass, emedan för dessa rustningars omintetgörande icke allenast Fürstenbergs från Italien ankommande armé under sommaren uppehölls i Schwaben och Franken, utan äfven Tilly nödgades afgå till Thüringen; att Magdeburgs förstöring härtill äfven bidrog, emedan underhållsmedlen för den fiendtliga hären gingo förlorade, veta vi. Härigenom fick Gustaf Adolf emedlertid twenne månaders tid att konsolidera sin ställning och förbereda nya företag. Förbund voro redan slutna med Churfursten af Brandenburg, Hertigarne af Pommern och Mecklenburg samt Landgrefven af Hessen; härtill kom nu äfven Hertig Wilhelm af Weimar och Hertig Georg af Lüneburg; Erkebiskopen af Brehmen lemnade godt hopp, blott han fick understöd; de fria städerna skulle nog sluta sig till konungen, blott han nalkades med sin armé (527).

I strategiskt hänseende var Gustaf Adolf nu fullkomlig herre öfver det gamla operations området mellan Ribbenitz, Crossen och Colberg; derjemte hade han vid Haveln en framskjuten ställning mellan Rathenow, Brandenburg, Spandau och Bützow. Hans plan var nu att från denna ställning öfvergå Elben nedanför Magdeburg och derstädes fatta fast fot, med ändamål att härigenom icke allenast afskära Mecklenburg och dervarande ännu i kejserlig hand befintliga fästningar från medlersta Tyskland, utan äfven räcka handen åt den armé, som borde upprättas vid Weserns mynning med de väntade Engelska trupperna under Hamilton till stam. Sedan han sålunda hade Oderns, Elbens, Weserns — hvartill man äfven kan lägga Weichselns, Pregelns, Dünas, Narvas och Nevas — mynningar i sina händer, ville han låta de fortfarande afvogt sinnade furstarne af Sachsen och Brandenburg m. fl. föra kriget bäst dem gitte, men sjelf återvända till Sverige, lemnande befälet i Tyskland åt Rikskansleren Oxenstjerna eller Pfaltzgrefven Johan Casimir (682).

De sista dagarne af Juni sammandrog Gustaf Adolf — sedan han meddelat sig med Horn (331) — större delen af rytteriet (332 och 333) och en afdelning fotfolk vid Alt-Brandenburg, marscherade emot Burg, tillfölje hvaraf den afdelning af Tillys armé, som under Pappenheim blifvit qvarlemnad söder om staden, nödgades retirera till Magdeburg; härefter gick konungen tillbaka till Jerichow, intog medelst öfverraskning staden Tangermünde på andra sidan Elben, slog derstädes en skeppsbrygga, samt öfverförde (d. 3 Juli) rytteriet till Altmark, hvarest det tillsvidare inqvarterades (528 och 529). Infanteriet låg ännu en vecka vid Haveln under Banérs befäl för att fullända städernas befästande; konungen påskyndade så mycket han kunde arbetet (337) och beordrade sedan Banér att med 1000 musketerare

gå Haveln utföre och intaga Havelberg (338) samt derefter vid Werben slå en brygga öfver Elben (345); återstoden af infanteriet marcherade den 11 till Tangermünde; samma dag intog Banér Havelberg med storm; Robert Burtz qvarlemnades såsom kommendant i Alt-Brandenburg och erhöll befallning att väl befästa denna stad samt derstädes upplägga betydliga spannmålsförråder (333). Gustaf Adolfs mening hade i början varit att vid Tangermünde uppslå det tillämnade förskansade lägret; men då Werbens dammar för detta ändamål syntes fördelaktigare, marscherade han d. 12 dit med fotfolket och började oförtöfvadt befästningsarbetena (531).

För att emedlertid på en punkt en längre tid hålla sin armé tillsammans behöfde Gustaf Adolf mycket penningar; han skref äfven till Rikskansleren med eftertrycklig anhållan, att denne skulle sända så mycket han kunde blifva mägtig (334); Carl Banér i Stettin borde skaffa 100000 R:dr (340). Rådet tillsändes en redogörelse för ställningen i allmänhet, hvarigenom nödvändigheten af den anbefallda utskrifningens snara verkställande ådagalades (335). Salvius i Hamburg underrättades om den lyckade öfvergången af Elben, anbefalldes påskynda Hamiltons ankomst, underhandla med den Brehmiske Erkebiskopen om föreningen, samt på allt sätt understödja Georgs af Lüneburg nyvärfningar på venstra Elbe-stranden midtemot Hamburg; så snart Hamiltons trupper landstigit, borde de utbreda sig så mycket som möjligt, så att hela landet bakom kunde begagnas till värfningsplatser; slutligen skulle Salvius ingå ett nytt förbund med de Mecklenburgska Hertigarne på samma villkor som med Hessen, uppmana dem att förena sig med Tott vid Güstrow, indela Mecklenburg i 10 qvarter samt fortfarande hafva ett vaksamt öga på Danmark (341).

Under tiden glömde konungen icke sina båda flyglar. På högra flygeln hade Totts rytteri jagat det kejserliga ur östra delen af Mecklenburg samt besatt Schwan och Bützow; sjelf skulle han följa efter så fort han fick penningar; tillfölje af ett olyckligt misstag hade emedlertid den från Greifswalde aftågande kejserlige garnisonen emot folkrätten blifvit nedhuggen eller utplundrad (684). Efter ankomsten till Tangermünde befallde konungen Tott att draga till sig de Mecklenburgska Hertigarnes folk, som blifvit samladt vid Lübeck, att börja Rostocks och Wismars blokad, samt att sända de från Sverige ankommande förstärkningarne till Horn (342). Erik Anderson skulle i stället för Claes Horn och Sten Bjelke, hvilka konungen fordrat till sig, öfvertaga kommissarie-befattningen i Pommern samt flitigt låta förbättra befästningsverken vid Stralsund, Anklam, Greifswalde och Demmin (343). Derefter befallde konungen Tott att afsluta Plaus belägring, efter han hade börjat den, men i allmänhet ej skingra folket

och draga det från hufvudändamålet, som vore Rostocks och Wismars blokad; deremot skulle han söka förening med det Mecklenburgska folket vid Schwerin och för blokadens skuld besätta såväl denna ort som Bützow med fotfolk (348). Slutligen uppmanades han i allvarsamma ordalag, att bättre än hittills skedt upprätthålla disciplinen, samt bestraffa de oordningar hans underhafvande tillåtit sig och hvaröfver Hertigarne af Mecklenburg klagat (347). Vid samma tid ankom äfven Drottningen jemte det Svenska krigsfolket till Pommern; redan den 25 Juni anlände Riksamiralen Gyllenhjelm med en del af flottan till Peenemünde samt landsatte det folk, som var ombord (683 och 687); men han måste åter utlöpa för att uppsöka den andra delen, på hvilken Drottningen befann sig, och hvilken af storm blifvit tvungen att inlöpa i Calmare sund; först den 8 Juli landsteg Drottningen vid Peenemünde, hvarifrån hon jemte de åtföljande riksråderna Claes Horn och Johan Sparre begaf sig till Wolgast (688).

I Neumark hade Horn emedlertid efterhand fått ihop allt det folk, som han väntat från Preussen och Pommern eller som han nyvärfvat, samt derigenom blifvit tillräckligt stark emot den i Schlesien församlade kejserliga styrkan. Hans plan var i början, att sammandraga sin armé i ett befästadt läger vid Crossen (686), fastän den ej synes hafva kommit till utförande. Efter ankomsten till Elben sände honom konungen ett vidlyftigt memorial med föreskrift, huru han skulle förhålla sig med arméns underhåll och samling, hvilken sednare borde ske i Frankfurths granskap; derjemte skulle han förbättra fästningarna, underhålla god vänskap med kommendanten i Cüstrin och med de polska woiwoderna, samt slutligen äfven på sin sida genomföra konungens stora plan för rytteriets underhåll, enligt hvilken 10 qvarter skulle bildas i Mecklenburg, 10 i Pommern och 10 i Brandenburg för tillsammans 15,000 hästar efter 2 R:dr per häst i månaden; fotfolket skulle deremot underhållas direkte ur krigskassan eller medelst natura-förplägning (336). Af krigshändelser föreföll på denna sida föga anmärkningsvärdt, annat än att Öfv. Bocks i Cottbus under värfning varande regemente i slutet af Juni öfverraskades af fienden (530); konungens varning, att draga honom derifrån, kom för sent (339); denna lilla olycka motvägdes derigenom, att Horn den 4 Juli vid Grüneberg i Schlesien förstörde ett kejserligt regemente (530).

Konungens planer vid denna tid voro följande: Om Tilly fördjupade sig i medlersta Tyskland, ville han försöka återtaga Magdeburg, som var illa försedt med lifsmedel; för detta ändamål skref han äfven till Horn att beständigt hafva 3000 musketerare i ordning till uppbrott (346). Men om Tilly qvarlåg i Thüringen, ville han ettdera med infanteriet och Totts afdelning eröfra de Mecklenburgska fäst-

ningarne Rostock, Wismar och Dömitz, derpå öfverskrida Elben nära dess mynning samt sedan i förening med de Mecklenburgska, Lüneburgska och Brehmiska trupperna framtränga till Wesern och der förena sig med Hamiltons från England anländande corps — eller också med kavalleriet afgå till Odern, för att derifrån, tillsammans med Horns afdelning och den från Sverige anländande betydliga förstärkningen intränga i Schlesien och förstöra dervarande kejserliga corps. För denna sistnämnde plan synes konungen emedlertid företrädesvis varit benägen (342).

Det tredje fallet var, att Tilly skulle lemna Thüringen och uppsöka konungen. I denna händelse ville Gustaf Adolf bakom Werbens fasta dammar concentrera alla sina afdelningar, samt derstädes afvakta fiendens angrepp. Detta sista fall inträffade äfven. Den 14 Juli på middagen erhöll man de första, fastän ännu obestämda underrättelserna om Tillys annalkande (532). Ordres afgingo genast till Horn, först att sända 500 musketerare till Spandau och 500 till Alt-Brandenburg, men sedan att skicka 4000 man till Werben (349). Följande dagen, då Tillys ankomst till Magdeburgs grannskap med säkerhet blef kändt, beordrades Horn att ofördröjligen sända 1000 musketerare till Haveln, derefter inlägga starka besättningar i Frankfurth, Crossen och Landsberg, ytterligare vid Odern qvarlemna 500 ryttare, samt sedan med återstoden af sin styrka skynda till konungen (350). Äfven Tott borde genast sända 1000 musketerare, men för resten med kraft fortsätta fästningarnes blokad; skulle fienden emedlertid hastigt och med stor öfvermagt falla in i Mecklenburg öfver Elben, borde han qvarlemna 500 man i Bützow, men sedan med återstoden draga sig till Pommern bakom Trebel-linien och der försvara sig, samt inlägga starka besättningar i Stralsund, Demmin, Greifswalde och Anklam (351). Efter några veckor sändes äfven uppmaning till magistraten i Stralsund att genom ingeniören Traytorens låta uppbättra stadens fästningsverk (360 och 361).

Innan Tilly hann förena sig med Pappenheim vid Wolmirstädt, utförde konungen (natten mellan den 17 och 18 Juli) med det ur de Altmarkska qvarteren uppbrutna kavalleriet den vackra öfverraskning af fiendens främsta rytteriqvarter, som kallas: fäktningen vid Burgstall (352 och 532). Dylika öfverfall förekommo sedermera flere gånger, samt vittna lika mycket om Svenskarnes utmärkta duglighet för lilla kriget, som om de kejserliges försumlighet i bevakningstjensten. Den 19 och 20 inlupo säkra underrättelser, att Tilly förenat sig med Pappenheim samt redan framträngt till Stendal (532). Konungen skref då till Horn, först att han med 2000 musketerare, men straxt derpå med större delen af sin styrka skulle skynda till Werben; bakom

Warthe borde han dock qvarlemna Duwall med 2000 man fotfolk och 500 ryttare, för att försvara nämnde flod mellan Cüstrin och Driesen; om den Schlesiska armén försökte belägra Frankfurth eller Crossen, skulle Duwall ej våga en undsättning, utan blott derom rapportera; men om fienden genom det neutrala polska området inföll i Pommern, borde han inkasta sitt fotfolk i Colberg, Stargard och Stettin samt retirera till sistnämnde ort (352). Samma dag afgick äfven ordre till Tott, att, sedan han fullgjort det i förra brefvet (351) anbefallda, antingen sjelf komma till Werben eller ock ditsända Lars Kagg med återstoden af sitt folk, som beräknades till 3000 man fotfolk och några hundrade ryttare (353). Enligt en lista i tredje delen räknade trupperna vid Werben den 20 Juli 15,109 man. Några dagar derefter (den 24) sändes befallningar till både Horn och Tott att skynda sig, emedan konungen hade god utsigt att göra fienden afbräck (355). Stålhandske beordrades att slå en bro öfver Rhin, nära dess inflöde i Haveln, så att man (Horn?) ej behöfde taga krokvägen öfver Fehrbellin, att väl patrullera Haveln samt att med sina ryttare undsätta städerna Rathenow eller Brandenburg, om de blefvo angripne (354). Horn borde utbreda sig, för att kunna marchera fortare, samt taga första rendez-vous'n i Spandau och Bützow, samt den andra i Brandenburg; han uppmanades vidare att skicka 1000 goda musketerare till Spandau och Brandenburg, i stället för det oöfvade krigsfolk han först afsändt (356).

Hvarken Horn eller Kagg hunno emedlertid fram till Werben, innan Tilly anländt till stället. Om förloppet med hans svaga anfall på staden den 26, samt Gustaf Adolfs morgonen derefter nya, lyckliga öfverraskning af de kejserliges förtrupper, lemna 359, 690 och 691 underrättelse. Sistnämnde dag skref konungen återigen till Horn, att han skulle skynda sig allt hvad han kunde, samt, om så behöfdes, lemna artilleriet efter (357). Tilly retirerade emedlertid straxt derpå till Tangermünde, tillfölje hvaraf Gustaf Adolf lifligt befarade, att han der skulle öfverskrida Elben och sedan öfver Haveln infalla i Brandenburg; Stålhandske beordrades derföre att slå en ny bro öfver Dosse, så att den vid Werben församlade styrkan skulle få ginare att kasta sig i vägen (358), hvarjemte Banér befalldes uppdämma Haveln vid Rathenow och Brandenburg (362). Genom Horns straxt derpå i de första dagarne af Augusti inträffande ankomst till Brandenburg upphörde likväl faran för denna sida. Snart började emedlertid nöd och brist uppkomma i de tvenne stora arméerne, hvilka i dessa utödda landsändar så länge och på så nära afstånd lågo midt emot hvarandra. Att tillståndet i Svenska hären var föga bättre än i den kejserliga, derom vittnar Gustaf Adolfs bref till Oxenstjerna (359),

deri han lifligt klagar öfver de uteblifna penninge-remisserna från Preussen och öfver oordningarne i penningeväsendet; krigsfolket hade på 16 veckor ej fått en enda penning; rytteriet måste lifnära sig med olaglig plundring, hvarigenom disciplinen upplöstes; fotfolket underhölls allenast med bröd, utpressadt från städerna; men snart hade alla hjelpkällor utsinat, och då måste man besluta sig till ett under förhanden varande omständigheter skymfligt återtåg. Nödvändigheten af en så sorglig åtgärds vidtagande besparades dock Gustaf Adolf genom en händelse, hvilken, oväntad för alla, blef lika olycksbringande för kejsaren och ligan, som lyckosam för Gustaf Adolf och det Evangeliska partiet. Denna händelse var Tillys på kejsarens bestämda befallning företagna infall i Chur-Sachsen, hvarigenom Johan Georg mot sin vilja nödsakades kasta sig i Gustaf Adolfs armar, slaget vid Leipzig föranleddes, samt tillfölje af dess utgång krigets utseende helt och hållet förändrades.

På det högsta måste man beklaga, att urkunderna för sednare hälften af år 1631 i allmänhet befunnits så fåtaliga. Förmodligen har en icke ringa del af dem blifvit förstörd genom slottsbranden år 1697 eller genom andra olyckliga tillfälligheter. Möjligt är äfven, att krigets raskare gång och händelsernas hastigare vexling ej medgaf så mycken skrifning, som förut, då fälttåget i allmänhet hade en lugnare gång och afstånden voro mindre. Lyckligtvis har man dock för ifrågavarande period ännu i behåll en del af konungens bref, hvarigenom åtminstone hans planer och afsigter kunna skönjas.

I midten af Augusti uppbröt Tilly från Tangermünde samt drog sig långsamt söderut, såsom man i början trodde för att gå till Thüringen och förena sig med de från Italien återkommande trupperna. Johan Georgs vid samma tid anländande första bud (Ryttm. Vitzthum) uppdagade dock, hvad Churfursten befarade och hvad som snart derefter inträffade, nemligen Tillys infall i Chur-Sachsen; följden blef att Gustaf Adolf snart begaf sig till Brandenburg (den 14) samt beordrade Horns armé och större delen af rytteriet att följa efter från Rathenau och Werben (692). Johan Georgs andra bud (äfven Vitzthum), hvilket följde omedelbart efter Tillys inbrott, och som den 20 träffade konungen i Brandenburg, förmådde den sednare att redan samma dag med 5000 ryttare skynda till Görzke samt att beordra återstoden af armén att ofördröjligen följa efter (693). Några dagar derefter framryckte konungen till Koswig vid Elbe. Vid Haveln qvarlemnades dock i händelse af någon motgång en icke obetydlig styrka (7000 man), öfver hvilken konungen i början ämnade sätta Horn till befälhafvare; efter vanligheten skulle denna skydda

konungens rygg vid framryckandet samt formera en ny armé; han borde draga till sig de från Sverige väntade ryttarne och sätta sig i förbindelse med de Brandenburgska äfvensom med de Hamiltonska trupperna, hvilka sednare ändtligen i slutet af Juli ankommit till Tyskland, men landstigit vid Oderns mynning, i stället för vid Weserns, samt intagit Horns gamla plats vid förstnämnde flod (364). Om orsakerna till Hamiltons långvariga dröjsmål i England, samt skälen till hans landstigning vid Peenemünde i stället för vid Wesermynningen, lemna 685 och 695 noggranna upplysningar. Konungen öfvergaf emedlertid snart sin afsigt att efterlemna Horn vid Havellinien, och uppdrog i stället åt Kagg att försvara densamma (366). Tott anbefalldes noga vaka öfver fästningarne vid sjökanten, på hvilka man skulle retirera i händelse af olycklig utgång af den slagtning, konungen redan nu hade beslutat (363).

I det längsta dröjde Churfursten af Sachsen emedlertid att helt och hållet kasta sig i Gustaf Adolfs armar. Först i början af September blef man å ömse sidor ense om villkoren för förbundet, och den 3 öfverskred Svenska hären på bron vid Wittenberg Elben. I tredje delen meddelas en noggrann förteckning öfver nämnde armé vid dess march öfver bron. Tvenne listor öfver hela den på tysk botten befintliga Svenska krigsmagtens fördelning och styrka af den 5 och 7 September gifva läsaren en intressant öfversigt af tillståndet; enligt dessa skulle samtlige Svenska trupper den stora bataljdagen hafva räknat 47,000 man, hvaraf likväl blott 22,000 deltogo i slaget; till nämnde summa bör dock läggas de Hamiltonska och Brandenburgska trupperne, jemte de vid samma tid utskeppade Svenska ryttarne, tillsammans minst 10,000 man; samtliga Chur-Sachsiska trupper räknade då 18,000 man. Om förloppet af händelserne straxt före, under och efter det ryktbara slaget vid Breitenfeld, den 7 September, lemna relationerne 367 af konungen, 533 af Horn, 696 af Salvius och 695 af okänd person åtskilliga nya och intressanta upplysningar, fastän man dock icke kan undvara de tryckta berättelserna i Chemnitz, Theatrum Europæum, Gualdo-Francheville m. fl., om man vill erhålla en tillräckligt klar och noggrann bild af detaljerna. Isynnerhet utmärker sig Salvii relation såväl genom den skarpa blick, med hvilken han, fastän ej personligen närvarande, genomskådat förhållandena, som genom hans egendomliga och originella skrifsätt.

Följderna af den afgörande segren vid Leipzig voro oberäkneliga; de ingrepo djupt i alla förhållanden samt gåfvo kriget snart en förändrad karaktär. Till och med Gustaf Adolf sjelf synes i början ej tillfullo hafva uppskattat dem till hela deras vidd. Han ville, liksom

förut, systematiskt utbreda sig, samt icke taga ett enda steg framåt, utan att vara fullt betryggad i ryggen och på sidorne. Men snart rycktes han af segrens brusande ström ur sin vanliga lugna, men säkra stråt.

Vid de öfverläggningar med Churfursten angående operationernas vidare förande, som i medlet af September egde rum i Halle, yrkade den sednare att konungen skulle gå till venster in i Schlesien och de kejserliga arfländerna, under det att han sjelf gick till höger in i riket. Gustaf Adolf afstyrde dock detta på goda skäl, samt lagade så att rolerna blefvo ombytta (696). Med hufvudstyrkan ämnade han sjelf under hösten gå till Thüringen samt der taga vinterqvarter, med det vänskapliga Hessen, som nu åter fick luft, å ena sidan och Sachsen å den andra; alldrahögst skulle man besätta de rika katolska Biskopsdömena på södra sidan om Thüringerwald i norra Franken. Under tiden borde deremot den Sachsiska hären på venstra flygeln utbreda sig öfver Lausitz och Böhmen vid öfra Elben, samt tvenne andra härar under Banér och Tott från medlersta och nedra Elben från hvar sin sida intränga i Neder-Sachsen, de Ligistiska truppernas fleråriga tillhåll (370). Salvius erhöll noggranna föreskrifter angående den Tottska (specielt kallad den Neder-Sachsiska) arméens formering; den borde uppbringas till 30,000 man Svenska, Engelska, Holländska och i kretsen värfvade Tyska trupper; medel till dess uppsättande och underhåll skulle anskaffas genom bestämda kontributioner af kretsens ständer; derjemte skulle Salvius fullända det ännu ej afslutade förbundet med Hertigarne af Mecklenburg, beställa om landets indelning i 10 ryttarqvarter, samt låta kommissarien Erik Anderson på det mest vinstgifvande sättet ordna de indrägtiga tullarne i Rostock och Wismar, så fort dessa orter blifvit eröfrade (369). Banér erhöll likaledes detaljerade instruktioner; han borde sammandraga sin armé vid Calbe samt derifrån försöka innesluta Magdeburg; äfven skulle han försöka bemägtiga sig Halberstadt; vid Dessau och Rosenburg (Saales utflöde i Elben) skulle skansar upprättas; hans armé borde sammansättas af de vid Haveln qvarlemnade trupperna, af Hamiltons (redan mycket försvagade) afdelning samt af garnisönerne vid Odern, hvilka hädanefter skulle bestridas af Sachsarne, och slutligen af en mängd nyvärfvade trupper (371, 372, 373 och 374). Enligt en lista i tredje delen (af Erfurt den 23 Sept.) finner man att konungen vid denna tid ansåg sig omkring 50,000 man stark, samt att han åsyftade uppbringa denna styrka till 140,000 man, de Weimarska, Hessiska, Mecklenburgska, Neder-Sachsiska, Engelska och Holländska trupperna inbegripna, men de Chur-Brandenburgska och Chur-Sachsiska oberäknade.

Om konungen konseqvent genomfört ofvannämnde operationsplan, hade utbredandet öfverallt blifvit jemnt fördeladt och ingenting för mycket vågadt. Men han stannade ej i Thüringen, utan skyndade, straxt efter ankomsten till Erfurth, öfver Thüringerwald till Franken, härtill förmodligen föranledd af sistnämnde lands försvarslösa tillstånd och Tillys excentriska återtåg norr om Hartz till Wesern. Würtzburgs eröfring och Main-dalens egande blef frukten af denna hastiga manöver. Tyvärr kan arkivet blott lemna sparsamma upplysningar om förloppet af nämnde krigsrörelser; 534, 535 och 697 redogöra i korthet för dem; i 375 anbefalles kommendanten i Schweinfurth att väl förvara denna riksstad. Tilly skyndade emedlertid från Westfalen ned till Franken, drog långsamt förbi konungens front, men vågade ej angripa honom, fastän han redan hunnit samla så stora stridskrafter, att han var betydligt öfverlägsen; han gick i stället mot Donau, för att kunna försvara Bajern. Häraf begagnade sig konungen att nalkas Rhen och förena sig med de Hessiska trupperna. Sedan han med en del af armén qvarlemnat Horn vid Main för att observera Tilly, samt gifvit honom noggranna förhållningsordres (377), afgick han i början af November till nedre Main och bemägtigade sig några fasta orter samt förmådde den mägtiga riksstaden Frankfurth att öfvergå på hans sida, likasom kort förut Nürnberg (535). Gustaf Adolf ämnade nu stanna något vid Aschaffenburg, hafvande Hessarne på ena sidan vid Rhen och Horn på den andra vid Würtzburg (381). Men då Tilly snart derefter vände sig mot Nürnberg och började belägra staden, hvilken dock hade 5000 mans besättning, ansåg sig konungen med 26,000 man böra skynda till undsättning (386). Horn beordrades gifva väl akt på fienden, förstärka sig det mesta han kunde, sammandraga sina trupper till förening med de kungliga och hopföra så stora förråder som möjligt (381, 389, 391 och 393). Just som konungen likväl skulle uppbryta, fick han underrättelse, att Tilly med oförrättadt ärende afdragit från Nürnberg och delat sin armé för att gå i vinterqvarter. Den åsyftade marschen inställdes tillfölje häraf, hvarjemte Horn anbefalldes fortsätta sina nyvärfningar i stor skala och samla betydliga förråder, men spara krigsfolket, så att det vore fullkomligt uthviladt till kommande vårfälttåg (394 och 395). Det oaktadt kunde Horn icke underlåta att begagna sig af åtskilliga gynnsamma tillfällen att utbreda sig; han bemägtigade sig under loppet af December Windsheim, Mergentheim och Heilbronn m. fl. mindre orter (689 och 701). Konungen kunde visserligen icke ogilla dessa lyckliga företag, men vidhöll icke förty eftertryckligt sin mening att Horn icke skulle reta fienden på sig, utan i främsta rummet söka hvila och förstärkning i qvarteren mellan Windsheim och Schweinfurth

(397 och 403). Slutligen infordrades Horns tankar angående de vidare operationer vid Rhen (405).

Så snart Gustaf Adolf öfvertygat sig att Tilly gått i vinterqvarteren, beslöt han tåga söderut till Pfaltz för att bemägtiga sig detta land och räcka handen åt Würtemberg. Men han hade knappast kommit förbi Darmstadt, förr än han fick veta att Spaniorerne, hvilka sedan krigets början hållit de flesta fasta orter i Pfaltz, Maintz och Trier besatta, på högra Rhenstranden midt emot Oppenheim upprättat en stark skans, hvilken de ämnade begagna såsom brohufvud för en brygga, som derstädes skulle slås. Fastän konungen icke ännu synes hafva ämnat öfverskrida Rhen, ej heller önskade komma i vapenskifte med Spaniorerne, kunde han likväl ej lemna nämnde skans i ryggen, när han vidare skulle framtränga. Då Spaniorerne likväl ej med godo ville öfvergifva densamma, och då den befanns så stark, att den ej utan stor folkförlust skulle kunnat stormas, beslöt Gustaf Adolf att på ett fördelaktigt ställe, der Rhenfloden gör en skarp böjning åt öster, öfvergå densamma. Försöket lyckades (d. 7 Dec.), oaktadt det Spanska rytteriets motstånd, hvarefter fienden frivilligt utrymde skansen. Härpå eröfrades Oppenheim, och några dagar derefter stod Gustaf Adolf framför den starka fästningen Maintz, hvilken dock gaf sig efter en kort belägring. Sedermera eröfrades åtskilliga andra orter på ömse sidor om Rhen, hvarpå trupperna lades i qvarter, för att, liksom Horns, uthvilas och förstärkas (536, 537 och 538).

Under dessa hastiga och vågsamma operationer, genom hvilka Tyskland skars i tvenne delar samt fiendens operationsbaser i södra och norra Tyskland åtskiljdes, glömde konungen icke sina öfriga arméer. Så snart någon längre hallt gjordes, sändes bref och instruktioner åt alla håll. Isynnerhet sysselsatte sig konungen med Banérs och Totts arméer, hvilkas formering dock gick ganska långsamt och hvilka under hela hösten knappast kommo ur fläcken, allt till stort mehn för följande års krigsföretag. Vid Neder-Sachsiska armén förorsakade de Mecklenburgska Hertigarnes otacksamma och tvetydiga beteende konungen mycket bekymmer; först gjorde de undanflykter vid ratificeringen af det ingångna förbundet samt uppskjöto densamma; vidare stämplade de efter att bemägtiga sig Rostock och Wismar; straxt efter ankomsten till Würtzburg sände konungen Tott och Salvius befallning att väl gifva akt på Hertigarne, strängt blokera de båda fästningarne och, så fort de blifvit eröfrade, skynda att besätta dem med Svenskt folk (376). Derjemte borde Tott af alla krafter arbeta på arméns förstärkning, handla i öfverensstämmelse med Banér och flitigt korrespondera med konungen (380). Sedan Rostock fallit (den 15 Oct.), anbefalldes han att utan avoghet rådgöra med Banér och Sal-

vius om de vidare operationerna (383), och som han blifvit sjuklig, fick Lessle befallning att afgå från Banérs armé (rättare Hamiltons, hvilken dock nu hade sammansmält till en obetydlighet), samt blifva Totts General-Major (387). Snart uppstod en ny förveckling, derigenom att konung Christian i Danmark försökte få sin son utvald till kretsgeneral samt äfven började värfningar; Gustaf Adolf blef häröfver mycket orolig och uppmanade Salvius att på det eftertryckligaste protestera mot alla Danska värfningar i kretsen (hvartill äfven Holstein hörde) samt, om intet annat hjelpte, hota dermed, att konungen skulle göra fred med sina öfriga fiender och med hela sin styrka vända sig mot Danmark (385). Slutligen sände han noggranna instruktioner till Salvius ang. förbundet med de Neder-Sachsiska ständerna, gaf tills vidare befälet öfver Neder-Sachsiska hären — som vid denna tid beräknades till 16,000 man utom de Mecklenburgska trupperna — åt Landtgrefven af Hessen, hos hvilken Tott skulle erhålla plats som Fältmarskalk och Lessle som Gen.-Major (401); derjemte borde Erkebiskopen af Brehmen blokera Stade och Hertig Georg af Lüneburg Wolfenbüttel, samt underhandlingar inledas med Hertigen af Holstein om värfningars anställande för Svenskarnes räkning m. m. (398).

Äfven åt Banérs armé egnade konungen oafbrutna omsorger. Han underrättade honom fortfarande om sina operationer samt uppmanade honom att flitigt förstärka sig, strängt innesluta Magdeburg och, om så behöfdes, hjelpa Hertigen af Weimar: trängde fienden med öfvermagt på, borde han vika undan bakom Saale, eller, om han ej der ansåg sig säker, draga sig ända till Werben för att vara närmare Tott, med hvilken han för öfrigt utan afvoghet skulle handla i öfverensstämmelse; slutligen anbefalldes han att oftare, än hittills skett, korrespondera med konungen (379). Om Magdeburg föll, skulle Kagg derstädes sättas till kommendant; Rikskansleren, som just befann sig på genomresa till konungen, borde förse honom med penningar till värfningarne (382). För resten skulle Banér skona folket så mycket som möjligt, samt på allt sätt befordra Drottningens resa till Erfurth (384). Vid konungens tillämnade marsch till Nürnbergs undsättning befalldes Banér sända 1000 ryttare öfver Thüringerwald, såvida de kunde vara framme inom 8 à 10 dagar (388); detta blef förmodligen omöjligt, emedan hjelpsändningen ej afgick. Slutligen anbefalldes han något antaga sig den Neder-Sachsiska hären, så länge Tott var sjuk, hafva ögonen fästade på Danmark och Chur-Sachsen, samt köra bort alla främmande värfvare, som gjorde intrång på hans område (390).

Emedlertid hade Tott af Hertigarne af Mecklenburg låtit narra sig att ingå ett tillstånd med kommendanten af Wismar, Öfv. Gram, samt derpå låtit de Svenska trupperna marschera söderut, för att en-

ligt konungens missförstådda befallning handla i öfverensstämmelse med Banér. När Gustaf Adolf fick veta detta, insåg han genast de Mecklenburgska Hertigarnes mening att besätta Wismar, hvarföre han ofördröjligen befallde Tott att låta de Svenska trupperna vända om och återupptaga blokaden, samt för öfrigt väl akta sig för Hertigarne (399). Till Banér afsändes ordres, att, om Hertigarne verkligen redan lyckats bemägtiga sig Rostock och Wismar, genast tåga dit och öfverdraga deras land med krig, samt med våld återtaga de vigtiga fästningarne; men hade detta ej skett, skulle han ofördröjligen bryta stilleståndet med Gram och låta fortsätta blokaden; med Hertigarne skulle man ej vidare hafva några konsiderationer (400). Emedlertid reste den ena af Hertigarne till konungen och lyckades bilägga saken, tillfölje hvaraf den sednare befallde Horn att ej skrida till fiendtligheter, utan blott laga så att Svensk garnison kom in i Wismar (401). Efter sistnämnde orts eröfring borde Banér låta Lessle genom Brehmiska området marschera till Weser, för att der förena sig med Landtgrefven; Georg af Lüneburg skulle blokera Wolfenbüttel; efter Magdeburgs eröfring skulle Banér, liksom Horn, låta sitt krigsfolk uthvila och förstärka sig, emedan konungen befarade att på våren råka i vapenskifte med Spaniorerne och med konungen i Frankrike, hvilken sednare vid Metz samlat en betydlig armé och hvars hållning började blifva misstänkt; slutligen borde Baner draga till sig Burgsdorfs 3000 Brandenburgare (402).

Äfven med Rådet i Stockholm underhöll konungen en fortgående brefvexling, hvilken dock gick mycket långsamt, emedan Rådets svar tillfölje af den tröja postgången vanligtvis kom först 2, 3 à 4 månader efter sedan konungens skrifvelser afgått. Från Würtzburg utgafs ett skarpt mandat mot de utskrifne i Finland, som rymde till Sverige eller Östersjöprovinserna, äfvensom mot dem, som lemnade rymmarne tjenst (378). I slutet af November sändes befallning att följande vår 6 regementer knektar (7200 man) och 1500 ryttare skulle öfverföras till Tyskland (392); Rådets svar följde i slutet af Januari (709); denna befallning contramanderades dock, enligt hvad som synes af Rådets skrifvelse N:o 745, der äfven försvarsanstalterne mot Danmark och Spanien omnämnas. Straxt efter eröfringen af Maintz infordrades Rådets mening i afseende på vilkoren vid de fredsunderhandlingar, som då inleddes med Kejsaren och Ligan (396); Rådets svar afgick i slutet af Mars följande år (723). Den sista dagen af året 1631 redogjorde konungen för ställningen i allmänhet, samt för de arméers styrka han följande vår ämnade få på benen; Rådet fick förebråelser, emedan det ej utsändt den koppar, på hvilken konungen räknat, och hvilken nu i stället borde gjutas till kanoner; derefter infordrades dess

mening angående det förhållande man borde iakttaga med Spanionerne: huruvida man skulle förklara dem krig å Sveriges Kronos, eller å den Tyska »libertetens» vägnar, eller om man skulle söka fred och neutralitet med dem; sjelf synes han mest varit böjd för det första, emedan derigenom Holland och England skulle förmås att närmare ansluta sig till honom, hvarjemte Frankrike, hvars afsigter med den vid Metz samlade hären föreföllo särdeles misstänkta, då skulle blifva mindre fiendtligt sinnadt (407 och 408). Rådet, hvars svar först fyra månader derefter afgick, höll dock före, att man tillsvidare ej offentligen borde förklara krig mot Spaniorerne ej heller söka neutralitet, utan, liksom de, »dissimulera», och att man skulle tillfoga dem så mycken skada som möjligt, till dess lämpligt tillfälle att öfverfalla dem med krig inträffade (753). Af det general-förslag, som vid samma tillfälle öfversändes till Rådet och Johan Casimir, finner man, att samtliga Svenska stridskrafter i Tyskland vid denna tid uppgingo till 83,000 man, hvilka följande år borde uppbringas till närmare 200,000 man, allt det Brandenburgska och Chur-Sachsiska krigsfolket oberäknadt (409 och 410).

1632.

Hvad Frankrike förde i skölden blef snart uppenbart genom de förslager om neutralitet för Ligan, som af de Franska sändebuden framställdes; de Ligistiska furstarne skulle återfå allt, hvad Svenskarne från dem taget, hvaremot de borde förbinda sig till en fullkomlig neutralitet, utan att likviisst behöfva afskeda sitt krigsfolk; derefter skulle konungarne af Sverige och Frankrike gemensamt vända sina vapen mot kejsaren och Spanien; gick Gustaf Adolf ej in härpå, så hotade Richelieu med krig. Men Gustaf Adolf ville ingalunda gå in på någon restitution af det eröfrade, utan fordrade i stället såsom hufvudvillkor, att Ligan skulle afdanka allt sitt krigsfolk, hvilket borde gå i Fransk tjenst, på det att kejsaren ej skulle hafva någon nytta af detsamma. Tillsvidare erbjöd han Ligan ett stillestånd på 14 dagar (d. 11—25 Jan.), så att man skulle få rådrum att underhandla (539 och 540). Snart insåg Gustaf Adolf likväl, att Ligisterne blott underhandlat för att vinna tid att rusta sig, samt att Fransoserne ej voro så fruktansvärde, som de sjelfve gåfvo sig ut för, hvarföre han afbröt underhandlingarne och, obekymrad om Frankrikes hotelser, fortsatte sin segerbana.

Medan årets tvenne första månader i det öfriga Tyskland förflöto utan några särdeles fiendtligheter, började Pappenheim i Neder-Sachsen

den följd af lyckliga krigsföretag, som så mycket skulle skada Svenskarne. I början af Januari samlade han 4500 man vid Wesern och framträngde öfver Wolfenbüttel till Magdeburg för att utdraga dervarande garnison, hvilken var nära att kapitulera. Banér, som förmodade att Pappenheim var 10,000 man stark samt hade ordres att spara sitt folk, och hvilken derjemte hvarken undsattes af Tott, som ej *ville*, eller Hertigen af Weimar, som ej *kom fram* i rättan tid, drog sig tillfölje häraf bakom Saale, hvarigenom Pappenheim fick tillfälle att utföra sin afsigt och oskadd komma undan (700 och 706). Konungens varning till Banér kom post festum (406). Emedlertid förorsakade denna obetydliga expedition mycket buller; Konungen uppbröt vid den öfverdrifna underrättelsen om Banérs fara med hela sin styrka från Maintz och hade redan hunnit till Gelnhausen, då lugnande nyheter föranledde honom att vända om (539, 540 och 706). Emedlertid var han fortfarande orolig för Neder-Sachsen, hvarföre han i medlet af Januari dit sände sin sekreterare L. Grubbe för att öfverbringa ordres om Totts, Banérs, Hertigens af Weimars och Landtgrefven af Hessens förening med ändamål att undandrifva Pappenheim (703). Grubbe fann Landtgrefven inbegripen med Duderstadts blokering, men dock benägen att med 3500 ryttare förena sig med Banér och Hertigen (704), hvilka med 8000 man hvardera anträffades vid Saltzgitter; men Tott förmodades ännu blott hafva hunnit till Lüneburg (705). Pappenheim drefs tillbaka öfver Wesern, hvarpå Banér förlade sina trupper vid Leine. Hertigen af Weimar fortsatte fälttåget under Februari månad samt eröfrade åtskilliga fasta orter i Grubenhagen och Eichsfeld; äfven Landtgrefven af Hessen utförde några lyckliga företag i Westfalen. I medlet af Januari (d. 12) föll ändtligen Wismar; om Hertigarnes af Mecklenburg fortfarande stämplingar, kommendanten Grams tvetydiga uppförande och deraf följande arrestering m. fl. omständigheter, lemna 702 och 708 fullständiga upplysningar; Dömitz hade redan den 19 Dec. kapitulerat. Som man nu kunde befara att Danmark och Spanien följande vår möjligtvis skulle förena sina flottor och anfalla Svenskarne i Östersjön, uppmanade Salvius Johan Casimir att hafva Svenska flottan i ordning, äfvensom sända penningar till garnisonernas underhåll vid sjökanten (707). Landtgrefven af Hessen fick slutligen af konungen noggranna instruktioner, huru han skulle förhålla sig som öfverbefälhafvare öfver samtliga Neder-Sachsiska trupper (411), ett befäl som han dock aldrig i sjelfva verket tillträdde.

I början af Februari tilldelades Horn föreskrifter, att han, om så behöfdes, skulle understödja den Chur-Sachsiska hären i norra Böhmen, för hvilket ändamål han äfven egde att disponera öfver Kaggs vid

Magdeburg qvarlemnade trupper, äfvensom öfver Hertigens af Weimar, hvilken med anledning deraf fått befallning att från Wesern återgå till Erfurth; behöfdes ingen dylik undsättning, borde Horn förlägga sina trupper i Bambergska området (412). Detta sednare verkställdes äfven. Men följden blef att Tillys trupper började samla sig i Öfre Pfaltz för att på Biskopens af Bamberg anhållan bortdrifva Horn; så snart konungen fått veta detta, erhöllo både Banér och Hertigen af Weimar befallning att med en del af sina trupper uppbryta till Horns undsättning; den sednare skulle gå öfver Schleusingen (413); Banér anbefalldes vid Wesern qvarlemna hälften af sin styrka under Kagg, hvilken tillsammans med Landtgrefven antogs stark nog att hejda Pappenheims framsteg till Totts snart derefter väntade ankomst med den starka Neder-Sachsiska hären; Banér ämnade från Ahlefeld taga vägen öfver Nordhausen, Frankenhausen och Schmalkaden (711). Närmare slutet af Februari företog konungen en liten expedition mot Creutznach, hvilken välbelägna ort intogs med storm (414). Sperreuter verkställde vid Sontheim nära Schwabisch Hall ett lyckadt öfverfall i de fiendtliga qvarteren (712). Under tiden bedrefvos fortfarande de diplomatiska underhandlingarne; sekreteraren Nicodemi redogör härför i ett bref till Rådet (711); sjelf blef han kort derefter skickad till Strassburg för att sluta förbund med denna rika, mägtiga och välbelägna stad; hans instruktion är ett litet mästerstycke af diplomatisk konst och skicklighet (713).

Emedlertid hunno hvarken Hertigen af Weimar eller Banér (hvilken först den 15 Mars kom till Hamelburg) fram till Horns understöd, innan denne öfverfölls af Tilly. Fastän i tid underrättad om fiendens annalkande samt väl rustad till försvar (714), blef Horn likväl tillfölje af underordnades förseelse öfverraskad i Bamberg (d. 28 Febr.), tvungen att utrymma staden samt att längst med Main retirera till Schweinfurth; han led likvisst obetydlig förlust samt lyckades att under reträtten genom ett öfverfall vid Hallstädt tillfoga Tilly en icke ringa skada (715 och 716). Tilly intog härefter de Bambergska qvarteren, som Horn lemnat. Af denna händelse blef konungen föranledd att något tidigare, än han ämnat, börja vårfälttåget. Anseende Horn sväfva i större fara, än som var fallet, samt befarande att Hertigen af Weimar och Banér ej i rättan tid skulle kunna hinna skynda till hans bistånd, uppbröt han i början af Mars med 20,000 man från Maintz, hvarest han qvarlemnade Rikskansleren jemte Pfaltzgrefven Christian af Birkenfeld, Rhengrefven Otto Ludvig m. fl. Om förloppet af konungens vidare operationer med hufvudarmén under Mars och April månader, om hans marsch till Kitzingen, hvarest, då Tilly hastigt vek undan, Hertigen af Weimar och Baner inväntades,

om den sedermera följande marschen förbi Nürnberg till Donauwerth samt Donauflodens der skeende öfverskridande, om Lechflodens med möda tillkämpade öfvergång vid Oberndorf, Augsburgs intagande, samt fäktningarne framför Ingolstadt m. fl. krigshändelser intill slutet af April månad — derom lemna Arkivets urkunder tyvärr ganska ringa upplysning; åtskilliga intressanta detaljer och allmänna öfversigter finnas dock i handlingarne 541, 542, 543, 544, 721, 724, 742, 744 och 750; den sistnämnda innehåller ett ganska eget samtal mellan konungen och Fransyska residenten i Bajern, St. Etienne, som otvifvelaktigt skall läsas med nöje. Svenska hufvudhärens styrka vid denna tid synes af listorna från den 14 och 24 April i tredje delen.

Men är arkivet fattigt på upplysningar angående sjelfva händelserna, så erhålles der en så mycket rikhaltigare skörd i afseende på konungens planer och afsigter. Utan att låta hindra sig af det rörliga fältlifvet, egnade den store monarken samtidigt oafbrutna omsorger åt alla delar af den vidsträckta krigstheatern. Från Kitzingen erhöll Oxenstjerna noggranna föreskrifter, huru han för alla fall skulle förhålla sig. Med 6 à 7000 man borde han besätta det förskansade lägret kring Maintz jemte kringliggande små orter, och derpå, om han vore stark nog härför, låta Pfaltzgrefven Christian af Birkenfeld besätta Mannheim, Speier och Worms samt sedan ettdera i förening med de Hanauska och Badiska trupperna rycka Rhen uppföre och sätta sig i förbindelse med Strassburgarne, eller ock skrida till belägring af Heidelberg och Philipsburg; vore han svagare, borde han blott besätta Mannheim, och möjligtvis Speier och Worms, men bibehålla sig i lägret kring Maintz; kunde han ej en gång detta, borde han väl besätta staden, men med återstoden retirera till högra Rhenstranden och der förskansa sig vid Castel och Cortum; om Pappenheim nalkades från Wesern, skulle han skyndsamt draga till sig Landtgrefven och Kagg, ja, om så behöfdes, till och med en del af Totts trupper (418). Äfven andra förslager kommo å bane, t. ex. att Pfaltzgrefven skulle belägra Breisach eller att Rhengrefven och Hertig Bernhard skulle göra en diversion mot Cölln, för att draga Pappenheim från Wesern. Åt Trier kunde beviljas neutralitet, om blott fästningarne Ehrenbreitstein och Philipsburg inrymdes åt Svenskarne eller Fransoserna; Bajern skulle deremot ej på andra villkor erhålla neutralitet, än om det ville afdanka alla sina trupper, i hvilken händelse konungen ämnade vända hela sin magt mot Österrike (421, 424, 428 och 431). Slutligen tillkännagaf konungen sin afsigt, att qvarlemna Horn med 3000 man fotfolk och 1500 ryttare i Franken för att upprätta en ny armé; om så erfordrades kunde den sednare komma Kansleren till undsättning; till en början ditsändes Öfv. Schawelitzky med en

mindre styrka, hvilken började Heidelbergs blokering. Snart ändrade konungen likväl sitt beslut, att i Franken qvarlemna Horn, samt gaf i stället Ståthållaren, Öfv. Truchsess, befälet derstädes med instruktion att väl besätta de fasta orterna och att tillsammans med Nürnbergarne blokera Forchheim, men framför allt att anställa värfningar i stor skala (426); icke mindre än 21,400 man beräknades skola uppbringas i Franken (427); huru illa Truchsess motsvarade konungens förtroende, synes af 448. Vid samma tid framkastade konungen äfven den planen, att bilda en ny armé vid Saale af de nyvärfvade trupperna i Banérs gamla qvarter, öfverlefvorna af Hamiltons afdelning samt den Brandenburgska kontingenten; denna armé borde ställas under Hamiltons befäl, såsom General, med Boethius till Gen.-Major, samt var ämnad att användas mot Schlesien (424 i slutet); Boethius fick verkligen befälet öfver de nyvärfvade (432), men Hamilton användes snart på annat ställe.

Straxt efter konungens afmarsch från Maintz nalkades från södra Elsass den kejs. General-Commissarien Ossa Pfaltz på venstra Rhenstranden med 5000 man öfver Weissenburg; Pfaltzgrefve Christian drog sig då enligt undfångna ordres något tillbaka; men konungen ogillade denna rörelse, emedan Ossa då kunde förena sig med Spaniorerna i Nederländerna, samt befallde Oxenstjerna att låta Pfaltzgrefven undandrifva fienden (422), hvilket äfven skedde. I öfverensstämmelse med konungens befallning satte sig Oxenstjerna derefter i förbindelse med Landtgrefven af Hessen, underrättade honom att han emottagit befälet vid Rhen (719), samt rådde honom retirera till Maintz, om Pappenheim vore för öfverlägsen (725). Enligt konungens ordres (417) tillsattes vid denna tid en general-proviantmästare för hela armén (729). Snart derpå började Spaniorerne att samla sig i Luxemburg och Trier samt nalkas Mosel. Oxenstjerna beslöt att försigtigt vika undan bakom Rhen och det befästade lägret vid Maintz, samt utgaf i öfverensstämmelse härmed ordres till Rhengrefven, Pfaltzgrefven och Hertig Bernhard (728, 731, 732, 733, 734, 735 och 741). Mest fruktade Rikskansleren att Pappenheim äfven skulle närma sig; han skref derföre till Landtgrefven, det han hoppades ensamt kunna reda sig mot Spaniorerne, men att den sednare, om Pappenheim gick söderut, äfven borde följa efter samt öfver Hanau komma till undsättning; qvarstannade deremot Pappenheim vid Weser skulle Landtgrefven söka förening med Tott och Hertigen af Lüneburg (738); i samma anda skref han äfven till Tott (739). Spaniorerne gingo emedlertid (i början af April) 10 à 12,000 man starke öfver Rhen, men drogo sedan utan att kunna göra Svenskarne något afbräck långsamt förbi Maintz mot södra Pfaltz, samt lade sig slutligen framför Speier; Oxen-

stjerna sammandrog då större delen af sin styrka vid Maintz (746), samt afmarscherade derifrån söderut för att undsätta staden: innan han hann fram, hade likväl kommendanten, Öfv. Hornegk, utan ringaste nöd uppgifvit staden, hvarföre Oxenstjerna med oförrättadt ärende måste återvända till Maintz (751). Härefter qvarlågo Spaniorerne i flera veckor kring Speyer utan att företaga något. Konungen, som ännu icke hade kännedom om Spaniorernas ankomst, underlät emedlertid ej att fortfarande lemna föreskrifter för alla fall, som kunde inträffa; helst såg han om Rikskansleren förmådde göra sig så stark, att han med trenne afdelningar kunde föra kriget, nemligen en som låg stilla vid Maintz, en som belägrade Heidelberg och en som gick Rhenfloden utföre mot Cölln, med hvilken sednare äfven Landtgrefven borde samverka (433). När han sedermera fick veta, att Spaniorerna började röra sig, ansåg han Oxenstjerna temligen jemnstark med dem, samt uppmanade honom att ej gå tillväga för passivt, utan möta fienden i öppna fältet; kunde icke Pfaltzgrefven och Hertig Bernhard förlikas, hvaröfver Oxenstjerna klagade, borde han sända en af dem till konungen (434). Slutligen befalldes han att väl förskansa sig vid Maintz, att ej utgå med små afdelningar, som lätt kunde lida nederlag, utan med hela sin styrka, att ej bekymra sig för mycket om Pappenheims ankomst, emedan Landtgrefven då skulle understödja honom, att ej lägga in för starka garnisoner i småorterna m. m., samt slutligen att låta Drottningen komma till Ulm, der hon vore säkrare, än i Frankfurth (437). Sist uppmanades han att vid Mannheim eller Speier slå en brygga öfver Rhen, för att lättare kunna undsätta de på venstra stranden intagna orterne, om de af Spaniorerna skulle belägras (439).

Om förhållandena i Neder-Sachsen lemnar arkivet fullständigare upplysningar, än hvad fallet är med de andra krigstheatrarne. Efter Wismars eröfring (d. 12 Jan.) ryckte Tott med den Neder-Sachsiska armén långsamt öfver Elben; han borde nu egentligen hafva begifvit sig till Wesern och förenat sig med Landtgrefven, under hvars befäl han stod (se 401), men han qvarstannade i stället på eget bevåg i Brehmen, för att understödja Erkebiskopen och eröfra landets fasta orter; härtill ansåg han sig hafva så mycket större skäl, som Danskarne stämplade efter att bemägtiga sig nämnde orter och isynnerhet Stade, äfvensom konungen i början synes hafva gillat hans förfarande (722). I ett memorial från Kitzingen för Salvius, der denne förordnades till kommissarie vid Neder-Sachsiska hären, anbefalldes han vaka deröfver, att armén ej måtte våga någon batalj utan i främsta rummet konserveras; att bereda qvarter i Oldenburg och Ostfriesland för de 10,000 man Engelska och Skottska trupper, som Hamilton ånyo erbjudit sig värfva; att på allt sätt förstärka de förhanden varande trup-

perna, att städse hålla 6000 man samlade vid nedre Elbe för Danmarks skuld, hvilket lätt borde kunna ske, då Tott enligt konungens beräkning hade 12,000 och Hertig Georg vid Winsen 6000 man; att hafva ögonen på fästningarne i Mecklenburg och Pommern; att, om Pappenheim skulle tränga på vid Weser, skynda dit och bistå Landtgrefven och Kaggen m. m. (419); straxt derefter anbefalldes han att alltid hafva 8000 man disponibla åt hvilket håll som helst, men att ej begagna Oldenburg och Ostfriesland till qvarter för de Hamiltonska trupperne, förrän Danmark intagit en bestämdt fiendtlig ställning, utan dessförinnan låta nämnde trupper qvarblifva i Brehmen (420). Slutligen gillade konungen Salvii hittills iakttagna förfarande mot Danmark samt bad honom uppmana Tott, att ej med en mindre del, utan med hela sin styrka inrycka i Holstein, om Danskarne bröto freden, äfvensom att derom genast underrätta Rådet i Sverige samt söka närmare förbund med Hansestäderna (429). Alla dessa åtgärder hade till följd, att konungen i Danmark afskrämdes från de fiendtligheter, han möjligtvis hade haft i sinnet, samt, för att återknyta det vänskapliga förhållandet, sände tvenne sändebud till Tott och tvenne till konungen, hvilka sednare anträffade Gustaf Adolf vid Ingolstadt (544).

Innan uppbrottet från Frankfurth till Horns undsättning afsände konungen Generalkommissarien Erik Andersson till Neder-Sachsen med vidsträckta fullmagter och instruktioner, huru allt derstädes skulle beställas (720 se noten). Vid ankomsten till Magdeburg fann Anderson sakerna derstädes i ett dåligt skick, hvarom han genast underrättade konungen (718). Den sednare hade emedlertid eftersändt nya instruktioner, att Anderson skulle göra allt för Magdeburgs återuppbyggande samt derjemte inrätta en båt-flotta på Elben, ytterligare anlägga en skans vid Werben, och vara beredd att understödja Churfursten af Brandenburg (423). Vidare skulle han på allt sätt befordra uppsättandet af den nyvärfvade armé, konungen, enligt hvad ofvan nämndt är (424 och 432), ämnade sammandraga i Banérs gamla qvarter vid Saale och Magdeburg, och hvilken före Boethii ankomst sattes under en viss Öfv. Werthers befäl; denna armé skulle vara beredd att efter omständigheterna understödja Brandenburg mot de kejserliga i Schlesien eller Landtgrefven af Hessen och Kagg mot Pappenheim (435). Men snart inträffade händelser, som alldeles förändrade sakernas tillstånd i Neder-Sachsen. Pappenheim hade nemligen ej förr fått veta att Banér och Hertigen af Weimar från Weserns grannskap dragit till södra Tyskland, förrän han åter gick anfallsvis tillväge. Den 10 Mars öfverföll han Kagg vid Höxter och tvang honom retirera på Hildesheim. Landtgrefvens trupper undandrefvos till Cassel, hvarpå Pappenheim återtog några mindre orter, såsom Eimbeck

m. fl. Så snart Anderson fick underrättelse härom, uppmanade han Tott, att med de trupper, som kunde undvaras vid Stades blokering, skynda till Wesern, till Landtgrefvens och Kaggs understöd (720). Då Tott ej visade sig särdeles benägen härför, vederlade Anderson de skäl han anförde emot föreningen samt bad honom skynda, innan det vore för sent (727). Äfven Rikskansleren yrkade från Maintz på Totts förening med Landtgrefven, sedan han förut qvarlemnat 5 à 6000 man till Stades blokering; på Danmark borde man ej fästa allt för stort afseende (730). Men förgäfves; Tott fann ej för godt att röra sig från stället, och de förderfliga följderna häraf uteblefvo icke. Emedlertid underrättade Anderson konungen, om hvad som händt, om de särskildta anförarnes (Totts, Hertig Georgs och Landtgrefvens) slapphet och oenighet, samt om den allmänna räddhåga Pappenheims djerfva manövrer förorsakat i hela den NederSachsiska kretsen (726). Den sednare gick visserligen snart tillbaka till Hameln, hvarjemte Tott uppgaf sig med 11,000 man kunna gå till Wesern, sedan tillräcklig blokadcorps blifvit qvarlemnad vid Stade; men tillståndet fortfor att vara lika betänkligt; Tott begärde tillåtelse att afgå från befälet för att sköta sin rubbade helsa, hvarföre det vore nödvändigt att ettdera Horn eller Banér sändes till Neder-Sachsen (735).

Vid underrättelserna om det dåliga tillståndet i norra Tyskland och särskildt om Danmarks tvetydiga uppförande, synes konungen ett ögonblick varit betänkt på att sjelf resa dit (430). Men då straxt derpå de Danska sändebuden ankommo till armén samt afgåfvo lugnande försäkringar, nöjde han sig med att tillskrifva Landtgrefven uppmuntrande bref samt gifva honom råd, huruledes han för alla händelser skulle förhålla sig (436); derjemte sände han sin pålitlige och skicklige sekreterare Lars Grubbe att utforska tillståndet i Neder-Sachsen samt gaf honom noggranna instruktioner, huruledes allting på bästa sätt skulle anordnas (438). Men redan vid ankomsten till Erfurth hade förhållandena så mycket förändrats, att nämnde instruktioner till större delen blefve obrukbare (756), en sak som icke sällan inträffade under detta krig tillfölje af kommunikationernas otillräcklighet och den deraf följande långsamhet, med hvilken alla befallningar framkommo.

I Neder-Sachsen hade man emedlertid i någon mån börjat lugna sig för Pappenheims framfart, då denne i medlet af April utförde ett företag, som ytterligare lade i dagen den dåliga ledning af krigsrörelserna, som å Svenska sidan egde rum. Med en handfull folk (5500 man enligt en lista i tredje delen) uppbröt han från Hameln och tågade skyndsamt mot Stade, der han lyckades öfverraska Tott och slå del af hans trupper, innan han hunnit sammandraga sina öfver-

lägsna stridskrafter (närmare 15,000 man enligt en lista i tredje delen). Derefter qvarstannade Pappenheim i öfver tvenne veckors tid i Stades grannskap, utan att Tott kunde bortdrifva honom; om orsakerna till denna motgång samt sjelfva krigshändelsernas förlopp lemna 737, 740, 747 och 754 upplysning; det bedröfliga tillståndet i allmänhet och Totts oduglighet såsom öfverbefälhafvare skildras lifligt i 743, 755 och 780; isynnerhet är den sistnämnde skrifvelsen, härflyten ur Salvii skarpa penna, af stort intresse. Tott blef äfven modfällt, föregaf sin sjuklighet och nedlade befälet, som derpå omkring d. 1 Maj öfvertogs af Gen.-Lt. Baudissin, med hvilken Rikskansleren snart derefter började skriftvexla (773). Tott fick mottaga skarpa förebråelser af konungen, såväl tillfölje af sitt förhållande framför Stade, som derför att han utan konungens tillstånd nedlagt sitt embete, hvilket han befalldes återtaga för att med kraft och eftertryck ansätta och förfölja Pappenheim (447 och 448). Tott lydde dock ej, vare sig att han icke kunde eller ville, samt användes sedermera ej vidare. Erik Anderson rådde konungen slutligen att till sig kalla alla de högre befälhafvarne, såsom Tott, Hertig Georg, Baudissin och Lohausen, emedan de anförde utan sammanhang, men i stället nedsända Horn, såsom den ende, hvilken kunde återställa verket (761).

Så snart man fått kännedom om Pappenheims ringa styrka, rigtades allas bemödanden på att för honom stänga återvägen till Wesern. Kagg hade straxt efter hans ankomst till Stade vid Winsen förenat sig med Hertig Georg; snart ankommo likaledes de Sachsen-Lauenburgska och Mecklenburgska trupperna. Äfven Boethius beordrades af Rikskansleren att begifva sig till Nedre Elbe (758), men hans närvaro blef snart obehöflig. Vid samma tid vann Landtgrefven en liten framgång i Westfalen genom staden Brilons eröfring (760). Lars Grubbe underrättade Rikskansleren från Kitzingen om de åtgärder, som vidtagits för Pappenheims innestängande (764). Icke förty lyckades denne sednare, att ånyo gäcka sina fienders vaksamhet samt undkomma. Baudissin hade nära på fulländat de rörelser, som skulle afskära Pappenheim reträtten, då den sednare — efter att förgäfves hafva underhandlat med Danskarne om att de skulle besätta Stade — medtagande garnisonen, den 5 Maj i tysthet afgiek derifrån samt tågade en helt annan väg än Svenskarne förmodat, hvarigenom det lyckades honom att midt igenom deras dubbelt öfverlägsna stridskraftrr utan den ringaste förlust återföra sitt folk till Wesern (763, 765 och 768). Nu först insågo de Neder-Sachsiska Generalerne nödvändigheten af att förena sig, såvida de oaktadt sin öfverlägsna styrka ej beständigt skulle blifva utsatte för nederlag och öfverfall af Pappenheim. Baudissin tågade först öfver Brehmervörde till Verden, och sedermera derifrån

öfver Hannover till Hildesheim, hvarest slutligen i medlet af Juni alla i fält disponibla trupper stötte tillsammans; enligt några listor i tredjedelen räknade hela hären då omkring 10,000 man; närmare 4000 lågo i garnisoner (781). Äfven Landtgrefvens af Hessen Cassel armécorps hade bort infinna sig i Hildesheim, för hvilket ändamål den äfven satt sig i marsch till Braunschweig; men då den redan kommit till grannskapet af sistnämnde stad, kastade sig Pappenheim hastigt i vägen åt Thüringen, hvilket hade till följd att Landtgrefven i början af Juni återvände till Cassel, hvarifrån han begaf sig till Rikskansleren i Frankfurth, för att söka råd (782); Grubbe, som vid samma tid befann sig i Würtzburg, trodde att Pappenheim med sin rörelse mot Thüringen åsyftade en förening med Bajerska armén och underrättade derom konungen (784). Emedlertid lyckades Landtgrefvens folk tillfoga Pappenheims öster om Fulda kring Eschwege och Witzenhausen cantonerande trupper en icke obetydlig förlust (786), hvilken framgång dock snart motvägdes af ett betydligt nederlag, som det Hessiska kavalleriet led vid Volkmarsen (788). Utan kännedom härom uppmanade Hertig Georg Landtgrefven att nu skrida till förening, emedan Pappenheim vände tillbaka till Hameln (783).

Efter föreningen vid Hildesheim låg den Neder-Sachsiska armén derstädes flera veckor stilla, dels af fruktan för Pappenheims förmodade öfvermagt, dels af farhåga för Danmarks oaflåtliga stämplingar. Emedlertid var tillståndet bland trupperna fortfarande ganska dåligt, emedan både penningar och underhållsmedel fattades, tillfölje hvaraf afgången på folk blef ganska stor (791 och 795). För att draga Pappenheim från Hessen, lät Baudissin sitt kavalleri skrida till blokering af slottet Cahlenberg, hvilket äfven hade till följd att Pappenheim i slutet af Juni nalkades Hildesheim, men, då han fann den Svenska armén i en fördelaktig ställning bakom staden, snart återigen afdrog till Wesern (796). Vid samma tid företog Öfv. Burgsdorf med de Brandenburgska trupperna en rörelse mot Glogau, hvilken dock snart afbröts tillfölje af ett rykte om de kejserliges stora öfverlägsenhet i Schlesien (766). Innan vi vidare följa den Neder-Sachsiska armén, måste vi se hvad som under tiden tilldragit sig på andra delar af den stora krigstheatern.

Vi lemnade Gustaf Adolf med Svenska hufvudhären framför Ingolstadts murar i slutet af April. En allmän öfversigt af de under Maji och Juni månader följande krigshändelserna lemna 546, 752, 772, 777, 778, 779 och 785. Så länge Bajerska armén låg vid Ingolstädt på andra sidan Donau, kunde konungen ej tänka på stadens belägring eller flodens öfvergång. Bajrarna skyndade dock snart till Regensburg, för att om möjligt före Svenskarne bemägtiga sig denna

vigtiga ort; Horn sändes då af konungen efter dem på högra Donaustranden; men han kom för sent; Regensburg hade redan intagit Bajersk besättning (748, 749 och 757). Gustaf Adolf hade nu kunnat öfverskrida Donau och belägra Ingolstadt. Men som han befarade en snart förestående förening mellan den Bajerska hären vid Regensburg och den Österrikiska under Wallenstein uti Böhmen — en förening som nu mera ej kunde hindras — skulle han förmodligen snart blifvit tvungen att öfvergifva belägringen, hvilket måhända ej kunnat ske utan stor förlust. I stället vände sig konungen till Moosburg, mot medlersta Isar, liksom om han velat öfverskrida denna flod för att intränga i Österrike, en offensiv, som dock under förhanden varande omständigheter varit särdeles vågad. Rätta skälet till denna rörelse var förmodligen det, att han, innan de förenade fiendtliga härarnes ankomst, ville utkräfva så stora kontributioner som möjligt ur Bajern, Ligans förnämsta säte, hvarifrån den Bajerska armén nu var utestängd.

Emedlertid hördes ingenting af angående den väntade föreningen vid Regensburg. Konungen började då misstänka, det Wallenstein först ämnade vända sig mot Sachsarne och utdrifva dem ur Böhmen (446 sednare delen). Redan från Ingolstadt hade han skrifvit till Churfursten, underättat honom om de vunna framgångarne och om fiendens tillstånd, samt inbjudit honom till samverkan (435). Från Moosburg erbjöd han sig (d. 3 Maj), att skynda till Churfurstens bistånd med 16,000 man, hvilka inom 14 dagar skulle vara vid Nürnberg; sjelf borde Churfursten föra sin armé till Eger, öfverlemnande åt sin Öfverste Schwalbach, att med en del trupper försvara gränsen mot Schlesien (440). Samtidigt afgingo detaljerade instruktioner till Gustaf Adolfs sändebud i Dresden, Grefven af Solms, af ungefär samma innehåll, jemte uppmaning att den sednare skulle förmå Churfursten anskaffa lifsmedel, tungt artilleri och ammunition, hvilket konungen tillfölje af den hastiga marschen ej kunde medföra; derjemte borde han yrka på konungens öfverledning, samt att Churfursten sjelf skulle vara närvarande vid hären (441). Rykten hade äfven inlupit, att Arnheim börjat hemliga underhandlingar med Wallenstein, hvilka möjligtvis kunde föranleda en fred mellan Chur-Sachsen och Österrike; för sådant fall borde Solms under hand försöka förmå de högre Sachsiska officerarne, att de, i händelse af de Chur-Sachsiska truppernas afdankning, skulle med sina regementer gå i Svensk tjenst (442). Churfursten tackade konungen för hans omsorg om det allmänna bästa, visade sig icke obenägen för föreningen, men förevände mot Eger såsom föreningspunkt vestra Böhmens utblottade tillstånd (767). Med detta besked afreste

Solms till Öfre Pfaltz, för att möta konungen. Men snart derefter gjorde Wallenstein slag i saken genom att intaga Prag samt utdrifva Sachsarne ur Böhmen. Churfursten blef då angelägen om föreningen, samt skref efter Solms, för att få veta, hvarest konungen befann sig (775).

Men under tiden hade Gustaf Adolf kommit på helt andra tankar. Då efter Münchens intagande (d. 7 Maj) hvarken de fiendtliga härarnes förening ej heller någon särdeles fara för Sachsen hördes af, beslöt konungen att qvarlemna hälften af sin här vid München under Banérs befäl, för att fullända Bajerns brandskattning, men med den återstående hälften begifva sig till Schwaben, för att eröfra återstoden af landet, förqväfva de bonduppror, som under de kejserliga officerarnes i Vorder-Österreich *) ledning blifvit anstiftade (776), samt slutligen förstärka sig medelst storartade nyvärfningar, isynnerhet i Schweitz. Den 15 Maji begaf han sig från München och tågade sedan öfver Augsburg till Memmingen, hvarest han inträffade den 24. Här stötte Gen.-Maj. Ruthwen med några trupper från Ulm till honom (se listan af den 26 Maj i tredje delen). Om de vidtomfattande planer, som vid denna tidpunkt sysselsatte det mägtiga snillet, lemnar N:o 450 lika vigtiga, som hittills okända upplysningar. Ehvad Churfursten af Sachsen blef trogen det ingångna förbundet och försvarade sig mot Wallenstein, hvartill han ansågs stark nog — han troddes hafva 26,000 man — eller gjorde fred på sådane villkor att han förblef neutral, eller slutligen rent af öfvergick på Kejsarens sida och vände sig mot Svenskarne, ansåg sig konungen böra qvarstanna i södra Tyskland samt der utbreda och förstärka sig genom nyvärfningar. Han ville förena Bajern, Schwaben och Elsass till ett enda stort qvarter, ur hvilket han skulle draga arméer, starka nog att segerrikt möta alla fiender. Samtidigt afsändes äfven Fältm. Horn till medlersta Rhen, för att derstädes gifva krigföringen en kraftigare prägel samt bortdrifva Spaniorerne och framrycka mot Cölln och Westfalen, Ligans andra hufvudsäte; härigenom skulle äfven de Neder-Sachsiska angelägenheterna i väsendtlig mån upphjelpas. Slutligen afgick Hertig Wilhelm af Weimar till Thüringen, för att der med Boethii trupper bilda en här, som kunde understödja Churfursten, om han blefve trogen, eller mottaga hans första anfall, om han affföll.

Alla dessa planer hade dock blifvit uppgjorda under förutsättningar, som snart visade sig origtiga, nemligen att de Bajerska och Österrikiska härarne skule bibehålla en allt för stor passivitet, samt

*) Vorder-Österreich kallades då med ett gemensamt namn Sundgau, Breisgau, Ortenau, Burgau och Landvogtey.

framför allt att Wallenstein blott hade 12 à 15,000 man (se 584 s. 784 och 785), då han i sjelfva verket minst hade 25 à 30,000 man. Ingen kunde heller ana, det Kejsaren, hvars finansers utblottade tillstånd var allmänt kändt, så hastigt skulle kunna uppsätta så stora massor, som Wallenstein genom blotta klangen af sitt namn hade framkallat. I slutet af Maj ryckte Bajerska armén hastigt mot riksstaden Weissenburg på konungens reträttlinie samt började belägra densamma. Såväl härom, som om Wallensteins anfall på den Sachsiska hären, hvilken sades vara alldeles skingrad, erhöll Gustaf Adolf underrättelse, just som han (d. 26 Maj) ämnade uppbryta från Memmingen för att fortsätta tåget i Schwaben. Han insåg genast den stora fara, i hvilken han kunde råka, att blifva afskuren från sin gamla operationsbasis i norra Tyskland, och detta just vid den punkt, der hans minst pålitliga bundsförvandter voro samlade, samt beslöt derföre att för tillfället uppgifva sina stora planer och, såsom han från början ämnat, med hälften af sin här skynda till Sachsens bistånd (452). Sedan han qvarlemnat Banér i Bajern med ordres att, om han ansattes, retirera på Rain, samt Hertig Bernhard vid Memmingen med uppdrag att fortfarande utbreda sig i Schwaben, sammandrog han i början af Juni 18,000 man (se tredje delen, lista af d. 8 Juni) vid Donauwerth, med hvilka han i stäckmarscher tågade till Nürnberg i ändamål att fortsätta vägen till Thüringen. Weissenburg hade redan blifvit eröfradt, men vid konungens annalkande åter öfvergifvet af Bajrarne. I Schwabach erhöll Gustaf Adolf underrättelse, att Pappenheim skulle hafva närmat sig Franken, hvarföre kan befallde Rikskansleren skicka 8000 mans undsättning till Würtzburg (453); men då det straxt derefter förspordes, att nämnde underrättelse var ogrundad, erhöll Oxenstjerna contra-ordres (456). I Nürnberg fick konungen veta, att såväl Bajerska armén var i marsch från Regensburg till Weiden, som Wallensteins här från Prag till Eger; en förening dem emellan var således att förutse; konungen gjorde, för att hindra densamma, en hastmarsch mot Amberg i afsigt att förekomma den Bajerska hären. Men han kom för sent; Bajrarne hade redan uppnått Weiden och satt sig i förbindelse med Wallenstein. Konungen beslöt då, i tanken att den förenade fiendtliga hären skulle gå norrut och kasta sig öfver Sachsen, att sjelf fortsätta vägen till Thüringen, samt derstädes, vid Coburg, verkställa en storartad concentrering af 50,000 man, bestående, förutom hufvudhären, af Chur-Sachsiska trupper samt afdelningar från Hertigen af Weimar, Landtgrefven af Hessen, Georg af Lüneburg, Baudissin och Rikskansleren (458 och 459 jemte en lista i tredje delen). Under tiden skulle Banér belägra Ingolstadt.

Men i stället för att vända sig mot Sachsen, vände sig Wallenstein och Churfursten af Bajern med mer än dubbelt öfverlägsen styrka mot konungen sjelf. Gustaf Adolf hade nu kunnat draga sig bakom Main samt derstädes försvarat sig så länge mot öfvermagten, till dess de väntade förstärkningarne ankommit. Men den stora och rika staden Nürnberg skulle då möjligtvis fallit och fått dela samma förfärliga öde som Magdeburg. Konungen beslöt derföre att försvara sig vid staden, hvarföre han omgaf densamma med ett befästadt läger, som lemnade honom det tillskott af styrka, hvilket var nödvändigt för att värja sig mot fiendens stora öfverlägsenhet till förstärkningarnes ankomst. Genom Wallensteins uppträdande hade konungen emedlertid blifvit tvungen att tillsvidare på flera ställen afstå från det tillämnade utbredandet.

Innan vi omnämna de olika planer, som uppgjordes med afseende på bästa sättet för föreningen med förstärkningarne, hvilken försvårades genom den fasta position Wallenstein intagit straxt vester om Nürnberg, må vi tillse hvad som under tiden tilldragit sig vid Rhen och i Neder-Sachsen. På förra stället lemnade vi Spaniorerne vid Speyer, samt Rikskansleren vid Maintz, sedan han förgäfves sökt undsätta förstnämnde ort. Konungen hade vid underrättelsen om Spaniorernas annalkande fullständigat sina ordres i afseende på deras mottagande, uppmanat Rikskansleren att ej lägga för stora garnisoner i Worms, Kreutznach och Bingen, utan helldre göra sig starkare i öppna fältet, gifvit honom råd angående behandlingen af den oenighet som rådde mellan Pfaltzgrefven och Hertig Bernhard, samt fortfarande underrättat honom om sina planer och företag, på det man skulle kunna handla i öfverensstämmelse (443, 444 och 445). Då han fått veta Speiers skymfliga öfvergång, befallde han Oxenstjerna förfara med största stränghet mot Öfv. Hornegk samt ej tveka att döma honom till döden eller att utföra domen (446). När snart derefter Fransmännen begärde att få inlägga garnisoner i Ehrenbreitstein och Philipsburg, om Spaniorerne medelst fredlig underhandling med Erkebiskopen af Trier kunde förmås uppgifva dem, biföll konungen dertill med det villkoret, att de fiendtliga besättningarne på ett eller annat sätt hindrades återkomma till Spaniorerna; äfven beviljades neutralitet för Trier (449). Redan dessförinnan hade Rikskansleren meddelat den till Ehrenbreitstein ämnade Franska garnisonen pass genom det af Svenskarne besatta området (759). Medan Spaniorernas hufvudstyrka ännu låg vid Speier, ströfvade Pfaltzgrefven ända till Mosel samt eröfrade Simmern och Kirchberg (762). Omkring sednare hälften af Maji uppbröto Spaniorerna från Speyer samt drogo samma väg de kommit, förbi Oxenstjernas front, tillbaka till Moseln och sedan in i Luxem-

burg; Pfaltzgrefven förföljde dem häftigt och tillfogade dem, innan de hunnit öfver Moseln, betydlig förlust (777); några ordres, utgifne vid deras uppbrott, meddelas i Arkivet (769, 770 och 771).

I början af Juni kom Fältmarskalken Horn till Maintz, för att taga befälet öfver Rhenska armén. I samråd med Rikskansleren beslöt han nu att gå till Coblentz, för att eröfra denna stad, hvilken domkapitlet, tvärtemot de med Erkebiskopen öfverenskomna neutralitetsvillkoren, inrymt åt Spaniorerna. I medlet af Juni afgick han dit med 14,000 man samt lyckades efter några dagars belägring, straxt efter Rikskanslerens ankomst, förmå Spaniorerna till dagtingan (d. 23); fästningen öfverlemnades härpå åt Fransmännen (780 och 790). Under tiden ankom från konungen befallning till Oxenstjerna, att han skulle uppmana Landtgrefven af Hessen att med sin armécorps afgå till Franken, emedan Pappenheim förmodligen genom Thüringen skulle söka förening med Wallenstein och Churfursten af Bajern (787). Emedlertid kom olyckan vid Volkmarsen emellan. För att uppmuntra Landtgrefven underrättade Oxenstjerna honom om Coblentz' eröfring samt om sin afsigt att framtränga till Cöln; härigenom skulle Pappenheim säkerligen diverteras, tillfölje hvaraf Landtgrefven, sedan han besatt sina tvenne hufvudfästningar (Cassel och Ziegenhayn), ganska väl kunde anträda tåget till Franken (790). Detta hade den sednare likväl förmodligen icke gjort, om ej Pappenheim i slutet af Juni öfver Cöln begifvit sig till Maestricht, för att undsätta denna stad, hvilken belägrades af Holländarne under Prinsen af Oranien. I början af Juli marscherade Landtgrefven med 4000 man öfver Kalten Nordheim och Neustadt a. d. Saale till Schweinfurth (799).

Vid samma tid var äfven Rikskansleren på marsch till Nürnberg. Straxt efter Coblentz' eröfring och just som han ämnade fortsätta vägen till Cölln, erhöll för andra gången konungens befallning att, jemte Pfaltzgrefven, med 7000 man (se tvenne listor af d. 28 Juni i tredje delen) marschera till Nürnberg (457). Rikskansleren skyndade med den begärda styrkan tillbaka till Maintz, hvarifrån han — sedan han för Horn redogjort för ställningen (792) samt anordnat lifsmedel under marschen (793) — den 5 Juli uppbröt till Würtzburg, hvarest han d. 13 inträffade. Landtgrefven, som redan d. 8 kommit till Schweinfurth, förenade sig d. 19 vid Kitzingen med Rikskansleren. Under tiden fortsatte Horn med återstoden af den Rhenska hären fälttåget i Pfaltz, eröfrade Trarbach och Bernkastel vid Mosel, samt återvände derpå i medlet af Juli (d. 14) till Maintz (803 och 804), för att enligt konungens befallning vara i ordning att följa Oxenstjerna till Franken; emedlertid föreslog han att man skulle belägra Heidelberg, hvars garnison genom utfall oroade den kringliggande trakten, innan

Fransoserne, som nalkades Rhen för att intaga Philipsburg, ankommit (808). Vid samma tid utrymdes på venstra Rhenstranden af de Kejserlige åtskillige orter, som af Svenskarne besattes (812).

Vi lemnade Neder-Sachsiska hären vid Hildesheim i slutet af Juni månad. Dagen efter sedan Pappenheim med hela sin styrka visat sig framför staden (d. 30 Juni), ankom konungens första ordre (från Zultzbach d. 15), att Hertig Georg med sin contingent skulle begifva sig till Coburg; snart derefter (d. 5 Juli) anlände äfven en annan (af Nürnberg d. 28), att han skulle begifva sig till Nürnberg; de Neder-Sachsiska härförarne vågade likväl icke dela sig tillfölje af Pappenheims nära grannskap med en, såsom allmänt förmodades, öfverlägsen styrka (795, 798, 801 och en lista i tredje delen). Men då Pappenheim i början af Juli vid Hameln gick tillbaka öfver Wesern samt drog sig vesterut till Cölln — som man trodde för att vända sig mot Horn i Coblentz, men, som vi veta, i sjelfva verket för att undsätta Maestricht — ansågo de sig kunna marschera söderut, för att följa Hertig Georg ett stycke på vägen; ty ännu vågade de ej dela sig, emedan Pappenheim möjligtvis hastigt kunde återvända (809). Den 12 Juli uppbröt hären från Hildesheim samt tågade öfver Nordheim till Duderstadt, hvarest den inträffade d. 19. Duderstadt var vid denna tid väl befästadt samt innehade en stark fiendtlig garnison, hvilken genom sina ströftåg en längre tid oroat den kringliggande trakten. På Hertig Georgs yrkande beslöt man belägra staden; efter en veckas blokad gaf den sig d. 25 tillfölje af garnisonens myteri (546, 813 och 820). Som en tillräckligt stark besättnings inläggande skulle medtagit för mycket folk, raserades fästningsverken (821). Hertig Georg framställde genast anspråk på staden och på andra delar af Eichsfeldska området, hvilka förut blifvit lofvade Hertig Wilhelm af Weimar (823).

Efter Duderstadts eröfring skulle nu egentligen en del af Neder-Sachsiska hären hafva fortsatt marschen söderut genom Fulda till Main, för att förena sig med Rikskansleren och derefter gå till Nürnberg. Men såväl generalerne, som konungens agenter (Grubbe och Anderson), hyste fortfarande stora betänkligheter mot att försvaga armén. Redan vid ankomsten till Duderstadt hade Hertig Georg för Konungen framlagt de skäl, som hindrade honom att afgå till Nürnberg (814). Efter stadens eröfring fattade man det beslutet, att hela hären skulle qvarstanna i norra Tyskland, samt att den borde delas sålunda, att Hertig Georg och Gen.-Major Lohausen med 2 à 3000 man skulle gå tillbaka till Wolfenbüttel för att blokera denna vigtiga fästning, men att Baudissin med återstoden, 7 à 8000 man, skulle gå öfver Wesern och intränga i Westphalen för att der bemägtiga sig några

fasta orter och möta Pappenheim, om han hastigt skulle komma tillbaka (820, 821 och 824). Konungen synes redan förut hafva varit af samma tanka (465.) Hertig Georg drog tillfölje af nämnde beslut i början af Augusti till Wolfenbüttel (826) och Baudissin till Paderborn, hvilken stad han sedermera strängt blokerade (827, 831 och 833). Vid samma tid hade konungen äfven för afsigt att låta Baudissin följa Pappenheim på spåren, för att hjelpa Holländarne vid Maestricht, hvilket synes af 469 och 470 i slutet. Om det allmänna tillståndet i Neder-Sachsen, som fortfarande förblef ganska dåligt, öfvensom om de oordningar, som förefollo vid armén, jemte svårigheterne af dess underhåll, lemna föröfrigt Grubbens berättelser värdefulla och noggranna upplysningar (791, 795, 801, 827 och 836).

Vi hafva nyss nämnt, att Gustaf Adolf, när Wallenstein vände sig emot honom i stället för till Sachsen, ämnade förena alla de afdelningar, som enligt första planen skulle samlas vid Coburg, vid Nürnberg; men då Wallenstein lägrat sig vid Alte Feste, måste han bestämma Windsheim till samlingsort (462). Som likväl äfven denna punkt var något blottad, borde de först anländande afdelningarne, begagnande Main-floden såsom skydd, samlas vid Würtzburg och Kitzingen (463). Konungen räknade på, att Oxenstjerna från Maintz och Banér från Donauwerth först skulle vara i tillfälle att åtlyda hans ordres; dessa borde begagna tiden, innan de andre ankommo, att i möjligaste mån inskränka det utrymme, från hvilket den fiendtliga armén kunde hämta lifsmedel (464). Så skulle Oxenstjerna straxt efter ankomsten till Würtzburg besätta Mergentheim, Rothenburg och Dinkelsbühl, samt från dessa orter och från Ochsenfurth, Kitzingen, Windsheim och Schweinfurth i möjligaste mån afskära fienden tillförsel genom ströfparten, hvilka borde förstöra qvarnar, uppfånga transporter, bemägtiga sig förråder och öfverraska mindre af fienden besatta orter m. m. d. (465). Å sin sida skulle Banér besätta Nördlingen och framför allt Weissenburg, hvarifrån han verksamt borde oroa fiendens hufvudtillförsel-linie från Ingolstadt och Regensburg (466 och 467). Genom denna kedja af befästade orter och ströfpartier hoppades Gustaf Adolf inom kort åstadkomma en sådan brist i den Kejserliga hären, som då blott skulle hafva det utsugna öfre Pfaltz till provianteringsort, att den utan strid blefve tvungen till återtåg. Emedlertid kunde denna plan ej till alla delar utföras, emedan de väntade förstärkningarne hvarken ankommo i den tid eller i den ordning, som konungen beräknat.

Först inträffade, som vi ofvan sett, Landtgrefven af Hessen med 4000 man d. 7 Juli vid Schweinfurth; derpå Oxenstjerna och Pfaltzgrefven d. 13 med 7000 man i Würtzburg, hvarest Landtgrefven d.

19 stötte till; Hertig Wilhelm af Weimar och Gen.-Major Boethius, hvilka i Thüringen länge måst vänta på de under Gen.-Major Hoffkirchens befäl stående 5000 Sachsarne, som borde förena sig med dem, tågade d. 17 öfver Thüringer-Wald (811) och inträffade d. 22 i Würtzburg med tillsammans 10,000 man (815). Oxenstjerna tog nu befälet öfver det hela. Men i Würtzburg måste han ytterligare under tvenne veckor vänta på Banér och Hertig Bernhard af Weimar. Han hade, straxt före sin afmarsch från Maintz, underrättadt Banér, när han ämnade begifva sig å väg (794). Den sednare kunde likväl icke lemna Augsburg, förrän Hertig Bernhard, som under loppet af Juni framträngt till Bodensjön, återkommit och intagit hans plats. Under tiden inträffade händelser, som ytterligare fördröjde Banérs afmarsch. I början af Juli nalkades nemligen Bajerska Gen.-Maj. Cratz med en styrka, som uppgafs till 10,000 man, det svagt besatta Augsburg samt vände sig sedan mot Landsberg; vid samma tid framträngde äfven Erkehertig Leopold med några tusende man från Tyrolen, intog Füssen och förenade sig vid Landsberg med Cratz, hvarefter båda intogo sistnämnde ort; häraf föranleddes Banér att stanna qvar i Augsburg, för att, innan han gick till Nürnberg, tillsammans med Hertig Bernhard undandrifva fienden (797, 802 och 806), och detta fastän konungen uppmanade honom att ej för mycket sysselsätta sig med Cratz (467). I medlet af Juli anlände ändtligen Hertig Bernhard, hvarefter båda förenade uppbröto mot fienden; men denne afvaktade ej deras ankomst, utan delade sig och vek hastigt undan, Cratz öfver Ammer till München och Leopold tillbaka till Füssen. Den sednare förföljdes af Hertigen, hvilken bibringade honom stor förlust och återtog Füssen (817). Under tiden drog Banér till Donauwerth, men vågade ej för mycket aflägsna sig från Hertigen, emedan ett rykte inlupit, att Bajerska hufvudarmén återkommit till München (807 och 810). Fastän nämnde rykte snart befanns ogrundadt, kom likväl i detsamma nya ordres, att äfven Hertig Bernhard skulle marschera till Nürnberg, sedan han blifvit ersatt af 3000 man Würtembergare under Ruthvens befäl (816). Nu måste Banér ytterligare vänta både på Hertigen och Ruthven, under hvilken tid han enligt konungens första befallning gjorde ett försök att öfver Dietfurth framtränga till Weissenburg, hvarifrån han likvisst måste afstå, tillfölje af landets utödda tillstånd. I Nördlingen upphann honom slutligen Hertig Bernhard den 28 Juli, hvarefter båda med tillsammans 10,000 man öfver Ellwangen, Crailsheim, Blaufeld och Weikersheim marscherade till Röttingen (819), samt sedan till Windsheim, hvarest de d. 9 Aug. förenade sig med Rikskansleren, hvilken de fö-

regående dagarne vid Kitzingen och Ochsenfurth fört sitt folk öfver Main (547).

Nu voro 31,000 man samlade vid Windsheim, men mellan dem och konungen låg Wallenstein med hela sin armé, hvilken af många vid samma tid uppskattades till 60 à 70,000 man. Det var således ingen lätt sak att under en så öfverlägsen styrkas ögon åvägabringa föreningen med konungen, som var nära på instängd i sitt läger vid Nürnberg. Med största försigtighet anordnades äfven densamma af Gustaf Adolf och Oxenstjerna. Den sednare hade (468) i början ämnat gå Main-floden uppföre till Bamberg, samt sedan uppför högra stranden af Regnitz förbi Forchheim till Nürnberg; han hade valt denna väg förnämligast i anseende till den lättnad i underhållet, som skulle uppstå genom Mainflodens begagnande såsom transportväg, samt i anseende till det nära grannskapet till Sachsen. Utan att bestämdt ogilla planen, föreslog likväl Gustaf Adolf en annan, enligt hans åsigt vida bättre utväg, tillfölje hvaraf armén skulle samlas vid Rothenburg, samt derifrån öfver Anspach, Lichtenau och Roth söder om Wallensteins läger marschera till Nürnberg; härigenom skulle Oxenstjerna skydda städerna Rothenburg, Nördlingen och Dünkelspiel, sjelf kunna begagna det bakom liggande landet till proviantering, men likväl afhålla fienden derifrån, samt, hvad som vigtigast var, afskära hans hufvudtillförsel från Ingolstadt och Regensburg; man borde icke allenast tänka på att sjelf hafva tillräcklig tillförsel, utan äfven att beröfva fienden densamma. Konungen lemnade likväl till Oxenstjernas eget godtfinnande, att sjelf bestämma sig för hvilkendera utvägen han fann lämpligast. Emedlertid gjorde snart derefter fiendens eröfring af Anspach och Lichtenau den sist föreslagna, om icke omöjlig, åtminstone ganska farlig. Sedan Gustaf Adolf derföre erhållit underrättelse att Oxenstjerna uppbrutit från Kitzingen, utan att denne likväl tillkännagifvit, hvart han ämnade vända sig, afstyrkte han (469) marschen öfver Roth, äfvensom ett annat förslag att intaga ett förskansadt läger i Wallensteins rygg, samt tillrådde såsom klokast vägen öfver Windsheim, Neustadt a. d. Aisch, Emskirchen, Herzogen Aurach och Bruck; han antog vidare, att Wallenstein ettdera skulle ligga stilla, i hvilket fall man i lugn kunde verkställa föreningen, eller att han skulle bryta upp för att hindra den, då han sjelf äfven ville bryta upp och, om Oxenstjerna blott kunde ensam försvara sig en dag, anfalla honom i ryggen, samt genom Svensk lösen tillkännagifva sin ankomst.

Då Gustaf Adolf fått veta att Oxenstjerna ankommit till Windsheim och der afvaktade hans ordres, befallde han honom (470) fortsätta vägen till Bruck, då han till en början kunde hafva Aisch

och sedermera Aurach mellan sig och fienden, hvilka vattendrag, om äfven små, dock bildade pass af betydelse för en så stor armé; vidare rådde han honom att ej antaga batalj under ofördelaktiga omständigheter, utan vid hvarje läger förskansa sig, dock blott med små redutter, så att folket ej utmattades med förmycket skansgräfveri, och på detta sätt marschera ur det ena förskansade lägret i det andra. Oxenstjerna åtlöd de gifna befallningarna. Den 13 uppbröt han med undsättningsarmén från Windsheim och gick till Neustadt. Här ämnade han lägga sig i läger för att observera fiendens hållning samt tillkännagaf denna sin afsigt för konungen. Den sednare ogillade dock ett sådant förfarande, emedan Wallenstein derigenom finge tid att fatta ett beslut, och emedan egna trupper skulle sammansmälta innan hufvudstriden, samt befallde honom att ofördröjligen fortsätta vägen till Bruck (471). Oxenstjerna anträdde derföre återigen (d. 15) marschen samt inträffade den 17 utan hinder vid Bruck, hvarest Regnitz öfverskreds; efter några dagars hvila uppbröt han d. 21 öfver Fürth till Nürnberg, vester om hvilken stad han på förmiddagen förenade sig med konungens här, som sammansmält till 15,000 man.

Om de nu följande olyckliga händelserne vid Nürnberg, hvilka bröto Gustaf Adolfs öfverlägsna anfallskraft samt ända till slaget vid Lützen höllo angelägenheterna i ett sväfvande tillstånd, lemnar arkivet tyvärr nästan inga upplysningar. Den 22 Aug. nalkades Konungen Wallensteins läger från östra sidan, men fann hans ställning för stark, afstod från anfallet, samt drog sig öfver Regnitz till det fiendtliga lägrets norra sida. Af misstag eller origtiga underrättelser d. 24 föranledd till det vågsamma anfallet på Alte Feste, misslyckades han äfven här, samt öfvertygade sig derigenom, att det ej var möjligt att med våld drifva den sluge kejserlige generalen ur hans fasta ställning. Men i stället för att nu begagna sig af sin betydliga öfvermagt för att på afstånd kringränna och uthungra motståndaren, hvilket förmodligen hade varit det rigtigaste, bibehöll han, i förhoppning att Wallenstein af sig sjelf skulle afdraga, då han ville falla öfver honom, hela sin stora kår fortfarande concentrerad på en punkt, hvilket hade till följd att densamma inom 14 dagar af sjukdom och brist på underhålls-medel förlorade en tredjedel af sin styrka. Konungen nödgades derföre, såvida han icke än mera skulle försvagas, att afgå från Nürnberg, d. v. s. sjelf först vidtaga samma utväg, hvartill han hoppats tvinga Wallenstein. Sedan han qvarlemnat Oxenstjerna och Kniphausen i Nürnberg med 4,500 man (förutom borgerskapet och stadens egna trupper), uppbröt han d. 8 och 9 med 27,000 man till Windsheim (se tredje delen: lista på marschering för Nürnberg samt föregående lista af d. 29 Aug.) Härigenom fick Wallenstein tillfälle

att äfven lemna Nürnbergs grannskap och d. 13 draga sig norrut mot Forchheim. Konungen hade honom nu i öppna fältet samt kunde anfalla honom, om han ville; men han var redan för svag härför; ombyte af vistelseort hade icke minskat afgången, ty hela armén räknade d. 16 Sept. blott 18,500 man (473 och 474) och var således blott obetydligt starkare än den fiendtliga, hvilken hvar som helst kunde finna samma skydd bakom ett förskansadt läger, som vid Nürnberg.

Gustaf Adolf måste nu blifva betänkt på nya planer. Han beslöt dela sin här i tvenne afdelningar, den ena på 11,000 och den andra på 7,500 man; i början tvekade han likväl, huruvida han sjelf med den större afdelningen skulle qvarstanna vid Main för att observera Wallenstein och Pappenheim, samt sända den mindre under Hertig Bernhard till Schwaben för att fullända landets eröfring, eller om han sjelf med den större skulle draga till Donau och framtränga till Österrike men lemna Hertig Bernhard vid Main (472). Efter att noga hafva öfvervägt skälen för och emot hvar och en af dessa utvägar, bestämde han sig slutligen för den sednare, hufvudsakligen emedan han derigenom hoppades draga Wallenstein från Sachsen, om denne skulle hafva något i sinnet mot samma land. Sedan han med en del af kavalleriet (d. 17 och 18) företagit en fruktlös ridt tillbaka till Nürnberg, för att öfverraska en fiendtlig afdelning, som belägrade Lauf (475), samt på återvägen besökt Wallensteins öfvergifna läger vid Alte Feste (476) äfvensom utfärdat instruktion för Hertig Bernhard (477), uppbröt han d. 19 med 11,000 man från Windsheim och tågade sedan öfver Rothenburg, Dünkelspiel och Nördlingen till Donauwerth. Under vägen fick han veta att Bajrarne belägrade Rain, hvarföre han påskyndade sin marsch; d. 26 och 27 öfverskreds Donau; men under tiden kapitulerade kommendanten i Rain, Öfv. Mitschefal utan nödtvång, hvarföre han äfven straxt derefter blef halshuggen; af brist på bromateriel hindrades konungen likväl i fyra dagars tid att komma öfver Lech för att återtaga staden; först d. 1 Okt. kunde han på en vid Biberbach slagen bro öfverskrida floden, hvarpå Rain genast kapitulerade.

På vägen till Donauwerth hade Gustaf Adolf emedlertid ändrat sin plan att framtränga till Österrike och i stället beslutit nalkas Bodensjön för att fullända Schwabens eröfring. Medan han i Oberndorf och Biberbach väntade på brons upprättande, sände han Grefven af Brandenstein med vidsträckta instruktioner till Churfursten af Sachsen för att lyckönska honom till de i Schlesien vunna framgångarna, redogöra för ställningen och underhandla om närmare samverkan (480). Till Schlesien sändes Öfv. Kochtitzky, för att öfvervaka konungens in-

tressen derstädes, särdeles mot Arnheim, samt försöka vinna de Schlesiska ständerna, hvilka redan förut voro Svenskarne benägne (479). Slutligen meddelade han Oxenstjerna sina närmaste planer till krigets förande, såväl med hufvudarmén som med de öfriga afdelningarne, och lemnade instruktioner angående de underhandlingar om stillestånd med Wallenstein, som redan under lägret vid Nürnberg blifvit påbörjade och sedan (834) vid Windsheim blifvit fortsatte (481). Straxt efter Rains eröfring nödgades konungen emedlertid att, tillfölje af underrättelsen om Wallensteins marsch till Bamberg, för tredje gången ändra sin operationsplan; för att kunna observera den sednare och ej för långt behöfva aflägsna sig från honom, beslöt han qvarstanna vid Donau och företaga Ingolstadts belägring, hvarföre han begaf sig till Neuburg.

Medan Gustaf Adolf sålunda med hufvudhären mindre lyckligt opererade mot Wallenstein samt vid dennes minsta rörelse nödgades ändra plan, vann han på de yttersta flyglarne af sin vidsträckta operationsfront icke obetydande framgångar. På venstra flygeln hade Arnheim med den Chur-Sachsiska hären — efter Hoffkirchens detaschering ungefär 10 à 11,000 man stark — under loppet af Juli månad med omvexlande framgång i Lausitz opererat mot den öfverlägsna kejserliga armén i Schlesien under Maradas, Schaumburg m. fl., samt slutligen medelst öfverfall lyckats bemägtiga sig Glogau (d. 28 Juli). Men för svag att vidare framtränga, måste Arnheim här afvakta de förstärkningar, som väntades, nemligen Öfv. Duwall med 6,000 Svenskar och Öfv. Burgsdorf med 3,000 Brandenburgare. Sedan nämnde trupper d. 18 Aug. vid Glogau stött till, afgick han till Steinau, hvarest den Kejserliga hären förskansat sig; efter en veckas fäktningar och skärmytslingar lyckades han tvinga fienden att (d. 25) retirera till Breslau. Efter nya fäktningar vid Breslau, Ohlau och Brieg skingrades de Kejserliga trupperne till större delen samt måste utrymma Schlesien (se relationerne 548 och 837). Angående de sedermera i Schlesien följande händelserna jemte tillståndet derstädes har arkivet inga andra urkunder, än Kochtitskys efter konungens död aflåtna relation (866) samt Oxenstjernas mot slutet af året gifna instruktion för Duwall (875).

Vi hafva sett, huruledes Horn, vid samma tid som Oxenstjerna med ena hälften af Rhenska armén drog till Nürnberg, med den andra hälften från Mosel måste återvända till Maintz för att vara i ordning att rycka efter Rikskansleren. Tillsvidare fick han likvisst qvarstanna vid Maintz, dels för att observera Pappenheim, dels för att tillsammans med Baudissin formera en reserv-armé, om det skulle gå olyckligt vid Nürnberg (470), samt dels för att observera Spaniorerne på andra sidan Mosel och Österrikarne vid Öfre Rhen. Under loppet af Juli öfverskred en Fransk armé-corps under De la Suze och

Harpajon Vegeserna och nalkades Rhen, förmodligen för att belägra Philipsburg; i slutet af månaden drog den sig likväl öfver Landau, Deideshofen och Creutznach till Trier, hvilken stad belägrades (822). Vid samma tid ryckte den Kejserlige Generalen Montecuculi med en icke obetydlig styrka (se en lista i tredje delen) nedför högra Rhenstranden mot Baden och Würtemberg, hvarifrån Horn anropades om hjelp (825). Som den sednare medelst nyvärfningar nära på fördubblat sin ursprungliga styrka, ansåg han sig stark nog att i medlet af månaden med 8,000 man afgå till Neckar, sedan han, förutom garnisonerne (4,000 man), vid medlersta Rhen qvarlemnat 8,000 man (se åtskilliga listor i tredje delen). I medlet af Augusti ryckte han uppför venstra Rhenstranden, öfverskred floden d. 15 vid Mannheim och lyckades d. 16 vid Wiesloch genom öfverfall tillintetgöra en stor del af det Kejserliga rytteriet (828). Återstoden af den fiendtliga styrkan gick hastigt tillbaka öfver Rhen vid Philipsburg; Horn skyndade då med kavalleriet till Strassburg, för att der öfverskrida floden och afskära de Kejserlige återtåget till Breisach (829); men han kom för sent, fienden hade redan hunnit undan; nu beslöt han att belägra Schlettstadt (830). Dessförinnan eröfrades likväl Offenburg i Ortenau; härpå ändrade han beslut samt började, i stället för Schlettstadts, Benfeldens belägring (832). Sistnämnde väl befästade ort uppehöll honom likväl i sju veckors tid (från d. 8 Sept. till d. 29 Oct.); om förloppet med dess belägring och tillståndet i Elsass lemna 839 och 846 vidare upplysningar. Af 489 ser man, att Fransoserne efter Triers eröfring hade i sinnet att vända sig mot Philipsburg, hvilket dock ännu ej inträffade.

Vid Donau hade Gustaf Adolf emedlertid ingen ro för Wallensteins företag. Mer än väl insåg han det ofördelaktiga i sitt läge, så länge den Kejserliga hufvud-armén stod i Sachsens grannskap. När han således fick veta att Wallenstein dragit sig till Coburg *) samt derjemte vid samma tid fick underrättelse om Pappenheims nya inbrott i Neder-Sachsen och dervarande ständers tvetydiga hållning, beslöt han gå till Erfurth för att upphjelpa angelägenheterna i norra Tyskland (483), i hvilket beslut han äfven stärktes af Rikskansleren (843). Han ville i Thüringen sammandraga 30,000 man, bestående af en del af hufvudhären, garnisonen i Nürnberg, Hertig Bernhards afdelning, samt Baudissins och Landtgrefvens af Hessen truppar (482 innehåller ordren till den sistnämnde). Sedan han vid Donauwerth qvarlemnat Pfaltzgrefven med 9,000 man, öfver hvilka Banér sedermera skulle taga befälet, aftågade han d. 9 Oct. till Nördlingen. Derstädes fick han från Oxenstjerna i Nürnberg underrättelse, att Bajerska armén

*) Se om förloppet af händelserne vid Coburg N:o 549.

hade skiljt sig från den Österrikiska samt genom Öfre Pfaltz skyndat till Regensburg; dels för att om möjligt tillfoga Bajrarna någon skada, dels för att samtala med Rikskansleren och utdraga garnisonen i Nürnberg, afgick konungen dit med rytteriet, låtande infanteriet direkte fortsätta vägen öfver Schweinfurth till Thüringen (484). Hertig Bernhard, som vid Wallensteins rörelse mot norr skyndat öfver Thüringerwald, fick ordres att stanna samt invänta konungens ankomst (485). Efter ett fåfängt försök att öfver Sultzbach uppnå Bajerska armén, fortsatte konungen, sedan han fått veta att Wallenstein inbrutit i Sachsen, vägen till Erfurth, medtagande Oxenstjerna och Kniphausen; den förre erhöll under konungens frånvaro ledningen af angelägenheterna i hela södra Tyskland; till en början skulle han i Ulm sammankalla de Schwabiska, Frankiska och båda Rhenska kretsarnes ständer, för att med dem öfverlägga om medels anskaffande till krigets vidare förande m. m. (486, 487 och 858).

Vid ankomsten till Erfurth, erhöll konungen ytterligare underrättelse, att Pappenheim genom Thüringen tågat till Chur-Sachsen och förenat sig med Wallenstein. Deremot kunde Gustaf Adolf sjelf vid Erfurth blott samla 18,500 man, i stället för 30,000; ty Landtgrefven af Hessen kom icke; Baudissin hade konungen sjelf, som vi straxt skola se, kontramanderat. Följden blef emedlertid, att han måste söka förening med de Neder- och Chur-Sachsiska trupperna för att blifva tillräckligt stark att utdrifva fienden. Lyckades detta, hvarpå konungen ej synes hafva tviflat, ville han med hufvudstyrkan vända sig mot Neder-Sachsen för att tillfullo underkufva detta land och för framtiden betaga fienden möjligheten att der fastsätta sig (490). Om de händelser, som vidare föreföllo vid hufvudarmén, innan konungens straxt derpå vid Lützen följande död, lemnar arkivet föga upplysning; 852 innehåller Öfv. Brandensteins rapport, att han före fienden lyckats bemägtiga sig Naumburg. I 862, 867, 869 och 872 förekomma underrättelser om konungens dödssätt jemte ett och annat om förloppet med bataljen vid Lützen m. m. En lista i tredje delen upptager antalet sårade af hvarje fotregemente, som deltog i slaget; derjemte finnas tvenne förslager af d. 3 och 6 Nov. öfver hela Svenska krigsmagten i Tyskland, hvarest likväl efter vanligheten ej de Chur-Sachsiska och Brandenburgska trupperna äro upptagne; den sammanlagda styrkan, som vid tidpunkten för lägret vid Nürnberg torde hafva uppgått till 130,000 man, utgjordes ännu af öfver 100,000 man. Äfven förekommer derstädes en lista öfver alla Svenska fotregementen, hvilka tillsammans räknade 1,115 kompanier.

I afseende på de händelser, som föreföllo i Neder-Sachsen månaderna närmast före konungens död, är arkivet, efter vanligheten, temligen rik-

haltigt. Sedan Pappenheim misslyckats i sitt försök att undsätta Maestricht, som straxt derefter föll i Holländarnes händer, uppbröt han derifrån d. 18 Aug., öfverskred d. 3 Sept. Rhen vid Cölln och skyndade mot Wesern, tillfölje hvaraf Baudissin nödsakades upphäfva blokaden af Paderborn och, efter en kavallerifäktning med Gronsfeld vid Brakel d. 15 (833), draga sig tillbaka till ett på förhand befästadt läger vid Höxter för att invänta de förstärkningar, som blifvit anordnade (835). Pappenheim lyckades dock snart utmanövrera Baudissin från nämnde läger och tvinga honom retirera till Cassel i stället för till Wolfenbüttel; förskräckt häröfver och öfver de straxt derpå följande händelserna, skref Landtgrefven till konungen och anhöll om snar hjelp (841). Gen.-Maj. Lohausen, som af Hertig Georg från Wolfenbüttel blifvit sänd med 2,000 man att understödja Baudissin, vek, vid underrättelsen om den sednares reträtt till Hessen, hastigt tillbaka från Seesen till Goslar och Hornburg (838), hvilket hade till följd att Hertig Georg måste öfvergifva blokaden af Wolfenbüttel, hvilken ort äfven genast undsattes (d. 25), hvarvid flera Svenska regementen, som icke tidigt nog begifvit sig undan, blefvo förstörda (840). Grubbe gjorde nu allt, för att samla ihop de spridda Neder-Sachsiska trupperna i en corps, hvilken han trodde sig skola kunna uppbringa till 7 à 8,000 man, hvarjemte han uppmanade konungen att ettdera skicka någon pålitlig person eller och sjelf komma till Neder-Sachsen (838, 842 och 845). Emedlertid utbredde sig Pappenheim, intog d. 29 Sept. Hildesheim och var just stadd på tåg till Hannover, då han d. 7 Oct. erhöll Wallensteins bestämda ordres att afgå till Thüringen, för att förena sig med honom. Härigenom fingo Svenskarne någon tid att samla sig och återkomma från den första förskräckelsen öfver Pappenheims oväntade uppträdande. Straxt derpå anhöll Churfursten af Sachsen om hjelp mot Wallenstein; Hertig Georg och Grubbe beslöto då att efterkomma denna önskan; sedan ungefär 3,000 man blifvit qvarlemnade såsom garnisoner i Braunschweig, Hannover, Halberstadt, Osterwick, Halle och Mansfeld, samt 3,000 man under Lars Kagg, vid Magdeburg för att försvara medlersta Elben (847 och en lista i tredje delen) liksom Lessle vid nedre delen af floden (849), tågade Hertigen med närmare 4,000 man öfver Halberstadt, Magdeburg och Wittenberg till Torgau, der han inträffade i slutet af Oct. och hvarest han förenade sig med 2,000 Sachsiska ryttare, straxt innan Wallenstein nalkades samma ort (850 och 851). Medan Hertigen och Grubbe, osäkra om konungens planer och dåvarande vistelseort, i Torgau väntade på ordres, kom äfven Arnheim dit från Schlesien, medförande några tusende man till Dresden; han återvände dock genast till Schlesien, för att hämta mera folk (853, 854 och 856).

Först d. 4 November anlände konungens ordres angående föreningen till Grubbe, som då synes hafva befunnit sig i Magdeburg; han skyndade ofördröjligen öfver Wittenberg till Torgau, dit han likväl ej kunde hinna fram förr än d. 5 (855); men nu var det redan för sent, ty det afgörande slaget stod följande dagen.

Medan detta föreföll vid Elbe, hade Baudissin, enligt en äldre ordres från konungen, nalkats medlersta Rhen samt redan hunnit till Wetzlar vid Lahn (844), då han likväl i samråd med Rhengrefven beslöt vända sig mot nedre Rhen och Cölln, för att åstadkomma en diversion mot Pappenheim till de öfriga Neder-Sachsiska truppernas förmån. Han inbröt derefter i Cöllniska området och eröfrade derstädes några fasta orter; anländ till Siegburg, några mil från Cölln, erhöll han dock ny befallning från konungen, daterad Neuburg, att vända om och begifva sig till den allmänna mötesplatsen vid Erfurth; redan i Altenkirchen fick han likväl contra-ordres (848), hvarföre han vände tillbaka och fortsatte eröfringen af landets fasta orter (868). Efter konungens död ville han lemna Sveriges tjenst, men lät, efter ett samtal med Rikskansleren i Würtzburg (871), förmå sig att ytterligare qvarstanna i 6 veckor. Årets krigshändelser på denna sida afslutades med stormningen af staden Deutz, midt emot Cölln. Enligt en lista i tredje delen öfverskred Baudissins styrka under hösten något 5000 man.

Gustaf Adolf hade i lifstiden bestämt Hertig Wilhelm af Sachsen-Wiemar till sin general-löjtnant och till ledare af krigsrörelserne i händelse af sitt hastiga dödsfall. Med anledning häraf anhöll Hertig Bernhard tvenne dagar efter slaget vid Lützen, att få veta broderns vilja (859). Den sednare, hvilken allt sedan lägret vid Nürnberg varit sjuk, uppdrog åt Hertig Bernhard att förrätta General-löjtnants tjenst (860). Samtidigt synes likväl en tvist om öfverbefälet mellan Hertigen och Kniphausen hafva uppkommit; såväl härom, som om orsaken till arméns reträtt till Weissenfels, dess tillstånd och dess förening med de Sachsiska trupperne, äfvensom om förfaringssättet med konungens lik och sättet hvarpå hans död skulle tillkännagifvas, lemnar N:o 861 ganska intressanta upplysningar. Så snart Churfursten af Sachsen fått underrättelse om konungens död, kallade han genast Arnheim tillbaka till Dresden (863); Hertig Bernhard uppmuntrade han att taga befälet, samt lofvade, att, så fort vägen blef öppen, uppbryta till förening med honom (864).

Så snart Oxenstjerna i Frankfurth fått veta konungens död och hämtat sig från den första bestörtningen, blef han genast betänkt på planer att fortfarande leda de olika härarnes rörelse till ett gemensamt mål. Den grundtanke, som han i detta hänseende orubbligt

fasthöll, var att i allo fullfölja de afsigter, som man visste konungen hafva hyst (873). I södra Tyskland borde fyra arméer hållas på benen, en i Elsass under Horn, en i Schwaben under Banér, en i Franken under Hertig Bernhard och en vid Rhen under Rhengrefven; men som Horn redan i Elsass var tillräckligt stark, kunde han gå till Schwaben, hvarigenom den sjuklige Banér fick tillfälle att begifva sig till norra Tyskland (871); dessutom skulle de Sachsiska och Brandenburgska trupperna fortfarande försvara Schlesien, Lausitz och Chur-Sachsen, men hufvudstyrkan, enligt konungens ursprungliga mening (490), gå till Neder-Sachsen — hvilket allt äfven följande året verkställdes. En annan plan, som Oxenstjerna lärer haft, var att samla alla de af Svenska Kronan direkte värfvade trupperne i tvenne arméer under Horns och Banérs befäl, hvarigenom alla tvetydiga bundsförvandters stämplingar skulle förhindras och en fast kärna för den Svenska magten bildas (870); men denna goda plan kom ej till verkställighet, utan de Svenska regementerna förblefvo kringspridda till stort mehn för Svenska Kronans intressen. Åt Salvius uppdrog Oxenstjerna, att fortfarande hafva Svenskarnes gamla operations-basis vid sjökanten i ögnasigte samt sörja för garnisonernas underhåll (805). Salvius lemnade både åt de hemmavarande (872) och åt Rikskansleren (874) trogna skildringar såväl af den allmänna politiska ställningen efter konungens död, som af tillståndet inom det åt hans vård anförtrodda området.

Brefvexlingen mellan konungen och Rådet jemte Pfaltzgrefven Johan Casimir fortsattes detta år, liksom det föregående, med långa afbrott. Försvars-anstalterna mot väntade anfall från Danmark eller Spanien, penningeväsendet, och nya truppers utsändande till Tyskland utgjorde föremålen för dessa meddelanden. Straxt innan vår-fälttågets början hade konungen, som vi ofvan sett (745), contramanderat utsändandet af de trupper, som år 1632 varit ämnade att utföras till Tyskland, såsom obehöfligt; deremot pådref han ifrigt utrustandet af en flotta, för att vara Spaniorerne och Danskarne vuxen till sjöss; Pfaltzgrefven och Claes Fleming fingo befallning att ombesörja detta vigtiga värf, samt att upprätta ett amiralitet i Göteborg (415 och 454). Äfven angående försvaret till lands lemnades noggranna föreskrifter (416). I Maj utsände Rådet en redogörelse för försvars-anstalterna i riket och för penningeväsendet (774). Längre fram underrättade det konungen, att de i Finland och Norrland längst bort belägna regementerna enligt befallning blifvit dragna till Stockholm, för att vara tillreds ettdera mot Danmark eller för att utföras till Tyskland (800). Från lägret vid Hersbruck gaf konungen (d. 18 Juni)

befallning att våren år 1633 åtta regementen fotfolk (9600 man) och 3000 ryttare skulle vara i ordning till öfverskeppning (460); straxt derefter föreslog han att samtliga krigsfolket hemma i landet skulle kompletteras till 12 regementen fotfolk (14,400 man) och 5000 ryttare i Sverige, samt till 8 regementer fotfolk (9,600) och 3000 ryttare i Finland, tillsammans till 32,000 man (461). Kort före sin död påskyndade han ännu en gång utrustandet af det krigsfolk, som på våren skulle gå ut (488). Dessförinnan hade Rådet, på Salvii och Halleni (resident i Pommern) särskildta begäran, gjort sig i ordning att på förhand utsända ett regemente fotfolk, samt hållit ett annat i beredskap (857); sannolikt uppskjöts dock afsändningen till följande året. Från Hallenus erhöll Rådet de första säkra underrättelserna om konungens död (869). Salvius redogjorde närmare härför och för den politiska ställningen (872). Slutligen uppmanade Oxenstjerna de hemmavarande att bibehålla enighet och fasthet, samt intet annat företaga, än man visste hafva varit konungens vilja (873).

IVE AFDELNINGEN.

SKRIFVELSER

FRÅN GUSTAF II ADOLPHS GENERALER, FÄLT-ÖFVERSTAR, DIPLOMATER OCH INTENDENTER, ANGÅENDE KRIGET I TYSKLAND ÅREN 1630—1632.

SKRIFVELSER 1630.

Innehåll.

N:o 561. Bref från Riksens Råd till konungen, angående utskrifningshjelpens upptagande, krigsberedskapen mot Danmark m. m. Dat. Stockholm d. 9 Aug. 1630.

» 562. Rapport från öfversten Lars Kagg till konungen, angående fiendens marsch från Gartz till Demmin med 2000 man och vidare förehafvanden, Anklams befästande m. m. Dat. Anklam d. 13 Aug. 1630.

» 563. Bref från Administratorn Christian Wilhelm till konungen, med anhållan om snar hjelp tillfölje af fiendens annalkande, samt angående egna krigsföretag i erkestiftet Magdeburg. Dat. Halle d. 15 Aug. 1630.

» 564. Rapport från öfversten Lars Kagg till konungen, angående fiendens styrka i Demmin och Laitz, hans anmarsch och vidare förehafvanden, befästningen af Anklam m. m. Dat. Anklam d. 18 Aug. 1630.

» 565. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att han utsändt ett recognosceringsparti m. m. Af fältlägret under Stettin d. 19 Aug. 1630.

» 566. Bref från sekreteraren Lars Grubbe till konungen, om förhandlingarne vid en sammankomst med kejserlige generalen, qvartermästaren Sparre m. m. Af Stettin d. 19 Aug. 1630.

» 567. Rapport från general-major D. Kniphausen till konungen, angående Hertigens af Savelli afmarsch från Greifswalde, samt sin afsigt att genom öfverrumpling nattetid bemägtiga sig nämnde fästning. Dat. Wolgast d. 28 Aug. 1630.

» 568. Rapport från general-major D. Kniphausen till konungen, att öfverrumplingen af Greifswalde måst uppskjutas, och att öfverstelöjtnant Stålhandske ankommit till Kuden med 4 komp. Finska ryttare. Dat. Wolgast d. 29 Aug. 1630.

» 569. Rapport från general-major D. Kniphausen till konungen, angående samma som föregående, samt att Savelli tagit Clempenow med storm. Dat. Wolgast d. 30 Aug. 1630.

» 570. Bref från öfversten Lars Kagg till konungen, angående Clempenows stormning och Anklams befästande, jemte en anhållan om tillåtelse för kapten Dachs att värfva ett kompani dragoner. Dat. Anklam d. 31 Aug. 1630.

» 571. Bref från general-major D. Kniphausen till konungen, angående det misslyckade försök han föregående natt gjort att bemägtiga sig Greifswalde. Dat. Wolgast d. 31 Aug. 1630.

» 572. Bref från öfverst-löjtnant Qvinti till hofmarskalken Didrik Falkenberg, hvari han förnekar all förrädisk brefvexling eller hysandet af planer mot konungens lif. Dat. Gartz und Greiffenhagen d. 5 Sept. 1630.

N:o 573. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att 2 kejserliga regementer gått från Gartz till Mecklenburg, samt angående skärmytslingar med fienden och ett större furageringspartis utsändande till Greiffenhagen. Dat. Fältlägret vid Alte Stettin d. 5 Sept. 1630.

» 574. Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Riks-kansleren, att stor brist är förhanden på penningar, att krigsfolket derföre börjar blifva högeligen missnöjdt, att konungen bör göra en hederlig fred m. m. Af Wolgast d. 8 Sept. 1630.

» 575. Bref från general-major D. Kniphausen till konungen, angående Pasewalks intagande och förstöring, jemte underrättelse att fienden har något i sinnet mot Anklam, hvarföre han uppmanat Kagge att vara på sin vakt, äfvensom att han ämnar sända honom förstärkning. Dat. Wolgast d. 9 Sept. 1630.

» 576. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att 2 regementer kejserlige ryttare gått från Gartz till Mecklenburg, att rykten om Pasewalks förstöring inlupit, att han dragit försorg om Ückermündes försvar, att Sparre föreslagit fångbyte som äfven skall ega rum, att öfverste Teufel är högeligen missnöjd tillfölje af uteblifven aflöning för hans regemente m. m. Af fältlägret under Alte Stettin d. 9 Sept. 1630.

» 577. Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Riks-kansleren, om rytteriets marsch landvägen från Preussen, om Teufels missnöje, om Steinbergs antagande i svensk tjenst, om Magdeburgs understöd med penningar och krigsfolk m. m. Af Stralsund d. 12 Sept. 1630.

» 578. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, om en 3000 man stark fiendtlig afdelningsmarsch mot Damm och Sollnow, om tillståndet i lägret vid Gartz, om öfverst-löjtnant v. Hoffs ströfparti mot Colberg och om hans död m. m. Dat. i fältlägret vid Alte Stettin d. 14 Sept. 1630.

» 579. Bref från general Johan Banér till konungen, att han den 13 sjöledes ankommit till Peenemünde med sitt folk, att underrättelse inlupit att Baudissin uppbrutit från Preussen och skeppet Meerman strandat vid Reserort med några hundrade soldater af Fritz Rosses regemente. Dat. Peenemünde d. 14 Sept. 1630.

» 580. Bref från Sekreteraren Grubbe till Riks-kansleren, om medlen till krigets förande, om konungens planer och företag mot Mecklenburg, om krigsfolkets styrka m. m. Af Stralsund d. 22 Sept. 1630.

» 581. Bref från Fältmarskalken Horn till Riks-kansleren, om Pasewalks förstöring, skärmytslingar med fienden, en fiendtlig afdelnings marsch från Gartz till Colberg, ett partis utsändande för att borttaga den, Savellis läger med 2000 man vid Demmin, kejsarens och churfurstarnes bref till konungen m. m. Af lägret vid Stettin d. 25 Sept. 1630.

N:o 582. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, om den sednares framgång i Mecklenburg, Holks regementes afmarsch från kejserliga lägret, de preussiske truppernes marsch, Ysaless expedition mot ett fiendtligt parti som gått till Colberg, krigsfolkets missnöje öfver soldens uteblifvande m. m. Af lägret vid Alte Stettin d. 5 Oct. 1630.

» 583. Relation från fältmarskalken Horn till konungen, om en stor eldsvåda i Stettin, en för svenskarne olycklig rytterifäktning mellan båda lägren, fiendens truppröreIser m. m. Dat. fältlägret vid Alte Stettin d. 7 Oct. 1630.

» 584. Bref från Riks-kansleren till fältmarskalken Gustaf Horn, redogör omständligt för de preussiska truppernes marsch till Pommern. Af Elbingen d. 8 Oct. 1630.

» 585. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, angående tillståndet på hans sida, brist på lifsmedel och truppernes deraf följande nedslagenhet m. m. Dat. lägret vid Stettin d. 13 Oct. 1630.

» 586. Bref från öfversten Diedr. Falkenberg till konungen, att han efter många faror lyckats insmyga sig i Magdeburg, om tillståndet derstädes, fiendens styrka och förehafvanden m. m. Dat. Magdeburg d. 19 Oct. 1630.

» 587. Bref från riks-kansleren till konungen, att han, enligt konungens honom sednast tillhandakomna befallningar, 1) skall meddela öfverste Boethius instruktioner om Hinter-Pommerns försvar och förvaltning, 2) men ej tror att Hinter-Pommern kan lemna medel till värfning af ett regemente knektar åt Boethius, och hvari han 3) lemnar underrättelse om truppernes afmarsch och tillståndet i Preussen, 4) säger sig ej kunna anskaffa de 60,000 Riksdaler under vintren, som konungen vill hafva, 5) lofvar deremot sända krut, kläde, strumpor och skodon, 6) samt afråder slutligen konungen från att resa hem öfver vintren, emedan han befarar att verket då skall gå öfver ända. Af Elbingen d. 28 Oct. 1630.

» 588. Bref från fältmarskalken Horn till konungen; råder konungen att af flerahanda skäl ofördröjligen sätta i verket sin plan att anfalla fienden vid Gartz, lemna underrättelse om sina underhafvande truppers beskaffenhet, om fiendens sannolika afsigter m. m. Dat. af lägret vid Stettin d. 30 Oct. 1630.

» 589. Bref från riks-kansleren till konungen, hvari han gillar det af konungen framställda förslaget att till sommaren upprätta 5 arméer, — en i Hinter-Pommern, en vid Stettin, en i Vor-Pommern och Mecklenburg, en vid Magdeburg och en i Bremen — till *planen*, men anser medlen derför otillräckliga, och i stället föreslår, att först se till garnisonerne i de redan eröfrade orterne (förslagsvis 11,400 man), och sedan uppsätta tvenne arméer, en större (förslagsvis 30,600 man) att möta fiendens hufvudstyrka och en mindre att utbreda sig vid Odessa (förslagsvis 13,800 man), hvarjemte

vidlyftiga kostnadsförslager till deras underhåll bifogas, enligt hvilka garnisonerne skulle underhållas af medlen från Pommern, hufvudarméen af dem från Sverige och Preussen, samt Oder-arméen af dem från Liffland och Ingermanland m. m. Actum Elbingen d. 31 Oct. 1630.

N:o 590. Bref från riks-kansleren till konungen, att han ej skall låta bedraga sig af kejsarens höfliga ord, som förut de tyska furstarne, utan fortgå till dess någon afgörande framgång är vunnen, då tiden för närmare underhandlingar om fred är inne; hänvisar för öfrigt till det förra brefvet och lofvar skaffa 100,000 Riksdaler till Maj månad. Elbingen d. 2 Nov. 1630.

» 591. Bref från general-major Kniphausen till konungen, att han ämnar besätta Schiefelbein och Bolgardt, att de preussiska trupperne äro i fullt antåg, att han ej kan undvara så mycket folk af blokadcorpsen för Colberg till företaget mot lägret vid Gartz, som konungen påräknat m. m. Dat. Corlin d. 2 Nov. 1630.

» 592. Bref från general-major Kniphausen till fältmarskalken Horn, om beredskapen att möta fiendens anfall om denne skulle uppbryta från Gartz, de preussiska truppernes fördröjda ankomst m. m. Dat. Cörlin d. 3 Nov. 1630.

» 593. Bref från general-major Kniphausen till konungen, om hans beredskap att hastigt kunna marschera till Stettin, huru mycket folk som måste lemnas qvar för blokaden, råder konungen att med de nyankomna friska preussiska trupperne gå till Elben och Magdeburg. Dat. Cörlin d. 4 Nov. 1630.

» 594. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, om fiendens påtänkta marsch till Colberg, om sin afsigt att följa efter honom och förena sig med Kniphausen. Datum im Feldtleger bey Stettin d. 8 Nov. 1630.

» 595. Bref från general-majoren Kniphausen till konungen, att fienden uppbrutit från Gartz med 31 cornetter och 1000 man fotfolk, att han sjelf kan möta honom med 2000 man, hvilka trupper han qvarlemnar vid Colberg m. m. Dat. Cöslin d. 8 Nov. 1630.

» 596. Bref från general-majoren Kniphausen till konungen, om fiendens anmarsch och de till hans mötande vidtagna åtgärderne. Datum zu Cöslin am 9 Nov. 1630.

» 597. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att fiendens styrka är 16 kompani croater, 600 tyska ryttare och 1500 à 2000 man fotfolk, att han sjelf med 2600 man den 8 afgått från Stettin samt vid Zarben eller Greifenberg ämnar förena sig med Kniphausen m. m. I hast af Bock d. 10 Nov. 1630.

» 598. Bref från general-majoren Kniphausen till konungen, om fiendens annalkande och hans egen beredskap att möta honom m. m. Dat. zu Hagenau d. 10 Nov. 1630.

№ 599. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, om fiendens anmarsch och styrka, om föreningen med Kniphausen, om fiendtliga garnisonens utfall vid Colberg m. m. I hast af Tripest d. 11 Nov. 1630.

» 600. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att han d. 12 om aftonen legat vid Groes Jestin, att fienden ankommit till Wertkow ¼ mil derifrån, men om natten retirerat, att han d. 13 förföljt honom då en fäktning vid Falkenberg egt rum, men att de kejserlige undsluppit nederlaget tillfölje af en tjock dimma, att han då upphört med förföljelsen för att hvila sitt efter hastmarscherne ansträngda folk m. m. Datum im Qvartier zu Corbin d. 14 Nov. 1630.

» 601. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att han ämnar återvända till Stettin m. m. Dat. Corbin d. 15 Nov. 1630.

» 602. Bref från general-major Kniphausen till konungen, om krigets vidare förande till Elben m. m. Dat. Corbin d. 16 Nov. 1630.

» 603. Bref från administratorn Christian Wilhelm till konungen, att han fått konungens 6 sista bref, gjort öfverste Austenrath till general-major, om nyttan och nödvändigheten att undsätta Magdeburg, noggrann förteckning på sin egen och den blokerade fiendens styrka m. m. Dat. Magdeburg d. 18 Nov. 1630.

» 604. Bref från generalerne Tott och Banér till konungen, om tillståndet i Stralsund, vid Ribbenitz och på Rügen, Savellis återmarsch från Demmin till Gartz m. m. Dat. Stralsund d. 23 Nov. 1630.

» 605. Bref från Riksens råd till konungen, om krigets nödvändighet och rättmätighet, om medels anskaffande till de 5 arméernes underhåll, hvartill dock ringa utsigter äro för handen m. m. Dat. Stockholm d. 25 Nov. 1630.

» 606. Relation från amiralen Erik Ryning till konungen, om en sjöstrid mellan den kejserlige eskadern i Wismar och den svenska blokad-eskadern under amiral Peter Blom, hvarvid de kejserlige tillbaka-jagades i hamnen. Af Stralsund d. 26 Nov. 1630.

» 607. Extract aus dessen von Schaumburg Schreiben aus dem Lager für Gartz, angående Schaumburgs ankomst till lägret och den dervarande kejserliga arméens eländiga tillstånd. Dat. Gartz d. 30 Nov. 1630.

» 608. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, om hans marsch med det från Stettin utryckta rytteriet och några andra trupper från Greiffenberg till Gallnow m. m. Dat. Greiffenberg d. 30 Nov. 1630.

» 609. Bref från fältmarskalken Horn till konungen, att han samma dag marscherat till grannskapet af Gallnow, att Kniphausen med Hebrons och Baudissins trupper följa efter, att Banér och Tott nalkas öfver öarne m. m. Dat. Gallnow d. 1 Dec. 1630.

N:o 610. Bref från öfversten Sperreuter till konungen, anhåller om upprättelse för den skymf han lidit af KnipHausen, berättar om ett utfall som fienden gjort från Colberg m. m. Dat. Rosseutin d. 3 Dec. 1630.

» 611. Bref från öfversten Sperreuter till konungen, om ett utfall fienden d. 24 gjort från Colberg samt en derpå följande rytterifäktning, klagar öfver brist på underhåll m. m. Dat. Rossentin den 25 Dec. 1630.

№ 550.

Bref från Öfversten Alexander Lesslie till Riks-Canzleren A. Oxenstjerna *.

Edler und Wohlgebohrner Herr, Ew. Gn. seya meine unterthänige Dienste zuuor, gnädiger Herr.

E. Gn. kan ich unterthänig nicht verhalten, was massen heute dato vor vier Wochen ich mich einer Insul in Rügen, Hiddensee genannt, bemächtiget, und dieselbe mit Reuterei und Fussfolk zum Anfange besetzt. Nachdem ich nun hernacher gewisse Kundschaft bekommen, das der Feind auf der alten Fähren in Rügen ziemblich schwach, und die Schantze nur mit 70 Musquetirern besetzt gewesen; habe ich darauf den 29 Martii gegen Abend eine Anzahl Reuterei und Fussfolk dahin auf einen Anschlag abgeordnet, welche am 30 Martii gegen den Morgen aufs Land kommen und die Schantze berennt, darauf alsbald des Feindes Folk die Schanze den unserigen, ohne einigen Musquetere-Schoss, übergeben, und sich in I. K. M. unsers gnädigsten Königs und Herren Dienst eidlich eingelassen. Weil nun an selbigen Orte (welche gegen dieser Stadt gleich über lieget, und einer dem anderen ohne Schaden succurrinen kan) ziemlich gelegen, habe ich die unserigen auf der alten Fähr ziemlich retranchiren lassen, dass sie, ob Gott will, nach Nothdurft versichert seyn. Es hat zwar nach Eroberung der Schanzen, sich eine Partey Feindes Folk zu Ross und Fuss sehen lassen, welche vielleicht in ihre Schanze gebracht werden sollen; da aber der Rittmeister Plate neben etlichen Pferden und Fussfolk auf sie zugesetzet, haben sich des Feindes Reiter mit der Flucht salviret; das Fussfolk, als 30 Mann sind im Stich geblieben, welche alle gefangen genommen, die sich in I. K. M. Dienst begeben. Dess anderes Tages hat sich abermals eine andere Partey sehen lassen, darauf anderweit der Rittmeister Adam Plate zugesetzet, dieselbe in die Flucht geschlagen, etliche erschossen und etliche gefangen bekommen. Weil aber unser Rittmeister vernommen, dass des Feindes Rittmeister Falkenberg selbst mit darunter gewesen, hat er in Hoffnung denselben zu fassen, ein wenig zu eifrig und zu nahe des Feindes Schanze nachgesetzet, allda er von zwey grossen Truppen Reiter, so die vorige Nacht heimlich übergesetzt, unvermutlich umgeben und neben 7 Reitern gefangen worden. Darauf ich dann allfort den Pass auf der neuen Fähr

* Efter Original-Brefvet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

und Schanzen auf beiden Seiten mit Schiffen, Galeeren und Schlupen ziemlich wohl besetzen lassen, dass ich auch vermeine die Zu- und Abfuhr des Orts dem Feinde so viel möglich zu benehmen, dadurch dann ihre Soldaten ziemlich ausgemattet, auch sehr schwierig und überdrüssig gemacht werden. Wann nur ein Paar tausend Völcker aus dieser Garnison zu entrathen wären, wollte ich nächst Göttlicher Verleihung das Land Rügen vom Feinde wohl liberiren und endtfreyen. Sonsten füge E. Gn. ich auch unterthänig zu wissen, dass viel Difficultäten in Lübeck wegen der Werbung vorgehen, dann ein Schreiben vom General daselbst ankommen, darauf sie gar stark alle Werbung verboten und keine Völcker ausgestatten wollen, welches E. Gn. ich unterthänig nicht verhalten wollen. Thue dieselbe hiemit Göttlicher Obacht treulich empfehlen. Datum Stralsund den 4 Aprilis anno 1630.

E. Gn.

Unterthäniger
Alexander Lesslie.

№ 551.

Till Anders Svensson.

D. S. N. (*I Doctor Salvii namn*).

1.

S. L. Tillförlåtne synnerligen gode vän, Anders Svensson, Jag kan Eder vänligen icke förhålla, att jag hafver väl bekommit Edra skrifvelser, både om rästen på underhållet, Edert och correspondenternes, så väl som Eder egen persons privilegia nobilitatis och donation på Röresjö, allt det hafver H. K. M. och sjelf läst och är fuller H. K. M. (ej) obenägen Eder att beneficera, men när man kommer med brefvet, så svarar H. K. M. alltid, att det hafver ingen hast. Om Salario blef fuller Wewetzer strängeligen befallt, att han Eder contentera skulle, (Eder egen deputat är 1,500 r:dr om året); men vid de andre frucktar jag, ehuruväl jag ännu ingen möda skall spara, att det blifver uppskjutet till dess H. K. M. kommer sjelf till Tyskland, och J då personligen compareren. Vill icke dess mindre all flit dess emellan använda, om möjligt är, att det må förr förrättadt blifva.

2.

Det J hafven gjort i Lübeck, efter Eder instructions lydelse, behagade H. K. M. allt väl. Nu är tractaten dessemellan, på konun-

* Registratur folio 188.

gens i Danmark medlande, beviljad mellan oss och dem kejserske i Dantzig i begynnelsen på tillkommande Maji. H. K. M. befallte fördenskuld, att J under handen skulle flitigt poussera städerne och förstarne, det de ock sände sina sändebud till tractaten, som ock taga deras intresse i ackt. Ty om någon redlig och säker fred för dem i Tyskland blifva skall, så måste det denna gången ske, eljest sker det aldrig.

3.

Sedan efter H. K. M. ärnar sjelf mot ändan på Maji i Guds namn gå öfver åt Tyskland med en armée vid pass af 50,000 man (att tractera under hjelmen) och H. K. M. hafver få eller ringa ständer i det Romerska riket, som med H. K. M. deröfver correspondera, hvilket dock på alla fall högnödigt är, derföre befalte H. K. M. att J ville genom Eder sjelf, Herr Resch, DiDrebber, och hvem J eljest kunnen, ingeniöst och så flitigt poussera furstarne af Mecklenburg, Lüneburg, Pommern och alla de andra uppe och nere i Riket, så väl som ock städerne Lübeck, Hamburg, Bremen, Lüneburg, Stettin och alla andre, att de hemligen skrifva H. K. M. till, råda och bedja H. K. M., att H. K. M. vill taga sig deras sak an, och komma öfver med vapnen i Tyskland. J kunnen sjelfva väl tänka, hvartill sådane bref framdeles nyttige äro, det ginge Oss väl eller (det Gud förbjude) illa. J velen ock bedja Camerarium göra detsamma (.......) hos alle man. Men J måsten icke säga att H. K. M. skall väl kunna dertill bevekas, hvar de sådant begära för deras bästas skuld. Jag hafver sjelf skrifvit Grefven af Solms derom till, att han skulle poussera Landtgrefvarne af Hessen och flera dertill. Beder J honom velen sådant tillkomma låta med Frankfurter-brefven.

4.

Efter Hertigarne af Mecklenburg undskylla sig icke kunna præstera någon armée eller således sätta deras exspectance i risico ännu, som H. K. M. genom S. Behrs Memorial begäres, så skolen J säga dem, att H. K. M:ts icke heller så hafver varit, utan efter H. K. M. ment dem eljest despererá om alla andra medel till deras restitution, så skulle de försöka det yttersta ännu med vapnen, icke så mycket de för deras personer, såsom att uppmuntra de Mecklenburgske och andra ständer dertill, att de i tid tänka på deras frihet.

5.

Efter Kniphusen skrifver det Hamburg vill ingalunda lida, det konungen i Danmark slår något blockhus på Elfven der nere vid

Glückstadt, så skolen J genom Kniphusen, och hvem J eljest kunnen, starkt poussera dem dertill att de sätta sig deremot med våld och ingalunda tillåta, försäkrandes dem att (*om*) de begära hjelp af H. K. M., att H. K. M. vill på all nödfall adsistera dem »ritterligh».

6.

Och emedan D. Lentzman, så väl som J sjelfva, skrifver att städerne stå i betänkande, hvem de skole slå sig i förbund med, H. K. M. eller Holländarne, så skolen J starkt, dock ingeniöst, poussera dem att de ändtligen söka förbund med H. K. M., förtröstandes dem med stora promesser, att H. K. M. varder dem utan all tvifvel store privilegier gifvandes (*å*) deras commercier och handel i Östersjön.

7.

Så skolen J ock poussera Fridborn starkt, att han afstyrer, det Stettin ingalunda tager kejserlig garnison in, försäkrandes dem om H. K. M:ts assistence, så framt dem skulle det ringaste fiendtligt vederfaras.

8.

J velen ock förmana honom att han pousserar Stettin och flera Pommerske landstäder, att de skrifteligt bedja H. K. M. komma öfver.

9.

Och att han med all flit förhindrar det Rügen icke blifver försåldt eller förpantadt under konungen i Danmark, för det stora missförstånd och vidlyftighet, som deraf mellan båda dessa kronor uppväxa kunde. J velen det ock sjelf discours-vis afråda, ehvar det så kommer till pass.

10.

Förfarer ock flitigt, hvad den Padebusch hafver gjort i Danmark, såsom och hvad de många sändningar mellan Wallenstein och konungen i Danmark betyda.

Detta jag Eder för denna gången ganska vänligen icke hafver velat förhålla. Hvaraf J väl mera tänka kunde, som nyttigt och H. K. M:ts intent tjenligt kan vara. Och befalle Eder m. m. Datum Stockholm den 13 April 1630.

№ 552.

Från Riksens Råd i Stockholm.

*Bref till städerne att göra tillförning till flottan **.

Vår vänlige och välvillige helsan med Gud allsmäcktig tillförene. Vi kunna Eder respective vällärde och redelige gode män uti Uppsala boendes, vänligen icke förhålla, huru såsom H. K. M:ts allas vår nådigste Herres Troman och Hofmarskalk, Edle och Välb. Diedrich v. Falkkenberg är nu på stunden kommen ifrån högstbemälte H. K. M. med H. K. M:ts bref till oss, förmälandes att H. K. M. för det hårda och stränga motväder skuld, som nu i några veckor continuerat hafver och ännu continuerar, är förorsakad två gånger att vända med hela skepps-arméen i sjön åter tillbaka in i skären igen, der H. K. M. ännu af motväder uppehållen blifver. Och efter som det proviant krigsfolket hafver varit försörjdt med, alleredo mest åtgånget är, och H. K. M. nu emellan desse tvenne extremiteter står, antingen att retirera hela arméen åter in i landet igen, eller ock densamma (för) en stor hunger och oundvikelig undergång att exponera och i störta, så framt H. K. M. åter tredje resan skulle begifva sig med en sådan ansenlig magt till sjöss, förr än H. K. M. på nytt uppå någon rum tid med victualiepersedlar, särdeles bröd och öl ifrån städerne här i riket försörjd blifver; derföre hafver H. K. M. oss allernådigast uppå laggt och befallt, att vi detta tillståndet H. K. M:ts trogne undersåtare, så i städerne, som å landet boendes (de vare sig af hvad stånd och villkor de helst vara vele) med största hast skola förnimma låta och till sinnes föra, och derhos på H. K. M:ts vägnar anmoda hvar och en redelig patriot, så adel som oadel, andeliga som verdsliga, att de, anseendes denna store olägenhet, ville efter som Gud hvar och en uti sitt hushåll välsignat och råd och ämne gifwit hafver, sig nu låta finna bevågne och godvilligt att komma H. K. M. och arméen (på hvilkens lyckliga resa och nödtorftiga underhållande hänger Sveriges rikes och allas vår välfärd) till undsättning med bröd, öl och andra victualiepersedlar. Vi hafva för den skuld denna H. M:ts nådiga vilja och befallning hörsammeligen att efterkomma, detta proponerat denne stadens innevånare, så väl all den adel här finnas kan, och H. K. M:ts enskildte tjenare, som eljest prester och borgerskapet, och dem dertill disponerat och förmått, att de en ansenlig assistens på öl och bröd beviljat hafva, innan två eller tre dagar att lefverera, och till skepps-arméen gå låta, såsom ock nu efter H. K. M:ts egen befall-

* Riksens Råds Registratur uti Riks-Arkivet.

ning förskickat några qvalificerade af adel till städerne, som denne H. M:ts nådiga begäran, samt arméens nödställda lägenhet på proviant proponera skulle, och ibland andra bedit vår Collegane Edel och Välb. H. Johan Sparre till Bo, att förresa till Uppsala och der Eder arméens till stånd och hvad mera behof göres, vidare mundteligen berätta. Vi begäre för den skuld af eder samt och synnerligen, H. K. M:ts vägnar, att J ställen tro och lofven till allt det bemälte vår medbroder Eder förebringandes varder, och sedan finnas benägne och villige att hjelpa och undsätta H. K. M. uti denna nödställda lägenhet, hvad Eder pligt fordrar och Eder förmåga någonsin tillåta kan; varandes deruppå visse och fullkomligen försäkrade, att J skolen för all den lefrering och undsättning i bröd, öl och andre proviantpersedlar, som J denna gång på hans anmodande görandes varde, bekomma nöjacktig och rigtig betalning, så snart J proviantet här lefvererandes varden. Och förmode vi, att J nu icke H. K. M:ts och Riksens armé strandsatta låten, utan, såsom trogne och redelige Svenske män, gören H. K. M. ett troget bistånd. Hvar det icke sker, så H. K. M. icke en ansenlig förråd på öl och bröd hastigt till sig bekommandes varder, då nödgas H. K. M., till hela fäderneslandets oboteliga skada och märkeliga discreputation, draga arméen hit in igen, och den åter så i städerne som å landet förlägga låta. Detta hafve vi gode män, på H. M:ts nådiga befallning icke kunnat oförmäldt låta. Och vele vi härmed hafva Eder Gud etc. Datum Stockholm den 17 Juni 1630.

I. D. C.   G. G.   P. B.   C. F.   J. Sp.   M. S.   H. W.

№ 553.

Memorial

på de ärender, som H. K. M:ts Troman och Öfverste, Edel och Välb. Erich Hand på H. K. M:ts vägnar hos Klerkeriet och Borgerskapet i Strägnäs förrätta skall. Datum Stockholm den 18 Juni 1630.*

1.

Är Riksens Råds begäran, att öfversten Erich sig straxt härifrån till Strägnäs begifva vill.

---

* Riksens Råds Registratur i Riks-Arkivet.

2.

Dit kommandes, må han kalla Bispen till samtals med sig, låtandes honom förnimma, huru såsom H. K. M. är förorsakad vorden af det långliga motvädret, som nu i några veckor continuerat hafver, att vända i sjön två gånger med hela skepps-arméen in i skären tillbaka igen, der H. K. M. ännu med hela flottan och krigsmagten qvarligger, och näppeligen, fast vinden något hastigt foga vill, dädan komma kan förr än arméen åter på nytt med allehanda nödtorftige victualie-persedlar försörjd blifver.

3.

Och desto grundligare Bispen om arméens tillstånd och dess nödställda lägenhet på proviant att informera, kan öfversten Erich Hand förkunna Bispen huru såsom hofmarskalken, Edel och Välbördig Diedrich von Falckenberg till etc. är den 17 i denna månad till Stockholm med H. K. M:ts bref till Riksens råd sub dato Middelsten i skären den 16 hujus, till Stockholm ankommen, uti hvilket H. K. M. sig häftigt besvärar öfver arméens nödställda lägenhet, förmälandes derhos, att så framt arméen icke snart bekommer ifrån städerne här i riket, samt andra, som å landet boendes äro, och någon förmåga hafve, det vare sig adel och H. K. M:ts enskildte tjenare, prester eller arrendatorer, en ansenlig stor undsättning på bröd, öl och annat proviant, då måste H. M. oundvikligen antingen retirera hela arméen in i landet igen, och den i städerne och å landet inqvartera låta, eller föra henne uti största hunger och undergång, hvilket både skulle lända hela fäderneslandet till en obotlig skada och märkelig disreputation.

4.

Kan öfversten förmedelst allehanda motiver draga Bispen på sin sida, om hvilket han sig med discretion och lämpa högeligen beflita skall, och honom beveka att samtycka och bejaka, först för sin egen person, att vilja på god betalning (om hvilket öfversten hvar och en försäkra skall) göra en ansenlig lefrering på bröd, öl och annat proviant, såsom ock sedan disponera, öfvertala så väl de andliga såsom borgerskapet der i Strägnäs boendes, ingen undantagandes som någon råd och ämne hafva, han vare sig andelig eller verdslig, adel eller oadel, att ock göra, hvad de kunna och förmå; då må han efter Bispens godtycke, straxt stämma allt Klerkeriet och Borgerskapet in på Rådhuset, der han sedan hvarjom (*och*) enom kan förstå låta arméens närvarande tillstånd och lägenhet, och till hvad ända så väl han till Strägnäs, som andre qvalificerade af adel till andre städer

förskickader är, låtandes straxt öppna och allom föreläsa Riksens Råds bref till invånarne i Strägnäs, hvilket han sedan efter bästa förstånd uttyda skall och straxt ett godt och nöjacktigt svar derpå fordra.

5.

Emedlertid som detta förrättadt varder kan öfversten bruka försigtighet och lämpa, att hemligen förfara hos en och annan, hvarest och hos hvem någon förråd på mjöl, malt och annat slikt är till ett finna; och der han någon viss underrättelse derom bekommer, och de sådant hafver, säga sig gerna vilja göra bistånd, så mycket de hafva råd till, och dock af tröghet och ovilja tänka och söka att undandölja det mesta och bästa de hafva, då må öfversten bjuda dem vid deras ord och lofven, och sedan gå med några af rådmännen i de gårdar och hus han vet något förråd vara, så lagandes att så mycket som utur staden mistas kan, må dock med ägandens ändtliga goda vilja, om den eljest med goda ord och förtröstning är till att nå, snart och innan åtta dagars förlopp, göras till skeppsbröd och öl, och hit till staden väl inpackadt och förvaradt fördt blifva, försäkrandes hvar och en, att de här, så snart de dermed hitkomma, derföre ricktig och nöjacktig betalning bekomma skola.

6.

Der ock någon finnes under lärde eller läkte, frälse eller ofrälse, som god förråd hafver att göra godt bistånd med proviants lefrering, och det ingalunda göra vill, dem kan öfversten taga i ackt, och straxt skrifva Riksens Råd derom till, och deras förklaring om honom förbida.

7.

Må ock öfversten låta infordra i staden på en viss dag de förmögnaste af presterskapet, såsom ock annat stånds personer der omkring, och i lika måtto använda sin möjligaste flit, hos dem något godt bistånd att nå.

8.

När öfversten detta allt i Strägnäs väl förrättadt hafver, må han förfoga sig till Thorshälla, görandes der ock sitt bästa att disponera borgarne till att gifva så mycket deras förmögenhet kan tillåta. Och efter dess förrättande att han begifver sig till Stockholm till Riksrådet tillbaka igen, att göra om sitt förrättande god relation.

Jac. D. G. *G. G.* *P. B.* *C. F.* *H. Wrangel.*

№ 554.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Riks-Cantzleren *.

Välborne Herr Canzler, nådige Herre!

På det E. N. må veta denna orts tillstånd och K. M:ts consilia, så är fuller visst och ryckibart, (såsom ock sjelfva de kejserskes action det utvisar att de icke alenast hafva låtit K. M. utan allt vederstånd, på denna farliga ort landstiga, utan nu mer, som sagorne gå, denne insul mästadels förlåtit), att de kejserske är tämmelig skräck och räddhåga uppå kommen: Sedan confirmera ock alla kunskaper, att de här i Pommern mägta svage äre, så att K. M. fuller hade lägenhet, särdeles hvar hela arméen vore tillsamman, att göra dem vid detta någon afbräck. Men alldenstund K. M. icke är starkare ännu än till 10,000 man till fots; sen 2,500 hästar vid pass, hvilka dock ännu icke äre alle debarquerade, så hafver K. M. betänkande någon belägring på Wollgast att företaga, helst medan häremellan är öfver 1½ mil, och derföre hända kunde att fienden, kommande af alla orter stark opp, K. M. passen och tillförseln afskära, och till någon oläglig och olika combat tvinga skulle, hvaraf K. M. största skada och disreputation förorsakades. Derföre är K. M. till sinnes, igenom Guds hjelp, först att fulleligen bringa denne insul sig till handa; komma fienden aldeles härutur och sedan så här vid Peen, som vid Schwein, fatta Oderen och den befästa, att K. M. all farten kan hafva i sin makt, att stänga eller efterlåta efter lägenheten. Och menar K. M. att fastän intet mer i begynnelsen vinnas kunde, vore det likväl intet ringa moment att K. M. hade Ysedom och Landt-Rügen samt Oderen i sina händer, och derigenom, ad res gerendas, en önskelig lägenhet. Vore det nu så, att K. M. i tid kan blifva något starkare, då hoppas K. M. ändå fuller få tillfälle något att attentera på det K. M. arméen att elargera någon plats bekomma må. Hvarföre och K. M. önskar att de trouppar E. N. ifrån Preussen skickandes varder, ju förr ju heller ankomma måge, för än tiden och tillfällen undgå. Hvad vidare kan förelöpa, skall E. N:de jag så ofta tillfälle gifs ödmjukeligen avisera. Den alldrahögste Gud förläne oss lycka och välgång, i Hvilkens beskydd E. N. jag på det tjenstligste troligen och fliteligen vill hafva befalladt, bed-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.)

jandes ödmjukeligen, att E. N. alltid ville blifva min nådige herre, såsom jag försäkrar mig vara E. N:des

ödmjuke trogne tjenare altid
Lars Grubbe.

Af H. K. M:ts läger på Ysedom,
vid Peenemynde den 30:de Junii
anno 1630.

№ 555.

Bref från Riks-Amiralen Gyldenhielm till Riksens Råd *.

Välborne Herrar, samtelige Sveriges Rikes Råd, älskelige käre Fränder, Bröder och synnerligt tillförlåtne gode Vänner!

Näst all välfärd, lyckönskan, och hvad mera godt i min förmögenhet vara kan låter jag, för tidsens korthet skuld, all vidlyftighet bestå, och såsom jag icke tviflar, att J gode herrar af min för några dagar sedan affärdade skrifvelse till Kammarråd, väl någorlunda af samma gode herrar relation hafva förnummit denna orts tillstånd, alltså hafver jag nu icke kunnat undgå hvad sedan förehafves Eder härmed korteligen communicera; nemligen: sedan H. K. M. nu insulerne ad ostia Oderæ innehafver, och genom Swine passagen fri in uti Friska Hafvet till Stettin, så låter H. K. M. nu Wolgast ligga till en tid, och tager sin resa med några tusende soldater till Stettin; orsaken (medan H. K. M. hafver förnummit att hertigen af Pommern med borgerskapet derinne sig hafver förbundit och försvurit, att icke kejserlig besättning och inqvartering der intaga) vill H. K. M. försöka, att komma dem med sig i förbund, och rätt nu medan detta skrifves kommer mig utur lägret tidender, att i natt är mest hela arméen, så ryttare som soldater, uppmarscherad till H. K. M., som dem förtöfvar hos skansen vid Swine, och alla små farkoster, som der kunna gå igenom, komma nu här vid ifrån lägret och löpa der hädan. Så hafver ock H. K. M. der uppe i Friska Hafvet hos staden Ysedom, och ifrån Stettin frivilligt boyerter och farkoster, att H. K. M. nästan sin hela armé kan framfordra och öfverföra. Gud gifve så härefter som härtill lycka och välsignelse till H. K. M:ts anslag. Emedlertid låter H. K. M. här vid Peenemünde flus arbeta uppå en stark skans och hafver lemnat Kniphusen härhos med några

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga personers bref från Tyskland 1630).

regementen soldater, dermed ock skeppsflottan kan stärkas, om något fiendtligt tillbjuder i sjön ifrån Danmark, det man icke väl tro kan, efter han står starkt i handel med de Hamburger om förökning och dock tillrustar sin skeppsflotta hemma. Till sundet är Leoparden sänder, men icke ännu igenkommen, och Salvius är till Lübeck affärdad. De Mecklenburgiske furstars sändebud hafva i förgår här varit och gratulerat H. K. M:ts lyckliga ankomst, och tillbjudit sin tjenst och recommenderat sin sak hos H. K. M. att varda assisterade. De Venetianer äro med och i krig med kejsaren, för det att de hafva assisterat hertigen af Mantua. En Collegial-dag hålles i Regensburg, dit Churfurstarne af Saxen och af Brandenburg icke vilja komma, oansedt de särdeles derom af kejsaren och andra furstar äro anmodade. Man menar ock att de hafva gifvit sina sändebud den befallning, att icke länge der fördröja, utan straxt sig tillbaka begifva, så snart de förmoda att deras consilia och begäran icke behagelige blifva, det jag hafver hört Mecklenburgiske Gesandterne för H. K. M. berätta och derhos att Churfursten af Saxen sin intercession för samma furstar hos kejsaren ännu att göra utlofvat hafver. Hvad nu vidare sker gifver tiden. Jag ville gerna oftare och omständligare Eder gode herrar tillskrifva och avisera, när något skrifvärdigt föreföllé, men careo secretario, ty der ingen lön gifves, der finnes ingen tjenare. Jag törs derföre icke väl beskylla Kammaren, dock veta de väl sjelfva, hvar skulden är, och jag må den lasten icke gerna sjelf länger draga. Det faller mig ock härefter svårt, hvarföre om någon långsamhet och försummelse eder gode herrar härefter syntes hos mig vara, beder jag flitvänligen att vara för min person undskyllad. Vill så härmed hafva Eder samteligen uti Gud den alldrahögstes beskärm till all önskelig god välfärd broderligen och vänligen befallandes. Af redden under Gripswaldes öh. Juli 7 anno 1630.

Eder alltid till tjenst och villja
Carl Carlson
Gyllenhjelm.

H. K. M. är eljest Gudi lof väl till pass, allenast att han den natten, då han satte folket i land, hafver uti Espingen sprungit af en tofta uppå den andra och felat om brädet, dermed sitt skenben stött huden af, hvilket i denna hettan och H. M:ts stadiga arbete, der han sig alls intet vill förskona, honom förorsakar en stor sveda och verk. Gud bevare att icke något annat der tillstöter.

Valete, iterum atque iterum valete.

præsent: i Stockholm d. 21 Julii 1630.

№ 556.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung etc.

Allernådigste Konung och Herre! E. K. M. får jag härmed underdånigast att förnimma, det krigsfolket här i landet, som till den Tyske expedition af E. K. M. förordnade äro, hafve alltsedan jag sednast från Sverige hitkom här varit uti beredskap. Men efter här icke flera än 4 skepp och två tyska skutor med några Raumo och Björneborgs farkoster (de dock mestadels obruklige äro) hafva varit ankomne, derföre är rytteriet, som här näst omkring bo, igen förlofvade hvar hem till sitt, sedan de äro mönstrade och i ordre ställde vordne. Men några companier, som långvägade voro, dem hafver man till höstefoder låtit förlägga hos bönderna. Och således kunna bemälte ryttare alla här igen samlas, då dem bud sändes, högst innan 5 dagar tillgörande. Inpå ofvanbemälte skepp hafver man förordnat ett Regemente fotfolk, jemte Herr Åke Totts värfvade ryttare, hvilka ock efter att vinden, som en lång tid hafver blåst emot, sig nu vändt hafver, i förstone härifrån aflöpa. Och efter för några dagar sedan ifrån Wiborg sex skepp här äro ankomne, såsom ock dessförutan några Finska farkoster här ännu finnas, hafver jag här instämt öfv.-lieutn. Reinholdt Wönskes sqvadron, hvilken så väl som ock det andra regementet fotfolk, jag förmodar att kunna rymmas in uppå bemälte skepp och farkoster, och så framt att vinden fogar, acktar jag innan 4 eller längst 5 dagar mig med dem härifrån att efterskynda. Hans Ekholtz och Stålhandskes begge sqvadroner äro i den ordre bragte, att så snart farkoster till nödtorften här ankomma, så kunna de det längsta innan 5 dagar sig här i Åbo inställa och skeppstiga, efter som ock bemälte öfverste-lieutenanter skola för deras personer här i Åbo stadigt förblifva, att ackta på skeppens ankomst, på det att icke något försummas eller fördröjas måtte. Fältherren hafver väl nyligen aviserat mig, det E. K. M:ts nådige vilja vore, att allt rytteriet skulle i förstone på de farkoster, som här i förråd funnes fortbringas, och fotfolket så länge efterlemnas, till dess flera skepp här ankomma kunde, hvilket jag ock således hafver efterkomma velat, hvar jag icke hade betänkt, att der fotfolket (hvilket här allaredo en temmelig tid på E. K. M:ts bekostnad legat hafve) skall här längre qvarhållas och efter mig lemnas, vore till att befruckta, att medlen dermed de un-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland 1630).

derhållas skola ville falla dem för knappa; der de ock ut på landet förlades, skola innan en kort tid icke många vara af dem igen, medan det att de, af en inritad vana, gerna förrymma enär de något tillfälle dertill bekomma. Och vore således misshoppeligt, att hafva då omträngde regementer mera complette, utan all den stora bekostnad, som E. K. M. på dem i Commis och eljest hafver använda låtit vore således »omsuss» (*umsonst?*). Detta hafver mig tvungit att förblifva vid E. K. M:ts förrige resolution, så ock den Memoriel, som mig af E. K. M. i Stockholm meddelt blef. Så framt då E. K. M. rytterict mycket af nöden hafver, så ser jag ingen annan utväg, utan E. K. M. till 16 gode skepp från Tyska sidan hit skickar. Ty eljest hafver man från ingen ort några skepp mera hit att förvänta. Och detta är det jag i underdånighet E. K. M. så härmed hafver velat tillkännagifva. Vill så nu ock alltid E. K. M. etc. troligen hafva befallat. Af Åbo den 8 Juli år 1630.

E. K. M:ts
Troskyldig, pligtig och underdånige
tjenare alltid så länge jag lefver:

Gustaf Horn.

Præsent: i lägret vid Stettin d. 29 Julii 1630.

№ 557.

Bref från Riksens Råd till Pfaltzgrefven Joh. Casimir *.

Högborne Furste, nådige Herre!

Sedan vi detta vårt bref nederskrifvit hafve, kom gränseposten tillbaka med bud ifrån Fegræo. Och efter han berättar, att han ock hafver fört bref till H. F. N. förnimme vi väl att Fegræus skall hafva aviserat H. F. N. om allt det, som uti hans ankomne bref till oss förmäldt står. Och för den skuld hålla nu onödigt sådant att repetera, helst medan han ingen synnerlig particularia oss tillskrifvit hafver, utan det allenast, att en borgare från Helsingör är kommen ifrån Ysedom dagen förr än han posten affärdade, berättandes att K. K. M. hafver med 120 ryttare och några companier knecktar varit ute att recognoscera orterne, och är ihop råkad med 3 comp. Crabater, hvilka mestadels skole vara nederlagde. Och den dagen, som H. K. M:ts skepp lopp ifrån Ysedom, sändes 40 slupar med folk

* Riksens Råds Registratur uti Riks-Arkivet.

och 2 stycken på hvartdera åt Wolgast, och går tidenden der i Sundet att Wolgast skall vara öfver, dock ingen viss kundskap än derom kommit. Så förmodar han ock att konungens i Danmark skeppsflotta är hemkommen för den orsak, som der föregifves, att folket derpå hafver felat proviant, hvilket vi dock intet kunna tro rätta orsaken vara, alldenstund Fegræus skrifver, att konungen låter ännu fort rusta 3 stora skepp; utan förmene det skall vara derföre skedt, att H. K. M. vår allernådigste Herre är med sin flotta öfverkommen. Och efter detta synes oss något att importera, vore oss kärt och nödigt att förnimma härom E. F. N:s betänkande. Detta är det förnämsta, som Fegræus denne gång skrifvit hafver, hvilket E. F. N. vi icke hafve velat oförmäldt låta. Den högste Gud E. F. N. alltid mildeligen bevare. Datum Stockholm den 13 Juli 1630.

№ 558.

Bref från sekreteraren Lars Grubbe till Riks-Cantzleren*.

Välborne nådige Herre!

Vårt tillstånd är, dess Gud lof, allt härtill godt, och förmodar man med Guds hjelp bättring, så snart Gud vill (*att*) K. M:ts trouppar alla komma tillsammans. Herr Teuffel är i går väl hitkommen med 13 companier ryttare och 1,000 af sina medhafvande musquetterare. De andra äre på Ysedom liggande och förmodar man de Finske troupperne redan vara med denna vinden ankomne, att man således kan säkert gå fienden under ögonen.

I förgår sände K. M. ut ett partie under en ryttmästare Plato benämnad, var starkt till 40 hästar. Och sändes det på andra sidan Oderen på vägarne åt Gartz och Stargardt. Orsaken var, att efter en kejsersk capitaine Knock, som K. M. hade sändt åt Peenemünde att gifvas vid Wolgast lös, tog, emot förhoppning, i det han var illa förvarad med convoij, sin väg genast till Gartz. Och efter Herr Teuffel med förbemälde trupper något dröjde, skulle de kejserske få kunskap, och efter de nu som starkast äre vid Gartz, skulle de kanske förhindra Herr Teuffel transitum. Detta att recognoscera igenom fångar och om fiendens march att förnimma, sändes bemälde partie ut. Med hvilket hofmarskalkens öfverste-lieutenant en italienare Qvintt eller Qvintiaus benämnd följde. När desse kommo ut, red bemälde öfverste-lieutenant dem ifrån och gaf sig öfver till fienden.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

Hvilket i dag först är kundbart blifvet, i det han hafver varit med ett parti här under staden, och är känder så af hofmarskalken *, som hafver sjelf ropat på honom, så väl som andra på skärmytseln, uti hvilken vid pass 12 personer af fienden blefne äre, och han således veken, anstickandes några närmaste byar. Derom jag härnäst particulariis skall förmäla.

Hvarföre att denne Qvint så plötsligen och utan majori perfidiæ fructu är veken, är, skett derföre, att en italiensk ryttmästare, som tillförne altid hafver varit på de kejserskes sida, och nu i vinter K. M. hafver uppvaktat i Sverige, är för få dagar sedan, derföre att han några förrädelige ord brukat hafver, adprehenderad och häftad till att vidare examineras. Så efter Qvint tillförene altid med honom hafver corresponderat, och nu förvisst synes, att de hafva practicerat något ondt tillsammans, förmenar man honom sin arge skälmiske intention, med detta öfverlöpande af räddhåga hafva anticiperat. Att sådane flere ännu äro för handen tviflar man intet. Men Gud bevare H. K. M:ts person, så skole med Guds hjelp alle sådane consilia komma dem sjelfva på halsen. Medföljande bref hafver K. M. uppbrutit pp. informationem; ty oss intet dädan efter allt härtill är aviseradt.

E. N:de Gud befallandes är och blifver jag altid Dess

trogne ödmjuke tjenare

Lars Grubbe.

Stettin den 23 Julii 1630.

№ 559.

Bref från sekreteraren Lars Grubbe till Riks-Cantzleren **.

Välborne nådige Herre!

Mina relationer hafver jag allt sedan vi kommo hit i landet efter som något är förefallet continuerat, och sändt dem till sjöss. Hafver föga, sedan Stettin och Stargardt äre intagne, varit att skrifva om. Nu är den 29:e Julii Wolgast af Kniphausen belägradt och hoppas man att efter fältmarskalken Herr Gustaf Horn är med de Finske troupperne mästadelen ankommen, samt de trupper E. N:de ur Preussen skickat hafver, skall den platsen snart komma i K. M:ts

* Diedrich v. Falckenberg, chef för ett värfvadt svenskt regemente och sedermera commendant i Magdeburg.

** Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

händer. Ty fienden, som allt ligger vid Gartz stilla, hvarken är så stark att han kan de beläigrade secundera, eller synes p. p. alias rationes sin station vilja förlåta. Han hafver hos sig 5 regementen till fot à 10,000 man och vid pass 2,500 häster. Af någon mera anmarchering hörer man här intet. Eljest stå våra saker, dess Gud lof, här i lägret allt väl. Fransyske gesandten Charnacé reser i dag med recreditif bort. Hafver intet slutet, allenast p. p. formam instrumenti. Deri han sin konungs höghet extra mandatum hafver för mycket sökt, och tillbudit att hans konung i begges instrumenter med sin titel förut nämnas skulle, och K. M. intet sken till någon competintie. Hvilken reputation K. M. för en ringa och oviss penning billigt hafver refuserat att sällja. Är alltså af den tractaten intet vordet.

Den italienske ryttmästare, som här blef för några sällsamme ord inmant, öfver hvilket hofmarskalkens öfverste-lieutenant Qvintinus benämnd och en Italy, strax derpå förrymde, hafver nu bekänt, att han och Qvint hade med Torquato Conti correspondérat. Säger ock att Qvint en gång hade haft anslag på K. M:t person på Ysedom. Men hade det icke p. p. præsentem aulicum comitatum tordt effectuera. Han säger ock att öfverstarne Hall och Claës Didrichston hafva i Holland med Tilli corresponderat, att gå till honom med K. M:ts regementer öfver. Mera hafver han allt härtill intet bekänt. Är icke heller något skarpt examinerad. Gud upptäcke allt förräderi, hvilket utan tvifvel är förhanden.

Fienden hafver förlåtit Anklam och Bardt, och äro de samt Treptow och Gripenberg med K. M:ts folk igen besatte.

Mera hafver jag intet att skrifva, utan befaller E. N. i Guds milda beskärmelse undertjenstligen.

Af Stettin den 4 Augusti 1630.

E. N:des

underdånige ödmjuke trogne tjenare

Lars Grubbe.

№ 560.

Bref från administratorn af Halle, Markgrefven Christian Wilhelm, till Konungen.*

Durchlauchtigster König, Hochgebohrner Fürst, gnädigster Herr!

E. M:ts lass ich Fr. Vetter, Schwager- und Sohnlichen unverhalten seyn, welchergestalt ich nunmehr, Gott lob, mitten durch meine Feinde gekommen und alhier frisch und gesund nicht allein angelanget, sondern auch nunmehr mit dem Rathe alhier gäntzlichen verglichen, dass sie mich nicht allein, auf jeder Zeit bey Tag und Nacht aufnehmen, die Thore öffnen, sondern auch einen freyen Pass und Repass verstatten, und nach aller Möglichkeit assistiren wollen, wie sie nur dann allbereit ihr Volck so sie in der Stadt haben, geliehen, damit etliche Ausfälle gethan, garnisonen aufgeschlagen und an allerhandt Viehe und Gefangenen anhero gebracht, wie solche E. M:t aus Deroselben Raths und Abgeordneten Johan Stalmans schreiben mit mehrem werden vernehmen können. Weil ich aber gewisse Nachricht und Kundschaft erlanget, dass des Tilli Armée sich allbereit regen, und mit etlichen Regimentern allbereitz im Anzuge seyn soll, und desswegen eilender Succurs hochlich von nöthen, auch sich darzu manniglichen Vorsicht und damit gantz nicht zusammen (dann die Unterthanen zwar sehr willig und gern alles bey mir thun wollen, weil sie aber noch keine apparentz darzu sehen sind sie in etwas so rückfaldig, ausser dem sie wohl alles thun sollen was ihnen nur menschlich und möglich) sonsten ich mich nicht zu halten getraue. Ferner verhalte E. M:t ich dienst-, Vetter-, Schwager- und Sohnlichen nicht, dass mir etliche officierer angesprochen von E. M:ts capitulation und Bestallung (doch auf mein commendo und meine mit ihnen vergleichene Zahlung gerichtet) zu verschaffen, als bitte ich dienstliches gehorsamst und Sohnlich E. M:t mit Ihren capitulationes und Bestallungen auf Ihren Teutschen Obristen und anderen officirer copeylich communiciren auch etwa vorgedachten Ihrem Rath Johan Stahlman befehlen und Commission auftragen wollte, dass er solche capitulationes und Bestallungen auf meine oder auch andere meiner mitgenossen Bezahl- und Versicherung gerichtet, von E. M:t wegen neben mir oder absonderlich vollziehen können, damit ich gedachte officirer der Handthab desto besser versichern möge. Die

---

* Efter Administratorns egenhändigt skrifna Original-bref uti Riks-Arkivet.

ich in den Schutz des Allerhöchsten, mich aber zu E. M:ts beständiger affection treulich empfeble. Und verbleibe

E. M:ts
allezeit dienstwilliger und gantz beständig treuer Vetter Schwager und gehorsamer Sohn weil ich lebe, auch beständiger Knecht
Christian Wilhelm m. p.

Magdeburg in grosser Eil den 5 Augusti anno 1630.

№ 561.

Bref från Riksens Råd till Konungen*.

Stormägtigste Konung!
Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådiga skrifvelse, daterad uti E. K. M:ts hufvudqvarter på Oderberg d. 20 Juli, hafve vi d. 27 ejusdem underdånigast handfångit. Och som E. K. M. oss derutinnan nådigast befaller, att vi med flit och allvar skole drifva uppå, det utskrifningshjelpen i tid må utgå och straxt blifva oförryckt till H. K. M:ts och arméens tarfver anlagt; alltså hafve vi oss låtit anläget vara, att intet härutinnan försummas måtte. Och hafve, efter som E. K. M. vi uti vår sednaste skrifvelse af den 26 Juli underdånigast tillkännagåfve, skrifvit för någon tid sedan alla ståthållare till, att de härmed fortfara skole, och uti Juli månad resa ut till allmogen, E. K. M:ts bref utskrifningen angående honom föreläsa skole. Äre ock nu i dessa dagar aviserade ifrån Ståthållarne här i Uppland, Westmanland, Nerike och Wermland, Jönköpings Län, Södermanland och Kopparbergslagen, att allmogen i de Ståthållaredömen till denne utskrifningshjelp beviljat hafver, tvifle ock intet, att de öfriga landskapen ock dertill villige finnas. Vi skole än ytterligare med all flit härpå drifva, och låta så snart säden är bergad, allmogen roteskrifvas, och förordna uti alla Län och Ståthållaredömen vissa personer, som skola, straxt roteskrifningen hållen är, utfordra och uppbära utskrifningshjelpen, och derföre god reda göra. Och ändock fuller några härader i Jönköpings Län sig besvära ej kunna gifva mera än 2 L.℔ smör af hvar person i roten, hvilke och hafve genom deras skrifvelser oss anmodat, det de dermed måtte förskonte blifva, såsom

---

* Riksens Råds Registratur uti Riks-Arkivet.

ock allmegen i Wermland begärt att få slippa med 2 rdr, och Bergsmännen vid Kopparberget med 6 daler kopparpenningar; men efter de sätta den clausulan uti deras supplicationer, att der de ingen förmedling nå kunna, då vilja de hörsammeligen gifva hvad de andre landskapen beviljat hafva. Derföre må dem Uppland och Södermanland gifva så mycket E. K. M:t denne föreslagit hafver, vele vi göra vår möjligaste flit, att disponera desse till att göra detsamma, och förmoda, att vi dem dertill förmå skole. Emedan ock, allernådigste konung det continuerar att konungen i Danmark med all makt tillrustar sin hela flotta, och aviserne derom utan efter, särdeles de particularia som Fegræus skrifver, oss mycket sällsamme förekomma och göre oss denne de Danskes hastiga extra-ordinarie præparation mägta suspect, derföre göra vi oss här på all händelse, dock in secreto faste, och låta ställa alla saker uti god beredskap. Hafver skrifvit H. F. N. Pfaltzgrefven till och begärt H. F. N. ville straxt förordna till Calmar hela Drummunds regemente, under den protext, att det på befästningen arbeta skall, såsom ock gifva Hans Drake ordres, att han låter sitt folk oförmärkt ligga i nejden oförströdde vederredo. Innan få dagar ärne vi affärda fältmarskalken härifrån till Elfsborg, att taga der alla saker i ackt, och förordna med honom ett Regemente folk, som der på deras kost i 14 dagar arbeta kunna. Vi hafva nyligen låtit ransaka och besigtiga, hvad gevär folket som här hemma är, hafver, och befunnet att det med öfvergevär temmeligen stofferadt är, men undergevär hafve de slätt intet, icke heller vet Kammarrådet nu något tillgå. Hvad förråd här finnes på krut och lod, vet E. K. M. Cammereraren Tönnis att berätta. Vi hafva skrifvit ut till alla saltpeterbruk, att samla hvad saltpeter kan i förråd vara, skall göra vår högsta flit, att deraf något krut må tillverkadt blifva. De tio skepp, som E. K. M. hit hem förskickat hafver, äro uti skären väl arriverade, och ändock E. K. M. nådigst befallt hafver, att de skola blifva beliggande i Dalehamn och förvänta, hvad de Danske sig företaga vela, men efter några derunder behöfva förbyggas, och de alle med krut så munderade äro, att vi dem uti denna gångs ovisshet något långt uti skären väl äfventyra töres, derföre vele vi för deras bättre säkerhet och commoditet skuld, låta lägga dem vid Waxholmen, till dess vi få se, hvart ut det brister för de Danske, underdånigst förmode, att det E. K. M. intet misshaga skall. Blifve vi vidare aviserade om de Danskes förehafvande, och visst erfare, att det gäller oss an, skole vi med all flit och åhåga, i ackt taga och efterkomma, hvad E. K. M. i sin instruction oss nådigast befallt och tillbetrott hafve, och intet underlåta att göra, hvad E. K. M. kan lända till tjenst och nådigt behag.

och fäderneslandet till säkerhet. Och befalle etc. Datum Stockholm den 9 Augusti anno 1630.

F. Jac. D. *C. C.* *C. H.* *P. B.* *C. F.*

№ 562.

Rapport från Öfversten Lars Kagg till Konungen *.

Stormägtigste Herre! Allernådigste Konung!

E. K. M. kan jag underdånigst icke oförmäldt låta, att E. K. M:ts nådiga bref är mig tillhanda kommet den 13 Augusti, uti hvilket E. K. M. nådigast begärer att veta om fiendens församling vid Demmin; så hafver jag alla dagar kundskapat uppå landet på alla vägar. Så förnimmer jag, att det är 1000 dragoner och 1000 ryttare ryckta öfver Kabell i går och åt Demmin. Hvart de vidare förresa, är mig än ovisst, ändock jag hafver nu på timmen bekommit ett bref af landet ifrån min utskickade, hvilken skrifver, att desamma 2000 man skola vara komna till Demmin, för den orsak skuld, att de skola annamma alla de stycken, ammunition och annan Bagage och det till lägret Garz convoyera. Skall ock Duc de Savelli med den »ganska» (*hela*) garnison med detsamma fortmarschera till lägret och rycka der upp, såsom i morgon är, från Demmin. Om det nu är visst, kan jag det nu intet veta, och skall Duc de Savellis Regemente icke vara starkare än 1,200 man och 70 Crabater; men som fienden hafver föregifvit skola de vara 3000 man och vänta mera folk efter sig. Sedan vilja de undsätta Wolgast, eller försöka deras lycka uppå Anklam. Förleden Tisdag hafver general-majoren sändt kapten Andres med 30 dragoner och 30 musqueterare, samt 25 ryttare af dem, som här hos mig äro till huset »Klapeno» (*Klempenow*), och det i förleden Onsdag inbekommit. Och var 1 qvartermästare samt 8 soldater derinne uppå, men kommo igenom andra portar sin kos; en skrifvare bekommo de till fånga. Och hafver kapten Andres besatt samma hus med en lieutenant och 30 musqueterare. I går var fienden derföre till häst och fot, vid pass 100 man och kommo något när huset; så föllo några af dem ut, men fienden kom der intet så när, att dem någon skada ske kunde. Hvad denna staden anbelangar, så hafver jag gjort mitt bästa, att något när försäkra verken för öfverfallande med staket,

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland 1630).

pallisader och minor, samt andra raveliner-verk, och nu begynner uppå ett hornverk för Stendor (*Stenthor*), ändock det är mig svårt till att göra. Af staden hafver jag litet folk än haft till arbetes, för deras säd skuld. Af furstens bönder och adeln uppå landet hafver jag intet mer bekommit än 32 riksdaler. Jag hafver förskrifvit adeln in i morgon, till att hålla dem med allvar till att göra mera till saken. Befallandes E. K. M. etc. Datum Anklam d. 13 Augusti år 1630.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare,
så länge jag lefver

Lars Kagg.

№ 563.

Bref från Administratorn Christian Wilhelm till Konungen *.

Durchlauchtigster König, hochgebohrner Fürst, gnädigster Herr!

E. M:ts lass Ich Sohn- und gehorsamlich unverhalten seyn, welchergestalt nicht allein das Schaumburgische Regiment in anmarschiren allbereitz seyn, und auf Erfurt zu gehen soll, sondern es sollen demselben noch 7 Regiment folgen, und damit sodanes Volck desto eilender fortkommen möchte, haben sie alle Pagage zurück gelassen; weil mir nun unmöglich fallen wollte, mich wider solche Gewalt aufzuhalten, wann ich nicht Succurs haben sollte, als gelanget an E. M:t mein Sohn — und gehorsamliches Bitten, mich nicht zu lassen, sondern mir mit eilender Hülfe beyzuspringen. Sonsten werbe ich allhier zwey Regimenter zu Fuss und eines zu Rosse, weil es mir aber an Gelde ermangelt, dass ich kein Gewehr bekommen kan, und man mir auf Credit nichts abfolgen lassen wollen, gehet solches noch etwas langsam fort; da ich aber nur ein hundert tausend Reichsthaler bekommen könnte, sollte mir allbereitz geholfen seyn. Sonsten lass E. M:t ich dienst- Sohnlich und gehorsamlich wissen, dass ich anjetzo weil der Anschlag auf der Moritzburg gefehlet, die Stadt Halle aber in handen habe, dass ich gedachtes Schloss habe belagern müssen, und »nah» (*noch*) anjetzo davor liege, hoffe aber wann ich nicht von den Regimentern übereilet werde, solches in Kürtzen zu überkommen, so hab ich auch die Pässe, Calbe, Stasfurt, Egeln und Hammerschleben allbereitz besetzt, dass man also desto weniger

---

* Efter Administratorns egenhändiga Original-bref uti Riks-Arkivet.

daselbst so eilends durchbrechen kan; Bitte demnach nochmahls E. Mt. wollen mich mit dem Succurs entsetzen, und befehle E. Mt. in den Schutz des Allerhöchsten und mich zu dero beständigen Affection gantz treuerlich, und ich bin und verbliebe

E. M:ts

allzeit dienstwilliger und gäntz beständig treuer Vetter, Schwager und gehorsamer Sohn und knecht weil ich lebe

Christian Wilhelm m. p.

Halle den 15 Augusti anno 1630.
In grosser Eile.

№ 564.

Rapport från Öfversten L. Kagg till Konungen *.

Allernådigste Konung!

Stormägtigste Herre! Allernådigste Konung! E. K. M. kan jag underdånigst icke oförmäldt låta, att jag hafver haft en ute uppå kundskap till Lötz och Demmin, hvilken berättar, att i Demmin skall ännu ligga 1000 soldater, 2 companier Tyska ryttare, 1 compani Crabater. Uti samma stad commenderar majoren under Duc de Savelli; och hafva de funnit der uti staden 6 stycken, som de hafva förgrafvit, så att de hafva nu tillsammans 14 stycken, stora och små. Uti Lötz äro 150 soldater och äro alla uppå slottet om nätterna, uti staden är intet folk, utan om dagen äro de mest i staden. Hvad det commenderade folket anbelangar utur lägret Garz, så skola de intet vara starkare, när som de marchera genom Lötz, än 1500 musqueterare och 500 Tyska ryttare, ett compani Crabater. Och skola de hafva annammat något folk utur Gripswald dertill. Och nu skola de ligga vid en by »Forvärk och Gnaskoo» (*Vorwerk Gnaskow?*) benämnd, och tvinga bönderna att tröska ut säden. Min utskickade berättar, att i förleden måndag skall vara ett Regemente till fots ankommet till staden »Melken» (*Malchin*) benämnd uti Mecklenburg, och som talet går skola 6 Regementen komma efter utur Brandenburg och Mecklenburg. Jag hafver straxt sändt samma post

tillbaka

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

tillbaka igen upp till Melkin och deromkring, att granneliga förfara om alla saker. Jag gifver E. K. M. underdånligen tillkänna, att det arbete, som jag här omkring staden förfärdiga skall, hafver ingen synnerlig framgång. Orsaken *(är att)* adelns och Furstens bönder kan man intet så hafva till arbete, såsom jag med dem aftalat hafver. Adeln gifver före att den ännu sitter mest uti kejsarens contribution. Furstens bönder äro med sjukdomen pestes mycket besvärade, så ock måste hålla i skogen natt och dag för fiendens ströfvande skuld. Borgarne här uti staden göra hvad som de kunna. Detta uti underdånighet E. K. M. jag förnimma låter befallandes etc. Datum Anklam den 18 Augusti år 1630.

E. K. M:ts
underdånigste och tropligtigste tjenare så länge jag lefver.
Lars Kagg.

№ 565.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung etc.

Allernådigste Herre! E. K. M. fogar jag underdånigast tillkänna, att efter man, sedan E. K. M. härifrån afreste, ingen kundskap utaf fienden, hvarken genom öfverlöpare eller ock eljest hafver bekomma kunnat, hvarföre så hafver jag förleden natt utcommenderat öfversten Niclas Didriks med 140 Uppländske och Churländske ryttare, hvilka hafva icke långt från fiendens läger tillfångatagit till 10 personer, så ryttare som knecktar, eftersom innelagde förtecknelse ** utvisar, och väl så många nederhuggit. Utaf bemälte fångar sänder jag E. K. M. några till, på det E. K. M. dem sjelf examinera och derom berättelse nådigast förnimma kunde. Eljest står, dess Gud ske lof, allt här i lägret väl till, allenast det vill en stor ovilja bland soldaterne märkas, efter det så länge dröjes med deras löningars erläggning. Så säger ock sekreteraren Grubben, att han föga medel vet några penningar att komma tillväga, efter som han utan tvifvel sjelf derom, såväl som ock huru det samtalet om qvarteret är i går

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

** Denna handling saknas.

aflupet, E. K. M. omständligen hafver aviserat. Detta jag E. K. M. underdånigast icke hafver förhålla skolat, och befaller E. K. M. etc. Af fältlägret under Stettin den 19 Augusti 1630.

E. K. M:ts
underdånigste, tropligtigste tjenare
Gustaf Horn.

№ 566.

Bref från sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Efter E. K. M:ts nådigste befallning hafver jag varit på tractaten med de kejserske, hvarest oss öfverst-lieutenanten Sparre, som nu är General-Qvartermästare hos Torquato Conti, mött hafver. Och är fångebytet angående intet annat förelupet, än att vi på båda sidor hafva tagit ad referendum an, efter han sade sig hafva expresse instruction, att eximera ur qvarteret alla Pommerske, såsom plumpa rebeller och crabaterne. Och vi deremot, disputerande att de Pommerske således inte kunde kallas, efter de emot Romerska riket ännu höllo deras respect, sade oss ingalunda kunna eller vara befallde qvarteren att ingå, med mindre det på alla dem, som under E. K. M:ts devotion voro, skulle extenderas. Sedan att vi icke annars förstodo crabaternas exception, än att de derunder qvarteret, som de ville uttyda kunde, och drifva derhos all ochristlighet. Eljest sade han att qvarteret skulle extenderas på hela den kejserska armé, som brukades emot E. K. M., och kunde till den ändan ratificeras af begge sidors generaler. Om de andra conditioner hade man lätteligen kunnat accordera, hvar dessa fundamenta först hade blifvit aftalte, efter som han till begge delar antingen att ransionera eller utväxla fångarne hade commission. Men alldenstund sjelfva grunden till qvarteret syntes origtig, hafva vi intet velat sluta eller vidare tractera, förr än man får E. K. M:ts vidare befallning. Dock är denna tractaten till den ändan in suspenso således lemnad, att vi emedlertid skole hvarandra avisera om fångarnes tal, och hvad ranson vi begge sedermera ingå. Jag förmodar att E. K. M. skall denna processen icke misshaga, efter allt är in integro. Och hvad hafver jag hvad Sparre i en eller annan måtto om de Pommerskes rebellion,

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

deras uteslutande ur qvarteret och annat sådant, som de kejserskes fiendtlighet emot dem påskina låter, här så vidt utsprängt, att det en temmelig alteration förorsakar, och en närmare resolution till att adsistera E. K. M. Menar mig deruti man intet hafva farit vilse, alldenstund denna tractat dock var så publicus, att bägges medfölje allt hvad som taladt blef hafver afhört. Hertigen sjelf hafver sig, när det är honom vordet berättadt, högeligen häröfver commoverat. Och hafver jag så mycket mera orsak haft, detta att communicera, efter han, före vår utresa lät anhålla, att vi de Pommerske på tractaten inte ville förgäta. Hvad nu E. K. M. täckes vidare befalla, och om vi någon sammankomst vidare söka skole, det skall jag underdånigst förbida.

Vid denna congress hafver jag lämpat discurserne till snack om frid, efter E. K. M:ts befallning. Sparre på sin sida temoignerade kejsarens stora affection dertill, och jag desslikes E. K. M:ts. Han »sade» om Herrn af Donaus afskickande. Jag retorquerade skulden på honom af Donau. Han sade oss ingen orsak hafva till krig emot kejsaren. Jag svarade att vi fuller med kejsaren och Romerska riket intet hade att göra, men förföljde dem, som oss i Preussen hade rencontrerat och E. K. M:ts lycka der försatt, förutan andra orsaker mera. Han sade kejsaren hafva kunnat och måst pro foedus succurrera suo amico et affini Polono. Jag svarade Fransyska sättet à la mode vara, det den som är secund måste fägta med. Han sade sig några gånger hafva gjort förslag, hurulunda den succursen hade kunnat, förmedelst en alliance med huset Österrike, inställas, och E. K. M. icke allenast få säkerhet utan ock commoditeten till augmentum. Jag svarade E. K. N. vara af det förstånd, att E. K. M. väl visste hvart hän en sådan alliance intenderade, och mig förundrade, att han, som hade varit före detta af vårt partie, sådana discurser föra ville. Han sade sig med E. K. M:ts vetskap vara kejsarens tjenare, och, ausser seines Herrens Dienste till det som ske kunde affectionerad. Sade sig vilja gifva några tusen riksdaler derom, att han måtte kunna något hjelpa till freden, efter som han dock intet vidare vid detta kriget visste prosperera, än hvad landtgods han i Pommern, som hade rebellerat, kunde utbedja. Jag sade honom eller mig inte vara karlar, att förolämpa en hel nation för rebellion och remonstrerade contrarium. Bad honom inte bekymra sig om Pommerska landtgodsen. Vi hade ännu mera med dem odelt.

Häruppå bad han oss till måltids. Der brukade han sitt »uppsnideri», det mesta han kunde. Jag sade honom sanningen deremot, och tryckte honom den öfvermåttan. Inparticulari frågade han mig, om jag hade hört att Mantua var öfver. Jag sade ja, och frågade

om han visste att Wolgast var öfver. Han sade nej, och detta vara secunderadt. Jag bad honom förbida bättre budskap. Han frågade mig, om jag visste, att 5000 hästar nu vore på vägen till deras läger. Jag sade det vara oss kärt, men att han visste ock, det E. K. M:ts rytteri ännu icke vore ur Preussen ankommet. Han sade sig väl veta E. K. M:ts intention vara, att de sig sjelfva skulle consumera och sade att Preussiska rytteriet inte ville gå till skepps. Jag svarade honom intet behöfva bekymra sig derom. Han frågade om jag visste att 1000 Crabater voro under vägen till deras läger. Jag frågade, om han icke hade hört, att E. K. M. väntade ännu några companier Finske ryttare. Han sade, de förvänta 20,000 Ungrare. Jag svarade, de hade nyligen fått hugg i Savoyen och måste sända dit assistens. Han frågade om jag icke hade hört, att 5 regementen skulle hit komma af Tillys. Jag frågade, om han intet hade hört att till 10,000 Engelsmän och Skottar skulle komma till grefve Wilhelm och göra en diversion. Han sade, att Tilly skulle fuller ackta deruppå. Jag svarade, om han skulle möta dem och besättningarne förvara, så skulle hans räkning näppeligen gå ut att 5 regementen hit mistas skulle.

Sådane discurser hade han flere, och enkannerligen sade han några gånger, att administratorn af Halle vore af öfversten Holk beringad i Halle, och att honom vore logementer beställde i Regensburg. Och sade sig hafva derom bref af Arnheim. Jag sade att administratorn vore klokare, än att han caput rerum, som stode på Magdeburg, förlåta skulle, och att han inte vore kommen derut. Om Arnheim frågade jag, hvad tjenst han hade; dertill han svarade, honom nyligen vara kommen från Churfursten af Sachsen och nu resa till Churfursten af Brandenburg. Men ingen tjenst vill acceptera. Han sade vidare om Churfurstens af Brandenburg uppbud, det intet behagandes, och att Chursachsen än vore stilla. Frågade mig huru det stode i vårt läger. Jag sade allt väl; frågade efter deras tillstånd. Han berömde allt högt. Jag sade oss väl veta, att de må rätt väl, och det af Torquato Contis eget bref, som vi hade bekommit, hvaröfver han blef något perplex. Han sade eljest, att de längesedan skulle hafva präsenterat sig i fält, men fortificationen vid Gartz hafver dem förhindrat. Jag sade att det vore ännu tid nog. Om Hatzfeld sade han, att han är suspect hos dem. Om Hertigarne af Mecklenburg sade han att de värfva. Om Wallenstein sade han intet komma hit. Dock, sade han, vilja de innan kort tid vara här 30,000 man starka. Han sade, att de hade gjort ett språng från Prag och in i Jutland. Jag sade det kunde lätteligen hända, att de sprunge tillbakas; men vår reträtte förhindrade sjön, derföre skulle

han, näst Guds hjelp, derom ingen esperance hafva. Ändteligen intercederade han för en öfverste Sparres lieutenant, samt Qvintes hustru. Och dermed skiljdes vi åt, hvarhos han högt önskade, att till fred komma måtte.

Här äro, allernådigste konung, några bref ankomne från kansleren och Fegræo, dem jag hafver uppbrutet, på det, att om de missforo E. K. M. i vägen, jag då skulle veta göra E. K. M. någon relation. Canslerens kan jag icke läsa, efter ciphrerne äro skickade med E. K. M. Frucktar ock hvem som skall komma med dem till rätta, alldenstund der äro många blinda ciphrer ibland, och de äro skrifne med tveggehanda ciphrer. Jag tör inte resa sjelf med; efter läningen ännu inte är contenterad, och icke heller bröd mera i förråd, att uppehålla soldaterne. Penningar kan man icke utan stor möda bekomma på vexel, helst sedan en vexel för Casper Trebbin, som härifrån dragen är, är af Falkenberg först protesterad, och dock sedan protesten arretterad, hvilket här bland köpmännerne gifver någon ombrage. Men jag beflitar mig det att excusera, och skall låta vara mig angeläget, så vidt någonsin möjligt är, att förskaffa folket deras nödtorft. E. K. M. befaller jag härmed i Guds nådiga protection underdånigst och ödmjukeligen. Af Stettin den 19 Augusti anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigste, trogne tjenare
Lars Grubbe.

№ 567.

Rapport från General-major D. Knipphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

Der Duc de Savelli ist gestern Morgen wieder aus Greifswalde auf Loitz gemarchiret, hat nicht allein alle die Trouppen, welche er mit gebracht, sondern auch den Obristen Marazzan mit seinem Regement, auch alle Crabaten welche in Greifswalde gewesen, wie dann gleichfalls seine Leitern und Brücken, neben 6 Stücken, deren zwey von 18 Pferden gezogen, mit sich genommen. So viel ich Nachrichtung habe, will er sich an mir revengiren, und gegen Einnehmung dieses Schlosses, in transitu an Klempenow machen. Unterdes-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

sen habe ich ziemlich Verstädniss mit einem Fändrich, welcher hier abgezogen und jetzo in Greifswalde liegt. Der lässt mich avisiren, dass der Savelli in Greifswald 200 gekommendirte Musquetierer, und dann die von hiesigem Schloss abgezogene Hatzfeldische Companien, welche wir im Hinwegmarchiren 266 Man starck gezählet, in Guarnison gelassen, und dass die Soldaten übel zufrieden sey. Können ihr deputat an Brot nicht einmahl bekommen, mit welchem alle Gefangene einstimmen. Ich stehe mit selbigem Fändrichen in Tractaten, dass er mir Übermorgen, auf welchen Tag er die Wacht in der Schantzen vor dem Wolgastischen Thor und die Schlüssel vom Thor haben wird, inmassen er mich dessen allen durch seinen Jungen, welcher zwischen beyden geht, berichten lassen, die Pforten auflassen und seine Wacht in Branntwein voll saufen möchte, wovon sich alle weitere Umstände nicht wohl schreiben lassen. Der Junge ist diese Nacht wieder zurück gegangen mit völliger Instruction was zu thun und zu observiren sey, wird Morgen vormittags wieder hier seyn, und da die Sache practicabel, und der Accord fortgehet, werde ich die impresa selbige Nacht in dem Nahmen Gottes fortsetzen, und neben der Reuterei, so hier noch ist commendirt, Volk von allen Regementern, darzu gebrauchen, der Hoffnung E. K. M. selbige Stadt, vermittelst gnadreiche Verleihung des Allerhöchsten in dero Gewalt zu bringen. Wobey ich mich genugsam in Acht nehmen werde, dass E. K. M. mir gnädigst anvertraute Trouppen in kein hazard gesetzet, oder auf die Fleischbank durch Trahison geführet werden, wie dann itzo keine Cavallerie hieherum vom Feinde ist, und ich gewiss hin, dass keine Verrätherey hierunter verborgen ist. Die Hauptsache wird allein darauf beruhen, ob es in des Fändrichs Mächten stehen wird, das semblant zu machen, ob er die Schlösser zu-schliessen thäte, und sie dennoch offen liesse. Und sollte hieran etwas Mangel seyn, und ich nur sicher wäre des ersten Thors, wodurch man in die Schantzen kommt, sind die anderen beyden Pforten an der Stadt leichtlich zu petardiren, unterdessen man dem Feind am Stralsundischen oder Fleischhauer-thor eine chaude allarme gebe. Ich habe E. K. M. zwar gestern avisirt, dass ich Capitein St. Andreas nebenst ein Companie meines Regements nach Pueozlau (?) sendete, weil er aber gestriges Tages wegen der tempeste nicht fortkommen können, und dieses Werk darauf eingefallen, werde ich ihn so lange behalten, bis ich sehe wo dieser Anschlag heraus will, ob ich seine Dienste mit den Petarden nöthig haben möchte, der unterthänigsten zuversicht, E. K. M. werden mit diesem meinem Vernehmen gnädigst zufrieden seyn; zumahlen die Occasion nicht leiden will, mich noch einiger weitern Ordre von J.

K. M. zu ersehen. Habe E. K. M. meiner schuldigsten Treue nach in höchster Eyle nicht verhalten wollen. dieselbe hiemit etc. Welgast am 28 Aug. 1630 um drey Uhren des Morgens.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Kniphausen.

№ 568.

Rapport från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

E. K. M. verhalte ich unterthänigst nicht, dass ich heute mit der Entreprise auf Greifswalde nicht fortkommen können, aus Ursachen dass der Junge mit dem Beschied und völliger Nachrichtung, die mir zu haben nöthig, noch bis auf diesen Abendstunde nicht wieder zurückgekommen. Halte die commandirte Trouppen dennoch auf dieser Seiten fertig, ob der dessein ohne Hazard noch Morgen Nacht ins Werk gerichtet werden könnte, denn da diese Stadt Greifswalde auf diese Weise occupirt werden könnte, vermeine ich, dass E. K. M. gute Dienste dadurch verrichtet werden sollten, inmassen ich es auch stärken lassen werde, da ich es mit gewisser Securität nicht practicable befinde.

Itzo empfange ich auch aviso, dass der Obrister-Lieutenant Stålhandske mit vier Companien bis Ruden angekommen, die ich an der Üsedomischen Seiten aussetzen lasse, E. K. M. Befehl erwartend, ob ich sie hernacher nach dem Lager gegen Stettin senden oder bis auf E. K. M. glückliche Ankunft liegen lassen solle. Wofern sie aufwärts sollen will von Nöthen sein, dass etliche »Sesekanen» bis auf Caseborg oder Wollin entgegen kommen, dann ich deroselben dieser End nicht mächtig werden kann. Es sind auch zwey Schiffe mit Soldaten vom Rosischen Regiment verhanden. E. K. M. damit etc. Datum Wolgast am 29 Augusti anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga personers bref från Tyskland år 1630).

№ 569.

Rapport från General-major Knijphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

Worauf die impresa auf Greifswalde beruhen habe E. K. M. ich gestern Abend treuligst berichtet, dabey es annoch seyn verbleiben hat, und wann alle Sachen sonsten richtig, vermeine ich, dass es desto sicherer geschehen kann, weiln der Duc de Savelli sich mit seinen Trouppen, nachdem er die Clempenow beschossen, und mit seinen Leitern und Brüggen eingenommen, daherum annoch verhält und zu seinem Retour kein Apparentz ist. Den Lieutenant, der auf dem Hause von meinem Regement gewesen, hat er nebens den Soldaten gefangen gehalten und sind deren 6 im assaut geblieben.

Die angekommene Liffländische und Finnische Reuter sind nunmehr alle zu Land. Ich hatte Ordre gegeben, dass man die Schiffe, welche sie übergebracht, bis auf E. K. M. weiteren Befehl anhalten sollte. Darauf sind die Schiffer diesen Mittag zu mir herauf gekommen, und haben um dimission gebeten. Ich habe ihnen zu Antwort gegeben, dass ich diese Sache vorher an E. K. M. gelangen lassen musste; damit sie dann zufrieden gewesen, und haben mir beygehende Zettel zugestellt, um ihre Lasten und was mit ihnen bedungen daraus zu ersehen. Erwarte solchem nach E. K. M. Befehl, was ich ihnen vor Bescheid ertheilen solle, E. K. M. hiemit in sicheren Erhaltung etc. Datum Wolgast am 30 Augusti anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 570.

Bref från Öfversten L. Kagg till Konungen *.

Allernådigste Konung och Herre etc.

Stormägtigste Herre, Allernådigste Konung! E. K. M. kan jag underdånigast icke oförmält låta, att jag hafver haft min post ute uppå kunskap, och berättar han att det commenderade folket utur lägret Garz är ifrån Greifswalde och ligger nu om Klempenow uti

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

byarne, låter tröska ut säden, och röfvar all den boskap, som de kunna öfverkomma. Och hafver Duc de Savelli haft 500 Musqueterare utur Demmin till hjelp med de 1500 Musqueterare utur lägret att storma Klempenow, och är i samma storm Duc de Savellis systerson till döds skjuten och 2 andra kaptener illa qväste, 2 lieutenanter döda, samt 16 andra gemena befäl och 12 soldater döda, som de sjelfva uti Demmin bekänna. Utaf E. K. M:ts folk, som uppå Klempenow voro, äro 6 fångna med lieutenanten af de 14, som uppå huset voro. Hvad denna stadens fortification anbelangar, kan nu ingen synnerlig framgång hafva; orsaken furstens och adelns bönder, som jag härtilldags med godo och ondo hafver haft till arbete, äro nu af fienden tvingade till att tröska ut deras egen säd och föra allt samman till Demmin. Der måste de på många dagar arbeta, när som de föra säden in, som fienden begärer. Allernådigste Konung och Herre, det är min underdånigaste och ödmjuka bön till E. K. M. uppå kapiten David Dachs vägnar, att E. K. M. täckes ock gifva honom en beställning till att värfva ett compani dragoner, alldenstund han hafver alleredo 30 man tillsammans, om E. K. M:ts gunst och nåde täckes ock unna honom sitt Svenska compani der bredevid, begärer jag uppå det underdånigaste och ödmjukaste, alldenstund han hafver en god lieutenant. Befallandes etc. Datum Anklam den 31 Augusti år 1630.

E. K. M.

underdånigaste och tropligtigaste
tjenare, så länge jag lefver

Lars Kagg.

№ 571.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster Königl Gnädigster Herr!

Es haben meine Tractaten mit dem Fändrich in Greifswald den gewünschten Effect nicht erreichet, und scheinet es, dass er die Öffnung des Thors nich præstiren können, wozu geschlagen, dass der Feind das Wolgastische, alias Mohlenthor aufgegraben um eine Zugbrügge darinnen zu legen; dass der Feind sich auch vor eine Entreprise besorge, gibt dieser Bau, und dass er das Fleischhauer-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

thor gantz verschüttet, genau zu erkennen. Weilen ich dann gewisse Kundschaft von einwohnenden Bürgern und meinen Espionen gehabt, wasmassen das Fette Thor noch offen und mit zwey Cingelen und einer Pforten nur allein verwahret und von dieser Seiten accessible. Der Feind aber über 800 gesunde nicht viel stark, womit er alle seine Postén versehen muss, und die Soldaten wenig Lust zum Fechten darinnen haben, bin ich entschlossen gewesen diese vorgegangene Nacht in dem Nahmen Gottes auf selbiges Thor mit Petardiren alle Mögligheit zu tentiren, und am Mohlenthor das Allarm zu geben, zumalen der Capt. St. Andreas unternahm, selbige Cingeln und Pforte mit seinen Petarden genugsam zu öffnen, weiln keine Zugbrücke davor war, worauf ich nächsten Abend um 7 Uhr von hinnen ausgemarchiret, in gewisser Zuversicht diese Dessein mit Göttlicher Hülfe ins Werck zu richten und die Stadt damit zu emportiren. Wie ich aber zu »Kems» (*Kemnitz?*) zwey Meylen von hinnen ungefähr um 11 Uhr angekommen, und wir eine Meyle weiters hatten, fand ich die Brücke allda von den Crabaten dermassen abgeworfen, welches meine Guiden mir verschwiegen, dass ich mit Überbringung der Truppen so viel Zeit verlohren hatte, dass ich allererst um drey Uhren zu Eldenau arriviret, von dannen hatte ich wegen des circuits der Stadt, die ich machen musste, und anderen engen passagen, über eine Stunde bis ans Fette Thor Marchirens zu thun. Wann dann die andere anwesende Obristen nebens mir nicht rathsam erachteten, diese impresa gegen und mit den Tag zu tentiren, dem Feind dannoch ein ombrage gemacht würde; hab ich das Principal-Dessein beruhen lassen und eine Embuscade in den Eldenauer Holz gelegt, die Soldatesca auch dadurch zu amüsiren; es sind aber die Crabaten zu scheu gewesen, und vermuthe ich dass sie gegen den Tag von ihren Soldaten, welche in der Schantzen des Hafens gegen Eldenau liegen, Advertissement von uns gehabt, denn dieselbe haben unsere Leute bey Eldenow decouvriren, unsere Infanterie bey angehenden Tag auch sehen können. Wie ich nun eine Weile daselbst gehalten und nicht heraus gewollt, habe ich eine Companie Reuter sehen lassen, und dadurch die Gelegenheit des Orts, so viel möglich gewesen, recognosciret. Befinde dass wofern res integra bleibet, und der Feind seiner nicht anders in Acht nimmt, dass diese entreprise wohl zu effectuiren stehet, und durch Gottes Gnade nicht wohl entstehen könne, wann das Stralsundische Guarnison zu gleicher Zeit und Stunde, am Stralsunder Thor, ehe das Ravelin, so der Feind itzo daran machet, fertig ist, mit Petarden auch anginge. Wann ich dann E. K. M. Ankunft allhier ehigst vermuthe lässt sich das Werk darauf beruhen. Sonsten sehe ich den Situm und die Stadt also

an, dass sie, meiner Einfalt nach die Belagerung nicht lange sustenairen würde.

Bey diesem Ritt habe ich 10 Soldaten vom Beckerischen Regement, aus den Commandirten, so darinnen liegen, gefangen bekommen. Die geben vor, das Guarnison sey wohl 1,000 man starck. Mussten um die andere Nacht wachen, bekämen nichts als Brot und das kümmerlich, worinne Spren eines Fingers lang wäre, dass es kaum zu essen stunde, derhalben hätten sie ohne Erlaubniss auslauffen müssen, um bey den Bauern etwas auszudreschen, womit sie den Leib aufhielten. Weiters haben sie nichts besonders zu sagen gewusst. Haben E. K. M. nicht bergen sollen etc.

Wolgast am 31 Augusti 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 572.

Bref från Öfverste-lieutenant Qvint till Hofmarskalken Didr. Falckenberg *.

Hoch und Wohlgeborner, Gnädiger Herr etc.

Euer Gnaden mit gegenwärtigen Schreiben zu bemühen kan ich nicht unterlassen. Mit grosser meiner Verwunderung, wie mir allhier vorgebracht worden, als sollte ich E. K. M. nach dem Leben getrachtet haben, so wohl Correspondent mit dem Feind gehalten, so muss ich bekennen und sagen, dass alle diejenigen so mir dieses nachreden, es sey gleich in dieser oder in J. K. M:t Armée, sie seyn hoch oder niedere Officierer zu beyder Armée, dass sie es lügen, im Fall sie es nicht darthun, noch beweisen mögen, wie salvo honore leichfertige Schelme und Diebe. Wann da wahr ist, dass ich mit dem Feind correspondiret habe, entwedes einige Gedancken, die Zeit meines Lebens gehabt J. K. M. nach dem Leben zu stehen, so sag ich, wo Gott ein gerechter Gott ist, dass Er in dieser Stund ein Zeichen an mir thue, damit ich mein Lebelang nicht krümmer noch gerechter, den jetzo bin. Dahero bitt (*ich*) E. Gn., sie wollen mich doch sonder Beschwerde unterthänigst berichten, wie es mit meiner Hausfrau sollte gehalten werden, der ich zu unterschiedliche Mahlen geschrieben, jedoch niemaln keine Antwort bekommen. Darum ist

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

an E. Gn. nochmaln meine unterthänigste Bitte, sie wollen mich doch sonder Beschwerden berichten, wie es mit gemelter meiner Hausfrau zu halten und anzustellen, ob ich sie sollte abholen, oder aber es noch ferner anstehen lassen. Hiemit thue E. Gn. mich unterthänigst recommendiren. Signatum in Kays. Feldlager vor Garz und Greiffenhagen den 5 September anno 1630.

E. Gn. unterthänigster Diener weil ich lebe

Qvint von der Brüc etc.

P. S. E. Gn. wollte mich auch berichten, ob ich auch Qwartier oder nicht weiss zu hoffen, worauf ich mich künftig zu richten.

№ 573.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. hafver jag för två dagar i underdånighet aviserat, det Altsachsiska och Götzes Regementen skulle (efter som fångarne berättade) vara förledne Fredag in åt Mecklenburg marscherade. Dock hafver man nu sedermera utaf fångars, såväl som öfverlöpares berättelse, erfarit, att de regementen, som uti förleden Fredags äro utaf lägret uppryckte skulle hafva varit Posses och Wingerseske regementen, ehuru väl talet skall i deras läger gå, att ock Sparres, samt (ock) Altsachsiske Regementerne skulle dem andra oförtöfvadt följa. Hvad härom vidare förfares, vill jag E. K. M. i underdånighet straxt avisera. Dernäst skall E. K. M. i underdånighet jag icke obemäldt låta, det fienden var i går om natten åt vår ryttarevackt, som håller vid redutten och fingo bort af samma vackt två sentioneller, efter de låto fienden allt för nära komma sig in på lifvet, och kunde sedan med sina vanmägtige hästar icke så hastigt undanslippa och sig salvera. Om fienden med sitt hela Cavalleri hafver ute varit, kan man ännu icke veta, utan fem truppar hafver sig allenast se låtit. Jag hafver i förgår utskickat öfverst-lieutenant Yslar med ett parti på andra sidan Odern, hvilken hafver bekommit 11 soldater till fånga utaf unga Wallensteins Regemente, och i dag är Herr Johan Banér med 1000 man till häst och fot inåt Greifenha-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

gen (efter ingen fourage är något annorstädes att bekomma) att convoyera våra fourageurer, marcherad, och förmodar man att han någon god recontre med de Greifenhagiske ryttare skall bekomma. Hvad vidare passerar, det skall E. K. M. vidare aviseras. Befaller E. K. M. etc. Datum fältlägret vid Alt Stettin den 5 September anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigaste tropligtigaste tjenare
Gustaf Horn.

Præs.: Stralsund den 9 September 1630.

№ 574.

*Bref från sekreteraren Grubbe till Riks-Cantzleren *.*

Välborne nådige Herre!

Om vårt particular-tillstånd, och huru här alla saker anställas, vore mycket att skrifva. Men står allt deruppå, att medlen äro allt för knappa; hvaröfver folket blifver svärigt, och de consiliorum processus undertiden tages vid handen, som eljest mycket bättre vore att inställa. Disordern blifver för stor, och disciplina militaris ringare, än hos Mansfeldt, hvilket jag så E. N. förtroligen skrifver, förmodandes att E. N. icke låter mig det till præjudicium lända. Min enfaldiga mening vore, att E. N. styrkte H. M. ad consilia pacis, som nu per electores föreslås, honestis modis amplectenda. K. M. är fuller och, quantum conjicere possum, något inclinerad dertill, och befallde mig E. N. sådan dess mening att communicera. Gud gifve lycka dertill, eljest hafve våra saker ett underligt utseende. Här i landet är affectionen mycket omvänd. Och kommer mycket af licentia militari, conniventibus, imo male agentibus officialibus plærisque, i det man huserar värre, än i fiende-land. Och är ingen annan orsak till allt än medellösheten. Nu augeras ock utgifterne så excessive, och öfver alla förslag, att man intet hinner det ena till det andra, hvar löning på bara fotfolket gör i 10 dagar öfver 30,000 riksdaler, förutan frackter, som här mycket förtära, och de store nya värfningar, som äro utgifne på 2000 hästar och till 4 regementen knecktar. Detta landskap hafver fuller beviljat 200,000 riksdaler contribution, och blifver nu halfparten deraf utpressad. Men när

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxsenstj. Saml.).

vintren kommer och fienden, förstärkt med cavalleri, blifver mästare af landet, då vet jag icke om resten utgår, eller på hvad sätt folket skall underhållas, efter jag ser de medlen ur Sverige intet äro att lita på. Om nu städerne vilja göra något till, kan man intet veta. Men är troligt, att de ursägta sig, till dess K. M. antingen kommer närmare »Elfven», eller ock att Saxen sig något bättre resolvera ville. Gud, som alltid våra consilia underligen hafver dirigerat, kan ock allt laga i bästa måtto, men jag refererar E. N. præsentem statum. Det kläde E. N. skref mig till om, sade K. M. godt vara, att E. N. kunde bekomma penningar uppå uti Preussen, och sända K. M. undsätt på penningar. Vore det möjligt, och E. N. kunde i höst något succurrera K. M., då vore det fuller högt af nöden. Men jag vet väl, att E. N. hafver sjelf till dess stat difficulteter nog. Här vore myckét att sända E. N. ur conseilet. Men Gud vet man hinner intet det arbete, som stundeligen reqvireras fullfölja, så att mycket blifver, att Vi så få äro som arbeta, försummadt. Ingen vill heller tjena på den gage här vanckar, och K. M. tycker det ändå vara för mycket. Ehuruväl vid detta fältlefvernet omöjligt är dermed att utkomma: då ingen uppryckning sker, att man icke propter omnia incommoda lider en half eller fjerdedels årslöns skada. Hvad jag hinner, skall jag alltid beflita mig att göra min devoir, och E. N. så vidt jag kan ju något avisera. K. M. hafver begärt, att E. N. ville låta förevita Polackarne, med den E. N. skickar till Warschau, att de hafva sändt Possen i kejsarens tjenst. Skepp tror jag intet K. M. kan sända E. N. till undsättning, att öfverföra folket. Ty K. M. säger, om de skulle sändas åstad, så lupo de dock hvart de ville. Jag hafver fuller ment, att en convoy det kunde förhindra; men K. M. säger vid desse höstnätter den intet kunna hindra. K. M. förmodar derföre E. N. gör sitt bästa att skaffa dem (de) skepp, och begärer, att de måtte anlända här till Gripswalder-öarne. Hvad skepp de hafva med sig skola straxt sändas tillbaka. E. N. sänder jag härhos en copia af Churfurstarnes bref till K. M.*. Der är än intet svaradt uppå. E. N:e härmed i Guds protection undertjenstlig befallandes, är jag alltid E. N:s

ödmjuke, trogne tjenare

L. Grubbe.

Wollgast den 8 September 1630.

---

* Denna copia, på latin finnes bifogad original-brefvet.

№ 575.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

Wie ich itzo wieder anhero gekommen, finde ich den Lieutenant von St. Andreas, welcher aus Pasewalk davon gekommen, vor mir, der berichtet, dass der Feind die Stadt vorgestrigen Dienstags Morgen bey dem damals gewesenen Nebel, an unterschiedliche Örter angefallen, und mit Escadaden an dem Ort, da die Bürger Wacht gewesen, überstiegen, da die Bürger ihr Gewehr alsofort nieder geworfen, und sich in die Häuser salviren wollen. An einem andern Ort, da die Soldatesca die Wacht gehabt, und kein sonderlich Flanc auch das Thor nicht verbollwercket gewesen, hätte der Feind auch dermassen, ungeachtet was sie niedergeschossen, zugedrungen, dass sie selbiger Post und des Thors mächtig geworden. Darüber wäre alles in Confusion gegangen, da sich ein jeder ums beste hinkommen umgesehen. Vermeldet auch, dass sein Capiteine davon gekommen, und Capteine Loyson seines Ermessens mit einigen Soldaten gefänglich genommen sey, die Stadt auch vom Feinde vorsetzlich angestecket sey.

Einer von denen, die ich zu Clempenow gebrauchet gehabt, ist auch wiedergekommen. Derselbe berichtet, dass um Treptow, in Friedland und Brandenburg, sowohl Gartzische als Savellische Truppen noch gestern gelegen, und dass die Sprache wäre gewesen, sie wollten das Anklamsche Viehe sehen wegzutreiben, weiln dahin von allen Örtern geflüchtet worden, dürfte es also noch auf Anklam gemeinet seyn. Ich schreibe so stracks per posta an Obristen Kagge um ihn zu animiren, und wofern er sich nicht getraue mit jetzigen seinem guarnison den Forcen die zu Pasewalck gewesen bey ihrer vermuthlichen entreprise, abzuwehren, dass er 300 Musquetierer, die ich morgen Tages bis ans Anklamer Fähr kommen lassen wollte, hinein zu fordern hätte, dann diese Nacht es zu spät wäre, ihm secours zu schicken. Wofern der Feind ihm aber anderer gestalt angreifen würde, hätte J. K. M. mir befohlen ihm und die Stadt mit allein Valcke, so hier wäre, zu Hülf zu kommen, welches er den Rath und ganzer Bürgerschaft auch anzuzeigen und darauf zu ermahnen hätte, dass sie sich männlich bezeigen, und an deren von Pasewalck tragedie spiegeln möchten. E. K. M. damit in Eil Gött-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

licher Protection empfehlend. Datum Wollgast am 9 September anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 576.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung! Allernådigste Herre!

E. K. M:ts skrifvelse är mig tillhanda kommen, hvaraf jag E. K: M:ts nådiga vilja förnummit hafver, och skall mig med all flit i underdånighet derefter rätta. Efter som jag E. K. M. uti min sednaste skrifvelse aviserade att 2 regementen ryttare skulle vara af fiendens läger inåt Mecklenburg marscherade, så continuerar detsamma ännu ytterligare, både af de fångar Herr Johan Banér i förgår, när han var uppå andra sidan om Odern, bekom, såväl som ock de man i går bekommit hafver. Men i går emot aftonen kom tidender, att Pasewalk skulle vara af fienden eröfradt och staden vara stucken i brand; så hafver ock i går synts dit ut en stor eld, men om det skulle hafva varit staden, eller ock några hus der när omkring, kan man ännu icke veta, förrän som mina poster, dem jag derom att förfara utskickat hafver, igenkomma. Och der så illa vore, så är præsumerligt, att inga Regementen inåt Mecklenburg, utan allenast till att exiquera bemälte dessein, utaf fiendens läger utskickade äro. Dock hvad jag härom vidare kan förfara, det skall E. K. M. oförsummeligen af mig underdånigast aviseras. Jag hafver i förstone, då dessa tidender om Pasewalck ankommo, velat straxt sända åt Uckermünde en secours utaf 100 Musqueterare, efter kapten Mornej med sitt compani är hit till lägret i går kommen. Men efter bemälte Capitaine hafver demonstrerat, att Uckermünde stad icke vore tenabel emot någon magt, och att de 100 man, som der ännu qvar äro, voro bastante nog till att defendera huset, derföre hafver jag, med Herr Johan Banérs råd, tagit i betänkande till att sända dit något mera folk, utan allenast aviserat (och skickat) Capitainen på Ückermünde, så väl som till Lars Kagg, på det de

måtte

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

måtte veta sina saker väl i ackt taga. Dernäst låter jag E. K. M. underdånigt förnimma, det Sparren hafver för några dagar sedan skrifvit Wildeisen till om ett fångabyte, hvarföre hafver jag skrifvit den kejserlige fältmarskalken till, att om Sparren utaf honom derom befallning hade, så vore man uppå denna sidan också till ett fångabyte benägen. Derpå han mig svarat eftersom E. K. M. af medföljande copia af hans bref nådigast hafver att se, och skulle fångarne i morgon midt emellan båda lägren blifva utbytte. I går äro här några bref från Stargardt och Rügewalde ankomne, dem jag E. K. M. här bifogade underdånigst tillhanda sänder. Desslikes så är ock ett bud ifrån administratorn i går hitkommet, hvilken jag för rådeligast hafver hållit, till att skynda sjelf med brefven till E. K. M. Hvad mera kan vara till att skrifva om, det varder E. K. M. utaf Herr Johan Bauér (hvilken sig med Metstackes regemente och de farkoster E. K. M. hädan begärer icke försummandes varder) berättelse nådigst förnimmandes. Och befaller E. K. M. etc. Af fältlägret under Alte Stettin den 9 September anno 1630.

E. K. Mts
underdånigste och tropligtigste
tjenare

Gustaf Horn.

Postscriptum.

Allernådigste Konung och Herre: då brefvet var slutadt, så bragte en benämnd Simon Meissner mig denna innelaggde avisen, hvaraf E. K. M. nådigst hafver att förnimma hvad för skälmiske och farlige anslag Jesuiterne emot E. K. M:ts person förehafva, hvilka den Alldrahögste än vidare ville uppenbara och tillintet göra för sitt namns ära skuld.

Postscriptum *.

Allernådigste Konung och Herre!

Efter E. K. M:ts nådiga befallning skall och vill jag till att contentera Herr Teufel bruka honom i alla mina consiliis och courtisera honom i all måtto. Men dock kan jag E. K. M. underdånigast icke oförmäldt låta, att Herr Teufel görligen låter märka sig vara mägta malcontent utöfver det E. K. M. ordern med honom och hans regement förändrat hafver. Ty ehuruväl jag icke ännu sjelf hafver med honom, sedan E. K. Mts bref i går här ankom, något synnerligt talat, så hafver jag dock sådan hans ovilja både i dag utaf hans

* Detta P. S. är helt och hållet skrifvet af Horn sjelf.

öfverste lieutenant, så väl som ock i går deraf nogsamt förstått, att han, straxt efter som E. K. M:ts bref här ankommit, hafver igenom sin major med någon importunitet om September månads läning (der han dock för Augusti fullt är contenterad) anhållit, hvilket ännu ingen utaf de andra regementen till fot gjort hafver. Och ehuruväl jag ännu ville göra mitt bästa till att reducera honom till en bättre humeur, dock så känner E. K. M. nådigst väl sjelf hans opiniatretet, och vore fördenskuld (så framt att det E. K. M:ts desseiner icke skulle retardera) väl till att önska, att något annat godt regemente kunde ifrån Wollgast hit sändas, och Herr Teufel deremot med E. K. M. följa. Så framt ock E. K. M. på sådant fall Herr Johan Banérs person icke så högnödig behöfde hos sig, då ville jag fuller underdånigast hafva bedit, att han måtte den ordren bekomma till att blifva här qvar. Ty om Herr Teufel härifrån fordras eller och malcontent blifver, då vet E. K. M. sjelf nådigast hvad för assistens jag uti ett eller annat utaf de andre öfverstarne (H. Lesslie undantagandes) hafva kan. Dock ställes allt uti E. K. M:ts nådiga skön och betänkande. Datum ut in litteris.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare

Gustaf Horn.

№ 577.

Bref från sekreteraren L. Grubbe till Riks-Cantzleren *.

Välborne nådige Herre!

För mycket arbete skuld, och enkannerligen de stora difficulteter här förefalla att skaffa medlen för folket, hinner man intet om allt som sig borde, att skrifva E. N:de besked. Om minan i Marienburg, svarade H. M:t att den väl må fyllas igen. Om Hohendorf menar jag skall ingen difficultet gifvas, ändock intet svar derpå är följdt. K. M:t är mäckta perplex, att ryttarne måste gå landvägen, men bekänner sjelf, att det skall falla E. N:de omöjligt att sända dem alla till sjöss, efter dertill väl 100 skepp skola behöfvas. När K. M:t läste E. N:des excuse, att E. N:de icke hinner allt göra som E. N. ville, för medellöshet skull, sade K. M:t sig intet hafva E. N. eller någon annan att beskylla, utan sig sjelf, som detta väsende utan desto säkrare och bättre fundament hade begynt. Och är K. M:t

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

öfver detta kriget nu mycket perplex, efter här för båda finnes ovilje och oförmögenhet. Svenska anordningarne och de andra förslag somt fallera, somt litet förslå, men snarast sagdt intet förslå i rätt tid. Gud hjelpe oss väl härutur. Här i staden äro de med Herr Sten Bjelke ganska illa tillfreds, och tör fuller låta sig förmärka, att om han skall här längre commendera, ville de intet göra till saken utan heldre qvittera allt sammans. Jag menar fuller han hafver ingen skuld, allenast de vele icke vara snubbade och trugade till allt, utan måste under tiden populariter med dem umgås. Alla menniskor här i landet önskar att E. N. vore tillstädes, och förmoda mycken bättring på allt. När K. M:t reste ifrån Stettin, var ärnadt att Herr Teuffel skulle med sitt regemente följa med på detta anslag, och Herr Johan Banér blifva der qvar, fältmarskalken till adsistence. Nu sedan hafver K. M:t det förändrat och befallt Herr Teuffel blifva qvar, och kallat Banéren hit. Deraf hafver Herr Teuffel tagit stor offence, och begynt något importunices tala om lähningar som restera, och sig något altereradt betedt. K. M:t hafver derföre, att contentera honom, kallat honom, men utan regemente till sig. Huru vidt Herr Teuffel det adprehenderar, kan jag intet dömma, men K. M:t hafver befallt allt hålles secret, ne cæteri exemplum sequantur. Doctor Streinberg känner E. N. och är han nu i K. M:ts tjenst; hafver 1500 r:dr om året, begynner allaredan att penetrera här alla secretiora. Honom sätta de kejserska mycket efter att abalienera, et ille nuper scripsit, sig vilja till K. M:ts tjenst agere versi pellem. Jag tror honom om intet ondt, men ser dock Tyskarnes natur, de trafva allt högt, ackta intet hvad de colludera, förakta helt och hållet Vår Stat och väsende, och äro intet längre att lita uppå, än de kunna blifva späckte och firade. Vet derföre icke, om man så hastigt honom in secretioribus skulle låta hafva någon disposition. Magdeburg håller (*sig*) ännu, men hafver skrifvit, att så framt K. M:t dem icke snart med penningar och folk undsätter, blifver det ute med dem. Copia af brefvet ville jag gerna sända, men vi hafva ingen tysk skrifvare i hela Cancelliet, icke heller hafva vi hopp någon på detta tractament, som god vore, att bekomma, och jag hinner intet härtill allena. Sadlers saker stå mycket i discurser och ceremonier. Jag beder för min person vara hos E. N. excuserad. Hvad medel K. M:t finner att hjelpa Magdeburg ser jag ännu intet väl, sedan Anders Svensson är död, som derom hade något förtröstat. Här præsenterade Herr Bengt Oxenstierna, grefve Nils och Herr Eric Soop att värfva på deras egen pung till samma Magdeburgiska väsende 3 regementen till fot och några companier hästar. Men K. M:t hafver det intet velat acceptera, hvarigenom dessa så vida äro disgusterade

att jag menar dem söka med det första deras retraitt hvar på sina gods. För hvad orsak skull annat än propter rationem status, kan jag ej veta, om icke K. M:t hafver befruktat, att emellan dem och hofmarskalken intet skulle kunna ställas. Nådige Herre! Nu hafva vi fått bref att igenom sundet är passeradt till Hamburg 500 och till Holland 800 läster spanmål. Vi hoppas derföre, att E. N:de säkert kan draga de växlar som E. N:de på bägge orter anordnade äro. E. N. beder jag på det ödmjukaste, att detta allt hvilket jag skrifver i en god mening, må blifva hos E. N. allena, och icke komma mig hos någon till præjudicium. Jag menar dermed allt väl. Och befalle E. N:de med dess höga vårdnad härmed i Guds beskärm ödmjukeligen. Af Stralsund den 12 September anno 1630.

E. N:s

ödmjuke trogne tjenare

L. Grubbe.

№ 578.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König etc.

Allergnädigster König und Herr! In nächstem Schreiben habe ich E. K. M. unterthänigst avisiret, wie dass ich Kundschaft bekommen, dass der Feind mit einer starcken Partey aus seinem Lager auf die andere Seite der Oder gerücket, vorhabens an Damm oder Gallnow, da dann kein Fussfolk, sondern nur etliche von Obristen Hallen Reutern gelegen, sich zu machen, von welcher auch etliche sich nach Damm genähert und etliche Dörfer allda aufgebrannt. Derohalben ich die vergangene Nacht mit einer Anzahl Volckes nach Damm dem Feinde seine Desseins zu verhindern aufgebrochen, habe auch Parteyen, wo der Feind sich verhalten möchte zu recognisciren, vorausgeschickt, welche dann Kundschaft gebracht, dass der Feind die Nacht zuvor und den halben Tag bey dem Dorffe Buchholtz gehalten, und nachdem er die Papiermühle nebst etliche Dörffer in Brand gesteckt, wieder nach Greiffenhagen marchiret. Weil man dann also dem Feinde nicht beykommen können, habe ich mich mit dem Volcke heute wieder anhero nach dem Lager begeben. Man vermeint, die bemeldete Partey des Feindes sey bey 3,000 man starck

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

gewesen und hat sich der Feind eingebildet, wir würden auf den andern Seiten fouragieren, derhalben seine desseinen vornehmlich gewesen, unsern Fouragierern daselbst aufzuwarten. Sonsten ist nichts schriftwürdiges zwischen beyden Lägern vorgelauffen, ausser dass man alle Tage durch kleine Parteyen Reyter etliche von des Feindes Fouragierern hereingebracht, und berichten selbige ferner, dass der Feind kein Volck neulich bekommen, mehr als die 2 compagnien von Bernsteins Regiment, so für 8 Tagen zu Garz angekommen. Auch soll es noch ziemlich in des Feindes Lager sterben, wie dann auch der Obrister Wachtmeister Kurtenbach für wenige Tage soll Todes verblichen seyn.

Ich soll E. K. M. auch unterthänigst nicht bergen, dass Hallen Obrister Lieutenant Johan von Hoff ist neben zweyen seinen Rittmeistern, und 120 Reytern nach Collberg gerückt, ohne dass sie einige Ordre deswegen von mir gehabt, und bey 100 Stück Viehes, auch 24 Gefangene aus der Vorstadt gehohlet. Darauf der Feind starck ausgefallen, und mit bemelten Hallischen Reutern also getroffen, dass der Obrister Lieutenant und Rittmeister Ahnen, nebst 4 Reutern auf dem Platz geschlagen, und 6 Reutern gefangen worden. Rittmeister Plato aber hat die Retraite gemacht, und im selben das Vieh, alswohl auch die Gefangenen behalten und nach Greiffenberg gebracht.

Was sonsten der Obrister Claus Didrich von Treptow wegen Collberg avisiret, auch wie er vermeinet, das Collberg füglich könne bloquiret werden, solches habe E. K. M. aus beygefügtem seinem Schreiben gnädigst zu ersehen. Thue hiemit E. K. M. etc. Datum im Feldlager unter Alten Stettin den 14 September 1630.

E. K. M.

unterthänigster und treupflichtiger
Diener

Gustaf Horn.

№ 579.

Bref från General Joh. Banér till Konungen *.

Allernådigste Konung och Herre!

E. K. M. kan jag underdånigast icke obemäldt låta, det jag i går om afton, som var den 13 dito, är med folket, skepp och far-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

hoster, som både vid Stettin och Wollgast legat hafva, hit till Peenemünde ankommen, och är nu alldeles till reda, på tre hästeskepp när, som här intet äro till fångs, att löpa härifrån, så snart Gud vill, att vinden någorlunda foga vill, och hade jag väl i går kunnat komma härifrån, så framt de skepp, som vid Wollgast och här (*ligga*) hade varit tillreds. Nytt höres här intet, utan att allt står uti förra staten. Men i dag är en Stettiner kommen ifrån Pillau, hvilken berättar att Baudissin med de Samelindische trupper är till lands marscherad, och skall han ock hafva något fotfolk med sig. Samma skeppare berättar, att då han några dagar derefter blef väderdrifven till Danzig, berättades honom, att Baudissin då alleredan var Danzig förbi dragen, och hafver haft ett nattläger uti en by vid Danzig, benämnd Münchengut. Han berättade ock att E. K. M:ts skepp Meerman med några hundrade soldater af Fritz Rosses regemente är strandadt under Reserort, som var i Söndags 8 dagar sedan, dock förmente han att folket mestadels skulle vara bergadt. Detta hafver jag i hast E. K. M. i underdånighet icke kunnat obemäldt låta. Datum Peenemünde den 14 Septembris anno 1630.

E. K. M:ts

underdånige tjenare
Johan Banér.

Præs.: på resan ifrån Stralsund den 15 September 1630.

№ 380.

Bref från sekreteraren Grubbe till Riks-Cantzleren *.

Välborne nådige Herre!

K. M. hafver mig nådigst befallt, att skrifva E. N. statum rerum på denna sidan: consilia och deras utgånger, samt några K. M:ts begäranden, hvilket jag vetandes min devoir vara att efterkomma, ville önska att mig så väl bekant vore, som E. N. derom utförligen [illegible] Så vida mig är vetterligt, kan jag förmäla och beder att E. N. dermed ville vara nådigt tillfreds. Statum förstår jag i K. M:ts credit och debet. Credit, hvarpå detta kriget hafver varit funderadt, är E. N. för detta, såväl som då varande debet communiceradt. Och credit bestod mycket på Liffland, hvarifrån — undantagandes till 15,000 tunnor bröd, som hitkomne äro med någon

* Efter Originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

hafra, och till 4,000 tunnor spannemål, som till de Stralsunder betalas — intet mer är ankommet, eller med något godt hopp förmodas. Allenast att de 1000 läster råg till Hamburg måtte præsteras. Är alltså derpå stort afslag. Ifrån Sverige är icke sändt i alls här till öfver 30,000 riksdaler, och de brefven derifrån disputera mera förslagen, som af Tönnies gjorde äro, än bringa några penningar. Utskrifningshjelpen hoppas man skall fuller något draga, om den ock (ej) så hastigt kan utgå. Den ryska spannemålen hafver oss mycket lisat, som är i Holland försåld. Och kan E. N. derpå nu säkert draga de 20.000 riksdaler E. N. anordnade äro, efter deraf en del redan är ankommet. Utöfver detta är kommet till K. M:ts credit 200,000 riksdaler, som de Pommerske i Stettin hafva beviljat att erlägga 100,000 till Michaelis, 50,000 till Martini och resten in Majo och Junio. Sedan hafver Stralsund lofvat contribution 30,000 riksdaler och derhos att låna på pantegods häromkring med Hertigens consens 100,000 riksdaler. Mera hafver man föga här i landet att förmoda, allenast hvad qvarteren framdeles, och nu köpeplatserne något medlen lisa kunna. K. M. hafver ock låtit slå tull på spannemålen i Sverige, och lofvat den i höst utskeppas à 1 r:dr en tunna råg och ½ r:dr en tunna korn. Eller 3 daler koppar emot en riksdaler. Sedan är ock spannemåls-utförseln i Liffland indulgerad rågen à 30 r:dr och kornet à 17 r:dr lästen. Af hvilka licenter K. M: i höst någon god undsättning förmodar. Ifrån E. N. hafver K. M. i vinter (undantagandes det folk K. M. nu begärer att E. N. sända och underhålla ville) gjort sig hopp på 60,000 r:dr undsättning, när E. N. blifvit ryttarne qvitt. Och är detta så allt, hvad man allt här till vet tillgå, så mycket mig är vetterligt. Kunde de Svenska anordningarne, och särdeles utskrifningshjelpen, komma K. M. till undsättning i rätt tid, så kunde, med Guds hjelp, saken gå för sig, helst der man ännu med vidare vinterqvarter mera medel söka kunde. Ehuru väl att debet, emot det som på förslaget förr var, mycket stort är. Efter som 50,000 r:dr marschalken i Hamburg, att begynna det Magdeburgska väsendet, anordnade äro. Sedan värfningar utgifne på 2,000 hästar à 11 r:dr gör 22,000 r:dr, förutan deras mönstermånad och underhåll, hvilket allt faller i November. 4 companier dragoner. Och så det, som medlen mycket consumerar, de månge store frackter och dagelige handpenningar här extra ordinem falla. Gud gifve det kan vintren öfver gås igenom, så är förmodligt någon bättring. Ett förgat jag, att K. M. låter här taga licenter vid Wollgast och Schweine. Hvad de vela förslå, gifver tiden. Consilia belangande, så hade K. M:ts intention först varit, allenast att fästa sig på Ysedom, Rügen och Wollin; och således impatronera sig sjö-

kanten. Frucktar ock att föga mera detta året blifver uträttadt. Ehuru väl K. M. sedan Stettin var öfver hade ernat sig åt Mecklenburg, efter som der är en träffelig apparence något godt att uträtta: så hafver dock först medlens knapphet, innan K. M. med de Pommerske kunde blifva ense, sådan K. M:ts dessein vid pass en månad uppe vid Stettin retarderat. Sedan nu K. M. var embarketad, och Vi på resan komne, hafver det olyckliga motvädret, som ännu continuerar, Oss så länge uppehållit, att hästarne hafve begynnt alldeles gå under, och folket så »hyppigt» försjukna, att K. M. här hafver måst landstiga, och nu acktar att gå till Ribbenitz; sedan att præsentera sig för Rostock, och så, efter som tillfällen gifves, ännu försöka öfver land att komma »Elfven» något närmare. Eller, om detta icke angår, då att försöka den Demminske passen, och sedan Gripswald att impatronera, så att K. M. mästa Pommern mägtig vara kan. Den alldrehögste Guden gifve till allt god lycka och framgång. Här äro mange härlige occasioner, vore folket (*här*) och medlen räckte till. Ty fienden är mägta svag, och höres ännu icke om vidare stor succurs någon visshet. E. N. befallte K. M. mig härhos att fråga, om E. N. höll råd(*ligt*), att K. M. i person skall här öfver vintren blifva, eller begifva sig hem. Såsom ock att E. N. ville se till, om E. N. af de Engelske några 1000 par strumpor, såsom ock ifrån Lithauen några 1000 par skor kunde låta uppköpa och skicka dem K. M. med det alldraförsta tillhanda, alldenstund de till vintertåg ganska nödige och nyttige vara kunde. Nytt hafver jag intet att skrifva, utan är allt stilla. Här säges fuller att fienden hafver anfallit Anklam och Spanckow; och skall på båda sidor hafva fått hugg. Men visst kan jag intet skrifva. Nu ligger K. M:ts läger här utanför staden. Vid pass 3,500 till fot och 1,200 hästar effective. Gud gifve vi finge ifrån E. N. mera succurs, et speramus adhuc meliora, favente Deo, i hvilkens gudomlige beskydd E. N. jag underdjenstligt befaller. Af Stralsund den 22 September 1630.

E. N:des ödmjuke trogne tjenare

Lars Grubbe.

K. M. hafver mig befallt bedja E. N. att E. N. vill emot vintren (efter som K. M. då allerstäds blifver stängd) undsätte K. M. med en stor post krut. K. M. sade 20 läster. E. N. Gud befallandes.

№ 581.

Bref från Fältmarskalken Horn till Riks-Cantzleren.*

Välborne Herr Riks-Cantzler!

Min käre herr faders helsa och välmåga hafver jag utaf hans skrifvelse sub dato den 14 September med stor glädje förnummit, och önskar att den Allsmäktige honom med alle hans älskelige vårdnader härmed länge erhålla vele. Det min käre Herr fader min sednaste skrifvelse, den jag med D. Salvii styfson för 3 veckor fortskickade skall bekommit och hvad intill den tiden förnämligast var hos oss passeradt, förstått hafva, vill jag nu förmoda. Här med skall jag korteligen recensera hvad sig sedermera hafver tilldragit.

Före H. K. M:ts afresa härifrån så var General-major Kniphausen utaf H. K. M:ts ordres gifven till att besätta en stad på Markiske gränsen benämnd Passewalk, hvilket bemälde General-major således efterkom, att han sände dit S:t Andræ med sitt compagnie dragoner och ändå ett annat compagnie, de dock mycket för svaga voro till att besätta en sådan vidlöftig och obefästad ort; hafver fördenskuld fienden så snart han sådant förnummit bemälde stad med några tusende man anfallit, och efter 2 eller 3 timmars combat med storm emporterat, allt nederhuggit och staden i brand stuckit; och är denna olycka deraf mest förorsakad att man icke hafver den orten låtit recognoscera, förr (än) någon garnison der inlades; härifrån hafver det icke kunnat förhindras efter det var skedt förr (än) man (för bägge lägrens distance skull, och att bemälde ort öfver två eller tre timmar icke hafver kunnat resistera) någon kunskap om fiendens dessein bekommit. Eljest så är på båda sidor sedan den tiden intet synnerligt attenteradt, annat än att vi på fiendens fourageurs hafva flitigt passa låtit, och nästan hvar dag honom någon skada derpå gjort. Den 17:e hujus, medan hvar var uti sin devotion och höll sina bönestunder, så hafva till 20 eller 30 Crabater utanför vår vakt en half mil härifrån sig se låtit, och boskapen som der gick uti bete, bortkört, hvilket majoren under Smålänningarne, som den tiden vackten hade, sig understod med 50 hästar utaf vackten till att förhindra och i det han dem som boskapen drefvo obetänkeligen förföljde, råkade han uti fiendens embuscade som var dresserad utaf några hundrade crabater, en mil härifrån, deröfver han vid pass till 20 ryttare, så fångne som slagne, i loppet lemnade förr som honom någon undsättning ske kunde. Så medan man dessa crabater icke hafver kun-

* Efter Fältmarskalkens egenhändiga original-bref uti Riks-Arkivet.

nat inhålla, så hafver jag om natten derefter skickat hundrade hästar utaf Liffländer och Curländer in åt Penkun uppå den vägen som jag visste att fiendens fourageurer draga måste; utaf hvilka våra bemälde ryttare hafva en stor del nederhuggit deribland några och 50 crabater och tyska ryttare varit ock öfver 50, så ryttare som mousquetterare hafva de tillfångatagit; och äfven 100 hästar till bytes bekommit. Samma tid var ock ett annat partie utaf våre tyske ryttare in åt Pasewalk, hvilka rencontrerade ett partie utaf Sparres ryttare om 30 hästar, dem en fändrik förde, utaf hvilka 16, deribland en corporal äro till fånga tagne och de andra nederhuggne, så ock fändriken sjelf till döds blesserad. Förutom desse hafver jag samma tid skickat tre andra partier på diverse orter, hvilka alle hafva haft rencontre och fienden någon afbräck gjort, så att vår skada nogsamt blef revangerad. Sedan den tiden hafver fienden sina partier och fourageurer icke så långt gå låtit och fördenskull honom ingen synnerlig skada mera ske kunnat. I förgår bekom jag tidender ifrån Staargard att två compagnier cuirrassierer och två compagnier crabater med hundrade och några dragoner skola utur fiendens läger och Staargard förbi vara marcherade in åt Collberg, för hvilken (*stad*) de Hinterpommerske med någon assistence utaf vårt folk, hafva ärnat att taga sig före en bloquering; så på det att fienden icke måtte falla dem för stark, så hafver jag strax utcommenderat öfverste lieutenanten Ysler, med så många hästar, som fiendens bemälde partie kunde vara vuxne, så framt de dem råka (efter som jag hoppas) för som de in i Collberg komma; huru det aflöper, skall min Herr fader framdeles aviseras. H. K. M:t säges ännu vara qvar vid Stralsund för motvind skull; vet fördenskuld icke om H. K. M:t sin dessein till Mecklenburg ännu tänker att ställa uti verket, eller ock den förändrar. — Ifrån Sverige hafver jag i lång tid inga tidender bekommit, beder fördenskuld min k. Herr fader att om han något bud derifrån bekommer som mig kunde hugna, han ville mig derom avisera.

Efter min Herr faders begäran sänder jag honom en rulla * uppå fiendens troupper som vid Gartz ligga; men huru mycket folk, som fienden hafver emot Administratorn det kan jag icke visst veta, efter man i lång tid inga andra particularia derifrån haft hafver, än att administratorn sig dagligen skall stärka mera och mera. Vid Demmin (som är ett pass in åt Mecklenburg) hafver fienden ock ett litet läger om 2,000 man, under Duc de »Sevilles» (*Savellis*) commando, för hvilkes så väl som ock för Gripswaldske garnisonens

* Denna handling saknas.

skuld H. K. M. hafver lemnat Kniphusen med sitt regemente vid Wollgast och Lars Kagg vid Anklam, till att försvara samma districter så vill som ock därne Ysedom och Wollin. Herr Johan Banér hafver H. K. M. i för[illegible] att lemna hos denna arméen mig till hjelp, men sedan strax honom härifrån till Sig kallat och Herr Teuffel i hans ställe hitlämnat. — Grefve Jochim är för 8 dagar sedan christeligen afsomnad och blifver han utaf mången högeligen beklagad. Hvad flere particularia vore till att skrifva om, det vill jag spara till dess något bud går sjöledes till Preussen, och hafver Herr Carl Banér emedlertid lofvat till att låta min Herr fader vid detta tillfälle igenom siffrer om det förnämligaste förnimma. Jag förmälde uti min sednaste skrifvelse om ett bref, som kejsaren hafver skrifvit H. K. M:t vår allernådigste Herre till, och att samma bref, efter att titeln var vicieuse satt, icke är blefvet accepteradt. Härmed låter jag min Herr fader vidare förnimma, att sedan den tiden hafver H. K. M:t bekommit ett bref ifrån Churfurstarne, såsom ock i går så sände kejserlige fältmarskalken Torquato Conti mig ett annat kejsarens bref H. K. M:t tillskrifvet med en trumpetare tillhanda; hvad uti Churfurstarnes bref pecceras, så väl som ock om dess innehåll derom hafver Grubben utan tvifvel min Herr fader aviserat. Uppå kejsarens bref, som i går ankom, står icke H. K. M:ts fullkomna titel, ehuruväl hvad som uppå det förra brefvet var för mycket satt, nu denna gången är utelemnadt, derföre hafver jag cum protestatione samma bref emottagit, efter som min Herr fader utaf mitt svar till Torquato Conti med första bud, så framt det nu icke kan färdigt blifva, skall härefter förnimma; och vill jag då tillika sända min Herr fader acterne som äro passerade på fångebyten och tractaterne om qvarteret. Härmed vill jag min k. Herr fader samt min kära Fru moder och begge deras älskelige vårdnader (dem jag på det flitigaste vill hälsad hafva) under Gud den högstes beskydd troligt befallat hafva.

Af lägret vid Stettin den 25 September 1630.

M. K. H. F.

tjenstvillige

Gustaf Horn.

№ 582.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. skall min underdånige och tropligtige tjenst alltid bevisas, så länge jag lefver. Och kan E. K. M. underdånigast icke obemäldt låta, det E. K. M:ts skrifvelser sub dato den 25 och 27 September, äro mig med Secreteraren — — — — i dag, som är den 5 October, väl tillhandakomne, hvaraf jag med stor glädje hafver förnummit E. K. M:ts lyckliga ingång i Mecklenburg, och att E. K. M. Ribbenetz, samt skansen och tornet vid Dammgarten lyckeligen hafver eröfrat. Gud Allsmägtig till alla E. K. M:ts desseiner och anslag ännu vidare sin nådige hjelp och välsignelse förläne, hans heliga namn till ära, och vårt kära fädernesland, så ock den hela bedröfvade Christenheten till tröst och mycket gagn.

Det E. K. M. nådigast mig befaller, att jag skall med all flit förnimma om fiendens förehafvande uppå denne ort, och om han några starka trupper ifrån sitt läger och inåt Mecklenburg förskickade, samt hvad E. K. M. vidare nådigst förordnar, det skall jag uti all underdånighet efterkomma. Och låter E. K. M. nådigst förnimma, att man både utaf fångars så väl som öfverlöpares berättelse här dageligen god kundskap hafver, dock ännu härtill intet förnummit, att något folk skulle vara inåt Mecklenburg ryckte, förutan det rytteri, som jag E. K. M. alleredo för några veckor sedan underdånigast om aviserade. Men i dag hafver man mig berättat, att Holckens regemente, hvilket icke säges öfver 3 eller 400 man starkt vara, för 2 dagar sedan är utur lägret åt Mecklenburg marscheradt. Dock kan jag intet visst E. K. M. härom tillskrifva, utan vill mig anbeflita, att jag med alldraförsta härom rätt förfara och E. K. M. tillkännagifva kunde.

Om de preussiske truppers ankomst förnimmes här ännu intet, utan efter som några preussiske aviser tyda, skulle konungen och ständerne i Påland inte vilja låta dem genom sitt land passera; hvad härom i sanning kan vara, det varder man i dessa dagar, när som Dantziger posten kommer, förnimmandes.

Vidare kan jag E. K. M. underdånigast icke obemäldt låta det jag, uppå general-majoren Kniphusens anhållande, hafver skickat två companier småländske ryttare till Wollgast, så ock ryttmästaren

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland 1630).

Rossens compagnie till Ysedom, efter att samma compagnie är mycket af sig kommet, och general-majoren förmenar sig der ock ryttare af böden hafva.

För detta hafver jag E. K. M. underdånigast aviserat, att ett parti om 400 hästar, så tyske som crabater, och 146 dragoner, voro utaf Torquato Conti till Colberg skickade, att hämta hans »tingest» (?) derifrån. Och efter jag trodde att deras desseiner skulle hafva varit till att öfverfalla Claus Didrikson, hvilken på adelns instigation uti Hinter-Pommern var ryckt under Colberg, derföre så sände jag öfverste-lieutenant Yssler med ett parti dem till att möta. Men sedan de kejserske kommo Colberg när uppå 4 mil och fingo höra, att det skulle vara bloqueradt, så vände de åter och drogo en stor krok igenom Marcken in åt Arenswalde, och så till sitt läger igen. Dock hade Yssler dem väl kunnat räcka, och med Guds hjelp slagit, om icke Claus Didrikson och några utaf adelns aviser hade kommit honom till att begifva sig utaf den vägen, han först var stadd uppå. Hafver fördenskuld Yssler begifvit sig hit åt lägret igen, tagandes sin väg in åt Stargardt, hvarifrån han i Lördags tillika med öfverste-lieutenanten Damitz utgick: Damitz in åt Pyritz och Yssler emot Greifenhagen. Yssler bekom till en 30 fångar, och väl så många och flera nederhögg. Den andre högg också några neder och bekom 16 fångar, var alltså Ysslers ridt icke alldeles förgäfves.

Hvad eljest arméens tillstånd vidkommer, så låter jag E. K. M. underdånigast förnimma, det efter med löningarne icke rigtigt kan hållas, så sjuknar och förrymmer många, så att regementerne temmeligen blifva derigenom försvagade, och varder E. K. M. utaf Herr Carl Banérs skrifvelse nådigast förnimmandes huru besvärligt och långsamt med allt det, som denna staden skall præstera, tillgår. Rytteriet, ehuruväl det med ridt och makter icke blifver synnerligen besväradt, så kommer det dock mycket under, utaf det att hästarne slätt ingen hafra bekomma, och der tillmed rågfoder knappt faller. Vore således väl om någon hafra kunde från Ingermanland ankomma, att en del måtte derutaf hitskickas.

Detta hafver jag E. K. M. underdånigast icke skolat obamäldt låta, och vill E. K. M. etc. Af lägret vid Alte Stettin den 5 October 1630.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare

Gustaf Horn.

Præsent: den 15 October 1630.

№ 588.

Relation från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Sedan jag, i förgår sent på natten mitt bref förfärdigat hade, hafver sig två diverse olyckor här hos oss tilldragit, dem mig omöjligt hafver varit att förebygga, efter som E. K. M. utaf efterföljande relation allernådigast hafver till att förnimma. Först är i går om natten vid pass klockan 3 elden uti Nedre viken vid Frauendorf lös kommen uti en stor vedekast, som en bryggare tillhörde, och efter att vädret stod längst åt viken, och stormen varit mägta stor, så är utaf samma förstad, förr än man den uppå något sätt hafver rädda kunnat, mesta parten uppbränd. Den andra olyckan hafver sig med en del utaf våra ryttare, och deribland några förnäme officerare, således tilldragit, att efter E. K. M. derom angeläget var att man E. K. M. måtte tidigt avisera kunna, om Holckens regemente eller ock eljest flera trupper utur lägret vid Gartz till Mecklenburg marcherade, derföre hafver jag för rådsamt ansett, till att utskicka ett parti ryttare, som härom något visst förfara kunde. Och efter att öfversten Dönhoff sig tillböd, samma parti till att föra, så hafver jag honom utaf alla regementer till 200 hästar tillordnat, och befallt, att han dermed skulle gå in åt Penkun uppå den vägen, som fiendens fouragörer mest draga måste, hvarest han ock bekom några fångar. Och sedan något var lidet uppå dagen, och han såg att fiendens fourageurer icke utkommo, begaf han sig hit åt lägret igen. På hemvägen, vid pass 1½ mil härifrån, mötte honom till 60 eller 80 crabater, hvilka ur de byar, som ligga uppå sidan af vårt läger benämnde Brun och Feltzendorf, en hop med boskap om morgonen tideligen hade röfvat. Dessa crabater hade våra ryttare väl alla kunnat mägtige blefvo, om icke ett pass, som emellan crabaterne och dem var, hade dem retarderat, så att crabaterne sluppo till flyckt, ehuruväl de all boskapen måste lemna i sticket, den ock Dönhoff med 60 hästar lät drifva till lägret. Efter crabaterne sände han ryttmästare Sacken med 30 hästar, dock med sådan befallning, att han dem icke längre, än som till en graf, som var en fjerdingsväg ifrån dem, förfölja skulle. Men efter att Sacken dem icke allenast öfver bemälte pass, utan ock uppå 1½ mil i fullt sporrhugg in åt deras läger förföljde, så förmente öfversten sin devoir vara, att han

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

ock med de öfrige hundrade hästar han ändå hos sig hade, honom följa och på all händelse undsätta måtte. Medan nu Sacken länge för fiendens läger höllt och med crabaterne skärmytslade, så kom fienden ut med hela sitt cavalleri, chargerade bemälte Sacken med crabaterne, och tillika engagerade Dönhoffs trupp till en skärmytsel, intill dess att deras tyska ryttare ock ankomme, och Dönhoffs bragte uppå flyckten. Och efter jag hade sändt Tisenhusen med 50 hästar att battera companien inåt Mandelkow (ty emedan jag intet bud från Dönhoff bekom och dock icke kunde tänka, hurusom crabaterne skulle vara framkomne, med mindre att de honom skulle hafva rencontrerat, så frucktade jag för, att vägen skulle vara honom afskuren till att komma tillbaka igen), kom alltså Tisenhusen Dönhoffs parti, hvars hästar alleredo trötte voro, till undsättning och uppehöllo fienden så länge, att våra, som trötte hästar hade, sluppo något undan. Men efter det att fienden med magt fortträngde, så måtte han ock med de andre begifva sig på flyckten, uti hvilken han, så ock ryttmästare Sacken, samt Isach Liljesparre blefvo tillfångatagne; och det som olyckan aggranderar, så är att ock major Witzleben sig med 40 hästar utaf sitt och Zacharias Paulis companier (hvilka uppå den tiden vackten hade) in åt Mandelkow avancerade, uti mening till att facilitera våres reträtt, blef så derutöfver fången, och ryttmästare Adrikas lieutenant slagen. Utaf gemene ryttare är i allt blefne till 50 man, dock icke öfver 10 (efter som man kan judicera) deribland slagne, utan förmenar man, att de andre äro alla fångne.

Denna relation hafver mig bordt E. K. M. alltså omständeligen att göra, på det E. K. M. måtte nådigst veta, huru med allt tillgånget är, och att E. K. M. icke måtte fatta de tankar, att dessa olyckor igenom min försummelse och oflit äro hände. Jag hafver i dag skickat en trumpetare till fiendens läger, deras namn förnimma, som hos dem fångne äro, och med hvad för condition de dem släppa vilja. De gemene kunna nogsamt blifva utbytte med de fångar, vi här i lägret och i Stargardt hafve, och om de vilja sätta officerarnes ranson uppå en billig summa penningar, så måste man tillse, huru man dem ock kan tillväga komma. Hvad eljest vore E. K. M. till att avisera om, det varder E. K. M. utaf medföljande mitt så väl som Carl Banérs bref, nådigast hafva till att förnimma. Allenast gifver jag E. K. M. underdånigast vidare tillkänna, att köpmän vele berätta, att det Herbersterske regementet, hvilket i Frankfurt härtill legat hafver, skall för några dagar sedan vara uppryckt, och in åt Garziske lägret marcheradt, tvifvelsförutan, efter Holckens regemente är till Mecklenburg marcheradt, och skall Frankfurt med något folk utaf Dohnauske regementet igen vara besatt. Utaf inlagde aviser

hafver E. K. M. vidare att förnimma, det några hundrade esabater ocksä marchera. Om nu de, så väl som Dohnauske regementet till Garz eller till Mecklenburg sig begifva, det skall framdeles E. K. M. aviseras. Om våra preussiske ryttare vill man på nytt igen berätta, att de skulle på vägen hitut marchera, dock vet man härom ännu ingen visshet, och skall E. K. M. tideligen om allt hvad här vidare passerar underdånigst aviseras. Vill E. K. M. med dess älskelige gemål etc, Datum Kongl. fältlägret vid Alte Stettin den 7 October anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigste, tropligtigste tjenare
Gustaf Horn.

Præs.: Ribenitz den 18 October anno 1630.

№ 584.

Riks-Cantzlerens chiffer-bref till fältmarskalken Gustaf Horn *.

Välborne käre son, Herr Fältmarskalk!

Jag hafver fått eder skrifvelse de dato den 25 September så ock den ordonnance som J med sedelvisare hafve skickat emot ryttteriets öfverstar, huru de sin marche anställa skulle. Och är mig kärt att förnimma sakernes tillstånd, och så H. K. M:ts intention; beder att det framdeles ock så ske måge, när eder tid så tillåter.

Om krigsfolket som härifrån måste, kan Cansleren intet annat skrifva, än att jag till min högsta börda och förtret hafver allt härtill släpat mig dermed, och icke till ringa K. M:ts skada, men destituerad af alla medel, sedan licenterne äro fel slagne, hafver Cansleren intet manér kunnat finna att förändra det. Folket är villigt nog och vet jag intet att klaga öfver dem så besynnerligen, men ett tomt visthus gör en galen »redeia». På det J mågen veta hvad Cansleren förmodar att ställa i verket och när, så hafver Cansleren nu affordrat Wallenstein till sjöss med ett regemente knektar, och ligger han allenast på vinden. Öfversten Dargitz hoppas Cansleren ock innan 8 dagar få sin kos, öfversten Hebron med 6 (*Compagnier*)** knektar land-

---

* Finnes i Riks-Archivet bland Riks-Canslerens bref för år 1630.

** I brefvet står endast ╪ men hvilket tecken blifvit ansedt såsom motsvarande ordet Compagnier.

landvägen till Rügenwalde att aflösa Monroes och Tiesenhausen, och defendera platserne och är han nu i uppryckande. Dönhoffs öfverste-lieutenant hafver Cansleren med sina trupper sändt till Lauenburg, der att hafva sin löpeplats. Regementet hade Cansleren gerna affärdat tillika, men för fel på medel och deras qvarters distance kan Cansleren icke få dem tillsamman, utan är resolverad på efterskrefne sätt att affordra dem, förtst öfversten »Bandzen» (*Baudissen*) med sitt regemente nu innan tre dagar, efter Cansleren nu hafver contenterat honom, sedan innan 14 dagar grefven af Ortenburg med sina 3 compagnier ryttare, och Calenbach med sina 4 compagnier ryttare som Cansleren menar 14 dagar härefter att kunna passera. Sist Rehn-grefven med sitt regemente och Hüneckens sqvadron som Cansleren allt hoppas att hafva vid Weichseln vid pass fyra veckor härefter. Ordinancen som fältmarskalken hafver sändt emot dem skall Cansleren gifva dem; om han måste förändra dess disposition står hos H. K. M:t och måste den vara emot dem. Detta Cansleren Fältmarskalken vänligen icke förhåller, på det J om tillståndet på denna ort mågen vara förvissad och disponera edra consilia derefter. Excuseren mig hos H. M:t som jag intet tviflar om eder vilja, och tror visst att mina difficulteter i detta år hafve varit större än Cansleren kan säga, och ser ännu ingen ända på dem; i andra fall står sakerne här som det är vandt. Af medföljande preussiska Gesandts värf till Cansleren och den resolution Cansleren honom gifvit hafver, kunnen J dömma hvad difficulteter Cansleren göres att gå landvägen, och sjövägen är Cansleren impossibelt, men ex duobus malis minimum est eligendum. Gud befallandes etc. Af Elbingen den 8 October anno 1630.

Axel Oxenstierna.

№ 585.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådiga skrifvelse sub dato den 30 September och 5 October hafver jag för några dagar sedan underdånigast undfångit. Gifver E. K. M. derpå till underdånigt svar, att hvad som fiendens

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

förehafvande vidkommer, så vet jag nu derom intet annat att berätta, än hvad som E. K. M. utaf här bifogade en öfverlöpen Crabats relation, sammaledes utaf Damitz skrifvelse, nådigst hafver till att förnimma. Huru vidt sådane tidender sig i sanning förhålla, det varder man innan kort tid förfarandes. Emedlertid så hafver jag Claes Didrik såväl som Damitz härom straxt aviserat, på det de måga veta sina saker i ackt taga. Gollnowske guarnisonen hafver jag ock med flera musqueterare förstärkt, och vill så mycket möjligt kan vara uppå alla orter ackt taga, så att de måge väl försörjda och uti rättan tid kunna secunderade blifva. Förslagen uppå folket hafver jag E. K. M. efter dess nådiga befallning här bifogade tillskickat *, och kan E. K. M. derutaf nådigast judicera, huru stort E. K. M. sig hafver uppå någon succurs härifrån att förlåta, helst medan att kundskaperne lyda, att fienden sig uti lägret vid Garz icke allenast förstärker, utan ock på de Hinter-Pommerske qvarteren (hvilka att de måge conserverade blifva E. K. M. är mycket angeläget) sina desseiner hafver. Dertillmed så äro verken, som E. K. M. om denna staden nådigast anordnat hafver, icke färdige och näppeligen så blifva de i denna höst tillfyllest gjorda. Hvad orsakerne till sådan långsamhet är, det hafver E. K. M. utaf Herr Carl Banérs skrifvelse nådigst att förnimma. För dessa orsakers skull, så vill jag E. K. M:ts vidare ordre förbida, om något folk härifrån till Mecklenburg skall förskickas, med mindre man förnimmer, att fienden så svag härborta blifver, dock hvarken denne staden, eller de andra Pommerske qvarteren någon fara utaf honom hafva kunde.

Om det preussiska rytteriet förnimmer man ännu slätt intet, så snart jag någon visshet om dem bekommer, så skall det E. K. M. oförsummeligen kundgöras. Väl vore till att önska, att de måtte i tid framkomma, efter E. K. M:ts rytteri, som här i lägret är, mycket är af sig kommet, både genom sjukdomar, som ibland folket regera, såsom ock för mangel uppå hästefoder, hvilken mangel man hafver letat igenom alla medel till att remediera, och dock inga andra medel funnit, än det man hafver låtit ryttarne fouragera utmed vattnet. Nu är allt här på nejden åtgånget, och till att hämta utur de qvarteren, som äro långt allägsna, det går i denna stormaktiga väderleken icke allenast långsamt, utan ock med stor fara till, efter som många båtar allaredan äro derigenom blefne borta. Nu hafver jag för någon tid sedan utdelt på hvart compagnie visse qvarter; huru länge nu det vill hjelpa, kan jag icke veta. Hafra ville man uppå E. K. M:ts nådiga behag uppköpa och under rytteriet dela låta,

* Dessa handlingar saknas.

men så gifves före att här icke öfver 300 »lop» skulle vara i staden att bekomma.

Till andra orter hafver man härtill intet kunnat rytteriet fördela, efter man hafver sett att fienden allenast uppå vår uppryckning (ehuru väl ock icke utan sitt största besvär) förväntar, på det han måtte så mycket säkrare marchera E. K. M. på handen in åt Mecklenburg, eller ock intaga och ruinera våre qvarter uti Hinter-Pommern, hvilket han så länge lägret här tillhopa ligger, intet så säkert skall kunna göra, med mindre att han med mera folk, efter som aviserne lyda, förstärkt blifver.

Huru som E. K. M:ts nådiga vilja vidare är, att jag uppå all händelse mig skall förhålla, derom varder E. K. M. mig nådigast ordres och express befallning gifvandes, det jag sedan med allsomstörsta flit och trohet underdånigen skall efterkomma. Vill E. K. M. etc. Datum lägret vid Stettin den 13 October anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigste, tropligtigste tjenare
Gustaf Horn.

Præs.: Ribenitz den 18 October anno 1630.

№ 586.

Rapport från Öfversten Diedr. Falkenberg till Konungen *.)

Grossmächtigster König, Gnädigster Herr!

Mit was wunderlicher fortune ich endtlich durchkommen, und heute den 19 sehr früh alleine und in Gestalt eines Kaufmannes allhie arriviret, sollte E. K. M. gar zu facheuse und lang zu erzählen fallen, bin aber wie gesagt scheinbarlich durch Gottes Gnade endtlich arriviret. In was statu nun die Sachen dieser Örter stehen, werden E. K. M. aus Herr Stallmans Schreiben vernehmen, will es gleichwohl so weit limitiren, dass die Sachen so schlimm nicht stehen, als man wohl fürgiebt, welches ich doch besser als nun, da ich erstlich ankommen, binnen weniger Zeit werde sehen und spüren. Meines Theils soll ich versichert Gut, Blut und alles ungespart seyn lassen, den Ort nach Vermögen zu defendiren. Ich sollte zwar etwas vom statu der Soldatesca schreiben, ist mir aber theils selbst unbe-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga personers bref från Tyskland år 1630).

wusst, muss es auch theils wegen mangel meiner Chiffren unterlassen, will doch diesen Fehler mit ersten, beliebt es Gott, ersetzen. Den statum des Feindes angehend, finde ich solchen wohl so schlecht als anderer, da hier umhero mehr nicht als das Holsteinische und Wrangelische Regiment zu Fuss, sind zum stärksten 4000 Mann, 6 Comp. vom Bernsteinischen 400 Mann, und die Courtenbachische 500 Mann, item ein 4 Companien Crabaten, diest ist der gantze Vorrath, womit ihnen schwer genug fallen wird, so ein grosses Werck zu besetzen, insonderheit da, wie die Sage geht, Holstein und Courtenbach nach Mecklenburg marchiren sollen. Wollte gern in unterthänigster Gebühr hiervon mehr schreiben, wegen Mangel an Chiffren aber darf ich es nicht wagen, fürchtend die Briefe möchten intercipirt werden. Habe diess nur darum schreiben wollen, damit E. K. M. meiner unterthänigsten Anwesenheit versichert wären. Es hat sonst dieser Ort den Mangel so Stettin ober- und unterhalb am Wasser hatte (item Riga), soll aber, beliebt es Gott, inner wenig Tage geändert werden, so so liegt auch ein Holm der Stadt ganz gefährlich, insonderheit der Brücke vernehm. Pappenheim hat eine Anschlag gehabt darauf für diesem, soll auch geändert werden, welches dann hochnöthig. Könnte sonst mit geringer Mühe die Stadt ganz sperren, ja nach Gelegenkeit wohl gar einnehmen; soll morgen, beliebt es Gott, eine redoute dahin gelegt werden. Wie es sonsten auf der Seiten nach Braunschweig, welches dann die rechte Stadt-Seiten ist, aussiehet, weiss ich nicht, soll aber Morgen, beliebt es Gott, herumreiten und es besehen. Der Feind nimmt den Bürgern täglich viel Viehes, welches sie ganz zaghaft macht. Hoffe doch, man sollte es können wehren durch eine redoute oder zwey, so man ins Feldt lege, und des Tages bewacken lässet, dann die Cavallerie von binnen ziemlich zwach gegen dess Feindes, von dem sie auch dermassen grossen Schaden, wann sie ausreiten, dass es zu Zeiten nöthig scheint sie innen zu halten. Was in ein und anderen zu thun, wird die Zeit lehren, soll mit Gottes Hülfe nichts hazardises beginnen, sondern allein dahin sehen wie die Stadt bis zu E. K. M. glücklicher Ankunft, beliebt es Gott, wohl erhalten werden möge. Zu desselben G. Schutz will etc. Magdeburg den 19 October anno 1630.

E. K. M.

unterthänigster, pflichtschuldigster,
gehorsamster

Diedrich von Falckenberg.

№ 587.

Bref från Riks-Cantzleren till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Öfversten Boëtius är för några dagar sedan arriverad till Rügenwalde och dädan förskickat mig E. K. M:ts allernådigste bref daterade den 17 September och så den 22 eiusdem, derhos ock tvänne secreteraren Grubbens bref af den 22 och 27 i samma månad (såsom jag förnimmer) skrefne efter E. K. M:ts allernådigste befallning, och äro mig för 3 dagar sedan inlefvererade. I samma bref blifver mig efterskrefne ärenden befallt: 1:o Att efter E. K. M. hafver förordnat öfversten Boëtius till Rügenwalde, att commendera i Hinter-Pommern och hafva uppsigt på licenterne, att jag honom deröfver instruerar, 2:o Att jag tager mig an, dispositionen öfver licenterne i Hinter-Pommern, och ser till om öfversten Boëtius icke kan få värfningspenningar derutur, till ett regemente knektar, och att trupperne af landet och licenterne der kunna underhållas. 3:o Att efter E. K. M. menar mig här vara stark nog med 7000 man, att jag då till 3 eller 4000 man väl klädde sände ut till E. K. M. och dem hädan providerade vintern öfver, på det E. K. M. måtte vara desto bättre emot fienden bastant. 4:o Grubben skrifver ock att E. K. M. gör sin stat att få i vinter hädan 60,000 r:dr och communicerar mig E. K. M:ts Credit och Debet. 5:o Skrifver och befaller E. K. M. att här måtte uppköpas och hädan sändas några tusende par strumpor och skor till arméen, item till 20 läster krut, och så till det sista fordras mitt ringa consilium om E. K. M. i höst skall begifva sig hem eller ock blifva qvar i Tyskland.

På dessa ärenden, mig i underdånighet så vidt jag förstår och kan, att förklara skall jag till det första om öfverstens Boëtii information låta mig vara angeläget, att E. K. M:ts tjenst landets närvarande stat blifver iakttagen. Och efter han sjelf skrifver mig till, att vilja komma till mig hafver jag också hållit sådant godt, på det jag mundtligen af honom först kunde om E. K. M:ts intention och så landets närvarande stat informeras och conseqventer hans instruction derefter dirigera. Ty efter jag förnimmer af åtskilliga discurser, att Hinter-Pommern till borgläger besvärligen vill förslå, den ena prætenderar privilegia, den andra prætenderar pacta med E. K. M. upprättade, och annat slikt, såsom är något att se af mina växelbref med landen Lauenburg och Bützow öfver Dönhoffs regemente, der-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet, bland Riks-Cantzlerens bref för år 1630.

före jag ock icke alldeles vetande proprieteten af E. K. M:ts accord med Hertigen af Pommern, lätteligen kan deruti fara vilse, och antingen göra för litet eller för mycket till E. K. M:ts præjudicium och ser fördenskull gerna, att jag med Boëtio först må aftala och mig rätt informera låta, då jag sedan om allt pertinenter E. K, M. skall i underdånighet öfverskrifva. Till det andra, belangande licenterne af Hinter-Pommern, skall E. K. M:ts befallning af mig blifva efterkommen, men kan intet finna, att de importera E. K. M. i denna höst specerne. All handeln hafver legat der nere i några år, och ligger ännu nere, och den förnämsta portus uti Colberg är ännu i fiendens hand. Så är ock årstiden förliden och förr än man kan få det i trein, är seglatsen om intet; så att jag icke tror att tullenären sin provision i år kan hafva der utur. Efter som de Hinter-Pommerska städer desslörutan när Colberg är borta, icke äro af någon consideration och föga andra varor gifva, än något trädvirke, helst nu sedan Dantzig är öppnadt igen; tror fördenskull intet att Boëtius der kan få värfningspenningar eller underhåll för trupperne, efter som han ock sjelf mig i sin skrifvelse deruppå vantröstar.

Till det tredje, efter E. K. M:ts befallning skall jag ock söka att sända hädan det mästa folket jag kan mista, och än på de 3 eller 4000 man E. K. M. fordrar allaredan Herren af Wallenstein åstad sändt. Dargess drager ock nu med sitt regemente af till sjöss. Hebron är med 6 Comp. åt Rügenwalde och de 4 som qvar ligga, skall jag ock väl försörjde och contenterade i December månad öfver land affärda. Så vill jag ock se till, om jag icke Rossous qvarlemnade Compagnier kan stärka och med de öfriga 4 Hebrons Compagnier affärda, Huru starke dessa äro, antingen affärdade, eller ännu hos mig stadde att affärdas, hafver E. K. M. allernådigst att se af medföljande designation *, och så derjemte af den andra designation huru stark jag här qvar blifver i vinter, om hvilket E. K. M. bäst sjelf kan judicera, om jag är stark nog, och E. K. M. mera folk hädan skall drista sig att fordra eller icke. Jag hoppas fuller att vara bastant, efter jag icke ser någon apparence att Polska kronan rebus sic stantibus skall göra denna staten något, dock måste på deras händer tagas ackt, och är visst att alla dagar spinnes något nytt, och enkannerligen för licenterne och commerciernes skuld, dem Naboskapet gerna vill förtaga E. K. M. och som jag tycker, hålla de i Dantzig och Königsberg Pundt-kammaren sluten af ingen annan orsak, än att hindra licenterne, och förtaga E. K. M. sina medel. Och efter jag deremot söker att draga kornhandeln hit och gifva

* Denna handling saknas.

honom utförseln fri, såsom de ock småningom begynna nu att komma hit med Kahner och Smacker, efter de förnimma här vara fritt att utskeppa, och dessförutan denna seglatsen att vara fri för Tolagen, och de 2 procent som tages i Dantzig, så göra de mig åter i Dantzig förbud och arrester igen, så att man fuller icke måste sig detta naboskapet förtro, eller gifva dem occasion, det E. K. M. allernådigst allt bättre dijudicerar än jag.

Till det fjerde; vill jag fuller önska det sakerne här så stode att E. K. M. i vinter kunde ske hädan undsättning, efter som jag mig derom till det högsta skall vinlägga, om något kan vara af mig att præstera, derom jag dock förr än jag ryttarne är qvitt, intet säkert kan skrifva. Men när E. K. M. allernådigst täckes att considerera fundamenten af denna staten, som intet annat är än licenterne, och huruledes der de efter förslaget hade gått ut, likväl hade blifvit ett stort deficit för denna staten, hvarutaf lätteligen är att dömma, hvad tillstånd consilierne här hafva nu sedan licenterne icke hafva dragit halfva delen, alla creditorerne obetalte och malcontente, denna staden till det högsta adgraverad, och landen mästadels ruinerade; då tviflar jag intet att E. K. M. min impossibilitet allernådigst dijudicerar. Med sanning kan jag skrifva, att jag icke vet redeligen att göra ett förslag, huru jag vintern skall gå igenom med denna statens underhåll; så snart seglatsen är ändad, vet jag icke en penning att tillgå vidare, än om jag af denna staden kan prässa ut en ringa contribution, och mindre af Braunsberg, ty landet kan intet i detta år göra dertill, med mindre allt folket skall fördrifvas och sättas i desperation. Crediten är så högt spänd på denna ort, att han intet väl låter sig mera intendera, förr än jag en part kan contentera, hvarföre E. K. M. intet tjenar att göra förslag på någon undsättning hädan; alldenstund E. K. M. ser att denna stats debita äro visse och temmeligen onerös, men credita antingen inga, eller ovisse, som intet facit på göras kan. Är det i min possibilitet att præstera något, finner jag min skyldighet att efterkomma E. K. M:ts befallning, och försäkrar i underdånighet E. K. M. att deruppå icke skall finnas fel uti min vilja, håg och arbete; men efter jag ännu icke ser, hvadan det skall tagas, står mig icke heller an, med ovissa förtröstningar att bedraga E K. M., som sedan tilläfventyrs kunde slå felt. Denna min osäkerhet att resolvera, hafver fuller före:ne orsaker; men göres mig dagligen större och i synnerhet i crediten, att de andra E. K. M:ts agenter så negligenter och oförsigtigt tractera sakerne. Jag hafver genom Spiring låtit draga några få växlar på Hamburg på de 20,000 r:dr mig der äro förordnade, af hvilket D. Salvius hafver under en futil pretext ibland köpmän obruklig, låtit protestera en

ringa summa och således växeln kommer tillbakas igen, såsom E. K. M. af bifogade protest* allernådigst hafver att se. Sådana fauter göra mig så skygg, att jag intet tör våga, och göre sådana slag i crediten (den likväl till E. K. M:ts tjenst tämmeligen hafver varit) att jag samt Spiring hafver händerne fulla att redressera den igen, så att jag skyr att fås vid Agenterne, och synnerligen hafver jag att göra med Spiring förr än jag kommer honom till att continuera det. Anders Svensson salig och andra hafve ofta dragit växlar hit, ehuruväl de inga anordningar hafva haft, och jag mig väl kunnat excusera, hafver ock fuller varit så högt graverad, som någon annan E. K. M:ts tjenare; men skall ingen komma och säga att någon växel är disputerad, antingen att accepteras eller betalas, och förtryter mig på dem andre så mycket mera, efter jag altid hafver adviserat och bedt dem, att om de ingen annan provision hade (oansedt jag allaredan hafver haft ordres) skulle de åter draga på mig och Spiring igen, och vara försäkrade att deras växlar skola blifva betalte, och ofta intet annat dermed sökt, än att göra dem så väl som denna staten credit, men så hjelpa de mig sällan, men mest altid turbera mig och det som mest är att förtryta, uti små poster dem en part af dem, in privato, om så omträngde, utan sin skada och dock till E. K. M:ts tjenst kunde bringa upp. Hvilket jag allenast i underdånighet skrifver på det E. K. M. mina difficulteter allernådigst må se, att gifva någon förtröstning uppå undsättning härifrån i denna vinter, och om möjligt vore sådant framdeles remediera.

Till det 5:te Hvad E. K. M. befaller allernådigst om strumpor, skor och krut, så hafver jag låtit uppsöka i commisset hvad förråd här är blifvit af förriga år på pälsar, skor, strumpor, som oförderfvade äro, och sändt dem öfver efter innelagde designation**. I lika måtto hafver jag varit ute om strumpor och skor, att bringa upp och foga det härhos, så mycket i hastighet hafver här i staden varit till fångs, skall ock ännu söka lägenheter att skaffa öfver för vintern kommer, så mycket jag kan. Jag sänder efter inneliggande lista Dusincken till folkets kläder, som här är uppköpt på termin, och vill se till om jag något mera kan eftersända. Jag hafver aktat bättre att sända kläde öfver, än att kläda dem här, på det E. K. M. desto bättre kan kläda dem som E. K. M. hoppas bästa tjenst af att få. Krut kan jag för denna gång intet mera komma till väga, än 8 läster som jag öfversänder, men i vinter skall jag göra all min flit att bringa upp så mycket jag kan. Krut vore nog till fångs och

* Denna protest saknas.

** Denna designation saknas.

af måttligt pris, men efter denna staten är för högt utan »redding» (?) graverad, finner jag icke medel att betala det med, och uppå borgen kan jag icke väl få krut upp. Beder underdånigst att E. K. M. icke tager mig till onåd för det jag icke i allt Dess befallning kan stricte efterkomma.

Till det sista om E. K. M:ts resa åt Sverige finner jag nogsamt orsaker och motiver den i höst att anställa, på det allt måtte hemma desto bättre dirigeras, landsens ro och säkerhet i E. K. M:ts närvaro præsteras, medlen skaffas vid handen och andra motiver. Men när jag considererar det värk E. K. M. hafver sig i Tyskland påtagit, dess besvär, consideration och omständigheter, så ser jag ingen af E. K. M:ts tjenare som den bördan förmår att draga, som antingen hafver ingenii nog, eller authoritet nog hos vederparten, intressenterne eller soldatesquen. Det är allt ännu spädt, ingenstädes firmeradt, inga fasta medel vid handen. Så framt E. K. M. reste derifrån fruktar jag att allt i dess frånvaro ginge öfver ända. Vore värket ett år eller 2 gammalt, och man såge att E. K. M:ts stat derute kunde åtminstone defendera sig, och sådant vore imprimeradt i folkets sinne, kunde det fuller hafva sina skäl, och förmodas att finnas i samma stat igen. Nu är det allt annat, och skrifver jag detta, såsom den der här i landet hafver observerat detsamma i fast en olika sak; ty det första året mycket andra motus animorum et consiliorum hafver haft, och graverat mig mer än de efterföljande, ehuru tunga de eljest hafva varit. Status rerum et locorum är också derute distraherat, så att jag icke ser hvad E. K. M. för en tjenare skall få, som är bastant att dirigera det verket, och sustinera så kriget som tractaterne med en och annan furste och städer, hvilket dock ändtligen måste vara, och så framt E. K. M. reser af, måste der lemnas en, som E. K. M. förtror sakerne, så kriget som freden, och ehuruväl han om E. K. M:ts intention stricte måste vara instruerad, icke desto mindre måste han hafva så mycket ingenium och förtroende hos E. K. M. att han pro re nata libere må disponera, ty eljest skulle väl allt kunna gå omkull, förrän ny resolution ifrån E. K. M. komme. Nu kan jag intet se hvem E. K. M. det skulle kunna förtro, heller den sig skulle drista det att uppå taga. Detta Tyska väsendet är långt en annan sak, än desse Polska och Moskovitiska krigen, hafver andra motiver, annat svek att vederfås och kräfver andra processer, och att committera sådant många, dertill är saken ännu alltför oviss och förvirrad, och skall utan tvifvel framdeles gifva rättegångs actioner, men liten profit eller reputation. Jag ville gerna råda dertill att E. K. M. i vinter droge hem och ser fuller att mången det mera skall adpræhendera, men när jag consi-

dererar rationes status et belli sepositis consiliis privatis, då finner jag denna sak icke annorlunda än med en fast och stadig resolution vara näst Gud att gå igenom. Förutan detta, så ser jag tiden att vara förliden det E. K. M. i höst icke med beqvämlighet kan komma hem, och fördenskull att blifva så sent, att föga vore till att förrätta. Jag frucktar ock att der E. K. M. drager hem, skulle arméen och medlen utomlands mera taga af, än det kunde förmeras hemma med E. K. M:ts närvaro. Och efter ingen utskrifning i landet i vinter sker, och hjelperne äro eljest riktigt beviljade att continueras, menar jag att hvar officer måste obligeras till sin tjenst desto flitigare att göra, förmedelst E. K. M:ts special befallningsbref. Dock funderar sig detta mitt ringa consilium deruppå, att jag icke annat vet, än att allt är hemma roligt och ej heller med Danmark något missförstånd, eljest ville sakerne annorlunda rådas och observeras. Ett beder jag i underdånighet, att hvar häruti icke allt behagade, E. K. M. likväl ville upptaga och förstå det med nåder, icke annorlunda än jag det troligen och redeligen menar, till E. K. M:ts och mitt fäderneslands tjenst, önskandes af hjertat att Gud helsosamma consilia altid meddela och med en god och hugnelig utgång lycksalig göra ville. Befaller härmed E. K. M. samt Dess älskeliga Gemål, min allernådigste Drottning och bägge Eders Kongl. Maj:ters Högborne lifsarfvinge under Guds milda skydd till all god hälsa, stadig välmåga, lycksalig rolig regering, så ock seger öfver E. K. M:ts och Sveriges rikes fiender; och mig i E. K. M:ts nåder, underdånigst och ödmjukeligen. Af Elbingen den 28 October anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigste trogne och hörsamme
tjenare

Axel Oxenstierna.

№ 588.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Utaf E. K. M:ts nådiga skrifvelse sub dato den 23 October haf-ver jag uti underdånighet förstått, huru som E. K. M:ts dessein är till att tvinga fiendens läger, som vid Garz ligger, till en batalj, och

* Efter Horns egenhändigt skrifna original uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

alltså genom Guds den Alsmägtiges tillhjelp komma Magdeburg till undsättning, såsom ock förvidga vinterqvarteren; till hvilken E. K. M:ts lofflige dessein, så ock allt E. K. M:ts förehafvande, Gud alsmägtig sin nåd och välsignelse förläna ville. Och efter E. K. M. nådigast befaller att Herr Teuffel och jag våra betänkanden häröfver underdånigast upptäcka skola, så hafve vi härom confererat och befinne intet rådeligare än att sådant uti verket ställas måtte ju förr ju helldre, på det att icke fienden måtte förretirera sig in till sina fasta vinterqvarter, eller ock då han om E. K. M:ts dessein (efter som tiden allting upptäcker) någon vetskap bekommer, måtte hafva tid att ralliera till sig sina trupper, som uti Mecklenburg och omkring Magdeburg ligga. Väderleken kan ock, då det lider för mycket på året, blifva så intractabel, att det myeket kunde E. K. M:ts desseiner skada. Der till med, så vill det med tiden falla mycket besvärligt, att underhålla rytteriet i detta lägret. Och efter man utaf E. K. M:ts förslag judicerar, att det folket, som E. K. M. nu straxt kan komma till väga, är (om icke Gud vill straffa) nogsamt bastant emot det lägret, som vid Garz ligger något lyckligt att uträtta, så tyckes mig (både för ofvan bemälde skäl, så ock för det att tiden mera kan förminska de trupper, dem E. K. M. nu när för handen hafver, än som med ett tusende hästar eller något mera igen kan uppfyllas), att icke rådeligt vore till att retardera desseinen till dess att alla de Preussiske ryttare kunna passera Weichseln, efter som utaf Cantzlerens bref, det jag för några dagar sedan E. K. M. tillhanda sände, är till att se. Och hafver jag för denna orsakens skuld skrifvit uppå E. K. M:ts nådiga behag general-majoren Knipchusen till, och honom rådt, att (*han*) icke skulle fördröja trupperne vid Lauenberg, till dess att hela resten der kan ankomma, utan att han skulle allt efter handen, som de ankomma, låta dem begifva sig till Belgardt eller Cörlin, efter att de säkert nog dit kunna komma, och så mycket närmare tillhanda vore, så framt E. K. M. sin dessein maturera ville.

Det förslaget, som E. K. M. uppå denna arméen gjort hafver, det synes vara ställdt efter det förslaget, som jag E. K. M. sednast sände. Så ehuruväl bland fotfolket dagligen några affalla, dock hoppas jag att afgången icke skall kunna blifva så stor, att det skulle kunna E. K. M. förorsaka till att mutera sin dessein. Damitz prætenderar, att han kan låta mönstra sig stark med officerare och gemene till 18 eller 1900 man till fot; men ryttare tror jag icke att han skall hafva mycket öfver hundra hästar. Men om han sina värfningspenningar kunde bekomma, så förmenar han innan kort tid att kunna vara complett. Hall hafver öfver 400 väl monterade ryt-

tare, förutom Plates trupp, hvilken ock är till 50 eller 60 stark och ligger vid Colberg. Halls officerare och ryttare börja nu allaredan uppå att sollicitera om deras anreds-penningar, dem de efter beställnings-lydelsen in Nov. bekomma skulle, och frucktar jag för, att om de den icke bekomma, så skola många debandera sig från trupperne. Det E. K. M. mig nådigst befaller till att handla med officerarne, att de sina soldater någon försträckning göra ville, så framt med läningarne någon difficultät infölle, så vill jag det med flit göra och tviflar icke uppå officerarnes vilja, om allenast råd hos somlige kunde finnas. Hvad jag för kundskaper igår utur fiendens läger hafver bekommit, såsom ock hurusom jag hafver ärnat sakerna att anställa, så framt att bemälde aviser continuera, det hafver E. K. M. utaf mitt bifogade bref nådigst att förnimma. Men jag skall »näppest» tro annat, än att fienden rycker till sina vinterqvarter, så snart han lägret vid Garz qvitterar. Der nu E. K. M. så färdig vore till att följa honom tätt uppå hälen förr, som han sig uti sine qvarter (dem man hafver förment, att han skall vid Landsberg och Frankfurt vilja taga) befästat och inrättat hafver, så tviflar jag icke, att det skulle ske med E. K. M:ts största fördel, helst efter man förmenar, att hela Mark-Brandenburg skall mycket till E. K. M:ts sida inclinera, efter som E. K. M. utaf bifogade D. Winses aviser nådigst hafver att förnimma. Bemälte Doctor Wins är min värd uti Stettin. och efter han för 5 eller 6 veckor sedan begärde ett pass till Berlin (der han såväl bland Churfurstens råd som eljest sin slägt och förvandter hafver), hvilket jag honom icke hafver nekat, och derhos begärt att han ville oförmärkt förnimma hvad för affection E. K. M. uti den landsänden hafver att förmoda och hvad för besättningar de kejserske derinne hafva. Deruppå så bringar han mig bemälte relation, den jag för den orsaken skull så mycket trovärdigare håller, efter jag befinner honom vara till E. K. M:ts tjenst mycket affectionerad, och efter han utaf sina förvandter, som endels äro Churfurstens råd, fuller något hafver kunnat förfara, så ock sjelf hafver rest mest igenom alla platser, som någon kejserlig garnison inne är, och »geleget» (*läget*) i dem öfverslagit, och tyckes mig att E. K. M. väl skulle kunna med något gagn bruka honom i E. K. M:ts tjenst, antingen vid Berlinskc hofvet eller ock här i denna staden. Det E. K. M. nådigast mig befaller, att jag skall hålla allting tillreds till E. K. M:ts ankomst, så vill jag det uti underdånighet med flit efterkomma; allenast det tyckes Herr Teuffel så väl som mig orådeligt vara att E. K. M. skulle vilja samla alla trupper, såväl här ur lägret, såsom ock annorstädes ifrån till Stargardt, utan att E. K. M. kunde mycket oförmärktare och beqvämare marchera inåt

Gallnow, och dit stämma hvad för trupper ifrån Stargardt komma skulle. och då kunde man med denna arméen möta E. K. M. utanför Damm inuppå Gollnowske vägen. Uppå Archeli hästar hoppas jag, att E. K. M. skall kunna bekomma här i staden en god undsättning, efter ock de furstelige personer, som nu här med stater äro, väl alla skulle uti sådant fall sine hästar under Archeliet, med hvilken jag icke tviflar, det E. K. M. skall vela prævaluera fienden. Detta jag E. K. M. underdånigast hafver förmäla skolat, och befaller härmed E. K. M. etc. Datum af lägret vid Stettin den 30 October 1630.

E. K. M:ts
underdånigste och tropligtigste tjenare
Gustaf Horn.

Præs.: Stralsund den 4 Nov. anno 1630.

№ 589.

Bref från Riks-Cantzleren till Konungen *.

Efter K. M:t min allernådigste Herre mig allernådigst täckes communicera sin dessein och force, som H. K. M. acktar att bruka i tillkommande år i fält, så ock derjemte den disposition E. K. M acktar att göra emellan arméerne, och så de credita som förmodas att hafvas och nås till folksens entretenement, och befaller mig derjemte att jag min underdåniga advis och betänkande deröfver gifva skall. Så ändock jag dertill med bestånd intet vet att sätta, förutan det att månge particulariteter deraf mig icke alldeles kunnige äro, som fuller en, den der ett consilium rätt fatta skall, borde veta; utan håller derföre, att hvar och en af K. M:ts tjenare, som hafver med folket och räntorne att göra, må obligeras att præstera hvad som förslaget honom påförer och att han med högsta och bästa håg derhän arbetar, allt i tid att hafva tillstädes. Likväl efter K. M. behagar att veta mina fantasier öfver det ena och det andra, såsom ock der något af mig kunde tänkas upp, sådant ju att komma för E. K. M. att dijudicera och om något i K. M:ts egna förslag vore förgätet, det då att bruka till sin tjenst, hvarföre jag också mindre betänkande hafver haft, att göra ett project och det formera i det närmaste efter K. M:ts dessein, så vidt jag det begriper, allenast att

* Efter Original-brefvet uti Riks-Arkivet.

jag det något..... förändrar, såsom mig tycker att det vissast skall gå..... stå till att göra stat uppå.

E. K. M. aktar till sin desseins desto bättre utförande, sätta 5 arméer. En Royal armée under E. K. M:ts egen direction i Pommern och Mecklenburg, den andra vid Stettin under Fältmarskalkens commando, den tredje under Herr Teuffels commando i Hinter-Pommern, den fjerde under Hofmarskalkens commando i stiftet Magdeburg, och sist den Engelska arméen under Hamiltonerne adsisterad af Lesslie, vid Weserströmmen, och begripes garnisonerne i Pommern under arméerne. Desseinen och projectet äro odisputerligt gode, att man fienden distraherar och tvingar ad tuanda propria, och gifver dem malcontente luft och occasion sig yppa, och säkerligen retirera uppå. Men såsom desseinen är god, och helsosam, hafvandes sina fasta skäl, alltså efter medlen detta alt att ställa i verket äro knappa, icke proportionerade till desseinen och gå aldrig efter förslagen ut, derföre kan jag icke styrka att K. M. fattar sina consilia confuse, så i det man alt söker ställa i verket, tagandes der det är, och läggandes der det tarfvas, hindrar snarare och försätter sine desseiner, än dem befordrar, och der fienden i tillkommande sommar som troligt är, kommer med en stor makt på benen och sätter på hufvudet an, att man då för fel och manquement på medel skull måste hazardera hela staten och löpa resico af allt tillhopa på en gång, och difficultera K. M:ts consilia och actioner till det högsta, och det till äfventyrs allenast af fel på underhåll. Efter nu defensio sui firma et formata är krigets rätta fundament, och den beqvämaste offensio hostis, som göras kan. Dertill med ser jag och menar mig icke fara vilse deruti, att der K. M. kan i tillkommande år fast maintenera hvad E. K. M hafver händer emellan och att fienden intet kan emot honom uträtta. Att E. K. M:ts stat i Tyskland skall märkeligen blifva firmerad, fiendens desseiner desperate, och skall uppå allahanda olägenheter hos fienderne. som lasten i sina land draga måste, förutan andra Casus, som sig kunna tilldraga, och andra kring honom såsom en stor potentat af många nabor omgripen och besatt, kunna anstöta, så att K. M. icke allenast skall få tillfälle att sedan trycka efter, utan ock serdeles god occasion med ära och reputation att göra fred; efter som mig tyckes att detta Preussiska kriget med Polska kronan är ett friskt och lefvande exempel; hvarföre vill jag hålla det rådeligt, att garnisonerne i Pommern skulle först förordnas och separeras ifrån arméerne, icke att de in actionibus, när det kommer till pass, icke skulle conjungeras och brukas tillika, utan att vissa regementen dertill destinerades i hvar ort, sedan att dem vissa inkomster destinerades och de bästa

och importantaste försörjdes på en god tid, så att der arméerne, en eller flere, rebus et temporibus ita postulantibus måste gå af eller till, att K. M. icke desto mindre måtte på plattserne och passerne vara förvissade. Synes derföre garnisonerne således att kunna disponeras och underhållas.

	Reg:te	Comp.	Man.	Maj månads sold. R:dr.	11 månaders lähning.	Summa Rikdaler.
Strahlsund	2	16	2,400	13,840	70,048	83,888
Bardt	½	4	600	3,460	17,512	20,972
Små fläckar	1	8	1,200	6,920	35,024	41,944
Stettin	3	24	3,600	20,760	105,072	125,832
Stargardt	1	8	1,200	6,920	35,024	41,944
Treptows sida	1	8	1,200	6,920	35,024	41,944
Wolgast och Anklam	1	8	1,200	6,920	35,024	41,944
Beställnings-personer, Arkli folk och handpenningar på förslag	—	—	—	2,000	22,000	24,000
	9½	76	11,400	67,740	354,728	422,468

Detta debet, räknadt efter complette Compagnier och ordinancen, kan fuller modereras och afdragas den 5:te penningen för afgången på folket skull, så att rätta summan löper:

Maj månads sold:	11 månaders lähning:	Summa:
54,192 R:dr.	283,778 R:dr.	337,970 R:dr.

Credit.

Detta borde fuller just vara fatalt, men alldenstund man icke allt kan göra hvad man vill, så menar jag att dertill beqvämast deputeras de räntor och inkomster som man förmodar.

Utur Pommern neml.:

Pommerska räntan	100,000	R:dr.
Strahlsund	20,000	»
Än på 4 Compagnier	12,000	»
Pommerska Tullarne, som jag æstimerar	40,000	»
	172,000	R:dr.
Deficit	165,970	»

Till dessa räntorne måste förordnas en serdeles man, som omsorg drager allenast för garnisonerne, och Pommerska räntorne, så att allt i rättan tid efter den disposition som af K. M. göres, utgår och levereras; och efter deficit är stort, att han då menagerar räntorne det bästa han kan, så att deficit derigenom kan uppfyllas, och hvad som icke med menage kan erhållas, att han då söker med samma ränter att göra Credit, fast det än understundom drager någon skada med sig, allenast att conservera Staten, och hålla Garnisonerne altid

contente och väl försörjde, det jag tror, om man råkar en god karl, som vet att nyttja köpmansråd och adsistens, icke skall falla så svårt.

När Garnisonerne äro beställde och providerade, synes vara nödigt att tvänne arméer upprättas, och formeras. En Royal armée att opponera fiendens hufvudläger och makt, som förmodeligen skall i. tillkommande sommar uppkomma, eller att bruka och njuta efter lägenheten, om fienden af orsaker icke kunde komma upp, och den under K. M:ts egen direction. Den andra arméen så måttelig, under Feltmarskalken eller någon annans commando, som K. M. dertill förordna täckes, och den förnämligast till Oder-strömmens och dess dependentiers försäkring och defension, och så att tränga vidare in, der occasionen sig præsenterar.

Den första Arméen.

Debet.

	Reg:te	Comp.	Man.	1 månads sold.	11 månaders Lähning.	Summa Riksdaler.
Värfvade Regementen	16	128	19,200	110,720	560,384	671,104
Finska d:o	2	16	2,400	4,532	49,852	54,384
					6 Lähningar	
Värfvade ryttare	6	48	6,000	94,128	282,384	376,512
Inländske d:o	3	24	3,000	8,736	96,096	104,832
Handpenningar och frackter .	—	—	—	6,000	66,000	72,000
Felt Arkli folket	—	—	—	3,500	38,500	42,000
	27	216	30,600	227,616	1,093,216	1,320,832

När nu af detta Debet också afdrages för afgången skuld den 5:te penning, så löper rätta

Debet:

Maj månads sold:	11 månaders Lähning:	Summa:
182,092⅘ R:dr.	874,572⅘ R:dr.	1,056,665⅗ R:dr.

Credit.

Synes således att kunna commode disponeras, dragandes det ut af förslagen, dock något förändradt:

Utur Sverige	Ordinarie Landt-Räntan / Lands- eller Boskaps-skatten .	100,000 R:dr.	
	Stora Tullen	70,000 »	
	Salt-Licenten	30,000 »	
	Utskrifnings-hjelpen	200,000 »	
	Koppar-tullen	200,000 »	
	Kronans afrads-koppar 1000 Sk℔ à 40 R:dr	40,000 »	
	Spanmåls-utföringen på förslag .	108,000 »	748,000.
Utur Preussen			300,000.
			1,048,000.
Deficit			8,665⅕.

Den andra Arméens vid Oderströmmen.

Debet:

	Reg:te	Comp.	Man.	1 månads sold.	11 månaders Lähning.	Summa Riksdaler.
Inländske Regementer	5	40	6,000	11,330	124,630	135,960
Värfvade	4	32	4,800	27,680	140,096	167,776
					6 månads Lähning	
Värfvade ryttare	3	24	3,000	47,064	141,192	188,256
Felt-Arkliet och handpenningar	—	—	——	3,000	33,000	36,000
	12	96	13,800	89,074	438,918	527,992

Afdragen den 5:te penningen, så löper rätta debet på denna arméen:

Maj månads sold:	11 månaders Lähning:	Summa:
71,259$\frac{1}{5}$ R:dr.	351,134$\frac{2}{5}$ R:dr.	422,393$\frac{3}{5}$ R:dr.

Credit.

De förra Licenterne i Liffland	100,000	R:dr.
Ingermanlands Räntorne	80,000	»
Spanmåls-utförningen af Liffland och Ingermanland .	156,000	»
Ryska Spanmålshandelen	60,000	»
	396,000	R:dr.
Deficit	26,393$\frac{3}{5}$	»

På det jag nu må gifva mina skäl, hvarföre jag, uti detta Debet och Credit någon förändring gjort hafver, uti det som är uti K. M:ts förslag infördt, och det att ställa desto beqvämare till K. M:ts allernådigste dijudication: Ryttarne så väl som fotfolket uti hvar armée hafver jag något ökt, uti anseende af den afgång jag vet att folket alltid hafver, enkannerligen när det en månad eller 2 hafver legat i fält, och hade det gerna högre förmerat, för den arméen jag intet tviflar, skall i tillkommande sommar af fienden uppbringas och möta; men på det jag icke impossibilia förebragte, hafver jag ment det således att kunna modereras. Jag hafver ock dragit af utur Debet den 5:te penningen af den orsak, att när lähningarne falla riktigt och utan besvär, kan man ock mönstra och besigtiga folket så mycket bättre, och inspara den 5:te penningen, efter som krigsfolket dock aldrig finnes complett, ehvad man derom gör; så att den 5:te penningen väl krymper in, och serdeles der man allt vill räkna året omkring, så att hvad den ena kräfver mera, den andra fordrar mindre.

Hvad nu Credit vidkommer, hafver jag allenast följt min phantasie uti dispositionen, att Sverige och Preussen skulle fournera underhållet och contentementet till K. M:ts egen armée, och Liffland med Ingermanland till den andra arméen. Kan dock icke desto mindre förändras, utan skada eller betänkande om K. M. så behagar. Men att gå alla species af Credit igenom, så följer jag K. M:ts eget förslag öfver Landsräntorne, Boskapsskatten, stora Tullen, Salt-Licenten, utskrifningshjelpen, Item förslaget på Preussen öfver de 300,000 R:dr af Tullen, Item Licenterne uti Liffland, Ingermanlands-räntorne, Ryska Spanmålshandeln. Och så mycket jag kan dijudicera räntorne, finner jag ingen af förbemälte species för högt satt, så framt de icke allaredan äro öfver sig graverade, eller ock framdeles och emedlertid adgraveras, på hvilket fall jag menar största delen bestå på deras discretion, flit och trohet, som dem administrera, allenast att tiden rätt gifves, så att det kan presteras. Preussiska staten är fuller på sin ovissa inkomst (ty här ingenting kommer i consideration utan Licenterne) högt graveradt; enkannerligen när K. M. täckes att considerera huru osäker man på commerciernes lopp och licenterne är, som i år är »syndt», sedan att landet af ingen consideration är; Till det tredje, att denna med svår garnison och skansbyggning och underhållande är besvärad, och det som aldra värst är öfverlastadt med gälder, som detta år gjorde äro, och än i vinter måste göras; så att när K. M. det täckes betrackta, finnes ingen proportion emellan inkomsterne och utgifterne. Dessförutan blifver denna staten utan adsistence af andra orter, belastad med krutköp, nyvärfningar, och annat slikt, så att jag fuller vet det K. M. skulle kunna hafva den tjenare här, som icke allenast skulle difficultera sig med goda skäl, utan ock fordra hjelp utur kronan; men ehuru derom är, så skall jag efter min pligt låta mig vara saken angelägen, att hädan må presteras hvad K. M. hafver pålagt, så att hvad hädan skall, må till tid skaffas, allenast att denna staten icke må extra ordinem graveras, förr än han med gälds betalning och creditens erhållande finner någon utväg. Förutan detta vet jag fuller min pligt att göra allt det possibelt är, och der jag kan icke allenast göra det som pålagdt blifver utan deröfver, skall jag vinlägga mig derom och hålla det för en lycka att jag kunde komma det till väga och göra K. M. contentement.

Belangande copparn i Svenska Credit, hafver jag detta förändrat allenast fördenskull, att jag ser K. M. aldramäst med den handeln försättas, och så framt K. M. täckes med kopparhandeln att continuera, ville jag gerna önska, att K. M. måtte blifva tjent; men finner i sanning att ehuru stor han står på papperet, går han dock intet

ut, tappas mycken tid, lider skada på afslag, intresse, omkostnad och annat slikt, och när allt går omkring och blifver noga æstimeradt hafver K. M. näppeligen sina utlagda penningar igen. Sättes kopparberget på Tull, skeppund à 20 R:dr, så går K. M:ts inkomst juste; och ehuruväl det en ränta är, som dageligen faller, så skall hon ändock hafva det med sig, om hon blifver rätt menagerad, att der kan göres en fast Credit på. Dock så framt af handeln profit för K. M. är att göra, det jag ställer derhän, så är denna post så mycket bättre och större, och kommer till gagns. Eljest hafver jag icke heller värderat kopparen högre än à 40 R:dr, icke derföre, att man ju bör söka den bästa marknaden, men att jag ser honom slås af på alla orter, ser intet rebus sic stantibus någon apparence att han hastigt skall resa, och fördenskull heldre att fatta förslaget, såsom det kan gå, än att göra det stort, allenast för en syn skull.

Spanmåls-utförningen hafver jag skiljt i Sverige vid stora tullen, och i den staden att K. M. hafver der satt båda på 100,000 R:dr hafver jag stora tullen låtit blifva vid sin förriga 70,000 R:dr och värderat spanmåls-utförseln utur Sverige och Finland à 108,000 R:dr. Jag hafver förnummit af K. M:ts förriga bref, att K. M. hafver frigifvit spanmåls-utförseln emot 24 R:dr lästen Råg, och Kornet lästen 18 R:dr. Så framt K. M. denna resolution täckes i tillkommande sommar att practisera, då menar jag att man säkert på utförseln ett sådant förslag skulle kunna göra, icke att det just så skall löpa, utan att det är resonnabelt, och för detta väl mera skedt.

Att Hamnen

	Råg.		Korn.	
I Stockholm utgifver	500	Läster.	500	Läster.
» Telje	200	»	200	»
» Nyköping	300	»	200	»
» Norrköping och Söderköping . .	1,500	»	1,000	»
» Calmar	50	»	50	»
» Westervik	50	»	50	»
» Götheborg	300	»	200	»
» Åbo	1,000	»	500	»
» Helsingfors och Borgo	200	»	200	»
» Wiborg	500	»	300	»
	4,600	Läster.	3,200	Läster.

Oansedt att dessa poster väl kunna gå ut, förutan landets skada, likväl efter det äro ovissa poster, hafver jag uti mitt förslag modererat dem på rågen 3000 läster, och kornet 2000 läster. Icke måste man heller deraf judicera, att dessa åren litet är utgånget, ty alldenstund alla man hafver vetat det vara förbudit, så hafver hvar förtärt det

sine, och ingen köpman heller varit derefter ute. Eljest der man vill se de förriga åren, och enkannerligen Östergöthland den tid Hertig Johan lefde, och Nyköping och Telje, den tid K. M:ts Fru Moder lefde, skall väl befinnas, hvad stora Poster som utgångne äro.

Dock så framt K. M. härtill resolverar, så måste arrendatorerne af tullen intet hafva dermed att göra, utan sättas en synnerlig man på provision som hafver sin fullmäktige på hvar ort och tager förre licenten upp, och att alla Ståthållare så väl som tullnärer äro förpligtade att gifva honom besked, och ingen spanmål utgå utan hans eller hans fullmäktiges vetskap och tillstånd på K. M:ts vägnar.

Hvad Lifländska Crediterne vidkomma, vet jag om Ingermanlands räntor intet till att skrifva, såsom en sak den mig okunnig är; menar ock att efter garnisonerne icke äro stora i landet och andre utgifter väl kunna afskäras, då skulle man fast af de gamla pundtullar, så ock några landsräntor, item af måttliga stationer och hjelper, som icke skrämde folket att bygga landet, eller drifva bönderne sin kos åt Ryssland, lätteligen kunna underhålla garnisonerne också utan landets besvär, och sedan deputera de anställde licenterne helt och hållet på tyska staten, på hvilket fall, der commercierne icke turberas och spanmålshandeln går fri, jag intet tviflar att licenterne väl 200,000 R:dr draga skola, eller ju intet långt derifrån, hvar icke mera; så att jag menar den posten 100,000 R:dr utan difficultet att kunna præsteras och väl mera. Men att jag hafver också på Liffland fört spanmåls-utföringen à part ifrån de andra licenterne, är denna orsak: att efter jag hafver sett af K. M:ts bref, det spanmålsutförseln i Liffland är frigifven emot 30 R:dr lästen, så hafver jag derföre gjort deruppå en sådan räkning, att der K. M. ville efter licent-ordningen låta taga de förra licenterne à part, och sedan låta gifva 24 R:dr för en läst råg, och sedan 18 R:dr för en läst korn, såsom i Sverige, att K. M. väl åtminstone skulle nå den post som jag anslagit hafver nemligen . . . . 156,000 R:dr.

Fundamentet till mitt Förslag är detta: att jag hafver skattat det om året skall föras och skeppas:

		Råg.		Korn.	
Utur	Riga	1,000	Läster.	500	Läster.
»	Pernau	1,000	»	500	»
»	Reval	3,000	»	2,000	»
»	Narwa	1,000	»	500	»
»	Nyen	1,000	»	1,000	»
		7,000	Läster.	4,500	Läster.

Dock hafver jag dessa icke högre satt, än på rågen 5,000 läster, och korn 2,000 läster.

På denna posten gör jag mig i mitt sinne viss, så framt det rätt blifver menageradt, och det af denna consideration, att i Liffland i år skall hafva varit en tämmelig års-växt, så ock i Ingermanland, hvar nu i tid hos adel och borgare blifver vetterligt att de skulle få under sådan condition skeppa ut och vara der förvissade uppå, skulle hvar föra till stads hvad han kunde mista; och der det icke förr skedde af misstroende, sker det dock på sommaren, när man ser att seglatsen och commercierne gå fria. Mig tycker ock att gouverneurerne der i landet skulle genom köpmän väl kunna drifva, att spanmålen utur Ryssland måtte föras på K. M:ts hamnar och enkannerligen utur de närmaste länen, så att häruppå uti mitt sinne intet tvifvelsmål faller, helst efter spanmålen mycket är begärlig, och synes icke att skola stort afslå, förr än ny årsväxt kommer; ty så länge som spanmålen är så dyr, kan detta practiseras af K. M.; men sedan och när sädens pris faller, är härmed intet att uträtta. Vill nu K. M. blifva vid denna nya och höga licenten och gifva dermed kornhandeln fri, så hafver det den skäl, som sagdt är. Men der K. M. vid denna dyrheten vill continuera inköpet i Liffland, rågen á 40 R:dr och kornet à 32 R:dr, så menar jag att der sakerne rätt drifvas, att K. M. kan nogsamt hafva före:de 156,000 R:dr och ändock mera deraf och det således: när en läst råg köpes à 40 R:dr en läst korn à 32 R:dr, sedan de förriga licenterne gifvas deraf, hvar på sin ort, och att licenterne med frakt assurance, eller bodmerii eller andra omkostnader räknas tillsammans à 15 R:dr lästen, till rättare och mer particular räkning; sändes alltså till Holland att säljas råg à 170 fl. är 95 R:dr 10 sk. och kornet à 140 fl. är 78 R:dr 20 sk., löper:

			Inköp:	Omkostnad:	Försåldt:
Råg	5,000	Läster	200,000 R:dr.	75,000 R:dr.	476,000 R:dr.
Korn	2,000	»	64,000 »	30,000 »	156,800 »
	7,000	Läster	264,000 R:dr.	105,000 R:dr.	632,800 R:dr.

Summa: Inköp . . . . 264,000.
Omkostnad . . 105,000.
Vinst . . . . 263,800.

Så framt nu alla landen vilja draga spanmål, såsom det sägs, icke allenast om Nederland, som är nödställdt, utan ock om Frankrike, England, Skottland, etc. etc., då är apparentligt, att spanmålen skall högre kunna säljas, och kommer det då K. M. till profit; men om det ock slår felt, måste man stå den faran, hvarföre ock af nöden är att K. M. resolverar, antingen att blifva vid inköpet eller att gifva det fritt emot föreskrefne höga licenter och sedan låta sådant hvar man i tid veta; och det sedan på år och dag intet changera;

ty eljest skall H. K. M. intet finna det gagn deraf som man intenderar. Mig tyckes fuller att licenterne gå säkrast, och skulle jag fuller hälst vilja råda till dem, såsom ett medel såsom faller dageligen i handen och kan göras Credit uppå. Men der K. M. ock ville continuera inköpet på ett år tillgörandes för Riksens nöd skull, ville jag icke heller stort afstyrka det; tror ock fuller att om det rätt drifves, att det skall gifva mera profit, och rätta K. M. an en stor Credit, synnerligen i Amsterdam; men så måste det köpet drifvas och dirigeras antingen utur Amsterdam, der kornhandlarne bo och dit kornhandeln går, eller utur Preussen medan i Dantzig sätet är af kornhandeln i Östersjön dit de arrivera som den tractera och der man en del först och beqvämligast kan dömma, hvar skada eller gagn är att taga, och sådant af deras contenance som den handeln förstår.

Det vore fuller godt att directionen sutte i Liffland, men efter inga skepp gå dit, utan de som veta sig der last, eller hafva desto säkrare aviser derom, derföre kommer ingen dit, som icke dit styrd är, och han in loco alltid observerar marknaden efter köpmansvis. I Sundet hade det väl sina skäl, men såsom der icke sitta några synnerliga köpmän eller factorer, så hafver det ock sin difficultet, och låter icke heller så lätt practisera sig.

Ehuru det ock är, så framt K. M. continuerar köpet, är af nöden att annan ordre med betalningen göres i Lifland, och att inköpet icke blifver en species coactionis på hvilket fall, förutan annan vedervilja, K. M. icke njuter det till hälften, utan att den der inköpet dirigerar visar hvar och en penningarne förut, på det hvar man må moveras för betalning att upplåta sitt godvilligt, och soulagera således med bar betalning sin förtret han hafver fattat att icke få sälja det så dyrt som markegången är, öfver hvilket allt synnerlig ordinance göras vill.

Om den Ryska spanmålen håller jag det derföre, att efter K. M. hafver en gång permoverat Storfursten i Ryssland dertill, att det inköp icke bör negligeras, och för den skull ställes sedan ordres uppå, att det mainteneras både för det gagn man kan hafva derpå, såsom ock för den consequence sådant kan hafva med sig, och vill jag hälst råda att K. M. kunde förmå så mycket, att spanmålen måtte föras på Narwa eller Nyen, hvilket skall göra tidigare retour med mindre omkostnad.

Detta hafver jag således velat mentionera om Crediternes visshet eller ovisshet, och huru jag menar att de äro att menagera. Belangande hvar månads Debet à part, och den disposition i Credit dermot är gjord i K. M:ts Förslag, så ändock posterne fuller äro visse,

likväl när jag åtskilliga omständigheter betracktar, först besväret att få upp dem, sedan ovissheten att få fram dem, också en part varor att föryttra, och huru ovisst det går med commercerne och licenterne, och hvad deraf dependerar; då tycker mig förslaget fuller må disputeras emot dem som administrera sakerne, men K. M. intet således att kunna fatta sin stat. Hvarföre jag heldre ville Debet och Credit således fatta, som posterne synes att kunna och ändteligen måste utur medlen presteras:

Debet är månadtligen efter mitt förslag:

	Majus.	*Junius.*	*Julius.*	*Augustus.*
Stora Arméen . .	182,093 R:dr.	95,821 R:dr.	58,169 R:dr.	95,821 R:dr.
Mindre Arméen .	71,259 »	40,478 »	21,653 »	40,478 »
	253,352 R:dr.	136,299 R:dr.	79,822 R:dr.	136,299 R:dr.
	Septembris.	*Octobris.*	*Novembris.*	*Decembris.*
	58,169 R:dr.	95,821 R:dr.	58,169 R:dr.	95,821 R:dr.
	21,653 »	40,478 »	21,653 »	40,478 »
	79,822 R:dr.	136,299 R:dr.	79,822 R:dr.	136,299 R:dr.
	Januarius.	*Februarius.*	*Martius.*	*April.*
	58,169 R:dr.	95,821 R:dr.	58,169 R:dr.	95,821 R:dr.
	21,653 »	40,478 »	21,653 »	40,478 »
	79,822 R:dr.	136,299 R:dr.	79,822 R:dr.	136,299 R:dr.

Credit.

Såsom mig tyckes att det skulle kunna något när gå:

	Majus.	*Junius.*	*Julius.*	*Augustus.*
Ordinarie Landsräntan med boskaps-skatten	50,000.	10,000.	10,000.	10,000.
Stora Tullen	——	10,000.	10,000.	10,000.
Salt-Licenten	——	5,000.	5,000.	5,000.
Utskrifningshjelpen	——	——	——	——
Koppar-tullen	50,000.	25,000.	25,000.	25,000.
Kronans koppar	——	10,000.	10,000.	10,000.
Spanmåls-utförningen	——	20,000.	20,000.	10,000.
Preussiska staten	50,000.	50,000.	30,000.	20,000.
Lifländska licenterne	15,000.	15,000.	10,000.	10,000.
Ingermanlands räntor	——	30,000.	——	——
Lifländska spanmålsutförningen	——	50,000.	25,000.	25,000.
Ryska kornhandeln	——	——	——	——
	165,000.	225,000.	145,000.	125,000.
Deficit	88,352.	——	——	11,299.
Excedit.	——	88,701.	65,178.	——

	Septemb.	*Octob.*	*Novemb.*	*Decemb.*	*4 följande månader conjunctim.*
Landt-räntorne } Boskaps-hjelpen }	10,000.	10,000.	——	——	——
Stora tullen	10,000.	10,000.	10,000.	10,000.	——
Transport:	20,000	20,000.	10,000.	10,000.	——

Transport:	20,000.	20,000.	10,000.	10,000.	——
Salt-Licenten	5,000.	5,000.	5,000.	——	——
Utskrifnings-hjelp	30,000.	30,000.	30,000.	30,000.	80,000.
Koppar-tullen	10,000.	10,000.	10,000.	10,000.	35,000.
Kronans koppar	10,000.	——	——	——	——
Spanmåls-utförning . . .	8,000.	2,000.	2,000.	1,000.	——
Preussiska staten	20,000.	30,000.	50,000.	50,000.	——
Lifländska licenterne. . .	10,000.	10,000.	15,000.	15,000.	——
Lifländska spanmåls-utförningen	6,000.	10,000.	20,000.	20,000.	——
Ryska kornhandeln . . .	——	10,000.	10,000.	10,000.	30,000.
	119,000.	145,000.	170,000.	155,000.	145,000.
Deficit	——	——	——	——	287,242.
Excedit	39,278.	8,702.	90,179.	18,701.	——

På detta sättet menar jag att allt kunde riktigt gå ut, och så framt det icke sker, hafva de billigt att svara som förestått, och der för den skull månadssolden och Consequenter expeditionen utan skada kunde differeras usque in Junium, menar jag att den icke skulle gifva stora difficulteter. Men så är det dock icke min mening att K. M:ts tjenare, som administrera sakerne, skulle stricte hålla sig vid för:ne disposition, och om något icke äfven ginge ut till tid, skjuta skulden på uppbördsmännen, eller felet på Bergslagen, commercierne, eller annat slikt, utan när K. M. hvar sin tjenare och officerare tillslogo för:ne räntor, som man vet att höra K. M. till, och är in rerum naturæ, och måste komma, fast det än under stundom dröjes; att hvar och en dock likväl obligeras att göra Credit, taga upp på intresse, eller eljest negotiera det, och sedan betala det riktigt af räntorne, som falla och deputerade äro. Finnes då skulden hos uppbördsmännen, så præstere den skadan och intresset som skyldig är. Är det också, att berget intet vill gifva, commercierne intet vilja gå och conseqventer inga licenter falla, att då K. M. sjelf drager det intresse, och tager sin skada, och intresse igen i sin stats conservation, och desseiners fortsättning.

Härhos måste jag ändock ett förslagsvis påminna, om K. M., när desse Credit och Debet äro riktigt gjorda, och ordinerade, om icke K. M. då skulle finna godt, att partera Debiterne emellan Svenska, Preussiska och Lifländska staterne proportionaliter efter uppsatte Crediterne, och tillslå hvar stat sina vissa regimenten till häst och fot, som hvar skulle vara obligerad riktigt månadtligen att underhålla; såsom ock huru mycket hvar stat till handpenningar och på artilleriets folk skulle månadtligen lefverera i Ränte-kammaren, och att hvar stat till den ändan hade en viss man i lägret, som toge upp på växel, när icke provision vore för handen. Att jag detta rådsvis föreslår, movera mig dessa skäl: 1:o att jag menar deraf en

ärlig och K. M. nyttig æmulation att skola uppväxa emellan K. M:ts tjenare och officerare, att ingen uti flit och arbetsamhet skall gerna vilja cedera den andra, efter han ser sig sina fauter under en annans arbete intet kunna dölja, eller med excuse draga sig undan. Sedan menar jag krigsfolket att kunna bättre contenteras om någon faut på penningar infölle, i det K. M:ts tjenare också kunde i sådane fall göra sig hos sjelfva officerarne Credit att desto bättre hålla folket content till penningarne fölle, till hvilket de så mycket skola vara benägnare, när de se sig med betalning gå säkert, och skulle förtaga K. M. många difficulteter, efter som jag fuller sjelf här hafver en del försökt, och näppeligen annars uti dessa difficulteter hade kunnat gått igenom, dock står det allt till K. M:ts betänkande och resolution.

Således, eller på ett annat desslikes sätt, vore min fantasie att K. M:ts krig och arméer i Tyskland fattas och disponeras skulle, så att om man intet vidare kunde komma, detta ju gjordes, och icke i någon måtto turberades. Men icke desto mindre, såsom K. M:ts desseiner med åtskilliga arméer och diversioner att distrahera fienden, äro högnödiga och nyttiga der de sig låto practisera, alltså menar jag ock det derhän billigt all flit och åhåga måste vara vänd.

Jaag ser K. M. destinera emot våren förutan de 2 för:de arméer, ändock 3 andra: en under Herr Teuffel i Hinter-Pommern att rycka in i Schlesien; den andra under Hofmarskalken, att impatronera sig af Elben med; och den tredje under Hamiltonerne och Lesslie att göra sig mästare af Weserströmmen. På Herr Teuffels armée göres Debet, enär det ena regementet, som under garnisonerne kommer är afdraget, på 175,517 R:dr och på Hofmarskalkens armée debet på 99,316 R:dr, neml. 1 månads sold och 2 månaders lähning; det öfriga som jag ser, sättes derhän, att de sig sjelfve underhålla skola. Den 3:dje under Hamiltonerne ser jag att vara lemnadt utur förslaget, utan tvifvel af den consideration att den sig »förhoppligen» antingen sjelf skall underhålla, eller nå sitt entretenement (som häribland Engelska köpmännen ville utspridas) af konungen i England. Kan detta ske och nås, låter det sig intet disputera att det ju vore godt, och så vidt hopp är dertill, arbetar man billigt deruppå, såsom en sak, derhän rätt conduceras af Hamiltonerne och Lesslie, skall hafva mer in recessu än det i begynnelsen synes, och kanske göra K. M. ett lätt krig. De andra tvennes Debet är tillsammans 274,833 R:dr, räknade på complette regementen och compagnier, hvilket jag menar väl vara att ställa i verket med 240,000 R:dr på förslag, der man dem hade »parat». Att komma dem upp, och icke aldeles negligera dessa desseiner, non turbato principali negotio, menar jag detta vara det endaste medel, som är K. M. eget,

att sedan Svenska, Preussiska och Lifländska staterne efter förriga förslag intet äro graverade vidare än som kronornes räntor i sig sjelfva äro och böra utgå, och tiderne med därhos så tagne äro, att de synes allt att kunna hållas, så att jag menar fauten allenast att komma på officerarne an, om det icke efterkommer allt, då K. M. graverade extra ordinem hvar stat proportionaliter att skaffa en del till för:ne summa, hvilket jag efter min fantasie vill sätta på 150,000 R:dr, dem så dividerandes, att Sverige skaffade 75,000 R:dr, Preussen 50,000 R:dr och Liffland 25,000 R:dr, arbetandes deruppå i vinter att hvar stat skaffade sin post jemte det förra hos K. M. tillstädes ad initium Maj. Hvar nu K. M. dessa 150,000 R:dr sig på sådant sätt läte göra gode och sedan behagade och judicerade sitt eget förslag gjordt på sin och Feltmarskalkens armée, att vara stort nog, så att K. M. täcktes att employera till de andre arméerne det som jag hafver ökat på K. M:ts och Feltmarskalkens armée, neml. 16 compagnier värfvade och 4 compagnier landtryttare, så att 2 regementen knecktar på K. M:ts egen armée, och 3 comp. värfvade ryttare, och 2 regementen knecktar på Feltmarskalkens armée, då skole icke allenast alla dessa 4 arméer väl kunna anrättas, utan ock stärkas eller entretementet räcka längre till, än på de 3 satte månaderne och faller då K. M. till nytta och profit, allt hvad man antingen i stationer, contributioner, inqvartering, lån och negocierande kan njuta af landen, som K. M. förmedelst sina arméer, genom Guds milda tillhjelp, kan inkräckta och göra sig till nytta, antingen att bättre underhålla folket eller det att stärka och (*för-*) mera.

Och är detta så hvad Jag till att dechargera mig af min pligt hafver ment nödigt genom min skriftliga discours att annotera, adproberandes icke så stort min fantaisie, såsom den resolution som K. M. tager eller tagandes varder, till hvilken jag enkannerligen lycka och välsignelse af Gud önskar; så kan ock fuller hända, att Sverige och Liffland mera eller mindre kunna göra till saken, än jag mig imaginerar och fördenskull ställer allt derhän, hvad andra kunna göra eller icke; intet tviflande att hvar och en låter sig vara angeläget sin trohet och flit K. M. och fäderneslandet att visa. Allenast att jag till beslut, detta om Preussiska staten måste härhos sätta, att ändock K. M. vet, och framdeles när ryttarne äro affärdade, skall gifvas en pertinent besked uppå, det denna stat öfver alla andra med stor gäld är graverad, hafver ock stora ordinarie speser uppå sig, likväl hoppas jag de 300,000 R:dr som på Preussiska staten sättes, att præstera; och skall mig vinlägga i vinter, om jag lefver, att göra provision till de 100,000 R:dr, som fordras in Majo, att hvad licenterne icke tillräcka, det dock må kunna uppbringas, och af licenterne

betalas; så att der de andra vilja så flitigt efterkomma hvad dem blifver pålagdt, hoppas jag så att disponera allt här, till K. M:ts förändring och bättring, att inga K. M. desseiner för det som hädan är förordnadt skulle behöfva att sättas tillbakas, och der practicabelt är mer att göra, skall jag efter min plikt intet låta af det som kan fortsätta och stärka K. M:ts desseiner. Actum Elbing den sista October anno 1630.

Axel Oxenstierna.

№ 590.

Bref från Riks-Cantzleren till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Mig äro några åtskilliga E. K. M:ts allernådigste skrifvelser daterade Ribnitz den 4:de, 5:te och 14 October, här den 28 ejusdem väl lefvererade vordne, ibland hvilka tvänne äro, förmedelst hvilka ock bifogade förslag **, E. K. M. allernådigst hafver täckts att communicera mig sina consilia öfver tillkommande års krig, och annan sin dessein med kraftig skäl remonstrerandes, att man nu billigt måste söka (sedan så vidt är kommet) att förmå fienden med vapens tvång till en ny religionsfred i Tyskland, och att sätta våra religionsförvandter och E. K. M:ts fränder och andra vid Östersjön i sin förriga stat igen, och det förmedelst att man bragte krigslasten in på kejsarens arfland, samt de catholske sjelfva, på hvilket fall en god utgång vore till att förmoda. E. K. M. föreslår också upprättandet af 5 arméer, och hvad medel E. K. M. dertill aktar att bruka, med nådig befallning att jag mitt ringa betänkande och consilium underdånigst upptäcka skulle, och eljest i synnerhet låta veta, om jag de poster som på denna staten äro förde kan verificera, och E. K. M. till Majum öfversända 100,000 R:dr efter som det allt i tvänne E. K. M:ts skrifvelser vidlyftigare är deduceradt. Allernådigste Konung! Stora saker äro svåra och hafver med sig stort besvär, och ändock deras tyngd ofta synes att vilja en undertrycka, så måste dock sättas på Gud största liten, och med courage, patientie, och flit, sökes alla difficulteter att superera. Väl hafver jag sett, och ser än hvad E. K. M. hafver för en börda uppå sig; men Gud som verldens stat i denna tid så hafver ordineradt, och E. K. M.

---

* Efter Original-brefvet uti Riks-Arkivet.

** Detta förslag saknas.

underligen fört i detta spelet, Densamme hoppas jag skall gifva goda consilia, och kraftigt utförande, med en lycksalig utgång. E. K. M. gör mig ovärdig den nåden och fråga mig allernådigst mitt ringa consilium. Jag vill gifva det hörsammeligen med korta ord. Alla Kejsarens och Ligans goda ord äro bedrägeri, dermed de hafva förbländat och spottat vapnen utur händerne på alle Evangeliske Churfurstar, Furstar och Ständer i Tyskland, tilldess de äro blefne dem alla mägtiga, och nu alla sina promesser oacktadt gå med en allmännelig persecution fort. Hvad på andra improberas måste man ackta sig för icke sjelf bryta uti. Är bättre af en annans skada, än af sin att blifva klok. Jag märker fuller att kejsaren gifver god ord, och skrifver efter lägenheten höfligen nog; men så hafver brefvet mycket in recessu och en hård knut. Mig tyckes det att vara tempereradt ifrån injurieuse ord, till den ända, att man vill se utgången på den Fransyska tractaten och Italienska kriget, och derefter moderera kriget och freden med E. K. M.; hvarföre jag ock underdånigst derföre håller att kejsaren bör på samma sätt af E. K. M. tracteras med goda ord, för verldens judicia skull, men efter man vet hos det partiet ingen candor eller sinceritet vara, att E. K. M. derföre på Gud och vapnen allenast tänker, och der söker medel att tvinga dem med tiden en ärlig fred af. Mig tycker ock efter mitt ringa förstånd E. K. M. ingen bättre intention att kunna hafva, och ej någon favorablare orsak till sina vapen att kunna invända, än renovationem pacis publicus religionis et prophanæ, tum restitutionem libertatis ac rei communis ac denique amicorum, nec non statum pristinum accolarum maris Balthici. Och så sina consilia och desseiner derhän dirigera, att icke återvända eller afstå förrän E. K. M. genom Guds nåde hafver kunnat genomtränga, ställandes det öfriga till Guds milda disposition.

Detta att ställa i verket, tror jag fuller att inge bättre och beqvämligare medel kunna finnas, är hvar E. K. M. kunde sådane 5 arméer anrätta, som i projectet äro införda; ty kunde E. K. M. med en armée rycka genom Neumark i Schlesien, med en annan fatta Weserströmmen, så ser jag icke huruledes fienden en Roial armée skulle kunna föra emot E. K. M. i Mecklenburg eller Mark Brandenburg, med mindre han är absolut Herre af Churfurstendömet Saxen, och ändock besvärligen, så länge Magdeburg håller med E. K. M. Hvar ock fienden med de tvänne arméer distraherades vid Weserströmmen och i Schlesien, ser jag icke hvadan de andra tvänne under Fältmarskalken och Hofmarskalken * icke skulle sig

* Hofmarskalken, öfversten Diedrich von Falckenberg, Magdeburgs tappre försvarare.

kunna conjungera med E. K. M., heller ju hålla dess sida i nejden, så att E. K. M. i det fallet synes att vara mäktig nog, att kunna bjuda en Roial armée hufvudet eller, der då några difficulteter fienden distraherade och presserade, en dels att göra hvad man ville. Jag kan icke heller annars judicera, än såsom jag ser E. K. M. det sjelf æstimera, att om medlen af contributioner och inqvartering fienden förtages, och lasten all deriveras in på kejsarens land, och prästernes gods, att de på lycktone skulle ingå sådane conditioner, som man dem ville föreskrifva, enkannerligen der emedlertid någon annan mäktig fiende blefve emot kejsaren uppväckt. Och hvar än intet annat hände, så är förmodeligt, att mången som nu sitter och suckar i Tyskland, men nu af räddhåga intet rörer sig, der han finge rådrum och uppvatten lätteligen skulle stå upp emot kejsaren, öka E. K. M:ts partie och sticka an en eld efter den andra, der Gud någon lycka täcktes förläna.

Hvad nu anlangar possibiliteten att anställa sådana arméer och dem underhålla, och mitt ringa betänkande öfver E. K. M:ts förslag, så efter hela deliberationen, eller ju dess principal punkt på den beror, och gifver största difficulteten, derföre hafver jag ment mig icke göra det E. K. M. skall vara misshageligt att jag speciali scripte hafver gifvit deröfver min mening i underdånighet an, och så derhos mina rationes, som mig till samma min mening hafva moverat; vill mig för den skull derhän i underdånighet hafva refererat. Sådant hafver jag icke gjort för den skull, såsom skulle jag mera approbera min fantasie än hvad E. K. M. hafver deröfver resolverat, utan allenast till den ändan att efter jag icke nu hafver den äran att få efter förriga sedvana i E. K. M:ts närvaro alla convenientier och inconvenientier debattera, att jag dock likväl frånvarande, så mycket sig skrifva låter, må mentionera min mening och dess rationes. Duga de intet, så hafver jag allenast dechargerat mig, och hoppas dock icke desto mindre att allt blifver nådigt upptagit; men är der något upptänkt till E. K. M:ts tjenst och behag, skall det vara mig kärt. Detta vill jag allenast härhos ödmjukeligen ihågkomma, att ehuru besvärligen det faller, så dristar jag mig dock fuller att göra E. K. M. den underdåniga förtröstning, att jag, om jag lefver, fuller skall utur denna staten præstera E. K. M. de 300,000 R:dr i tillkommande år, och ehuru väl jag icke ännu säga kan, hvar jag skall taga det, likväl skall jag fuller arbeta derhän, att på samma post de 100,000 R:dr till Maj månad må præsteras; så att E. K. M. för den skull intet skall behöfva att sätta något tillbaka som eljest till E. K. M:ts fördel och nytta kan företagas. De nya värfningarne E. K. M. mig allernådigst befaller att taga i ackt, skall jag ej heller

försumma, så mycket här kan præsteras; derom jag mera particulariteter, när allt krigsfolket som affärdas skall, är sin kos, underdånigst skall skrifva.

Emedlertid recommenderar jag mig ödmjukeligast i E. K. M:ts nåder; och beder den högste Gud att vilja mildeligen bevara E. K. M., dess älskeliga Gemål, och Högborne Lifsarfvinge ifrån all olycka, förläna stadig hälsa, lycklig välmåga, rolig regering och seger öfver E. K. M:ts fiender och i allt godt råd och lyckosam utgång. Af Elbingen den 2 November anno 1630.

E. K. M:ts
underdånigste, trogne och hörsamme
tjenare

Axel Oxenstierna.

№ 591.

Bref från General-major Knijphausen till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

E. K. M. anderweit gnädigstes Schreiben vom 27 passato, ist mir gestriges Tages wohl eingebracht, worinnen E. K. M. mir die Effectuirung des verfassten Colbergischen Bloquements und wie ich mich wegen der Preussischen truppen verhalten solle, gnädigst anbefohlen. Nun referire ich mich zuförderst unterthänigst zu meine zwey vorige unter datum des 30 und 31 jüngsten und verhälte E. K. M. hiemit nicht, wie dass der Obrister Hebron nächsten Abend von Schiefelbein wieder zurückgekommen und diesen Bericht gebracht, dass er selbige Stadt und Schloss zu unsere Securitet und einer Vorwache nicht allein sehr bequem und nöthig, sondern auch dermassen defensable befinde, dass die Reiterey in der Stadt vor entreprise sicher, und, wann man des Feindes Anzuges halber die Reuterei retiriren wollte, das Haus vor des Feindes Armée auf 8 oder mehr Tagen, auch der Artillerie ungeachtet, erhalten werden könne. Auf diese Relation und meine eigene gestrige Besichtigung von Belgardt, habe ich auf gehabte Communication der anwesenden beyden Obristen, diese eingelegte Qwartirung angestellt und Belgardt ratione situs und der Commoditet zu einer sicheren retraite erwählet, daselbst (E. K. M. ordre zufolge) ein Corps zu formiren, wann der

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

Feind mit aller Macht auf uns dringen würde, und also ich die anwesende Officierer und Reuter, so E. K. M. Diensten willig und vigilant verspüere, wollen E. K. M. ausserhalb Sorgen seyn, dass sie sollten von Feinde überrumpelt oder in Hazard gesetzet werden, wobey es dann an meiner schuldigen Diligentz nicht mangeln soll. Dass ich die Truppen nicht weiter zurück gezogen, ist die Ursache, dass des Feindes Intention der Stadt Colberg secours zuzubringen, desto mehr gehindert wird, und er sich in die äusserste Gefahr setzen würde, wann er sich zwischen den Herrn Feldmarschalln, der ihm en queue folgen würde, und E. K. M. Truppen begeben würde, so vermeine ich bey Ankunft des Herrn Rheingrafen, das General-Rendez-vous zu Schiefelbein zu machen, und von dannen aus ohne cunctiren den von E. K. M. vorgeschriebenen Weg zu halten; und liegen wir anitzo also, dass der Feind nicht wissen kann wenn wir nach Stettin oder Wollin wollen, inmassen ich dann auf den Weg nach Wollin schriftliche Ordinantzien ausgehen lassen, dass man sich dorthin aller Örtern mit Heu, Habern und andere Provision gegen diesen Preussischen Ankunft versehen sollte, auf den anderen Weg mache ich dagegen keine Verordnung, sondern werden die Herrn Grafen von Schwarzbergs Leute (wie den Schiefelbein und der Districtus Cummeterey gehörig) von mich freundlich ersuchet die der Endts logirende Truppen vor eine geringe Zeit und wenige Tage mit Nothdurft von Essen, Trinken und Futterung, worüber ich eine Taxa gemachet, zu unterhalten. So bald nun der Herr Rheingraf ankommt werde E. K. M. ich von den angestellten Tagereisen zu Tag und Nacht avisiren, damit E. K. M. wissen können, an welchen Ort wir eigentlich von einem Tag zum andern seyn werden. Von desselben Herrn Grafen Ankunft vernehme ich noch gar nichts, und sorge ich wohl, dass der Obristen Baudissin eintreffen, und der Herr Graf noch vor 10 oder 12 Tagen hier nicht seyn möchte. Habe denselben dannoch Posten mit E. K. M. und meinen Neben-Schreiben entgegen geschicket und zu maturiren höchst gebeten. Und weiln ich ehe seine annähernde marche rüchtbahr, zu Büttow vergebens liegen müsste, bleibe ich hier, bis ich davon aviso habe, so wohl dass ich näher bin, um mit E. K. M. zu correspondiren, als um allerhand Desordren, welche allerseits bey der Colbergischen Bloquirung vorgehen, nach Möglichkeit zu remedüren, zumahlen der Obrister Baudissin noch bettlägrig ist, und seine chymische Cure mir Sorgen machet.

Was E. K. M. weitere Befehl betrifft, dass deroselben ich meine Meinung und (wiewohl geringfügiges) Bedencken eröffnen solle, was E. K. M. wegen jüngst überschickter Designation der Truppen, die

E. K. M. aus den Qwartieren zu ziehen, vermeinen, sollten erheben und gewärtig seyn können, kann ich nicht gründlich wissen, was E. K. M. aus dero Stettinschen Lager und was daherum von dero Feldtmarschalln zugeschicket und mir adjungiret werden kann. Mit denen dieser Orts liegenden Truppen werden E. K. M. zu dem Anzahl des gethanen Vorschlags nicht gelangen können. Denn so viel den Obristen Borgsdorf angehet, hat der wohl grosse Muster-Plätze in Hinter-Pommern im Ämpte Stolpe, Schlage und darum, aber wenig Volck. E. K. M. haben ihm auf 500 Commandirte Musquetierer gesetzet, befürchte mich, dass er schwerlich auf meine desswegen bereits ausgeschichte Ordre mit 200 wird aufkommen, dann ich verordnet, dass er bey meiner jüngsten Anwesenheit 200 Mann vor Colberg senden sollte, wie E. K. M. aus meiner unterthänigsten Relation werden gnädigst ersehen haben, davon sind nur 120 erschienen. Des Obrist Mackeys 3 companien, die Monroe führet, sind über 220 Mann nicht viel starck, wie der Obrist Hebron mir saget. Dieselben werden zum Bloquement, weiln der Landschaft-Companien meist verlauffen seyn sollen, so ich itzo erst erfahren, müssen gebraucht werden. Wann wir Weg seyn, da müsse auch die Rossische 2 Companien nothwendig verbleiben, und wann die Duwaldische Commandirten auch allda continuiren, werden ungefähr die 900 Soldaten zu Fuss, vermöge des Provisions begrifft, daselbst seyn. Von des Obristen Niclas Didrichs Reitern wird nichts zu nehmen seyn, wie E. K. M. aus desselben beygehende und mir übergegebene Liste, gnädigst ersehen werden, also dass dadurch auch 100 Pferde aus E. K. M. Designation abgehen. Der Obrister Hall giebt vor, dass er 500 Pferde beysammen hat, worunter der Rittmeister von Plate, welcher mit vor Colberg liegt, und beygeschlossene Liste übergeben, gerechnet. Kan aber nicht gewiss sagen, ob E. K. M. sich auf 200 Pferde daraus verlassen könne, lasse in ihren Qwartieren nach ihre stärke mich hiemlich ergründen. Wofern dann auch Greiffenberg, Treptow, Wollin und Camin aus Stettin nicht sollte besetzet werden, dann wird der Obrist »Walstein» (*Wallenstein*) auch derwärts verbleiben und sich vertheilen müssen. Sehe solchem nach nicht, dass E. K. M. ohne gefährliche Abgang der Besatzungen und des Bloquements von hinnen mehr ziehen oder bey meiner Ankunft aus diesen anwesenden Truppen erwarten können, als die 200 Musquetirer vom Obr. Borgsdorf und 300 Musquetirer vom Obr. Hebron, der sie ohne Gefahr und mit Besatzung von Rügenwalde, Cörlin, Cöslin und Belgardt, welche Plätze er all gesehen, mitzugeben und vor alle pericul gehalten zu sein, sich hiezu offeriret, und ohne dass seine Vor-

geben

geben nach mit E. K. M., aus dero Reichs-Cantzler Befehl zu reden hat. Weiln dann Taupadels Dragonen auch ausbleiben, und ich die Regimenter zu Stettin ziemlich schwach befunden, stehe ich in den Sorgen (jedoch des H. Feldmarschall Disposition und näheren Bericht unverfänglich) dass E. K. M. nicht wohl in allem zur 3000 Commandirten Musquetirern, anstatt der designirten 4060 kommen werden. Mit der Cavallerie, ausserhalb was aus Preussen kommt, die eher stärker als schwächer seyn werden, dürfte es meiner Anmerkung nach, schwerer fallen. Was schliesslichen die Artillerie Pferde berühret, bewerbe ich mich darum aufs fleissigste, hoffe damit zu rechte zu kommen, nehmlich auf 5 Carthaunen, jede mit 24 Pferden Vorspann. Und werden I. K. M. in der That verspüren, dass ich an täglicher und nach Beschaffenheit der Sachen an stündlicher Communication, dessen was vorgehet nicht ermangeln lassen werde. E. K. M. in der sichersten Protection Gottes damit befehlend. Datum zu Cörlin am 2 November anno 1630. Hora sexta matulina.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 592.

Bref från General-majoren Knijphausen till Fältmarskalken Horn.*

Wohlgeborner Herr Feldmarschall, Hochgeehrter Herr Bruder!

Desselben Schreiben vom 30 passato, ist mir gestriges Tages wohl zu Handen gebracht, woraus ich verstehe, dass meines Herrn Bruders Rath und Meinung seye, dass die aus Preussen ankommenen Reuter des Baudissinschen Regementes mit dem Volcke, welches der Obrister Claus Didrichs bey sich hat zusammen gezogen, und an einem Orte zu Securität geleget würden, wofern irgend der Feind der Kundschaft nach auf uns vor Colberg zu rücken wollte. Unsere Partie, welche ich täglich mit Fleiss reiten lasse, haben bis auf diese Stunde von des Feindes marche noch nichts erfahren können. Und bin ich mit meinem Herrn Bruder ganz einig, dass des Feindes vorhabende marche, auf die Winter-Qwartieren viel eher, als anhero gerichtet, und dass darum, dass er sich herwärtsher in gefährlich

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

Klemme begeben würde, indem er meinem Herrn Bruder hinter sich und uns vor sich finden würde, so kann er auch auf diese Truppen durch Gottes Gnade kein Vortheil haben, dass er denenselben einzufallen, oder zu trennen Macht haben sollte; dann ich sie in Köslin, Belgardt, Cörlin und herumher vorqvartiret, dass der Feind nicht hindern kann, dieselbe zu amussiren. Und habe ich auf beschehene Visitation der Stadt und Ort zu Belgardt, selbigen Ort zu einer sichern retraite destiniret im Fall der Feind in voller Marche seyn sollte, allda ich mich dann zu mainteniren genugsam zutraue. Der Feind kann uns daselbst auch nicht hindern mit meinem Herrn Brudern (*mich*) zu conjungiren.

Auf Obristen Hebrons Relation und Recommendation des Schlosses und Stadt Schiefelbein, wie derselbe eine nöthige und des Feindes hinderliche Vorwache wäre; und das Schloss wieder Gewalt zu defendiren seye, habe ich zwey Companien Reuter in die Stadt, und den Obr. Lt. Monroe mit seinen 3 Companien, die aber ziemlich schwach sind, auf das Schloss geleget. Der Cavallerie dennoch die Ordre gegeben, dass sie sich auf Belgardt retiriren sollte, wann der Feind mit der Armee marchiret; die Infanterie aber soll das Haus bis auf Succurs mainteniren, weil der Obrist Hebron berichtet, dass sie Canonaden genugsam abwarten können. Es würde aber den Obr. Lt. Monroe Ammunition mangeln, dann dieses End wenig vorhanden, weil man in die 20 Centner Pulver vor Colberg unnützlich consumiret.

Wann ich dann bey meinem Abzuge von hinnen, vermöge I. K. M. Ordre, die Städte herumher besetze und daselbst auch Ammunition zu nöthig, als bitte meinem Herrn Bruder ich eiliger als eilig, eine Läst Pulver, nebenst 2 Läst Lunten und Musqueten-Kugeln nach advenant des Pulvers mir anhero zu bringen lassen, und kan selbiges am füglichsten und sichersten zu Wasser auf Stebnitz, und förders zu Lande auf Greiffenberg und anhero geführet werden.

Was mein Herr Bruder sonsten vermeldet, dass der Herr Reichs-Cantzler ihm zugeschrieben, dass die Preussische Truppen mit eins aus Preussen abziehen sollten, und dahero die Recolligirung der Truppen nicht nöthig sein sollte, muss »sieder» Abgang wohlgedachten Herrn Reichs-Cantzlers Schreiben, Änderung und Verhinderniss vorgefallen seyn, dann der Obr. Lt. Taupadel gestrigen Nachmittag mit Schreiben vom H. Reichs-Cantzler an I. K. M. allhier angelanget, und berichtet dass die Rheingrafishe und Hyneckische Truppen die conjunctim marchiren sollen, noch schwerlich in 5 Wochen hier werden seyn können. Dass der Graf von Ortenburg und Cahlenbach

auch nicht eher als 10 Tage nach dem Rheingrafen, wann es noch geschehen wird, aufziehen könne. Ich habe gemehlten Taupadel alsofort nach I. K. M. geschicket, und gebeten mich bey so beschaffenen Sachen neue Ordres zukommen zu lassen, ob ich des Rheingrafen und des Grafen von Ortenburg Ankunft allhie erwarten, oder wie ich mich hierinnen comportiren solle. Dann weiln I. K. M. expresse reiterirte Ordre mit sich bringet, dass ich die ankommende Truppen dieser Ends versammeln ein Corps davon formiren, und also damit fortmarschiren solle, will mir keines Weges gebühren ohne ausdrücklichen Befehlen von I. K. M. einige Resolution, welche Diensten zuwieder zu nehmen, oder mit den Anwesenden weiter vorwärts zu rücken. Jedoch da mein Herr Bruder ein anders gut finden sollte, und die Verantwortung auf sich nehmen wollte, bin ich seinen Commendo zu gehorsamen willig. Vorgedachter Obr. Lt. Taupadel hat von keinen andern, als den vorgedachten Rheingrafisch-, Hüneckisch-, Ortenburg- und Cahlenbachischen Truppen wissen wollen, will aber sollicitiren, dass seine Dragoner herauskommen mögen. Berichtete gleichwohl der Obr. Hebron, dass seine eigene und übrige 4 Companien, und Dargitz mit seine 8 Companien zu Wasser noch folgen sollten, welches ich meinem Herrn Brudern, also zu nachrichtlichen Wieder-Antwort nicht verhalten wollen, und thue ihm hiemit göttlichen Schutz empfohlen, verbleibende.

Cörlin am 3 Nov. anno 1630.

Meines Herrn Bruder

Dienstwilliger Knecht

D. Knijphausen.

Ich bin über des Taupadels böse Zeitung recht bekümmert. Sorge solches Retardiment werde E. K. M. dessein gantz brechen, denn hierüber haben wir den Winter auf den Hals und verlieret sich die Occasion. Und trage ich Sorge, diese Truppen werden nicht bastant seyn E. K. M. intentiones fortzusetzen, wiewohl ich die 1200 Pferde complett halte.

Mein Herr Bruder wolle mich täglich von des Feindes Pasture unbeschwert avisiren, und mich vor allen Dingen mit der begehrten Ammunition nicht verlassen.

№ 592.

Bref från General-major Knyphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchleuchtigster König, Gnädigster Herr!

Diesen vormittag ist E. K. M. Schreiben vom 29 October mir von gegenwärtige wohl eingebracht, woraus ich unterthänigst vernommen, dass I. K. M. es bey deroselben gnädigste Ordre, wegen Versamlung der Preussischen Truppen und vorgeschriebene Marche, bewenden lassen, und von einem und anderem meiner unterthänigsten Bericht erwarten. Nun werden I. K. M. aus meinem ersten vom 30 und 31 verstanden haben, was ich in Kraft E. K. M. Ordre, vor Anstellung über die angekommene Baudissinsche Reuter, der sichersten Qwartierung halber gemachet, und was vor Esperance von den Rheingräfischen Truppen Ankunft gewesen, nicht weniger werden I. K. M. aus meiner folgenden, und aus der Obrst. Lt. Taupadels Relation vernommen haben, wie weit desselben Herrn Grafen Überkunft zurück gesetzet, und dass ich bey so beschaffenen Sachen I. K. M. weitere Ordres gehorsamlichst gewärtig bin, wie ich mich nunmehr verhalten solle. Mittlerweile nun selbiges ankommt, werde ich Anstellung thun, damit alles in Bereitschaft zu Marche sey, da I. K. M. etwan wollten, dass ich unerwartet der Rheingrafischen und der anderen Truppen auf Stettin oder anderswo mit den anwesenden rücken sollte. Sollten wir auf Stettin die Marche fortstellen, wie die Nothdurft, vieler discommoditäten halber, wohl erfordern will, würde das rendez-vous erstlich zu Schiefelbein seyn, die ander Tagreise bis »Labitz» (*Labes*) 4 Meilen, die Dritte bis unter Damm 7 kleine Meilen. Dann weiln dieser Mondenschein sehr favorabel, und ich es keineswegs rathsam befinde, wozu der Obrister Baudissin mit instimmet, dass man sich des Nachtes dissipire, sondern dass man an einen gelegenen Ort, die Pferde füttere und in guter Ordre, bis man »en securité» ist, fortgehe, vermeine ich zwischen Schiefelbein und Damm keine Separation anzufangen, und werde ich den H. Feldmarschalln von den angestellten Tag- und Nachtreisen per poste avisiren, und hernacher desselben Ordre weiter folgen, was E. K. M. mir in specie nicht commendirt. Wie denn die Nothdurft seyn will, dass einige Provision von Fütter und Brot, aufs wenigste, dort zu Stettin und Anklam sey, sich damit respective zu versehen.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

E. K. M. habe ich zwar vor diesem meine Opinion eröffnet, was aus diesen Hinter-Pommerischen Qwartieren, ohne gefährlicher Entblössung derselben und des Colbergischen Bloquements zu »lichten» (?). Muss zwar gestehen, dass ich den Überschlag nicht aufs geringste, sondern sicherste angesehen. Sonsten halte ich es wohl davor, dass die Bloquirung von Colberg mit 300 Pferde und 600 Mann zu Fuss, wenn der commandirender sein devoir thuet, versehen werden kan, und dass in Rügenwalde die Besatzung von 200, in Köslin von 100, in Belgardt und Cörlin gleiche 100 Mann sufficient genug wären, die Excursiones zu hindern und sich vor Surprise zu verwahren. Wann ich dann verstehe, dass I. K. M. andere mir vor diesem unbekannte Considerationes haben, warum E. K. M. so viel Volck von Infanterie, sonderlich von hinnen gerne ziehen wollten, als möglich, und dass E. K. M. es auch davor ansehen, dass dieser Districtus mit 1000 Mann, unter oder mehr besetzet werden könne, vermeine E. K. M. ich von hinnen ungefähr 1000 Mann zu Fuss mitzubringen. Wollte E. K. M. gerne alsofort eine Specification, von dem was hier bleiben und mitgenommen werden konnte, mit übersenden; aber die Officieren kommen mit den Ochsentrab mit ihren Rollen hervor, so will es die schleunige depesche gegenwärtigen Edelmans nicht leiden, denn ich jedermänniglich nicht gerne darüber arbeiten lasse; hoffe dennoch E. K, M. werden, wie dieselbe bishero gnädigst gethan, meine Sorgfältigkeit befinden, und mit meiner Verordnung zufrieden seyn.

Was schliesslich E. K. M. mir in Gnaden anbefohlen, meine Gedancken freimüthig zu eröffnen, was etwan zu Erweiterung der Qwartieren und Umgreiffung eines mehren Nervi, am Besten anzufangen seyn möchte, muss ich zuforderst um Verzeihung bitten, da ich von Scopo zu weit aberriren würde, dann diese Qvestion nicht geringer Importanz und eines scharfen Nachsinnens bedürftig, darauf ich mich eben noch nicht gefasst gemachet, sollte es dannoch aus getreuester Wohlmeinung davor halten, dass in Ansehung der überall ruinirten Landen, die E. K. M. à droit seyn, und zu Erhaltung des zu Magdeburg, fast aus sonderlicher Direction Gottes, angesponnenen und weit angelegen Aufstandes, nicht wohl andere Resolution zu nehmen sey, als den Elbe strom zu suchen, und um dessen Erreichung ein blaues Auge zu wagen, da bey die neu angekommene bouillante und refraichirte Cavallerie etwas sonderliches zu præstiren, meinem verhoffen nach, sich höchst angelegen seyn lassen wird, ihre so lange in otio supprimirten Nahme der Welt rüchtbahr, und ihre Personen E. K. M. verdient zu machen. Qvia via, vel quo modo aber hæc passu zugehen, und auf Platz das Augenmerck zu richten,

darüber gehöret major mentis explicatio, wie nicht weniger, was hieunter pro et contra zu consideriren und zu erwegen, werde E. K. M. davon mündtlichen Bericht verhoffentlich thun, und werde etwas schriftliches eben wohl darüber verfassen so per otium licuerit. Im Fall in der Marck noch etwas übriges wäre, so meines Erachtens schmale Bissen seyn, wird bey selbiger entreprise auch nicht entgehen, bevorab will meines Ermessens hiebey nöthig seyn, vor allen Dingen parta tueri, und in Pommern occupanti nicht unterworffen zu seyn, E. K. M. dannoch abermals gehorsamigst bittend, da ich die Permission dicendi zu weit ausgestrecket, mich denselben hohen königlichen Gnaden nach zu pardonniren. Und thue E. K. M. etc. Datum zu Cörlin am 5 November anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 594.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchleuchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigste, pflichtschuldige Dienste, bester Möglichkeit nach, jederzeit bevor. Thue hiemit keinen Zweifel tragen, E. K. M. werden meine gestrige Schreiben durch dero Hofjuncker Magnus Isackson allergnädigst empfangen, und daraus des Feindes Marche nach Colberg gnädigst verstanden haben. Wenn denn solche Avisa noch starck durch des Obristen Damitzes Schreiben continuiren, und man keine andere Kundschaft (wiewohl ich um einen Gefangenen einzubringen sehr fleissig habe reiten lassen) noch einbekommen können, ohne dass gestern Abend ein Überläufer von dem Walnsteinischen Regiment, solches ingleichen berichtet, und dass er eine grosse Anzahl zu Ross und Fuss über die Greiffenhagische Brücken, welche Colberg zu entsetzen begehrten, hätte gehen sehen, asseriret, und mit Damitzen seinen Schreiben übereinsstimmet.

Wann aber ich besorge, dass unser Truppen um Colberg dem Feinde nicht allerdings bastant seyn möchten, als bin ich gesonnen, dafern vor Abends noch keine andero Kundschaft, dass der Feind zurückgezogen, einkommt, mit einen Anzahl Volcks zu Ross und

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

Fuss, wie E. K. M. aus inliegende Specification * gnädigst zu ersehen, nach Gollnow und weiter auf Greiffenberg, nach Treptow zu marschiren gesonnen. Habe auch an Kniphusen alsobalden gestern geschrieben und treuherzig gerathen, dass er die Bloquirung nicht so sehr opiniatriren, sondern alle Truppen nach Treptow zusammen führen, auch das Volck von Schiefelbein abnehmen und beysammen halten, damit ich mich mit ihm desto sicherer conjungiren, und der Feinde genugsam resistiren könne. Er auch dafern er das Volck zertheilet hielte, nicht in ein Combat engagiret werden möge. Was ich ferner vom Feinde vernehmen werde, will E. K. M. ich mit ehigsten unterthänig avisiren. Somit verhalte E. K. M. ich unterthänigst nicht, wie das mich nicht unrathsam bedüncket, dass E. K. M. deroselben vorgefassten, gnädigen Meinung und sinne nach ihren Marche auf Wollin zu nehmen wollen. Habe auch Ordre an die Wallensteinische und »Spandische» (*Spensische?*) Soldaten (welche zu Wolgast angelanget seyn sollen), ergehen lassen, dass sie sich alsobald Ansicht dieses, nach Wollin verfügen sollen, damit, wenn der Feind etwan mehr Volcks aus seinen Lager, seinigen zum Succurs schicken würde, so alsbalden zu uns stossen, und wir, bis E. K. M. mit der übrigen Armée herankäme, dem Feinde genugsam bastant seyn mögen. Solches E. K. M. ich unterthänigst nicht verhalten solle, und befehle E. K. M. etc. Datum in E. F. M. Feldtlager bey Stettin d. 8 Novembris 1630.

E. K. M.

unterthänigster pflichtschuldigster Diener

Gustaf Horn.

Allergnädigster König und Herr wie starck des Feindes Aufbruch geschehen, kan man noch nicht wissen, ist aber zu vermuthen dass (weil er die Marche auf sich genommen) er ziemlich starck gehen würde, und wollen etliche von 4,000, etliche auch anders sagen, sonsten ist in Feindes Lager nicht viel Volckes vorhanden.

---

* Denna handling fattas.

№ 595.

Bref från General-majoren Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchleuchtigster König, Gnädigster Herr!

Itzo avisiret der Obrister Damitz, dass der Feind mit 31 Cornetten und 1000 Mann zu Fuss, neben 2 Stücken Geschütz, aus dem Garzischen Lager gemarschiret, und am Wartzinschen Pass an der Ihm liege. Wir haben von hinnen auf allen Strassen Parteyen aus, acht zu geben, wohin er sich wendet. Wofern er herwärts gehet, werde ich die Truppen zu Belgardt zusammenziehen, so lange der Herr Feldmarschall uns mit Truppen verstärcket, dann also ich mich von Reuterei auf 1500 Pferde starck befinde, und auch über 1100 (?) Musquetirer aus machen kann, zu dem des Feindes Reutereis mehrentheils Crabaten, würde er grosse Hazard laufen, ja ich hätte ihm durch Gottes Gnade gefangen, wann etwas mehr Cavalleries bey uns wäre, wie den H. Feldmarschall ich auch itzo davon berichte.

Der Obrist Hebron ist gestern von Rügenwalde anhero gekommen. Der vermeldet, dass des Obrister Andreas Dönhoffs Regiments-Qwartiermeister allda angekommen, und vor beständige Wahrheit sagen wollen, dass der H. Rheingraf bereits auf die Marche seyn solle. Wollte Gott dem wäre also, würde er recht à propos kommen, und schicke ihm einen Expressen entgegen, damit er en bonne garde seye, und dieweil der Feind auf den Fuss, wieder ihm gehen möchte, dass er die rechte Hand besser halte, und den Feind nicht nähere, ehe wir conjungiret sind. Ich habe vermeint gehabt den Hepburn mit seinen 6 Compagnien mitzunehmen. Er machet aber allerhand excusen, weiln das Regiment nicht beysammen, derhalben ich von hinnen mitbringen werde 300 Musquetirer von Obrist Hepburn, 300 von Obr. Dönhoff, und die 3 Companien von Obr. Mackey, und zu Stettin aus selbige Regement dagegen 300 Musquetirer auszunehmen, und lasse der Obr. Hepburn besetzen Rügenwalde, Belgardt und Cöslin; hieher lasse ich kommen 100 Musquetirer von Obr. Andreas Dönhoff, von seinem Muster Platz zu Lauenborg. Zu Rossentin bleiben zum Bloquement die 300 Pferde so stets allda gewesen, und von Obr. Rossen 280, von den Duwaldtischen 200, und unter Capitain Meyer, der eine Companie vom Landtvolcke hat, 120 Soldaten, sind zusammen 600 Mann womit sie sich susteniren können, dann weilen der Forten nicht verfertiget, wie ich hinterlassen

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

gehabt, und der Winter die volle Zahlung impedüret, müssen sie sich ohne das mit allem Volcke retiriren, wann der Feind auf sie rücket mit anderen Truppen als in der Stadt sind. Auf gehaltener Communication, halten wir nöthig das Haus Schiefelbein besetzet zu lassen, dann da der Feind sich dahin logiren sollte, würde er diese Qwartieren nicht allein sehr infestiren, sondern die Bloquirung von Colberg ganz unsicher machen, angesehen es nur 4 Meilen von dannen. Über das ist es dem Bericht nach wohl defensabel, und desswillen ich 80 Musquetirern von Walstein darin lege, wann ich Monroe hinaus mit mich nehme. Mit den übrigen lasse ich gemelter Obr. Walstein in Greiffenberg, und der Capitain Duwaldt mit seiner gantzen Companie in Treptow, und sende die 50 Mann, die zu Rossentin vor Colberg sind, wieder nach Wollin. Comin zu besetzen ist meines Ermessens so sehr nöthig nicht, da der Feind nicht wohl dahin wird ziehen dürffen, ehe er Greiffenberg und Treptow weg hat. Doch stehet alles zu I. K. M. Befehl und Anordnung, dem ich gehorsamst Folge leisten werde, E. K. M. damit Göttlichen Protection in aller Eyl befehlend. Datum Cörlin am 8 November anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 590.

Bref från General-major Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchleuchtigster König, Gnädigster Herr!

Die Kundschaft wovon E. K. M. ich gestriges Tages avisiret, dass der Feind aus seinem Lager mit 31 Cornetten und 1000 Mann zu Fuss gemarchiret und zwei Stücken mit sich führe, continuiret, und habe ich weiters diese Particularitäten, dass er gestern vorbey Retz gemarchiret und seine Avant-Coureurs gestern auf den Nachmittag auf eine halbe Meile Weges von Dramborg gewesen seyn, dass auch vorgedachte Cornetten von 22 Companien Crabaten, und der Rest von Deutschen sein solle; die Stücken sollen jedes mit 10 Pferde gezogen werden. Ich ziehe hierauf alle Truppen zusammen, weiln ich nicht rathsam finde, dem Feinde damit zu begegnen, ohne das es E. K. M. Befehl und Ordre nicht vermag, die mich dahin

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

weisen, dass ich mich an einen sichern Ort zusammenziehen solle, bis weiter Secours folget. Wann ich mit einige Cavallerie renforciret wäre, halte ich es nochmahls davor, dass die victori durch göttlichen Beystand, an unser Seiten fallen würde, dann wir mit der Infanterie gewachsen, und wann die Deutschen Truppen erstlich chargiret und forciret würden, vermuthe ich nicht, dass die Crabaten lange warten sollten. Der H. Feldmarschall ist von des Feindes Aufbruch genugsam avertiret, und hat gleichfalls die Ordres gegeben, sich bis auf desselben Secours an einen Sichern Ort beysammen zu halten, darzu ich Belgardt, so wohl wegen des situs, als dass wir von den andern Preussischen Truppen nicht dissipiret und abgeschnitten werden könnten, erwählet, dem Feind auch dadurch besser gehindert werde, pro libitu hieherum nicht zu grassiren, inmassen er mit Brand und Mord wieder die Pommerische bereits auf der marche hinterwärts angefangen. Der Don Ferdinando Capua commandiret über des Feindes Truppen. Von des H. Rheingrafen Ankunft ist noch nichts beständiges, als was das Gerücht giebt. Sehe solchem nach nicht, wie wir den Feind hindern können in Colberg hinein zu gehen, bilde mir ein, dass er die Infanterie hinein bringen, und sich mit der Cavallerie hernacher retiriren wolle, denn in der Stadt kann er sich mit den Reutern nicht lange aufhalten. Sollte nun unterdessen mehr Reuterey, entweder aus E. K. M. Lager vor Stettin, oder durch der Rheingrafen zukommen, würde dem Feinde die Retraite schwer fallen. Wann die Forten die ich designiret gehabt, wären am Bloquement fertig gewesen, wollten wir die entrèe mit ihm noch sehr disputiret haben, dann ich sowohl des Baudissen Officierer und Reuter, als den Obristen selber resolvirt befinde. Habe I. K. M. etc. Datum zu Cörlin am 9 November anno 1630 um 9 Uhren des Morgens.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 597.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådiga skrifvelse dat. den 6 hujus är mig på vägen emellan Gollnow och Greiffenberg tillhanda kommen, hvarutaf jag E. K. M:ts nådiga vilja och Ordre förnummit hafver, hvarefter jag mig uti all underdånighet rätta vill. Derhos kan jag E. K. M. underdånigast icke obemäldt låta, det våra förra kundskaper, som jag E. K. M. tillförene om aviserat hafver, befinna sig uti sanning vara, att fienden ett starkt parti hafver utur sitt läger vid Gartz, till 16 Compagnier Crabater, hvaribland 12 nyankomne, och 4 Compagnier Götzes nyankomne med 600 commenderade Tyska ryttare, såsom ock till 2,000 eller 1,500 man till fot, samt ock några stycken, att undsätta Colberg, såsom ock öfverfalla och förhindra våra Preussiska trupper, utcommenderat hafver; hvilket ock General-majoren Knipphusens och Öfverste Damitz's skrifvelse (dem jag E. K. M. här bredevid underdånigast tillskickar) confirmera. Hvarföre hafver jag i förrgår om aftonen, som var den 8 November, begifvit mig ifrån lägret med vid pass 900 hästar, till hvilka Hallens ryttare 300 hästar sedermera komne äro, och till 1,400 man till fot både musqueterare och pikenerare, såsom ock två 12-pundiga stycken och sex 3-pundiga stycken, och tagit min marche inåt Greiffenberg. Och i lägret förordnat Öfverste Lesslie med det öfriga fotfolket, såsom ock öfver 500 hästar, och förmodar att den orten skall vara nogsamt försäkrad. General-major Knijphausen hafver jag tillskrifvit, att vi i morgon skulle mötas åt vid »Särfven» (*Zarben?*); men der han förnam, att fienden skulle vara så långt avancerad, att han skulle vilja tränga sig emellan oss, skulle han med sina trupper till oss avancera bättre inåt Greiffenberg, efter han dertill beqvämare är, än som vi, både för det han inga stycken hafver, såsom ock äro hans trupper ännu friska och ofatigerade. Hvad vidare förefaller skall jag E. K. M. stundeligen genom vissa poster underdåneligen avisera. Och vill E. K. M. etc. I hast af Bock den 10 November 1630.

E. K. M:ts

underdånig tropligtigste tjenare

Gustaf Horn.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga personers bref från Tyskland år 1630).

№ 596.

Bref från General-majoren Knyphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchleuchtigster König! Gnädigster Herr!

Auf mein gestriges, bin ich zu gebührende Folge E. K. M. Herrn Mareschalls, ich mit den Obristen Baudissin und seine Reuterei herwärts nach Treptow gemarschiret, und heute gegen Abendes-Zeit allhier, auf eine halbe Meile von derselben Stadt wohl angelangt, allda ich mich in eine halbe Meile in circuitu geqvartieret gegen den Pässe von »Langenhagen» (*Papenhagen?*) und Zerbe (*Zarben*), erwarte des Herrn Feldtmarschalls fernere Ordonnantz. Den Obristen Hebron habe ich auf jenseit der Persante das Commando über die Qwartiere gelassen, weiln ich Belgardt vorher chargiret gehabt, und itzo ändern müssen, bey welcher geschwinden Mutation ich die Commendirte Musquetirer, ausserhalb 100 die ich an obengesagten Pässen bey der Cavallerie gebrauche, nicht mit fortbringen können, so kann es der Feind auch nicht hindern, dieselbe zu uns zu ziehen, wenn der Herr Feldtmarschall und die Baudissinsche Truppen (*sich*) conjungiret. Und weil der Feind ohne alle Zweifel aus Colberg würde gefallen seyn, und so weit gebrannt haben, als er gekönnt, immassen er wegen der unserigen leisen Wacht und dass meine Ordres nicht (*nach*-) gelebet, der Feind diesen Morgen bereits eine Sortie gethan, und ein Qwartier angestecket, auch etliche niedergemacht, so habe ich den Obr. »Niclas Didrichs» (*Sperreuter*) mit seinen Trouppen zu Rossentin noch gelassen, und ihn Ordre gegeben, dass sobald er vom Feinde Kundschaft (*be*-) käme, die ihm nicht entstehen kann, dass derselbe vorbey Schiefelbein gemarschiret sey, sich herwärts auf »Zerbe», so eine Meile Weges von seinen Qwartier ist, retiriren solle, derhalben ich mich um ihn zu empfangen und da nöthig, wie ich nicht absehe, secundiren könne. Was vor andere Considerationes hierbey vorgefallen, ist hier zu referiren zu lassen, verhoffe unterthänigst E. K. M. werden sich dieselbe hiernächst gnädigst belieben lassen.

Der Feind ist diesen Morgen noch nicht vorbey Schiefelbein gewesen. Der Obr. Lt. Monroe, so darauf liegt, schreibet, er würde sich seiner Kundschaft nach heute allda sehen lassen, thäte seiner erwarten und ist meine opinion, dass E. K. M. erfahren werden, dass die Besatzung von Schiefelbein, uns so viel Zeit hat thun ge-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

winnen, dass wir uns conjungiren können, ehe er weiter gegangen. Denn wann der Feind bey seiner Marche continuirt und kein Bedencken gehabt hätte, Schiefelbein hinter sich zu lassen, hätte er die Stadt Colberg vorgestern bereits erreichen können. Wofern nun der Herr Feldmarschall Morgen zeitlig genug hier ist, wird es dem Feind falliren, durch Gottes Gnade, und wofern er seine Canons vor Schiefelbein gepflanzet, dürfte er wohl mit schlechter reputation davon ziehen müssen, wobey denn Colberg, wegen des Guarnisons Unwillen auch periclitiren möchte. Habe E. K. M. etc. Datum zu Hagenau am 10 November 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

Ich schätze den H. Feldmarschalln itzo bey Greiffenberg, habe denselben zugeschrieben, dass ich die Conjunction allhie vors beste ansehe. E. K. M. wollen meine etc.

№ 599.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Efter jag intet tviflar, att E. K. M. nådigast åstundar veta, hvad här hos oss dageligen passerar, hvarföre vill jag E. K. M. härmed underdånigast tillkännagifva, att jag i afton är med krigsfolket på halftredje mil när Colberg ankommen, hvarest ock General-major Kniphusen, såsom ock öfversten Baudissin med sina trupper på ½ mil när ligga. Och continuera kundskaperne ännu, att fienden håller sin marsche fram inåt Colberg, och hafver han i går om natten legat uti Dramburg, och uti förleden natt, efter som jag förmenar, uti Schiefelbein, och är han stark efter som E. K. M. tillförene, både utaf öfverste Damitz's bref, dem jag E. K. M. bredevid mina skrifvelser tillskickat hafver, såsom ock utaf min underdåniga skrifvelse, nådigast förnummit hafver, till 16 comp. Crabater, samt 4 comp. Götzes nyankomne med 600 commenderade tyska ryttare och till 2,500 man till fot, hvilket ock 2 fångar utaf Götzes regemente, som en utaf Hallens lieutenanter rätt nu på stunden bragt hafver, con-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

förmera. Hafver fördenskull acktat innan 2 eller 3 timmar härifrån uppmarchera inåt Rossentin, hvilket ligger en mil från Colberg, hvarest man förmenar en lägelig ort vara skall, fienden att förbida, så framt han in åt Colberg vill marschera; men der han Schiefelbein eller någon annan ort attaquera vill, kunne vi derifrån beqvämligen begifva oss, hvarest utaf nöden göres. Den Colbergska garnisonen hafver allt härtill varit mägta kleinmodig; men sedan de hafve fått kundskap om deras secours, hafva de åter fattat modet igen, och äro förledne Tisdag tideligen om morgonen utfallne inpå en by, der en del utaf vårt folk, som Colberg bloquera skulle legat hafva, och utaf dem några och 20 tillfångatagit, såsom ock två eller tre nederhuggit. Men der Gud täckes oss nåden förläna, att deras securs blifver repousserad, så skola de Colberger sig snart accommodera. Hvad här vidare passerar skall jag E. K. M. utan någon försummelse underdåneligen avisera, befallandes etc. I hast af Tripest den 11 November 1630.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare

Gustaf Horn.

№ 600.

Relation från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchleuchtigster König etc.

E. K. M. unterthänigst zu berichten will mir obliegen, wie dass ich auf gehabte gewisse Kundschaft, dass wir auf beschehene Conjunction mit dem Feind eine egale Partey hätten, ihm aber mit unserer Cavalleri, in Ansehung seiner 12 neuen Companien Crabaten, überlegen, und gehaltene Communication mit dem vornehmsten hohen Officierern, dieser E. K. M. Armée, resolviret gewesen, dem auf Colberg annahenden Feind entgegen zu ziehen. Demzufolge habe ich vorgestriges Tages um 3 Uhren, in einen Dorf »Grossen Gestein» (*Gross Jestin?*) eine Meilen von Rossentin, mein Hauptqwartier genommen, und wie wir zwar in deliberation gestanden ob wir subsistiren oder weiter rücken wollten, haben unsere Partien den Ausschlag gebracht, in dem sie berichtet, dass der Feind in voller Marche wäre, und sie dessen Trumpeten und Trommeln bereits gehört hät-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

ten. Hierauf forderte ich alle Truppen in geschwindester Eil zusammen, recognoscirte die avantageuse und disavantageuse Plätze, und stellte mich hinter einen vortheiligen Berg in freyem Felde, in voller Bataille, von Meinung der Feind würde selbige Nacht seine Intention fortsetzen, und auf Colberg durchgehen wollen, hört des Feindes Spiel selber und bleibe in gedachter Ordre die Nacht über stehen, schickte Partien auf allen Seiten, und vorwärts hinaus, da der Feind seine Wachtfeuern sehen lassen, und nahm aus allen eingebrachten Nachrichtungen so viel ein, dass der Feind sich einer Viertel Weges in einem Dorf, Wartkow geheissen, gecampiret. Indem ich nun also still halte, höhre ich um die Glocke 3 Uhr ungefähr in der Nacht, des Feindes Spiel zur Marche rühren, und sich hernacher wieder verstummen; schicke abermahls unterschiedliche Parteyen, die eine auf die andere aus, und erfahre dass der Feind sich auf der Contremarche begeben, finde nebenst den anweesenden Officierern vor gut, dem retirirenden Feinde in dem Rücken zu gehen, und bin noch kaum in voller Marche, da ich zwischen des Feindes-Qwartier und meinem Stande, einen überaus bösen Pass zu filiren hätte, da werden von den ausgeschickten Parteyen des Baudissinischen Regiments unterschiedliche Gefangene, Deutsche und Crabaten mehr zugebracht, die theils von des Feindes reculement nichts wussten, und noch in den Häusern ertappet würden, theils assurirten, dass der Feind bereits zwey Stund weg gewesen, und eben denselbe Rückweg genommen, welchen er hergekommen. Aus welchem allem die raison dictirte, dass ich den Feind weiter pourchassiren müsste, darauf liess ich 4 Baudissiniche Companien, um die Avant-Coureurs zu sustiniren, etwas vorausgehen und die sämtliche Cavallerie etwas stärker anreiten, die Herrn Obristen Teuffel und Hebron aber mit 1000 Musquetirer mir nachziehen und den Obristen Grafen von Thurn bey der Artillerie und dem Reste der Infanterie bleiben und folgen. In solcher Marche machen unsere Avant-Coureurs viel Crabaten und Deutsche zu Fuss und zu Pferde nieder, denen sie ankommen ohne dass der Feind Truppen- oder ander-weise Stand greiffen wollen. Durch diesen Marche gehen wir also fort, dass wir am Dorfe Stoltenberg, einen Pass, dem Feind aber auf einer Höhe, mit einigen Truppen sehen, und bringen die Avant-Coureurs mit, dass der Feind sich allda halte. Wie der Feind aber uns avanciren siehet, verlässt er dieselbige Höhe, und bringet Truliard, nebens andere aus der Avant-course ein, dass der Feind mit seiner Infanterie all immer fortmarchiret und 10 Companien Reuter en Arriergarde gelassen, darauf amassire ich alle Truppen auf gemeldte Höhe, da der Feind gestanden, und wie ich einen Musqueten-schuss damit

avancire, sehe ich den Feind auf der andern Seiten eines Dorfes, Falkenberg genannt, mit seiner Infanterie und Cavallerie stehen, mache darauf Halt, zuzusehen was der Feind thun, ob er sich en posture de Combat setzen, oder seine Retraite continuiren würde. Hierunter kommt der eine vor der andere nach geritten, und avisiret, dass der Feind immer forteile und nur 7 Compagnien Reuter in der Arriere-garde gelassen, und wie ich darauf Ordre gebe, dass man sich avanciren sollte, um die Höhe, die der Feind verlassen, wieder einzunehmen, fällt ein mächtiger, dicker Nebel ein, und wird mir rapportiret, es wären nicht mehr, als diese 7 Compagnien von des Feinden Reutern en Arrière-garde, müsste den Rapport mehr als meinen Augen glauben, weiln die Finsterniss des Nebels mir nicht zuliess, das Feld zu recognosciren, und der Feind sein Spiel still hielt. Und war meine Resolution und Meinung, man sollte des Feindes Reutern in der Zugordre (welche der Avant-Coureurs stetigen Bericht nach, also angestellt, dass die Cavallerie mehrentheils vorhero, die Infanterie in der Mitten, und die gedachte Cavallerie hinter wäre) ohne die Infanterie zu touchiren angreiffen, die Reuter in seine Infanterie jagen, oder sie also zu »zwacken» (*schwächen*) und anzuhalten, bis unsere Infanterie anlangete. Wie nun der Herr Obrister Baudissin mit seines Regements 3 Compagnien auf des Feindes 7 Compagnien chargiren lässt, und dieselbe jaget, und die seinigen zu secundiren, sich mit den andern Compagnien annähert, befindet er sich, auf Verleitung des Nebels, vor des Feindes Musquetirern, die ihm dann mit guten Salven empfingen, und weiln sie von der Cavallerie secundiret wurden, seine Reuter auf die Retraite brachten, stellten sich dannoch wieder in guter Ordre; die Churländische Truppen gingen gleichergestalt auf des Feindes Musquetirer, kamen aber auch wieder zurück. Der Obrist Hall avanciret sich auf 5 Compagnien Crabaten die der charge nicht abwarteten, und hielt sich der Obr. Lt. Ysseler auf empfangenen Ordre ferme. Der Nebel blieb immer fort, und verursachete, dass der einer den anderen nicht sehen, vielweniger finden könnte, damit ich Ordre geben, oder jemand sie von mir empfangen konnte, auch wusste die eine Truppe von dem anderen nichts zu sagen, als was hart an einen stünde, dahero und weiln der Feind uns nicht überall vernahm, sondern alles was auf den Feind rückte in der Finsterniss des Nebels zum Unglück auf die Musquetierer kam, die dann gar geschwind Salve gaben, begab sich eine Confusion über die andere, wobey etliche Reuter die Flucht nahmen, dennoch bis auf die Infanterie, welche einen Paar Musquet Schusses nur hinter uns war, ramassirten sich daselbst wieder, und

ergriffen

ergriffen bey demselben Stand, ohne was in dem Nebel auf der Seiten sich verlohren. Der Feind pour-suivirte auch gar nichts, ohne Zweifel demnach er in mehr Confusion war, als wir seyn möchten. An I. K. M. Seiten ist kein Verlust zu rechnen, als dass Gott durch den Nebel unser weiter Glück und des Feindes gänzliche Niederlage aller menschlicher Apparentz nach verhindert. An dieser Seite ist die Intention erreichet, dass man den Feind seines Vorhabens, der Stadt Colberg Succurs beyzubringen, impediret, inmassen meine Kundschaft vor gewiss saget, dass der Feind sich gestern bereits auf jenseit Schiefelbein retiriret und zurück eile. Ihm weiter zu folgen habe ich viel considerationes gehabt. Habe mich also hier auf eine Meile dieser Seiten Cörlin, um zu erweisen dass wir das Feld erhalten, zumahlen abwärts hin nichts zu leben war und wir hier die Nothdurft haben können, geqwartiret, mich wegen der starken Marche und Nachfolge etwas wieder zu erhohlen, und dem Feind, da er zurückkommen wollte, desto näher zu begegnen und zu empechiren. Und weil sich alle Umstände nicht schreiben lassen, habe ich gut gefunden gegenwärtigen Obristen Hall an E. K. M. hiemit abzusenden, der dann als ocularis testis von mehrerm Bericht thun wird. Ich kann nicht perfect wissen, was vor Verlust an unseren Seiten gewesen, weil der Nebel viel egariret, wird allbereit noch nicht befunden, dass es gegen dem, was zu I. K. M. Diensten gewonnen und erhalten, zu æstimiren, davon die Particularitäten auf dieses Herrn Obristen Relation ich bewenden lasse. Was ferners zu thun sey, kann ich ferner nicht ehe resolviren, bis ich von des Feindes Anstellung und Vernehmen gewissen Grund habe, so ich mit den Parteyen, welche ich überall mit Fleiss ausgesandt, erwarte; bleibe darauf heute still liegen; werde dannoch wegen Mangel der Fourage auf jener Seiten der Persante Qwartier nehmen müssen; und weiln dieselbe sich bis an Colberg erstrecken werden, sind einige der Meinung zu ersuchen, ob wegen der Colbergischen Garnison Unwillen und ihnen des Secours halben entzogenen Hoffnung, durch eine Anmahnung und Vorzeigung der Infanterie und andern Grimasen die Stadt auch zum Ergeben zu bringen; vornehmlich aber stehet hierbey zu consideriren, da der Feind zurückgegangen, ob E. K. M. Dessein nicht zugeben werden, dass der Rheingraf und die andere Preussische Truppen (*so*) in Hinter-Pommern erwartet, und also dieser Endts zu weitern Progress das General-Rendez-vous genommen würde, zumalen hier noch vor die Cavallerie zu leben, und da der Feind seine Forces hierher ziehen wollte, solches demselben ander Gedanken gebehren möchte. Zudem werden sich die abgemattete

Pferde des Stettinischen Lagers hier besser refraichiren können; und möchte etwas nützlicher seyn, die Armée herwärts auf jenseit Cörlin zu versammeln und unterhalten zu lassen, als die hinunterwärts nach Peenemünde hin zu, und dann um Stettin und an dem Strom und Wasser liegende Örter, durch die Vergadderung der Truppen von Proviant und allem Vorrath zu entblössen. Werde hierauf E. K. M. Willen und Befehl erwarten, dieselbe etc. Datum in Qwartier zu »Corvin» (*Corbin?*) den 14 November 1630.

Allernådigste Konung! Rättnu kommer ett utaf mine partier från Schiefelbein tillbaka, hvilken berättar, att fienden är straxt i går ryckt in i fusion öfver passet vid Schiefelbein, dock en half mil ofvanför, och hafver logerat på andra sidan en half mil. Men straxt i morgons tu timmar före dag äro de fort igen ryckte in åt Dramburg. Hvart vidare hafver man att förnimma.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare

Gustaf Horn.

№ 601.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. hafver utaf bifogade bref och relation nådigst att förnimma, hvad med fienden, som Colberg att undsätta, så ock våra qwarter här i Hinter-Pommern så väl som hela landet att ruinera, var utdragen, är passeradt, på hvilken relation jag mig härmed underdånigast vill refererat hafva. Utan skall uppå E. K. M:ts nådiga skrifvelse, den jag sent i afton med hofjunkaren Casper Uggla bekom, till underdånigt svar icke oförmäldt låta, det jag efter E. K. M:ts mig nådigt gifna instruction och befallning, till att secourera vårt folk, som Colberg hafver bloquerat, såsom ock att förhindra, att fienden icke måtte våra qwarter här i Hinter-Pommern inkräckta och landet förderfva, hafver mig begifvit hit ut med så mycket folk, som jag hafver trott, att vid Stettin väl hafver kunnat mistas, medan fienden sitt läger genom detta partiet, som till Colberg sig hafver ärnat, mycket hafver försvagat, alltså att han lätteligen vid Stettin icke något skulle kunna attentera, dock är jag icke uppbruten förr

* Efter egenhändigt skrifna originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

än fyra dagar efter som fienden var uppbruten, och jag vissa kundskaper hade, att han Plönen och Ihnen allereda var passerad. Eljest hafver jag ock efter E. K. M:ts nådiga förordning lemnat öfversten Lesslie vid Stettin, att han commendamentet öfver garnisonen, såväl som ock det folket i lägret, hafva skulle. Men nu, efter att fienden sig till sitt läger, som man förmenar, igen retirerar, så är jag resolverad straxt att begifva mig in åt Stettin igen med det folket, som derifrån är uttaget, och efter att vår väg så mycket närmare än som fiendens faller, så kunne vi nogsamt komma fram, förr än fienden kan hinna till Garz igen. Dock fruktar jag för att vårt rytteri skall vid Stettin alldeles ruineras, efter slätt intet hästefoder deromkring är mera till att bekomma. Hvad nu E. K. M. nådigst täckes till att förordna vidare, derom förväntar jag E. K. M:ts nådiga resolution i morgon emot mig till Greiffenberg eller ock der när omkring. Hvad som krutet vidkommer, som E. K. M. nådigast förmenar mycket vara åtgånget, så vet Gud, det jag med största flit och acktsamhet hafver tillsett, att icke något måtte onyttigt förspillas och consumeras. Men hvad som åtgånget är, så är det mest deraf, att man hafver både Anklam, Stargardt och andre befästningar och städer, som E. K. M:ts garnison uti ligger, måst försörja med ammunition från Stettin. Dertill ock så berättar Carl Ruth, att förutan hvad som i minorne är satt (hvilket han inte heller hafver uti sitt förslag, som E. K. M. sednast sändes, infört), så skall, då öfversten Linder Torstenson den 9 September ifrån Stettin reste, intet mera än som sju läster och tre tunnor hafva varit uti förråd; men hvart som det är lefvereradt, som uti denna summan felades, derpå kan han intet visst förslag, förr som han till Stettin kommer, göra och E. K. M. underdånigst tillskicka. Att det förderfvade krutet måtte omlagas, derpå hafver jag efter E. K. M:ts nådiga befallning med flit urgerat, men så excuserar Kapten Carl Ruth sig, att honom intet hus är blifvet i tid inrymdt i Stettin, der krutet kunde omgöras, utan är ifrån den ena dagen till den andra blifvit uppehållen dermed. Dock är dermed en begynnelse gjord, och skall vidare med flit drifvas, när jag till Stettin igen kommer. Hvad vidare vore E. K. M. till att avisera, det varder E. K. M. utaf Herr Cochtizkys mundtliga berättelse, såsom ock utaf det brefvet, han med sig hafver, nådigst att förnimma. Och vill jag härmed etc.. Datum »Corvin» (*Corbin?*) den 15 November 1630.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare

Gustaf Horn.

№ 602.

Bref från General-majoren Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. beyde Schreiben vom 6 und 7 dieses sind mir von deroselben H. Feldmarschalln bey unserer conjunction am 11 ejusdem zugestellt. Dass ich dieselbe nicht alsofort beantwortet, mein vertröstetes schriftliches Bedenken E. K. M. Befehl zufolgen auch noch nicht ausfertigen können, haben die bis dahero vorgegangene actiones verhindert; werde selbiges dennoch erster Tagen aufsetzen, und E. K. M. unterthänigst erschicken. Und obwohl mein Ziel auch auf die Elbe gerichtet, dahin E. K. M. intention, vermöge dero obengedachtes Schreiben vom 6 hujus, gehet, so führen mich einige raisons dannoch dahin, dass ich es davor halte, dass der Marsch was niederiger zu nehmen seyn möchte. Sonsten sind die Ursachen, welche I. K. M. bewogen mehr auf den Marsch nach Magdeburg zu incliniren, zumalen fundamental, und nach meinem geringen Verstande denen vorzuziehen, die E. K. M. auf einem von den andern beyden Wegen (vorzu)ziehen, zumahlen I. F. G. der Herr Administrator nicht wohl zu verlassen, und die linea correspondentiæ sehr zweifelich ist. Es wäre dann Sache, dass E. K. M. von I. Churf. Durchl:ts von Brandenburg guter inclination einen Grund hätten, auf welchen Fall die Stadt Frankfurth an der Oder vielen daraus dependirenden commoditäten wegen (*in*) billige consideration fällt, ob darauf nicht gegangen werden könne. Auf alle Maniere werde E. K. M. Befehl ich folgen, und was immer (*aus*) den Hinter-Pommerischen Qwartieren zu ziehen, mitbringen werde, welches desto sicherer geschehen könnte, wann die Stadt Colberg durch die epouvante, die sie ohne Zweifel wegen ihres flüchtigen secourses hat, und der Garnison innerlichen Streitigkeiten und Unwillen halber, mit »schnarchen» und bon semblant, itzo emportiret werden könnte. Das Hauptwerk wird dennoch vor Ankunft der übrigen Preussischen, nunmehr marchirenden Truppen schwerlich vorzunehmen seyn.

Vorgestriges Tages hat der Obrister »Rosse» (*Rossow*) E. K. M. Schreiben vom 1 dieses allererst beygebracht, in welchem E. K. M. mir nebens Übersendung der Liste der Artilleri gnädigst anbefohlen, die zu deren Fortbringung gehörige Pferde von hinnen mitzuführen. Halte es vor unmöglich zu derselben Qwantität zu gelangen, will und

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

soll gleichwohl nichts unterlassen, meinen äussersten Fleiss dabey zu thun und mitzunehmen was mir möglich ist. Habe E. K. M. nicht verhalten wollen etc. Datum zu «Corvin» (*Corbin?*) am 16 November anno 1630.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 603.

Bref från Administratorn Christian Wilhelm till Konungen *.

Durchlauchtigster König, hochgebohrner Fürst, allergnädigster Herr.

E. M. zweifle ich nicht werden Sich noch allergnädigst entsinnen, welchergestalt Sie, in Dero unterschiedenen Schreiben von Alten Stettin aus den 16:n letzten Augusti, sowohl mit eigener Hand, als sonsten an mich geschrieben, und gratuliret, dass ich allhiero zu Magdeburg angelanget und dass, als ich die Sache wohl angefangen hätte, also sollte auch Gott geben, dass ich sie fröhlich zum guten Ende bringen möchte, dass es Gott zu Ehren und der wahren Christenheit zu Frommen gereichte. Sondern auch in vielen andern Schreiben mehr, als de datis Alten Stettin den 26:n, 27:n ejusdem, wie auch de dato Stralsund den 16 Sept. und Ribnitz den 1:n und 5:n Octobris allergnädigst mich versichert, dass E. M:t mir innerhalb kurtzen zu assistiren kommen wollten, und mit der Hülfe Gottes dem Feind guten Wiederstand und mir treuen Beystand leisten, damit ich dieses wohl angefangene Werk rühmlich continuiren und zur gewünschten Endschaft bringen möchte. Als wollten E. M:t mich, damit ich mit guten Officiren versehen wäre, den Obristen Carl Hyne von Amstenrath für einen Obristen zu Ross und Fuss, weil Sie sich seine Vorschläge wegen schleuniger Werbung zu Ross und Fuss, meine impresa desto eher zu mainteniren, hochdienlich befunden und gefallen lassen, und darneben ihn seiner qualiteten nach zu accomodiren und seiner Dienste mich zu gebrauchen allergnädigst mir anbefohlen, welchen ich dann Stadt gegeben, und weil ich ihn zu einem General-major qualificiret befunden, als habe ich ihn auch damit angesehen und gnädigst bedacht.

Und demnach E. M:t noch über das, und zu dem Ende damit Sie mir, ohneingestellet, assistiren möchten, einen wohlqualificirten

---

* Efter Original-brefvet uti Riks-Arkivet.

Cavalier mit Geld und Patenten an mich voraus geschicket, und keine Stunde noch Augenblick demselben nachzurücken und mich zu succurriren vorbeygehen lassen wollten, und inmittelst Sich getrösten, dass ich in meiner genommenen Resolution fortfahren und mich die vana nomina der Regimenter nicht irren, sondern vielmehr die von Gott verliehene gute Occasiones gebrauchen, und die »basis» dieser hochwichtigen Expedition, nemlich die Stadt Magdeburg, dergestalt zu ergreifen, damit selbige zu E. M:ts Gott gebe glücklich und schleunigen succurs unverrücket verbleiben möchte, und obgleich ein und ander Platz durch des Feindes Macht mir hinwiederum entzogen, E. M. solche hergegen zu recuperiren Gelegenheit haben würden, dahero ich dann mehrers nicht, als was ich wohl zu conserviren, embrechiren würde; und obgleich E. M. mir gerne eher mit dem Succurs secundiren wollen, so währen Ihr doch Wind und Wetter zu entgegen gewesen, dass sie auch deswegen über 3 Wochen auf dem Wasser zugebracht. Dahero dann E. M. Ihre intention in etwas aufziehen und zu Lande gehen müssen, da Sie Sich dann mit Göttlicher Hülfe des Passes Ribenitz mit stürmender Hand (Gott lob) bemächtiget und also anjetzo einen festen Fuss in Mecklenburg gesetzet hätten, und wären gemeint, einen sichern Platz an der Elbe, allda Sie arcem belli formiren und des Feindes forza distrahiren möchten, zu suchen. Weil aber E. M. zu solchen Vornehmen höchst nothwendig erachten, dass Sie mein und meiner Stadt Magdeburg statum, und was wir für vires beysammen, auch auf allen Fall bey Ihrem Anrücken thun könnten, sonderlich aber, dass E. M. gern Nachrichtung hätten, ob ich so mächtig dass E. M. ich entgegen ziehen und mit deroselben mich conjungiren könnte, und darneben Ihr ferner sohn- und gehorsamlich zu advertiren, was aus dem Reiche von des Feindes præparation und Anzuge gehöret würde, auch sonsten meine intention und consilia hierbey wären, damit Sie Ihre actiones darnach richten und Sie uns desto füglicher cooperiren möchten. Und dann, dass E. M. Dero letzteres Schreiben, de dato Ribenitz den 5:n letzten Octobris, an mich abgehen zu lassen vorursachet habe, weil Sie täglich in mehr und mehr in Erfahrung brachten, wasmassen des Feindes Trouppen von oben herunter zu E. M. marchireten, dahero dann E. M. nicht zweifelten, dass ich gewünschte Gelegenheit haben würde mich zu stärcken und meines Willens in meinem Ertz-Stift zu leben.

Wann dann E. M. bey Dero gefassten intention höchlich daran gelegen, dass Sie dessen eigentliche Wissenschaft hätten, sonderlich da Sie noch wegen Ihrer Reuterey Abwesenheit und difficultet der proviant deroneben Absehen in viel Wege auf mich haben müssten,

und dahero mir allergnädigst befohlen meinen statum eigentlich mit dem ersten einzuschicken, vornehmlich aber E. M. zu berichten, wie stark ich vom Volke, was Werbung ich ob handen, und wo auch wie stark bey E. M. Anzuge ich Deroselben entgegenrücken könnte? imgleichen was meine intentiones und apparenz zum success sey, was man von des Feindes armatur und dessein höre, und dergleichen? damit E. M. Ihre actiones in Zeiten darnach richten, und mich desto fruchtbahrlicher cooperiren möchten, und was denselben mehr anhängig, solches alles habe ich mit gebührender Reverenz und Ehrerbietung wohl verstanden.

Als thue gegen E. M. ich mich anfangs, dass Sie sich mein geringfügiges Vernehmen nicht allein so allergnädigst mit Belieben lassen, auch mir darzu viel Glück und Heil wünschen, sondern sich auch, so ganz Königl. und mildiglich anerbieten, aufs Beste acceptiren, mich sohn- und gehorsamlich bedancken.

Und verhalte E. M. hierauf sohn- und gehorsamlich nicht, dass demnach ich das Werk einmahl im Nahmen des Allmächtigen recht angefangen, ich es auch mit Dessen göttlicher Hülfe und Beystand, worzu Er mir dann Kräfte, Stärcke und Macht, auch steten Sieg wieder alle seine und der ganzen rechtgläubigen Kirchen und unseren Feinden und Verfolgern seines Nahmens, geben und verleihen wolle, christlich zu mitteln und seeliglich zu vollenden und auszuführen vorhabens bin; wie ich dann auch alles, was ich werde vornehmen, mit Vorwissen und Einrathung E. M. Marschallo, dem von Falkenbergk, welcher nunmehr, Gott Lob, angelanget, verrichten will auch nichts unterlassen werde, was zur dem allgemeinen Ewangel. Wesen, nebenst ihm, werde nützlich zu seyn erachten können. Weil aber nun alles eigentlich darauf beruhet, dass E. M. ehigstes Tages mit dem Entsatz mir, nebenst meiner alten Stadt Magdeburg, mögen zu Hülfe kommen, alldieweil solches:

1:o. Vor Ersten alle Deroselben Schreiben vermögen, und solches mir vorgesprochen und zugesaget, worin ich dann auch im allergeringsten keinen einzigen Zweifel will gesetzet haben, und, sofern E. M. nur immer mensch- und möglich seyn wird, nichts an Ihr werden ermangeln lassen.

2:o. Zudem auch solches der contractus mit der alten Stadt Magdeburg, dem aufgerichteten Buchstaben nach, requiriret und erfordert, dann anderergestalt solcher contract nicht eingegangen worden wäre.

3:o. Wozu dann die alte Stadt Magdeburg, dadurch bey der zugesagter conjunction steif und fest zu verharren, angestrenget würde.

4:o. Über diess ist ja auch der commeatus allhier herum, wann er gleich weit mehr so stark und E. M. succurs noch darüber vorhanden wäre, genugsam proviantiret, wie dann auch 5:o dieses Jahr, Gott lob, das Land allenthalben viel besser bestellet gewesen als andere Jahre.

6:o. Auch dem Feinde allhier, durch den Pass Magdeburg der Proviant von oben hinab zu verführen, gäntzlich hiemit benommen, dass er nichts aus dem Lande bringen und hinunter vorschaffen kann.

7:o. Da man nun anders die Stadt Magdeburg, an welchen Passe dann E. M., wie Ihro selbsten wissen, heftig viel gelegen, nicht aus Handen lassen, und zu andern widrigen Gedanken und suspicionen mit dem Feinde sich zu vergleichen, und mich auf solchen Fall gar heraus abfolgen zu lassen, weil ihnen, auf dem Fall, da sie sich von der Sache abthun, mich herausgeben um der Kaiserl. Maj:t zu accomodiren ihnen belieben wollte, der Pardon mit allerhand grossen promissen von Kaiserl. Hofe anerboten werden will, alldieweil anjetzo noch (wie die verba formalia in solchem anerbotenen Pardon ausdrücklich stehen) die Thür der Gnaden weit offen stünde, Ursach geben wollte; als wird in Wahrheit ein schleuniger succurs höchlich von Nöthen seyn. Da aber sie, die Stadt Magdeburg, den geringsten succurs verspürete, sie zu solchen Medien in Warheit nicht schreiten, sondern alles dabey thun, was ihnen nur menschlich und möglich seyn würde.

8:o. So würden auch dardurch viel andere Churfürsten und Stände, auch Städte im heil: Röm: Reich, trefflich erigiret und aufgemuntert werden, so anjetzo noch schlafen, und aber ein sonderbares grosses und wachendes Auge auf dieses Werks glücklichen Fortgang haben.

9:o. Zu geschweigen, dass E. M. nicht allein allbereits, dass ich mich allhiero dieses Werks unterfangen, eine grosse Last vom Halse abgerissen, und dardurch den Feind sich zu separiren und zu theilen verursachet habe.

10:o. Sondern auch E. M. dadurch eine grosse Bürde vom Halse abgetragen, dass E. M. dass Volk, so Sie sonsten mit grosser Mühe und Unkosten darunten überflüssig halten und proviantiren müssten, allhier oben umsonst unterhalten könnten, und doch jederzeit wiederum im Nothfall mächtig, welches dann wahrlich ein grosser Nutz und Vortheil für E. M. wäre.

11:o. Wie dann auch annoch anjetzo dadurch eine grosse Last von des Feindes Volke E. M. abgezogen und hierauf verwendet würde, dass also E. M. dero dessein darunten nach Dero guten contento desto leichter fallen würde.

12:o. Zu dem erfordert es auch die äusserste und unumgängliche Nothdurft, dafern nicht allein dieses allhiero angefangene Werk ganz und gar wiederum zu Grunde gerichtet und ich für meine gute affection nicht allein um Leib und Leben, sondern auch guten Nahmen und reputation kommen würde, welches dann E. M. mir gewiss nicht gönnen werden.

13:o. So ist auch dieses hierbey wohl zu consideriren und zu beherzigen, dass da Chur-Sachsens Ld. (wie man dann vor gar gewiss vorgiebt,' dass Sie 6,000 zu Fuss und 2,000 Pferde zu werben Patenta ausgegeben), ehe der succurs anlangete, auf die Beine käme, und ins Ertzstifft einfiele, und sich Halle und der an der Saale liegende Pässe, als Bernburg, Nienburg, Calbe und Barby bemächtigte, so wäre ich von oben herab der Elbe nicht allein von Chur-Sachsens Ld., sondern auch von des Feindes Volk unterhalb der Elbe blocquiret, und würden solches die Kaiserl. gern sehen und allen Zuschub darzu thun, dass sie nur Chur-Sachsens Ld. mit zum Spiele brächten und wieder mich verhetzeten, damit die Stadt Magdeburg desto mehr beängstiget und sich der Kaiserl. Maj:t submittirte. und da alsdann Sachsen das Ertzstift bis auf Magdeburg inne hätte, möchte Sich die Kaiserl. M:t ad tempus, darmit Sie Ihr Volck desto enger zusammen-bringen könnten und E. M. alsdann desto stärcker auf dem Hals fallen, mit Sachsen vergleichen, bis Sie sehen dass Sie wiederum Meister über Sachsen würden. Interim hätten Sie erlanget, was Ihre intention gewesen, dass Sie nehmlich mich vors erste aus dem Wege geräumet, E. M. desto stärker entgegen gerücket, Sachsens Hülfe gebraucht und dann mit ihm Friede gemacht, allermassen mit Churfürsten Moritzen zu Sachsen vor diesem solches gepracticiret worden, welcher gleichfalls den Evangel. Ständen zum präjudiz mit Kaiser Carolo Quinto einen Frieden eingegangen. Welches dann E. M. so wenig dem gemeinen Evangel. Wesen als auch mir gewiss nicht gern gönnen werden, welches aber alles durch einen schleunigen Succurs, ehe Sachsen auf die Beine käme, verhütet werden könnte.

14:o. Wie ich dann auch ohnedem zu meinem vorgehabten dessein, zu keiner weiteren Werbung wegen des Zulauffes am Volke würde gelangen können.

15:o. Über diess und da ich nicht bald einen succurs überkommen sollte, würde man aus den jetzigen Quartieren nicht ferner und weiters ausgehen können, und dannenhero ein grosses manquement, so wohl an proviant, munition als Gewehr leiden.

16:o. Multo minus würde man gute Disciplin unter der Soldatesca, beydes zu Ross und Fuss, erhalten, dadurch dann nicht

allein diese Stadt Magdeburg, sondern auch andere Reichs- und Landstädte mehr alsofort mit dem ersten, höchlich disgustiret würden.

17:o. Wie ich dann auch nicht sehen kann, welchergestalt die vier Regimenter, so E. M. zu werben bewilliget und Geld darauf gegeben, geworben und unterhalten werden können, sondern das Geld nicht anders angewendet würde, als wann es muthwillig ins Wasser geworfen wäre.

18:o. Und da es gleich auf die Beine gebracht würde, kann ich nicht bey mir befinden, welchergestalt es diesen Winter über, dass es nicht alles zu Grund und Boden ginge, mit proviant könnte versehen werden, wann man zuvorhero nicht Reuterey, dass man den Feind zurück treiben und hinten auf dem Rücken sicher Quartier machte, da man das Fuss-Volk logiren könnte, beyhanden hätte.

19:o. Den statum allhier betreffend, verhalte E. M. ich freund-, dienst-, sohn- und gehorsamlich nicht, dass ich anfangs allhiero ein Regiment zu Fuss, unter den Obristen Johan Schneidewinden, von 12 Compag., als gedachten Obr. Compagnie,

Major Jonas Dangkern,
Cap. Hans Joachim von Treschkow,
Cap. Nicolas Siedersleben,
Cap. Meinhart von Wüstenhoeff,
Cap. Heinrich Bösen,
Cap. Bendix Hagkeborn,
Cap. Christoff Söllner,
Cap. Wilhelm Iter, und
Cap. Jacob Schmiedt, geworben.

Es sind aber von solchem Regiment Capitaine Nicolas Siedersleben, Cap. Bendix Hagkeborn, Cap. Christoff Söllner, Cap. Jacob Schmiedt und anjetzo neulich der Obr. Leutenant, der von Stiegk, zu Auerfurt vom Feinde gefangen worden.

Und dann noch ein Regiment, gleichfalls zu Fuss, alsofort im Anfang unter dem Obr. Leutenant David Connies, 10 Comp. als:

bedachtes Obr. Leuten. Compagnie,
Major Wilhelm Crassens,
Cap. David Augustus Baussens,
Cap. Andreas Knorren,
Cap. Daniel Knorren,
Cap. Hans Christian Schmieden,
Cap. Joachim Sarnawen,
Cap. Hans Schultzen,

Cap. Joachim Köppen, und

Cap. Burchardt Konssen geworben. Unter welchem Regiment gleichfalls der Major Wilhelm Crasso, Cap. David Augustus Bausse, Cap. Daniel Knorre und Cap. Joachim Köppe zu Calbe und Salze gefangen worden.

Hernacher habe ich ferner unter dem Obristen Leutenant Bogken ein Regiment zu Ross und Fuss angefangen zu werben; als zu Ross

des Obristen Leutenants Compagnie,
Major Schönebergks,
Rittmeister Suppen,
Rittmeister Krazschen,
Rittmeister Kroppen und
Rittmeister Röbizer.

Und zu Fuss: Gedachtes Obristen Leutenants Compagnie,
Major Weigandt Seizen,
Cap. Harmuthen,
Cap. Stolzens und
Cap. Kulenauen; welche Reuter und Knechte zwar vom Feinde, als sie Halle eingenommen, wegen starcken Anzugs des Feindes und dass er mit Gewalt auf sie gedrungen, als sie sich wiederum nach Auerfurt und Mansfeld retiriren wollten, zertrennet, aber von gedachten Obristen-Leutenant, als er berichten thut, wiederum in vier Comp. zu Ross und ein zwey oder drey Comp. zu Fuss an die Hand schaffen könnte, wann er nur etwas von Gelde haben möchte.

Weil es mir aber daran, weil ich mich allhiero in grosser Enge erhalten muss, sehr gebricht und nicht weiss, wie ich darzu gelangen kann; als habe ich ihm zwar befohlen das Volk so viel mensch- und möglich in etwas zur Geduld zu vermahnen und so viel als geschehen könnte beysammen zu halten. Wollte ich mich befleissigen, ihm mit dem ehigsten Mittel zu verschaffen.

Ferner habe ich ein Regiment zu Ross, unter dem Obristen-Leutenant Jacob Boyen alsofort anfangs gerichtet, weil es mir aber an Mitteln ermangelt, habe ich selbiges nicht höher als auf 5 Compag. bringen können, als: gedachtes Obrist Leutenants Compagnie,

Major Hans Joachim von Treschkauen,
Rittmeister Burckhardt Esebecken,
Rittmeister Jacob Cobachen und
Rittmeister Martin Musculussen.

Sonsten warten noch sehr viel Officire, Unterhalt zu haben und Volk zu werben, allhier auf. Als der General-major Carl Hyne von

Amstenrath, der Obrist Georg von Ysseler, so eine kleine Comp. von ein 70 Pferden beysammen; item der Obrist Leutenant Thylo Albrecht von Ysseler und der Obrist Leutenant Wiprecht von Treschkow, so auch eine Comp. von 60 Pferden für mich geworben; wie auch Major Baron Schaffman und viele andere Rittmeister mehr, so alle auf Conditiones warten, und weil kein Geld vorhanden, die Zeit ihnen sehr lang wird. Zwar ist wie obgedacht im Lande hin und wieder Proviant annoch übrig genugsam, dass es daran nicht ermangeln sollte, wann auch gleich E. M:ts Armée oder succurs allhier vor handen wäre. Weil ich aber an Cavallerie zu schwach, der Feind aber sehr stark, als darf ich fast mit meinem Volke, proviant zu holen, mich nicht übrig weit zum Thor hinaus wagen. So will mir auch der Rath, weil sie sehen, dass man nichts gegen den Feind ausrichten kann, und gleichsam alles für verlohren halte, auch nichts ums Geld, viel weniger auf Borg abfolgen lassen. Da Sie aber einen Succurs von E. M. sehen würden, Sie alles williger und lieber thun, und wohl mehr als man sich einbilden möchte, dann Sie gleichsam fast ganz an E. M:ts Succurs, weil er in etwas lange verzeugt, desperiren und dass er ganz ausbleiben möchte, vermeinen. Daher E. M. selbsten vernünftig und unschwer erachten können, ob Derselben ich entgegenkommen kann oder nicht?

Sonst sollen E. M. sich gewiss versichern, dass ich nichts an meinem mensch- und möglichen Fleiss, die Stadt so viel möglich, so lange intra limites, bis E. M:ts succurs mit Göttlicher Verleihung ankömmt, zu erhalten, ermangeln lassen will.

Ich kann aber E. M. freundt-, dienst-, sohn- und gehorsamlich nicht bergen, wie dass der Feind alhier auf dieser Magdeb. Seiten mit 18 Compagnien zu Ross und des Herzogs von Hollstein Regiment zu Fuss, jenseit der Elbe aber mit 8 Compagnien zu Ross und 8 Comp. zu Fuss in Burg lieget, wie solches E. M. mit mehrem von dero Marschalln Bericht erlangen werden.

Weil dann E. M. mich und meine alte Stadt Magdeburg mit Dero mächtigen Succurs und Entsatzes zu unterschiedenen Mahlen fästiglich vertröstet, und ich keinesweges zweifle, E. M. werden für Dero Person nochmals und beharrlich auf solcher Intention bestehen:

Als bitte ich darum aufs allerhöchste, dass E. M. solches so förderlichst als thunlich zu Werke richten, und es gewiss darfür halten, wann es nicht die höchste Nothdurft erfordert, E. M. ich ganz ungern damit bemühen oder belästigen wollte.

Da es aber ja, wegen des succurses, nicht so eilends und geschwind hernacher gehen könnte, so wäre doch mein sohn- und gehorsamliches Bitten, etwa mit einhundert tausend Reichsthaler so

Deroselben ich ganz gern wiederum, bey Ihro, Gott gebe glücklichen, Anherokunft erstatten will, mir zu Hülfe kommen. Will solches hinwiederum auf alle zufallende Gelegenheiten, sohn- und gehorsamlichen zu verdienen, mich höchstes Fleisses bemühen.

Was ich etwa sonsten aus dem Reiche für Advisen des Feindes Anzugs halber in Erfahrung gebracht, weiss ich sonderliches nichts, als dass noch fünf Regimenter, so aber ganz schwach, und nur etwa ein 1500 Man stark, herauf kommen sollen, vom Feinde selbsten vorgegeben wird. Das andere Volk aber, wie man vernimmt, so hierunten lieget, solle auch alles meistentheils hinunter, E. M. entgegen ziehen. Ob aber dahero also: kann ich gleichwohl eigentlich nicht wissen. Die ich in den Schutz des Allerhöchsten, mich aber zu Dero beharrlichen und beständigen affection, aufs treulichste empfehlen thue. Und bin und verbleibe

E. M:ts

allzeit dienstwilliger und ganz beständiger treuer Vetter und Schwager, auch gehorsamer Sohn und Knecht weil ich lebe

Christian Wilhelm m. p.

Utanskriften: à Sa Majesté Le Roi de Suède en main propre. 18:e Novembris (1630).

№ 604.

Bref från generalerne Tott och Banér till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. kunne vi uti underdånighet icke oförmäldt låta, oss hafva bekommit Fältmarskalken Herr Gustaf Horns skrifvelse, E. K. M:ts nådiga befallning deraf förnummit, hvilket vi så snart oss möjligt, hörsammeligen vele efterkomma; förvänte allenast på resten af föregångna båda läningar, såsom ock på de värfvade och landtryttarnes contentering, af hvilka somlige ännu slätt intet bekommit hafva. Hvad denne stadens garnison belangar, deruppå begäre vi uti underdånighet E. K. M:ts nådige resolution, huru den på det bästa skall

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

blifva försedd. Om vi ock skulle understå oss till att taga Duwalls regemente härur, alldenstund de andre regementen uti garnisoner äro deputerade, dagligen försvagas, och att båda de Finske regementerne tillhopa icke göra tillfyllest 800 man. Och hvad Weissmeyer och Skottarne anlangar, så göra de näppeligen 600. I lika måtto begäre vi underdånigast att veta, på hvad sätt de sjuka uppå Landt-Rügen uti vinter skole defenderade blifva, alldenstund Bergen ej är fortificeradt. Vid Ribenitz är allt uti förriga stat och är proviant uti förledne vecka dit förskickad. Eljest ock berätta fångarne vi bekommit hafve, Savelli med mesta delen af cavalleriet vara uppryckt åt Garz, allenast lemnat stark besättning uti Demmin. Och ehuru väl vi med Herr Sten Bjelke ville göra vår största flit, att drifva uppå penningarne, så kunne vi dock icke förskrifva E. K. M. någon viss dag, på hvilken vi kunne marchera härifrån, alldenstund hvad flit ock Bjelken använder, borgerskapet de äro så tröge att förskjuta penningarne. Detta hafve vi E. K. M. icke uti all underdånighet kunnat förhålla. Önska E. K. M. etc.

Datum Stralsund den 23 Nov. år 1630.

E. K. M:ts

underdånige och hörsamme tjenare

Achatius Tott. *Johan Banér.*

Præsent: fältlägret vid Stettin den 30 Nov. 1630.

№ 605.

Bref från Riksens Råd till Konungen*.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Såsom vi uti vår sednaste, underdånigste skrifvelse med Halleno förmälte oss vilja med det snaraste E. K. M. vår underdåniga mening och betänkande på E. K. M:ts tvenne nådige bref tillskrifva; alltså vår skyldige pligt att efterkomma hafve vi icke längre velat dermed fördröja, utan nu med E. K. M:ts hofjunkare Lorentz Kruse våre enfaldige, trogne meningar ödmjukeligen tillkännagifva, uti den underdånigaste tillförsigt, att E. K. M. vårt ringa betänkande med nåder upptagandes varder. Och såsom E. K, M. uti det ena sitt nådiga bref i förstone oss nådigast påminner, hvad högvigtige skäl och motiver E. K. M. uti detta Tyska kriget fört hafver, och att

---

* Riks-Arch. Riksens Råds Registr., fol. 84; der öfverskriften är: »Concept till H. K. M:t af Riks-rådets bref».

E. K. M. intet tviflar, utan att vi oss dem ännu väl ihågkomme och med E. K. M. deruti ense äro, att fäderneslandets säkerhet icke hafver stått uti denna tiden på annat sätt och vis att maintenera, utan att kriget skulle ditöfver blifva transporteradt, så påminne vi oss det icke allenast, utan befinne ännu, att hvar annorlunda hade blifvit beslutadt, än kriget in i Tyskland att divertera, så skulle vi innan kort hafva måst föra det inom våra egna gränsor och alldrig kunnat lefva uti någon säkerhet, efter som vi ock dagligen fiendens och det Österrikiska husets machinationer och våldsammelige procedere förnimma; hvarföre vi ock både nu ock framgent med en fattad resolution stadigt tänka till att förblifva och E. K. M. på det underdånigaste att betacka, som sig den stora möda och fara påtagit och underkastat hafver. Önske troligen, att Gud allsmägtig E. K. M. uti sine loflige förehafvanden sin milderika välsignelse förläna ville och ändtligen till en önskelig god utgång dirigera. E. K. M. förmäler ock vidare, att åtskillige gode occasioner och commoditäter sig præsentera, hvarigenom kriget till en önskelig utgång snart skulle komma, der medlen till E. K. M:ts intentions fortsättande så ville följa, och oss derhos nådigast veta låter sin dessein vara, fienden med fem arméer på åtskillige orter att angripa, och fördenskuld, nådigast befaller de förslag, som E. K. M. till bemälte arméers underhåll behöfver, att verificera och E. K. M. vårt betänkande derom veta låta; så befinne vi först, att der såsom fienden någon tid skulle blifva bragt och bevekt till säkre, reputerlige och fredlige medel och tankar, så skall det alldrig snarare och bättre kunna ske, än om han på det sätt och med så många arméer och på de nämnde orter blefve tillika angripen. Och bekänne således E. K. M:ts disposition och dessein i den måttan vara den bästa och nyttigaste, derigenom vi ock snarast till krigens önskelige utgång, som är freden, komma kunde; ställe ock för den skull på det ödmjukaste till E. K. M. häruti att disponera, göra och låta, hvad E. K. M. efter sitt höga förstånd nyttigast för sig och Fäderneslandet befinner och tiderne vilja lida och medgifva. Anlangande arméernes underhåll och förslagens verificerande, så hafve efter E. K. M:ts nådiga befallning vi tillika med Kammarrådet och Factoren Mårten Wewitzer öfversett förslagen, och befinna att de uti samma poster till krigsstaten kunna verificeras, efter som innelagde förslag * det specialiter och postevis utvisar; deremot finne vi återigen ett stort deficit uti ordinarie staten, hvilket ock af förslaget utskrifnings- och boskapshjelpen, det vi ock fuller se oundvikeligt ske måste(?), men så påminner E. K. M.

* Detta förslag saknas.

sig väl allernådigst, att de tvenne utlofvade terminer, så väl utskrifnings-, som boskapshjelpen äro nu med detta året till ända lupne, hvarföre synes högnödigt, att med ständerne derom först handlas, förr än som de uti förslaget kunna verificeras. Wi förorsakas ock för vårt embete och trohet skull, E. K. M. Riksens tillstånd att veta låta, och kunne vi med sanning skrifva, att uti detta året är fast uti alle provinser öfver all förhoppning en stor missväxt blefven, särdeles uti Wester- och Östergöthland, så att spannemålsprisen dag ifrån dag stiga, den säd, som ock här i Uppland, Södermanland och Westmanland fallen är, är så svag och full med svindel, att rågen hålles intet så godt, som kornet. I Westergöthland gäller allaredan en tunna råg till 16 och 17 Daler, här i Uppland 10 och 11 Daler, och är ändå litet till att bekomma. Uti många provinser är för otidig väderleks skuld vintersäden litet och illa blefven sådd, så att ehuruväl vi nogsamt veta oss mera borde E. M. uti dess stora omak och besvär med hugnelige tidender fröjda, än som med beklagande vidare besvära, taga ock Gud till vittne att oss icke litet bedröfvar, att vi skulle sådant nödgas att skrifva. Men när vi åter vår pligt öfverväge, befinne vi oss det icke böra underlåta. Bedjom för den skull på det underdånigaste, att E. K. M. detta vårt refererande icke till något misshag upptaga ville, och kunne för bemälte orsaker skull icke råda E. K. M. att pålägga utskrifningshjelpen uti spannemål, såsom ock icke heller uti Riksdaler. Ty der såsom den uti spannemål påbjudas skulle, se vi först, att den icke kan gå ut, eftersom vi alleredan exempel för oss hafva, sedan skulle ock landet blifva så helt förblottadt med spannemål, att derutaf ingen ringa olycka synes kunna »endtstå». Skulle ock utskrifningshjelpen blifva uti Riksdaler pålagd, så skulle den också så stegras, att allmogen skulle utan deras skada icke kunna lösa och icke heller bekomma den, hvarföre finne vi intet annat råd E. K. M. och fäderneslandet nyttigt, utan att bemälte hjelp lägges uppå uti kopparpenningar, räknadt 14 mark emot en Riksdaler, och ändock vi väl pröfve, att E. K. M. med kopparpenningar att besolda det främmande folket skulle vara litet tjent, dock när allt öfverväges och betänkes, så finna vi inga andra nyttiga råd E. K. M. häruti att gifva; förmene dock att factoren skulle kunna göra här på kopparpenningar credit, att de E. K. M. derute, hvar icke bättre och till fördel, dock visst emot 14 mark skulle kunna betalas: det E. K. M. ock befaller, att vi vele tänka på medel, huru såsom bemälte hjelper skulle kunna anticiperas, och andre utvägar flera, huru någon summa penningar stode till att uppbringa, så hafve vi detta icke mindre än det förre med största åhåga

efertänkt

eftertänkt och med Kammarrådet och Factoren öfvervägt, först huru bemälte hjelper skulle kunna anticiperas och flera medel inventeras, och befinne fast omöjligt vara, att utskrifningshjelpen förr än såsom sist i September skulle kunna af allmogen utgifvas. Factoren säger sig ock intet medel veta, den att kunna på något sätt förut lefverera. När vi ock adelen, prestståndet, städerne och dess medel betrackte, så befinna vi intetdera af de stånden sådant vara, som E. K. M. med någon ansenlig post skulle kunna bispringa, ehuru gerne ock vi, särdeles för våra personer det skulle vilja göra. Bedje för den skuld på det underdånigaste, att E. K. M. icke med onåder ville upptaga, att vi efter E. K. M:ts vilja och begäran här uti intet præstera kunne, och efter E. K. M. är hvars och ens stånds och personers villkor och lägenhet bättre kunnig än vi beskrifva kunna, hvarföre vi ock ödmjukeligen och visst förmode att E. K. M. oss häruti desto mera ursäktade hålle; och är detta således på det ena E. K. M:ts bref uti största underdånighet efter vårt ringa betänkande svaret. Uti det andra E. K. M:ts bref befalles oss af innelyckte förslag att se, hvad E. K. M. dit ut till sig hafva borde, och hvad dit utkommet är, med nådig befallning att vi den resterande summa skulle pådrifva med det snaraste E. K. M. att tillsändas; så hafve vi ock i Kammarrådets, Factorens och Kammererarens Nils Olufsons närvaro förslaget öfversett. Befinne ock att en temmelig summa af 107,464 Daler ännu på krigsstaten uti alla landsändar resterar, af hvilken vi dock icke kunna se, att E. K. M. något hastigt skall kunna bekomma någon post till sig, mera än såsom de 9,887 R:dr, som Factoren på tullen skyldig är, deruppå vi ock förnimme att E. K. M. han nu första posten sändandes varder. De andre posterne äro så ovisse utskrifningshjelpen förutan, att vi på dem ringa förtröstning göra kunne. Icke desto mindre skall ingen flit sparas, att drifva der uppå, att de, så mycket ske kan, skola utfordras. Vi befinne ock att i samma landsändar skall med denna utskrifningshjelpen icke rätteligen vara tillgånget i roterande, särdeles uti Westergöthland. Hvarföre hafve vi högnödigt acktat, att låta derom på nytt ransaka, efter som vi ock uti alla provinser andre commissarier deputera vele det att göra. Hvad de uträttandes varde skall E. K. M. vi, med hvad mera förefalla kan, med det alldrasnaraste veta låta. Och emedan vi med Halleno låta E. K. M. underdånligen veta Riksens tillstånd, hvarföre vele E. K. M. vi nu dermed intet vidare besvära, emedan allt ännu är i samma tillstånd; utan befalle E. K. M. etc. Datum Stockholm den 25 November anno 1630.

G. I. Dlg. *C. C.* *G. B.* *G. G.* *P. B.* *I. S.*

№ 000.

Relation från Amiralen Erik Ryningh till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. skall min underdåniga och hörsamma tjenst alltid vara förpligtad. Jag vågar härmed uti all underdånighet E. K. M. ödmjukeligen att förnimma, det jag E. K. M:ts nådiga bref och befallning bekommit hafver, angående det commendo här i Stralsund Herr Sten Bjelcke, Erich Soop och mig nådigst befaldt är, att vi om alla saker ett flitigt och noga inseende hafva skulle; det jag efter E. K. M:ts nådiga befallning med all flit och åhåga, hvad som till E. K. M:ts tjenst lända kan, ingen flit eller möda spara skall. Vidare vill jag uti all underdånighet hafva E. K. M. tillkännagifvit, det jag hafver bekommit bref från Amiral Peter Blom, som är dateradt den 20 November på Wismarska redden, deruti han tillkännagifver att 4 af de kejserske skeppen i Wismar hafva varit ute den 18 November, uti den ackt och mening att köra E. K. M:ts skepp derifrån, och var Blom på samma dag intet heller starkare af skepp än 4 tillstädes, hvilka voro Månan, Regnbågen, Papegojan och Jungfrun; men de andra två, som voro Berendt Berendtsons och Norrköpings stads skepp, dem hafver Blom commenderat att kryssa för Rostock. Som nu de 4 kejserske skeppen med en god vind utkommo öfver ett grund, benämndt Hanebald, hvarest E. K. M:ts skepp dem förväntade. Dock hade fiendens skepp lofven ifrån våra, och dermed gjorde sitt bästa till att äntra med våra skepp. Men ett af fiendens skepp, och var deras amiral, hvilket var ett nytt skepp, och bättre besegladt än de andra deras 3 skepp, hvilket kom förr till vår flotta än de andra. Den vardt utaf våra så helsad, förr än de andra kommo, så att han inte längre ville gifva sig tid till att blifva hos våra skepp. Dermed förföljde våra dem med hugg och slag tillbaka igen, så att det intet utan skada på deras sida kan vara aflupet, och fiendens skepp förfogade sig under skansen tillbaka igen. Men E. K. M:ts skepp, sedan de dem förföljt hade, lade sig på sina förra orter igen. När detta skedt var, lät Blom en natt eller två derefter, några båtar ro in åt Wismar, så när som de kunde, att förnimma hvad fienden sig vidare företaga ville. Hafva de då förnummit att fienden hafver låtit uttaga till de 4 skeppen nock 3, som ock lågo utanför deras skans. Men när Blom detta förnam begaf han sig straxt der-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

ifrån och hit neder på Gellen med alla 6 E. K. M:ts skepp, och straxt kundgjorde mig hvad kundskaper han hade, såsom ock begärde flera skepp till sig, det jag honom straxt ovägerligen tillskyndade honom 3, som äro Tälje-skeppet, Westerås-skeppet och Capten Magnus skepp, så att Blommen i alles blifver 9 skepp, dertillmed väl utmunderade både med folk och munition, så han intet hafver öfver till att klaga, och dermed begifver han sig dit upp igen, uppå Wismarske farvattnet att förnimma, om de vidare vilja söka dem. Hvad skada, som E. K. M:ts folk af sista träffen bekommit hafva, är denna: att 8 man blifvit qväste, deraf äro 3 döde, så ock skeppen något hålskjutne, dock hafver det intet till att betyda. Hvad de andra E. K. M:ts skepp här i Stralsund vidkomma, låter jag med all flit förfärdiga och förtimra det bästa jag kan. Detta jag uti all underdånighet ödmjukeligen vill hafva tillkännagifvit, önskar E. K. M. etc. Af Stralsund den 26 November år 1630.

E. K. M:ts
underdånige och ödmjuke tjenare
Erich Ryningh.

№ 607.

Extract

aus dessen von Schaumburg Schreiben aus den Lager vor Gartz vom 30 Nov. anno 1630 *.

Meinem Herrn zu berichten, dass ich Gottlob dieser Tagen in Pommern glücklich angelangt bin, habe ich aus gutem, zu ihm habenden Vertrauen nicht unterlassen wollen, allda ich alles in einem so übeln und argen Stand befunden, dass davon nicht genugsam zu schreiben, dann die Soldaten, so wohl zu Ross als zu Fuss also elend, verarmet, krank, nackend und blos sind, dass ich mein Tag ärgers nicht gesehen. Haben nichts zu leben, und ist ganz Pommern schrecklich zugerichtet, dass auf viel Meilen Wegs einige lebendige Seele, zu geschweigen einige Unterhaltungsmittel für Menschen oder Vieh (*nicht*) zu finden ist, dadurch die Zeit hero allein bey der Reuterey aus Mangel an Fourage etlich 100, ja 1000 Pferde gestorben, und also zugerichtet worden, dass sie nicht mehr zu gebrauchen, und ein Elend anzusehen. Wann nicht anderwärts hero, etwan aus dem Reich, ehigste Hülfe kommt, sehe ich kein Mittel, wie diese

---

* Efter en copia uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

Armée kann erhalten werden, sondern muss alles nothwendig zu Grunde gehen, welches, so es geschehen sollte, würden unsere Wiedersacher und die Herren von der Liga in ihre Faust hinein lachen, und froh seyn, dass ihre intention, darauf sie lang umgangen sind, und noch gehen, ins Werk gerichtet würde. Sonst ist der Feind stark, und alles Volk, so in Preussen gelegen, ihm zukommen, welches sich um Colberg herum in campania logiret, und kann man auf dieser Seite nichts gegen sie tentiren, indem fürs erste auf die ganze Armée mehr nicht als auf 11 Tage lang Proviant vorhanden, und sind auch die Regimenter zu Fuss also schwach, dass unter 8 oder 9 Regimentern nicht wohl 2 oder 300 gesunde Mann, die man gegen den Feind gebrauchen könnte, zu finden. Zudem ist auch eine grimmige Kälte, dass dem Menschen kaum bey Tag, geschweige dem ohne dass abgerissenen Soldaten bey der Nacht, im Felde sich aufzuhalten möglich ist. Und ist dasjenige Volk, so aus dem Reich herein commendiret, nicht ankommen; liege also hier, muss zusehen, und weiss nichts anzufangen noch zu helfen. Actum im Hauptquartier Gartz den 30 Novembris 1630.

№ 608.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborner Fürst etc.

Dass ich E. K. M. unterschiedene gnädigste Schreiben allhier zu Greiffenberg empfangen, auch allewege den H. Totten und Banern, wie auch Kniphausen, wegen E. K. M:ts gnädigsten Willen zeitig, ungesäumt und zum öftern advisiret, will E. K. M. ich hiermit unterthänigst nicht verhalten. Selber habe ich die Reuterey, so aus dem Stettinischen Lager mit mir anhero gekommen, nebst des Monroes 3 Companien, welche Kniphausen mit andern Volck von Schiefelbein ablösen lassen, anhero nach Greiffenberg versamlet, und bin gesonnen mit denselben Truppen, so auch den 2 Wallensteinischen Companien Morgen früh, geliebt es Gott, aufzubrechen. Wollte heute gemarschiret haben, da ich nicht gehoffet, dass Kniphausen mit seinen beyhabenden Truppen zeitiger solle angekommen seyn, damit wir zugleich hätten fortmarschiren können. Und wiewohl ich anfangs

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

die Stargardische Strasse zu halten, und mich also näher Stargardt als Gollnow längst der Ihne zu logiren vermeinet, damit man desto füglicher Fourage aus der Mark hätte holen und die Pässe über die Ihne defendiren können. Weiln aber ich aus E. K. M. gestrigen Schreiben dieser Stunde vernehme, dass der Feind mit starken Truppen der Reuterey und Fussvolk über die Garzer-Brücken gemarschiret, unser Volk aber noch nicht beysammen (denn von H. Åke Totten und Baneren vernehme ich noch zur Zeit nicht dass geringste, wiewohl ich hoffe, dass Kniphausen nicht weit seyn werde); als habe ich mehrer Sicherheit halber vermeinet die Gollnowsche Strasse zu halten, damit, wann der Feind durch die Pässe, so bey Stargardt über die Ihne »guables» sind, gesetzt hätte und gekommen wäre, wir uns alsdann nach Wollin-wärts schlagen, und also mit H. Totten und Baneren, wie auch Dargitz's Regiment conjungiren, dahin auch E. K. M. zu Wasser zu uns stossen könnten. Wann ich aber morgen in dem Marsch vernehme, dass der Feind der Ihne noch nicht zu nahe, und man ihm bey obbemehlten Pässen wohl vorkommen könne, als werde ich meinen Marsch darnach richten und dem Feind sein Vornehmen nach bester Mögligkeit verhindern. Und weil ich gar wenig an Ammunition habe, bitte ich unterthänigst, E. K. M. wollen schleunigst etliche Tonnen Pulver und à l'avenent Kugeln und Lunten nach Gollnow schicken. Wollte wohl zeitiger um solche Mängel geschrieben haben, wann ich nicht gehofft, dass die Stralsundische Truppen (welche ohne Zweifel mit obbemehlten Persedeln wohl versehen seyn werden) zu mir hätte stossen sollen. Wenn auch E. K. M. von den leichten Stücken etliche nach Gollnow schickten, sollten sie die Pässe desto besser zu disputiren sehr dienlich seyn. Damit E. K. M. etc. Datum Greiffenberg den 30 November anno 1630.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 609.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigste, pflichtschuldige Dienste, bester Bereitschaft und Vermögens jederzeit bevor. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass ich in Gottes Nahmen heute früh gleich Tages von Greiffenberg mit den anwesenden Truppen aufgebrochen, und eine Meile Wegs von hier zu Basentin (?) angelanget, allda die Truppen über Nacht logiren. Auch ist Kniphausen heute Morgen vor meinem Aufbruch zu Greiffenberg zu mir gekommen, mit Bericht, dass sie heute Nacht anderthalb Meil Wegs jenseit Greiffenberg logiret und heute mit des Baudissinchen Regement und Hebrons Truppen ihr Nachtlager 2 Meilen von hier halten wollen. Was von den Preussischen Truppen vor Nachricht sey, haben I. K. M. aus beygefügter Designation allergnädigst ** zu ersehen. Meine Person belangend, bin ich von den Truppen voraus nach Gollnow geritten, um von des Feindes Marsch, wie auch nicht minder wo man die Qwartier längst der Ihne aufschlagen könne, informiret zu werden. Sonst vernehme ich von H. Totten und Baneren noch nichts, ohne (*dass*) das Dargitzische Regiment, wie ich aus des Admirals Erich Hanssons Schreiben verstehe, allbereit über die Schweine gesetzet sey. Wie es nun kommen mag, dass sie noch nicht zu Gollnow angelanget, kann ich nicht wissen, will aber sie in der Nähe herum zu seyn verhoffen. Was sonsten zu E. K. M. gnädigst behaglichen Diensten ich wissen werde, will ich an meinem unterthänigsten Fleiss nicht erwinden lassen. Thue hiemit E. K. M. etc. Datum Gollnow den 1 Decembris anno 1630.

E. K. M.

unterthänigster, pflichtschuldiger und gehorsamer Diener

Gustaf Horn.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

** Saknas i originalet.

№ 610.

Bref från Öfversten Sperreuter till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster Fürst! Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. überschicke ich unterthänigst die Defensions- und Klag-Articul wieder den Herrn General-Majorn Kniphausen, daraus E. K. M. die Affecten des Neids vermerken werden.

Allergnädigster König und Herr! E. K. M. werden nunmehr die grosse Affronte, so mir von Herrn General-Majorn ohne eine gegebene Ursache wiederfahren, vernommen haben. Weiln dann solche eigenthuliche Processe und mir der Schimpf geschehen, habe ich keine andere Zuflucht, als bey I. K. M. zu suchen, dass Sie mich werden in mein voriges Commendo, welches dem Obristen Boëthio übergeben, und ich gleichwohl als sein Substitut allhie verbleiben muss, wieder einsetzen; dem Furier, dem ich meine Parol als ein commendirender Officier I. K. M. gegeben, wieder erlassen, und mich, dem keine Faute, Gott lob, überwiesen seyn, vor Unrecht schützen, und nicht zugeben, dass ich durch gute und treue Dienste verfolget, gehöhnet, und der ganzen Welt zu Spotte gemachet werde, welches wird geschehen, wo es I. K. M., darauf mein gäntzlich Vertrauen allemahl gewesen, nicht ändern.

Zuvor, gnädigster König, hat man mich imputiret, ich ritte mit kleinen Parteyen, welches keinem Obersten gebührete, mich dadurch zu verachten, da ich es doch als E. K. M. in allem gehorsamer Diener gethan. Indem zeiget mir Gott das Glück, dass ich mit dieser Bloquement E. K. M. gute Dienste thun konnte, und wie ich das angefangen, und in der grössten Gefahr binnen 7 ganzer Wochen es mit grosser Mühe und Sorge abgewartet, hat man zum grossen Schaden E. K. M:ts es geändert, sich ohne einigen Befehl darein gemischet, mein menschliches Gebrechen, dass ich im allen nicht perfect, davor ich mich niemaln ausgeben, aufgesamlet, es wäre unvernünftig angefangen, da doch der exitus anders ausgewiesen und noch ausweiset. Wie ich nun in der Hoffnung gewesen, meinen Feinden aus den Mäulern zu kommen, habe ich anstatt Ergötzligkeit Wiederwärtigkeit, anstatt Freude Verfolgungen, anstatt Ehr und Ruhm Hohn und Spott erlanget. Allergnädigster König und Herr! ich bitte um Gottes und aller Cavalirer Ehre willen, dass ich des

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

empfangenen unschuldigen Schimpfs halber satisfaction möge bekommen. Wehe, wehe thuet es mir, gnädigster König, dass mir der etwas höher im Commendo aus eigenen Affecten den der ganzen Welt bekannten Schimpf sollte anthun. Habe ich misshandelt, ich will es mit meinem Blut bezahlen. Ich kann E. K. M. nicht schreiben, wie hoch mir die despecten zu Herzen gehen, und verfluche die Stunde, darin ich ein Soldat geworden, denn lasse ich es mir sauer werden Ehr und Ruhm zu erlangen. Endlich werde ich dadurch beschimpfet, so fern (*in*) E. K. M. Diensten nimmer anders zu hoffen, als der erlittenen despecten mehrer zu gewarten, welches ich nicht hoffen kann, dass E. K. M. solches werden zugeben können, ich weiss mich auch nicht verschuldigt zu haben zu erinnern, und ich E. K. M. Dienste seit anno 22 gesuchet, und von anno 1624 her continuiret, wie ich allezeit so höchlich erfreuet (über?) E. K. M. glücklichen success. Wie eifrig und mit was affection meiner Wenigkeit nach E. K. M. Dienste ich verrichtet, müssen bezeugen alle so mit mir umgangen. Zuvor haben meine Lands-Leute E. K. M. grosse Gnade erfahren, desshalben sie ihre Zuflucht zu mir gesuchet. Würden diese Schimpfe nicht remediirt, in solchem ehrlichen Beruf ich bey ihnen gewesen, in solche grosse Verachtung, wie bereit allhier ein Anfang gemachet, ich kommen würde, nur mir Gott das Glück gegeben, soll ich es andern zu Ehren und Vortheil gethan haben. Ich hoffe nicht dass E. K. M. mich allhie mit meinen Truppen, da ich zuvor von Herrn Feldtmarschallen und sonst keine Ordre geholet, unter anderm commendo liegen lässt. Ich will sonsten E. K. M. dienen wie ich kann, aber in solchen despecten werden E. K. M. mir nicht anmuthen zu seyn. Allergnädigster König! wie werde ich doch so unschuldig in vielfältigen Spott gesetzet, welches mein Herz verzehret, da ich nicht ehe ruhen kann, bis E. K. M. mich davon erlösen. Ich habe auf den Welt nichts als einen ehrlichen Namen und wollte lieber sterben, als solche Schimpfe, so der General-Major mir angethan, leiden. Darum bitte ich E. K. M. unterthänigst durch Gott, dass ich von der Bloquirung mit meinen Truppen möchte entlediget, oder in voriges Commendo wieder gesetzet werden, und dass doch der Furier erlassen werden möchte, denn ich meine Parol halten oder lieber sterben will.

Indem ich diesen Brief schreibe, fällt der Feind die Schantze bey dem Damm oder Passe an, welcher aber alsobald zurückgejaget, so besetzet er den Pass auf den andern Seiten, allda eine Brustwehr, welche ich gestern demoliren lassen, mit 100 Musquetiren besetzt, und seine Reuter allernächst im Dorfe logieret; darauf lässt er alle [illegible]ne Bagage-Wagen ausgehen, und ich zog alle unsere Truppen auf

diese Seite. und liess den Pass anlaufen, welchen der Feind nach etlichen Scharmützeln verlassen, Pulver und Musquet verlauffen, als hauete ich mit den Reutern über, und bekam mit mir ins Qwartier 18 gefangene und Rittmeister Bülow 4. Haben über 60 Wagen zum Theil ins Qwartier führen lassen, zum Theil verbrannt, und also eine kleine Revanche geholet, welche (*weil?*) den vorigen Tag in des General-Majors gebauete Schantze bey hellen Mittage Capten Antoni nebenst 30 Soldaten gefangen genommen. Die in der Schantze haben sich nach Vermögen der Gefangenen Aussage nach sehr wohl gehalten, Capten-Lieutenant Schulenburg, einen wackern Kerl, durchschossen, welcher wohl bereits todt, einen Furier durchs Bein und 1 Soldat todt, ohne die geqwetschten. Der Sergeant, welcher von den unserigen geblieben, hat mit dem Säbel einen übers Gesicht gehauen, und sich gewehret bis in den Tod. Dieses unterthänige Schreiben wollen E. K. M. gnädigst vermerken, dann ich es aus keinem bösen Gerücht, sondern aus grosser Betrübniss der erlittener despecten geschrieben. Befehle E. K. M. Gottes Schutz wieder alle deren Feinde, und ich verbleibe die Tage meines Lebens

E. K. M:ts

unterthänigster, gehorsamster Knecht

Claës Didrich Sperreuter.

Rossentin den 3 Decembris anno 1630.

№ 611.

Relation från Öfversten Sperreuter till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. will ich unterthänigst (*berichten*), wie es eigentlich mit der gestrigen charge, dann vielleicht sich etliche finden möchten, die (vielleicht) E. K. M. davon unrecht berichteten, sich verhalten, welches ich an jeder Statt und nach aller anwesenden Zeugniss Aussage (*thun will*). Gestern gleich Tages bin ich auf der andern Seite nach Rittmeister Bülow geritten, zu berathen wie das Dorf könnte befestigt werden, dass sie diesen Winter darin qwartirten. Wie ich nun unten am Berge bey »Loohbrut» (?) (*war*), da unser Reuter Corps-de-Garde ist, hörte ich bey der Schildwacht schiessen, allda ich eilend zu der

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige personers bref från Tyskland år 1630).

Corps-de-Garde geritten, die aber bereits die Schildwache zu secondiren ausgerücket waren; indem ritt ich auf die Höhe, so kam mir vom Feinde jagend die Wacht zurück, die ich halten möchte, bis Rittmeister Bülow mit den 3 Truppen zum Dorf heraus rückete. Der Feind dasselbe sehend, ist er abgerücket, habe ich es meiner Companie, die auf den andern Seiten die Wacht versahe, wissen lassen, und anhero gebothen, da mir denn nicht anders gebühren wollen, wie der Herr General-major Rittmeister Bülow befohlen, wo der Feind heraussen käme, ihn über Hals und Kopf wieder hineinzujagen, zu vollziehen. Wie ich nun mit Rittmeister Bülow im Vortrab, habe ich nicht anders als die Cornetten im Qwartier geblieben vermeinet; wie wir fast den Feind, dem wir mit unserm Vortrab genug gewachsen, erlanget, sind wir so begierig gewesen den Feind wegzunehmen und nicht gehoffet, dass die 2 Companien mit den Cornetten uns weiter als auf die höchste Berge folgen würden, sehe ich dieselben bey mir stehen, darüber ich erschrak und alsobalden commendirte, dass sie sich retiriren sollten, dann der Feind (*sich*) zu Ross und Fuss häufig stärkete, wies meinen Capitain-Lieutenant mit 30 Pferden auf das Scharmützel, dem denn sein Pferd alsobalden geschossen, dass er darnieder liegen blieb, darum wir uns so lange, dass er salvirt würde, müssen aufhalten, da der Feind in Bereitschaft und alles angesetzet, auch die Fourageurs an beiden Seiten ausgesandt, erwartend an welchen Seiten wir ihnen es verbieten wollen, damit er uns zu charge bringen könnte; in dem wir uns retirirten und fast den Berg erreichet, drang der Feind mit 5 Truppen auf uns, die 6 liess er in Reserve, wurden also gedrungen mit ihnen zu fechten und den Kopf zu bieten, und hat der Feind seine Ordnung also gestellt. Dann der Feind eine neue starke Companie Dragoner und eine neue starke Companie Reuter, die der Hauptman Meissenburg geführet, die Dragoner Schütz, also war der Feind 400 Pferde stark. Erstlich setzte der Feind eine starke Truppe auf unsere rechte und des Feindes linke Seite, die etwas vor den andern aushiebe, die andern 4 Truppen gar nahe bey ein, die Dragoner in Reserve, darauf folgten ungefähr 400 Musquetirer. Wie nun der Feind also herandrang, wurden unsere scharmützirende Reuter bey den Truppen gefordert, und konnte ich nicht mehr als 3 Truppen machen, dann wir ohngefähr 120 Pferde stark waren, stellte ich Rittmeister Bülow an die rechte und Lieutenant Saben an die linke Hand, die Schwedische Companie in die Mitte. Indem kommt die starke Truppe so nahe an Rittmeister Bülow, dass er sie chargiren musste. Darauf trafen die anderen 2 Companien jede auf 2 Truppen, welches alles glücklich abging, dass wir

vermeinten die Victoria wäre unser; und ward im ersten Treffen Rittmeister Bülow über das Gesicht verwundet, dass ihm das Blut in die Augen lief, deswegen ich ihn aus der charge zu weichen bat, und gab sich des Rittmeistern Bülow's Truppe sehr auf den gejagten Feind. Die anderen 2 Companien liess ich wieder stellen und rückte etwas zurück. Darauf jagete der Feind die Bülowsche Reuter wieder zurück, dass man die im andern Treffen nicht gebrauchen konnte, und kommt der Feind damit wieder auf uns, dass er diese 2 Truppen zum andern mahl musste treffen; darüber wird des Cornet von Lieutenant Sabe Pferd geschossen, darüber die Reuter alle von der Companie davon liefen, und keiner mehr als der Lieutenant, 1 Corporal und 1 Reuter bey uns blieb. Darauf hat der Lieutenant Bülow seine Truppen wieder versammelt, dass ich also die Schwedische Truppen wieder stellen konnte. Also liess ich den Cornet nahe dem Qwartier rücken, und haben diesen beyden Truppen mit den Degen so lange chargiret, und über 6 mahl ein den andern secundirt, dass ich die Tage meines Lebens keine Reuter besser thun gesehen noch haben können besser thun. Ich bin 2 mal so gut als gefangen gewesen, dann sie mich gar eigentlich gekannt, dass auch zu letzten, wie ich von den 2 Companien noch etliche Reuter versammelt, wieder in den Feind gangen, vermeinete dass noch eine Truppe von den unserigen übrig wäre und ward mir Qwartier gerufen, und gesagt es wäre unmöglich, dass ich könnte wegkommen, ich sollte mich ergeben, und hätte der Feind nicht sich verschossen, wäre es auch unmöglich gewesen, denn sie nur 2 Schüsse auf mich thaten, und mich mit Degens umringet hatten, also musste ich mein Pferd ansprechen, durch dessen Güte ich davon kam und erretteten mich 2 von dem Baudischen Regiment, bis ich an den Morast kam, allda ich die verstreuten Reuter wieder bey einkriegte, damit (*ich*) den Lieutenant Sabe, der zuvor geschossen ward, aber nicht tödtlich, und in den Morast gejaget ward mit 10 Reutern, erhielt.

Weiln denn, Allergnädigster König och Herr, ich so viel mir möglich mit so wenigem Volke gethan, und es durch mich nicht, sondern durch des Kriegsglückes Tücke versehen, als bitte ich unterthänigst E. K. M. wolle keine Ungnade, dass der Cornet verloren auf mich werfen. Es sind nur todt und gefangen 29 Personen. Gott weiss, dass wann E. K. M. die gehabte Gnade von mir abwendeten, dass allsdann leichtlich meine Feinde mir garaus machen könnten, denn sollte ich die Fourage zulassen, werde ich verklagt, komme ich in Pericul, muss ich auch verantworten, und habe nicht den drittentheil Volk wie in der Stadt; I. K. M. wolle doch gnädigst die Anordnung thun lassen, dass mehr Fussfolk anhero kom-

men möchte und dass der Rittmeister Bülow allhie verbleibe. Die Hallischen sind gestern Nacht nur drey Meilen von hie gelegen, sind noch nicht hier, wiewohl ich Post über Post geschicket. Thun sich vielleicht gute Tage. Ich will alles thun was mensch- und möglich ist, wann ich nur E. K. M. Gnade behalte. Major Pfulln Companie, soll auch anhero kommen, die bereits 70 Pferde stark, wollen also wohl mit Reitern stark genug werden, wenn E. K. M. etwas Fussfolk entrathen könnte, oder dass der Oberste »Dupadel« (*Taupadel*) anhero mit den Dragonern komme. Denn unmöglich ist es, dass es (*mit*) weniger, als dass es der Herr Feldmarschall vorerst angeordnet, kann bloquiret bleiben, darauf ich auch das Bloquement unternommen. Es wird allhie weder Anordnung, noch etwas aufs Volk gemachet. Sollen wir es unterhalten, muss fast die Hälfte Volk einzufordern ausgeschicket werden. Ich bin allhie alleine, ich kann nirgend hinreisen, es zu befördern; fordere ich es von den Commisarien und schreibe, dass sie E. K. M. Soldaten dadurch ruiniren, und alles auf die lange Bank schieben, bis die Noth vor der Thür, allsdann wollen sie doppelt geben, um das zugesagte Volk auf die Beine zu bringen; so bekomme ich unnütze und höhnische Schreiben. Weil denn, allergnädigster König und Herr, an diesem Orte viel gelegen, werden Sie hierin gnädigst wissen zu disponiren. Ich will es an meinem Fleisse nicht ermangeln lassen. Sie werden itzo alles Heil vorsehen, weil sie über einen Monat Proviant nicht mehr darin haben. Es mangelt auch an Lunten, und haben in 2 Tagen von Cörlin keine bekommen können. Die Arbeit gehet allhie schlecht fort, wiewohl dieses Dorf mehrentheils verpalissadirt, und die Brücke ganz fest gemachet. Es brauchen sich alte Leute der heiligen Tage, und gedencken nicht, dass der Feind unterdessen nicht ruhen wird. Ich erwarte von E. K. M. eine gnädige Ordre und verhoffe E. K. M. werden meinen guten, getreuen Fleiss gnädigst verspüren, auf deren Gnade ich mich nächst Gott getröste; befehle etc. Rossentin den 25 Decembris anno 1630.

E. K. M.

allerunterthänigster, gehorsamster Knecht

Claes Didrich Sperreuter.

SKRIFVELSER 1631.

Innehåll.

merska och Hessiska förbundet; öfver konungens svar till kejsaren och churfurstarne; samt hvad som vore att göra om Danmark skulle börja fiendtligheter mot Sverige. Dat. Stockholm d. 4 Februarii 1631.

N:o 620. Rapport från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. fiendens befarade afsigt att undsätta Colberg eller öfverrumpla de svenska trupperne i deras vinterqvarter uti Hinter-Pommern. Svårigheten att underhålla hästarne. Om Driesens öfverrumplande. Skärmytslingar. Dat. Stargard a. d. Ihne d. 5 Febr. 1631 (på tyska).

» 621. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Rapport att fiendens kring Frankfurt a. d. Oder liggande truper uppbrutit mot Magdeburg. Horn uppbryter mot Pasewalk. Dat. Stargard a. d. Ihne d. 8 Febr. 1631 (på tyska).

» 622. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Om dess marsch att förena sig med konungens trupper. Dispositton af de i Hinter-Pommern qvarlemnade trupperne. Om qvarterfördelningen. Skärmytslingar kring Landsberg. Fiendens marcher. Dat. Stettin d. 12 Febr. 1631 (på tyska).

» 623. Rapport från general-major Knijphausen till konungen: Ang. fiendens förmodade ankomst. Förberedelser för hans mottagande. Svenska garnisonernes styrka i trakten omkring Neu-Brandenburg. Om Feldbergs besättande begäres ordres. Dat. Neu-Brandenburg d. 19 Febr. 1631 (på tyska).

» 624. Rapport från fältmarskalken Horn till konungen: Om truppernes förläggande uti vinterqvarter i Neumark. Recognoscering kring Landsberg af Horn företagen. Dat. Perlinigen d. 25 Febr. 1631 (på tyska).

» 625. Bref från hofmarskalken Falkenberg till konungen: Om tillståndet i Magdeburg. Fiendens tilltag. Garnisonens styrka. Dat. Magdeburg d. 25 Febr. 1631 (på tyska).

» 626. Rapport från general-major Knijphausen till konungen: Om Tillys ankomst till Ruppin samt dess armées förläggning och underhåll. K. har besatt Feldberg. Dat. Neu-Brandenburg d. 26 Febr. 1631 (på tyska).

» 627. Från densamme till densamme: Med ytterligare speciella underrättelser om fiendens ställning och förläggning. Dat. Neu-Brandenburg d. 1 Mars 1631 (på tyska).

» 628. Bref från amiralen Erik Ryning till konungen: Ang:de flottans utrustning och tillstånd i Stralsund. Dat. Stralsund d. 1 Mars 1631.

» 629. Bref från generalen Johan Banér till konungen: Enligt från Knijphausen ankommen skrifvelse är Tilly på marsch mot Neu-Brandenburg anländ till Stargard. B. sammandrager sina trupper kring Friedland. Dat. Demmin d. 2 Mars 1631 (på tyska).

N:o 630. Rapport från Baudissin till konungen: Att han sammandrager sina trupper vid Prentzlow för att öfver Pasewalk marschera till Friedland. Dat. Prentzlow d. 2 Mars 1631 (på tyska).

» 631. Rapport från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. Colbergs uppgifvande af de kejserlige; deras afmarche. Horns uppbrott till Stettin, jemte uppgift på trupperne som qvarblifva i Stargard och dem som Horn förer till Stettin. Dat. Stargard d. 4 Mars 1631 (på tyska).

» 632. Rapport från general Banér till konungen: Ang:de Banérs marsch att försvara passet vid Demmin, och uppgift å gjorda detascheringar. Dat. Osten d. 4 Mars 1631 (på tyska).

» 633. Rapport från fältmarskalken Horn till konungen: Om dess ankomst till Stettin, tillärnade vidare marcher och om de qvarlemnade truppernes förläggning. Förfrågan om Colbergska garnisonens behandling. Dat. Alt-Stettin d. 5 Mars 1631 (på tyska).

» 634. Rapport från genaral-major Knijphausen till konungen: Om fiendens företag utanför Neu-Brandenburg. Dat. Neu-Brandenburg d. 5 Mars 1631 (på tyska).

» 635. Rapport från general Banér till konungen: Med uppgift huru passen mellan Friedland och Demmin blifvit besatte. Spejande på fiendens företaganden. Dat. Friedland d. 6 Mars 1631 (på tyska).

» 636. Rapport från fältmarskalken Horn till konungen: Om Horns ankomst till Friedland; oförmodad träffning vid Neu-Brandenburg. Fiendens ställning och förehafvanden förgäfves utspanade. Dat. Friedland d. 8 Mars 1631 (på tyska).

» 637. Rapport från densamme till densamme: Horn bryter upp från Friedland och stannar vid Müggenburg. Anordningar för försvaret om fienden påtränger. Fiendens marcher och förmodade afsigter. Dat. Müggenburg d. 12 Mars 1631 (på tyska).

» 638. Rapport från densamme till densamme: Ang:de fiendens ställning och förmodade afsigter. Horns armées förläggning. Detaljer om Neu-Brandenburgs intagande. Dat. Müggenburg d. 13 Mars 1631 (på tyska).

» 639. Rapport från densamme till densamme: Att slottet Mirow blifvit uppgifvet till de kejserlige. Dat. Friedland d. 16 Mars 1631 (på tyska).

» 640. Rapport från general Banér till konungen: Om förfärdigande af 2:ne bryggor vid Schwedt, proviants ditförande, truppers sammandragande m. m. Dat. Schwedt d. 16 Mars 1631 (på tyska).

» 641. Bref från öfversten D. v. Falckenberg till konungen: Med uppgift på fiendens styrka utanför Magdeburg och tillståndet i staden. Dat. Magdeburg d. 17 Mars 1631 (på tyska).

N:o 642. Bref från Gregorius Winss till konungen: Om tillståndet bland de kejserlige i Frankfurt och Landsberg. Dat. Cüstrin d. 24 Mars 1631 (på tyska).

» 643. Relation om Ahrenswaldes intagande af de kejserlige från Landsberg. Dat. d. 24 Mars 1631 (på tyska).

» 644. Rapport från general-lieutenant Baudissin till konungen: Om en skärmytsling mellan Croater och öfverste Halles folk kring Münchenborg. Tillståndet och truppernes förläggning kring Neustadt. Rykten om fienden. Dat. Neustadt d. 27 Mars 1631 (på tyska).

» 645. Rådslag från Riksens råd till konungen: Om oenigheternes behandling med Danmark, uppkomne genom danska konungens inblandning i de tyska angelägenheterne. Dat. Stockholm d. 28 Mars 1631.

» 646. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: Med relation om alla de operationer som Gustaf Adolph verkställde före och strax efter Neu-Brandenburgs fall; samt konungens marche mot Frankfurt a. d. Oder. Dat. Königsberg d. 29 Mars 1631.

» 647. Rapport från öfverste Kagg till konungen: Ang. tillståndet i Vor-Pommern och huru garnisonerne i och omkring Anklam äro fördelade. Greifswaldes iakttagande m. m. Dat. Anklam d. 29 Mars 1631.

» 648. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. vidtagna åtgärder för att, enligt konungens befallning, samla en armé kring Garz, att understödja konungen i händelse dess företag mot Frankfurt skulle misslyckas. Dat. Königsberg d. 31 Mars 1631 (på tyska).

» 649, Bref från commissarien Erik Andersson (Trana) till konungen: Om tillståndet i Hinter-Pommern; penningars anskaffande och contributioners utgörande af landet. Dat. Stettin d. 31 Mars 1631.

» 650. Bref från sekreteraren Grubbe till residenten i Hamburg, Adler Salvius: Rörande de diplomatiska, ekonomiska och krigsangelägenheterna (defect, troligen skrifvet i slutet af Mars 1631).

» 651. Relation om Ahrenswaldes intagande af de kejserlige; afgifven af tillstädesvarande Stads-schuldheiss Fuhrman. Dat. d. 1 April 1631 (på tyska).

» 652. Bref från öfverste Mietzlaff till konungen: Om förmenta försummelser vid Ahrenswaldes försvar och om bestraffning af de skyldige. Dat. Reetz d. 3 April 1631 (på tyska).

» 653. Bref från sekreteraren Schwallenberg till konungen: Ang. de vilkor under hvilka konungens trupper och tross tillåtas fritt passera genom Cüstrin. Dat. Cüstrin d. 3 April 1631 (på tyska).

N:o 654. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Om truppernes afmarsch från Garz mot Soldin; fullföljandet af Schwedts befästning; tillståndet vid arméen och dess fördelning m. m. Dat. Königsberg d. 4 April 1631 (på tyska).

» 655. Bref från general Tott till Riksens råd: Med relation om hvad vid svenska krigshären i Tyskland sig tilldragit, sedan Greifenhagen och Garz intogos och tills början af April. Dat. Wolgast d. 5 April 1631 (på tyska).

» 656. Relation af general Banér till hans broeer Carl Banér: Ang. Frankfurt a. d. Oders intagande. Dat. Frankfurt d. 6 April 1631 (på tyska).

» 657. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Att han med sina förtrupper anländt framför Landsberg, om dervarande kejs. garnisons styrka m. m. Dat. unter Landsberg d. 7 April 1631 (på tyska). P. S. Att han enligt sednare ordres dragit sig närmare Küstrin, uppgift på hans disponibla styrka m. m. Dat. Vietz d. 8 April 1631 (på tyska).

» 658. Bref från general Banér till konungen: Ang. Kratz' och Tillys ankomst till Fürstenwalde och Ziesar med en undsättningshär, jemte anhållan om ordres, hvilken skall öfvertaga befälet i Frankfurt under hans frånvaro. Dat. Frankfurt d. 10 April 1631 (på tyska).

» 659. Bref från general Banér till konungen: Att han med åtskilliga trupper samma afton anländt till Drossen, att Cratz och Tilly hafva samma ställning som förut m. m. Dat. Drossen d. 14 April 1631 (på tyska).

» 660. Riksens råds skrifvelse till konungen: Svar på konungens skrifvelser af d. 14 och 26 Mars, ang. förstärkningars och penningars utsändande m. m. Af Stockholm d. 18 April 1631.

» 661. Bref från O. C. v. Rochow till konungen: Noggranna underrättelser om Cratz' styrka vid Jüterbock. Dat. Berlin d. 19 April 1631 (på tyska).

» 662. Bref från rådet i staden Magdeburg till konungen: Ang. stadens fara sedan utanverken blifvit stormade af fienden, jemte anhållan om snar hjelp. Dat. Magdeburg d. 20 April 1631 (på tyska).

» 663. Bref från fältmarskalken Horn till riks-kansleren: Ang. underhandlingar med Brandenburg, konungens afsigt att undsätta Magdeburg m. m. Dat. uti Cüstrinske förstaden d. 26 April 1631.

» 664. Bref från rådet i staden Magdeburg till konungen: Att man med glädje fått underrättelse om konungens sednaste framgångar, jemte ifrig anhållan om snar hjelp, emedan staden icke längre kan hålla sig. Dat. Magdeburg d. 30 April 1631 (på tyska).

N:o 665. Bref från administratorn Christian Wilhelm till konungen: Anmaning om hastig hjelp. Dat. Magdeburg d. 1 Maji 1631 (på tyska).

» 666. Bref från general-lieutenant Baudissin till konungen: Att han kommit till Saarmund och att fienden sammandragit trupper vid Möckern. Dat. Saarmund d. 8 Maji 1631 (på tyska).

» 667. Bref från riks-kansleren till riksens råd: Anmaning att rådet bör välja försigtiga ordalag i dess skrifvelser till konungen; ang. penningeställningen i landet, skatternes indrifvande m. m. Dat. Stockholm d. 17 Maji 1631.

» 668. Bref från Adler Salvius till riksens råd: Ang. Magdeburgs förstöring och de orsaker som hindrat konungen undsätta staden. Dat. Hamburg d. 18 Maji 1631.

» 669. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Att han börjat slå en brygga vid Schaumburg, samt ang. det krigsfolk han kan disponera och dess underhåll, Frankfurths och Krossens befästande m. m. Dat. Schaumburg d. 21 Maji 1631 (på tyska).

» 670. Extract eines vertraulichen Schreibens aus Sorau: Ang. de kejserlige truppernes i Schlesien förläggning, sannolika rörelser m. m. Dat. Krossen d. 25 Maji 1631 (på tyska).

» 671. Bref från general Tott till öfverste Lars Kagg: Att sammandraga alla disponibla trupper vid Tribsees, för att möta ett väntadt kejs. infall från Mecklenburg. Dat. Wolgast d. 30 Maji 1631 (på tyska).

» 672. Bref från commissarien Erik Andersson Trana till fältmarskalken Horn: Ang. det dåliga tillståndet i Vor-Pommern tillfölje af kejs. garnisonens i Greifswalde ströfverier, penningbristen m. m. Dat. Wolgast d. 30 Maji 1631.

» 673. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. upprättandet af bron vid Schaumburg och verken utanför Cüstrin, förteckning på disponibelt krigsfolk m. m. Dat. Freienwalde d. 4 Juni 1631 (på tyska).

» 674. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. de kejserliges fiendtligheter på Schlesiska sidan och tillståndet derstädes. Dat. Schaumburg d. 7 Juni 1631 (på tyska),

» 675. Bref från öfversten Lars Kagg till konungen: Att de kejserliges truppsamling i Mecklenburg varit utan betydenhet och att ett starkt regognosceringsparti blifvit utsändt. Dat. Loitz d. 7 Juni 1631.

» 676. Bref från öfversten Lars Kagg till konungen: Om tillståndet i Mecklenburg. Dat. Tribsees d. 9 Juni 1631.

N:o 677. Instruction af rådet till fältmarskalken Wrangel: Att öfverse militiens tillstånd i Liff-, Ingerman- och Finland. Dat. Dalehamn d. 10 Juni 1631.

» 678. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Ang. tillståndet på Schlesiska sidan och de kejserliges öfverrumpling af Züllichau. Dat. Schaumburg d. 12 Juni 1631 (på tyska).

» 679. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Samma som föreg., jemte uppgift på såväl hans egen som fiendens styrka. Dat. Freienwalde d. 14 Juni 1631 (på tyska).

» 680. Bref från general Åke Tott till konungen: Om commendantens i Greifswalde, Öfv. Perusis, död vid ett utfall och om fästningens deraf följande kapitulation. Dat. im Feldlager vor Greifswalde d. 15 Juni 1631 (på tyska).

» 681. Bref från fältmarskalken Åke Tott till konungen: Bekräftelse på föreg., samt förteckning på det folk, som blifvit samladt för belägringen. Dat. Greifswalde d. 17 Juni 1631 (på tyska).

» 682. Bref från sekreteraren L. Grubbe till riks-kansleren: Att konungen förmodligen ärnar resa hem och lemna befälet i Tyskland åt rikskansleren eller pfaltzgrefven. Dat. Stettin d. 22 Juni 1631.

» 683. Bref från commissarien Erick Anderson Trana till konungen: Ang. de från Sverige ankommande truppernes landstigning vid Peenemünde. Dat. Peenemünde d. 28 Juni 1631.

» 684. Bref från generalen Tott till konungen: Om framgångar i Mecklenburg och den från Greifswalde aftågande kejserliga garnisonens nedhuggande. Dat. Greifswalde d. 28 Juni 1631.

» 685. Bref från general-major A. Lessle till riks-kansleren: Ang. markis Hamiltons värfning i England och Skottland samt orsaken till dröjsmålet med hans ankomst till Tyskland. Dat. London d. 29. Juni 1631 (på tyska).

» 686. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Att han ämnar upprätta ett befästadt läger vid Crossen och blott väntar på rytteri, för att företaga något afgörande m. m. Dat. Schaumburg d. 29 Juni 1631 (på tyska).

» 687. Bref från riks-amiralen Carl Carlson Gyldenhjelm till konungen: Ang. drottningens ankomst till Tyskland och flottans tillstånd. Dat. Wolgast d. 10 Juli 1631.

» 688. Bref från riks-råderne Claes Horn och Joh. Sparre till pfaltzgrefven Johan Casimir: Om drottningens resa, jemte nyheter från krigsskådeplatsen. Dat. Wolgast d. 15 Juli 1631.

N:o 689. Bref från residenten i Helsingör Joh. Fegræus till riksens råd: Ang. Hamiltons ankomst till Sundet med 7000 Engelsmän och Skottar; om de skäl som förmått honom gå dit i stället för till Wesern enligt konungens befallning, om orsaken till hans dröjsmål, om tvisten mellan Danmark och Hamburg m. m. Dat. Helsingör d. 28 Juli 1631.

» 690. Extract aus des Herrn General Banérs Schreiben seinem Bruder Herrn Carl vom 29 Juli 1631: Ang. Tillys ankomst framför lägret vid Werben och aftåg derifrån.

» 691. Bref från riks-rådet Joh. Sparre till pfaltzgrefven Johan Casimir: Ang. samma som föreg. Dat. Wolgast d. 11 Aug. 1631.

» 692. Bref från riks-råderne Claes Horn och Johan Sparre till pfaltzgrefven Johan Casimir: Ang. konungens företag efter Tillys aftåg från Werben. Dat. Wolgast d. 21 Aug. 1631.

» 693. Extract af ett bref från general Johan Banér: Att Chur-Sachsen begär hjelp af konungen mot Tilly, samt att trupperne redan äro på marsch från Haveln. Dat. Brandenburg den 21 Aug. 1631 (på tyska).

» 694. Bref från residenten Stallman till konungen: Underrättelser om fiendens förehafvanden. Dat. Zerbst d. 3 Sept. 1631 (på tyska).

» 695. Extract Schreibens aus dem Königlichen Lager unter Leipzig: Ang. förloppet af slaget vid Breitenfeld och den följande dagens händelser. Dat. d. 8 Sept. 1631 (på tyska).

» 696. Bref från Adler Salvius till ett af Riksens råd: Om orsaken till Chur-Sachsens förening med konungen, om slaget vid Leipzig, och om konungens planer efter detsamma m. m. Datum Hamburg d. 24 Oct. 1631.

» 697. Bref från sekreteraren L. Grubbe till riks-kansleren: Ang. konungens framsteg vid Main och vidare planer. Dat. Frankfurth am Main d. 17 Nov. 1631.

» 698. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: Om förloppet vid Heilbronns intagande m. m. (på tyska). (Troligtvis dateradt den 25 Dec. 1631).

№ 612.

Bref från Riks-Cantzleren till Konungen.*

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Jag hafver uti min för detta öfversända discurs om tillkommande års krig ödmjukeligen förslagsvis mentionerat, och eljest emot öfversten Hebron att ihågkommat hos E. K. M. per occasion föreslagit, mig icke tycka orådligt att E. K. M. fördelte underhållet af sina arméer emellan dess stater i Sverige, Preussen och Liffland, och det enkannerligen af dessa motiver: först att E. K. M. måtte således blifva lisad från mycket besvär och farlighet, i det E. K. M. alltid visste sig hafva så många regementen till häst och fot contenterade, och kunde blifva förskonad af deras öfverlopp, och bättre uti kriget använda sina tankar, såsom ock att icke många anslag för medellöshet behöfde att sättas tillbaka eller otidigt företagas. Sedan att staterne, när de visste sina visse regementen, kunde hvar handla med sin öfverste, hafvandes alltid i arméen en commissarium, som skaffade dem deras nödtorft, och accorderade med dem när något feltes, görandes credit också hos sjelfva officerarne. Och sist att en nyttig æmulation emellan E. K. M:ts tjenare måtte anställas, icke att hata hvarandra, utan att vinnlägga sig om till att göra E. K. M. bästa tjensten, dertill alltså måtte fattas, att det låter sig practisera, och är till hvar stat proportioneradt. Jag förnimmer ock utur E. K. M:ts alldranådigste skrifvelse, att E. K. M. icke hafver låtit sig misshaga mitt välmenta project, allenast att det så med tillbörligt nit och allvar blefve af hvar och en E. K. M:ts tjenare efterkommet, hvilket E. K. M. befarar icke således att handteras och ske. Befallandes mig icke desto mindre att göra fördelning och den öfverskicka, såsom ock att correspondera deröfver med de andre mina medtjenare i Sverige och Liffland, och försöka om det kan vara practikabelt.

E. K. M:ts alldranådigaste vilja hafver jag hörsammeligen efterkommit, och hvad som ännu felas skall af mig oförsumligen ske. Och så mycket fördelningen vidkommer, hafver jag först något förändrat uti arméerne, gångandes ifrån den discursen jag förr gjordt hafver, i det jag hafver ökat E. K. M:ts större armée med 2 sven-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Riks-kanslerens bref till kon. Gust. II Adolph för år 1631).

ska regementen knecktar, och de öfrige, som stodo alla på den mindre arméen, lemnat på garnisonerne och så på något annat slikt. Så hafver jag ock här utur Preussen deputerat Ramseys och Hammiltons regementen, hvilket ock allt förslagsvis göres, och står till E. K. M. att transportera det och förändra det efter sitt behag. Och är i det fallet lika, hvem E. K. M. den ena staten eller den andra på-ordnar, allenast att jag dem på Preussen satt hafver, som jag känner och dem jag vet att falla eljest tungast och besvärligast, eftersom E. K. M. hela min fördelning och disposition allernådigast hafver att se af medföljande förslag under Lit. A.*. Debet hafver jag ordnat på hvar stat således, att jag hafver gifvit allt folket en månads sold in Junio och sedan knecktarne alla månader läning; men ryttarne till den ena månadens sold 6 månaders läning och det continue alla månader sommaren igenom intill den 1 Januarii och det derföre att de då äro i tjenst. Men vintermånaderne, såsom då de ordinarie ligga i qvarter, hafver jag låtit komma på qvarteren an. Och hafver i allt detta dragit af den 5:te penningen af de orsaker, som i min discurs äro indragne. Men hand- och artilleri-penningar hafver jag gjort utan afkortning, så stor som E. K. M. dem sjelf hafver satt, för många orsaker skuld och dividerat dem emellan staterne uti 6 månader, och till dem andra 6 månader deputerat den ryske spannemål hel och hållen och den för den skuld utan ordinarie credit afdragit.

Hvad nu vidkommer sjelfva credit, hafver jag derutinnan följt i det närmaste E. K. M:ts mig för detta öfverskickade förslag; den Svenske stat intet belastat högre än E. K. M. honom satt hafver. Men heller minskat i det jag kopparen icke högre hafver velat gravera än till 40 R:dr der han af K. M. är satt på 50, låtandes det lilla profit, hvad som mera kan vinnas, helldre till att uppfylla, om något annorstädes slår felt. På Liffländska staten hafver jag ökat licenterne på 20,000 R:dr, efter jag ju förmodar i tillkommande år någon förbättring på commercien, hvilken förutan jag sjelf illa skulle kunna komma fram. Men så hafver jag deremot tagit spannemålsutförning, så från Sverige som från Liffland, till 264,000 R:dr och ökat så preussiske Debet som Credit i samme staden med 300,000 Riksdaler.

Hvad fundament hvardera statens credit är funderat på, det kan jag om dem andra icke väl dijudicera, vidare än hvad jag något när kan se och statuera om Liffländske licenterne. Nog ser jag att räntorne af contributioner i Sverige och Finland äro E. K. M:ts inkom-

* Saknas i originalet.

ster, och fördenskull borde komma fram. Men efter jag icke vet om de tillförene äro graverade, sedan considererar jag ock det att de med stor vedervilja utskrifvas och köpas genom många händer; och tages största delen af dem, som litet eller intet hafva; derföre ser jag uti dem stor origtighet. Kopparen går för många orsakers skuld trögt ut, och ehuru det är, så kommer icke heller sådant till tid. Icke vet jag heller om den, som administrerar saken, alltid kan bättra det, fast han vill ock förändra hastigt en sådan process, efter som jag fuller minnes de difficulteter och tror intet att de sig alle hafve förbättrat. Förutan det märker jag nog, att när något slår felt är intet annat att tillgå, och studsar man deröfver straxt, släppandes händerne vid sidan. Sådane fel äro allenast att fylla med bergslagernes och tullarnes discreta förbättring, och så en god credit; men efter som jag icke vet huru vidt det första kan gå, alltså efter den som lånar icke blifver så contenterad, som en god credits erhållande kräfver, derföre ser jag icke huruledes sådane fel som infalla, kunna botas och remedieras. Måste för den skuld allt ställa till kammarrådets dejudication i Sverige, hvad de härutinnan kunna göra; allenast att jag endels heller ville minska deras stat, på det han må gå juste, än honom öka, vetandes deras difficulteter. Preussiske staten belangande låter jag blifva först vid de 300,000 R:dr af licenterne. Och hafver jag satt ännu 300,000 R:dr af spannemåls-köpet. Hvad licenterne kunna draga, vet jag icke. I år hafva de dragit alls inemot 400,000 R:dr. Nu måste der dragas af omkostnaderne. Förutan det så är ock denna staten till sin egen entretenement högst adgraverad; och det som mest är med stor gäld belastadt, som ändtligen måste afläggas och betalas, om icke crediten skall gå öfver ända, och draga staten med sig; hvilket mig och alle mina consilia högst besvärar. Men efter jag hafver hopp på commerciernes gång åt tillkommande sommar, skall jag fuller låta mig, om jag lefver, vara angeläget, efter min pligt att præstera de 300,000 R:dr. Spannemålshandeln animerar mig fuller, att jag hoppas icke allenast få medel, att göra de 300,000 R:dr tillfyllest, men ändå mera till att undsätta E. K. M. med, och så få derutur någon hjelp till gäldens betalning och creditens underhållande, så framt det vill gå efter mitt hopp, och ståthållarne adsistera mig, hvarföre jag ock så mycket friare hafver ökt detta credit, och menar det, om det går efter min mening, högre att öka. Men efter bref utur Sverige förmäla, att spannemålen är i Uppland stegen till 11 Svenske Dr. tunnan, i Östergöthland till 14 Dr. och i Westergöthland till 16 och 18, så förtager det mig en god del af mitt hopp att blifva der något mägtig. Och efter jag förnimmer att mycken spannemål är

borthandlad af Hofmarskalken, Fegræo, Salvio och Riksens Råd, frucktar jag, att der den skall præsteras och concurrera med mig, så kastar det E. K. M:ts kornhandel öfver ända, och gör mitt förslag till intet. Eljest förnimmer jag ock i Liffland detta förledne år helt litet vara utskeppadt, och i städerne intet förråd, hvilket icke deraf kommer att i landet intet är, utan att de måste föra sitt till Ösel; hvilket om det ännù sker (som till befarande är) skall ock det kasta mig en stor difficultet in. Der nu E. K. M. antingen kunde finna råd annorlunda att göra de contracter tillfyllest, som agenterne hafva ingått till stort præjudicium, så att kornhandeln må falla ren på E. K. M., så hoppas jag att E. K. M. skall hafva en märkelig undsättning hädan. Hvar om icke, vill jag likväl arbeta så vidt jag förmår, och hoppas, att det ju icke slår mig allt felt, så att jag må kunna præstera i det närmaste, hvad på förslaget står. Tiden hafver jag fuller något dragit upp, och satt månadssold in Junio, begynnandes der min räkning; och saken är, att jag frucktar, att fast man än kunde komma penningarne till väga, att man dock icke skulle kunna hafva tid, att skaffa dem till E. K. M. förr än i Juni begynnelse. Och skulle jag icke gerna så vilja disponera det, att det allenast fyllde ögonen, och kunde dock icke gå, utan så att E. K. M. kunde säkert göra sitt förslag uppå. Jag ser ock att vinterkriget skall fuller hålla E. K. M., att en månad eller två på sommarn gerna måste tagas till »tacka» (?) för recreüen och andra orsakers skuld. Huru det är, står allt till E. K. M:ts allernådigste förändring, och beder underdånigst att E. K. M. allt med nåd täckes öfverse och upptaga. Belangande kopparens, som hit är kommen, deponerande, så hafver jag ock nedersatt och intet härtill sålt; skall ock göra min flit, att efterkomma E. K. M:ts befallning och undvika allt det jag vet lända till E. K. M:ts intentions præjudicium. Vore fuller godt att kopparen kunde hållas i pris. Men om denne E. K. M:ts närvarande stat är beqväm till de consilia hafver jag alltid tviflat om; vill likväl hoppas det bästa, och göra hvad E. K. M. mig hafver befallt. Den högste Gud E. K. M. etc.

Datum Elbingen den 4 Jan. anno 1631.

Axel Oxenstierna.

№ 612.

Relation af D. Salvius till Riksens Råd*.

Såsom H. M. hafver nu en lång tid mägta högt beflitat sig, att få en gång alla sina trupper tillsammans, så hafver H. K. M. ändtligen den 23 December fått sin armée färdig, både af de preussiske trupperne alla, så väl som allt hvad H. M. hafver med säkerhet ur garnisonerne »lichta» kunnat, vid en liten stad Damm, gent emot Stettin i Hinter-Pommern belägen. Efter nu bemälde armée var mägta begärlig till fäckta, är H. M. den 24 December med god ordre ryckt för den importante pass vid Odern, Greifenhagen benämndt, i den förhoppning att fienden skulle H. K. M. der möta och en slagtning lefverera, förr än han den posten angripa lät. Men alldenstund ingen fiende ville sig till fältslaget præsentera, grep arméen så mycket större mod och hjerta, och gick H. K. M. dagen derefter, som var juledag, sedan H. K. M. hade hållit predikan och bön om en lycklig success, der före. Staden och passet voro fuller med 2,500 man besatte, och hade de lägret vid Gartz och i Neumark straxt derhos till undsättning. Men efter H. K. M. gick med styckena både till vattens, Odern uppföre, så ock till lands och gaf der träffeligen »feuer» uppå, blef brechen snart skjuten och straxt deruppå med träffeligen ifver och courage stormadt, att H. K. M. innan få timmar med stormande hand fick staden och passet in, Don Ferdinando di Capua (som der på commenderade), Major Antonio, Capitaine Don Joseph och en ung Grefve von Thurn med en hop under-officerare och vid pass 100 gemene fångne, med samt alla deras stycken, deribland allenast 3 metallstycken voro. Men efter de togo snart till flykten, äro in loco föga öfver 40 eller 50 man slagne, och de alla andra funderat sitt lif på fötterne in åt Neumark. Men fångarne hafver H. K. M. alla slätt förärat Herr Teuffel. Efter nu fienden fick härigenom en träffelig skräck och våra så mycket större mod och hopp om vidare framgång, hölt H. K. M. intet rådsamt länge dröja, utan ville än vidare försöka sin »heil», (den som H. K. M:ts enige intent och uppsåt var) lefverera fienden en fält-slagt. Gick för den skuld straxt annandag jul åt Gartz, med samma manér, som åt Greiffenhagen, intet annat tänkande än att fienden skulle sig derföre præsentera till bataglie. Men han tordes icke allenast intet præsentera sig till bataglie, utan när han såg, (*att*) de våra i första angreppet med en sådan furie bestormade och intogo den förskansen Marwitz,

* Efter en ounderskrifven Copia uti Riks-Arkivet (Zweybrückiana: Joh. Casimirs bref 1632).

som på östra sidan om Odern det Gartziske passet bevara skulle, tände han sjelf eld på Gartz och gaf sig på flykten, att några få våra ryttare allenast funno och intogo det mägtiga passet Gartz, utan något svärdsslag, och salverade sig fienden, somt på vester, men mest på östersidan om Odern, allt upp åt Frankfurt. Ty sedan som fienden några resor hade fåfängt försökt att undsätta Colberg (som ännu hålles starkt bloqueradt, och hafver nu intet hopp till undsättning mer) låg han med största delen af sin armée i Neumark och Hinter-Pommern kring Stargardt och Piritz, den andra delen låg i lägret vid Gartz och några få i de nästa vinterqvarteren på venstra sidan om Odern. Medan nu H. K. M. såg att han intet ville stå i Greifenhagen eller Gartz, utan sätta all sin välfärd på flykten, sände H. K. M. några tusende ryttare åt Landsberg och några åt Cüstrin, att förhugga honom passen öfver Odern och Wartha och gick sjelf med största arméen åt Piritz, hvarest 1400 man voro i besättning, och mesta hans folk deromkring. Men såsom fienden gjorde på de förra orter, så gjorde han ock på denna: tände eld på staden och några byar i vägen och med magt salverade sig med rytteriet. Och H. K. M. honom »dickt uppå hacken», så att hela vägen emellan Piritz och Landsberg ligger full af de döda landsförderfvare, och hafver H. K. M. fått all hans bagagie till 500 vagnar, deraf Baudissin allena 300 vagnar ertappat hade, ett märkeligt byte. När H. K. M. kom upp till Königsberg i Neumark, kom magistraten der utur staden emot, och inbeledsagade H. K. M. med glädje. En sådan »skräckelse» hafver varit »under» fienden, och en sådan jagt hafver deruppe varit, det under är om att höra. Och skrifva nu de kejserske i går sjelfva från Brandenburg att H. K. M. skall hafva talt vid Churfursten af Brandenburg i Cüstrin, och skall nu allaredan hafva occuperat Frankfurt an der Oder, hvilket sig således skall hafva tilldragit: när borgerskapet i staden hafver förnummit H. K. M:ts ankomst hafva de alla med kort resolution armerat sig, så att hela staden i en huj är kommen in armis. De kejserske det förnimmande frucktade så mycket borgerskapet om eljest, och hafva straxt staden förlupit. Deruppå hafver staden sändt emot H. K. M. och sig i H. K. M:ts devotion begifvit. Gud den allsvåldige, som hafver gjort detta stora verket allena, han vidare förläne H. K. M. seger och framgång, sitt heliga namn till ära, sin högt beträngda Evangeliska kyrka till förlossning, H. M. till ett evigt beröm, och fäderneslandet ändtligen till en säker fred och rolighet. Efter nu alla Evangeliske härute förundra sig öfver detta stora verket (det de icke uppenbara töras), i deras innerliga hjerta hemmeligen och högeligen prisa Gud derföre, så är det ett Christeligt verk, att man ock

i alla Svenska kyrkor ett fröjdefullt te Deum laudamus sjunger. Här höres nu intet i alla gator och vinklar, än vunder öfver vunder allt om Gustavo den Store, och önskas af Gud den Högste, af allt hjerta, att Hans Gudomliga Maj:t ville H. K. M. vidare lycka och framgång gifva. Magdeburg hafver nu två gånger så stort hjerta som tillförene. Datum Lübeck den 10 Jan. anno 1631.

№ 614.

Bref från Riks-Cantzleren till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. befaller mig allernådigst att gifva min ringa advis öfver E. K. M:ts svar på kejsarens och churfurstarnes bref; öfver Moniers instruction till Ryssland; öfver Roussels instruction med befallning att correspondera med honom, också öfver det värf Markgrefven Hamilton hafver låtit andraga och det svar E. K. M. derpå gifvit hafver.

Ärenderna alla äro vigtiga och behöfva väl funderade betänkanden, men efter största delen deraf äro i sig sjelf odisputerligt nyttige och bestå mera på dens discretion och beqvämlighet som dem drifva skall, vill jag hörsamligen efterkomma E. K. M:ts befallning så mycket i hastighet ske kan, min enfaldiga mening öfver hvardera korteligen förklara.

Först finner i E. K. M:ts skrifvelse till kejsaren och Churfurstarne jag ingenting att påminna. De äro både ex dignitate och sakens justification så ställde, att jag icke kan se något deruti fela. Öfver kejsarens titel hafver jag för detta ofta sjelf varit tvifvelaktig, huru E. K. M. honom titulera skulle. Och hafver jag med flit inquirerat huru han af andra konungar tituleras. Så mycket jag för detta hafver kunnat förnimma, blifver han kallad af konungarne i Spanien, Pohlen, Danmark och så Frankrike Cæsarea Vestra Majestas. Men om England hafver jag förstått och sett deraf copier, att han titulerar kejsaren intet annat än Serenitas Vestra. Ehuru derom är, så menar jag dock bättre vara, att E. K. M. honom i förstone ringare titel gifvit hafver, än att E. K. M. skulle hafva præjudicerat sig sjelf, och kan framdeles snarare och beqvämare sättas något till än tagas ifrån. Efter han ock nu är en fiende, så hafver man desto

---

* Efter original-brefvet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

bättre tillfälle framdeles, der det kommer till tractat också om titeln allt accordera till E. K. M:ts och Sveriges rikes reputation, hvilket icke skulle lätteligen hafva kunnat ske, så framt E. K. M. honom i förtid Majestatis titel gifvit hade. Emedlertid hafver man orsak och tillfälle detta flitigare att förfara, hvad som eljest af andra observeras, och i sin tid tillåta, hvad som utan disreputation kan göras.

Till det andra, finner jag Moniers instruction att innehålla 3 argumenter: ett att egga Moscoviterne till krig emot Pohlen; det andra, att fournera E. K. M. penningar under pretext af en värfning i Tyskland till Ryssens behof; det tredje att nå och nyttja continuationen af spanmålsköpet. Alla 3 argumenten äro sådana, som denna tiden kräfver och vill jag allenast önska, att Monier må förnuftigt föra det ut och något godt uträtta. Ty E. K. M:ts och Sveriges säkerhet står intet litet deruti, att Pohlen icke befrias af frucktan och faran utur Moskwa; och der det verkligen i kriget råkade, stode alla våra saker väl och skulle vördas af bägge parterne. Kornhandeln der den kan E. K. M. i Ryssland continueras och stärkas med Ryssens consens och hjelp, vore det en märkelig undsättning, eftersom jag ock hoppas, alldenstund H. Johan Skytte mig hafver tillskrifvit, att E. K. M. skall vara efterlåtet 3,480 läster vid Archangel att köpa, och storfursten sjelf att fordra den saken, såsom han utan tvifvel hafver skrifvit E. K. M. till. Om den värfning i Tyskland till Storfurstens behof att anställa, hafver Roussel discuterat vidlyftigt med mig (om); och mente han också den saken att vilja vid tillfälle drifva. Hvad till att nå är, står mig intet att säga, utan hänger af storfurstens och patriarkens phantasier och förtroende eller misstroende till E. K. M. Och vore otvifvelaktigt godt, der man kunde blifva ett redeligt medel i händerne mäktig, och skulle sedan, der det skedde, honom fuller kunna gratificeras igen, det vare sig med värfning eller på annat sätt. Stat att göra derpå, ser jag föga apparance till, när jag saken noga betracktar; men om derutur något kommer, är det till att hålla för vinst, och kan med skäl arbetas uppå. Låten för den skuld det argument, som in contrarium kan införas, bestå och blifva i sitt värde, efter det ingenting är, som sig icke låter disputera.

Till det 3:dje hafver jag ock öfversett Roussells instruction, och vidlyftigt communicerat med honom sjelf. Och är förslaget godt, men hvad han kan uträtta, och huruvidt han med dessa ärenden kan komma, det vet jag med skäl icke till att säga. Till tvenne saker hafver jag honom enkannerligen utur instructionen styrkt och pousserat att låta sig för allt annat vara angeläget: i Ryssland att ägga Ryssen till kriget emot Pohlen; i Pohlen att bryta kejsarens

och huset Österrikes desseiner och att hindra det icke något konunga-val må ske medan konung Sigismund lefver, på det allt må blifva in integro och rådslagen hållas förvirrade, ju längre ju heldre. Ingenii hafver han nog, tör ock fuller tro honom, att han kan hafva der håg till; men om hans respect så stor är på en ort och annan, som han sig inbillar, låter jag vara i sitt värde; håller dock derföre, att sådane instrumenta understundom också något förmå, och der de än icke göra hvad de lofva och komma så vidt som de sig inbilla, att de likväl ibland finna beqväme subjecta till deras impression. Uträttas ock intet, så blifver dock allt i sin förra stat, och kunna sådana speser lätteligen belönas allenast med correspondence och adviser. Och skall efter E. K. M:ts befallning jag intet låta vid tillfälle med honom att correspondera. Så mycket tidning hafver jag af honom att han är kommen väl genom Churland till Riga, och hafver han straxt skrifvit in åt Litthauen och Ryssland, och ser honom derföre an, att han ingen flit skall fela låta.

Sist vore fuller öfver markgrefve Hamiltons värf och E. K. M:ts resolution att göra en discours, men vet icke om det görs behof att molestera E. K. M. dermed. Ty efter en sådan armée, der den kan komma på benen och fästa sig någorstädes rätt i landet, skall göra en märkelig diversion, och draga fiendens makt »sär», och förvirra alla hans råd; förutan det att E. K. M. också dermed invecklar den brittaniska nationen i sitt krig, och skall således kasta andra sine vedervärdige många hinderliga tankar in. Flottan, der den kan uppbringas i Westersjön, hafver E. K. M. deraf en stor städsel; derföre är in genere deröfver intet att discurrera. Alla de andra förslag som göres i E. K. M:ts resolution att bringa upp ryttare och knektar, skepp och vapen, äro alla E. K. M. profiterlige och önskar allenast att de må hafva framgång. Så är icke heller någon annan beqvämlighet för hans armée att landstiga, än emellan Elben och Embden på endera sidan af Wesern, så att han ju Wesern må få i sin possess, hvilken förutan han intet stånd der väl kan bekomma. Men om han straxt skall kunna blifva Brehmen mäktig, der tviflar jag icke obilligt om, både derföre att Brehmen med våld intet är till att taga, serdeles i Tillys åsyn, och med accord släppas in, så framt det sker, då sker det öfver min förhoppning, och måste vara andra skäl till, än dem jag vet. Hvar det icke kunde ske, måste likväl icke hela saken deröfver stöta sig, och ville jag fördenskull, så vidt jag förstår, hålla det derföre, att man på det fallet skulle söka att hålla correspondence med Brehmen, och försöka om man sig icke Oldenburg och hans land kunde impatronera; sättandes sedem ejus belli der, och således afskärandes Embden eller Ost-Frisland ifrån dem

kejserske, och med slupar och båtar så ock förmedelst Brehmens correspondence, föra dädan kriget in öfver Weseru uti brehmiska biskopsdömet och således draga Tilly med sin armée från Magdeburg och gifva E. K. M samt den arméen som upprättas under Hofmarskalken desto bättre luft och turbera fienden verket. Öfver hvilket allt jag menar att öfverste Lessle, eller hvem E. K. M. markgrefven tillordnar, måste vara omständeligen och in omnem eventum väl informerad, och icke desto mindre måste hafva så mycket ingenii och förtroende, att han stående och efter som saken sig skickar, kan taga råd och dem exequera. Om Farensbach ville jag fuller gerna tiga, men han är alltför lättfärdig att hafva den ringaste del af E. K. M:ts stat i sina händer, och vore bäst att han intet vore till; men efter han måste lefva, så såge jag honom heldre hos fienden än hos E. K. M.; ty der måtte man kunna akta sig för honom, men här intet, och fruktar jag icke utan orsak, att han går en gång sin kos med E. K. M:ts skada, den Gud mildeligen afvärje. Detta är således hvad jag i hastighet hafver efter E. K. M:ts befallning ment min plikt vara att avisera öfver dessa föreskrefne 4 punkter. Om jag för hastighet skull icke hafver gått dem med grund igenom, som det sig bör, beder jag underdånigst att det icke blifver mig till misshag upptaget, alldenstund mig dock hafver tyckts att E. K. M. icke heller någon noga discurs deröfver begärer.

Beder den högste Gud, att han E. K. M. mildeligen och länge bevara ville. Af Elbingen den 17 Januari anno 1631.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Axel Oxenstierna.

№ 615.

Bref från sekreteraren L. Grubbe till Pfaltzgrefven Joh. Casimir *.

Högborne Furste, nådigste Herre!

Med K. M:ts lakej som sändes åt Sverige, hafver E. F. N. jag om allt skrifvärdigt aviserat. Och är emedlertid intet synnerligen förelupet; ty sedan vi för stor köld och mangel skuld på bröd, såsom ock att fienden var oss något svår, måste qvittera Lansdberg, hafver K. M. förlagt och hållit allt folket stilla här i de Nymarkiska qvarteren, allenast äro åtskilliga »redh» skedda, hvaribland lyckan oss alltid favoriserat och fältmarskalken för få dagar sedan öfver 150 man, som ifrån Landsberg voro gångne på fourage, fångat och nederhuggit hafver. Öfverste Lessle hafver ock gått med 500 musquetterare och 4 halfva cartower ifrån Stettin och efter några få skott intagit Löckenitz, ett pass åt Mecklenburg, derpå fångat capitainen med 100 knektar. — Fienden säges hafva låtit afföra ifrån Greifswalde alla sina stycken och all bagagen, och samlar han sin force vid Demmin, men är på alla orter i en stor skräck.

På denna sidan ligger han ofvan Warthan uti Frankfurt och in i Schlesien. — Tilly säges nu mera vara visst hit nederkommen, en part mena med 5, en part med 3 regementer, skattas efter talet 3000 man, och gifves ut för Kejserskt folk, på det ligan skall hetas vara neutral. Huruvidt K. M. det förstår, vet jag intet, såsom den sådana italienska subtiliteter obekanta äro. Ty nu äfven i dessa dagar, som Tilly marcherar an, så hafver M:r Charnacé med stor flit an- och med möda erhållit special försäkring af K. M:t uppå neutralitet för Chur-Bayern och catholska Ligan. K. M. hafver det länge vägrat, icke mer troendes sådane processer, som de Tillyske vid Ratzeburg emot K. M:ts trupper öfvade äre, och ännu med Magdeburgs bloquering förelöpa. — Dock är K. M:ts caution limiterad på K. M:ts vänner och foederater, hvilket ingen obligation causerar, om icke de Tillyske och liguisterne sig ur de evangeliskes länder, deribland principaliter Brehmen anses, retirera. Med M:r Charnacé är eljest slutet aliancen alldeles på de conditioner som i somras tracterades om, hvilket E. F. N. jag med första bud, som inom få dagar skall följa, vill tillskicka.

Alla våra saker stå, dess Gudi lof, eljest i goda terminis och K. M:ts lycka blomstrar på alla sidor. Ehuruväl Churfurstarne af Saxen

* Efter Originalet uti Riks-Arkivet.

Saxen och Brandenburg (som nu på några dagar aldeles hafva varit stilla) intet resolvera; så äro dock Holländarne, efter Cammerarii skrifvelse, disponerade att contribuera. Om Venetis gör Charnacé samma hopp och att hans Konung öfver alliancen väl skall kunna permoveras att adsistera K. M. med några 1000 man. — England skrifver sjelf sig vilja befordra Hamiltons värfning, och hafver K. M. förordnat de Holländska subsidia, om några falla, till att uppbringa grefve Wilhelms trupper, om de afdankas, eller ock att låta värfva 4000 till fot och 1000 hästar under Ehrentreuter till att conjungera endelen (?) med Hamilton. K. M. är ock sjelf med stark värfning engagerad. Och hafver man goda tecken och förhoppningar till en god utgång på detta krig, så framt medlen något följa ville att contentera folket. Särdeles att man de första sommarmånaderne kunde hafva dem villige extra ordinem, att och här några 100 hästar göra tjenst, som aldrig hafva svurit eller en penning till sold eller »anredsgelder» bekommit. Men de gemene kunna likväl i längden intet hållas tillsammans utan penningar, och causerar detta lefvernet en stor disordre.

K. M:ts consilia, som mig tycker, tendera nu derhän, att vi oss landvägen in i Meckelburg innan några dagar varde begifvandes. Den alldrahögste Gud gifve K. M:t lycka och framgång att uppehålla K. M:ts person till Sins namns ära, de bedröfvade Christnes hugsvalan och fäderneslandsens välgång, uti hvilkens trogna beskydd E. F. N. jag ödmjukeligen befaller. Af Berowalde den 18 Januarii år 1631.

E. F. N:s
underdånige, ödmjuke och trogne tjenare
Lars Grubbe.

№ 616.

Bref från Öfversten Lars Kagg till Konungen *.

Allernådigste Konung och Herre etc.

Stormägtigste Herre, Allernådigste Konung. Låter jag E. K. M. underdånligen förnimma, att de kundskaper, som jag hafver utaf öf-

* Efter original-brefvet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

verlöpare och eljest fångar, samt städernes innevånare berätta, att Duc de Savelli ligger sjelf uti Demmin, och hafver 7 Companier utaf sitt Regemente till fot, äro 900 starke, men många sjuke; Holcks Regemente är 8 Companier till fot, äro 500 starke; ryttare utaf Coculis (*Montecuculis*) Regemente äro 200 starke, och 80 Crabater. Uti Treptow ligga 3 Companier af Savellis Regemente, äro 150 starke. Uti Neu-Brandenburg ligger Öfverste Moresan med 400 man till fot; af Buttlers regemente är 230 man; af Coculis Regemente till häst 375 man. Af förutskrefne folk äro många sjuke, och skola de hafva de ordres, när som något starkt parti deråt marcherar, skola de samma stad qwittera och begifva sig till Demmin. Uti »Löktz» (*Loitz*) ligger commenderadt folk 180 man till fot, och af Coculis regemente 400 ryttare. Uti Greifswald är öfverste Perusi med sitt regemente för 8 dagar sedan inmarcherad och 400 man stark till fot, med sig hafvandes ett Stycke, som skjuter 10 pund, och är der inga mera stycken uti staden, som man skjuta kan. Af Buttlers regemente 200 man, af Hatzfelds 176 man, af Beckers regemente 300 man; 7 companier Posens regemente, äro 280 hästar; 2 companier Cuirassierer äro 210 hästar. Jag hafver bekommit E. K. M:ts nådiga befallning att 400 hästar af general Totten skola hafva här sin garnison och betalas från den 1 Januarii. Efter det att 190 hästar af Östgöthar och Småländingar, ryttare, samt 32 ryttare af ryttmästaren Fritz Ihlenfeldts regemente här en en tid legat hafver, förmenar staden att dem för svårt blifver. Detta jag E. K. M. på det underdånigaste etc. Actum Anklam den 27 Januari anno 1631.

E. K. M:ts
underdånigste och tropligtigste tjenare så länge jag lefver.
Lars Kagg.

№ 617.

Bref från Öfversten John Hepburne till Riks-Cantzleren*.

Eurer Exellenz sind meine unterthänigen Dienste jederzeit bevor etc. Und bitte dienstlich, E. Ex. wollen nicht unwillig auf mich sein, dass ich deroselben neulich nicht zugeschrieben. Die Ursache ist

* Efter original-brefvet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

diese, weil die Zeit über, zeithero ich E. Ex. geschrieben, nichts Denkwürdiges dieser Örter passieret, denn wir meist still gelegen, und hat Herr Teufel mit seiner Brigade neben dem Ob. Winckel zu Königsberg, Axel Lilje, Lumsdale und ich zu Bärwalde bei I. K. M. im Hauptquartier, der Graf von Thurn, Damitz, Dargitz und Wallenstein zum Damm, und die Cavallerie auf allen Dörfern vertheilet gelegen, also dass in vier Wochen fast nichts vorgegangen, ausser dass der Herr Feldmarschall vor 14 Tagen mit etlichen Truppen vor Landsberg gewesen, allda er den Obersten Wallenstein mit allen seinen Officieren auf der Jagd gefunden, welche sich aber allzugeschwinde durch einen Wald mit der Flucht salviret, sonst sie ihn beim Kopf bekommen hätten. Über dieses hat der Herr Feldmarschall über 300 Mann, so aus nach Fourage mit vielen Officierer-Pferden gewesen, angetroffen, über 100 davon nebst allen Pferden gefangen und die übrigen meist niedergehauen. Bald darnach ist ein Fänrich vom Grafen von Thurn mit 12 Musquetirern und 8 Bauern ausgegangen, und einem Crabaten Obersten auf jenseit der Warte in sein Quartier gefallen, über 50 niedergemacht, desselben Obersten Cornet genommen und mit davon bracht, auch sonsten gute Beute gemacht. Trolliar, ein Franzos, ist auch mit 30 Pferden bei Frankfurt und Krossen in Feindes Quartier gewesen, allda er eines Obersten-Lieutenants und zweier Hauptleute Bagage, sammt 30 Mousquetirern, so selbe convojiret, angetroffen, die Mousquetirer geschlagen, und überaus stattliche Beute an Silberwerk und anderen Sachen gemacht. Den 25 Jan. sind I. K. M. von Bärwalde aufgebrochen, die Armee in zwei Theile getheilet, deren eine I. M. und die andere der Herr Feldmarschall bei sich haben. Den 28 dito haben I. K. M. Ihr Rendez-vous beim Stettinschen Damm gehabt, und selben Tag noch etliche Truppen lassen hinüber marschiren. Den 29 sind die letzten Truppen durch Stettin marschiret. Wir allhier wissen nicht anders, als dass I. K. M. auf Demmin und ferner in Mecklenburg marschiren werden. Von Cavallerie haben I. K. M. bei sich Grafen von Ortenburg, Baudissin, Rheingrafen, Totten, Calenbach und Pauli. Von Infanterie Herr Teufel, Winckel, Dargitz und Wallenstein (welche aber beide sehr schwach), wie auch das meiste Volk von Stettin. Der Herr Feldmarschall, so jetzo allhier liegt, soll mit der andern Armee den Oderstrom, die Neumark und Hinter-Pommern defendiren, und hat bei sich an Cavallerie Jon Liljesparre, Aderkas, Dönhoff, Hall, Damitz und 300 Finnen. An Infanterie Graf von Thurn, Lumsdel, Damitz, Hall, 300 Schweden, und neben diesen habe auch ich die Ehre dem Herrn Feldmarschall aufzuwarten. Wir liegen anjetzo noch allhier zu Soldin stille und

erwarten des Feindes. Dieser Platz ist 3 Meilen von Landsberg. Vor 8 Tagen hatte Tilly die Armee bei Frankfurt zusammen gehabt, und selbe fünf Mahl durchsehen und gemustert, hat befunden 106 Cornet Reuter, darunter 40 Cornet Crabaten, sind alle zusammen nur 3000 Pferde stark. An Fussvolk soll er auch nicht stärker sein als 3000, ausgenommen die, so in Landsberg liegen, als das Donausche, Alt-Sächsische und Wallensteinische Regimenter sind zusammen 2000 Mann stark. Dem Tilly soll auf der Musterung weder Volk, Officiere, noch Ordre oder Disciplin gefallen haben, soll gesagt haben: »das ist kein Volk den Schweden damit zu schlagen, mit »diesem Volk kann ich meine Reputation, die ich so lang erhalten, »nicht hazardiren». Etliche vermeinen, sie werden ins Winterquartier nach Schlesien und anderen Orten ziehen, desswegen der Obrist Berenstein nach Schlesien abgefertigt ist, darauf sie jetzo warten; etliche meinen, er seie schon wieder angelangt. Sonsten hat Tilly mit sich zu der Armee gebracht 3 Regim. zu Fuss und 5 Cornet Cürassierer, sollen aber zusammen kaum 2000 Mann stark sein. Von I. K. M. Aufbruch hat Tilly schon Kundschaft, und ist zu vermuthen, dass sie (*die Regimenter*), ehe sie in die Quartiere rücken werden, zuvor einen Ritt thun möchten, denn Tilly alle Pferde scharf zu beschlagen und die Pistolen fertig zu haben befohlen hat. Sonsten sollen die Soldaten übel zufrieden sein, wollen Geld haben, auch Tilly selbsten, nachdem er das Volk besehen, soll sehr melancholisch und malcontent sein, und vermeint man, dass er sich davon machen werde. Unser Fussvolk nimmt täglich sehr ab wegen Krankheit, auch Mangel Geldes und Proviant. Commissiones auf Reuter und Fussvolk geben I. K. M. noch täglich aus. Zu werben aber ist noch schlechte apparentz, wie sie aufkommen werden. Weil unser Volk die ganze Zeit über sehr übel accommodirt gewesen und auch noch bis dato ist, über das auch sehr übel bekleidet und allhier schlechte apparentz oder Hoffnung, etwas zu bekommen ist, als gelanget an E. Ex., als meinen hohen Patron und Beförderer, mein unterthäniges Suchen, dieselben wollen mir die hohe Gnade und Favor erweisen, und mir auf meine übrigen Companien bei deroselben in Preussen Commiss-tuch gnädigst geben lassen, lebe der unterthänigen Hoffnung, E. Ex. mir hierin gnädigst willfahren werden, und ich bin solches in allen möglichen Diensten wieder zu verschulden erbötig und willig.

Kniphauasen ist jetzo noch zu Wolgast, und scheint dass der Mond bei ihm auch schon in Abnehmen seie. Der Rheingraf ist durch Vorbitt der Officiere, auch Intercession des Französischen Ambassadeurs, bei I. K. M. soweit wieder in Gnaden, dass er sich

der Königl. Hofhaltung enthalten und sich in seinem Quartier bis fernerer Resolution verhalten solle; doch sind I. K. M. kurz vor dem Aufbruch bei Küstrin eine ganze Nacht bei ihm im Quartier gewesen. Es werden auch I. K. M. von Frankreich durch Schreiben, auch der Herr Ambassadeur selbsten persönlich bei I. K. M. in Dänemark für ihn intercediren, solches vicissitudo rerum verursachet, sintemal destructio unius est generatio alterius. Denn die excessive affection, so I. K. M. zu Baudissin gehabt, ist seither des Versehens nicht mehr so gross, nam nihil vehemens durabile. Der Rheingraf und Graf v. Ortenburg sind durch interposition des Französischen Ambassadeurs auch verglichen. Bitte E. Ex. wollen im übrigen mein gnädiger Herr und günstiger Patron sein und bleiben. Ich, weil ich E. Ex. jetzo keine anderen Dienste erweisen kann, will unterdessen alle Cavalliere, dero Treue und dienstlichen Gehorsam, so sie E. Ex. für alle von deroselben ihnen erwiesene Gnade und favor, schuldig sein, stets erinnern, und E. Ex. aufs höchste zu renommiren anmahnen. Sobald etwas vorfallen wird, will E. Ex. ich solches ehigstens advisiren, dieselbe hiermit göttlicher Protection, und mich zu deroselben unterthänigen Diensten recommendirend. Soldin den 30 Januari anno 1631.

E. Ex.

unt. dienstlicher allezeit

S. Hepburne.

Præsent: Elbing den 5 Mars anno 1631.

№ 618.

Rapport från Fältmarskalken Gust. Horn till Konungen*.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr etc.

E. K. M. sind meine unterthänigen, gehorsamen Dienste bestes Fleisses und Vermögens jederzeit bevor. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass mir gestern Abend von einer vertrauten Person zu Küstrin zugeschrieben und vertraulich communiciret worden, dass der General Tilly mit 1000 Cuirassirern und so vielen leichten Pferden bei Landsberg über die Warthe zu gehen gesonnen, vermuthlich uns entweder in unsern Quartieren zu besuchen, oder

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

Colberg zu entsetzen, wie sub Lit. A zu sehen *. Habe darauf alsobald wieder nach Küstrin, dessen Gewissheit zu vernehmen geschrieben, auch zugleich eine Partei, so der Rittmeister Plato geführet, nach Landsberg ausgehen lassen, welche von den Landsbergischen Soldaten, so zu dreschen und auf ihr Plündern ausgelaufen, in den Dörfern Marwitz und Bagersdorff über 50 niedergehauen, und 32 gefangen gebracht, welche Gefangenen von des Tilly dessein nichts anders wissen, als dass ein Haufen Dragoner bei Krossen und Glogau sind montirt worden, wiewohl ausgesprenget wurde, dass sie nach Ungarn sollten geschicket werden. Von Küstrin aber bekomme ich von Capitain Goltzen und Missbach beigefügte Avisen sub Lit. B. C. *, dass also nummehr nicht zu zweifeln, der Feind werde bei Landsberg überrücken, und sein Heil gegen uns tentiren wollen. Weil aber zu vermuthen, dass er mit seiner ganzen force gehen werde, als werde ich morgen früher Tageszeit den Obersten Hebron und Lumsdel voraus nach Piritz schicken, wie ich denn allbereits vor 2 Tagen den Obristen Damitz mit seinem Regiment und die meiste Artollerei nebenst den Schwedischen Knechten dahin geschicket. Habe auch dem Hallischen Regiment daselbst zu subsistiren die Ordre gegeben. Der Graf von Thurn wird allhie mit seinen Truppen in Besatzung bleiben. Mit der Reuterei will ich mich zwischen Piritz und hier so nahe beisammen als immer möglich sein wird, legen, bis man mehr Gewissheit vom Feinde bekomme. Inmittelst werde ich nach Landsberg hinaus fleissig battiren lassen, und hoffe also, wann das Fussvolk und impedimenta voraus sind, dass ich E. K. M. Ordre zufolge wohl solle evitiren können, dass der Feind, wenn er zu stark ankäme, uns nicht soll zum Combat engagiren können. Hierbei gefüget haben auch E. K. M. des General Tilly sein Antwort-schreiben auf den Brief, den ich auf Befehl E. K. M. an ihn abgehen lassen, zu empfangen. Was ferner verlaufen wird, will E. K. M. ich unterthänigst avisiren. Und thue hiemit etc. Signatum Soldin d. 1 Februari anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

---

* Denna bilaga saknas.

№ 619.

Riksens Råds skrifvelse till Konungen*.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Ändock vi intet tvifle utan att vår underdåniga skrifvelse af den 25 Novembris med Lorentz Kruse är E. K. M. väl tillhanda kommen, uti hvilken E. K. M. vi vårt underdåniga betänkande och svar på E. K. M:ts nådiga bref de dato Ribnitz den 8 Octobris, så väl om detta Tyska kriget, som om dess utförande, och på hvad annat mera E. K. M. vårt ringa betänkande fordrar, hafva på det ödmjukeligaste och efter vårt bästa förstånd veta låtit, dertill vi Oss ännu hvad kriget i sig sjelf vidkommer vele hafva refererat; dock emedan secreteraren Grubben hafver både från Stralsund, såsom ock Gollnow några resor skrifvit oss till, E. K. M:ts nådiga vilja och befallning vara, att E. K. M. vi ännu ytterligare på åtskilliga ärender skulle vårt underdånigst consilium och meningar veta låta, såsom är till det första, huruvida och med hvad conditioner E. K. M. sig med Kejsaren i tractat inlåta skulle, der den söktes och fordrades, och om E. M. vid Pommerns och Mecklenburgs och sjöstädernes restitution uti deras förra frihet och villkor sistera skulle, eller ock genom vapnen söka en allmän religionsfrid. Till det andra om någon krigsomkostnad, och huru stor igen fordras skulle? Till det tredje fordrar E. K. M. vår mening om det Pommerska och Hessiska förbundet, och om E. M:ts bref och svar till kejsaren och electores att förnimma sist huru sakerne voro att företaga, der konungen i Danmark något fiendtligt begynna ville. Uppå allt detta skulle vi väl längesedan hafva svarat, der som oss Herr Claes Flemming icke hade berättat, att E. K. M. sjelf med det första oss sin nådiga mening härom tillskrifva ville. Men efter vi väl kunna pröfva, att E. K. M:ts stora och margfaldiga besvär och arbete det allt härtill hafver förhindrat, hvarföre hafve vi med vårt enfaldiga betänkande icke längre velat fördröja, ödmjukeligen bedjandes, att E. K. M. den uti den nådigaste mening upptaga, sig icke ville misshaga låta, att vi dermed allt härtill uppehållit hafva. Hvad nu fredstractaten först vidkommer, huruvida den ingås skulle, om den föresloges, antingen att sistera vid Östersjöns, Pommerns och Mecklenburgs förre stats och frihets erhållande, eller ock, emedan Gud Allsmäcktig K. M. allt härtill store och oförmodelige successer förlänt hafver, och ännu af åt-

* Efter en till största delen med chiffer skrifven Copia, troligen till Riks-Cantzleren skickad; jemförd med original-conceptet i Rådets Registr. för år 1631, Fol. 8 o. f., och finnes några olikheter mellan conceptet och den dechiffrerade Copian. — Båda i Riks-archivet.

skilliga omständigheter, så med flera potentaters conjunction, som ock igenom det Romerska rikets egen dissension synes anblicka, skulle ännu vidare på Guds barmhertighet och vapnens fullföljande intill en allmän religionsfrid continuera och kriget fortsätta. Detta hafve vi som uti en sak, der lätteligen på bägge sidor voro att peccera, tagit uti noga och yttersta betänkande. Och hafve först befunnit mycket farligt och considerabelt vara, att E. K. M. skulle inlåta sig i någon tractat med denne fienden, som hvarken tro eller lofven är till att förvänta hos, eller någon annan intention hafver, än ombringa all regerings frihet, förmedelst sin outsläckelige begärlighet han drager efter allmänna väldet, sökandes icke allenast med tractater att vinna tid och sätta oss utur alle favorable occasioner, utan håller det för sin största ära och Guds tjenst, att han alla rätte Evangeliske, på hvad sätt det ock ske kan, må derigenom bedraga, efter som han ock alle sine fiender genom sinecrationes och fridstractater hafver bedragit, när han dem med list och våld icke hafver kunnat skada. Derhos är och fast mera till befrucktandes, att en sådan tractat skall interturbera E. K. M:ts consilia och desseiner, och consequenter göra alla intresserande Evangeliske, som hafva spem restitutionis, desperat och malcontent, än till förhoppandes är, att han frucktsammeligen skall kunna aflöpa, så framt eljest icke kejsarens intentioner skola kastas öfver en hop och hans stat sedan total ruineras. Och för dessa och andra rationes befinne vi mycket äfventyrligt, att E. K. M. med en sådan fiende sig i tractat inlåta skulle. Men likväl till att justificera vår sak, och der alle ständer och städer i Tyskland, ja E. K. M:ts egne undersåtare, (som på alle föregångne riksdagar på det underdånigaste bedit hafver, att inga fridstractater utslås måtte), E. K. M:ts fridsfärdige intention ock dermed animera, och göra desse desto tålmodigare och villigare till att utstå den last och börda som krigs-continuationen medföljer. Så kunne vi, orepeteradt flere andra vigtiga och dertill bevekliga rationibus, intet annat råda, än der såsom en tillbörlig fridstractat præsenterades, utan att E. K. M. den acceptera kunde, så vida han, sub clypeo och utan E. K. M:ts och den gemena saks præjudicio, såsom ock de interesserades consensu, fortsättas kan. Conditionerne i tractaten äre oss nu så mycket besvärligare att skrifva om, och E. K. M. att tillråda, efter som vi från E. K. M. vidt stadde äro, och tidernas mutationes, så väl med flere potentaters conjunction och alliancer, som ock andre humani casus och vicissitudines, så på fiendens, som ock E. K. M:ts sida kunne infalla, och derföre ovisse, hvad som i tractaten pro re nata kunde skärpas eller lindras. Men å mycket oss ännu om E. K. M:ts victorier, stats och armeers till-

stånd är vetterligt; så befinne vi skäligt vara, att i tractaten sökes en general-religionsfrid, således att alle ständer i Öfver- och Neder-Tyskland måtte sättas i deras förre och välfångne frihet, stat och villkor igen, och det förutan månge andre rationes, isynnerhet för E. K. M:ts och vårt kära fäderneslands trygghet säkerhet skuld. Sedan ock att alle res secundæ och den store victoria, som E. K. M. allt härtill haft hafver, synes råda och instigera Oss dertill. Och hålle vi derföre, att derifrån ingalunda vikas borde, med mindre några synnerliga olyckor, der Gud allsmäcktig nådeligen för bevare, infölle, eller ock belli omöjlighet i längden att utföra sig klarligen utviste, och så sist, om någon hastig och otvifvelacktig fara af konungen i Danmark oss påkommer. Då finne vi rådeligt, att tractaten pro re nata modereras måtte. Men dessförutan att sistera vid Pommerns, Mecklenburgs och Östersjöns restitution, finna vi hvarken reputerligt för E. K. M. och vår nation, mycket mindre någon säkerhet för fäderneslandet, efter fienden då både får magt och tid, att öfva och fullborda sin intention på alla ständer och städer i Tyskland; skall honom, sedan han derefter sin intention främjat hafver, alldrig fela orsak att utbrista i fiendskap emot oss, då han så mycket som han är mägtigare blefven, skall ock falla oss besvärligare. Hemställe således till E. K. M:ts höga vishet, efter tidernas förändringar traktaten skärpa och lindra. Till det andra, hvad belli omkostnaderne vidkommer, synes oss väl icke så obilligt vara, utan att den efter en skälig computation, der både E. K. M:ts och fäderneslandets reputation i ackt tages, sedan möjligheten för vederparten att præstera, fordras borde. Men der alle andre billiga conditioner blefve accepterade, och tractaten allena pro refusione sumptuum skulle söndergå, tyckes oss för åtskilliga skäls skuld, att E. K. M. icke så hårdt på den skulle stränga, utan efter sakernas tillstånd reputerligen falla låta.

Till det tredje, att E. K. M. nådeligen begärer att veta vår mening om det Pomriske och Hessiske förbundet, och huru oss synes E. K. M:ts bref och svar till kejsarena och electores vara ställde och formerade; så kunne vi, efter flitigt genomläsande och betracktande, i den Pommerske alliancen intet annat befinna, än att allt är både rättvisligt, så ock, E. K. M:ts och fäderneslandsens reputation och säkerhet likmätigt, deruti väl ihågkommet och förvaradt: och såsom den Hessiske alliancen är gjord uppå conditioner, så befinne vi ock i den intet vara förgätet, hvad som till fäderneslandets säkerhet och krigets utförande kan tjena, när det allena blifver præsteradt, hvad som E. K. M. deri fordrar. Och hålle för den skuld bägge förbemälte alliancer reputerlige för E. K. M., säkre och nyt-

tige för vårt fädernesland, och vete dem intet på något sätt att kunna förbättra eller förändra. Befinne ock brefven icke allenast vara väl, utan ock efter som tillbörligast och försvarligast kan vara, conciperade.

Sist och till det fjerde, huru sakerne företagas skulle, om någon otvifvelacktig fiendskap utur Danmark syntes nu hastigt vilja tillstunda; så måste vi, allernådigste Konung och Herre, bekänna denna vara den besvärligaste punkt uti E. K. M:ts absens, och de andra ständer oåtsporde och ovetterligen, att svara till. Ty orsakerne och occasionen till kriget synes dageligendags anblicka, eftersom ock några allaredo uti verket äro utbrustne. Först det våldsammelige commendeurens i Neustadt öfverfallande på E. K. M:ts värfvade rytteri, som i en Lübsk dorf i Holstein låge; sedan ock tullen, som ännu tages under Ruden, och som oss berättas att konungen i Danmark låter der bygga uppå. Till det tredje Neustadts intagande till E. K. M:ts största præjudice; till det fjerde synes ock icke heller olikt, utan att konungen i Danmark skulle correspondera med fienden, efter som på hans jalousie och onde vilje emot oss alldrig är att tvifla, och helst nu, sedan han K. M:ts stora successer. Af hvilket allt lätteligen är att döma, att oss snart ett krig af Danmark tillstunda måste. Men om E. M. det nu straxt af företalde och flera sådane orsaker begynna skulle, helst medan E. M. uti ett sådant stort krig, och emot en sådan mägtig fiende är inväfvad, synes svårt vara till att dijudicera. Dock tycker oss efter vårt ringa betänkande, som nu här tillstädes äro, ännu icke vara tid, hvarken för förbemälte orsaker, som upptalde äro, eller andra, som præsumeras kunna, något fiendtligt emot Danmark att begynna, med mindre E. M. kommer i viss erfaring, att han värfvar och stärker sig till fot och häst, låter sin hela skeppsflotta i Östersjön, corresponderar med fienden. Då hålle vi rådeligt och bäst vara, helldre att förekomma, än som förekommas. Och på det, der något fiendtligt dädanefter sig yppa skulle, icke måtte komma E. M:ts undersåter här inrikes oförseendes uppå och de, sålunda öfverrumplade, blifva häpne och sene till defension, synes af nöden, att ständerne, om icke alle, dock några, och särdeles af presterskapet, härom in secreto notificeras måtte. Ty bide vi underdånigast E. K. M:ts nådiga vilja härom att förnimma, hvilken vi sedan, jemte all annan E. K. M:ts nådiga befallning, hörsamligast skole i ackt taga och efterkomma, intet tviflandes, om något fiendtligt rikena emellan antändes, och ständerne derom i rättan tid förständigade blifva, att de då utan någon perplexität skole som en bisvärm animose flyga Juten i håret, efter [illegible] dertill äro mycket begärlige och förbittrade. Detta, allernådigste

Konung och Herre, är nu således (dock på E. K. M:ts nådiga correctio och förbättring) vårt ringa consilium, som E. K. M. vi uti detta importante ärendet efter vårt bästa förstånd underdånigast hafve meddela kunnat, ödmjukeligen bedjandes, att E. K. M. med nåder ville öfverskyla, hvad som kan missfelat vara. Den högste Gud, som rätte rådgifvaren är, han dirigerar E. K. M:ts consilium till det som godt och helsosamt är, och gifver derpå en önskelig utgång, sitt gudomliga namn till ära, E. M. och fäderneslandet, samt alla beträngda Evangeliske till styrka, hjelp och kraftigt bistånd. Och såsom vi för våra personer hafve stora orsaker, näst Gud, E. K. M. underdånigast att betacka, som allting med en sådan ifver, mod och konungslig försigtighet igenomgår, och alla sina trogna undersåter fredar och försvarar. Alltså bedje vi underdånigast, att E. K. M. icke ville tröttas och ledas vid de många och stora besvär, som E. M. för fäderneslandets välfärd uti denna och andra måtto utstå och draga måste. Vi vele icke allenast sjelfve med råd och dåd efter vår pligt, yttersta magt och förmögenhet understödja den last och tunga, som E. M. och riket påhänger, utan ock tåleligen förbida, ehvad derpå följer och hvad utgång Gud täckes att förläna. Skole ock derhos, så mycket vi samt ock synnerligen förmå, råda, förmana alla E. K. M:ts undersåtare till tålamod, samdrägt, lydno och godt bistånd. Enkannerligen på det högsta låta angeläget vara, att afvärja och förhindra, om öfver förhoppning något fiendtligt af en eller annan ort emot oss antändas skulle, efter som vi vete vår pligt och trohet fordra, och E. K. M:ts och fäderneslandets reputation och intresse kan likmätigt vara. Och befalle etc. Af Stockholm den 4 Februari 1631.

E. K. M:ts

underdånige tjenare alltid,

Jacobus de la Gardie. — *Gabriel Oxenstjerna Gustafson.*

Per Banér. — *Gabriel Oxenstjerna Bengtson.*

Johan Sparre. — *Claës Flemming.*

№ 620.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König! Allergnädigster Herr etc.

E. K. M. sind meine unterthänigsten, pflichtschuldigen und gehorsamsten Dienste bestes Vermögens jederzeit bevor. Und zweifelt mir nicht, E. K. M. werden meine jüngsten Schreiben gnädig empfangen und daraus, wie auch aus den andern beigefügten Avisen verstanden haben, dass der General Tilly die Schaumburgische Armee, so im Lande Sternberg gelegen, gesammelt habe und Fürhabens sei, entweder an I. K. M. allhie hinterlassenen Truppen sein Glück zu versuchen, oder durch Pohlen Colberg zum Succurs zu gehen. Wegen solcher aus unterschiedlichen Orten eingebrachten Avisen habe ich fürs rathsamste befunden, Soldin nach Nothdurft zu besetzen, und die übrige Infanterie nach Stargard marschiren zu lassen, beides, damit sie nicht möchte vom Feinde in Soldin enfermiret und gehindert werden, Stargard samt den andern Plätzen von importance, so jetzt mit starker Garnison nicht versehen sind, auf einen Nothfall zu succurriren, sondern auch damit man dem Feinde, wenn er durch Pohlen nach Colberg gehen wollte, so viel zeitiger vorbeugen und hindern könnte. Die Reuterei hat auch ohne Ruin der Pferde nicht länger können bei Soldin liegen bleiben, weil man auf obbemehlte Avisen, und weil durch diesen Frost keine Pässe oder Avenues dem Feinde etwas hindern können, es mit schweren Wachten und vielen Partei Reuter hat travailliren müssen. Zudem ist auch das Futter in den Dörfern nächst Soldin von den Baudischen Reutern alles verfuttert gewesen, also dass unsere Reuter das Heu weit hohlen müssen, und also nicht allein die Pferde mit Anführung des Heues abgemattet, sondern auch in einer unvermuthlichen Occasien die Companie sehr schwach aufsitzen können. Habe aus diesen Ursachen Anfangs gemeinet, mit selbigen um Piritz mich zu legen; weil ich aber befunden, dass das Futter auch des Orts von den Kaiserischen ganz geconsumiret ist, als habe ich die Reuterei allhie zwischen die Plöne und die Ihne in die Dörfer, woselbst noch ziemlich Futter vorhanden, verlegen müssen, und inmittelst gehen unsere Parteien nach Landsberg hinaus, also dass der Feind nicht weit in die Neumark ohne Gefahr zu stehen, dass man ihm den Weg coupiren könne, soll mögen streifen. Viel weniger soll er aber nach Col-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

berg, es sei durch Pohlen oder sonsten einen andern Weg, ohne dass mans nicht zeitig genug sollte erfahren, gehen können. Es will aber aus den Avisen, so jetzt einkommen, so viel gespüret werden, dass der Feind seine obbemehlten Desseins vielleicht ändern möchte, wie sub Lit. A. B.* abzunehmen, auch dass ihnen von den Polen kein Durchzug werde verstattet werden, wie sub Lit. C.* zu ersehen, welches alles innerhalben wenig Tagen sich äussern muss. Und werde ich auf den Fall, da der Feind seine Truppen in die Winter-Quartiere führen, oder sonsten dieselbe von diesen Quartieren eloigniren würde, mich meiner von E. K. M. gnädigst gegebenen Instruction gemäss verhalten. Sollten aber E. K. M. etwas anders gnädigst ordren wollen, erwarte ich solches unterthänigst zu vernehmen. Von Driesen bekomme ich jetzt meinen Aufwärter, (und) so ich den Ort abzusehen, auch wie stark er besetzet sei, dahin geschicket; dieser bringet mir den beigefügten Abriss, und berichtet, dass eine geringe Besatzung auf dem Schloss und in der Schanze sein soll, will derowegen, sobalden ich wegen des Feindes Desseins bessere Gewissheit vernehmen werde, versuchen, ob man es könnte einbekommen, welches ich denn hoffe bei diesem Frost nicht so gar schwer fallen werde. Auch kann man zugleich auf den Fürstl. Ämtern Marienwalde und Hochzeit das Korn abholen, und in E. K. M. Magazin einliefern lassen. Ich bin Willens, diesen Anschlag mit einer starken Partei vorzunehmen, und nicht alle die Truppen desswegen zu travailliren, weil es nur 7 Meilen von hier und 4 Meilen von Arenswalde gelegen, worin ich im Vorbeimarschiren eine Besatzung hinterlassen werde. Sonsten hat der Feind noch keinen Cours oder sonderlichen Schaden in der Neumark gethan, ohne dass er Marwitz und ein nächst anliegendes Dorf, weil man ihm an die 100 Soldaten vor 5 Tagen allda niedergemacht und gefangen genommen, des andern Tages hernach abgebrannt hat, und also sich an den Bauern, welche auch mit draufschlagen geholfen, revengiren und rächen wollte. Auch wird berichtet, dass nach Friedeberg hin etliche Feuer seien gesehen worden; kann nicht ermessen, aus was Ursachen die Feinde solche Dörfer, weiln sie hinter Landsberg gelegen, und er noch wohl Nutz daraus haben können, sollte mit Brand ruiniret haben. Was ich ferner vernehmen werde, will E. K. M. ich unterthänigst berichten. Womit etc. Signatum Stargardt an der Ihne den 5 Febr. anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

---

* Saknas i originalet.

№ 621.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor. Und trage ich keinen Zweifel, E. K. M. werden mein gestriges, unterthäniges Schreiben empfangen, und dass der Feind seine desseins, entweder durch Pohlen nach Colberg zu gehen, oder die mir anvertrauten Truppen zu attaquiren, geändert, und bei Frankfurt über die Brücken zu gehen vorhabe, daraus gnädigst verstanden haben. Und werden solche Avisen noch heute continuiret, dass nehmlich die meiste Reuterei, so im Lande Sternberg, Herzogthum Krossen und Züllichau bishero gelegen, allbereit den 5 hujus durch Frankfurt marschiret, und gegen Beskow, Fürstenwalde, Mittenwalde und Saarmund passiret sei, allem Ansehen nach E. K. M. den Weg auf Magdeburg zu travergiren und längs dem Havelstrom zu belegen, auch dem Evangelischen Convent, so zu Leipzig gehalten wird, etwas näher zu sein. Und ob ich nun auf diese eingebrachten Avisen, E. K. M. gnädigen Instruction gemäss, morgen mit der meisten Cavallerie und etlich hundert Musquetirern nach Driesen zu gehen, und bei jetzigem Frost selbigen Passes mich zu bemächtigen gesonnen war, so kommt mir gleich vor meinem Aufrücken E. K. M. gnädiges Schreiben, daraus ich fürs erste E. K. M. glücklichen Success in Eroberung der Stadt Neu-Brandenburg und anderer Örter erfreulich verstehe, und deroselben vor Gott dem Allmächtigen fernere glückliche victoria herzlich wünsche. Dabenebenst vernehme ich auch unterthänigst, dass E. K. M. von Prenzlau Zeitung einbekommen, dass der Feind E. K. M. Desseins vor Demmin zu verhindern oder auf Prenzlau oder Garz einen Anschlag zu machen, seine Wege nehmen wolle, und dass ich mit denen mir anvertrauten Truppen, durch Stettin nach Pasewalk marschiren sollte. Als werde ich meinen Dessein ändern, und will, geliebts Gott, morgen früher Tageszeit alles Fussvolk voraus nach Stettin verschicken; mit der Reuterei aber, welche jetzund längs der Plöne in den Dörfern logiren, will ich mich näher Garz, weil die Oder allbereits übertragen soll, verfügen, und Parteien ausschicken, die jenseit der Oder von des Feindes Marsch Gewissheit einbringen sollen; und können wir uns mit dem Fussvolk, wenn der Feind nach Mecklenburg E. K. M. folgen begehrte, füglicher bei der Löckenitz conjungiren, und ferner

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

auf Pasewalk, oder da uns E. K. M. hinfordern werden, marschiren. Sollte aber der Feind nicht die Oder abwärts, sondern vielmehr nach der Havel marschiren, will ich alsdann mit der Reuterei diesseit der Oder verbleiben, und aufsehen, dass der Feind nicht in die Neumark oder Hinter-Pommern einfallen und selbige verheeren möge. Bin indessen, E. K. M. fernere gnädige Ordre unterthänigst erwartend, und thue hiemit etc. Datum Stargardt an der Ihne den 8 Febr. anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 622.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König! Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, gehorsamsten Dienste bestes Fleisses und Vermögens jederzeit bevor. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass deroselben gnädigste Ordre und Befehl, dass, weil der General Tilly mit der Armee aufgebrochen und nach Mecklenburg zu marschiren gedächte, als sollte ich mit meinen anvertrauten Truppen alsobald auf Pasewalk und ferner zu E. K. M. marschiren, bevorab, wenn ich vernehmen würde, dass die Reuterei, welche in dem Lande Sternberg bishero gelegen, auch bei Frankfurt über die Oder gegangen wäre, ich den 8 dieses zu Stargard bekommen habe. Wann dann Mispach und andere mir von Cüstrin des Tilly Aufbruch gleichfalls geavisiret, auch dabenebenst vermeldet, dass die ganze Reuterei, so im Sternbergischen und Krossischen gelegen, den 5 dieses bei Frankfurt über die Oder gegangen sei (wiewohl mit Fürgeben, dass der Marsch die Spree und Havel hinauf, daselbst E. K. M. vorzuwarten, und nicht nach Mecklenburg gelten sollte), als habe ich obbemehlter E. K. M. gnädigsten Ordre zufolge mich gestern aufgemachet, und das Fussvolk hieher nach Stettin marschiren lassen, mit den Reutern aber bei Greifenhagen über die Oder gehen wollen, damit man desto zeitiger Avisen vom Feinde, ob er gegen Prenzlau etwas tentiren oder nach Mecklenburg marschiren wollte, bekommen möchte. Die Neumark und Pommern zu defendiren habe ich Damitzen Reuter zurückgelassen, und Obersten Goltz

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

geschrieben, dass er mit seinen Reutern nach Arenswalde sich verfügen sollte. Desgleichen habe ich Hebrons Squadron und Taupadels Dragunern, welche alle Tage aus Preussen ankommen sollen, bei Stargard zu bleiben Ordre ertheilet, wollte gehoffet haben, dass selbige Truppen die Landsberger excursiones genugsam hätten verhindern sollen, wenn anders die eingebrachten Avisen, dass nehmlich die ganze Reuterei, ausgenommen des Obersten Corpus sein Regiment Crabaten, welche bei Landsberg die Wacht versehen, sollten mit Tilly weggegangen sein. Wie ich aber vorgestern zu Greiffenhagen angelanget, bekomme ich von Küstrin beigefügte Avisen, welche confirmiren, dass Tilly gewiss nach Magdeburg hinaus marschiret sei, auch darnebenst berichten, dass er nur den geringsten Theil der Reuter mitgenommen, die meisten aber bei Schaumburg zurückgelassen, wie E. K. M. aus beigefügten Avisen mit mehrern gnädigst zu ersehen haben. Als habe ich E. K. M. gnädigsten Willen gemäss und am rathsamsten zu sein geschätzet, dass ich die Neumärkischen und Pommerischen Quartiere bis auf E. K. M. fernere Ordre nicht quittire, lasse desswegen die Reuterei wieder in ihr Quartier längs der Plöne rücken; dessgleichen lasse ich von Fussvolk, so viel nicht zu besserer Besatzung dieser Stadt, als auch Garz und Greiffenhagen nöthig ist, nach Stargard marschiren, weil man von dort aus auf alle des Feindes Fürnehmen am Besten Achtung geben kann. Und damit der Unterhalt des Volkes desto besser könne geschaffet werden, will ich einem jeglichen Regiment sein Quartier in der Neumark assigniren, von dort aus sie mögen von der bewilligten Contribution, so viel als ihnen zum Unterhalt nöthig und angeordnet wird, empfangen. E. K. M. verhalte ich hienebenst unterthänigst nicht, dass ich gestern in Garz gewesen und selben Ort in Augenschein genommen, habe hernacher mich hieher nach Stettin begeben, um H. Carl Banér, wegen der Quartiere in Pommern, und mit Traitorens wegen der Fortificationen, so gemachet sollen werden, rechte Information einzunehmen. Wie nun der Handel wegen der Quartiere bishero abgelaufen, haben E. K. M. aus H. Carl Banérs Schreiben gnädigst zu ersehen, fürchte, dass wenn es bei der Landstände ihrer Vertheilung solle verbleiben, so werde man mit den Quartieren bei Weitem nicht auskommen. Was nun E. K. M. dieserwegen ferner gnädigst ordnen wollen, verwartet man unterthänigst zu vernehmen. Schliesslich berichte E. K. M. ich unterthänigst, dass Gottlob der Feind bis dato keinen Schaden in der Neumark, viel weniger in Pommern gethan, denn der Landsbergischen Garnison hat unsere Partei fleissig aufgewartet, und sind noch vorgestern von einer

unserer

unserer Partei, welche Trolliar geführet, 27 Musquetierer und gemeine Officierer vom Alt-Sachsischen Regiment gefangen gebracht, und bei 13 (darunter der mehrentheil Crabaten) im Dorf Wormsfeld niedergehauen worden. Jetzund bemehlte Gefangene berichten, dass die 3 Regimenter, welche vor diesem in Landsberg gelegen, noch daselbst sein sollen, und hat zwar das Alt-Sachsische Regiment dieser Tage nach Frankfurt marschiren sollen, ist auch allbereits eine Meile Weges von Landsberg unterwegens gewesen, hat aber bald Ordre bekommen, dass sie wieder zurück marschiren müssen. Was ferner Neues einkommen wird, soll E. K. M. ich unterthänigst und schleunigst berichten. Womit ich E. K. M. etc. Datum Alten Stettin den 12 Febr. anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamer Diener

Gustaf Horn.

№ 623.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster König, Gnädigster Herr!

E. K. M. werden aus meinem gestrigen unterthänigsten Bericht gnädigst vernommen haben, aus was Ursachen ich mich eiligst wieder anhero begeben, E. K. M. Befehl gehorsamst erwartend. Verhalte darauf weiters nicht, dass die von mir ausgeschickten Kundschafter diesen Morgen wieder gekommen, welche aus einem Mund berichten, dass vorgestrigen Tages von den Tillyschen Truppen noch niemand zu Ruppin angekommen gewesen, dass dennoch allda 100 Wispel Roggen verbacken, gestrigen Tages einig Volk erwartet, und der Fehrbellinsche Damm verbessert würde, damit Stücke darüber geführet werden könnten. Sende alsofort bis in Ruppin wieder aus, weitere Nachrichtung einzuziehen, vermuthe nochmals, dass des Feindes præparation auf den Entsatz von Demmin angesehen gewesen; nichts desto weniger werde ich auf meiner Hut sein, erwarte nur allein E. K. M. Ordre, wie weit sich meine Aufsicht strecken solle. Dieser und des Städtleins Treptow Gelegenheit und situs ist E. K. M. am besten bekannt; sehe nicht, wie dieses wohl

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

defensible zu machen. Diese Stadt aufzubessern zu lassen, will ich mir äusserstes devoirs angelegen sein lassen, demnach ich aber allhier nicht mehr als 4 Tonnen Pulver, 11 Fässlein mit Kugeln, und 4 grosse Büsche Lunten vor mir gefunden, und was mir angewiesen daraus versehen werden muss, habe ich mich unterthänigst zu erkundigen, woher ich fernere Provision und Vorrath solle fordern mögen. Die Austheilung der von E. K. M. mir mitgegebenen Truppen habe ich dieser Gestalt gemachet, dass ich die 4 Companien von Monroe in Treptow, mein Regiment, samt dem andern von Mackay unter dem Obr. Lt. Lindsey hier in die Stadt, und Fitzthum in Friedland verlegt; verspüre aber, dass die zu Treptow ihre Garnison schwerlich werden unterhalten können, sondern dass derer entretien von hinnen aus wird folgen müssen. Es hat der Rath vom Städtlein Fürstenberg, vier Meilen von Ruppin gelegen, von mir begehret, ihnen einig Volk zukommen zu lassen, weiln sie der Kaiserischen Ausplünderung besorgen. Es hat aber mein Obrister-Lieutenant vor diesem darin Quartier gehabt, welcher berichtet, dass der Ort nichts tauge, und von der einen Seite gar keine Mauern und Wälle habe, darum habe ich hierin nicht verwilligen dürfen. Man sagt mir aber von einem Schloss Feldberg, welches I. F. G. Herzogen von Mecklenburg zuständig, drei Meilen von hinnen, welches einen langen Damm vor sich haben und wohl zu defendiren sein solle. Erwarte E. K. M. gnädigsten Willen, ob ich es auch besetzen solle. E. K. M. hiermit etc. Datum zu Neuen Brandenburg am 19 Febr. anno 1631.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

№ 624.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König! Gnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigen Dienste bestes Fleisses und Vermögens jederzeit bevor. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass ich deroselben gnädigem Befehl zufolge, dass ich nämlich die mir anvertrauten Truppen in die Neumarck in bequeme Quartiere verlegen und zurück sollte kommen lassen, jeglichem Regi-

---

* Efter Originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

ment sein Quartier, wie aus beigefügter Designation * zu ersehen, zugeordnet und den 23 hujus dahin zu rücken Ordres ertheilet. Ehe und zuvor aber sämmtliche Truppen aufbrechen, und von einander gehen möchten, habe ich eine Nothdurft zu sein erachtet, dass eine starke Partei unter Landsberg ginge, theils zuzusehen, ob man gewisse Kundschaft von des Feindes Vorhaben, und in was Postur er jetzt sei, erlangen könnte, theils der Feind, als welcher verschienene Woche Parteien heraus in die Neumark zu schicken angefangen, wieder eine Furcht einjagen, und sein Streifen verhindern möchte, als habe ich von allen Regimentern 800 Pferde dazu commandiret. Und damit ich Friedeberg, ob es ein Ort sei, darin man E. K. M. Volk sollte hazardiren dürfen, weil es Landsberg so nahe lieget, als auch wie Driesen beschaffen, und wie man darein sollte kommen mögen, (wenn es E. K. M. begehrten) absehen könnte, als bin ich selber mit dieser Partei d. 21 Febr. fortgegangen, und des andern Tages in den Dörfern Gralow, Santoch, und im Amt Himmelstett des Feindes Fouragirer und ausgelaufene Soldaten angetroffen, derselben ein gut Theil niedergemacht, und etliche gefangen genommen.

Dieser Gefangenen Bericht ist dem vorigen gleich, dass nämlich noch etliche Regimenter im Lande Sternberg auf 5 und 6 Meilen Wegs um Landsberg gelegen, nahe aber bei Landsberg, auf eine viertel Meile Wegs ein Regiment Crabaten und in der Stadt 150 Deutsche commendirte Reuter, nebenst den 3 Regimentern Donauischen, Wallensteinischen und Alt-Sächsischen zu Fuss, (von welchen viel kranken und wegstürben, weil (dass) ihnen der Proviant sehr sparsam ausgetheilt würde). Und weil selbige Tage ihre Reuterei nicht weit herauskommen wollen, oder man sie alteriren können, als bin ich nach Friedeberg marschiret. Und weil ich den Ort ziemlich befunden, habe ich alsobald den Obr. Lt. Wildenstein nach Arenswalde entboten, dass er mit seiner Squadron dahin kommen und logiren soll, inmittelst die Reuterei auf ein Paar Tage bei Friedeberg liegen lassen, damit sie rasten und zugleich die Truppen, welche um Stargard meiner gegebenen Ordre zufolge aufbrechen und in ihre angeordneten Quartiere rücken sollten, zu Vorwacht dienen möchte. Selber bin ich mit etlichen Reutern nach Driesen geritten; selbiger Ort, weil er in Morast und auf einer Insul liegt, von Situation ziemlich fest, die Wachten aber daselbst sehr schlecht befunden, also, dass wenns E. K. M. begehren, man ohne grosse Mühe durch die in Friedeberg und Woldenberg liegenden Truppen wohl

---

* Denna handling saknas.

leichtlich soll surpreniren können. Der Hauptmann daselbst ist auf mein Begehren herausgekommen, und Sprach mit mir gehalten; habe von ihm begehret, dass weil man Nachricht hätte, dass die Kaiserischen einen Anschlag darauf hätten, und die Garnison ziemlich schwach wäre, dass er neben der Churf. Besatzung, I. K. M. Garnison mit einnehmen wollte, welches er aber, bis ihm einige Ordres vom Churfürsten selbst, dero Räthen, oder dem Obersten Krachten desswegen zukomme, zu thun sich excusiret. Wollte sich desswegen alsobalden von dem Obr. Krachten ordres erholen, und mich binnen 6 Tagen Resolution wissen lassen. Schliesslich verhalte ich E. K. M. unterthänigst nicht, dass ich gestern, nachdem die Truppen, so ich bei mir gehabt, schon ein jeglicher in sein Quartier zu marschiren Ordres ertheilet, und nur 400 Pferde, als Liffländische, Hallische, Courvillsche und Damitzsche bei mir gehabt, und mit selbigen auch schon aufgebrochen, ist mir beigefügtes Schreiben von Courville zugekommen, darin vermeldet wird, dass ein Officierer von Clas Dieterichs Regiment von E. K. M. mit mündlicher Ordre an mich wäre abgeschicket worden, dass ich mit den mir anvertrauten Truppen bei Stargard länger liegen und E. K. M. gnädige Ordres erwarten sollte. Weil aber solches E. K. M. schriftlichen Ordres zuwider, und der Officierer nicht selbst zu mir gekommen, sondern durch den vierten Mund an mich gelanget, als weiss (*ich*) nicht, wie ich mich darin richten soll, sondern habe alsobald zurück an Courville geschrieben, dass er mich, was er desswegen für gewisse Nachricht haben würde, schleunigst avisiren solle. Weil ich aber bis Mittag gewartet und noch keine Antwort bekommen, als werde ich verursachet, mich desswegen nach Stargard zu begeben, rechte Information von E. K. M. gnädigstem Willen einzunehmen. Inmittelst lasse ich die Reuterei desswegen nach ihren angeordneten Quartieren sich acheminiren, mit Befehl, dass sie bei Soldin von mir fernere Ordres erwarten soll. Womit ich E. K. M. etc. Signatum Perlinigen (*Berlinchen*) den 25 Febr. anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 625.

Bref från Hof-marskalken D. v. Falckenberg till Konungen*.

P. S.

Weil ich keinen Boten sobald bekommen mögen, als habe ich bei diesem Schreiben nochmalig unterthänigst avisiren wollen: *Proviant wird uns gewiss manquiren, so ist nicht möglich etwas hereinzubringen,* wird *also der Succurs nothwendig müssen folgen; sind sonst verloren.* Ich habe resolvirt, *die Reuterei nach Braunschweig reisen zu lassen, denn ich hoffe, Göttingen soll unser* sein, auf welchen Fall *sie besser da,* als *hier ist,* oder *kann zu Graf Wilhelm von Nassau reisen.* Der Feind ist Willens, *bei Schönebeck eine Brücke zu machen. Wann das geschehen, sind wir bloquiret, können* es *nicht wohl hindern, weil unmöglich, auf 4 Tage Proviant in Vorrath zu schaffen.* Will gleichwohl Alles was möglich ist dagegen thun. *Mit Pulver gehet es übel,* kann es *hier nicht bekommen. Weil Necessitas* urgiret, *bin ich resolviret, bei Schönebeck* eine *Schanze zu schlagen, und des Feindes Schiffe in* Grund *zu schiessen,* auch da möglich inzwischen *von Barby holen lassen;* wird *Chur-Sachsen offendiren, den seine Salvaguardie darin, können*s *aber* darin *nicht bessern.* Wir sind *Gesunde und Kranke zu Fuss 3000* und darüber, davon *unter die Stadt 600; an Reuterei,* welche, weil *Administrator nicht das geringste Assistenz leisten, viel kosten* ohne *andere consumiren* (?). Hingegen scheint *Salvius* wolle *Difficulteten, Regis Sueciæ* überschriebene *40000 Reichsthaler,* und will dieselbe in die vorige hinein ziehen, meines Theils möchte ich leiden, dass es allschon fallen wollte, *E. K. M. wissen aber, was dieser* Ding *kostbar; hoffen* desswegen *unzweiflich, E. K. M.* werde *ihn* besser lassen, *alle stehen sonst übel.* Der Feind ist von Reuterei stärker nicht, als ich letzt gemeldet, Fussvolk aber haben sie noch etliche hundert Mann bekommen, fortificiren hin und wieder die Dörfer, darin sie liegen, dass ihnen allschon übel beizukommen, weil die Quartiere sehr nahe beisammen, und unsere Reuterei noch schwach ist. Befehle hiemit etc. Magdeburg d. 25 Febr. anno 1631.

unterthänigster gehorsamster
D. von Falckenberg.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631). Det med cursiv utmärkta är skrifvet i chiffer.

№ 626.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster König, Gnädigster Herr!

Itzo kommt mein Kundschafter aus Neuen-Ruppin wieder und confirmiret andere Nachrichtungen, dass der General Tilly allda in Person noch logire, und die Artillerie, als 4 halbe Carthaunen, 4 mittelmässige und 4 kleine Stück, dahin durch 3000 Mann nach Alten-Ruppin geconvoyirt sei, und liege die Armee von Ruppin bis Gutzkow in den Dörfern, würde auch aus dem Magazin, welches zu Ruppin gemacht, unterhalten, weiln in den Dörfern nicht vor handen, davon zu leben. Es sollte gemeldter Tilly von allen Örtern das Vieh und Getreide dahin bringen lassen. So viel ich judiciren kann, will er daselbst eine grosse amasse von vivres machen, seine Armee desto mehr zu victualiren, und E. K. M. Armee, so viel möglich, die Mittel zu entziehen. Von den H. Gen. Lieutn. Baudissin werden E. K. M. sein berichtet worden, was dessen Major Plüskow bei Wesenberg verrichtet; des folgenden Tages hat der Feind selbiges Städtlein ausgeplündert und alsofort gequittiret, in Fürstenberg hat er noch einige Reuter liegen, wie auch zu Rheinsberg, welche die Strasse bis Mirow und Strelitz, wie auch nach Feldbergen, welche Häuser ich mit einig Volk zu unser Vorwacht besetzet, weil sie defensible befunden, und wann solches nicht geschehen wäre, hätte sie der Feind auch occupiret und ganz ruinirt gehabt.

Übermorgen kommen die contribuirten allhie zusammen, um meine Proposition aus E. K. M. mir schriftlich zugeschickten Commission zu vernehmen, und sich der angelegten Contributionen halber zu erklären. Was ich verrichte, werde ich treulichst berichten, und dabei an meinem schuldigsten devoir nichts erwinden lassen. E. K. M. damit in kräftigsten Bewahrsam des Allwältigen befehlend. Datum zu Neu-Brandenburg den 26 Februari anno 1631.

E. K. M.

Gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

№ 627.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster König, Gnädigster Herr!

Diese Nacht kommt nun Zeitung, dass die Truppen, welche zu Fürstenberg, Arnsberg, Alten und Neuen Timmen, Pripport, Dellow, Seydendorf und da herum gelegen, auf 600 Mann zu Pferd und zu Fuss æstimiret worden, und dass sie gestern des Weges nach Waren fortgerücket seien. Ob dieses continuiret, erwarte ich heute. Ist diesem also, wird es auf den H. Rheingrafen vermuthlich gemünzet sein; hoffe aber, er werde seiner wohl in Acht nehmen, denn es an meiner täglichen Erinnerung nicht gemangelt, wie ich denn Bericht habe, dass er seine Truppen darauf näher zusammen gezogen gehabt. Meine Bauern sagen dabenebenst, dass der Feind einige Reuter, welche nach Feldbergen hinaus auf Sauve-Guarde von den unsrigen, weggenommen. Ich habe die Officiers genugsam davor gewarnet. Sonsten werde ich auch avisiret, dass Tilly alle Reuterei, welche in Rostock, Schwan, Bützow und Güstrow gewesen, daraus gezogen, und nach Dobbertin und Geldtbergen verlegt, denen er andere adjungiren wolle, um die Reuter-Quartiere dort hin zu infestiren und zu ruiniren, inmassen die Crabaten um Fürstenberg, Arensberg, Wesenberg, Mirow und Feldberg alles ausgeplündert und wegenommen. Was mir weiter zukommt werde ich treulichst berichten, E. K. M. göttlicher starker Bewarniss befehlend. Neuen Brandenburg am 1 Martii anno 1631.

E. K. M.

gehorsamster Diener
D. Knijphausen.

№ 628.

Bref från Amiralen Erik Ryningh till Konungen **.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. skall min underdåniga och hörsamma tjenst alltid med hörsamhet vara förpligtad. Fogar härmed uti all underdånighet E. K. M. ödmjukeligen att förnimma, huru vidt man hafver förfärdigat

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).
** Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

E. K. M:ts skepp och flotta, som här vid Stralsund ligga. Att de mestadelen äro så vidt färdiga, att man kan sända dem till sjöss, så snart för isen är möjligt att fortkomma. Jag hafver af den duken, som Klerck med sig från Sverige hade, till de förnämste skeppen och dem, som mest hafve af nöden haft, låtit göra så många segel, som deraf hafver kunnat blifva, och hvad ännu hafver kunnat brukas förbättra låtit; det gamla, som af skeppen äro tagne, till Galeyorne förändrat. Sammaledes och med tågverket till löpande vandt fördeldt, så vidt det hafver kunnat förslå, och det gamla åter till Galeyorne, efter som det bäst tjent hafver. Men till Strutsarne hafver jag ej löpande vandt. Förväntar dageligen från Lübeck både segelduk och tågeverk med eget bud, som jag förlängst sedan hafver derhädan förskickat. Så snart som det kan ankomma, skall den ene farkosten med den andra, så vidt som här är möjeligt, förfärdigad blifva. Jag hafver bekommit E. K. M:ts nådiga befallning, att försända Hans Hansson med några skepp, att hafva akt på de Colbergske kusterne. Dertill är på E. K. M:ts nådiga behag förordnadt 5 skepp, som äro 2 af E. K. M:ts, Pelican och Storcken, och 3 af städernes skepp, hvilka alldeles äro färdige, och går Hans Hansson, så snart möjligt är för isen att fortkomma, med dem till sjöss. De andre E. K. M:s skepp, som här på vidare Ordres af E. K. M. beliggandes blifva, äro några ibland, som hafve »bräck» uppå tåg, dock förmodar man snart dertill undsättning. Och der E. K. M:ts nådiga befallning vidare kommer, att flera skepp utsändas skola, vill jag uti underdånighet mig hafva förfrågat, af hvad regementen, som man soldater till skeppens besättning taga skall, efter Hendrik Nödings squadron icke mer än 150 man helbregda stark befinnes, och om skeppens besättning skall, som i förleden sommar efter dess storlek med 40, 50 eller 60 soldater besatte varda. Begärer och uti underdånighet att veta E. K. M:ts nådiga vilja, om icke något af de tre skeppen Meerman, Svarte Hund eller Delphin, må försändas till Sverige med första lägenhet, på det att man med första kan något till folkets uppehälle hit bekomma. Här äro ock några af borgerskapet, som i underdånighet begära af E. K. M., att dem måtte blifva efterlåtet att köpa E. K. M:ts skepp, som är Delphin, och tillbjuda sig vilja derföre straxt 1100 R:dr (*gifva*). Hvad härutinnan E. K. M:ts nådiga vilja vara kan, förväntar jag underdåneligen. Jag låter E. K. M. ock underdånigst förnimma, att här i Stralsund äro några slagsmål skedde emellan några Skottska och Finska soldater, derutöfver rättegång hållen och dom fälld är, hvilken med sjelfva acterne jag till E. K. M:ts Cansli försändt hafver. Begärer uti all underdånighet E. K. M:ts nådiga förklaring, huru

man med dem hålla skall. Här sitter också en Major vid namn Jacob Wels, som i förledne höst vid Ribnitz fången blef, hvilken hafver förlupit sitt fängelse, och är igen bekommen på vägen åt Rostock. Hvad E. K. M: nådigast synes, man med honom förehafva skall, förväntar jag ock uti underdånighet. Dock, som jag förnummit hafver, vilja de Kejserske icke hafva honom tillbaka, och på denna sidan fruktar jag, (*han*) icke stort nyttig är. Af Neue Fähr skans på Rügen hafver jag på E. K. M:ts nådiga behag låtit taga de 4 metallstycken, fört dem hit till Stralsund, och uti staden igen låtit lägga 4 jernstycken, efter de andra äro mycket beqväme att bruka på skeppen till bogstycken. Der E. K. M. nådigast behagade, ville jag dertill låta lådor förfärdiga. Eljest beder jag E. K. M. uti allsomstörsta underdånighet, att när E. K. M:ts nådiga vilja vore, att de andra skeppen till sjöss härifrån löpa skulle, efter som jag E. K. M:ts vidare ordre derom uti underdånighet förväntar, E. K. M. då nådigast syntes mig med samma flotta att segla, så framt jag E. K. M. någon underdånig tjenst bevisa kunde, alldenstund E. K. M. hafver nådigast begynnt att bruka mig till sjöss. Ty på denna orten skall Gud vara mitt vittne, att jag intet omak eller möda spara skall, uti hvad måtto det helst vara kunde; dock vet jag likväl, att jag med min tjenst här hos detta folket ingen behagelig tjenst göra kan, förty allt hvad man till E. K. M:ts tjenst så och stadens nytta fordrar, kan man inte nå. Derföre jag intet annat kan här förtjena, än otack, ändock jag är E. K. M:ts ringaste och underdånigaste tjenare och i all måtto villig, hvad E. K. M. till nådigt behag lända kan, att efterkomma. Önskar härmed etc. Af Stralsund den 1 Martii annno 1631.

E. K. M:ts

underdånige och ödmjuke tjenare
så länge jag lefver

Erich Ryningh.

№ 629.

Bref från Generalen Joh. Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborner, Gnädigster König und Herr!

E. K. M. kann ich unterthänigst nicht verhalten, wie ich gleich heute diesen Tag vom H. General-major in zweien unterschiedlichen Schreiben, deren eines um 6 Uhr, das andere um 8 Uhr früh Morgens mir eingehändiget, gar gewiss avertirt worden, dass der Feind auf Neuen Brandenburg zu mit der Armee aufgebrochen, und allbereits zu Stargard solle arriviret sein, worauf ich alsobald alle Truppen, so dieser Orten herumgelegen, unsäumlich anhero citiret, und sobald als dieselben nur allhier sein werden, will ich mich mit ihnen conjungiren, und nicht säumen, noch diesen Tag oder in der Nacht nach Friedland mich zu begeben, allda E. K. M. gnädigster Ordre ferner nachzuleben. Habe auch alle Örter zwischen Treptow und Damgarten hin und wieder dermassen versehen, dass ich verhoffe, es solle der Feind dero Örter durch den Pass nicht kommen können. Wie ich mit denen von Adel allhier um Demmin und Loitz wegen Unterhalt der Soldaten in diesen Orten und Garnisonen accordiret, kann ich E. K. M. dieses Mal nicht avisiren, muss es so lange anstehen lassen, bis ich die Gnade haben möge, E. K. M. selbst persönlich unterthänigst zu besprechen, welches ich mit Verleihung göttlicher Gnade in Kurzem zu geschehen verhoffe.

Demmin am 2 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, getreuer Diener

Johan Banér.

Præs.: Pasewalk d. 5 Martii anno 1631.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

№ 630.

Bref från General-lieutenant Baudissin till Konungen [*].

Allergnädigster König und Herr!

Aus Einliegendem haben E. K. M gnädigst zu ersehen, dass es nunmehr Neu-Brandenburg gelten wird. Ich marschire mit Herrn Teufel, Winkel und allen Truppen zu Pferde heute auf, und nehme meinen Weg nach Pasewalk, alldorten ich die Nacht logiren werde, und im Fall nicht andere Hindernisse vorkommen, mich morgen nach Friedland vollends verfügen. Obristen Dargitz lasse ich mit seinem Volk allhie in Prenzlau, denn er doch ohne das schwach an Volk ist. Sonsten halte ich gänzlich davor, dass Brandenburg zu entsetzen sonder Lieferung einer Battaglie nicht geschehen kann, und ist zu besorgen, dass der Feind, ehe und bevor wir recht zusammenkämen, sowohl ober-als unterhalb der Stadt Brücken über die Tollense wird fertig haben. Prenzlau den 2 Martii anno 1631.

E. K. M.

Unterthäniger
W. H. Baudissin.

Præs.: 2 Martii anno 1631. Nachmittag.

№ 631.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen [**].

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr etc.

E. K. M. sind meine etc. Und füge hiemit E. K. M. unterthänigst zu wissen, dass ich gleich jetzund wegen Ergebung Colbergs, und dass die Garnison vorgestern abmarchiret sei, gewissen Bericht von dem Obristen Claes Dieterich [***] bekommen habe, wie E. K. M. aus beigefügtem Schreiben mit mehrerm gnädigst zu ersehen haben. Weil aber selbige Garnison ziemlich stark ausgemarschiret, und

---

[*] Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

[**] Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

[***] Sperreuter.

inmittelst weder von dem Obersten Boethio, noch Claes Dieterichs die Puncte, welchergestalt mit ihnen veraccordiret worden, und wie weit man sie zu convoyiren gelobet, auch wie sie dagegen die Convoy geassuriret, mir zugeschicket sein; zudem (wie Claes Diterichs mir in seinem Schreiben berichtet) sie sich etliche Dräuwort sollen haben verlauten lassen; als habe ich dem Obersten Claes Dieterich die Ordre ertheilet, dass er sie im Schiefelbeinischen bis auf fernere Ordre aufhalten, und gute Achtung auf Alles geben, auch inmittelst sich erkundigen solle, ob den Officierern, dass sie solche Dräuwort sich verlauten lassen, könne erwiesen werden. Ob nun E. K. M. gnädigst wollen, dass solche feindlichen Truppen amüsiret, und etwas langsam nach Landsberg gelassen, oder einen andern Weg truppenweis geführet werden sollen, dessen zweifle ich nicht, E. K. M. werden dem Obersten Claes Dieterich gnädigst Ordre schleunigst zuschicken. Auch habe ich dem Obersten Boëthio geschrieben, dass er diesen Ort desto besser zu versichern, die Duwaldischen Knechte schleunigst allhero nach Stargard schicken, und sich selbst mit den Truppen, so nicht zur Colbergischen Besatzung und obbemehlter Convoy angeordnet, näher hieran avanciren, und diese Gegend desto besser versichern solle. Schliesslich berichte ich E. K. M. unterthänigst, dass des Obristen Hebrons und Lumsdels Regiment gestern allbereit nach Stettin wärts marschiret, und will ich, geliebt es Gott, morgen mit der Reuterei und übrigem Fussvolk mich guter Zeit aufmachen, und mit denselben (ausgenommen des Obr. Hallen Regiment zu Fuss und Dönhofischen Reutern, welche morgen nicht viel vor Abends allhie ankommen können, denen ich aber die Ordre, dass sie sich »sputen« sollen, hinterlassen will) bei Stettin durchmarschiren. Welches E. K. M. ich unterthänigst nicht bergen wollen, und thue hiemit etc. Datum Stargard den 4 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Specification oder Verschlag
wie stark sich die Regimenter und Companien dieses Orts befinden**.*

Obr. Goltz . . . . so ihre Dienst thun können.	400	Reuter
Obr. Sperreuter . . . . wird aber die übrigen aus Hinter-Pommern auch abfordern.	200	»
Obr. Duwall in Colberg und Wollin	542	Mann
Kranke . . . . Von diesen gesunden Musquetierern sind 200 Mann in Arenswalde und werden die zu Colberg und Wollin ab und zu der Esquadron gefordert.	80	»
Obr. Fritz Ross . . . . Damit er den 12 Martii in Stargard sein wird.	800	»
Obr. Borgsdorff . . . . so zu Colberg liegen, die Übrigen werden hieher marschiren; wie viel derselben ist noch unbewusst, und kommt noch allzeit neugeworbenes Volk auf	200	»
Bärwalde ist besetzt mit . . . . von Termo Regiment.	110	»
Soldin ist besetzt mit . . . . Commandirten Völkern.	200	»
Königsberg mit . . . . von Duwalls Regiment.	140	»

Specification der Truppen
*so bey mir*** sind.*

Meine Truppe	200	Pferde
Die Baudissinsche	60	»
Die Hallesche	60	»
Obr. Tupadel Dragoner muntirt und unmuntirt . . .	500	»
Musquetirer	300	»

* Stargard.

** Efter originalet utgörande bilaga till fältm. Horns bref till konungen af d. 4 Mars 1631, uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

*** Nemligen de trupper hvarmed Horn marcherade till Stettin.

№ 632.

Bref från generalen Joh. Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

E. K. M. avisire ich hiemit unterthänigst, wie ich gleich diesen Tag mit den Gräfl. Ortenburgischen, samt 5 Companien von der Rheingräfischen Cavallerie, und allem Fussvolk, so viel dessen über die Besatzungen hat können aufgebracht werden, von Demmin aufgebrochen, in Willens, des Passes Demmin (?) und Friedland mich zu bemächtigen, und dann fort E. K. M. gnädigsten Ordre, dem Memorial gemäss, nachzuleben. Habe solches nicht ehe zu Werk richten können, weil ich zeitlicher nicht, denn den 2 Martii durch den H. General-major von des Feindes Intent avertiret worden, auch alsbald darauf ungesäumt die Truppen zusammen gefordert. Was die 7 Companien vom Rheingrafen betrifft, habe ich dieselben nicht erwarten können, weil sie etwas weit von hinnen, nämlich zu Waren gelegen; verhoffe aber, sie werden mit dem Herrn Rheingrafen, der selber dabei ist, samt den Fürstl. Mecklenburgischen und den übrigen von General Tottens Reutern, so viel derer über die Besatzung Grimmes und Tribesees, auch Bloquirung Greifswalds, noch diesen Abend allhier bei mir sein. Sonsten habe ich Demmin und die hiesigen Pässe wohl besetzt, und dem Obristen Lars Kagge darüber das Directorium gegeben, verhoffe auch, er werde demselben wohl vorstehen. Malchin habe ich mit 100 Musquetirern besetzen lassen. Welches E. K. M. ich in Eile unterthänigst nicht habe können ungemeldet lassen. Osten zwischen d. 3 und 4 Martii in der Nacht anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster
Johan Baner.

Præs.: Pasewalk den 5 Martii anno 1631.

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

№ 633.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

E. K. M. verhalte ich unterthänigst nicht, dass ich heute dato hier angelanget und den Mehrentheil der Cavallerie, als mein, das Courvillische und Hallische Regiment, nebst den Schwedischen und Finnischen hier durchziehen lassen; so sind auch 250 Mann von des Obristen Duwall's Regiment und 2 von des Obr. Damitz's Squadronen zum Damm heute angelanget, welche morgen früh nebst Åke Hansson's und Salomon Adam's Knechten fortmarschiren sollen. Des Obr. Damitz zu Woldenburg gelegene Squadron nebst dem Hallischen Regiment zu Fuss und Dönhofischen Reutern, so zu Friedberg ihr Quartier gehabt, werden nicht eher als morgen (wie E. K. M. ich vordem unterthänigst advisiret) anhero gelangen können; will aber auf sie nicht warten, sondern mit den anwesenden Truppen fortmarschiren und den andern Ordre hinterlassen, dass sie ungesäumt nachfolgen sollen. Gestern ist auch des Obristen Hebron's und Lumsdel's, wie auch des Grafen von Thurn Regiment hier durch marschiret, und logieren itzo in Löckenitz, wie ich vermeine. Des Feindes Truppen, welche aus Colberg gemarschiret, werden (wie in meinem gestrigen Schreiben ich unterthänigst vermeldet) bis auf E. K. M. fernere Ordre im Schiefelbeinischen aufgehalten, und deucht mir bei itziger Beschaffenheit nicht unrathsam sein, dass man sie desarmiren und eine Zeit lang aufhalten liesse; doch wird E. K. M. Ordre hierin erwartet. Dieses E. K. M. ich in Unterthänigkeit vermelden sollen. Hiermit etc. Datum Alt-Stettin den 5 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

№ 684.

Bref från General-major D. Knijphausen till Konungen *.

Grossmächtigster König, Gnädigster Herr!

Ob ich wohl gestriges Tages an H. General Banier zu wissen gethan, was von hinnen zu avisiren, E. K. M. solches eiligst zu berichten, und sich selbsten darnach zu richten, inmassen ich solches diesen heutigen Morgen gecontinuiret; so verhalte E. K. M. ich dennoch hiemit unterthänigst nicht, wie dass der Feind zwar seine Schildwachten und corps-de-gardes hiederseiten der Stadt gehabt, auch bis an der Heidt-Mühlen, die ich abbrennen lassen. Aber diesen Nachmittag um 2 Uhr hat der Feind in einem Moment seine Schildwachen zu Pferde alle weggehabet und eingezogen, und haben die Wächter auf den Thoren die Reuterei des Weges nach Warlin marschiren gesehen, dass ich dahero vermuthete, es werden von E. K. M. Parteien aus Friedland der Ends gewesen sein, welche sie begegnen wollen; werden sich also ungezweifelich gegen Abend auf ihre vorigen Posten begeben, zumalen dass 200 Musquetirer ungefähr an der Mühlen sich wieder gelogiret, wie die anderen abgezogen. So hat der Feind auch diesen Vormittag gesuchet mit einig Fussvolk längs dem See nach dem Kloster Brode, da E. K. M. Volk jüngst durchgekommen, durchzubrechen. Ich hatte dieselbe Gegend »knicken» lassen, dass dem Feind das Durchkommen desto difficiler würde, dann ich ihm dahin nicht gerne eine Linie von Conjunction geben wollte, sendete derowegen 4 Rotten Musquetierer dahin, ihnen den Pass zu wehren. Dieselben warteten, bis der Feind durch das Knicken sich gearbeitet hatte, und nichts vor sich zu finden vermeinten, hiessen dieselben mit einer Salve willkommen. Wie sie dann den Mund, oder Embouchüre von der Tollense aus dem See vor sich haben, jedoch sind nur 2 Soldaten da über geblieben; habe also die Passage gehindert, mache eine Redoute allda, selbiges Durchkommen ferner zu hindern, um desto mehr da der Feind allsdann bis auf Prillwitz, 4 Meilen um den See herum, nach der anderen Seite kommen, und sich sæpariren muss. Welches E. K. M. ich in Eil

unterthänigst

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

unterthänigst verständigen sollen, dieselben göttlicher Protection befehlend. Neu-Brandenburg den 5 Martii 1631.

E. K. M.

gehorsamster Diener

D. Knijphausen.

Im Abfertigen hora quarta kommt der Thorwächter und sagt, dass von Stargard mehr Truppen zu Fuss und zu Pferde heran marschiren.

№ 635.

Rappport från generalen Joh. Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

E. K. M. gnädigstes Befehlsschreiben ist mir von dem Quartiermeister des Vitzthumbischen Regiments gestriges Tages gar wohl eingeantwortet worden, habe auch E. K. M. gnädigsten Willen und Meinung zur Genüge daraus verstanden. Weiss nunmehr zwischen Demmin und Friedland keinen Ort, der nicht auf den Fall mit Besatzung also versehen, dass ganz keine Gefahr dannenhero zu besorgen. Weil aber E. K. M. gnädigst befehlen, eine absonderliche Specification zu übersenden, wie ich alle und jede Orte und Pässe besetzet, als kann E. K. M. ich in Unterthänigkeit nicht verhalten, dass ich bei meiner Abreise den Obristen Jöran Johanson mit seiner Squadron, die sich 500 gesunder Mann stark befindet, hinterlassen. Hätte zwar den Obersten Axel Lilje mit seinem Regimente gern da gelassen, so ist derselbe in eigener Person nicht zugegen gewesen. Weil aber der Obrist Kagge in meinem Marsch mich rencontriret, und ich ihm gar wohl getrauen darf, als habe ich ihm das ganze directorium zu Demmin übergeben, und ihm alle Pässe: Demmin, Osten, Brock, und was sonsten zwischen hier und Demmin für Pässe sind, treulich anbefohlen, wie auch den Peenestrom, von Anklam an, wohl in Acht zu nehmen. Und versehe ich mich gänzlich zu ihm, dass er allem gebührlich vorstehen und also nachkommen werde. Den Pass Osten habe ich mit 50 Mann besetzt, und einen Capitain, Pauli, der ihn gewiss mit aller Treue

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

halten, und, so lange ein Leben in ihm ist, nicht übergeben wird, dabei gelassen, auch vorne am Passe auf dem Platze, da sonsten in alten Zeiten ein Schloss gestanden, der auch um und um mit Wasser beflossen, und also von Natur sich dazu angiebet — eine redoute aufwerfen lassen, dass ich vermeine, es sei der Ort wider alle Ingenieurkunst und alle des Feindes geschwinde Anläufe genugsam versehen und verwahret. Den Pass Brock habe ich ebenmässig mit 50 Musquetierern besetzt, und einen Lieutenant dabei gelassen; auch, weil der Ort meines Erachtens leicht zu defendiren, eine traversa daselbsten hin verfertigen lassen. Clempenow betreffend, so habe ich den Pass bei der Mühle einem Quartiermeister Post mit 50 Dragonern anbefohlen, auch denselben ernstlich eingehalten, bei dem Repenack bei Tag und Nacht gute Wache zu halten, und auf den Nothfall die Brücken daselbst am Passe bei der Mühlen abzuwerfen. Auf alle Fälle habe ich auch dem Major, so mit 2 Companien zu Treptow lieget, anbefohlen, sobald er befinden würde, dass es der Noth sein möchte, alsofort die Brücken daselbst abzureissen, auch ernstlich auferleget, die Stadt bis auf den Tod zu mainteniren.

Weil auch E. K. M. gnädigster Wille ist, dass alle die Pässe mit treuem Volke besetzet werden sollen, als habe ich dem Obristen Kaggen geschrieben, dass er gut Schwedisches Volk dahin commandiren, hergegen aber meine Deutschen Soldaten, so auf gedachten Pässen liegen, wieder zu sich nach Demmin abfordern, oder, wo er dieselben entrathen ohne seinen Nachtheil, mir anhero nach dem Regiment zurück schicken solle. Vom Feinde kann E. K. M. ich unterthänigst nicht vorenthalten, wie ich gestern eine Partie aussen gehabt, um zu vernehmen, wie es etwan einen Zustand mit demselben hätte, und was intention er sei; welche zwar auf des Feindes Truppen getroffen, aber keinen lebendig davon bringen können. Weil sie aber unsere Partie also schwach befunden, ob sie gleich keinen von uns bekommen oder beschädiget, sind sie derselben gefolget, und haben heute Morgen, in 4 oder 600 Pferde stark, sich præsentiret, derowegen ich in Eile mit der Cavallerie ins Feld gerückt. Sobald uns aber der Feind gespüret, ist er eilends wieder zurück gewichen, und (*hat*) nur etliche Crabaten Scharmützirens halber hinter sich gelassen, mit denen ich mich doch nicht engagiren wollen, sondern eine Weile allda verwartet, und auf des Feindes continuantien Achtung gegeben, darauf ihnen auf eine halbe Meile gefolget, in Meinung, jemanden von ihnen zu ertappen. Weil ich aber gesehen, dass er mit Macht sich retiriret, die hinterlassenen Crabaten auch zum Scharmützirren keine Lust gehabt, habe ich auch nicht

länger verziehen wollen, sondern mich auch zurück retiriret. Und ist der Feind stracks des Weges nach Brandenburg wieder zurückmarschiret, daraus ich gänzlich verspüre, dass die Armee sich noch bei Brandenburg enthalten muss, und weil er aus Brandenburg nichts tentiret, er einen sonderbaren Anschlag fürhabe, entweder auf E. K. M. selbsten, oder auch hierauf. Ich habe auch jetzund, als ich hereinkommen, eine neue Partie ausgeschickt auf den Weg zwischen Brandenburg und Woldegk, zu vernehmen, ob der Feind mit der Armee oder Partie da hinauf gegangen sei. Sobald dieselbe wieder zurückkommen, soll E. K. M. unterthänigst avertirt werden, was sie erfahren haben. Die Stücke, so E. K. M. von Demmin begehret anhero gebracht zu werden, verhoffe ich sollen morgen allhier sein. Was das Brot zu Anklam, Treptow, Demmin und Loitz betrifft, habe ich an alle Orte ernstlichen Befehl gethan, versehe mich, sie werden höchsten Fleiss dabei thun. Verbleibe

E. K. M.

unterthänigster
Johan Banér.

Friedland am 6:en Martii anno 1631.

№ 636.

Rapport från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. sind etc. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass ich die vergangene Nacht mit denen mir anvertrauten Reutern ungefähr um 1 Uhr allhie zu Friedland wohl angelanget. Und ist jetzund gegen Abend der Oberst Duwald mit seinen Knechten nebenst dem Tross auch allhie unbehindert angekommen. Wegen Brandenburg habe ich keine andere Kundschaft, als dass heut ein continuirliches Schiessen aus Stücken dahinaus gehöret worden. Insonderheit aber ist das Schiessen bis um und 2 Uhr Nachmittags gross gewesen, wiewohl bis auf diese Stunde noch einzelne Schüsse gehöret werden. Und berichten etliche Edelleute vom Lande, dass sie bald nach dem starken Schiessen aus Stücken viel Salven von Musqueten gehöret hätten, dahero muthmassen, dass der Feind werde

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

einigen Ort angelaufen haben. Ich will aber keinesweges hoffen, dass er etwas solle ausgerichtet haben. Ausserdem hat sich sonsten eine Kaiserliche Partei, eine viertel Meile diesseit des Bergs von 200 Pferden ungefähr sehen lassen, mit welcher die Unserigen scharmützirt, aber keine Gefangenen bekommen können, weil der Feind sich nicht engagiren wollen, sondern nur die Unsern auf ihren Halten, so sie hinter dem Berg gehabt, von welchen auch endlich gegen den Abend, da es vollends finster worden, 6 starke Truppen sich hervor gethan, zu attiriren gesuchet. Jetzt schicke ich 2 Parteien aus auf Kundschaft. Was sie bringen werden, soll E. K. M. ungesäumt notificiret werden. Thue hiemit E. K. M. etc. Datum Friedland den 8 Martii hora 9 vesp. 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 637.

Rapport från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

Es zweifelt mir nicht, E. K. M. werden mein gestriges Schreiben gnädigst empfangen, und, dass der Feind die Stadt Brandenburg den 9 dieses mit Sturm erobert, verstanden haben. Für diesmal verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, weil der Gefangenen sowohl als derer, so aus Brandenburg sich salviret, ihr Bericht einhellig gelautet, dass der Feind gestriges Tages vor Friedland zu rücken gemeinet gewesen, wie denn auch meine Parteien die gewisse Kundschaft den Abend zuvor eingebracht, dass viele Truppen von des Feindes Reuterei derselben Stadt näher gerücket und in den Dörfern da herum, welche auf anderthalb und auf eine Meile davon belegen, gelogiret. Als bin ich meiner Instruction zufolge gestern frühe (nachdem ich in der Nacht den Tross voraus über die Kavel geschickt) von Friedland mit allem Volk ausgemarschiret, und weil selbige Stadt (wie E. K. M. gnädigste Wissenschaft tragen) sehr weitläufig und übel zu defendiren, zudem auch der Feind denen, welcher er mächtig werden kann, schlecht Quartier giebt, als habe ich keine Garnison zu Friedland hinterlassen, sondern alles Volk mitgenom-

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

men. Bin zwar anfangs Willens gewesen, nahe an der Kavel zu legiren; weil aber in den Dörfern, so da allernächst, als auf eine halbe Meile und weiter liegen, von des General Totten und den Mecklenburgischen Reutern, welche eine Zeit lang daselbst ihr Quartier gehabt, das Futter ganz ausgezehret; also bin ich verursachet worden, etwas weiter zu rücken und die Quartier allhier zu Müggenburg und den nächst umliegenden Dörfern zu nehmen. Unterdessen lasse ich die Wachen bei Clempenow, Ramelow, der Kavel und bei Schwichtenberg halten, auch lieget sonder das ein Morast vor diesen Quartieren, durch welchen gar wenig Avenues gehen, und die leichtlich können bewachet werden, also dass der Feind uns unversehens nicht überfallen kann. Hoffe, dass wenn er mit æqualen Parteien, oder wenn gleich etwas stärker herüber in diese Orte zu uns kommen wollte, dass man ihm durch göttlichen Beistand die Retraite schwer soll machen können. Würde er sich aber mit aller Macht herüber drängen, so will ich, meiner Instruction zufolge, mich an der Peene und Trebel halten, und selbe Pässe, wie meine Schuldigkeit es erfordert und einem ehrlichen Manne anstehet, aufs äusserste defendiren. Ferner verhalte E. K. M. ich unterthänigst nicht, dass kurz nachdem wir aus Friedland marschiret, sind von der Wacht, die ich an der Kavel-brücke gelassen, 2 Companien von des Feindes Reutern auf dem Werder bei der Stadt gesehen worden, welche auch endlich in die Stadt gerückt, aber den Pferden nicht abgesessen, viel weniger den Bürgern einigen Schaden zugefügt, sondern stracks wieder weggeritten. Auf der andern Seite der Stadt ist gestern vor Tage, ehe ich von Friedland aufgebrochen, von unsrer Patrouille eine Partie von Fussvolk und Reutern bei der Neumühle gesehen worden, und werde ich von unsrer Soldaten einem, welcher im Dorf Rattey auf Salvaguardie gelegen, berichtet, dass in Rattey gestern in der Nacht 8 Companien zu Fuss und 5 Companien Reuter, nämlich 2 Comp. Curassierer und 3 Comp. Archibusierer gewesen, wären des Weges von Brandenburg mit samt ihrem Tross und Weibern gekommen. Und sei von selben eine Partei auf bemehlte Mühle gegangen. Diese Companien wären bald wieder wegmarschiret, und des Weges nach Woldegk gegangen. Zu was Ende nun diese, weil sie ihren Tross bei sich gehabt, hingekommen und stracks wieder zurück gegangen sind, kann ich nicht wohl errathen, sondern halte dafür, dass Tilly sein Dessein auf Friedland, wie auch alle Kundschaften vermelden, gehabt; sei aber wegen E. K. M. Marsch (welcher, wie die Gefangene berichten, vor 2 Tagen erst bei ihnen erschollen) verursachet worden, solchen zu verändern, und dass er bemehlten Truppen contramandiret habe. Ob nun Tilly E. K. M. nachrücken,

oder anders wohin seinen Marsch nehmen werde, dessen hoffe ich gewisse Kundschaft zu erlangen, wenn meine Partei glücklich wiederkommt, die ich bei Schwiebussen über die Kavel nach Rattey und nach Woldegk hinaus gehen lasse. Sollte nun Tilly mit allen seinen Truppen E. K. M. nachmärschiren, so will, E. K. M. Ordre zufolge, ich mich nicht säumen, mit deroselben mich unterthänigst zu conjungiren. Wie ich mich aber zu verhalten, wenn er ein ansehnliches Theil seiner Armee zurück liesse, dessen werden E. K. M. mir gnädigst schleunige Ordre ertheilen. Sonsten sind noch gestern zwischen Treptow und Brandenburg etliche von des Feindes Reutern, deren Bericht hierbeigefüget, gefangen worden; und habe man, wie sie gestern aus ihren Quartier geritten, noch nichts davon geredet, dass Tilly aufbrechen und zurückziehen, sondern die Rede noch stark gegangen, dass er auf Demmin oder Anklam zu marschiren wollte. Er selber sei auch gestern zu Stargard, da er alle Wege sein Quartier gehabt, noch still gelegen. Præsumirlich aber ist es, dass er werde E. K. M. en diligence nachmarschiren, dahero dann E. K. M. ihre Sachen in Acht zu nehmen. Auch verhalte E. K. M. ich unterthänigst nicht, dass, weil der Major von dem Mackeyischen Regiment, so mit 2 Companien zu Treptow gelegen, unterschiedentlich an mich geschrieben und begehret, dass ich die Garnison allda verstärken wolle; andere aber mir berichten, dass die Stadt Treptow von Fortification sehr schlecht und nicht könne gegen eine Gewalt gehalten werden, als habe ich fürs rathsamste angesehen, das Volk zu salvaguardiren und an andere Orte, da sie E. K. M. mehr Nutz schaffen können, zu verlegen; habe also bemehlten Majorn mit 2 seinen Companien die vergangene Nacht mit einer Convoy von etlichen Reutern nach Clempenow und von dort auf Loitz zu marschiren lassen. Hoffe, solches E. K. M. sich nicht werden missfallen lassen. Was sonsten E. K. M. gnädigst wollen zu Stralsund angeordnet haben, desswegen habe ich Herrn Bjelcken und Erich Ryning zugeschrieben und E. K. M. Brief in originali ihnen zugeschicket. Habe auch den Obristen Duwall dahin abgefertigt, dass er, E. K. M. gnädigstem Befehl zufolge, alles in Augenschein nehmen und relation davon thun soll. Womit E. K. M. etc. Datum Müggenburg den 12 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 638.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

E. K. M. werden sonder Zweifel mein gestriges Schreiben gnädigst empfangen und den Verlauf dieser Orten daraus vernommen haben. Verhalte hierauf E. K. M. in Unterthänigkeit ferner nicht, dass gestern Abend spät ein Trompeter von des Feindes Seite etliche gefangene Rheingräfische Reuter, so der Obrister Haricourt dem H. Rheingrafen nebst einem Schreiben zugeschickt, anhero gebracht. Und berichten solche Reuter ebenmässig (wie aus der gestern eingebrachten Gefangenen Bericht E. K. M. gnädigst allbereit werden vernommen haben), dass der General Tilly in seinen alten Quartieren, als zu Stargard, wie auch zwischen Brandenburg und Friedland, noch still gelegen. Es wäre aber, als sie von Colpin weggeführet worden, die Rede gegangen, dass er tiefer ins Land vor Anklam oder Demmin rücken wolle, und dass dem Obristen Kratz Ordre ertheilet, er als gestern mit der Avantgarde zu Friedland logiren solle. Weil aber meine Wacht, so ich nahe vor Friedland halten lasse, nicht vernommen, dass der Feind in Friedland Volk einquartiret, halte ich dafür, dass Tilly vielmehr E. K. M. nachfolgen, als hier ins Land sich tiefer machen solle. Hoffe, wenn die gestern ausgeschickte Partie (der ich in meinem gestrigen Schreiben an E. K. M. unterthänigst gedacht), mit Glück Gott helfend, wieder zurück kommet, gewisse Kundschaft desswegen wohl zu bekommen, welches allsdann E. K. M. ich schleunigst advisiren soll. Weil auch E. K. M. mir gnädigst anbefohlen, dass ich Ückermünde besetzen, die zu Treptow und Malchin aber liegenden Soldaten abmarschiren lassen solle; als füge E. K. M. hierauf in Unterthänigkeit zu wissen, dass zu Ückermünde der Capitain Stuwardt mit 100 Mann ohngefähr schon liegen thut, und dass ich die Treptowske Garnison nach Loitz, die Malchinische aber nach Demmin, sobald ich Gewissheit wegen Eroberung der Stadt Brandenburg erlangt, habe abziehen lassen, welche auch wohl sind hingekommen. Ferner verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass Zeiger, Johan Ihnnes, Capitain von dem Mackayischen Regiment (so in Brandenburg nicht den Ort, da die Breche geschossen und Sturm gelaufen worden, sondern eine

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

andere Post inne gehabt, und nach langem Fechten, da schon alles verloren, sich endlich durch einen Morast nach Treptow retiriret, und also bis anhero zu mir gekommen) berichtet, dass der General Tilly 3 mal die Stadt summiret und ihnen Quartier, auch noch eine viertel Stunde zuvor, ehe der Sturm angegangen, entboten habe. Weil aber der General-Major Kniphausen von E. K. M. schleunigen Entsatz gehoffet, habe ihn solches zu opiniatriren verursachet. Sonsten habe ich E. K. M. Schreiben an Gen.-Maj. Kniphausen Dienstags in der Nacht durch einen Friedländischen Bürger zwar stracks fortgeschicket. Der ist von des Feindes Reutern aufgefangen und ganz ausgezogen worden; hat aber den Brief, den er in sein Hemd vernähet gehabt, des andern Tages wieder zurück gebracht. Sonsten habe ich vordem mit einem anderen Boten, sobald ich nach Friedland gekommen, mehrgedachtem General-Major eilends zugeschrieben und ihm, dass der Entsatz so bald nicht geschehen würde, in etwas zu wissen gethan. Es ist aber ebenmässig solch mein Schreiben, weil es der Feind aufgefangen, ihm nicht zur Handen kommen. Womit E. K. M. Datum Müggenburg den 13 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Ps. Vierade d. 15 Martii anno 1631.

№ 639.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. verhalte ich unterthänigst nicht, wie dass itzo ein Capitain von Kniphausens Regiment, mit Namen Didrich von »Eitzen» (*Pitzen?*), so zu Mirow gelegen, anhero kommen berichtend, dass, nachdem er etliche Canonaden abgewartet, er solchergestalt accordiret, dass er samt seinen Soldaten mit Sack und Pack, brennenden Lunten und Kugeln im Munde abgezogen; ein Lieutenant aber von dem Rheingräfischen Regiment, so auf Partie ausgewesen, und, als er gequetscht und vom Feinde hart gedrungen worden, sich nach

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

Mirow mit seinen Reutern retiriret, habe in Übergebung itztgedachten Hauses alle Pferde zurücklassen müssen. Auch berichtet erwähnter Capitain, dass am vergangenen Montage, als den 14 Martii, da Mirow mit Accord aufgegeben worden, er vom Adjutanten der Cavalleria, welcher selbst vor Mirow gewesen und erwähnten Capitain gesprochen, vernommen habe, dass der General Tilly wieder in die vorigen Quartiere rücken würde, und dass Wingerski(-*rch*) nach Rostock gezogen. Ob er aber Volk mit sich genommen, und wie viel Truppen es gewesen, weiss er nicht zu sagen. Was nun für Ordre E. K. M. mir hierauf zu ertheilen gnädigst belieben werden, erwarte ich unterthänigst. Hiemit E. K. M. etc. Datum Friedland den 16 Mars anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Ps. Schwedt d. 17 Martii anno 1631.

№ 640.

Bref från general Banér till Konungen *.

Gnädigster König und Herr!

E. K. M. gnädigsten Befehl und Meinung habe ich von I. F. G. Herrn Pfalzgrafen Aufwärter zur Genüge verstanden, bei welchem E. K. M. mich abermalen advertiren, wie der Feind mit aller Macht hierauf und nach diesen Orten marschire, auch gnädigst befehlen, dass der Bau an den Brücken ja mit allem Fleiss getrieben werde. Worauf ich E. K. M. unterthänigst hingegen gewiss versichere, dass alles was menschlich und möglich ist, ohne alle Versäumniss bei Tag und Nacht mit höchstem Ernst beides am Bau der Brücken und Fortification dieser Orte angetrieben und befördert werde. Und weil man aufs baldeste der Schalen und »Sesekanen» von Stettin allhier gewärtig, und dieselben nicht mehr weit von hinnen sein sollen, als soll bald die grosse samt der kleinen Brücken verfertiget, und alle Dinge aufs sicherste und beste versehen werden. Die Fourage betreffend, habe ich dem Obrist-Lieutenant Reinhold Wünsch, wie auch Christof Siwert aufs Land geschicket, und überall diessfalls provision aufs förderlichste und fleissigste zu thun be-

---

* Efter originalet ur åtskillige Tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

fohlen; zweifelt mir nicht, es werde hieran ganz kein Mangel sein. Eben jetzt kommen diesen Abend 4 Schalen von Stettin, und versehe ich mich noch diese Nacht etlicher »Sesekanen». Wenn dieselben ankommen, vermeine ich noch morgen gegen Mittag die erste und grosse Brücke über die Oder zu verfertigen.

Dem Feldmarschall habe ich alsbald noch E. K. M. Befehl avertiret, und ihm seinen Weg auf Löckenitz zu nehmen von dannen hiehero insinuiret. Ingleichem dem Obristen Hebron ebenmässig E. K. M. Befehl nach Ordre, zugeschrieben, und ihm die Pässe zu fortificiren, auch alle Orte wohl zu versehen befohlen, dazu auch Materialien ihm überschicket. Verhoffe, er werde alles gebührlich bestellen. Verbleibe

Schwedt den 16 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster
Johan Banér.

Ps. Schwedt d. 20 Maii anno 1631.

№ 641.

Bref från Öfversten Diedrich von Falckenberg till Konungen *.

Grossmächtigster König, Gnädigster Herr!

Nachdem mahl ich vernehme von *Capitain Sparenberg, dass E. K. M. des Feindes Statt zu wissen, ist* folgender Gestalt: es hat der Feind 3 Regimente Pferde auf dieser Seiten; davon sind Obersten Bönnighausen 7 Companien ohngefähr 500 Pferde, Holck 10 Comp. ohngefähr 400 Pferde, Don Balthasar 5 Comp. 300 Pferde, 3 Comp. Crabaten 180 Pferde, noch 2 Comp. des Grafen von Mansfelds von 150; zu Fuss von Tilly Leibregiment 800 Mann, von Anholt 600, von Blanckart 500, von Holcken 300, von Pappenheim 200, von Mansfeld 300. Auf der andern Seite aber liegen 3 Comp. Croaten, 3 Comp. Cuirassen, von Cronenberg oder Schönenberg, 2 Comp. von Horaucourt, und eine von Weidenhorst, zu Fuss 2 Comp. von Pappenheim 300 Mann, von Camargo 300, von Reinacker 300, noch von Pappenheim commandirt Volk 400, zu welchen, wie die Sage (*geht*), noch etwa ein 1000 zu Fuss und 400 Pferde aus Schlesien stossen sollen. *Nun ist zwar diess ein gering Volk, aber weil wir*

---

* Efter originalet ur åtskillige Tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet. Det med cursiv-utmärkta är skrifvet uti chiffer.

Mangel an Proviant, sind sie bastant unsre einzuhalten. Was nun *E. K. M. für Mittel* da*gegen*, kann ich nicht wissen; *bei uns ist wenig Rath, leben in diem.* Hätte *der Barbysche Anschlag misslungen*, wären *wir in extremis gewesen*, mag *aber verschlagen.* Der allmächtige Gott hat bis dato *dem Feind die Augen verlegt*, hätte sonst *leicht unsers sperren* können. Wollen *E. K. M. Volk schicken*, muss es so viel *sein, dass wir dem Feind mögen aufschlagen können, hinnen länger logiren*, finde solches nicht so gar unthunlich, muss *aber avisirt sein.* Im Übrigen steht es Gottlob alles wohl. Magistratus und Bürgerschaft haben bis in die Ostern bewilligt, das Volk, so sie fürhin unterhalten, zu speisen, sind auch sonst, Gott sei gedanket, sehr eins. *Die Stärke unsrer Gesunden 2000*, ohne die *Kranken*, und *gegen 100 Pferde;* hab aber viel *Kranke. Post* habe ich *zu Besatzung Neustadt, Sudenburg, Crakow, Prester*, eine *Sternschanz und acht* Redouten, woraus *E. K. M. kann judicium* fällen, *was wir* thun können, insonderheit da ich *vielen wenig zutraue, unter* welchen *mir Kommius* selbst, inmassen *Sparenberg* berichtet, *darf also die Stadt nicht ganz* entblössen. Die Menge der Forten haben wir gemacht, *den Pass hoffen zu halten*, wären *sonst schon geschlossen.* Der Feind machet sich trefflich zu Nutz, dass E. K. M. *Löcknitz weggeben*, ärgert auch *viele zu Leipzig;* könnte solches geändert werden, hielte ich meinestheils, es sollte viel Nutzen schaffen. Pappenheim, (wie die Sage) lässt einen Böller giessen, so 2½ Centner Pulver hält, wird, der alten Rechnung nach, 3,600 ℔ Steine werfen, ist ein nothwendig Stück bei den grossen Wagen; scheint, der gute Herr habe sie nicht allezeit beisammen, in Wolfenbüttel hat er mir mit Henken gedrohet; ich habe ihm ebenmässig wieder entboten, soll den grossen Herrn sehr verdriessen, kanns aber nicht bessern. Was übrig, wird E. K. M. Bringer dieses unterthänigst berichten. Die summa ist diess, dass wir Gottlob sämmtlich resolvirt, uns wie ehrlichen Leuten gebührt finden zu lassen, dessen E. K. M. sich gnädigst zu versichern, Gott etc. seinen Segen, in dessen Schutz befehle E. K. M. ich unterthänigst, und dero beharrlichen Königl. Faveur, der ich bis an mein Ende bin und bleibe. Den 17 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, pflichtschuldigster,
gehorsamster

Diedrich von Falckenberg.

№ 642.

Rapport från Greg. Winss till Konungen *.

Allerdurchlauchtigster, Grossmächtigster König!
Allergnädigster Fürst und Herr!

I. K. M. geruhen gnädigst zu vernehmen, wie die Kaiserlichen am Dienstag Nacht aus Landsberg in die Neumarck gezogen, bei 3,500 mit 3 Stücken Geschütz, und soll der Oberst Sparr das Commando haben. Sie sind erstlich nach Friedeberg marschiret, endlich sich vor Arenswalde geleget; wollen es mit Gewalt einnehmen, weil sich die darin ziemlich gewehret, wie I. M. nunmehr dessen wohl gewissere Nachricht in der Nähe gnädigst haben werden. In Landsberg aber sind jetzo gar wenige, wie auch in Frankfurt. So haben sie gar keinen Vorrath in Landsberg. Was man allhie aus der Feste in kleinen Kähnen bei 13 Wispel von des Herrn Meisters Korn ausgestattet und dann wenige Wagen mit Korn von Frankfurt. Mehr haben sie nicht, und ist sowohl im Sternbergischen Ort als zu Landsberg unter den Soldaten grosser Hunger, Unwille, reissen sehr täglich aus, wie denn jetzo ein Trupp von 20 Knechten hie angelanget, welche des Obristen-Lieutenants Brunemans allhie sich aufhaltender Major angenommen. Es ist jetzo allhier ein Aufwärter Appel Röhle des Obristen Kratzen ankommen, welcher berichtet, dass Oberst Sparr selbigen Mittwoch Morgen in Landsberg Post gehabt ihm Proviant nachzusenden, denn in der Neumarck nichts zu bekommen. Von Frankfurt wird geschrieben, dass dort die Rede, General Tilly würde auf Frankfurt kommen. I. K. M. dieses unterthänigst notificiren sollen. Des Allerhöchsten Hut, emsig, unterthäniglich empfehlend. Geben Küstrin den 24 Martii anno 1631.

I. K. M.
unterthänigst gehorsamer und getreuer
Gregorius Winss.

---

* Efter originalet ur åtskillige Tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

№ 643.

Relation om Arenswaldes intagande af de Kejserlige *.

Hochedler, gestrenger, insonders grossgünstiger Junker, hochvertrauter grosser Freund!

Aus hochbetrübtem, wehmüthigem Herzen verhalte ich ihm nicht, dass gestern Mittags von 2 Uhr an bis um 7 Uhr auf dem Abend eben eine solche Tragoedia wie zu Pasewalk vor diesem mit uns gespielet, ausgenommen dass die Stadt noch nicht ganz eingeäschert, und mir gleichwohl nicht wissend, dass Weibspersonen wären geschändet worden. Es ist um 2 Uhr vor die Stadt gerückt die Kaiserliche Armee aus Landsberg, in 5000 stark, 3000 Musquetierer und 2000 Pferde, worauf die allhie logirenden Officiere ihre Soldaten alsobald zu Gegenwehr ausgeführet, die Bürger, weil sie die grosse Macht gesehen, sind bald zaghaft worden. Hierauf die Unsrigen die Scheunen vor dem Steinthor, da der Feind angangen, in Brand gesteckt, und Feuer geben. Der Feind aber ist mit solcher Macht zu Sturm angelaufen, dass den wenigen Soldaten, die sich sonsten tapfer und redlich gewehret, unmöglich gewesen, einer solchen Macht zu widerstehen. Der Feind hat auch 3 Stück bei sich gehabt, die er aber nicht gebrauchet, sondern hat bald mit einer Petarde das Thor gesprenget und nach drei Uhr die Stadt einbekommen. Von den Unsrigen finden wir bis dato 19 erschossene Soldaten, wie auch einen Bürger, sammt eines Bürgers Frau. Die beiden Hauptleute, meines Wissens, wie auch des Herrn Obristen Fändrich sammt etlichen Soldaten sind gefangen. Etliche sollen sich über die Mauern salviret und verkrochen haben. Wie viel vom Feinde geblieben, kann man eigentlich nicht wissen; etwa 5 Todte hat man vor dem Thor funden. Man saget aber, dass sie schon etliche weggebracht. Hierauf ist nach 3 Uhr das Plündern in der Stadt angangen. Und ist ausserhalb der Kirchen, die ich noch erbeten, keine lebendige Seele, weder Geistliche noch adelige Wittiben verschonet. Mein Haus ist ganz ausgehauen, ausgeplündert und mir alles abgenommen, dass ich auch nicht ein Brotmesser behalten. Die Musquet ist mir wohl 15 mal auf die Brust gehalten. Der gnädige Gott aber hat es verhütet, dass mir am Leben nicht leid geschehen. Sonsten aber habe ich fast nicht ein Stücklein Brots behalten. Seine Herzliebste zusammt allen adeligen Frauen und

* Efter originalet uti åtskillige Tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet. Bilaga till Öfverste Mietzlaffs bref till Kon. af d. 25 Mars 1631.

Jungfrauen haben sich in der Frau Beneckendorffen Haus begeben, haben aber nicht mögen verschonet bleiben, sondern sind theils adelige Jungfern und Frauen, wie auch die Frau Beneckendorffen selbst ausgezogen, im Hause alles ausgehauen und ausgeplündert worden. E. gestr. Herzliebste aber, zusammt deroselben Schwester und meines Gevattern, Junker Ernst von Bredelowen Herzliebste, sind durch sonderbaren Schutz Gottes mitten unter dem Haufen übersehen, dass sie nicht ausgezogen und ihnen kein sonderlicher Schade geschehen. Sonsten aber sind fast alle Bürger aufs Hemde ausgezogen, auch viele hart verwundet, und also diese unsere Stadt ganz desolat gemacht, dass keiner mehr, als das liebe Leben übrig behalten, ihrer viel aber wünschen möchten, dass sie das Leben auch nur verloren hätten, weil sie doch, wo sie nicht wunderlich von Gott erhalten werden, des Hungers umkommen müssen. Kersten von Brederlow ist in der Frau Beneckendorffen Haus erschossen, wird morgen begraben. Der Obrist Sparr, der das Commando hatte, sagte mir ins Angesicht, dafern einiger Bürger mit der Musquet sich zu Gegenwehr nebenst die Soldaten gestellet hätte, sollte das Kind in der Wiege nicht lebendig blieben, sondern ärger als zu Pasewalk gehauset worden sein. Die Kirche vor dem Steinthor ist auch in Brand gestecket. Nebst dem commandirenden Obr. Sparren sind gewesen, der Obr. Walldow und noch ein ander Obrister, der in Colberg gelegen, der fleissig nach Ernst von Brederlowen gefraget, der Obr. Lt. Schawelitzki, der Obr. Lt. Dufour, der Obr. Lt. der Crabaten, und noch einer, der Obr. Wachtmeister Antoni, Rittmeister Schmiedecker, Wejer etc., Capitain Hall, Metzeroth, Wornstädt und andere. Wie sie nun diese unsere arme Stadt ganz ausgeplündert, sind sie des Abends um 8 Uhr mit dem Raub und Gefangenen wiederum aufgebrochen, und nach Landsberg marschiret. Wie sie auf dem Land im Marsch gehauset, können wir allhie noch nicht wissen. Der gerechte Gott wolle sehen und rächen unser Elend, und I. K. M. Glück und Sieg geben, dass sie uns und alle hochbedrängten evangelischen Christen aus so grausamer Tyrannei erretten und erlösen mögen, um seines grossen Namens Ehre willen. Gott mit uns. Eilends den 24 Martii anno 1631.

E. gestr.

getreuer Knecht
P. S. m. p.

Ps. Schwedt d. 26 Martii anno 1631.

№ 644.

Bref från general-lieutenant Baudissin till Konungen *.

Allergnädigster König und Herr!

Der Obrister Halle hat seinen Obristen Lieutenant mit dem halben Theil seines Regiments, zu welchem ich auch 100 Dragoner gegeben, nach Müncheberg, um die Crabaten zu suchen, abgefertiget. So haben selbige aber den Wind zeitlichen vernommen, dass also, wie der Obr. Lt. an einem Ort auf selbiges Städtlein zugangen, sie am andern heraus gewichen, und ihren Weg nach Frankfurt zu genommen. Es hat sie aber doch der Obr. Lt. stark verfolget, viel davon niedergehauen, wie auch Gefangene bekommen. Und lässt mich der Obrist Halle fragen, wie er sich zu verhalten, ob er den Ort Müncheberg behalten oder verlassen soll. Weil es aber ein ganz offen Werk, und weit von hie abgelegen, habe ich ihm die Ordre ertheilet, wiederum in seine alten Quartiere zu rücken, denn ich mich besorgt, weil des Feindes Cavallerie noch zur Zeit nicht weit von einander, es möchte ihm in Eile wiederum etwas zukommen; sonsten soll er, wie berichtet, alle ihre Bagage bekommen haben. Er wird mich aber, wie es in allem gründlich ergangen, mit mehren, berichten. Nach Liebenwalde hab ich den Obrist Lieutenanten Tallpadel mit dem Überrest der Dragoner nebenst 300 Pferden solches zu besetzen abgeschickt, auch daneben Bözau in Augenschein zu nehmen, anbefohlen. Der berichtet mir zurück, dass sich die darinnen zu solchem nicht verstehen wollen, haben beide die Zugbrücken aufgezogen, und sind etliche wenig Musquetier, nebenst etlichen Wildschützen darauf. Begehret zu wissen, ob er solches gewaltthätig angreifen soll oder nicht; darauf ich ihm Ordre gegeben, er sollte bis zu fernerm Befehl glimpflich darmit umgehen, unterdessen aber den Ort Bözau in Augenschein nehmen. Verhalte aber E. K. M. nicht, wie dass der Ort Liebenwalde nur an einem Arm, welcher von der Havel gehet, lieget. Man kann aber bemehlten Fluss itziger Zeit auch nicht gebrauchen, und sind die Brücken aller Orten abgeworfen. Die seichte Havel geht noch ein Paar Musquetenschuss weit davon vorüber, über welchen Fluss ebenmässig die Brücken ganz verderbet, dass also bemelter Obr. Lt., um Bözau zu besehen, sich auf Kähnen über beide Flüsse wird müssen übersetzen lassen. Er hat mir den Jägermeister von Liebenwalde zwar an-

* Efter originalet ur åtskillige Tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

hero geschickt. Der berichtet, es sei ihm verboten einige Besatzung auf das Haus zu nehmen ohne ausdrücklichen Erholungs-Befehl aus Berlin. Es ist aber gut Rath dazu, E. K. M. befehlen mir nur, wie ich mich darin zu verhalten. Unterdessen logirt der Obrist Lieutenant im Städtlein, welches ganz offen und sehr klein, auch arm sein soll, weil es nicht längsten ausgebrannt. Es berichtet der Jägermeister, als sollte Tilly nunmehr vor gewiss zu Alten-Brandenburg sein, wie auch das meiste Fussvolk, die Cavallerie aber im Potsdamischen Werder logiren. Er wüsste aber ferner nicht, ob sie also verbleiben möchten. Es werden E. M. sonder Zweifel von dem Abgeschickten aus Magdeburg gnädigst vernommen haben, wie dass noch eine Armee aus der Wetterau herabkommen, auch allbereits Dessau vorbei sein soll; dahero zu vermuthen, dass der alte Fuchs auf etwas anders umgehet. Was die Cavallerie anbelanget, wird Bullion E. K. M. unterthänigst berichten, wie grosse Noth sie dieser Orten leiden, dass sie auch kein Stroh nirgends finden können. Neustadt den 27 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster

H. W. Baudissin.

Der Jägermeister weiss von dem Schluss in Leipzig, wie etwa selbiger möchte abgangen sein, ganz nichts, sondern dass sie diese angehende Woche von einander gehen. Frankfurt soll mit 6000 stark besetzt sein, auf der andern Seiten der Brücke soll eine starke Schanze gemacht sein. Erwarte im Übrigen schleunige Ordre von E. K. M., wessen ich mich ferner zu verhalten, wie auch wiederum auf eine Zeit das Wort.

№ 645.

Riksens Råds rådslag till Konungen afgifvet *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Utaf E. K. M:ts nådiga bref af den 17 Januari och oss med factoren Erich Larsson den ... Mars tillhanda kommet, hafve vi underdånligen förnummit E. K. M:ts nådiga befallning och vilja vara, att

vi

* Riks-ark.: Riksens Råds Registr. fol. 43 med öfverskrift: »Ett rådslag, H. K. M. tillskrifvet».

vi hela senaten sammanskrifva och »enfällige» betänkande på efterföljande punkter E. K. M. skulle veta låta, som är:

till det första, att alldenstund Konungen i Danmark icke allenast tager tull under Ruden, utan och nu hafver der på insulen låtit uppsätta ett tullhus, sedan som E. K. M. är trädd i alliance med Pommern, huru vi bäst förmene att den skall kunna afstyras och Konungen i Danmark afhållas att antaga och usurpera sådant välde i Östersjön, efter tullen förorsakar uti E. K. M:ts Armee en stor dyrhet, och den rättighet Konungen i Danmark sig, förmedelst tullhuset anmäter, länder E. K. M., som Pommerns protection sig uppå tagit hafver, till disreputation och Sveriges krono till præjudicium.

Till det andra, om Konungen i Danmark prætenderade jus ecclesiasticum på »Lanto-Ruin» (*Landt Rügen?*) (det han dock jure belli quitterat hafver), sig der in på landet logerar, huru han då står till att möta, så att E. K. M. icke, i det E. K. M. med härs-kraft, och sådant förbund är intresserad uti, sker något præjudicium.

Till det tredje, huru vidt förstås kan, om Konungen i Danmark under ett sken, att han är Hertig af Holstein, declarerar E. K. M. med Hertigen af Holstein Romerska Rikets fiende, och således prætexta Holsatiæ contribuerar emot E. K. M. och fienden hjelper.

Till det fjerde, hvad tillgörandes står, om han bjuder till att taga och dela tullen med E. K. M. i Preussen, och E. K. M. uti dess rättighet något inpass vill göra.

Till ett underdånigt svar, kunne E. K. M. vi ödmjukeligen icke förhålla, att ändock vi fördetta hafve förskrifvit så väl Gref Magnus Brahe, som och Herr Bo Ribbing, att de såväl för revisioner, som andre dageligen förefallande saker, ville tillstädes komma, så hafva de dock för deras oförmögenhet sig högeligen endskyllat, att de det icke göra kunde, ehuruväl att Grefve Magnus hafver varit på vägen, och för sin svaghet måst vändt tillbaka igen. Och befinne vi dessa föreskrefne hit sände punkter vara af en så stor vigtighet och consequens, att väl flera af Ständerne, än vi få, behöfdes att sammankallas, om dem ett tidigt rådslag att pläga, och hvad rättvisligast, nödigast och nyttigast vore att resolvera. Dock E. K. M:ts nådiga befallning och vår pligt att efterkomma, hafve vi för våra personer, som nu här tillstädes äro, E. K. M. våre underdånige och enfaldige meningar uti största ödmjukhet velat, som efterföljer, förnimma låta, uti den underdånigaste vissa förhoppning, att E. K. M. det med nåder förståendes och upptagandes varder. Och ändock vi med E. K. M:ts Lakej Anders, af den 4 Februari låta E. K. M. våra ringa betänkande om Konungens i Danmark förehafvande, särdeles ock om

Ruden ödmjukeligen förnimma, dock emedan att detta är dertill sedermera kommet, att der ett tullhus uppsatt är, synes uppenbart, att Konungen i Danmark sig så mycken större rättighet derigenom tillegna, och icke så lätteligen derifrån afstå vill; hvarföre det ock i så mycken större consideration faller, särdeles om han det ock med någon rätt göra kan, och om det är att lida, isynnerhet nu, sedan E. K. M. så hela Pommerns, som Stralsunds stads protection på sig tagit hafver. Hvad nu Konungens i Danmark rätt vidkommer, tullen vid Ruden att taga och deruppå ett hus att sätta, så befinne vi, så mycket oss veterligt är, honom dertill ingen rätt eller skäl hafva. Ty först hafver der alldrig af ålder någon tullplats varit; sedan hörer och Ruden under Stralsunds stad, och icke under »Lanto Ruin» (*Landt-Rügen?*). Der det ock till det andra förvändas måtte, att Konungen af begynnelsen till den ända tullen dit lagt hafver, att han sine fiender, de Kejserske, dermed skada måtte, så kan det hafva haft någon prætext, så länge han med Kejsaren i någon fejd var; men sedan freden emellan Kejsaren och Konuugen blef sluten, kan det förebärandet intet vidare gillas, emedan igenom samma tulls tagande, ingen mera utom Pommern och Stralsunds stad blifva præsserade, som ingen fiendskap med Konungen i Danmark haft hafva, eller något besvär förorsakat. Hvar ock till det sista Kejsarens efterlåtelse måtte blifva inväntad, så synes den något sken med sig hafva, alldenstund ingen uti Romerska Riket hafver magt några tullar att pålägga utan Kejsarens lof och tillstånd; men såsom det utan tvifvel är skedt, sedan E. K. M. all fiendskap af Kejsaren lidit hade och sig Stralsunds stads protection antagit, och Kejsaren der, såsom E. K. M:ts fiende, ingen rätt mera hade; hvarföre kan det icke heller vara kraftigt, hvad han Konungen i Danmark, såsom en främmande herre, den der på den ort hvarken land eller strand »åtte», och der med den rätt, sjelfve landsherren afhändt, efterlåtit hafver; och det allena af den ordsak, att E. K. M. och Konungen i Danmark skulle derigenom råka uti oenigheter; — och befinna vi således, att Konungen i Danmark platt ingen rätt hafver, der någon tull att taga, eller tullhus att uppsätta, och E. K. M. det icke heller, både för den alliance och protection, som E. K. M. med Hertigen af Pommern och Stralsunds stad ingått, och på sig tagit hafver, såväl som ock för det stora förfång uti E. K. M:ts och fäderneslandets reputation och dyrhet uti E. K. M:ts armee derutaf sker, lida borde; förtigande Östersjöns tillegnande och andre flere många och onde consequentier, derutaf följa ville. Men om E. K. M. nu straxt på denna tid, och för den orsak allena något krig begynna skulle, särdeles om den Leipziger-convent öfver förhoppning utan frukt är

aflupen, och E. K. M. för hela Romerska rikets fiende är utropad, det ställe vi till E. K. M:ts eget höga betänkande, som sakernes tillstånd der ute och sitt eget, bättre än oss kunnigt är. Rättmätige skäl och orsak syntes intet fela, så framt andra betänkanden och hinder det icke tillbakahålla.

Hvad den andra punkt vidkommer, så framt jus ecclesiasticum prætenderades på »Lanto Ruin» (*Landt-Rügen*), så är oss alldeles icke väl kunnigt, om konungen i Danmark någon sådan eller någon annan rättighet (*och*) inkomst af kyrkotionde på det landet haft hafver. Men der det än så vore, befinne vi honom den först jure belli af kejsaren mist hafva, och yttermera, sedan E. K. M. landet ifrån kejsaren igenom krigsmagt igen vunnit och under sitt patrocinium tagit hafver, hvarföre icke likt synes, att han någon rättighet sig deruppå landet vidare tillmäta kan, ändock vi utaf ett Konungens i Danmark bref till E. K. M., dateradt under Landt-Rügen den 26 Juli 1628, befinne, att han sitt intresse och jus på Landt-Rügen ihågkommer; förmäles ock uti den afsked med Rikscantzleren år 1628, att Stralsunds stads försvar skall först lända Sveriges och Danmarks rike och Östersjön till försäkring, och således att konungens i Danmark krono och strömmar af Stralsunds stad eller dess hamnar icke turberas, föroroas eller »beskädigas», efter som E. K. M. af copierne, så af brefvet, som afskeden nådigst hafver till att se. Huruvida nu sådane förbehåll häruti kunna gälla, det förstår E. K. M. fast bättre än vi kunna skrifva om. Men der konungen i Danmark sitt folk litet eller mycket förutan underhandling och lof af E. K. M. vill in uppå Landt-Rügen logera, så se vi intet annat än skäligt och rättvist vara, att han igenom tillbörliga medel och sätt derifrån afhålles och värjes.

Huru till det tredje förstås skall, om Konungen af Danmark såsom en hertig af Holstein declarerar E. K. M. för Romerska rikets fiende och samma prætext contribuerar fienden emot E. K. M., härom är denne vår enfaldige mening, att så framt konungen i Danmark med alla Romerska rikets ständers enhällige vota declarerar E. K. M. för dess fiende, och allenast med sin holsteiniske rusttjenst och annor dess fürstendömes pligt contribuerar emot E. K. M., så synes det någorlunda hafva sina skäl. Men om han allenast med en del och några ständer af det Romerska riket declarerar E. K. M. för fiende, och med Danmarks skeppsflotta och annan magt och hjelp contribuerar emot E. K. M., så är han för en fiende till att hålla, och rättvist att honom allt fiendtligt tillfogas, så vidt det ske kan.

Der ock konungen i Danmark till det fjerde och sista bjuder till att taga och dela med E. K. M. tullen i Preussen, så dicterar

så väl conscientia, som ratio, att honom det med krigsmagt värjas skall, och efter yttersta magt förföljas; och der som ett eller flera af dessa företalde concurrera med tullens tagande vid Ruden, så se vi ingen möjlighet, kriget med konungen i Danmark att undvika, utan måste befalla det allt Gud allsmägtig vår oskyldighet och rättvisa sak, och förmode, att den rättvise Gud allt ock igenom sitt kraftiga bistånd till en god ända utförandes varder. Vi för våra personer skola bevisa E. K. M. all pligtig, välvillig, trogen tjenst, och styrka alla andra E. K. M:ts undersåtare att göra detsamma. Och är detta således vår enfaldige mening och svar på E. K. M:ts hit sända punkter; ödmjukeligen bedjandes, att allt hvad som kan försedt vara, måtte med nåder upptagas, och derföre hållas, att det utaf ett underdånigt troget, välment hjerta skedt, och att vi den högvigtige sak icke bättre eller annorlunda förstå. Befallandes etc. Datum Stockholm den 28 Martii anno 1631.

G. J. C. C. G. B. C. H. G. G. P. B. C. F.
I. Sp. H. B.

№ 646.

Bref från Fältmarskalken Horn till Riks-kansleren *.

Välborne Herre!

Näst all välfärds lyckönskan kan jag M. K. Herr Fader icke oförmäldt låta, det oansett jag en lång tid inga bref eller bud från M. K. Hr Fader hafver bekommit, så äro dock för några dagar sedan M. K. Hr Faders åtskillige skrifvelser, alla nästan uppå en tid, mig i Schwedt blefne lefvererade. Jag fröjdar mig, att jag af dem M. K. Hr Faders och älskeliga vördnaders goda tillstånd (hvarvid Gud dem länge erhålla ville) förnummit hafver, såsom och är tjenstlig tacksam för det att M. K. Hr Fader mig med sina skrifvelser så flitigt täckes att besöka. Jag måste bekänna, det jag nu en tid borta icke hafver med brefväxlandet efterkommit min devoir emot M. K. Hr Fader, dock hoppas jag, att M. K. Hr Fader lätteligen judicierar, att märkeliga förhinder sådant förorsakat hafver. Jag aviserade för 14 dagar sedan M. K. Hr Fader ifrån Friedland, hvad i Mecklenburg innan kort tid med Brandenburgs förlust och annat

* Efter Fältmarskalkens egenhändiga Original-bref uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

mera var passeradt; men efter att samma bref sändes till Stettin att det med Dantziger-budet måtte forskaffas, och fördenskull icke är viss deruppå, om det är framkommit, hvarföre så vill jag samma contenta med flere omständigheter här igen repetera. M. K. Hr Fader hafver utaf mina förriga skrifvelser, dem jag förnimme väl vara framkomne, utan tvifvel med omständigheter väl förstått, det H. K. M:t, sedan några platser uti Vor-Pommern och Mecklenburg voro intagne, hafver armeen velat till ro låta komma, och altså den delen, som H. M:t hos sig sjelf hade, uti Mecklenburg och Yckermarken förlagt, och att jag den andra delen, som mig var betrodd, desslikes i Neumarken förlägga skulle, åtskilliga befallningar gifvit. Men efter att Tilli med sin armee var utföre kommen, uti mening Demmin att undsätta (efter som han sig uti några interciperade bref emot Duc de Savelli förobligerat hade) och sedan Demmin var öfver blef uti grefskapet Ruppin stilla, till dess H. K. M:t armeen, som förr sagdt, hade uti qvarteren fördelt och sjelf var dragen till Stettin (dit jag blef kallad), till att göra propositionen till Landsbergska belägringen; då aviserade Tilli occasionem och ryckte in i Mecklenburg med intention till att turbera »wåras» ro, förtaga dem den profiten, som de utaf qvarteren kunde hafva; att forcera våra garnisoner, som uti slätte befästade orter lågo, och sist till att undsätta Greifswald. Marscherade altså inåt Neu-Brandenburg, hvart Kniphusen med sitt och Marquais regemente (några få compagnier undantagandes) lågo; i vägen intog han med storm ett churfurstens Amt-hus vid namn Feldenberg, hvilket var utaf ingen consecance, dock besatt med ett compagnie utaf Kniphusens regemente. När H. K. M:t denna fiendens antåg förnam, då resolverade H. M:t till att samla hela arméen till Pasewalk, såväl de trupper som hos mig i Neumark lemnade voro (oaktadt att den Schaumburgiska arméen, hvilken uti land Sternberg och Landsberg efter Tilli qvar låg, under 7000 man icke kunde skattas), såsom och de andra, i det hafver Gud velat, att den Colbergiska garnisonen, för som hon om Tillis infall i Mecklenburg, eller att H. M:t mig med mina trupper till sig kallade, något förnimma kunde, samma plats utaf desperation att icke kunna blifva undsatt, den 2 Martii uppgåfvo. Men Kniphusen gaf H. K. M:t ordres, att han skulle i Brandenburg liggande blifva, och det försvara, till dess att secoursen ankomma kunde. Den 7 Martii var H. K. M:ts armée vid Pasewalk mästadels församlad. Kanoner med 2 sqvadroner fotfolk utaf dem som långt i Neumark hafva varit förlagde, voro icke ändock ankomne, dock så hade ock de andra dagen kunnat hos oss i Pasewalk vara. Nu var H. K. M:ts fasta resolution i förstone till att undsätta Brandenburg med en bataille eller

annan real secours; men sedan H. K. M:t såg och förnam, att en del utaf våra höge officerare misströstade uppå vårt krigsfolk, i synnerhet uppå rytteriet, och deremot utaf Tillis armée stort presumerade, hvarföre, såsom och efter alla batailler äro lyckan mycket underkastade, derföre så befann H. K. M:t rådligast, till att förändra sådan resolution och uti den staden igenom en diversion till att draga fienden ifrån Brandenburg, och marscherade K. M:t till den ändan den 8 Martii inåt Angermünde, förlade emellan Prentzlow och der rytteriet, men med fotfolket ryckte H. M:t till Schwedt, och der lät slå en skeppsbrygga, såsom och fortificera på båda sidor om Odern, helst på Schwedtska sidan; så att H. M:t Tillis ankomst der hade säkert förbida kunnat. Och på det fallet att Tilli skulle Brandenburg emportera och ingen diversion akta, utan poursvivera sin dessein till att vinna passerne ifrån oss och undsätta Greifswald; så förordnade H. K. M:t mig, med 1200 eller 1400 hästar och ett par tusende man till fot, För-Pommern till defension, med befallning att jag skulle med bemäldte trupper logera mig i Friedland, så länge som Brandenburg hölle; men när det ginge öfver, då skulle jag retirera mig med alla trupper in åt Demmin eller Anklam och samma orter jemte passerne på bästa sätt defendera, såsom ock Greifswaldiska secoursen förhindra. Ryckte alltså jag (*in*) i Friedland den 8 Martii; den 7 begynte Tilli med stycken att spela för Brandenburg, och den 9 så emporterade han det med storm, uti hvilken såväl i kyrkan som på gatorne och i borgarehusen såväl de oskyldige borgare som soldater med deras officerare till en stor del blefvo nederhuggne, fruar och jungfrur violerade och hela staden utplundrad. Med eröfringen är således tillgånget, att fienden hafver med 1000 och flere »kanonader» skutit brêche på muren, den dock utaf sig sjelf intet synnerlig var; utan efter der går en vall omkring (sådan som M. K. Hr Fader hafver om dessa tyska landsstäder sett vara) och Tilli icke hade den adressen, att han sina stycken plantade uppå samma vall, utan gjorde sina batterier uti campagnen, hvarföre consummerade han mycket ammunition, och kunde likavisst ingen rätt brêche göra eller muren lägre som 4 alnar utaf jorden fatta; hade alltså igenom samma brêche staden »näppest» skola vunnits, hvar det icke hade derigenom varit försett, att våra hade en post uppå vallen, hvilken hvarken var flankerad eller och stakaderad (som mig berättas) och derföre lätt till att anlöpa, och efter att våre, sedan som fienden var med dem melerade, retirerade sig igenom en vallport in i staden, så trängde fienden sig tillika med dem derin; det säges fuller, att våra soldater hafver fienden länge disputerat entréen igenom samma port, såsom och sedan fienden var med makt in i

staden kommen, sig till det yttersta »värt»; men efter att hvarken gouverneuren eller soldaterne hafver sig så hastigt en sådan attaque förmodat, ansett att brêchen intet var sufficient, hvarföre synes, att defensionen icke hafver varit premediterad och med ordre exequerad. Tilli hafver en half timma förr som attaquen skedde, låtit sommera staden, tillbjudandes godt qvarter; men efter att Kniphusen hade i begynnelsen ordres utaf H. K. M:t, det han skulle maintenera den orten och secoursen förbida, och det brefvet, som H. K. M:t honom sedan tillskref, att resolutionen vore förändrad, och att han skulle ingå med fienden ett honorabelt accord, då han såg sig icke längre kunna hålla platsen, det kom intet fram, derföre så opiniatrerade Kniphusen sig otidigt. Sedan Brandenburg var utaf Tilli eröfradt, då resolverade han sig att belägga Friedland, derinne jag låg, och till den ändan avancerade sitt rytteri och ett antal fotfolk på 1 mil nära, den 10 Martii; derföre så ryckte jag (följande min instruction) den 11 Martii derut, och lôgerade mig en mil' derifrån öfver ett pass benämndt Caveln. Efter nu Tilli såg, att han mina medhafvande trupper icke väl kunde någon skada tillfoga, såsom och Demmin eller Anklam till att emportera och Greifswald att undsätta, efter jag låg honom i vägen, svårt befann, så arreterade han sig med Armeen på några dagar; men blef dock vid den resolution, att han Demmin emportera och Greifswald undsätta ville, så snart han sig provianterat och mera ammunition (efter honom under Brandenburg mycket var åtgånget) till sig bekommit hade. Emèdlertid hade H. K. M:t låtit vid Fürstensee nederhugga och tillfångataga 100 utaf fiendens Musqueterare, som voro utskickade uppå en convoy; hvarföre så skyndade Tilli sig dit uppåt, presumerandes att H. K. M:t skulle sig de passen vid Haweln bemäktiga och derigenom afskära honom sina commoditeter, såsom och hafva tillfälle att securera Magdeburg. Dagen efter som Tilli var sin kos ryckt, nemligen den 14 Martii, så ryckte jag i Friedland igen, såsom och besatte Treptow och sände ett parti till Brandenburg, hvarest fienden hade lämnat öfver 300 sina sjuka och sargade soldater, och derhos till en 60 helbregda, som de sjuka sköta skulle; dessa helbregda blefvo på gatorne och somliga utanför staden, då de förmente att rymma, utaf mitt parti alla nederhuggne; men de sjuke förskontes med sådant vilkor, att fienden dem skulle ransionera eller andra för dem lös gifva, efter de voro i vårt våld. Sedan Tilli förnam, att det var allenast ett parti, som hans soldater vid Fürstensee hade nederhuggit, och att H. M:t låg med arméen stilla vid Odern, så ryckte H. K. M:t närmare och tog sitt qvarter i Lichen, hvaraf H. K. M:t presumerade, att hans intention skulle hafva varit till att »compegera»

med oss och tvinga H. K. M:t till en bataille, förr än de verken, som vid Schwedt begynte voro, såsom och bron, kunde färdige blifva. Skref fördenskull H. K. M:t per posto efter mig, att jag med mina trupper, dem jag kort tillförene hade fått befallning till att förlägga uti beqväme qvarter att utrasta, skulle skynda mig till Schwedt, dit jag ock den 22 Martii ankom. Men Tilli var kort tillförene med sin armée oförmodeligen hastigt uppryckt och (*hade*) sin marsche inåt elfven tagit; till hvad ort han egentligen är ryckt eller hvad hans dessein måtte vara, det hafver man icke ännu kunnat rätt förfara; somliga ville säga, att de Evangeliska furstar, som i Leipzig församlade äro, skulle hafva fattat en god resolution emot kejsaren, och allaredan belagt Dessowska bryggan, hvaraf Tilli vore förorsakad sig ditut att begifva; andra förmena, att han skall hafva ett anslag uppå Magdeburg, hvilket och fuller är troligt och att befrukta, efter att Falkenberg nyligen hafver skrifvit H. K. M:t till, att borgerskapet i Magdeburg vore mycket »meutinerske», efter de på secoursen tviflade och provianten begynte att tryta dem derinne. Ifrån Leipzig blifver fuller H. K. M:t för visso aviserad, att de Evangeliska furstar och ständer skulle vara på goda vägar; men efter man icke förnimmer dem ännu vara in armis, derföre så kan man »besvärligen» tro hvad som berättas om Dessowska bryggan. På alla fall hafver H. K. M:t rådeligt befunnit till att avancera inåt Frankfurt med arméen, både till att draga Tilli ifrån Magdeburg, så framt att han den staden beängstigade, såsom och till att gifva de Evangeliska tyska furstar mera chaleur och mod, om de eljest något godt i sinnet hade. Är altså H. K. M:t den 27 ifrån Schwedt med infanteriet och kanoner uppryckt och inåt Neustadt till rytteriet marscherad; hvad H. K. M:t sedan kan vara «liden», derom hafver jag ännu ingen kundskap. Herr Johan Banér följer med skeppsbron, den H. K. M:t så långt som möjligt än vill upp åt Odern gå låta. Gud gifve H. K. M:t lycka till denna resan, hvilken mycken farlighet är underkastad. Mig hafver H. K. M:t gifvit fullmakt till att samla utaf de regementen, som här i Tyskland nyvärfves, såsom och de ifrån Sverige förväntas, en ny armée, som väsendet på all händelse näst Gud sustinera kunde. Och ehuruväl mina commissioner mest äro rättade på Vor-Pommerska och Mecklenburgiska qvarteren, dock hafver H. K. M:t derhos godt befunnit, det jag med Herr Eric Soop, Sperreuters och Goltzens ryttare mig någon tid här i Neumarken skulle uppehålla, till dess man finge se, hvarut det ville med H. K. M:ts resa, såsom ock, på det att dessa Neumarkiska qvarteren måtte intilldess att H. K. M:t med den Schaumburgiska arméen väl engagerad vore, blifva för dess excur-

siones (hvilka sedan H. K. M. mig med mina trupper till Mecklenburg lät komma, hafva varit temligen frequenta, efter som ock för 8 dagar sedan Arenswalde, hvarest 100 utaf Mietzlaffs och 100 utaf Burgdorfs knecktar inne voro, blef utaf fienden intaget och utplundradt) någorledes befriade. Detta jag M. K. Herr Fader denna gången hafver communicera velat; hvad vidare passerar, det skall jag M. K. H. Fader alltid veta låta, och befaller M. K. H. Fader samt alla hans älskeliga vårdnader under Guds nådiga beskydd, till all behagelig välfärd troligen. Datum den 29 Martii anno 1631 ifrån Königsberg i Neumarken.

M. K. H. Faders

tjenstvillige son

Gustaf Horn.

№ 647.

Bref från öfverste Kagg till Konungen.*

Allernådigste Konung och Herre etc.

E. K. M. låter jag uti underdånighet förnimma, att jag hafver bekommit E. K. M:ts nådiga bref, att jag E. K. M. underdånligen avisera skulle om fiendens tillstånd. Och efter det att general Totten mest alla dagar E K. M. underdånligen tillskrifvit hafver om desse qvarters tillstånd, hafver jag för den orsaks skuld intet E. K. M. uti underdånighet tillskrifvit. Hvad Greifswald anbelangar, så hafva de här ridit ut på landet, och för 3 dagar sedan voro de ryttare, som ligga i Grimm ute emot Greifswald med 50 hästar, och fingo några till fånga af fienden, och förföljde fienden under staden. Der blef fienden dem för stark och fick 6 af våra till fånga. Hvad de 4 companier ryttare anbelanga, som öfverste-lieutenant Pauli commenderar, hafver general Tott gerna velat lägga dem omkring Greifswald, och fotfolk derhos; men efter han inga medel visste till folkets och hästarnes underhåll, hafver han laggt ett compani ryttare i Wolgast och två i Demmin, ett i Treptow, och alla dagar låter rida partie om Greifswald, till dess man kan få någon spannemål tillsammans utur Mecklenburg, att man blokering rätt begynna kan. Uti Malchin ligger ett compani crabater och 3 companier dragoner; de göra stor skada uti Mecklenburg. Hvad det pass Muhr ** anbelan-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631.

** Moor, Torfmoor (?).

gar, som ligger emellan Tribesees och Damgarten, hafver jag sändt 50 af mine dragoner och 100 af Molchs, som det besätta skola. I Tribesees hafver jag 150 man af mina dragoner, och i Treptow hafver jag 70 af mine dragoner hos ryttarne, som kunde hjelpa och befria landet för dem, som i Malchin ligga. Jag hafver fått ett bref från min major David Dachs, som ligger i Tribesees, att han hafver fått kundskap utur Mecklenburg, att de Rostocker och Wismarske, samt Güstrow skola församla något folk, uti den mening till att undsätta Greifswald; men ingen visshet, om de garnisoner hafva fått något mer folk till förstärkning, att de någon stor summa folk kunde utsända igenom Tribesees. Detta jag E. K. M. underdånligen förnimma låter. Befallandes E. K. M. etc. Actum Anklam den 29 Martii anno 1631.

E. K. M:ts
underdånige och tropligtige tjenare
så länge jag lefver
Lars Kagg.

Ps. i Carinn (?) d. 8 Aprilis anno 1631.

№ 648.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr etc.

E. K. M. gnädigstes Schreiben habe ich bei dero Hofjuncker Stuttacker unterthänigst empfangen und daraus erfreulich vernommen, dass E. K. M. nach Zehdenick ausgeschickte Partie dem Feinde einen merklichen Abbruch gethan. Gott wolle E. K. M. fernern glücklichen Success zu allen dero desseinen gnädigst verleihen. Weil auch E. K. M. mir gnädigst anbefehlen, dass ich so viel Fussvolk als immer möglich, zuförderst aber Burgsdorfs und Dönhofs Regimenter, nebst dem Volk, so aus Preussen zu der Colbergischen Besatzung erwartet wird, sammlen und mich damit bei Garz legen solle, als habe ich angesichts E. K. M. Schreiben alsbald an Obristen Burgsdorf und Dönhofs Obr.-Lt. geschrieben, dass sie mit ihren Knechten schleunigst nach Garz marschiren sollen, auch Boëthio angedeutet, dass, wann obbemehltes Volk aus Preussen angekommen, er 150 oder

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1631 uti Riks-Arkivet.

200 Mann davon zur Colbergischen Besatzung behalten und die übrigen ungesäumt zu mir nach Garz schicken solle. Weil ich aber keine andere Nachricht habe, als dass Dönhofs Knechte noch zu Lauenburg, und Burgsdorfs Regiment (ausser der einen Companie, welche bei Arenswalde getrennt worden), bei Colberg sich annoch aufhalten; als fürchte ich, dass es noch wohl etwas anlaufen möchte, ehe selbige zu Garz angelangen können. Schreibe derowegen auch nach Stárgard an den Obristen-Lieutenant King, dass, wann Redwen so viel Volks schon beisammen hätte, dass er selbige Stadt vor dem schleunigen Überfall halten könne, soll er Duwalds Knechte alle nach Garz gehen lassen, damit man dieselbigen zu Anfangs an die Hand haben möchte. An Herrn Carl Banér habe ich auch geschrieben, und E. K. M. Willen, dass er eine Anzahl Schalen, Sehskanen und Prahmen ungesäumt nach Garz schicken solle, ihm angedeutet. Wie nun E. K. M. gnädigster Wille und Meinung sei wegen der Windmühlen-Schanze zu Schwedt, ob eine stete Besatzung und wie stark darin verordnet, dessgleichen (weil die wenigen Knechte, so Thermo dieser Orten hat, noch mehrentheils unbewehret sind, und man derowegen sich ihrer wenig zu gebrauchen) ob dann von Mitschefals Knechten (dafern man keinen Secours von Stargard, oder ja nicht so schleunig bekommen könnte) dazu sollen genommen werden, dessen erwarte ich schleunigst gnädigste resolution. Kundschaft vom Feinde einzuholen will ich mich durch alle thunliche Mittel bemühen. Sonsten wird mir von Küstrin geschrieben, dass Tilly sich soll gewendet haben und zu Potsdam angekommen sein, auch dass er auf Fürstenwalde zu marschiren wollte, wovon dann E. K. M. besser Gewissheit haben werden. Sonsten advisire ich nach Garz und Stettin, dass man nicht zu sicher sein, sondern die Sachen überall in gute Acht nehmen wolle. Hiermit E. K. M. etc. Datum Königsberg den 31 Martii anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 649.

Bref från commissarien Erik Andersson (Trana) till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M uppå det underdånigaste kan jag ödmjukeligen ej oförmäldt låta, det jag i går här och i förrgår med Herr Carl Banér om penningemedlen talt, och om sakerne mig erkundigat hafver. Befinner att de gode herrar adeln och ridderskapet uti Pommern föga eller ock intet vilja veta E. K. M. till vilje, att erlägga det, som E. K. M. till borgerskapet här i staden nu uti Marti månaden för de 72,000 R:dr försträckning hafver nådigast genom växlar till Erik Larsson betala låtit, uppå hvilka 72,000 R:dr alleredo växlar icke långt ifrån på 60,000 R:dr afgångne äro.

Fursten hafver åter uppskjutit tiden på 3 veckor om ständernas sammankomst, då det skall beslutit blifva, både om alliancens bekräftelse, så väl som om contributionens vederläggning. Hafve fuller allaredo sig märka låtit, att inqvarteringarne och andra utgifter, som de uppå landet utstått hafva, skole belöpa sig fast högre än contribut, och för den skuld förmene derföre alldeles fria blifva. Ståthållaren här ifrån slottet och några borgare äro i går oförmärkt härifrån uti Hinter-Pommern ryckte, att praktisera, huru de en post spannemål kunna skaffa utur vägen och utskeppa, antingen genom Colberg, Rügenwalde, Stolpe eller ock hvar dem lägligst faller; hvilket, som mig tycker, de göra för den skull, att när intet annat hjelper, än att E. K. M. måste låta inventera all spannemålen uti Hinter-Pommern och taga sin betalning der som något finnes, och sedan förvisa dem till hela ridderskapet och adeln, att förlika sinsemellan om dess betalning. Må intet tro, att Boëthius låter corrumpera sig, dock håller jag för visst sanning, att ståthållaren ingaledes fåfängt är härifrån dit uppdragen. Vore intet utur vägen, att E. K. M. allernådigast täcktes låta förordna till Colberg en Svensk, som man kunde tillskrifva om sakerne, ehvad som föreföllc, och hafva åter svar tillbaka om de orters tillstånd. Hafver åstad sändt skrifvaren Carl härifrån till Colberg, Stolpe, Rügenwalde och Camin, till att förnimma om alla de orters tillstånd, så ock samt med Carl Banér skrifvit allestädes och förbudit uti E. K. M:ts namn all spannemåls utförsel. Hvad frukt det skaffar, eller huru vidt sådant kan accepteradt blifva, gifver tiden. Allenast påminner E. K. M. uppå

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

det underdånigaste, att E. K. M. allernådigast täcktes ock sjelf derhän sin nådiga befallning afgå låta, att ingen spannemål utan E. K. M:ts tillstånd måtte utur någon hamn afskeppas. Jag förskickar härifrån till E. K. M. 8,000 stycken 3-pundige bröd; om E. K. M:ts nådiga vilja är, att några andra proviants-persedlar skola ock dit uppskickas, beder jag underdåneligen (*om*) E. K. M:ts förklaring. Så snart man här igenom några medel kan några penningar tillväga bringa, skall E. K. M. ock dermed undsatt blifva. Befallandes E. K. M. etc. Af Stettin den 31 Martii anno 1631.

E. K. M:ts

underdånige och hörsamme tjenare
medan jag lefver etc.

Erich Andersson.

№ 650.

Bref från sekreteraren Grubbe till Salvius i Hamburg *.

Ädle, högaktade, gunstige Herr Doctor!

Eder skrifvelse, daterad den 6 hujus, är mig med gesandten Kniphausen väl tillhanda kommen, hvarpå jag Eder till svar i en hast detta vill förmäla: 1) Att J velen adsistera marskalken, det gören J väl och K. M:ts till Eder afgångne skrifvelser likmätigt. Nu hafver ock Erich Larsson härifrån skrifvit marskalken till, och gifvit honom »last», att draga på Leipzig, att dragas per retour till Holland. Och tviflar jag intet Erich Larsson derom Eder varder aviserandes. Eljest på det J mågen emedlertid hafva medel att undsätta honom, så äro Eder brefven sände pro Hans Hansson och Cordt der Helle. Och mån J visst försäkra dem, att de skola få deras rigtiga betalning, efter som Cammarrådet är ändå nu till öfverflöd derom befallet. 2) Huru det står till i 2360 få vi med Guds hjelp snart veta. 3) Tilly är i nejden, men till ett godt omen hafva 13 våre ingenti ausu gått öfver Oderen nattetid i en liten ökstock efter hvarandra, och fallit in i en by, der Tillys lifcompani crabater låg med några flere, dem förraskat, öfver 30 nedhuggit, och hufvudcornettet (hvilket är det första af fienden), med godt byte bragt oss Cüstrin förbi hitöfver. 4) Om något *förbund* emellan *Chur-Sachsen*

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631). Det med cursiv stil utmärkta är skrifvet i chiffer.

och *Brandenburg* vete vi än intet, och tör det så snart gälla emot som med oss. Men cæteri principes och civitates äro oss intet obenägne. K. M. hafver för detta anhållit hos Chur-Brandenburg: 1. om passagen vid Cüstrin; 2. om närmare conjunction och aperto foedere. Det första hafver K. M. försäkring uppå att hafva, utan om fästningen. I staden för det andra hafver kanslern Götzen præsenterat ett de andra Churfurstarnes bref till Chur-Brandenburg, att han må förnimma, hvad conditiones pacis K. M. vill föreslå, och att så framt K. M. funnes något benägen till fred, att han sig då må interponera och länka K. M. till fredlig afhandling med kejsaren. Derpå K. M. hafver sin affection till freden temoignerat, och nogsamt vist, att vederparten vore dermed intet allvar med, rebus præsentim sic stantibus. Svaderade derföre än mera in oppressorum Evangelicorum solatium arctiora foedera, och lofvade sig dock vela gifva skriftligt svar, det ännu icke är för andra krigsturber färdigt. Och är icke heller alltsedan emellan K. M. och Churfursten något skrifvärdigt passeradt. Men Churfursten af Saxen hafver ock vocerat Hertigen af Pommern ad conventum istum Evangelicorum, och varder H. F. N:de en sändandes, ut spero, partium nostrarum, den ock här först bör blifva informerad. Om ock K. M. utan det någon annan förordnar, hafver jag än intet mera förstått, ehuruväl vi det gerna skyndade, och fuller bäst tycka, att grefven af Solm den commission finge, ne offendat. Men om än ingen vidare befallning deri sker, så är dock nog, hvad Christiern Stein medbringar, så framt det måtte rätt blifva menageradt, dertill jag icke vet, om han utan grefvens bistånd är man nog. 5) Hvad J hafve beställt om konung David, det kan allt vara godt, allenast att J hållen rem integram protestando, och om någor occasion gifves, att J då poussera de Lybeckske till något verkeligt emot de kejserskes röfveri utur Wismar. Der ock eljest något annat föreföllе, hvarigenom de in societatem belli dragas kunna, och J sådant kunnen menagera, veten J väl, att K. M. skedde dermed en stor tjenst. Eljest vore godt, att J vidare förfaren finem tractatus istius emellan Gabriel de Roy och Friedrich Gynther. Och in omnem eventum accommoderen den så igenom Camerarium i Holland, som Edre sjelfve i Hansestäderne till vårt bästa. 6) Konungens i Danmark skepp hafva intet varit under Ruden. Dock är här nyligen af de Danske ett tullhus uppslaget, hvaremot jag fuller menar, att hertigen af Pommern varder protesterandes. Men Fegræus skrifver oss utur Danmark mest Evangelia. 7) Med Fransosen äre vi alldeles förente. Och hafver han ändå fått af K. M. en assecuration för Bäjern på neutralitet eller vänskap his conditionibus, att han skall hålla vänskap med K. M. och K. M:ts vänner, och icke till några

decreta emot K. M. consentera, såsom J skolen få se af exemplaret, så snart Gud vill jag kommer till hofvet igen. Han menar sig dermed mycket vela uträtta, och hafver non oblique gifvit tillkänna, det Bavarus conspirerar emot huset Österrike; allenast ser han på K. M. och fruktar att mista Pfalz, hvilket, när det honom förmedelst ofvannämnde rescripto annorledes kan inbillas, menar han otvifvelaktigt vara, att han en motum, som ock gode fundament hafva skall, varder på sin sida begynnandes. Eljest hafver han om pace italica intet velat höra, gjorde viss förtröstning om subsidier a Venetis, sade dem sig hafva redan dertill obligerat emot konungen i Frankrike, så framt denne alliancen blefve sluten. Summan menar han blifva uppå 160,000 R:dr årligen. Öfver detta blef han ock interpellerad, att förmå konungen i Frankrike till att låta värfva för K. M. och sända på sin egen omkostnad öfver i sommar till K. M. 4000 fransyske soldater. Det han ock lofvat hafver med godt hopp att drifva. Och skall på det fallet Comte de la Susa samma trupper commendera. Och var vid min afresa från hofvet ärnadt, att Herr Bengt Oxenstjerna skulle skickas efter åt Frankrike, samma ärende att drifva. Hvad deri sker habebis proxime. Således är nu Fransosen med godt contentement afskiljd, då jag reste bort. Allenast hafver han högt klagat, det han skulle vara hos K. M. och consequenter i andra hof angifven för en Jesuitspion och Spanioliserad, den förledne sommar med K. M. intet allvarligt tracterade; derföre urgerat, att K. M. ville namngifva, af hvem han så vore beskrifven. Hade ock konungens i Frankrike eget bref härom till K. M. Och hafver han sjelf mycket stött på M:r de Haye. Men K. M. hafver svarat: referenterne hafva communibus forte judiciis deri indulgerat. Men nu utgången nogsamt visar, att honom vore skedt derutinnan förnär. Detta är med honom passeradt. Conditionerne skall jag skicka härnäst. Är allt det gamla. Allenast pro priore anno gifver han 300,000 f(*rancs*) Foedus är sedan på 5 år, årligen 1,000,000 f. 8) Hvad K. M:ts mening är om *Hertig Hans Albrecht*, det hafven J utan tvifvel förstått af K. M:ts egen skrifvelse, som längesedan är afgången. Summan är, att K. M. vill gerna inrymma honom *Ribenitz*. Men att han blifver utan om K. M:ts beställning, och drifver kriget på sin egen hand, hulpen af sina egne undersåtare, dem han kan då beqvämligen draga sig tillhanda. Dock vill K. M. honom consilio et ope in omnibus adesse. Om han vill komma hit och aftala härom med K. M., så hindrar det intet. De donationer K. M. hafver måst göra, ske för deras eget bästa, ut rex habeat pro illorum causa milites promptiores, et perduellibus ipsorum injiciat cum justa poena metum. J varden derföre sådant excuserandes. Och alldenstund

K. M. på sådant sätt vidare måtte vela dess officerare contentera, så velen J på K. M:ts vägnar icke allenast disponera dem, att ratificera hvad K. M. redo gjort hafver, utan ock se till, att J förmån dem till att remittera alla, som någor restitution begära, till K. M., och ingen rebell utan K. M:ts consens att pardonnera och permittera K. M. öfver illa fisci bona absolut disposition. 9) Den intercession, som Hertig Adolph Friedrich begär till den regerande Grefven af Ostfriesland, skall utfärdigas, så snart jag kommer till hofvet. Och vill K. M. hålla hand deröfver, att H. F. N:de deri skall ske satisfaction. 10) Hvad den Frisiske gesandten, H. Kniphusen, hafver fått till svar, är mig ovisst, ty det var ändå intet conciperadt, när jag afreste. Men jag menar, det går fuller på det slaget ut, som J consuleren. J varden uppå min förra påminnelse flitigt aktandes uppå *Hamiltons och Grefve Wilhelms trupper*, så att J med dem correspondereu, efter som J sen, hvad intention K. M. med dem hafver, utaf de copior, jag eder för detta sändt hafver. J gören ock mägta väl, att J med *Grefve Ernst von Nassau* anställen communication. Han hafver nyligen skrifvit K. M. ett courtoist bref till, och skulle der vid min afresa blifva svaradt uppå med lika humanitet. 12) Hvad *Doctor Steinberg* affecterar, kunnen J se af *Doctor Comnitii* depeche, den jag intet tviflar Eder vara communicerad, att det för denna gången intet kan gå för sig. Jag hölle fast bättre, att Steinberg blefve vid hofvet, efter som här negocierne dagligen ökas, och arbetarne äro mägta få. Christian Steins värf varden J ock underbyggandes, så vidt J kunnen. 13) Med *legato Anglico* är godt, att J hållen god correspondence, och menar jag intet skada, hvar J kunde göra genom honom sådan disposition, så att *K. M. af hans Konung* om arctiore foedere först blefve besökt. Isynnerhet vore godt, det J igenom honom drefve, det *Hamilton* måtte blifva af *Konungen i England* några *örlogsskepp* mägtig, på det han dermed *Wesern och alla passer* till vattens desto bättre kan hafva i sitt våld. Det kunde ock lända K. M. i andra måtto till stor tjenst, som J lätteligen kunnen dömma. Och tviflar för den skuld jag intet, att J ju sådant tillbörligen veten att promovera. 14) Den occasionen med kejsarens mandato om Ritzebüttels, Bergdorfs och der Vierlandens restitution, gören J mägta väl att J nyttjen. Och är ingen, som dem i det fallet bättre än K. M. kan secundera. *Biskopen af Bremen* kunnen J isynnerhet permovera, att han är benägen emot *Hamiltons* trupper, och de trupper, som ur Holland ankomma kunna, sig med dem realiter conjungerar, och söker till allt sådant K. M:ts tutelam. *Lübeck* är ock väl vändt på samma

sätt,

sätt, att pousseras emot *Wismarske flottan.* 15) Vår flotta är, dess Gudi ske lof, väl behållen. Några particular-skepp äre fuller blefne, och deribland ett gammalt litet örligskepp, som med koppar* — —

— — — — — — — — — — — — — — —

№ 651.

Relation om Arenswaldes intagande af de kejserlige **.

Dero Königl. Maj:t zu Schweden wohlbestellter Kriegsrath und Obrister.

Hochedler etc. gestr. und g. Begehren zufolge soll deroselben ich partim ex propria mea scientia et experientia, partim ex relatu aliorum hiemit unberichtet nicht sein lassen, dass der Feind am 23 nunmehr verschienenen Monats Martii an Arenswaldt kommen, und sich der Stadt folgendermassen bemächtiget hat.

1:o. Es ist anfänglich ungefähr um 7 Uhren Vormittags Rittmeister Schmiedecker und Rittmeister Sidow vor Arenswaldt vorüber auf Schönwerder marschiret, daselbsten sie zu Verhinderung oder Verschneidung des Passes nach Stargard etliche Truppen Reuter partiret.

2:o. Um 9 Uhren ist die ganze Cavallerei, ungefähr von 2,000 Pferden stark, nachkommen, auf ein Viertelmeil Weges von der Stadt sich in der Bataille gestellet, und an selbigem Ort bis um 11 Uhr aufn Mittag gar still gehalten.

3:o. Inmittelst haben zwei Crabaten den Ziegeler Hans Hechten, so vor der Stadt wohnet, bei dem Alten Klückischen See ertappet, und ihn zum Obristen, welcher einen Schmarren über die Backen gehabt, gebracht. Derselbe hätte ihm berichtet, dass er auch schon in Arenswaldt logiret hätte, darum er den Arenswaldern gern alles Gutes rathen und gönnen wollte, sollte ihnen demnach berichten, dass sie mit den Schwedischen nicht ins Gewehr gehen, viel wenigers auf ihrer Seite mitfechten helfen, sondern ihnen nur die Stadtthor offen lassen, und allsdann sich sämmtlich auf den Kirchhof verfügen, daselbst ihnen und den Ihrigen nichts Leides widerfahren sollte, sonsten, wofern sie das nicht also halten würden, wollten sie

---

* Slutet fattas, men efter all anledning är detta bref skrifvet i slutet af Mars 1631.

** Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

zuförderst die Scheunen, so vor dem Thor stünden, anzünden, und darnach die Stadt nur mit 200 Mann anlaufen lassen. Bekämen sie die Stadt damit nicht ein, so wollten sie hernacher die Mauern und Pforten mit grossen Stücken, welche bald ankommen würden, niederschiessen, und mit den Schwedischen fechten, auch auf solchen Fall sie alle daniedermachen.

4:o. Wie nun um 12 Uhr auf den Mittag die Infanterie, welche in die 3000 stark gewesen, nebenst 2 Stücken und der Munition auch allgemählich heran kommen, und bis Ein Uhr nach Mittage in Bataille gestanden, hat Capitain Mense theils Scheunen, so hart vor dem Thor gestanden, anzünden und abbrennen lassen.

5:o. Worauf der Feind mit geschlossener Bataille auf die Scheunen, so noch gestanden, gegangen, kurz dafür still halten bleiben, und etliche hundert Musquetierer auscommendiret, welche den Weg zwischen den auf beiden Seiten brennenden Scheunen entlang marschiret, und sobald sie bei der Kirchen vor der Stadt kommen, sich in drei Truppen partiret, also dass deren eine aufs Mühlenthor, die andere aufs Steinthor, die dritte bei der Ziegelscheune auf den Wall gangen.

6:o. Als wir uns nun am Steinthor, daran sie mit Macht gesetzet, tapfer gewehret und den Feind zurückgetrieben, haben sie sich zweimal hinter die Kirche vor dem selbigen Thor retiriren müssen, bis endlich wieder frisch Volk und zwar die ganze Infanterie angekommen, welche dann Bretter von der Ziegelscheunen genommen, dieselbe über den Graben auf den Stadtwall geworfen, und die Unserigen auf dem Walle dergestalt zugesetzet, dass sie denselben verlassen, und sich auf die kleine Thor-Pforten haben retiriren müssen.

7:o. Worauf der Feind die kleine Pforte aufgeschlagen und zwischen die Thor kommen, da ein Petarde an das einwendigste Thor nach der Stadt-wärts gebracht und damit in der Mitten ein gross Loch gesprenget, wodurch sie häufig gefallen. Ingleichen hat die andere Partei, so nach dem Mühlenthor gangen, ein Loch durch die Mauer gemacht, und sind auch dadurch und darüber gegangen.

8:o. Ob nun wohl unsere Officierer bei dem Rath und Bürgerschaft beides vor und im Sturm um Succurs angehalten, hat sich doch kein einziger, ausserhalb einer mit Namen Hans Warnicke, dazu verstehen wollen, besonders haben sich allesam neutral erkläret, mit Vorwenden, es möchte ihnen sonsten also, wie den Pasewalkern ergehen, unangesehen die treulosen Leute den Herrn Obristen vorher vermittelst Eides angelobet, nicht allein neben uns ins Gewehr zu gehen und die Wache mit versehen zu helfen. Massen

auch schon vorher etliche Tage geschehen, besonders auch in allen vorfallenden Occasionen bei I. K. M. und dero Officierern und Soldaten Leib, Gut und Blut aufzusetzen.

9:o. Weil sie aber demselben nicht gebührlich nachgekommen, sondern der alte regierende Bürgermeister vom Feinde eine Salva Guardia vor seine Thür zu setzen begehret, inmassen auch geschehen, und den Bürgern verboten, dass sie nicht neben uns stehen und sich wehren sollten, und also ganz treulos worden. Derwegen haben sie auch vom Feinde billig ihren Lohn und Strafe wegen dero Untreu bekommen, indem sie ihnen nicht allein fast alle das Ihrige abgenommen, sondern auch die meisten dermassen tractiret, dass ihr viel des Todes sein, und die andern mit den blutigen Köpfen noch anitzo daher gehen müssen; will geschweigen, was sie über das mit etlichen Weiber-Volke betrieben.

10:o. Da sich nun unsere Officierer nochmalen und zwar zuletzt auf dem Rathhause mit etlichen 30 Musquetierern retiriret und vom selben auf den Feind frisch Feuer gegeben, hat der Feind sich endlich des Rathhauses auch bemächtiget, da sie dann einen Fänderich von des Herrn Obristen Burgsdorf Compania niedergeschossen, die andern Officierer und Soldaten aber, da sie um Quartier gebeten, gefangen genommen, und nebst allem noch unausgetheileten Gewehr und Munition mit sich hinweggeführet, sich aber nebenst den Bürgern in Arenswalde höchst verwundert, dass sich unsere wenige Mannschaft so tapfer und standhaftig wider die grosse Menge Volkes gewehret hätte. Dann der Feind nicht anders vermeinte, es würde der Unserigen eine grössere Anzahl darin gewesen sein, als gefunden worden.

11:o. Als es nun fast Abend gewesen, hat der Feind einen Pusch und etliche Misthäufe im Felde gesehen, und vermeinet, es kämen die Unserigen so schwarz und stark anmarschiret, welches dann dem Obristen Sparren zu Ohren gebracht, darüber sie in Schrecken gerathen, zum Marsch spielen und die Soldaten eilig auffordern lassen, auch denselben Abend noch bis an Churf. Vorwerke Schönfeldt marschiret.

12:o. Jedoch ist des nächstfolgenden Morgens um 8 Uhr ein Adjutant nebst etlichen 30 Reutern wieder in die Stadt kommen, ein Feuerwerk zugerichtet gehabt, und Bürgermeister und Rathmannen bedrohet, wofern sie nicht das Korn vom Provianthause nehmen, und es den armen Leuten austheilen lassen, ihnen auch eine Verehrung geben würden, hätten sie von ihrem Obristen Befehl, das Proviantbaus anzuzünden, und mit allem darin verhandenen Vorrath an Korn zu verbrennen; da es dann die Stadt mit treffen würde,

hätten sie es alsdann niemand anders, als ihnen selbst zu imputiren. Darauf der arme Bürger, sowohl auch Bauersman, welche in der Stadt gewesen, das Korn herunter geholet, und das Feuer nicht angeleget worden. Es sind auch die Todten auf dem Rathhause zusammengetragen worden, da man von den Unserigen nur 14 Mann befunden. Der Kaiserlichen aber sind ohne die so beschädiget gewesen, über 100 geblieben, welche sie theils unter dem Plünderen selbst vor dem Thor vergraben, theils in die Kirche vor der Stadt geschleppet, die Kirche angezündet und sie darin verbrannt, theils aber und zwar fünf Wagen voll mit sich hinweg geführet. Welches ich dem Herrn Obristen, den ich in göttlichen, gnädigen Schutz, mich aber in S. Gestr. Gunsten ganz treulich empfehlen thue, zu begehrter Nachricht hiemit in Eil und Kürze habe vermelden sollen. Im bewussten Quartier den 1 Aprilis anno 1631.

H. Obristen

A. u. Diener

I. Fuhrman.

R. Schultheiss.

An Kaiserlichen Officierern, so mir und andern bekannt, sind gewesen:

1. Der Obrist Sparr, welcher das General-Commando gehabt.
2. Der Obrist Waldau.
3. Der Obrist de Mörisch.
4. Obrister-Lieutenant Schaflitzke und
5 u. 6. Sonsten noch zwei andere Obriste-Lieutenante, die unbekannt gewesen.
7. Der Obrist Wachtmeister Anthoni.
8. Capitain Lentze.
9. Capitain Hoffman.
10. Capitain Metzeroth.
11. Capitain Warnstedt.
12. Rittmeister Sidow.
13. Rittmeister Schmidecker.

№ 652.

Bref från öfverste Mietzlaff till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Gnädigster Herr etc.

Beikommende Berichte, die ich von vorgangener Eroberung Arenswald übersende, werden E. K. M. unterthänigst die Gedanken benehmen, ob wären die Stadtpforten durch mein Versehen vor einer Petarde und Surprise ohnverwahret blieben. Wann der Land- und Bürgerman sich zur Arbeit bequemen wollen, wäre zwar ein mehres geschehen: nun aber giebt der Feind sowohl, als der treulose Bürger selbst Gezeugniss, dass E. K. M. wenige Officierer und Soldaten in solchem weitläutigen Rummel-Neste mehr gethan haben, als sich jemand hat versehen. Wann die Bürger ihnen beigetreten, wer weiss, ob es dem Feind so gelungen, und er nicht zweifach mehr einbüssen müssen. Doch stelle E. K. M. ich unterthänigst anheim, ob Sie nach Erledigung der gefangenen Officierer Kriegsrecht über derer Verhalten wollen ergehen lassen. Bitte bloss und allein unterthänigst, Sie geruhen bei aller künftigen Begebenheit ihrer und der Soldaten Erledigung gnädigst zu geruhen. Haben sie ohngemustert gute Dienste gethan, werden und müssen sie es gemustert besser machen. Dabenebenst ich unterthänigst nochmals erinnere, dass bei solchen ungetreuen Leuten zu Arenswalde vor Eroberung Landsbergs, da die Neue Mark von E. K. M. Volke sehr geblösset, der Sammelplatz unfüglich sein, wenn auch die Knechte, nachdem sie ankommen, also wie diese wollten empfangen, und nach gerade von einander getrennet werden, das Regiment zu richten und complet zu liefern unmöglich fallen würde, bevorab da die obstinaten Leute dahin nicht zu bringen, dass sie zu Unterhalt der Soldaten an sichern Orten etwas contribuiren und hergeben wollen. E. K. M. thue ich Gottes Obacht etc. Reetz den 3 April anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst getreuer Diener

Joachim Mietzlaff.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

№ 653.

Bref från sekreteraren Schwallenberg till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Allergnädigster König und Herr!

Gleich diese Stunde, da E. K. M. gnädigste Commision mir eingehändiget, habe ich dem Obristen Krachten E. K. M. gnädigstes Begehren wegen Verstattung des Passes zu Wasser und Lande, denn auch wegen Aufwerfung einer Redoute und Verstattung nothwendiger Zufuhr gebührend angebracht; und erkläret sich der Obrist dahin, dass er E. K. M. zu gnädigstem Gefallen freien Pass und Repass sowohl für die Prahme zu Wasser, als für die Bagage und ganze Armee zu Lande, so oft es E. K. M. beblieben wird, willig verstatten wolle, daran denn E. K. M. gar nicht zu zweifeln, denn er allbereit etliche Prahme auch bei Nachtzeit und die Bagage passiren lassen. Nur allein bittet er unterthänigst, E. K. M. gute Ordre halten lassen wollte, damit die Plünderung verhütet, und den Leuten auf der Vorstadt das Ihrige, wie allbereit angefangen, nicht abgenommen werde. Wegen der Redoute hat er zwar anfänglich difficultiren, und es, als ein unnöthiges Werk, verbitten wollen; wie ich aber diessfalls weiter urgiret, auch die Nothwendigkeit, und dass er zu keinem Præjudiz der Festung angesehen, ihm remonstriret, hat er sich endlich dahin erkläret, dass er es, als wenn es se inscio et invito unternommen würde, geschehen lassen wollte, hat derowegen gebeten, dass E. K. M. bei Nachtzeiten daran arbeiten lassen wollten. Welches ich so weit acceptiret, und solches E. K. M. unterthänigst zu hinterbringen angenommen. Was die nothwendige Zufuhr und Proviant belanget, hat er sich erboten, dass er an Wein genug, und an Brot, so viel über die nothwendige Provision der Festung vorhanden, willig abfolgen lassen, auch die Bäcker zum Backen ernstlich anhalten wolle, an Bier aber und Gersten sei geringer Vorrath vorhanden. Im Übrigen bittet er unterthänigst, E. K. M. ihn aus dem Verdacht, als wenn er nicht wohl affectionirt wäre, gnädigst lassen wollten. Excusirte sich daneben, dass er E. K. M. von Anfang nach dero Begehren nicht hätte Dienste thun können, legte die Schuld auf seine damals habende Ordre, erbeut sich aber nunmehr, E. K. M. seine unterthänigste Affection in der That zu erweisen. Ich habe zwar über diess alles eine schriftliche Declaration von ihm begehret; er hat aber geantwortet, es wäre nicht nöthig, besonders

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

da er diesem allen unfehlbar nachkommen wollte. E. K. M. hätte sich darauf zu verlassen, und wollte sich seiner getreuen unterthänigsten Affection versichert halten, auch mich gebeten, solches E. K. M. unterthänigst zu hinterbringen, derowegen ich denn dieses E. K. M. referiren wollen. Was sonst E. K. M. allhier zu verrichten mir gnädigst anbefohlen, will ich gebührlich in Acht haben, und demselben mit äusserstem Fleiss nachzukommen mir angelegen sein lassen, E. K. M. durch meine unterthänigst getreuen Dienste damit zu bezeugen, dass ich verbleibe

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamer und getreuer Diener, weil ich lebe

Heinrich Schwalkenberg.

Cüstrin den 3 Aprilis anno 1631.

№ 654.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr etc.

E. K. M. sind meine unterthänigsten, pflichtschuldigen und gehorsamsten Dienste jederzeit bereit. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass deroselben gnädigem Befehl und Ordre zufolge, dass ich so viel Fussvolk, als in der Eil zusammen zu bringen, eilig nach Garz fördern sollte, ich an den Obersten Borgsdorf und Obersten-Lieutenant Torkum, dass sie dahin schleunig anmarschiren sollten, Ordre geschickt, wie auch an den Obristen Boëthium, dass er alles Volk, so aus Preussen ankommen möchte, dahin nach Garz schicken wolle, geschrieben. Ich selber aber bin um desto schleunigerer Beförderung willen, dass eine Anzahl Straussen und Schalen, nebenst etlichen Schiffeln und Spaden zur Verfertigung der Werke bei Schwedt, an die Hand geschaffet werden mögen, so auch weil ich in E. K. M. Sachen nothwendige Unterordnung mit Herrn Carl Banér und dem Commissario zu pflegen gehabt, auf der Post nach Stettin vor 4 Tagen geritten, und habe gestern 6 armirte Straussen von dort nach Garz abgeordnet. Als ich aber heute wieder allhero gekommen, habe ich E. K. M. Ordre für mich gefunden, dass ich mit der ganzen Cavallerie mich nach »Sellin» verfügen sollte. Habe alsobald den Ob.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

Soop mit seinem Regiment dahin gehen lassen, und verhoffe ich, geliebts Gott, morgen mit des Obersten Goltzens und Sperreuters Reutern auch allda anzukommen. Das Fussvolk belangend, habe ich von Dönhoffs seinen geworbenen Soldaten noch keinen Bescheid zurück bekommen, wie stark und wo sie sein sollen. Den Obr. Burgsdorf aber belangend, sind von demselben 5 Companien um Stargard angekommen; weil sie aber noch mehrentheils unbewehret, als habe ich ihm geschrieben, dass er mit denselben so lange in Stargard verbleiben sollte, bis er von Stettin aus könne bewehret werden. Duwalds Obrist-Lieutenant aber sollte mit seiner Squadron nach Garz anmarschiren. Was nun E. K. M. ferner gnädigst wollen, bin ich unterthänigst erwartend. Sonsten verhalte E. K. M. ich unterthänigst nicht, dass ich dero Begehren nach an den Obersten Mietzlaff, wie auch den Rath zu Soldin geschrieben, dass (*sie*) zu Tag und Nacht, so viel immer möglich zu E. K. M. Diensten einen ziemlichen Vorrath an Proviant an die Hand schaffen sollen; will verhoffen, sie ihren Fleiss hierin nicht erwinden lassen werden. Auch berichtet mich der Commissarius Erich Andersson, dass E. K. M. ihm gnädigst befohlen, dass das Korn, so zu Schwedt auf dem Schloss lieget, solle von da abgeführet werden, und sehe ich solches auch nicht für unrathsam an, weil der Ort unsicher, und man aus der Reduite, wenn der Feind mit Macht daran streifen sollte, das Plündern ihm nicht leichtlich sollte wehren können; dahero ich auch die kranken Soldaten, so daselbst gelegen, ausgenommen etliche, welche gar zu schwach, alle daselbst ausgenommen, und allhie um Königsberg verleget. Wie nun E. K. M. gnädigster Wille wegen des Kornes seie, erwarte ich mit ehigstem unterthänigst zu vernehmen. Schliesslich stehet es mit Vor- und Hinter-Pommern noch in dem vorigen glücklichen statu. Und hat man von den Landsbergischen ferner nichts vernommen, als dass mir zu meiner Wiederkunft berichtet wird, dass sie vor drei Tagen noch nach Küstrin wärts auf Kundschaft herausgestreift sollen haben. Was Denkwürdiges fürfallen wird, will E. K. M. ich unterthänigst schleunigst avisiren. Thue hiemit E. K. M. etc. Datum Königsberg den 4 April 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamer Diener

Gustaf Horn.

№ 655.

Bref från general Tott till Riksens Råd *.

Wohlgeborner Herren, zuverlässige, hochgeehrte, werthe Freunde und Brüder.

Dass es den Herrn, samt den Ihrigen noch wohl erginge, und dieselben von dem lieben Gott bisher bei guter Leibes-Gesundheit erhalten worden, wäre mir ein solches zu vernehmen ganz erfreulich; denn es ihnen so wohl nicht ergehen kann, ich münsche es ihnen viele tausend mal besser. Für mich und meine herzvielgeliebte Gemahlin, thun wir uns gegen dessen hohen Allmacht für verlichene gute beständige Leibeskraft und ziemliches Wohlergehen von Herzen bedanken, mit Bitte, der getreue Gott uns sämmtlich in seinen Gnadenschutz hinaus zu nehmen, und was uns an Seel und Leib gedeiht und erspriesslich ist, zu verleihen, mild väterlich geruhen wolle.

Und obwohl, hochgeehrte Freunde und werthe H. Brüder, ich mich schuldig erkenne, denselben die Ehre hätte erzeigen, und was dieser Örter hin und wieder vorgangen und passiret, advisiren sollen, so hat es doch an meinem guten Willen nicht gemangelt, sondern habe, theils wegen I. K. M. unsers gnädigsten Königes und Herrn Geschäfte, der weiten Abwesenheit und unwissen abgangenen Posten, meine Begierde und Vorsatz nicht vollziehen können. Derwegen ist an meine hochgeehrten Herrn Brüder mein dienstfreundliches Bitten, mich derfalls entschuldigt zu halten, und solches in Keinem übel aufzunehmen.

Zu Ersetzung aber solchen Fehls habe ich annitzo diese gute Gelegenheit nicht vorbeigehen können, meinen hochgeehrten Herren Brüdern aufs dienstfreundlichste zu avisiren, was bis dato allhie hinc inde passiret, und ich dessen in Eil erdenken und von andern erfahren können.

Nachdem, wie den Herrn bewusst, I. K. M. die beiden starken und festen Oder-Pässe und Städte Greiffenhagen und Garz erobert, haben dieselbe ihren Marsch zurück durch Stettin genommen und in der Yckermark nach Löckenitz, Prenzlau und den ganzen Strich herum bezogen, allda der Feind mehrentheils zu Städten und Flecken Volk liegend gehabt, die sich aber alsfort und undisputerlich verlaufen und kein Platz mehr, als Demmin disputirt worden, welchen Ort der Duc de Savelli commendiret, und etwa 2000 zu Fuss darin bei sich liegend gehabt. Die Reuter aber haben E. K. M. Ankunft nicht abwarten wollen, sondern sind ausgerissen. Die aber auf dem

* Efter Originalet uti Riks-arkivet (åtskillige Tyske personers bref anno 1631).

Schloss vor Demmin gelegen, waren von dem Holckischen Regiment, und da sie von E. K. M. so hart gedrungen, haben sie sich in den Schlossthurm retiriret, welchen I. K. M. alsobald sappiren, und eine mina darunter legen lassen. Als sie aber das vermerket, haben sie I. K. M. 7 Fähnlein übergeben, der Capitain gefangen worden, die Knechte aber mehrentheils sich unterhalten lassen. Und ist hernach der Duc de Savelli mit gutem Accord abgezogen, und also solcher Platz in I. K. M. Händen genommen.

Und ob zwar I. K. M. Willens gewesen, nach Eroberung Demmins die Stadt Greifswald, als nunmehr den letzten Platz in Pommern, zu attaquiren, so haben doch I. K. M., weil selbige Stadt von Natur fest und zu Genüge bloquiret, ihre Meinung so weit geändert und für rathsam geachtet, das Volk zu Ross und Fuss wegen ungelegener Zeit, ausgestandenen Frostes und bösen Wetters in Winter-Quartier zu legen, dazu die ganze Yckermarck, ein grosser Theil aus Mecklenburg und Vor-Pommern ihnen assigniret worden, da ich dann mit meinem Regiment in Vor-Pommern und hie um Wolgast das Quartier und Gubernement bekommen. Und hatten I. K. M. den H. Feldmarschall Gustaf Horn mit einem Theil der Armee zurückgelassen in Hinter-Pommern, den Kaiserischen, so in Landsberg noch liegen, auf den Dienst zu warten, mit welchem Volk I. M. Willens war, einen Anschlag auf Landsberg, inmittelst diese Armee refrichirte, zu haben, welcher auch seinen Fortgang genommen hätte, da nicht der General Tilly die zerstreuten Kriegstruppen von Garz, Greiffenhagen und andern verlassenen Plätzen hätte versammlet, wozu er noch etliche Regimenter zu Ross und Fuss von der Baierschen Armee zustossen lassen, seinen Marsch in die Ückermark genommen, uns die Quartiere zu verhindern und zu verunruhen, und hat das erste Quartier Feldberg, ein kleiner offener Flecken, worin ein Kniphausischer Officierer, Capitain Giese, mit seiner Companie gelegen, anfangen mit halben und grossen Canonen zu beschiessen, und obwohl der gute Cavallier sich tapfer und wohl gehalten und redlich gefochten, so hat er doch, nach vielen geschehenen Anläufen, und indem der Feind auf die Pressa (*Breche?*) gekommen und er den Capitain allschon zweimal gequetschet, die Lunten ins Feuer gestochen, und also sie sammt ihm gegen Himmel gefahren. Die übrigen Knechte sind mit grosser Tyranei niedergehauen worden. Von dannen ist Tilly auf Neuen Brandenburg marschiret, darin der Herr Generalmajor Kniphausen in eigener Person mit 4 oder 5 Companien von seinem Regiment, wie auch etlichen Companien von dem Mackeischen Regiment, doch alle gar schwach, gelegen; dieselbe Stadt gleichermassen mit Approchiren und Beschiessung attaquiret. Und weil der redliche Cavallier von I. K. M.

Ordre gehabt, obgleich selbiger Ort nicht gar weitläufig und ganz nicht gegen eine Fortza zu achten,dennoch es aufs äusserste zu halten, denn I. K. M. Willens gewesen, ihn zu entsetzen, wie sie auch alsfort ihre Truppen vergadderten, die Entreprise wegen Landsberg mutiret, ihren Marsch auf Angermünde genommen. Inmittelst Tilly nicht gefeiert, sondern I. K. M. zuvorkommen und mit stürmender Hand die Stadt erobert, wo denn mehrentheils die Soldatesca, sammt grossen Anzahl der Bürgerschaft niedergehauen, dass auch kein einziger Officierer ist im Leben geblieben, ausserhalb General-Major Kniphausen selbst, ein Capitain und zwei Lieutenants, denen sie endlich im dritten Tag Quartier geben, und also fast unmenschlich mit den Unserigen proceditet. Wie nun E. K. M. solches erfahren, sind Sie nach Schwedt marschiret, allda eine Schiffbrücke über die Oder schlagen lassen, in Meinung den vorigen nachzukommen, und auf Landsberg zu gehen, auch den Tilly ihnen zu entsetzen bewegen, sintemal derselbe Pass der principalste ist nach Schlesien zu gehen, und dem Tilly viel daran gelegen. Er aber, der Tilly, hat die Pforten und Wälle zu Brandenburg niederreisen und schleifen lassen, weiter auch keinen Platz attaquiret, sondern seinen Weg zurück nach Havelberg und der Dessauschen Brücke genommen. Die Ursache war uns anfangs befremd, anizo aber vernimmt man, dass die aus Magdeburg ausgefallen und etliche Regimenter, so ihnen zu Bloquirung aufgeschlagen, so weit verfolget, dass sie auch zwei Joche von der Dessauischen Brücke in den Brand gebracht haben. Weil aber der Rest von den Brücken von der Schanze gewaltig vertheidigt, haben sie sonder weitern Progress sich in Magdeburg wieder gelogiret. Und scheinet, dass er auch muss etwas von Aufbringung der Holländischen Truppen, auch täglicher Vermuthung und Ankunft der Englischen Armee befahren, wie auch ein wachendes Auge auf die Evangelischen Churfürsten trage, sintemal, wie man gewiss vermeinet, sie etwas Gutes und unser Seiten zuträglich auf dem Collegialtage zu Leipzig sich sollen resolviret haben, derwegen er, wie man anders nicht weiss, mit seinen Truppen bei und um Magdeburg sich aufhält. Will aber nicht hoffen, dass er etwas gegen Magdeburg werde tentiren können, zumalen derselbe Ort gar stark besetzet zu Ross und Fusse, und vor wenigen Tagen aus Braunschweig noch 300 Pferde hereinkommen. I. K. M. aber haben sich hiernach gerichtet, dem Herrn Feldmarschalln die Bloquirung vor Landsberg zu continuiren committiret, und etliche Truppen dazu übergeben. Sie aber sind mit der ganzen Armee nach Frankfurt an der Oder gegangen, in gewisser Hoffnung selbige Stadt zu emportiren, wodurch dann auch

Landsberg ganz verloren wäre, oder zum wenigsten der General Tilly von Magdeburg herüberziehen und sie entsetzen müsste.

Es sind sonst zwar etliche rencontren von Parteien zwischen unsrer und der Feinde Cavallerei vorgangen, die schierst zu notificiren nicht nöthig, darin der Feind gemeinlich zwei oder drei hundert hat eingebüsset. Was also erfolget wird die Zeit geben.

Sonst verhalte ich meinen hochgeehrten Herrn und Brüdern nicht, was gestalt den 2 Martii der feste Ort und Stadt Colberg durch Accord I. K. M. zu Handen kommen; wollte wünschen, dass ich die Mittel hätte zu meiner anbefohlenen Bloquirung für Greifswald, sie auch dahin zu forziren, dass sie es gleichmässig machen und die Stadt übergeben müssten, denn dieselbe den herumgesessenen Unterthanen wegen Verhinderung der Saat grosse Ungelegenheit causiren.

Der Bengt Oxenstjerna ist gesandtsweise nach Frankfurt geschickt, und die Stelle seiner Charge ein Deutscher Cavallier mit Namen Rostein bedienen thut. Der Obrist Bautzen (*Baudissin*) hat endlich die General-Lieutenantschaft zu Ross müssen annehmen; der Herr Teufel aber hat die General-Lieutenantschaft zu Fuss noch nicht agnosciren, noch sich dazu einlassen wollen.

Es kommen täglich etliche von des Feindes Truppen in Mecklenburg, welche sich in Rostock und darum her logiren, bloss zu dem Ende, uns die Quartiere und Contributiones zu verhindern; dieselben werden commandiret vom Mecklenburgischen Statthalter Myngesky, und verlaufen täglich mit meinem Regiment Recontren vor, worin wir theils gewinnen, theils einbüssen.

Dieses ich meinen hochgeehrten Herrn und Brüdern kürzlich zu vermelden nicht vorbeigehen können, mich in dero vertrauliche Freundschaft und beharrliche Wohlgewogenheit getreulich recommendirend, und uns sämmtlich den Gnaden-Schutz Gottes empfehlend. Datum Wolgast den 5 Aprilis 1631.

D. H. B.

trogne, tjenstvillige vän
Achatius Tott.

№ 656.

Relation från generalen Johan Banér till Carl Banér*.

Frankfurt d. 6 Aprilis anno 1631.

Nachdem Wir den andern hujus die Stadt Frankfurt berennt, darin 10 Regimenter Kais. Knechte (darinnen auch gleichwohl der diminativum Platz hat) gelegen, haben I. M. solchen Ort recognosciret, darüber H. Obrist Teufel, jedoch nicht schädlich, durch den linken Arm geschossen. Bald darauf haben die Kais., als I. M. sich einer von ihnen abgebrandten zu unsern Vortheil wohl dienenden Kirche bemächtiget, einen Ausfall gethan, der Meinung, die Unserigen aus dem Vortheil zu jagen, ist ihnen aber nicht angangen, sondern sind mit Verlust ihres Obr. Lieutenant, so die Porte gecommendirt, und vieler von ihrer Unterofficierer auch gemeiner Soldaten wiederum zurückgetrieben worden. Die Nacht über hat man mitläufen etliche Linien in unsere Posten-Versicherung und approchen dienlich zugebracht, darunter Obrist Dargitz, doch nicht tödtlich, geschossen. Morgendes Tages hat man dieselben verfertiget, Stücke gepflanzet, doch mit Schiessen ganz eingehalten, bis den Abend zwischen 5 und 6 ordre gegeben worden, so man anzulaufen, darauf alle Stücke zugleich zu spielen angefangen. Die commandirten Musquetirer avanciret, über Hals über Kopf durch den Graben (welcher unbequemer (*war*) als man sich im recognosciren einbilden konnte) den Wall hinaufgelaufen, die Pallissaden hin und wieder niedergerissen, und also zum Feind hinungedrungen, welcher sich zwar eine Zeit lang gewehrt, aber in die Länge sich nicht halten können oder wollen. Ist den Porten zugedrungen, und hiedurch sich zu salviren gesuchet, welches nachdem die Unserigen es gesehen, sind sie ihm auf den Fuss gefolget, und unangesehen erstlich die Meinung nicht gewesen, als nur sich des Walls zu bemächtigen, so hat doch Gott ein Mehreres, als unsere Meinung war, uns gegeben, also dass wir mit ihnen meliret in die Porten kommen, der Stadt uns bemächtiget, und weil solches dem Feinde unvermuthlich auf den Hals, und ohne geschossene Breche geschehen, haben Wir mehrertheils Officiere darin angetroffen, der General von der Artollerie, Schaumburg, wie etliche meinen, Obrist Cuculi, Obr. Lt. Herberstein etc. unterschiedliche Hauptleute todt geblieben, nebenst anderen Officieren, die man noch nicht kennen kann, und hie und wieder auf den Gassen

* Efter en copia af generalen Johan Banérs relation till sin broder Carl Banér. Uti Riks-Arkivet.

liegen, theils in den Posten daran sie gefochten haben, und aber keiner ist, der sie recht kennen kann. Gefangene sind nebenst 24 Fähnlein, ohne die, so noch hin und wieder sich verborgen, und Fahnen, so verhalten worden etc., Obrist Sparre, Obr. Wahl, Obr. Lt. Mörürs, so in Colberg commandirt, nebenst noch 2 Obr.-Lieutenants, Capitains, Lieutenants und Fändrichs mit 700 Gemeinen gefangen. Die Todten sind noch nicht alle gezählet. Gestern hat man zu begraben angefangen; liegen aber noch die meisten Gassen und Thore voll von ihnen. Von uns ist geblieben: der Obr. Lt. Grubbe, Major vom blauen, und Major vom grünen Regiment, 5 Captains; in allem bei 300 todt und beschädiget. Die Schanze auf der andern Seite der Oder haben sie gleichfalls verlaufen, verlassend 2 zu 30 Pfund und 5 andere Stücke. Munition ist noch nicht inventiret. Itzo marschiren I. M. nach Landsberg. Ist also Pommern nebenst Neumark befreiet, die Porte nach der Schlesien eröffnet, Neuen Brandenburg revengiret, Tilly divertiret.

Johan Banér an seinen
Bruder H. *Carl Banér*.

№ 657.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten Dienste jederzeit zuvor. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass deroselben gnädigem Befehl zufolge ich heute Morgen um 8 Uhr mit meiner Companie und Obristen Soopen, wie auch Claes Diterichs Regiment allhie vor Landsberg angelanget. Habe aus eines gefangenen Reuters und eines Jungens Bericht nicht mehr, als dass vom Feinde 3 Regimenter zu Fuss, als nämlich das Donauische, Wallensteinische und Alt-Sächsische (welches nach Frankfurt geholt, und allbereits unterwegens gewesen, da sie aber E. K. M. glücklichen Succes vor Frankfurt vernommen, wieder zurückgekehret) liegen sollen. Von der Reuterei sollen nicht mehr als zwei Companien von Schafgotsch Regiment, und die gestern E. K. M. entronnenen Crabaten (deren sie fürgeben viel sollen geblieben sein) in der Stadt sein. Der Obrist Kratz selber soll durch den Backen geschossen, und auf einem Wagen gestern

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631.)

in die Stadt geführt worden sein. Sonsten habe ich dem Obristen Goltzen geschrieben, dass er mit seinen Reutern auch allhie anmarschiren solle, welcher ich verhoffe noch heute kommen soll. Dem Fussvolk aber, wiewohl ich ihnen die Ordre geschicket, so viel deren vorhanden, so werden sie doch schwerlich in zwei oder drei Tagen angelangen können. Will inmittelst um Himmelstadt herum, die Strasse nach Arnswalde, sowohl als die Cüstrinsche desto besser zu battiren, mit den Reutern logiren, und E. K. M. ferneren gnädigen Willen und Ordre schleunigst erwarten. Thue hiemit E. K. M. Datum unter Landsberg den 7 Aprilis anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Postscriptum *.

Durchlauchtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. verhalte ich unterthänigst nicht, dass, als ich gestern Abends nach den nächsten Dörfern vor Landsberg Quartier zu nehmen aufbrechen wollen, H. General Banners Schreiben mir zu Handen gekommen, darin er mir berichtet, dass E. K. M. gnädigster Wille und Befelich wäre, dass ich mich mit beihabenden Truppen nach Frankfurt verfügen sollte, dahero ich denn gemeinet (weil solches zweimal in selbem Schreiben repetiret war), dass E. E. M. ihre Desseins geändert und anders geresolviret sein sollten. Habe darum, weil auch keine Fourage um Landsberg für die Pferde zu bekommen, mich nach Fitzen (*Fietz?*) wieder begeben, und mir vorgenommen, allhie so lange, bis ich fernere gründliche E. K. M. Ordre bekommen hätte, zu subsistiren. Nun bekomme ich aber heute E. K. M. 2 Schreiben, darin deroselben vorige Ordre gnädig repetiret wird, will also mich mit beihabenden Truppen wieder des Weges nach Landsberg verfügen. Was aber das Fussvolk belangend ist, ist desselben noch nichts bei mir, ohne dass ich die Nachrichtung habe, dass des General Banners 2 Comp., so zu Demmin und Loitz gelegen, heute über Nacht zu Amte Quartzig gelegen, denen ich vor diesen die Ordre geschicket hatte, dass sie zu mir stossen sollten. Es berichtet mir aber der Reuter, so mir E. K. M. Schreiben gebracht, dass sie des Weges nach Cüstrin marschiret hätten, weil sie vielleicht auch von General Banner andere Ordre werden

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

gehabt haben. Schicke aber ihnen auf der Post die Ordre, dass sie ungesäumet zu mir stossen sollen. Was ich sonsten für Fussvolk zu mir bekommen werde, haben E. K. M. aus beigefügtem Vorschlag gnädigst zu ersehen. Sonsten sehe icht unrathsam an, dass ich mich bis so lange bei Himmelstadt logirte, beides die Strassen hieherwärts, damit die Unsern von allen Orten desto besser zu uns kommen könnten, fleissig zu bewahren, als auch den Feind so viel mehr eingesperret zu halten. Inmittelst werde ich mir dasjenige, was wegen Driesen I. K. M. mir gnädigst anbefohlen, sobald das Fussvolk ankommen wird, wie auch wegen der Brücken, mir mit höchstem Fleiss angelegen sein lassen. Das Dorf Wibritz betreffend, dessen I. K. M. in dero anderm Schreiben gnädigst gedenken, ist dasselbige ganz von den Kaiserlichen abgebrannt, dass man also allda nicht füglich logiren kann, es wäre denn, dass es E. K. M. gnädiger Wille erfordert und zu dero Desseins dienlich wäre, dass man sich daherum verlegete. Habe solches I. K. M. unterthänigst nicht verhalten wollen, deroselben gnädige Ordre förderlichst erwartend. Thue hiemit E. K. M. etc. Datum Fitzen den 8 Aprilis anno 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Vorschlag über die Truppen zu Fuss, so zu mir stossen sollen:

H. Gen. Banner 2 Comp., wie stark kann ich nicht wissen.

Obr. Winckels nachgebliebene Soldaten . . . . 120.

Obr. Borgsdorf 5 Comp., ob sie alle bewehrt, ist mir unbewusst.

Obr. Duwalt . . . . 360.

Obr. Mischefels . . . . 200.

An Reuterei habe ich bei mir . . 800 Mann.

№ 658.

Bref från General Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener,
Gnädigster König und Herr!

E. K. M. abermaliges Schreiben ist mir wohl geworden, und habe E. K. M. gnädigsten Befehl, dass ich nochmalen mit den Truppen,

pen,

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

pen, so E. M. mir gnädigst specificiret, meinen Marsch fortstellen solle, verstanden. Kann auch daraus abnehmen, dass E. K. meine beiden Schreiben, so ich, eines zwar gestern durch Major Maul, das andere aber heute durch Lieutenant Nordhausen abgefertiget, noch nicht zugekommen, in welchem E. M. ich des Feindes Zustand genugsam eröffnet, und in unterschiedlichen Avisen diessfalls unterthänigst Bericht gethan. Wie es dann noch also continuiret, und gar gewiss ist, dass der Obrist Kratz bei Fürstenwalde stark anmarschiret, und erwarte stündlich eine Partie, so ich ausgeschicket, sich dero Orte zn erkundigen, allsdann alle Gewissheit E. M. soll advertiret werden. Sonsten soll E. M. gnädigstem Befehl unterthänigst von mir nachgelebet werden, massen ich dann allbereit fertig bin, und soll an meiner Person kein Mangel erfunden werden. Weil aber H. Obrist Teufel wegen grosser Schmerzen sehr schwach, und gänzlich zu Bette darnieder lieget, dass, wie herzlich gerne er solches auch thun wollte, jedoch keine Mögligkeit bei sich befindet, derogleichen auf sich zu nehmen, als ist mein unterthänigstes Bitten, E. M. wollen mir gnädigst avisiren, welchen E. M. doch an meiner Statt allhier wollen verlassen, und das Commendement dieser Stadt gnädigst anvertrauet haben. Weil ich auch von dem Obr. Lt. Wildenstein verstanden, dass E. M. die Chiffern nicht haben, als habe ich dieselben von dem Secretaris Schwallenberg abgefordert, und überschicke sie hiemit E. M. unterthänigst. Gleich jezt bekommet Herr Obrist Teufel Schreiben von dem Obr. Lt. Burgsdorf, in denen vermeldet wird, wie der Obrist Kratz mit seinen Truppen in 6000 stark zu Saarmund und Mittenwalde logiret, Tilly aber denselben mit 10,000 Mann folge, und allbereit zu Ziesar sein Logier gehabet. Verbleibe

E. K. M.

unterthänigster
Johan Banér.

Frankfurt den 10 Aprilis
anno 1631.

№ 659.

Bref från General Banér till Konungen *.

Gnädigster König und Herr!

E. K. M. kann ich unterthänigst hiemit nicht vorenthalten, wie ich gleich diesen Abend mit H. Obr. Teufels, Grafen von Thurns,

* Efter Originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

Winckels, Vitzthumb- und Halleschen Regiment allhier zu Drossen angelanget. Will auch meinen höchstmögligsten Fleiss thun, damit ich morgen aufs aller näheste als es sein kann, nach Landsberg zu rückè. Vom Feinde weiss E. K. M. ich nicht mehr zu berichten, denn dass derselbe, als auch meine ausgeschickten Kundschaften mit sich bringen, noch an vorigen Orten sich verhalten, die Cratzischen Truppen zwar noch um Saarmund und Zossen, und um selbige Gegend herum stille liegen, Tilly aber auch dero Orte erwartet werde, der sich bis dato noch zwischen Brandenburg und Saarmund befinde. Zu Berlin verschanzen sie sich mit Macht, haben Vorstädte und Gärten abgebrochen, und versehen sich mit allem Ernst. Tilly habe zwar Proviant an sie begehret, sei ihm aber rund abgeschlagen worden. Was er nun weiter gegen selbigen Ort tentiren werde, giebt die Zeit. Und verbleibe ich

E. K. M.

unterthänigster
Johan Banér.

Drossen den 14 Aprilis
anno 1631.

№ 660.

Riksens Råds skrifvelse till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Trenne E. K. M:ts nådiga bref äro oss nu på en kort tid tillhandakomne, det första med Lieutenanten Måretz Hålt, dateradt den 14 Martii, och oss den 9 Aprilis præsenteradt, båda de tu andra med Anders Lackey af Schweit den 26 Martii och oss den 13 April lefvereradt. Uti det första låter E. K. M. oss nådeligen förnimma, huruledes armeen af åtskillige orsaker mycket är och dageligen blifver försvagad: det främmande folket är mycket besvärligt att bekomma, och när de tillhopa samkade äro lättfärdeligen förrymma: sedan och, huruledes fienden hafver med stormande hand intagit Nye Brandenburg och hotar E. M. med tvenne armeer att söka: för hvilka orsaker E. K. M. nådigst befaller, att den Recreu, som E. K. M. tillförene oss om tillskrifvit hafver, måtte med det första öfverskyndas, och att Drummunds Regemente måtte genast ifrån Calmarne med hvad farkoster, som uti en hast tillhopa samlas kunna,

* Efter en copia, troligen skickad till Riks-Canzleren; jemförd med original-conceptet uti Rådets Registr. för 1631, fol. 58 o. f. uti Riks-Arkivet.

afskeppas: såsom och, att vi på en ny utskrifning måtte vara förtänkte: och befalles oss till det sista, att påminna kammarrådet och båda factorerne, att de Recreu-penningarne, som officerarne till deras regementers completering af Erich Larsson dem assignerade, måtte i tid uppbringas. Uti det andra E. K. M:ts nådiga bref befalles oss än yttermera att påskynda recreun, och de regementer som E. K. M. nu flera än som först begärt hafver, hvilka alla Hennes M. vår Allernådigste Drottning skulle med hela skeppsflottan väl stofferade vara öfver följaktelige, undantagandes Drummunds regemente, som från Calmar skall straxt afskeppas, och det ena regementet från Finland: såsom och hvilka och huru många compani ryttare, och till hvad tid E. K. M. vill dem till sig hafva. Utaf det tredje brefvet förnimme vi, huruledes E. K. M. för nödigt och godt funnit hafver, att några de förnämsta Riksens Ständer af Adel, Biskopar, Krigsbefälet, Prester och Borgåre blifva till den 15 Maji till Stockholm kallade, med dem om Riksens högnödiga ärender uti E. K. M:ts frånvaro att deliberera och tractera, eftersom E. K. M:ts befallningsbref till dem, att de sig på bemälte tid inställa skulle, och oss en fullmagt med dem att tractera tillhanda komne äro. Till ett underdånigt svar uppå de tu E. K. M:ts bref, emedan de fast utaf ett innehåll äro, så hafver så väl H. F. N. Pfaltzgrefven, som ock vi det första E. K. M:ts befallning om recreun oss tillhanda kom, dem efter innelagde rullor till den 1 Maji hit upp förskrifvit, och Ståthållaren H. Mattias Soop aviserat, att han utan något dröjsmål skulle afskeppa Drummunds Regemente, med hvad farkoster, som han tillväga och åstad bringa kunde. Men såsom E. K. M. uti sitt andra nådiga bref någon förändring med recreuerne gör och hela regementen af några provinser till sig fordrar, så hafva vi ock dem efter medföljande lista * till föreskrefne tid, och så hastigt de någonsin marschera kunne hit upp förskrifvit. Orsaken, hvarföre vi hela H. Åke Oxenstjernas regemente uppfordra före Upplands regementet, är denne, att efter uti Uppland äro inga andra hemma, än som ett regemente uti Westmanland; hvarföre hafver oss tyckts nyttigare vara, att taga hela regementet utur Dalarne, än som en squadron af Westmanland och en squadron af Dalarne, helst och emedan Dalekarlarne äro alltid förpligtade, att hålla deras regemente complett, hvad deras commiss och utstoffering vidkommer. Så är utur Tyskland förskrifvit, hvad ifrån vandtmakerierne icke bekommas kan, och skall med största flit deruppå drifvas, att det kan i tid gjordt blifva. Till Finnland är ock både om fotfolkets och ryttar-

* Denna lista saknas.

nes afskeppning till gubernatoren skrifvet, uppå hvilket H. Nils Bjelke oss ock allaredo svarat hafver, att allt skall väl blifva tillredt, allenast att han inga skepp vet att tillgå, utan begärer att de härifrån sändas måtte, hvilket och här så väl för commercien, som ock tullarne, för det rytteriet, som härifrån skall afskeppas, ville falla besvärligt: hvarföre, der som från Stralsund och de orter några skepp dit sändas kunne, vore det mycket väl och fordrades dermed öfverskeppningen. Hvad officerarnes recreu-penningar vidkommer, som E. K. M. oss befaller, att påminna kammarrådet och factorerne om, så hafver E. K. M. utan tvifvel numera så väl af H. F. N:s Pfaltzgrefvens bref, som och kammarrådet och Erich Larssons egen skrifvelse väl och nådigast förnummit, huru han, Erich Larsson, härifrån är affärdigad och contenterad blefven, så att vi icke tvifle, utan att han efter sin obligation bemälte penningar tidigt præsterandes varder. Hvad nu E. K. M. till det sista, så väl uti denne som uti det tredje sitt nådige bref om utskrifningen befaller, så hafve vi straxt dagen efter E. K. M:ts bref oss tillhanda kom, skrifvit och sändt till alle ståthållare E. K. M:ts stämningsbref, att de dem uti deras Ståthållaredöme skulle förkunna låta, och sjelf till bestämd tid tillstädes komma. Vi för våra personer skola, när den tiden kommer, på det högsta vinnlägga oss, att E. K. M:ts vilja och befallning så med utskrifningen, som annat må ske tillfyllest och vår proposition ställa och rätta på de punkter, som E. K. M. nådigst befallt hafver; ändock vi fast få personer hemma och tillstädes blifva, så framt H. M. vår allernådigste Drottning blifver innan den tiden härifrån resefärdig. Hvad eljest om tillståndet i riket vore till att skrifva, så är det allt uti sin förra rolige stat. Ifrån Danmark skrifver Fegræus icke heller något annat, utan att der all god vänskap spörjas skall, och icke heller så starkt arbetas på skeppsflottan som i begynnelsen, efter som E. K. M. tvifvelsutan af Fegræi egna bref blifve derom och annat mera bättre förvissade. Vi akte nu i dessa dagar affärda de Ryska sändningebuden med Achilles genast till Stralsund, hvarest de vidare ordres för sig finnandes varda, till hvad ställe de till E. K. M. komma kunna. Befallandes etc. Af Stockholm den 18 Aprilis anno 1631.

I. Dlg. *C. H.* *G. G.* *P. B.* *C. F.* *I. Sp.* *H. W.*

№ 661.

Bref från O. C. von Rochow till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. König und Herr!

Der Obrist Kratz hat sich nunmehr logiret zu Jüterbock mit seinem Volk, und wird, allem Ansehen nach, allda eine Weile verbleiben und sehen wo sich der Feind hinwenden wird; hat bei sich die Stootzischen 5 Companien

3 Companien Colaldische
7 Companien Colredische
5 Companien von Montecuculi
3 Companien von Margini Crabaten

Auch vom Heduischen; weiss aber eigentlich nicht wie viel, wie auch 2 Companien Dragoner, welche in der Vorstadt zu Jüterbock logiren. Ihre Quartiere gehen nicht weiter als eine halbe Meile oder ¾ von der Stadt. Sie trauen dem Landfrieden nicht, und ist ihnen sehr bang vor einem Einfall. Das Alt-Sächsische und Bernsteinische Regiment sind den 16 über die Dessauer Brücke marschiret, das Kronenbergische und Schönbergische sind gangen wieder auf Treuen Brietzen. Sie geben vor, dass sie wieder nach Magdeburg sollen; ob es geschehen wird, wird sich bald ausweisen. Kratz ist sehr perplex über seines Bruders Tod, giebt vor, dass er in Eil noch 18000 Mann zu Fusse kann bei sich bekommen, mit welchen er E. K. M. begegnen will, wann Sie wollen Magdeburg secundiren. Es mangelt ihnen sehr an Kundschaft, und können nichts Gewisses von E. K. M. erfahren. Vergangene Woche haben sie die Churf. Post angefangen, und nach Verlesung der Briefe dieselbe alle dem General Tilly nach Magdeburg gesandt. Befinden sich sehr offendiret, weil in etlichen gestanden, dass Frankfurt Gottlob erobert sei. Sie trauen und merken nun nicht weiter, als sie uns sehen. Herzog Franz Albrecht von Sachsen wird heute allhie kommen, hat eine Convoy bei sich von 20 Pferden, wird ohne Zweifel wohl etliche Tage allhie verbleiben, und wiewohl leicht ein Anschlag auf ihn zu machen, wenn die Reuter aus Fürstenwalde bis allhie bei der Stadt wollten hergehen, worauf ich E. K. M. gnädige Meinung und Willen unterthänig erwarte. Berlin in Eil den 19 April früh 6 Uhr 1631.

E. K. M.

unterthänigster
Otto Christofer von Rochow.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

№ 662.

Bref från Rådet i staden Magdeburg till Konungen*.

p. p. *Wir hoffen, E. K. M.* werde unsere jüngsthin am 2 und 10 Aprilis abgegangenen Schreiben empfangen und daraus unsere *Gefahr,* so uns betroffen, *verstanden haben, indem Graf Tilly und Graf Pappenheimb,* sowohl *auch der Graf von Mansfeldt* eine *grosse Gewalt und* etlich *Tausende zu Ross und Fuss und* viel *grosse Geschütze vor* unsrer *Stadt haben,* und nunmehr alle *vor der Stadt* verhandenen *Schanzen mit Stürmen erobert und hat nach Eroberung an »Kothare», so auf dem »Mars» gelegen, die Brücke* und *Zollschanz über die Elbe mit 8 halben Carthowen zu attaquiren und* viel *Schutz* darauf *zu thun* sich anmasset und sonsten *gross Feindschaft üben,* also dass *die Stadt in grosser Gefahr, Sorge und Noth* stehet, *und ohne Gottes und* Eur *K. M.* schleunige *Hülf* dieser *Gewalt nicht widerstehen* kann, zudem *der Proviant* so wohl *Kraut und Loth sehr* nunmehr *abfällt und was nicht über* derowegen *durch* nochmals *durch Gott und* seine *Christenheit zugesagt und Entsatzung eilends bitten, sonst es mit uns ganz wenig Tage ein erbarmlich Ausgang nehmen möchte.* Datum *Magdeburg* 20 Aprilis anno 1631.

Rath und Räthe
der Stadt Magdeburg.

№ 663.

Bref från Fältmarskalken Horn till Riks-Cantzleren**.

Wälborne Herre, Elskelige käre Herr Fader!

Utaf min käre H. Faders skrifvelse, den jag för några dagar sedan bekom, hafver jag till det första min käre H. Fader och hans älskelige vördnaders lyckeliga välmågo med synnerlig glädje förnummit, önskandes att Gud allsmäktig den på alla sidor dervid länge

* Efter original-brefvet till Konung Gustaf II Adolph, i Riks-Arkivet (Commissarien Stallmans bref 1630—31). Det med cursiv utmärkta är i brefvet skrifvet med chiffer.

** Efter Fältmarskalken Gustaf Horns egenhändiga original-bref till Riks-Cantzleren; uti Riks-Arkivet.

erhålla ville, dernäst hafver jag utaf bemälde skrifvelse förstått, att Hinrich Meijer hafver en växel till Danzig på 1,500 Riksdaler min käre H. Fader på mina vägnar tillskickat, och att min kära H. Fader ville låta fordra samma penningar in och dem remittera på Stettin, eller och så framt det utan skada icke ske kunde, så skulle jag draga växel på min käre H. Fader; så medan jag icke vet, hvad för lägenhet min käre H. Fader kan hafva till att remittera penningarne på Stettin, och en Stettins köpman vid namn Petter Milliges sig presenterar, som gerna ville anamma penningar uti Danzig, hvarföre vill jag gifva honom växlar uppå bemälde summa till min käre H. Fader, den jag för sitt stora omak, som han uti detta fallet tagandes varder, så väl som och för all annan faderlig benägenhet tjenstflitligen betackar och sådant med all tjenstvillighet igen att förskylla mig obligerat hafva.

Om Frankfurts och Landsbergs eröfring samt hvad derhos passeradt är, hafver min käre H. Fader utaf mine förrige skrifvelser kunnat förnimma. Härmed förhålles honom tjenstligen icke, att sedan H. K. M. ifrån Landsberg tillbaka reste, så mötte H. K. M. här vid Cüstrin Cantzleren Götz, skickad utaf Churfursten till att göra H. K. M. relation om det som vid Leipzig är afhandladt och utaf de Evangeliske Ständer beslutadt; och förnimmer man nogsamt det alle åstunda libertatem och hafva resolverat den förmedelst vapnen att erhålla, hvarföre de och icke äre obenägna till att conjungera sig med H. K. M. och fournera H. K. M:ts armée proviant och hvad dem eljest kan vara möjligt tillväga bringa, allenast absoluta administrationen utaf hela krigsväsendet vilja de H. K. M. icke gerna i händer gifva, utan vilja blifva vid Reichs- und Kreiss-Verfassungen (som de det kalla) och låta hvar krets hafva sitt imperium à part, dock så, att alla skola med H. K. M. correspondera och *ett* göra. Men H. K. M:t kan detta sättet till att utföra kriget icke approbera, alleguerandes, att plurium imperium uti krigsväsendet altid hafver varit skadelig. Churfursten hafver gifvit commendeuren uppå Cüstrin befallning, att tillstädja H. K. M:ts armée och trupper pas och repas, och tvärt emot att förhindra den åt vederparten; men så nöjes H. K. M. icke dermed, utan vill, så framt han med arméen skall gå längre det evangeliska väsendet till nytta, att Cüstrin och Spandau H. K. M. måtte aldeles inrymmas, allegerandes, att efter voluntas hominis är ambulatoria och följer gemenligen lyckan efter, så kan H. M. sådan pass, med mindre han sin egen besättning der inne hafver, icke på ryggen låta, oaktadt hvad för annan försäkring Churfursten gifva kunde. Hvad nu vidare resolveras, hafver man att förnimma, och vill jag m. käre H. Fader sådant icke oaviseradt låta; i medler-

tid låter H. K. M. förfärdiga några redutter här för Cüstrin, till att försäkra bron dermed, ehuruväl det hafver ett anseende hos andra, som ville man dermed blocquera fästningen. Furstarne hafva på Leipzigske församlingen sig mycket blott gifvit och sin intention emot kejsaren uppenbarat, kunne, så framt att de sin välfärd någorledes betänka, besvärligen vända åter, ehvad de ock med H. K. M. ingå måste, dock måste tiden allt utvisa. Tilly släpper allt annat och är allenast intent, huru han Magdeburg skall kunna vinna, och är till att befrukta, att det honom icke väl skall endstå kunna, efter som Marskalkens bref utvisa. H. M. ville denna staden gerna undsätta och hafver nu ingen annan omsorg än som denna. Men efter att H. M:ts rytteri, och i synnerhet det främmande, är utaf någon travallie, onda quarter, egenvillige »*iedh*» och landsens utplundrande mycket af sig kommit och ruineradt (oaktadt allas deras konst, igenom hvilkas dexteritet H. K. M. hafver gjort sig hopp om, att rytteriet skulle kunna uti flor bringas), derföre så hafver H. K. M. billigt betänkande till att avancera med sin armee så långt, efter fienden på godt rytteri temmeligen starker är. Eljest så är H. K. M. sjelf i Frankfurt med mästa infanteriet; Baudissin hafver legat med det värfvade rytteriet uti land Sternberg samt Crossenske och Zülichauske förstendömena, men säges nu hafva bekommit ordres till att rycka vid Frankfurrt öfver Odern hit in i Mittelmark. Det Svenska och Finska rytteriet är här omkring uti nästa byarne förläggde, och Åke Hanssons samt Axel Liljes knektar (med hvilka såsom och med den hjelpen man kan bekomma utaf landet, jag låter förfärdiga ofvanbemälde verk, som H. K. M. hafver anordnat här att göras) logera här i Förstaden. Hvad vidare passerar skall min käre H. Fader framdeles aviseras, och härmed vill jag honom med hans kärälskeliga vördnader under Guds nådiga beskydd till all behagelig välfärd troligen befallad hafva. Datum uti Cüstrinske förstaden den 26 April anno 1631.

M. K. H. F:ders

tjenstvillge

Gustaf Horn.

№ 664.

Bref från Rådet i staden Magdeburg till Konungen *.

p. p. *Aus E. K. M:ts* Schreiben de dato *Frankfurt* den 4 April so uns den 30:ten ejusdem eingehändiget, haben wir dero *erhaltenem Sieg erfreuet uns nehmen wünschen* dass *Gott E. M:ts christliche intention ferner segne. Wir* stehen wegen unserer *Stadt,* vor welcher *Tilly und Pappenheimb* so wohl *der Gr. v. Mansfeld* mit etlich *tausend zu Ross uud Fuss und* viel *grob Geschütz* liegen, in *grosser Gefahr, Sorg und Noth,* alle *vor der Stadt* vorhandenen *Schanzen* sind *mit Sturm erobert, unsere Brügg ist vom Feind angesteckt, unsere beiden Vorstädte haben wir den zwanzigsten Aprilis verlassen und angesteckt lassen, der Feind hat sich darin logirt, und approchiert uns unsere Stadt; Graf Tilly hat an uns geschrieben, er wäre unser mächtig, E. K. M. könne uns* so bald *keinen succurs leisten, sollten uns zur Gnad des Römischen Kaisers wenden, weil wir denn nit bastant* und *ohne Gott und E. K. M.* schleuniger *Hülf* dieser *Gewalt nit widerstehen* können, zudem *der Proviant* sowohl *Kraut und Loth sehr abfällt und fast nichts übrig.* Derowegen *ist* nochmals *durch Gott und* seine *Christenheit zugesagte Entsatzung eilends bitten, sonst es mit uns ganz in wenig Tagen einen erbärmlichen Ausgang nehmen möchte. Magdeburg* 30 April 1831.

Bürgmeister und Rath
der Stadt Magdeburg.

№ 665.

Bref från Administratorn Christian Wilhelm till Konungen **.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, hochgebohrner Fürst, allergnädigster Herr!

Wie sehr hoch mich erfreuet, dass E. M:t in Einnehmung der Stadt Frankfurt ein solch gross Glück und vornehme Victoria ge-

* Efter originalet till Konung Gustaf II Adolph i Riks-Arkivet (Commissarien Stallmans bref 1630—31). Det med cursiv utmärkta är skrifvet med chiffer.

** Efter Administratorn Christian Wilhelms egenhändiga original-bref till Konung Gustaf Adolph; uti Riks-Arkivet.

habt, so hat mir dagegen so gar sehr zu Herzen geschnitten, dass E. M. vielleicht aus vor diesem ziemlich widriger einkommenden Bericht anhero zu kommen, daran gehindert worden, allermassen ich solches aus E. M:ts jüngstem Schreiben de dato Demmin den 16:r Februarii an mich abgehen lassen vermerke, und also dahero eine andere Resolution genommen, dero Glück ferner wird zusetzen, und mich nebenst dieser meiner guten Stadt noch in etwas zu gedulden angemahnet. Nach demmahlen Ich aber anjetzo glaubwürdig Bericht erlange, dass sich E. M. nunmehr gänzlich resolvirt, uns allhier wirklich zu entsetzen, und zu dessen Behuf allbereits in vollem Anzuge sein sollen, als erfreue ich mich dannenhero desto mehr und wünsche E. M. von Gott dem Allmächtigsten viel Glück, Heil und Segen, und dass der vielgütige Gott in allen deren Vornehmen Glück und Sieg geben und verleihen wolle, damit E. M. ehestes Tages allhier anlangen mögen, weil periculum summum in mora und es anderer Gestalt nicht wohl ausschlagen dürfte, wollte E. M. Ich in Antwort zu Dero Nachricht sohn- und gehorsamlich nicht bergen, Die Ich in den Schutz des Allgewaltigen, mich aber zu Dero beständiger Affection aufs treulichste empfehle. Und bin und verbleibe

E. M:ts

allzeit dienstwilliger und ganz beständig treuer Vetter und Schwager, auch gehorsamer Sohn und Knecht weil ich lebe

Christian Wilhelm m. p.

Magdeburg den 1 Maj anno 1631
in grosser Eil.

№ 666.

Bref från General-lieutenant Baudissin till Konungen *.

Allergnädigster König und Herr!

Ich habe mich heute mit der Cavallerei, wie Bullion das Verzeichniss wird übergeben haben, dieser Orten einlogirt. Es ist aber das Gras nicht an allen Orten zu bekommen, derwegen sich theils höchlich bei mir beschweret. Sonsten sind die Leute oder Einwohner mehrentheils verlaufen, weil die Tillyschen am Durchziehen

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1631).

sehr übel gehauset. Kein Bissen Brot ist nirgends zu bekommen, wird also höchlich von Nöthen sein, dass I. Churfl. Durchl. Commisarien verordnen, die solches von anderen Orten herbeischaffen. Vom Feind habe ich bis dato anders nichts, als dass sie gestern im Stift Magdeburg bei Möckern mit der Reuterei ein rendez-vous gehalten. Was sie ferner thun werden, will ich durch meine Ausgeschickten hoffentlich erfahren. Saarmund den 8 Maji anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster

W. H. Baudissin.

№ 667.

Bref från Riks-Cantzleren till Riksens Råd *.

Välborne Herrar, Bröder och tillförlåtelige gode vänner.

Med justitie-galeyan äro mig tillförde någre Edra skrifvelser, daterade den 27 April i Stockholm och præsenterade den 12 hujus, uti hvilke J, gode herrar, icke allenast påminne mig några edra bref, skrefne i förleden vinter om kornhandeln och andra ärender, utan ock repetera demsamme till en god del och communicera mig staten hemma, så ock hvad deliberationer och skrifvelser emellan K. M. vår allernådigste herre och Eder allt dit till passerat, och begäre derföre mitt ringa consilium, efter som sjelfva brefven vidare utvisa. Såsom jag för några få dagar sedan hafver bekommit edra skrifvelser med capiten Peder Erickson och tacknämligen förstått den correspondence, som Eder, gode herrar, täckes mig att hålla öfver allt det, som passerar, och bruka understundom mitt ringa råd i sakerne; så betackar jag eder derföre på det vänligaste och skall intet låta vid alla förefallande occasioner att nyttja sådant, så ock finnas icke allenast i gemen till K. M:ts och fäderneslandsens tjenst, så vidt jag förstår och förmår, villig, utan ock in privato alltid redebogen att förtjenat.

Om kornhandeln och månge andre ärender hafver jag för detta skrifvit min mening och instruerat min fullmägtige Hindrik Reusner om min intention och disposition, och honom befallt att communicera med Eder, gode herrar, öfver allt och lefva efter Edert råd, adsi-

---

* Efter Original-brefvet, från Riks-Cansleren till Riksens Råd i Stockholm. Uti Riks-Arkivet.

stence och befallning. Förmodar att, efter snart en månad förliden är, det han är afrester, att han ju måste vid denna tiden vara öfverkommen. Sedan hafver jag ock på edre bref med capiten Peder Erickson svarat för 14 dagar sedan, och aktat att sända dem öfver med secreteraren Johanne Nicodemi, gifvandes honom commission, att informera Eder, gode herrar, på mina vägnar öfver allt det, som här passerar, så ock om det, som K. M. allernådigst hafver täckts att bruka mitt consilio uti. Men efter jag icke hade beqväm farkost vid handen, och Nicodemi emedlertid af K. M. är fordrader till kansliet att låta bruka sig hos K. M., då äro samma bref blefna hit till liggande, hvilka jag nu fogar härhos, på det J, gode herrar, desto bättre måga se, hvad meningen hafver varit, och desto bättre dijudicera rationes quandoque mutati consilii.

Om kornhandeln, efter jag finner deruti difficulteter, hafver jag gifvit à post min mening tillkänna, och refererar mig härmed på samma mitt medföljande bref, och härmed allenast velat kortligen på Eder begäran ihågkomma min mening öfver de vexleskrifter emellan K. M. och Eder och de befallningar jag ser, att J, gode herrar, bekommit hafve ånyo, och sådant efter Eder begäran och vårt pligtige förtroende; de ärender K. M. hafver ställt med Eder i deliberation, äro mig också communicerade vordne. Jag hafver ofta önskat, anten att hafva varit sjelf hos K. M., heller att måtte communicera mundtligen med Eder och således gifva och anamma råd, och på all händelse öfverkasta difficultäterne och deras remedia, och icke, såsom af mig hafver måst ske, smida allt utur ett gemensamt hufvud; kanske att jag på det fallet hade bättre kunnat contentera icke allenast K. M. och Eder, gode herrar, utan ock mig sjelf. Men alldenstund den lyckan mig hafver varit förbuden, så hafver jag gjordt det så godt jag det hafver förstått och ment att vara denna tid likmätigt. Mig är kärt, att jag ex collatione ser, det vi, fast vi med orden och sätt att skrifva äro något åtskillige, likväl i intention och mening enige. Och på det J desto bättre måge se, hvad min mening är öfver det ena och det andra, och huru jag hafver trott, att det beqvämast skulle dirigeras, då hafver mig godt synts, att communicera Eder, gode herrar, copior af mine ringa consilia, bedjandes, att allt i bästa månto må blifva upptaget och utsedt, såsom det af mig ment är, och der i en eller annan ort finnes någon faute, densamma tyda till det bästa, och visserligen statuera, att den ex proposito inte är influten. Eljest är mig ledt, att jag förnimmer af communicerade acter, det K. M. Edert, gode herrar, bref, dateradt den 25 Nov. förledne år, något vederligit hafver upptagit. Jag är för ringa att censurera Edert bref, och mindre K. M:ts svar. Men

om jag må såsom en broder och collega bruka min skäliga frihet utan förtörnelse; så må jag väl bekänna, att de difficultäter, J, gode herrar, indraga, äre allesamman, och kunna tilläfventyrs fuller flere finnas; borde ej heller förtigas, synnerligen der saken stöde i sine frie terminis att företaga kriget eller låtat anstå. Men nu sedan och medan det brinner, och det anten med magt måtte slutas eller släckas, eller ock utsläppas med alle, och så sjelf bortryckas med bränden och förbrinna; så måge väl difficultäter discurreras om, och på sin ort och tid ihågkommas; men mycket mera tänkas på remedier och huru saken är till att hjelpa. Jag ser ingen difficultät allegerad, den jag icke tror att K. M. sjelf vet, som en af oss, ehuru H. K. M. understundom icke låtsas förstå den, lika som vi, när vi vårt kall rätt göra vele, ofta måsta besvären förringa och förelägga emot andra, oansedt vi sjelfva ofta bättre veta och af egen känsla nog kunna dömma. Och fördenskuld håller jag derföre till Eder förbättring, att allt sådant difficulterande, som icke äfven ett upplopp i landet skulle af sig föda (det sig intet tygla låter) bättre och beqvämare ginges förbi, än odiose indragas uti sådane tider, då man inte kan gå det förbi och ändra det. Gud hafver gifvit H. K. M. en temmelig lycka och oss alle ett godt hopp, att sakerne kunna väl utföras, så framt vi och andre, som interesserade äro, med tålamod bära besväret och afvänta tiden; det kan hvar väl betänka, att det Tyska kriget emot kejsaren, sådan mägtig potentat, styrkt af katholska ligan, intet är att utföra utan landsens och kronones besvär. Och hafva värre saker gått för detta besvärligen till, så de icke heller nu kunna blifva lättade, der K. M. en sådan mägtig armé måste hålla och hafva på halsen, under så stor gage och af många storspräckende officerare. Fuller är det sannt, att de sedvanliga contributioner dertill intet vela förslå. Men såsom de landen, der K. M. är stadd med armén, nu fuller göra det bästa, och stå ut den svåraste bördan, alltså, om vi med ära, reputation, säkerhet och ett godt samvete tänka att gå det igenom, måste vi ock bita i ett surt äpple, och särdeles vi, som rådspersoner äro, och hafve att försvarat, icke allenast nu, men särdeles för efterkommande, äro förpligtade natt och dag att trakta efter de medel, derigenom saken är väl att utföra. Och der vi icke allt förmå göra, likväl göra det som practicabelt är, och K. M. med difficultäter icke för denna tid att gravera och göra oss sjelfva odios och föraktade. Hvar ock de medel, som härtill äro brukelige, icke tillräcka, att man då andra söker, och de, som äro i gång och minst besvära den menige man, excolera och dyrka det bästa sig göra låter.

Eder mening och intention hafver varit god; men om jag fritt torde säga, det jag menar, så hafver Eder i en sådan vigtig och important sak felats en god concipist. Regum aures sua natura sunt teneræ; komma der sådane besvärliga tider till, som nu äro, så kunna de lätteligen offenderas, och står saken ofta icke så mycket i sjelfva argumentet, som in modo procedendi. Först jag las Edert bref, som mig af herr Johan Skytte är communicerat, trodde jag fuller, att ett sådant svar skulle följa derpå. Lika så tycker ock mig om Eder replica på K. M:ts bref. Materien disputerar jag intet, men sättet att skrifva mellan herre och tjenare är icke rätt väl beqvämt, och kan, om icke endera sker af det, förorsaka misshag emot ens intention. Och vill för den skuld af min skyldige obligation till Eder vänligen hafva styrkt, att J en annan gång, till att undvika sådane disputer och misshagelige vexelbref skäre helldre af det som till saken intet hör eller hjelper. Öfver de förnämste ärender vill jag ock korteligen på Eder begäran säga min mening. 1) Förslagen på Riksens stat, dess credit och debet, ser jag efter gammal sed vara författade, och alltid att finnas ett stort deficit; men så måste de gode herrar i Räkninge-Kammaren sätta sig öfver dem, söka debet att minska, om det med skäl ske kan, eller att differera och uppskjuta några poster, och der i tid fatta resolution uppå. Deremot att verificera credit, det excolera och öka som bäst ske kan, om någon credit är att bruka, den nyttja efter lägenheten, och ju så laga, att det, som till krigsstaten är deputerat, må i rättan tid hafva sin gång. Man måste icke heller straxt förtvifla, att det låter sig understundom högt upp. Man kan med flit och arbete mycket öfvervinna, och gifver ofta tiden råd vid handen, som eljest intet är att nå. 2) Boskapsskatten vill jag väl önska att kunna inställas. Men ehuru derom är, så måste man sig tiden beqväma. Och tror jag, att der allting med gästning och skjutsning i det närmaste, som jag menar nu väl ske kan, vore förskonat, att denne boskapsskatten skulle fuller sig göra låta. Och kan man i sådane fall icke äfven se på hvar och en i synnerhet, utan det gemena bästa måste alltid tagas högst i akt. 3) Utskrifningshjelpen är onödigt att skrifva om, efter jag ser att utskrifning skall hållas. Och måste jag fuller bekänna på den ena sidan, att kneckte-skrifningen är en stor börda för adeln och bönderne, men ser intet medel att gå henne förbi i denna tid både för krigs utförande skuld utrikes, och så isynnerhet för riksens säkerhet hemma emot våra grannar. Ty ehuru det ock är, så låter eder, gode herrar, det till det högsta vara angeläget så mycket J kunna, att fäderneslandet icke må vara hemma obeväpnadt, hvad tunga och börda ett eller annat stånd draga måste, alldenstund krigs utförande

utrikes till en god del består på penningarne, men landsens defension, näst Guds, på vårt eget folk. Jag tror nog, att mången sig skall ömma, och det af vigtiga skäl. Men så måste vi fuller bruka de bästa och beqvämaste argument, att med lindhet öfvertalat och icke desto mindre med kraft och auctorität gå det igenom, och hålla salutem reipublicæ pro suprema lege. 4) Att K. M. befaller taga sjelfver penningar för qvarntullen och der åter söka bättring på inkomsterne, så kan jag icke äfven förstå rätta grunden deraf, och huru högt tunnan skall besväras, deruti jag dock intet tviflar, att K. M:ts mening måste vara skälighet likmätig. Allenast in genere om Riksens räntors förbättring att skrifva, undrar mig ett, att sedan den lilla tullen och accisen beviljade äro, och nu snart 10 år äro i svång, qvarntullen löper alleredo på sjunde året, och äro i sig sjelfva sådane träffelige medel, att jag af förslagen, att de icke allenast intet bättra sig utan snarare taga af. Efter nu dessa af vigtiga orsaker äro fundne och accepterade, och sanning att säga, der de med discretion och en rätt art drefves, skulle de näppeligen besvära någon i verket vidare, än att någon per phantasie gjorde sig ett besvär, och dock likväl märkeligen accommodera kronan. Rådsvis att skrifva, håller jag derföre, att man icke bör söka profiten i tullarnes svårhet, men i flitigt, troget och discret inkräfvande.

Hvilkets konst helt och hållet i en god ordinance, beqvämet till landsens lägenhet, och så i handgreppet eller executionen består, det sig intet så skrifva låter, som göra. Och tror jag nogsamt, att K. M. skulle det helst se, så framt det således gå ville; store tullen ser jag nogsamt att vara ett ädelt medel i Sverige, och hafve J, gode herrar, och särdeles de i Kammaren, väl orsak att öfverväga, huru den vore rätt att formera, så att K. M. och riket hade tjenst derutaf. Dock, efter jag detta med bref intet kan så utföra, som jag gerna vill och mig borde, menar jag mig nog hafva gjort, att jag allenast mentionerar derom, ställandes det öfriga allt till Edert eget betänkande. Käre gode herrar, jag hafver något vidlyftigt svarat på Eder vänlige skrifvelse, icke att jag skulle tro, säsom komme J Eder sjelfva icke ihåg; men allenast att betyga min villighet till att correspondera och i allt stämma med Eder öfverens. Bedjandes, att J samma frihet så högt Eder täckes hos mig igen bruka, och mig commendera ville. Hafver jag gjort i någon måtto förmycket, försäkrar jag Eder, att det icke är skedt, att göra Eder emot, men mycket mera Eder begäran till nöjes. Och befaller Eder härmed etc. Datum Elbingen den 17 Maji anno 1631.

Axel Oxenstierna.

№ 668.

Bref från A. Salvius till Riksens Råd *.

Nådige och gunstige Herrar! Såsom curieuse menniskor plägar alltid hafva den maxim om H. K. M:ts fortunate progresser, att de äro gemenligen med någon alternatives anstöt bemängde; så hafver mången fruktat, att efter H. K. M. är allt härtill (undantagandes den olyckan med Täljestad, Pasewalk och Neu-Brandenburg) så mägtig lyckligen i handen gånget, i det H. K. M. hafver bemägtigat sig hela Pommern, särdeles Garz och Greifenhagen, Frankfurt och Landsberg (hvilket allt är för mirakel till räknandes), det H. K. M. skulle på någon annan ort åter någon lyckans vedervärdighet spörja. På Magdeburg var straxt i höstas elakt omen, i det stormvädret omkullslog på en dag till sju kyrkotorn i staden, och mest på alla torp två mil deromkring. Så var ock skönt väder, när Administratorn satte sig här i Hamburg till häst i somras och först begaf sig till Magdeburg, då hafver här en part curieuse observerat, att åskan slog två starka slag, hvilka de hela året uttydt hafva, antingen till H. F. N:des stora lycka eller stora olycka. Hvad nu af sådana ostentes och portentes är till hållande, det ställer jag på sin ort. Allenast är det nu mer, tyvärr, visst, att Magdeburg är den 10 Maj med stormande hand i första stormen öfvergången, och ligger nu hela den stora staden i aska. Marskalken Falkenberg (salig) hafver först disputerat fienden utanverken så länge han hafver kunnat; fienden hafver för de små skansarna förlorat många stormar och mycket folk, men ändtligen, efter han föga har varit öfver 2000 knektar stark derinne och fienden skattad på 24,000 man derutanför, har fienden intet folk spart utan continuerligt natt och dag stormat, och de belägrade deremot ingen omvexling eller aflösning haft, utan mest continuerligt natt och dag legat till valls, vakat och fäktat, och hafva dock liten vederqvickelse haft till öl och mat af en hop karga och enbändiga der i staden. Är alltså fienden kommen under grafvarne, låtit bönderna af hela omliggande landet släpa och värka ris till, dem ändtligen dermed uppfyldt, som dess förutan mest voro torra, gått öfver, och huggit sig in i vallen, så att, när generalstormen mest kring hela staden angick, då säges ock ryttarne med flygande Cornetter hafva ridit öfver grafven och igenom sjelfva vallen, och knektarne på de andra orterna infallne i staden, nedhuggit hvad förr hafver visat,

* Efter en Copia af I. A. Salvii bref »till de välborne Herrar Riksens Råd»; uti Riks-Arkivet bland Svenske mäns bref.

visat, skändat matroner och jungfrur, tyranniserat på barn, så väl som gamla, manfolk och qvinfolk, ung och gammal, ingen skonat, utplundrat hela staden, ändtligen tändt eld på allt och honom helt och hållet afbrändt, att intet mer än Domkyrkan står qvar, med 4 eller 5 hus der bredvid och till några fiskarkåtor ned vid Elben. Jag talte vid en ryttar-knekt, som städse under belägringen har varit i staden, hvilken blef känd och salverad genom en fiendens Corporal; han hade än andra dagen efter intagningen med fiendens folk igenomvandrat hela staden, berättar, att Falkenberg böds qvarter, men ville det intet acceptera, ej heller soldater (efter fiendens förnämsta condition säges hafva varit, det soldater och borgare skulle blifva patriotiske och vara underkastade kejsarens nåd och onåd), är alltså Falkenberg blefven på torget, der splitter naken afklädd och spolierad, sedan hans döda lekamen släpad in under ett hus, det som stod i full brand, att bemälte knekt mente, när huset kullföll är eliden fuller fallen öfver kroppen. Administratorn har varit litet skjuten i sidan, en flank huggen i hufvudet, är tagen tillfånga och med Tillys carossa förd ur staden i lägret, dädan han förments först skulle bringas till Wolfenbüttel eller Wolmirstädt.

Några få af marskalkens och administratorns folk och soldater äro fuller fångne, men man har ännu ingen visshet om, hvilka de äro. Till 300 borgare säger han derinne hafva varit kejserliske. När fienden först inkom, äro de först tillupne, och förment vara välkomna, men äro mest nedhuggne vordna; en stor del af det andra borgerskapet hafver af räddhåga salverat sig i Domen och förriglat dörrarne så starkt att ingen kom till dem den första dagen; andra dagen är quarter utblåst, då de äro blefne benådade. Hvad sig i de andra kyrkorna hafver tänkt salvera, är allt blifvit. Med ingen värre än presterna umgått, först dräpit dem under deras bibliothek, ändtligen tändt elden på dem och bibliotheket, hustrurna och döttrarna, bundna efter hästarna, åt lägret fördt och släpat, der skändat och jemmerligen medfarit. S. Johannes Kyrka hafver varit full med qvinfolk, den säges de hafva tillspikat utantill, och kastat elden in genom uti fönstren. Crabater och Walluner hafva jemmerligen tyranniserat, kastat barn i elden, bundit de förnämsta och skönsta borgerskor vid steglädret, de dem hafver måst löpande följa ur staden. Hafva stuckit spetsarne genom små barn, häfvit dem dermed opp, svängt dem kring spetsen några gånger, och dermed kastat barnen af spetsen in i elden. In summa Turkar och Tartare och hedningar kunna intet argare husera. Detta fall hafver gjort temmeliga förändringar i gemütherna. Några illvilliga beskylla K. M., som hafver dem alltid

förtröstat på succurs och intet kommit. Flera klaga på, (hur) Brandenburg, som först i vintras förvägrade H. M. passet genom Cüstrin, då H. M. eröfrade Garz och hade icke allenast väl kunnat undsätta Magdeburg, utan ock Tilly förtillgat, förr än han hade kunnat formera någon Corps d'Armée; sedan, för det han hafver nu i dessa veckor så länge med disputerande uppehållit H. K. M., förr än han ville unna H. K. M. sina fästningar och platser öppna till säker retraite, hvilka förutan H. K. M:ts per rationes belli icke hafver kunnat gå fermo till Magdeburgs undsättning. Största delen skälla på Chur-Sachsen, som icke allenast alltid tillförene med sitt cuncterande hafver låtit det allmänna väsendet i sticket, utan ock nu, då H. K. M. först lät uppdraga honom Magdeburg på den Leipziger conventen, sedan då hans eget intresse har så högt pousserat honom till dess undsätt, hafver han likvisst hvarken härtill conjungerat sig med H. K. M. eller gjort någonting godt till saken, utan mycket mer under sjelfva belägringen några resor förhållit staden dess uppköpta ammunition uti sitt Churfurstendöme. Ehuru om allt är, så hafver H. M. likvisst i dessa dagar varit på vägen näst Guds nåde med all magt att undsätta dem. Och hafver omöjligt varit det förr att göra, både för ofvanbemälte orsaker, så väl som derför, först, att i vintras låg Tilly midt uti Mark, och kunde H. M. det intet då undsätta utan bataille, på hvilken att hasardera hela det Evangeliska väsende var alldeles irresonable. Efter den tiden hafver H. M. så måst fundera sig till succursen, att H. M. hade ryggen vid Odern och Warta säker, ty sätta hela sin och de Evangeliskes välfärd på en slagt och derutöfver nudare terga et latera hosti, kunde ingen rättsinnig tillråda. Att nu härmed så långsamt är tillgånget, det är, som ofvanbemält är, ingalunda H. K. M:ts skuld. Så hade ock fuller staden längre kunnat hålla sig, hvar borgerskapet hade något mer hulpit till saken och icke varit för mycket säkre. I förstone läto de inga soldater in i staden, utan de måste lefva i förstäderna af K. M:ts reda penningar allena. Nu på ändelyktone hafva de fuller tagit dem in i staden, och haft alla källare och visthus fulla, men knektarne hafva likvisst antingen måst lida hunger eller hvar bätta (*brödbit*) till det dyrsta och med reda penningar betala. Deraf de äro temmeligen utmattade vordne. Öfverallt är hemlig correspondence hållen med fienden, och hafver fienden först presenterat staden accord, men under dess staden var säker och delibererade om accorden, föll fienden till med stormen och således deras säkerhet bedrog. Dock härom vare nu huru det kan, så hafva sig likvisst alla wankelmüthige Evangeliske derpå att spegla, huru ock dem gå vill, så framt de sig icke snart antingen kallare eller varmare bete. Allt går än

mägta långsamt till. Den 27 April är denne Nieder-Sachsiske Kreisens Ständer här församlade, och proposition är först den 15 Maj skedd. Huru länge det vill nu anlöpa med deliberationen och innan conclusionen blifver fattad, ja förr än de (om dertill slutes) komma i vapen och något realiter uträtta, det kan man af det sedvanliga procedere nogsamt aftaga. Dess emellan kommer mäst lasten på K. M. allena. Hvilken Gud ville nådeligen bistå, och åter nu igen alternare vices, samt H. K. M. med någon härlig victoria fröjda, derom alla rättsinniga menniskor utan och innan Riket högeligen bedja. Under hvilkens gudomliga beskärm E.E. N.N. och H.H. jag härmed etc. Af Hamburg deu $\frac{18}{28}$ Maj 1631.

№ 600.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, pflichtschuldigen und gehorsamsten Dienste jederzeit bereit. Und füge E. K. M. unterthänigst zu wissen, dass deroselben den 17 und 18 hujus datirte gnädige Schreiben ich unterthänigst empfangen, und daraus was E. K. M. wegen Wiederverfertigung der Brücke zu Schaumburg, wie auch nicht weniger hiesigen Volkes Versammlung, und dann wegen Aufkaufung etliches Korns gnädigst gedenken, in ein mehres dahin verstanden. Verhalte darauf E. K. M. in Unterthänigkeit nicht, dass allbereits von E. K. M. Schreiben Ankunft die Brücke zu verfertigen ich die Anordnung gethan, wie denn gestriges Tages der Anfang allbereits gemachet und ich verhoffe, dass selbige heute vollends soll gefertiget werden. Das Volk, so allhie sich sammeln soll, betreffend, sind von denselbigen noch niemand mehr als des Termoen, ohngefähr 350, nebenst des Obr. Dönhoffs Regiment, so sich mit Officieren und allem auf 250 Mann stark beläufet, allhie angelanget. Obersten Mietzlaffs Volk erwarte ich täglich, zweifle aber, wenn er stark kommen werde, er nicht über 300 Mann (wiewohl ich ihm die Goltzischen Knechte zugeben) werde zusammenbringen können. Dem Obersten-Lieutn. Bruneman hatte ich zwar die Ordre geschicket, dass er mit seinen Knechten auch allhero marschiren sollte, weil er aber noch nicht aufgebrochen, und zu Friedland noch still lieget,

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref år 1631).

mir auch berichtet wird, dass die Kaiserlichen Malchin wieder verlassen, als habe ich ihn mit seinem Volk dahin zu marschiren, und selbigen Ort aufs Beste (so lange bis S. F. Gn. von Mecklenburg so viel Volks beisammen bekommen, dass sie es selbst besetzen können) zu verwahren, und gute nutzbare Werke dafür aufrichten zu lassen, geschrieben. Von den aus Preussen ankommenden Truppen habe ich seithero meines Jüngsten keine fernere Nachricht. Weil ich auch nicht weiss, ob E. K. M. nochmalige Meinung, dass das Volk, so aus Schweden kommet, die Garnisonen ablösen soll, als bitte unterthänigst, dessen gnädigst geavisiret zu werden. Inmittelst trage ich keinen Zweifel, E. K. M. werden aus neulichem meinem Schreiben, dass ich zu Küstrin 200 Wispel Roggen auf 8 Wochen in Preussen zu bezahlen, aufgekaufet habe, gnädigst verstanden haben. Ob nun E. K. M. solches zu Cüstrin in Verwahrsam, oder ander Orten hinbringen lassen wollen, item ob in Pohlen, da es vielleicht besserer Kauf sein möchte, mehr aufzukaufen, dessen bitte ich gleichfalls gnädigst berichtet zu werden. Um Crossen stehet es noch in vorigem statu, habe auf E. K. M. gnädigen Befehl, nebenst dem Major die Bürgerschaft ermahnet, dass sie gute und nutzbare Werke vor der Stadt verfertigen und fleissig arbeiten sollen. Habe zu dem Ende solche Werke anzugeben, Waldau dahin abgefertiget gehabt. Verhoffentlich sie ihren Fleiss darin nicht sparen werden, weil selbige Bürgerschaft sehr willig zu sein mir gerühmet wird. Weil auch sie begehret, dass man ihnen etliche Reuter dahin schicken sollte, als habe ich von des Obersten Sperreuters seinen Reutern 100 dahin geordnet. Wegen der Werke, so vor Frankfurt sollen angeleget werden, zweifle ich, dass vor der Frankfurter ihrer Abgeordneten Wiederkunft vom Berlinischen Landtag, etwas damit vorgenommen werden könne, will aber ferner sie anzumahnen an mir nichts erwinden lassen, wie ich denn inmittelst an den Ingenieur zu Stettin, dass er nebenst einem Werkmeister anhero kommen solle, desswegen geschrieben habe. Welches E. K. M. ich unterthänigst nicht verhalten wollen, und thue hiemit E. K. M. etc. Datum Schaumburg den 22 Maji 1631.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Præsent Spandau d. 23 Maj anno 1631.

№ 670.

Extract

*eines vertraulichen Schreibens aus Sorau de dato am 31 Maji 1631 *.*

Insonders ehr. geliebter Herr Ohm! Sein Schreiben ist mir von Zeigern wohl eingehändiget, und hätte Ihm gern beförderlich sein wollen, dass Er herüber kommen können, weil es aber mit Examination der Boten ziemlich scharf besucht wird, habe ich meinen Knecht subordiniret, und das Schreiben an H. H. R. bringen lassen, welcher heute durch Unmuss verhindert, bei ehesten darauf antworten will. Er lässt sagen, dass er itzo sonsten nichts Schreibwürdiges habe, wollte es sonsten gerne communiciren. Man hat aber sonst Nachricht, dass über Montecuculi und Obr. Kehraus Volk dieser Tage Alt-Sächsisch und Jung-Wallensteinische Regiment bei Glogau aufm Thum und Steinwege einquartiret sind. Im Freistädtischen liegen die Götzischen und Sparrischen, zu Grünberg die Capuanischen, darunter Schönnigk Obr. Wachtmeister, zu Wartenberg und daherum das Schaffgutzische, zu Sprottau andere. Bisher hat man allzeit vorgeben, sie würden auf Crossen aufs neue. Jetzt saget man, sie wären allbereits aufgefordert, dem M. Tilly zuzuziehen. In Quartieren aber verspüret man noch keinen Aufbruch. Und weil dieser Örter dieses vermuthet wird, so ist gar genau Aufmerkung angestellet, solches bei Zeiten su erfahren, so etwas daran sein wird. Es ist auch von Montecuculi durch Obr.-Lt. Kehraus anhero verheischen, dafern über Verhoffen ein Marsch hierdurch gehen sollte, dass solches zuvor um Bestellung der Quartiere zu wissen gemacht werden solle. Ich befinde aus einem Schreiben, so ich aus Vollmacht eröffnet, das excidium mit Magdeburg wahr sei, jedoch etliche glauben es nicht um der contradictionen, so darinnen sich befinden, etliche darum nicht, dass noch heute Leute von Leipzig kommen, so solches ganz negiren. Unseres gewesenen Vaterlands status ist nunmehr deploratissimus, nachdem die Zeit hero über des armen Volks Gewissen genug geherrsehet worden, so ist es auch eine Zeit hero so voller Kriegsvolk, welches itzo über alle, beides über Bedränger und Bedrängte herrschet, wird niemand verschonet, es sei Bürgersmann oder Rathmann, so hat er das Haus alle voll, die lassen niemanden von mobilibus herausfolgen, die Weine, so nicht verschwendet, werden aufgeladen und ohne Entgeld nach Glogau geführet; das meiste Bür-

* Efter det ounderskrifna originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

gervolk isset allbereits mit den Soldaten. Meine Wirthschaft zu Kosel erhalte ich durch Gesinde. Sie halten sich ja daselbst vor den streiffenden Rotten noch bisher, Gott Lob, wie stark ihnen auch täglich zugesetzt wird. Gott helfe, dass sie sich erhalten. Aus den umliegenden Dörfern ist alles herum gewichen, denn Lötnitz, Buchholtzdorf, Schweidnitz, Cunzendorff und die andern ohne die Crossenschen Dörfer sind alle ausgeplündert; ist derer Orten allbereits ein totaler Ruin, bedarf keines Feindes. Gott dem H. erbarme es! etc.

P. S.

Gleich jetzo empfange ich Gewissheit, dass der Feind auf der Polnischen Seite von Glogau aus nach Züllichow marschiren, auch zwischen hier und Züllichow an unterschiedlichen Orten durch die Oder, weil selbe klein, gehen will. Wenn nun auf fünf Meilen Weges die Örter zu weitläufig, als wäre wohl nöthig. jedoch stelle ich dieses zu I. Ex. gnädigen Verordnungen und Belieben, dass derselbe Ort mit 100 Pferden und etwan 100 Musquetierern noch darzu besetzt werde, damit wir auf allen Fall einander entsetzen können. Datum Crossen den 25 Maji anno 1631.

Wendel von Blomsdorf.

№ 671.

Bref från General Tott till Öfversten L. Kagg *.

An Herrn Lars Kaggen, K. M. zu Schweden auch dero Reiche bestellten Obersten und Commendeuren in Anklam.

Wohledler, gestrenger, fester und mannhafter Herr Oberst, hochgeehrter werther Freund und Bruder! Ich habe aus etlichen Schreiben von Stralsund vernommen, wasmassen der Feind sich zwischen Schwan und Rostock versammlen, auch etliche Truppen von Magdeburg herunter in Mecklenburg kommen sollen, und (wie man nicht anders muthmassen kann) in Meinung, an Ribbnitz einen Anschlag zu haben und dasselbe zu überrumpeln, wo nicht gar sich des Tribbseeischen Passes wieder zu bemächtigen. Weil nun die Nothwendigkeit erfordert, ein wachendes Auge zu haben, wie allen besorglichen Dingen in der Zeit vorzukommen, und dann ich, wegen

* Efter en Copia uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

curirung meiner Schwachheit für diessmal persönlich dabei nichts zu thun vermag, daneben aber berichtet, dass mein Herr Bruder zu Anklam verblieben, und H. Obr. Drummond marschiret, als halte ich es für rathsam und ist wegen I. K. M. mein Befehl, dass der Herr Bruder sich angesichts in eigener Person erheben, alles Volk, so aus den Garnisonen Anklam, Demmin, Malchin, Friedland und andern Örtern immer zu entrathen, zusammenfordern, auch den Oberst-Lieutenant Peter Bruneman sammt seinen Völkern zu sich ziehen, sich mit einander nach Tribbsees begeben, und neben dem Tribseeischen insonderheit auf den Pass Divelsdorf, zwischen Greifswald und Demmin belegen, (durch welchen Ort allerwegen der Oberst Perusi mit den Rostockern, wie auch hiewieder die Rostocker mit ihm durch Schreiben und Posten ihre conversationes gehabt, auch allda wohl durchzudringen vermeinen möchten) wie denn Perusi etliche Schiffbrücken fertig haben soll, fleissig Acht geben wolle, dass gemelter Pass mit Ordnungen (?), Redouten und Besatzungen wohl versehen werde, damit nirgend des Orts Mangel gespüret werden möge. Ingleichen wolle mein Herr Bruder von dem Herrn Obersten-Lieutenant Pauli, dass er, wie die Nothwendigkeit erfordert, etliche von seinen Reutern zu sich nehmen, wie den Rittmeister Schmidt und andere Reuter, so zu Malchin und Waren logiren, inmassen ich dann nicht zweifle, dass ihm solches werde kund sein, avisiren, dass, im Fall sie sich daselbst nicht getrauen, sich nach Tribbsees retiriren müssen. Dieses und was sonsten zu E. K. M. Dienst und Nutzen gereichet, wird der Herr Bruder, seiner Discretion nach, in gute Acht zu nehmen nicht unterlassen, womit ich uns alleseits Gottes Schutz thue befehlen. Eilig Wolgast den 30 Maji anno 1631.

D. S. O.

F. Z. A.

Achatius Tott.

№ 698.

Bref från Commissarien Erik Andersson Trana till Fältmarskalken Horn *.

Välborne Herr Fältmarskalk!

E. H. näst min villige tjenst kan jag tjensteligen ej oförmält låta, det E. H:s skrifvelse, daterad den 21 Maj är mig från Stralsund i går hit skickad, deraf jag E. H:s mening, så nu som tillförene förnimmer, att alle trupper, såsom de från Sverige ankomma kunne, skole de »geråden» (*directe?*) dit upp till E. H. marschera, så alldenstund att H. K. M. allernådigast hafver befallt mig, till ända att förhålla mig vid denna orten, att när folket ankommer, de då måge finna här provision före sig, efter här i landsorten allestådes så slätt beställdt är, att man med hundrade pennor det ej beskrifva kan. Hade man med 3000 man gått för Greifswald och tagit det djefla näste sin kos, uti sådane goda lägenheter och goda occasioner, som härtill varit hafva, så hade landet häromkring och Anklam och alle de andra platser blifvit besådde, der nu för fiendens utfall alls ingen bonde törs visa sig ut på marken, hvarken omkring Anklam, här, Loitz, Grimmen eller på denna sidan om Stralsund. Hafva nu uppå kort tid efter hvartannat två gånger tagit bort både fä och folk på en liten half mil när staden Stralsund. Orsaken är, att inga ryttare kunna hållas, hvarken här, Anklam eller Stralsund för proviantslöso skuld. Hade General-öfversten öfver Cavalleriet, Herr Åke Tott, varit helbregda, så hade icke allenast landet kunnat blifva »fördedigat» (*försvarat*), utan och Greifswald länge kunnat blifvit attaqueradt. Nu samlar sig fienden stark mellan Schwan och Rostock, till att gå uppå Ribbenitz, Tribesees, och andre orter, som honom tjenlige äro, derigenom han sedan desto säkrare kan undsätta Greifswald, och kasta der flere ryttare inne, och hvarken här, Anklam, synnerligen Demmin, Loitz, Grimmen och Tribesees ingen förråd uppå spannemål är, der han så resolverar sig och befinner sig till 5000 eller 6000 stark, utaf par tusen hästar och till 3 eller 4000 till fot, så lärer han uppå min själ göra här en sådan mölja, som intet godt duger. Vore fördenskuld rådeligt, att man uti tid toge sakerne uti akt, och intet satte denne orten så uti säkerhet, att fienden icke kommer och öfverrumplar alltsammans, så att vi ej mera behålla än Stralsund, och illa är det. Vi hafve härtill ännu ej mera bekommit ifrån Stockholm än 30,000 svenske D:r kopparpenningar, och uti

* Efter original-brefvet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

ändan uppå April till Stralsund är ankommet ifrån Calmar något fläsk och smör, och nu, medan jag var der, 600 tunnor bröd ifrån Narfven, med en Bojort, som i höstas under Hapsal strandat hafver, och likväl, Gud ske lof, brödet bergadt är, ändock att skepparen Jochim Sass till Göran Berg 40 R:dr för böndernas omak och dagsverken hafver der gifva måst. Om nu något uti desse dagar kan vara ankommet till Stralsund, kan jag nu icke veta, efter i går inga bref dädan om mera aviser kom, än att fienden starkt församlar sig vid Rostock, som bemält är. Här kommo tidender och ifrån Peenemünde, att 8 våra skepp skulle vara der ankomne. Men det är intet annat än Jutens 2 stora örligsskepp, som äro i förrgår afton ankomne till Ruden, att med större reputation och allvar upptaga tullen. Nu ligga der 2 stora örligsskepp och 1 Galleya, samt 1 Bojort, och ett stenhus hafver han ock låtit bygga uppå Rudens holme. Der slipper ingen fram, vare sig Per eller Pål, utan de måste gifva tull, de Stralsundske så väl som alle andre, (fast om) änskönt köpmännen föra något till garnisonerne efter officerarnes beställningar och pass. När folket ifrån Sverige ankomma, hvilket förväntas, samt H. M. Drottningen om 8 dagar eller 14 till det högsta, skole de flux igenom dag och natt, så framt interim här i landsorten icke något hinder förefaller, eller annor ordre från H. K. M. eller E. H. hit kommer, dit fortskyndas. Gifve Gud att brödet från Ingermanland och Narfven måtte dertill och hit hinna.

Jag fick i går från Erik Larsson och Salvium sådane bref, att man icke en penning af dem hafver till att förvänta, invändandes, att allt är faulte, som till deras provision afordrat är. Den Fransyske gesandten skall väl göra gode förtröstningar och sändt sin son om penningarne till Frankrike, men ovisst hvad deruppå följer. Venetianerne och Holländarne hafva icke heller en penning ännu lefvererat, hvarken uti en eller annor mätto. Kopparen ifrån Sverige mycket mindre dit ut kommer, så att Erik Larsson skrifver sig fast omöjligt något göra kunna, förr än han händer emellan får; deröfver ock en god del af vexlar uppskjutne, så väl Herr Carl Banér, som Herr Sten Bjelkes, som ryktet går öfver 50 eller 60,000 R:dr vexlar, ändock han sjelf om sjelfva summans storlek uti sitt bref ej förmäler eller uttrycker, utaf hvilket E. H. gunstigast hafver att se och förnimma, hvad vi hafve dädanefter att förvänta, och hvad credit man uppå vexlarne hafva kan. Den alldrahögste Gud gifve, att hans nåde Kansleren uppå kornhandeln och licenterne oss med någon god summa snart undsätta kunde, vore rätt väl af nöden. Hvad Herr Carl Banér uti Stettin hos adelen och borgrarne göra kan, hafver E. H. utan tvifvel utaf honom sjelf väl förnummit, till hvil-

ken E. H:s skrifvelse om penningarne måste dirigeras, så länge jag härnere är. Jag glömde förmäla deruppe ibland annat fiendens intent, nemligen om han än intet kunde med magt något uträtta, så söker han till att förhindra oss skördetiden, uppå det att bönderne icke kunna komma till uppskära den litzla säden, som utsådd är, ej heller hö göra. Hvad garnisonerne anbelangar, så hafve E. H. af innelaggde förslag * att se huru starke de äro. Förrådet uppå orterne är rätt föga eller alls intet, förutan Stralsund, der ock mägta trögt är att uppfå några penningar. Landet är och blifver än mera öde, och crediten går alldeles omkull för oss. Befallandes E. H. härmed och alltid under den alldrahögstes beskydd. Af Wolgast den 30 Maj 1631.

E. H:s

T. W. T. A.

Erik Andersson Trana.

№ 673.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen **.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten Dienste jederzeit bereit. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass deroselben gnädigem Befehl zufolge ich mich heute allhero nach Freyenwalde verfüget habe, woselbst ich E. K. M. andern Befehl, dass ich wieder zurück nach meinem Quartier mich machen sollte, vor mir gefunden: will solchem zu unterthänigster Folge wieder zurückkehren, und was E. K. M. mir anbefohlen nach Mögligkeit verrichten. Wenn aber E. K. M. in gestrigem sowohl als heutigem Schreiben gnädigst gedenken, dass ich die Werke bei Cüstrin reassumiren und verfertigen lassen sollte, als will die Bauern vom Lande ich zu solcher Arbeit eilig dahin verschreiben. Weil es aber, ehe die Hülfe vom Lande heran käme, etwas langsam zugehen möchte, so wollte ich mit den Soldaten solche Arbeit gerne anfangen. Weil ich aber, wie E. K. M. selbsten gnädigst bewusst, nicht mehr als des Axel Lilje 120 Soldaten, so sonder das von der Brücken- und Ammunition-Wacht nicht wohl können gemisset werden, dazu gebrauchen kann,

---

* Detta förslag saknas.

** Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

und die andern Soldaten noch meist ungemustert, und dahero zu fürchten, wenn sie ohne Entgeld zur Arbeit sollten gehalten werden, dass sie haufenweis davon laufen, und also E. K. M. um die Soldaten kommen möchten, denn sie sonder dem nicht wohl zu halten, dass nicht täglich etliche davon laufen, als wollte ich (dafern ich E. K. M. gnädigsten Willen wüsste) möglichsten Fleiss anwenden, ob ich etwas Geld zu Cüstrin aufnehmen, und die nöthigsten Werke ihnen verdingen könnte. Worüber E. K. M. gnädigste Resolution ich unterthänigst erwarte. Was sonsten für Truppen bei Schaumburg sich bei mir befinden, haben E. K. M. aus beigefügtem Verzeichniss gnädigst zu ersehen. Mitzlaff belangend, vermeinet derselbige innerhalb weniger Tage eine Squadron mustern zu lassen, wenn nur die Mustergelder verhanden wären; sich benebenst beklagend, dass er in Richtung der andern Companie, so allerdings nicht zurecht kommen könnte, weil Erik Larsson mit den Werbgeldern ihn von Tag zu Tag aufhielte, und er und Salvius immerzu einer auf den andern es schiebe, dahero bitte, dass ich bei E. K. M. unterthänigst für ihn intercediren wollte, dass dieselben ein scharfes Schreiben an Erik Larsson und D. Salvium abgehen zu lassen, damit er solche Werbgelder schleunigst bekommen möchte, gnädigst geruhen wollte. Welches E. K. M. ich untherthänigst nicht verhalten wollen, und thue hiemit E. K. M. etc. Datum Freyenwalde den 4 Juni 1631,

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

Verzeichniss

der Truppen, so bei Schaumburg sich befinden:

Axel Lilje, so auf der Brücke und bei der Ammunition . .	120.
Oberst Mitzlaff	450.
Oberst Termo	352.
Oberst Ramsay ohne die Officierer	300.
Oberst Dönshoffs	240.
	1,502.

№ 674.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, gehorsamsten und pflichtschuldigsten Dienste jederzeit bereit. Und verhalte E. K. M. unterthänigst nicht, dass der Rittmeister Bornsdorf aus Crossen an mich geschrieben, und darin geavisiret, dass der Feind in Schlesien sich wiederum gestärket, und diesseit der Oder herabzugehen, sonder Zweifel unsere Quartiere im Züllchischen und Crossenschen zu ruiniren, entschlossen sein soll, wie denn jetzt diese Stunde von Capitein Fittinghoff, welcher nebst Kalkreuthern ihre Laufplätze in Züllchau genommen, ich avisiret werde, dass der Feind vor dreien Tagen mit 1000 Mann daselbst angekommen, und 2 Reduiten, so sie zu Verwahrung der Pässe über die Oder aufwerfen lassen, ihnen nebenst 30 Knechten abgenommen, und sie mit den Übrigen sich nach Schwibsen (Schwiebus?) retiriren müssen. Weil denn gewiss, dass des Feindes Schlesische Armee etwas tentiren werde, als habe ich solches E. K. M. dero gnädigsten Befehl zufolge unterthänigst avisiren sollen. Und weil ich sowohl wegen Bewahrung dieses Passes, als auch, weil ich noch wenig Volk beisammen habe, dem Feind der Örter nicht genugsam Widerstand thun kann, als habe ich Claes Diterichs Reutern, welche im Sternbergischen ihre Quartiere haben, die Ordre zugeschicket, dass sie ihre Sachen in guter Acht haben, und auf den Fall der Feind stark andringen wollte, sich nach Frankfurt oder Landsberg retiriren sollen. Crossen belangend, so ist selber Ort mit Volk ziemlich versehen, es will aber ihnen an Proviant mangeln, wie E. K. M. aus beigefügtem des Rittmeisters Bornsdorfs Schreiben gnädigst zu ersehen haben. Muss derowegen von den 200 Wispeln Roggen, welche ich zu Cüstrin aufgekaufet, ein 50 Wispel dahin schicken. Was sonsten der Commissarius Erik Andersson wegen des Feindes, so sich in Mecklenburg stärket und Greifswald zu entsetzen suchet, an mich schreibet, auch wie der General Tott den Entsatz zu verhindern, allda Anordnung gemachet, desgleichen was bemelter Commisarius wegen der Dänischen Örlogschiffe, die unter den Ruden sich geleget, meldet, haben E. K. M. aus den Beilagen gnädigst zu ersehen. Nachdem auch der Obrist-Lieutenant Wedel vor etlichen Wochen nach E. K. M. verreiset ist, und unterdess in seinem Abwesen in den Quartieren allerhand Unordnung vor-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1630).

läuft, auch vor seiner Ankunft zu keinen Diensten die Reuter gebracht werden können, als will E. K. M. ich unterthänigst ersuchet haben, dass sie gemeldetem Obr. Lt. allhero gnädigst abfertigen wollen, damit aller Unordnung vorgebauet, und die Reuter employiret werden können. Habe solches E. K. M. unterthänigst nicht verhalten wollen. Und thue hiemit E. K. M. etc. Datum Schaumburg den 7 Juni 1631.

E. K. M.

unterthänigster gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 675.

Bref från Öfversten Lars Kagg till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Konung och Herre!

E. K. M. låter jag uti all underdånighet förnimma, att jag hafver haft några poster uti Mecklenburg, att förnimma om fiendens församling. Så är ingen annan församling, än som var den 1 Juni uti Güstrow vid pass 500 hästar och 400 till fot, och hafva de haft två stycken hos sig, med hvilka de voro uti mening att intaga Malchin. Men när de förnummo, att E. K. M:ts folk församlas vid Tribesees, så förskingrade samma församling sig, och reste till Rostock och Wismar igen, så att nu intet ligger mera folk i Güstrow, än 2 companier Cuirassierer, 1 compani Crabater och 150 Musqueterare. Uti förledne Söndag hafver fienden plundrat 2 mil omkring Güstrow, och fört allt till Rostock, samt de stolar, som voro något gode uti slottet, hafva de ock bortfört till Rostock. I dag hafver jag efter General Tottens befallning utsändt Öfv. Lt. Pauli med 300 ryttare och 200 dragoner, till att försöka, om de kunde få kunskap om fienden. Och efter General-kommiss. Erik Anderson var uti Demmin, är jag dit förrest, af aftala med honom om folkets underhåll, att jag med detsamma ock kunde göra qvarter i Loitz. Efter E. K. M:ts befallning reste jag med detsamma hit. Hvad ammunition och stycken anbelangar, varder Kommissarien E. K. M. uti underdånighet aviserandes. Befallandes E. K. M. etc. Loitz den 7 Juni anno 1631.

E. K. M:ts

underdånige och tropligtige tjenare
så länge jag lefver

Lars Kagg.

---

* Efter original-brefvet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref år 1631).

№ 676.

Bref från Öfversten Lars Kagg till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

E. K. M. gifver jag uti underdånighet tillkänna, att Öfv.-Lt. Pauli, som jag utkommenderade till Güstrow den 7 dito, är nu igenkommen och berättar, att fienden är utur Güstrow marcherad den 6 och till Wismar och Bötzo (Bützow?). Och hafver han talat med borgerskapet der uti staden, att de skulle läsa porten upp, så hafva de svarat, att de det ville göra, om han ville besätta staden, och efter det att Öfv.-Lieutenanten intet hade så många Musqueter med sig och ammunition, som kunde behöfvas, hade han inte kunnat besatt staden. Och efter jag E. K. M:ts nådiga befallning hafver, att vara uti Loitz den 10 dito med folket, upprycker jag härifrån, som är den 9 dito. Men Malchin, som Öfversten Munroe, samt Damgarten och Ribbenitz, som Öfv.-Lieutenanten Kemnitz hafver sitt folk uti liggandes, så och 2 companier af mine dragoner, som ligga här i Tribesees, kan jag inte folk här af föreskrefne platser affoga, förr än jag vidare ordre af E. K. M. bekommandes varder. Befallandes E. K. M. härmed etc. Af Tribesees den 9 Juni 1631.

E. K. M:ts
underdånige och tropligtige tjenare
så länge jag lefver
Lars Kagg.

№ 677.

Memorial

*hvarefter begäres af Edle och Wälbördige Herr Herman Wrangel till Skokloster, Riddare, Sveriges Rikes Råd och Fältmarskalk, att han om militiens tillstånd uti Liff-, Ingerman- och Finland ransaka ville. Datum Dalehamn den 10 Juni anno 1631 **.*

1.

Alldenstund högeligen magt å ligger, att viss besked må vara om krigssakernes tillstånd uti Liff-, Ingerman- och Finland, och H.

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref år 1631).
** Riks-Arkivet. Riksens Råds Registratur, fol. 100.

K. M. vår allernådigste Herre och Konung genom sin skrifvelse af Berwalde den 22 Januari nästförledne oss till den ända nådigast hafver befallt, att Fältmarskalken skulle med öppet vattnet dit öfver affordras, så framt' ingen farlighet utur Dannemark syntes entstå, ty begäres, att Fältmarskalken sig nu straxt öfver åt Lifflland förfoga ville.

2.

Ditkommande ville Fältmarskalken granneligen öfverse, hvad folk, som uti garnisonerne äre förlaggde, huruledes de med gevär och annat tillbehör äro stofferade, om alle companier äro complette, såsom och om de regementer äro tillstädes, som dit äro förordnade, och hvad recreu är ditkommen, den han och uti lika måtto öfverse och mönstra ville.

3.

Sedan allt detta uti Lifflland förrättadt är, ville Fältmarskalken begifva sig åt Ingermanland och Finland, och der uti lika måtto öfverse, huru mycket krigsfolk, som ännu uti landet kunne vara hemma, och huruledes de med gevär äro försedde, samt afgången deraf, och hvad fel dermed kan vara, granneligen förnimma, och dem i lika måtto mönstra.

4.

Efter som och uppå detta nu väl hållne möte utaf Ständerne enhälligen är beslutet, att en utskrifning med det snaraste så i Finland som här uti Sverige anställas, ty ville och Fältmarskalken samma nyskrefne knektar mönstra och öfverse, så väl ock der några regementen icke vore complette, dem af bemälte knektar efter landskaper och förre ordningar uppfylla, och der något underslef i en eller annan måtto kunde vara inritadt, sådant uppå bästa sätt bota och corrigera.

5.

I lika måtto ville och Fältmarskalken förfara, huru befästningarne med allehanda munition och annan nödtorft äro försörjde.

6.

Isynnerhet ville Fältmarskalken, huru såsom med ett och annat förvetter, både K. M. och oss tidigt och ofta advisera, och mönsterrullorne så till H. K. M. som krigsrätten med det första tillsända, och sedan efter alla sakers väl förrättande sig åter hit igen öfver till Collegium med det snaraste begifva.

G. J. *C. C.* *G. B. O.* *C. H.* *G G.* *P. B.*
C. F. *I. Sp.* *H. W.*

№ 678.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. sind meinen unterthänigste, gehorsamsten pflichtschuldigsten Dienste jederzeit zuvor. Und verhalte ich E. K. M. unterthänigst nicht, dass weil ich nicht allein von der Züllichauschen Landschaft, sondern auch von den zu Crossen commandirenden Officierer zu öfters bin ersuchet worden, dass ich die Wachten an dem Züllichauschen Pass etwas verstärken möchte, damit selbiger und der Sternbergische Kreis möchten vor des Feindes excursiones geschützet werden, als habe ich den Major Fulden mit Sperreuters zwei Companien, welche im Lande Sternberg ihr Quartier gehabt, dahin zu ziehen Ordre gegeben, auch ihm geadjungiret den Capitain Kerner von Borgsdorfs Regiment mit 60 Mann. Weil aber bald auf diese gegebene Ordre ich geavisiret worden, dass Fütting und Kalkreuter an selbigem Pass etwas Volk verloren, und mit den Übrigen sich nach Schwibsen (Schwiebus?) retiriren müssen, da habe ich, absobald Major Fulden und obbemelten Capitain, weil der Kundschaft nach der Feind mit etlich tausend auf wäre, contremandiret, und Fulden nach Landsberg, Kerner aber nach Frankfurt sich zu retiriren anbefohlen. Weil aber sie, ehe diese Ordre ihnen zugekommen in Zülch gearriviret, und dass der Feind in selbige Stadt nicht gekommen, sondern sich stracks vom Pass wieder zurückgewendet, und der Ort noch unverdorben, gesehen, haben sie gut befunden, mir wegen selbigen Passes, ehe dass sie der bemelten Ordre folgeten, umständlichen Bericht zu thun. Ist also der Major Fulden selber, um fernere Ordre zu holen, auf der Post hier zu mir gekommen, und hat inmittelst den Rittmeister Kleist bei den Reutern zu Zülchau gelassen. Da er mir denn berichtet, dass selbiger Pass wohl sollte mit wenigem Volk können verwachtet, und gegen eine ziemliche Force geschützet werden.

Worauf ich geconsentiret, dass er sollte nebst Brossard den Pass besichtigen, und da sie denselben, wie gemelt befinden, seine Wachten da halten, und sich inmittelst um gute Kundschaft, damit, wenn sie vernehmen würden, dass der Feind den Pass nicht länger mit Parteien tentiren, sondern mit der Force attaquiren wollte, er alsdan zeitig nach Frankfurt oder Landsberg sich retiriren, und

nicht

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

nicht das Volk unnützlich hazardiren möge, habe ihn also stracks wieder zurück zu seinen Reutern abgefertiget. Wie er nun jenseit Crossen gestern gekommen, sind seine Reuter theils ihm auf der Flucht begegnet, und dass sie vom Feinde in Zülch überfallen wären berichtet. Wie es aber eigentlich zugegangen, ob nämlich die Wachten bei mehrgemerktem Pass nicht recht bestellet gewesen, oder wie etliche berichten, der Feind zwischen Crossen und Zülch über die Oder, weil in selbiger das Wasser gar kürzlich über eine Elle gefallen sein soll, durchgekommen, kann man noch nicht eigentlich wissen. Von Reutern ist Rittmeister Kleist und beinahe auch 100 gemeine Reuter noch gestern gemisset worden, ob aber sich mehr wieder finden werden, als auch ob der Capitain Kerner, welcher nicht in Zülch, sondern in einer Reduite am Pass gelegen, sich mit seinen Knechten nach Crossen oder sonst salviret habe, kann man noch nicht erfahren. Dieses ich E. K. M. schleunigst berichten sollen zu unterthäniger Hoffnung, E. K. M. werden diesen Schaden meiner faute und Versäumniss nicht zumessen, weil Alles, wie obbemelt, sich zugetragen hat. Sonsten haben auch E. K. M. aus beigefügten Bohnstorffs und Brossards Schreiben gnädigst zu ersehen, dass man denselben Tag, da dieses geschehen, von des Feindes Aufzug noch nichts gewusst. Jetzt aber wird für gewiss berichtet, dass der Feind mit der ganzen Armee, welche auf 7000 geschätzet wird, auf sei, und Crossen von beiden Seiten der Oder, welche derer Bericht nach, so daher kommen, jetzt so klein sein soll, dass man unter Crossen zu Fuss dadurch soll gehen können, attaquiren wolle. Schliesslich so habe ich den Major Fulden mit seinen übrigen Reutern nebenst den zwei Companien, so zu Friedeberg und Wollenberg gelegen, bei Landsberg selbigen Pass zu bewachten, nach Zandach verlegt, und dass er längs der Warte fleissig battiren solle, Ordre gegeben, welches E. K. M. ich unterthänigst nicht verhalten wollen. Und thue hiemit E. K. M. etc. Datum Schaumburg den 12 Juni anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 679.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König und Herr!

Wie ich E. K. M. durch dero secretarium Grubben mir angedeuteten Befehl, dass ich nämlich E. K. M. allhier zu Freienwalde den 13 dieses früh begegnen sollte, unterthänigst nachleben und am vergangenen Sonntag mich aufmachen wollen, kommen mir Advisen zu, dass des Feindes Schlesische Armee aufgebrochen und die Stadt Züllichau, sammt den Reutern, so darin gelegen, überfallen, auch nach Crossen im Anzuge sein solle. Wesshalben ich nöthig erachtet, dass ich meine Reise einstellte, bis dass man etwas Gewisses von des Feindes fernerem Dessein und Vorhaben vernehmen möchte, und auf alles Ordre gestellet hätte. Zudem haben mich auch Etliche, so des Weges von Berlin gekommen, berichtet, dass sie am Sontagsmorgen etliche Stunden nach einander hätten bei Berlin aus Stücken sehr schiessen gehöret, nicht wissend, was es bedeutet hätte. Derowegen ich denn so viel weniger meinen Posten verlassen dürfen, in Zweifel stehend, wie es zwischen E. K. M. und dem Churfürsten stünde. Inmittelst habe ich beides über Land nach Berlin als auch zu Wasser des Feindes Aufbruch und Vorhaben E. K. M. in Unterthänigkeit schriftlich advisiret. Nachdem aber hiesiges Amtschreibers Brief mir gestern um drei Uhr Nachmittags zu Schaumburg überreichet worden, und ich E. K. M. gnädigsten Willen, dass ich mich ungesäumt anhero aufmachen sollte, unterthänigst ferner vernommen, zudem von Frankfurt und Landsberg advisiret worden, dass man dero Orten wegen des Feindes nichts vernehme: als habe ich mich anhero stracks aufgemacht, und diese Nacht angelanget. Weil aber E. K. M. ich allhier nicht angetroffen, als habe ich bei so gestalten Sachen E. K. M. weiter zu folgen mich nicht unternehmen dürfen, sondern will hiemit E. K. M. unterthänigst gebeten haben, mir schriftliche Ordre wegen eines und des andern gnädigst zu schicken, insonderheit wie Crossen (an welchem der Feind, inhalt aller Kundschaften, sonder Zweifel sein Heil versuchen wird) füglich solle können entsetzet werden. Denn obwohl der Ort ziemlich stark besetzet, auch mit Ammunition zur Nothdurft versehen ist, auch mehr Ammunition und vivres von Frankfurt ich dahin abgeordnet: so wird dennoch ein schleuniger secours wohl

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1631).

nöthig sein, weil der Stadtgraben, auch die Oder selber unter der Stadt also ausgetrocknet sein sollen, dass man dadurch waten kann, und derowegen einer grossen Force nicht lange solle widerstehen können. Sonsten vermuthe ich, dass die beiden Preussischen Regimenter, welche den 6 dieses zu Rommelsburg gewesen, binnen wenig Tagen sollen bei Cüstrin ankommen können, und kann alsdann (das Fussvolk, so auf solchen Fall aus Frankfurt sicher kann genommen werden, mitgerechnet) wohl bei 4000 zu Fuss stark werden. Die Reuterei aber (weil ich nicht mehr als die Ostgöthische sammt Sperreuters geworbenen Reuter und meine Companie jezt zu gebrauchen habe) ist gegen des Feindes Cavallerie nicht proportioniret, sondern da ich nur 1000 Pferde von gemusterten Reutern könnte zu mir bekommen, und damit avanciren thäte, so wollte ich nebst göttlichem Beistand hoffen, dass der Feind (welcher über 7000 Mann von Niemand geschätzt wird) nicht lange sich unter Crossen amüsiren sollte. Ob nun E. K. M. H. Erich Soopen die Ordre gnädigst gegeben, dass er dieser Orten bleiben und auf den Nothfall sich mit mir conjungiren solle, solches werde ich, weil ich ihn zu mir beschieden, von ihm vernehmen. Dieses E. K. M. ich für diessmal in Unterthänigkeit unadvisiret nicht lassen sollen. Sobald mir auch mehr Nachricht vom Feinde zukommt, will E K. M. ich solches per posta weiter unterthänigst zu wissen thun. Sollte auch der Feind wiederum abgezogen und sich in seine vorigen Quartiere retiriret haben, will ich mich eilends zu E. K. M. aufmachen, weil ich wegen des Volks Unterhalt und anderer nothwendigen Sachen mit E. K. M. unterthänigst mich gerne bereden wollte. Inmittelst geruhen E. K. M. mir gnädigst berichten zu lassen, ob E. K. M. von I. Churf. Durchl. wegen der Festung Cüstrin so viel Versicherung haben, dass, wenn Crossen sollte müssen entsetzt werden, man die übrigen Stücke und Munition sollte können bei selber legen und also nicht nöthig haben, eine grosse Wacht desswegen zurückzulassen. Auch wird die Schiffbrücke, wie sie jezt ist, auf Schalen gebaut, nicht können wegen geringen Wassers höher hinauf kommen, sondern, wenn man einer Schiffbrücke sich gebrauchen wollte, so müsste man zusehen, dass man so viel Frankfurtische Kähne, als dazu nöthig, möchte können zusammen bringen. Hiermit E. K. M. etc. Datum Freyenwalde den 14 Juni anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster
Diener
Gustaf Horn.

In Crossen liegen von Taupadels Regiment, wie auch Hebrons Regiment 662 Mann zu Fuss und Bornsdorfs Companie Reuter.

Stücke sind da 2 dreipfündige eiserne, und 2 vierpfündige Cüstrinische, zu jeglichem Stück 50 Kugeln.

Pulver	7	Tonnen.
Lunten	4½	Schiffpf.
Musqueten-Kugeln . .	8	Kisten.

Noch sind vor zweien oder dreien Tagen 3 Tonnen Pulver sammt nach Proportion Kugeln und Lunten dahin von Frankfurt abgeordnet.

№ 680.

Bref från Fältmarskalken Åke Tott till Konungen *.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster, Gnädigster König und Herr!

Obwohl meine Schuldigkeit nicht anders erfordert, als dass E. K. M. ich den Verlauf der Greifswaldschen Attaquirung eher unterthänigst hätte avisiren sollen, so hab ich doch solches, bis etwas Gewisses ich davon berichten können, verbleiben lassen müssen:

Und verhält sich demnach dieselbe also: nachdem ich zur Vollbringung des mit den anderen Officierern unternommenen Anschlages den 10 Juni (weil wegen meiner Schwachheit nichts eher dabei geschehen können) etwa ein 40 Mann über den Fähren zu Wyk beim Kloster Eldena commandirt, welche auf der Kaiserl. Garnison in Greifswald Vieh, so sie des Orts in die Weide zu treiben gewohnet, Achtung geben, wie auch etliche Truppen Reuter, so sich auf Befehl in einer Buschada verborgen gehalten, sie entsetzen sollten, sind etliche Crabaten beneben Deutschen Reutern herausgefallen, und der Obrist Perusi mit einem Trupp Reutern darauf gefolget. Nachdem sich aber unsere Partei zu Fusse mit guter Ordre nach dem Wasser retirirt, etliche Schüsse auf einander gethan, sind alsbald unsere Reuter, so in der Buschada gehalten, ausgefallen, den Kaiserlichen den Pass abgeschnitten, und auf sie getroffen. Und ob sie sich wohl nach der Stadt zu retiriren vermeinet, so ist dennoch der Obrist Perusi beneben etlichen Officierern, Reutern und Soldaten erschossen, der Überrest durchs Wasser geschwommen und sich wiederum in die Stadt begeben, zu der Zeit aber keiner auf

* Efter conceptet bland Fältmarskalken Herr Åke Totts bref till Konungen; uti Riks-Arkivet.

unser Seiten geblieben, ohn allein dass etliche Pferde erschossen. Wenn sonst Capitain Cage, welchen ich auf diese Seite der Stadt commandirt, besser die Sache in Acht gehabt, hätte ihres Gebeins nicht davon kommen können. Nachdem nun Perusi todt gewesen, und ich dessfalls gewissen Bericht erlanget, hab ich nicht unterlassen, alsbald Ordre zu geben, dass der Obrist Kagge, welchem ich in meinem Abwesen das Commando aufgetragen, sich alsbald mit seinen Völkern vor der Stadt logiren sollte, welches auch vor dem Stralsundschen Thore geschehen, und in den Logiren, wie sie etwas für die Soldaten aufwerfen wollen, ist der Major und Obrister Hans Heinrichson mit einer Musquetenkugel durch das Haupt geschossen und alsfort todt geblieben. Hiernach den 12 Juni bin ich in der Person mit .... Mann von Wolgast aufgebrochen, und nur 40 Mann in der Garnison gelassen, auch etliche Reuter zu mir genommen, und haben uns vors Greifswaldsche Mühlenthor nahe an die Stadt gemachet, und die Nacht so viel möglich arbeiten lassen. Da aber der Feind vermerket, dass wir nicht stark genug, sie mit Ernst anzugreifen, sind sie den 13 Juni Vormittags zu Ross und Fuss ziemlich stark ausgefallen, die Unserigen (davon drei auf der Wahlstadt geblieben und etliche gequetschet) zwar aus den Werken geschlagen, aber wie ich sie mit der Cavallerie entsetzet, die Kaiserlichen hinwieder zurück nach der Stadt gejagt, dass sie kaum das Thor vor den Unserigen zukriegen können. Darauf ich denn ferner das Volk in guter Ordnung gehalten und tapfer aus den Stücken auf sie spielen lassen.

Als sie nun in der Stadt unsern Ernst verspüret, haben sie noch selbigen Tages einen Trompeter herausgeschicket, und ob ihnen ein accord widerfahren könnte sich erkundiget, wozu wir uns denn gestalten Sachen nach anerboten, welches sie auch amplectiret und einen gewissen accord einzugehen sich resolviret. Mit welcher Handlung denn, gnädigster König und Herr, selbiger Nachmittag wie auch der gestrige ganze Tag weggangen, bis endlich, durch Verleihung göttlicher Gnaden, heute Vormittag der accord geschlossen und vollzogen, wie E. K. M. aus beikommender Copei gnädigst zu vernehmen haben, und werden also die Kais. morgen früh um 5 Uhr ab- und wir dahero wieder hineinziehen.

Belebe denmach der unterthänigsten Hoffnung, E. K. M. werden nicht allein mit solchem accord allergnädigst friedlich sein, sondern auch meinen dabei angewandten Fleiss nicht anders als in allen Gnaden vermerken, mit unterthänigster Bitte, E. K. M. nach wie vor mein gnädigster König und Herr zu sein und zu verbleiben. Wie ich mich denn hingegen pflicht- und schuldig erkenne, E. K. M.

die Tage meines Lebens alle unterthänigsten Dienste, was denselben immer zu Ehr und Nutzen gereichen mag, zu leisten. E. K. M. dem Gnaden-Schutz Gottes zu beständiger Leibes-Gesundheit, und dann mich zu beharrlichen Kön. Hulden und Gnaden unterthänigst empfehlend. Datum im Feldlager vor Greifswald den 15 Juni 1631.

№ 681.

Bref från Fältmarskalken Åke Tott till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Gnädigster König und Herr!

E. K. M. gnädigstes Schreiben habe ich mit schuldiger Reverenz empfangen, daraus ich denn unterthänigst ersehen, was massen E. K. M. gnädigster Wille, dass sich alles Volk zwischen hier und Anklam versammlen sollte. Nun ist mir unbewusst, ob E. K. M. mein voriges Schreiben sub dato 15 hujus möge empfangen haben, darin ich denn vermeldet, dass die Kaiserlichen vermöge gewissen accords die Stadt Greifswald quittiren, und als gestern früh um 6 Uhr ab-und ich wieder hineinziehen sollten. Welches denn auch geschehen. Und wie ich nun die Stadt hinwieder occupiret, hab ich das meiste Fussvolk in ihre alten Quartiere und die Reuter nach Mecklenburg, dem Feind dasselbst Abbruch zu thun, zu marschiren befohlen, und ist solches alles gestern, ehe E. K. M. Schreiben mir heute zu Handen kommen, geschehen. Da nun E. K. M. gnädigster Wille wäre, dass dennoch das Volk sich præsentiren sollte, kann man dasselbe, wann ich dessen avisiret, in aller Eil wohl wieder beisammen kriegen. Wie stark wir allhier an Fussvolk und Reutern gewesen, haben E. K. M. aus einliegendem Vorschlag allergnädigst zu ersehen. Befehle E. K. M. dem Gnaden-Schutz Gottes. Datum Greifswald den 17 Juni 1631.

I. K. M.

unterthänigster gehorsamster Diener

Achatius Tott.

---

* Efter originalet till Konungen. (Har måhända aldrig blifvit expedieradt). Bland Fältmarskalken Åke Totts bref uti Riks-Arkivet.

Verzeichniss von den Reutern und Fussvolk, so allhie in der Belagrung vor Greifswald gewesen den 16 Juni.

General Compani	90.
Obrist Lieutenant Pauli	80.
Fittinghoff	100.
Konoffschi	80.
Schmidts Compani	120.
Felentz Compani	30.
Esslebens Companie	40.
Rinickenbergs Compani	20.
	610.
Mecklenburgische Reuter	150.
Mecklenburgische Soldaten	116.
Per Tullies	150.
Sittons	198.
Obrist Kaggens	400.
Dragoner	200.
Brunmans	286.
Kemnitz Squadron	120.
Von Stralsund:	
Hastfehrs	280.
Metstockes	
Spens	
Duwaldt	
Obr. Lessles	
Jürgen Jonssons	300.
Kniphusens	90.
	2,190.

№ 682.

Bref från sekreteraren L. Grubbe till Riks-Cantzleren **.

Välborne Nådige Herre, Herr Cantzler!

E. Nåde ser af min relation *** hvad här är passeradt. Och mer hafver jag intet att förmäla. K. M. är i går hädan uppryckt

* Bilaga till Fältmarskalken Åke Totts bref till Konung Gustaf Adolph, dat. Greifswald d. 17 Juni 1631. Originalet uti Riks-Arkivet.

** Efter originalet till Riks-Cantzleren; i Riks-Arkivet. (Oxenstj. Saml.).

*** Relationen dat. Stettin d. 22 Juni 1631; finnes bland de öfriga, pag. 748.

åt Spandau. K. M:ts intentioner, så vidt man af discourser och annat kan dijudicera, gå derhän, att K. M. måtte få en fast fot vid Elfven, och således förhindra fienden icke att komma i Mecklenburg. Sedan menar jag, K. M. ser till att belägra Rostock och Wissmar. Och så framt Churfurstarne af Saxen och Brandenburg och de andre evangeliska Ständerne sig icke annorledes med K. M. än härtill förbinda, så menar jag, att K. M. låter dem föra deras Tyska krig sjelfva det bästa de kunna, och kanske adsisterar dem med några 1000 man. Men K. M., så snart sjökanten kan vara säker, begifver Sig sjelf hem i landet igen. Hvartill mig tycker, att K. M. nu mera än förr inclinerar. Och på det fallet tror jag visst, att E. Nåde eller Pfaltzgrefven får commendemente här quar. Om det uppdrages E. Nåde, så menar jag, att Herr Gustaf Horn förordnas till Pryssen. Kommer Pfaltzgrefven hit, så blifver E. Nåde der qvar. Detta är så under tiden discurreradt. Men blifver intet visst deri resolveradt förr än E. Nåde kommer hit, det alla gode högeligen efterlängta. Ett hafver K. M. befallt mig E. Nåde föredraga: Det E. Nåde icke ville sända penningarne i små partier hit, utan heller så laga, att någor stor summa måtte komma tillika. Gud gifve, E. Nåde måtte snart komma sjelf med. E. Nåde vill jag härmed i Guds trogne beskydd tjenstligen hafva befallat. Af Stettin den 22 Junii 1631.

Herr Johan Skytte reser rättnu härifrån till E. Nåde; alle saker äro in integro och till E. Nåde remitterade, så att E. Nåde intet sker något præjudicium. När E. Nåde kommer hit, får E. Nåde om allt sjelf förnimma. E. Nådes bref hafva flitigt sökts att läsas. Men äre förbudne vordne af K. M. sjelf, och innehållet blef Herr Johan Skytte tämmeligen hårdt förhållet. Allt annat låter jag bestå till E. Nådes lyckliga ankomst och förblifver

E. N:s

ödmjuke trogne tjenare alltid

Lars Grubbe.

№ 688.

Bref från Commissarien Erik Andersson Trana till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. uppå det allernådigaste kan jag ej oförmält låta, det folket sättes här i land det mesta möjligt är och farkosterne tillräcka; kunde de 20 stycken från Anklam komma i dag hit, som jag i går borgmästare och råd tillskref, så vore mycket väl. Admiralen Ryning är sjelf i går ock dragen till Stralsund efter flere, efter hans skrifvelser hafve ingen frukt skaffat. Utaf H. M. Drottningen höres intet ännu; hoppas att H. M. är uti detta omilda vädret, der några skepp äro mastlöse ankomne, uti bättre behåll vid Calmare Sund, än här ute på redden. I natt var ett sådant grufveligt väder utaf donner, blixt och storm, att det är intet till säga utaf, i dag icke mindre utaf blåst och regn. Till lands ifrån Wolgast-sidan här vid Peenemünde äre i går ankomne 4 companier utaf Oxenstjernas, Nils Ribbings 2 companier, Anders Körnings 2 companier. Till sjöss äro gångne 1 companie utaf Oxenstjernas regemente. Utaf Körnings sqvadron 2 companier med Göstaf Sabell, och utaf Jöran Soops sqvadron 2 companier med Maj. Lasse Ericksson och Morgalli. De öfrige vänter man hit till lands. Folket är godt, men als inga kläder eller Commiss uti Sverige bekommit, derföre vore godt, att E. K. M. allernådigast läte behålla det kläde uti Stettin för desse Svenske, och Herr Johan von Sehwens kläde för Finnarne, ty jag vet, att de lära se ändå värre ut. Detta E. K. M. uti underdånighet tillkännagifvit och befaller etc. Af Peenemünde den 28 Juni 1631.

E. K. M:s
underdånige och hörsamme tjenare
medan jag lefver
Erich Anderson Trana.

Förslag på folket:

		Comp.
Dalekarlar	H. Åke Oxenstjernas . .	8.
Östgöthar och Småländningar . .	Erich Hands	8.
Westgöthar	Nils Ribbings	4.
Södermannländningar	Jöran Soops sqvadron . .	4.
Norrländningar	Anders Körnings . . .	4.
Westgöthar	Wilhelm von Salsborgs .	4.
		32.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige Tyske personers bref anno 1631).

№ 684.

Bref från Generalen Tott till Konungen*.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Gnädigster König und Herr!

E. K. M. verhalte ich unterthänigst, so viel den Zustand dieser Örter betrifft, hiemit nicht, dass, nachdem ich meinen Obrist-Lieutenant Pauli hiebevor mit der Cavallerie in Mecklenburg commandiret, derselbe die Kaiserlichen aus allen Örtern verjaget, und Bützow, Schwan und mehr Örter hiewieder occupiret und besetzet, zu derer mehrern Versicherung ich ihm dann so viel Fussvolk nebst Munition, Kraut und Loth zugeschicket, dass ich verhoffe, solche Plätze nächst göttlicher Verleihung wohl so lange zu mainteniren, bis ich, geliebt es Gott, selber werde zu ihm stossen, welches denn geschehen soll, sobald ich nur des Commissarii Erich Anderson Person mächtig werden kann, der denn erst gestern zu Wolgast wieder angelangt und daselbst nur I. K. M. meiner gnädigsten Königin und Frauen Ankunft erwartet, derer K. M. dann täglich und stündlich zu Wolgast vermuthet wird, zumalen mehrentheils Schiffe allschon unterm Ruden angekommen.

Sonst hat gemeldeter Obr.-Lt. vor wenig Tagen in Mecklenburg zwei Companien, als eine Companie Croaten und eine Comp. Cürassirer von den Kaiserlichen ein einem Dorfe bei Rostock eingefallen, dieselben fast ganz ruiniret, davon viel erschlagen, auch unter denselben der Deutsche Rittmeister geblieben; was Regiment und Namens habe ich noch nicht erfahren können, über 30 gefangen, und den Überrest ganz an Rostock zwischen die Stadt und Schlagbaum verfolget, darüber denn ein solch Schrecken in Rostock unter sie kommen, dass, wie man saget, der Mehrentheil der vornehmsten Officierer sammt ihrer Bagage sich nach Wismar retiriret.

Von I. F. G. dem Herzoge von Mecklenburg sind mir auch Schreiben zukommen, darinnen Sie mir anzeigen, dass I. F. G. wegen Mangel der Werbegelder noch selber in Person sobald nicht anhero gelangen können. Jedoch sind etliche dero Truppen 100 Mann vom Lohausischen Regiment, und etwa 150 von andern zu Fusse anhero kommen.

Schliesslich kann E. K. M. ich unterthänigst zu berichten nicht unterlassen, dass mir gestern Abend ein Schreiben vom Rittmeister Schmidt bekommen, welchen ich die nächst aus hiesiger Garnison abziehenden kaiserlichen Völker zu convoyiren commandiret. Der be-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

richtet, dass der Obrister Halle auf Commando des Herrn Generalen Baniers habe Ordre gehabt die Kaiserlichen alle niederzuhauen und zu plündern, welches auch geschehen ist; dazu denn Schmidt, als der Convoirer selbst, mit seinen Reutern die Hand hat angeleget, wie E. K. M. aus solch seinem Schreiben, welches zu dero gnädigstem mehrerm Nachsinnen copeilich unterthänigst hiemit thue übersenden. Weil ich nun nicht anders wohl præsumiren kann, es habe der H. Johan Banier solche Ordre von E. K. M. selber, oder habe es sonst durch erhebliche Ursachen thun lassen, welches er wird wissen zu verantworten, als habe ich die beiden kais. Capitaine, so allhie zu Geiseln noch geblieben, ehe und bevor von E. K. M. ich dessen Grund und dessfalls gnädigsten Bericht und Ordre erlangt (welches dass dieselbe ehest erfolgen möchte, ich in höchster Unterthänigkeit bitte) nicht dimittiren lassen wollen.

Da aber es ohne E. K. M. Befehl und Wissenschaft des H. Baniers vom Obr. Hallen durch Anleitung des Schmidts sollte angestiftet sein worden, bitte ich als E. K. M. geringsten Diener einer unterthänigst, Sie wollten nicht allein zur Erhaltung deroselbst eigener Hochheit und Kön. Respect, sondern auch zur Maintenirung meiner Ehr und Credit, so ich meinem Leben gleich schätze, auch gegebenen Parole, so auf E. K. M. Hochheit gegründet, es also gnädigst dirigiren, dass durch ernstliche Animadversion und Strafe, solche feindlichen Attentate puniret, damit der ganzen ehrbaren Welt kund und notorium werde, wer hieran schuldig oder unschuldig.

Was sonsten dieser Örter in künftig ferner vorfallen möchte, will E. K. M. ich solches meiner Schuldigkeit nach gehorsamst zu advertiren nicht unterlassen. Und thue E. K. M. hiemit etc. Datum Greifswald den 28 Juni anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, demüthigster Diener

Achatius Tott.

Præsent: Tangermünde d. 8 Julii anno 1631.

№ 685.

Bref från General-major A. Lesle till Riks-Cantzleren *.

Hochgeborener, gnädiger Herr!

Nächst Anerbietung meiner willigen Dienste, habe E. G. ich bei dieser Occasion nicht wollen unverhalten sein lassen, was massen von I. K. M. meinem allergnädigsten König und Herrn ich zu des Marquis von Hamiltons geworbenem Volke zum Sergeant-General-Major verordnet, und zur Beförderung solcher Expedition anhero abgefertiget, und nachdem ich den 18 Juni allhier angelanget, habe ich mich alsbald zu dem Marquis begeben, und mit demselben nach Inhalt meiner habenden Instruction communiciret, und befunden, dass er allbereits vor meiner Ankunft bei I. K. M. in Gross-Britanien es dahin gerichtet, dass selbige gegen meinen allergnädigsten König und Herrn wohl affectioniret, und mit demselben eine alliance aufzurichten einen legatum mit Namen Sir Hari Ween, Controleur von des Königs Hofe, in Kurzem abfertigen werden. Gestalt ich denn von I. K. M., zu welcher ich von dem Marquis geführet, selbsten vernommen, dass sie I. K. M. zu Schweden gute Assistenz und Hülfe nach Mögligkeit zu leisten Vorhabens sein, so habe ich auch von meinem allergnädigsten Könige und Herrn etliche Regimenter zur Stärkung des Marquis Armee zu werben Befehl gehabt, hierzu aber wegen Mangelung des Laufplatzes und Werbegelder nicht gelangen können. Denn ob ich zwar bei Erich Larsson solche Gelder aufzunehmen verhoffet, so habe ich doch derselben, weil er gleich damals nach Frankreich gereiset, nicht mächtig sein können, auch bei dem Marquis, solche Regimenter zu werben, nachdem er allbereits die Gelder, so er bei Handen gehabt, zur Werbung der 6000 Mann aufgewendet, und etlich Geld zum nothwendigen Unterhalt der Soldaten deputiret nicht erhalten können, derowegen ich solches, I. K. M. um Vermachung anderer Provision zur Fortsetzung der Werbung unterthänigst avisiret, auch hienebst, weil unter des Marquis geworbenen Regimentern der Mehrertheil junge ungeübte Leute sind, dieselben mit alten Truppen von dero Armee zu stärken, unterthänigst ersuchet, insonderheit weil der Marqnis, damit er desto sicherer gehen könne, solches gern sähe, und hochnöthig wäre; hierüber denn I. K. M. allergnädigste Resolution ich erwarte. Und ist sonsten nunmehr der Marquis Vorhabens, nächstkommenden 10 Monatestags Juli, nach-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

dem er hierzu mit aller Nothdurft sich gefasst gemachet, mit seinem Volke zu Schiffe zu gehen, und sich auf die Reise nach Deutschland zu begeben. Und hätte solches eher können ins Werk gesetzet werden, wofern nicht von etlichen gegen diese des Marquis vorhabende Intention und gemeinen Besten übel affectionirten Leuten, insonderheit dem Baron Ocheltey, so etliche Reden von dem Obristen Mackay gehöret, gleichsam des Marquis Intention nicht sein würde in Deutschland zu gehen, sondern durch solche Gelegenheit eine Rebellion in Schottland zu erregen, solches wäre verhindert worden. Denn nachdem der Marquis wegen seiner Werbung in Schottland verreiset, haben in dessen absenz Obgedachte die Opportunität ergriffen und denselben anfangs vor des Königes Schatzmeister, hernachmals vor dem König selbst desswegen fälschlich beschuldiget, und ist hierauf eben desselben Tages, als der Marquis wieder aus Schottland anhero gelanget, bei früher Tageszeit der Ocheltey vor des Königs und Königin Gemach kommen, plötzlich angeklopfet, und angedeutet, was massen sie anjetzo wegen Ankunft des Marquis in höchster Gefahr schwebten, und es eben hohe Zeit wäre der Sache zu remediren, sonsten sie keine Stunde mehr zu leben hätten, indem der Marquis den König, den Grafen und Gräfin von Rossbrugk, die Königin, und Grafen Dorset den Prinzen umzubringen entschlossen, und sollte solches, sobald der Marquis von London nach Grünwitz (Greenwich?), so in einer Stunde geschehen könnte, kommen würde, vorgenommen werden. Es hat aber der König zu dem Marquis ein besser Vertrauen gehabt, und nachdem er in einer halben Stunde hernach angekommen, denselben, wie vor diesem geschehen, gnädigst empfangen und erzählet, was in seiner Absenz vorgelaufen und wessen er beschuldiget worden. Hierauf der Marquis den König höchlich ersuchet, derselbe ihm den Favor erweisen und dem Verhör und examini der Ankläger selbst beiwohnen möchte, dieweil vermuthlich, dass unter dieser falschen Beschuldigung vornehme Zeugen durch Zuthun des Adels würden suborniret sein, und ohne des Königs Præsenz er hiedurch, jedoch unschuldiger Weise, in grosse Gefahr könnte gestürzet werden, welches der König zu thun bewilliget, und dem Marquis alle Tage, was im Rath vorgefallen, referiret, und demselben grössere Gnade, als zuvor geschehen, erwiesen und befohlen, dass er in des Königes Schlafkammer schlafen solle, damit jedermann zu spüren, dass er bei ihm in keinem Verdacht gehalten würde. Und hat der König nach eingenommenem Verhör befunden, dass der Ankläger Aussage gar nicht mit einander übereingestimmet, sondern sie sich selbsten contradiciret, bis endlich der Ocheltrey selbst gestehen müssen, dass all dassjenige, dess er den

Marquis beschuldiget, ein erdichtetes Werk sei; so hat auch der Obrister Mackay unter seiner Hand expresse bezeuget, dass ihm nicht anders wissend, denn dass der Marquis allezeit ein getreuer Patriot gewesen, und solche ausgesprengten Reden, gleichsam des Marquis Intention, wie obgedacht, nicht nach Deutschland zu gehen, sondern zur Erweckung einer Rebellion in Schottland angesehen, von den beiden Obristen Hamilton und David Ramsay vernommen hätte, dahero die accusation ihren Ursprung genommen, so aber nach gehaltenem Verhör unrichtig befunden worden. Und ist also der widerwärtigen machination durch des Marquis Unschuld und Vorsichtigkeit an des Tages Licht gebracht, und von ihnen umsonst tentiret worden, auch der Ocheltey desswegen in starken Arrest genommen, und hierüber eine grosse Strafe zu gewarten hat. Es ist auch von I. K. M. selbsten den letzten Tag im gehaltenen Rath dem Marquis dies Zeugniss gegeben, das er unschuldig und für einen getreuen Patrioten nebst allen denjenigen, so zu I. K. M. zu Schweden Diensten gehen werden, zu halten wäre, und hiebei befohlen, dass der Marquis seine Intention fortsetzen, und meinem allergnädigsten König und Herrn alle conditiones erfüllen sollte. Hiebei E. G. ich advertiren wollen, dass I. K. M. an Sir Thomam Roc einen getreuen Mann haben, welcher dasjenige, so meinem allergnädigsten König und Herrn zu Dienste gereichen kann, ihm hoch angelegen sein lässet, und hätten etliche, so I. K. M. wohl affectioniret, nichts liebers gesehen, als dass selbiger zum legato von dem König in Gross-Britanien zu I. K. M. zu reisen wäre deputiret worden. Dieweil es aber dahin gebracht, dass Sir Hari Ween, Controleur von des Königs Hofe, solches aufgetragen, als hat selbiger mit Mons. Elvisthon, so jüngst bei I. K. M. gewesen, und derselben dieses Orts getreue Dienste geleistet, unterschiedlich communiciret, und gedachter Elvisthon gegen ihn erwähnet, dass er von I. K. M. zu einem Agenten bestellet wäre; wofern nun I. K. M. (inmassen ich solches derselben unterthänigst zu verstehen gegeben) nach demselben, als dero bestelltem Diener bei dem legato zu fragen allergnädigst belieben würde, dürfte erwähnter Legat etwas anhero, so I. K. M. zuwiderlaufen möchte, anhero zu berichten Bedenken tragen, und leicht erachten können, dass solches von dem Elvisthon bald würde erfahren werden, dessen Dienste dann I. K. M., wofern von denselben ihm eine Vollmacht oder creditiv an den König in Gross-Britanien haltend, damit ihm desto mehr Glauben beizumessen, gegeben würde, nützlich zu gebrauchen hätte; und weil erwähnter Elvisthon bei dem König in Gross-Britanien in gutem Respect und vornehme Favoriten am Hofe hat, habe ich zu bitten, E. Gn. solches bei I. K. M. zu befördern

unbeschweret sein wolle, und wird Elvisthon solches gern auf sich nehmen, und alles fleissig verrichten. So ist auch sonsten ins gemein das Volk im Lande gegen I. K. M. dermassen affectionirt, dass es, was zu dero Assistenz zu thun ihm wird auferleget werden, hiezu sich willig wird erfinden lassen. Inmittelst werde ich, bis der Aufbruch von des Marquis geworbenem Volke erfolget, allhier verbleiben und mir ferner mögligstes Fleisses angelegen sein lassen, damit solche Expedition so viel möglich zu I. K. M. Dienste möge befördert werden. Es hat auch der Obrister Fahrbusch mit Herrn Friedrich Hamilton, so dem Marquis mit Freundschaft verwandt, accordiret, von beiden Regimentern eines zu werben, und werden ihnen angelegen sein lassen, damit sie beide Regimenter in England und Schottland fürderlichst zu I. K. M. Dienste aufbringen können, und ist gedachter Obrister Fahrbusch der Werbungsgelder von Amsterdam stündlich erwartend, inmittelst er nichts desto weniger die Werbung fortsetzen wird. Welches E. G. ich hiemit anfügen wollen, dero ich, nebst Empfehlung göttlicher Protection, zu dienen willig und geflissen. Datum London den 29 Juni anno 1631.

E. G.

Diener

A. Lesle.

Es ist auch der Obrister-Lieutenant Lessle allhier, welcher an dero von E. Gn. ihm aufgetragenen Werbung, weil er seiner Gelder aus Schottland nicht mächtig sein können, verhindert worden; dieweil er aber nunmehr bei seinen Freunden Geld aufgebracht, als verhoffet er in Kurzem sein Regiment complett zu machen, und bittet dienstlich E. Gn., ihn wegen angezogener Verhinderung entschuldiget zu halten, denn ihm herzlich leid, dass er wider seinen Willen allhier so lange aufgehalten.

№ 686.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. gnädigstes Schreiben sub dato den 26 Juni habe ich unterthänigst empfangen, vernehme daraus, dass E. K. M. mit dero Armee an die Elbe avanciren, derowegen mir gnädigst anbefohlen, dass ich die Truppen, so mir zugeordnet sind, schleunigst sammlen und zum Fortzuge fleissig ermahnen soll, damit die liniæ correspondentiæ der Havel und Spree wohl gemacht, auch der Feind nirgends einbrechen könne. Will derowegen zuförderst E. K. M. zu dero löblichem Dessein von dem Allmächtigen allen glücklichen Success in Unterthänigkeit treulichst angewünschet haben, daneben unterthänigst berichtend, dass aller Gefahr, so von des Feindes Schlesischer Armee zu befürchten, leichtlich sollte können vorgebauet werden, wenn nur die Reuterei bald könnte an die Hand gebracht werden. Alsdann ich auf E. K. M. gnädigstes Belieben geresolviret wäre, bei Crossen ein festes Lager zu formiren, welches dann (dem Bericht nach, auch wie ich aus der Landkarte ersehen kann) an dem Ort, da die Bober in die Oder fleusst, bequemlich kann geschlagen werden. Auch wenn man über die Oder sowohl als über die Bober Brücken schlagen liesse, könnte nicht allein das Fürstenthum Crossen und Züllichow von des Feindes Excursionen befreiet, sondern auch der Feind in seinen itzigen Quartieren sehr incommodirt werden; auch würde das Land zwischen der Bober und Neisse zu E. K. M. Armee Unterhalt dienen müssen, bevorab wenn man sich des Hauses Nauenburg, welches von Situation ziemlich fest sein soll, bemächtigte, ehe solches vom Feinde præoccupiret würde. Was aber ich für Hoffnung wegen der neugeworbenen Reuter mir mache, solches werden E. K. M. aus meinem vorigen Schreiben gnädigst zu vernehmen haben. Will doch an ernster Vermahnung und meinem Fleiss nichts erwinden lassen, habe auch E. K. M. gnädigste Schreiben ihnen alsobald zugeschicket. Was es fruchten wird, hat man zu vernehmen. Wenn dann, allergnädigster König und Herr, nicht allein E. K. M. in vergebliche Unkosten gebracht, sondern auch zu befürchten, dass viel sollte können verabsäumet werden, wenn die Armee länger allhie still liegen müsste und an Reutern

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

so stark nicht werden könnte, dass man damit avanciren dürfte, as, wäre sehr nöthig, dass E. K. M. an die Reuter, so aus Schweden und Finnland erwartet werden, gnädigsten Befehl ergehen liessen, dass selbige sich ungesäumt zu mir verfügen sollten. Habe zwar E. K. M. mir zu Neustadt geschehenem Befehl zufolge, dem General Totten, sowohl Herrn Carl Banér und Commissario Erich Anderson geavisiret, dass E. K. M. gnädigst befohlen, dass, sobald die Reuter glücklich herüber kommen, sie zu mir stossen sollten; besorge aber, dafern sie von E. K. M. desswegen keine schriftliche Ordre haben, dass sie langsam pariren möchten. Ferner will auch bei E. K. M. ich mich unterthänigst erkundiget haben, ob Sie es bei der Resolution gnädigst bewenden lassen, dass Caldenbach mit seinen alten Companien auch zu mir stossen, und Wedel hergegen mit seinen Reutern zu E. K. M. soll geschickt werden. Dienlich wäre es, wenn die Gemusterten und Ungemusterten überall entrelaciret würden, denn mit lauter Ungemusterten wenig auszurichten, wenn nicht andere daneben sind, mit welchen man solche in devoir halten könne. Vom Feinde habe ich keine andere Nachricht, als dass er in seinen Quartieren noch still liege, und auf ein 9 oder 10,000 Mann allbereit soll verstärket sein. Auf Kundschaft habe ich überall ausgeschickt. Was ich eigentlich vernehme, soll E. K. M. mit dem ehigsten unterthänigst avisiret werden. Überschicke inmittelst E. K. M. inliegende Relation, welche mir vom Rittmeister Bomsdorf jetzt zugesandt wird.

Schliesslich soll E. K. M. unterthänigst nicht bergen, dass der Herr von Zerotin gestern bei mir gewesen, vermeldend, dass E. K. M. ihm gnädigst anbefohlen, bei hiesiger Armee aufzuwarten und derowegen mich gebeten, dass ich bei E. K. M. unterthänigst sollicitiren wollte, damit ihm eine schriftliche Ordre, was seine Verrichtung hier sein soll, möchte ertheilt werden. Inmittelst will er sich bemühen, die Correspondentien in Schlesien fleissig zu halten. Hiermit E. K. M. etc. Datum Schaumburg den 29 Juni anno 1631.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 687.

Bref från Riks-Amiralen Carl Carlsson Gyldenhielm till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Såsom E. K. M. allernådigst af min underdånigste skrifvelse på redden under Gripswaldsön, daterad 25 Juni, utan tvifvel nu varder hafva förnummit, huru som skeppsflottan med krigsfolket här lyckeligen var anlangadt, men att Hennes M:t, min allernådigste Drottning uti tjockt och mörkt väder under Öland är utur flottan saknad med en god del andra skepp, hvilka jag då hvar timma förmodade. Så hafver jag då straxt andra dagen, när eljest de andra skeppen alla kommo an, och Hennes M:t likaväl icke var med i följe, straxt mig begifvit 27 Juni till sjöss med Äpplet, Apollo och Westervik, att söka efter Hennes K. M:t (dock krigsfolket mestadels af samma skepp till lands först utsatt, såsom ock de andra dertill förordnad) och fjerde dagen derefter hafva vi då funnit Hennes M:t i Calmaresund, derifrån åter Hennes M:t med 4 skepp är gången till segels, och lyckeligen (Gudi lof) resan fulländad och här väl ankommen, såsom E. K. M. af den andra vår, H. Claës Horns, H. Johan Sparres och min, samtlige underdånigste skrifvelse varder allernådigast vidare förnummit hafva, huru hela resan är aflupen.

Allernådigste Herre Konung! Såsom nu uti denna resa tvenne skepp, Stockholm sin fockemast och spröte med stora stången, och Mercurius sin stora mast och mesan genom en hastig iling och storm hafva förlorat, och till dess de blifva reparerade obrukelige äro vordne, så hafver jag, medan sommardagar ännu äro, dem straxt igen åt Sverige att förskicka med första vind i akt och mening, medan jag förnimmer, att icke här all tillbehör eljest kan bekommas dem att förfärdiga, förmodandes underdånigst, E. K. M:ts nådigste behag så vara. Uti min frånvaro hafver ock amiral Ryning befunnit Sceptor så läck, att han honom ock hafver måst hem åt Sverige sända. Alltså befinnes nu här på redden qvar af samma flotta: Äpplet, Kronan, Tre Kronor, Nyckeln, Nya Svärdet, Andromeda, Apollo, Westervik (hvilkes spröte ock är bräckt och duger icke mycket) och Fortuna (som af Herr Claës Horn köptes). Hvad som nu E. K. M. allernådigst behagar om dessa skepp mig befalla, är jag underdånigast med första förmodandes. Commendeurs derhos jemte mig äro: vice amiral Simon Styfert, Erich Jönsson, Söfring, Lars Bubb och andra capitainer.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1631).

Proviant är ännu för sjöfolket på tre veckor, och förmodas väl från Sverige skulle straxt något eftersändas, om väder och vind så foga vill och andra hinder icke infalla. Till att besätta skeppen och bevaka dem till vidare från E. K. M. besked, äro förordnade Westgöthar 4 companier af öfverste Ribbings Regemente.

Om någon tillrustning till sjöss eller land i Danmark hafver Fegræus skrifvit amiral Ryning till, att ingen är på färde mera än 10 skepp till att löpa på Elfven och förlossa de andra. Detta uti en hast E. K. M. att förnimma låta, hafver jag underdånigst ödmjukeligen icke skolat förhålla, önskandes af Gud den alldrahögste E. K. M. etc. Af Wolgast, Juli 10, anno 1631.

E. K. M:ts
underdånigste, ödmjuke och tropligtige tjenare till döden
Carl Carlson
Gyldenhielm.

Præsent: Werben den 15:e Julii anno 1631.

№ 688.

Bref från Riks-Råderne Claës Horn och Joh. Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Högborne Furste, nådige Herre!

Vi hafva vid denna gifna lägenhet nödigt eraktat, E. F. N. i tjenstvillighet om H. M:ts vår nådigste Dröttnings tillstånd, resa öfver sjön, och nu dess, Gudi ske lof, hit till Wolgast lyckeliga ankomst med dess förelöpande att advertera, och hvad H. M:ts konungsliga höga person anlangar, så är Gud högeligen till att tacka, som H. M. här till dags vid god helsa och sundhet nådeligen uppehållit och bevarat hafver. Hans Gudl. Allsmäckt. det värdigas länge continuera, och foga K. M. med lycka, helsa och hugnad med H. K. M. sin älskelige käre Herre och gemål, vår allernådigaste Konung, tillhopa, derefter H. M. hjerteligen längtar och vi ödmjukeligen troligen önska snart ske måtte. Sedan nu H. M. E. F. N. i skären, som var den 16 Juni, valedicerade och i Guds namn till segels gick, äro vi andre dagen om morgonen komne under Gottland. Den 18 fingo

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweibrückiana, bref till Johan Casimir).

vi Öland i sigtet, och gingo den dagen der utmed, den 19 emot aftonen fingo vi contrarie väder och en tjock dimma, så att vi af vädret i sjön från flottan skingrades; måste derföre sätta två mil innanför Christianopel, och medan stormen utur sydvest sig ökte, måste vi den 20 söka Calmaresund, der H. M. på Calmar tiden med längtan hitöfver tillbragte till den 27 emot aftonen; då fingo vi sydost igen, dermed vi gingo åter till sjöss. Den 28 loverade vi i contrarie väder, medan det var något handterligt. Men alldenstund det växte en hufvudstorm upp af Syd-Syd-Vest, måste vi både för H. M:ts som fruntimrets sjösjuka och svaghets skuld den 29 söka Calmaresund igen, och medan H. M. och fruntimret af sjögången voro något matt, och H. M. med något kunde både recreera sig och fördrifva tiden med (oansedt man med intet kunde H. M. för längtan hitöfver till H. K. M. contentera), resolverade H. M. den 3 Juli att resa in på Öland och logerade i Skogsby om natten; dagen derefter drog H. M. till Ottenby Ladugård, medan vädret var oss emot. Och på det man icke skulle äfventyra, eller med skeppen der under landet utstå någon fara, om de med en stark nordvest skulle hafva lupit till Grönhög, och der sätta att intaga H. M. igen, är H. M. den 5 Juli sent om aftonen ryckt derifrån, och den 6 om morgonen hastad till skeppen igen, medan vinden gick oss tillhanda. Äro så samma dagen med Ost-Syd-Ost, af amiralen med Äpplet, Apollo och Westervik convoierede, återgångne till sjöss igen, och den 7 med en stor storm, dock medväder komne under Bornholm, der vi till aftonen (efterdy vädret på den dagen gick till Söders) sätta måste, helst medan H. M. af sjögången sig något opasslig befann. Om aftonen gick vädret oss litet till viljes igen, dermed vi straxt ryckte ankar och gingo den natten med ett godt väder och vind hit öfver, och kommo, dess Gudi vare lofvad, med helsa och sundhet den 8 middagstid under Gripswalds-ön på redden, och efterdy det syntes att vilja storma, hastade H. M. desto mer i land, derföre vi ock aftonstid till Peenemünde drogo, der H. M. den natten på sin galleja logerade, och är H. M., dess Gudi ske lof, den 9 hujus hit till Wolgast lyckeligen ankommen, befinnandes sig vid god helsa och sundhet, dervid Gud allsmäktig H. M. ock nådeligen länge uppehålle, och med H. K. M:ts sin älskelige käre Herres och Gemåls, vår allernådigste Konungs, lyckliga ankomst snart hugneligen fröjde.

Nya tidender hos oss äro desse, att H. K. M. hafver vid Tangermünde slagit en bro öfver Elben, och med hela arméen ryckt deröfver in i Stift Magdeburg, der 3 eller 4 vackre städer intagit. Skall också hafva slagit fienden ett partie ryttare af. De Evangeliske skola ock hafva slagit i Hessen något af kejsarens folk bort,

som Pappenheim skulle hafva commenderat. Här refereras ock, att grefve Ernst skall vara med ett parti godt folk ryckt in i Pfalz; om det continuerar, gifver tiden. I Schlesien hafver fältmarskalken också haft en vacker victoria, i det han ett regemente kejserske ryttare, som voro Don Fernando di Capua 600 stark (sedan öfverste Bock i Cottbus omringad var) i Gröneborg den 4 ruinerat och mestadels ihjälslagit, deribland Öfv.-Lt. Schafelitzky nederhuggen, en ryttmästare, som är en grefve af Nachot, och andre officerare fångne, och godt byte bekommet, dädan generalen sedan till sine qvarter marscherad är.

Herr Åke Tott ligger här i Mecklenburg, vinnlägger sig (efter som han nu en god del folk tillhopa hafver, och, så framt han det allt får behålla, räknas till 9000 man stark) alldeles de kejserska utur Mecklenburg drifva, dertill den allsvåldige milde Gud sin milderika välsignelse och nåder mägtigt unne och förläne. Varder ock Herr Tott utan tvifvel i desse dagar något på Wismar eller Rostock tenterandes, Gud gifve till lyckö. Hafver ock härhos fått befallning af H. K. M. att hålla sig parat, H. K. M. att följa, der så behof gjordes. Af de Skottar, som Mackej skulle värfva, äro här 200 man ankomne; Hammeltons trupper äro ock i denne månad på Elben förväntandes. I går voro hertigens af Pommern gesandter här hos H. M., dess konungslige, lycklige ankomst att gratulera och deras tjenst præsentera. Ifrån kansleren höres ännu intet, förväntas dock likväl dageligen. In Italia skall ock nu freden ändteligen vara sluten. I Danmark säges ock allt i sin förra stillhet vara. Detta vi E. F. N. för denna gång ej hafve kunnat eller velat förhålla, befallandes härmed E. F. N. med samt dess högborne furstelige vårdnad Guds mägtige beskydd och beskärm till all stadigvarande välmågo och lifssundhets gode disposition, och oss i E. F. N:s nådige och vänlige favör ödmjukeligen och tjenstvilligen. Af Wolgast den 15 Juli anno 1631.

E. F. N:s

tjenstvillige och ödmjuke altid

Claës Horn. *Johan Sparrè.*
egen hand.

№ 689.

Bref från Residenten i Helsingör Joh. Fegræus till Riksens Råd *.

Högvälborne, nådige och gunstige herrar! E. E. N. N. och H. H. är min ödmjuke och undervillige tjenst alltid redebogen och öfverbödig, så länge jag lefver.

Nådige och gunstige herrar. Jag förmälte uti min sednaste tjenstvillige skrifvelse till E. E. N. N. och H. H. med posten, som för några få dagar sedan reste härifrån, huruledes jag hade kundskaper, att Marquis Hamiltons trupper voro både ur England och Skottland gångne till sjöss, och att mig vore aviser ur Hamburg tillkomne, de alleredo skulle vara uti Stift-Bremen arriverade. Nu äro bemälte Marquis Hamilton och General-majoren H. Alexander Lessle förledne Tisdags morgon här i Sundet ankomne med 40 väl munderade skepp, mesta delen konungens i England, och deruppå 7000 man Skottar och Engelske, förutan officerare, alltsammans vackert folk. Markgrefven sjelf är intet mycket ansenlig, men, såsom likt synes, en nykter och flitig herre, håller ett prägtigt hof, såsom någon furste göra kan, och i all ting mägta reputerlig. Samma dagen han kom hit, reste han till Fredriksborg att salutera konungen, som några få dagar tillförene var hemkommen, och offerera konungens bref i England, deruti han begärer, att konungen markgrefven såsom sin nästa och käraste frände uti dessa länder ock denne hans resa all courtoisie bevisa ville. När han samma afton kom tillbaka, sade han sig fuller vara en hop complimenter vederfaren, men hade likväl heller sett, att han hade sutit hemma på skeppet uti sin kajuta, än att han skulle hafva gjort sig det omaket och rest dit. Och oansedt han icke ville nämna någon orsak eller ock mycket tala derom, märkte jag likväl, att något hafver felat på respecten, den han synes mycket affectera. Och hvad mer, antingen uti discursen, den dock ringa var, eller uti tractamentet kunde vara förlupet, som han intet vill ut med och honom misshagar.

Orsakerne, hvarföre han icke efter H. K. M:ts ordre är med flottan gången på Wesern, och der någorstädes uti Stift-Bremen landstigit, äro som Gen.-maj. H. Lessle mig berättade: 1) Alldenstund det folket till häst och fot, som H. K. M. uti sitt capitulation hafver lofvat, skulle stöta till honom, när han kom på den tyske

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Residenten Johan Fegræus, daterat Helsingör 1630—1632).

sidan, var intet der, och ännu intet värfvadt: så höll han intet rådeligt, med sitt folk allena, som till en god del äro oexercerade, gå uti fiendens land, och der så godt som i hans qvarter debarquera, hvilket näppeligen ville aflöpa utan combat med fienden, den han med det oöfvade folket utan någon säker reträtt, icke understod sig till att göra, utan sade: hade han rytteriet och det andra folket, efter som capitulerat och afsagt var, skulle på hans sida intet hafva felats, utan han skulle hafva följt H. K. M:ts ordre efter. Lessle hade, som jag märker, befallning, att värfva samma rytteri och fotfolk i Holland; men penningarne hafve slagit honom hos Erich Larsson felt. 2) Hafver H. K. M., som både han sjelf och Lessle berättade, icke kostat på det fotfolket vapnen och ammunitionen icke en penning, utan han allena, hvilket komme honom intet långt ifrån tre tunnor guld att stå; derföre han intet ville hazardera folket, utan bringa dem an på tryggaste ort han kunde. Lessle sade sig fuller hafva begärt allenast 2 eller 3 regementer af honom, han ville dermed gå på Wesern, men han ville det ingaledes. 3) Begynnte dem fattas proviant, att de nödigt måste gå dit, de sig säkert proviantera kunde, det de här i Sundet ock hafva gjort. Och betygade Lessle nogsamt, att den resolutionen var honom mycket emot, kunde dock likväl intet ändra. Ehuru härom kan vara, så är dock likväl väl, att det folket kommer H. K. M. till undsättning. Lessle fick här en bojort, och gick dermed samma dag sin kos åt Stettin, och sedan per posta till H. K. M., att taga ordre. Flottan gick emedlertid under Peenemünde, der markgrefven vill låta sätta folket till lands, och dem fliteligen exercera låta. Hvart H. K. M. sedan vill hafva honom, vill han gå, dock så, att föra en armé allena. Den tvisten Markgrefven hade med Maquei och hans consort Okeltey, hafver hållit honom öfver 5 veckor uppe. Och är det fuller, som de mig berättade, en sak af stor importance, men af ringa fundament herkommen. Den tid Maquei var uti Stockholm, och Hamilton hade sine utskickade der, hafva de varit tillsammans, och ibland andra discurser hafva de begynnt tala, huruledes papisterne uti England taga öfverhanden, hvilka genom deras stämplingar och anhang turbera deras hela stat, och icke desto mindre så väl af konungen lidne vore. Dertill Hamiltons utskickade skall hafva svarat, det skulle intet långt blifva, förr än det skulle komma en annan, som snart skulle göra papisterne fötter, och dermed drack konung Jacobus skål, menande denne markgrefven Jacob Hamilton, med hvad mer sådane discurser, de uti deras drickesmål hafva kunnat haft. Detta hafver Maquei nu, sedan han kom till England, sagt denne Okeltey, som säges alla sina dagar hafva varit en orolig man. Han hafver begynnt göra det

väsendet stort, bragt det för konungen, och ändtligen velat persuadera konungen, han skulle låta taga denne markgrefven Hamilton vid hufvudet och låta förvara honom eller ock alldeles låta taga honom af daga. Hafver ock straxt han förnam Hamilton vara ankommen från Skottland, om en morgon bittida, medan konungen ändå låg, klappat an på kammaren, och rådt konungen, han skulle se sig väl före, Hamilton var för handen, han skulle göra det till saken hörer, eljest ginge spelet an med honom. Konungen lät sig ändå det intet angå, och ville icke tro Hamilton derom, utan då han kom, sade honom alltsammans, hvilken såsom den der hans ära och välfärd angick, begärde, saken måtte komma till förhör. Gaf sig ock godvillig, der konungen så täcktes, till fängsle så länge man finge förnimma hans endskylld, det konungen intet göra ville, utan lät straxt taga de andra och sätta dem fast. När det är kommet till förhör, vill han, som uti Stockholm skall hafva druckit konung Jacob Hamiltons skål, stå till ingen ting. Mackey kan icke heller bevisa honom något. Denne Okeltey hafver fuller hört några ord af Maquei om det talet i Stockholm, men straxt gjort der ett så stort förräderi utaf, och sökt efter Hamiltons förderf. Ehuru med dem vill gå, varder man förnimmandes. Maquei, om han slipper, skall han näppeligen töras i sine dagar till Skottland igen, utan är derigenom en ruinerad man.

Om konungens i England affection till H. K. M., min allernådigste Herre, och det gemena bästa, berättade Lessle, att han är mägta god, och sade, att innan få dagar är en gesandt förväntande derifrån till H. K. M., hvilken skall hafva uti befallning sluta en fullkomlig alliance med H. K. M. på sin Herres vägnar, och att det ännu komma några regementer ur England och Skottland efter, som ock till denne Hamiltons armé sig begifva skall.

Ifrån H. K. M., min allernådigste Herre och Konung, äro sedan förledne vecka inga tidender komne. Ur Mecklenburg berättas, att Rostock skall vara belägrat af begge Hertigarne af Mecklenburg och Generalen Herr Åke Tott. Detsamma confirmerar ock en borgare, som i dag ifrån Stralsund kommen är. Förmodar näst Guds nådiga tillhjelp, vi skole snart hafva gode tidender derifrån.

Här uti landet äro allting uti förre terminis, så att man snart ingenting hafver derom att skrifva. H. M. Konungen är för några få dagar sedan hemkommen ifrån Glückstadt. Man hade förmenat, han hade ärnat sig åt Norrige, men den resan är nu ändrad; det draga allenast tvenne af Riksens Råd, Jöns Juel och Christopher Ulfeldt dit. Konungen vill öfvermorgon sin kos åt Glückstadt igen. Den Hamburger-tvisten är nu mestadelen bilaggd; Konungen hafver

bekommit sine skepp igen. Men de Hamburger hafve intet velat leverera dem konungen, utan kejsarens gesandt, som dit sänd var, saken att biläggа. Och hafve uttryckeligen låtit sig märka, om icke kejsaren hade befallt dem, de skulle restituera skeppen, hade de det intet velat gjort. Det ena, som hafver varit amiral-skepp, är något illa farit, derföre Konungen hafver låtit värdera skadan, och vill de skola betala den igen, det de intet heller vaka (?). Konungens »tynnor» skola blifva liggande på Elben in signum dominii. De Hamburger skola sätta och stryka för Glückstadt, med hvad mer sådant jag icke kan skrifva om, förr än jag får sjelfva articulos compositionis, hvilka E.E N.N. och H.H. jag då straxt tillskicka skall. Detta E.E. N.N. och H.H. jag för denne resan ödmjukeligen icke vill hafva velat oförmält låta. Och vill E.E. N.N. och H.H. härmed och alltid under Guds den Högstes nådige protection till all önskelig välmåga, ödmjukeligen och tjensteligen hafva befallt. Datum Helsingör den 28 Juli anno 1631.

E.E. N.N. och H.H:s
ödmjuke och tjenstvillige tjenare
så länge jag lefver
Johan Fegræus.

№ 690.

Extract

aus des Herrn General Banér Schreiben seinem Bruder Herrn Carl vom 29 Juli 1631 *.

Zu neuer Zeitung kann ich meinem Herrn Bruder nicht verhalten, dass der General Tilly den 25 dieses sich zu unserm Feldlager allhier bei Werben gemacht, und sich ein Viertelweges von uns logieret, den andern Tag auch darauf 16 grobe Stücke pflanzen lassen, und damit die Stadt canoniret, aber wieder für rathsam befunden, noch selbigen Abend die Canonen wieder abführen zu lassen; den dritten Tag, vorgestern, sind I. K. M. wieder mit etlichen Schwedischen Truppen gegen des Feindes Lager auf ihre Wache zu Morgens frühe zugangen, selbige auch getrennt und geschlagen, und hat der General-Lieutenant Baudissin mit 600 von Småland und Finnländischen Pferden, 28 Cornet vom Feinde bis in ihr Lager hinein geja-

* Bland Riks-Cantzlerens Bref för år 1631 uti Riks-Arkivet.

get. Heute aber ist der Tilly mit der ganzen Armee ganz frühe aufgebrochen, sein Lager angezündet und wieder zurück marschiret. Welches ich meinem Herrn Bruder nicht verhalten wollen. Signatum im Feldlager bei Werben.

№ 691.

Bref från Riks-Rådet Joh. Sparre till Pfaltzgrefven Joh. Casimir*.

Högborne Furste, Nådige Herre!

Efter såsom mig här i Wolgast några bref ifrån H. K. M. min allernådigste Konung och Herres fältläger ankomne äro, och der ibland ett H. K. M:ts bref befunnet E. F. N. tillskrifvet vara, så hafver jag det till mig annammat och nu härjemte bifogadt E. F. N. i största tjenstaktighet velat tillsända, tjenstvilligen förmodandes, att E. F. N. låter sig denna min ödmjuke tjenst nådigst behaga. Hvad nya tidender här vankar, hafver jag ock icke velat underlåta E. F. N. att notificera, hvilka oss från K. M:ts läger aviseras, och äro, att fienden skulle den 26 Juli nästförleden vara kommen med sin hela armee på en fjerdingsväg när K. M:ts fältläger vid Werben 15000 till fot och 7000 hästar stark, och hafver den 27 låtit föra in emot K. M:ts läger 20 halfva cartower, sig der præsenterat och häftigt skjutit in på våra, menandes dermed H. K. M. kunna tvinga, lägret till att qvittera. Dock oansedt han några 100 skott inpå lägret gjorde, är dess Gudi ske lof, ingen skada skedd (dessemellan äro några skärmytslar begge parterne emellan gångne, som föga äro att skrifva om); är så fienden den dagen med litet uträttande ryckt tillbaka i sitt läger igen. Den 28 är K. M. ur sitt läger ryckt med 400 musqueterare, ech fått Öfv. Baudissin 400 Småländske och 400 Finske ryttare. Dermed gick K. M:t långs åt en graf på fiendens 1500 musqueterare och 500 hästar. Baudissin, sättandes in på fiendens rytteri, bragte det straxt i disordre och på flygten in på 6 companier deras egne Cuirassierer, hvilka och dermed kommo i oordning in på fotfolket, och således med största confusion in i deras eget läger förföljde. Och der som H. K. M. hade haft 3 eller 4 regementer ute med sig, hade K. M. visst med detsamma gånget fienden i lägret och kört honom derut. Våre Finnar och Svenske hafva hållit sig i denna occasion mägta väl, och, dess Gudi vare evinner-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweybrückiana, bref till Johan Casimir).

ligen prisad, ingen synnerlig skada skett, annan, än att Öfv.-Lt. Charberg skall vara skjuten igenom båda armarne. Baudissin hafver varit antastad af tvenne Crabater, den ene haft honom i kragen, den andra i armen, tänkandes med honom rycka fort, så har dock Gud hulpet honom, så att hans dräng hafver skjutit den ena Crabaten ihjäl, och den andra hafver Baudissin sjelf med egen hand stött värjan igenom. Dagen härefter, som var den 29 ejusdem, är fienden med stor disordre och confusion retirerat 5 mil tillbaka igen till Tangermünde, der han nu säges göra en bro öfver Elben. Hvad hans intention vara kan, gifver tiden. Han väntar fuller, som här säges, mera folk till sig af det, som hafver varit uti Italien. När det ankommer skall han ånnu en gång vilja tentera vårt läger och sin »heil» vidare söka. Vill förhoppas med Guds nådiga tillhjelp honom åter samma väg råka, som han tillförene, icke utan sin förlust, är nödgad blefven till att söka, helst medan H. M:ts läger skall vara mägta väl befästadt, och folket lefva i temmeligt contentament och friskt courage. H. K. M. är den 6 hujus ryckt till gamla Brandenburg, der allting i god ordre att ställa, medan man ännu icke veta kan fiendens desseiner, eller hvad han sig ytterligare företaga vill. Dit är ock Fältmarskalken Herr Gustaf Horn med sina trupper, som i Schlesien legat hafve, ankommen. Hvad vidare förelöpa kan, varder man utan tvifvel med det första förnimmandes. Gud den alldrahögste mildeligen felicitere alla H. K. M:ts heroiske förehafvanden, sitt gudomliga namn till pris och ära, sin högtbeänggstigade och beträngda Evangeliske församling till rättelse och försvar, samt H. K. M. till evigt beröm, och ändtelig till en säker frid och rolighet. Den 8 hujus ankommo hit till Wolgast till H. M. min nådigaste Drottning, H. M. att besöka, Hertiginnans af Croy och Churfurstens af Brandenburg söner, äro här till dato fördröjde, och utan tvifvel ännu en tid fördröjandes varde. Hvilket E. F. N. i ödmjukhet icke hafver kunnat förhålla. Och vill härmed och alltid E. F. N. med E. F. N:s älskelige Gemahlin, min nådiga Furstinna, och bägge E.E. F.F. N:sN:s högborne lifsarfvingar, samt hela det konungsliga huset Guds den alldrahögstes milderika protection till all högönskelig välgång och lifs gode disposition, och mig och de mine i E. F. N:s gunstige faveur ganska tjenstvilligen och ödmjukeligen hafva befallt. Datum Wolgast den 11 Augusti anno 1631.

E. F. N:s

tjenstvillige och ödmjuke
Johan Sparre
egen hand.

№ 692.

Bref från Riks-Råderne Claes Horn och Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir*.

Högborne Furste, nådige Herre!

Såsom E. F. N. af min, Johan Sparres, sednaste skrifvelse nådigast förnumme, huruledes Tilly med sin armee var kommen för E. K. M:ts, vår nådigste Konungs fältläger vid Werben, der ganska ringa uträttat och med största confusion, skada och nesa nödgad till Tangermünde sig att retirera, alltså vele vi ock nu E. F. N., hvad sedan förelupet är, och jag, Claes Horn, ifrån K. M:ts läger för aviser medbragt hafver, tjenstvilligen advetera. Sedan såsom nu Tilly till Tangermünde ankom, hafver han der ej heller kunnat länge logera, särdeles medan den orten så väl som i nejden der omkring, både af E. K. M:ts och hans egen soldatesca alldeles utödd var, så att han hvarken fourage eller vivres på sex mil när icke kunde nå, och der han än något tingade, vardt det straxt af våre attraperat och åternummit, hvaraf hans folk träffelig sjuknadt och bortdödt är, derföre han med sin hela armee (hvilken, som aviserne gå, ej mera än 16000 man är af de 20000 han sades vara stark till) dädan uppryckt är, och dermed gången upp i Thüringen till Mühlhausen (som förmenas), der till den ändan att ligga, med vaket öga tillse kunna göra Chur-Sachsen någon afbräck, förr än han sig med K. M. conjungerade, efter som han af Kejsaren och Bajerfürsten ordre och befallning deruppå bekommit hafver. Churfursten af Sachsen hafver haft tvenne bud till K. M., ett med en trumpetare, det andra med en ryttmästare, Fitzdum benämnd. Fitzdums värf är hållet secret. Hvad trumpetaren bragte, kunde jag, Claes Horn, ock icke få veta, medan han kom 3 eller 4 timmar sedan Konungen var uppryckt från Rathenow och till Alt-Brandenburg, hvilken jag ock straxt efter K. M. skyndade, efter som han mycket hastade till H. K. M.; dock visste berätta, att Churfursten samlade sina trupper tillhopa och begärde att conjungera sig med K. M. H. K. M:ts ändteliga resolution är, icke allenast näst Guds hjelp med mod och mandom möta och gå fienden på huden, utan ock, der trängde och det så nöden och lägenheten fordrade, leverera honom en fri fältslagt. Gud den alldrahögste mildeligen bevare H. K. M., facilitere alle H. K. M:ts loflige desseiner och dirigere alle saker till en önskelig utgång. Är alltså K. M. uppryckt utur sitt läger vid Werben den 14 hujus till

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweybrückiana, bref till Johan Casimir).

Rathenow, tagandes med sig 4 regementen ryttare till Fältmarskalkens armee, som nu en tid hafver legat vid Rathenow, hvilken och dagen efter K. M:ts afresande, som var den 15 dito, ryckte efter K. M:t åt Alt-Brandenburg, medan K. M. sinnader är, att slå sitt läger tre mil väg på andra sidan om Brandenburg, närmare Sachsen, att vara straxt för handen, Chur-Sachsen, der så trängde, avancera. General-Lieutenant Baudissin och Herr Teufel äro blefne med hela K. M:ts armee, uppå föreskrefne 4 regementer ryttare när, qvarliggandes i lägret vid Werben, förväntandes vidare ordre från K. M. Dock förmene vi, att de vid denna tiden skole vara uppryckte, uppå dem när, som i besättningen i staden Werben förblifva skole. Gud allsmäktig dem alla med sin mägtiga arm skydde och bevare. Om de Italienske trupperne, hvilka af fienden utspriddes vara 22000 stark, gå aviserne, att de väl skole hafva varit i marschen till att conjungera sig med Tilly, commenderade af Fürstenberg och Altringer; men ej heller mer än till 5000 man utmattadt, sjukt och ynkeligt folk. Hafva dock likväl desse commendeurs i Schwabiske och Frankiske kretsen ihopsamlat af de skingrade trupperne af förbemälte kretsens värfvade, sedan de sig Tilly accommoderat hafva så mycket, att de nu äro blefne 8000 starke. Hvilka, när de inpå den Mansfeldiske gränsen komne voro, hafva de fått återbud, efter som Konungen i Frankrike skall vara infallen i Lothringen 20 eller 30000 stark, och dit hän försände. Hvad vidare der kan förefalla gifver tiden. Hvad K. M:ts egen konungslige person anbelanger, så befinner sig K. M., dess Gudi vare evinnerligen prisad, vid högönskelig helsa och lifs gode disposition. Gud allsmäktig sådant länge mildeligen continuere. Krigsmagten (dess Gudi lof) är frisk och väl upp och till att fäkta mägta bastant. Gud den alldrahögste bevare henne, så härefter som härtill, för skadelige och smittosamme sjukdomar. Landtgrefven af Hessen ankom till K. M:ts läger den 8 dato, och reste derifrån dagen efter K. M:ts uppryckande. Den 15 hafver på nytt accorderat och alliancen slutit med K. M:t, sedan nu Hertig Wilhelm af Weimar är blifven affällig, och förmenar han sig, näst Gud, mycket godt vilja uträtta. Och ändock jag, Claes Horn, nogsamt hafver refuserat den Stralsundiske och dessa orters administration att vedertaga, hafver jag likväl till H. K. M:ts nådigaste vilja och begäran ändteligen måst bejaka och den mig påtaga, ärnar och mig med det första der hän att begifva, eftersom K. M:t mägta påskyndar, att Herr Sten till Stettin och Herr Carl Banér med första till H. K. M. komma måtte. Prinsen af Croy förreste den 14 hujus härifrån. Den Brandenburgiske är ännu qvar, och utan tvifvel en tid förblifvandes. Detta E. F. N. vi på det tjenstaktigaste ej hafve

velat förhålla. Befallandes härmed E. F. N., samt dess högborne, furstlige vårdnad Guds nåderika beskydd till all önskelig välmåga, ödmjukeligen. Datum Wolgast den 21 Augusti år 1631.

E. F. N:s
ödmjuke och tjenstvillige
Claes Horn. *Johan Sparre*
egen hand.

№ 693.

Extract af ett Bref från Generalen Joh. Banér *.

Dem Herrn B. kann ich hiemit nicht unvermeldet lassen, dass gestern Rittmeister Vitzthum von Chur-Sachsen anhero zu I. M:t kommen mit Bericht, dass Tilly wider den Churf. zu ziehen in Willens sei, und bereits mit seinem Volke zu Stassfurth angelanget, auch von daraus Gesandte zu I. Churf. Durchl. geschickt und zu wissen begehret, ob er noch bei dem Leipziger Tagschlnss zu verbleiben gesinnet, dafern nicht, sollte er sein Volk abdanken oder dem Kaiser zu Dienst employiren, sonsten ihm bald ein anderes soll gewiesen werden. Weil nun gedachter Churf. ihm nicht zu Willen, aber sich gegen ihn nicht bastant zu sein vermeinet, als suchet er assistens bei I. M:t, desswegen dieselbe gestern mit 5000 Reutern nach Wittenberg gezogen, und mich allhie mit dem Fussvolk gelassen, mit dem Verlass, da I. K. M:t vom Churf. schriftlige Versicherung bekommen, mich mit dem Volke allhie und dem Herrn Teufel mit dem, so sich noch zu Werben befindet, zu sich auch zu fordern, und dem Feind den Kopf zu bieten. Und berichtet erwähnter Rittmeister für gar gewiss, dass Chursachsen des Tilly Begehren, wie obgemeldet, nicht einzugehen resolviret sei. Da dem nun also, und I. M:t von ihm schriftlich versichert werden, verhoffe ich zu Gott, es soll sich alles ferner also fügen, dass I. M:t ihren Zweck im Kurzen mit der göttlichen Hülfe folgend erreichen werden. Und wird alsdann der Churf. zu Brandenburg auch das seinige dabei zu thun nicht unterlassen, massen er denn imgleichen etliche tausend Mann beisammen, so er I. M. zu gut und besten gern gebrauchen wird, sofern sich Sachsen also gut erklärt. Sign. Brandenb. den 21 Aug. 1631.

---

* Efter en bilaga uti Riks-Cantzlerens bref till Pfaltzgrefven Joh. Casimir, dat. Elbingen den 20 Sept. 1631. Riks-Arkivet.

P. S.

Jetzt kommt von I. M. Befehl, dass ich und der Obrist Teufel mit denen uns hinterlassenen Truppen zu I. M. stossen sollen, weil Chur-Sachsen nochmalen von I. M. assistens begehret, wegen das Tilly hart auf ihn dringet.

Johan Banér.

№ 694.

Bref från residenten Joh. Stallman till Konungen *.

Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. entfangen ingelegtes Advis unterm $\frac{29 \text{ Aug.}}{8 \text{ Sept.}}$, so mir erst diesen Mittag zukömmt und von der schriftlich beeidigten Person rühret: Es sind aber zwei Briefe, so an mich gehalten und gute Nachricht gehabt, vom Feinde aufgefangen, daraus aber der autor (so gleichwohl auch ein anderer gewesen) nicht erfahren worden. Benebenst dem Inschluss werd ich durch eigene Boten und Chiffern berichtet:

1. Graf v. Mansfeld bringe etliche tausend Mann von der Weser herauf;

2. Altringer sei mit etlichem Volke (das die Kaiserlichen auf 10,000 Mann rühmen) in der Grafschaft Hennenberg ankommen;

3. Bönningkhausen ist mit 5 Comp. zu Ross und 2 Comp. zu Fuss in Kalbe auf der Saale, lässt nachts Wacht halten auf einer Insul, da die Saale in die Elbe fleusst. Was in Barby und Aken vom Feinde kömmt, das verbleibt wenige Stunden da: also ist voriger Anschlag von 2 Regim. resolviret.

4. Dessau ist heimlich gewarnt, der Feind hab ein Auge darauf, und sei zu besorgen, er lege sich darin: Die Dessauischen aber nehmen sichs nicht an, sondern verschweigens. Die Umstände zeigen, dass es zweifelhaft, und vielleicht etwas anders gemeinet sei.

5. Pappenheim gehe mit 12,000 Mann hinunter nach der Havel.

6. Das Volk, so dem Feinde gedienet gehabt und gefangen worden, sei wohl in Acht zu nehmen, dass es nicht im Fall der Noth untreu werde.

Sonsten soll E. K. M. ich allerunterthänigst vermelden, dass alhier ganz keine Fuhr (weil die Pferde genommen), noch auch kein Brod oder Bier mehr zu bekommen: denn das Getreide folgt nicht

---

* **Efter originalet till Konungen; Riks-Arkivet: (Commissarien Stallmans bref 1630—31).**

von jenseit der Elbe, der Feind reitet auch bis auf die Elbe, dass nichts hiehin kommen kann. Hiesige Stadt bittet um Erleichterung und bedarf deroselbe höchlich: Das Viehstehlen nimmt überhand, der Soldat will fressen und saufen und ist ganz ungnügig: bedarf also höchlich, dass specificirt werde, womit ein jeder Officierer und Soldat an Futter und Mehl vergnügt sein solle, und dass dem Bürger frei stehe, solches oder die Lehnung ihm zu geben, und nichts weiter als ein servis, so auch seine determination habe. Wann E. K. M. hierin Ziel und Mass zu geben allergnädigst geliebte, so würde vielem Unwesen abgeholfen. Sonsten bittet die Bürgerschaft um Schwedische Garnison, als welche sich besser contentiren. Verbleibe hiemit

E. K. M.
allerunterthänigst pflichtschuldigster
treuer Knecht
Joh Stallman.

Zerbst d. 3 Sept. Mittags anno 1631.

№ 695.

Extract Schreibens aus dem Königlichen Lager unter Leipzig sub dato d. 8 Sept. 1631 *.

Den 2 Sept. geschah das schriftliche Verbündniss zwischen I. K. M. und Chur-Sachsen, dass sie für einen Mann stehen wollen bis zum Ende des Krieges; den 3 dito marschirte der König über die Brücke bei Wittenberg; den 5 Sept. stiess der König zu dem Churfürsten bei Düben, und untergab dem König seine Armee von etwa 16000 Mann; den 6 Sept. marschirten sie zugleich (Chur-Brandenburg in Gesellschaft) eine Meile nach Leipzig; den 7 dito geschah die Feldschlacht eine kleine Meile von Leipzig auf dem Wege gegen Wittenberg, da uns Tilly mit seiner Armee begegnete. Tilly war gesetzet mit seiner Armee effective auf 30000 Mann; wir mit dem Churfürstlichen Volk etwa etliche 30000 stark. Beide Bataillen hatten ein treffliches grosses Feld, und waren alle beide in longitudinem von einem Flügel zu dem andern eine grosse halbe Meile extendirt. Tilly fing am ersten an zu spielen mit seiner Artillerie gewaltig stark. Darüber geriethen unsere rechten Flügel mit

ihrem

* Efter en copia ibland Pfaltzgrefven Johan Casimirs papper uti den s. k.). Stegeborgska Samlingen uti Riks-Arkivet.

ihrem linken erst zum Treffen, und trafen sie dreimal, bis des Feindes Flügel inclinirte, darauf kam es auf die Flanken, welche etlichemal stark mit einander trafen, als der Feind weichen musste vor unserm rechten Flügel, und konnte unsere Fronten nicht beugen, fundirte er sich auf unsern linken Flügel, den die Sächsische Armee allein hielt. Die Sächsischen waren stracks zertrennet und nahm der grösste Theil alsbald nach der ersten charge das Reisaus, und gingen etliche Officierer mit ihren fliegenden Fahnen und laufenden Truppen durch, plünderten unsere und des Churfürsten Bagage und machten grosse Confusion, ja also auch dass der Churfürst selber mit 2 Cornetten per invia sich 2 Meilen Wegs bis Eilenburg salvirte, nicht wissend rechter, als die Schlacht wäre auf unserer Seiten ganz verloren, ja es hat sich Tilly fast dasselbe eingebildet; der mit dem Fürstenbergischen Regiment ging durch unseren Sächsischen Flügel hinter unsere Armee, und von hinten auf unsern rechten Flügel, ward aber von demselben empfangen, und eine viertel Meile Wegs per invia verjaget, und das Regiment zu Pferd meist erlegt. Unterdessen stand die ganze Sehwedische Armee wie eine Mauer, bis der Feind gegen den Sonnenniedergang sich endlich auf das Reisaus begeben. Die Wahlstadt lag gestern eine halbe Meile Wegs ganz in latum voller Todten, und Todten über Todten bis unter Leipzig; 28 Stücke nahmen wir dem Feind auf der Wahlstadt ab, gestern Morgen zählte ich auf 65 Fähnlein und Cornet, so der Feind gemisst; wenn sie alle geliefert sind, werden deren über 100; die Todten habe ich noch nich zählen können. Seine Infanterie ist ganz zerstöret, haben sich bei grossen Truppen, ja eine Truppe von 1000, bei uns untergestellet, das Holsteinische Regiment ganz niedergamacht, der Herzog von Holstein in einen Arm und Schenkel geschossen und gefangen, der General-Wachtmeister Schaumburg und der General-Wachtmeister Erwitte auf der Wahlstadt blieben; gefangen ist auch der General-Adjutant von Tilly. Der Herzog von Holstein berichtet, Tilly seie selber in die Schulter geschossen. Die Unserigen haben auch solche Victori theuer erkauft; Caldenbach, Herr Teufel, Bindthoff sind todt; Courville, Hall und Aderkas liegen noch halbtodt. Unsere Reuter-Truppen verfolgten den Feind desselben Abends bis unter die Mauern von Leipzig, die Nacht hat uns weiters verhindert. Heute frühe sind wir unter Leipzig gekommen, finden hier des Feindes ganzes Lager stehend mit allen Zelten und Paviljonen aufgespannet, alle seine Artillerie und Blockwagen nur mit einer Wagenburg umgeben, aber etliche tausend Wagen, und grossen Vorrath an Hühnern, Gänsen, Schafen und andern Sachen, mit sammt einer

vierekten Schanze aussen vor dem Lager, welches sie alles in grosser Confusion verlaufen. Unserer Cavallerie istein Theil gegen Halle, die andere auf der anderen Seite der Stadt hinaus, und verfolgt den Feind, bringen stündlich viele Gefangne und Beuten hinein. Hier liegt unsre ganze Infanterie vor Leipzig und rastet. Die Stadt und Castel hat der Feind zwei Tage vor unserer Ankunft mit Accord einbekommen, hält sie noch besetzet zur Sicherheit seiner Retraite. Der König könnte sie wohl in ein paar Stunden einnehmen, denn die Stadt nicht sonderlich fest, aber weil es eine Churfürstliche Stadt, und rühmlich sie vor dem Plündern zu retten, da die Unserigen sie mit Gewalt einnehmen, als wird sie der König dem Churfürsten selbst einzunehmen übergeben, und seinen Marsch vielleicht morgen ganz nach Halle nehmen, allda der König noch selbsten hin ist mit der Cavallerie, hat also der Tilly in etwa 5 Stunden (also lang währte die Schlacht) seine Reputation in dem verloren, dass man nunmehr siehet, dass Tilly auch eine Schlacht verlieren kann. Es ist eine Schlacht gewesen, dergleichen man vermeinet seithero der Christenheit niemals in Deutschland geschehen seie, von 60000 Combattanten, und so zwei alten und versuchten Generalen, und zwischen zwei Armeen, die alle beide inflati gewesen von continuirlichen Victorien, und dahero alle beide obstinate gestanden, und so pertinaciter gegen einander gefochten. Nun helfe Gott weiter. Datum den 8 Septembris 1631.

№ 696.

Bref från Adler Salvius till ett af Riksens Råd *.

Wälborne och stränge Herre, gunstige Patron och gynnare!

Näst min undervilliga tjenst, gifver jag E. S:t tillkänna, att sedan K. M:t i Julio af eget nådigt bevåg sände mig (juxta Secretariatum Status) Geheimer-Raths beställning, och befallte mig komma till sig per posta, hafver jag varit der uppe vid pass i 3 månader; hade så när alldeles blifvit der qvar i Kansliet, hvar icke nödtorften fordrat hade, att man ock här nere en armée formera skulle. Är

* Efter Originalet från Salvius till någon bland Riksens Råd. Riks-Arkivet bland Svenske mäns bref. Tryckt i Stockholms Magazin 5:te häftet 1781, pag. 319 o. f., men utan hvarken början eller slut.

alltså i dessa dagar hitkommen, och vill härefter mest wochentligen continuera med adviserande, enär jag icke nödvändigt resa måste. Beder E. S:t täckes endskylla mig så väl hos sig sjelf, som hos de högvälborne och stränge Herrar Riksens Råd samtligen, att jag så confus skrifver. Jag är embroullierad af myckenhet des affaires nu vid konventen och denna min nyliga hitkomst, att jag intet bättre skrifva kan. Chur-Sachsen belangande hafver han varit mycket betänksam och cunctabundus vid detta ärende, särdeles att conjungera sig med K. M:t, hafver hållit samma conjunction oförsvarlig, att inlåta sig med en främmande konung, som kommer ut hostis på den tyska botten, emot sin edsvurna kejsare, och hvad mer sådant är, och hade vi svåra sent bragt honom dertill, hvar icke Tilly hade mest pousserat honom. Saxo låg med 18000 man i sitt land, till fält. K. M:t låg vid Wittenberg med 22000 effective. Detta allt oaktadt föll honom Tilly in i landet, tog Merseburg med våld, plundrade Scheiditz, brände upp en hop byar, gick för Leipzig, tog både staden och slottet per accord in, och således forcerade Sachsen att läsa: *allas ögon lita till Dig Herre,* emot H. K. M:t. Alla man i vår egen armée dömde, att Tilly begick deri en stor faute; ty i den staden att hade kunnat bruka sine jesuitiske putser, sincererat Churfursten, strukit honom på »*råmpan*», ljugit honom full, och lofvat honom allt det han begärde, och således antingen aldeles dragit honom (såsom jaloux öfver K. M:ts progress och dess förutan inclinerande till kejsaren) på sin sida, eller åtminstone hållit honom dubium och in suspenso, legat honom sjelf på den ena sidan med sin armée, låtit K. M:t ligga på den andra, och Churfursten sjelf med sin egen armée midt i landet, och således cunctando låtit honom consumeras och enerveras. I den staden, säger jag, gick Tilly till och forcerade honom till att anropa K. M:t om hjelp och att verkeligen conjungera sina forces med H. K. M:t; men en part hålla det derföre, att Tilly hafver gjort det med flit, af den föraktlige (?) mening han hade om sin egen armée, att han kunde ingen slagtning förlora, och fördenskuld nödgat sig på Churfursten och lika som trugat honom till att conjungera sig med K. M:t, ut posset uno ictu delere utrumque. Men Gud, som i alla H. K. M:ts actioner och enkannerligen i detta sacro bello ögonskenligen och handgripligen spelar under H. K. M:ts vapen, lät uppenbarligen påskina, att han hafver ingen lust an der Stärke des Rosses, noch an jemandes Beine, utan allenast till dem, som honom rätt dyrka och en rättfärdig sak försvara. Ty oansedt Tilly hade en gammal, väl öfvad och bättre än vår beväpnad, så och af så många och continuerlige victorier, ja af 2 konungars debellation uppblåst armée under sig: oansedt han hade fördelaktigare

valstad än vi, efter som han kom om morgonen kl. 9 på valstaden och såg sig ut den beqvämaste han ville, och vi kommo intet förr än *Ett* slog eftermiddagen, och måste taga den platsen, sådan som han var, der fienden väntade oss: oansedt han hade först fördelen af oss (på vår högra flygel) af vädret, röken, och det förskräcklige mulldammet, som då var; oansedt Churfurstens armée, som oss vid vår venstra flygel bistå skulle, gick strax durch, och vi hade icke allenast ingen adsistence af henne, utan och mera confusion och skada, i det hon så väl våre, som Churfurstens egen bagage i *»uthrijtande»* (*flyckten*) ganz utplundrade; oansedt fienden fick alla Churfurstens stycken bort, och vände dem emot oss på vahlstaden: oansedt vid pass 75000 man slogos der med hvarannan i 5 runda klocketimmar och begge acies inclinerade nu hit nu dit: oansedt vi mistade de ståtlige öfverstarne Calenbach, Herr Teuffel, Hall (Courwille är fången strax i begynnelsen af fiendens rytteri) samt Öfverste-Lieutenanterne Adrikas och Damitz, med många andre ringare rättskaffens karlar; så var detta allt likvisst intet annat, än lika såsom ett prof på den konungsliga svenska arméens mandom, dermed Gud ville försöka, om han vore värd imperio orbis terrarum. Rifvet, slitet och smutsigt såg vårt folk ut, (af den continuerlige travaglie, de hafva utstått hela året) emot de försilfrade, förgyllte och fjäderbuskade kejserske. Små voro våre svenska och finska hästar emot de stora tyska hästarne. Intet stort utvärtes anseende bragte våra svenska bondedrängar på platsen emot de romarenäsige och snorrhättiske Tillyaner; men så billade de sig likvisst in, att de hade ock med continuerlige victorier gått mest hela Östersjön omkring, kört Moscum in extremam Sarmatiam, præsciberat leges Polono, och drifvit alla desamma Snushanarne, som stodo der för dem på platsen, allaredan tillförene, icke ur en eller två, utan alla de fasta platser i Rügen, Pommern, mesta Mecklenburg och hela Mark-Brandenburg voro, och hade fördenskuld så mycket ringare betänkande nu att gripa dem der an på platsen, hvarest de ingen mur om sig hade, utan allenast en liten jerntröja på lifvet, och derföre stodo de icke allenast som en mur emot deras fiende, utan ock gingo honom så tappert på huden att han måste ändteligen gifva vunnet. Togo honom icke allenast alla Chur-Sachsens stycken och fanor af igen, utan ock 28 stycken (så många hade hade han sjelf i battaglien) hans egna, samt 120 cornett och fahnor, nederlade till 7,600 man på vahlstaden (så många lät Chur-Sachsen, genom omliggande bönder, i 2 dagar begrafva) förföljde honom med hugg och slag på en väg bakom Leipzig, den andra bakom Merseburg, den tredje på andra sidan om Halle, förskingrade och förströdde hela

hans rytteri, och i grund ruinerade hela hans ståtelige och gamla infanteri, derpå han hafver sig så storligen förlåtit. Åtta öfverstar mistade han; Herr Schönberg, Generalvaktmästare, Herr Erft, General af Artilleriet, Fürstenberg (N.B. dubitatur), Hertig Adolph af Holstein, och Bomgart äro döde. Wangler, Coronino och Blanchart, med en stor hop Öfverste-Lieutenanter, Ryttmästare och Capitainer, fångna. Och mistade icke alenast fienden allt sitt fotfolk, utan K. M:t blef och sjelf stärkt dermed. Ty när vi gingo öfver bron vid Wittenberg, var K. M:t icke mer än 13000 till fot effective stark: men efter battaglien (oansedt vi hade ock nog folk förlorat, alltid till 2,100 man alls och alls) voro vi likvisst 18,000 man starke till fots, det allt kom af fiendens fotfolk, hvilket mest i förföljningen ertappades, i det papisterne blefvo mest nederhuggne eller fångade, och de evangeliske ställde sig sjelfvilligt under. Begge rullorne såg jag sjelf och tog afskrift deraf i Wittenberg före slagtningen, och i Halle efter battaglien. Men till häst voro vi 8,850 före battaglien och icke mer än 7,400 hästar starke efter battaglien. Ty våre ryttare drabbade mest, och kommo 12 våra bästa regementer knektar icke ens till att drabba; fienden kände fahnorna, efter de stodo midt i battaglien, skjöt fuller mycket i förstone med stycken ibland dem, men ville intet vidare der anlita. Hela battaglien hafver ingen bättre beskrifvit, än Herr Gustaf Horn som härhos följer *.

K. M:t disputerade in consilio med båda Churfurstarne två dagar före battaglien, när arméerne stötte tillhopa i Düben, att det var intet rådeligt således hazardera, icke allenast sitt lif och sin armée, utan och de; båda Churhattarne, ja hela den evangeliska staten i Tyskland och derutom, på en endaste spets af en fältslagt: mente man kunde fuller per diversionem draga fienden ur Churfurstendömet. Men när H. K. M:t hörde, att båda Churfurstarne stodo så fast på en battaglie (det K. M:t ock helst sjelf såg, höllt allenast obstat för allt eftertals skuld, och att få deras plenarie tillrådande), resolverade K. M:t ock i Guds namn till att slå. Efter slagtningen blef jag sänd ifrån Halle till Churfursten, att beställa några andra punkter, så ock fordra hans sammankomst med K. M:t (den ock derefter skedde i Halle, hvarest K. M:t och han drucko broderskap och stiftade all god förtrolighet, ja ock så vida, att han presenterade sig vilja troligen råda och hjelpa dertill, att K. M:t blefve den romerska kronan på hufvudet satt), befarade Churfursten i förstone, jag skulle i någon måtto reprochera honom, det hans armée höll

* Horns relation, som saknas vid Salvii original-bref i Riks-Arkivet, finnes aftryckt, efter hans original-uppsatts till Riks-Cantzleren, i Del. I, pag. 671.

sig så illa: men när K. M:t lät tacka honom, för det han hade så ifrigt rådt till denna slagtningen, och således gratulerade honom deröfver, var han mäkta glad. In summa: Gud hafver härigenom gjort mäktiga ting med oss. Jag var ock hos Churfursten, när Leipzig öfvergick, på K. M:ts vägnar, aldenstund K. M:t höllt de derinne voro för ett öfvervunnet och slaget folk, och alltså sina egna fångar. Wangler med sitt regemente svoro innelagde ed *, att intet tjena emot K. M:t i evighet och slapp dermed, efter de voro alla papister. Coronino, Blanckhart, Walmerode, fyra Öfverste-lieutenanter och de öfriga Ryttmästare och Capitainer blefvo der fångna. K. M:t förde fuller sitt infanteri i fiendens qvarter för Leipzig, strax morgonen efter slagtningen (och förföljde victorien alenast med cavaleriet), i hvilket läger alla paulun ännu stodo oppspände, med vagnborgen omkring lägret; till åtta dagars nödtorft i allahanda persedlar för vår armée fanns ock för oss i lägret. K. M:t lät ock fotfolket strax beränna staden, så att de allaredan voro in under muren och förvillkorade sig, innan ett par dagar intaga staden. Men efter det var en evangelisk och Churfurstens egen, dertill med en så berömd och nödig stad, för den marknad skuld, som der årligen hålles, så ville K. M:t intet låta storma honom, medan omöjeligt var, att då *»errättan»* (rädda honom) för plundrande, utan lät Churfursten sjelf så mycket participera af äran, att han berännde honom, med sitt öfriga folk, och fick honom in per accordo.

I Halle delibererades sedan, hvad man vidare skulle göra, och var fuller Churfurstens Råds mening, att K. M:t skulle gått mot den Tieffenbachiske arméen åt Schlesien och således mot kejsarens arfländer, mot hvilken K. M:t, mer än mot riket, hade till att prætendera: och Churfursten skulle gå in åt riket. K. M:t kunde fuller ock haft rationes dertill för Pohlens vicinitet och Oderns beqvämhet, så väl som ock att gå hit, i Neder-Sachsiske kretsen, hvilken närmast gränsar med Östersjön och således med Sverige och hafver likvisst fienden ännu sina garnisoner derinne, i Wismar, Dömitz, Stade, Magdeburg, Wolfenbüttel och några platser vid Wesern, Hameln, Nienburg etc. Men efter K. M:ts armée och præsentia fordrades der största faran syntes, nemligen i riket, hvarest Tilly, Altringer, Fugger, Merode, Ossa, Pfaltzburg sig samlade på nytt igen, efter der uppe är ock totalverket och här nere allenast ett particular, som dock fuller följer totum efter: vardt för rådeligast ansedt, att Churfurstens armée skulle gå genom Lausitz mot den Schlesiske, och K. M:t mot den största arméen in åt riket; och att man här nere och annorstädes flere arméer formera skulle; blifver alltså Herr

* Fattas i originalet.

Gustaf Horn Landtgrefvens af Hessen General, Herr Johan Banér med Hamiltons och flere truppar går i Brunnswicker land (der han hafver allaredan beränt Magdeburg). Totten blifver här nere i Mecklenburg, hvarest jag nu arbetar, att desse ständerne ock måge undergifva honom sina trupper till 5000 man, så väntar jag 6000 utur Holland under Ferens eller Ehrenreutter; item till 8000 ur England, under Craffert, Forbes, Macquais och Lambermont; imedlertid blocqueras nu Wismar och Dömitz och K. M:t gick sjelf upp i riket. H. M:t ärnade fuller hafva sitt vintermagazin i Erfurt och fordra H. M:t Drottningen ock dit, hafver ock der satt Hertig Wilhelm af Weimar till Ståthållare, och adjungerat honom D. Steinberg till Krigs-Råd, hvilka der formera en armée af de Thüringiske medel af 10000 man till nyåret. Men efter H. K. M:t går allt så lyckeligen, dess Gud ske lof, i hand der uppe, att H. K. M:t hafver nu hela Frankenland under sin devotion, Landtgrefven hafver nu ock fått in Minden af Paderborn, Churfursten eller Arnimb hafver nu ock jagat de kejserske in åt Böhmen, tviflar jag, om K. M:t stannar i vinter i Erfurt.

Ehuru oss nu går, så hafva vi näst Gud den trösten, att fastän en armée (det dock Gud förbjude) lede något nederlag, så vore ändå 4 eller 5 att retirera sig uppå. Gud stå oss bi för Sitt heliga namns skuld, under hvilkens Gudommeliga protection jag E. S:t och i E. S:ts gamla ynnest och patrocinio mig ganska undertjenst-villigt härmed befaller. Af Hamburg den 24 October anno 1631.

E. S:t
till tjenst och ära städse beredvillige
J. A. Salvius.

I mitt nederresande från K. M:t hade jag commission af H. K. M:t att fullborda alliancen med Chur-Brandenburg; men efter jag icke fick vara hos Churfursten mer än 8 dagar, hann jag det intet fullborda den gången; utan resor kanske efter en månad hit upp igen. Jag justerade ock alliancen (i vägen) med hertigarne af Mecklenburg, och var vid Rostocks öfvergifning, dess accord jag och härhos skickar *. Af de andra bilagorne varde E. S:t allt vidare seendes.

* Fattas i originalet.

№ 697.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Rikskansleren *.

Välborne nådige Herre!

Jag hafver på någon tid intet skrifvit E. N. till, somt derföre att intet synnerligit med mitt vett hafver passerat, somt att E. N. vi stundeligen hafve förväntat, somt ock att månge äro reste dit åt och till E. N., som om allt bättre hafve kunnat referera, än jag skrifva. Nu kan jag icke förbigå att mentionera K. M:ts lyckliga progress. Ty sedan H. M. är ryckt ifrån Würtzburg (hvarest H. M. fältmarskalken med 4 eller 5000 knektar och till 2000 eller 1500 hästar till Biskopsdömets defension lemnat har) hafver H. M. lyckeligen eröfrat Miltenburg, Aschaffenburg och Steinheim, alle vid Main belägne och af kejserskt folk besatte. Sedan är H. M. med denna staden således förenad mundteligen, att passen och repassen skall stå K. M. och ingen annan öppen. Och rådet, borgerskapet, samt soldatesquen förobligera sig redeligen, att maintenera staden mot alla andra. Och att K. M. till vidare säkerhet lemnar garnison uti Saxenhausen af 6 eller 800 man. Detta är så mundtligen afskedat, och deruppå K. M. rättnu marcherad härigenom. När någor rätt accord slutes, tviflar jag icke att den blifver E. N. ur tyska Cansliet communicerad. Nu går K. M. i dag till Höchst, det att attaquera. Dädan söker man Rhein att conjungera med denne strömmen. Emedlertid åstundar K. M. högt, att E. N. måtte snart komma hit. Derom mig ock är befallning gifven E. N. i K. M:ts namn att skrifva. Derhos hafver högstbemälte H. M. befallt i samma bref att bedja, det E. N. ville drifva uppå, att alla värfningar dernere måtte med flit fortsättas, och isynnerhet att E. N. ville assistera Herr Johan Banér till hans armée med 20 eller 30,000 R:dr, på det han desto bättre måtte komma med sin värfning och complettering tillrätta, och kunna både effectuera den intention honom är befalld, att bemägtiga sig Magdeburg och rensa Braunswig, såsom ock att secundera H. M., hvilket H. M. ock begärer, att Herr Johan nu göra ville, så framt det är visst, hvad här utspränges, att han hafver haft lycka att förskingra fiendens trupper der nere och sig dermed förstärkt. Desse brefven skulle nu straxt i K. M:ts namn afgå. Men efter K. M. är fort passerad utan dröjsmål i staden, och posten måste afgå innan brefven blifva färdiga, så hafver E. N. jag detta nödigt aktat förut att avisera.

* Efter originalet till Riks-kansleren i Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

Fiendens contenance måste vara mägta turberad. Hans starkaste folk följer Tilly vid Nürnberg; deras skäl synes vara att afhålla K. M. från Würtemberg. Nu skola de ej veta hvart de vilja. Spaniske trupperne sägas vara förhanden, och en del redo i Maintz, hvilken Churfurste ännu intet vidare sig accommoderar, än det han säges vilja interponera sig till att göra frid, derom Landtgrefven af Darmstadt K. M. nyligen hafver tillskrifvit. Så mycket mig är kändt refererar jag; particularia lemnar jag dem, som sådant hafva under händerne. Och beder E. N. på det undertjenstligste, att jag måtte hos E. N. (såsom min endaste patron, der jag af mine ovänner och ingen min faute annorstädes är öfverväldet) blifva ursägtad, så framt E. N. icke får om allt så utförlig relation, som sig borde. E. N. hoppas och beder jag, att blifva min nådige herre, som jag alltid skall vara förbunden att vara

E. N:s

ödmjuke och trogne tjenare

Lars Grubbe.

Frankfurt am Main d. 17 November 1631.

№ 698.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König etc.

E. K. M. habe ich d. 18 hujus aus Mergenthal wegen selbiger Stadt und Schlosses Eroberung unterthänigst avisirt, auch in selbigem Schreiben unterthänigst vermeldet, dass weil ich die Windsheimer durch Persuasion der Nürnbergischen und mehrern dahin disponirt befunden, dass sie selber E. K. M. Garnison einzunehmen gewünschet und heimlich begehret, hatte ich den Obristen-Lieutenant Herrn von Zerotin mit etlichen 100 Musquetirern und der Hälfte von Kochtitzky's Regiment dahinaus geschickt; wie es auch allda abgelaufen, haben E. K. M. aus beigefügtem Schreiben Lit. A. gnädigst zu ersehen. Selbst aber wäre ich auf Persuasion des Obristen Schabe-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (bland åtskilliga personers bref ur Tyskland 1630). Brefvets slut och datum fattas, men med en annan stil står skrifvet i slutet af 4:e sidan: »Herr Fältmarskalkens samt borgmästarens Acter i Heilbron d. 25 December». Tillhör året 1631.

litzky, Graf Crafften von Hollach und anderer Cavalliere mehr hieher nach Heilbronn mit Sperreuters, Witzlebens und H. Kochtitzkys übrigen Leuten, nebst 600 Musquetierern und Dragonern gerücket, auf selbige Stadt einen Versuch zu thun. Und obwohl obbemeldete Cavalliere mir gänzlich einbilden wollen, dass wenn sich nur etwas von E. K. M. Volk davor sehen liesse, würden die Bürger alsobald sich der Garnison bemeistern und zum Ergeben zwingen, so habe ich mich doch nicht allerdings darauf verlassen wollen, weil ein ganz Regiment des verstorbenen Prinzen von Pfalzburg, so von 10 Companien und nahe bei 700 gesunder Mann stark war, darinnen gelegen, und wohl gewusst, dass disarmirte Bürger leicht in Zaum zu halten. Habe derowegen durch den Obersten Schabelitzky einen Petardirer mit etlichen Petarden von Stuckart bestellet, auch vornehmlich mein fundament zum glücklichen Success darauf gesetzet, dass weil ich gewisse Kundschaft gehabt, dass die Garnison nur bloss an den Pforten und auf dem Markt ihre Wachten gehalten, auf der Stadt Thürmen aber, wie auch in der fausse-braye oder Zwinger, wie mans hier zu Land nennet, niemand gewachet, als habe ich vermeint, an einem Ort, da der Stadtgraben trocken, den Zwinger mit Sturmleitern zu besteigen, und folgends durch die Pforten, so in den Zwinger gehen, an das letzte Thor der Stadt zu kommen, und selbiges mit der Petarde zu sprengen. Habe derowegen einen Würtembergischen Capitain, welcher in der Stadt wohl bekannt und ich zu dieser entreprise sehr inclinirt befunden, ein Paar Tage voraus hieher nach Heilbronn geschickt, dass er mit Fleiss alles remarquiren und absehen sollte, wie nämlich die Wachten von der Garnison bestellet, und der Ort, da ich anzukommen vermeint, beschaffen wäre, auch dass er sollte mit einigen Vertrauten im Rath Abrede nehmen, dass die Wacht, so die Bürger auf den Thürmen hielten, zu solcher Zeit nicht möchten ausgesetzet, und das Schussgatter unklar und zum Fallen untüchtig gemacht werde. Wie ich nun andern Tags nach meinem Aufbruch von Mergenthal um Weinsberg, so eine halbe Meile von dieser Stadt, angelanget, und in selbiger Nacht die entreprise zu exequiren vermeinet, ist bemeldeter Capitain mir begegnet, mit Vermelden, dass die Garnison ihre Wachten anders nicht als zuvor bestellten, die Bürgerwachen von den Thürmen abgeschafft, und die Schussgatter zum schleunigen Herniederlassen untüchtig gemacht wären, es hätten aber obbemeldete Personen im Rath sehr fleissig mich bitten lassen, dass ich nicht sollte mit der Force in die Stadt zu kommen begehren, weil sie sich einer Plünderung befürchteten, und genugsam versichert wären, dass wenn ich mit besthabenden Truppen vor ihrer Stadt mich sehen und selbige auffordern liesse,

dass sie nebst ihrer Bürgerschaft und Landvolk, so sie hätten unvermerkt in die Stadt kommen lassen, die Garnison dahin persuadiren oder zwingen könnten, dass sie die Stadt gutwillig übergeben sollten. Weil ich dann auch selber considerirte, wie schwerlich unsere Soldaten von dem Plündern, insonderheit des Nachts, da der Officierer Respect gering bei ihnen zu sein pflegt, abzuhalten, auch daneben gesorget, dass wenn die entreprise nicht allerdings wohl aublaufen würde, sollte der Bürger Muth abatiret, hergegen aber der Soldaten gewachsen sein, als habe ich obbemeldetes Raths Begehren zufolge, sobald der Tag angebrochen, die Reuterei benebenst den Dragonern ins Feld sich præsentiren und sehen lassen, mit dem Fussvolk aber, damit der Feind nicht wissen möchte, wie viel ich desselben hätte, etliche Orte nahe bei der Stadt, als das Cormeliterkloster und andere mehr besetzt und eingenommen, darauf auch einen Trompeter an den Commandeur geschicket und die Stadt auffordern lassen, welcher aber den Tompeter nicht admittiren, weniger mit einem Bürger zu reden vergönnen wollen, sondern hat sich zur Gegenwehr mit Aufführung der Stücke auf den Thürmen und mit Schanzen sehr emsig angestellet, auch hat er die Mühle, welche auf dem Stadtgraben belegen, da dieselbe an den Neckar schliesst, und einen ausgefütterten Wassergraben rund herum hat, auch sonsten ziemlich fest ist, mit 40 Musquetierern besetzt. Diese Mühle habe ich folgende Nacht anfallen und emportiren lassen, in welcher der Lieutenant, so darinnen commandirt, nebst 30 Musquetirern gefangen, und die andern zum Theil niedergehauen worden, auch da meine Ordre wäre recht in Acht genommen worden, dass man sich nämlich der Leiter, längs welcher die Wacht, so in der Mühlen gelegen, aus und in die Stadt gegangen, alsobald bemächtiget hätte, so hätte man die Stadt, des Feindes eigenem Bekentniss nach, zugleich mit gewinnen können; weil man sich aber in der Mühle so lange geamusirt, hat der Feind Zeit gehabt, die Leiter in den Neckar zu stürzen. Nachdem aber der Feind diesen Posten sammt der ganzen Wacht verloren, und man aus der Mühlen auf das Bollwerk, so da gegenüber gelegen, davon der Feind die beste Defense sonsten thun können, dergestalt commendiret, dass sich niemand darinnen dürfen sehen lassen oder ihre Stücke gebrauchen können, wie denn in selbiger Morgenstund ihnen bei 18 Personen, und ihr bester Constabel erschossen worden, hat man bald remarquiren können, dass dem Feind der Muth ziemlich gefallen. Habe derowegen aufs Neue sie sommiren lassen, und obwohl der Commendör anfangs sich gestellet, als begehrte er nicht zu tractiren, hat er doch endlich geaccordiret, weil er gesehen, dass nicht allein seine eigenen Soldaten klein-

müthig, sondern auch die Bürgerschaft gegen ihn aufstützig zu werden angefangen, und ist darauf den 22 dieses früh Morgens mit Sack und Pack, fliegenden Fähnlein und brennenden Lunten und bei 450 gesunder Mann, so Gewehr getragen, nebst vielen Kranken ausgezogen. Das Uebrige hat sich bei uns in Diensten gestellt, von welchen dann Capitain Covett 260 und Margalli bei 50 bekommen. Habe sie durch 50 von des Obersten Schabelitzky Leuten des Wegs nach Speier convoyiren lassen, weil sie über den Rhein ihrem andern Volk nachzuziehen begehret. Ist also dem Allmächtigen zu danken, dass diese Stadt (welches beide von Fortification und Situation so wohl gelegen, dass wenige Städte, so ich in Deutschland gesehen, ihr diessfalls zu vergleichen) durch so schlechte Mittel mit Verlust nur 2 oder 3 Soldaten erobert worden. Habe den Obr.-Lt. Schmidtberg mit 400 Musquetirern zur Besatzung hereingelegt, bis Schabelitzky (welcher hier seinen Musterplatz haben wird) so viel Volk zusammen gebracht, dass er die Stadt selber besetzen könne, wie denn er sowohl als der Obrister Canowsky und Obr.-Lt. Helmstädter vermeinen, dass sie nach Occupirung dieses Orts einen ziemlichen Zulauf von Volk haben und ihr Regiment bald sollen richten können. Dem Obristen Canowsky habe ich Neckarsulm, und dem andern Wimfpen zu Musterplätzen zugeordnet, und mit dem Volk, so sie schon beisammen haben, besetzen lassen. Wie der Accord lautet, so ich mit dieser Stadt geschlossen, haben E. K. M. aus beigelegter Copei Lit. B gnädigst zu ersehen; bin in generalibus terminis geblieben, bis zu E. K. M. gnädigster Erklärung, weil ich nicht gewusst, wie die Tractaten, so E. K. M. mit andern Reichstädten geschlossen, lauten, oder wie grosse Geldhülfe E. K. M. von dieser Stadt, welche sich enervirt zu sein höchlich beschweret, gnädigst begehren wollen. Inmittelst haben sie doch versprochen, dass sie auf Terminen dem Obersten Schabelitzky zu seiner Werbung 4000 Reichsthaler auszahlen wollten; bitten fleissig, dass ein Mehreres von ihnen nicht möge begehrt werde. Was von den kaiserlichen niedergesetzten und hereingeflohenen Gütern allhie zu finden, habe ich dem Rath angedeutet, dass sie dasjenige bei Vermeidung mehrerer Ungelegenheit anzeigen und registriren sollen, und da etwas an Geld oder Geschmeid zu finden, soll solches zu E. K. M. Bestem und den neuen Werbungen emplogirt werden. Habe dem Obersten Schabelitzky Vollmacht gegeben, dass er einen getreuen und geschickten Mann zum Commissario annehmen möge, welche etc.

SKRIFVELSER 1632.

Innehåll.

Hildesheim, nu befinner sig vid Lüneburg, att Brehmen blokeras, att kommendanten i Stade ämnar öfverlemna fästningen till Danmark m. m. Datum Kniestadt den 22 Jan. 1632.

N:o 706. Bref från rikskansleren och riksrådet Johan Sparre till Riksens råd: en allmän öfversigt af sakernes tillstånd i Tyskland, särdeles i Neder-Sachsen. Datum Frankfurth am Main den 25 Jan. 1632.

» 707. Bref från Adler Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir: öfversigt af sakernas tillstånd, jemte anmaning att flottan för Wismars skuld tidigt följande vår måtte utrustas, samt att för all del penningemedel med det snaraste tillsändas honom i Hamburg, såvida krediten skall kunna vidmagthållas och värfningarne fortgå. Datum Hamburg den 25 Jan. 1632.

» 708. Bref från amiral Ryning till Joh. Fegræus: angående Wismars öfvergång och kommendantens, Öfv. Grams, arrestering, jemte uppgift på det ammunitions-förråd, som finnes i Wismar. Datum Wismar den 26 Jan. 1632 (på tyska).

» 709. Bref från Riksens råd till konungen: dess underdåniga svar och betänkande uppå K. M:ts bref, dateradt Höchst den 28 Nov., angående 6 regementer fotfolk och 1500 hästar, som H. K. M:t nådigst befaller med första öppet vatten utsända. Datum Stockholm den 28 Jan. 1632.

» 710. Bref från general Banér till konungen: att han undfått konungens befallning att marschera till honom samt qvarlemna Öfv. Kagg med en mindre afdelning; att Landtgrefven af Hessen i början häröfver blifvit bekymrad, men att han fattat mod, sedan han fått veta att Kagg skall qvarstanna och att Tott nalkas; Pappenheim ligger vid Hameln; uppgift på så väl det folk som han (Banér) qvarlemnar, som det han tager med sig, äfvensom på den väg han ämnar taga. Datum Ahlefeld den 20 Febr. 1632 (på tyska).

» 711. Bref från sekreteraren Nicodemi till Riksens råd: angående förbunden med städerne Frankfurth, Nürnberg, Strassburg och Ulm, samt underhandlingarne med städerne Braunschweig och Cölln, med Ligan om neutralitet, med konungen i England, den fördrifne Pfaltzgrefven, Markgrefven af Baireuth och Fursten af Würtemberg m. m. Datum Frankfurth am Main den 23 Febr. 1632.

» 712. Bref från öfverste Sperreuter till konungen: att han gjort ett lyckadt öfverfall på fiendens förtrupper vid Ober Sontheim, men förmodligen nödgas draga sig in i Hall tillfölje af hans öfvermagt. Datum Schwabisch Hall den 27 Febr. 1632.

» 713. Instructio pro sekreteraren Nicodemi till Strassburg den 29 Febr. 1632.

» 714. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: att Tilly med stor öfvermagt nalkas Bamberg, hvarest Horn ämnar försvara sig till dess

Hertig Wilhelm af Weimar kommer med undsättning, samt angående de försvaranstalter han vidtagit. Datum Bamberg den 28 Febr. 1632 (på tyska).

N:o 715. Relation af fältmarskalken Horn till konungen: angående förloppet af träffningen vid Bamberg den 28 Febr., återtåget derifrån till Eltman, öfverfallet vid Hallstädt, Tillys framryckande till Hassfurth den 4 Mars och Horns ytterligare återtåg till Schweinfurth m. m. Datum Geltershausen den 7 Mars 1632 (på tyska).

» 716. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: om Tillys vidare planer samt tillståndet i den egna armén, särdeles hvad artilleriet beträffar. Datum Geltershausen den 7 Mars 1632 (på tyska).

» 717. Bref från Riksens råd till konungen: att de skola göra kopparen i ordning, samt förse landets gränser mot Danmark. Stockholm den 13 Mars 1632.

» 718. Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: angående det nödställda, förvirrade tillståndet i Stiftet Magdeburg; att Kagg skiljt sig från Hessarne och retirerat på Halberstadt, men att hvarken Hertig Georg eller Tott kommer till bistånd; begär att antingen Banér eller någon annan måtte sändas ned att ställa sakerne i ordning. Datum Magdeburg den 16 Mars 1632.

» 719. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att han mottagit befälet vid Rhen, samt om sakernas dervarande tillstånd m. m. Datum Maintz den 18 Mars 1632 (på tyska).

» 720. Bref från kommissarien Erik Anderson till fältmarskalken Tott: att han helldre bör uppgifva Stades blokad, än utsätta sig för nederlag af Pappenheim, men deremot förena sig med Hertig Georg af Lüneburg. Datum Halberstadt den 18 Mars 1632.

» 721. Bref från riksrådet Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir: angående Drottningens resa från Leipzig till Frankfurth, konungens marsch derifrån till Nürnberg och Donauwerth, uppgift på styrkan af de trupper som finnas vid Rhen, i Franken, Hessen och Neder-Sachsen, öfversigt af angelägenheternes tillstånd m. m. Datum Frankfurth am Main den 24 Mars 1632.

» 722. Bref från fältmarskalken Tott till Riksens råd: angående hans förrättningar efter Wismars öfvergång, öfverskridandet af Elben, intagandet af Buxtehude, Freiberg och Ottersberg, blokaden af Stade (som de kejserlige vilja öfverlemna åt Danmark), Brehmervöhrde och Rothenburg, samt slutligen om konungens genom Erik Anderson framförda ordres att nalkas Wesern. Datum Hamburg den 24 Mars 1632 (på tyska).

» 723. Riksens råds betänkande och rådslag om fredsconditioner med kejsaren. Datum Stockholm den 26 Mars 1632.

N:o 724. Bref från Joachim Camerarius till rikskansleren: om öfvergången vid Donauwerth. Datum Donauwerth den 27 Mars 1632 (på tyska).

» 725. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att han bör draga sig till medlersta Rhen, om han ej är stark nog att motstå Pappenheim. Datum Frankfurth den 28 Mars 1632 (på tyska).

» 726. Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: att Pappenheim hastigt vändt sig mot Tott vid Stade, tillfölje hvaraf en allmän skräck i hela landet uppkommit; att det oaktadt Hertigen af Lüneburg och Landtgrefven af Hessen dröja med föreningen m. m. Datum Magdeburg den 30 Mars 1632.

» 727. Bref från kommissarien Erik Anderson till fältmarskalken Tott: råder honom att i tid upphäfva Stades blokad samt förena sig med Georg af Lüneburg. Datum Magdeburg den 30 Mars 1632 (på tyska).

» 728. Bref från rikskansleren till Rhengrefven Otto Ludvig: att han, om Spaniorerna med hela sin magt tränga öfver Moseln, bör draga sig tillbaka till Maintz. Datum Maintz den 3 April 1632 (på tyska).

» 729. Patent af rikskansleren för N. Dimpfél att vara general-proviantmästare. Datum Maintz den 3 April 1632 (på tyska).

» 730. Bref från rikskansleren till fältmarskalken Tott: att lemna 5 à 6000 man qvar i Brehmen och till Stades blokering, men med återstoden af armén ettdera sjelf gå eller ock sända Lohusen eller Lessle att bistå Hertigen af Lüneburg och Landtgrefven af Hessen, hvilka hårdt ansättas af Pappenheim. Datum Maintz den 3 April 1632.

» 731. Ordres från rikskansleren till Rhengrefven Otto Ludvig: att oroa Spaniorerne, som nu öfverskridit Mosel, och att retirera till Maintz, sedan garnisonen i Creutznach blifvit förstärkt. Datum Maintz den 4 April 1632 (på tyska).

» 732. Bref från rikskansleren till Pfaltzgrefve Christian: att sammandraga sina trupper och göra sig i ordning att gå till Maintz, emedan Spaniorerne gått öfver Moseln. Datum Maintz den 4 April 1632 (på tyska).

» 733. Ordres från rikskansleren till Hertig Bernhard af Weimar: samma som föregående. Datum Worms den 5 April 1632 (på tyska).

» 734. Ordres från rikskansleren till Pfaltzgrefve Christian: närmare förhållnings-ordres. Datum ut supra.

» 735. Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: att Pappenheim dragit sig något tillbaka från Eimbeck till Hameln; att Tott

är redo till succursen, men sjelf så sjuklig att han ej kan komma med m. m. Datum Gröningen (nära Magdeburg) den 6 April 1632.

N:o 736. Bref från rikskansleren till Pfaltzgrefve Christian: att Spaniorerne intagit Kirchberg och nu stå framför Sobernheim, samt tyckas gå mot Creutznach och Bingen, hvarföre han bör skynda till Maintz sedan passet vid Mannheim blifvit besatt. Datum Maintz den 9 April 1632 (på tyska).

» 737. Bref från kommissarien Erik Anderson till rikskansleren: om sakernes dåliga tillstånd i Neder-Sachsen; i P. S. att Pappenheim från Hameln uppbrutit till Stade. Datum Gröningen den 9 April 1632.

» 738. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att han ensam hoppas kunna reda sig mot Spaniorerne, men att, om Pappenheim skulle försöka förena sig med dem, Landtgrefven öfver Hanau bör tåga till undsättning; qvarblifver P. deremot i Neder-Sachsen, bör Landtgrefven söka förening med Hertigen af Lüneburg och Tott. Datum Maintz den 12 April 1632 (på tyska).

» 739. Bref från rikskansleren till fältmarskalken Tott: af hufvudsakligen samma innehåll som föregående. Datum Maintz den 12 April 1632 (på tyska).

» 740. Bref från fältmarskalken Tott till general-kommissarien Erik Anderson: att Pappenheim kommit till grannskapet af Stade, hvars blokad Tott derföre upphäft; att han har hos sig Georgs af Lüneburg ryttare; ber att Kagg måtte med allt sitt folk sändas till Winsen. Datum Buxtehude den 13 April 1632 (på tyska).

» 741. Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Pfaltzgrefve Christian: att han skall sända Öfverste Schawelitskis regemente till Worms. Datum Frankfurth den 18 April 1632.

» 742. Bref från riksrådet Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir: om konungens öfvergång af Lech, samt Spaniorernes mottagande i Pfaltz. Datum Frankfurth den 18 April 1632.

» 743. Bref från D. Steinberg till general-kommissarien Erik Anderson: om det dåliga tillståndet i Neder-Sachsen. Datum Braunschweig den 19 April 1632 (på tyska).

» 744. Bref från rikskansleren och riksrådet Johan Sparre till Riksens råd: om konungens framgångar i Baiern, försvaret mot Spaniorerne i Pfaltz, underhandlingar med Trier m. m. Datum Frankfurth den 19 April 1632.

» 745. Bref från Riksens råd till konungen: om underhållet af det krigsfolk, som på våren skulle gå ut till Tyskland, men får stanna hemma; om försvarsanstalterne mot Danmark och Spanska flottan m. m. Datum Stockholm den 20 April 1632.

N:o 746. Bref från rikskansleren till Pfaltzgrefven Christian: att han från Alzey bör gå till Pfettersheim, liksom rikskansleren sjelf från Maintz till Worms (förmodligen för att undsätta Speyer). Datum Maintz den 22 April 1632 (på tyska).

» 747. Bref från fältmarskalken Tott till general-kommissarien Erik Anderson: om Pappenheims undsättning af Stade, fäktningarne vid Kehdinger Land och Horneberg m. m. Datum Buxtehude den 22 April 1632 (på tyska).

» 748. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: att han på vägen till Regensburg stannat i Neustadt, emedan de på andra sidan Donau tågande Bajrarne gjort en rörelse tillbaka, hvars ändamål han genom ströfpartier först måste utröna. Datum Neustadt den 23 April 1632.

» 749. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: att Bajrarne enligt fångars utsago redan för 8 dagar sedan med list infört stark garnison i Regensburg m. m. Datum Neustadt den 23 April 1632.

» 750. Bref från Balthasar Neu(kirch?) till ....: angående konungens förrättningar framför Ingolstadt, samt i synnerhet ang. ett samtal, den sednare skall hafva haft med den Fransyske residenten hos Churfursten af Bayern, S:t Etienne, om den politiska ställningen. Datum Anspach den 25 April 1632 (på tyska).

» 751. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att Öfverste Hornegk utan ringaste skäl öfverlemnat Speyer åt Spaniorerne, fastän han sjelf stod i grannskapet, vid Worms, med en stark undsättningshär; uppmaning till Landtgrefven att närma sig Rhen, om Pappenheim skulle söka förening med Spaniorerne. Datum Maintz den 26 April 1632 (på tyska).

» 752. Bref från sekreteraren Lars Grubbe till rikskansleren: att konungen uppbrutit från Ingolstadt och närmar sig München m. m. Datum Augsburg den 27 April 1632.

» 753. Riksens råds rådslag till konungen: angående de Spaniske etc.; att krig ej mot dem bör offentligen förklaras ej heller neutralitet sökas, utan att man, likasom de, bör dissimulera och tillfoga så mycken skada som möjligt, till dess tiden blir inne att dem med krig öfverfalla. Datum Stockholm den 30 April 1632.

» 754. Bref från fältmarskalken Tott till konungen: angående tillståndet i Brehmen och Pappenheims förehafvanden kring Stade; om Danmarks fiendtliga tänkesätt; anhållan om tillåtelse att för sjuklighet få begagna varma bad m. m. Datum Buxtehude den 30 April 1632 (på tyska).

» 755. Bref från general-kommissarien Erik Anderson till D. Steinberg: angående tillståndet i Neder-Sachsen, särdeles hvad beträffar Kaggs trupper kring Magdeburg. Datum Gröningen den 30 April 1632.

N:o 756. Bref från sekreteraren Lars Grubbe till konungen: angående det usla tillståndet i Neder-Sachsen. Datum Erfurth den 2 Maj 1632.

» 757. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: angående de krigsförrättningar han efter Lech-öfvergången utfört med sin detascherade afdelning till och med Landshuts intagande. Datum Landshut den 2 Maj 1632 (på tyska).

» 758. Ordres från rikskansleren till general-major N. Boethius: att han skall formera de honom (i Sachsen) anförtrodda trupperne i en corps samt dermed understödja Tott i hans bemödande att från Stade undandrifva eller derstädes innestänga Pappenheim. Datum den 4 Maj 1632 (på tyska).

» 759. Pass från rikskansleren för den till Ehrenbreitstein bestämda Fransyska garnisonen. Datum Maintz den 5 Maj 1632 (på tyska).

» 760. Bref från Landtgrefven af Hessen till rikskansleren: om intagandet af staden Brilon i Westphalen, samt om hans beredvillighet att förena sig med Tott och Hertigen af Lüneburg. Datum Cassel den 5 Maj 1632 (på tyska).

» 761. Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: råder honom att taga till sig alla de höga befälhafvarne i Neder-Sachsen, som der anfört utan sammanhang, både Hertigen af Lüneburg, Tott, Baudissin och Lohausen, men i stället nedsända Horn, som kunde återställa verket. Datum Gröningen den 7 Maj 1632.

» 762. Bref från Pfaltzgrefve Christian till rikskansleren: att han efter Simmerns frivilliga uppgifvande tågat till Kirchberg, som han följande natt ämnar intaga. Datum en campagne für Kirchberg den 8 Maj 1632.

» 763. Bref från Georg af Lüneburg till general-kommissarien Erik Anderson: att Pappenheim utrymt Stade och marscherar till Verden, men att man ämnar stänga återvägen för honom, hvarföre han (Georg) anhåller att General-major Boethius med sina underhafvande trupper måtte sändas till Celle, der den allmänna föreningspunkten är öfverenskommen. Datum Winsen a. d. Lühe den 9 Maj 1632 (på tyska).

» 764. Bref från sekreteraren Lars Grubbe till rikskansleren: om de åtgärder, som blifvit vidtagne för att hindra Pappenheim komma tillbaka från Stade, samt om tillståndet i allmänhet i Neder-Sachsen. Datum Kitzingen den 13 Maj 1632.

» 765. Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: om Pappenheims aftåg från Stade; tillståndet i Neder-Sachsen; noggrann uppgift på krigsfolkets styrka, jemte de sednaste krigsrörelserne. Datum Halberstadt den 13 Maj 1632.

» 766. Bref från residenten Joachim Transehen i Berlin till konungen: angående Öfverste Burgsdorfs expedition med 3000 man från Krossen

till Glogau, men återtåg på rykte om de kejserliges annalkande med 10,000 man; att Arnheim mottagit penningar af Waldtstein; att Chur-Sachsen med 17,000 man vill understödja konungen m. m. Datum Berlin den 14 Maj 1632 (på tyska).

N:o 767. Resolution från Churfursten af Sachsen till svenska sändebudet, grefven af Solms: Churfursten tackar konungen för att han vill komma till hjelp, men säger sig ej kunna möta vid Eger i anseende till vestliga Böhmens utödda tillstånd. Datum Dresden den 15 Maj 1632 (på tyska).

» 768. Bref från general-major A. Lessle till rikskansleren: angående sin sjukdom; Pappenheims afmarsch från Stade och Baudissins rörelser för att stänga vägen, samt, när detta ej lyckats, för att förfölja honom. Datum Hamburg den 17 Maj 1632 (på tyska).

» 769. Ordres från rikskansleren till öfverste Hubaldt: att som rykte inlupit, det Spaniorerne skulle hafva uppbrutit från Speyer, han skall göra sig i ordning till afmarsch från Worms, sedan tillräcklig garnison derstädes blifvit qvarlemnad. Datum Maintz den 18 Maj 1632 (på tyska).

» 770. Ordres från rikskansleren till öfverste Stålhandske: att han, tillfölje af ett rykte om Spaniorernes uppbrott från Speyer, bör afgå med sina egna och Grefve Ebersteins trupper till Worms. Datum Maintz den 18 Maj 1632 (på tyska).

» 771. Ordres från rikskansleren till öfverste Stålhandske: att han, om Spaniorerne gå öfver Rhen, skall låta Grefve Eberstein sända garnisonen i Ladenburg till Mannheim, men sjelf jemte Ebersteins och Beckermans trupper gå till Worms. Datum Maintz den 19 Maj 1632 (på tyska).

» 772. Bref från riksrådet Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir: angående konungens inryckande i München; Fransosernes, Spaniorernes och Holländarnes krigsrörelser m. m. Datum Frankfurth am Main den 21 Maj 1632.

» 773. Bref från rikskansleren till general-lieutenant Baudissin: lyckönskar honom till öfverbefälet i Neder-Sachsen; anmodar honom följa Pappenheim i hälarne och förena sig med Landtgrefven, eller, om den förre rycker till Rhen, begifva sig till Maintz. Datum Maintz den 22 Maj 1632 (på tyska).

» 774. Bref från Riksens råd till konungen: angående försvarsanstalterne mot Danskar och Spaniorer, samt några åtgärder i afseende på penningeverket. Datum Stockholm den 25 Maj 1632.

» 775. Bref från Churfursten af Sachsen till grefven af Solms: att han skall underrätta honom, hvarest konungen befinner sig, på det han må kunna förena sig med honom. Datum Dresden den 21 Maj 1632 (på tyska).

N:o 776. **Bref från öfversten P. Ruthwen till konungen: angående tillståndet i vestra Schwaben. Datum Ulm den ? Maj 1632.**

» 777. **Bref från riksrådet Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir: angående Spanska arméns återtåg från Pfaltz, tillståndet i södra Tyskland och Nederländerna m. m. Datum Frankfurth am Main den 1 Juni 1632 (på tyska).**

» 778. **Bref från sekreteraren Lars Grubbe till rikskansleren: om Weissenburgs förlust och Hertig Bernhards framgång nära Memmingen, samt om sin egen resa till Hessen för att sammanhålla arméerne i Neder-Sachsen och rigta dem mot Pappenheim m. m. Datum Donauwerth den 3 Juni 1632.**

» 779. **Bref från öfverste Hastfehr till?: att han den 7 Maj börjat Cronachs belägring, afslagit åtskilliga undsättningsförsök från kringliggande kejserliga garnisoner, men slutligen måst upphäfva belägringen, emedan Bajrarne nalkades från Öfre Pfaltz och Pappenheim från Hessen. Datum Neustadt a. d. Heidt den 3 Juni 1632 (på tyska).**

» 780. **Bref från Salvius till konungen: innehållande noggranna och intressanta upplysningar om orsakerne till det dåliga tillståndet i Neder-Sachsen under hela vintren och våren, om nederlaget vid Stade, om Totts fullkomliga oduglighet m. m. Datum Brehmen den 8 Juni 1632.**

» 781. **Bref från kommissarien Erik Anderson till konungen: angående tillståndet i den Neder-Sachsiska armén, som ändtligen blifvit sammandragen vid Hildesheim. Datum Braunschweig den 9 Juni 1632.**

» 782. **Bref från sekreteraren Lars Grubbe till konungen: att Landtgrefven af Hessen kommit till Maintz för att rådgöra med kansleren; att han dragit sitt folk, som redan var nära Braunschweig, tillbaka till Cassel af fruktan för Pappenheim, hvilkens styrka och ställning uppgifves m. m. Datum Frankfurth den 11 Juni 1632.**

» 783. **Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Landtgrefven af Hessen: uppmaning till den sednare, att, sedan nu Pappenheim vändt tillbaka till Hameln, skrida till förening med Neder-Sachsiska armén. Datum Hildesheim den 13 Juni 1632 (på tyska).**

» 784. **Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: om sannolika ändamålet med Pappenheims rörelse mot Thüringen, nemligen förening med Bajerska armén; om det dåliga tillståndet i Franken m. m. Datum Würtzburg den 14 Juni 1632.**

» 785. **Bref från riksrådet Johan Sparre till rådet: om konungens marsch förbi Nürnberg för att möta Wallenstein, samt om den marschordning, som dervid blifvit iakttagen. Datum Frankfurth den 15 Juni 1632 (på tyska).**

» 786. **Bref från Landtgrefven af Hessen till rikskansleren: angående ett lyckadt infall, som Hessarne den 12 Juni gjort i Pappenheims**

qvarter vid Eschwege, Allendorf och Witzenhausen. Datum Frankfurth den 15 Juni 1632 (på tyska).

N:o 787. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att han enligt konungens bifogade ordres så fort som möjligt bör begifva sig till hufvudarmén i Franken. Datum Maintz den 16 Juni 1632 (på tyska).

» 788. Bref från Landtgrefven af Hessen till rikskansleren: att han just fått underrättelse, det hans folk under Uslar vid Volkmarsen lidit ett nederlag, hvarföre han beder rikskansleren till hans förmån göra en diversion. Datum Ziegenhayn den 18 Juni 1632 (på tyska).

» 789. Bref från rikskansleren till riksrådet Johan Sparre: att han på väg till Coblentz bemägtigat sig Lahnstein och att förstnämnde ort straxt efter hans framkomst kapitulerat. Datum Coblentz den 23 Juni 1632 (på tyska).

» 790. Bref från rikskansleren till Landtgrefven af Hessen: att han intagit Coblentz samt ämnar nalkas Cölln, hvarigenom Pappenheim skall diverteras, så att Landtgrefven, trots olyckan vid Volkmarsen, sedan han inlagt starka besättningar i sina tvenne hufvudfästningar, dock må kunna afgå till konungen i Franken. Datum Coblentz den 23 Juni (på tyska).

» 791. Bref från sekreteraren Grubbe till konungen: att han ankommit till Neder-Sachsiska armén vid Hildesheim under Hertig Georg, Baudissin och Lohausen, hvilka likväl ännu ej våga företaga något afgörande steg, dels af farhåga för Danmarks stämplingar, dels för Pappenheims förmodade öfverlägsenhet; om härens underhåll, förstärkning m. m. Datum Hildesheim den 26 Juni 1632.

» 792. Bref från rikskansleren till fältmarskalken Horn: att han erhållit befallning från konungen, att med Pfaltzgrefvens af Birkenfeld trupper begifva sig till Nürnberg, hvarföre han innan sin afresa anhåller om ett samtal med Horn. Datum Maintz den 29 Juni 1632 (på tyska).

» 793. Bref från rikskansleren till grefve Crafft v. Hohenlohe (ståthållare i Franken): att han skall hålla lifsmedel i ordning för Pfaltzgrefvens trupper. Datum Maintz den 29 Juni 1632 (på tyska).

» 794. Ordres från rikskansleren till general Baner: att han erhållit konungens befallning att marschera till Nürnberg, samt att han är beredd att förena sig med Baner vid Windsheim. Datum Maintz den 29 Juni 1632 (på tyska).

» 795. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: om Neder-Sachsiska härens styrka, tillstånd och underhåll, möjligheten att deraf detaschera en del till konungen under Hertig Georg samt lemna Baudissin qvar m. m. Datum Hildesheim den 1 Juli 1632.

N:o 796. Bref från general-löjtnant Baudissin till konungen: berättelse om hvad som förelupit mellan Neder-Sachsiska armén och Pappenheim, äfvensom redogörelse för planerne till fälttågets vidare förande. Datum den 1 Juli 1632 (på tyska).

» 797. Bref från general Baner till konungen: att Cratz med, efter hvad som föregifves, 10,000 man öfverraskat Landsberg och nu står framför Augsburg, men att han med det snaraste skall bortdrifva honom. Datum Donauwerth den 5 Juli 1632 (på tyska).

» 798. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: att han af flera skäl ännu ej kan efterkomma konungens uppmaning att förena sig med honom. Datum Hildesheim den 5 Juli 1632 (på tyska).

» 799. Bref från Landtgrefven af Hessen till rikskansleren: att han ej enligt begäran kan förena sig med den sednare vid Aschaffenburg, emedan han tillfölje af konungens befallning redan tågat till Kalten Nordheim, samt att han den 10 hoppas kunna inträffa vid Neustadt a. d. Aisch. Datum Kalten Nordheim den 6 Juli 1632 (på tyska).

» 800. Bref från Riksens råd till konungen: att enligt hans befallning det längst bort i Finnland och Norrland förlagda krigsfolket är beordradt till Stockholm, för att vara tillreds ettdera mot Danmark eller också att utföras till Tyskland. Datum Stockholm den 6 Juli 1632.

» 801. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: angående 1) Pappenheims styrka och sannolika planer; 2) arméns vidare företag om P. går till Cölln, isynnerhet med afseende på Danmarks misstänkta hållning; 3) truppernas underhåll och förstärkning samt de oordningar, som med anledning deraf förefalla m. m. Datum Hildesheim den 7 Juli 1632.

» 802. Bref från general Baner till konungen: med anledning af den sednares åsigt, att han ej så mycket hade behöft sysselsätta sig med Cratz, utan genast bort komma till Nürnberg, försvarar Baner icke allenast denna sin åtgärd, utan framlägger äfven de skäl, som ytterligare nödga honom att qvarstanna vid Lech för att innan afmarschen alldeles tillbakadrifva Cratz. Datum Augsburg den 9 Juli 1632 (på tyska).

» 803. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: att han eröfrat Trarbach, ämnar vända sig till Bernkastel och möjligtvis Veldentz, samt sedan enligt aftal återgå till Maintz. Datum Trarbach den 9 Juli 1632 (på tyska).

» 804. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: att han tagit Bernkastel och nu är på väg tillbaka till Maintz. Datum Kirchberg den 12 Juli 1632 (på tyska).

» 805. Bref från öfverste Axel Lilje till rikskansleren: angående de fiendtliga ströfpartiernas företag m. m. Datum Würtzburg den 12 Juli 1632 (på tyska).

N:o 806. Bref från general Baner till konungen: att han följande dag efter föreningen med Hertig Bernhard ämnar uppbryta mot Kratz, hvars styrka beständigt tillväxer. Datum Augsburg den 12 Juli 1632 (på tyska).

» 807. Bref från general Baner till rikskansleren: att han förnummit dennes uppbrott till Würtzburg, men sjelf af flera skäl hittills ej kunnat gå dit; sedan nu likväl Cratz vikit undan bakom Ammer och Hertig Bernhard blifvit sänd till det af Hertig Leopold hotade Kemptens undsättning, vill han åtminstone tillsvidare gå till Weissenburg, för att efter omständigheterna kunna undsätta Hertig Bernhard eller fortsätta marschen till Würtzburg. Datum Landsberg den 13 Juli 1632.

» 808. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: att han anländt till Maintz med sin här samt afvaktar vidare ordres; att Fransoserna gå emot Udenheim (Philipsburg); derjemte föreslår han äfven belägringen af Heidelberg, hvars garnison oroar trakten genom utfall. Datum Maintz den 15 Juli 1632 (på tyska).

» 809. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: att Hertig Georg vill belägra Duderstadt samt att Baudissin ej vill skiljas från honom, emedan han anser sig för svag om Pappenheim åtsrkommer. Datum Osterrode den 16 Juli 1632.

» 810. Bref från general Baner till rikskansleren: att han, sedan Cratz vikit undan bakom Ammer samt Hertig Bernhard tillbakaslagit Hertig Leopold, gått till Donauwerth, hvarest han likväl måst stanna till-följe af rykten om Bajerska härens ankomst till München m. m. Datum Donauwerth den 16 Juli 1632.

» 811. Bref från generalmajor Boethius till rikskansleren: att Hertig Wilhelms af Weimar armé, med hvilken Sachsiska kontingenten föregående dag förenat sig, ankommit till Hildburgshausen och den 20 skall inträffa vid Schweinfurth. Datum Hildburgshausen den 18 Juli 1632 (på tyska).

» 812. Bref från Rhengrefven Otto till rikskansleren: att han låtit besätta Billigheim med egna trupper, att Landau vid Fransyska arméns annalkande erbjudit sig intaga Svensk garnison, hvartill äfven Weissenburg och Hagenau skola vara böjde m. m. Datum Maintz den 19 Juli 1632 (på tyska).

» 813. Bref från general-löjtnant Baudissin till konungen: att armén öfver Nordheim marscherar mot Duderstadt, att den öfverlägsne Pappenheim ännu är qvar i Paderborn, hvarföre Hertig Georgs afgång till Nürnberg afstyrkes; om den strategiska belägenheten i allmänhet, jemte förslag till krigets flyttande till Friesland och Oldenburg m. m. Datum Duderstadt den 19 Juli 1632 (på tyska). En bilaga, innehållande förteckning öfver Pappenheims regementer, medföljer.

N:o 814. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: anser med anledning af Pappenheims nära grannskap sin marsch till Nürnberg orådlig, samt föreslår, att man fortfarande bör hålla hären tillsammans och intaga Duderstadt. Datum Duderstadt den 19 Juli 1632 (på tyska).

» 815. Bref från riksrådet Claes Horn till?: att han ej kunnat komma till Nürnberg för fiendens ströfvare, men nu, sedan rikskansleren snart förenat 24,000 man, med honom skall gå till konungen. Datum Würtzburg den 20 Juli 1632 (på tyska). Postscriptum af den 21: en mängd uppgifter ang. ställningen i allmänhet; styrkan och ankomsttiden af de olika afdelningar, som vid Maintz skola förena sig; fältm. Horns ställning vid Rhen m. m. d.

» 816. Bref från general Baner till rikskansleren: att han för Cratz' skuld ej vågar draga Hertig Bernhard från Schwaben, förrän Hertigen af Würtemberg skickat de 3000 man under Ruthwen han utlofvat, och att han sjelf tillfölje deraf ej ännu kan stöta till Rikskansleren. Datum Dietfurth den 21 Juli 1632 (på tyska). Åtföljes af en bilaga, innehållande

» 817. Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Baner: att han föregående dag med storm intagit Füssen och nu står i sigte af fiendens skansar i Tyrolska Alperna, men likväl, så fort folket något hvilat sig, skall anträda marschen till Donau för att förena sig med generalen. Datum Füssen den 18 Juli 1632 (på tyska).

» 818. Bref från rikskansleren till riksrådet Gabriel Oxenstjerna: undskyllan att han ej på länge skrifvit, jemte en allmän öfversigt af tillståndet. Datum Schweinfurth den 25 Juli 1632.

» 819. Bref från general Baner till rikskansleren: att Hertig Bernhard samma dag skall stöta till honom, hvarefter båda förenade öfver Ellwangen och Weikersheim ämna tåga till Ochsenfurth. Datum Nördlingen den 28 Juli 1632 (på tyska).

» 820. Bref från general-löjtnant Baudissin till rikskansleren: att Duderstadt kapitulerat, samt att man ämnar dela Neder-Sachsiska hären. Datum Duderstadt den 29 Juli 1632 (på tyska).

» 821. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: att Duderstadt blifvit raseradt, emedan man ej medelst inläggande af garnison ville förminska hären, af hvilken nu en del qvarlemnas vid Wolfenbüttel mot Gronsfeld (som har 2 à 3000 man), samt resten (8000 man) tågar till Fulda, för att söka förening med Horn eller Rikskansleren. Datum Duderstadt den 31 Juli 1632.

» 822. Bref från Rhengrefve Otto till rikskansleren: ang. Churfurstens af Triers anspråk, Franska arméns marsch i Pfaltz nedför Rhendalen, samt värfningarnes fortgång. Datum Maintz den 30 Juli 1632 (på tyska).

N:o 823. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: framställer anspråk på Duderstadt och delar af Eichsfeldska området, som blifvit lofvade åt Hertig Wilhelm af Weimar. Datum Duderstadt den 31 Juli 1632 (på tyska).

» 824. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: om de skäl, som föranledt Neder-Sachsiska härens delning och qvarblifvande i landet. Datum den 1 Aug. 1632.

» 825. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: att han med något folk ämnar undsätta Würtemberg mot de kejserlige, samt qvarteren i Westerwald mot Merode; om ställningen vid Rhen, Fransmännens belägring af Trier m. m. Datum Maintz den 2 Aug. 1632 (på tyska).

» 826. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: ang. fortgången af Wolfenbüttels blokad. Datum im Qwartier Klein Stockheim vor Wolfenbüttel den 14 Aug. 1632 (på tyska).

» 827. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: om Baudissins operationer i Westphalen, planer att belägra Paderborn och fastsätta sig vid Lippe, huru man ämnar förhålla sig om Pappenheim återkommer, uppgift på fiendens och den egna styrkan, om arméns underhåll m. m. Datum Cassel den 16 Aug. 1632.

» 828. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: ang. hans operationer i Baden samt förloppet af drabbningen vid Wiesloch. Datum Rastadt den 19 Aug. 1632 (på tyska).

» 829. Bref från fältmarskalken Horn till rikskansleren: ang. hans plan att vid Strassburg öfverskrida Rhen, samt om tillståndet i Baden m. m. Datum Schwartzach den 31 Aug. 1632 (på tyska).

» 830. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: att fienden efter nederlaget vid Wiesloch undkommit till Breisach, samt angående de skäl, som förmå honom stanna i Elsass och belägra Schlettstadt. Datum Erstein den 26 Aug. 1632 (på tyska).

» 831. Bref från sekreteraren L. Grubbe (?) till konungen: ang. krigsrörelserne i Westphalen i slutet af Aug., uppgift på såväl de egna, som de fiendtliga stridskrafternas styrka, om nyvärfningarne i Neder-Sachsen och de stora oordningar, som dervid förefallit m. m. Datum Gröningen (vid Magdeburg) den 8 Sept. 1632.

» 832. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: om Offenburgs intagande, samt ang. de skäl som förmått honom att sedan gå öfver till högra Rhenstranden och belägra Benfelden i stället för Schlettstadt, af hvilken belägring han nu äfven hindras att genast enligt konungens ordres gå tillbaka till medlersta Rhen mot Pappenheim. Datum im Qwartier vor Benfelden den 14 Sept. 1632 (på tyska).

N:o 833. Relation af Baudissin rörande en fäktning vid Brakel. Datum den 16 Sept. 1632 (på tyska).

» 834. Bref från grefve v. Thurn till konungen: ang. hemliga fredsunderhandlingars öppnande med Wallenstein. Datum Rothenburg a. d. Tauber den 17 Sept. 1632 (på tyska).

» 835. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: ang. tillståndet vid Baudissins armé och Pappenheims styrka. Datum Höxter den 17 Sept. 1632.

» 836. Bref från D:r Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir: att kopparen kommit till Lübeck, men som den stigit i pris vore det bättre att genast sälja den, än mynta den i Maintz; om Stades och Wismars utblottade tillstånd, samt konungens i Danmark truppsamlingar; underrättelser om tillståndet vid hufvudhären, vid Weser och Main, samt i Chur-Sachsen och Schlesien. Datum Hamburg den 21 Sept. 1632 (på tyska). Åtföljes af en bilaga, innehållande

» 837. Relation från fältmarskalken Arnheim (?) om krigshändelserna i Schlesien från den 17 Aug. till och med den 1 Sept., samt om fäktningarne vid Steinau, Breslau, Ohlau och Brieg m. m. (på tyska).

» 838. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: om tillståndet vid Neder-Sachsiska armén, sedan den genom Pappenheims hastiga ankomst blifvit splittrad, medels anskaffande m. m. Datum Gentin i Stiftet Magdeburg den 28 Sept. 1632.

» 839. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: ang. fortgången af Benfeldens belägring samt tillståndet i Elsass. Datum im Hauptqwartier vor Benfelden den 30 Sept. 1632 (på tyska).

» 840. Relation från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: ang. förloppet vid öfverrumplingen af blokad-corpsen framför Wolfenbüttel den 25 Sept. Datum Braunschweig den 2 Oct. 1632 (på tyska). Jemte trenne belysande Bilagor. Allt åtföljande ett bref af samma dato, hvaruti Hertigen urskuldar sig.

» 841. Bref från Landtgrefven af Hessen till konungen: att den sednare tillfölje af Pappenheims stora framsteg skyndsammeligen torde böra begifva sig till Norra Tyskland, såvida icke sinnena skola nedslås och förtvifla samt olycka uppkomma. Datum Cassel den 6 Oct. 1632 (på tyska).

» 842. Bref från sekreteraren L Grubbe till konungen: uppgift på styrkan af de trupper, som ännu finnas att tillgå vid Elben, jemte anhållan att konungen ettdera måtte skicka någon pålitlig person att dirigera verket eller också sjelf komma ned. Datum Qwedlinburg den 9 Oct. 1632.

» 843. Bref från rikskansleren till konungen: uppmanar konungen att begifva sig till norra Tyskland; om Nürnbergs försvar och Bajerska

härens marsch genom Öfre Pfaltz. Datum Nürnberg den 10 Oct. 1632.

N:o 844. Bref från general-löjtnant Baudissin till konungen: att han på konungens befallning kommit till Wetzlar, men att hans trupper äro i ganska klent skick; anhåller om förhållnings-ordres m. m. Datum Wetzlar den 12 Oct. 1632 (på tyska).

» 845. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: ang. Pappenheims förmodade operationer samt hvad med anledning deraf bör företagas; om nödvändigheten af en kraftfull befälhafvare för Neder-Sachsiska armén, dess förstärkning, samt dess anförares tillfredsställande genom donationer. Datum Aschersleben den 13 Oct. 1632.

» 846. Bref från fältmarskalken Horn till konungen: ang. tillståndet i Elsass samt fortgången af Benfeldens belägring. Datum Benfelden den 21 Oct. 1632 (på tyska).

» 847. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: att Churfursten af Sachsen begär undsättning af Hertig Georg, samt ang. stridskrafterne på denna sida. Datum Dorten vid Dessau den 11 Oct. 1632.

» 848. Bref från general-löjtnant Baudissin till konungen: att han enligt konungens första ordre från Neuburg vändt om från Siegburg, men tillfölje af den andra ordern från Nürnberg nu stannar qvar i Cöllnska området samt fastsätter sig derstädes. Datum Altkifchen den 23 Oct. 1632 (på tyska).

» 849. Bref från general-major Lessle till rikskansleren: ang. försvarsåtgärderne vid nedre Elben. Datum Stade den 24 Oct. 1632 (på tyska).

» 850. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: att Hertig Georg med Svenska rytteriet (2000 man) kommit till Torgau samt förenat sig med det Chur-Sachsiska (2000 man); att dessutom finnes 4000 man fotfolk till bruk i öppna fältet, hvilka samtliga trupper när som helst stå till konungens disposition. Datum Torgau den 28 Oct. 1632.

» 851. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: att fienden, som var i antåg mot Torgau, vikit tillbaka; anhållan om förhållnings-ordres, uppgift på Wallensteins regementer m. m. Datum Torgau den 28 Oct. 1632 (på tyska).

» 852. Bref från öfverste Brandenstein till konungen: att han bemägtigat sig Naumburg blott tvenne timmar före de kejserliges ankomst, tillfölje hvaraf de sednare dragit sig tillbaka. Datum Naumburg den 30 Oct. 1632 (på tyska).

» 853. Bref från Hertig Georg af Lüneburg till konungen: att han afvaktar konungens förhållnings-ordres samt tillsvidare drager till sig fotfolket; om Arnheims ankomst till Torgau m. m. Datum Torgau den 31 Oct. 1632 (på tyska).

N:o 854. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: ang. de rykten, som gå i afseende på konungens planer, om hvilka man sväfvar i okunnighet. Datum Torgau den 31 Oct. 1632.

» 855. Bref från sekreteraren L. Grubbe till konungen: att han på middagen fått konungens ordres om föreningen, samt nu reser till Torgau för att öfverbringa dem till Hertig Georg; uppgift på de trupper, som kunna sammanbringas; orsakerne till Chur-Sachsens tvekan m. m. Datum Wittenbergs förstad den 4 Nov. 1632 klockan 12 på natten.

» 856. Bref från E. Nicolai till sekreteraren H. Schwallenberg: ang. Arnheims ankomst till Dresden, invändningar mot föreningen, samt afresa derifrån. Datum Dresden den 5 Nov. 1632 (på tyska).

» 857. Bref från Riksens råd till konungen: att de på Salvii och Halleni framställningar ang. tillståndet i norra Tyskland vilja sända ett Finskt regemente till Stralsund, jemte spannemål, äfvensom hålla hälften af ett annat regemente i ordning m. m. Datum Stockholm den 6 Nov. 1632.

» 858. Bref från rikskansleren till riksrådet Gabriel Oxenstjerna: ursägter för det han så sällan skrifver; om hans uppdrag att förena södra Tysklands protestantiska ständer; öfversigt af ställningen i allmänhet m. m. Datum Würtzburg den 7 Nov. 1632.

» 859. Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Hertig Wilhelm af Weimar: om konungens död och segren vid Lützen; begär att få veta Hertigens vilja såsom konungens general-löjtnant. Datum Weissenfels den 8 Nov. 1632 (på tyska)

» 860. Öppet bref från Hertig Wilhelm af Weimar: att Hertig Bernhard under hans sjukdom efter konungens död general-löjtnantens tjenst eger att förrätta. Datum Erfurth den 8 Nov. 1632 (på tyska).

» 861. Bref från? till rikskansleren: om orsakerne till återtåget till Weissenfels efter slaget vid Lützen, öfverläggningarne ang. förfaringssättet med det kungliga liket, sättet huru konungens död skall tillkännagifvas, tvisten mellan Hertig Bernhard och Kniphausen ang. öfverbefälet, föreningen med Chur-Sachsiska trupperne; begär att rikskansleren skall skynda sig till Sachsen, redogör för fiendens återtåg samt den egna arméns tillstånd m. m. Datum den 8 Nov. 1632 (på tyska).

» 862. Bref från Bernolf v. Kreilsheim till?: ang konungens dödssätt, samt huruledes man sig med Drottningen bör förhålla. Utan datum (på tyska).

» 863. Bref från Churfursten af Sachsen till fältmarskalken Arnheim: underrättar honom om segren vid Lützen och konungens död, samt anmodar honom att med anledning deraf så fort som möjligt skynda tillbaka till Dresden. Datum Dresden den 11 Nov. 1632 (på tyska).

N:o 864. Bref från Churfursten af Sachsen till Hertig Bernhard af Weimar: uppmuntrar honom att taga befälet, samt säger sig skola uppbryta till förening så snart vägen blir öppen. Datum Dresden den 11 Nov. 1632 (på tyska).

» 865. Bref från rikskansleren till Salvius: om de åtgärder, som böra vidtagas med anledning af konungens död, jemte anhållan att Salvius måtte draga försorg om garnisonerne vid sjökanten. Datum Frankfurth am Main den 14 Nov. 1632.

» 866. Relation från A. Kochtitzky till konungen: ang. tillståndet i Schlesien, Arnheims fiendtliga intriger, arméns afmarsch, Breslaus hållning, befolkningens benägenhet för Svenskarne, förslag huru man skall afhjelpa svårigheterna m. m. Datum Liegnitz den 14 Nov. 1632 (på tyska).

» 867. Extract Schreibens aus Berlin vom 14 Nov. stil: veteris Anno 1632: om konungens dödssätt, samt ang. en fäktning vid Borna m. m. (på tyska).

» 868. Aus dem Baudissinschen Hauptqwartier Lintz am Rhein: ang. de sednaste krigsrörelserna på denna sida, Andernachs och andra orters intagande, Baudissins afresa till rikskansleren i Frankfurth am Main och sedan till konungen m. m. Datum Lintz den 17 Nov. 1632 (på tyska).

» 869. Bref från residenten Hallenus till Riksens råd: de första underrättelserna om konungens död, samt ang. tillståndet i Pommern. Datum Stralsund den 20 Nov. 1632.

» 870. Bref från general Baner till rikskansleren: ang. de åtgärder, som med anledning af konungens död böra vidtagas, särdeles hvad beträffar verkställandet af rikskanslerens plan, att samla alla de af Svenska kronan direkte värfvade gamla regementerne i tvenne arméer under Horn och Baner, hvarigenom alla tvetydiga bundsförvandters stämplingar skulle kunna förhindras m. m. Datum Augsburg den 20 Nov. 1632 (på tyska).

» 871. Bref från rikskansleren till fältmarskalken Horn: om de åtgärder, som blifvit vidtagne med anledning af konungens död; om dennes plan att i södra Tyskland formera 4 arméer, en i Elsass under Horn, en i Schwaben under Baner, en i Franken under Hertig Bernhard och en vid Rhen under Pfaltzgrefve Christian; anser dock, att Horn redan i Elsass är så stark, att han kan lemna landskapet och gå till Schwaben, hvarifrån den ännu sjuklige Baner kunde tagas till norra Tyskland; att han talat vid Baudissin, som lofvat tjena ännu 6 veckor. Datum Würtzburg den 21 Nov. 1632.

» 872. Bref från D:r Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir: om konungens dödssätt, samt en allmän öfversigt af den politiska och militäriska ställningen. Datum Hamburg den 25 Nov. 1632.

N:o 873. Bref från rikskansleren till (någon af rådet?): ang. ställningen i allmänhet, jemte uppmaning till enighet och fasthet, samt att intet annat företaga, än det man vet varit konungens vilja. Datum den 6 Dec. 1632.

» 874. Bref från D:r Salvius till rikskansleren: om tillståndet i Neder-Sachsen samt Danmarks och Chur-Sachsens stämplingar m. m. Datum Hamburg den 15 Dec. 1632.

» 875. Bref från rikskansleren till Kochtitzky: ordres hur Duwall bör förhålla sig. Datum Dresden den 19 Dec. 1632 (på tyska).

№ 700.

Bref från Generalen Joh. Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. soll ich unumgänglich in aller Unterthänigkeit nicht bergen, wie dass mir eine Zeitung nach der andern von unterschiedlichen gewissen Orten des Pappenheims starker Märsche halber auf mich, um Magdeburg, welches vor 8 Tagen bereits zum Accord willfährig, nunmehr aber deswegen ganz anders Sinns worden, zu entsetzen, einkommen. Massen denn mir diese Nacht im Vertrauen berichtet worden, dass er mit 8000 zu Fuss und 2000 zu Pferd auch vielen Canonen und anderen Kriegspræparatoriis heut diese Nacht zu Assenburg gelegen habe und gewiss auf mich zugehen werde, damit Magdeburg von mir quittiret werden möge. Wenn denn nun ich mich ihm mit meinem bei dieser Winterzeit und durch so langwierige Bloquirung sehr abgemattcten Volk ohne Hazardirung E. K. M. Staates dieser Orten nicht im Feld zu begegnen getrauen darf, bis so lange ich secundiret werde, als bin ich resolviret, mich hinter die Saale mit dem Volk zu retiriren, und dieselben Pässe möglichst zu defendiren und mainteniren, weil Ihro F. Gn. der Herzog von Weimar auf mein Ersuchen mich in solchem Nothfall ehest zu assistiren heute geschrieben. Sobald mir nun solcher Succurs zukommt, hoffe ich zu Gott, es solle der Feind nicht allein diese Örter bald wieder quittiren, sondern auch die übrigen, so er noch hat, zugleich zu mainteniren schwer gemacht werden. Halberstadt habe ich so besetzet, dass es mit Gottes Gnade sich etwas wird halten können, oder zum wenigsten einen reputirlichen Accord erhalten, wo mir nicht eine Secours zukommen sollte, dass ich es entsetzen könnte. (*Da*) General Tott zu Rostock krank liegt, als habe dem Obristen Dumeni etlich von seinem Volk vergeben, welcher mit demselben zu Lauenburg noch liegen soll. Interim grassirt der Feind stark im Stift Bremen, also dass E. K. M. Dienste dero Örter also nicht befördert werden, als vielleicht besser wäre. Ob ich zwar H. General Tott um Secundirens bei dieser Occasion geschrieben, wie auch dem Obrist Lohausen, so bekomme ich doch von diesem, dazu gar langsam, Antwort, dass er sich seiner H. Ordres nach verhalten müsste. General Tott aber wendet vor, dass er auf E. K. M. Befehl mehr, denn auf eine Advise zu geben. Dass

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1632).

ich dergestalt nicht weiss, wozu E. K. M. Truppen der Örter, nachdem Wismar und Dömitz über (*sind*), viel Nutzen bedienen können. Dem General-Major Lessle habe ich zwar des General Totten Truppen aufgetragen, weil E. K. M. es befohlen. Er entschuldigt sich aber, dass er es ohne E. K. M. expressen Befehl sich nicht unterstehen dürfe, so will sich sonsten keiner dessen auch anmassen. Des General Totten statum werden E. K. M. am besten aus H. Salvii Schreiben vernehmen. Jetzo bekomme E. K. M. Schreiben von 8 und 10 December datirt, daraus ich unterthänigst vernommen, wie es E. K. M. mit I. M. meiner gnädigsten Königin, Dero Frauen, gehalten haben wollen. E. K. M. kann ich aber hiemit unterthänigst nicht verhalten, wie dass I. M. wider meine unterschiedliche, unterthänigste treuliche Warnung, dass dieselbe gnädigst geruhen wollten, bei diesem des Pappenheims Vornehmen ein paar Tage nur zu Leipzig oder zu Wittenberg zu verbleiben, bis man sehen möge, wo es ausschlagen möchte, sich den 28 dieses nach Naumburg begeben, und sich weder von mir, noch H. Sparren diesfalls sich (*et*) was einrathen lassen wollen, welches doch I. M. keiner massen zuzuschreiben, sondern vielmehr in allen Dingen dem Obristen Schneidawind, welcher wider meinen expressen Befehl mit seinem Volk ehest zu mir zu stossen, ihm vorbei nach Leipzig gemacht, und I. M. sein Volk zur Convoi angeboten, massen er denn auch zu dem Ende mit dessen meistem Theil mit deroselben gezogen, wodurch ich denn in meinem Vornehmen, dem Feind nicht also zu weichen, sondern vielmehr den Kopf zu bieten, einzig und allein verhindert worden, also dass nunmehr seinetwegen, weil er lieber, wie er dieser Orten den Ruhm und Nachklang hat, den Rücken als die Stirn dem Feind bietet, Magdeburg entsetzet und diese Länder vollends ruiniret werden. Da doch mit seiner Convoi, weil sie I. M. nicht gleich marschiren kann, deroselben vielmehr schädlich und disreputirlich als erspriesslich ist. Und hätten I. M., sobald ich gesehen, wo es mit des Feindes Vornehmen hinaus wollte, eine bessere und ansehnlichere, auch sichrere Convoi, massen ich deroselben alsdann gern Reuter zugeordnet hätte, welches ich aber dergestalt noch nicht habe thun können, mitgegeben werden können. E. K. M. habe ich solches in Eil gehorsamlich nicht verhalten sollen. E. K. M. etc. Datum Salbko den 1 Januari anno 1632.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Johan Banér.

№ 701.

Bref från Fältmarskalken Horn till? *.

Wohlgeborner Herr, Hochgeehrter, vielgeliebter Herr Bruder!

Nebst Erbietung meiner freundlichen Dienste und Grusses, wie auch Wünschung eines glückseligen, friedensreichen neuen Jahrs, habe ich nicht umgehen können, denselben gegenwärtige Relation zu überschicken, und zweifelt mir nicht, es werde der Herr Bruder wegen I. K. M. glücklichen Successes sowohl dies- als jenseit des Rheins, sammt was sich für occasiones zugetragen, aus meinen (*m?*) vorigen Schreiben, und auch aus Secretarii Grubben Relationes vernommen haben.

Was sich aber dieser Örter, nachdem I. K. M. von Würzburg nach Frankfurt aufgebrochen, begeben, verständige ich den Herrn Bruder hiemit, dass I. K. M. mir die Direction dieses Würzburgischen Fürstenthums anbefohlen, und neben den ordinari guarnisonen zu Defension des Mains etwas an Reutern und Fussvolk zugeordnet. Der Feind aber ist zur selbigen Zeit mit seiner Armee, welche auf 40,000 Mann geschätzet worden, um Anspach gelegen und, wiewohl er zeitig genug wegen I. K. M. Aufbruch nach Frankfurt avisiret worden, hatte er doch nichts gegen diese Quartiere (welches er doch mit seinem grossen Vortheil hätte thun können) getentiret, sondern ist anfangs eine geraume Zeit um Anspach gelegen, und das Land da herum ganz verderbet, wodurch denn seine Armee, weil der Mangel nothdürftigen Unterhalts bald eingefallen, ziemlich ruiniret, und um ein Grosses verringert worden. Von Anspach ist er auf Dinkelsbühl marschiret, dem Ansehen nach, dass er sein Volk in die Winterquartiere vertheilen wolle, ist aber von dort wieder nach Nürnberg (nachdem er selbiger Stadt so viel Zeit gegeben, dass sie befestiget, an Volk ziemlich verstärket, und die Gemüther assuriret worden) zurückgekehret, hat aber nichts Sonderliches darauf tentirt, wenig ausgerichtet, anders als dass er seine Armee geruiniret, und nach 8 Tagen mit schlechter Reputation davon abgezogen, sein Volk theils in Böhmen und die obere Pfalz, das meiste aber in Schwaben (bei welchem der General Tilly sich selber befindet, und zu Nördlingen das Hauptquartier genommen) in die Winterquartiere verleget. Inmittelst habe ich die mir zugeordnete Reuterei bei der Tauber liegen gehabt, und bis an Rothenburg (woselbst anfangs ein Regiment Lothringer, hernach aber Fahrenbach mit 3 Re-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1632). Förmodligen till någon af Riks.-Råden.

gimentern Fussvolk und 2 Compagnien Reuter gelegen) sich elargiren lassen, und nachdem mir Gott etwas wieder zu Kräften geholfen, des Deutschen Meisters Residenz-Stadt und Schloss Mergentheim eingenommen, von dort mit einer Partie auf Heilbronn, daselbst ein Regiment Lothringer gelegen, gerücket, weil der Obrist Schawelitzky und andere mich persuadiret, dass selbe Bürgerschaft unserer Partei sehr wohl affectioniret, als auch der Garnison sich leicht bemeistern könnten. Das erste hat zwar sich wohl befunden, das andere hat aber nicht erfolgen wollen. Habe aber dennoch durch göttlichen Beistand, nachdem wir etliche »dehors», so der Feind bewachet, mit Force eingenommen, und in selbigen eine Anzahl gefangen und niedergehauen, den Feind, welcher noch 800 Combattanten ist gewesen, gezwungen, den andern Tag, nachdem ich davor gerücket, die Stadt mit Accord aufzugegeben. Die Garnison ist mit 10 Fähnlein ausgezogen, aber von selbigen über 300 der besten Soldaten bei uns geblieben und Dienst genommen, der übrigen, deren ungefähr 500 nebst vielen Kranken gewesen, sind, wie mir die Convoi berichtet hat, auch gar viele zurückgeblieben und theils erfroren, also dass über 200 Mann bei allen Fähnlein endlich sich nicht befunden. Ist also dieses Regiment, so des Prinzen von Pfalzburg und der Lothringischen Regimenter der ersten eines gewesen, fast ruinirt worden. Nachdem mir Gott die Gnade verliehen, dass ich mit so schlechten Mitteln (denn ich ohne die Reuterei über 600 an Musquetirern und Dragonern nicht stark gewesen) diesen vornehmen Pass einbekommen, habe ich auch Wimpfen sowohl als mehr Örter den Neckar hinunter bis auf Moosbach besetzet, und in selbigen unterschiedlichen Obristen Laufplätze ausgetheilet. Inmittelst, als ich vor Heilbronn gelegen, ist der Altringer mit 6 Regimentern um Schw. Gmünd, 6 Meilen von Heilbronn, angekommen. Kann nicht wissen, ab er vermeinet habe Heilbronn zu entsetzen, oder Quartier in dem Land zu Würtemberg zu nehmen, welches letztere, weil die Würtemberger vermuthet, so hat der Herzog seine Räthe nach Heilbronn an mich geschicket und gebeten, dass ich mit meinen Truppen bei ihm bleiben, und neben seinem Landvolk (welches er mir untergeben wollte) dem Feind zu verwehren, dass er sich in das Würtembergische nicht einquartieren möchte. Weil ich aber mich mit beihabenden Truppen zu schwach dazu befunden, auf das Landvolk aber mich keineswegs verlassen können, vornehmlich aber weil ich dessen von I. K. M. keinen Befehl gehabt, auch der Altringer, sobald er vernommen, dass Heilbronn übergewesen, wieder zurück und tiefer in Schwaben mit bemeldeten 6 Regimentern sich begeben; als habe ich mich diessfalls bei dem Herzog excusirt, ihn aber daneben

animiren lassen, dass er dem Feinde die Quartiere abschlagen, und sich seiner eigenen Mittel zur Defension gebrauchen wolle, ihn versichernd, dass, wenn der Feind etwas mit Macht tentiren wollte, so würde I. K. M. mit genugsamer Assistenz ihm zeitig beispringen. Habe also, nachdem ich zu Heilbronn und dero Örtern nothwendige Anstellung gethan, mich anhero nach dem Fürstenthum Würzburg begeben und mich beflissen, laut habenden königlichen Befehls, eine Armee um Windsheim zu formiren, welche hat bestehen sollen erstlich aus den Truppen, so I. K. M. mir hinterlassen, zum andern aus des Grafen von Solms 3 Regimentern zu Ross und Fuss und einem Nürnbergischen Regiment nebst Herzog Ernstens von Weimar neugeworbenem Regiment zu Ross, drittens aus den Thüringischen Truppen, welche I. K. M. auf 4000 Mann gerechnet. Wäre also, wenn bemeldete Truppen alle zu mir gestossen, die Armee bei 14,000 Mann stark geworden. Weil aber wegen des Pappenheimischen Marsches auf Magdeburg Herzog Wilhelm von Weimar etc. die Thüringischen Truppen wieder zurückfordern lassen, und die Nürnbergischen ihr Volk bis dato zurück behalten, als ist mir zu dem zugeordneten Volk viel abgegangen. Nichts desto weniger habe ich die anderen Truppen in möglichster Eile versammlet, und in das Stift Bamberg, selbiges unter die Contribution zu bringen, auch unsere Quartiere zu elargiren, rücken wollen, und allbereits im Aufbrechen gewesen, da ich dann von I. K. M. avisirt und befehligt worden, dass, weil ein Anstand der Waffen zwischen I. K. M. und der Liga auf Intercession des Königs in Frankreich auf 14 Tage gemacht worden, so sollte ich auch dieses Orts so lange zur Ruhe stehen, und keine Feindseligkeit gegen die von der Liga gebrauchen, welchen Befehl ich billig pariren und den vorgehabten Zug so lange einstellen müssen. Inmittelst hat sich Fahrenbach in Rothenburg zu bleiben nicht getrauet, weil er vernommen, dass ich die Armee so nahe selber Stadt versammlet, und er in der Meinung gestanden, dass es ihm gelten werde. Ist also (nachdem er etliche Tage zuvor einen Ort zwischen Dinkelsbühl und Rothenburg gelegen, genannt Leutershausen, darin ich 200 Dragoner liegend gehabt, mit ziemlichem seinem Schaden attaquiret) den 13 dieses Monats Januari aus Rothenburg mit allem Volk (so noch auf 1,500 gesunder Knechte und 150 Reuter geschätzt worden) marschiret, und hat ihn der Altringer von Rothenburg aus mit 4000 Mann nach Dinkelsbühl geconvoyirt. Wo sie weiter sich hingewendet, kann ich noch zur Zeit eigentlich nicht vernehmen, sondern den eingebrachten Kundschaften nach sollen sie nach Nördlingen, und von dort aus weiter nach der Donau zu marschiren.

Welches ich dem Herrn Bruder nicht enthalten sollen, empfehle damit uns allerseits der Obacht des Höchsten ganz getreulich. Datum Ochsenfurt den 18 Januari anno 1632.

Gustaf Horn.

№ 102.

Bref från Kommissarien Erik Andersson (Trana) till Konungen *.

Stormägtigste Herre, Allernådigste Konung!

E. K. M. uppå det underdånigaste kan jag icke oförmält låta, det sedan jag sednast ifrån Doberan den 24 December E. K. M. uti underdånighet tillskref, äro sakerne, Gudi dess lof, således ändtligen aflupne, att denna staden uti E. K. M:ts våld kommen är. Och ändå att Gram med månge och åtskillige skrifvelser nogsamt försäkrade, att öfvergifva staden, när hans Hauptman skulle komma tillbaka från Böhmen, likväl brukade han allehanda putser och utflygter att förhala tiden och bringa Fältmarskalken hädan, utan all tvifvel genom någras stämplingar, så att derom förmycket vore (*uti*) underdånighet här att omskrifva. Dertill skref Herr Johan Banér bref öfver bref till Fältmarskalken Totten, och particulariter till Öfverstarne, att de sig till Magdeburg begifva skulle. Salvius och Biskopen ifrån Brehmen de skrefvo ock tvärt emot sådane bref, att om Fältmarskalken icke snart dit med undsättning komme, så vore allt förloradt. Nu voro alla dessa tre saker så vigtiga, att derutöfver behöfdes ett godt beslut och god resolution, helst efter Lohusen sökte lägenhet, att ändtligen införa Fursten Hertig Adolph Fredrik uti kapitulationen, och sitt regemente uti garnison här inne i staden. Beslöto för den skuld med Fältmarskalken emellan oss, att förskrifva Salvium hit, efter vi förnummo att han på nejden uti Lübeck var, och alltså fattades enhälligt råd, att Fältmarskalken skulle ingenstädes gå härifrån stadens blokering, förr än staden vore öfver. Interim, som Salvius förväntades, måtte Gram för folksens stora nöd uppå Hvalfisken, deraf vi dock ej visste att de alldeles på proviant så förblottade voro, att ock Hauptmannen sjelf ej mera än en skorpa bröd uti förråd hade, öfvergifva skansen den 2 Januari. Den 3 kom Salvius från Lübeck, och den 4 sände Gram två sina förnämsta Hauptmän, att förena sig med Fältmarskalken om några punkter uti

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1632).

kapitulationen. Samma dag sände Hertiginnan Hertigens Stallmästare uti staden, föregifvande att köpa några hästar. Den 5 utsände Gram ändock en tredje Hauptman och skref ett mägta vänligt bref till Fältmarskalken, men mundtligt lät bedja Fältmarskalken, att honom intet måtte tagas till ondo, att han ännu 3 veckors tid behöfde att taga sina saker uti staden till rätta, förr än han kunde utmarchera, och derhos lät påminna, att ock H. F. N. Hertig Adolph Fredriks namn ändteligen måtte införas uti kapitulationen. Öfver hvilka budskap vi alla fingo stora ögon, och begynnte tänka, hvadan detta talet så oförmodeligen emot allan förhoppning uti en sådan hast framkom. Fattade så Salvius ett bref till Gram, och Fältmarskalken sände flux ordre till Skottarne, som lågo omkring Sternberg, att de tills vidare besked ingenstädes marchera, utan der stilla liggande blifva skulle, uppå det, att om några praktiker derunder voro, Hertiginnan så väl som andra snart med böneboken framkomma skulle, att de Skottarne måtte qvitt blifva. Till det andra, så resolverade Fältmarskalken att låta bestorma staden uppå tvenne orter, nemligen öfver isen vid vattuporten, der verken först begynnte och alldeles ännu ofärdige äro, och emellan Lübeckske och Mecklenburgske portarne, der muren till 30 famnar nyligen nederfallen var och ännu är, dertill han bemälte Skottar bruka och hit förskrifva ärnade. När Gram den 6 fick Fältmarskalkens bref, som Salvius ställde, in till sig, och det öfverläsit hade, skref han flux svar och utsände trumslagare tillbakas om natten klockan 10, deruti han beder högeligen, att Hauptmannens föredragande icke således uppå honom uttydas måtte. Copiorne af begge brefven sänder jag i underdånighet härhos *. Den 7 sändes kapitulationen underskrifven till Gram, och Hauptmännerne alla tre behöll Fältmarskalken hos sig, sägandes dem uttryckeligen, att så framt Gram ej redeligen mente med kapitulationen och stadens öfvergifvande, så skulle de inte tänka, att de någonsin här i verlden finge se Gram mera, dock tracterade och höll han dem mycket väl. När Gram fick kapitulationen in till sig, underskref han den flux och utsände att ock underskrifvas utaf en af de tre Hauptmän, som hos Fältmarskalken voro, hvilket han gjorde för den skuld, att den Hauptmannen, benämnd Rathwegen var utaf Perusis Regemente, hade ock legat nu denne belägringstiden öfver på Hvalfisken. Och ändock, Allernådigste Konung, att Gram skulle efter kapitulationen utmarchera den 10, likväl skedde det inte, utan sökte den ena dagen efter den andra förhala tiden, ty han hemligen hade haft tidender och bref från Pappenheim. Den 9 drog jag med Fältmarskalkens

---

* Fattas i originalet.

pass hit in i staden, att inventera. Men fick intet den dagen annat göra, än att Gram lät bese mig verken omkring staden. Den 10 lät han inventera mig stycken, och interim skref ut till Fältmarskalken och lät bedja om en dags dilation mera för sina sakers beställande skuld. Den 11 lät först inventera krut, lod och luntor, dessemellan han en ganska hop hemligen både krut och luntor till borgmästare och råd förparterat och utmed rundelarne utan min vetskap samma dagen, sedan jag inkom, hafver utföra låtit. Och oansedt att han mig således krut, bly och luntorne inventera lät, behöll han likväl nycklarne till rundelarne hos sig, hvilket, efter jag det såg, aviserade jag flux sådant Fältmarskalken. Den 12 om morgonen bittida klockan 5 lät han uppå alla gator slå med trummorne omkring och hade allt sitt folk i beredskap till marchera, så att både folk och bagagie-vagnarne alla stodo på gatorne, ja inför porten der de utmarchera ville. Men efter ändå 12 af de 30 vagnarne fattades, som Lohusen uppå Furstens i Mecklenburg vägnar efter kapitulationen skulle hit införskaffat hafva, tog Gram deraf orsak att ändå förhala den dagen, hvilket mig mägta ondt gjorde och fördenskuld red ut till Fältmarskalken att referera sådant. Flux derefter som jag var utriden, sände han en utaf sina Hauptmän ut till Fältmarskalken, benämnd Rysing, förmälandes att han samma dag intet mera utmarchera kunde, efter det var lidit så mycket uppå dagen, att klockan var allaredo emot 11, och att honom fattades ännu så många vagnar till hans sjuka. Derföre red Fältmarskalken sjelf inför porten och begärde att Gram ville komma ut på vallen och tala med honom, hvilket ändå att det varade sånär en hel timma, och så skedde, att Gram sjelf kom ridande och lät upp porten, steg af sin häst och kom ut till fot till Fältmarskalkens häst och tog Fältmarskalken i hand, och näst helsningen besvärade sig ej kunna då den dagen utmarchera för vagnarnes uteblifvande skuld, deröfver Fältmarskalken gjorde sig med höflighet litet onyttig, och sade att han inte hoppades att Gram skulle för 2 eller 3 vagnars skuld, dem han ock ville flux förskaffa honom, efter de andra alleredo der för porten höllo, skulle vela låta honom stå med allt folket der utanföre. Dermed tog han sitt afsked och sade sig vela laga till utmarchering. Våra ryttare och andra redo fuller med detsamma allt ett par hundrade man i staden, hvilket Gram icke mycket behagade, och efter han hade låtit folket gå åter in i husen igen och satt ut skildtvackterne uppå verken, spännt hästarne ifrån styckena och vagnarne, var god råd dyr för honom, att allting laga uppå nytt uti en sådan hast till uppryckning, måste för den skuld låta både trumslagare och trumpetare gå och rida omkring, att församla folket

igen alla uppå torget, och blef så färdig att utmarchera emellan klockan 2 och 3 eftermiddagen med stor confusion, deröfver han ock några hundrade soldater både i utmarchering och sedan i mörkret qvitt blef. Hade, Allernådigste Konung, Gram fått blifva här qvar den dagen öfver natten, så hade hans soldater och Croater gjort uti staden en outsägligt stor skada, ty sådan som abboten var, så voro ock alla hans underhafvande. När han nu således utmarcherade, hafver han andra dagen i marcheringen låtit arkebusera en utaf convoy-ryttarne, utan anklagan, mycket mindre ryttmästarens eller någons vetskap. Derföre efter det länder E. K. M:ts krigsrätts höghet till förklening, att han, som convoyerades, skulle af egen myndighet ihjälslå och skjuta E. K. M:ts convoy-ryttare, drog Fältmarskalken efter honom, att förhöra huru dermed var, och hvarföre Gram det gjort hade; huru det aflöper gifver tiden. Derifrån drager Fältmarskalken genast flux till general-rendez-vous'en öfver Elben, som till den 20 anställd är. Hvad här och uppå Hvalfisken uti krut, lod och luntor, stycken och allehanda munition uti förråd funnet är, hafver E. K. M. allernådigst att se utaf innelaggde förslag. Om skeppen och dess tyg varder E. K. M. uti underdånighet berättadt af Amiral Ryning, hvilken här uti belägringen vid flottan mest tillstädes varit hafver. Befallandes E. K. M. etc. Af Wismar den 18 Januari 1632.

E. K. M:ts
underdånige och hörsamme tjenare
så länge jag lefver

Erich Andersson.

Præsent: i Frankfurt am Mayn
den 12 Febr. 1632.

№ 103.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Rikskansleren *.

Välborne Nådige Herre!

Ehuruväl jag på lång tid är uppehållen i önskan och hopp, det E. N. till oss lyckligen måtte ankomma, då jag i någre saker, som

* Efter Grubbes original till Rikskansleren, i Riks-Arkivet (Oxenstjernska samlingen), Denna skrifvelse utgör början af ett bref, hvilket ej blef af-

mig tvinga snart sagdt till desperation, E. N:des tröst och hjelp visserligen hafver förmodat: så kommer mig dock nu en resa oförmodeligen uppå, hvilken jag befarar varder förhindrandes, att jag icke kan så hastigt, som jag gerna ville, komma med E. N. till tals. Ty medan K. M. sedan den 3:e Januari ingen kunskap, som något viss är, undantagandes E. N:des skrifvelse utur Bitterstadt, den 10:e hujus, ifrån Banneren och om Pappenheims anslag hafver bekommit, är K. M. intet litet blefven sorgfällig om sakernas tillstånd. Och ändock denne min commission väl hade kunnat upprättas igenom skrifvelse, bättre än igenom mig; så hafver dock K. M. befallt mig att resa först till Cassel, och der igenom Residenten D. Wulff låta Landtgrefven förnimma, huru K. M. vill att han sig på allehanda fall skall förhålla. Nemligen: om fienden är stark, samlar och förstärker sitt corpus, och intet parerar det stillestånd som på 14 dagar gjordt är, så skulle han sig med Banneren och de andra trupperna hos honom conjungera, och hjelpa till att ruinera fienden. Men vore fienden slagen, eller antoge stilleståndet, så skulle han taga sig i Lemgow, Lippe, Rawenspurg och Rawensten och deromkring qvarter, ligga stilla och förstärka sin armé det mästa honom möjeligt är. Dädan skall jag resa till Banneren, och in primo casu förmäla honom detsamma. På det andra fallet, skall han logera stilla i Brunswick och Halberstadt, och sin armé der förstärka. Tottens trouppar skola ock då ligga stilla i Stift Brehmen, och desse alla allenast intendera, att göra sig starke på folk. Dessförutan hafver jag något att tala med Hamilton, hvilket sig allt häruppå funderar, som E. N. både af K. M. sjelf, så väl som conceptet af mitt memorial, när Gud vill E. N. kommer till hofvet, allt bättre kan afse. Ett hafver jag ock i befallning att bedja, det E. N. ville, så mycket möjeligt är, skynda sig till K. M. Ty K. M. ligger så länge vid Gelhausen stilla, till dess K. M. förnimmer vissa tidender om Banneren. Äro de gode, så går K. M. till Maintz igen på någon tid. Äro de, det Gud förbjude, contrari, så secunderar K. M. Banneren med 8 eller 10,000 man till fot och 2000 hästar. Detta hafver jag så obiter E. N. velat referera; önskar till Gud att min lycka hade varit sådan, det jag hade träffat E. N. an på vägen, eller ock fått blifva så länge vid hofvet, till dess E. N. vore kommen.

---

slutadt eller underskrifvet, utan i dess ställe skickadt som bilaga till Grubbes bref af den 19 Januarii 1632 till Rikskansleren, och hvilket bref omtalar denna bilaga, hvilken således är samtidigt skrifven.

№ 104.

Bref från Sekreteraren Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Herre, Allernådigste Konung!

Jag hafver emot min förhoppning en dag blifvit längre, än jag hade menat, uppå resan uppehållen, förr än jag hafver fått aftala med Landtgrefven, och mest derföre, att ingen menniska hafver visst berätta mig hvarest Baneren är. Dertill med hafver jag måst gå något omkring för fiendens garnisoners skuld, så att jag nu först hit ankommit. Hvarest jag af Landtrosten Dannenberg förnimmer, det Baneren samt Hertig Wilhelm logera nu om Salzgitter vid 4 mil härifrån. Och hafver han visse aviser, det Pappenheim (ehuruväl han hade begynnt marchera öfver Wesern) är han likväl nu åter med all sin armé (hvilken intet blifver skattad öfver 8000 man) gången tillbakas igen, och skall nästkommande natt logera i Eschershausen, dit han alleredo proviant hafver låtit församla. Hvart han sedan acktar sig, är än ovisst. En part säga, att han acktar undsätta Duderstadt (hvilket af Berkhower och de Hessiske är beränndt); en part säga att han är af Gosslar (hvarest våre garnison hafver velat inlägga) fordrad till succurs; och somlige mena att han vill alldeles logera sig emellan Hessen och Brehmen uti Furstendömet Grubenhagen. Vid sådan beskaffenhet skall jag, så mycket möjligt är, drifva uppå att Landtgrefven och Baneren med det hastigaste måtte blifva conjungerade. Och tror jag visst, att E. K. M:ts folk, som här är, då, näst Guds nådiga bistånd skall vara bastant att bjuda honom hufvudet. Hvarest conjunction bäst skall ske, derom är intet ännu beslutadt. Men så äro Landtgrefven och Baneren så nära, att de kunna alla dagar avisera hvarandra. Och efter Landtgrefven är fienden öfverlägsen med ryttare (ty fienden icke hafver öfver 2000 hästar), så hoppas man han skall inte kunna förhindra conjunctionen. Landtgrefvens mening var, när jag skiljdes i går vid honom, att han ville sända ett regemente till häst till Warburg, hvilket der skulle logera, och, om fienden ginge öfver Wesern, vara honom på hälarne och komma honom till att stå, på det Baneren och han kunde hinna honom. Duderstadt är ock till den ändan attaqueradt, att han måtte nödgas till succurs. Gud gifve lycka, att Landtgrefven och Baneren måtte nu snart komma tillsammans, så varder sig med Guds tillhjelp god occasion præsenterandes att göra fienden afbräck, dertill Gud

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1632).

den Alldrahögste gifve sin milda nåd, på det E. K. M. jag gode och hugnelige tidender med det första underdånigst må kunna bebåda. Om Totten förnimmer man här intet, att han ännu är öfver Elben, utan Hertig Georg af Lüneburg är med sina trupper visst uppbruten och vändt sig åt Elben. Och säger man, det han sig med Totten vill conjungera och gå åt Brehmen. Hvad E. K. M. mig nådigst hafver gifvit i befallning, skall jag dem fuller advertera. Men om än tiden icke tillåter någon förändring, hoppas man dock likväl med Guds nådiga bistånd, att med E. K. M:ts saker skall väl afgå. Eljest skall Wismar såsom i går 8 dagar sedan vara öfvergifvet. Detta hafver E. K. M. i största hast jag underdånigst denne gången att referera. Befallandes E. K. M. etc. Af Osterrode den 21 Januari anno 1632 — h. 7, matut.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

Præsent: Frankfurt am Mayn den 30 Januarii anno 1632.

№ 705.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. till underdånigst berättelse, så är jag i går om afton hit till Kniestadt, strax vid Saltzgitter (mellan Goslar och Hildesheim), ankommen, och hafver härsammastädes Hertig Wilhelm med Generalen Herr Johan Banér anträffat. Hvilka deras trupper häromkring (starke effective Hertigen 3000 hästar och 5000 knecktar, Generalen 1,800 hästar, 1,500 dragoner och 5,000 knecktar, öfver och icke under) hafva logerat. Och sedan E. K. M:ts nådigste intention jag dem uppenbarat hafver, och de vissa aviser hafva, det Pappenheim icke allenast hafver ännu ett korpus tillsammans, utan skall ock vara sinnad Landtgrefven att attaquera: äro de resolverade i morgon att uppbryta och sig med Landtgrefven vid Münden att conjungera. Imedlertid skall en skrifvelse till Pappenheim afgå, att förnimma om

* Efter originalet i Riks-Arkivet (Oxenstjernska saml.).

han neutralitets-parterne vill obediera. Hvilket om han sig förvägrar, förmodar man, näst Guds hjelp, att desse trupper med Landtgrefven (hvilken kan åtminstone adjungera 2,500 hästar och vid 1,000 dragoner dertill) conjungerade, skola vara bastante fienden att ruinera. Till hvilken ända de ock hafva resolverat honom till det yttersta att förfölja, på det de sedan hvar och en sina qvarter kunna åtnjuta, och så snart allt blifver för fienden säkert, sig om värfningarne, efter E. K. M:ts nådigste begäran, till det högsta beflita. I synnerhet förmodar General Banneren, att så framt de rendez-vouzer, som han sine nye värfvare adsignerat hafver, icke blifva af någon annan tourberade uti Halberstadt och Magdeburg, medan han är borta, så skall han vid ändan af Mars kunna föra och bringa E. K. M. i fält, hvarest E. K. M. allernådigst täckes, en armé af 15,000 knecktar, 4 eller 5,000 hästar och 20 Compagnier dragoner. Hertig Wilhelm tror sig ock vid samma tid att kunna præstera i fält till 8 eller 10,000 man till fot och desslikes 4 eller 5,000 hästar. På det nu E. K. M:ts saker här nere måtte emedlertid icke aldeles stå löse; så är Magdeburg med 1,500 man, och Spandau, Brandenburg och Werben väl besatte. Desslikes är ock Halberstadt samt Osterwick väl besatte. Generalen talar ock nu af med D. Stallman, att han i dessa orter skall förskaffa ett ansenligt godt förråd på proviant; i synnerhet uti Magdeburg. Dertill medel nog äre, alldenstund landet är ännu med spanmål fullt, och särdeles finnes i de förlupne klostren godt förråd, hvilket allt, om allenast de som dermed omgå troligen och fliteligen drifvat, E. K. M. kan komma till gagn och bästa. Wolffenbüttel blifver ock af 8 kompagnier dragoner under Taupadel blocqueradt. Och på det allt måtte blifva desto bättre fattadt, och någon adsistens vara här nere förhanden: så skrifver både Hertig Wilhelm och Generalen samt jag till Totten, och begära, att han med sina, eller åtminstone Hertig Georgs troupper, hit ville succedera och logera sig uti Hildesheim, och der, jemte blocqueringens drifvande för Wolffenbüttel, sina troupper refrichera och förstärka. Hvarom af nöden är, så framt E. K. M. tycker detta godt vara, att E. K. M. Totten expresse sjelf befaller. Ty om icke någon sådan reserv blifver här i nejden, står att befara, det Sachsen af fruktan någon E. K. M. viderlig accord ingå måtte, hvaruppå de kejserske starkt hos honom arbeta. Derhos är ock högnödigt, så framt General Banner skall kunna præstera den utlofvade värfning, att Totten af E. K. M. skarpt inhiberas, sig Generalen Banners mönsterplatser uti Magdeburg och Halberstadt att tillmäta, denne hans disposition, hvilken förmodeligen E. K. M. väl behaga och mycket gagna skall, att förändra.

Nye tidender belangande, så är Brehmen blocqueradt, såsom Baudissin skrifver. Och tycker mig efter Totten är vid Lüneborg så måste han vara sinnad Brehmen att secundera. Så kan ock Hertig Frans Carl, hvilken en liten hemlig armé af 3,000 man omtrent säges af de Lübsche och Hamburgske afdankade att hafva samlat, hjelpa dertill. Ett bref hafva vi rättnu af fienden interciperat, som skulle gått åt Wolffenbüttel, deri förmäles, att efter Ligisterne hafva gjort sins emellan ett secret förbund, så hafver kejsaren sine troupper ifrån Pappenheim affordrat, att han numera icke är öfver 4,000 man stark i fält. Om Stade hafver Erik Andersson skrifvit, att Reinecker det vill lefverera konungen i Danmark i händer. Och ändock generalen Banner håller det fördenskull otroligt, efter Totten är så när, och Reinecker med honom på det fallet intet kan för sina troupper accordera; så skall jag dock påminna Totten och Salvium på E. K. M:ts vägnar att gifva på Jutens handlingar ackt, så att, om han ville galnas, man i tid måtte söka af honom välförtjent revange. Och fastän Totten, till dess med Pappenheim kan göras klart, logerade i Hildesheim: hoppas man han är dock likväl icke för vidt af, att förhindra Jutens desseiner, när eljest correspondencen blifver tidigt hållen. Anslaget med Hamilton, vill jag för orsaker skull, dem E. K. M. jag innan några dagar hoppas mundtligen att berätta, intet gifva an: till E. K. M:ts vidare ordres. Såsom generalen mig berättar, vill han intet conjungera sig med Landtgrefven, utan logerar i Halberstadt, der han med sina medhafvande officerare mera omkostnad gör än 2 hela regementer, der han dock icke är öfver 400 stark. Allt annat hoppas E. K. M. jag underdånigst innan två dagar efter detta brefvets ankomst att referera. Ty jag denne post genast är sinnad att följa, när dessa 3 arméer äro bragte tillsammans, och jag ser hvartut sakerne sig vända. E. K. M. samt H. M. min allernådigste Drottning med begges E.E. M.M:s högborna lifsarfvinge min nådigste Fröken, önskar jag af Gud den alldrahögste all god helsa, stadig långvarig välmåga, lyckelig god regering, seger öfver E. K. M:ts fiender och mig uti E. K. M:ts gunst och nåder. Underdånigst och ödmjukeligen. Af Kniestadt den 22 Januarii 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 706.

Bref från Rikskansleren och Riksrådet Joh. Sparre till Riksens Råd *.

Välborne Herrar Riksråd, Bröder och synnerligen gode vänner!

I hvad tillstånd och positur jag, Axel Oxenstjerna, hafver funnit sakerne för mig, när jag efter 2 månaders continuerligt resande ifrån Preussen hit upp till K. M., vår allernådigste Herre, är lyckeligen ankommen, det ackte vi förmedelst detta vårt vänliga correspondensbref så mycket nu i hastighet generaliter att förmäla, sparandes particulariteterne till nästa lägenhet. Högstbemälte K. M. (hvilken, samt med Hen. Maj:t vår allernådigsta Drottning och en god del allierade Furstar, Grefvar och Herreståndspersoner, jag vid god disposition för mig här i Frankfurth den 13 hujus funnit hafver) håller ännu den armé K. M. sjelf förer, här uppe kring Frankfurth, Maintz och i Unter-Pfaltz.

Hafve sedan Mannheims inkräcktande intet synnerligt företaga låtit, utan är förmedelst konungens i Frankrike intercession genom dess utskickade sändebud de Charnacé och Marquis de Braise, råkader i tractat om en neutralität med Ligisterne, derom Secreteraren Grubben sine relationer Eder utan tvifvel hafver tillskickat, hvartill vi föga vete att tillägga. Och der de icke vore Eder tillhanda komne, sände vi dem nu härhos, med samt sjelfve pacterne, som föreslagne äro, och Bajerfurstens caution. Stilleståndet, som var på 14 dagar slutet, att konungen i Frankrike skulle emedlertid söka hos Ligisterne att skaffa K. M. den satisfaction, som H. M. för neutralitäten begärer, är i dag lupet till ända. Men är än ingen säkerhet följd, hvartill sig K. M. hafver att förlåta, varder utan tvifvel snart något, ehvad det ock är, kommandes.

Hvad under Fältmarskalken H. Gustaf Horn intill den 18 hujus är förelupet, kan af oss intet bättre beskrifvas, än Fältmarskalken sjelf gör förmedelst sitt bref till mig Axel Oxenstjerna af bemälte dato ur Ochsenfurth. Dess copia härhos lägges. Baneren belangande, så är Eder för detta veterligt, att han länge hafver varit occuperad med Magdeburgs bloquering, och ändteligen Grefve Wulf af Mansfeld, som den kejserliga garnisonen derinne commenderade, af det tedio han till den långliga belägringen fattat hafver, der hän

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet: »Riks-Cantzleren A. Oxenstjernas Bref och resolutioner 1632». Å baksidan af Conceptet står: »Correspondantz medh Herrar Riks-Råd i Herr Ryks-Cantzlerens och Herr Johan Sparres nampn den 25 Jan. 1632. Aus Frankf. am Main».

bragt, det han hafver begynnt att tractera om accord. Sedan honom rådrum gafs att betänka sig, och han emedlertid fick väderkorn, det Grefven af Pappenheim var kommen till Weserströmmen, och der formerade en armé af de trupper, han utur garnisonerne tog (i hvilkas ställe 2 andre nya värfvade inlades), jemte hvad han mera antingen med sig hade eller kunde få tillhopa, och dermed ärnade att secundera Magdeburg; slog han ut all accord. Och är deruppå följt, att Pappenheim är avancerad in till Wolfenbüttel, på hvilket fall Baneren af K. M. var instruerad att gå emot honom, så framt han befunne sig bastant, och afse hans contenance; dock in omnem eventum och att heller spela säkert, än förmedelst bataille löpa någon hazard, ville sig vid Saalen, och den så ock Hawelen manutinera, till dess han af Hertigen af Weimar eller K. M. sjelf kunde blifva undsatt. Medan detta så af Baneren efterlefves, och Hertig Wilhelm af Weimar är på vägen med omtrent 5000 man, att conjungera sig med honom, är Bönnighusen af Pappenheim, som i Wolfenbüttel qvar blef, skickader, inkommen den 6 hujus i Magdeburg med någon succurs. Är dock straxt en dag eller två derefter utgången med hela garnisonen och lemnat alltsammans på de öfrige husen och fiskarekåter, som domen, bryggan, vallar och murar, så ock stycken och ammunition (undantagandes något litet, det han skall hafva ruinerat) in salvo. Hvilket af oss med förundran är excipierat vordet, intet vetandes hvad consilia, spes eller metus honom hafver drifvit. Baneren och Hertig Wilhelm sägas vara honom efterföljde, derom så ock all vidare förlopp man dageligen någon visshet förväntar. Efter som ock K. M. sjelf, då H. M. blef adverterad om denne Pappenheims intention, resolverade att undsätta Baneren, och var alleredo med några trupper till Geelhausen avancerad; men sedan K. M. förnam Magdeburgs qvittering, är H. M. ryckter tillbaka igen; och dock sändt Grubben till Landtgrefven af Hessen och Baneren, att recognoscera tillståndet och tillhålla dem, att de tillika med Hertigen af Weimar och Totten (så framt Wismar öfver vore och hela Mecklenburg alltså fri), måtte se till att få Pappenheim i klämman, och alltså rensa hela den Neder-Sachsiske och Westfaliske kretsen, så framt han samlar och förstärker sitt corps och icke parerar det ofvanbemälte 14 dagars stillestånd. Men hvar han antingen redo vore slagen eller antoge stilleståndet, att logera sig i de qvarter K. M. hvar och en à part förordnat hafver. Om Mecklenburgs tillstånd tviflar jag intet, J bättre kundskaper dädanefter hafve. Hertigen sjelf Frans Albrecht, som sig här hos K. M. uppehåller, berättade sig hafva vissa kundskaper, att Wismar var öfver, derom jag dock ingen skrifvelse än hafver. Dömitz är för någon tid sedan

allaredo quitterat, och alltså hela Elben ofvan Hamburg fri. Churfurstens af Sachsen armé logerar ännu i Böhmen, hafver Prag och några andre platser besatt. Deremot hafver Wallenstein på Kejsarens inständiga anhållande antagit Generalitetet igen, och med de Tieffenbachische trupperne håller sig uppe vid omtrent Linburg (?), och Öfv. Gallas med resten af de Italienske trupper vid Pilsen. Höres ännu föga af, hvad den ene emot den andre tenterar. Churfursten är sjelf i Dresden och hans Fältmarskalk Arnheim till honom ryckter, att sollicitera, som föregifves, om penningar för arméen, hvilken skall något vara malcontent; andre säga annorledes, derom man än ingen visshet hafver. Detta är, hvad vi för denne gång Eder kunnat communicera. Och befaller Eder etc. Frankfurt am Main den 25 Januari 1632.

№ 707.

Bref från Adler Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Högborne Furste, Nådigste Herre!

E. F. N. Är min underdåniga hörsamma tjenst alltid och städes villig och beredd, så länge jag lefver.

Nådigste Furste och Herre! Efter jag är här med öfverflödigt arbete så belastad, att jag inte hinner många bref skrifva, så beder E. F. N. jag på det aldra underdånigste, E. F. N. värdigas icke förtänka mig, det jag i mina skrifvelser till Herr Pehr Banér alltid begärer, de måtte ock E. F. N. communiceras. Medan jag ock nu för få dagar hitkommen åter fordras till armén igen, att jag intet hinner skrifva de Wälborne Herrar Riksens Råd till, beder jag i lika måtto underdånigst, E. F. N. täckes ock dem detta, efter förläsning nådigst, samt med bilagorne, att meddela. Wi hafve nu, dess Gud ske lof, många arméer på benen, K. M:t en vid Rhenströmmen, Herr Gustaf Horn en i Francken och Würtemberger land, Chur-Sachsen en i Böhmen, Herr Johan Banér är stött tillhopa med Hertig Wilhelm af Weimar och göra i lika måtto en ståtelig armé i Braunschweiger land, Landtgrefven Wilhelm hafver lemnat en del af sitt infanteri och kommer nu med 3000 hästar och något fotfolk

* Efter Originalet till Pfaltzgrefven. Johan Casimir; uti Riks-Arkivet (Salvii Bref).

till Wesern, till honom stöter Fältmarskalken Tott med sin armé (som nu är passerad Elben och ligger vid Lüneburg), att alla saker näst Guds hjelp stå temmeligen väl dermed. Hvad för consilia hos H. K. M:t förelöpa, samt hvad befallningar H. K. M. nyligast mig tillsändt hafver, det varder E. F. N. af bilagorne förnimmandes *) Huru sakerne förevetta här i Kretsen och annorstädes, alldenstund sådant är ock allt i bilagorne författadt, håller jag onödigt att molestera E. F. N. med dubbelt läsande. Tu ting hafver jag allenast i underdånighet att påminna E. F. N. Först, alldenstund Wismar och hela den Tyska Östersjösidan är nu genom Guds makt uti K. M:ts händer, och sådant utan all tvifvel förorsakar stor jalousie hos somliga i naborskapet, efter som det vill hemligen mumlas att Dünkircharne stå i hemlig alliance med Konungen i Danmark, rusta sig med 40 skepp till våren, så emedan prima ars regni est posse invidiam pati, allenast man är deremot så fast, det man fritt må säga, ederint dum metuant; hvarföre är för allting högnödigt, att K. M:ts och Riksens flotta rustas med all nödtorft emot sommaren, och att Wismar med första vårdag må undsättas med all nödtorft i ammunition och proviant, ty der är den bästa port i hela Östersjön. Fegræus varder widare om allt annat nödtorftigt ur sin ort påminnandes, enkannerligen hvad consilia till sjös här och der förelöpa. För det andra, alldenstund alla arméer här i hela Riket retirera sig om deras nödtorfter hit på oss i Hamburg, K. M. hafver dragit växlar till 80,000 R:dr, Herr Johan Sparre (till H. M. Drottningens hederliga och reputerliga igenomresande) hafver dragit till 30,000 R:dr, Herr Johan Banér till sin armé och garnisonernes underhåll der uppe vid pass till 50,000 R:dr, Tottens armé måste jag alldeles underhålla med alla nödtorfter, Hertig Georg af Lüneburg skall hafva 52,000 R:dr värfningspenningar och derpå allaredo 31,000 R:dr bekommit, så ock alla wapen, gewär och ammunition af oss; Wismar måste vi nu ock underhålla, så äro här dessförutan så många gamla creditorer i denna staden som dageligen dags löpa oss öfver halsen (särdeles Thor Westen, Busch och de som Herr Claes Flemming från Wittenberg hafver till oss invist) och vi nu så högt äro fördjupade i skuld, att vi platt intet mera förmå, utan måste nödvändigt, så framt icke snart undsättning kommer, succumbera. Hvarföre beder jag på det aldrahögsta och underdånigste, E. F. N värdigas söka hvad medel möjligt är, att vi måtte blifva, nu medan vintern påstår, med växlar, och straxt våren kommer med allahanda, här gäl-

---

* Saknas i originalet.

diga varor outblifligen undsatte. Kretsen här hafver fuller lofvat underhålla 6500 man, men de penningarne äro nu mest avancerade och på värfningar anlagde, efter som myckenhet af folk är det högsta fundament som vi mot en så mäktig fiende hafva måste. Så blifver ock Holstein alldeles ute med sin quota, Stiftet Brehmen och Braunschweigerland äro än med fiender så belagde att de intet kunna. Så komma ännu alla weckor så många wexlar från en ort och annan, att innan wåren blifva vi åtminstone åter med en tunna guld till det öfriga belastadt, och kan man sig nu, sedan Erich Larsson är fordrad från Holland, icke retirera på Falkenberg till tio daler, att jag för Gud intet annat än disperate consilia för mig ser, så framt vi icke snart blifva undsatte. Grönenberg är hit förordnad att assistera mig med penningar, men om jag icke assisterade honom dermed, så måste han allaredan vandra (nu äro ock alla mina medel ute hos Hamburg och Lübeck); och om icke Grönberg får medel ur Sverige att ersätta värfningarne, mot det jag hafver måst försträcka honom till vexlarne, så studsa alla våra värfningar, och blir hela fundamentet baufälligt. Beder fördenskull på det aldrahögsta, att E. F. N. värdigas dock icke längre således låta oss blifva förlåtne. Och befaller E. F. N. härmed under Guds den aldrahögstes beskärm till all begärlig välgång, samt i E. F. N. huld och nåde mig ganska underdånigst ödmjukligen. Af Hamburg den 25 Januari anno 1632.

E. F. N.

Underdånige, hörsamme tjenare

J. A. Salvius.

№ 708.

Bref från Amiral Erik Ryning till Joh. Fegræus *.

Hochgeehrter Herr und zuversehener guter Freund, H. Agent Johannes Fegræus! Nächst meinem freundlichen Gruss und Wünschung alles glückseligen Zustandes verhalte ich demselben freundlich nicht, dass die Tractaten mit dem Obristen Gram i Wismar zum guten Ende gelaufen, dass er die Stadt Wismar den 12 Janu-

---

* Efter en copia, som åtföljt Fegræi originalbref till Riksens Råd, i Riks-Arkivet (»Residenten Joh. Fegræus, dat. Helsingör 1630—32»).

ari in I. K. M. Hände übergeben hat, und ist mit Sack und Pack, fliegenden Fähnlein, Ober- und Untergewehr, brennenden Lunten und 4 Stücken Geschütz herausgezogen, an die 3000 Mann zu Fuss und 2 Comp. Reuter stark, und ist ihm ein Convoi von Reutern mitgegeben worden. Von denselben hat er des dritten Tages einen festnehmen und arquebusiren lassen, davon der Officier, so den Convoi commandiret hat, nichts gewusst, viel weniger über den Reuter geklaget worden, wodurch der Feldmarschall Tott wegen I. K. M. sich offendiret befunden, hat etliche Truppen hernach geschickt, und beinebenst an des Obristen Grams Officiere geschrieben, dass sie den Obristen von sich liefern sollten, welches sie alsbald gewilliget, und haben den Obristen, sammt seiner Bagagie und den 4 Stücken, so er mit aus der Stadt Wismar genommen, in der Unsrigen Hände übergeben; der ist zurück gebracht, und nach Greifswald geführet worden, allda er bis auf I. K. M. Resolution gefänglich gehalten wird. Seine Bagagie und die Stücke hat der Feldmarschall Tott zu sich genommen, die anderen Officiere aber haben mit ihrem Volke dem Accord gemäss ihren Weg nach Schlesien zu genommen.

Es ist hier in der Stadt vorhanden: 22 Last Pulver, und 24 grosse Fass Salpeter, 12 Schiffe grosse und kleine, Schiff- und Landstücke metallene 196, eiserne 90, dazu 25,000 allerhand Sorten runde, eiserne Kugeln, so die Kaiserischen hinterlassen müssen. Weil der Herr wohl weiss, dass unserm gnädigsten Könige und Herrn was daran gelegen, welcher gestalt der König in Dänemarck seine Schiffsflotte reparire und disponire, bitte ich freundlich der Herr mir etwas davon zuschreiben wolle, ob viel Schiffe auf der Elbe liegen, und was sonsten für præparation gemachet wird. Womit ich den Herrn göttlicher Protection empfehle. Datum Wismar den 26 Januari 1632.

Erich Ryning.

№ 709.

Bref från Riksens Råd till Konungen.

Till H. K. M.

*Riksens Råds underdåniga swar och betänkande uppå H. K. M:ts bref dat. Höchst den 28 November, med Anders Lakej ankommet, angående 6 regementer fotfolk och 1500 hästar, som H. K. M. nådigst befaller med första öppet watten utsända *.*

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådiga bref, dateradt i Höchst den 28 November, är oss med Anders Lakej den 28 Januari wäl tillhandakommet, och förnimme derutaf E. K. M:ts nådiga vilja och befallning vara, att till E. K. M. med första öppet vatten måtte utsändas 6 regementer knektar och 1500 hästar, der Riksens säkerhet det så lida kunde. Deröfver med H. F. N. Pfaltzgrefven vi deliberera skulle, och E. K. M. med det snaraste vår ödmjuka mening veta låta. Denne E. K. M:ts nådiga befallning hafva vi hörsammeligen efterkommit, och detta ärendet med H. F. N. flitigt öfvervägat och efter allahanda discurser befunnit högnödigt vara, både för E. K. M:ts egen persons säkerhet och reputation, så väl som ock att de importantaste, och särdeles utmed sjökanten intagne städer och passer, måtte med Svenskt folk besatte vara. Hafve ock der bredevid öfversett rullarne både på ryttarne, som ock gamle och nyskrefne knektar; här i Sverige 1528 hästar, i Finland 1037 hästar; fotfolket i Sverige och Norrlanden både gamle och nyutskrefne nya regementer och en squadron, i Finland gamla knektar 1778, dock icke alla regementer complette efter som det förslag, E. K. M. jag Jacob de la Gardie tillförne och nu här bredevid underdånigast tillsänder, utvisar. Men huru många de nyutskrifne knektar i Finland äro blefne, derom hafve vi ännu ingen underrättelse bekommit, utan den dagligen förvänta, emedan vi hafve förnummit att Fältmarskalken är utur Liffland dit öfverkommen och håller nu uppå der att mönstra. Utaf detta befinna vi, att här hemma är väl så mycket folk, båda ryttare och knektar, att till E. K. M. de begärde regementer både till fot och häst kunde utsändas, så framt vi för alla våra grannar förvisse och alldeles säkre voro. Ty såsom E. K. M. uti ett annat sitt nådiga bref, som vi tillika med detta bekommit hafva, ihågkom-

* Riks-Arkivet. Riksens Råds Registratur, fol. 10.

mer att en Spansk flotta är inkommen i Dünkirchen, och E. K. M. derföre håller, att de något anslag antingen på Göteborg eller någon annan plats i Westersjön hafva skulle, och för den skuld befaller deruppå ett vakande öga att hafva, alltså äre vi ock i dessa dagar ifrån Fegræo adverterade blefne, huruledes Doctor Arniseus hafver härmat Konungens i Danmark egna ord, der han uppenbart talat hafver, att Fahrensbach skall vara kommen till Dünkirchen, och der gifva ett anslag före, huruledes han Götheborg lätteligen intaga kunde, der honom några skepp och en passelig armé tillställas måtte, att han ock det under Kejsarens och icke något Spanskt namn göra ville. Hvarutöfver de nu der dageligen rådslå skulle. Så ändock åtskilliga rationes kunde deremot sättas, likväl kan det icke hållas Fahrensbachs lättfärdighet olikt. Hvar ock något sådant förehafves, kunne vi icke annat afse, än att det af Konungens i Danmark ingifvande och convenientz, både af desperation, såsom ock af ondstadigt varande affection till vårt fädernesland och store jalousie öfver E. K. M:ts lyckelige successer sker. Härtill kommer ock de adviser vi både från Ryssland och utur Danmark hafva, och är fast i allas mun om Konungens i Danmark sändningebuds värf till Storfursten i Ryssland, der han sin onda vilja till E. K. M. och Sveriges rike icke hafver längre kunnat dölja. Och emedan Storfurstens sändningebud äro ock nu på vägen till Danmark igen, kan det ock icke heller vara utan misstanka. Så hafve vi ock icke heller kunnat visst förnimma om Storfurstens värfvade folk, som vid Narfven landstiget är, skall vara något vidt in i Ryssland kommet, utan vill mera sägas att de vid gränsen skole vara förlaggde, och det för den fara skuld, som de bära för pest. Vi vele förbigå att ihågkomma hvad trygghet vi af Konungen i Pohlen hafva kunna till att förvänta, emedan han nästan på båda vingarne är »lämbder». Han kan ock till äfventyrs nog få till att göra med Storfurstens i Ryssland krig, så framt det continueras, och egne irringar. Desse och flera sådane skäl dictera att fäderneslandet icke väl kan förblottas på så mycket folk; isynnerhet der som de 6 regementer till fot utgå skulle, så lemnades här qvar intet mycket annat, än som nyutskrefne och oöfvade knektar igen, hvilka på en händelse icke skole vara bastante nog, både till att besätta skeppsflottan, gränsefästningarne och passerne, och sedan med en armé möta fienden, hvar som han inbryta ville. Vi hafva för den skuld, der det E. K. M. så nådigast behagade, förment att sända med första öppet vatten ut till E. K. M. tre regementer knektar, en squadron af Öfversten Nils Ribbings regemente, och en squadron af Wasbo och Walla härad. Sedan Bengt Björn med en squadron af Drummunds rege-

mente, och Adolph Hård med sin squadron. Deremot hafva vi åter acktat att försäkra gränsarne med de regementer, som här uppe äro. Och det tredje regementet, som utsändes, skulle vara Ernst Creutzes utur Finland, eller der E. K. M. så behagade att fordra Öfverstens Karrs regemente ifrån Riga, emedan derunder en stor del Svenske äro, särdeles efter som Herr Johan Skytte hafver skrifvit derom hit och förment säkrare vara, om ett annat regemente måtte dit förordnas, efter soldaterne derunder hafva mycket gift sig med de Rigiske, och kunde så Ernst Creutzes eller ett annat Finskt regemente sändas dit igen. Hvad ryttarne vidkommer, förmenar E. K. M. vi de begärde 1500 hästarne väl bekomma kunna, och hafve vi resolverat, att låta enkor och andra i Westergöthland och Småland, som hästar tillförene hållit hafva, rusta sig igen, och först utaf dem, så många som sig uti en hast väl utstoffera kunna, E. K. M. tillsända, och hvad deröfver uti 1000 hästar felar, ackta vi att uppfylla med 2 comp. Wermlands och 4 companier Östgöthiska ryttare, och sedan med värfningen uti alla provinser fortfara, intill dess vi 1000 hästar i staden för de afsända tillfyllest här hemma behålla; och på lika sådant sätt akta vi, att värfva uti Finland de 500 hästar; och så många som till våren icke kunna uti en hast sig rusta akta vi att uppfylla med 3 Mauritz Horns och 1 Printzens companie, och att sedan med värfningen continueras intill dess de bekomma 500 hästar i staden igen, derom vi både Herr Gabriel Bengtson och Fältmarskalken tillskrifvit hafve. Och ändock E. K. M. uti sin nådiga skrifvelse befaller, att man skulle tillåta så många nyutskrefne knektar rusta sig, så befinna vi först, att knektarne derigenom så mycket mera afgå, och skulle göra ibland regementerne en stor oordning, förutan det att E. K. M. derigenom en stor ränta mister, och bekommer likväl odugliga och oöfvade ryttare. Der nu E. K. M. så behagar, att dessa tre regementer knektar och 1500 hästar på sådant sätt utsändas skole, och E. K. M:ts nådiga vilja vi med det första kunna få förnimma, så vele vi oss beflita, att de med första öppet vatten, och så snart vi kunna blifva skepp till rytteriet mägtiga, så stofferade som det någon tid bäst ske kan, till E. K. M. försändas måge. Der E. K. M. ock de 6 regementer complett hafva vill, så skole de ock uti beredskap hållas, allenast att vi derom E. K. M:ts nådiga vilja snart förnimma måtte, och tvifle vi intet, utan att der oss uti ett sådant fall något fiendtligt påkomme, att E. K. M. oss då antingen med några främmande regementer undsätter, eller ock på något annat sätt, som E. K. M. det eljest godt och bäst befunne, hvilket vi ock allt till E. K. M:ts nådiga bättre betänkande, underdånigst hemställa. Till Elfsborg akta vi emot än-

den på Februari månad, att sända Majoren Baltzar Niemand med 2 comp. af Körningens regemente, och försörja befästningen med 6 månaders proviant och annan munition, och dessförutan uppehålla knektarne med läningar, att proviantet må blifva oförryckt. Så skall ock Öfv. Nils Ribbing och andre knektar, som dernäst omkring bo, hållas uti beredskap att marchera in uti Götheborg, när så synes omtränga, in till dess att andra regementer kunna komma härifrån och dit neder, och önska vi uti medlertid, att få veta om E. K. M. behagade att vid Götheborg något arbetas, och huru och hvad det vara skulle, antingen i hamnen eller på vallarne, emedan knektarne kunna både tillika arbeta och försvara hvad fiendtligt som påkomma kunne. Detta är vår underdånigaste och enfaldige mening och svar på E. K. M:ts nådige bref, önska att vi häruti och allt annat så kunna bevisa E. K. M. vår underdånigste hörsamhet och pligt, som vi oss på det högsta vinnlägga skole, och der till intet mindre tjenst och välvilja, än som skyldiga finnes. Befallandes E. K. M. härmed, samt E. K. M. älskelige Gemahlin etc. Datum Stockholm den 28 Januari anno 1632.

G. M. *G. J. D.* *C. C. G.* *G. G. O.* *B. P.*
G. F. *G. Per.*

№ 710.

Bref från General Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M:ts allergnädigste Ordre habe ich bei Ankunft H. Secretarii Grubben mit allerunterthänigster Reverenz wohl empfangen, in dem E. K. M. mir gnädigst befehlen, mit etlichen Truppen zu Ross und Fuss von hier aufzubrechen und schleunigst als möglich zu E. K. M. zu kommen, wie auch den Obristen Kagge dieser Orten zu lassen und ihm ein ansehnliches Volk zu Ross und Fuss zu übergeben, welchem E. K. M. gnädigsten Befehl ich in unterthänigstem Gehorsam ehest und in allem nachzukommen mich schuldig erkenne.

Sonsten kann und soll E. K. M. ich hiemit unterthänigst nicht bergen, wie dass nach Befehl S. F. G. H. Landgrafen, dass, weil Sie

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref år 1632.

wegen meines Aufbruchs und dessen wie S. F. G. sich zu verhalten, nothwendig mit mir zu reden, zu deroselben nach Eimbeck kommen sollte, ich bei I. F. G. gewesen. Es ist aber hochermeldeter H. Landgraf anfänglich erstlich etwas betrübt gewesen, weil er sich besorget, wenn ich von hinnen ziehe, er werde wider den Feind nicht bastant sein können. Da ich aber S. F. G. demonstriret, dass Sie bis zur Ankunft H. Feldmarschallen Tott, welcher bald kommen würde, in Defension allein zu verbleiben, zudem weil Obr. Kagge Ihro zu assistiren befehligt, könnten sie beide den Krieg devensive so lange zu führen bastant sein, angesehen Chur-Sachsen, wie E. K. M. aus beiliegender Copei gnädigst zu ersehen, meiner oder Kaggens Hilfe annoch nicht begehret. Wurden darauf I. F. G. wieder besser zu Muth als voraus, weil eben zu derselben Stunde Schreiben vom Feldmarschall Tott angelanget, darin er ehest zu kommen promittiret.

Den Feind betreffend, logiret derselbe in und um Hameln herum, ist ihm nicht wohl, weil er nicht weiss, wessen er sich am meisten und ehesten zu befehlen, sintemal er besorgen muss, da er sich über die Weser ganz begeben würde, es möchte ihm darauf an demselben Ort von uns allzu stark begegnet werden; ginge er aber mit allem Volk hierüber, dürfte er auch nicht zu rechte kommen, weil S. F. G. Landgraf zu Hessen zwischen Weser und Leine liegt, und ich auch noch hier logiren thue.

Meine Marche betreffend, soll dieselbe schleunigst als möglich von mir ins Werk gesetzet werden, sobald ich Obristen Kagge Truppen, welche nach E. K. M. gnädigsten Ordres ihm von mir übergeben werden sollen, zusammen bringen kann, weil das Fussvolk etwas fern zurück logiret; zudem würde ich von den alten Reutern, da ich nach E. K. M. gnädigster Ordre auch 1000 Reuter dem Obristen Kagge hinterlassen soll, wenig mitnehmen können, deswegen ich ihm denn von des Obristen Dresskow neugeworbenen Pferden etwas zugeben werde müssen, welche dann noch zu erwarten.

Vom Fussvolk bin ich Willens, des Obristen Kagge neues Regiment zu Fuss, Obrist Mitzlaffs Regiment, Obrist Schneidawinds und wo möglich will ich den Obr.-Lieut. Kötteritz mit dem Brandenburgischen Regiment mitzuziehen persuadiren; wo er nicht zu überreden, will ich Obrist Burgstorf oder Thermo mitnehmen. Ueber das will ich des Obristen Taupadels Regiment mitnehmen. Von Reutern aber Obrist Wedel, Obr.-Lt. Isac Axelson und Obr.-Lt. Otto Sack.

Und denke ich meine Marche diese künftige Woche anzufangen, und meinen Weg auf Nordhausen, von da auf Frankenhausen

und Schmalkaden, allda E. K. M. weitere gnädigste Ordre ich unterthänigst in der Marche erwarten will, zu nehmen. E. K. M. De Datum Ahlefeld in Eil den 20/ Febr. 1632.

E. K. M.
unterthänigster gehorsamer Diener

Johan Banér.

№ 711.

Bref från Sekreteraren Nicodemi till Riksens Råd *.

Välborne, nådige och gunstige Herrar!

Så snart jag hit till Frankfurth, der H. K. M., vår allernådigste herre stadder var, arriverade, blef mig en commission uppålagd till Heilbronn, hvarhän de fyra riksstäder Strassburg, Nürnberg, Frankfurth och Ulm en conventdag till den 2 hujus hade utskrifvit. Mig blef befallt, först att drifva på alliancen med Strassburg och Ulm, efter som Frankfurth alleredo för detta hade accorderat, på det sätt, som under Litt. A ** är till se, och Nürnberg sin parola hade gifvit ifrån sig, projectet alleredo öfverlefvererat, och allenast en discrepans i några formalibus resterade. Såsom nu denna commission städerne oveterligt skedde, alltså fann jag dem icke heller afordnade cum libera, eller till nöjet informerade, hafver dock bragt saken derhän, att de Strassburger (hvilka för detta af ingen conjunction hafve velat veta, efter som detta är en gränsestad, hafver stor respect på Frankrike, hvarutaf de också till conjunction ofta äro solliciterade vordne, men hafve sig alltid excuserat och förmenat sig sjelfve något när vara bastant till dess egen defension) hafve resolverat att förbinda sig med K. M., undergifva sig dess protection, efterlåta pass och repass, med hvad mera sjelfva projectet innehåller, som jag dem tillställde, hvilket jag differerar att sända, till dess allt fullkomligen blifver slutat, efter som jag dem hafver disponerat med det första att affärda deras deputerade cum plena instructione till K. M. Emedlertid är effecten påföljd, det de hafva efterlåtit K. M:ts trupper, öfver 1000 ryttare tillika att marchera öfver deras brygga in i Elsass och fritt repassera igen. De Ulmer

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1632).
** Saknas i originalet.

hafva sig alldeles till K. M:ts intention disponerade funnit, deruppå alliancen allaredo här i Frankfurth med dem är sluten, som Edra Nåder och Herrligheter af bifogade copia önder Lit. B * täckas att se. De hafva icke allenast consenterat att taga K. M:ts garnison in, efterlåtit fri pass och repass öfver Donauströmmen, utan ock att stärka sig sjelfva intill 1200 man, underkastandes dem K. M:ts commendo, och sjelfva begärt att K. M. ville sända dem en commendeur af dess egne officerare; deruppå Öfversten Redwen uti qualitet af General-Major i Preussen såsom commendeur är affordrad vorden. De Nürnberger hafva något difficulterat det project, som dem för detta var tillställdt, sökandes att clausulera med K. M. Men är dem äfven så gånget, som Polackarne för detta, att när de gerna hafva haft bättre conditioner, hafva de förlorat de dem præsenterades; förty sedan K. M. med Ulm, såsom den första och nästan endaste passen i Bayern, och meditullium hostis är rigtig, respecterar H. M. Nürnberg, såsom en landtstad icke så stort. Icke desto mindre äro de K. M. när förbundne, efter som K. M. ock i deras krigsråd hafver de tvenne första vota, och deras Öfverste, Schlammersdorf, söker patent af K. M. sjelf; så att sig med dem allt väl skall skicka. Är alltså det en treffelig fördel, att K. M. hafver dessa 4 mägtige och förnämste städer i dess devotion. Mig blef sedan befallt att tractera med dem samteligen, att de ville antaga kopparmyntet (hvilket K. M. söker, att föra in i Tyskland öfverallt), tillordna K. M., att draga den stora krigslasten, deras acciser i städerne, som ett märkeligt drager, item att göra rigtighet med convoy, deraf K. M. en treffelig summa årligen kan hafva, eftersom af alla varor, som till Frankfurther messan komma, en viss quota för geleit och säkerhet, den K. M. dem förmedelts convoy vill præstera, måste gifvas. Till de två första hafva de föga öron haft, undantagandes Nürnberg, som står i betänkande att antaga kopparmyntet, men som jag är visst berättat af ingen annan orsak, än att några i rådet hafve en del poster koppar liggandes, dem de alltså förmena med profit blifva qvitt, och passa sedan föga på om myntet går eller icke. Der de nu andra betänkande hafve, varder man snart förnimmandes, efter som man än vidare med dem samt de andre städerna, ja ock Braunschweig och flera, derom står i tractat. Med convoyen får det ock sin rigtighet, när köpmännen i tillkommande messa innan 14 dagar samla sig, efter som det dock för denna gång var för sent. Emedlertid är den alliancen, som D. Salvius med Staden Braunschweig hafver slutat (deraf jag icke tviflar honom allaredo hafva

* Saknas i originalet.

skickat copia, eljest hade jag henne sändt) af K. M. ratificerad här i Frankfurth. Vi stå nu i tractat med åtskiliga förstar, herrar och ständer, såsom Pfaltzgrefven Fredrik, hvilken för 12 dagar hit ankom ur Holland; med Konungen i England pro recuperatione palatinatus, som Edra Nåder och Herrligheter sen af de conditioner, hvilka den Engelske Ambassadören Henricus Vainus hafver inlefvererat, Lit. C*. Med Furstarne af Mecklenburg, hvilka allaredo voro in salvo, men ville också scrupulera med K. M., som dem in sui maximum præjudicium conditioner hade gifvit, och blifver nu för den skuld alliancen i en ny form gjuten med dem. Med Markgraf Christian von Brandenburg zu Baireuth, Fursten af Würtemberg med flera; deraf jag acterne, när allt blifver klart, skall öfversända. Neutralitets-tractaten med Katholska ligan, synes vilja falla i askan; ty i det ställe att Konungen i Frankrike skulle efter sin tillsägelse drifva Bayerfursten till att acceptera de conditioner af K M. föreslagne (hvilka Edra Nåder och Herrligheter för detta äro tillsände), och af begge Churfurstarne Trier och Cölln äro ratificerade, så kommer nu Charnacé och drifver på en general fred, hvilket är en honorabel utflygt. Dertill med disponeras alla Ligans saker till præparation af kriget, som Edra Nåder och Herrligheter af en del härhos fogade aviser, hafve att förnimma. Staden Cölln hafver också begärt neutralitaten, ratione libertatis comerciorum per Rhenum, den K. M. också hafver beviljat under vissa conditioner, och mig befallt att concipera in modum adpositum Litt. D*. Och äro deras deputerade dermed hemreste; om de nu hit igen förväntas eller sända skrifteligen resolution, kan man icke veta. Visst är det att de vid deras hemkomst äro af gemene man intet mycket väl undfångne, hvilka den artikeln om religionen illa hafver upptagit. Emedlertid finne sig i Cölln åtskillige Kejserske Officerare, som värfva starkt, dertill så Churfursten, som staden gör Vorschub. K. M. är än för Creutznach, hafver staden inne, men slottet håller sig ännu. Hvad andra tidender anlange utvisa till en del bifogade copior Litt. E. F. G. etc.* Befaller härmed etc. Af Frankfurth vid Mayn den 23 Febr. anno 1632.

Edra Nåders och Herrligheters
allerunderdånigste tjenare, redebogne och villige
Johan Nicodemi.

Præsent: i Stockholm d. 11 Aprilis anno 1632.

* Saknas i originalet.

№ 712.

Bref från Öfverste Sperreuter till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster Fürst,
Allergnädigster König und Herr!

Ich habe vor dreien Tagen E. K. M. geschrieben, dass der Feind im Herabmarschiren war. Wie mir nun meine Parteien die Kundschaft einbringen, dass der Feind mit seinem Vortrab zu Sontheim, da der Herr von Limburg residiret, logiret, auch er mir eine Partei bis an Vellberg gejaget, habe ich observirt, dass E. K. M. gemeiniglich den Vortrab attaquiren, des Feindes Desseine entweder zu irritiren, oder Kundschaft zu bekommen. Dasselbe in Obacht zu haben, habe ich mich resolvirt, mit des Majorn und meiner Companie nach Vellberg zu gehen, weitere Kundschaft einzuziehen, da ich denn gewisse Nachricht, dass der Feind in Sontheim mit 2 Compagnien Crabaten und hundert commandirten Reutern, auch dreihundert und etlichen Musquetierern logirte, so habe ich alsbald ausgeschickt die 2 Combergischen Compagnien, wie auch 80 Musquetiere von meinen zu Hall liegenden Soldaten begehrt, damit desto sicherer der Einfall geschehen möchte, und nicht mehr als der 80 von meinen können mächtig werden. Demnach sind zu meinem Glück 80 Pferde von Herrn Obr.-Lt. Stockheim voraus commandiret, da dann das übrige Regiment nicht so bald zusammen zu bringen gewesen und weit von einander gelegen, um 3 Uhr in der Nacht zu mir gestossen, habe ich auch von Vellberg 24 Musquetiere mitgenommen, und bin damit fortgegangen; vermeinte sie unversehens zu überfallen, wie mir das Dorf beschrieben worden, so hat dennoch dem Feind es an guter Wacht und Patrullie nicht ermangelt, das Dorf auch mit guten Thoren und Zaun also verwahret, hab ich mit den Musquetirern so lang scharmützirt, bis ich ein Loch bekommen, dadurch ich mit der Hälfte Reuter und den Musquetirern in das Dorf kommen, den Major mit den übrigen Reutern zur Reserve gelassen. Es hat sich aber der Feind aus dem Dorf begeben, als habe ich die Musquetirer aussen am Zaun erreichet, meine Musquetirer alsobald ihnen an die Seiten logiret, die Reuter mit kleinen Truppen sie attaquiren lassen, die sie mir dermassen zum öftern zurück getrieben, dass Mann und Ross in Stich geblieben, weil sie in guter Zuversicht, und die Reuter am Hang vom Berge chargiren müssen,

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1632).

dass es eine gute halbe Stunde und länger gewähret: unterdessen kommt des Feindes Reuterei auf die andere Seite des Dorfs und chargiret mein Major. Wie der nun lange gefochten, schlägt den Feind in die Flucht, jaget sie durch zwei Dörfer; mir dieses unwissend, giebt Gott Glück, dass meine Reuter durchbrechen, und also die Musquetirer die Flucht geben, da der Capitain Gans sich auf ein wohlbeschlagenes Pferd gesetzt, und von uns weggekommen. Indem ich eben fertig, und die Gefangenen examinire, kommen des Feinds Truppen zurück. Wie ich aber nicht anders vermeinte, es wären meine, haben sie mit 8 Companien des Tilly und Schönbergs Regiment berannt, wie aber meine Truppen anmarschirt, verlassen, denen ich nachgeeilet und sie bis in das Schloss Dannenberg gejaget. Auf des Feindes Seiten hat commandirt des Bouquoi Obr.-Lt., welcher hart verwundet, der Crobatische Rittmeister todt; zu Fuss sind geblieben der Lieutenant nebst etlichen und fünfzig auf der Wahlstatt, ohne was die Bauern in den Häusern erschlagen, hundert sechs und fünfzig gefangen, darunter der Fändrich, wie E. K. M. ich morgen nebst andern Avisen die Rolle zuschicken will. Auf meiner Partei ist geblieben ein Lieutenant zu Pferd, auch einer gefangen.

Weil nun öfter, gnädigster König und Herr, ich das Meinige gethan, der Feind aber je länger je stärker anmarschiret, ich auch von keinem einen Succurs zu hoffen, wie E. K. M. aus beigelegten Antworten zu sehen, mir auch unmöglich in die Länge solcher Macht zu resistiren, als will E. K. M. unterthänigst ich heimgestellt haben, ob dieselben dieses Quartier vertheidigen lassen wollen, oder wie ich mich zu verhalten. Was daran gelegen, werden die Herren Grafen von Hohenlohe E. K. M. berichten; ich will das Meinige thun, denn weiche ich hier (welches ich ausser Ordre nicht thun soll, oder mein Leben verlieren), so kommen sie wohl bis an den Main und weiter. Wenn ich nur allhier Meister spielte, erachte ich wohl zurecht zu kommen; ich befinde aber wenig Affection, möchten mich selbsten dem Feind liefern, desswegen ich im Feld bleiben werde so lang möglich, und die endliche Retirada herein nehmen, und mich halten, bis ich entsetzt werde. Mit Munition, insonderheit mit Lunten, sind sie übel versehen, wollen auch nichts von Hanf wissen, damit man etliche verfertigen könne. Dieses habe E. K. M. ich eilends berichten sollen; morgen soll alles weitläuftiger beschrieben, und einer per posta mit selbigem abgefertigt werden; bitte um gnädigste eilende Antwort unterthänigst. Datum Schwäbisch Hall den 27 Februari anno 1632.

An I. K. M. zu Schweden.

Clas Dieterich von Sperreuter.

№ 713.

Instruction

pro Secret. Nicodemi till Strassburg den 29 Februari anno 1632.*

1.

Nicodemi skall veta K. M:ts general-intention, hvad conjunctionen med Strassburg anlangar, denne vara: att Strassburg förobligerar sig vela dependera af K. M. såsom deras skyddsherre; öfverlåta K. M., så mycket deras intresse vidkommer, direktionen af kriget; gifva fri pass och repass genom deras stad, fästningar och land armé- och truppvis; tillstädja i deras stad och län K. M:ts värfningar; intaga K. M:ts garnison, när så omtränger, och dess commendör så deröfver, som deras eget folk, hvilket ock skall vara K. M. med ed och pligter icke mindre än borgerskapet förvändt; låta besätta deras andra passer med K. M:ts folk; contribuera en viss quota, ju större, ju helldre till krigets utförande, särdeles att de nu straxt en tunna guld eller något, antingen till gifvandes eller låns vilja K. M. avancera; låta följa K. M. proviant, ammunition och annan tillbehör för penningar eller till låns; och ändtligen förstärka sig sjelf det mesta ske kan, och deraf så mycket öfverlåta K. M. i fält, som K. M. finner godt och nödigt, särdeles att de nu straxt låta K. M. bekomma 2000 till fot och 500 hästar, som kunna conjungera sig med Pfaltzgrefve Christian af Birkenfeld, Rellingers och de Badiske trupperne till Breisachs emportement, och de desseiner K. M. der omtrent nu förehafver; och detta alltsammans fienden förvägra. Hvaremot K. M. vill obligera sig, att taga Strassburg i dess nådiga protection och det defendera emot all orätt, våld och fiendtlighet efter yttersta magt; 2) maintenera dem vid deras religion, imedietet, privilegier, rättigheter, håfvor och gods; 3) inte träda till någon tractat med fienden, förr än de äro med deri begripne, och i deras förra stat igen, så väl som andre Evangeliske städer i Tyskland restituerade, hvartill K. M. vill all möjelig magt och flit använda.

2.

Kan nu Nicodemi till denna K. M:ts scopum utan någon vidlyftighet af alliance med simpel revers på begge sidor komma, derom skall han göra sitt bästa, men hvarom icke, så må han uti forma

* Efter ett concept, rättadt med Nicodemi hand, uti Riks-Arkivet (bland Rikskanslerens concepter för år 1632.

af en conjunction söka att erhålla K. M:ts intention, följandes så för det öfrige som häruti essentialmeningen af det project, hvaröfver med staden Ulm är accorderadt.

3.

Och såsom han i alla ofvanbemälte punkter skall fliteligen söka att negotiera saken till K. M:ts förbemälte scopum, och icke lätteligen komma derunder, alltså der han finner stor vedervärdighet för sig, att det icke alltså vill gå, må han remittera något, och accommodera dem i efterföljande punkter, hvarpå K. M. märker att de deras principalaste ögonmärke hafva.

4.

1) Efter K. M. förnimmer, att de gerna vilja hafva sig confiscationen af de fiendtliga gods, som i deras stad och territorio kunna finnas, reserverade, och att K. M. dem ohörde intet deraf bortgifver; må Nicodemi, sedan han sådant jus och regale på K. M:ts vägnar behörligen hafver förfäktat, på K. M:ts vägnar och af dess nåde dem ändtligen dermed accommodera. 2) Efter K. M. också vill vara betänkt på medel, att de må få någon vederqvickelse och recompens för deras skada, som de dessa åren bortåt hafva utstått, må Nicodemi på K. M:ts vägnar försäkra dem (så framt de det begära), att K. M. vill göra sitt bästa, det dem skall ske afdrag och contentement af deras land, gods och förmögenhet, som hafver hulpit att tillfoga dem allehanda pressurer och vedervärdighet. 3) Så framt de icke ville förbinda sig till conjunction med K. M. uti respect af andra krig, der sig några af detta kunna anspinnas, utan förblifva vid detta Tyska allena, må Nicodemi låta vid deras mening ändtligen bero. 4) Der de ville difficultera, att undergifva nu straxt deras garnison K. M:ts ed och pligt, och admittera dess commendör deröfver i staden; skall Nicodemi också hafva tillåtelse, ändtligen att låta falla för denna gången, allenast att det måtte necessario ske framdeles, der krigsnöd sådant fordrar. 5) Quotisationen skall han drifva hos dem, så högt han kan, så i penningar, som på folk, och sådant specificera; och när han intet vidare kommer, må han stanna in generalibus terminis, att de skola præstera i begge det mesta de kunna, efter som krigsnödtorften kräfver, och de in proportione reliquarum urbium cum Sac. Reg. Mte. foederatarum kunna förmå.

5.

Kan nu Nicodemi, sedan dessa punkter efter behörig negociation ändtligen äre dem på bemälte sätt consenterade, på de öfrige capital-

capitalpunkterne (om directorio belli, passen och repassen, frie värfningar, intagning på ett nödfall af K. M:ts egen garnison, efterlåtning af proviant, vivres och ammunition emot betalning, eller till låns, quotisationen och der bredvid förstärkning af deras garnison, item öfverlåtning af bemälte garnison i fält, så vidt de kunna) komma med dem till rätta, så må han deruppå till K. M:ts allernådigaste ratification sluta; accomoderandes der bredevid i allt det dem Ulmer är beviljadt. Men hvar ock icke, så skall han låta blifva oslutet, och taga allt ad referendum an. Dock icke desto mindre temoignera K. M:ts nådiga benägenhet emot dem, och att K. M. vill vara dem väl affectionerad, fast K. M. icke kan adstringera sig till deras defension, och dock derhos pousserandes dem, att de ville bättre besinna sig, och sända deras fullmägtige med lägenhet till K. M. sjelf, hvilket, om det nu straxt med Nicodemi ske kunde, vore bäst.

№ 714.

Bref från Fällmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst,
Allergnädigster König und Herr etc.

Ew. Königl. Maj:t sind meine gehorsamsten, unterthänigsten Dienste jederzeit zuvor.

E. K. M. werden aus meinem letztern vom 24 dieses gnädigst vernommen haben, wie dass ich gesonnen gewesen, weil der General Tilly verschienenen Sonntag Abends zu Forchheim mit seiner Armee hat sollen ankommen, um selbe Gegend mit der Cavallerie und 1000 commandirten Musquetirern mich zu verfügen und seine intent zu erlernen, wie ich dann meinen Marsch zu Werk gerichtet, und den Augenschein selbsten eingenommen, aber weder den Tilly, noch sein Volk da gefunden, sondern in gewisse Erfahrung gebracht, dass er selbige Nacht in Neukirchen gelegen. Unsere Avantureurs aber haben eine Convoi, so von Forchheim aus mit etlichen Wagen nach Pretzfeldt geschickt worden, angetroffen, davon in 50 Soldaten gefangen, bei 30 niedergemacht, und auf die 97 Pferde bekommen. Ausser diesem ist für diesmal nichts auszurichten gewesen, derohal-

* Efter originalbrefvet till konung Gust. II Adolph; uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

ben ich das Volk wieder zurück in ihre Quartiere geführt, und alle Wachten fleissig bestellen lassen. Nunmehr aber, weil der General Tilly und Oberst Cratz gestern Montags den 27 gewiss in Forchheim ankommen, und ihr intent auf diese von E. K. M. mir anvertraute Armee gerichtet, hab ich reiflich erwägen müssen, ob es rathsamer dieses Orts zu verbleiben, oder aber denselben zu verlassen, und sich bei Zeiten zu retiriren, und weil aus beigefügten rationibus, N. 1 * zu ersehen, für nothwendig und vorträglich gefunden, sich allhier so gut man kann durch Gottes Hilfe zu mainteniren, so wird nunmehr dahin gearbeitet, wie solche genommene resolution zu behaupten, und der Ort in defense zu bringen, auch alles, sowohl diesseit als jenseit über den Main dergestalt anzustellen, dass man des Feindes Macht, welche gegen diese Armee nicht zu proportioniren, mit göttlichem Beistand bis Herzog Wilhelm's zu Sachsen F. Gn. Succurs anlangen mag, Widerstand thun möge. Habe derohalben auf der einen Seite gegen Forchheim zu, da der Feind vermuthlich ankommen mag, die Tranchements, so in 500 Ruthen in sich halten, dass man mit allem Volk darin stehen kann, machen, und alles mit rüstigen Staketten und Gräben verwahren lassen, so diesen Tag geschlossen werden; so wird auch an der anderen Seite, welche wegen der Berge, die darin gebracht werden müssen, und dahero auch weitläuftig fällt, nicht gefeiert. Und lasse ich alle die Cavallerie herein kommen, mich desto besser zusammen zu halten, und getraue mit Proviant und Fourage wohl auszureichen, bis ein Succurs ankommen mag, denn obwohl der Feind sehr stark, so wird er doch, weil er unbequem gegen diese Armee campiren muss, und ihn die Feuchtigkeit aus der Erde von unten her, auch das Regenwetter von oben sein Volk, darunter viel Bayrischer Ausschuss, so des Werkes ungewohnt, sehr krank machen, auch der übrige Proviant in der Länge ermangeln dürfte, sich in seinem Vornehmen nicht erhalten können. Unterdessen aber vermeine ich, er sich doch also engagiren solle, dass wenn ein starker succurs sowohl Herzog Wilhelm's Volk ankommen wird, er leichtlich nicht zurücken können werde. Zu Lichtenfels, da es eine Brücke und Pass über den Main auf das Coburgische Fürstenthum zu, hab' ich eine Besatzung vom Obersten Hastfehr gelassen. Auf der andern Seite über den Main verbleibt der Oberst Truchsess mit seinen neugeworbenen 900 Pferden, zu welchen der Oberst Schaumburg aufs wenigste mit 300 und Herr Markgraf Hans Georg von Brandenburg auch mit etlichen Companien stossen wird, dass sie in 1500 Pferde

* Denna handling saknas.

haben können, mit welchen er nebst seinen 500 Musquetirern längs dem Mainstrom battiren, und da der Feind längs dem Main einbrechen wollte, er ihn aufhalten möge. Zu Verstärkung aber dieser Armee hab' ich vom Obersten Truchsess 1000 Musquetierer, dann von des Obersten Müffels Regiment 7 Companien (alldieweil Herr Markgraf Christian zu Brandenburg 3 Companien zu Defendirung seiner Festung Plassenburg bei sich behält) anhero beschrieben, wiewohl nun ich nicht wissen kann, in was Zustand E. K. M:t begriffen, und welcher Gestalt Sie engagiret, so erachte ich doch nicht undienstlich, sondern hochnöthig, dass, weil des Feindes grössere Macht allhier, demselben auch so stark, als man könnte, begegnet würde. Und werden E. K. M. ohne mein Massgeben der Sache schon zu rechter Zeit zu helfen wissen. Sonsten haben E. K. M:t aus der Beilage N:o 2 * gnädigst zu vernehmen, was Herrn Markgraf Christian zu Brandenburg F. G. auf Zuschreiben des General's Tilly wegen Räumung dieses Stiftes an mich gelangen lassen, darunter allerhand tergiversation dem bishero geführten Brauch nach. Welches E. K. M:t ich für diesmal gehorsamst vermelden wollen, dieselbe sammt dero hochgeliebter Gemahlin, meiner allergnädigsten Königin, und hochgebornen Prinzessin, zu langwieriger Gesundheit, glücklicher Regierung und Sieg wider dero Feind, in den gnadenreichen Schutz des Allerhöchsten zum Treulichsten befehlend. Signatum Bamberg den 28 Febr. 1632.

E. K. M.

unterthänigster gehorsamer Diener

Gustaf Horn.

N:o 715.

Relation af Fältmarskalken Horn till Konungen **.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor. Deroselben, wie es mit Bamberg und sonsten dieser Tage abgangen, hätte mir zwar gebühren sollen, zeitlicher unterthänigst zu avisiren, vornehmlich weil ungleiche relationes hievon fallen

* Saknas.
** Efter en copia uti Rsik-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1632).

mögen, und es doch, Gottlob, kein Hauptwerk ist; weil ich's aber mit Umständen gern referiren wollen, damit E. K. M. Allergnädigst daraus verspüren möchten, dass es, was unglücklich abgelaufen, nicht aus meiner Versäumniss oder manquement einiges Devoirs, sondern vielmehr durch Nachlässigkeit Anderer, wie auch ungleiches Anbringen meiner gegebenen Ordre herrühret und verursachet sei. Weil aber der Feind seine Fortune zu poussiren keine Zeit versäumt, mir aber dagegen obgelegen, mich äusserst zu bemühen, ihn in seinem Vorhaben zu verhindern, und unsere Truppen durch göttlichen Beistand zu reassuriren, und alles nach Möglichkeit zu redressiren, als ist mir keine Zeit hierzu übergeblieben; doch habe durch den General-Commissarium Heusner E. K. M. den Verlauf in etwas referiren lassen, der unterthänigsten Hoffnung, E. K. M. sich unterdessen allergnädigst damit vergnügen lassen werden.

Damit nun E. K. M. gründliche Nachricht haben mögen, so wollen dieselbe Anfangs sich gnädigst informiren lassen, wie dass die Stadt Bamberg ein grosser weitläufiger Ort, gleichsam von unterschiedlichen Städten, meistestheils offen, oder doch von gar schlechten, untüchtigen Mauern, um dieselbe unterschiedliche Berge, dass also ich neben andern ziemlich angestand, ob solcher Ort zu halten, auch möglich in etwas ein retranchirt Quartier daraus zu machen. Nachdem aber auch viel considerationes und erhebliche Ursachen, so in meinem unterthänigsten Schreiben sub dato den 28 Febr. angezogen gewesen, dass man solchen Ort leichtlich nicht verlassen sollte, vornehmlich weil man sich vom Herzoge von Weimar eines schleunigen Succurses getröstet, so ist das Werk angefangen, und das Retranchement zu verfertigen Hand angelegt worden, dabei einem jeden Regiment seine gewisse Portion zu verfertigen angewiesen, in welcher Arbeit die alten Regimenter und die darüber bestellten Obristen sich fleissig erwiesen, auch nächst göttlichem Beistand alles besser abgelaufen sein sollte, da die Officiers vom Solmischen Regiment zur Arbeit gewöhnet und in Verfertigung ihres Theils ohngeachtet alles fleissigen Ermahnens und Antreibens nicht säumig gewesen wären.

Demnach nun der Feind den 28 Februari Nachmittags zwischen 12 und 1 Uhr mit etlichen Reutern in einem Busch nahe der Stadt sich præsentiret, und ich dessen avisirt worden, habe ich allen in Bereitschaft sich zu halten und ihre Posten zu besetzen anbefohlen. Den Grafen von Solms habe ich an die Reuterwacht, zu verhindern, dass selbe sich mit dem Feind nicht engagiren möchte, geschicket, selber aber eine Tour um die Retranchements gethan und angetrieben, dass die Örter, so noch nicht ganz geschlossen, schleunigst

möchten verfertigt werden. Inmittelst habe ich auch dem Baudischen Regiment (welches damals allein von allen Regimentern zu Ross schon in die Stadt in die angeordneten Quartiere gezogen war) durch Herrn Kochtizki Ordre geschicket, dass selbiges sich auch im Quartier in Bereitschaft halten solle. Weil aber Kochtizky von Officieren niemand angetroffen, hat er die Ordre dem Obr.-Lt. Bülow durch einen Reuter vom Regiment geschicket, welcher es aber unrecht verstanden, und gemachet, dass das Regiment ins Feld gebracht, und gar weit gegen das Holz, da der Feind sich sehen lassen, avancirt worden. Wie ich nun bald darauf selber zu der Reuterwacht hinauskommen, und bemeldetes Regiment im Feld so weit avancirt vor mir gefunden, habe ich alsobald judiciret, dass selbiges nicht allein gefährlich da stünde, sondern auch grosse confusion verursachen würde, wann es vom Feinde gedrungen, und mit Unordnung, wie hernach geschehen, zurückgetrieben würde; habe derowegen alsobald Ordre ertheilet, dass es sich besser zurück an die Vorstadt retiriren sollte. Unterdessen, weil man vom Feinde nichts mehrers, als etliche disbandirte Reuter, so vorn an dem Busch sich sehen lassen, verspüren können, als bin ich mit dem Grafen von Solms geritten, den Regimentern zu Ross ihre Lärmplätze, wo sich ein jegliches hinzustellen hätte, anzuordnen hätte, worüber die Partei, so ich über das Wasser geschicket, den Feind zu recognosciren, zurückkommen, und berichtet, dass der Feind mit der ganzen Armee avancire und der Stadt schon gar nahe seie, habe derowegen dem Obristen-Lieutenant Bülow durch seinen Regiments-Quartiermeister Ordre geschicket, dass er sich vollends retiriren, und hinter das Werk, welches vom Solmischen Regiment noch nicht verfertiget, sondern daran noch gearbeitet worden, stellen sollte, damit diejenigen, so an dem Retranchement gearbeitet, um so viel mehr versichert sein möchten; welcher Ordre zwar gefolget, doch also spät, dass der Feind das Regiment im retiriren mit zweien seiner Regimenter im Rücken chargiret, und in Disordre gebracht, worüber dann auch die Solmischen Knechte, welche selbige Avenue bewahren sollten, in confusion und Schrecken gerathen, auch die Posten verlassen haben. Ob nun wohl ich mit dem Grafen von Solms, sobald ich solches erfahren, nach dem Ort geeilet, da der Feind eingebrochen, auch mit wenigen Knechten, so man wieder wenden gemachet, den Feind zu unterschiedlichen Malen abgetrieben, die Posten wieder gewonnen, und selbige mit Solmischen und Müfflischen Knechten (denn man die alten Regimenter von ihren Posten, so sie in der rechten Stadt, und in der andern Vorstadt noch gehabt, sobald nicht hat können hinbringen) besetzet, hat doch solches alles nicht helfen wollen, son-

dern sobald man sich gewendet und nöthige Anstellung anderswegen thun wollen, haben sie die Posten verlassen, und endlich ganz über die Brücke in die Stadt geflohen, ohngeachtet sowohl ich als ihr eigener Obrister, der Herr Graf von Solms, welcher darüber in das Bein geschossen worden, sie von der Flucht abzuhalten und wieder an den Feind zu bringen uns bemühet. Ist also ein Regiment von des Feindes Fussvolk, so man des Fahrensbachs, welches in 10 Companien stark, zu sein vermeint, allbereits über die Brücke in die Vorstadt hinein gedrungen, die ich aber mit wenigen Musquetirern vom Thurnischen Regiment (auf welche die Schwedischen Musquetirer bald gefolgt) mit des Feindes ziemlichem Schaden zurückgetrieben, und der Brücke mich wiederum bemächtiget, worauf ich dieselbe abwerfen und so lange disputiren lassen, bis ich den Tross voraus geschaffet, auch alle unsere Stücke aus den Affüten nehmen und in die Schiffe, nebst so viel Ammunition, als die Schiffe tragen können, laden lassen. Nach solchem bin ich mit dem Fussvolk und dem Baudischen Regiment, sammt den Dragonern (welche aber vom rechten Weg in der finstern (*Nacht*) abkommen, und auf Kitzingen ihren Weg genommen) mit guter Ordre auf Eltmann marschiret, und daselbst über die Brücke mich diesseit des Mains begeben. Es haben zwar des Feindes Croaten und Dragoner von ferne gefolget, aber doch uns zu engagiren nicht sonderlich versucht. Die andern Regimenter zu Ross, so theils diesseit des Mains, theils in Hallstadt und Kimmern ihr Quartier gehabt, sind diesseit des Mains marschiret, und nachdem sie die »Halberstätter« meiner Ordre zufolge ruinirt und verbrannt, auf Hassfurt gegangen, derowegen auch ich, nachdem ich die Eltmannische Brücke abwerfen lassen, mit meinen beihabenden Truppen mich dahin verfüget, und die Armee (von welcher viele aus Furcht ausgerissen) wiederum versammlet.

Dieweil aber dem Feind durch die Einwohner des Landes, sowohl durch den vorhandenen Vorrath des Holzes, aller Vorschub gethan worden, hat derselbe die Brücke von Hallstadt alsbald wiederum repariret, und sich mit etlichen Regimentern zu Ross herüber logiret und bei Zeil vor Hassfurt sich præsentiret, da ich denn eine Partei ausgeschicket zu vernehmen, wo der Feind, nachdem die Brücken ruinirt worden, in so schleuniger Eile möchte übergekommen sein, die da 3 Gefangene mit sich gebracht, von welchen ich, dass der Feind mit 4 Regimentern bei Hallstadt übergerücket, und wie selbige logirten, Bericht bekommen, mich auch ferner wegen der Wege, wie ihnen unvermerkt beizukommen, informiren lassen, und so viel Nachricht bekommen, dass durch Gehölze und andere Wege ihnen beizukommen, derhalben mich mit der Cavallerie auf-

gemachet, und das eine Quartier Oberhayd, so eine halbe Meile von Bamberg, ein paar Stund auf dem Tage überfallen, in welchen das Blanckartische und Jungen Merodische Regiment gelegen, selbige (ausser 4 Companien, welche eine halbe Stunde zuvor aufgebrochen waren, eine Convoi zu thun) durch Schwert und Brand ganz ruiniret, 2 Standarten bekommen, die anderen sind sammt dem Tross im Feuer geblieben. Die Croaten, so in den Vorquartieren gelegen, sind als sie solches vermerket, hinausgerücket, und theils durch den Main gesetzet, von welchen auch viele ersoffen, theils sich in das Gebirge begeben, derer viel niedergehauen, und ein Cornet von ihnen bekommen worden. Die Uebrigen haben sich zu den Dragonern in das Dorf Stäffelbach retiriret, und daselbst in den Kirchhof, welcher mit einer hohen Mauer beschlossen, begeben, die ich zwar durch Brand, weil ich keine Musquetierer mit mir gehabt, zu bezwingen vermeint, aber weil es nicht helfen wollen, und des Feindes andere Quartiere auch so nahe an gelegen gewesen, dass leichtlich ein Succurs ihnen herauskommen hätte können, habe ich sie lassen müssen, bin also wiederum auf Hassfurt und die verordneten Quartiere gegangen.

Am 4 hat sich der Feind abermals Nachmittags gegen 1 Uhr anfangs bei Zeil sehen lassen, auf Hassfurt hernach mit der ganzen Armee gerücket, sonder Zweifel den Einfall zu revangiren. Dieweil ich aber den Tross und andere Impedimenta vorhero nach Schweinfurt geschicket, hab' ich mich auch mit der Armee mit guter Manier und ohne Verlust einiges Manns dahin retiriret, in der Stadt alle nothwendige Anstalt und Vorsehung gemacht, darinnen Carl Hardts ganzes Regiment, dann des Obristen Truchsess, sowohl das Solmische Regiment zur Besatzung gelassen, und darauf die Cavallerie an die Wehr genannt, auf eine halbe, eine ganze und anderthalb Meile Weges hinter Schweinfurt bequem in die Dörfer logirt, mit dem übrigen Fussvolk aber mein Quartier zu Geltersheim, da E. K. M. vor diesem von Schweinfurt aus über Nacht gelegen, genommen, allda auf des Feindes actiones ferner Achtung zu geben, und mich nach Möglichkeit, bis E. K. M. und Herzogs Wilhelm zu Sachsen F. Gn. mit dem Succurs ankommen mögen, zu mainteniren. Bin aber fast der Gedanken, es werde der Feind mich weiter zu verfolgen, und in dieser campania, nachdem ich an Reuterei genugsam gewachsen, mich zu suchen sich nicht unterstehen, vornehmlich weil er sonder Zweifel von E. K. M. und des Herzogen von Weimar Beikunft Nachricht haben wird, ihm auch, sich zu weit zu vertiefen und die untergebene Armee zu hazardiren, bei seinen Principalen unverantwortlich fallen möchte.

Im Uebrigen verhoffe ich durch göttliche Verleihung E. K. M. mir anbetraute Armee vor dem Feind bis zu Dero glücklicher Ankunft genugsam zu conserviren und in salvo zu erhalten. Und obwohl der Feind zu Ross auf die 48 Companien stark gewesen, so gehen ihm doch durch angedeuteten Einfall etliche Truppen ab. Und sollten auch die 6 Regimenter zu Fuss, welche sehr mit Bayerischen Bauern vermischt, der Gefangenen Aussage nach, schlechtlich conditionirt und nunmehr nicht gar stark sein. Ich werde mich vermuthlich an Reuterei auf die 5000 stark befinden, und soll auch des Fussvolks halben E. K. M. mit nächstem die Lista unterthänigst adressirt werden. Welches E. K. M. etc. Datum in meinem Hauptquartier Geltersheim den 7 Martii anno 1632.

E. K. M.
unterthänigster, gehorsamster Diener
Gustaf Horn.

№ 716.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborner Fürst,
allergnädigster König und Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor. Meine unterthänigste Relation wegen Bamberg und andern Verlaufs werden E. K. M. verhoffentlich nunmehr zurecht erhalten, und allen Inhalt gnädigst verstanden haben. Ueber selbiges weiss anitzo E. K. M. ich wegen des Feindes nichts zu avisiren, als dass derselbe vor zwei Tagen vor Königsberg gerücket und sich selben Städtleins, nachdem die Einwohner entflohen und selbiges in Zeiten quittiret, bemächtiget. Ob er aber das Schloss, in welches ich auf Begehren des Herzogs von Weimar eine Companie vom Obristen Truchsess verordnet, auch erobert habe, kann man noch nicht wissen. So bringen meine heutigen Parteien mit, dass der Feind anheuto noch zwischen Königsberg und Hassfurt in den Quartieren still gelegen, nicht wissend, ab er morgen aufbrechen, und wohin sich wenden werde. Sonsten berichtet einer von unsern Officieren, so beim Feinde gefangen gewesen, und vorgestern, als bei ihnen al'arma

* Efter en copia uti Riks-Arkivet (åtskillige tyske personers bref anno 1632).

worden, und sie die ganze Nacht im Feld gehalten (dadurch er sich los und davon gemacht), dass unter ihnen die gemeine discours fallen, ihr Marsch werde auf Coburg oder Königshofen gehen, verhoffe aber, wenn E. K. M. mit dero beihabender Armee näher rücken und sich mit meinen unterhabenden Truppen conjungiren werden, der Feind solle sich nicht lange mehr aufhalten, sondern auf seine Retirada bedacht sein müssen. Ich habe aber noch überdies aller Orten Parteien ausgeschicket, welche mir hoffentlich, sobald der Feind sich moviret, gute Nachricht mitbringen werden.

Wie stark ich aber anitzo sowohl an Reuterei als Fussvolk, und was mir diese Stunde vom Herzoge von Weimar, Fürstl. Gn., für Avisen einkommen, haben E. K. M. aus den Beilagen gnädigst zu befinden *. Und habe ich die Infanteria bei mir allhier zu Geltersheim, und die Cavalleria näher und alle auf eine halbe Meile Weges anheuto zusammengezogen, dabei ich nochmals unterthänigst erinnere, dass der Feind, vermöge der Gefangenen Aussage, welche E. K. M. der Schweinfurtische Syndicus nunmehr wird unterthänigst referirt haben, an Reuterei über 42 Companien, nachdem ihm bei dem letzten Einfall so viel Companien ruinirt worden, nunmehr nicht zu berechnen, darunter des Cronbergs 13 complett, die andern aber auch über 50 oder 60 nicht stark sein sollen. So ist des Fussvolks nicht mehr als 6 Regimenter, darunter eines von lauter Ausschuss, die übrigen auch nicht zum Besten beschaffen, verhoffe derowegen festiglich mit göttlichem Beistand die bei mir habenden Truppen aufs Beste zu conserviren, auch mit dem Feinde, bis E. K. M. anlanget, weiter zu engagiren mich aufs fleissigste zu hüten. Die Stücke, als 3-pfündige, so E. K. M., item 4 12-pfündige und 4 16-pfündige Herzog Ernstes Fürst. G. gehörig, betreffend, sind selbe zwar alle, aber ohne Laden, davon gebracht, hergegen an Munition, weil man auf die vorhanden gewesenen Schiffe mehr nicht laden können, der meiste Theil dahinten geblieben. Es wird jedoch zu Schweinfurt an den Laden schleunig gearbeitet, dass inner dreier Tage hoffentlich dieselben fertig sein sollen. Inmittelst thun sich unter den Stücken, so zu Berkhofen bekommen worden, und E. K. M. mir gnädigst verehret, 2 dreipfündige befinden, welche, weil sie im Felde bequem sind, ich anitzo mit mir führe. So stehen auch zu Ochsenfurt noch 3 dreipfündige, so E. K. M. mit dem Herrn von Scherotin S. von Würzburg aus dahin geschicket. Ob nun E. K. M. gnädigster Wille, solche auch abholen zu lassen, thue ich

* Saknas i originalet.

unterthänigst erwarten, und mich etc. Datum Geltersheim den 7 Martii 1632.

E. K. M.

etc. etc.
Gustaf Horn.

№ 717.

Bref från Riksens Råd till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådige bref ifrån Maintz af den 29 Januari, är oss den 20 Martii väl tillhanda kommet, deruti E. K. M. oss nådigst befaller, att all kopparn, som nu i förråd är, så väl som den härefter falla kan, skall allt slås uti mynt efter den prof och svårhet, som Siggeroth med sig förandes varder, hvilket mynt icke skall blifva här uti riket gängse, utan väl förvaradt uti fjerdingar, straxt försändas till Lübeck och Hamburg, och att icke ett Skeppund koppar, förutan detta mynt, skall utsändas. Denna E. K. M:ts nådiga vilja och befallning skall af oss hörsammeligen efterkommas och i ackt tagas, till hvilken ände ock H. F. N. Pfaltzgrefven, som deröfver skall direktorium hafva, med Herr Claes Flemming förrest upp till kopparberget, det uti ordre att ställa, och mynten både vid Sätra och Nyköping att låta reparera. Och emedan E. K. M. vill härefter låta gifva bergsmännen 30 Rksdr. för ett Skeppund koppar, så tvifla vi ock intet, utan att de ju sin flit görandes varde, att mycken koppar må till verket blifva. Här bredevid kunne E. K. M. vi underdånigast icke oförmält låte, att oss är nu för några få dagar sedan utur Hamburg aviseradt blifvit, huruledes Konungen i Danmark vill taga sig Stades protection an, och bemägtigat sig en plats, Swinge benämnd, som är inloppet till Stade, såsom och Friborg utmed Elfwen, utaf hvilket lyster, att han sig Stift Brehmen will tillhålla, och såsom detta icke kan utan E. K. M:ts och det gemena bästas stora præjuditz ske, vi ock icke annat kunna afdöma, än att härutaf någon vidlyftighet vill efterfölja, helst ock emedan E. K. M:ts armé ligger der så när förhanden. Hvarföre hafve nödigt befunnit och till desto större säkerhet, att låta förse gränsebefästningarne, och som E. K. M. vi för detta hafve underdånigst tillskrifvit, att vi hafve commenderat Baltzar Nyiemandt med 2 comp. knecktar uppå

---

* Riks-Arkivet, Riksens Råds registrat. fol. 68.

Elfsborg, så hafva vi ock nu i dessa dagar, sedan oss bemälte aviser äro tillkomne, förordnat 2 comp. knecktar in uti Götheborg, jemte de 500 Skottske knecktar, som sist i förleden höst inkomne, dertill ock nu för 3 veckor sedan 80 man, som till Marstrand voro väderdrifne, sedan de uti 13 veckor hafve varit uti sjön, ankomne, så att vi förmode, att den platsen för ett hastigt anfall, och intill dess mer folk samlas kan, skall nogsamt vara försäkrad. Och utsprides detta allt ske för de aviser, vi ifrån Danmark och andra orter hafva bekommit om Dünkirkernas utrustning. Till Calmar hafve vi ännu intet folk låtit komma, på det vi icke allt för stor ombrage göra skulle, utan ackta, så framt vi med denne näste post vidare och omständeligen om föreskrifne aviser blifva förständigade, och vi pröfva kunne att nu pro tempore derefter någon ond consequentie följa vill, låte det ock med något folk besätta, hafve ock tillskrifvit alla ståthållarne, att de skole tillsäga adeln, att de hålla sin rusttjenst färdig, att de uti Juni månad kunna blifva mönstrade, efter såsom vi ock allt, hvad som till E. K. M:ts och fäderneslandets säkerhet och tjenst länder, skole efter vår pligt flitigt i ackt taga. Vi hafva ock i dessa dagar bekommit aviser, att de Ryske sändningebuden, som till Danmark af Storfursten förordnade äro, och E. K. M. vi om tillförene ödmjukeligen hafve tillskrifvit, äro redan öfver E. K. M:ts gränser komne, och innan några få dagar förväntandes, emot hvilka vi ock hafve förordnat prestafver och låtit beställa, att de på resan skola väl blifva tracterade. Vi skole ock icke underlåta, att beflita oss om till att få veta fundamentet af deras ärende, och hvad vi pröfva tjenligt, dem ock att insinuera låta; så är ock mig Jacob de la Gardie ett bref ifrån Öfv. Lessle tillkommet, uti hvilket han mig veta låter, huru såsom Storfursten begärer Melchior Bäckman uti sin tjenst, och till att vara här hans agent, sänder och mig der bredevid förskrefne Bäckmans bref till Storfursten, uti hvilket han sig högt och mycket obligerar, som E. K. M. af medföljande copia allernådigst hafver till att se; och ändock något betänkeligt kunde falla, om han Bäckman uti Storfurstens tjenst komma skulle, hvilket ock till E. K. M:ts nådiga bättre betänkande hemställes; dock der Storfursten någon agent här att hafva tillåtes, så synes fuller denne vara rätte mannen, efter han temmeligen löper med limstången; hvaruppå vi ock förvänte E. K. M:ts nådiga vilja till att förnimma. Vi skulle ock fuller, allernådigste Konung och Herre, med detta bud hafva sändt det rådslag, som E. K. M. oss nådigst för detta befallt hafver. Men såsom det är utaf en stor vigtighet, och vi få personer derom att deliberera, hvarföre är det ännu icke färdigt blefvet, skall dock innan några få dagar med en

egen viss post efterfölja. Bedje derföre uppå det underdånigaste, att E. K. M. detta dröjsmål med nåder upptaga vill. Staten är dessförutan, Gudi vare lof, uti sin vanliga rolighet. H. F. N. vår nådiga princessin är vid god helsa och välmåga, dervid Gud allsmägtig täckes henne stadigt och framgent uppehålla och bevara, tager och uti växt och furstliga åthäfvor väl till, önske troligen och utaf hjertat, att E. K. M. henne med god helsa, hugnad och allt annat lyckeligt tillstånd se måtte. Detta E. K. M. vi för denna gång hafva nödigt befunnit, underdånigast att veta låta. Och befalle E. K. M. härmed samt E. K. M:ts älskelige käre Gemåhlin, vår allernådigste Drottning, begge E. K. M. M:ters högborne lifsarfvingar och hela det Kungliga huset under Guds den aldrahögstes milda protection till all önskelig välgång, långvarigt och roligt regemente, med seger och triumf öfver alla E. K. M:ts och Sveriges Rikes fiender, samt oss uti E. K. M:ts gunst och nåder, ödmjukeligen och underdånigast. Stockholm den 13 Martii 1632.

J. D. C. C. G. G. P. B. P. Bhe.

№ 718.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Ifrån Gotha sedan jag med General Banéren talat hade, begaf jag mig flux genaste vägen hit till Magdeburg, uti mening att kunna straxt något hjelpa sakerne till rätta, skref ock straxt om morgonen, som var den 14 till Fursten, Hertig Ludvig till Hall, och till Kommissarien D. Wintz, samt Öfversten Anders Körning till Brandeborg, uti lika måtto till Spandau till Åke Hansson, om alla saker och befästningarnes proviantering, uti synnerhet till Fursten och Kommissarien om denne Magdeburgske garnisons underhållning, efter här icke en daga-kost uti förråd var, ändå icke heller ännu mera än det i går och i dag af klostret Meyendorf till några visplar med officerarnes hästar hit inhämtades, men intet svar ännu af någondera tillbaka bekommit. Bron är nu ej heller från Brandenborg hit hämtad; orsaken dertill är, att alla båtsmän äro för hunger och nöds skuld derifrån bortlupne, efter Kommissarien Wintz dem in-

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1632).

gen fyrk penningar hafver gifva velat. Här står så ynkeligt, eländigt och origtigt med alla saker till, att jag derom uti underdånighet ej nogsamt skrifva kan, är slätt intet beställt eller församladt till det gemena bästa, utan allt står uppå morgondagens egen omsorg hemställt. Här är ingen menniska tillstädes, hvarken jude eller grek, utaf dem som Fursten till kommissarier, proviantmästare och skrifvare förordnat hafver, utan efter det gamle Finske djeknemaneret gå (*inom*) socken hos bönderne i byar, måtte ändå vara ett ting för sig och hafva sina skäl, om de sände eller derföre något in hit till garnisonen. Men man vet intet ens söka upp dem, hvar de stadde äro. E. K. M. täcktes säkerligen tro mig, att det är intet till att lita uppå detta folks beställning; önskar, att Herr Johan Sparre snart hit neder komma måtte; jag ser ingen beqvämare ort förhand att residera och drifva uppå sakerne, än här i Magdeburg. Befälen, som värfningsqvarter inbekommit hafva, befalla och ordinera här i landet, som de sjelfva vilja, och der som uti klostren något inventarium uppå spanmål finnes, det taga de allt bort, hvilket billigt hade bort införas hit intill befästningens proviantering. Här är hvarken bröd eller penningar. Om nu Fursten kommer hit ifrån Hall, efter jag intet får draga dit, såsom jag i morgon bittida med Guds vilja ernat hade, vet jag inte, ty jag måste i morgon bittida flux begifva mig till Halberstadt till Lars Kagg, att tillse att han inte något galigt sig företager; huru det förveter med hans saker, hafver E. K. M. att se af hans egne mig tillskrifne och innelaggde bref, dem jag alla båda rätt nu uppå ett par timmars tid hit bekommit hafver. Jag hafver ock förskrifvit expresse kommissarien Doctor Wintz hit till mig, kan inte veta hvar han blifver, tyckes att han hafver tagit på sig Marthas bekymmer, att blifva en Öfverste och värfvar i Guds namn ett regemente soldater, hvilket uti sitt värde ej är till afskaffa, när E. K. M. uti andra saker sker lycka och rätt. Fiendens garnison ifrån Wolfenbüttel, hafver denna tiden öfver ströfvat allt intill Halberstadt, och nyligen 3 mil härifrån utur byarne borttagit de efterste hästar, som hos det arma utplågade folket än finnes. Täckes E. K. M. allernådigast låta göra mig från Hamburg någon provision uppå penningar nu uti förstone att fortsätta här E. K. M:ts nödiga saker med styckenas gjutande och »vesande», samt andra nödtorfter, vore mycket väl. Ty eljest är omöjligt, att E. K. M:ts saker här till det ringaste kunna till rätta bringas, efter utaf landet för värfningarnes skuld, så godt som alls intet är till att förvänta, synnerligen nu, efter Kaggen går tillbaka, dragandes fienden efter sig, så blifver här allt i grund ruineradt så af den ene, som af den andre. Wintzen vill jag tillhålla att göra

besked för de 50,000 R:dr vexlar till Hamburg, till hvad han penningarne användt hafver; huruvida jag med honom kan till rätta komma, skall med första i underdånighet E. K. M. aviseras. Hvar den spannemålen ligger, som han uppköpt hafver, vet jag ej heller ännu, förrän jag svar från honom bekommer. Hvad uppå all fall med arméerne är till att göra, bedjer jag uppå det underdånigaste, att E. K. M. allernådigst täcktes sin nådiga mening vidare derom hit skrifva låta; interim vill jag tillse att conjungera Hertig Jörgen och Kaggen tillhopa, efter de nu från Hessen separerade äro; om Totten ville ock conjungera sig tillhopa och tillse att drifva Pappenheim tillbaka igen, tycktes, allernådigste Konung, ej vara orådeligt. Jag kan tillfyllest ej undra, hvarföre Landtgrefven ej sjelf hos arméen tillstädes varit hafver, eller huru det nu ändteligen förvetter med Kaggens conjunction med bemälte Landtgrefves armé, mycket mera huruledes de äro separerade från hvarandra. Ty oanseddt att Kaggen daterar sitt första bref den 13 vid Eimbeck, likväl berättar posten, att han den 14 om natten ifrån Gosslar utaf Kaggen affärdigad är; alltså äro båda brefven skrifne från Gosslar. Om E. K. M. nådigast så behagade, eller kunde mista General Banéren, tycker jag uppå det underdånigaste, att han här neder i landet uppå alla fall mycket nödig vore, ty E. K. M. må allernådigst försäkra sig, att fienden med all magt söker att divertera kriget hit neder igen, dertill Pappenheim slem nog är, förutan det hvad som nu utur Schlesien ske kan. Detta jag E. K. M. uti underdånighet i en hast hafver avisera velat, befallandes etc. Af Magdeburg den 16 Martii 1632.

E. K. M:s

underdånige och hörsamme tjenare
medan jag lefver

Erich Anderson.

Præsent: lägret vid Ingolstadt d. 21 Aprilis anno 1632.

№ 719.

Bref från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen *.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst, Gnädiger Herr!

E. L. Gn. habe ich hiemit zu berichten keinen Umgang nehmen können, wie dass I. K. M., mein allergnädigster König und Herr, mich dieser Orten hinterlassen und mir die Aufsicht und das Guberno über dero Städte an dem Main- und Rheinstrom gnädigst aufgetragen; auch daneben Herrn Pfalzgrafen Christians und Herzog Bernhards zu Sachsen-Weimar F. F. G. G. über dero Armee dieser Orten, im Herzogthum Franken aber dero Feldmarschall Herrn Gustaf Horn mit Volk hinterlassen, damit also diese Örter um so viel besser gegen den Feind gesichert, und I. K. M. auf allen Fall sowohl der Retraite als Secours vergewissert sein mögen. Wann dann höchstermeldete I. K. M. mir daneben gnädigst anbefohlen, dass ich mit E. F. G. fleissig correspondiren soll, solches auch ohne das unsere aller Seits Sicherheit bei itziger Beschaffenheit erfordern will, also habe ich, gehorsamlichst solchem nachzukommen meine Schuldigkeit erachtet und zu diesem Mal derselben einen Anfang machen wollen, der ungezweifelten Zuversicht, E. F. G. solches in Gnaden vermerken und der erheischenden Nothdurft nach an Ihrem Orte darin fleissig zu continuiren Ihr belieben lassen werde, gestalt dann E. F. G. ich hierum gebührend ersuchen thue. Was sonst I. K. M. resolviret, und bei gegenwärtiger des von Pappenheims Beschaffenheit anzustellen nöthig erachtet, davon werden E. F. G. ohnzweiflich von I. K. M. selbst berichtet worden sein. Ich habe diessfalls auch an den Herrn Ambassadeur D. Wolfen ausführlich geschrieben, und ihm meine Gedanken, wie die Sache in einem und anderm anzugreifen sein möchte, wohlmeinend eröffnet, welches E. F. G. er gehorsamlichst mitzutheilen wissen wird. Den Zustand dieser Örter betreffend, wird allhie an dem Defensions- und Sicherungswerke stark gearbeitet, und gehet die Sache ziemlich von Statten. Ich verhoffe allhie durch Zusammenziehung der neugeworbenen Truppen ein ziemlich Corpus zu formiren, welches gegen den Feind auf allen Fall bastant und genugsam gewachsen sein soll. Die Spanischen sind noch bis dato still, und vernimmt man von ihrem Dessein noch nicht Gewisses. Oben im Elsass haben sich zwar etliche

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Riks-Cantzleren A. Oxenstjernas Bref och resolutioner anno 1632).

Truppen unter dem General-Commissario Ossa sehen lassen, und mit Streifen etwas Schaden gethan, sind aber bald wieder zurückgezogen, und haben die occupirten kleinen Örter wieder verlassen. Welches also E. F. G. ich hiemit dienstlich anfügen wollen, derselben angenehmes und beliebiges Antwortschreiben ich gehorsamlich erwarte, und indessen E. F. G. des Allerhöchsten Schutz zu allem beständigen glücklichen Wohlergehen treulichst empfehle. Datum Mainz den 18 Martii anno 1632.

№ 720.

Bref från Kommissarien Erik Anderson till Fältmarskalken Tott *.

Wälborne Herr Fältmarskalk!

Min herre kan jag tjenstlig ej oförmält låta, huruledes H. K. M., allas vår nådigste Konung, hafver uppå allt fall nådigst befallt, att notificera och avisera M. H., det att vara H. K. M:ts nådiga och egentliga vilja, (hvad ordre ock H. K. M. tillförene M. H. att blifva der qvar vid Staden, eller akta uppå Konungen i Danmarks actioner, gifvit hafver), att der fienden blefve så stark och ginge in i landet, att M. H. då uppå sådant fall och fara, öfvergifver Stadens belägring och conjungerar sig med Hertigen af Lüneburg och Landtgrefven af Hessen, hållandes Stade intet af så stor importance, ehvem den och sig ben[illegible]gtigar, än att sjelfva staten och defensionen af verket blifver dernere conserverad, helst efter att H. K. M. de andre arméerne alle till sig kallat, och mot Tilly marscherad är. Och på det icke allenast Hertigen af Weimar, Banéren, Landtgrefven, Kaggen, Hertigen af Anhalt, Hertigen af Lüneburg och andra, till hvilka jag ärende och commission hafft hafver, utan och M. H. och Salvius skulle desto bättre tro mig, lät H. K. M. medgifva mig ett creditiv, utaf hvilken jag M.H. en copia här innelyckt tillsänder **, intet

---

* Efter en copia af General-Kommissarien Erik Anderssons Bref till Fältmarskalken Åke Tott; bland Totts Bref uti Riks-Arkivet.

** Wir Gustaf Adolf etc.

Demnach Wir in sonderbaren Angelegenheiten und mit Ordre den Edlen Unsern Commissarium General und lieben Getreuen Erich Anderson abgefertigt, bei einem und andern Fürsten und Stand, sonderlich unsern General-Commendanten und Officieren, dasjenige auszurichten, so Wir ihm gnädigst anvertraut: als ersuchen Wir diejenigen, an welche er gelangen

intet tviflande på min Herres skarpsinniga och tidiga resolution. Ty om fienden får fortfara och allt bortåt avancera in i landet, ruinerande den ena armén efter den andra, som honom allaredo mot Landtgrefven och Kaggen lyckadt är, så står icke allenast hela den kretsen der nere uti stor fara, utan och jemväl min Herre sjelf med sin underhafvande armé och alltså consequenter Mecklenburg och Pommern, hvilket att förekomma M. H. tidigt täcktes låta sig anläget vara, och uti det fallet ju förr, ju bättre, conjungera sig först med Hertig Georgen och sedan tillse uppå hvad sätt, som fienden är till att uppehålla och förhindra från sitt uppsåt. H. K. M. hafver den 8 allaredo varit vid Gemünde; Fältmarskalken förhållit sig ändå vid Schweinfurth. Men Hertigen af Weimar och Banér intet förr än den 15 hunnit till Hammelburg, hoppas att de nu med Christi hjelp äro conjungerade. Befallande etc. Datum Halberstadt den 18 Martii 1632.

№ 781.

Bref från Riksrådet Johan Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir.*

Högborne Furste, nådige Herre!

Ändock jag af många och åtskillige besvärligheter nu i en tid bortåt öfverlastad, från mitt vanliga tjenstevilliga skrifvande afdragen är, så hafver jag dock alltid lägenheterne sökt E. F. N. med mine tjenstvillige, välmente skrifvelser att besöka, tjenstligen förmodandes att E. F. N. sådant godt och nådigt rum gifvande varder. Och medan mig nu någorlunda tiden fogar, kan jag tjenstvilligen ej underlåta E. F. N. att veta låta om H. M:ts min nådigste Drottnings vi-

---

wird, nach Gebühr freundlich, Unsern Generalen und Officiren aber gnädigst befehlend, dass sie obgemeldetem Unserm Commissario nicht allein willige Audienz und völligen Glauben zustellen, sondern auch dergestalt gegen ihn sich vernehmen lassen, was er in Ordre ihnen vortragen wird, vollziehen und in Acht nehmen, allermassen Unser Dienst und des gemeinen Wesens Wohlfahrt erfordert. Zu Urkund haben Wir dieses eigenhändig unterschrieben und mit unserm Königl. Secret beglaubigen lassen. Signatum Frankfurt am Main den 1 Martii anno 1632.

Gustavus Adolphus.

(Locus Sigilli.)

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweybrückiana Bref till Johan Casimir).

dare fortresande till H. K. M. min allernådigste Konung och Herre. Sedan nu H. M. från Leipzig den 29 December förledne hitåt uppryckte, först på Weissenfels, så på Weimar, Erfurth, Gotha, Fach, Geys, Fulda, Steinau och Gehlhausen, är H. M. med önskelig helsa, hugnad och glädje kommen till H. K. M. den 11 Januari näst förgången, emellan bemälte Gehlhausen och Hanau, der såsom H. K. M. Hennes M. mötte, och så först intill Hanau, sedan efter 14 eller 16 dagars förlopp hit till Frankfurth am Main inryckte. Hennes M:t Drottningen blifver väl ännu en tid här qvarliggandes, och befinner sig nu, dess Gudi ske lof, väl och med god helsa, ändock H. M. nu några dagar något opasslig varit hafver. H. K. M. min nådigste Konung hafver (sedan såsom Creutznach den 22 Februari öfvergick, hvar Lennar Torstenson blef illa kastad med en sten och Öfv.-Ltn. Ulasladi ihjelskjuten) låtit slå öfver Rheinströmmen vid Maintz och öfver Mainströmmen vid Cortum 2 starka bryggar, att man nu med häst och till fot mägta lägligt deröfver kan passera. Och alldenstund H. K. M. tidender för tre veckor sedan vid pass bekom, att fienden skulle hafva angripit Fältmarskalken Herr Gustaf Horn vid Bamberg, är H. K. M. med en temmelig stark armé gången den 5 hujus från Höchst, en mil nedanför Frankfurth, på Aschaffenburg, Frankfurth förbi, och så på Schweinfurth, der H. K. M. sig med Fältmarskalken conjungerad hafver, väntandes Generalens Herr Johan Banérs och Hertig Wilhelms af Weimars arméer till sig, och räknar sig H. K. M., när bemälte arméer avancere till 10,000 hästar och 30,000 man till fots stark. Ifrån Schweinfurth hafver H. K. M. tagit sin marche på Kitzingen, sedan på Wolmerstadt, der ock H. K. M. än säges förtöfva, efter som fienden, när han förnam H. K. M. för handen vara, sig tillbaka inåt Bayern retirerat hafver, och säges ligga i en stad Lauf benämnd. Man vill här väl säga, att H. K. M. skulle hafva drabbat med fienden, och behållit platsen, men så är härom ännu ingen visshet; tiden varder det med första gifvandes. Heidelberg håller sig ännu med Kejserskt folk fast, af hvilka Öfversten Schawelitzky vid deras utfall ett godt partie afklappat hafver. De Frankenthaler hafva ock åtskilliga gånger tenterat genom utfall dem våre någon afbräck att göra, men, dess Gudi vare lof, med deras förlust igen baklänges käckt inkörde. Med fortificationen kring om Maintz fares allt fort, och blifver samma verk mägta skönt och fast, tager sin begynnelse vid slottet i Rhein och går rundt omkring staden in i Rhein igen en god half mil i vidden. H. K. M. hafver delat sine arméer här uppe således, att förutan den, H. K. M. med sig förer, skall en blifva i Franken, en i Maintz och på desse orter. Den Frankiske blifver 7000 till fots

och 5000 hästar stark. Den Maintziske med det nyss värfvade folket (som i Maintz och deromkring emellan Creutznach och Oppenheim förläggas och i dessa dagar mönstras skole) 15,000 till fots och 4000 hästar stark. Landtgrefven af Hessen hafver alltid 9000 till fots och 5000 hästar tillsammans. Och ändock Pappenheim (som sig dageligen temmeligen förstärker) hafver slagit Hessen 2 comp. folk af, så äro likväl dy bättre tidender nu komne, att han genom Öfv.-Ltn. Klein Jacob hafver nupit Pappenheim igen till än 4 companier af rytteriet, så väl som något af hans fotfolk, och sig hurtigt revangerat. Generalen Totten, som skattas till 10,000 man till fots och än 4000 hästar stark, hafver intagit Buxtehuden och skall nu ligga för Stade, som ock med Kejserskt folk skall vara besatt. Här går talet, att såsom ville Danus hålla på och correspondera med de Kejserske, som i Stade ligga; huru härom vara kan, vill jag förmoda att D. Salvius bäste berättelsen görandes varder. Danus hafver likväl en egen post med bref till H. K. M:ts egne händer att öfverlefverera, depecherat, hvilken i desse dagar härigenom posterade. Hvad nytt han med sig bär, gifver tiden. Kaggen räknar sig också till fot och häst 5000 man stark. Hertig Jörgen af Lüneburg hafver ock tillhopa 3000 man till fot och 1000 hästar, så att H. K. M. mägta folk skulle hafva tillsammans, der en General-rendez-vous ske skulle, undantagandes alla garnisoner, som ännu föga lichtade äro, jemväl allt det folk, som dageligen dags värfvas, och ännu continue patenter på gifves. Den aldrahögste Gud stå oss bi och mildeligen vände detta besvärliga krigsväsendet till en hugnelig utgång och beständig fred. Chursachsen säges här ock skall stärka sig något, hvilket honom väl behof göres, alldenstund fienden sig i Schlesien svåra skall stärka. Han hafver, der nöden honom derhän fordrade, anmodat H. K. M. om succurs, den honom i nödfall bistånd göra kunde. Den Fransyske gesandten ligger här ännu, men förmenas att han snart sitt depeche bekommer. Hans förslag och proponerade punkter hafver Trevirensis simpliciter anammat, men Coloniensis conditionaliter, att så framt Bavarus ville med intercessera, ville han ock samma ingå. Hit äre och nu Bayerske gesandter ankomne; hvad de medbringa, vet man än intet; hit väntas ock de Cöllniske och Trierske med. Pfaltzgrefve Fredrich, Konungen i Böhmen, ankom i Höchst till H. K. M. den 11 Februari, och är nu med H. K. M. i fält dragen. Pfaltzgref Ludvig, som hafver fått Fröken Eleonora, är ock för kort tid hit ankommen, och logerar ännu här i staden. Här refereras ock att de Spaniske skola församla sig till 15,000 man på andra sidan Mosel, mellan Cölln och Trier. Öfversten Redwin hafver H. K. M. skickat till

Ulm, der att låta värfva och staden fortificera. De Augsburger skulle ock såväl som Strassburgarne (hvilka starkt värfva) göra sitt till med, om H. K. M. kunde komma dem något närmare. Annat förefaller intet synnerligt denna gången; när vidare något kommer, skall E. F. N. jag det gerna tjenstvilligen advertera. Befallandes härmed och alltid E. F. N. etc. förblifvandes

E. F. N:s

villige och ödmjuke tjenare alltid

Johan Sparre,
egen hand.

Frankfurth am Mayn den 24 Martii 1632.

P. S.

Högborne Furste, nådige Herre! Sedan jag brefvet slutit hade och det ärnat depechera, ankommo tidender från H. K. M., att H. M. är inryckt i Nürnberg den 21 hujus med borgerskapets allsomstörsta glädje och applausu, och är H. K. M. dersammastädes stor ära och tractament bevisad. Borgmästare och Råd hafva förärat H. M. förutan en god del vin, fisk och hafra, tvenne stora silfverglober, en celestem och en terrestrem, samt 4 halfva cartauer med dess tillhörande munition. Andre dagen är H. K. M. dädan igen utryckt, fienden, som sig det mesta han kunde retirerade, att förfölja. Och hafver H. K. M. nu, dess Gudi ske lof, sig Donauwerth bemägtigat, hvarest H. K. M. ännu ligga skall. Tilly skall hafva sig fastgjort och beskansat mellan revieret Lech och staden Aichen, icke långt ifrån Augsburg. Hurulunda nu vidare aflöper, gifver tiden.

№ 722.

Bref från Fältmarskalken Tott till Riksens Råd*.

Hoch- und Wohlgeborne Herren etc.

E. G. und H. Schreiben vom 11 Febr. habe ich vor einigen Tagen empfangen, vernehme daraus, dass denselben das meinige vom

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet. (åtskillige Tyske personers bref anno 1632).

5 December aus Teuten-Winckel zu Handen kommen, und fernere continuirliche communition hiesiger Vorfallenheiten begehren, worauf ich denn nicht unterlassen wollen, E. G. und H. hiemit zu berichten, welcher gestalt ich nach Eroberung der Stadt Wismar, der letzten der vom Feinde in Mecklenburg besetzten Plätze, so den 12 Januari geschah (wie deroselben genugsam bekannt sein wird) den 15 von dannen aufgebrochen, und vermöge I. K. M. gnädigster Ordre, um den Herrn Erzbischof zu Bremen zu secundiren, bei Dömitz den Marsch über die Elbe nach dem Land zu Lüneburg genommen, und daselbst den Rendez-vous angestellet. Unterdessen aber von I. K. M. andere Ordinanz empfangen, mit dem Herrn Landgrafen zu Hessen (welchem ich zum Feldmarschall und H. Obr. Alexander Lessle, so wegen eines allhie vor Buxtehude über Recognoscirung einiger der feindlichen Werke empfangenen Musquetenschusses an einem Bein noch zu Hamburg sich heilen lässet, zum General-Major zugeordnet) mich zu conjungiren. Ob ich nun dem also nachzukommen mich sowohl willigst als schuldig erkannte, weil dennoch die Sachen in Bremen auch also beschaffen, dass es aus allerhand Considerationen nicht dienlich befunden ward, den Feind dergestalt daselbst in Ruhe und hinter sich zu lassen, ohne das sich noch darüber andere Anspinnungen, die ohne Zweifel mit der Zeit keiner geringen Consequenz hätten sein sollen, erblicken liessen, wie hiebei weiter vermeldet; so ist rathsam erachtet worden, hiesigen Stifts, als eines zwischen der See, Elbe, Weser und Aller gelegenen, und ad sedem belli sehr bequemen und dienlichen Orts, sich zuvörderst zu bemächtigen, und dadurch auch den Herrn Erzbischof zu secundiren, dem zufolge ich denn mit den Truppen dahin marschiret, und mehrentheils Orten des Stifts alsbald ohne sonderliche notable rencontre des Feindes bloquiret, wie solches I. K. M. nunmehr nicht allein approbiret, sondern auch durch den desswegen an mich abgeschickten Secretarium Grubben, demnach auch durch dero Schreiben express mir anbefohlen, hiesiger Örter nicht von dannen zu weichen, sondern auf die Vorfallenheiten ein wachendes Auge zu haben. Ottersberg ward Anfangs zu meiner Ankunft von den Bischöflichen erobert. Wie ich folgends sahe, dass sich Bequemlichkeit und Hoffnung ereignete Buxtehude zu emportiren, habe ich einen Tag oder anderthalb etwas stark mit Schiessen zusetzen lassen; darauf erfolgete alsbald dass sie sich zum Accord gaben und den 5 dieses in die 3 à 400 Mann stark abgezogen, dass man ihnen den Marsch auf Stade gestattete aus diesen Ursachen, weil daselbst schon in einem und andern Schwierigkeit anfing, dass die durch dieser Zukunft

desto grösser werden möchte, welches auch ohne Zweifel geschehen und an der förderlichen Eroberung, mit Gottes Hülfe, Ursache sein wird. Selbige Nacht überfielen auch die Erzbischöflichen in Freyburg das Dänische Volk (so sich mit Accord den Kaiserischen selbigen Orts impatronirt), thaten etliche Stürme darauf, emportirten es endlich, machten Einige nieder, nahmen mehrentheils gefangen, die Uebrigen und zwar wenige von den 320 Mann, die sie stark waren, salvirten sich zu Schiff nach Glückstadt. Dieses hatte nun ein ziemlich weites Aussehen, ist aber keine feindliche Action bishero weiter darauf erfolget. Etliche Tage zuvor schickte der Feind aus Stade den Stadt-Syndicum daselbst nebst einem Regiments-Schultheiss nach Glückstadt, um in den zwischen ihnen und den Dänischen angefangenen Tractaten mit dem Gouvernör, Christian Pentzen, einen Schluss zu treffen. Das Glück aber wollte uns so wohl, dass beide, Syndicus und Regiments-Schultheiss sammt bei sich habenden Memorialen, Instructionen und Tractaten, davon Copei hiebei gefügt *, in unsere Hände kamen, daraus denn E. G. und H. zu ersehen, was man zu thun in Werk und Sinns gewesen. Nichts desto weniger wird dieses an der Dänischen Seite gar hoch entschuldiget, massen vor etlichen Tagen zwei von des Königs Landräthen, Detlof Rantzow und Jürgen Schulte, an mich abgeschickt, welche solche Sachen obgemeldetem Gouvernör heimschrieben, dass derselbe sie dem König und ihnen ganz unwissend angestiftet und getrieben haben solle. Sonsten werden auch zwei Reichsräthe, als Tage Tott und Christian Thomasson, zu I. K. M., unsern gnädigsten König und Herrn, abgeschickt, so vorgestern von hinnen abgereiset, dahero ich nicht zweifeln will, es werde sich alles zum Besten schicken und wiederum beigelegt werden. Stade und Bremer-Vehrde bleiben noch von den Unserigen und Rothenburg von den Erzbischöflichen bloquirt. Dio Zufuhr zu Wasser hat man denen in Stade bishero noch nicht wohl verhindern können, habe aber nunmehr auf die Elbe vor den Schwingstrom zwei Schiffe, so ich allhie zu Wege bringen lassen, hingelegt. Bin der Hoffnung, es solle nicht lange anstehen, dass es ihnen nicht an Einem oder Anderm zu manquiren beginne. Wie es mit I. K. M., unserm gnädigsten König und Herrn, dem Herrn Feldmarschall Gustaf Horn, und sonsten der obern Örter beschaffen, haben E. G. und H. aus beikommenden Advisen zu verneh-

---

* Saknas i originalet.

men. Was weiter folgt, berichte E. G. und H. ich mit Nächstem, unterdessen dieselben etc. Datum Hamburg am 24 Martii 1632.

E. G. und H.

dienst- und freundwilliger

Achatius Tott.

P. S.

Gestrigen Tages bekomme ich Schreiben von dem H. General-Commissario Erich Anderson, darin er mich neben Uebersendung der Copei, E. K. M. gnädigsten Creditifs advisiret, wie ich im Stift Bremen alles verlassen und mit den Truppen zu dem H. Landgrafen stossen sollte, um daselbst dem von Pappenheim, welcher sich sehr gestärket und I. K. M. verschiedenen Armeen, so dieser Orten unter Commando Herzog Georgen zu Lüneburg, H. Landgrafen, Obristen Kaggen etc. sich befinden, stark zugesetzet, bastant zu sein den Kopf zu bieten, darauf ich auch alle hieherum sich befindende Soldateska aufgeboten, sich in Bereitschaft zu halten, und auf fernere advis des Commissarii zu marschiren. Jedoch hoffe ich, weil verschiedene advisen von oben kommen, dass I. K. M. Tilly mit ganzer Macht verfolge, und derselbe allenthalben zu weichen suche, es verde dieses Pappenheim zu einer Diversion verursachen. Ut in litteris.

Achatius Tott.

Præsent: Stockholm d. 14 Aprilis anno 1632.

№ 723.

Till H. K. M.

*Riksens Råds betänkande ock rådslag om fredsconditioner med Kejsaren *.*

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådiga befallning hörsammeligen att efterkomma, hafve vi, som här tillstädes varit, tagit oss före att öfverväga och betänka, hvad fredsconditioner, som med dem Kejserske tracteras skulle, emedan af dem en fredstractat sökes och fordras, hvilke oss

---

* Riks-Arkivet, Riksens Råds Registrat. Fol. 71.

ock så mycket besvärligare förefalla, efter som vi hvarken några hafve sett vara af de Kejserske föreslagna, ej eller af E. K. M. oss några proponerade befinne, och att de conditioner, som med Lübeck och Dantzig tracteras skulle, äro genom tidernes omskiftelse och förändring intet till att efterfölja, hvarföre vi ock mycket tvifvelaktiga hafva varit, hvad conditioner vi oss föreställa skulle, att deliberera om. Hafve dock efter vårt enfaldige betänkande befunnit dessa trenne vara in genere de förnämligaste och nödigaste emellan oss att discurrera: 1) huru vidt religionsfriheten dess conservation eller amplification vore nu vid denna tids lägenhet i akt taga och stabiliera; 2) huru vidt och på hvad sätt det gemena bästa uti Tyskland, förstående både högre och nedrige stånds och städers friheter och immuniteter, deruti de tillförene varit hafva, att conservera, eller och till bättre deras trygghet och säkerhet att förmera; 3) hvad ära och increment, nytta och säkerhet, som E. K. M. och fäderneslandet af denna stora krigslast, fara och besvär hafva bör och skäligt åtnjuta borde. Dessa tre punkter hålla vi efter vår enfaldighet vara de vigtigaste och nödigaste, som nu uti consideration infalla kunde och delibereras måste. Hvad nu den första om religionen vidkommer, såsom den består uti Guds äras och herrlige ords befrämjelse, Hans rätta församlings utvidgelse, uppehållande och stadfästande, för hvilken orsaks skuld detta kriget ock förnämligast påbegynnt är, och otvifvelaktigt pröfve, att Gud allsmägtig det derföre allt härtill så mildeligen välsignat och väldeligen utfört hafver; alltså är ock högst nödigt, att för allting sökes och eftertraktas, huruledes den rena rätta religionen må (hvar den ock vidare utbredas kan) till det ringaste conserveras, fritt exerceras och säkrare stabilieras uti alla de land, städer och ställen, som den uti det hela Romerska riket före detta kriget är celebrerad vorden: hvarföre oss ock icke heller synes otillbörligt vara, att såsom de Påfviske hafva haft uti de Evangeliskes land och städer deras frie exercitium religionis, alltso vore och skäligt, att de Evangeliske reciproce måtte uti deras land och städer hafva uti någon kyrka sin fria oturberade Gudstjenst, dit hvar och en efter sin vilja och den Heliga Andes verkan och drifvande fritt gå måtte. Eller ock, der detta icke vore till att nå, att våre religionsförvandter måtte hafva en kyrka uti deras städer; så skulle ock de Påfviske afstå och sig förobligera, aldrig mera derefter trakta vilja, någon kyrka, församling, rätt eller rättighet, af hvad namn eller prætext den ock förevändas måtte, uti de Evangeliskes land och städer att exercera, njuta eller prætendera vele. Sedan ock att all inquisition uppå de Evangeliske uti hela det Romerska Rikets land och städer

afskaffas och in æternum vore till intet gjord eller förbjuden, och dem fritt stå, utan någon religions efterfrågan, säkre hos dem till lif och gods uti deras land och städer vandra, vistas och bo. Och emedan både Påfven och Konungen i Spanien synes mest vara uti denne punkt interesserad, hvarföre finne vi icke orådeligt vara, att de här till med förbjudes, och deras caution på bästa form och sätt, som ske kan, tages. Hvilket vi dock allt underdånligen hemställe till E. K. M:ts bättre och högvisa betänkande, hvad som häruti kan practicabelt vara efter tidernes förlopp, personers qualität, lands och städers beskaffenhet, antingen att skärpa eller lindra, och till flera specialia att komma. Och hafve så detta korteligen om religionen förmenat att ihågkomma. Belangande nu till det gemena bästa, eller ock alla stånds och städers friheters och immuniteters conservation uti Tyskland, som de före detta kriget oqvalde njutit hafve; så emedan alle E. K. M:ts förre propositioner och consultationer hafve varit derhän ansedde och ställde, att kriget intill dess föras skulle, att Tyskland ad pristinum statum komma och sättas måtte, hvilket vi hålla att vara, när Churfurstarna, andra furstar, herrestånd och städer, samt exulanter, måtte komma till sine land, auctoritäter, dignitäter, rättigheter och privilegier, tam in ecclesiasticis, quam civilibus, och öfva den myndighet, dertill de igenom Riksens constitutioner af begynnelsen satte och förordnade äro, och härefter caveras dem aldrig sådant mera till att disputera, mycket mindre förkränka eller afhända, derintill ock alla våra beslut gjorde äro. Hvarföre ock oss synes efter vår enfaldighet säkrast och tryggast vara vid den fattade resolution och scopo att blifva. Dock emedan ifrån åtskillige furstlige och andra Evangeliske personer och stånd uti detta kriget mycket är ifrån taget och dem Katholikerne gifvet, att det allt restitueras och aldrig mera disputeras. Såsom ock emedan E. K. M. en stor del af de Katholiskes land de jure belli intagit och possiderar, att ock dem Evangeliskom, som E. K. M. bifallit deraf något för deras omak kostnad och besvär lemnas. Och särdeles af de orter och på de platser, der den Österrikiska magt kan förminskas igenom och bästa säkerheten kan följa af, dertill prinsarne, städer och ständerne derute bästa conditionerne subministrera kunne, dem E. K. M. vi ock pro tempore e re nata underdåneligen hemställa att föröka, minska, skärpa och lindra. Der det ock till något fredsfördrag komma skulle, finna vi nödigt, att hela Ligan måtte dertill förbindas, särdeles ock Konungen i Spanien, både för den prætext, som han uppå Pfaltz kan göra, och den store auctoritát och intresse han uti religionen söker.

Hvad nu för ära, increment och säkerhet, som E. K. M. och fäderneslandet till det tredje af den stora krigslast, fara, kostnad och besvär skäligen åtnjuta bör och måste; så bekänne vi, näst religionens conservation och amplification, det vara det förnämsta, som vi skole se uppå. Och befinne vi till det första tillbörligen vara, att Kejsaren och Ligisterne således med E. K. M. tractera, såsom med den nu en stor rätt och del uti det Romerska riket hafver, och att freden utaf E. K. M. vyrdeligen och tillbörligen sökes, rum och ställe efter E. K. M:ts beqvämlighet och uppå en neutral plats determineras och förordnas, och att alla andra præparatoria måtte till E. K. M:ts höge konungsliga namns och fäderneslandsens reputation göras och ihågkommas. Dernäst att sumptus belli tillbörligen ihågkommes. Summan ställes underdånligen till E. K. M:ts egen nådiga vilja och betänkande, både efter lyckan och vedervärdigheterne att föröka och moderera. Och der som den på terminer skulle komma till att utgifvas, att E. K. M. då några visse, nyttiga och säkra platser och land pro-pignore behölle. Sedan och att de Evangeliske furstar, stånd och städer en säker, reputerlig och ärlig alliance och confederation med E. K. M. inginge, deruti tillbörligen ihågkommandes, att, näst Gud, E. K. M. deras stats och religions säkerhets befrielse, försvar och beskärm varit hafver, och E. K. M. alltid derföre erkänna och berömma ville. För det andra, att de ock framdeles emot E. K. M. och Sveriges Rike af någon potentat, vare sig och hvem det vara kunde, någon fiendtlighet anspinnes och företages, att de då E. K. M. och Sveriges krona samtligen och alla tillhopa icke mindre både med råd och dåd ville till hjelp och undsättning komma, än såsom E. K. M. dem uti deras ytterste extremität, både med sin egen konungsliga persons lifsfara, sine trogne undersåters blodspillan, och annan stor omkostnad gjort hafver. Der ock de framdeles antingen af kejsaren eller någon annan potentat uti ett sådant lika eller annat krig råkade, och nödgades någon främmande hjelp att söka, så skulle de vara förpligtade E. K. M. och Sveriges krona först derom att anmoda, och E. K. M. såsom nu directorium belli generaliter uppdraga, om E. K. M. det att antaga så behagade och tilldrägeligt vore. Till det tredje skole de ock till ett tacksamhetstecken, och för den stora omkostnad E. K. M. och Sveriges rike lidit hafver, efterlåta och cedera E. K. M. och Sveriges krona Pommern med dess tillhörige sjöstäder, hamnar och rättigheter, som ock Wismar stad och hamn, efter både E. K. M:ts och deras säkerhet enkannerligen deruti består och E. K. M. Pommern allena propriis sumptibus af fienden jure belli occuperat och intagit hafver. Och såsom Churfursten af Brandenburg utan tvifvel

mestadelen sig häremot uppägga skulle, så kunde han återigen beneficeras med en del af Schlesien, derigenom kejsaren och hus Österrike blefve också mycket mera försvagadt. Såsom ock Churfursten af Sachsen antingen med Böhmen eller Ober- och Unter-Lausitz gratificeras, och sedan Landtgrefven af Hessen och Weimarn och flera sådane med andra dem belägne och Hus Österriket afgående provinser förbindas. Och förmene vi visst att det så ske kunde, att detta af dem Evangeliske icke mycket skulle kunna difficulteras. Men med hvad conditioner detta allt upprättas skall, hvad och häruti efterlåtes eller mera fordras, det hemställe vi allt underdånigast uti E. K. M:ts högvisare bättre betänkande, som både den Tyske staten nu bättre kunnig är, och hvad practicabelt och med skäl fordras kan, efter tidernes förändringar och omskiftelser att dirigera, än så vi det kunne enfaldeligen skrifva. Till det fjerde och yttersta förmene vi icke orätt göra, om och minutiora vid denne tids tillstånd ihågkommes, som är först mercantien af vår nation med deras städer och på deras strömmar, att och dem några privilegier deruppå gifvas måtte. Sedan ock att vår nation icke måtte så föracktelígen hos dem, som härtill hållas, i det att de der hvarken embete lära, eller ock uti deras zumpster (zunfter?) komma måge, med annat sådant mera, som E. K. M. bättre förstår och ihågkommer, än som vi ödmjukeligen påminna kunne. Och som dessa conditioner utaf en stor vigtighet äro, och stor consequens med sig draga, derutaf E. K. M. och vårt kära fädernesland stor ära, increment, säkerhet och gagn, der man det bästa och helsosammaste påfinna kunde, och tvärtemot stor nesa, vidlyftighet, osäkerhet och skada aftaga kan, hvar som de icke rätt dijudicerade blifva, hvarföre bedje vi E. K. M. på det underdånigaste och ödmjukeligaste, att der som häruti antingen något kunde vara för mycket skrifvet, feladt eller orätt judiceradt, att E. K. M. det med nåder öfverskyla ville; och detta mera för en discurs än något consilium hålla, efter vi både till ett sådant stort important verk få tillstädes äro, och mestadels de yngste och enfaldigaste, der dock den saks vigtighet så väl hela senatens närvaro fordrade, som ock ständernas betänkande, der det för ett fullkomligt råd upptagas och förstås skulle, och tage vi Gud till vittne, att oss intet högre påligger eller åstunde att söka, än det allena till att råda, styrka och eftertrackta, som först måtte lända till Guds herrliga namns och ords lof och befrämjelse, E. K. M:ts ära och beröm, fäderneslandsens increment och säkerhet, efter som vi dertill vår skälighet erkänna och veta, förse oss och visserligen och ödmjukeligen, att E. K. M. oss såsom sine underdånige och hörsamme

tjenare det tilltror. Befallandes E. K. M. etc. Datum Stockholm den 26 Martii anno 1632.

J. D. L. C. C. G. G. P. B. C. F. P. B.

№ 724.

Bref från Joachim Camerarius till Rikskansleren *.

Gnädiger Herr!

Wie Gott der Herr I. M. über den Rhein, also hat er Sie auch glücklich über die Donau geführet. Gestern kommen I. M. vor diese Stadt mit der Armee. Der hierin liegende Herzog von Sachsen bot nichts als Kraut und Loth, die Unserigen gingen an den Ort, wurde stark defendiret, und haben sie daraus gestern und die ganze Nacht trefflich geschossen. In der Nacht hat man gemerket, dass die Reuter über die Brücke geritten, darauf denn die Unserigen extraordinari Feuer geben. Heute frühe um 4 Uhr haben die Belagerten dafür gehalten, sie würden nicht halten können, und sind auch über die Brücke haufenweise durchgangen, die so empfangen worden, dass viel liegen blieben. Die Unserigen kamen fast zugleich in die Stadt, die Uebrigen riefen Quartier. Es liess sich gestern auf der andern Seite viel Reuterei sehen, mit denen heute die Ausgezogenen fortgehen. Tilly ist als gestern zu Neuburg gewesen mit dem Herzog von Bayern; wo er weiter hin denke, wird die Zeit lehren. I. M. sind über die Brücke gangen, lassen allda schanzen. Unsere Reuterei wird eben auch übergehen, den Feind zu poussiren. Gott der Herr gebe ferner Glück, der für diese Gnade ewig gelobt sei. Ich höre unter uns von keinem sondern Schaden; sind zwar etliche verwundet. Ihrer Excellenz schreibe ich mehrere particularia mit erstem, unterdessen wollen Sie das confuse Schreiben in gnädigem favor aufnehmen. Donauwerth in Eil den 27 Martii anno 1632.

---

* Efter en copia ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 i Riks-Arkivet. Brefvet är ounderskrifvet, men å baksidan står med Nicodemi stil anteckn**a**dt: »Joachimi Camerarii bref ur Donauwerdt af d. 27 Martij till Cantzleren».

№ 225.

Bref från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen *.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst, Gnädiger Herr!

E. F. G. günstiges Schreiben, de dato Cassel den 23 hujus ist mir gleich jetzt überliefert worden. Verstehe daraus eben dasselbige, was im Namen E. F. G. mir der Herr Ambassadeur Doctor Wolf hat angetragen, ohne was E. F. G. noch haben wollen, dero desseins und beikommende Avisen betreffend, adjustiren. Wie ich nun H. D. Wolfen, welcher schon von hier verreiset, meine Meinung, so viel es hat geschehen können, entdecket, also sehe ich für diesmal der Sachen keinen besseren Rath, da E. F. G. die Conjunction mit Herrn Totten oder Herzog von Lüneburg sollte verschnitten werden, als wenn Sie durch eine Diversion den Feind suchten zurückzuziehen. Auf welchen Fall, wenn E. F. G. er gar zu geschwind ankommen sollte, und Sie sich wider ihn nicht würden bastant finden, oder sich unter favor Ihrer Festungen begeben könnten, Sie mit Dero Armee hiewärts sich wenden und hiehero verfügen möchten, bis dass man sehe, wie die Sachen ferner anzugreifen wären. Wie aber das Hauptwerk auf I. K. M., meines allergnädigsten Herrn, Armee und Dero glücklichem Success beruhet, also lebe ich der Hoffnung, wenn es an dem Ort wohl abgehet, wie mir denn gestern Zeitungen einkommen, dass allerhöchstgedachte I. K. M. vergangenen Samstag bei Wilsburg nicht mehr als 1½ Meile vom Feinde gewesen, und der Feind sich allfort aus dem Wege mache und weiche, dass sich das andere alles leicht schicken werde. Ich will aber nicht unterlassen, E. F. G. allezeit was von Nöthen wird sein, unterdienstlich zu advertiren und mit Ihro fleissig zu correspondiren. Welches E. F. G. ich beantwortlich nicht verhalten und Sie dem Gnaden-Schutz des Allmächtigen zu allerglücklicher prosperität treulichst empfehle. Datum Frankfurt den 28 Martii anno 1632.

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och Resolutioner 1632).

№ 236.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen *.

Stormägtigste Konung!

Allernådigste Konung! rätt nu i skymning kom åter en part från Braunschweig med tidender från Stenberg, förmälde det fienden går »gereåden» (*gerade*) fort uppå Fältmarskalken Totten, hvilken post vet ock berätta, att för 3 dagar sedan hafver Hertig Jörgens folk ändå icke ens rört sig från stället, mycket mindre H. F. N. sjelf, skrifver och lådts hasta på conjunctionen, lika som H. F. N. skall hafva förtröstat att göra till Höxter, men är lika när. Urgerar allt på mönstring, som E. K. M. nu utaf H. F. N:s sednaste bref hafve nådigast att se. E. K. M. kan allernådigast tänka, hvad tid nu är till mönstra, när fienden är i landet och gör allt hvad som lyster, utan något vederstånd; räds att Pappenheim blifver mönsterherre. Hafver skrifvit alleredo tvenne bref till H. F. N., förmälde hvad afgång uti sådane hastige tjenster med hans folk ske kunde, och H. F. N. det framdeles vittnade, varde det i mönstring nogsamt härefter gällande, allena att tjensten derigenom icke blefve försummad och försatt. Är jemmer och eländig verk uppå dessa orter, så att om E. K. M. Baneren eller Fältmarskalken H. Gustaf Horn, hvilket ändå bättre vore, hit neder till Commendör nådigast snart ej skicka låter, så får Pappenheim hela landet in igen, ty det är en sådan fruktan och skri uti landet, likasom Turken vore infallen, som E. K. M. någorledes och om städerne nådigast af Steinbergs bref hafve att se. Säger nu, att Gud förlåte dem, som hafve rådt Landtgrefven föra folket öfver Wesern, hvilket ändå så vida hade tillgått, om de hade blifvit logerade uti staden Höxter, och icke uti blotta byarne. Mesta senheten, som jag kan judicera utaf Hertig Jörgens conjungerande, hafver varit hans broders Hertig Magnuses död, hvilken för 8 veckor är afsomnad och nu först för 8 dagar begrafven. Äfven sådan orsak hafver Landtgrefvens förresande ifrån Höxter; interim som sådane begrafningar och tillredelser, samt andra långsamma deliberationer ske, så gör fienden hvad han vill. Ville gerna uti underdånighet hafva sändt E. K. M. ett rätt förslag uppå allt folket; men jag hafver nu sjelf sådant ej kunnat mägtig blifva, utan så mycket som mig är till handa kommit, så hafver E. K. M. nådigast att se af innelaggda korta förslag. Derföre emedan att man

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 i Riks-Arkivet.

här så svag är, kan jag intet råda Kaggen att gå något långt ifrån stiftet, utan samla allt det folk, som man kan, och låta ligga i beredskap. Dock om något kan uppå nejden utan stor fara och hazard förrättas, skall intet blifva försummat. Hoppas interim uti underdånighet bekomma aviser och bref från E. K. M., efter jag icke en bokstaf, sedan jag ifrån Frankfurth ifrån E. K. M. drog, hvarken från E. K. M. eller från Riks-Cantzleren bekommit hafver. Befallandes E. K. M. under Guds beskärm. Uppå det underdånigaste af Magdeburg den 30 Mars 1632.

E. K. M:ts

underdånigaste och hörsammaste
tjenare medan jag lefver,

Erich Anderson.

№ 727.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Fältmarskalken Tott *.

Välborne Herr Fältmarskalk!

M. Herres svar kom mig med budet först i aftons tillhanda; beklagar och tycker illa vara, att en stor del af fotfolket och ryttarnes hästar uti hunger och vanryckt mest bortdödde äro, hade gerna lust veta hvad orsaken dertill skall vara, efter jag förmenar uppå de orter ingen sådan nöd skulle hafva varit, helst efter jag ock förnimmer af Steinberg mäkta besvär af allmogen mot krigsfolket. De skäl, som M. H. till conjunctionen invänder, äre för sig gode, och äfven som tiderne förändra sig, så muteras ock konungars och herrars befallningar, ty allting måste rättas och reguleras efter tiden. Om Pappenheim går genast dit neder, och ruinerar först det Lüneburgske och Hertig Jörgens folk, efter som han alleredo vid Styrewollde begynnelse gjort hafver, och sedan till M. H. och äfven så gör, hvilket han desto lätteligare göra kan, om han finner M. H. för Stade uti den stat, som M. H. uti sitt bref förmäler folket vara, så kan M. H. högförnufteligen eftertänka, uti hvad fara som alla dessa länders orter derigenom sattes, der, Gud förbjude, något olyckeligt M. H. vederfores. Hvilketdera nu vigtigare och af större importans är, antingen att conservera staten igenom conjunctionen,

---

* **Efter en copia ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 i Riks-Arkivet. Bilaga Litt. C. till Erik Anderssons bref till Kon. af d. 30 Mars 1632.**

eller ock ligga stilla uppå ovisshet till sin egen ruin för en stad, som man ej är viss uppå, när eller om man kan med profit och tids förlust vinna den eller icke. Dertill med så vet M. H. huruvida 3, 4 eller 10 byars bortbrännande, ja! fast de voro än 100, är till att æstimera emot en hel stats conservation. Derföre försäkrar sig M. H. att så framt detta väsendet och irritandet uti tid ej blifver förekommit eller råd kunna gälla, att jag annat ej kan döma, än vår herre för våra stora och grofva synders skuld vill straffa oss. Hertigen af Lüneburg skrifver att han gerna vill conjungera sig med M. H. och till den ända allaredo låter marchera sitt folk nedervärts åt Elben, derföre tycker jag nu bäst och rådeligast vara, att M. H. ej försummar tiden till conjunctionen, betänkande att Pappenheim är en snäll och slug gäst, och att M. H. uti det fallet låter salvera alla sjuka väl till Buxtehude eller ock andra beqväma och säkra orter, eller och helt och hållet öfver Elben, der de alle säkrast uppå all sådan fall vara och till rätta igen komma kunde. Befallande M. H. under den alldrahögstes nådiga beskydd. Af Magdeburg den 30 Martii 1632.

№ 728.

Bref från Rikskansleren till Rheingrefven Otto Ludvig *.

Wohlgeborener Herr Rheingraf, besonders geehrter Freund!

Desselben gestern datirtes Schreiben habe ich wohl empfangen und vernommen, was der Herr Rheingraf von des Feindes vorhabendem Uebersetzen der Mosel und gemachtem Lärmen mir communicirt. Darauf ich dem Herrn Grafen freundlich nicht verhalte, dass im Fall es nur des Feindes einige partie sein sollte, wird der Herr Graf derselben schon zu begegnen wissen. Würde aber des Feindes ganze Macht da übersetzen wollen, ist solches ihm nicht zu verwehren, sintemal er Coblenz, Trier, Trarbach und andere Örter in seinen Händen hat und unter den favor seiner Stücke die Brücken bringen kann, denn sonsten hat der Graf günstig zu erachten, ich mit einem Lager dem Feind entgegen rücken sollte, welches mir aber anjetzo bedenklich fället, diesen Plan, so noch nicht allerdings fertig, zu lassen. Sofern nun der Feind mit gesammter Macht

überkommen

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

überkommen würde, sehe ich keinen anderen Weg, als dass der Herr Graf alsdann sich diesseit Kreuznach anhero retirire, und mit uns allhie conjungirte, welches ich dem Herrn also zur freundlichen Antwort herwieder fügen wollen, und damit Gottes Schutz treulich empfehlen. Datum Mainz den 2 April anno 1632.

№ 129.
Patent för Proviantmästaren N. Dimpfel *.

Der Königl. Maj:t zu Schweden und dero Reichs-Rath, Canzler, General-Legat bei dero Armeen und in den Rheinischen und Fränkischen Kreisen, Axel Oxenstjerna, Freiherr zu Kimito, Herr zu Fieholm und Tidön, Ritter etc.

Fügen hiemit zu wissen, demnach I. K. M. Kriegsdienst und hohe Nothdurft erfordern, dass zu dero Armee etliche Magazin- und Proviant-Häuser aufgerichtet und bestellt werden, damit man Proviant zusammenbringen, und zur Noth haben könne, als wird im Namen I. M. höchstgedacht, der K. M. zu Schweden, bestelltem General-proviant-meister, dem edlen und festen etc. Herrn Nicomed. Dimpfel etc. mit diesem Patent Befehl, Macht und Gewalt gegeben, in gedachte Provianthäuser allen Vorrath, als ihm immer möglich zu verschaffen, von allen und jeden Orten, sonderlich wo er etwas erfahren wird, so dem Feind oder dessen Angehörigen zustünde, es seien Früchte, Wein, Munition, Geld oder dessen Werth, wie es immer Namen haben mag in Städten, Schlössern oder Flecken, alles wegen I. K. M. zu confisciren, und zu dero Armeen Unterhaltung zu gebrauchen, und anzuwenden. Und werden derowegen im Namen mehr allerhöchst geehrter I. M. alle und jede Stände, Fürsten, Städte und Herrn hiemit anbegehret, gedachtem Königl. General-Proviantmeister nicht allein alles willig und unverweigerlich folgen zu lassen, sondern auch in Allem ihm starke und beste Beförderung zu erweisen, es sei mit Quartieren, Vorspann, Wagen, Pferden, Schiffen oder was hierzu von Nöthen, damit dadurch nichts aufgehalten noch versäumt werde, solches wie es zu höchster Nothdurft und starker Beförderung des Evangelischen Wesens dienet, werden

---

* Efter en copia uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

sowohl höchstgedachte I. K. M. mit Königl. Gnaden erkennen, als auch I. Exell. der Gebühr nach dankbarlich beschulden. Urkundlich I. Ex. eigenen Subscription und aufgedrücktem Secret etc. Geben in Mainz den 3 Aprilis 1632.

Axel Oxenstjerna.
(L. S.)

№ 130.

Bref från Rikskansleren till Fältmarskalken Tott *.

Välborne Herr Fältmarskalk! tillförlåtlige, synnerligen gode vän!

Efter såsom Eder, utan tvifvel, är vetterligt, huruledes den kejserlige Generalen Pappenheim med några trupper incumberar Landtgrefvens af Hessen och Hertig Jörens af Lüneburg land, och der så väl som uti Braunschweig, efter sin egen vilja utan något motstånd grasserar och tillfogar bemälte furstar och land all den skada han någonsin kan, och J väl kunna tänka, att K. M. vår allernådigste Herre icke skall det väl upptaga, desslikes gifves ock andre menniskor tillfälle sig deröfver att förundra, det fienden således tillstädjes, onäpster att göra, hvad han vill, alldenstund der nere så många och starke K. M:ts armeer, både under Eder, så väl som andre äro förhanden, att Pappenheims magt deremot icke är till att likna. Så på det sådan hans vidare framgång måtte blifva sisterad, de värfningar som med K. M:ts store omkostnad der nere äro anställde icke af honom skingrade och ruinerade varde, och att de utan det nogsamt besvärade landen der nere, sättas måste för honom i säkerhet, och att all vidare olycka måtte afvänd varda, så att K. M. i dess andre gode och lycklige progresser och desseiner ej måtte blifva igenom fiendens framgång der nere turberad. Vill jag för den skuld Eder på K. M:ts vägnar hafva förmanat, att J med Landtgrefven och Hertig Georg correspondera, huruledes något godt corpus måtte med Edre truppers tillhjelp blifva formerad, och honom Pappenheim, ju förr, ju helldre opponeradt varda. Och fast J än alla tre icke kunde komma tillsammans, så menar jag dock visst, att när J efter K. M:ts egen ordre lemne 5 à 6000 man i Stift Brehmen, till att bloquera staden och hvad platser fienden der innehaf-

* Efter en copia som åtföljt Rikskanslerens bref till Salvius af den 3 April 1632. Riks-Arkivet (Rikskansleren A. Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

ver, så skolen J nogsamt vara med det öfrige bastant, helst när J Eder med endera den J bäst kunne komma till måtto, Landtgrefven eller Hertig Jörgen conjungera, att bjuda den fienden hufvudet. Så håller jag ock derföre, att när 5 eller 6000 man äro i Stift Brehmen, så äro de nogsamt vuxne, att rensa de orter, som der äro ännu af fienden besatte, så framt J så kunde laga, att Stade till sjöss måtte blifva stängd, så att ingen tillförsel eller communication der vidare kan ske. Och tyckes mig, det de Danskes saker så äro beskaffade, att man för deras skuld näppeligen behöfver att låta ligga en sådan skön armé, som J hafve under händerne, fåfäng. Derföre jag ock ännu råder, att J en god trupp formere i Stiftet qvar, som kan vara Erkebiskopen till hjelp, och se, der något röres, de Danske på händerne. Men att allt, som öfrigt är, samlas tillhopa, och gör en conjunction med Hertig Jören eller Landtgrefven, till att opponera med magt emot Pappenheims actioner. Hvar Eder nu syntes godt vara, att J sjelfve följde de trupper, som J emot Pappenheim förmoden, eller att J vele continuera med några deraf bloqueringen i Brehmen, och ackta på de Danskes actioner: deremot committera Herr Lessle eller Lohusen, eller ock dem båda den truppen, som emot Pappenheim kan bragt varda, det tillställer jag Edert eget betänkande. Allenast efter det K. M:ts tjenst mycket deruti verserar, att Hertig Jörgen och Landtgrefven icke måtte så alldeles blifva förlåtne, K. M:ts värfningar der nere förskingras, och fienden tillåtit sig der vidare att fästa; så förmanar jag Eder än ytterligare, att J ändteligen så låge och Edre trupper så proportionera, att någon succurs emot Pappenheim måtte dem andra af Eder med det första gjord varda, att om man än icke kunde för märkelig hazard skuld drifva honom tillbakas, han dock så måtte blifva sustinerad och uppehållen, att han ingen vidare framgång göra måtte. Hvilket på K. M:ts vägnar jag Eder ej hafver velat förhålla. Och befaller etc. Af Mainz den 3 Aprilis 1632.

№ 731.
Ordres från Rikskansleren till Rheingrefven Otto Ludvig *.

Hochwohlgeborener Herr Rheingraf, insonders geehrter Freund!

Aus desselben jetzigem an I. F. G. Herrn Pfalzgrafen Christian dressirtem Schreiben verstehe ich, dass der Feind nunmehr über die Mosel kommen sei; so halte ich des Herrn Grafen intent wohl gut sein und thunlich, wenn die ganze Cavallerie hier wäre, und man sich aus diesem Ort sicherlich begeben könnte mit der Infanterie. Nachdem aber solches sein Bedenken jetzo hat, als wolle der Herr Graf Achtung auf den Feind geben, und im Fall er dieser Örter marschiren werde, sich lassen angelegen sein, sich mit Sicherheit zu retiriren und...... Sollte der Feind aber liegen bleiben eine Weile, als wird der Herr Graf sich befleissigen ihm aufzuwarten und ihn zu schwächen, so weit es sich thun lässet, und auch stündlich avisiren, was er von des Feindes entreprise oder dessein vernehmen wird. Sonsten wollte der Herr Graf die commendirten Musquetierer von hieraus bei seiner retraite sicherlich in Kreuznach einbringen lassen, solchen Ort desto besser zu versorgen und defendiren. Da sonsten der Herr Graf Occasion haben würde, sein Vorhaben zu fortsetzen, wird er der Zeit geniessen, im Widrigen sich in salvum herwärts verfügen. Welches ich dem Herrn zur Wiederantwort freundlich nicht bergen sollen. Gott treulich hierüber empfohlen. Datum Mainz den 4 April 1632.

№ 732.
Bref från Rikskansleren till Pfaltzgrefven Christian *.

E. G. G. gestriges Beantwortschreiben habe ich neben dem, was an Stahlhandschen geschrieben worden, jetzo wohl empfangen, und wessen E. F. G. darin gedenken vernommen. Worauf ich denn in Antwort nicht berge, dass dafern Ossa und Haraucourt also beschaffen sein möchten, wäre wohl gut und erwünschet E. F. G. glücklichen Success wider dieselben, solche zu dämpfen, sonsten aber,

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (bland Rikskansleren A. Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

und weil sich davon nicht wohl schreiben lässet, werden es E. F. G. am Besten dijudiciren und das glückliche tempo observiren, dem Feinde Abbruch zu thun. Ich vermeine sonsten, dafern es nicht gar so wohl thunlich sein würde, E. F. G. nicht zu weit sich elargiren möchten, weil man vom Spanier zwar vernimmt, er über die Mosel gesetzet seie, dennoch keine gewisse Zeitung haben kann, was er vorzunehmen gesinnet, und E. F. G. dann um so viel eher sich herwärts ziehen könnten, wie sie dann ihre Truppen aller ehigst zusammen zu bringen und in ein corpus zu formiren Ihr förderlichst werden angelegen sein lassen und des Feindes Conjunction mit den Spaniern aller Mögligkeit verhüten. Versehe mich auch, dass wenn seine Truppen daroben so gestalt befunden würden, und es glücklich da abläufet, des Spaniers impressa so viel schwerer gemacht werden, und wir ihm dann wohl genugsam gewachsen sein können. Welches E. F. G. dann ich dero Gutfinden anheim stellen und hiemit nicht verhalten wollen. Die ich darüber göttlicher Beschützung treulich empfehle. Datum Mainz den 4 April 1632.

№ 733.

Ordres från Rikskansleren till Hertig Bernhard af Weimar *.

Ich achte ohnnöthig zu repetiren, was ich an Ihre Pfalzgraf Christians F. G. jetzigen Zustands wegen und welchergestalt das Werk anzugreifen, geschrieben habe, nicht zweifelnd, E. F. G. aus selbigem meinem Schreiben solches alles genugsam verstehen werden, nur dass ich hiemit habe wollen E. F. G. unterdienstlich erinnern, dass Sie je eher je lieber allhero sich verfügen wollen, damit die defension, und was mehr daran hängt, bei Zeiten möge bestellet werden, E. F. G. wollten auch darob sein, dass die Armee von Reitern und Knechten in der Pfalz möchten schleunigst zusammengeführet, eine Armee daraus formiret, und sie also hiehero mit ehester Gelegenheit geführet werde, dass auch Speyer, Worms und Mannheim nach Gelegenheit besetzet und des Ysslers Reuter, neben Hamiltons Soldaten zugleich mit der andern Armee anhero geführet werden. E. F. G. wollen für Ihre Person nicht lange säumen, und da die Armee nicht so hastig kommen kann, ein 10 oder 12 Companien

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

Reuter voran bescheiden. Dieses ich nicht lassen können E. F. G. zu verständigen, und empfehle etc. Datum Mainz den 5 April anno 1632.

№ 784.

Ordre från Rikskansleren till Pfalz-grefven Christian *.

Durchlauchtigster, Hochgeborener Fürst! Gnädiger Herr!

Beigefügte Avisen vom Herrn Rheingrafen Otto und Obrist Rheingrafen Otto Ludwig, und ausser diesen andere ankommende Relationen werden E. F. G. genügsam verständigen, dass der Feind vergangenen Montag über die Mosel gesetzet, eine ziemliche Armee formiret und anjetzo allhiero stark anmarschire. Versichert kann ich nicht referiren, wie stark er ist, weniger was seine intention ist; dieses aber glaube ich sicherlich, dass der Feind I. M:t unsers gnädigsten Königs Abwesenheit suchet in Acht zu nehmen und allhie eine diversion zu machen, sich auch mit den Frankenthalern und Ossa zu conjungiren. Ob Pappenheim mit ihnen spielet, lasse ich dahin bestehen, und wird sich bald ausweisen. Weil nun bei diesem Zustande nicht anders wohl zu thun, als bei Zeiten ohne einige Ersäumniss diesen Posten beiderseits Stroms stark zu fassen, eine gute Armee als immer möglich zu formiren, und alle unsere forces zu conjungiren, als bitte E. F. G. ich dienstlich, Sie wollen alle Reuter und Knechte, sowohl die Ihrigen, als was Sie von Schafelitzky zusammenbringen können, bei einander führen, auch des Landgrafen Johan 5 Companien aus Kreuznach (?) führen und über den Rhein bei Worms setzen lassen, und sie alle zusammenziehen, und sich also schleunigst möglich anhero zu uns begeben, da ich dann vermeine die Reuter hie jenseit des Rheinstroms zu verlegen, und eine starke Armee zusammenzuführen, zu sehen, was der Feind wird vornehmen, und allsdann nach der Sachen Beschaffenheit zu disponiren. E. F. G. wollen Speyer mit Obristen Hornecks 12 Companien zu Fuss besetzen lassen, und Worms mit Ihren eigenen 8 Companien. Sie wollen auch Mannheim providiren mit Volk, Munition und Vivres nach Erforderung des Orts, und dann die Brücke bei Mannheim abwerfen lassen, weil sie nicht wohl zu defendiren ist, dann auch des Ysslers Reuter von Worms ausziehen, damit sie

* Efter conceptet i Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

im Felde können gebrauchet werden, und sich also mit dem Rest der Armee hieher verfügen. Da sich aber über Verhoffen etwas mit E. F. G. Ankunft es weilen sollte, welches bei jetziger Gelegenheit nicht dienlich ist, so wollten dennoch E. F. G. Ordre geben an 10 oder 12 Companien Reuter, dass sie schleunig anhero marschiren mögen. Dieses habe ich E. F. G. nicht unvermeldet lassen können, und nächst Empfehlung Gottes Schutzes verbleibe ich

E. F. G.

Datum Mainz den 5 April 1632.

№ 735.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen *.

Stormägtigste Herre!

Allernådigste Konung! Här är intet synnerligen annat passeradt, än att den 3 passato skall Pappenheim vara först uppryckt förvisst från Eimbeck, der han hafver legat och utsändt stora partier att utsprida, att han marcherar så till Hildesheim, så till Gosslar, så till Hildesheim, så till Hannower, ja alldeles uppå Fältmarskalken Totten åt Stade. Interim hafver den räfven låtit föra ifrån Eimbeck både styckena och all den proviant, samt allt annat hvad der är finnandes, till Hameln, äfvenså ifrån alla de andra omliggande fläckar och städer. Bucklem (Bockenem?) hafver han omenskligen låtit utplundra, och skämma både qvinnor och jungfrur, nu skall han hafva dragit med allt sitt folk mest till Hameln, hvarföre eller till hvad ända kan man annat ej judicera, utan derifrån med starka partier förhindra Landtgrefvens ströfvande uti Paderborn och de andra stiften deromkring. Skall ock stort betänkande hafva haft, att blifva vid Alefeldt och Eimbeck, för den conjunctions ryckte, som utaf Fältmarskalken och Hertig Jörgen utropade är, ty han för ingen General eller Commendör mera rädder är uppå dessa landsorter än för Totten, att kunna göra honom något synnerligt vederstånd, nu sedan de andra armeer drogo upp till E. K. M. Fältmarskalken Totten skrifver att han kan lemna Stade nödtorfteligen bloqueradt, och ändå att conjungera sig med Hertig Jörgen och gå emot Pappenheim, till att förhindra hans uppsåt med 11,000 man, allene utan Hertigens folk,

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

efter som innelagda lista utvisar. Hvad här vidare blifver till göra eller företaga, skall E. K. M. uti underdånighet blifva aviseradt, så snart som antingen Totten skrifver mig svar uppå mina sednaste bref, eller ock att jag sjelf per posta drager både till Hertig Jörgen och honom. Han skrämde mig mycket illa uti förstone uti det att han skref, att han icke mera folk af sin egen armé hade till marchera än 4000 man. Gifve Gud att E. K. M. en förnäm man hit uti stiftet sända täcktes, ty Furst Ludvig ackta krigsfolket och officerarne så godt som allsintet, Kaggens kommando desto mindre. Hafver efter min ringhet nog till att göra. Landet här i stiften är mägta illa ruineradt och tillpyntadt, ty hvar och en officerare hafva gjort hvad de hafva velat, och gjort sine ordinantier, låtandes sig tractera »van båfven dåll», lika som dem hafver lystat, och bara litet folk nu bragt till väga. Skall E. K. M. vidare med Guds tillhjelp blifva kunnigt, när jag alle saker uppå papper bekommer. Hvad trohet anbelangar emot E. K. M. utaf Ståthållaren, Furst Ludvig, och de andra, synnerligen Kansleren, så är uti ingen måtto till att tvifla, men äro mest torftige och mägta sene till beställa och uträtta hvad som hastigt behöfves, derföre på deras beställning ej är till lita, utan att man sjelf derjemte med manér och deras embetes respect sådant fortdrifver. Brefven som jag den 16 Mars E. K. M. uti underdånighet tillskref, kommo till Furst Ludvig hit tillbaka igen ifrån Hall. Hvar posten uppå andra sidan är blefven må Gud veta. Men brefven äro funne vordne uti en mur utvid vägen obrutne. Befallandes E. K. M. etc. Af Gröningen * den 6 Aprilis 1632.

E. K. M:ts

underdånige och hörsamme tjenare
medan jag lefver

Erich Anderson.

Postscriptum.

Allernådigste Konung! Totten förmäler sig vara så sjuklig, att han förr alls ingen nyttig tjenst E. K. M. uti underdånighet bevisa kan, än han får vara uti varmbad. Vid Buxtehude och Stade bloquerings förestående förmenar han vill lemna commando hos Gen.-Maj. Lessle, och så framt Baudissin ej vill taga uppå sig commando öfver conjunctionsfolket, så vill han öfvergifva den Lohusen. Huru det nu blifver, efter Pappenheim är således tillbakadragen, och

* En mindre ort nära Magdeburg.

jag hafver skrifvit honom till, att han väl vill stärka bloquering och hufvudqvarteret vid Buxtehude, efter faran så snart utaf Pappenheim nu ej kan våra således till befrukta, såsom det syntes efter den outsägliga retraden ifrån Höxter, der dock intetdera partiet någon menniska jagat hafver, fienden ej heller förr än andra och tredje dagen först öfver Wesern kommen. Gud bevare oss från flera sådane jagter. Nu skall Landtgrefven åter bättrat hafva med starkt ströfvande uti Paderbornske och de andre stiften. Gud E. K. M. nådeligen bevare. Datum ut in litteris.

Præsent: lägret vid Ingolstadt
den 21 Aprilis anno 1632.

№ 736.

Ordres från Rikskansleren till Pfaltzgrefven Christian *.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst und Herr!

E. F. G. haben aus beigefügtem des Herrn Rheingrafen mir diese Nacht eingehändigtem Schreiben zu ersehen, dass der Feind nach Eroberung Kirchberg's jetzo vor Sobernheim seie, und den Marsch auf Kreuznach oder Bingen zu nehmen, sein Intent fortzusetzen; versichert hält er sich an dem »Nöeh»- (*Nahe*)strom auf; als habe ich dem Rheingrafen Ordre geben, sich diesseit Kreuznach herüber zu retiriren und also mit uns zu conjungiren. Wie ich nun gestern E. F. G. geschrieben, um das Volk theils voranzuschicken, und mit den zusammengebrachten Truppen hernach zu rücken und den Pass Ladenburg und Mannheim mit noch 4 Companien Reutern zu verstärken, weil solche doch leicht wieder anhero kommen können: als ist mein nochmaliges Ersuchen, E. F. G. förderlichst das Volk anhero kommen und zusammenstossen lassen wollen, damit also resolviren könne, was ferner vorzunehmen seie; massen nun daran merklich gelegen, so versehe ich mich hierinnen E. F. G. schleunigster Beförderung, und habe Ihr solches ohnvermeldet nicht lassen können, die ich hierüber göttlichem Gnadenschutz empfehle und bin zu jederzeit etc. Datum Mainz den 9 April anno 1632.

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

№ 737.

Bref från Kommissarien Erik Anderson till Rikskansleren *.

Välborne nådige Herre! Herr Rikskansler!

E. N:de kan jag undertjenstligen icke oförmält låta, det sedan som jag den 11 Martii ifrån Gotha skiljdes från Generalen Banér, och den 12 kom till Magdeburg, hafver jag intet fått annat till göra, än draga här omkring stiften, att erkundiga mig om alla saker. Hafver befunnit här sådan förvirring, confusion och origtighet, att under är, det här någon bonde på landet eller borgare uti städerne bo kunna. Ty här hafver intet aktats något regemente, straff eller snarast sagt någon ära, utan hvar och en hafver gjort, som de sjelfve velat. Ordningar och förändringar hafve ej heller dependerat utaf Ståthållaren eller kammaren, utan allt utaf Öfverstarne och Capitainerne; kan och må ej skrifva såsom här är tillgånget. General Banér kan väl hafva gjort uti god mening, att han till hastigare och bättre befordring till värfningarne hafver brukat sin auctorität, såsom ock auctoriserat Öfverstarne till att göra förordningar och mönsterplatser. Men han hafver intet kunna se den skada, som deraf följa ville. Först så vet nu föga här någon, hvarken Ståthållaren eller andra officianterna, huru eller hvad som förordnadt är; till det andra är icke ett Compani eller än ett helt regemente ännu till dags complett, ja somlige nu icke ens tagit upp att värfva; till det tredje hafve Öfverstarne och officerarne låtit tractera sig, eftersom de någonsin hafva kunnat till det yttersta utpressa bonde och borgare; till det fjerde, oansedt att det skulle pro forma stå uti deras mönsterplatsers invisning, att de skola underhållas efter kammarordning, så är samma kammarordning således uttydd och af officerarne gjord, som jag aldrig än hafver hvarken sett eller hört; till det femte, om någon hafver undersatt sig såvida emot deras begäran och befallning, så hafva de sjelfve både laggt straff uppå dem, och exequerat med ryttare och knektar, inspärrandes på 10, 12 dagar både folk och fä, så att man aldrig hafver värre kunnat upptänka eller göra uti Nowgorden, då rådeligare utaf Fältherren och samtlige krigsrådet befanns, att heller conservera vår egen stat till defension emot fienden, än skona borgare, som man måste ju så högt befara sig för, än dem som utanför voro. Hvilket dock här fast annars är: först så äro dessa våra religionsför-

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

vandter; till det andra så hafva de fullkomligen hyllat H. K. M. för deras herre, och upptagit H. K. M. näst Gud för deras skyddsherre, och alldeles gifvit sig under H. K. M:ts protection; till det tredje så är veltkundigt, hur mycket det arma folket hafver här i landsorten måst utstå utaf de Kejserske. Skulle vi, som de skola hafva tröst och försvar utaf, göra ändå värre, som dem tillförene tyvärr vederfarit är, hvad hjerte- och veklagan deraf förorsakas, kan E. N:de utaf sitt höga förstånd lätteligen döma. Jag måste väl så vida medgifva och bekänna, att Ståthållaren och de andra officianterne, som sakerne skulle hafva drifvit och ordinerat, att de äro utaf ovanan och krigssakernes beställandes oöfning sene och långsame. Men det håller jag ingaledes med, att man för den skuld skulle hafva tagit alldeles hela respecten och embetes auctorität ifrån dem, helst efter det att de utaf deras hjertans grund äro trogne emot Konungen och sjelfva verket. Utan jag vill heller hjelpa till att skydda deras embetes verk och respect, och sjelf samt med dem drifva saken så högt, som någonsin möjligt är, retandes med min flit dem att skämma sig, så framt de ock intet gjorde något till saken, och icke desto mindre med deras vetskap fortdrifva sakerne, efter som det bör sig, fast jag än såge något faulte på dem.

Jag skref väl undertjenstlig E. N. till den 16 Mars tillika som jag skref till H. K. M. om det stora förseendet, som vid Weserströmmen och Höxter med Landtgrefvens folk och Kaggen förelupit är, men förnimmer nu att E. N. brefvet ej bekommit hafver, efter budet, som jag kan tänka emellan Halle och Erfurth (ändock jag vet nu intet visst sjelf hvar eller huru dermed hafver sig) är ihjälslaget, eller ock på skälmeri kastat brefven ifrån sig ut vid vägen. Konungens bref fick jag i förgår tillbaka igen, men E. N:s bref höres intet utaf; derföre emedan att jag intet svar hafver tillbaka bekommit, menar jag att det är bortkommit. Här hafver sedermera varit sådan jagt och lefverne med retraden, som jag uppå Svenska förstår löpa tillbaka eller undan, att vidlöftigt det är derom att skrifva, och så galne skrifvelser och aviser hafver man ock bekommit från Braunschweig och andra orter, att hela landet hafver här så darrat, att folket ej hafver vetat hvad de sig företaga skulle, helst sedan Pappenheim kom utan motstånd öfver Wesern och intog Eimbeck och Ahlefeldt. Gud förblindade synnerligen Pappenheim, att han uti den skräcken icke gick genast uppå Totten, eller ock härigenom uppå Sachsen. Hade han det gjort, hade han gjort ett sådant märkeligt ting, att det hade sports vida uti verlden. Jag rådde först Totten att hellre öfvergifva Stades bloquering och conjungera sig med Hertig Jörgen att mäta och uppehålla fienden, än

som låta honom ruinera hela landet och vår stat der nere. Men efter att han skref tillbaka, det han ej hade mera qvar utaf sin underhafvande armé, förutan Lohusen och Hertig Frans Carl, än 4000 man, derföre nämnde jag, att det ändå var desto farligare och rådde för den skuld fast mera till conjunctionen. När elden slocknar utaf sig sjelf, utan vattens påkastande, så är godt. Den Alldrahögste låte allting väl gå och icke vår långsamhet förderfva oss. Vår stats tillstånd är mägta slät. Uti Magdeburg fann jag icke en dagakost uti förråd, ej heller är här mycket till bekomma. Doctor Wintz, som nu vill blifva en Öfverste, hafver ock mera vinnlagt sig om sin värfning, än som uppskaffa den spannemål, som han skall hafva låtsat uppköpt och ännu alls intet uti behörige ställen bragt är. Hade mycket gerna sett, att Herr Johan Sparre hade snart hit kommit, att förhjelpa respecten och embeternas auctorität uppå H. K. M:ts vägnar till rätta igen, såsom och tillse att någon credit uti Leipzig och andra städer förskaffas kunde. Det kan aldrig slätare stå någorstädes med våra saker, än rätt här. Dock kan Gud äfven så mildeligen hjelpa oss här, än han hafver gjort tillförene annorstädes. Hafver rådt uti underdånighet, att H. K. M. ville sända Fältmarskalken, Herr Gustaf Horn, hit ner, efter Kaggens commando slätt ingenting blifver hvarken respecteradt eller aktadt. Hvad H. K. M. nådigast täckes göra, står till H. K. M. Pappenheim är för Landtgrefvens infall uti Paderborn och uti de andre omliggande stiften dragen till Hameln igen, ändock att en part avisera rätt starkt, att han skall vilja gå åt Stade, och tillse att kunna få uttaga det folket derut och afbränna Stade, eljest och sedan försöka att tentera något uppå Fältmarskalken Totten, och de ifrån Schlesien, antingen att belägra Breslau eller ock conjungera sig med Wallstein. Crossen och Frankfurth skola vara så illa försedde både med proviant och besättning, att det är under utaf att skrifva, såsom Herr Sten Bjelke förmäler. Mitt ringa råd skulle vara, min Nådige Herre, att man ändteligen beflitar sig till att göra en corpus tillsamman utaf 14 eller 15,000 man, efter vi nogsamt kunna det göra, ty, så sannt mig Gud skall hjelpa, att Pappenheim kan gör oss ännu flera puts, efter han ser det, att han hafver dertill den skönaste lägenhet, som han aldrig bättre kan få. Befaller E. N. uti den Alldrahögstes beskydd. Undertjenstligen af Gröningen den 9 Aprilis 1632.

E. N.

till underdånig tjenst

Erik Anderson.

Nådige Herre!

Rätt nu i denna morgonstund, som jag skulle affärdiga brefvet, kom en hastig post från Totten och Salvium till mig och Öfverste Kaggen, lydande att fienden marcherar med magt dit neder, såsom E. N. hafver att se af innelaggde copia. Äro nu först vaknade, oanseddt att de slätt ingenting hafve aktat, hvad man dem härtill rådt och förmanat hafver. Gud låte allting väl gå. Det ser mägta galigt ut här neder. Den conjunctionen, som de begära utaf Kaggen är mägta underlig, ty om de hade uti tid gjort till saken och slagit sitt läger med gode retranchementer vid Verden eller Walseroda, hvar dem hade synts bäst, så hade icke allenast folk kunnat conjungera sig med dem, utan ock fienden hade haft andre betänkanden med sina marcher. Till att gå härifrån stiftet med allt folket till Winsen, och lemna här hela landet öppet, håller jag för ingen råd, helst efter jag befinner Totten nogsamt efter sina bref och förslag vara så stark, att han är utan Hertig Jörgens folk allena bastant nog emot Pappenheim, såsom E. N. af hans eget förslag nådigast hafver att se. Säger nu, som jag hafver skrifvit uti underdånighet H. K. M. till, att så framt H. K. M. icke sänder hit neder Fältmarskalken Herr Gustaf Horn, så lärer H. K. M. ångra sådant. Folket vore här väl uppbringa, men är intet hufvud, eller någon, som folket vilja lyda; Kagge akta de ingenting. Beder E. N. undertjenstligen vilja för Guds skuld råda H. K. M., att sända hit en annan officerare, som commando vederteger. Ty så sannt mig Gud hjelpe, att Pappenheim, med E. N:s gunstiga förlof, kujonerar den ena efter den andra, så att jag räds, der följer mera ondt efter, än man tror. Totten skall vara så sjuklig, att han ingenting kan taga sig före, utan söker allenast att komma uti varmt bad, hvilket han ock väl behöfver. Datum ut in litteris.

№ 788.

*Bref från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen**.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst, Gnädiger Herr!

E. F. G. habe ich unterm dato des 6 dieses mit Mehrerem zu erkennen gegeben, welchergestalten das Spanische Volk über die

* Efter conceptet uti Riksarkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

Mosel passiret und dieser Orten annahen wolle; welches dann zeithero alsofern geschehen, dass selbige Armee bei Kreuznach ankommen, über die »Naw» (*Nahe*) schon gesetzet, und es sich also ansehen lässet, als ob gedachter Ort mit aller Gewalt belagert werden möchte. Ob nun zwar diesem Volk, es tentire gleich was es will, vermittelst göttlicher Hilfe hoffentlich wohl zu steuern sein wird, dieweil ich jedoch nach Inhalt meines Neulichsten damalen schon gemuthmasset und anjetzo glaubwürdig verlautet, dass Pappenheim Vorhabens sein solle, sich mit ihnen zu conjungiren, mich allhier mit Macht anzufallen und, wo ihm möglich, die Brücken zu benehmen, solche Conjunction auch zeitlich zu tentiren, meines gnädigsten Königs und Herrn, Gottlob, glücklicher Success in Baiern, dem Feind desto mehr Ursache geben möchte; nun aber dies ein Werk, woran nicht nur dem ganzen gemeinen Wesen, sondern auch E. F. G. in particulari sehr hoch gelegen wäre, so seien E. F. G. unterdienstlich geboten, darauf ein fleissig wachendes Auge zu haben, und im Fall der Pappenheim sich obgedachtermassen hieher wenden wollte, in Erwähnung allerhöchst gemeldter meines gnädigsten Königs und Herrn hiebevor in hunc eventum gegebenen Ordonnanz, sich alsobald zu bequemen, dass Sie mit Ihrer Armee gegen Hanau und Frankfurt nachsetzen, daselbst sich wo von Nöthen der Brücken bedienen, und so eilig als möglich zu uns stossen mögen, worauf dann, was nach Ereignung der Umstände weiter zu thun sei, insgesammt resolvirt werden könnte. Wofern aber mehrgedachter Pappenheim sich nicht hierüber begeben, sondern nur sein bisheriges Grassiren in dem Nieder-Sächsischen Kreise continuiren wollte, so lass ich es bei obangezogenem meinem nähern Schreiben auch noch bewenden, dass nämlich E. F. G. vermittelst der Conjunction mit Herrn Herzog Georgen zu Lüneburg F. G. und dem Feldmarschall Tott (welchem ich dieser Sachen halber zugleich auch zugeschrieben habe) ihm meines Bedünkens dasselbe wohl verwehren, oder auch auf den ärgsten Fall Dero besten Städte und Orte sammt dem Volk salviren und die verhoffentlich bald kommende vortheilhafte Occasion erwarten könnten. Welches alles E. F. G. ich der Sachen hoher Nothdurft nach abermalen unterdienstlich anfügen und dieselbe damit Gottes schutzbarer Obhand zu allem Wohlergehen treuligst empfehlen sollen. Datum Mainz den 12 April 1632.

№ 739.

Bref från Rikskansleren till Fältmarskalken Tott*.

Wohlgeborener Herr Feldmarschall, insonders geliebter Schwager!

Demselben mag ich nicht verhalten, welchergestalt unter dem Commando des Grafen von Embden das Spanische Volk, welches (den einkommenden Kundschaften nach) von 12 bis auf 15 oder 16,000 Mann stark sein soll, vor nunmehr über acht Tage über die Mosel und nun gestern auch ohnfern von hier bei Kreuznach über die »Naw» (*Nahe*) gesetzt; wiewohl mir nun, ausser mein selbst Muthmassung nach der Zeit nicht eigentlich bekannt, ob dieser Feind gedachtes Kreuznach werde belagern, oder sich mit der starken Garnison in Frankenthal und des Ossa besser oben am Rhein liegendem Volk zuvor conjungiren, und dann auf hier werde geradezu gehen, und uns die Brücken benehmen wollen; dieweil er sich aber gleichwohl vermittelst dieser Conjunctionen ziemlich stark machet, und noch dazu für gewiss verlauten will, inmassen es auch einen merklichen Schein hat, dass Pappenheim ebenmässig zu ihm stossen, und hiesiger Ort von beiden Seiten des Rheins attaquirt werden möchte, und gleichwohl an Manutenirung nicht allein dieser Stadt, sondern auch davon dependirenden defension des Rhein- und Mainstromes sehr hoch gelegen, als wolle mein Herr Schwager Ihm ja mit Fleiss angelegen sein lassen, auf des Pappenheim's actiones ein stetig wachendes Auge zu haben, und sobald er verspüren sollte, dass sein Marsch hieherwärts gegen den Rhein gerichtet, sich alsbald dahin zu disponiren, damit er etwas Volk an gehörigen Orten hinterlassen, und mit dem Uebrigen, unsers allergnädigsten Königs und Herrn hiebevor auf diesen Fall gegebener Ordre nach, bei I. F. G. des Herrn Landgrafen Wilhelms zu Hessen Truppen, allerehigst möglich stossen und dann dem Feinde stracks auf der Seite gegen Hanau und Frankfurt zu marschiren, sich, wo von Nöthen, des Passes über die Brücken daselbst gebrauchen, und dann also mit hiesiger I. M. Armee, ohnsäumlich conjungiren möge; inmassen dann hochgedachter I. F. G. zu Hessen etc. ich desshalb bereits auch zugeschrieben. Wofern aber der Pappenheim nicht hieherauf gehen, sondern wo er es angefangen nur fürder zu grassiren continuiren wollte, wird mein Herr Schwager mit Beihilf des Fürstl. Lünebur-

* Efter conceptet uti Riksarkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

gischen Volks, mehrhochgedachtes Herrn Landgrafen F. G. zu assistiren, und dem Feind allen weitern Prozess möglichst zu verwehren, versehentlich nicht unterlassen. Wie nun solches alles auf einen und den andern Fall zu höchstermeldeten unsers Allergnädigsten Königs und Herrn hochimponirendem Dienst gereicht, und I. K. M. mit dero glücklichem Success in Baiern Ihren Feinden gewisslich den Muth und alle Consilia abermals sehr schwächen werden, also halt ich mich gesichert, dass mein H. Schwager das Seinige hierwärts zu thun und obgesetzter Meinung nachzugehen, so viel ihm möglich, nicht manquiren wird, den ich damit Gottes heilfertiger Protection treulich recommandiren thue. Datum Mainz den 12 April 1632.

№ 740.

Bref från Fältmarskalken Tott till Generalkommissarien Erik Andersson *.

Wohledler, gestrenger, fest- und mannhafter Herr Kommissari, freundlicher, vielgeliebter Herr Bruder!

Des H. Bruders Schreiben vom 9 dieses aus Gröningen habe ich heute zurecht empfangen; verstehe daraus, dass er mir zu advisiren vermeinet, dass Pappenheim seinen Marsch anhero nehmen wolle. So verhalte ich ihm hiemit nicht, wie dass er mit seiner Armee schon vor vier Tagen dieser Örter sich sehen lassen, da denn unsere Reuter einen starken Scharmützel mit ihnen gehabt, darin es ziemliche Stösse gegeben, und hätten die Bischöflichen sowohl als die Unsrigen (welche den Feind allein auf die Flucht brachten) Stand gehalten, würde er nicht geringen Schaden erlitten haben. Weil er nun allhier in der Nähe nur etwa eine Meile oder zwei oder drei zu Zeiten von hinnen, und sonsten niemand zu der Conjunction sich finden lässet, als allein Herzog Georg mit seinen Reutern, da dessen Fussvolk noch vor Hildesheim liegt, so muss man ihnen den Pass auf Stade gestatten. Es sei nun, er entweder die Garnison herausnehmen und andere an deren Statt hineinlegen, proviantiren oder ganz aufheben (*wolle,*) so habe ich doch solche Anstalt gemacht, dass mit der Hülfe Gottes sowohl unser Volk als Länder, daraus der Feind und die Stadt proviantiret werden müsste, conserviret bleiben sollen, und weil er desswegen nicht lange wird blei-

ben

---

* Efter en copia i Riksarkivet.

ben können, so will ich bei seinem Abzug nicht säumig sein, ihm in den Fersen zu sitzen. Unterdessen der Herr Bruder allen Fleiss und höchste Möglichkeit anwenden wolle, dass der Oberst Kagge schleunigster Eil mit allem Volk zu Fuss und Pferd, die er zusammenbringen kann, zu solchem Ende er denn auch die Garnisonen zu lichten hätte, aufbreche, und seinen Marsch bei Tag und Nacht längs der Elbe auf Winsen nehme. Wenn wir denn solche Macht bei einander, zweifle ich nicht, wir wollen ihm mit Gott die Hosen zurecht machen. Der Herr Bruder wolle inmittelst fleissig anhero zu advisiren nicht unterlassen, was er von I. K. M. und Herrn Landgrafen erfähret und wie die Sachen derer Örter beschaffen. In dessen Erwartung ich nächst Empfehlung Gottes verbleibe

Achatius Tott.

Buxtehude am 13 April 1632.

№ 741.

Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Pfalzgrefve Christian*.

Unsere freundlichen vetterlichen Dienste, und was Wir mehr Liebes und Gutes vermögen, jederzeit zuvor. Hochgeborner Fürst, freundlich lieber Vetter und Bruder!

E. L:d verhalten Wir nicht, dass Wir allhier mit dem Herrn Reichs-Canzler vertrauliche Unterrede gepflogen, welcher sich in allen Sachen gar wohl resolviret, und demnach Wir in Willens sind, morgen, geliebt es Gott, nach Worms zu gehen, daselbst nothwendige Anstellung zu machen. Als ersuchen Wir E. L:d, dass Sie noch diese Nacht des Herrn Obristen Schawelizky Regiment nach besagtem Worms commandiren wollen, damit sie morgen zeitig bei uns daselbst angelangen mögen. Weil Wir auch den Herrn Reichs-Canzler dahin disponirt, dass unter dem Fussvolk auch die alten Truppen mit aus Mainz gezogen werden sollen, so wolle E. L:d Ihr belieben lassen, hierauf gute Achtung zu geben, dass bemeldete alte Truppen nicht zurückgelassen werden. — Geliebt es Gott übermorgen, verhoffen Wir bei E. L:d wiederum anzulangen. Verbleiben

* Efter Original-brefvet till Pfaltzgrefven Christian, utgörande Bilaga till dennes bref till Rikskansleren, dat. d. 19 April 1632, uti Riksarkivet (O. S.).

inmittelst E. L:d freundvetterliche Dienste zu erweisen, jederzeit willig und geflissen. Datum Frankfurt den 18 April anno 1632.

Von Gottes Gnaden Bernhard, Herzog zu Sachsen, Jülich, Cleve und Bergen etc.

Euer treuer Bruder und Diener

Bernhard H. z. S.

№ 742.

Bref från Riksrådet Joh. Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Högborne Furste, Nådige Herre!

Sedan såsom H. K. M. min allernådigste Konung och Herre Donauwerth med stormande hand eröfrat hade, hafver H. K. M., der fienden låg vid staden Rain, låtit slå en bro i dess præsens öfver Lechströmmen och der några skansar uppkastat. Och ändock fienden, som sig till fördel uti en skog derhos logerat hade, med sina stycker derutur mägta spelade, hafver han dock, dess Gudi ske lof, ingen synnerlig skada gjort; men H. K. M. hafver med sitt skjutande gjort en sådan skada ibland fienden, så af styckeloden, som träfällande, att han hafver måst qvittera både sin fördel och läger, och hafver så H. K. M. intagit staden Rain, Lechströmmen sig bemägtigat och bekommit 4 stora stycken med mycket af fiendens bagage. Fienden hafver sig retirerat åt Ingolstadt. Tilly skall vara med ett falkonet-lod råkad ofvanför knäet, och tviflas om hans lif. Merode är död blefven, Altringer i hufvudet illa skjuten, så att man ock menar honom död vara. I hela skogen hafver här och der fullt med döda kropper legat. På vår sida är, Gudi vare lofvad, icke öfver 20 man blefne. Man förmenar att Bajerfursten hafver sjelf varit i lägret. Ifrån Rain hafver H. K. M. tagit sin marche åt Augsburg, och det, efter fiendens garnisons utmarcherande, med accord inbekommit, af hvilka ock många sig underställt hafva. Ett parti hafver H. K. M. ifrån Rain commenderat åt Neuburg och det intagit. En Fransysk ambassadeur är i lägret hos K. M. och solliciterar hårdt om tractater. Pfaltzgrefvens af Neuburgs gesandter hafva ock varit der och om neutralität anhållit, men bekommit skarpa och afslågne svar. Här säges att H. K. M. är dragen från

---

* Efter originalet uti Riksarkivet (Zweybrückiana, bref till Johan Casimir).

Augsburg till München; en post mena det skall vara allaredo intagit. Gud vare evig ära för de store och öfvermåttan herrlige victorier, som Hans Gudoml. Allsmäkt. H. K. M. så mildeligen förlänar, hans gudomliga godhet det värdigas så fullfölja låta. De Spaniske äro väl vid Trarbach för 8 dagar sedan öfverkomne, och logere nu vid Alcken. Men våre hafva för 8 dagar sedan så budet dem vara välkomne, att de hafva lemnat med deras folks största förlust 7 cornets i sticket, och nu återigen ett godt partie dem afklappat. Gud gifve framgent lycka. Hennes M:t min nådigste Drottning befinner sig, dess Gudi ske pris, vid god helsa och lifsdisposition, förmenar med det första rycka hädan upp, anten till Nürnberg, eller ock närmare H. K. M:t, Gud gifve till lycka. Jag vill härmed och alltid hafva E. F. N. med dess älskeliga gemahlin, högborna lifsarfvingar och hela det fursteliga huset, Guds mägtige protection till all högönskelig välgång, tjenstvilligen befallat. Datum Frankfurth am Main den 18 Aprilis anno 1632.

E. F. N:s
ödmjuke och tjenstvillige tjenare

Johan Sparre,
egen hand.

№ 743.

Bref från D. Steinberg* till Generalkommissarien Erik Anderson**.

Grossgünstiger Herr Commissarie!

Was Herzog Christian zu Braunschweig und Lüneburg F. Gn. mir heut an den Herrn gnädigst zugefertigt, imgleichen was Obr. Kaggen an mich geschrieben, das hat der Herr angelegt grossgünstig zu ersehen. Ich habe ihm nicht anders rathen können, als zu gehen, wohin die höchste Gefahr, weil mir die Umstände dabei nicht zu wissen gethan worden. Schande ist es, dass man meinem so fleissigen Ermahnen wegen Conjunction aller Macht nicht eher stattgethan. Herr Tott machet Pappenheim 15,000 Mann stark, da er doch nicht 8000 ist. Wie er Magdeburg entsetzt, ist er über 4000 Mann in allem nicht stark gewesen. O Elend! Wie I. K. M., der allerredlichste Held, so gewaltig prosperiret, vernimmt der Herr bei-

* Svensk resident i Braunschweig.
** Efter en copia i Riks-Arkivet.

liegend. Hier haben wir alle Privat-Absehens: der Eine will in Stift Bremen bleiben, der Andere in Magdeburg und Halberstadt, der Dritte in Hessen, der Vierte neutralisiret. Herzog Georg zu Lüneburg und Herr Tott sind auch noch nicht bei einanander; das ist wohl ein Geist des Schwindels! Wie I. K. M. es endlich gefallen wird, giebt die Zeit. Ich kann nicht mehr thun, als anmahnen. Von Hildesheim hat Herzog Georg vorgestern auch 7 Companien abgefordert, wohin weiss ich nicht, ob es rathsam noch weniger. Kann der Herr ein recht gross Helfen machen, bitte ich ihm so hoch als ich kann. Sonst wollen wir »Sand» an einander hängen, und ewigen Schimpf einlegen: Hiemit Gott befohlen. Eilends Braunschweig den 19 April 1632.

Jacob Steinberg.

№ 744.

Bref från Rikskansleren och Riksrådet Johan Sparre till Riksens Råd*.

Vår broderlige och vänlige helsan med all välmåges flitiga lyckönskan, samt hvad mera kärt och godt vi förmå, näst Gud tillförene. Edle och välborne Herrar Riksråd, käre bröder och besynnerligen gode vänner. Hvad intill begynnelsen på denne månaden härute passeradt är, hafver jag, Axel Oxenstjerna, alltsammans vidlyftigt, Eder, gode Herrar, sub dato d. 28 Martii aviserat, och derhos fogat, hvad med åtskillige tracteradt var. Till dess vidare continuation låte vi Eder härmed också vänligen förnimma, att H. K. M. vår allernådigste Herre, med arméen den 26 ejusdem är avancerad för Donauwerth, hvarutinnan Hertig Rudolph Maximilian af Sachsen-Lauenburg commenderade, hvilken fuller i förstone det tänkte att defendera, men måste dock samma natten det förlåta och med disordre fly öfver bron; hvarföre ock sedan H. K. M. andra dagen dernäst marcherat hafver och icke allenast Donau utan ock d. 6 April öfver Lechströmmen passerad är, deruppå förföljt fienden och bragt den i största confusion, efter som Tilly sjelf, jemte Altringer uti reträtten skjutne och Merode blefven (ehuru väl sådant ock om dem nu sammalunda berättas), såsom Eder det täckes omständligare af bifogade Fältmarskalkens, Herr Gustaf Horns, Secret. Camerarii, och

* Efter conceptet uti Riksarkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

dem andre diverse relationer * att förnimma. Sedan är H. K. M. också vidare ryckt för Augsburg, och efter någre brefs vexlande (som copierne härvid laggde utvisa) med Rådet och Evangeliske borgerskapet dersammastädes kommet dem till accordera, efter som conditionerne och particulariteter derom med första förväntas.

Såsom nu den högste Gud så mildeligen hafver fortunerat K. M:ts vapen och gifvit önskelig succes på de orter, alltså är han icke mindre tackandes för den lyckeliga och goda begynnelse på denne orten oss emot den ankomne Spaniske armé förlänt är, hvilken under Grefvens af Emden commando stark omtrent till 12,000 till fot och 2500 hästar är passerad Moseln, och sedan vadat genom Nahen vid Creutznach, dess Generalkommissarius Don Lucas Cairo hafvandes i sinnet med 12 companier ryttare att öfverfalla Rhengrefven, som låg vid pass 1½ mil från Maintz, men blef af våre så tappert repousserad, att han, förr än de fingo lossa flera än fyra pistoler, måste göra caracol, rita ut på åtskillige vägar och taga flykten med förlusten af 7 estandarer, många döde ock några fångne. Såsom allt detta och hvad mera skrifvärdigt är, particularius synes af min, Axel Oxenstjernas, adjungerade relation * till H. K. M., deruppå vi nu för tidens korthets skuld oss refererere. Eljest är H. K. M. bredevid Hennes M:t vår allernådigaste Drottning (som sig här i Frankfurth uppehåller) dess Gud ske lof vid god helsa, ehuruväl Hennes M:t då och då någon anstöt haft hafver. Med Churbajerns och Cöllns afskickade begynntes fuller igenom de Frankiske gesandternes intervention någon tractat öfver neutraliteten, men på fel af deras instruction föll ock den i brunnen. Hvad nu med Chur Trier allena tracteradt är, varde I, gode Herrar, af bifogade project, som till H. M:ts vår allernådigste Herres ratification af mig Axel Oxenstjerna slutet är, vidare förnimmandes. Och är deruppå lofvadt att ratificationen af Konungen i Frankrike, så väl som Chur Trier, innan sex veckor efter dato, följa skulle. Hvad deruppå må följa gifver tiden med. Med den Engelske gesandten, Mr. Henri Vain, är ock fuller tracteradt om någre conditioner; men efter det sig stötte på den till assistens deputerade summans qvantitet, såsom ock det han sig till intet emot Spaniens meneer (ehuruväl det icke till krig, utan allenast en cunjunction med Swerige ansedt var) declarera ville; är detta alltsammans till H. K. M. vår allernådigste Herre igen remitteradt vordet. Eljest äro i dessa dagar ankomne gesandterne ifrån Danmark, Herr Christian Thomasson och Tage Tott, hvilka härigenom straxt till H. K. M. passerade äro. Detta vi Eder, gode Herrar,

* Saknas i originalet.

för denna gången hafver velat communicera och befalle Eder dermed i den Högstes nådiga skydd till all god och begärlig välstånd nu och alltid brodervänligen. Datum Frankfurth den 19 April anno 1632.

№ 715.

Bref från Riksens Råd till Konungen.

Till H. K. M.

Svar uppå ett bref dateradt Aschaffenburg den 7 Martii.*

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådige skrifvelse daterad Aschaffenburg den 7 Martii hafve vi här den 14 Aprilis med ordinarie gränsposten underdånigast håndfångit, derutaf vi förnimme, hurusom E. K. M. förmedelst Guds nådiga bistånd förmodar att der utföra sakerne med det folk E. K. M. hos sig hafver, förutan det E. K. M. hafver destinerat härifrån Sverige dit ut att sändas. Och emedan Konungen i Danmark så småningom contraminerar E. K. M., så att E. K. M. icke vet hvad hos honom är att förvänta, dy befaller E. K. M., att samma folk skall blifva inne i riket, och samt med de andre trupperne hållas i god beredskap, till att afvärja all tillstundande fara. Denne E. K. M:ts nådiga befallning skole vi underdånigast hörsammeligen efterkomma, hafve och nu straxt skrifvit till Finland, att rytteriet skall blifva hemma, allenast att Printzens ryttare, som eljest långt bort äro hemma, skole ännu en tid kring om Åbo blifva liggande, till dess man framdeles får se, huru sakerne med Danmark sig vele anställa. Vi hafva ock sammaledes ställt ordre, att Norrländingarne och det Finska fotfolket skole sig med det snaraste, som ske kan, hit begifva. Och såsom E. K. M. nådigast befaller, att efter Gud allsmägtig hafver detta förledne år välsignat de orterne här omkring Stockholm och i Södermanland med en god och ymnig årsväxt, det bemälte folk för den skuld deras underhåll af bönderne dersammastädes bekomma skole, eller der de på E. K. M:ts och kronones bekostnad kunne underhållas, att de då arbeta på fortificationen vid Waxholmen. Så efter det, allernådigaste Konung, de hos bönderne icke utan deras besvär kunna underhållas, alldenstund de alleredo hafve sin spannemål efter det ringa pris, som han uti är, till utlagorne måst försälja, och E. K. M. dock ingen tjenst derutaf hafver, att de hos bönderna ligga, hafva vi befunnit vara nyttigare, att de heller E. K.

---

* Riks-Arkivet: Riksens Råds Registrat. Fol. 92.

M. och kronan någon tjenst med arbetet uppå Waxholmen göra måtte, och att de emedlertid först underhållas med den provision, som till deras utredning åt Tyskland beställd och samlad är. Der ock E. K. M. framdeles så nådigst täcktes att förordna, det bemälte folk emot hösten skulle utsändas, mene vi att låta handla med allmogen här omkring och uti Södermanland, att de en liten hjelp till samma folks utförsel gifva skole, på det de likväl måge blifva affärdade. E. K. M. befaller ock nådigst, att efter H. Mathias Soop icke är synnerligen van vid kriget, så skole vi, der någon oreda sig yppar, sätta Herr Erich Soop till Ståthållare på Calmar. Denne E. K. M:ts befallning skulle hörsammeligen blifva efterkommen, der Herr Erich Soop icke vore för någon tid sedan död blefven. Och hafva för den skuld förordnat Hans Drake, att han H. Mathias Soop till adsistence uppå Calmar blifva skall, tilldess man framdeles får se, huru sakerne med de Danske ville aflöpa. Och emedan vi icke vete, hvad Ståthållare uppå sådant fall på Calmar bäst kan tjena; hvarföre hemställe E. K. M. vi underdånigast, om icke E. K. M. täcktes H. Åke Oxenstjerna, Bengt Kafle eller Jesper Andersson dertill förordna, alldenstund vi desse förutan, ingen finna dertill vara capabel. Eljest då skall ock Fältmarskalken, så snart han hit öfverkommer, som vi ock dageligen honom hit förvänte, begifva sig dit ned till Calmar, att der dirigera sakerne till landsens värn och säkerhet, och jag Jakob Delagardie skall, som E. K. M. nådigst befaller, förresa ned till Elfsborg, att förnimma om någon farlighet, särdeles af den Spanska flottan är att förmoda, och uti det öfriga mig uti lika måtto hörsammeligen efter E. K. M:ts nådiga ordre och befallningar rätta. Och såsom E. K. M. oss nådigst befaller, att der vi icke eljest om den Spanska flottan någon viss kundskap bekomma kunde, låte vi af de små skeppen löpa ned till Göteborg, och derifrån under de Spanska kusterne, att således förfara hvad de Spanske uti sinnet hafva, alltså skulle vi denne E. K. M:ts nådige befallning hörsammeligen efterkomma. Men alldenstund vi kunne pröfva sådant icke utan E. K. M:ts och Kronones omkostnad, och med ringa fördel ske kunde, att E. K. M:ts skepp allenast för den orsakens skuld uppå det Spanska farvattnet löpa skole, hvarföre hafve vi till E. K. N:ts vidare nådiga behag för godt funnit, att efter som några af städernes skepp dageligen utur Spanien och Frankrike hemförväntas, låta det ena om det andra af dem löpa under de Spanska kusterne. Men der desse icke snart komma, så äre andre städernes skepp hemma, som dertill skole förordnas, att de tillika både trafiquen fortsätta och oss adviser om de Spaniskes förehafvande inhemta kunna. Hafve ock skrifvit Camerario och Falken-

bergarne till, att de sig vinnlägga oss god och tidig avis härom att förskaffa. Vi skole ock fuller, allernådigste Konung, nu här hos bifogadt, sända E. K. M. det Spaniska rådslaget. Men efter denne brefdragare Hans Hendrich Canis är en främmande, hafver det fallit oss betänkeligt att sända med honom, utan efter Carl Mörner skall innan någre dagar förresa, så akte E. K. M. vi det underdåneligen då att tillsända, bedje ödmjukeligen att E. K. M. denna moram med nåder upptaga ville. Hvad staten här vidkommer, så är den uti sitt förra esse, såsom ock tillståndet uti alla landsändar godt och roligt. H. F. N. den högborna unga fröken, vår nådiga Princessin, befinner sig (dess Gudi ske lof) vid god helsa och sundhet. Den högste Gud continuere dermed nådeligen, under hvilkens gudommeliga protection E. K. M. med E. K. M:ts älskeliga Gemåhlin etc. Datum Stockholm den 20 Aprilis anno 1642.

J. D. L. C. C. G. G. P. B. C. F. G. P. Bhe.

№ 746.

Ordres från Rikskansleren till Pfallzgrefve Christian *.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst und Herr!

E. F. G. gestern zu Alzey datirtes Schreiben ist mir diesen Morgen wohl eingehändiget worden, und habe ich daraus ersehen, was E. F. G. von dero Marsch gegen Pfeddersheim und sonsten mehreres mir avisiren. Ueberschicke demnach E. F. G. hiebeigefügte Schreiben vom Rath sowohl als dem Commendeur der Stadt Speyer, welche mir gestriges Abends zukommen sind, daraus E. F. G. den damaligen Zustand daselbst zu ersehen haben. Ich will wohl nicht verhoffen, dass der Commendeur darinnen es wegen etlicher Schüsse quittiren sollte, so wird man anhalten was zu behalten stehet, und was nicht, dahin gestellet sein lassen. Es werden demnach E. F. G. Ihren Marsch fortsetzen, und sich um Pfeddersheim versammeln, wie ich denn auch heute mich aufmachen, in Worms sein, und übriges Volk, Stücke, Ammunition mitbringen werde. So E. F. G. in Eilfertigkeit ich nicht bergen und darüber göttlichen Gnadenschutz empfehlen wollen. En haste Mainz den 22 April anno 1632.

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

№ 747.

Bref från Fältmarskalken Toll till Generalkommissarien Erik Anderson *.

Zwei des H. Bruders nebst eingelegtem Ihrer Königl. M:t Schreiben habe ich zurecht empfangen, das andere aber von I. K. M., dessen Er Meldung thut, ist mir nicht zu Handen kommen. Salvius ist etliche Wochen von hinnen gewesen, dass ich also mit ihm nicht reden kann. Auf des Herrn Bruders Schreiben hätte ich Ihm wohl weitläuftig zu antworten; die Affairen aber wollen es jetzo nicht leiden, zum nächsten soll es unvergessen bleiben. Unterdessen habe ich Ihm nicht wollen unberichtet lassen, was zwischen mir und Pappenheim vorgelaufen, welches ich bitte Er I. Köngl. Maj. und dem H. Reichs-Canzler advisiren wolle. Auf den jüngstgenommenen Schluss, welcher war, das General-Rendezvous zu Valserode anzustellen, hab ich alsbald angefangen, die dazu destinirten Truppen zu colligiren, und nebst Herr General-Major Lohusen und Salvio nicht unterlassen, mit Adhortiren und fleissigem Anmahnen deren Commendanten zu schleunigster Conjunction zu vermögen, welche dennoch zum Theil langsam erfolget, einige auch gänzlich aussenblieben, dahero denn geschehen, dass das General-Rendezvous durch Pappenheims Herannahung empechiret worden, und ich nicht anders thun kann, als das Volk, so allhier im Alten Lande etwa 3500 gesunder Mann zu Fuss und 800 Pferde damals stark sein möchte, Brunmans, General-Majorn Lesslens, und Monroens Regimenter im Lande zu Kedingen, die Uebrigen im Alten Lande sich verschanzen und defensive manuteniren lassen. Interim kommt Pappenheim den 14 dieses mit 43 Cornetten Reutern und 5 Regimentern zu Fuss, wie alle Kundschaften lauten, 2000 Pferde und 4600 Mann zu Fuss stark, nebst 6 Stücken Geschütz und 3 à 400 Wagen, logirte seine Armee selbige Nacht eine Meile von und er selbst in Stade. Ob ich nun wohl bei so vermutheten Sachen schon bevor zeitig genug jetzt vorgedachten dreien Regimentern Ordre ertheilet, im Lande zu Kedingen die Deiche zu ihrer Defension durchzustechen, und das Land ins Wasser zu setzen, wie allhier im Alten Lande geschehen, so ist doch wegen continuirenden grossen Sturms unmöglich gewesen, dass ihnen solche advis hat zukommen, und sie desswegen dasselbige fortsetzen

* Efter en copia, hvilken såsom bilaga åtföljt ett original-bref från Generalkommissarien Erik Andersson, dat. Gröningen d. 27 April 1632, till Rikskansleren. Riks-Arkivet.

können, darauf dann erfolget, nachdem der Feind den 16 mit ganzer Macht angegriffen, die zu solchem Ende bei sich gehabten Brücken übergeworfen, die Reuter darüber setzen lassen, und sie ganz umringet, dass etwa 400 Mann, sammt bei sich habenden Fähnlein (so wohl der meiste Schade ist) und Officiren in die Hände gerathen, die Uebrigen, darunter noch . . . Companien von den Monroeschen mit ihren Fähnlein, und wohl der halbe Theil der Meinigen, haben sich ins Land zu Hadeln und deren Örter salviret, dass also der Schade des Volks noch zu repariren steht. Wie sich nun der Feind hiermit und noch einige Tage darüber amüsirte, kamen unterdessen das Lohausische Regiment aus Mecklenburg, einige von Herzog Georgens und Herzog Franz Carlen Reuterei und Fussvolk, wie auch die übrigen Mecklenburgischen Reuter und Kaggens Truppen beisammen, da ich denn das Fussvolk, weil das übrige im Alten Lande also engagiret, dass es sich mit der Reuterei nicht conjungiren konnte, mit einander ins Alte Land zu ihrer und dessen Defendirung hinein legte. So geschiehts, dass der Feind den 19 dieses mit seiner ganzen Macht in grosser Furi alle unsere Posten attaquiret, und insonderheit den Pass zu Hornburg mit 6 halben Carthaunen beschiessen liess, die Unserigen aber unter conduit des H. General-Majors Lohausens hielten sich so tapfer, dass der Feind nur des halben Mondes nicht mächtig werden konnte, dahero er endlich mit den Faschinen, so er zum Sturm bereiten lassen, beiseits des Städtchens in den Wiesen einen Pass ausfüllen, über denselben alsbald in die 400 Musquetire und etliche hundert Reuter setzen, auch die Stücke umwenden, und auf die Cavallerie, damit ich recht ihnen gegenüber dieser Seits des Passes halte, chargiren liess, wie aber selbige von den Reutern also empfangen wurden, dass sie wiederum zurück weichen mussten, der Feind auch sahe, dass unser Volk die Häuser in Hornburg ansteckte, sich auch in einen verschanzten Ort mit einer guten resolution retirirte, zudem dass ich etliche Truppen Reuter aufwärts commandirte, so dass es aussehen sollte, als wenn sie dem Feinde vorbeugen sollten, ist er alsbald mit ganzem Haufen in grosser confusion aufgebrochen, die Batterien und Werke verlassen, geschlichtet, und sich in der Eile wiederum nach Stade retiriret, in was intent kann man noch nicht wissen. Den Erfolg berichte ich meinem H. Bruder mit Nächstem. Weil nun jetzo bei sothaner Beschaffenheit hiesige Truppen, das Fussvolk und Reiterei, zusammen conjungiret werden können, wie ich denn zu thun gemeint bin, dafern anders der Feind nichts Neues einmischen wird, Herzog Georg auch noch 7 Companien seines Fussvolkes anhero marschiren lässet, so hoffe ich mit Hülfe des Allmächtigen

bastant zu sein, dem Feinde offensive Abbruch zu thun, meine revenge zu haben, und ihn bald wiederum über die Weser zu jagen. Dieses aber ist höchlich zu beklagen, dass dem Volk mit der Bezahlung nicht das geringste contentement widerfähret, welches denn auch nicht geringe Schwierigkeit dabei verursachet, und stehet zu besorgen, so Gott gleichwohl gn. abwenden wolle, wenn darin nicht bald Mittel geschafft, dass es der Truppen gänzlicher Ruin sein will. Jetzo kommt Zeitung, dass Pappenheim Bremervörde wiederum belagert; was daran ist berichte ich mit Nächstem. Datum Buxtehude am 22 Aprilis 1632.

Achatius Tott.

Postscriptum.

Der Herr Bruder wolle auch freundlich ersucht sein, nebst H. Steinberg oder durch denselben den H. Reichs-Canzler dahin zu disponiren, damit H. Landgraf, welchen er auch desswegen anzusuchen hätte, oder Banier deren Örter irgendwo eine diversion machen möchten, welches denn itzo desto füglicher geschehen kann, weil Pappenheim mit seiner ganzen Macht sich allhie befindet, dessen ich den Herrn Bruder versichere. Bekämen wir dann allhie etwas Luft, könnte eine solche Armee beisamen kommen, die bastant sein möchte ihn recht anzugreifen. Ut in literis.

Achatius Tott.

№ 748.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster und Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König und Herr etc.

E. K. M. sind meine unterthänigsten gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor. Mit unterthänigstem Bericht, dass ich mit dem mir untergebenen Volk gestern Glock drei Nachmittags allhier bei Neustadt angelanget, und selben Tags weiter gegen Regensburg, wie es um selbe Stadt zustehe zu vernehmen, und die Occasion, wenn sich einige præsentiren sollte, desto zeitiger in Acht zu nehmen, gegangen wäre, so hat mich doch hieran verhindert, weil mir berichtet worden, dass, nachdem der Feind gestern um 10 Uhr Vormittags sein

* Från originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

rendezvous dieser Gegend über bei dem Dorf Merching gehalten und weiter auf Honheim (*Hienheim?*) gemarschiret, man gesehen habe unterschiedliche viel Truppen Reuter zurück gleichsam nach Altmannstein gehen. Habe derowegen für gut angesehen, nicht weiter als hieher zu avanciren, bis man, ob der Feind seinen Marsch nach Regensburg continuiren oder was anders vornehmen werde, eine gewisse Nachricht bekommen könnte. Habe darauf unterschiedliche Parteien ausgehen lassen, davon die eine, so auf Kehlheim gegangen, avisiret, dass der Feind diese vergangene Nacht mit der Armee um Kehlheim gelegen. Ob er aber heut wieder aufgebrochen, und seinen Marsch auf Regensburg continuire, erwarte ich stündlich zu vernehmen. Eine andere Partei von 300 Pferden habe ich auch nach Regensburg commandiret, so den Weg auf Langart halten. Verhoffe gute Kundschaft, wie es um selbige Stadt und des Feindes Succurs bewandt sei, zu erlangen. Dieses und andere einkommende aviso unterlasse ich nicht alsobald E. K. M. unterthänigst zu berichten. Sonsten habe ich E. K. M. gestrige Ordre gehorsamst empfangen, und soll deroselben in Unterthänigkeit nachleben etc. Signatum im Hauptquartier Neustadt den 23 Aprilis 1632.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 749.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, Allergnädigster König und Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigst gehorsamsten Dienste jederzeit bereit. E. K. M. thue ich gehorsamst berichten, dass die Partei, so ich gestern des Weges nach Regensburg commandiret, wie in meinem heutigen Schreiben an E. K. M. ich unterthänigst erwähnt, nunmehr diese Stunde zurückgekommen; welche aber, ungeachtet sie fast an den Thoren selbiger Stadt gewesen, nichts Hauptsächliches, ausser diesen beiden Gefangenen, deren einer des Deutschen Meisters zu Regensburg Diener, der andere ein Klosterschrei-

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

ber, eine halbe Stunde von Regensburg wohnhaft ist, mit sich gebracht, welche referiren, dass zu der vorigen Garnison vor acht Tagen noch 2000 Mann und 400 Pferde durch ein sonderlich Stratagema in die Stadt unvermerkt der Bürgerschaft importirt worden, darauf man erstgedachte Bürgerschaft desarmiret und etliche Häuser geplündert hätte, wie E. K. M. dieses und anderes, sonderlich auf was Weg des Feindes Succurs die gemeine Sage ist, aus beider Gefangenen mündlicher Relation selbsten mit mehrerem gnädigst zu vernehmen haben. Sonsten berichtet auch die Partei: nachdem sie ihren Weg zurück auf Kehlheim zu genommen, dass sie heute früh etliche viel Truppen vom Feinde längs der Donau hinab auf Regensburg zu marschiren sehen, zu was Ende solches angesehen, stehet zu erwarten. Welches auf diessmal E. K. M. unterthänigst avisiren und dieselbe göttlicher Protection zum treulichsten befehlen wollen. Signatum Neustadt den 23 April 1632.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 750.

Bref från Balthasar Neu(kirch?) till .....

Hochwohlgeborner Freiherr!

E. Exell. sind meine unterthänigen ganz willigen Dienste jederzeit mit Fleiss zuvor bereit. Gnädiger Herr! Unerachtet vor diesem berichtet worden, als ob der General Tilly todt seie, so ist es doch nicht erfolget, sondern er hat aus Ingolstadt an den Herrn N. Vormund allhie Graf Friedrich von Solms ein Schreiben mit eigener Hand unterzeichnet, darin er um den allhiesigen Hof-Barbierer, welcher ein berühmter guter Chirurgus ist, geschrieben, solchen ihm gegen Ingolstadt folgen zu lassen, welches Schreiben der Obrist Sperreuter aufgefangen, erbrochen, I. M. dem König solches geschickt, um Befehlicht, ob man gedachten Barbierer soll folgen lassen, welches I. M. bewilliget, also dass der Barbierer vor ungefähr 8 Tagen dahin von hier weggeritten. Indessen ist heute Zeitung aus dem Königl. Feldlager kommen, dass er sowohl als der Altringer todt seie. Ob es also erfolget, wird man bald vernehmen können. Der

---

* Efter original-brefvet till Rikskansleren, uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.). Brefvet ankom till Mainz den 30 April.

Baierfürst soll in Tyrol sein, seine Gemahlin aber gegen Salzburg, dahin auch Pfalzgraf Wolf Wilhelm seine besten Sachen geführt haben soll. In München liegen nur 2 Companien Landvolk, welche resolvirt sein sollen, gegen eine annahende Macht die Schlüssel entgegen zu tragen. Die Dänischen Gesandten, so zu I. M. abgefertigt, sind schon vor etlichen Tagen zu Augsburg angelanget. Ein Lothringischer Ambassadeur, der ein Baron sein soll, ist bei Ingolstadt in I. M. Quartier als ein Gefangener eingebracht worden, bei dem man Briefe an Baiern und Tilly gefunden, welche sich auf ein mündliches Anbringen ziehen und referiren. Verschienenen Freitag den 20 dieses, auf welchen Herlicius in seinem Calender »Böse Zeitung« gesetzt, ist Vormittags um 9 Uhr I. M:t vor einer Schanze bei Ingolstadt, als sie etwas recognosciren wollen, mit einer canonada das Pferd unterm Leib, so ein weisser Zelter gewesen sein soll, erschossen worden, dass er gleich todt blieben, Markg. Christoffer von Baden aber Nachmittags von dergleichen Canonade der Kopf emportirt worden. I. M:t sollen nicht allerdings wohl disponirt sein, sondern sich befinden, als wollte sich ein Fieber bei deroselben ereignen. Gott erhalte I. M:t bei guter Gesundheit und langem Leben, um seines heiligen Worts und der evangelischen Kirche willen. Es hat der Französische Resident bei Baiern, S:t Etienne genannt, bei der K. M:t zu Schweden vermeint einen accord zu proponiren, dass aufs wenigste der Baier hätte sollen die Neutralität davon bringen, dem I. M:t anfangs geantwortet, sie glaubens nicht, dass solches des Bairen Rath und wahrhafte Meinung seie, denn die intercipirten Schreiben, so I. M:t bekommen, geben ein anderes und das contrarium zu erkennen, indem der Kaiser dem Baierfürsten (*den ich noch in allen meinen Lebtagen keinen Churfürsten genannt*) Vertröstung gethan, innerhalb weniger Zeit 50,000 Mann zu Hülfe zuzuschicken, und seie solches I. M:t lieb, alldieweil dadurch Baierland desto ehender ruinirt werde. Der Resident hingegen: I. M:t würden seinem König einen grossen Gefallen erweisen, da sie den Baierfürsten zur Neutralität kommen liessen, dem I. M:t geantwortet, der Baierfürst habe I. M:t im Stift Bamberg kurzverwichener Zeit feindlich angriffen und dadurch Ursache geben, dass I. M:t die Königl. reputation retten, und sich auch gegen ihn wiederum wehren müsse. Der Resident hingegen: der Baierfürst habe für sich um solche Einfälle nichts gewusst, als welcher dem Tilly auch nicht anbefohlen gewesen, sondern einer aus Bamberg habe darum sollicitirt. Der König abermals: I. M:t sähen wohl, er, der Resident, sei kommen, I. M:t mit Worten zu betrügen, und unwahre Sachen zu persuadiren, denn der Baierfürst habe seinen Ausschuss dazu ver-

ordnet gehabt. Wenn der Tilly wider Ordinanz gehandelt, warum er ihn nicht henken lasse. Aber der Baier trage eine doppelte Casaque, die seie bald blau, bald roth, und darauf das Burgundische Kreuz in weiss und roth. Nun werde er, der Baierfürst, I. M:t nicht mehr betrügen, dieweil Sie sein Gemüthe erfahren. Wie aber dennoch oftvermeldeter Resident nicht in Ruhe stehen, sondern sich noch gar zu gemein machen wollte, hiess ihn der König innehalten, und sagte dabei diese Worte: »*je vous pardonne vostre ignorance; ihr sollt aber wissen, dass ich und Euer König in besserer Correspondenz mit einander stehen, als Ihr vermeinet. So seid Ihr an mich nicht gesandt, habt auch kein creditiv aufzuweisen, darum solltet Ihr billig mit mehrerm Respect mit mir reden*». Darauf bat der Resident um Verzeihung, und begehrte, der König wollte dem Baiern conditiones aufsetzen lassen. Dann antwortete der König, der Baierfürst solle die Armee abschaffen, und das Gewehr zuvor niederlegen; alsdann wolle I. M:t ihm leges vorschreiben. Der Resident beharrte bei seiner vorigen petition generaliter; da repetirte der König abermals, I. M. sähen, dass er kommen, dieselbige zu betrügen, schlugen deroweg diese endliche conditiones vor: Baiern solle die Armee ganz cassiren, aber dem Kaiser nicht übergeben, auch schwören lassen, in drei Jahren wider I. M. nicht mehr zu dienen, alsdann wolle I. M. à fe di cavalliero ihm und seinem Land kein Leid mehr zufügen. Wo ihm aber solches nicht gefalle, soll er I. M:t den Pass durch Ingolstadt lassen, dero Feinde zu verfolgen, denen er aber auch keinen Vorschub mehr thun, und alles, was er I. M:t Bundsgenossen abgenommen, wieder restituiren und abtreten, auch alles andere Volk in seinem Lande abdanken solle. Der Resident antwortete, Baiern könne damit wohl zufrieden sein, weil er Kaiserischer und Liguistischer General, dass er sein Volk abdanke; das andere aber stehe nicht in seiner Willkühr; darauf der König sich etwas bewegt, und abermals vernehmen lassen, I. M:t. sähe wohl, dass er kommen seie, dieselbe zu betrügen mit solchen distinctionibus. Wenn nun Baiern des morgenden Tags, als 21 April, nicht accordire, sondern auf des Friedländers Hülfe und Ankunft warte, wollen I. M:t alsdann in Baiern anfangen sengen, brennen, plündern und morden zu lassen. Der Resident hinwiederum: es würde sein König, so mit Baiern in guter Correspondence stünde, die Neutralität mit demselben gar gern sehen. I. M. dagegen: Sie haben mit dem andern Französischen Ambassadeur Monsieur de Charnacé dem König in Frankreich Ihre intention wissend gemacht, seien auch von demselben König stark assecurirt, und wenn Frankreich dem Baiern gleich 40,000 Mann zuschicke, so könnte I. M.

es geschehen lassen, es gelte deroselben gleich, mit was Nation sie fechten. Wenn es dazu gekommen, so wäre auch der Türk noch I. M. guter Freund. Der Ambassadeur oder Resident wendete dagegen vor, dass aber der Türk der Christenheit abgesagter Erzfeind seie, dem I. M. gleich damit wiederum bezahlte, wenn gleich der Türk nur mit I. M:t Freundschaft hielte, so hätten I. M:t eben darum nicht Ursache, auch sein Feind zu sein, denn des Türken und der Papisten Abgötterei seien I. M:t diessfalls nur wie die andere. Wollte der Türk aber I. M:t Freund nicht sein, könnten I. M:t ihn so wohl bekriegen als andere, denn Sie wüssten wohl, dass der Allerhöchste über Ihr Deroselben beistehe, wie Sie es vor Leipzig erfahren, da Sie Ihre Revange bekommen, hielten auch dafür, dass die Maulschelle, so Sie den Kaiserischen damals gegeben, des Castorhuts, so Ihr in Preussen abgenommen worden, gar wohl werth und derselbe damit wohl bezahlt seie.

Man sagt, dass I. M:t vor Ingolstadt allbereits eine gute Schanze erobert, davor die Baierische Armee in 40,000 stark liege, aber ziemlich Mangel an Proviant haben solle. Jetzund will ausgeben werden, als ob dieselbige von allda nach des Tilly Tode aufgebrochen, sich gegen Regensburg retiriren und I. M:t folgen solle, alldieweil I. M:t intention niemals gewesen, sich an solchem Platz aufzuhalten, sondern den Feind im Felde zu ertappen. Gott gebe dazu seine Gnade und Segen, wie nicht weniger E. Exell., alldieweil gleich ich verstehe, Sie nun mit den Spaniern fast in gleichem Spiel sind, dass beide vornehmste Flüsse in Deutschland, der Mann und die Frau, der Rhein und die Donau, beide von Gott gesegnet bleiben, und an vielen Schwedischen victorien sich fruchtbar erzeigen mögen, zur Erhaltung der Evangelischen Religion und Deutschlands Freiheit. Amen! Der ältere Prinz allhie von ohngefähr 16 Jahren, Markgraf Friedrich, ist verschienen Montag allhie aufgewesen zu I. K. M:t zu ziehen, um Deroselbiger eine Zeit lang aufzuwarten. Man wird viel unterschiedliche Stücke, den benachbarten Papisten zugehörig, aber in dieses Fürstenthums territorio gelegen, von I. M. begehren. Was sie geben wollen, wird zu deroselbiger Kön. Liberalität gestellt sein müssen. Sie könnten diesem Fürstenthum gewaltig aufhelfen, wenn sie recht informiret wären, und Leute von hier bei sich hätten, die den Sachen auch mit der Feder wüssten vorzustehen: bei I. M. Canzlei alles solches mit zu verrichten ist diese Zeit im Felde fast unmöglich. Meinethalben ist noch keine Resolution gegeben worden, daraus ich muthmassen muss, dass man sich allhie nicht dazu verstehen will, und mir die Ehre nicht gönnet, so muss ichs eben Gott walten

lassen,

lassen, wollte mir es sonsten angelegen haben sein lassen. Ich besorge, es seie damit gar nicht getroffen; für meine Person suche ich en particulier nichts dabei, hätte aber dem publico bei dieser Zeit vor meinem Ende, so weit ichs vermag, gern noch wollen bedient sein, und bin zufrieden, was mir noch etwa für eine legitima vocatio derentwegen mag vorstehen, zu welchem Ende E. Exell. ich mich in unterthänigem Gehorsam besten Fleisses empfehle. Datum Ahnspach den 25 April 1632.

E. Exellenz

unterthäniger, gehorsamer Diener

Balth. New *.

Præsentirt Mainz den 30 April 1632.

№ 751.

Bref från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen**.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst, Gnädiger Herr!

E. F. G. mag ich unterdienstlich zu berichten nicht umgehen, welchergestalt als die Spanische Armee sowohl bei hiesiger Stadt als Kreuznach und Bingen vorbei gegangen, derselben aber inzwischen von uns 12 Compagnien zu Pferd geschlagen und zerstreuet, 7 Standarten abgenommen, und etliche Officiere gefangen worden, der Feind sich hernach ohne einige weitere impressa, weder gegen Worms noch anderswo, in seinen Vortheilen also lange aufgehalten, bis er der Stadt Speyer approchirt, da ich gänzlich gehofft, dass er ebenmässig sollte mit schlechtem seinem Nutzen gar bald wieder abgewiesen werden. Als ich nun den zu besagtem Speyer gelegenen Commendanten Obrist Horneck, weil er aufs wenigste mit einer guten starken Mauer und sonst aller Nothdurft versehen gewesen, animirt, dass er sein devoir thun und nur eine wenige Zeit, bis ihm der Succurs mit gehöriger Manier beizubringen des Wegs halber möglich wäre, halten sollte, auch alles nahend Worms in voller Bereitschaft gestanden, den Feind

* Om den teckning som efter detta namn förekommer i originalet skall betyda m: p: eller Kirch, då brefskrifvaren skulle heta *Newkirch,* kan ej med säkerhet bestämmas.

** Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

gleich andern Tags dermassen zu engagiren, dass er entweder von der vorhabenden Belagerung hätte schimpflich weichen oder sich mit schlechtem seinem Vortheil gegen uns zu fechten einlassen müssen: so ist gleich die Nachricht inzwischen kommen, dass gedachter Commendant schon allbereits, und nachdem er nicht über anderthalb Tage die Stadt gehalten, auch kein einzig Stück vom Feind gegen die Mauer losgebrannt gewesen, dieselbe mit Accord übergeben und sammt bei sich habenden Soldaten abgezogen, welches denn ihm zu verantworten schwer genug fallen wird. Denn obwohl diese Uebergabe I. K. M. meines allergnädigsten Herrn hier habender Armee keinen sonderbaren Schaden bringt, so ist jedoch der Feind dadurch etwas besser als zuvor accommódirt und gehet um so viel mehr Zeit darauf, ihm anderwärts denjenigen Abbruch zu thun, der da, nach menschlicher Art zu reden, diessmals in unserer Hand gestanden, wenn ihm nicht die Stadt, ehe und denn einige Noth vorhanden gewesen, allzu früh wäre eröffnet und eingeräumt worden. Weil es aber so schlechter Dinge geschehen, so muss ich anjetzt auf andere heilsame consilia, diesen Feind mit Hilfe des Allmächtigen und sonst beiwesenden noch genugsamen Mitteln zu dämpfen, bedacht sein, habe es aber E. F. G. also mit Grund zu advisiren, wie Eingangs erwähnt, nicht unterlassen mögen.

Belangend sonst E. F. G. mir gestern Nachts behändigtes Schreiben vom 16 dieses, und die darin angedeutete Conjunction mit I. F. G. Herzog Georg von Lüneburg etc. und H. Feldmarschall Totten etc., so will E. F. G. ich mit länglicher Erholung, was derenthalben hiebevor geschrieben und eingerathen, auch ob und was für ein faute in Verbleibung gedachter Conjunctur begangen worden, diessmal nicht molest sein, sondern E. F. G. vielmehr unterdienstlich gebeten haben, Sie wollen berührten Fehler an seinem Ort ohnbeschweret beruhen, und also desselben Erinnerung sich von Dero hochlöblichem propos, dem gemeinen Wesen in dem Nieder-Sächsischen Kreis wieder aufzuhelfen, weder retardiren noch sonst durch einige consideration abwenden lassen, der beständigen Hoffnung gelebend, dass, wie der getreue Gott höchstgedacht meines allergnädigsten Königs und Herrn siegreiche progress in Baiern täglich segnet und vermehrt, hingegen aber dem Feind ihren Muth und Macht täglich mehr benimmt, also auch vorberührte einhellige Zusammensetzung ein erkleckliches Mittel sein soll, dem Pappenheim einen starken Stoss zu geben, oder zum wenigsten in besserem Zaum zu halten, und dadurch sowohl den ganzen Nieder-Sächsischen Kreis, als insonderheit auch E. F. G. Fürstenthum und Land in bessere Sicherheit zu stel-

len, woran denn dem ganzen Hauptwerk merklich viel gelegen sein will.

Sollte nun besagter Pappenheim darunter Lands mit gesammter Hand also infestirt und aufgehalten werden, so will ich hoffen und von Herzen gewünscht haben, dass es erstberührten Weg mit ihm gewinnen und er endlich gar unterdrückt werden soll. Wollte es sich aber, den hievor eingelangten Avisen und Vermuthung gemäss, nach der Hand dahin ansehen lassen, dass er gegen Cöln und dem Rhein zu heraufrücken und die Spanische Armee secundiren, sonderlich aber gegen unsere hier habenden Brücken etwas tentiren wollte, so will die an E. F. G. unterm dato des 6 und 12 hujus desshalb gethane Schreiben ich hiemit unterdienstlich wiederholt, und solchergestalt gebeten haben, dass E. F. G. ja nicht unterlassen möchten daran zu sein, auf dass mit den gesammten conjungirten Truppen ihm alsbald in die Seiten gegangen oder auch also vorgebogen würde, damit wir diess- und jenseit des Rheins einander die Hände bieten und dergestalt sowohl gegen ihn, Pappenheim, als die Spanier ein coup d'état mit rechtschaffenem Effect thun möchten, woran mir denn auch, nächst getroster göttlicher Hülfe, wenn diese Manier und das Tempo recht observirt werden soll, keineswegs zweifeln thut; und habe E. F. G. ein solches hiemit nochmals unterdienstlich anzufügen keinen Umgang nehmen mögen, dieselbige der heilwärtigen protection des Allmächtigen zu allem fürstlichen Wohlstand treulichst empfehlend. Datum Mainz den 26 Aprilis 1632.

№ 752.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Rikskansleren *.

Wälborne Nådige Herre, Herr Cansler!

Sedan jag sist aviserade med Cornetten Rochow, att fienden var uppbruten åt Regensburg: Tilly och Markgrefven af Baden döde: Danske gesandterne gjort proposition, är K. M. den 24 uppbruten, tagandes med arméen sin marche åt München. Fältmarskalken är på sidan gången åt Regensburg, att hämta tidig kunskap, hvar fienden sig conjungerar: och på det fallet att han går öfver vid Regensburg, att ruinera landet för honom och göra vägen svår. K. M. ser emedlertid till att logera sig vid München. Och der faran blif-

* Efter originalet till Rikskansleren. Riks-Arkivet (Oxenst. Saml.).

ver för stor, beflitar sig K. M. att maintenera Lechen. Danske sändebudens proposition och affärdning är härhos fogad *. Och Duc de Rohans bref * såsom ock ett interciperat Jesuitiskt bref, det K. M. begärer att E. N. in originali Charnacé ville communicera, att han deraf Kejsarens och Lothringens intentioner kan judicera. Jag reser sedan per posta till Totten. Och ser E. N. mitt värf af bifogade min memorials copie *. Hvad vidare kan förefalla på vägen, skall E. N. jag alltid ur de quarter, der jag hafver lägenhet, avisera. Och efter mig intet är möjeligt acta alla att afskrifva och till Riksens Råd sända låta, så beder E. N. jag tjenstligst, att E. N. dem täcktes, när E. N. statum genomsett hafver, välbemälde herrar communicera igenom Salvium. E. N. i Guds milda protection tjenstligst befallandes är jag alltid

E. N:des

ödmjuke trogne tjenare

Lars Grubbe.

Augsburg den 27 April 1632.

№ 753.

Riksens Råds rådslag till Konungen, angående de Spaniske etc. **

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Af E. K. M:ts nådiga bref, dateradt Maintz den 31 December 1631 och oss af Håkan Skytte den 27 Martii tillställdt, hafve vi underdånigast förnummit af hvad orsak och huruledes som E. K. M. är råkad emot sin vilja uti vapenskifte med de Spanier, såsom till det första, att förutan det E. K. M. utaf alle Spanionernes actioner och förehafvande hans illvilljande intention nogsamt hafver kunnat afse; så hafver ock icke heller Infantinnan ändå till den tid svarat E. K. M. uppå sitt bref om den Wismarska flottan, som E. K. M. för ett år sedan henne tillskrifvit hafver, såsom ock att den Spanske Generalen sig emot E. K. M:ts utskickade hafver declarerat för fiende, och att han af Infantinnan i commission hade Churfursten af Maintz att försvara; så hafve de Spanske ändå deröfver begynnt en bro öfver Rhenen emellan en deras skans uppå den Darmstädtiske

---

* Denna handling saknas.

** Riks-Arkivet: Riksens Råds Registrat. Fol. 99.

sidan och Oppenheim att förfärdiga, E. K. M:ts marche uppåt Pfaltz dermed att förhindra och besvärlig göra, hvilken sedan E. K. M. den för sin säkerhet och emot allt krigsbruk icke hafver velat eller kunnat lemna på ryggen efter sig, utan skansen låtit uppfordra till vidare förklaring ifrån Infantinnan, så hafve de skansen icke allenast intet velat qvittera, utan E. K. M. fiendtligen derutur med stycken och musqueter tracterat, och således E. K. M:ts dessein brutit, hindrat och tvungit, både deras högmod att dämpa, som ock E. K. M:ts reputation att conservera, och derföre rådeligt befunnit, att gå öfver Rhen och bemägtiga sig Oppenheim, dermed att afskära skansen sin styrka och pass, uti hvilken transitu öfver Rhenströmen, den förbemälte Spanske Generalen Don Philippus de Silva hafver med 16 companier reuter chargerat några hundrade af E. K. M:ts knektar, som öfverkomne voro, hvilke sig igenom Guds nådiga bistånd och deras manlighet försvarat och honom Don Philippo afslagit, deröfver de i skansen äro trädde med E. K. M. uti accord och skansen den 7 Decembris förlåtit; deruppå E. K. M. Oppenheims stad den 8 med accord och slottet med stormande hand intagit hafver. Af desse och andre de Spaniers onda intentioner och fiendtlighet är E. K. M. kommen med dem uti vapenskifte. Och såsom de nu icke underlåta skole på allt sätt, vis och ställe detta fiendtligen att vedergälla; hvarföre fordrar E. K. M. utaf oss nådeligen våre enfaldige råd och meningar att förnimma: först om detta som passerat är, kan för ett fredsbrott hållas och räknas; och om dem Spanskom till det andra derföre ett offentligt krig på Sveriges Kronas vägnar denuncieras skulle; eller ock för det tredje söka att eximera Sveriges Krona härifrån och allenast hafva med de Spanske, så vidt Tyska liberteten och detta Tyska kriget angår, att göra: och så för det fjerde om E. K. M. sig bemöda skulle, att nå med dem den förra neutralitet och rolighet. Och till det femte och sista, der kriget ändteligen skulle angå, på hvad sätt vi förmene att det angripas skulle, och om uppå det fallet icke godt och nyttigt vore att Ständerne ett Admiralitet formerade. Desse E. K. M:ts föreslagne punkter hafve vi uti ett noga och flitigt betänkande tagit, och kunne efter ett tidigt öfvervägande intet annat befinna, utan att detta Spaniens fiendtliga förehafvande och procedere intet annorlunda är till att upptaga eller förstå, utan för ett fredsbrott. Ty förutan hans föresatte och idkesamme eftertractande att exstirpera och utrota den rena och rätta Evangeliska religionen och Christe (?), såsom ock hans stora begärlighet till ett allmänt välde, och att han är caput Ligæ, som mest hafver rådt och igenom allehanda medel styrkt och hulpit till de Evangeliskes förföljelse, och den förirrade stat uti

Tyskland, så hafver han ock alldeles sin onde fiendtlige, illviljande affection och uppsåt emot E. K. M. och fäderneslandet derigenom låtit utbrista, att han en skeppsflotta under sina egne tjenares commando och sold uti Wismar församlat, och dermed gjort Östersjön osäker, velat sig der ett dominium tillegna, röfvat E. K. M:ts och undersåternes gods, velat afskära all mercantia och gemenskap ifrån Sveriges Krona och dess innebyggare, icke allenast från sitt land utan och nästomliggande Konungarike och städer, med dem derom åtskillige och oss præjudicerlige tractater plägat; förutan ock den fiendtlighet, som han E. K. M. nu derute hafver visat och påskina låtit, emot hvilken såsom E. K. M. med åtskilliga Furstar, Herrar och städer är så väl på Sveriges Kronas, som sine egne vägnar förbunden; alltså kan ock Spaniens fiendtlighet icke allenast hållas och aktas för E. K. M:ts, som der uti Tyskland, utan ock för Sveriges Kronas fiende. Och ehuruväl att både han och andre illa affectionerade skola vilja annorlunda både om skeppen i Wismar, såsom ock hans fiendtliga attackerande vid Rhenströmmen, och som för en förbundspligt och hjelp för Kejsaren uttyda; så måste dock vi, som grunden och hans onda affection emot E. K. M. och Sveriges Krona bättre förstå och veta, det icke således upptaga och hålla, utan såsom en rätt fiendskap emot E. K. M. och Sveriges Rike, och såsom den sig uti dess håg och rättighet hafver velat intränga och förfång göra, derföre döma och för ett rätt fredsbrott upptaga. Men som nu skulle tid och nyttigt vara, Konungen i Spanien ett krig af Sveriges Krona att tillsäga och denunciera, bekänna vi mycket svårt vara rätt att dijudicera, ty när vi öfverväga och betänka de skäl, som E. K. M. sjelf behagar både pro et contra att införa, befinne vi dem vara på båda sidor så vigtige, att de illa kunna åtskiljas och det bästa väljas, ty såsom förbemält är, att denne Spaniens fiendtlighet för ett rätt fredsbrott är till att akta, så skall ock svårt vara att eximera Sveriges Krona från detta kriget, och det allena för den Tyska liberteten att föra; emedan de nu begge tillsammans blandade äro och tillhopa hänga, att de icke väl åtskiljas kunna; och till att söka efter en neutralitet eller att njuta af fienden en bedrägelig och falsk vänskap, är ock icke heller mindre betänkligt; ty såsom neutraliteter äro gemenlige bedrägeri och tidspillan, och särdeles emot denne fienden, som ingen tro eller lofven aktar eller håller (det ock af dem nog alleredo bevist är), alltså skulle det ock blifva oss till hinder, när någon lägenhet sig kunde præsentera dem att skada, och dem fritt stå oss att öfverfalla efter deras bedrägelige art och sinne, enär det dem så lysste och till pass komme, och vi hvarken genom sådan falsk neutralitet eller vänskap oss på någon fri handel kunde

försäkra, mycket mindre för fiendtliga öfverfall trygga och förvissade vara. Att ock Konungen i Frankrike skulle igenom Konungens i Spanien vänskap hållas i huden, kunde väl något hafva uppå sig; men så är dock deruppå intet visst heller att bygga. Ty vi hålle derföre, att Spanien skulle gerna se oss i vidlyftighet med Frankrike och flera andre, och det heller främja, än som förhindra, på det han desto bättre sin onda vilja och föresatte intention på alla orter fullborda och i verket ställa kunde; och befinna således E. K. M:ts rationes pro bello väl vara så kraftige, som de pro servanda pace vel neutralitate ställde äro. Men så snart vi komma till medlen och på hvad sätt kriget skall fruktbarligen begynnas och utföras, så stanna fast för oss våra consilier. Och kunne icke säkert råda, hvilketdera vi låta eller begynna skole. Ty när vi först grundeligen betrakta det Tyska kriget, som E. K. M. och Sveriges Krona nu är besvärad med, och hvad conseqventier och vidlyftighet, som det med sig drager; så måste vi bekänna att dess önskelige utgång icke är ännu så hastigt till att förmoda och vänta, ty dermed gör, såsom i krig gemenligen ske plägar, att den ene vidlyftigheten och besvärligheten följer den andra; och såsom E. K. M. hafver många och mägtiga fiender, alltså måste ock utgången desto dröjsammeligare och äfventyrligare aktas, särdeles efter ock befruktandes är, att icke alla som med E. K. M. äro, eller ju visst vara borde, och detta stora verket skulle hjelpa understödja och drifva, rättsinnte äro, och att E. K. M. sig viss uppå dem förlita kan, utan hvar söker sin imaginerade privatnytta, och deröfver drager till E. K. M:ts framgång stor jalousie och missgunst. Ehuruväl vi stor orsak hafve, Gud allsmägtig innerligen lofva och prisa, som E. K. M. intill denna tid sådane dråpelige och märkelige victorier förlänt hafver med stadig förhoppning och innerlig åkallan, att han det ock visserligen härefter för sitt heliga namns ära och beträngda Christenhets förlossning skuld ännu görandes varder; likväl måste allt sådant betraktas och ihågkommas; uti hvad trygghet vi ock med Polackerne stå, och huru hastigt stilleståndsåren löpa till en ända, hemställe vi underdånigst E. K. M:ts högvisare betänkande, än som vi det skrifva och påminna kunne. Till det tredje förnimma vi dageligen Konungens i Danmark inrotade afund och illvilja emot E. K. M. och Sveriges Krona, så att af honom ingen säkerhet är till att förmoda eller vänta, isynnerhet om detta Spanska kriget angå skulle, emedan det igenom hans land och strömmar föras måste, utan är mer præsumerligt, att der Konungen i Danmark förnumme, att kriget vore Konungen i Spanien offentligen declareradt, att han då af desperation skulle slå sig antingen till Kejsaren eller Konungen i Spanien, och så vidt hans krafter det

tillåta, oss allt hinder och motstånd göra; så kunne vi ock efter vårt ringa betänkande icke afse att Konungen i Danmark kan tillbjudas någon annan säkerhet, utan att han sjelf skulle göra oss bistånd emot Konungen i Spanien, eller der han sig det förvägrade, att vi oss då sjelfve så emot honom försäkra, att han intet skulle kunna oss passen igenom sundet af och tillvägra, eller ock någon annan olycka och skada tillfoga, hvilket ock sine besvär och store betänkande med sig drager, ehuruväl att det ändteligen synes att vilja följa, han ock väl förtjent och förorsakat hafver, med mindre att Gud allsmägtig vill hafva det annorlunda förordnadt: Ryssen vilja vi intet ihågkomma, emedan han ännu låtsas och tror sig att vara vår vän. Att vi ock någon stor hjelp af England eller Holland skulle derigenom hafva till att förmoda, vore fuller till att önska, och väl att man derom först vore försäkrad, förr än som något krig blefve Konungen i Spanien förkunnadt; men såsom Konungen i England icke af sig sjelf utan andre regeras, och af dem som den vidrige parten mycket favorisera, efter som vi ock ögonskenligen se, hurulunda som han allaredo favoriserar Spanien med sine hamnar och annat sådant mera, som ländar icke allenast Holländarne, utan ock alla desse qvarter till stort præjudicium och fara; sedan är oss ock Englands cunctation och senhet icke obekant, så att en ringa frukt af hans adsistence kan vara till att förmoda: Holländarne skulle fuller gerna se, att E. K. M. komme i vidlyftighet med Spanioren för deras egen välfärds och säkerhets skuld, men att de mycket dertill skulle hjelpa är för deras egne difficulteter icke likt, utan mera till att döma, att när de sågo och märkte, att E. K. M. understode sig en sådan vidt aflägsen fiende med magt och en väldig skeppsflotta att angripa, skulle de derutaf en större jalousie fatta, än såsom uppå någon assistence tänka: och när nu alla desse betänkanden och hinder kunde afsides sättas, och bättre skäl in contrarium införas, så förmene vi dock, att när vi våre egne krafter och medel betänka, uppå hvilka vi näst Guds nådiga bistånd oss mest förlåta och tillita skole, att de nu vid denna tiden icke äro så kraftige och färdige, som till ett sådant stort verk kräfves; ty när vi allenast betänka den flottan och dess tillbehör, som dertill fordras, se vi den icke väl af våra egne medel och uti en hast kunna till väga bringas, ty under en 50 gode och värbare örlogsskepp, som fiendens krakar och galeoner med magt angripa kunne, pröfva vi intet så brått något tåg vara att företaga och vore ändå detta tal af skepp ringa nog dertill. En icke mycket ringare flotta och dertill en temmelig armé till häst och fot, måste vara här hemma i behåll, särles der Konungen i Danmark vid sin stat och stånd operturberad

lemnades; hvilken i en hast af Kronones och våre egne medel att tillvägabringa, befinna vi icke väl ske kunna; ty ändock E. K. M. håller rådeligt och nådigst befaller, att ett admiralitet skulle af Ständerne formeras, hvilket ock den närmaste och genaste vägen vara måste; men så påminner E. K. M. sig allernådigast med hvad besvär, som dessa 16 skepp äro till väga bragte, dertill icke allenast borgerskapet, utan ock adeln och prester contribuerat hafve, och der nu några af dem, som till Spanien utsände äro, der blefve anhållne och confiscerade, som en part ville säga, så tvifle vi mycket om Ständerne skulle kunna bevekas att uppfylla dess tal igen, och mycket besvärligare någon ny skeppsflotta formera. Och der som de än härtill några flera skepp skulle kunna åstadkomma, så befrukte vi, att de icke skulle kunna blifva sådane och så store, att de emot denne fiendens flotta kunde vara nyttige. Vi vilje gerna förtiga, hvad trång uppå folk skulle blifva, denna flotta tillbörligen att besätta med, helst der det med inländskt folk ske skulle. Men efter vi förvissade äro, att E. K. M. allt sådant fast bättre hafver öfvervägat och vet, än som vi det skrifva kunne, derföre hafva vi detta så mycket dristigare af en underdånig ödmjuk tillförsigt och trohetspligt, att det F. K. M. icke misshaga skall, velat ihågkomma; efter som vi ock derom E. K. M. på det underdånigaste bedje. Och fördenskuld det således sluta, att oss efter vårt ringa betänkande synes rådeligare vara, ännu med krigs-denunciationen att temporisera, och icke desto mindre Spanioren uti Tyskland, såsom han oss sig opponerar med krig att förfölja, både till att afse, hvad han vidare tenterandes varder, huru alla saker uti Tyskland och annorstädes aflöpa, huruvida vi med andra potentater och städer kunna blifva förbundna. Hvad Konungens i Danmark gesandter till E. K. M. med sig förandes och för besked bekommendes varde, och ändteligen intill dess, att vi måtte blifva så färdige och till reds, att vi kunde vara bastante, Spanioren med magt, och der det honom mest skada kan, att angripa, och således hvarken oss för fiender declarera eller någon neutralität söka, utan det lika såsom han dissimulera, och kriget sedan med honom, när tid vara kan, lika som med Kejsaren begynna.

Detta är således, allernådigste Konung och Herre, vårt enfaldige betänkande uppå det rådslag E. K. M af oss nådeligen fordrat hafver, underdånigast, ännu såsom tillförene bedjandes, att E. K. M. med nåder ville öfverse, hvad som häruti kan feladt vara och sig visst försäkra, att allt är utaf ett underdånigt, troget, välment hjerta, efter som vi det bäst hafva förstått, skrifvet och ment, hemställandes allt uppå det underdånigaste till E. K. M:ts högvisare betänkande till att låta och göra, hvad som E. K. M. efter tidernes omskif-

telse finner nyttigt, rådsamt och practicabelt vara. Och befalle E. K. M. etc. Datum Stockholm den 30 Aprilis anno 1632.

J. D. L. C. C. G. G. P. B. C. F. P. Bhe.

№ 754.

Bref från Fältmarskalken Tott till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König, Allergnädigster Herr!

E. K. M. werden nunmehr sowohl durch die an dieselbe als den Gen.-Commis. Erichen Anderson gethane und ungezweifelt E. K. M. meinem Begehren nach unterthänigst communicirten Schreiben gnädigst verstanden haben, in was Stand hiesiger Örter Beschaffenheit begriffen. Zeithero nun der Feind die Posten des Alten Landes attaquiret und wiederum verlassen müssen, ist nichts vorgelaufen, als dass er zum Theil in Stade, zum Theil im Kedinger Land still gelegen, um den König von Dänemark zu ferneren Tractaten zu ziehen, und nunmehr vor dreien Tagen angefangen, den Pass über die Oste anzugreifen, gestern Abend aber noch Bericht einkommen, wie er denselben noch nicht emportiret. Und hält man dafür, wenn er mit seinem Volk oder den Dänischen (davon man gleichwohl noch keine Gewissheit hat) Stade würde besetzen lassen, er werde Bremer-Vöhrde unattaquiret nicht lassen, sondern darauf zu seinen Weg und ferner nach der Weser nehmen. Das Landvolk aber im Amt Neuenhaus und Land zu Hadeln, mit Zuthun der 3 Companien Schotten des Monroeschen Regiments und übrigen von dem im Kedinger Land zerstreueten, wiederum gesammelten, sammt dem erzbischöflichen Volk, wehren sich tapfer und best als möglich, des Feindes Desseinen zu behindern, darüber ich noch heute 1000 Reuter mit 300 Dragonern ihnen zu Hülfe hingeschickt, in Hoffnung, dieselben zur Encouragirung derer von Bremen etwas Nützliches ausrichten werden. Wenn nun inmittelst hiesige Truppen conjungiret, und mit der Hülfe Gottes dem Feind offensive Abbruch zu thun bastant zu sein vermeinen, so wird man das möglichste Beste anwenden, dem Feind mit Macht zu begegnen. Wann dann auch nunmehr der General Baudissin nebst Lohusen die Verwaltung beider

---

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

Armeen unter Direction I. F. G. Herzog zu Lüneburg etc. auf sich genommen, und ich die anstehende Zeit, da man sich der warmen Bäder am besten zu gebrauchen, nicht gerne vorüber gehen liesse, so habe ich die Hardiesse genommen, E. K. M. mir vor diesem gnädigst verliehenen gnädigsten consent zufolge, nachdem ich meine Sachen in Mecklenburg etwas in Richtigkeit gebracht haben werde, förderlichst per posta mich zu E. K. M. zu erheben und Dero in Unterthänigkeit aufwärtig zu sein, E. K. M. gehorsamst bittend, Sie solches in keinen Ungnaden zu vermerken gnädigst geruhen wollen.

Den König von Dänemark betreffend, obschon die Stände wohl anders affectionirt und gesinnet sein mögen, so lässt er doch durch Pentzen die Sachen mit dem Feinde treiben, denselben aus Glückstadt per force proviantiren, wie er auch ein zu E. K. M. Dienst auf der Elbe befrachtetes Schiff in Grund schiessen lassen. Und weil solcher Sachen viel vorgehen, auch man sonsten von ihren Tractaten mehr und mehr in Erfahrung kommt, so sehe ich nicht (wiewohl von Gott dem Allmächtigen ein anderes zu wünschen wäre) wie E. K. M. diesem Krieg entgehen können. Die Particularia davon werden E. K. M. aus D. Salvii und dann dessen Edelmanns, dem hiesiger Zustand sehr wohl bekannt, und den ich zu solchem Ende ehigst von hinnen zu deroselben absenden werde, unterthänigstem Bericht mit mehrerem gnädigst zu vernehmen haben. Welches E. K. M. zu unterthänigster Nachrichtung nicht verhalten sollen, Dieselbe hiemit der getreuen Obacht des Allmächtigen unterthänigst empfehlend. Datum Buxtehude am 30 Aprilis 1632.

E. K. M.

unterthänigster gehorsamster Diener

Achatius Tott.

№ 755.

Bref från Generalkommissarien Erik Anderson till D. Steinberg*.

Hochgeborner Herr Abgesandter etc.

Des Herrn drei Schreiben nach einander sind mir wohl zu Handen kommen. Belangend nun des Herrn Klagen, dass keine Gross nicht ist gemacht worden, ist wohl beklagenswerth, aber wer kann dawider, wo kein Rath nicht gelten will? Denn wenn von Herzog Georgens und des Bischofs zu Bremen F. F. G. G. sowohl von des Feldmarschalls Volk bei Verden alsobald in Zeiten ein Real-Lager gemachet worden, so wäre nicht allein Stade bloquiret geblieben von allen Seiten, sondern es hätte auch Pappenheim ein grosses Bedenken getragen, auf solche Weise hinzugehen. Seine Stärke belangend, so weiss ich, dass er, Pappenheim, anfangs nicht mehr als ohngefähr 8000 Mann stark gewesen, davon er so viel in Eimbeck, so viel zu Rethem, so viel bei Verden und anderswo mehr gelassen, dass, wofern keine anderen neugeworbenen Völker zu ihm gestossen sind, er meines Erachtens kaum mit 4 oder 5000 Mann effective nach Stade zu gegangen sein mag. Wie stark dagegen der Herr Feldmarschall effective sei, das weiss man; und hat man auch aus den Ueberschlägen, welche beides der Herr Feldmarschall selbst sowohl als der Herr Salvius mir zugeschickt haben, erfahren, dass die Armee zum wenigsten über 12,000 ohne Herzog Georgens und Franz Carls Volk stark gewesen. Wenn aber dem Feind ohne Widerstand gestattet wird, seines Wohlgefallens zu gehen wohin er selber will, so wäre er auch ganz närrisch, wenn er es nicht thäte. Ob es ihm zum Glück oder Unglück gereichen wird, gibt die Zeit. Dass aber der Herr vermeldet von Privat-Absehens, dass der Eine im Stift Bremen, der Andere in Magdeburg und Halberstadt, der Dritte in Hessen bleiben wolle, der Vierte neutralisire, und der Fünfte langsam sei, mag wohl etwas daran sein. Derohalben will ich auch auf gegenwärtigen Text eine kurze Auslegung machen.

Das erste allein kann durch die eingebildete vorgebliche Hoffnung, Stade zu bloquiren und das Stift Bremen gleich einem Lustgarten dabei zu conserviren, ein gross Unglück verursachen, ungeachtet auch alle die anderen Länder übergehen sollten, vermeinends, weil ihre Armee so stark sei, so dürfe der Feind nicht zu ihnen dahin gehen.

---

* Efter en ounderskrifven copia i Riks-Arkivet.

2) Das andere ist ein Missverstand.

3) Will von andern nicht commendirt sein, und sich so wenig mit andern conjungiren, als andere mit ihm gethan haben.

4) Ist nicht zu verwundern, denn es allhier im Lande vom Anfang also zugangen, bis dass sie alle, einer nach dem andern, ruinirt worden.

5) Kann ich nicht verstehen, was ich daraus machen soll, denn es gehet also schläfrig damit zu, dass die ganze Welt sich darüber verwundern mag.

Wegen Magdeburg und Halberstadt will ich dem Herrn einen gründlichen Bericht thun. 1) Ist bei Magdeburg und Halberstadt wegen des Obristen Kagge Retirade von der Weser in der Stadt Magdeburg, theils auch gar nach der Saale eine solche Verwirrung entstanden, davon viel zu schreiben wäre. 2) So ist in den Stiftern kein anderer Unterhalt für das Volk gewesen, als die Quartiere bei den ausgezehrten Bauern in den Dörfern und Bürgern in den Städten, welche doch ohne das gewissen Regimentern zu Musterplätzen assignirt und ausgetheilet gewesen, dadurch sie also ruiniret sind, dass es Pappenheim nicht ärger machen kann. 3) So ist bis der Zeit kein Regiment oder Companie halb complett. 4) Sind die Officiere meistentheils auf den Werbungen gewesen. 5) Haben die anderen Officiere, so zur Stelle, des Obristen Kagge Ordre nicht pariren wollen. 6) Haben die Officiere, inmassen sie auch noch wohl thun dürfen, nicht eher aus den Quartieren aufbrechen wollen, bis sie ihre vermeinten Gelder daraus mit sich nehmen könnten. Also dass ich fast meinen Feinden nicht wünschen wollte, mit solchen Händeln zu thun zu haben. Zudem so sind in der Stadt Magdeburg nicht mehr als 380 Mann in Garnison, in Brandenburg 400, in Spandau 270. Hätte man das Fussvolk, welches man doch kaum hat aufbringen können, wegschicken sollen, so wäre alles anderer Gefahr offen gestanden. Was I. K. M. selbst davon judiciren, hat der Herr aus beigelegten Copien sub litteris B * mit mehrerm zu ersehen. Gott der Allmächtige gebe, dass ich mit meinem Fleiss etwas auszurichten vermöchte, sollte es daran nicht ermangeln, aber den Stein, den ich nicht erheben kann, muss ich liegen lassen.

Von dem Feldmarschall Totten habe ich mit seiner eignen Hand drei Briefe bekommen, darinnen er bittet, dass ich I. K. M. und H. Reichs-Canzler in Unterthänigkeit zuschreiben soll, dass es mit Gottes Hülfe wegen Pappenheim keine Noth haben würde, welches ich auch gethan. Dass aber die Herzoge zu Lüneburg von so grosser

* Dessa handlingar saknas.

Gefahr schreiben und solches ausbreiten, solches kann ich nicht genugsam verstehen, denn wäre es eine solche grosse Noth vorhanden, so sollten ja billig I. K. M. Völker, die ihnen Hülfe und Beistand leisten wollen, besser accommodirt werden, als ich aus überschickten Kaggischen Schreiben vernehme, dass geschehen sein soll. Kaggen belangend, hat er mir vorlängst, als von den 14 dieses, zugeschrieben, dass er von Giffhorn recte fortgehen wollte zum Feldmarschall Totte oder Herzog Georgen, zu welchem er erst eintreffen könnte. Verhoffe, dass er nun allbereits zum wenigsten vor 3 oder 4 Tagen nach Winsen werde gekommen sein.

Die guten Zeitungen von I. K. M. continuiren von allen Seiten, Gott dem Herrn sei Lob und Preis! Ich bedanke mich gegen den Herrn Abgesandten für die gethane Communication und verbleibe allezeit. Datum Gröningen d. (*letzten?*) Aprilis 1632.

№ 756.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Hvad jag finner för aviser här för mig, det ser E. K. M. allernådigast af biföljande skrifter. Jag hafver allt detta befarat, att uppå de förre tidender om Pappenheims fängsle, skulle någon sådan helvetes post följa. Och ändock saken ännu fuller är med Guds hjelp att redressera, så framt E. K. M:ts folk någon god resolution till att hålla Pappenheim i den vrån stängder fatta kunna, hvartill dem medel väl är vid handen; så ser jag dock ett, som ingen ringa importance synes med sig hafva, att Danemark till det spelet ännu solliciteradt varder, hvarutinnan E. K. M:ts tjenare svårast hafve att resolvera. E. K. M. hafver fuller förr sagt, örneklorne suto fastare, än lejonnaglar. Men om det nu sker tror jag visst att Pappenheims diversion neppeligen sisteras i dessa qvarteren, alldenstund han då så mycket starkare kan bruka fältet; och hafver en del oflitige, en del oförståndige, en del ovillige, och i gemen ingen, som rätt vet gå den andra till handa, emot sig, utan är allt här scopa dissoluta. Allt det folk, som tjenar E. K. M. specialiter och intet vet af andra stora Generalnamn, håller sig väl och gör hvad dem

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

bör. Det är det man kan trösta sig vid, att Gud favoriserar och E. K. M:ts vapen framför andra à part hos dem, som af E. K. M. simpelt dependera. Jag måste beklaga, att mitt memorial alldeles är utanom denne casum och detta tillståndet. Men efter E. K. M:ts mundtlige nådigaste information, menar jag mig ej råda ur vägen, att man heller Pappenheim utan hazard uppå görandes något fast läger, som honom måtte komma i vägen och till hinder. Men de Danske actioner och tractater kasta i allt sådane betänkande in, att man till ingendera sidan tör vända sig. Ehuru väl, om icke man dess argare och vissare förfarer in contrarium, jag menar att man kan uppehållat till E. K. M:ts hastige resolution. Jag skall göra min högsta flit, snart utkomma till Totten, men måste söka längst om, för säkerhets skuld. Ty Pappenheims skugga dominerar allestädes. Här äro alle för honom rädde, och hvar jag hafver rest är han Hannibal ad portas, ehuruväl han nu vistas vid Stade. Efter att Sachsen och Brandenburg ingen nöd hafva, utan såsom här berättas kunna gå offensive, så hoppas jag att desse trupperne vid Elben ock kunna göra emot Pappenheim succurs, om beskaffenheten så kräfver. Härhos kan E. K. M. jag ej låta oförmält, att den stora oordningen, som är under de nya vännerna allestädes, ruinerar allt och abalienerar alla menniskor, så att ingen här väl kan resa säker. E. K. M. kan aldrig tro det, såsom det i sanning är. E. K. M:ts gode och loflige ordning aktas intet, utan hvar och en officer gör hvad ordre han vill, och utsuger landet, så att allt står öde, eller de som blifva qvar intet mera förmå än illvilja. Vore godt att deri en general-information kunde anställas. Såsom nu går till, blifva några rika af elake och dertill födde officerare. Men E. K. M. hafver ingen tjenst att lita uppå, ehuru ock förslagen lyda. Alexander Esken varder E. K. M. om denna orten berättandes. Och efter han af E. K. M. här icke är sjelf legitimerad, kunde det vara E. K. M:ts tjenst till godo, att han någorledes blefve af E. K. M. auctoriserad. Eljest pocka officerarne honom öfver, och akta mera deras egne insolente och ohörde, än E. K. M:ts ordningar. Hvilket allt jag i största hast underdånigst hafver velat referera, varandes alltid

E. K. M:ts
underdånigaste trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

Erfurth d. 2 Maji 1632.
Præs: München d. 8 Maj 1632.

№ 157.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener Herr, insonders hochgeehrter Herr Vater!

Aus meinem jüngsten Schreiben vom 4 April wird der Herr Vater vernommen haben, welchergestalt I. K. M. gleich damalen eine wichtige impresa über den Lech zu kommen vorgehabt, welche auch, ungeachtet der Anschlag ziemlich hazardös war, Gott sei dafür Dank gesagt, wohl abgelaufen, indem S. M. vor des Feindes Augen eine Brücke verfertigen lassen, welches zwar der Feind abzuwehren sich ziemlich bemühet, weil aber I. M. in einer Nacht längs dem Strom die Laufgräben und Batterien verfertigen, auch die Stücke und Musquetirer darin pflanzen und continuirlich auf den Feind spielen lassen, bei welcher faction denn General Tilly, so recognosciren geritten, in die Kniescheibe, G. Altringer in den Kopf, und Cronberg in den Arm geschossen, und dergestalt die hohen Officiere zum Commandiren und Fechten untüchtig gemacht worden; als ist der Feind endlich in der Nacht aufzubrechen und sich nach Ingolstadt zu retiriren gedrungen worden, darauf I. K. M. über die Brücke, so allbereits verfertiget gewesen, gerücket, und recte nach Augsburg gegangen, da sich anfangs die darin gelegene Garnison, so sich in 3000 Mann erstärket, mit vielfältigem Schiessen sehr feindselig erzeiget, aber doch auf I. K. M. Aufforderung alsobald accordiret und abgezogen. Nach diesem haben I. K. M. mich mit der Cavallerie etwas voran geschicket, da ich etliche Städte in Baiern, als Aichach, Schrobenhausen und andere Örter zu I. K. M. Gehorsam und Contribution gebracht. Indem sind E. K. M. mit der Infanterie auch gefolget, und ist also der völlige Marsch nach Ingolstadt gegangen. Weil aber selbiger Ort ziemlich fest, und des Feindes ganze Armee dort herum logiret, ist in so kurzer Zeit nichts auszurichten gewesen. Der Feind ist auch (nachdem er selbigen Pass zur Defension genug besetzt zu sein vermeint hat), von dort aufgebrochen, und seine Armee desto besser zu accommodiren sich nach Regensburg logiret. Darauf I. M. mich abermals voran mit einem Theil der Armee die Donau hinab avanciren lassen, auf welchem Marsch ich etliche Städte, als Vohburg, Neustadt, Abensberg und andere eingenommen

* Efter orignalet ur »Åtskillige tyska personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

nommen und brandschatzet. Und obwohl I. M., nachdem die Armee bei Mainburg wiederum zusammengestossen, resolvirt gewesen den geraden Weg nach München zu gehen, haben Sie doch aus wichtigen Ursachen Ihre Meinung changiret und auf Moosburg zu gegangen, von da ich wiederum mit einem Theil der Armee voran hieher nach Landshut, so nächst München die vornehmste Stadt in Baiern ist, geschickt worden, daselbsten eine halbe Stunde vor meiner Ankunft eine starke Partei vom Feind in die 2000 Pferde angelangt waren. Nachdem sie sich aber nicht bastant zu sein befunden, haben sie nicht lange gewartet, sondern zurück über die beiden Brücken sich salviret, und selbige hinter sich abgeworfen. Die Stadt aber hat sich bald accommodirt, und hat 100,000 Thaler Ranzion zu erlegen angeloben müssen. Ob ich nun zwar selbst den Feind zu verfolgen resolviret war, habe ich doch leichtlig erachtet, weil vor 8 oder 9 Stunden die beiden Brücken nicht zu repariren und der Feind einen grossen Vorsprung bekommen, dass nichts einzuholen sein werde, dahero ich auch die ganze Cavallerie, so ich bei mir gehabt, auf ein Ungewisses nicht travailliren wollen, sondern habe, nach Verfertigung obgedachter Brücken, meinen Major mit 200 Pferden des Weges nach Regensburg geschickt, welcher nebst anderen zweien Regimentern, so an der Strasse nach Regensburg gelegen und zu ihm gestossen, des Feindes Hufschlag gefolget, aber nichts von diesen Reutern, sondern sonst andere 4 Regimenter vom Feinde angetroffen, selbige chargiret, viel davon niedergemacht und eine ziemliche Anzahl Gefangener mit sich gebracht. Darauf dann des Feindes Cavallerie, so diesseit der Donau zu logiren vermeint, in Confusion aufgebrochen und zu Regensburg über die Brücke mit grosser Unordnung und Gedränge sich retiriret. Von dem Succurs, so dem Feind aus Böhmen zukommen soll, höret man viel, ist aber noch nichts Gewisses erfolget. Wie es nun weiter ergehen, und was I. M. vornehmen möchten, stehet zu erwarten. Welches ich für diesmal dem Herrn Vatern communiciren, und uns sämmtlich Gottes gnadenreichem Schutz treulich befehlen wollen. Signatum im Hauptquartier Landshut den 2 Maj 1632.

Des Herrn Vatern

gehorsamer Sohn

Gustaf Horn.

№ 758.

Ordres från Rikskansleren till Generalmajor N. Boëthius *.

Mein freundlicher Gruss und alles Gutes bevor. Wohledler und fester, insonders geliebter Herr Obrist, guter Freund! Demnach ich sowohl von I. K. M., meinem allergnädigsten König und Herrn, als aus deroselben vorigem Schreiben bin advertiret worden, dass Er Commission bekommen, eine Armee in Sachsen zu formiren und die Truppen allda zu versammeln, wozu ich dem Herrn denn alles Glück und guten Success erwünsche; also habe ich nicht sollen unterlassen, dieweil ich vernehme, dass der Kaiserliche Feldmarschall Pappenheim sich solle mit den Herrn Totten engagirt haben, den Herrn hiemit freundlich anzumahnen, dass er nach der habenden Instruction wolle Ihm lassen angelegen sein, sich ehigst zu verstärken, die Völker allenthalben zu versammeln, so viel oder wenig derselben immer sein möchten, in ein Corpus zusammenzubringen und verfassen, und, soweit alles thunlich sein will, dann in allmöglichstem Fleiss nachzusehen, dass es mit Herrn Totten förderlichst möchte conjungirt, und er damit verstärket oder, da es von Nöthen wäre, secourirt werden, und also suchen den Pappenheim darunter wohl festzuhalten, bis der Herr Tott das Glück habe, ihn zu schwächen oder zu dämpfen, und dann treulich mit zu helfen ihn vollends zu verfolgen und ruiniren. Welches dann, wie es I. K. M. Dienste der Zeit nöthig erfordern, so zweifle ich nicht, es werde der Herr Obrist nach Möglichkeit darob sein, solches bester Massen zu befördern und H. Tott alle gute assistenz zu leisten. Dieser Orte Beschaffenheit betreffend, halte ich wohl dafür, der Herr werde vernommen haben, dass die Spanischen zwar Speyer einbekommen haben, nur aus ohnnöthiger Uebergebung des Obristen Harnecks, nachdem ers nur 1½ Tage gehalten hatte, wiewohl der Entsatz bereits auf dem Weg gewesen. Sonsten liegen sie daselbst noch ganz still. Von I. K. M. Lager haben wir Gottlob alle gute Zeitungen von Dero glücklichen ferneren Progressen im Baierland. Der Allmächtige wolle es also weiter lassen continuiren, dem ich den Herrn etc.

D. H. Obrist- und Gen.-Major wolle dieses also verstehen, dass ich dafür halte, er solle vor allem ein Corps formiren und dann sich der Gelegenheit der Zeiten accommodiren, es fordere ihn nun die

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren A. Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

Noth oder andere Raison den Herrn Feldmarschall zu secundiren, so wird er alles dirigiren, nachdem es die Zeit und Gelegenheit erheischen wird, und nichts lassen, das zum Dienst I. M. gereichet. Ich bin zu jeder Zeit

Des Herrn

4 Maji 1632.

№ 759.

Pass för den till Ehrenbreitstein bestämda fransyska garnison *.

Königl. Maj:t und der Reiche Schweden etc. Rath, Canzler, General-Legat bei der Armee und in den Rheinischen und Fränkischen Kreisen etc. Axel Ochsenstjern, Freiherr zu Kimito, Herr zu Fieholm und Tidön, Ritter etc.

Demnach die Kön. Maj:t zu Frankreich dero Abgesandten, dem wohlgeborenen Herrn Baron de Saludie Commission und Befehl aufgetragen, eine Garnison von 100 Pferden und 1000 Mann zu Fuss in die Chur-Triersche Festung Ehrenbreitstein zu legen, und er desswegen um freien Pass, solche durch der K. M. zu Schweden, unsers allergnädigsten Herrn, Armee an gedachten Ort sicher zu bringen freundlich angesucht, als ist ein solches nicht verweigert, sondern wird im Namen ersthöchstgedachter I. K. M. allen und jeden dero Untergebenen, hohen und niedern Officieren, auch gemeinen Soldaten zu Ross und Fuss hiemit ernstlich commandiret: Wann gedachte Garnison an Enden und Orten vorbei kommen möchte, die da mit vorhöchstermeldet unsers allergnädigsten Königs und Herrn Volk besetzet sind, dass sie solche nicht nur allein allerdings frei, sicher und ungehindert passiren lassen, sondern ihnen auch auf bedürftigen Fall, allen Favor, guten Willen und vermögende Securität leisten sollen. Insonderheit aber wird den Herrn Commendanten zu Kreuznach und Bingen hiemit angekündigt: wann berührtes des Königs von Frankreich Volk daselbst anlangt, dass sie denselben in ein Dorf, so nahe bei einer und der andern Stadt, wo es am sichersten logiren kann, Quartiere einräumen, auch bei befundenem Abmangel in solchem Dorf alsdann aus den Städten die Nothdurft an Brot und Wein auf eine Nacht abfolgen lassen sollen. Daran ge-

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskanzleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

schieht, was mehr höchst ernannt unsers allergnädigsten Königs und Herrn gnädigster Intention gemäss ist, und haben des zu Urkund I. M. Herrn Legaten, Generals und Reichs-Canzlers, Excellenz gegenwärtigen Passbrief eigenhändig unterschrieben, auch mit Vordrückung dero Insiegels bekräftigen lassen. So geben zu Mainz den 5 Maji anno 1632.

№ 760.

Bref från Landtgrefven af Hessen till Rikskansleren *.

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Landgraf zu Hessen, Graf zu Katzenellenbogen etc.

Unsern freundlichen Gruss in günstig geneigtem gutem Willen zuvor. Wohlgeborner, besonders lieber Herr und Freund!

Desselben drei verschiedene zu Mainz den 12, 13 und 19 verschienenen Monats Aprilis datirte Schreiben und in dem einen eingelegtes postscriptum vom 14 haben Wir in unserm damaligem Feldlager vor Brielen und itzo das letzte vom 26 ejusdem allhie wohl eingeliefert empfangen; wollten auf die drei ersten dem Herrn Reichs-Canzler gern eher geantwortet haben, wenn Wir nicht wegen eingefallener Fürstlicher Leichenbestattung der weiland hochgebornen Fürsten, Herrn Moritzens und Herrn Adolphens, Landgrafen zu Hessen etc., Unsers hochgeehrtesten gnädigen Herrn Vaters und jüngsten liebsten Söhnleins, hochlöblicher und christmilder Gedächtniss, daran wären verhindert worden, derohalb Uns denn der Herr Reichs-Canzler verhoffentlich für entschuldigt halten und den Verzug zum Besten vermerken wird.

Wie Wir aber sonsten die von dem Herrn Reichs-Canzler angedeutete obhandene Abordnung an uns ganz gerne vernommen, also wollen Wir auch derselben förderlich gewärtig stehen. Im Uebrigen bedanken Wir Uns geschehener vertraulicher Communication, wie es eigentlich mit denen von dem Herrn Reichs-Canzler durch Gottes gnädige Hülfe und Beistand geschlagenen und zertrennten 12 Compagnien Spanischer Cavallerie unterm Commando des Spanischen General-Commissarii Lucæ Cayen hergangen, und welchergestalt er 7 Standarten und etliche Officiere davon gefangen genommen, erfreuen Uns darüber zum höchsten, und wünschen dem Herrn Reichs-

---

* Efter original-brefvet till Rikskansleren; uti Riks-Arkivet (Oxenstjernska samlingen).

Canzler von dem Allerhöchsten dazu viel Glück und derogleichen glückliche Progressen viel mehr. Dass aber die Stadt Speier so liederlich wieder in der Feinde Hände gerathen, haben Wir nicht gern gehört, zweifeln aber nicht, der Herr Reichs-Canzler werde durch seinen bekannten Fleiss und Tapferkeit auch Vorsichtigkeit solchen Abgang und Schaden in anderen Wegen bald wieder ersetzen, dazu denn der getreue Gott seine fernere Gnade und dem Herrn Reichs-Canzler zu völliger Dämpfung des Feindes auch deren Oerter gegen denselben einen Sieg nach dem andern gnädig geben und verleihen wolle.

Unseren hiesigen Zustand belangend, so mögen Wir dem Herrn Reichs-Canzler nicht verhalten, dass auf Begehren derer Herren Herzoge zu Braunschweig und Lüneburg etc., wie auch Herrn Feldmarschalls Totten und General-Commissarii Andersons, Wir mit etlichen Unsern Truppen zu Ross und Fuss in das Stift Cöln und vor die Stadt Brielen gerücket, dem Feind dadurch eine diversion zu machen, oder auch die darin angefangenen neuen Werbungen zu zerstören, welches Uns denn mit Gottes Hülfe so weit geglücket, dass Wir nicht allein die Stadt Brielen auf erzeigte Widersetzligkeit nach geschossener Pressen (*Breche*) mit Gewalt und per forza ohne sonderbaren Verlust der Unserigen occupiret, derogestalt, dass sie sich auf Gnade und Ungnade an uns ergeben müssen, da Wir denn zwei Capitaine (deren einer, nämlich Mattias von der Käthen, allbereits ein gerichtetes Fähnlein gehabt, der andere, Capitain Cloth, aber, seinem bei jüngster Eroberung der Stadt Duderstadt Herrn Herzogen Wilhelmen zu Sachsen Ld. gegebenen Revers zuwider, dass er nämlich in drei Monaten wider die Königl. Würde zu Schweden etc. und deren Alliirte nicht dienen wollte, noch in frischer Werbung gestanden) beneben etlichen ihren Officieren und an die 300 Soldaten gefangen bekommen und etwa noch 150, weil deren theils sich allbereits untergestellt, theils ausreissen wollen und von der Reuterwacht ertappet, und darnieder geschossen worden, mit anhero gebracht, welche nunmehr gegen die bei Höxar (Höxter) gefangenen Kaggischen Soldaten ausgewechselt werden können; sondern es ist auch der Feind hierdurch so weit divertiret worden, dass er alsbald etliche Regimenter zu Ross und Fuss dahin commandirt, gestalt denn der Feind gleich des andern Tages nach geschehener Eroberung sich allernächst bei der Stadt mit 18 Companien zu Pferd und etlichen Squadronen zu Fuss præsentiret, welche aber, nachdem unsere Cavallerie auf sie angangen, nicht Stand halten wollen, sondern nach Hinterlassung etlicher Todten sich zeitlich hinter einen Pass und

Morast retiriret. Worauf Wir dann nunmehr auf der Nieder-Sächsischen Alliirten ferneres eifriges Andringen, und weil dem von Pappenheim die Pässe da unten allbereits ziemlich verlegt sein sollen, gänzlich resolviret, Uns mit denselben in dem Namen Gottes zu conjungiren und mit aller Macht auf den Feind zu gehen, ob durch göttliche Hülfe und Beistand auch derselbe vollends gedämpfet und der Weserström von ihm gesäubert werden möge. Im Fall Uns aber der Herr Reichs-Canzler etwas anderes an Hand geben wollte, so auch zu Schwächung des Feindes Macht gereichen möchte, wollen Wir uns demselben gerne bequemen. Welches dem Herrn Reichs-Canzler Wir nicht verhalten wollen und verbleiben Ihm mit freundlichem, geneigtem, gutem Willen wohl beigethan. Geben in unsrer Stadt und Festung Cassel den 5 Maji anno 1632.

Des Herrn Reichs-Canzlers freundwilliger

Wilhelm.

№ 761.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. varder omständligen förnimmande utaf Secreteraren Grubben om armeens tillstånd här neder emot Pappenheim, så ock hvad vårt betänkande varit hafver att erinra Hertig Jörgen, Baudissin och Lohusen, samt Salvium bredevid Grubbens memorial, hvilket in originale Salvio tillskickadt blef. Är mägta till förundra än omskrifva, att icke bättre allvar är brukadt emot fienden, utan ock nu fast igenom onyttig diversion gifves honom tillfälle att intaga den ena orten efter den andra, der dock vår armee dubbelt stark är till att gå fienden på huden, icke allenast att förhindra hans desseiner, utan ock uppklappa honom. Vet intet hvadan sådane galne råd uppkomma, att vårt folk plockvis sändes den ene på den ene orten, och den andre annorstädes. Derföre Allernådigste Konung tyckes mig, E. K. M:ts ringaste tjenare, vara bättre och rådeligare, att E. K. M. täckes helldre skilja de många höga officerarne utaf qvalität, än som låta vara så många tillhopa, ty sällan koka många mä-

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

stare uti en gryta god soppa. Till det andra vill jag uti underdånighet påminna E. K. M., att E. K. M. allernådigast täcktes vid lägenhet kalla Hertig Jörgen antingen till sin eller Rikskanslerens armee, med sitt folk, såsom ock begära till någon af sine armeer det folk, som Hertigen i Braunschweig värfvar, och hålla så härnere en armee pure af sitt eget folk, under sin egen öfver-commendör. Ty så länge som det intet sker, så äro mångahanda ting till att betänka, som E. K. M. varder nådigast förnimmande af Grubben. Och efter, Allernådigste Konung, Fältmarskalken Totten för sin stora sjukdom skuld måste till varmbad, och så med detsamma till E. K. M., alltså tyckes mig, Allernådigste Konung, att E. K. M. behölle honom hos sig, och förordnade Herr Göstaf Horn hit, det gälle då, emot huru som det ville, och så finge E. K. M. ock sedan flere höge officerare dit upp till sig, såsom H. Baudissin och Lohusen. Huru Churfursten af Brandenburg utan communication hafver sändt 4000 man till fot och 1000 till häst åt Store Glogau, varder E. K. M. nådigast förnimmande omständeligen med mera af Gen.-Majoren Boëtio. Om värfningar hafver jag tillförene skrifvit uti underdånighet E. K. M. till; äro nu ej complette, dock till den 15 ändteligen uppbudne både till mönstring och uppryckning, der så behöfves. Utaf D. Wintz hafver jag nu ingen besked, hvarken uppå uppbörderne eller utgifterne bekommit; är slätt intet värde med honom. Jag skulle fuller raska efter sådane, men jag hinner ensamen ej så mycket, som det behöfves. Är ändå till stor lycka, att jag hafver funnit här i Halberstadtske Kretsen uti E. K. M:ts tjenst bemälte Christoffer Bur. Visste vid min själ ej, huru jag skulle till rätta komma, om icke den karlen vore, ty han är både af godt förstånd och eljest vett, en trogen karl emot E. K. M.; var fuller något svart gjord för mig. Men jag befinner att det är lutter afund; att en part icke få tilltaga, hvad dem synes. Alltså (*be-*)röma fuller inga många mig heller, hvilket man inte uti E. K. M:ts tjenst ackta skall eller kan. Täcktes E. K. M. förobligera honom mera emot sig med ett litet öde kloster, Adersleben benämnt, med en liten hof derhos, heter Rödershof, som Grubben E. K. M. uti underdånighet namngifvande varder, hölle jag för mycket godt. Och ändå för bättre om E. K. M. ville behålla alla Biskoplige Ämpter för sig till garnisonernes underhåll, så vet jag visst, att E. K. M. ej behöfde hafva så stor möda, att sökas efter spannemål och annat, hvad som uti en hast åtränger, ty dessa Biskopsdömen äro de herrligaste kornländer, som jag än sett hafver. Vill med alldraförsta skicka E. K. M. omständeligen besked, både om folket, som landet. Befallande E. K. M. under den All-

drahögstes beskydd uppå det underdånedigaste. Af Gröningen den 7 Maji 1632.

E. K. M:ts
underdånige och hörsamme tjenare,
emedan jag lefver

Erich Anderson.
Trana.

№ 762.

Bref från Pfaltzgrefve Christian till Rikskansleren*.

Von Gottes Gnaden, Christian, Pfalzgraf bei Rhein, Herzog in Baiern, Graf zu Veldenz und Sponheim.

Unsern freundlichen Gruss zuvor. Wohlgeborner, freundlicher, vielgeliebter Herr Reichs-Canzler!

Demselben zu berichten haben Wir nicht umgehen wollen, wie dass Wir erst heute spät um 4 Uhr Nachmittags (wegen gestrigen Regenwetters und dass die Soldaten vor Nässe nicht wohl fortkommen können, auch die Wege verhauen gewesen waren, so gleichfalls nunmehr wiederum aufgemacht sind) allhie vor Kirberg (Kirchberg?) ankommen sind, aber entschlossen, solchen Ort vermittelst göttlicher Verleihung heute diese Nacht angreifen zu lassen, und demnach, obs schon wenig Fourage hieherum hat, mit dem Volk (wofern Wir sonsten nichts Wichtiges anderswo zu thun haben werden) ein Paar Tage allhie still zu liegen.

So viel Simmern belangt, haben die darin gelegenen Spanischen, sobald sie die Truppen gesehen, ohne Gegenwehr sich gefangen ergeben. Sonsten haben Wir zwei Spanische Commissarien, und den gewesenen Spanischen Landschreiber zu Simmern, auch einen Capitain aus Kirberg, so vor diesem zu Kreuznach gewesen, beneben andern, gefangen bekommen, welche ehigsten Tags nach Mainz geliefert werden sollen; dieselbigen berichten, dass der Feind jenseit der Mosel nicht so stark seie, als man ihn gemacht habe, auch man noch nicht wüsste, ob er herüber zu setzen begehre. Wenn der Reichs-Canzler von oben herab des Feinds wegen was Kundschaft hat, wolle er Uns solches ohnbeschwert wissend machen, und da es

---

* Efter original-brefvet till Rikskansleren A. Oxenstjerna, uti Riks-Arkivet (O. S.).

die Nothdurft erfordern sollte, Uns mit dem Volk wiederum zurück nach Mainz zu begeben, kann es nunmehr, weil die Wege wieder offen, viel eher und gar geruhiglich in zwei Tagen geschehen, und wenn das übrige Volk aus Mainz, so man zur Besatzung darin nicht hoch benöthigt, sich gegen Kreuznach zu, so fern sich solches thun liesse, näherte, so könnten Wir in einem Tag (wenn der Feind droben etwas anzufangen begehrte) zusammen stossen, und eben so bald von daselbst, als von Mainz aus nach Worms kommen: wenn es also thunlich wäre, wollen Wir uns dieser Landen, weil Wir Uns vorm Feind allhier ganz nichts zu besorgen haben werden, so lange aufhalten, als Fütterung halben möglich sein würde. Allein wäre es eine hohe Nothdurft, dass er Uns Lunten und Munition (sonderlich Musqueten-Kugeln, deren wir grossen Mangel, und haben Wir auch von den Lunten dem Obristen Ramsay 10 Centner zu Kreuznach gelassen) überschicken thäte. So Wir ihm nachrichtlich unverhalten wollen, göttlicher Allmacht dabei befehlend. Signatum en campagne vor Kirberg den 8 Maji anno 1632.

Des Herrn Reichs-Canzler guter Freund

Christian Pfalzgraf.

№ 763.

Bref från Hertigen af Lüneburg till Generalkommissarien Erik Andersson *.

Von Gottes Gnaden George, Herzog zu Braunschweig und Lüneburg etc.

Unsern günstigen Gruss und wohlgeneigten Willen zuvor etc. Edler und fester, besonders lieber Herr!

Wir verhalten dem Herrn hiemit eilends nicht, welchergestalt vor wenig Tagen vermöge eines genommenen Generalschlusses der Örter General Baudissin und Lohausen mit einer ansehnlichen Armee sich von Buxtehude nach der Oste gewendet und durch verhinderten feindlichen Einfall in die übrigen Marschlande des Erzstifts Bremen es so weit gebracht, dass des Feinds Dessein gemutiret, und er sich mit der Armee wieder zurück nach Stade begeben, endlich solche Stadt und vornehmen Posten mit Hinterlassung

* Efter en copia i Riks-Arkivet.

einiger weniger Kranken quittirt, mit starker Bagage am verschienenen Sonnabend fürders auf gewisse Conditionen abgezogen, und seinen Marsch gegen Verden wiederum genommen, woraus man sich denn allerhand und nichts Gewissers, als einer neuen impasse zu befahren.

Weil es denn nun an dem, dass von gedachtem Herrn Baudissin jetziger Zeit in Unserm Abwesen commandirt werdende Armee ihm auf dem Fuss nachgehet, und Wir mit allen Truppen, so allhie dies- und jenseit der Elbe vorhanden, zum guten Theil Unserer Abrede nach versammlen thun, um erster Tage dieselbe mit Unserer von gedachtem Baudissin führenden Armee desto bequemer zu conjungiren, unterdessen aber, wenn Herrn Salvio verständigt worden, dass noch ansehnliche Truppen, als unter Obristen Friederich von Rossowen, und Obersten Termundt beide Regimenter zu Fuss nebst den 4 Compagnien Sparenbergs Dragoner, sodann unter Herrn Boethium 4000 ohne die 750, so ihnen von Herzog Friederich Ulrich zu Braunschweig und Lüneburg Ld. zu geben, und was im Erzstift Magdeburg und deren Orten vorhanden, herab nach der Celleschen Gegend, im Fall Pappenheim auf uns zugehen sollte, zu avanciren verordnet, wiewohl Wir als viele, die Braunschweigischen Truppen betreffend, nicht absehen, woher eine solche Anzahl gemacht werden kann, es wäre denn, dass die aus der Stadt Braunschweig genommenen und dem Obersten von der Heiden untergebenen 400 Musquetire damit untergerechnet werden möchten, als haben Wir in des Herrn wohlmeintliches Bedenken verstellen wollen, ob es nicht ein Weg, um zu unsrer vorhabenden Conjunction mit desto mehrer Macht und Nachdruck zu gelangen, dass solche Truppen zu desto eilfertiger Herab-Avancirung disponiret würden, und dass der Herr zu dem Ende Herrn Boethium, da er, Uns beikommenem Berichte nach, nicht eben nach der Schlesien seinen Marsch zu nehmen benöthigt sein würde, vermöchten, sich nebst seinen eigenen auch der andern, sonderlich der vorhergemeldeten beiden Regimenter mit anzunehmen, und so schleunig als möglich um die Gegend von Celle sich finden liesse. Wie Wir denn nicht zweifeln, wenn Uns hierinnen von dem Herrn succurirt wird, vermittelst göttlichen Beistandes aus diesen Truppen ein solches Corpus aufzurichten, damit Wir nicht allein den Nieder-Sächsischen Kreis, es seie durch Unsere vorhabende Conjunction, können dermaleinst von dem Feind ganz liberiren, sondern um dessen in campo als eine Armee à volée zu hochgedachter I. K. M. und des ganzen gemeinen Hauptwesens zu sonderbarem Nutz allewege werden zu gebrauchen haben können, den Herrn demnach günstig ersuchend, er wolle seiner beiwohnenden

discretion nach dies Werk, wie es an ihm zu höchstgedachter I. K. M. und des gemeinen Wesens sonderbarem Nutzen gereichet, also auch an ihm zum besten recommendirt zu lassen, und die unbeschwerte fernere Verfügung zu thun, dass Wir bei Zeiten ob angedeuteten Truppen Abkunft vorher möchten avisirt werden, damit Wir an Unsern Orte sowohl wegen der bequemen Logirung, als auch nothdürftigen Accommoditation Anordnung zu machen haben können. An diesem Allem wird Uns der Herr einen sonders angenehmen Gefallen erweisen, und Wir sinds in Gunsten und allem Guten, wozu Wir hier ohne das sonders wohl beigethan, hinwieder zu erkennen stets geneigt. Winsen an der Lühe den 9 Mai anno 1632.

Des Herrn wohl affectionirter

Georgius.

№ 764.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Rikskansleren *.

Välborne Nådige Herre, Herr Kansler!

E. N. hafver jag fuller något skrifvit om min resa ur Erfurt i förgår. Men hoppas dock att denna (skrifvelse) skall komma förr fram. Efter jag märkte mig på den oförmodeliga casum, att Pappenheim skulle gå åt Stade, intet mera in specie informerad; Totten hade aflagt sin charge, och jag till Baudissin icke hade något creditif; K. M. mig ock hafver befallt, på det jag desto hastigare kunde komma tillbakas, att aflägga min commission hos Totten skriftligen; hafver jag fördenskull intet vidare anställt min resa, än till General-Majoren Boëtium och Erik Andersson, och eftersom jag af dem om sakernas tillstånd hafver förnummit, so hafva vi tillika gifvit Hertig Jörgen, Baudissin och Salvio det rådet, att de ville beflita sig att hålla fienden i den ängden dit han sig inlåtit hafver, med all makt stängder, att alltid böja honom vid Wesern och Allern för, att han icke måtte komma onäpster dädan. Och ändock de af Erik Andersson äre tillhopa skattade på 10,000 knektar och 6000 hästar. Så hafva vi likväl funnit godt dem med 2000 man ännu, hvilka redan äro i marcherande, i från Stift Magdeburg att undsätta; hafva ock rådt Landtgrefven, att så framt han icke af K. M. hade annan

* Efter originalet till Rikskansleren i Riks-Arkivet (Oxenstjernska saml.).

ordre eller vore af E. N. solliciterad till succurs, utan allaredan i tågande neder åt Brehmen, det han då ville marchera fort, och sig med Baudissin conjungera, på det de med desto större makt må kunna både defensive och offensive komma till att dämpa den fienden. Huru han är dit ned kommen, är lätt att akta. Nämligen att han våres oordre nogsamt hafver sett, hvilka så långt hafva legat ifrån hvarandra; att innan de kunde komma tillsammans, är han kommen in i Stade, och fått en del för sig i Kedingerland, hvilke ock icke utan skada och skam temmeligen äro uppklappade. Pappenheims intention skall mäst hafva varit, att salvera och retirera garnisonen ur Stade. Och skall han hafva haft stort hopp, att bringa igenom tractat Konungen i Danmark till att emottaga Stade, och således att veckla honom i detta väsendet. Men som Salvius till K. M. skrifver, så hafva de intet kunnat, huru mycket de ock handlat hafva, blifvit ense om conditionerne, utan Konungen ändteligen gifvit den resolutionen, att Han sig, utan K. M:ts och Erkebiskoppens goda vilja och consens, intet med Erkebiskopsdömet vill befatta. Hvilket svar skall hafva turberat Pappenheim icke ringa. Och hafver han strax derpå aktat retirera sig öfver Osten, och som en part säga, allaredan på Magdeburgiskt vis desarmerat vallarne i Stade, förmenandes att taga sin väg, som en part gissa, åt Oldenburg. Men våre som hafva vid Osten honom varit opponerade, hafva sig så tappert förhållit, att han med stor skada åter i Kedingerland och åt Stade hafver måst vika. Och hafva för 6 dagar några interciperade bref till Wolffenbüttel utvist, det han ville försöka att tränga sig in till Brunswick, och sedan antingen i Meissen eller Thüringerland, efter som han deri begärer, att de på några dagars proviant för hans armé vele hålla sig väl försedde. Ehuruväl uppå hans förslag föga är att lita, hvad väg han taga vill: så är dock visst att han gerna vore derifrån. Imedlertid nalkas Baudissin med arméen till eller omtrent Brehmerförde: och menar således att hafva akt på honom och följa hvart han sig vänder. Alla stå nu i bättre hopp, sedan Baudissin commenderar. Han sticker alltid full af ambition, och såsom han nu första gången absolute (ty Hertig Jörgen är blefven i Winssen) commenderar en armé à part, så förmoda alla att han ingen flit och åhuga varder aflåtandes, denna goda occasionen emot Pappenheim sig till ära att nyttja. Gud den Alldrahögste gifve dertill sin milderika välsignelse. Chur-Brandenburg hafver sändt Burgsdorf med tvenne regementer åt Store Glogow, och fordrar Boetium att succedera. Hvilken, efter han Baudissin med det som »beredast» var hafver undsatt, och de andre nyvärfvade sig den 15 hujus först ställandes varde, hafver sig så länge måst excusera, och bedit att

man ville hålla offensionen tillbakas, tilldess succurs ske kan, helst medan man och nu vid *Elfwen* emot Pappenheim sig måste på all fall försäkra. Gud vet hvad de eljest intendera. Men mig synes att de Evangeliske Furstarne, som förr hafva varit trögare, småningom mänga sig in i handeln, såsom mig tycker i hopp och intention, att participera utan andras tack en del af rofvet, efter som nu i dessa dagar en Maintzisk ort uti Thüringen, af K. M. förr occuperad, med Churfurstl. Sachsiskt vapen, det ingenstädes förr skedt är, är tagen i possesion: och några byar uti Eichsfeldt af Hertigen af Brunswick desslikes. Men Esken intet förståendes detta annars än in præjudicium, hafver é contra K. M:ts vapen anslå låtit på samma orter och jus regium till vidare förklaring menat maintenera. — I Brunswickiska Hofvet löpa några sällsamma actus före. K. M. såsom föregifs, hafver honom beviljat en liten värfning. Deröfver faller han till, och, när våre som hafva haft ordre på mönsterplatser inom hans gränsor förr än alliancen gjordes, icke hafva med godo velat vika, hafver han dem med gewaldt, igenom dessa sina nyvärfvade låtit utdrifva, och gjort i K. M:ts der anställde värfningar intet litet hinder. De nywärfvade blifva ock till intet annat brukade, än att defendera och assurera honom landet, och att göra K. M:ts folk difficulteter. Hvilket, och månge andra inconvenientier D. Steinberg häftigt defenderar att vara billigt, och sig derföre var dit förordnad, att hålla hand öfver alliancen, förmälandes att om K. M:ts folk något skulle nyttja landet, hade hvarken Fursten det Han sin Furstliga, eller han sin ambassaderliga taffel kunde hålla, med andre sådane ursägter, dem han sedan med den clausulen sluter, att man måtte betänka det Kejsaren hade derföre månge fiender dragit sig uppå, efter han sin parole icke hafver hållit. Detta refererar jag allenast obiter, intet tviflandes att Erik Andersson mera particularia derom skrifvandes varder. Det kan fuller föga eljest hafva uppå sig. Men aldrig tror jag någon nation är i verlden, den mer vitia och enkannerligen egennyttighet går i svang, än nu denna tiden här i landet. Det märker man allestädes, och gifve Gud att det ändå allt innan om privatum sisterades. Pennan törs jag intet allt försäkra. Och ändock E. N. måtte tänka att det af mig per affectum skrifves; så tager jag Gud till vittne, att det är af ingen annan affect, än att mig ondt gör, att K. M:ts tjenst intet bättre och redligare tages i akt, hvaröfver ingen ärlig är som nogsamt kan beklaga. Det hålles sådant hus allestädes och så impune, att man må grufva sig. De som göra hos K. M. stora förslag och (*) och veta med

* Olästigt.

söte och andra nederlige ord sig att creditera, äre de slemmaste, hvarom jag närvarandes E. N. mycket mera hafver att referera, än jag någonsin för detta hafver kunnat tänka, intet af någon ond effect, utan ifver till K. M:ts tjenst.

Här säger mig Postmästaren att K. M. skall finnas i München, och att Regensburg skall vara förlåtet. Wiltzburg och Dünkespiel öfvergångne. Men öfver två dagar hoppas jag härom kunna avisera vissare.

Befaller E. N. härmed i Guds den Alldrahögstes trogne beskärm undertjenstligst och förblifver stadigt

E. N:des

ödmjuke trogne tjenare

Lars Grubbe.

Kitzing den 13 Maj 1632.

№ 765.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen.*

Stormägtigste Herre, Allernådigste Konung.

Sedan som secreteraren Lars Grubbe den 7 passato härifrån till E. K. M. tillbaka drog, är här alls intet annat passerat, än att efter Pappenheim för Baudissins undsättning ej fick bemägtiga sig Bremervörde, är han, förr än Baudissin så vidt kom, dragen med en hast en annan väg till Stade, och igenom natten derifrån till Verden, och så fort åt Wesern; hvad han nu vidare varder sig företagande gifver tiden. Boethius och jag håller på att låta samla folket ihop uti deras qvarter att mönstras och beväras; får Landtgrefven interim ingen annan ordre från E. K. M., så kommer han ock till Hertig Jörgen, hvilken vid Celle några tusen man tillsamman bringar. Baudissin skall vara effective 11 eller 12,000 man dessförutan. Salvius skrifver, om Baudissin förr hade tagit vid commandot, så hade aldrig så vida kommit med Pappenheims till och från marcherande vid Stade, der han dock var likasom uti en säck. Tror visst att E. K. M. allernådigast får fuller veta grundeligen, huru det är tillgånget der nere, efter jag märker utaf åtskilliga skrifvelser, att hvar bjuder entskyldiga sig bäst han kan. Skrifvaren Carl, som jag

---

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1631» uti Riks-Arkivet.

i vintras hos Salvium qvarlemnade, att undervisa honom och hans skrifvare E. K. M:ts ordningar och uträkningar, hvilken ock dessemellan blifvit brukad hos arméen vid proviantet, och dess samt penninge-uträkningarne, hafver jag nu, efter han der alls ingenting till nytta var, sedan som arméen är uppryckt, fordrat så länge till mig, att hjelpa sakerne här någorledes på papper, såsom ock draga till Wismar och Warnemünde, att förhöra och uti ögonsken taga om garnisonernes underhåll. Beder och påminner E. K. M. uppå det underdånigaste, att E. K. M. allernådigast täcktes förordna Erich Jesperson dit till Commissarium hos den arméen med E. K. M:ts fullmagt och instruction, emedan jag eljest ingen vet nämna härute utaf E. K. M:ts egne undersåter. Och efter E. K. M. många sådane härute behöfver, hemställer jag uti underdånighet, om E. K. M. icke allernådigst täcktes låta förskrifva hit ut flere utur riket, de som lust hafva och någorledes dertill tjenlige voro, ibland hvilka slottssecreteraren i Stockholm Mårten Jacobson, ej otjenlig vara skulle. Utaf bilagorne hafve E. K. M. vidare allernådigast att läsa, huru krigssakerne härnere uppå nytt förevetta. Hafver detta korteligen uppå det underdånigaste velat E. K. M. avisera. Befallandes etc. Af Halberstadt den 13 Maji 1632.

E. K. M:ts
underdånige och hörsamma tjenare
i döden

Erik Andersson Trana.

Postscriptum.

Den 5 Maji hafver Pappenheim förlåtit Stade och den 6 hafver Salvius låtit intaga Zwinger skans. Den 8 hafve varit viljande att lägga garnison in i staden. Baudissin hafver marcherat den 2 Maji från Buxtehude med 6000 man till fot, 700 Dragoner och 4000 ryttare effective. Hos Herzog Georg är blefne qvar 12 companier ryttare och 1200 soldater, dertill H. F. N. ändå 800 Skottar från Wismar bekommit hafver, och med Sparemberg härifrån, den 8 vid pass, bekommit 500 Dragoner. Nu marchera ock 2000 man effective till fot och Dragoner härifrån till Celle, hvilka ock till H. F. N. stöta skola. Dertill hafver H. F. N. ock bekommit 300 Gersdorfs ryttare. Hade gerna sändt uti underdånighet specialförslag till E K. M.; men jag hafver utaf ingen den bekomma kunnat vissare, än det som Salvius sjelf uti sitt bref förmäler. Uppå land Kedingen hafve våra intet vidare mist än 19 fanor, nemligen Brunmans,

Weissmeyers och Båts 16, och 3 fanor Skottar; det är ett stort förseende.

№ 766.

Bref från Residenten Joachim Transehen i Berlin till Konungen*.

Durchlauchtigster etc.

E. K. M. hab ich vor 8 Tagen allerunterthänigsten Bericht gethan, wasgestalt der Obrist Burgsdorf mit etlich wenigem Volk seinen Marsch in Schlesien vorgenomman. Der ist nun den 7 hujus aus Krossen aufgebrochen und hat seinen Weg auf Grüneberg (woselbst der Obrist Ihlau sich damals befunden haben, aber bald darauf ausgerissen sein soll) genommen, aber seinen Bruder den Obr.-Lt. mit etlichen Companien zu Ross und Fuss vorausgeschicket, welcher nahe an gemeldetem Städtlein 9 Companien Crabaten angetroffen, welche eine Zeit lang Stand gehalten, endlich aber das Feld geräumet, und 10 Todte hinter sich gelassen, darauf der Obrist Burgsdorf das Städtlein occupirt; und weil er verstanden, dass die Garnison in Glogau gestärket, er aber nicht bastant wäre, mit den bei sich habenden 2200 Fussknechten und 800 Pferden selbigen Ort anzugreifen, so ist er in Willens gewesen, bis Freistadt zu gehen und von dannen aus weiter seine Gelegenheit in Acht zu nehmen. Weil ihm aber Zeitung kommen, dass die Obristen Götz und Ihlau mit 10,000 Mann wider ihn anzögen, wollte er sich gegen Sagan retiriren oder auf allen Fall zwischen Bober und Neisse legen, des Succurses daselbsten erwarten und zugleich dem Feind den Einfall in diese Lande von dar aus verwehren, wobei er erstlich ganz höchlich über den elenden Zustand selbiger Orte, und, dass derohalben seine Soldaten grosse Noth leiden müssen, klaget. Er hätte zur Fortbringung der Stücke und Munitionwagen keine Pferde haben können, und endlich mit seinen und der Officierer Pferde vorspannen müssen, also dass er auch kein Bette oder Madratzen mitnehmen können. Bittet deroselben inständig um Proviant, Munition, zum wenigsten 40 zu grosse, 2 halbe Carthaunen, 2 sechspfündige Stücke und secours. Er meldet auch, dass ihm des Obr. Duwall 600 Dragoner zugegeben, die wären aber ungemustert, unbezahlet und undisciplinirte

---

* Efter en copia ur »Åtskilliga tyska personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

disciplinirte Leute, welches alles ich aus seiner anhero gethanen Relation gesehen habe. Worauf ihm zu Antwort worden, dass Herr General-Major Boethius wegen des von Pappenheim hervorbrechender Macht noch so bald keinen Succurs thun könnte; derhalben sollte sich der Obrist Burgsdorf auf Sagan retiriren, keine Pferde könne man allhier erlangen, und also auch die Stücke nicht schicken; 16 Centner Pulver, so viel Lunten und 20 Centner Blei, wie ingleichen etwas Mehl sollten ihm aus Küstrin gefolgt werden.

Heute Morgen schickte der Obrist den Captain Rochow eilends her, liess andeuten, dass wegen des anziehenden Feinds er sich mit seinem Volk nach Krossen retiriren müssen. Wie es nun weiter ablaufen wird, soll E. K. M. allemal getreulichst referirt werden. Der Obr.-Lt. Kötteritz kam in voriger Woche von Dresden anhero, hatte Commission an S. Churf. Durchlt., den Feldmarschall Arnim wegen des von Obr. Sparren an ihn abgegangenen, aber intercipirten Schreibens, ingleichen dass er vom Friedländer 60,000 Rthlr. (welches ein Rest sein soll, den man ihm aus voriger Charge schuldig blieben) empfangen hätte. Es fallen hierüber allerhand judicia, und verlangt Etliche, wie E. K. M. solches alles werden aufnehmen. Chur-Sachsen hat hiesiger Churf. Dlcht. sagen lassen, dass E. K. M. er mit seinen habenden 9000 Pferden und 8000 zu Fuss assistiren wolle, welches S. Churf. Dlcht. auch schuldig wären, weil E. K. M. Ihro vor einem Jahr den Bären vom Leibe abgehalten hätten. Feldmarschall Arnim wäre beim Volk, und hätte auch eine Partei Geld mitbekommen, der Armada eine Zahlung zu thun.

Gestern ist der Churf. Geheime Rath Bergmann aus Preussen anhero kommen, und sollicitirt man fleissig, dass S. Churf. Dlcht. in Preussen kommen sollen, um bei diesem Interregno des Ortes Ihren Staat zu verbessern. Sie verhoffen auch zu Anfang des Juni von hinnen aufzubrechen. Allein wünschen Sie höchlich, dass der Gen.-Major Boethius mit Formirung seines Corps bald fertig werden könnte, damit S. Churf. Dlcht. Ihr Volk in Preussen mit sich nehmen könnten, denn Sie besorgen sich solches der Ends nöthig zu haben. Herzog Franz Carl zu Sachsen ist Freitags anhero kommen. Welches E. K. M. ich allerunterthänigsten Gehorsams nicht bergen sollen, dieselbe damit dem Gnaden etc. Datum Berlin den 14 Maji 1632.

An die Königl. Majt. zu Schweden etc.
Unserm allergnädigsten König und Herrn.

№ 767.

Resolution från Churfursten af Sachsen till Svenska sändebudet, Grefven af Solms *.

Des Königlichen Schwedischen Herrn Gesandten anderweit überreichtes Memorial, die vorstehende Conjunctur der K. W. zu Schweden mit Churfürstl. Dchlt. zu Sachsen Armee betreffend, ist Seiner Churfürstl. Dchlt. unterthänigst vorgetragen worden.

Darauf resolviren sich dieselbe gegen den Königlichen Herrn Gesandten hiemit dergestalt, dass aus I. K. W. Beikunft mit dero Armee sie die beständige Liebe, wohlaffectionirten guten Willen und Freundschaft, damit I. K. W. Seiner Churf. Dcht. beharrlich zugethan, nochmals dienstfreundlich vermerken. Und weil man der Gedanken, es könnten I. K. W. den Marsch durch die Ober-Pfalz und von dannen fürder auf Eger zu nehmen, so lassen Seine Churf. Dchlt. Ihr solches auch gefallen, und wünschen I. K. W. hierzu Glück, Heil, Segen und alle Wohlfahrt. Wo aber allda zu Eger zu leben, da müssen S. Churf. Dchlt. bekennen, dass der Egerische Kreis ganz ausgezehret, und des Obristen Starschedels ** noch gestriges Tages einkommenem Bericht nach wenig allda und in den anstossenden Städten, Flecken und Dörfern an Proviant und Fourage vorhanden, und also und dermassen beschaffen sein soll, dass auch die allda liegenden 7 Companien zu Ross sich länger nicht solches Orts aufhalten können, allermassen der Herr Gesandte aus dem originaliter vorgezeigtem, unterthänigstem Bericht selbst ersehen. Es haben aber S. Churf. Dchlt. Dero bestalltem geheimem Kriegsrath etc. Herrn Grafen von Brandenstein etc., wie auch dem General-Kriegs-Commissario, dem von Schleinitz, ernsten Befehl gethan, hierinnen alle äusserste Möglichkeit an- und vorzuwenden. Wo aber hernach weiter für I. K. W. Armee die Nothdurft zu erlangen, würde gleichfalls, weil die Örter sehr bloss, bei Zeiten zu erwägen sein.

H. Churf. Dchlt. Armee befindet sich jetzo um Leutmeritz, ein etwas allda zu firmiren. Wo aber die Conjunction beider Armeen füglich zu geschehen, könnten S. Churf. Dchlt. anjetzo, indem derselben wohin der Feind sich wenden möchte verborgen, so eigentlich nicht wissen. Sind aber des dienstfreundlichen Anerbietens, I. K. W. auf dero Herzunahen umständlichen Bericht zu thun.

---

* Efter en copia, utgörande bilaga till Grefvens af Solms original-bref till Rikskansleren af den 15 Maj 1632 uti Riks-Arkivet (O. S.).

** Churfurstlig kommendant i Eger.

So wird der Herr Gesandte in seiner Reise sich auch nach Beschaffenheit des Feindes beiwohnender Discretion nach zu richten haben.

Und demnach in der zwischen der Königl. Würden und Churf. Dlcht. getroffenen und verbrieften Alliance, wie es, wenn die beiden Armeen sich conjungiren, des Directorii halben zu halten buchstäbliche Versehung geschehen, so wird sich auch derselben gemäss allerseits billig zu bezeigen sein, und wird bei I. K. W., S. Churf. Dlcht. Zuversicht nach, der Herr Gesandte alles glimpflich und aufs beste zu referiren wissen. Welches S. Churf. Dlcht. dem Herrn Gesandten zu Dero Resolution vermelden wollen, und verbleiben ihm mit Churf. Gnaden wohlgewogen. Signatum Dresden am 15 Maji anno 1632.

Johan Georg Churfürst.

№ 768.
Bref från Generalmajor A. Lesle till Rikskansleren*.

Wohlgeborener, sonders hochgeehrter Herr!

E. Ex. sind meine stets bereitwilligen Dienste jederzeit zuvor. E. Ex. beliebtes Schreiben unterm dato 3 Aprilis jüngsthin habe ich nebst überschickter Copei des an den Herrn Feldmarschall Totten haltenden Schreibens in Gebühr wohl empfangen, und dessen Inhalt verlesen hören. Wiewohl nun E. Ex. alsobald darauf zu antworten meine Schuldigkeit erfordern wollen, so habe ich doch bishero einzig und allein auf den Verlauf hiesigen statu belliei, E. Ex. derselben ausführlich zu advertiren, gewartet, dannenhero ich dienstlich berichte, Sie die moram bestens zu vermerken geruhen wollen, zweifle hiernächst nicht, E. Ex. meine zugestossene Leibesbeschwer, worinnen ich nun in die 13 Wochen mit empfindlichen grossen Schmerzen begriffen, verstanden haben werden, welche denn an wirklicher und thätiger Fortsetzung meines gnädigsten Herrn und Königs Diensten mich bishero behindert. Gleichwohl aber habe ich dabei nicht unterlassen, dem Herrn Feldmarschall und andern Cavalieren mit meinem wenigen, jedoch getreuen Rath, soviel meine Schwachheit zulassen wollen, wenn es an mich gebracht, zu succurriren, gestalt denn, ehe der von Pappenheim diese Örter beschritten,

---

* Efter Originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

dieses mein Rath gewesen, man solle dem zu resistiren das Volk zusammen an einen mit Proviant und Fourage wohl versehenen Ort, so vor des Feindes Einfall gesichert, führen, und sodann seinen Vortheil dabei consideriren, allermassen meine diessfalls noch vorhandenen Schreiben, womit E. Ex. ich für diesmal nicht wohl zu bemühen, ausweisen. inzwischen aber hat wohlgedachtes Herrn Feldmarschalln und mein Regiment Ordre überkommen nach dem Lande Kedingen zu gehen, daselbst zu logiren, und des Feindes Garnison in Stade das Proviant, welches sie dahero bekommen, hierdurch abzuschneiden, dahero sie, wie ich hernach vernommen, nachgesetzet, auch sich während der Zeit über gegen den Feind, welchen sie damals genugsam gewachsen, wohl und tapfer verhalten. Unterdessen aber ist der von Pappenheim in grosser Geschwindigkeit ankommen, selbigen Ort am ersten mit fast ganzer seiner Macht attaquiret, und weil den Unsrigen die Fortun den Rücken zugewendet, selbigen emportiret, das Volk meistentheils gefangen genommen, und auch zugleich die Fähnlein, welches mich sehr schmerzet, erobert. Davon E. Ex. und wie es sonsten allenthalben dabei zugangen, von H. D. Salvio zweifelsfrei mit mehrem werden Bericht empfangen haben, bei welcher Beschaffenheit nun der Herr Feldmarschall Tott, (als welcher wegen seiner empfindlichen Beschwerung sich auf eine Zeit lang von der Armee zu begeben und seine Cur anzustellen gewillet) ich und Salvius dahin laboriret, dass Herr General-Lieutenant Baudissin inmittelst das Commando auf sich genommen, der sich denn auch alsobald mit unserm Volk nach Bremervörde gewendet, in Meinung, des Pappenheims Rückgang dadurch zu remoriren, weil aber selbiger den Marsch auf Horneburg und von dannen durchs Land zu Lüneburg zu nehmen Willens gewesen, unterwegens aber Erkundigung eingezogen, dass der Pass bei Kloster Hersfeld unbesetzet, hat er sich gewendet, seinen Weg dahin, und von dannen durch Rotenburg genommen, die Unserigen aber bei Bremervörde campiret, ihm allda auf den Dienst zu warten, wo er sich hin wenden möchte. Und berichten theils meine Officiere, so vom Feinde gefangen gewesen, sich los gemachet und anhero kommen, dass der Feind von dannen fort und zu Rethem über den Pass gangen, liege anitzo zwischen der Weser und Aller, unsere Armee aber um Langewedel an der Weser, woselbst sie eine Schiffbrücke formiren, und den Feind zu verfolgen resolviret, zweifle auch nicht, wenn selbiger Stand hält, sie werden verhoffentlich etwas Gutes verrichten, und sich revanchiren, dero Behuf sie auch den Pass Wilshausen im Stift Münster belegen, woraus der Feind sich bishero proviantiret, occupiret, zugleich auch mit des Feindes Truppen scharmützirét, und de-

ren 4 oder 500 erleget, selbigen besetzet und mit den Uebrigen hinwieder zur Armee gangen. Der liebe Gott wolle Glück und Sieg auch dieser Örter, gleich I. M. droben, unhinderlich geben und verleihen, und stehet der Verlauf desselben zu erwarten. Demnach auch mehrhöchstgedachte I. K. M. mich unlängst dahin gnädigst avociret, mit mir aber es noch zur Zeit leider also beschaffen, dass demselben unterthänigst nachzusetzen ich säumig erfunden werden muss, indem von den Medicis und Chirurgis fast will in Zweifel gezogen werden, ob ich ins künftige meinen Schenkel wie zuvor werde gebrauchen können. So bitte E. Ex. ich dienstlich bei vielhöchstgedachter I. K. M. data occassione mich desswegen, so wohl dass ich bishero meine devoir der Schuldigkeit nach und wie ich gern gewollt, nicht habe erweisen und zu Werke richten können aufs Beste zu excusiren grossg. geruhen wollen, sobald sichs aber ein wenig zur Besserung wird anlassen, ich mich nur in etwas werde bewegen lassen, und zu Wagen fortkommen können, will solchem gnädigstem Begehren ich unterthänigst nachzusetzen und E. Ex. hierunter auch zugleich von einem und anderm coram mit Mehrem Bericht zu thun ich mich sonder Gottes Gewalt überall nichts abhalten lassen. Worinnen E. Ex. unterdessen und hinfüro ich werde annehmliche und behagliche Dienste erweisen können, zu dem sollen Sie mich jederzeit unausgesetzet willsam und bereit erfinden, die ich sammt dem ganzen Staat dem Schutz des allgewaltigen Gottes zu allem gedeihlichen und erspriesslichen Wohlergehen, mich aber zu Dero beharrlichem Favor bestermassen und getreulichst empfehlen thue. Datum Hamburg den 17 Maji anno 1632.

E. Ex.

dienstwilliger allezeit

A. Lesle.

№ 769.

Ordres från Rikskansleren till öfverste Hubaldt*.

Edler und fester, sonders geliebter Herr Obrister!

Demnach unterschiedlicher Bericht einkommen, dass der Feind mit mehrster seiner Armee von Speyer aufgebrochen und gegen Hartenburg anmarschiret sein soll, also und wenn sich ein solches im Grund befindet, wolle der Herr Obrist nicht unterlassen, sich mit einer guten Brigade von seinem eigenen Volk, oder wohl mit noch einer andern von I. F. G. des Herrn Pfalzgrafen Regiment, alsbald zu versehen und dergestalten gefasst zu halten, damit er nicht allein mit denselben, sondern auch mit der beihabenden Cavallerie auf Empfahung weiterer Ordinanz, alle Stund nebst andern commandirten Truppen fortmarschiren, die Stadt Worms aber mit dem übrigen seinen und des Herrn Pfalzgrafen, wie nicht weniger mit des Obristen Schafelitzky alldort liegendem ganzem Volk besetzt lassen können; thue mich dessen gegen den Herrn Obristen gewiss verlassen, und ihn damit dem Schirm des Allmächtigen befehlen. Datum Mainz den 18 Maji 1642.

№ 770.

Ordres från Rikskansleren till öfverste Stålhandske*.

Edler etc.

Desselben Bericht von dem Aufbruch des Feindes zu Speyer habe ich in dieser Stunde empfangen. Weil ich denn auch anderwärts etwas, wiewohl Ungewisses, davon gehört, als wolle der Herr Angesichts dieses auf weitere Kundschaft schicken, und sobald er ohnfehlbar wissen wird, dass gedachter Feind die Stadt Speyer nur besetzt gelassen, sonsten aber mit seiner meisten Armee dort weg gezogen, es seie gleich, auf welche Seiten es mag, so wolle der Herr Obrist mit all seinen Truppen, wie auch mit den Hohenloischen Companien (so hiemit commandirt sein sollen) ohne einigen Verzug gegen Worms herunter marschiren, und daselbst sich über den Rhein setzen lassen, allda er dann seines weitern Verhaltens

---

* Efter conceptet uti Riksarkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

halben mehr Ordre finden soll. Und ist gleichmässige Ordonnanz hierbei an Herrn Grafen von Eberstein, dass er mitmarschiren, hingegen aber Herr Obrister Beckerman in den Quartieren bleiben soll. Verlasse mich diese alles zu geschehen, und thue den Herrn Obristen damit göttlicher Bewahrnng empfehlen. Mainz 18 Maji 1632.

№ 111.

Ordres från Rikskansleren till Öfverste Stålhandske *.

Edler etc. Desselben Schreiben hab ich zurecht empfangen, und ob ich wohl aus sondern Ursachen nicht vermuthen kann, dass der Feind mit seiner ganzen Armee oder besonders grossen Macht über den Rhein setzen werde, so hab ich jedoch dem Herrn Grafen von Eberstein auf allen Fall Ordre gegeben, wann erstgedachtes geschehen würde, dass er die Garnison von Ladenburg gen Alt-Manheim schicken, hingegen aber die Brücke nach sich abheben lassen, und sich nebst dem Herrn und Herrn Obrist Beckerman, wie auch all andern Truppen bester Manier gegen Worms herunter retiriren, und sie mit einander ja zusehen sollen, damit der Feind ihre Conjunction mit uns nicht verhindern oder abschneiden, sondern sie solchem vorkommen mögen. Wenn aber der Feind nur eine Partei wollt über Rhein gehen lassen, so versehe ich mich, die Herrn werden zusammensetzen, und ihm den Streif mit guter einhelliger Resolution wohl verwehren. Jedoch will ich nochmals erinnert haben, dass sie auf gute, richtige Kundschaft zu legen keine Mühe noch Fleiss sparen wollten, damit der Feind nicht irgend stärker als sie vermeinen über sie kommen und ein faute begangen werden möge. Was nun der Herr Obrister weiter erkundigen kann, und er vermeint, dass gewiss zu erwarten stünde, wolle er eiligst zu avisiren nicht einstellen. Den ich göttlicher Bewahrung treulichst empfehlen thue. Maintz 19 Maji 1632.

H. Öfverste, jag skrifver fuller min mening härom, men Eder bör judicera, hvad fara J hafve eller icke, och icke i oträngde mål öfvergifve Edert qvarter, J varde tillseendes för honom i veckan, allenast att jag hafver på yttersta nödfallet, som J sjelf nu rätt döma måste, velat Eder förständiga, hvad tillgörandes är.

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

Im Fall der Feind zwar zu Speyer aufbrechen, aber nicht über Rhein, sondern anderswohin sich wenden sollte, so bleibt es bei der gestrigen Ordonanz, dass nämlich der Herr Graf sich nebst andern gestern benannten Truppen herunterwärts nach Worms begeben und alldort fernerer Ordinanz gewarten soll.

№ 228.

Bref från Riksrådet Joh. Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Högborne Furste, nådige Herre!

Sedan såsom nu H. K. M. den herrlige victorien vid Lechströmen haft, staden Rain och Augsburg eröfrat, och fienden sig till Ingolstadt retirerat hade (efter som jag i min sednaste skrifvelse förmälde), är H. K. M. med några trupper lägenheterne att recognoscera ryckt för Ingolstadt, och alldenstund samma stad en temmelig befästning är och fienden, som der inne låg, sig till starkt motvärn ställde, hafver H. H. M. hvarken tiden eller något folk till att förspilla dädan uppryckt och för München med hela arméen marcherat, den derföre i full bataille ställt och staden uppfordrat, hvilken ock sig straxt godvilligen i H. K. M:ts devotion gaf, på de conditioner att borgerskapet för plundring (ändöck de förnämste af dem afvikne voro) 400,000 R:dr erlägga skole. Hvaruppå H. K. M. den 9 hujus inryckt är, och der inne öfver 110 stycken geschütz, deribland några dubbla, hela och halfva carthaunen, samt andre små och större fältstycken voro, samt mycken ammunition funnit, af hvilka H. K. M. de bäste och i synnerhet de 12 Apostlar till Augsburg förskickat hafver. H. K. M. hafver på Christi Himmelfärds dag låtit hålla predikan derpå slottet med största fröjd och glädje. Den Alldrehögste Gud vare evinnerligen prisad, som H. K. M. sådane herrlige victorier förlänar, hans Gudomliga Allsmäcktighet värdigas sådant alltid continueras låta. Bayerfursten ligger i Regensburg, låter der några nya verk förfärdiga till defension, väntar att Wallensteiner skall komma honom till undsättning. Konungen i Frankrike är med en temmeligen starker armé fallen in i Artois och i Lothringen. Gud gifve sådant i en god stund vara begynt, att den träffade alliancen emellan K. M. och honom desto bättre stabilieras och effectueras måtte. Konungen i Spanien är ock med

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweibrückiana, bref till Johan Casimir).

en stark armé i marchen åt Welsch Brabant, Konungens i Frankrikes broder att succurrera. De Holländer äre ifrån Nimwegen, der som de sin rendez-vous haft hafve, utdragne och i Flandern infallne. Här refererades i förrgårs att de Spaniske, som i Speyer lågo, skole vara dädan uppryckte in åt Lothringen, antingen Hertigen af Lothringen emot Fransosen, eller ock de upproriske bönder, som sig i ett temmeligt antal upp i Elsass här församlat hafve, bistånd att göra; om sådant continuerar, varder man med första förnimmandes. Eljest hvad nytt här förelöper och hvad jag ifrån andra orter hafva kan, varder E. F. N. jag tjenstvilligen gerna vid gifne lägenheter advertera. Befallandes E. F. N. med samt dess högborne furstelige vårdnad, Guds milderika beskydd till all högönskelig välgång tjenstvilligen. Datum Frankfurth am Main den 21 Maji anno 1632.

E. F. N:s

ödmjuke och tjenstvillige tjenare alltid

Johan Sparre,
egen hand.

№ 778.

Bref från Rikskansleren till General-löjtnant Baudissin *.

Meinen freundlichen Gruss nebst Wünschung alles Guten zuvor. Wohledler, fester und mannhafter, besonders geliebter Herr Freund! Demnach ich bin gewisser Hand berichtet worden, was gestalt der Herr, wegen H. Feldmarschallen Totten Leibes-Unvermögenheit, das Generalat über dessen Truppen angenommen, habe ich nicht unterlassen können, demselben hiemit zu gratuliren und zu der angenommenen Charge Glück zu wünschen. Und weil mir des Herrn gute Affection gegen I. K. M., unsern allergnädigsten König und Herrn, und dem allgemeinen evangelischen Wesen von langer Zeit bekannt, als zweifle ich nicht, es werde der Herr, seinen beiwohnenden guten Qualitäten nach, seinem Amt also verstehen und das Werk also führen, dass es I. K. M. und dem gemeinen Wesen zu Nutz und Diensten, Ihm aber selbsten zu Ehr und Reputation gereichen möge.

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

Nebst diesem werde ich berichtet, welchergestalt Pappenheim Stade quittiret, die Garnison herausgezogen und sich wieder nach dem Weserstrom gewendet habe. Wie mir nun solches sehr lieb zu vernehmen gewesen, in Betracht, dass die Elbe samt dem ganzen Erz-Stift Bremen ganz befreiet, und wir uns derselben nunmehr zu unserm besten Nutzen und Vortheil gebrauchen können, also will nunmehr auch von Nöthen sein, auf des Feindes Desseins ferner Acht zu haben. Insonderheit aber wolle der Herr sich bemühen, dass er sich so viel möglich stärken und den Feind daroben halten, oder ihm stets in den Fersen sitzen möge, damit ihm keine Zeit gelassen, und er also an allem dem, so er zu seinem advantage und unserm Nachtheil tentiren oder vornehmen möchte, abgehalten werde. Wie ich denn auch nochmals, im Fall es practicirlich, die Conjunction mit des Herrn Landgrafen zu Hessen F. G. Truppen gern befördert sehen möchte, damit man bei jedweder begebender Occasion und ereignender Gelegenheit dem Feind sich zu præsentiren gefasst sei. Im Fall aber Pappenheim des Orts nicht verbleiben und sein Intent auf den Rheinstrom vielmehr gerichtet haben sollte, wolle der Herr, sobald er dessen vernimmt, ihm auf dem Fuss folgen oder wo möglich vorzukommen sich bemühen, und mit allen seinen Truppen zu uns stossen, auf welchen Fall wir ihn also dieses Orts nicht allein abzuhalten, sondern nächst göttlicher Hülfe gänzlich zu ruiniren bastant zu sein verhoffen, und das um so viel desto leichter, weil einkommenden Berichten nach die Spanier aus Speyer ausgezogen und sich wieder über die Mosel zu begeben Vorhabens sind. Der Herr wird auch alle occasiones fleissig vigiliren, und die Sache also zu I. K. M. Besten zu rathen und zu thun wissen, gestalt ich alles seiner Dexterität hiemit committire, und in Gottes Schutz empfehle. Mainz den 22 Maji (1632).

№ 774.

Bref från Riksens Råd till Konungen *.

Af E. K. M:ts nådiga skrifvelse till oss, daterad Schwabach den 23 Martii, är oss allenast en dubblett den 19 Maji tillhandakommen, hvaruti ann E. K. M. först nådigast oss befaller, att efter E. K. M. ändå icke alldeles kunde afse, hvad under de Danskes processer förborgadt låg, vi för den skuld skulle de Svenska trupperne till häst

* Riks-Arkivet: Riksens Råds Registrat. fol. 120.

och fot, som öfver till E. K. M. förordnade vore, så väl som ock de Skottar, som i Götheborg låge, låta till vidare ordre och bättre avis här hemma i Riket qvar förblifva, och dem tillika med det andre folket på all händelse vederredo hålla. Sedan, att så framt ingen fara kunde vara till att befruckta ifrån Danmark, vi då Skottarne till Herr Åke Tott förskicka skulle. 3) Ihågkommer E. K. M. vår underdåniga avis om Majoren Baltzar Niemans 2 Compagnier, som vi uti denne ovisshet på Elfsborg hafver förordnat, hvilket, emedan ingen offentelig fiendskap förhanden är, håller E. K. M. dem der onödige, och fast bättre, det tre eller fyra af E. K. M:ts skepp sändes dit neder att ligga der på vackt, som ock under tiden kunde löpa på kundskap under de Spanske kusterne. 4) Att vi låte oss vara angeläget till att öfvertala städerne här i Riket, det de antingen i Göteborg eller Norrköping upprätta ett Admiralskepp emot dem Spaniske. 5) Förbjuder E. K. M. oss, det vi inge nyskrefne knecktar i skärgårdarne till båtsmansdefecten taga skall, utan heller hålla utskrifning i städerne till dess complering. 6) Att vi här och i Finnland låta värfva några ryttare-companier. 7) Att vi räcka H. F. N. Pfaltzgrefven handen, det den nyanställlde myntningen må efter E. K. M:ts gjorde förordning vinna sin fortgång, såsom ock att vi noga tillse, att ingen koppar må utskeppas eller här inrikes försäljas utan eller hvad, som kan deponeradt vara, inlöses. 8) Resolverar E. K. M. och oss befaller det vi här skola låta slå guldmynt, särdeles fyra dalers guld efter högloflig i åminnelse, Salig Konung Carls skrot. 9) Befaller E. K. M. oss bära åhåga, att factorierne måge drifvas med all magt, så att öfver det, som folket med beväras, och till E. K. M. öfversändas skall, till 15 eller 20,000 Musqueter och vapen insamlas kunde och i rustkammaren till reds hållas. Sist och till det tionde befalles oss, att efter E. K. M. hafver nådigst förordnat S. Carl Sparre till Ståthållare i Östergöthland, det vi för den skuld skole sätta Jacob Berendtson i Cammaren, och tillhålla honom vid Kammarsakerne.

Till underdånigst svar på allt detta, kunne E. K. M. vi ödmjukeligen icke förhålla, att efter oss för detta E. K. M:ts nådiga bref och befallning är tillhandakommet, att vi de öfverförordnade trupper skulle för de Danskes ombrage skuld, här hemma i Riket behålla, och hvad folk, som kunde vidast afläget vara, låta hit till Stockholm samla, till dess vi visst märka kunna, hvartut de Danskes actioner sig ändteligen vända ville. Dy hafve vi straxt genom våra bref gjort de trupper af Småländske och Westgöthe, så ock Finske folket återbud, som E. K. M. vi underdånigst tillskrifvit hafve öfversändas kunde, hvilka medan de alle mest äro der redo och i marcherande

voro till Calmar och Götheborg, att der såsom beqvämligast gå till sjöss öfver, skrefvo vi officerarne till, att de dem der uti en månads tid på deras egen kost skulle förblifva låta, och befästningarne, som illa utsåge (särdeles Elfsborg, hvilket helt öppet var) reparera, och kring om Göteborg ett stacket uppsätta, alldenstund rycktet gick då starkt om Dünquerkernes præparation till sjöss. Vi och eljest aviser från Fegræo hade, huru som den Danska flottan låg alldeles segelfärdig och väl munderad vid Köpenhamn, och höllts hemligen, hvarthän hon löpa skulle. Skottarne anlangandes dem hafver Ståthållaren Johan Henderson långt förr än detta E. K. M:ts bref till oss ankom öfverskyndat, hvilka och nu utan tvifvel äro till Herr Åke Tott väl framkomne. Och medan vi nu af Fegræi skrifvelse förnimma, att en hop af de Danske skepp äro lupne till Sundet och vi ingen fara dädan efter förmoda ville; E. K. M. och sjelf onödigt håller, att några companier skole ligga på Elfsborg, emedan ingen offentlig fiendskap förhanden är. Derföre vele vi de tre Baltzar Niemands companier, som der på befästningen härtill arbetat hafva, åter afskrifva och hemförlofva och der låta allenast 60 man qvarblifva. Såsom ock skole vi efter E. K. M:ts nådiga vilja låta Regnbågen, Storcken och Pelicanen, så snart de kunna fördubblade blifva, med hvilket man nu här fort är till verket med, dit ned löpa. Och såsom E. K. M. oss för detta nådigst hafver tillskrifvit och befallt, att vi skulle låta vid Calmar förfärdiga vallarne och skansarne, och vi också emedlertid blifve adverterade om de Danskes procedere med Friburg och Stades undsättning af Pappenheim, alltså hafve vi straxt låtit in i Calmar marchera 8 companier till att der taga befästningen i ackt, och der drifva arbetet fort, hvarest de och emedlertid på deras egen kost legat hafva. Men efter vi förnimme, det E. K. M. intet vill, att några speser på dem användas skall, emedan ingen större fara på färde är, derföre vele vi ock taga folket dädan igen, och der intet mera continuerligen blifva låta, än som 2 Companier i sönder, som förr vant är, hvilka ock skole på deras egen kost der drifva arbetet. Hvad eljest E. K. M. oss om admiralskapet emot de Spanier tillskrifver och nådigst befaller, skole vi intet underlåta att bruka hvad skäl och motiver vi kunne till att commovera, och öfvertala skeppscompanier dertill, att de det anställa vilje, efter deras skepp dem eljest, der kriget med Spanien angå skulle, ingen synnerlig tjenst göra kunde. Såsom ock vele vi communicera derom Herr Claes Horn, Admiralen Ryningen, Gouvernörerne i Liffland, Esthland och Preussen, samt Salvio och Camerario, och sollicitera hos dem, att de och låta sig vara angeläget, till att bringa till samma admiralskap några participanter till väga, efter som vi fruckta,

att hos städerne här inrikes skall derutinnan vara något till att så och uträtta. Och der vi något hos en eller annan förmå kunne, då vele vi efter E. K. M:ts nådiga befallning låta författa vissa sjö-artiklar, privilegia och leges, och dem E. K. M. underdånigast öfversända. Båtsmans-defecten belangande, så ändock vi på all nödfall hafve acktat upgå E. K. M:ts nådige behag; den att taga af de nyskrefne knecktarne uti skärgården, likväl emedan E. K. M. oss det, för de fauter, som derunder kunna löpa, förbjuder och nådigast vill, att vi skole låta hålla utskrifning i städerne och derigenom complera defecten, hvarföre skole vi ock det hörsammeligast i ackt taga, och med samma utskrifning fortfara, ehuruväl de nu några år hafve varit vana, att hålla ett visst mantal på deras båtsmän, pröfve ock fuller, att samma utskrifning intet skall kunna stoppa igen den defect som på båtsmän finnes, efter mantalet i städerne ganska ringa är, och skeppsflottan deremot dageligen förökas. Om ryttarevärfningen, som E. K. M. hågkommer, hafve vi alleredo uti föregående vinter skrifvit Fältmarskalken till i Finnland, såsom och officerarne här i Sverige, att de dem skola anställa, och sig låta anläget vara, att bringa några companier på benen, förnimme ock att de derom hafve gjort sitt till, och alleredo en del bekommit, och än förmode flere; och gifver oss Fältmarskalken förtröstning, att det uti Finland sig en hop præsentera skole, hvarföre han ock der hafver förordnat någre officerare som dem skole der antaga och värfningarne fortställa. Hvad E. K. M. så nu, som för detta, oss ytterligare nådigst befaller att assistera H. F. N. Pfaltzgrefven, så att den nyanställde myntningen må vinna sin fortgång, och att vi derhos noga uppsigt hafva, det ingen koppar härefter försäljas eller utskeppas må, skall af oss med största flit i ackt tagas och efterkommas. Hafve ock straxt E. K. M:ts förste befallning derom oss tillhanda kom, aftalat med H. F. N., hvad såsom till samma verks vigtiga gång och fortsättning kunde tjena och befordeligen vara. Och ehuruväl H. F. N. då straxt accorderade med myntmästaren Marcus Kock, och blef af honom försäkrad fullkommeligen, att hos honom ingen försummelse ske skulle, utan sig förobligerade straxt i April månad, så snart han skrotpenningen kunde mägtig blifva, en ansenlig part koppar att förmynta, hvaruppå H. F. N. och vi vårt vissa facit gjort hafva. Men så förnimma vi likväl nu emot all tillförsigt, att han till datum litet præsterat hafver, hvarföre vi ock hafve låtit fordra honom hit, att förnimma orsaken dertill och hos hvem felen sticka. Och skole vi på sådan oflit och försummelse allvarligen böter skaffa, på det sådane fauter härefter icke oftare ske måge. E. K. M:ts nådiga resolution och förklaring om guldmyntets inrättande.

skole vi, så vida ske kan, i verket ställa, och efter uti E. K. M:ts bref icke uttryckeligen förmält står om allt främmande guldmynt, som är rosenobler, ducater, Franske Kronor, Renske Gyllen och annat mera skall här gångbart hållas, eller aflysas; derföre begäre vi med första underdånigst, att vi E. K. M:ts vilja förnimma måge. Hvad factorerne vidkommer, hafver H. F. N. Pfaltzgrefven och Kammarrådet sändt en post åstad, som skulle besigtiga och besked hämta på huru mycket gevär och vapen kan vara alleredo färdigt och gjordt, och än i år härefter vara till att förmoda; så snart han tillbaka kommer, skall E. K. M. straxt en lista derom öfversänd blifva, och vi sedan intet underlåta, att drifva uppå, att arbetet städs fort drifvas må.

Om Carl Sparres dödeliga afgång tvifle vi intet E. K. M. vara ifrån Kammarrådet för detta aviserad, och medan Östergöthland för hans hastiga frånfall skuld, är ännu utan Ståthållare, begäre vi underdånigst, att E. K. M. täcktes oss låta förnimma, hvem E. K. M. nådigst vill der till Ståthållare bruka. Jacob Berentz skole vi efter E. K. M:ts nådige befallnind hit förskrifva och tillhålla, att han på Kammare-sakerne sig flitigt öfva skall etc. Och befalle etc. Datum Stockholm den 25 Maji anno 1632.

№ 775.

Bref från Churfursten af Sachsen till Grefven af Solms *.

Von Gottes Gnaden Johann Georg, Herzog zu Sachsen, Jülich, Cleve und Berg, Churfürst etc.

Unsern Gruss zuvor! Wohlgeborner, Lieber, Getreuer! Nachdem seit Eurer Abreise Wir ferner keine Nachricht erlangt, wo sich die Königl. M. zu Schweden befindet, und ob dieselbe mit dem bewussten Succurs fortgehe, Ihr aber hier zwischen werdet erfahren haben, dass sich der Feind in Böhmen stärket, und was sich mit der Stadt Prag begeben;

Als gesinnen Wir gnädigst, Ihr wollet uns bei Zeigern, unserem Kammerdiener, alsbald berichten, ob Ihr erfahren, wo I. K. M. anzutreffen, und wohin Sie mit dem Succurs Ihren Marsch nehmen

---

* Efter en Copia, utgörande Bilaga till Grefvens af Solms Original-bref till Rikskansleren, dat. Nürnberg den 31 Maj 1632; uti Riks-Arkivet (Oxenst. Saml.).

thun, auf dass Wir Uns wegen des Entgegenschickens darnach zu achten haben mögen. Daran thut Uns Ihr zu angenehmem Gefallen, und sind Euch mit Gnaden wohlgewogen. Datum Dresden am 21 Maji 1632.

Johan Georg.
Churfürst etc.

P. S. Gegen Abend um 5 Uhr den 23 Mai anno 1632, zum Hof.

№ 776.

Bref från Öfversten P. Ruthwen till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Af mine sista underdånigaste skrifvelser (hvilka jag förhoppas att vara E. K. M. väl tillhanda komne) hafver E. K. M. allernådigast till att se statum rerum här uti nejden. Sedan och emedan jag hafver varit åt Stuttgardt, E. K. M:ts allernådigaste befallning efter, der ett och annat att förrätta, hafver Öfv. Taupadel måst sina qvarter förlåta, alldenstund adeln här uppåt med bönderne sig hafve conjungerat, och tillhopabragt under Öfv. Grafen von Hoheneimbs 8000 man landfolk, 2000 värfvade och väl 500 hästar, som ryttmästar Vitzthum commenderar; till dessa trupper förväntas dagligen en större magt utur Elsass och Breisgau. Allernådigaste Konung och Herre, detta sällskapet håller mig här temmeligen varm, och hålle här icke ringa hus med härjande och förderfvande, lägga allt uti aska hvad som accorderat och contribuerat hafver, och hålle sig uppe uti skogar och pass, som här uti landet uti stort antal äro, så att man icke kan komma till dem och klappa dem upp. Jag skall efter min pligt mig beflita, att göra dem allt motstånd så mycket menskligt och möjligt är, dock, hvar något oförmodeligt (det Gud nådigast afvände), förr än jag mig uti en god och rätt postur ställa kan, öfverkommer, hafver jag resolverat att besätta Memmingen, Biberach och Ebingen, och dessa platser att defendera, till dess E. K. M. allernådigst någon succurs anordnar. Icke desto mindre hafver Öfv. Taupadel nederlaggt af fienden 150 man. Jag förhoppas att de derigenom något skola tystna. Emedlertid skall jag intet försumma, och mig stärka så mycket möjeligt är; och hafver nu tillsammans 700 man Ulmiske

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

folk, som ligga uti garnisonen, uti Memmingen, Ehingen och Biberach, Taupadels Regemente Dragoner och 300 ryttare, som rida under mitt, Öfv. Krells och Ryttmästar Notturfs Companier, förutan 80 man, som hafve varit under Ossas Compani, och ännu äro oberidne. Förmenar dock likväl inom få dagar att komma dem till häst. Allernådigste Konung och Herre! jag förnimmer af Secreteraren Johan Lehusen, att E. K. M. allernådigast förmenar, att med den summa contributions-penningar, jag hafver till E. K. M:ts cassa lefvererat, icke skulle alldeles vara rigtigt omgått. Så tager jag Gud till vittne och en hvar ärlig man, som bekannt är uti hvad ynkelig stånd denna landsort är, att E. K. M. dermed intet är uti någor måtto skeddt för när, utan önskar att E. K. M allernådigst derom täckes att låta ransaka och inqvirera, ändock jag sedan en ansenlig post hafver inlefvererat, såsom Sekreteraren Lehusen E. K. M. derom varder vidare berättandes. Såsom detta skrifves kommer mig Hertigens af Würtemberg medföljande bref tillhanda, af hvilket E. K. M. allernådigast hafver att se *, huru sakerne hos honom fatte äro. Förväntandes underdånigast uppå allt E. K. M:ts nådigaste svar. Befaller etc. Hastigt af Ulm den ** Maji 1632.

E. K. M:ts

tropligtige tjenare så länge jag lefver

Ruthwen.

№ 111.

Bref från Riksrådet Joh. Sparre till Pfaltzgrefven Johan Casimir ***.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst und Herr!

E. F. G. sind meine bereitwilligen Dienste, sammt was ich sonsten nach meinem Vermögen dienstwillig zu præstiren mehr vermag, jederzeit zuvor. Gnädiger Fürst und Herr! E. F. G. gnädiges Schreiben vom 2 Aprilis ist mir gestriges Tages wohl zu Handen kommen, daraus sehr gern vernommen, dass es alles Gottlob in Schweden,

---

* Saknas i originalet.
** Datum saknas.
*** Efter originalet uti Riks-Arkivet (Zweybrückiana: Bref till Joh. Casimir 1632).

den, meinem lieben Vaterland, noch wohl stehe. Wünsche von Herzen dessen stete Continuirung. Was sonsten dieser Orten Neues, und wie es hier aussen hergehet, werden E. F. G. von den sämmtlichen Herren Reichsräthen, denen ich zeitlich zuschreibe, sie auch zweifelsohne aus I. M. Lager von andern stetig advisiret werden, mit Mehrerem vernehmen. Was sonsten E. F. G. wegen mir aufgetragenen Gubernements der Stifter Magdeburg und Halberstadt gedenken, ist nicht ohne, dass I. K. M., mein gnädigster König und Herr, als Sie noch allhier, dessen gnädigsten Willens gewesen sind. Es haben aber höchstgedachter I. M. solches wiederum gnädigst verändert, und mir bei dem Gouverno des Erz-Stifts Mainz allhier zu bleiben gnädigst befohlen, da ich denn vielleicht so lange bei verbleiben werde, als es höchstgedachte I. M. gnädigst belieben wird. Thue nichts desto weniger gegen E. F. G. der gethanen Glückwünschung zu obangeregten Chargien mich dienstfleissigst bedanken, daraus E. F. G. beharrliche gute Affection, so bei mir nicht soll vergessen, sondern allzeit höchlich gerühmt und nach äusserstem Vermögen verdient werden, verspürend. Was sonsten den statum dieser Orte anlanget, hat es uns, nachdem der Obrist Horneck die Stadt Speyer vor ohngefähr einem Monat den Spanischen mit Accord übergeben, nicht allein eine ziemliche confusion, sondern auch zugleich dem Feind einen grossen Muth gemacht. Es hat aber der liebe Gott solches bald wiederum geändert, indem der Feind abgefordert, welchen alsobald der Herr Reichscanzler Oxenstjerna mit der ganzen Schwedischen Armee, ohngefähr in 16,000 Mann zu Ross und Fuss, verfolget, auch also angegriffen, dass derselbe in wenig Stunden mit Verlust vieles Volks, Geschütz und Bagage-wagen zur Flucht sich begeben müssen, von denen dann die Unseren 3 Cornet und 15 Fahnen (wie solches berichtet wird) bekommen haben, auch nunmehr den Feind aus dem Feld vollends über die Mosel gejagt. Und ist Speyer noch mit ohngefähr 600 Mann von des Markgrafen Volk von Baden-Eduardischer Linien besetzt, auch in Frankenthal und Udenheim noch eine geringe Besatzung. Wird nunmehr verhoffentlich diesen Orten gelten. Gott der Herr wolle helfen, dass der Feind bald vollends aus diesen Landen möchte ausgejagt und ausgeschlagen werden, damit die armen, verderbten Unterthanen wiederum zu einiger Nahrung gelangen möchten, und mit ihrer contribution dem gemeinen Wesen wirklich und ruhig assistiren. Aus Prag haben wir, dass es in des Feindes Händen seie. Der Churfürst ist zum Frieden sehr geneigt, dazu I. K. M. auch wohl incliniret, im Fall es mit der Evangelischen guten contentement und assecuration kann geschehen,

sedan min memorial redan för 14 dagar sedan hafver varit underskrifven, och jag alla stunder hafver skolat resa. Går allt derpå ut, hvad mig befaldt är: att resa till Landtgrefven af Hessen, och akta på Pappenheim, så att der han ännu är vid Wesern, armeerne måtte conjungera sig, och försöka emot honom lyckan. Men går han upp åt Rhein, så skall Landtgrefven och Lohusen komma E. N. med 10,000 man till succurs. 2 eller 3000 skola blifva qvar vid Stade och om Brehmen under Lessle. Hertig Jörgen behåller ock något, att blocquera hvad fienden lemnar i Brunnswick besatt. Och Baudissin skall med allt det öfriga gå till Hertig Wilhelm af Sachsen, att öka den succursen som ärnas för Chur-Saxen. Och jag blifver till vidare befallning hos armén. Och det är fast hela innehållet af min memorial, hvarutaf Rothved skall sända E. N. Copia. — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Af Donauwert den 3 Junii 1632.

E. N:s

ödmjuke trogne tjenare

Lars Grubbe.

№ 779.

Bref från Öfverste Claës Hastfehr till? *

Durchlauchtiger, Hochgeborener, Gnädiger Fürst und Herr!

E. F. G. sind meine unterthänigen Dienste jederzeit bevor. Und habe nicht vorüber gekonnt, bei E. F. G. mich meiner Schuldigkeit nach mit diesem einzustellen, dass ich den 7 jüngst abgewichenen Monats Mai mit 4 Companien Reuter und etlichem 100 Coburgischem Ausschuss nebst 100 Mann von meinem Regiment Abends nach Kronach gegangen, mich der einen Pforte und etlicher Häuser in der Vorstadt bemächtiget, dass der Feind schon in der Stadt gewichen, worauf ich die Stücke auf den nächsten Berg zu führen und Feuer in die Stadt zu geben befohlen. Als aber der Feind wiederum etliche Schüsse in der Vorstadt gethan, und mit den Stücken von der Festung gespielet, haben die Ausschüsser nebst ihren Officieren, unangesehen ich ihnen genugsam zugesprochen, ohne einige Gefahr

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet. Adressen, till hvem brefvet är skrifvet, saknas alldeles.

keinen Stand mehr halten wollen, sondern sich Einer nach dem Andern absentirt und ausgerissen. Und haben zwar die Markgräfischen, ihrem Verlass nach, selbigen Abend auf der andern Seite auch ankommen sollen, sie sind aber erst den andern Tag gegen Mittag angelangt. Und wie ich erfahren, dass etlich Volk von Weissmain, Lichtenfels, Staffelstein und anderen Orten sich versammelt, und Kronach succurriren wollen, bin ich ihnen mit 3 Companien benebenst H. Obr.-Lt. Schaffmann's Reutern entgegengangen, und erstlich bei Diefenglein 60 niedergehauen, dann selbigen Abend bei Kups noch 200 angetroffen und getrennt, wie auch den andern Tag bei Zeulen etliche gescheuchet. Mittlerweile sind meine 4 Companien, so Obr. Truchsess bei sich gehabt, auch ankommen. Als bin ich den 15 gedachten Monats Mai wiederum vor Kronach gerücket, und mich auf den Rossenberg, darauf auch die Festung liegt, logiret, das Quartier befestigt und folgenden 17 solche anfangen zu approchiren, auch es so weit gebracht, dass ihnen die Stücke benommen, und sie fast keinen Schuss mehr recht anbringen können. Inzwischen haben sich wiederum 600 Bauern zu Weissmain gesammelt und mit etlichen Croaten und Dragonern auf Kronach gehen und solches entsetzen wollen. Habe ich den 22 Maji durch meine 2 Companien selbige wiederum scheuchen und etliche davon niederhauen lassen, dass sich das Uebrige mehrerestheils wiederum verlaufen. Den 26 sind etliche Kronacher ausgangen, und die Waldischen Bauern, so sich gleichergestalt zu etlichen hunderten rottirt, in die Stadt partiren wollen, welchen ich durch meine Reuter aufpassen und bei 40 davon niederhauen lassen. Sind mir auch 4 Gefangene eingebracht worden; sind meistentheils Bürger gewesen. Folgenden 29 sind sie über 200 stark Nachmittags ausgefallen, sich auch der Laufgräben bemächtiget. Als ich aber das Volk in Ordnung gebracht, sind sie wiederum in die Stadt gejagt worden. Nachdem sich aber der Feind in der Ober-Pfalz stark gesammelt, und Obr.-Lt. Brincken Truppen, welche an der Pfälzischen Grenze zu Pegnitz in dem Markgrafthum logiret, angefallen, selbige getrennt und sein Quartier Pegnitz in Brand gesteckt, dann auf Baireuth gangen, und H. Markgraf Christians F. G. Obristen Müffeln mit seinen 2 Companien und dero Ausschuss vor Kronach abgefordert, ich mich diessfalls zu schwach befunden, weil solchergestalt mehr nicht als meine 4 Companien nebst etlichen Coburgischen Ausschüssen und 3 Companien Reuter bei mir verblieben, mir auch über dieses noch von Schmalkalden aus gewisse Kundschaft einkommen, wie Pappenheim sich zu Cassel præsentirt, mit I. F. G. chargirt, von da auf Allendorf an der Werra, und folgends an Eschwege gehen wollen, und ich von Obrist Truchsess

ganz keine Nachricht haben können, ob er mit der Cavalleria das Stift quittirt, oder wo er sich sonsten befinden möge: so habe ich die Belagerung von Kronach aufgehoben, und mich gestern Morgen hieher nach Neustadt an der Haide retirirt, damit mir nicht irgend der Feind zu geschwind auf den Hals kommen, und das Volk Schaden leiden möchte, welches ich vor Ihro Maj:t nicht hätte verantworten können, und werden E. F. G. aus meinem vorigen Schreiben, was sonsten passirt, vernommen haben. Thue E. F. G. hiemit göttlicher Bewahrung, und deren mich zu Gnaden befehlen. Verbleibend

E. F. G.

unterthäniger Knecht

Claus Hastuer.

Datum Neustadt an der Haide den 3
Maji (*Junii*) anno 1632 *.

Gleich bei Schliessung dieses Briefs kommt mir gewisse Zeitung, dass Pappenheim allbereits Münden einhaben, auch vor Witzenhausen streifen, und Viele niederhauen lassen soll, und seinen Marsch den Werra-grund hinauf auf Meinungen und in Franken nehmen wolle.

№ 780.

Bref från Salvius till Konungen **.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

I det jag i går kom från Ost-Friesland, fick jag i underdånighet E. K. M:ts skrifvelser af den 29 April samt 11, 12 och 15 Maj ur München, allt uppå en gång tillika med det som till Herr Tott, Baudissin och Lohusen derhos fogadt var, skall i all trohet, och med högsta flit efterkomma allt hvad E. K. M. mig derutinnan befaller och så vida drifver alla saker, som mig menskeligt och möjligt är, till E. K. M:ts tjenst och bästa, derom beder jag, E. K. M. allernådigst värdigas sig försäkra. Att nu E. K. M. något onådigt skrifver oss alla ihop till, dertill, bekänner jag, hafver E. K. M. stor orsak, oansedt, Gud ske lof, det står icke heller nu så illa till, som E. K. M. synes hafva apprehenderat, alldenstund vi hafve nu sedan be-

* Af brefvets innehåll synes att det orätt blifvit dateradt Maj utan skall vara Juni.

** Triplett af Sallvii bref till konungen. Denna triplett är skrifven med Salvii egen hand. Riks-Arkivet (Svenske mäns Bref).

kommit Stade och hela Ertz-Stift Brehmen samt Stift Verden i E. K. M:ts devotion, hela Elben fri, och Landet Lüneburg intill Allern och Leinen bak uppå ryggen, och nu begynna täflas med fienden om Wesern och Westphalen, så vida det är denna nykomna E. K. M:ts ordres likmätigt, och Rikskansleren eller Chur-Sachsens tillstånd tilldrageligt. Konungen i Danmark hafver fuller utrustat en hop sina skepp, som innelaggde Fegræi och Latourmorys skrifvelser förmäla, men så väute vi likvisst numera intet real ondt af honom, fast han än förer en hop hit på Elben, eftersom vi Stade samt Buxtehude väl besatt hafva, och oss vidare med recryt-värfningar och Asthons ankommande stärka vele. För 4 dagar sedan fingo vi in Rotenburg per accord, alla Soldaterne ställde sig under; hvad för förråd der ock i Stade fanns, utvisar innelaggde lista *; Hertig Georg, Baudissin, Lohusen och det Magdeburgiska folket äro nu tillhopa vid Leinen och försvara henne allt upp i Braunschweigerland, så ock söka till att conjunctis viribus attaquera Pappenheim, som nu går upp åt Hessen och ovisst är, hvartut han ärnar sig. Brehmen vill fuller än ingen garnison intaga, men så lefva vi nu likvisst mest derutur, och är så väl den staden som Hannover, Hildesheim, Braunschweig, på vår sida, så att, Gud ske lof, staten är här än temmelig lidelig, Gud låte så länge vara och ju mera förbättras än värras.

Men det bekänner jag, hade man straxt i vintras följt råd, och genast gått från Elben till Wesern (såsom E. K. M. allernådigst påminner sig, mig hela höst och vintern skrifvit och rådt samt Landtgrefven drifvit hafva) så hade aldrig Pappenheim blifvit så stor som han nu är. Eller ock, der man skulle än först blocquera Stade, så hade man ändock hastigt nog der bredvid kunnat intaga de sina (?) orterne i Ertz-Stift med våld, såsom med Freiburg, Buxtehude, och efter långt sölande med Brehmervörde (dock af Erkebispens eget folk, efter H. F. N:s privat commando) ändtligen skedde, och i en hast, efter mitt ringa förstånd med de andra var practicabelt, och ändock tidigt nog kommit till Wesern, och åtminstone sejungerat Reinackers veteranum militem från Pappenheim; men sedan Pappenheim fick först sitt folk ur Magdeburg, och nu sedan (oansedt man här då log åt de Magdeburgiska) släpptes multo impunius i Stade, hafver ruinerat i Land Kedingen hela Fältmarskalkens och hela Herr Alexander Lessles Regementer, samt 3 compagnier Skottar och således fått oss med allt folket 19 fanor ifrån (förutan Båätens sqvadron som han vid Verden in introitu Archiepiscopatus och platt rui-

* Denna lista saknas.

nerade) och fört sina Magdeburgiska och Stadiska gamla soldater ihop med det nya folket som han sammanslagat der uppe, må jag bekänna att det är oss alla, som här nere hafva varit, en stor skam ock näsa, i synnerhet efter ständerne i Kretsen samt officerarne så väl som gemene under arméen räknat sjelfva dels för imperitia dels för ignavia, dels för malitia, och hålla ingen annan orsak dertill. Jag besvärade mig nog öfver det kalla procedere, allaredan förr än arméen kom öfver Elben, förmanade ock Eric Andersson samt Grubben, när de uppreste, att de skulle minutim, på deras ed tillgörande, berätta E. K. M. veras causas et mea humillima consilia in contrarium, hafver ock sjelf skrifvit det upp till Maintz, men sedan jag fick befallning tillbakas, att det var intet uträttadt med querulerande, utan jag skulle sjelf remediera det så godt jag kunde, så hafver jag intet vidare mäldt derom, utan efter jag intet kunde adhibera curam eradicativam (hoc est removere causam, eller afsätta någon General) så hafver jag måst bruka palliativa, caresserat, bedt, rådt, förmanadt, ja drifvit på i tid och otid, såsom jag deröfver så väl som hela detta väsende beropar mig på intet annat vittne, än sjelfva ständerne i Kretsen och officerarne i arméen. Och oansedt E. K. M. hafver allernådigst gifvit mig expresse commission, det att göra et quidem sub auctoritate Legati, såsom Generalerne alltid hafva sett sjelfva original-clausulerne under E. K. M:ts hand och secret, så hafver jag likvisst aldrig i umgänge låtit mig märka den ringaste competens med dem, utan dem alltid cederat och högt respecterat (ja mer än mig till äfventyrs med rätta hade bort), på det de ingen orsak till jalousie bekomma skulle, väl vetandes huru milites och litterati eller homines distato omgås bör. Men så hafver jag det ofta måst höra af Totten, Gud bättre, att det är nu så vida kommet i Sverige att blackschmeisser (bläck-suddare) och sådana karlar skola nu åter (salva reverentia) cujonera cavaljerer. Om nu någon dessein öfver min person (att jag är af ringare föräldrar än han) eller en moros sjukdom (det fuller prætenderas) eller att mescontentement af några skarpa skrifvelser eller (quod videtur) conscientia insufficientiæ in tanto officio, et indenata mæticulasitas ne suæ actiones male cedant atque hinc rursus pavor disgratiæ Regiæ, degradationis et extremæ ruine ac propterea magna cupido liberationis e tam molesto et periculoso officio, ac sperata commodior vita privata, denna långsamhet uti en cavaljer, som alltid tillförene under E. K. M:ts commando hafver haft beröm af en så genereux och valliant executeur, förorsakat hafver, det varder E. K. M. allernådigst sjelf bäst dömmandes. Det är visst, oansedt Lohusen hafver mycket haft göra i vinter med ordres skriftliga utdelande, privat

klagomål och proviants distribuerande, så hafver likvisst ingen af General-Officerarne (snart sagdt någonsin) recognoscendo sett Stade eller Buxtehude öfver hela vintern, ingen hafver ridit i något qvarter, ingen besett något pass i Ertz-Stiftet, ingen bekymrat sig huru folket vore accommoderadt eller beväradt, mycket mindre huru omliggande länderne skulle ställas under contribution eller utdelas till rendez-vous, utan Totten perpetuo legat in i Hornburg a lecto in stabulam, e stabulo ad mensam, a mensa till hundarna, inde ad cænam, atquæ hinc rursus in lectum, detta hafver varit circulatio totius hiemis. Mina consilia, böner och förmaningar hafva intet eller litet gullet, alla legat på mig om penningar, och när de hafva icke alltid dem fått (jag hafver likvisst sedan Febr. måst gifva dem öfver en tunna guld) så hafver jag måst hafva skulden att de lågo fåfänga, der de dock hafva fått nog, om de hade något angripit platserne; jag fick dem intet till att attaquera Buxtehude, förr än (*jag*) pousserade bönderne i landet till att præsentera sig, att de ville medgå der än bonde om soldat (?), då måste de för skam skull angripa det. Komme dock aldrig sjelfva så när, att de en gång besågo belägringen, den dock intet varade öfver få dagar. Totten bekymrade sig om ingen rendez-vous för någon trupp, mer än sitt eget regemente, det tog han ur ett godt qvarter im Alten Land, mot det fienden kom i Stiftet, skickade det bort i Land Hadelen, lät sin Öfverste-Lieutenant pålägga landet att förskrifva sig till afgifva honom innan 2 månader 15,000 R:dr derpå. Erkebiskopen höllt hans privat stat, kock och keller, præsenterade honom derföre 1000 R:dr månadtligen (ja 1500 R:dr om han ville sjelf underhålla sig och sina privat hästar utom Stiftet) likvisst gjorde Totten sig en egen stat, att jag skulle månadtligen derutöfver gifva honom af E. K. M:ts penningar 700 R:dr, Tott tog för sig af en hop oxar (som ur Jutland till Holland genom Erz-Stiftet årligen drifves) i två eller 3 dagar till 4500 R:dr. När jag cum modestia viste honom att det var emot E. K. M:ts publicerade qvarter ordning och eljest sordide för en General, svarade han mig in publica plata med ungestummighet, att den som skall förbjuda honom det, han skall ock bryta halsen af honom. Kaggen hafver sjelf hört, huru han och jag hafva några resor varit tillhopa om sådana handlingar i privato i Lohusens kammare. När fienden angrep Hornburg så var Totten dubbelt starkare än han på kavalleri, var vid pass 4000 hästar, och stod likvisst stilla och såg derpå. Jag var äfven då i Hamburg och skaffade bröd och hafra, och tracterade dermed de Danska; det är den gången Totten klagar sig mot Erich Andersson, att jag hade intet i 14 dagar varit hos honom, hvilket mig då omöjligt var, efter

Grönberg var då död och jag skulle då allena akta växlarne och föda hela arméen med bröd, och hästarne med hafra af stengatan i Hamburg; hade ock då intet till att göra så stort hos honom, efter jag ock dessförutan i Hamburg, som sagdt är, tracterade med Pens, och kunde intet dirigera hans actioner i fältet, fast jag ändå hade varit der, det måste en Fältmarskalk sjelf veta; samma afton kom Hertig Frans Carl från Totten per posto öfver Elben till Hamburg, skickade straxt Philip Bleckede hora nona vespertina till mig, lät säga mig, att Totten hade skickat ordres till Lohusen, att han skulle retirera sig och salvera hela infanteriet (som ändock, contra omnes rationes, contra omnia antegressa per me et per Alex. Lessle fidelissime et sepissime facta monita, låg förströdd im Alten Land här och der i vinterqvarteren), med hela cavalleriet sin kos åt Lüneburgerland och der salvera henne öfver Elben, och skulle han rida till Magdeburg deröfver. Bad mig jag ville handla med Rådet, att de höllo bommarne öppne öfver natten, och jag ville frakta dit ned alla de farkoster möjligt vore öfver hela natten, att salvera folket med. Jag, hörande att det starka cavalleriet ville förlåta infanteriet, seende omöjligt vara att knektarne kunde på det sättet salveras, efter de lågo förströdda, Elben var der en half mil öfver, bönderne hade salverat sig sjelfva med alla deras båtar från stranden, ingen menniska ville om nattetid ur Hamburg med båtar dit ned, efter skräcken och gnyet var öfver hela staden af den förra dags skjutande och byabrännande och att hela landet flygtade in i Hamburg; eller ju åtminstone seende det, att om än något folk hade sig med båtar kunnat salvera, så hade då mesta delen serdeles de sista, samt hela bagaget och archli-staten blifvit i sticket. Hvarföre skickade jag straxt om ottan, Casper Schulte (som nu förestår Stiftet Verden) till infanteriet, att drifva det ihop och i marchlandet maintenera sig som ärliga karlar; den Bremiska fogden Gregorius Arendes skickade jag till Hertig Georg, som då var i Winsen, bad H. F. N:e ville raspla ihop hvad folk han der hade, möta Totten i hast, hålla honom upp med cavalleriet, occupera passen och maintenera dem mot fiendens förföljande. Jag ryckte midt emellan, till Harburg, i samma mening, att endera måtte då råka honom och öfvertala honom att gripa stånd, icke så lemna infanteriet i sticket, och utan nöd underkasta oss alla E. K. M:ts onåde och en sådan infamia, såsom mine ord lydde, de jag med de andra både skref till Hertig Georg och Totten sjelf. Men när jag kom till Harburg fann jag intet annat än Tottens tross ur Buxtehude dit in flygtad, och en hop med desbanderede ryttare af räddhåga, och fick der kundskap, att fienden för Hornburg, seende att Totten retirerade sig med cavalleriet, var sjelf

råkad i räddhåga, att Totten skulle gå kring och komma bak på honom och hade fördenskull, till vår lycka förlåtit Hornburg och retirerat sig in i Stade igen, och att Totten hade således blifvit beliggande med cavalleriet vid Buxtehude, dit jag då straxt till honom reste.

Af denna act föregifver nu Totten, att jag hafver dubiterat om hans courage, och således despecterat honom; af annat mitt, somt tidigt, somt kanske otidigt drifvande, är han nu ock så ond på mig att när han drog från arméen, gaf han mig icke ens handen, utan sade dessa sista ord till mig, han kunde nu denna gången intet hämnas på mig, efter jag billar mig kanske in, jag gör E. K. M. stor tjenst, och hafver fördenskull medhåll af E. K. M., men han skulle aldrig dö eller dör han, så skulle aldrig hans barn dö, eller dö de, så skulle aldrig hans barnabarn eller posteritet dö, förr än de hade sig på mig, eller mina barn (de jag Gud ske lof inga hafver) eller min slägt vindicerat. Jag hoppas, näst Guds hjelp, det hafver ingen nöd. Hafver likvisst intet förr rådeligt funnit att uppenbara E. K. M. sådant lappri undantagandes och lämpandes allt till det bästa på det E. K. M:ts tjenst icke måtte præjudiceras. Men efter E. K. M. i ofvanbemäldte skrifvelse förmanar mig på ed och ära att säga hvad orsaken till sådana sölaktiga procedere här nere hafver varit, så hafver jag bredvid dessa få particulariteters upprepande, måst säga min mening, att det hafver varit sorglösa administration, förorsakad af något af de ofvannämnde motiver.

Och Lohusen hafver allt måst bekänna det vara godt, hvad jag hafver drifvit på honom, så väl som Totten. Men han hafver svarat, det står till Tottens, och intet hans verandtvordtning. Han måste honom obediera, det jag hafver honom likvisst annars nog remonstrerat i Hertig Georgs och Heidens presentia. Herr Lessle hafver allt legat sjuk i Hamburg (der han ännu ligger), fast så mycket af grämelse öfver detta procedere, som af sin egen blessure, serdeles att hans Öfverste-Lieutenant Weissmeyer så lätteligen omkom med de två sina gamla sqvadroner. Weissmeyer och Brunman sitta båda fångar i Minden. Hafver fördenskull höga nöden fordrat, att Baudissin måste antaga commando. Vill E. K. M. hafva gagn af Totten i krig, så varder E. K. M. honom hos sig sjelf nådigst brukandes, då tror jag, han skall redire ad pristinam generositatem, men att sjelf commendera en armé à part, det är en stor och svår charge. Allernådigste Herre E. K. M. hafver gjort Totten till Riddare, Riksråd, Fältmarskalk, det är tre ståtliga digniteter. Hvad jag är, derföre tackar jag E. K. M. underdånigst, men intet är jag en sådan narr, att jag inbillar mig någon competentz med

honom, ty hvarken begärer eller kan jag någonsin blifva, hvad han är, vet ock väl huru de 12 kapitel i Kungsbalken lyder om dem som hafva till göra med Senatorer, och fördenskull mycket heldre ville tiga härmed, efter som det är dessförutan emot min natur. Men efter E. K. M. så högt förmanar mig, beder jag underdånigst E. K. M. värdigas icke räkna det för någon jalousie, utan allernådigst beskydda mig för våld, i det som rätt och jag försvarligen hafver gjort, allenast till E. K. M:ts tjenst och bästa. Jag är gerna beredd icke mindre att dö än lefva derföre. Och befaller E. K. M. i den högstes beskärm till all begärlig välgång ganska underdånigst ödmjukeligen. Brehmen den $\frac{8}{18}$ Junii * 1632.

Præsent: Hertzbruch d. 20 Junii år 1632.

№ 781.

Bref från Kommissarien Erik Andersson till Konungen**.

Stormägtigste Herre, allernådigste Konung!

Sedan som jag uti underdånighet sednast härifrån E. K. M. tillskref, hafver jag varit hos arméen vid Verden och Hannover, hvilka nu alla ihop äro sammanryckte vid Hildesheim; är mägta godt folk, men för mycket illa farne. För den skuld på det att jag dem någorledes både till villighet och till rätta igen bringa måtte, hafver jag understått mig här hos städerna anmoda uppå försträckning 30,000 R:dr penningar. Kan det angå, så hoppas jag visserligen göra arméen villig igen. Äro nu så starka, som innelaggde förslag *** utvisar; vill tillse, att jag kan göra ett annat förslag uppå alla sjuke, förlupne och dem, som de Lüneburgska bönderna hafve ihjälslagit derhos, E. K. M. till underrättelse, att E. K. M. nådigast kan se, huru arméen underkommen och ruinerad är. Baudissin är rätt flitig, berättar att han ingen hjelp af androm hafver, än utaf Kaggen. Det bref, som E. K. M. honom Baudissin och Lohusen nådigast tillskrifvit, hafver mägta ting contenterat dem. Jag rycker

* Ehuru datum är den $\frac{8}{18}$ Dec., är detta påtagligen misskrifvet, dels då man genomläser detsamma dels då man ser den anteckning som är gjord å brefvet, rörande dess framkomst till Konungen i Hertzbruch.

** Efter originalet ur »Åtskillige tyska personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

*** Denna handling saknas.

i dag till arméen till Hildesheim, att aftala der sakerne och sedan till Boethium, som uti Stift Halberstadt församlar de nyvärfvade trupperne. Hvad tidender, som utaf Pappenheim höras, hafver E. K. M. nådigast att se af inlagorne. Jag tror visst att han hafver haft correspondenter uti Cassel, derföre han dit på nejden ryckt hafver, att ställa sina anslag till verket. Men han är mägta ting bedragen, och går nu tillbaka; hvart ut han vidare vänder sig gifver tiden. Uslar med den Hessiske arméen skrifver sig väl och utan någon förlust vara igenomkommen till Cassel. Om Pappenheim förlåter Weserströmen, så går han visserligen åt Böhmen eller Schlesien att conjungera sig med Wallenstein, ändock jag vet inte, hvad han rätteligen kan taga sig före, alldenstund hans folk skall ock vara mycket malecontent. Denne E. K. M:ts armé måste ändteligen hafva en enkannerlig krigscommissarium alltid ständigt hos sig, så framt att hon skall blifva vid magt hållen, ehvem ock E. K. M. nådigast täckes dertill förordna. Salvium är omöjligt sådant att förstå, för den skuld dess ruin ock förorsakad är. Hvad Salvius om medlen mig tillskrifver, hafver E. K. M. allernådigast att se af innelagde extract. Jag hafver ock anmodat Hertigen i Celle om förstärkning, efter som copian härhos utvisar, men fruktar, att det litet eller alls intet verkandes varder. Förgat sednast uti underdånighet sända E. K. M. copia utaf Baudissins bref, för den skuld sänder sådant nu uppå det underdånigaste E. K. M. till sakernes efterrättelse, uppå det att E. K. M. nådigast kan se, hvad judicia som göres om anvesend allarm. E. K. M:ts nådiga skrifvelse, daterad München den 15 Maji hafver jag bekommit; skall flitigt hafva i akt allt det E. K. M. allernådigast mig befaller. Denna staden Braunschweig finner jag väl affectionerad emot E. K. M., så väl som Fursten och hans råd. Men sinsemellan äro de tvärtemot, derföre Fursten gerna före skördetiden ville bloquera Wolfenbüttel. Om Pappenheim går ifrån Weserströmmen, eller om vår armé kan bringas realiter till rätta igen, så att han uppå alla fall kan uppehålla fienden, så går samma bloquering väl an, och såsom man utaf alla öfverlöpare förnimmer (hvilka dagligen vid 2, 3, 5, 6 hitlöpa), så går den ock väl uti kort tid alldeles öfver, efter soldaterne alls ingen lust derinne hafva att fäkta, utan för sig sjelfve alleredo några gånger mütinerat hafve.

Jag kan intet veta, hvarföre Furst Ludvig ej hafver låtit inrymma det godset denne Stadssekreterare Bartholomeo Müller, som E. K. M. honom nådigast uti Stift Halberstadt begåfvat hafver; är skada att sådane karlar ej kunna hållas villige, ty igenom sådane kan mycket verkas och drifvas uti städerne. Om E. K. M. för namnet och större respects skuld allernådigast tycker godt våra, att bruka

denna person, så vore godt, att E. K. M. låte stundom skrifva honom ock till, jemte de andre, efter jag ser att gode ord hjelpa ock mycket. Dock om han alldeles med manier vore härifrån, vore ändå bättre. Heiden sammaledes. Vill vidare och omständligare uti underdånighet skrifva både om arméen, så väl som allt annat E. K. M. till, när jag till Stift Halberstadt, Gud vill, innan några få dagar kommer. Och befaller härmed och alltid E. K. M. under den Alldrahögstes starka beskärm uppå det underdånigaste. Af Braunschweig den 9 Juni 1632.

E. K. M:ts
underdånige och hörsamme tjenare
emedan jag lefver

Erich Anderson Trana.

Præsenterat Hertzbruch den 19 Junii år 1632.

№ 782.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Efter som jag för de orsakers skuld, som E. K. M. af mig för detta underdånigst äro förmälte, min väg hitåt tagit hafver, och mig att informera mig om allt tillståndet och taga pro re nata consilium, till Kansleren åt Maintz begifvit, är Landtgrefve Wilhelm den 9 hujus om aftonen hit till Frankfurth ankommen, och reste i går till Kansleren. Af H. F. N. hafver jag förstått: 1) att Pappenheim ännu incumberer H. F. N:s land starkt; 2) logerar med sina trupper om Münden, Eschwege, Allendorf och uppåt Eichsfeld; 3) är till 6000 knektar och 2000 hästar stark; 4) hafver sändt Gronsfeldt med 8000 knektar och 3000 hästar emot Baudissin, att hindra hans progresser i Stift Münster; 5) han sjelf förstärker sig ur Eichsfeld och Fulda det mesta han kan och hafver af de rebelliske papister stort tillopp; 6) sin fästning ungefär vara provianterad uppå ett halft år; 7) sig hafva fordrat sine trupper, som redo vore om Braunschweig tillbakas, och de voro nu med hazard, dock utan skada komne till Cassel. Orsakerne voro att H. F. N. märkte hvarken

* Efter originalet ur »Åtskillige Tyske personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

Baudissin eller Hertig Jörgen följa fienden, och han således ingen conjunction med dem kunde förmoda. Sedan efter han var sjelf i fästningarne svag och efter han till Kansleren fordrad var. 8) Nu vill han söka hos Kansleren godt råd, huru han må blifva Pappenheim qvitt, eller hvad han sig företaga skall vidare. 9) Men att Baudissin eller Hertig Jörgen skulle secundera honom, derom drager han stort tvifvel, förmodandes privatconsiderationer dem derifrån en del afhålla, att han ock håller derföre, det min resa och ärende, att bringa dem efter Pappenheim skall blifva förgäfves. Hvad nu Landtgrefven och Kansleren för resolution tillsammans fattandes varde, derom tviflar jag intet, att de E. K. M. straxt advertere. Och jag reser emedlertid nederåt, förmodandes mig göra E. K. M:ts vilja och min memorial likmätigt, att jag drifver och råder Hertig Jörgen och Baudissin till conjunction 'emot Pappenheim. Och skall E. K. M. jag hvad deruppå följer underdånigast och esomoftast avisera, förväntandes emedlertid E. K. M:ts nådigaste ordre, hvad E. K. M. vid denna beskaffenhet specialius kan hafva att befalla. Eljest står hos Kansleren allt väl, och ärnar han i dag att uppbryta med arméen neder åt Moseln, det Fransosen och Holländarne högt drifva, på det dem deruti må ske contentement. Och varder E. K. M. utan tvifvel han om sin dessein utförligare sjelf aviserandes. H. M Drottningen är uti Maintz, och det Gud lof väl till pass. Längtar allenast högeligen att komma till E. K. M., så att H. M. af Kansleren med möda kan blifva uppehållen. E. K. M. etc. Af Frankfurth den 11 Juni 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 783.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Landtgrefven af Hessen*.

Hochgeborner etc.

Wir befinden uns mit und nebst Herrn General-Lieutenant Baudissin etc., und Herrn General-Major Lohausen, und der ganzen

* Efter en copia af Hertig Georgs af Lüneburg bref, efter all anledning till Landtgrefven Wilhelm af Hessen; uti Riks-Arkivet (O. S.).

Königl. Armada allhier zu Hildesheim, haben allen eingelangten Berichten nach vernommen, dass sich der Feind wieder nach Hameln wärts wenden möchte.

Dieweil wir nun hoffen, E. L:d und Deroselben Land und Leute seien hierdurch abermalen wiederum von des Feindes Gefahr, Gewalt und Ueberlast wirklich liberiret, und nun unsers Ermessens nicht undienlich sein will, nachdem der Herr Reichs-Canzler Ochsenstern, Gottlob, die herrliche Victori, die allhier spargiret wird, erhalten, und E. L:d darauf 4 Regimenter zum Succurs adressiret hat, dass bei so gestalten Sachen des wegziehenden Feindes, und dass Wir desswegen sicherlich wohl zusammen kommen könnten, wenn E. L:d nach genugsamer versicherter Besatzung Ihrer Festungen die rechte Hand auf Braunschweig mit den Ihrigen nehmen, Wir uns auch je eher je besser conjungirten, den Feind suchten und ihm die neuen Werbungen im westfälischen Kreise zu Nichte machten, ferner verböten und ganz dissipirten. Als haben E. L:d Wir solche unsere wohlbedächtlich ergriffene Resolution freund-vetterlich zu entdecken nicht unterlassen wollen, nicht zweifelnd, Sie werden diese vorhabende intention nicht allein auch in reifliche consideration ziehen, sondern darauf die unfehlbare zeitige Ordonanz unbeschwert anbeschaffen, dass Wir auf obigem Wege, sobald möglichst, zusammenkommen und den Feind in gedachtem Kreise an seinem Vorhaben hindern und ferner nicht wachsen noch grösser werden lassen.

Dieses, weil es zur Beförderung der allgemeinen nothleidenden evangelischen Sache gereichet, werden E. L:d stündlich zu befördern sich höchlich gefallen lassen, uns auch desswegen Ihre Meinung, was Sie diessfalls zu thun resolviret, schleunigst in freund-vetterlicher Zuversicht und Vertrauen entdecken. Und Wir bleiben etc. Datum im Königl. Feldlager vor Hildesheim den 13 Juni anno 1632.

Georgius.

P. S.

Damit diese unsere Meinung E. L:d ja gewiss zukomme, haben Wir zwei gleiches Inhalts durch unterschiedliche Posten an E. L:d zu adressiren für nöthig befunden.

№ 784.

Bref från Sekreteraren Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Hvad jag af Landtgrefve Wilhelm förstått hafver, det hafver E. K. M. jag underdånigast först med ordinari posten, sedan med Henskin adverterat. Och hade jag gerna afbidat, hvad aftal han med Kansleren tagandes varder. Men efter jag intet kan förnimma det Baudissin sig ännn något röra skulle till att följa fienden (ehuruväl jag, på det intet i E. K. M:ts tjenst skulle försummas, honom af mig gifven ordre i det fallet nogsamt hafver förut adverterat), så hafver jag mig derefter intet velat längre uppehålla, utan reser nu det hastigaste jag förmår till Hertig Jörgen och Baudissin, att bemöda mig hos dem E. K. M:ts tjenst, såsom jag är instruerad och som nödtorften kan fordra, att drifva och söka. Något närmare väg hade jag fuller kunnat taga. Men så är ingen rätt post lagd ifrån Frankfurth på Erfurth. Dertill är den vägen osäker för Pappenheims, so väl som Landtgrefvens egna partier, och de upproriske bönderne i Fulda. Deremot hafver jag på denna vägen beställt mig sjelf någorledes hästar i vägen, att såsom jag i går ifrån Frankfurth på en dag hitkommen är, så hoppas jag ock på denne vägen äfven så fort och hastigt att kunna avancera. Och om någon vill E. K. M. mig medgifne befallning följa, så är sådant nog förut af mig notificerat. Såsom nu min devoir är E. K. M. alltid att avisera, hvad som förefalla kan; alltså kan jag detta ej låta oförmäldt: att Pappenheims partier skole hafva dessa dagar varit i Eichsfeld och inemot Fulda på en sida. Det säges ock att han Mühlhausen på andra sidan hafver låtit utplundra. Och ändock man här vill utspränga, det han af E. K. M:ts folk skall någon skada lidit hafva; ser jag dock icke hvem det skulle præstera, medan Baudissin, så mycket jag vet, sig efter honom intet vidt hafver moverat. Orsaken kan jag så egentligen icke veta, ehuruväl månge vilje skulden kasta på privatmotiver. Men såsom mig synes, så hafver Pappenheim visst varit sinnad, sig med några tusen man att conjungera med Cratz, hvilket genom E. K. M:ts anmarcherande är förhindradt. Och på det han af Baudissin icke måtte blifva retarderad, så hafver han tillåtit ho-

* Från originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

nom impune plundra i Stift Münster, till dess han är kommen igenom. Sedan hafver han commenderat Gronsfeld emot honom med några trupper, och, såsom apparentligit är, öfverlåtit honom det Neder-Saxiske väsendet, aktandes sjelf, dertill han ock säges några resor fordrad vara, stöta igenom Franken till den Baierske arméen. Och efter han intet vidare ännu hafver kunnat komma, så incumberar han nu ifrån Eschwege, Allendorf och den strassen mellan Hessen och Türingen sina grannar, till dess han ser hvart E. K. M:ts marche går, att han sig derefter skicka kan. Ty att han skall kunna förlåta alldeles Stifterne och Maintz, eller att han vid denna beskaffenhet skulle gå åt Cölln, det hålle en part ej vara troligt; men han måste hafva den intentionen, att lemna Gronsfeld qvar, och sjelf att komma hit uppåt, hvarest han kan finna vägen för sig beqvämast, hvilket jag så af andra judiciis underdånigast mentionerar, intet tviflandes att E. K. M. sådant med nåder upptaga och allt bättre vet att dijudicera. Kansleren hafver ett godt mod på sin sida, och är i den mening att Pappenheim må komma, hvar han vill på de qvarteren, som E. K. M. honom förtrott hafver, så vill han med Guds hjelp väl veta att sustinera honom, helst nu medan hans saker genom Spaniorens afvikande (deri han fuller större skada lidit hafver, än föregifves) stå temmeligen väl. Med Landtgrefven hafver Kansleren någon svårighet. Ty han, som jag förmärker af honom sjelf och af andra, att han dertill blifver under handen igenom occulta consilia pousserad, icke gerna vill låta sin armé en väg eller annan sig ur händerna, utan söker bonis et adparentibus excusationibus den till alla occasioner att behålla. Och ehuruväl hans affection till E. K. M. kan vara något att lita på, så är dock den conduiten i sitt värde, och för E. K. M. föga att lita uppå vid närvarande beskaffenhet. Blifver Pappenheim i nejden om Cassel eller i Hessen, skall han deröfver kanske consumera det folket, och deruppå följa, att när allt är förtärt stå fästningarne i fara. Eljest står här i Franken slätt till, och sakerne äro icke så fattade, blifva icke heller så i akt tagne af dem, som E. K. M. commendamentet förtrott hafver, som sig borde. Man synes att befrukta, om något uppå kommer, det allt icke måtte till E. K. M:ts tjenst aflöpa. De, som äro förnämst, beställa deras gods, som dem af E. K. M. gifne är; inquirera och sollicitera om flera; disponera om deras värfningar, att deras pung kan blifva opplett. Och emedlertid veta de eller bekymra sig om E. K. M. intet vidare, än att deras stora gage af landet för allt måste utpressadt varda. Och derföre måste ingen, ehuru högnödig E. K. M:ts tjenst, hafva någon förmån. Det exemplet följa mest alla andra: och så sannt mig Gud hjelpe, få äro som

det ringaste tänka uppå E. K. M:ts stats gagn eller bästa. Men mest alla hjelpa till att förhindrat och ruinerat, så att om de dertill af fienden hade beställning, skulle det aldrig med större flit eller klokhet kunna drifvet varda. E. K. M. vill mig detta med nåder upptaga, såsom jag tager Gud till vittne, och min arma själ deruti utsätter, att jag hvarken här eller eljest någonsin någon annan intention hafver eller ifver, än om E. K. M:ts tjenst, hvilken jag utan all annan affect söker och söka skall så länge jag lefver, i den stadiga intention, att mig aldrig något ondt skall kunna blifva beskylldt. Uti detta, som jag hafver förmält så väl som annorstädes, hafver E. K. M. sig orsak väl att förese. Ty ändock Gud den Alldrahögste E. K. M. utan om detta väl varder uppehållandes, så kunna dock ostadige, egennyttige, illviljande, galne och falske menniskor mycket hinder inkasta. Beder ännu underdånigast att E. K. M. allt med nåder ville förstå, såsom jag, vet Gud, allt troligen menar. E. K. M. samt dess älskelige gemål etc. Af Würtzburg den 14 Juni 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 785.

Bref från Riksrådet Joh. Sparre till Riksens Råd*.

Wohlgeborene Herren Reichsräthe!

Freundliche, vielgeliebte Herren Brüder! Mir zweifelt nicht, die Herren werden mein jüngstes nebst den eingeschlossenen zurecht empfangen haben, worauf mich referire. Was zeithero mir zukommen und mir communicirt worden, haben Sie aus beiliegend gedruckter Zeitung mit mehrerem zu vernehmen. Sonsten ist mir anders nicht zukommen, als aus Nürnberg vom 12 Juni anno 1632. Sonntags Nacht ist der König wieder nach Fürth zu seinem Volk, gestern früh ist der Aufbruch geschehen, und zunächst bei der Festung an dem Stadtgraben bis zum Laufenthor, und so fort in die obere Pfalz. Vorher sind 10 Regimenter zu Fuss, dann die Archley, so 20 Stück als Feldschlangen, halbe Carthaunen, Mauerhrecher, und

---

* Efter orignalet ur »Åtskillige tyska personers bref, anno 1632» uti Riks-Arkivet.

dann 20 kleine Feldstücklein; vor den grossen jedem sind gangen 20 in 22 Pferde; dann sind 100 Cornet, dann die Bagage und der Tross marschirt, so eine überaus grosse Summa. Auf der andern Seite der Stadt zum Spitalthor sind auch in 50 Cornet Reuter und 50 Fahnen zu Fuss und 30 kleine Stücklein und eine grosse Menge Tross marschirt; und hat das marschiren gestern den ganzen Tag gewähret. Es ist überaus schön Volk; es sind unter der ganzen Armee nicht 10 Kranke gesehen worden. Nun um 10 Uhr kommt Bericht, der König habe den Rottenberg 4 Meilen von Nürnberg eingenommen, und mit Schwedisch Volk besetzt. Ist ein Pass in die Ober-Pfalz und Böhmen; man hat uns diesen Pass oft gesperret, dass uns aus Böhmen und Ober-Pfalz keine Victualia nach Nürnberg kommen können. Der Marsch geht auf Neumarkt und Amberg. Man wird bald etwas Neues hören. Jetzt hat man Nachricht, dass der König noch 8000 Mann vor Forchheim commendiret und stösst der Fränkische Kreis auch dazu. Dieses den Herrn sämmtlich nächst Empfehlung göttlicher Protection unverhalten sollen. Verbleibend

E. G. H.

Johan Sparre,
egen hand.

Frankfurt den 15 Juni anno 1632.

№ 786.

Bref från Landtgrefven af Hessen till Rikskansleren *.

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Landgraf zu Hessen etc.

Unsere Freundschaft etc. Wir haben diesen Morgen Schreiben unterm dato Cassel den 12 hujus' von unsrer herzgeliebten Gemahlin und unserm Kriegs-Zahlmeister empfangen, darinnen Wir berichtet werden, dass Unser Volk auf drei des Feindes Quartier, als nämlich Eschwege, Allendorf und Witzenhausen zugleich und auf einmal Anschlag gemacht und eingefallen. Die zu Eschwege und Allendorf wären entkommen. In Witzenhausen aber wären ihrer viel geblieben, auch neben Eroberung 2 Fähnlein eine grosse Anzahl gefangen und zu Cassel eingebracht worden. Der Gefangenen hätten

* Efter originalbrefvet till Rikskansleren A. Oxenstjerna; uti Riks-Arkivet (Oxenst. Saml.).

sich allbereits viele untergestellet; die Fähnlein wären blau mit einer güldenen Krone, aber ohne Devise. Im Uebrigen referirt man jederwegen mehrere Umstände und was es sonsten mit dem Feind nunmehr für eine Beschaffenheit habe, auf unserer Kriegs-Räthe ausführlicheres Zuschreiben. Ist aber von denselbigen noch bis auf gegenwärtige Stunde an Uns nichts gelanget. Sobald es geschiehet, unterlassen Wir nicht, dem Herrn Reichs-Canzler solches gleichfalls zu communiciren. Empfehlen denselben hiermit dem Allerhöchsten zu mächtigem Schutz, und Uns ihm zu beständiger Affection und guter Freundschaft. Datum Frankfurt am 15 Juni anno 1632.

Des H. Gross-Canzlers freundwilliger

Wilhelm.

Præs.: Mainz d. 16 Junii 1632.

№ 787.

Ordres från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen*.

Durchlauchtigster etc.

Ich zweifle nicht, es werden E. F. G., nachdem Sie ohnzweiflich nunmehr in der Residenz wieder glücklich angelanget, wegen Dero unterhabender Truppen und derselben Marsch nothdürftige Anstalt allbereits gemacht haben. Weil ich aber unterdessen von I. K. M., meinem allergnädigsten König und Herrn, von Hersbruck aus gleich diese drei Schreiben empfangen, darin dieselbe Meldung thun, ob sollte der Baierfürst von Regensburg aufgebrochen und sich mit Wallstein zu conjungiren Vorhabens sein, darauf dann allem Ansehen nach auf Pappenheim stossen, und I. K. M. also das Werk allda ziemlich schwer fallen möchte, wird mir dagegen allergnädigste Ordre ertheilet, dass, im Fall E. F. G. Truppen dieses Ortes bei mir befindlich oder unterwegs, ich selbige I. K. M. förderlichst zuschicken wollte, als habe ich solches E. F. G. nachdrücklich zu avisiren eine Nothdurft erachtet, damit der Aufbruch E. F. G. Truppen desto eher ins Werk gestellet und der Marsch den geraden Weg über Franken zu I. K. M. Armee gerichtet, und damit äusserster Möglichkeit nach zu I. K. M. sonderlichem contentement geeilet werde; zweifle ganz

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

nicht, E. F. G. Dero bekannten treueifrigen Affection nach dieses also zu richten und zu befördern Ihr angelegen lassen sein werde. E. F. G. hiemit der göttlichen Huld zu allem beständigem Wohlergehen treulichst und unterdienstlich empfehlend. Datum Mainz den 16 Juni 1632.

№ 188.

Bref från Landtgrefven af Hessen till Rikskansleren*.

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Landgraf zu Hessen etc.

Unsere freundlichen Dienste etc. Als Wir gestern Abend allhier angelangt, sind Wir berichtet worden, welchergestalt vor etlichen Tagen unser General-Major Uslar mit der Cavallerie und commendirtem Volk zu Fuss vor das Städtlein Volkmarsen gerückt, ausser Zweifel zu dem intent (wie Wir denn kein anders absehen können) diejenigen Companien zu Ross und Fuss, welche vom Feind darinnen logiret, zu überfallen, und mit denselben ein gleichmässiges, wie kurz vorher in Witzenhausen geschehen, zu versuchen; diesen Morgen aber, als Wir von hinnen nach Cassel fortreisen wollen, kommen Uns verschiedene Rapporte zu, dass, nachdem gedachter General-Major per accordo gemeldter Stadt Volkmarsen sich bemächtigt gehabt, der Feind mit einem mächtigen Succurs von 8 Regimentern ohnversehens daselbst ankommen, auf unsere Truppen gesetzt und denselben nicht geringen Schaden zugefügt haben soll. Von den eigentlichen Particularien und wie es zugangen, haben zwar die Unserigen Uns noch nicht avisiret, Wir können auch ein Mehrers noch zur Zeit nicht wissen, als was Einer und der Andere, so ausgerissen, davon (wiewohl ungleich) mündlich berichtet. Sobald Wir aber zu Cassel, (dahin Wir Uns noch heute, gönnt es Gott, begeben wollen) etwas Gründlicheres erfahren, soll es, wie auch was Wir von des Feindes Beginnen ferner vernehmen, per posta dem Herrn Reichs-Canzler zu wissen gemacht werden; unterdessen, ob etwa der Pass von Cassel aus Uns vom Feind versperret werden, und Unsere Avisations-Schreiben nicht sicher durchkommen möchten, wird der Herr Reichs-Canzler sonsten auch guter Kundschaft halber gehörige Bestellung zu thun und des Feindes Vornehmen wahrzunehmen wissen.

---

* Efter originalbrefvet till Rikskansleren A. Oxenstjerna; uti Riks-Arkivet (O. S.).

Wir wollen auch freundlich nochmals gebeten haben, wo möglich durch die von dem Herrn Reichs-Canzler auf Coblenz unter dem Herrn Feldmarschall commandirte Armee eine solche Diversion zu machen, damit dem von Pappenheim der Zeiger in etwas verrückt, und seine desseinen gebrochen werden mögen.

So dem Herrn Reichs-Canzler Wir nicht verhalten sollen und verbleiben etc. Datum in Unserer Festung Ziegenhayn den 18 Juni anno 1632.

Des H. Gross-Canzlers
freundwilliger

Wilhelm.

Præsentirt Kreuznach den 27 Junii 1632.

№ 789.

Bref från Rikskansleren till Riksrådet och Ståthållaren Joh. Sparre *.

Wohlgeborener, insonders geliebter Herr Schwager!

Demselben ist aus meinem den 20 dieses an ihn gethanen Schreiben bekannt, dass ich gleich damals in Meinung hiehero zu gelangen von Mainz abgereist. Als ich nun selbigen Tags weiter nicht denn bis nach Wesel kommen, ist mir folgenden Morgens, als vorgestern, von dem Herrn Feldmarschall, meinem sehr geliebten Sohn, seines bis damals gethanen glücklichen Progresses halben eine Relation entgegen gebracht worden, davon ich dem Herrn Schwager eine Abschrift hiemit übersenden thue; es hat aber der Allmächtige noch ferner Gnade gegeben, dass, ehe ich in vorgenommener Reise zu Wasser gar nach Lahnstein gelangt, die in selbiger Stadt und in zweien davon dependirenden dies- und jenseit des Rheinstroms situirten ziemlich festen Schlössern gelegene Spanische Garnison sich mit Accord ergeben, gleich abgezogen und guten Theils davon unterhalten lassen, dass ich also sicherlich durchkommen und mich der Schiffe bis anhero gebrauchen können. Allda ich befunden, dass wohlvermeldeter Herr Feldmarschall bis auf ungefähr 200 Schritt an die Stadtmauer zu Coblenz approchirt, eine Batterie dahin verfertigt und die Stücke schon plantirt, also denen darin ihre Defension gu-

---

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

ten Theils abgestrickt, und eine Breche zu schiessen bereits in seinen Händen gehabt. Weil aber der Graf von Merode, so an gemeldetem Ort commandirt, und unterschiedliche vornehme Officiere mit ohngefähr 3000 Mann zu Ross und Fuss bei sich gehabt, ein solches vermerkt, desshalb auch einen Accord angeboten, ist solcher aus bewegenden Ursachen vergönnet, und auf Unterhandlung des Französischen Gesandten, Herrn von Charnacée, gestern Abends geschlossen worden, wie mein Herr Schwager aus beikommender Copia mit mehrem ersehen kann; darauf dann auch erst besagte starke Garnison alsbald zu Coblenz aus- und die Unserigen dagegen hineingezogen. Also nunmehr durch Gottes Gnade auch dieser vornehme Pass des Rhein- und Moselstroms I. M. unsers allergnädigsten Königs und Herrn Disposition und Versicherung untergeben ist. Der Allmächtige beschere noch ferner Glück und Sieg, in dessen milde Beschirmung ich uns beiderseits treulichst empfehlen thue. Datum in der Carthaus bei Coblenz den 23 Juni 1632.

№ 790.

Bref från Rikskansleren till Landtgrefven Wilhelm af Hessen*.

Durchlauchtiger, Hochgeborener Fürst!

E. F. G. mag ich zu berichten nicht umgehen, dass, nachdem der Herr Feldmarschall in seinem von Mainz ab genommenen Marsche wegen verhauenen Waldes und grundlosen Wegs ziemlich Aufhalt erstanden, auch den Feind, so mit 1500 Mann zu Fuss und etlich hundert Pferden den Pass verwehren wollen, nur mit 500 Musquetierern in die Flucht getrieben und ihm die Schanze, so an der Avenue aufgeworfen gewesen, abgenommen, er sich alsbald hernach dieser Carthausen impatronirt, und zugleich der Stadt Coblenz bis auf einen Musquetenschuss approchirt, die Stücke dahin plantirt und dermassen getrieben, dass der Graf von Merode, welcher mit andern vornehmen Officieren und ohngefähr 3000 Mann zu Ross und Fuss darin gelegen, um einen Accord zu bitten Ursache genommen, welcher ihm auch auf Unterhandlung des Herrn Ambassadors aus Frankreich bewilligt und kraft desselben gestattet worden, mit all seinem unterhabenden Volk nicht nur aus gemeldeter Stadt, son-

* Efter conceptet uti Riksarkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

dern auch dem ganzen Churfürstenthum Trier, abzuziehen, wie sich dann die Stadt Lahnstein, beneben den beiden Schlössern Lahneck und Stolzenfels bereits des Tags zuvor ergeben gehabt, und also wohlvermeldeter Herr Feldmarschall nunmehr solcher Orten seine Garnisonen eingeführet. Nun wäre ich zwar resolviret gewesen, auf diesen durch Gottes Hilfe erlangten sehr glücklichen Progress die Armee alsbald besser abwärts in das Cölnische gehen zu lassen, der ohngezweifelten Hoffnung, dass dadurch, nebst anderm nützlichem Effect, auch ab E. F. G. Landen und da beihabendem Volk eine grosse Last vom Feind sollte können divertirt werden, so empfange ich aber gleich jetzo ohnversehenen Bericht, als ob E. F. G. Armee sollte bei Volkmarsen überfallen, getrennet und geschlagen worden sein, dem ich zwar keinen gänzlichen Glauben zustellen, sondern viel ein Besseres, oder doch zum wenigsten, dass die Sachen nicht so gar übel stehen sollen, wie ins Geheim verlautet, hoffen will; dieweil jedoch solch widrige Zeitung von unterschiedlichen Orten continuiret, und ich sie also nicht in den Wind schlagen darf, sondern mein Absehen auf das neue darnach dirigiren muss, so will von E. F. G. ich förderst die eigentliche Beschaffenheit gern vernehmen, und sofern an dem spargirten Geschrei nichts sein sollte, meine hievorigen wohlgemeinten und treuherzigen consilia gleichwohl noch wiederholt, im Fall aber ja ein Unglück vorgegangen, E. F. G. dennoch unterdienstlich gerathen haben, mit dem, was Sie von Ihrem Volk salviret, förderst Dero zwei Hauptfestungen zur Nothdurft zu besetzen, und so alsdann noch etliche Truppen übrig, dieselben entweder geraden Wegs nach I. K. M. meinem allergnädigsten König und Herrn zu verreisen. oder, weil die hiesige Armee E. F. G. jetztmals etwas näher, gedachte Truppen mit derselben nur so lange conjungiren zu lassen, bis sie vielleicht nebst andern zu I. K. M. ohnverlängst und desto sicherer marschiren könnten; E. F. G. unterdienstlich vergewissernd, dass bei obgesetztem und gleich auch verhofftem noch besserem Zustand keine andere Consideration zu gegenwärtiger Zeit immer prætendirt werden möge, welches dem allgemeinem und so wohl auch E. F. G. Particular-Nutzen mehr gemäss und vorträglicher sein könnte; darum auch, dass E. F. G. Ihnen solchen meinen zwar ohnmassgeblichen, aber bestgemeinten Rath nunmehr gnädig und wohl werden belieben lassen, ich mich gänzlich getröste, und E. F. G. damit Gottes heilfertiger Beschirmung zu beständigem fürstlichem Flor unterdienstlich recommendirt haben will. Datum in der Carthaus bei Coblenz den 23 Juni 1632.

№ 191.

Bref från Sekreteraren Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. underdånigast att berätta om denna armés och alla sakers tillstånd härnere, så befinner jag, först hit ankommande med möda och fara, armén numera vara conjungerad här vid Hildesheim, och Hertig Jörgen, Baudissin och Lohusen tillsammans. Hoppas alltså näst Guds nådiga bistånd, att sakerne till E. K. M:ts tjenst härefter skola maintenerade varda. 2) Om armeens tal och starkhet hafver General-Commisarien Erich Anderson E. K. M. aviserat, som han den på mönstringen funnit hafver, 8000 till fot och vid pass 4000 till häst. Ehuruväl Baudissin förmenar mycket underslef vid samma mönstring skedt vara, så hoppas man dock genom recrüer och nya värfningar det talet och än högre att nå kunna, om man till sådan E. K. M:ts högnödige tjenst af en part ej blifver förhindrad, såsom nu fast i alla saker tillgår. 3) Medan nu alla kundskaper medgifva, och dessa generaler alla derom alldeles äro inbillade, att fienden oss både på fotfolk är vidt öfverlägsen, såsom den der sin armee inpå 12,000 man till fot skall hafva åtminstone förstärkt, så väl som uti ryttare æqual; så gå consilierne för alla derhän, huru man armén må kunna hålla tillsammans och den emot fienden conservera, och derjemte att denne trigonus, af Hildesheim, Goslar och Braunschweig (hvaruppå fiendens intentioner utgå, att han sig dessa städer gerna bemägtigade) måtte blifva defenderad. Medan ock Dannemarcken icke allenast hafver uppbudit 3000 man af sitt landfolk, utan föregifves förvisso att både han sjelf, så väl som Hertig Ulrik ** stå i stark värfning; derhos ock utspridt varder, såsom stode han med Chur-Sachsen och Kejsaren tillika i tractat, och det påbegynnte verk, huruledes (såsom de förmäla) några måtte dämpade varda, blefve af honom under handen drifvet, såsom jag detta en del af Baudissins aviser nu nyligen ur Holstein, en del af Steinberg hafver förstått: så håller man godt, att armeen så länge hålles stilla, till dess man ser huru Dannemarcken sig comporterar. Och är af nöden, att E. K. M. derom nådigast ville befalla, huruvidt E. K. M. det budet vill förstå och lyda, och isynnerhet om Hertig Ulriks värfning någon exception tillåter. Hafver konungen i Danmark, derom fuller intet är

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

** Af Lüneburg-Celle.

att tvifla, ondt i sinnet, så kan han snart ställa något ondt i verket. Till de 3,000 landfolk hafver han de 2,400 Holsteinïske, som för E. K. M. blefvo värfvade, sig tillhanda, och kan således snart göra sig så stark, att denne armé skall honom intet väl hindra kunna. Om nu sådant Dannemarkens procedere continuerar, och E. K. M. vill, att han in herba skall opprimeras, så kan Baudissin, såsom det beqvämaste subject, af hvilken fast hela Holstein till E. K. M:ts tjenst dependerar, lemna Hertig Jörgen här att defendera landet och städerna med 4 eller 5000 man det bästa han kan, och det öfriga folket följde Baudissin genast in i Holstein, så hoppas man med Guds hjelp, att den falske intention väl skall få sitt straff, och E. K. M:ts stat vara på det viset alldra bäst att stabiliera. Det dock ändteligen vill af denna acten ändan och utgången vara. Men är det så, att detta Dannemarkens förehafvande icke blifver fortdrifvit, utan består allenast i uppsåtet och rycktet, så står till E. K. M:ts allernådigaste resolution, om icke Baudissin måtte taga med sig 7 eller 8000 man, gå dermed in åt Hessen, och samla till sig de förströdde Hessiske, och sedan begåfve sig bakom fienden in i Stifterne, således att han af Kansleren kunde få succurs, på hvilket sätt fienden härifrån blefve förmodeligen dragen och de medel och värfningar, som han nu håller och förstärker sig utaf, blefve honom då alldrabäst betagne. Derom E. K. M:ts nådigste vilja man måste förvänta.

4) Fiendens starkhet skattas i fält, som jag redo hafver förmält uppå 12,000 man till fot och 4000 hästar. Han hafver sedan de Landtgrefviskes öfverraskande, gått med hela sin armee öfver vid Hameln hit åt, att secundera, såsom man menar Cahlenberg, hvilket af E. K. M:ts folk, dock utan stycken hafver varit attaqueradt och nu är förlåtet. Och ännu logerar han i byarne på andra sidan Leinen mellan Alefeld och Cahlenberg, och låter utspränga, att han oss här vill attaquera. Men mest menas, att han allenast aktar att bringa flera ryttare och andra nödtorfter till Wolfenbüttel. Så berättas ock, att han sin armee aktar fördela, till hvad ända vet man än icke rätt att judicera. Men offentlig berömmer Pappenheim sig, att han innan 6 veckor vill hafva en så god armee, som Tilly någonsin haft hafver. Hvilket jag låter vara i sitt värde; mentionerar detta allenast derföre, att E. K. M. må veta hvad som discurseras.

5) Huru om arméns underhåll är beställdt, varder E. K. M:ts General-Commisarius bäst och utförligast berättandes. Det är högeligen att beklåga, att under denna lilla armé sådane osägelige store oordningar äro inritade, att man icke väl kan veta medel sådant att remediera. Och efter höge officerarne participera sjelfve en del deruti, så blifver ingen hand heller öfver E. K. M:ts gode ordningar,

utan nästan hvar och en gör hvad han vill. Isynnerhet är det under Hertig Jörgens folk att beklaga, hvarest allt ifrån hufvudet intill fötterne galet tillgår. Hertigen logerar med sin hofstat här i staden, och måste denne arma staden all förtäring utstå. Öfverstarne och folket i garnisonen föra sådant tractament och pressa detta arma folket emot all billighet och öfver E. K. M:ts ordningar så, att de måste förlöpa. Och inbillar sig rådet alleredo, att Hertig Jörgen på sådant vis intenderar, att göra sig denna staden subject. Jag skall fuller opponera mig dem, så mycket mig möjligt är, och hjelpa E. K. M:ts ordningar att handhafva, och sådane och andre insolentier att afskaffa och remediera. Men är dock af nöden, så framt E. K. M. af mig någon tjenst derutinnan hafva vill, att E. K. M. än inbjuder Hertigen och de andra generalerne, att de gå mig tillhanda, och icke understå sig efter deras hufvud egennyttige och hos E. K. M. för detta ohörde oordningar att anställa. Täcktes ock E. K. M. låta skicka mig den förplägnings-ordning, samt andre sådane Kammar- och qvarter-ordningar, som E. K. M. sjelf deruppe låte observera; kan jag mig dervid hålla, och drifva derpå att de andre sig dermed skola låta benöja.

6) Jag är ock något bekymrad huru E. K. M. måtte ske någon god och högnödig tjenst med nya värfningar, och hoppas fuller, så framt de 100,000 R:dr af Fransyske hjelpen snart kunde komma armeen till bistånd, både med recrüer och nya värfningar E. K. M. någon god och behagelig tjenst att bevisa. Men om mönsterplatser hafva vi alldravärst, hvilka ingen vill tillåta för de alliancer, som med E. K. M. slutne. Och en part, dem man förmodade på E. K. M:ts vägnar adsistens utaf, äro der mest emot, och lägga sig icke allenast alltid ut för andra deruti, utan ock, när man än med godo någorstädes något bistånd kan nå, så underlåta de icke querelis och intercessionibus sådant att interpraetera. Som Gen.-Commis. E. K. M. specialiter kan i underdånighet berätta. E. K. M. täcktes allenast oss allernådigst att underrätta, huruvidt vi sådane exceptionibus och hinder oss skole irra låta. I det öfriga skall Baudissin, Lohusen och jag taga oss före alla dessa landen, och uppsätta till E. K. M. vidare förklaring, huru oss tycker, att de med nya värfningar till E. K. M:ts tjenst kunna beläggas.

7) Archeli-statens tillstånd hafver ock Gen.-Commis. god underrättelse om, och hvad deri fattas, skall jag mig till det högsta beflita att förskaffa.

8) Ett måste jag ock härhos förmäla underdånigast, att Baudissin hafver gjort mig ett förslag, huruledes E. K. M. skall kunna ...fva en ansenlig post penningar, som stå i Kiel, och uti hvilke han

på sin bruds vägnar interesserad är, emot billigt intresse och försäkring mägtig. Allenast att det måtte genom Hertigen af Holstein per indirectum och således tracteras, att penningarne länas kandtsvis (?) till Hertigen, och han obligerar sig emot creditorerne; och sedan lefvererar han penningarne till E. K. M. och tager af E. K. M. försäkring. Och detta allt måste hemligen tillgå. Eljest fruckta interessenterne för Juthen. Men om E. K. M. sådant behagar, kan E. K. M. allernådigast besöka Baudissin med ett ord derom, att han det befordrar och derhos committera Salvio, att han med Hertigen, sub specie att fordra det Holsteinske folket, traeterar, så menar han E. K. M. skall derigenom något märkeligt bistånd bekomma. 9) Det Amtet Siech åstundar Baudissin högt, efter det är honom mägta lägligt. Täcktes E. K. M. sända honom en donation deröfver, vore han dermed högt att obligera. Och om Hertigen får af E. K. M. derjemte skrifvelse, att få annan recompens deremot, så njuter han det väl. E. K. M. härmed Gud den alldrahögstes trogna beskärm underdånigast befallandes, är jag, så länge jag lefver,

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

Hildesheim den 26 Juni 1632.

Præs.: lägret vid Fürth d. 29 Aug. 1632.

№ 792.

Bref från Rikskansleren till Fältmarskalken Horn *.

Wohlgeborener Herr Feldmarschall, insonders geliebter Sohn!

Demselben mag ich nicht verhalten, dass von der Königl. Maj:t, unserm allergnädigsten Herrn, ich gnädigsten Befehl empfangen, dero die bewussten Truppen unter Herrn Pfalzgrafen Christian Fürstl. Gn. nicht nur allerförderlichst zuzuschicken, sondern auch um etwas nothwendiger Unterrede willen bei I. M. mich selbst gehorsamst einzustellen, mit diesem weitern Anhang, dass dieselbe den Herrn Ge-

* Efter conceptet i Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

neral Banier aus Baiern, wie nicht weniger Herzog Wilhelms zu Weimar und des Herrn Landgrafen zu Hessen F. F. G. G. mit ihrem Volk gleichfalls zu sich erfordert hätten, und zwar der Ursache, weil der Feind sich mit dem Wallstein bereits conjungirt, und nun auf I. M. diese beiden mit ziemlich grosser Macht andringen, dagegen Sie dann wären bewegt worden sich stracks unter die Wälle der Stadt Nürnberg zu logiren und daselbst auf das beste zu retranchiren, bis auf Anlangung des Volks die occasiones eine weitere Resolution an Hand geben möchten. Weil ich denn solche Reise, geliebt es Gott, längst auf nächstkünftigen Mittwoch von hier anzutreten gemeint, zuvor aber mit meinem Herrn Sohn nicht nur nothwendig zu reden hätte, sondern auch wegen des in Hessen ohnlängst begangenen Fehlers die Sachen anhier zu versorgen in alle Wege erfordert wird, als wollte mein Herr Sohn Ihm möglichst lassen angelegen sein, sich dermassen anhero zu befördern, damit wir vor meiner Abreise die Nothdurft zu bereden Gelegenheit haben können, und dann auch hiesige Orte zeitlich mögen besetzt werden; dafern aber mein Herr Sohn mit Trarbach zu weit engagirt und in Hoffnung stehen sollte, mittelst geringer Zeit etwas Nützliches daselbst zu effectuiren, so weiss ich diese entreprise von so grosser importanz, dass meinen Herrn Sohn ich um etlicher Tage willen nicht gern davon abhalten wollte, sondern erwarte solchen Falls von ihm eiligen Bericht, worauf das Werk bestehen möchte, wie bald der Herr Feldmarschall damit an ein glücklich End zu kommen verhofft, und was auch sonsten von dem Feind selbiger Orten zu vernehmen sei, worüber ich mich dann weiter zu erklären hätte, allein dass die Antwort auf dies Gegenwärtige zu meiner Nachricht äusserst befördert werden möchte. Unterdessen göttlicher Bewahrung uns beiderseits treulich recommendirend. Datum Mainz den 29 Juni 1632.

№ 793.

Bref från Rikskansleren till Grefve Crafft von Hohenlohe *.

Hochwohlgeborener Graf, insonders geliebter Herr General!

Demnach von der Kön. M:t unserm allergnädigsten Herrn ich gnädigsten Befehl empfangen, deroselben von hiesiger Armee etwas Volk unter der conduite I. F. G. Herrn Pfalzgrafen Christians etc. förderlich zuzuschicken, solche Truppen auch, geliebt es Gott, nächstkünftigen Donnerstag den 5 Juli von hier aufbrechen und den geradesten Weg zu höchstgedacht I. K. M. marschiren sollen, als wollen E. Ldn. Ihnen angelegen sein lassen, kraft Dero tragenden General-Statthalteramts die Vorsehung thun zu lassen, damit von Anfang des Fränkischen Kreises bis zu dem jetzigen Königlichen Heerlager Nothdurft von Proviant in Bereitschaft gehalten, und in Ermanglung desselben das Volk nicht in Noth gebracht oder an dem Marsche verhindert werden möge. Damit aber E. L. Wissenschaft haben, wie stark die Provision sein muss, als thue E. Ldn. ich vertraulich communiciren, dass hochgedachts Herrn Pfalzgrafen F. G. auf angedeutetem Marsch zum wenigsten 30 Cornet Reuter und 46 Companien zu Fuss mit sich zu führen gemeint; verhoffe also, E. L. die nothwendige Anstellung darauf zu machen selbsten geneigt sein werden; und thue uns damit göttlicher Protection beiderseits empfehlen. Datum Mainz den 29 Juni 1632.

№ 794.

Ordres från Rikskansleren till General Banér *.

Wohlgeborener Herr General!

Desselben Schreiben sub dato Augsburg den 25 dieses Monats habe ich gestriges Tages zurecht empfangen, und daraus des Herrn Meinung wegen der von I. K. M. gnädigst begehrten Conjunction vernommen. Verhalte darauf dem Herrn in Antwort nicht, dass ich auch dergleichen Ordre von I. K. M. bei Coblenz, dahin ich mich dieser Tage mit der Armee begeben, und den Feind daraus getrie-

* Efter conceptet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och Resolutioner 1632).

ben habe, empfangen, worauf ich auch alsbald ungeachtet aller andern occasionen, so sich praesentiret, alsbald zurück gekehret, und die Armee wieder herwärts marschiren lassen, welche denn heut und morgen allhie anlangen, und zusammenkommen wird; weil aber der Marsch überaus penible und beschwerlich gefallen, und dahero das Volk, weil es wegen continuirlichen Marsches und Travaille matt und müde worden, allhie einen Tag, zwei oder drei reposiren und ausruhen lassen muss, kann dem Herrn ich von dem Ort oder Zeit der Conjunctur nichts Gewisses determiniren, wiewohl ich inner 4 oder 5 Tagen aufbrechen und den Marsch auf Windsheim zu nehmen resolviret bin. Unterdessen wolle der Herr General in Gottes Namen avanciren, und wie er auf eingezogenen fleissigen Bericht und des Feindes Postur seinen Marsch entweder zu I. K. M. oder zu mir zu nehmen gut befinden wird, fleissig avisiren, welches ich denn hinwieder also zu halten erbötig bin. So ich dem Herrn General auf sein Schreiben in Antwort nicht bergen wollen, denselben hiemit Gottes gnädigen Schutz empfehlend. Datum Mainz den 29 Juni 1632.

№ 795.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre etc.

E. K. M. hafver utan tvifvel förstått af fem åtskillige mine skrifvelser, sedan jag hit till armén kommen är, allt hvad jag hafver funnit skrifvärdigt. Icke dess mindre vill jag vid denna visse lägenhet allt det förra korteligen repetera, och derjemte förmäla, hvad yttermera är passeradt, och hvad mig till E. K. M:ts tjenst synes vid denna armeen E. K. M:ts egen nådiga resolution uppå behöfves. 1) Ändock E. K. M. vid min afresa från hofvet var i den mening, att denne armén skulle vara en god del starkare; så hafver jag dock likväl befunnit, att icke mera af Erich Anderson mönstrade äro än 12,000 man, 8 eller något deröfver till fot, och de öfrige till häst. Orsaken kan jag vidare icke förfara, än Baudissin säger sig ganska svaga trupper hafva annammat, och Hertigen säger sig ännu hafva något

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

något i värfning. 2) General-officerarne fördraga, som jag märker, sig väl, och ändock Hertigen hafver namnet och auctoriteten, och Baudissin honom till sitt nöje respecterar; så förer dock Baudissin på E. K. M:ts vägnar commendamentet, och förestår, snarast sagdt, armeen uti actionen allena. Efter som fuller Lohusen uti råd god är, men för sin bräck något orörlig, dock håller Baudissin sig Kaggen vid infanteriet tillhanda, och vill honom icke gerna härifrån mista. Eljest är ingen skadelig jalousie i detta fallet att befara, om icke andra, som vistas hos Hertigen, under tiden på Baudissin förtryta, hvilket dock allt med god lämpa kan blifva förekommet och afvändt. 3) Till arméns underhåll hafver Erich Anderson uppbragt 12,000 R:dr i Braunschweig och 6000 R:dr reda penningar af denne staden (4000 skola de i commiss lefverera). Också 30,000 R:dr af presterskapet härinne. Dessa penningar äro af Erich Anderson så distribuerade, att fotfolket hafver fått öfver hufvudet en månads aflöning. Och äro bokhållarne i fullt arbete att göra ryttarnes uträkning, hvilka man ville förmoda att gifva en half månads sold, om Hertig Christian af Lüneburg 15,000 R:dr och Hannover 10,000 (såsom Erich Anderson af dem hafver sollicitarat) gifva vele. Men först hafver Hertigen af Braunschweig och Ambassadeuren Steinberg intercederat för Hannower med sådan condition, att om E. K. M:ts garnison måtte blifva der utförd, och Hertigens landfolk dit igen till besättning innelaggde, så skulle staden förmås att gifva 5000 R:dr. Och emedlertid äro Braunschweigske commissarierne dit förordnade, som förbjuda staden (hvilken eljest intet hafver varit alldeles obenägen) att göra oss något till viljes. Hertig Christian af Lüneburg hafver ock för detta sig något mildare förklarat. Men nu skrifver han slätt och grannt af. Så ändock jag, såsom den der intet vet någon råd eljest att skaffa ryttarne något contentament, ännu skall drifva med flit och och allvar, att få något bistånd härigenom. Likväl medan ock Hertig Jörgen förmenar andra interpellationer att vara på den orten i vägen, så fruktar jag om något är att uträtta. Gud förlåte dem, som derigenom vilje göra sig här i landet förtjente och store, att de sålunda hindra E. K. M:ts tjenst, och i ingen måtto något annat söka eller göra, än det armén är emot. 4) Jag hade ock förmodat af desse penningar att få något öfver till recryter. Men efter det icke allenast slår mig felt, utan ock här ingenstädes tillåtas vill någon plats, der man en knekt till E. K. M:ts tjenst kan sammanföra; måste jag andra medel och utvägar förbida, och isynnerhet E. K. M:ts allernådigaste resolution, om man in hoc casu necessitatis sig så hårdt till alliancen skall förbinda, som en part

E. K. M:ts tjenst uttyda vele, och sig derföre så högt utlägga. Vore icke alliancerne, (*som*) så hårdt bunde oss händerne, utan dessa landen kunde till E. K. M:ts tjenst någorledes på annat manér nyttjas: tviflar jag intet, att icke allenast denne armén ordentligen och väl skulle kunna blifva underhållen, utan värfningarne också continueras, att E. K. M. alltid skulle kunna hämta en god recreu härifrån. Men såsom nu går till, hafver man stor möda att conservera det folket, E. K. M. hafver här på benen. 5) Såsom armén nu är emot fienden icke i den stat, att vi töras gå fienden under ögonen, så gå våre consilia mest derpå ut, huru vi oss defendera måge, och armén icke blifva till E. K. M:ts skada förspilld eller ruinerad. I går är E. K. M:ts nådigste befallning ankommen, att Hertig Jörgen sig till E. K. M. med sitt folk skall begifva. Ehuruväl nu fienden efter alla aviser oss öfverlägsen är, och E. K. M. magt uppå ligger att man på Dannemarkern något inseende hafver; likväl medan Hertig Jörgens truppar väl kunna mistas, så länge vi allenast blifva in terminis defensionis, efter som vi dock 8 eller 9000 man kunna behålla, och ett retrancheradt läger dermed, näst Guds hjelp, väl maintenera; dertillmed kunde ock fuller andra skäl vara, att Hertigen hos E. K. M. bättre än här tjena måtte, och helst om någon hufvudslagt skulle förelöpa, behöfves hos E. K. M. största succursen; derföre råder jag med flit dertill, att han måtte begifva sig till E. K. M., och efter Baudissin tyckes hafva stor adherens i Holstein, jag ock menar E. K. M. på hans trohet intet hafva att tviffa, så vore han bäst här qvar, och E. K. M. hafver bäst att lita uppå honom, hvad heller det gäller emot Dannemark, eller sakerne här rätt skola blifva administrerade, eller denna armén någorstädes förd varda. Hertigen och de andra Generalerne hafva ännu consideration att skingra sig, medan fienden ligger oss med all magt för dörren. Men E. K. M:ts befallning och summa rerúm, hvarom deruppe snart utan tvifvel blifver decerteradt, håller jag vara förnämst att akta. Ty här kan dock intet förloras i ett förderfvadt land, när Elfven, Braunschweig och Brehmen mainteneras, hvilket med 8000 man väl är att uträtta, och hafver man här alltid vidare succurs att förvänta. 6) Om fiendens contenance kan man här föga visst veta, alldenstund man får sällan och snöplige fångar, och andra kundskaper föga är att lita på. Han var i förgår med hela sin armé här för staden, dock på andra sidan passen, så att vi intet kunde komma till honom, och icke heller han till oss, och lät han se sina regementer i vidlyftig ordre. Kanonerande ock 3 salvor af 8 kanoner in i staden, dock utan skada vidare än att han råkade tu svin. Sedan gick han åter till Cahlenberg tillbaka, der han ännu denna stund logerar, och som kundska-

perne berätta, låter demoliera Cahlenberg. Och vele några berätta, att han i morgon vill uppbryta och gå åt Grönow och Alefeldt. Hvad han vidare intenderar kan ingen rätt judicera. Antingen han diverteras af Kansleren eller han vill logera sig vid Harz, emellan oss och Hessen, eller att han förstärker Wolfenbüttel, eller hvad han eljest hafver i sinnet, det måste allt vidare gifva sig, när han kommer i marchen. Och derefter måste ock consilierne på vår sida dirigeras, uti hvilka största hindret är, att här så många Generaler consultera, och der dock actionen, såsom jag förbemält hafver, hos en består. Sparenberg vet ock E. K. M. mycket om denne »koten» att berätta. 7) Om Danmark vill intet continuera att han något värfvar. Men om landtfolkets uppbåd är visst. De äro 3000 man. Sedan är ock visst att han hafver några companier af de Holsteinske kretsdefensionen i sin devotion, hvilka han skall hafva låtit hvart compani på några hundrade man förstärka, så att han med dem och landtfolket alltid han uppbringa till 6000 knecktar. Ehuruväl Baudissin menar, att han för landständerne intet kommer till att tentera något, så säger han dock viljan vara god, det ock Plessen confirmerar. Men jag hoppas Gud gifver andra medel emot honom, om han sig rörer, och för den orsaken menar jag ej vara af nöden, att Hertig Jörgen här längre uppehålles. Ty när Skottarne ankomma, och om Selvig (*Salvius?*) emedlertid förstärker garnisonerne i Stade och Buxtehude, hoppas jag man väl finner medel att dämpa honom, allenast han gifver de facto orsak. Om allt vill i underdånighet E. K. M:ts nådigste information jag förvänta, och förblifver så länge jag lefver

E. K. M:ts

underdånigaste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 796.
Bref från General-löjtnant Baudissin till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. Schreiben vom dato Sies den 15 Juni hab ich mit unterthänigster Reverenz empfangen, und kann E. K. M. darauf unterthänigst nicht verhalten, dass ich Sie von dieser Armee Beschaffenheit und hiesiger Orten Zustand nicht unberichtet gelassen, sondern oft und unterschiedlich geschrieben, und solche Schreiben theils durch H. Doct. Steinberg, Doct. Wolfen und Secretarii Grubben bestellt, überdies auch meinen Auditor zu E. K. M. mit einer ausführlichen Instruction und Information abgefertigt, nicht zweifelnd, derselbe bei E. K. M. nunmehr ankommen und seine Sache unterthänigst werde verrichtet haben. Dass nun meine Schreiben E. K. M. meiner tröstlichen Hoffnung zuwider nicht zukommen, bitte E. K. M. ich unterthänigst, dass Sie mich darin für entschuldigt halten, und meinem Unfleiss nicht zuschreiben wollen.

Dass diese Armee in ziemlichen Abgang gerathen, habe E. K. M. ich in allen meinen an Sie abgangenen Schreiben genugsam angedeutet, wiewohl solche Armee, in währender Zeit meines dabei gehabten Commando, wiederum zugenommen, und nicht um ein Geringes meliorirt worden ist. Ermangelt auch an meinem treuen Fleiss und Vorsorge nicht, sondern an den bei H. Salvio zum öftern sollicitirten Mitteln, dass sie nicht noch besser verstärkt und in Aufnehmen bracht wird, wozu ich denn mein äusserst Vermögen gern anwenden will.

Dass auch E. K. M. berichtet worden, als sollte ich mich vor dem Feind in die Flucht begeben und nach Verden retirirt haben, ist solches ein falscher und ohne Zweifel vom Feind ausgesprengter Rumor, der Seinigen Gemüther dadurch zu couragiren, und werden E. K. M. von meinem Auditor nunmehr unterthänigst vernommen haben, welchermassen ich den Feind aus den Stiftern Bremen und Verden hinausbracht, ihm a tergo nachgangen, die Städte Bremen, Hannover und Hildesheim, worauf er gewisse Auschläge gehabt, in E. K. M. devotion erhalten. Als auch neulichst die Hessischen Truppen bei Volkmarsen zerstreuet, und der Feind in selbigem Fürstenthum nach Willen hausiret, und etwas weiters zu tentiren Vorha-

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

bens gewesen, habe ich ihn, an solcher intention zu hindern und aus Hessenland wiederum abzulocken, durch meine Cavallerie dermassen travailliret (wie ich auch zu solchem End die Festung Cahlenberg bloquirt gehabt), dass er mit seiner ganzen Macht zurück über die Weser wiederum gehen und Hessen verlassen müssen. Und hat seinen Marsch auf Cahlenberg und fürder anhero recta auf mich zu genommen, da ich denn alsbald in derselben Nacht, als er bei Cahlenberg ankommen, an sein Lager hinan eine Partei geführt, aber niemand herauslocken können. Den 29 Juni hat er St. Mauritii Berg bei Hildesheim occupirt, 8 Stücke darauf pflanzen, und aus jedem drei Salven auf die Stadt geben lassen. Als ihm aber seine intention, wie gegen die Landgräfischen vor Volkmarsen, nicht angangen und er uns von besserer Verfassung und resolution befunden, ist er noch in derselben Nacht in aller Stille und eilends wiederum aufgebrochen und in sein voriges Lager bei Cahlenberg (welche Festung er demoliren lässt) logirt, allda er auch bis noch verbleibt, und bin ich resolvirt, ihm allhie Stand und auszuhalten, sintemal ausser allem Zweifel ist, da ich mich von hinnen retirire, dass er die Städte Hannover, Hildesheim, Braunschweig, Celle, und was noch in E. K. M. devotion restirende Städte vorhanden, attaquiren und selbiger zu bemächtigen sich unterstehen würde. Was nun sein ferner Vorhaben sei, muss sich in Kurzem eröffnen.

Sollte er nun mit seiner ganzen Macht aus diesen Landen gehen' und sich mit Baiern oder Wallenstein conjungiren wollen, will, E. K. M. gegebener Ordre zu gehorsamer Folge, ich ihm auf den Fuss folgen, und entweder zu dem H. Reichs-Canzler stossen, dafern der Feind gegen den Rhein marschirt, oder mit H. Landgrafen zu Hessen F. G. übrigen Truppen zu H. General-Lieutenant Herzog Wilhelm F. G. gehen und mit derselben mich conjungiren, wiewohl nicht zu vermuthen steht, dass Pappenheim diese Länder also gar räumen, dass er nicht ein Corps darin verlassen, mit welchem man noch genugsam zu schaffen haben würde.

Herr Herzog Georgen von Lüneburg F. G. ist schon längst mit mir conjungirt gewesen; submittire mich Ihr und des H. Landgrafen zu Hessen F. G. um ihres in diesen Landen habenden grossen respects willen zu E. K. M. Diensten ganz willig und gehorsamlich. Und wiewohl diese Armee durch hochgedachten H. Herzogs Georgen Conjunction verstärkt, verbleibt sie doch noch, gegen den Pappenheim zu rechnen, fast gering, angesehen dass derselbe sich in zwei verschiedene Armeen vertheilt, deren jede stärker als wir, dass man nichts offensive dagegen vornehmen, sondern nur in terminis defensionis verbleiben muss.

Von angestellter Werbung in Holstein der K. M. in Dänemark und deroselben Sohn Herzogen Ulrichen bin ich äusserlich berichtet worden, hab darauf einen Expressen dahin abgefertigt, sich solcher Werbung halber fleissig zu erkundigen, für wen, wie viel zu Ross und Fuss, und unter welchen hohen Officieren solche angestellet werde; was ich dann hiervon in Gewissheit bringe, will E. K. M. ich hiernächst unterthänigst avisiren.

Und geruhen E. K. M. von mir anders nicht sich persuadiren zu lassen, als dass in E. K. M. unterthänigstem, treuem und pflichtschuldigem Dienst ich mein allermöglichstes devoir thun und E. K. M. meine ergebene treue devotion zu erweissen keine Occasion hingehen lassen und verabsäumen werde.

Womit E. K. M. ich dem Schutz etc. Datum im Lager vor Hildesheim den 2 Juli anno 1632.

E. K. M.

unterthänigster

W. H. Baudissin.

Postscriptum.

Auch, gnädigster König und Herr, kommt mir eben nach Verfertigung dieses ein, dass der General Pappenheim sein Lager vor Cahlenberg (welche Festung er demoliren lassen) quittirt und wiederum von uns ab und zurück gehe. Ob er nun Wolfenbüttel noch stärker besetzen, oder aber Göttingen, Nord- und Mühlhausen angreifen und sich des ganzen Harzes zu bemächtigen unterstehen werde, uns dieser Orten allen Zugang und Conjunction aus Ober-Deutschland zu sperren und abzuschneiden, oder aber ob er seinen Marsch fürders anstellen und weiter nehmen werde, wird sich nun bald eröffnen, wovon E. K. M. ich hiernächst unterthänigst berichte. Datum ut in litteris.

№ 197.
Bref från general Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. soll ich hiemit in Eil unterthänigst unberichtet nicht lassen, wie dass mir diese Nacht um 2 Uhr einliegendes Schreiben von H. Bengt Ochsenstern zukommen, daraus E. K. M. den Progress des Obrist Kratz in Bemächtigung Landsbergs gnädigst zu ersehen, indem er selben Ort überraschet, und, nachdem Obrist Kochtitzky ihm resistiren wollen, alles niedergemacht, also dass er, Kochtitzky, mit wenig Reutern davon kommen und sich in Augsburg salvirt. Und soll der Feind nunmehr nur eine Meile von Augsburg sich sehen lassen und bei 10,000 Mann stark sein, wiewohl ich ihn so stark zu sein nicht schätzen kann, ob auch gleich, wie vermuthet und vorgegeben wird, bei 3000 Mann aus Tyrol zu ihm gestossen. Weil denn ich, wie jezt erwähnt, den Kratz annoch nicht so stark, als er gemacht wird, halte, als bin ich resolvirt, in Gottes Namen mit allem Volk wider ihn zu gehen, um zu versuchen, ob ich ihn möge also wiederum sich retiriren machen, dass er sobald nicht wiederkommen möge. Unterdessen aber will ich den Obristen Wurmbrandt und die Schneidewinsche Brigade allhie lassen, mit der Instruction, dass er diesen Ort vor einer Surprise defendiren, da aber der Feind mit Fussvolk und Stücken wider ihn komme, die Brücke allhie abbrennen, und sich nach Lauingen mit bei sich habendem Volk begeben, wo solches bestermassen mainteniren sollte. Im Fall aber der Feind sich eher auf Lauingen als hieher zu wenden möge, sollte er zusehen, dass er dem Feind vorkäme, und sich zuvor in Lauingen begeben könnte, und sollte er die Brücke allhier alsdann gleichfalls abbrennen. Herzog Bernhard hat gestern Abends geschrieben, dass er im marschiren sei zu mir zu stossen. Hoffe also mit göttlicher Hülfe mit Kratz bald Endschaft zu machen, damit ich mich desto eher wider diese Örter begeben und selbst in Acht nehmen, oder E. K. M. jüngster Ordre nach zu Dero stossen möge, so E. K. M. ich gehorsamst nicht bergen sollen, dieselbe etc. Datum Donauwörth den 5 Juli Vormittags 1632.

E. K. M.

unterthänigst gehorsamster

Johan Banér.

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

№ 798.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. abermaliges, freundvetterliches Verordnungs-Schreiben de dato im Feldlager vor Nürnberg den 28 Juni, ist von Uns heute am Abend aller Gebühr nach acceptirt worden, haben daraus E. K. M. intention und was Sie vermeinen dem gemeinen evangelischen Wesen itzo profitirlich und nützlich zu sein, auch dass Wir Uns derowegen bei E. M. der Gebühr sistiren möchten, sattsam vernommen. Nun hätte sich in alle Wege gebühret, dass Wir zu constatirung unserer Schuldigkeit und gegen E. M. tragenden Respects Uns nicht allein auf vorige von E. M. an Uns adressirten freundvetterlichen Erinnerungen also gestellet, und Deroselben Königliche Befehle und Ordres, Unserm Obliegen nach, ausgerichtet, sondern dass Wir Uns auch darauf erhoben, und Ihr freundvetterliches Begehren adimpliret hätten. Es werden aber E. M. aus Unserm an Sie abgangenen Schreiben und dabei gefügten Memorialn sattsam verstanden haben, aus was beständigen, wichtigen Ursachen, auch auf Gutachten Herrn General-Lieutenants Baudissin, H. General-Majors Lohausen, H. Obristen Heyden etc. und Secretarii Grubben etc., Wir Uns nothwendig mit den Unserigen annoch retardiren müssen.

Ersuchen demnach E. K. M. ganz dienst-, freund- und vetterlich, weilen der status militaris hiesiger Örter bis annoch sehr perplex gewesen, indem der Feind noch hier und da mit seiner Armade am Weserstrom vagirt, und man nicht wissen kann, wie er sich mit seiner Macht wenden möchte, derowegen denn seine actiones wohl zu observiren, E. M. geruhe Uns zu verzeihen, dass Wir Ihrem Begehren alsobald keine schuldige Folge geleistet. Wir sind aber in apparatu und dahin bemühet, dass Wir in wenig Tagen allhier aufbrechen und mit höchstem Fleiss dahin sehen wollen, wie Wir Uns mit göttlicher assistenz zu E. M. je eher je besser verfügen und mit Deroselben zu erspriesslichem Effect conjungiren mögen. Sonsten ist Herzog Franz Carl zu Sachsen Ld. bishero zu uns nicht kommen. So E. K. M. Wir in Antwort dienst- und freundvetterlich vermelden

* Efter originalbrefvet till konung Gust. II Adolph; uti Riks-Arkivet.

wollen. Thun dieselben des Allerhöchsten protection etc. Datum Hildesheim den 5 Juli anno 1632.

Von Gottes Gnaden George Herzog zu Braunschw. und Lüneburg.

E. K. M. Allezeit getreuer dienstwilliger Vetter, Schwager und Diener

Georgius.

№ 799.
Bref från Landtgrefven af Hessen till Rikskansleren *.

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Landgraf zu Hessen, Graf zu Katzenelnbogen etc.

Unser freundlicher Dienst und Gruss zuvor. Wohlgeborner, besonders lieber Herr und Freund! Dessen wiederantwortliches Schreiben aus Mainz vom 2 hujus ist Uns gestern Abends den 5 ejusdem gleich nach unsrer Anherokunft gehörig eingeliefert worden. Wie Wir nun bei des Herrn Reichs-Canzlers wohlmeinenden Gedanken wegen gesonnener anderwärtiger Quartiere zu Recolligirung unserer zerstreuten Truppen sowohl, als auch Einstellung des Bandi gegen die abgerittene, und dabei habenden vernünftigen Considerationen gerne aquiesciren, also hat es auch damit und so weit seines Verbleibens, und solches um so viel mehr, weil Wir aus dem Postscripto vernehmen, dass der Herr Reichs-Canzler auf empfangene Königl. Ordre auch seines Orts mit etlichen Regimentern zu Ross und Fuss zu I. K. W. zu stossen im Marsche nunmehr begriffen, und also, geliebt es Gott, bald in der Person zusammen zu kommen und hierüber fernere mündliche Conferenz zu pflegen verhoffen. Zweifeln auch nicht, der Herr Reichs-Canzler werde aus Unserem und Herrn General-Commissarii Heuseners an ihn abgegangenen Schreiben allen Bericht, wie und welchergestalt Wir ebenermassen den Marsch mit Unsern Truppen zu höchstermeldeter Königl. Wrdn. zu gehen, in dem Namen Gottes anzutreten, und ob Wir dieselbe wohl des Herrn Reichs-Canzlers wohlmeinendem Vorschlage nach gerne auf Aschaffenburg richten wollten. Nachdem es aber damit die Beschaffenheit hat, dass Wir nicht allein allbereits bis hie-

---

* Efter originalbrefvet till Rikskansleren A. Oxenstjerna; uti Riks-Arkivet (O. S.).

her avanciret, und wenn Wir von hier aus auf gedachtes Aschaffenburg gehen sollten, einen ziemlichen Umschweif nehmen, und also der Königl. Wrdn. intention zuwider etwas später anlangen würden, sondern ob hochgedachte I. K. W. auch durch eine expresse Ordre Uns den Weg gleichsam vorgeschrieben und gedachtem General-Commissarium adjungiret, denselben zu führen, wie Wir denn deroselben, zufolge nunmehr heute allhier einen Rasttag und Stilllager halten, morgen den 7 hujus aber mit dem Frühesten wieder aufbrechen und zu Neustadt an der Saal, Sonntags den 8 omtrent Schweinfurt logiren, Montags den 9 zwischen selbigem Quartier und Neustadt an der Aisch noch ein Nachtlager nehmen, und also den 10 zu itzgemeldetem Neustadt anlangen und daselbst von der K. W. des ferneren Marsches halber Ordre erwarten werden. Welches dann der Herr Reichs-Canzler sich nicht zuwider sein lassen, und Uns, dass wegen angezogener Beschaffenheit Wir es diessmals nicht ändern können, für entschuldigt halten wolle. Und habens dem Herrn Reichs-Canzler auch zu seiner Nachricht in Wiederantwort nicht bergen wollen. Dem Wir zu freundlicher angenehmer Dienstbezeigung bereitwillig verbleiben. Datum im Haupt-Quartier Kalten Nordheim den 6 Juli anno 1632.

Des Herrn Reichs-Canzlers
freundwilliger

Wilhelm.

№ 800.

Bref från Riksens Råd till Konungen

om folket, som ifrån Finland och Norrland hit till Stockholm på nytt fordras skall. Item avis om tillståndet etc..*

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

E. K. M:ts nådige bref utur hufvudqvarteret Moosburg i Bajern af den 29 Aprilis, samt tvenne tripletter af E. K. M:ts förre afgångne bref utur Aschaffenburg och Uffenheim af den 7 och 17 Martii, är oss den 1 Juli med ordinarie gränsposten tillhanda komne. Och såsom E. K. M. uti det sedermera oss nådigst befaller, att följa den ordre, som E. K. M. oss utur Aschaffenburg och Winds-

* Riks-Arkivet, Riksens Råds Registrat. Fol. 71.

heim om Calmars, Elfs- och Götheborgs värn och defension nådigst tillskrifvit hafver, der vi eljest förnimme något fiendtligt, antingen af det ena eller det andra partiet vara på färde; alltså skole vi oss derefter regulera, och draga en idkesam åhåga, att E. K. M:ts nådiga wilja så uti detta, som allt annat må ske till nöje. Sedan så ihågkommer E. K. M. ock, huru som de Danska sändningebuden hafve lofvat och tillsagt allt godt. Men medan E. K. M. intet veta kan, huru när orden stämma öfverens med hjertat, utan håller sjelf för rådeligt, att man tror sig sjelf bäst, och oss nådigst befaller, att vi skole hit fordra det vidaste aflägne fotfolket af Norrländingarne och Finnarne, att de här på all händelse, så mycket närmare måge vara för handen antingen att öfversändas till Tyskland eller ock här brukas till Riksens värn, der något oförmodeligt uppå komme. Hvarföre hafve vi nu skrifvit till guvernören i Finland och Ståthållaren i Norrlanden, att de skole straxt omberörde vidast aflägne folket åter på nytt uppbåda, och sist till den 15 Augusti hit skynda; förmene att med dess hitkomst intet längre dröja skall, efter officerarne tillsagde och befallte äro, att städse hålla folket i beredskap. Emedlertid hoppas vi, att det intet här skall behof göras, utan då tid nog komma, till hvad E. K. M. det bäst behöfva kan. Vi hafve fuller för detta åtskillige gånger skrifvit E. K. M. uti underdånighet till, att vi samma folk, så väl ifrån Finland, som Norrland hade efter E. K. M:ts förra nådiga befallning hit förskrifvit; såsom ock för hvad orsak vi det åter sedan, emedan det uti anmarcherande hit åt var, hafve afskrifvit och hemförlofvat. Ty ändock vi inga bref eller avis finge ifrån E. K. M:ts kansli om de Danske gesandters värf och afsked; likväl medan vi af Fegræi skrifvelse förnummo, huru såsom de vid deras återkomst till Danmark berömde sig vara med godt contentement dimitterade och uti Danmark intet annat, än som ett godt förtroende hördes; derföre hafve vi till att undvika fåfänga speser, som emedlertid på folket så väl det, som hit förskrifvit, som det som på Calmar och Elfsborg förordnat var, användas skulle, gjort folket återbud, uti den underdånigaste förhoppning, att E. K. M. det intet misshaga skulle. Tillståndet här anlangandes är det ty bättre uti sin förra stat och rolighet. H. F. N. den högborna, unga fröken vår nådiga princessin är ock, Gud ske lof, vid önskelig helsa och välmåga. Annat är här nu intet att skrifva om, allenast låte E. K. M. vi underdånigst förnimma, att fyra af våra companie-skepp, som i höstas härifrån åt Spanien lupo, äro der blefne förarresterade, af hvad orsak och prætext är oss än intet veterligt. Dock hafver man den förhoppning, att de för penningar skole lös komma, efter ett Göteborger skepp hafver ock der varit uti arrest och fått lösa

sig med så mycke penningar, som skepp och gods hafver värdt varit. Af Dynkerkerne höres nu föga, skole som ryktet går intet vara synnerligen starka i sjön, ej heller hafva i denne sommar kunnat uppsnappa många skepp ifrån Holländarne. De Danske skeppen gå ännu och kryssa i Westersjön och förnimme vi intet, att några Danske vora lupne på Elfven för Hamburg, ty vi derifrån såra sällan och icke oftare, än som hvar tredje och fjerde vecka aviserade varde. Och befalle etc. Datum Stockholm d. 6 Juli anno 1632.

J. D. L. *G. G.* *P. B.* *P. Bhe.* *H. Wgel.*

№ 801.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre etc.

E. K. M. hafver förmodligen af åtskillige mina skrifvelser, sedan jag till denna E. K. M:ts armé kommen är, statum rerum, så vidt jag den kan begripa, allernådigast förstått. Sådan min underdånigaste devoir att continuera, kan E. K. M. jag detta ej låta oförmält. 1) Pappenheim hafver för några dagar sedan ryckt upp utur sitt läger vid Cahlenberg, hvilket han hafver låtit rasera, och tagit sitt folk ut dädan. Desslikes hafver han låtit sina garnisoner föras ur Peina och Steinbrück in i Wolfenbüttel, hvilken garnison tillsammans han nu säges vara till verket att afhämta låta, och berättas att han Eimbeck desslikes schleifa vill, och således alla de platser, han på denna sidan Wesern innehafver, qvittera, efter som ock berättadt varder, att han Neustadt hafver förlåtit. Härifrån är han gången åt Hameln och Polle, hvarest han hafver en brygga, och nu med sitt läger på andra sidan Wesern logerar. Tio regementer till fot, deribland intet öfver 1000 man skall starkt vara, och 56 companier till häst, intet öfver 40 hästar, hafver han haft hos sig. Och skattas i allt, så af lägret, som då han sig här i fält presenterade, och fångarne alle berätta, till 12,000 man. Uti hans läger går det talet fullt och fast, att han med all magt vill gå åt Cölln; och aviseras oss af andra orter, att han dit är några resor fordrad vorden. 2) E. K. M:ts armé logerar ännu stilla, till dess man är viss uppå,

---

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

hvart fienden sig vänder. Och aktar man då med hela armén att blifva tillsammans, och följa Hertig Jörgen af Lüneburg, till dess han säkert till E. K. M. afgå kan. Ty om vi nu skulle dela oss, mena officerarne, att fienden gjorde visst på endera delen skada, helst medan han är så när, och man nu ej visst vet, hvad han rätt intenderar. Dock såsom det sig i dag eller morgon måste yppa, så blifver ock vårt uppbrott intet längre differerat. Och hoppas man sedan på vägen att få underrättelse, huru man sig skall förhålla, antingen hela armén skall gå till E. K. M. eller Baudissin, och huru mycket till Rhenströmmen, och hvad man här lemna måste. Ty efter armeen icke är så stark, som E. K. M. hade förmodat, och nu, undantagandes garnisonerne, intet hafver kunnat lemnas tillbaka, så länge fienden hafver varit så när, behöfves i allt detta E. K. M:ts nådiga declaration. Armeen är fuller mönstrad på 12,000 man. Men Baudissin skattar oss icke öfver 9 eller 10,000. Jag tror fuller intet, att om fienden dessa landen en gång slätt och grannt qvitterar, att han så hastigt skall kunna komma tillbakas igen. Och menar derföre att här föga mer, än nödige garnisoner och till 5 eller 600 hästar behöfves. Men efter som på Konungen i Danmark ingen säkerhet är att göra, så tviflar jag intet, att E. K. M. nådigst vill, det hans actioner skola tagas i consideration. Jag hafver fuller skrifvit Salvio och Lessle till, att de ville laga så, att de sig med nya värfningar kunna förstärka. Och menar jag, när de nyvärfvade Skottar ankomma kunna, skola de få der en temmelig trupp tillhopa, som på Danmark kan ackta. Men efter som E. K. M. jag för detta underdånigast hafver refererat, och sådant ännu continuerar, att han hafver 3000 man af sitt landtfolk uppbudit, dem han continuerligen i vapen och på soldateart aktar hålla och formera. Dertillmed hafver han 12 companier af det Holsteinske värfvade under sig, hvilka companier, så väl som garnisonen i Glückstadt, han hafver således låtit förstärka, att när honom täckes skall han kunna bringa 6 eller 7000 knecktar i fält. Det vill och här och der föregifvas, att han ännu med Kejsaren, Chur-Sachsen och andra till E. K. M:ts præjudicium tracterar. Isynnerhet säges han hafva öga på Brehmen, och om honom gifves tillfälle, der akta att fästa sig. Och såsom han Hamburgarne med öppningen af commercierne och deras vanliga friheter kan contentera, alltså äro månge i den mening, att han både Hamburg och Lübeck, der han sig röra vill, lätt skall kunna commovera på sin sida, så framt E. K. M. icke alltid hafver en armé der nere i nejden liggandes, den han så väl som städerne måste respectera. Och alldenstund han, såsom förbemält är, något starkt hafver sig till occasionerne författat, så kan och han icke med

2 eller 3000 man, utan måste med någon starkare force hindrad varda, hvar han sig ville något argt företaga. Detta hafver jag så till den ändan underdånigast velat förmäla, att E. K. M. dess stat så hos sig, som vid Rhenströmmen med denne desto bättre kan comparera, och derefter allernådigast anordna och befalla, hvad E. K. M. bäst synes, och på alla sidor tilldrägligast. Der E. K. M:ts stat deruppe och vid Rhen så kunde medgifva, så håller Baudissin derföre, att E. K. M. med en diversion uti Stifterne på den sidan åt Oldenburg och Ost-Friesland alldramest kunde tjent vara, så framt han icke till E. K. M. följa skall, och han hos Rhenen icke så högt behöfdes. Hvad privat-intention han ock derhos hafva kan, deribland jag fuller märker, att han antingen hos E. K. M:ts höga person, eller eljest absolut sig helst bruka låter, så hafver han till den desseinen dessa skäl: 1) fiendens medel och värfningar, hvilka eljest blifva honom frie, blefve således honom förtagne; 2) han kunde ock icke någon stark trupp ifrån afsända, utan blefve nödgad att defendera eller alldeles förlåta Stifterne; 3) E. K. M:ts arme kunde emedlertid och på den orten sig märkeligen förstärka; 4) medlen till underhållet förökades in hostico, och det E. K. M. alldramest magt uppå ligger, så vore armén då stadd Konungen i Danmark så när, att hvad stund han sig röra ville, skulle man med magt kunna taga E. K. M:ts saker och säkerhet i ackt och honom i tid förhindra. Baudissin, såsom han intet vill försäkra något stadigt godt utaf Danmark, ehuru han ock menar att i år allenast præparatoria gjorde varda, alltså låter han sig förmärka, att så framt han Danmark något sådant begynner, och E. K. M. honom Baudissin dertill allernådigast ville bruka, skall E. K. M. i sjelfva verket förspörja, att han sin trohet och redlighet emot E. K. M. således vill bevisa, det ingen på den orten, och särdeles på den Holsteinska sidan, E. K. M. skall större tjenst göra kunna, efter som han förmenar sig dertill allaredo hafva lagt i Holstein god grundval. 3) E. K. M. hafver allernådigast af det förre förstått, att denne armén är något svagare, än man hade förmodat. Såsom nu E. K. M. dess officerare esomoftast hafver förmanat, att de sig med all flit skulle förstärka, alltså äro fuller dessa General-officerare derom till råds. Men behöfves likväl i desse punkter E. K. M:ts allernådigste declaration, på det allt så mycket bättre och fastare kan blifva anställdt. 1) Huru vidt och hvad land man i det fallet till mönsterplatser nyttja kan. Ty här i Braunschweig äro så mönsterplatserne, utan hvilke E. K. M. intet folk kan bekomma, som allt annat som E. K. M. till tjenst länder emot alliancen, hvilken alla E. K. M:ts tjenare i tillbörlig respect hafva bör. Men alldenstund några platser äro tagna ur fiendens händer,

särdeles här i Stift Hildesheim, hvilke, ehuru de aldrig någon Hertig af Braunschweig hafva tillhört, Hertigen sig likväl under alliancen vill tillmäta, den E. K. M:ts andre tjenare så vilja förstå, att Hertigen af Braunschweig allt det skall blifva af E. K. M. tillbefordrat, det honom i Stift Hildesheim igenom orätt prætext är afhändt, såsom sjelfva alliancen lyder, och Hertig Jörgen sjelf, hvilken sjelf hafver deruti intresse, betygar, att de aldrig af någon Hertig af Braunschweig äro possederade, utan frie och ämpter à part. Så hoppas man och jag beder underdånigast, att E. K. M. det ej med onåder upptager, att sådane och andre af fienden occuperade platser så länge till E. K. M:ts tjenst nyttjade varde, till dess E. K. M:ts specialbefallning följa kan, att man Hertigen skall dem afträda. Ty utan ordre mena sig General-officerarne ej göra rätt, om de Hertigens anfordran efterfölja. E. K. M:ts eget bästa verserar sig och deruti, att Hertigen ej tillväller sig mer, än alliancen förmår. Och fast honom än af E. K. M. det blifver cederat, kan man likväl för E. K. M. emedlertid hafva något gagn deraf. Ty så snart han får det i händer, är ingen E. K. M:ts armé ett godt ord till viljes. Och står mera att befara, att som på hans landtfolk föga är att lita, alltså der fienden komme tillbaka, skulle dessa platser snart kunna komma i fiendens händer igen. 2) Efter uti värfnings och mönsterplatserne stor confusion förelöper, i det den ena tager här, den andra der invisning på mönsterplats, och hvar söker, der landsens lägenhet hos dem, som mönsterplatserne utdela, är bekannt, sin fördel, så att under tiden på 2 eller 3 en mönsterplats, under tiden en så mycket, att två eller tre väl hade nog deraf; deruppå sedan följer, att när mönsterplatserne äro öde, finner hvar sin excuse, och emot store penningar sker liten tjenst. Syntes fördenskull E. K. M. lända till tjenst, att antingen någon förordnades, som öfverallt uppå mönsterplatsernes utdelning hade inspection, att E. K. M. deruti måtte ske rätt, och landen rätt emellan värfvarne proportioneras; eller att hvar landsände hade dertill sin egen commissarium af E. K. M. förordnad. Derhos och 3) medan osägeliga oordningar på sjelfva mönsterplatserne förelöpa, i det så officerare, som gemene låta tractera sig, som de sjelfva vilja, och den sig bästa ordningen kan göra sjelf, han befinner sig dervid bäst. Och när således tractamentet går för värfningspenningar blifver det intet räknadt, utan när hvar under namn af tractament hafver gjort sig fördel och utödat landet, nekar han sig några värfningspenningar hafva uppburit, och bringar så för store penningar, som af landen extorqueras, litet eller intet folk till E. K. M:ts tjenst. Kunde man bringa det så vida, att värfningspenningarne alltid gåfves af E. K.

M:ts kassa förut, vore det bäst. Eljest denne oordning att remediera (hvilken är en rot och orsak till all annan disordre) är fuller det medlet, att E. K. M. en viss förplägningsordning, så för officerare, som gemene, ryttare som knektar, både dem som äro på värfningar, så väl som dem under tiden städer i qvarteren underhålla skola, allernådigast under dess hand och segel hitskicka ville, att man den kunde se, och sedan låta publicera. Och efter alla officerare, som här äro, hålla derför, att E. K. M., om den kammarordning, som i Pommern gjordes, så stricte hållas skall, litet folk skall deruppå kunna blifva mägtig, och landen dock under prætext af värfning ruinerade varda, så står till E K. M:ts allernådigaste behag och resolution, hvad ordning hög eller låg E. K. M. täckes göra, derefter officerarne sig sedan måste rätta. Hade ock E. K. M. visse commissarier, som på mönsterplatserne gåfve akt, så finge man bättre se officerarne på brädet, och deras ogrundade excuser bättre komma i ljuset. Det står ock till 4:e) uti E. K. M:ts nådiga betänkande, hvem värfningar utgifva skall på E. K. M:ts vägnar, efter som det eljest hos generalerne gifver anhang och dependentier. 4) Om arméns underhåll tviflar jag inte, att General-kommissarien Erich Anderson för detta hafver berättat, efter som och jag derom underdånigast hafver mentionerat. Knektarne äro med en månads läning contenterade, men ryttarne hafve intet bekommit, alldenstund Hertigen af Lüneburg inte vill oss hjelpa, och Hannover på Hertigens af Braunschweigs- och Steinbergs intercession ej heller de begärde 10,000 R:dr vill erlägga. Jag vet alltså här ingen råd, hvarken att contentera ryttarne, eller att gifva recruer, så framt icke Salvius gör oss någon undsättning, deraf jag ännu intet vet, och frucktar att med de 100,000 R:dr, som Erich Anderson skaffa skall, går långsamt. Alla möjliga medel skall jag upptänka. Och efter i Braunschweig väl kan anställas en confiscation, eller igenom det medlet en god assistence erhållas; så står hos E. K. M. allernådigast derom gifva Steinberg befallning. Visste jag ock eljest några medel att retirera mig uppå, och hade derutöfver E. K. M:ts fullmagt och creditbref, skall jag mig alltid beflita, att göra E. K. M. all den tjenst jag någonsin kan, och mig menskligt och möjligt är. Allenast det må E. K. M. visst tro, att detta folket är mycket obändigt och igenom den licens, dem är en lång tid efterlåten, äro de så afvände och elake att contentera, att man alltid en meutination befara måste, om man icke något hafver att gifva dem. 5) Såsom jag för detta hafver förmält, att Hertigen af Braunschweig sig några Ämter vill anmäta, dem aldrig någon Hertig af Braunschweig i detta Stift haft

hafver,

hafver, hvilket af alliancen aldrig kan deduceras, alltså vill han ock improbera den accord, som på E. K. M:ts vägnar, så med staden här, som med Papisterne derinne är träffadt, såsom E. K. M. allernådigast se kan, hvad han i detta fallet till mig skrifvit hafver. Jag ville för min person gerna önska att Papisterne voro hädan. Men efter de äro skjutne i accorden, förr än man hit är inkommen, deruppå de på E. K. M:ts vägnar äro salvagarderade, och en temmelig contribution erlagt, och ännu vidare är utaf dem att förmoda, och jag icke hafver sett, att E. K. M. i någon med accord eröfrad plats, således som Hertigen vill, hafver procederat; ställes för den skuld till E. K. M:ts alldranådigaste betänkande, huru E. K. M. vill att man sig häruti skall förhålla. 6) H. F. N. Erkebiskopen af Brehmen hafver bekommit på parole den syndicum, som fängslades ur Stade, att han den, när E. K. M:ts officerare fordrade, ville gifva tillbakas. Nu vill H. F. N. sådant icke efterkomma, och fienden tager deraf orsak alla E. K M:ts hos honom fångne officerare och andre att uppehålla, och vill ingen utbyta eller lös gifva, förr än deras syndicus kommer lös. E. K. M:ts officerare och Baudissin isynnerhet bedja derföre underdånigast, att E. K. M. H. F. N. dertill med dess nådige skrifvelse ville förmana. 7) Baudissin väntar med stort hopp E. K. M:ts nådigste donation på det Amtet Siech, det han högt affecterar. Lohusen beder underdånigast om Stift Verden, hvilket han säger allenast ränta 5000 R:dr i alls årligen, eller något Amt i Magdeburg eller Halberstadt, såsom Gilge, Schlanstedt eller Sandow. Heyden hafver ock prætention på ett Compterey Lucklem benämndt här i Braunschweig. Om E. K. M. nådigast ville hjelpa honom dertill, och de andre desslikes benificera, varde de E. K. M. derigenom högeligen obligerade. E. K. M. samt H. M. min allernådigste Drottning etc. . Af Hildesheim den 7 Juli 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, tropligtigste hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 802.
Bref från Generalen Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. werden aus vorigem meinem unterthänigsten Schreiben die motive, warum ich mich mit mehrertheils Volk wieder anhero begeben, und Friedberg, welchen Ort Obr. Kratz, wie hernach auch Landsberg, eingenommen, bemächtigt, gnädigst vernommen haben. Dahingegen habe aus E. K. M. gnädigstem Schreiben vom 4 dieses ich so viel unterthänigst verstanden, dass Dieselben in den Gedanken stehen, als hätte ich Kratzen, weil sein meistes Volk nur aufgeraffte Bauern sein werden, so hoch nicht zu respectiren, mit dem gnädigsten Befehl, wenn Augsburg nur innerlich vor Verrätherei durch den Grafen von Hohenlohe und H. Ochsenstern versichert, auch Ulm sonst in gute Acht genommen würde, dass ich die conjunction mit dem H. Reichscanzler bei Würzburg zu befördern mir vielmehr sollte angelegen sein lassen und Herzog Bernhards F. G., als welcher dem Obr. Kratz bastant genug sein würde, die Assecuration und Conservirung dieser Örter committiren. Demnach aber nun Kratz 17 Companien Reuter durch Regensburg mit sich geführet, und aus Ingolstadt 6 Companien Pferde mit dem Obristen Wahl zu ihm gestossen, dazu 5 Companien Ungarische Crabaten sich auch bei ihm befinden, und er über diese bei 5000 Mann sowohl geworbenes Volk als Bauern hat, als bedünket mich, dass sein Vorhaben nicht geringschätzig, sondern wohl zu consideriren sei, weil er aus Tyrol noch täglich zunimmt, und das Land hierum gegen ihn mehr denn auf diese Seite inclinirt ist, auch allhie je länger je mehr Anzeigung eines heimlichen Verstands zwischen den Katholischen und ihm sich erweisen. Massen denn noch gestern ein Loch durch die Stadtmauer, wie auch eine Brücke gefunden worden, darüber drei Mann zugleich neben einander hingehen können, dazu an solchem Ort, da etlich tausend Mann sich verborgen aufhalten können. Belangend Herzog Bernhards F. G., haben dieselbe nichts mehr an Fussvolk, als des Bürtzen Regiment, so sie zu Feld gebrauchen können, denn das übrige nothwendig in Ulm und Memmingen zur Besatzung verbleiben muss. So ist das Volk in der Besatzung allhie sehr schwach, weil es übel accommodirt ist, indem es in den Lehr-

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

Häusern logiren muss, wegen dessen, dass der Graf von Hohenlohe und H. Ochsenstern, weil von E. K. M. sie, ihrem Vorgeben nach, dessen keinen Befehl haben, in den katholischen Häusern niemand einlogiren lassen, wiewohl ich meines Erachtens für rathsamer hielte, dass zur Versicherung vor den Katholischen man in eines jeglichen Haus Soldaten billig legen sollte. Würde alsdann des Volks auch um so viel weniger Abgang, massen es kaum 18 oder 1900 wehrstark ist, so allhie in der Besatzung liegt. Kann also bei jetzigem Zustande dieser Orte Erspriesslichers und Nöthigeres annoch nicht finden, diese Städte und Lande zu conserviren und assecuriren, als dass ich nebst Herzog Bernhards F. G., die gestern mit etwas Reuterei und Fussvolk zu mir gestossen, das übrige aber zu Ulm gelassen, ehigst auf Kratz zugehe, und ihn zu dämpfen versuche, ehe er sich stärkt und zu höchstem præjudicio dieses Orts weiter wächset. Massen ich mich dann solches zu effectuiren bestermassen bearbeiten will, damit ich mich desto schleuniger fördern möge, nach E. K. M. jüngster Ordre mich mit dem Herrn Reichscanzler zu conjungiren bei Würzburg oder wo sich sonsten Gelegenheit geben wird. Desswegen ich denn wieder an die Donau und zwar bei Lauingen mich zu begeben in Willens, sobald ich nur hiesige Örter wegen des Kratzen besser gesichert werde haben, welches denn in Kurzem, ob Gott will, geschehen soll. Interim soll ich an fleissiger Correspondenz mit H. Reichskanzler und vorderst E. K. M. alles weiter unterthänigst zu advisiren nicht versäumen. Jetzt kommt Rittmeister Bomsdorf, welchen ich gestern mit einer Partei von 300 Pferden auf Landsberg ausgeschicket, wieder und berichtet, dass, wiewohl er keinen Gefangenen packen konnte, er jedoch von Bürgern und Bauern, so deren Orten er angetroffen, gewisse Nachricht hätte, wie der Leopoldus gestern in eigener Person zu Landsberg sei angelangt; dahero zu vermuthen, weil er, wie ich genugsam erfahren, bei 4000 Mann beisammen, er werde ohne Volk nicht kommen sein, und Kratz also sich gestärket haben, desswegen ich für das Nöthigste erachte, ihn nicht eher anzugreifen, ich habe denn meine Truppen auch beisammen; und werde ich eher nicht von hier aufbrechen können, als übermorgen, weil ich des Herzog Bernhards übriges Volk, so, wie vorerwähnet, er bei Ulm gelassen, erwarten muss. Und werde ich nothwendig etwas länger noch in diesen Landen verbleiben müssen, als ich gern sehe, weil das Land wieder ganz rebellisch worden ist, indem in den Flecken und Dörfern die Reuter und Fussvolk, so wegen der recreuen dahin gethan worden, von den Bauern niedergemacht werden, also dass, da ich diese Lande nicht wieder assecuriren, daraus zu den Recreuten noch anders nichts mehr

zu erheben sein würde. So E. K. M. ich hiemit etc. Datum Augsburg den 9 Juli 1632.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Johan Banér.

Exhib. Würzburg d. 13 Julii 1632.

№ 802.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborner Herr, insonders hochgeehrter Herr Vater!

Dem Herrn Vater berichte ich hiemit, ob ich zwar gänzlich vermeint, vergangenen Freitags noch die Stücke anhero zu bringen, hat es sich doch beides wegen des eingefallenen Regenwetters, dadurch der Weg etwas übel worden, dann auch weil unterweges eine Axe an einer Lade gebrochen, bis Sonnabends gar spät verzogen, darauf ich gestern das Schloss zu kanoniren angefangen, und also ferner heute Vormittags continuiren lassen, auch mit der Breche an den Aussenwerken so guten Anfang gemacht, dass der Capitain im Schloss zu parlamentiren begehret, und ist ihm morgen früh mit Sack und Pack abzuziehen bewilligt worden. Ist ein Ort, der nicht von geringer Importanz, darauf man sich gegen eine ziemliche Macht eine gute Weile halten könnte. Und wie ich verstehe, ist an Munition und Vivres noch so viel vorhanden, dass der Feind, da er sich einen Succurs, Gott zu trösten, gehabt, wohl noch eine Zeit lang hätte opiniatriren können. Anjetzo reite ich aus, das Schloss Berncastel, so eine Stunde von hier, zu besichtigen, wie es allda beschaffen; da ich es also befinde, wie es mir denn ziemlich schlecht beschrieben wird, und man sich dabei nicht aufzuhalten hätte, halte ich nicht undienlich zu sein, selbigen Ort zu emportiren, und von der spanischen Garnison zu enleviren. Wie es aber mit Veldenz anzugreifen, unterlasse ich nicht, dem Herrn Vater meine Gedanken ehigst darüber zu entdecken. Ich aber werde ungesäumt, der geschehenen Abrede zufolge, mich mit beihabendem Volk nach Mainz begeben,

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

wie denn Herr Obrist Canowsky mit etlichen Regimentern zu Fuss und den Schaffelitzkischen Reutern auch allbereits um Kreuznach sich befindet. Meine Ankunft daselbst, auch was unterdessen passiret, berichte ich mit ehestem. Hiemit den Herrn Vater etc. Signatum Trarbach den 9 Juli 1632.

Des Herrn Vatern

gehorsamer Sohn

Gustaf Horn.

Hvad man för aviser utur Luxemburg, såväl som ock om Grefvens utaf Isenburg trupper och Trierske garnisonen hafver, det kan M. K. H. Fader utaf bifogade relation förnimma *. Att något utaf Merodes folk skulle sig med Isenburg conjungera och Trarbach vilja undsätta, deraf höres intet det ringaste, utan förmenar, att det är blefvet utaf Saludine eller Charnacé sjelf utspriddt, oss ifrån Moseln att divertera. Jag vill skynda mig med folket utan någon försummelse till Mainz igen, dock så framt jag befinner »Borgcassel» (Berncastel?) vara en ort, som på en dag kunde vinnas, då tror jag visst, att H. K. M. gerna såge, att man occasionen i ackt toge. Adieu **.

№ 804.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren ***.

Hochgeborener Herr, insonders hochgeehrter Herr Vater!

Aus meinem jüngsten Schreiben vom 10 dieses wird derselbe zweifelsohne vernommen haben, wasgestalt ich nach Eroberung des Schlosses zu Trarbach als gestern von da wieder aufzubrechen, und, weil ich ohne das wegen der grossen Stücke den Weg bei Berncastel vorüber nehmen müssen, und selbiges Haus zu emportiren, also en passant einen Versuch zu thun gesonnen gewesen, welches dann auch dergestalt erfolgt, also dass ich nunmehr diesen Abend mit den beihabenden Truppen und Kanonen allhier angelanget. Und ob ich zwar am Vorübermarschiren mit etlichen commandirten Musquetierern an das Haus Berncastel approchirt, selbiges auch also befun-

* Saknas i originalet.

** Det svenska tillägget är skrifvet med Horns egen hand.

*** Efter originalet uti Riks-Arkivet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632.

den, dass es leichtlich einzubekommen, habe ich doch, weil sie auf meine Aufforderung etwas opiniatriren wollen, und sich ein Paar Tage hätte verziehen mögen, die Zeit nicht zu verspielen, sondern I. M. gnädigster Ordre zu folgen (wie ich aus des Herrn Vatern Schreiben und dem Beischluss mit mehrerem vernommen) den vorhabenden Marsch ungesäumt fortzusetzen, gedacht, wie ich denn morgen, geliebt es Gott, weiter avanciren werde; vermeine sowohl mit dem Volk als den Stücken Kreuznach zu erreichen. Ich aber bin Willens voraus zu gehen, und um eine und die andere nothwendige Abrede zu pflegen per posta mich zu dem Herrn Rheingrafen nach Mainz zu verfügen. Welches ich in Gegenantwort Demselben unangefügt nicht lassen wollen, und verbleibe etc. Signatum Kirchberg den 12 Juli 1632.

Des Herrn Vatern

gehorsamer Sohn

Gustaf Horn.

Postscriptum.

Gleich bei Schliessung meines Briefs empfange ich von dem Herrn Vatern abermals ein Schreiben nebst einem, so Herrn Rheingraf Otto von Mainz an mich ablaufen lassen. Vernehme aus beiden, was wegen der Französischen Armee gedacht wird. Und weil der Herr Vater gedenkt, dass ich sonderlich desswegen meine Marche maturiren und zu Mainz die Truppen zusammenziehen, auch daselbst fernere Ordres erwarten solle, weiss ich solchem gebührlich nachzukommen, allein bitte denselben nicht unbeschwert, wie lang, und wasgestalt ich daselbst zu verharren, per posta zu advertiren. Signatum ut in litteris.

D. H. Vatern

gehorsamer Sohn

Gustaf Horn.

№ 805.

Bref från Öfversten Axel Lilje till Rikskansleren *.

Hoch- und Wohl-geborener Gnädiger Herr etc.

E. Ex. soll ich in Unterthänigkeit anfügen, wie dass Bericht einkommen, dass sich bei etlichen hundert Feindes-Volk Reuterei eine Meile Wegs von Kitzingen sehen lassen, und sich nunmehr eines Schlosses, Cassel genannt, bemächtiget und eingenommen, und haben zwar dieselben Leute in bemeldetem Schlosse wohl ein 60 Ausschuss gehabt, wie sie aber die Crabaten vermerkt, hinweg gelaufen. Berichte auch, als der Capitain zu Kitzingen mit ein 30 Dragonern hinausgesetzt, und 400 vom Feinde angetroffen, dass sie meistentheils auf bemeldetes Schloss zu und hineingeeilt, von denselben er 20 niedergehauen und einen gefangen genommen. Es wird auch berichtet, dass sie ein schönes Haus, ungefähr 2 Meilen von Kitzingen, dem Herrn von Limburg zugehörig, einbekommen (Speckfeldt genannt), darinnen sie ziemlichen Vorrath von Proviant und andere Munition gefunden haben sollen. Welches ich aber geschehen zu sein nicht verhoffe, denn da der Feind bemeldetes Haus besetzen sollte, würden die Strassen zwischen Windsheim und Nürnberg allzu unsicher werden. Sonsten habe ich aus E. Ex. Schreiben in Unterthänigkeit verstanden, dass ich an heut von deroselben ein 300 zu Fuss und 500 zu Pferd zu bekommen habe, von welchen ich dann alsobald 100 nach Ochsenfurt, 100 nach Kitzingen verschaffen will, und dahin ordnen, dass die Reuter am Mainstrom logirt, und allda herum die Pässe von ihnen wohl verwahret werden, den Rest aber vom Volke allhier in Würzburg verbleiben lassen. Solches ich Ihr. Ex. in Unterthänigkeit zu berichten nicht unterlassen wollen, und befehle etc. Datum Würzburg den 12 Juli anno 1632.

Eders Nådes ödmjuke och underdånige tjenare

Axel Lilje.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632.

№ 806.

Bref från General Banér till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. soll ich hiemit unterthänigst nicht bergen, wie dass der Obrist Kratz, sobald er vernommen, dass Herzog Bernhard allhier auch angelangt, sich wiederum von Landsberg weg und über die Ammer begeben. Nachdem aber wiederum etwas Volk zu ihm gestossen, er auch einen Succurs von den Leopoldischen, nachdem sie Füssen eingenommen, dazu bekommen und also ziemlich gross geworden, als soll er sich wiederum bei Landsberg stark sehen lassen, und solche Miene machen, als sei er Willens, etwas Sonderliches und Wichtiges vorzunehmen. Wenn ich denn nun bei so weit aussehenden Sachen allhie zu Conservirung dieser Stadt und Landes für hochnöthig erachte, von hinnen nicht zu gehen, ehe denn jetzt gemeldetes Kratzes Beginnen gespüret werden möge, als muss ich, wider meinen Willen die von E. K. M. mir anbefohlene conjunction so lange anstehen lassen und erwarten, was Gott mir für Glück und Gnaden wider den Feind allhier verleihen wird; massen ich dann heute auf ihn zu marschiren in Willens; und hätte ich solches längst gern gethan, da die Reuterei, so ich bisher bei mir gehabt, nicht so gar inegal gegen des Feinds seiner gewesen, also dass ich des Herzog Bernhards Truppen nothwendig erwarten müssen, die gestern und heute erst alle angekommen. Ich hoffe aber zu Gott, es soll bald zu Endschaft mit dem Feind allhier kommen, wiewohl er sich ziemlich verstärket, wie denn mich heute ein schwedischer Reuter, so unter Steinbock gedienet, und vom Feind gefangen worden, aber gestern wieder ausgerissen, berichtet, dass Obr. Kratz 3000 Crabaten und Reuter auf ein neues vom kaiserlichen Lager durch Ingolstadt bekommen, welches mich Obr. Wurmbrandt und Obr. Sperreuter auch advisiren. So ist das Land herum, seitdem dass es Kratz verspüret, wieder ganz aufrürisch, hingegen aber die evangelischen Bürger allhie sehr kleinmüthig worden. Belangend sonsten Füssen, hat es der Feind mit 2 Regimentern zu Fuss und 1 Regiment zu Pferde, welches Volk, wie obgedacht, Kratzen zum secours von Leopoldo zugekommen, angegriffen und mit 7 Stücken einen Tag lang beschossen. Nachdem aber der Obr.-Lt. Torssi, so darin commandirt hat, erschossen worden, haben die Capitains ehrvergessener Weise

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

sich und die Soldaten dem Feind ergeben, und ist also die Stadt wiederum in des Feindes Hand gekommen. So E. K. M. ich hiemit gehorsamst nicht verhalten sollen. E. K. M. sammt etc. Datum Augsburg den 12 Juli 1632.

E. K. M.

unterthänigster, gehorsamster
Diener

Johan Baner.

№ 807.

Bref från General Banér till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener, Hochgeehrter Herr Reichs-Canzler!

E. Ex. geliebtes Schreiben vom 9 dieses ist mir heut von H. von Stabremberg zurecht behändigt worden, daraus ich Dero Aufbruch von Mainz und Avancement nach Aschaffenburg mit Mehrerem vernommen, wie auch dass E. Ex. resolvirt sind nach Würzburg zu marschiren, welches alles, weil es mir zu Nachrichtung gereichet, mir sehr angenehm gewesen zu vernehmen. Dahingegen habe E. Ex. ich vorgestern dienstlich zu erkennen gegeben, wie aus dem kaiserlichen Lager etwas Volk auf einem neuen Weg und durch Ingolstadt gezogen, welches allhie bei Landsberg zu Kratz gestossen, also dass er, Kratz, dadurch ziemlich sich verstärket, dazu auch noch Leopoldisch Volk gewärtig sein soll. Ob ich nun wohl gänzlich bei mir beschlossen, I. K. M. gnädigster Ordre nach, unverzüglich zu E. Ex. zu stossen, so habe ich doch zur Assecuration dieser Lande, und sonderlich Augsburgs, für die höchste Nothdurft erachtet, ehe ich jezterwähnte Conjunction suche, zuvor mit Zuthun Herzog Bernhards F. G. den Feind dieser Orte zu ruiniren. Desswegen haben wir beide uns gestern auf den Marsch begeben, in Willens, auf Bruck zu gehen, weil wir vernommen, dass der Feind, sobald er vermerke, dass wir etwas wider ihn vorhaben, sich dahin begeben. Als wir aber im Marschiren gewesen, haben wir Kundschaft bekommen, dass der Feind den Tag zuvor über die Ammer und vollends gar hinter München retiriret. Weil ich nun verspüre, dass der Feind

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

hierdurch mich nur von andern desseinen abzuhalten begehret, ich aber ihm weiter zu folgen unrathsam gehalten, als haben wir uns heute anhero nach Landsberg als einen Ort von importanz begeben. Da mir dann der Graf von Hohenlohe, so zu Augsburg und im Schwäbischen Kreis Statthalter ist, Schreiben zugeschickt, so die Stadt Kempten an ihn gethan, und um Secours darin sollicitirt, weil Leopoldus, massen ich solches auch von unterschiedlichen Kundschaften vernommen, auf selbige Stadt zu gezogen; nachdem er Füssen (?), indem er solches mit 7 Stück 3 Tage beschossen, und die Capitains, als der Obr.-Lt. Torssi, so allda commandirt hat, erschossen worden, erobert hat. Weil aber Leopoldus über 2 Regimenter zu Fuss und 1 Regiment Pferde, nebst etlichen Crabaten nicht stark sein soll: als will ich diesen Ort allhie, weil er von importanz ist, wie vorerwähnt, genugsam und wohl besetzen, Herzog Bernhard aber wider Leopoldum schicken, in Hoffnung, S. F. G. werden ehigst Kempten entsetzen und Füssen sich bemächtigen. Ich aber will inzwischen auf Donauwörth und sowohl auf Weissenburg zu eilen. Und da ich nicht viel daselbst zu thun finden werde, mich äusserst bearbeiten, mit E. Ex. mich zu conjungiren. Zu dem Ende denn E. Ex. unbeschwert zum öftern Ihre Zustände und wo Sie anzutreffen, auch was Sie vom Feinde werden vernehmen, mir zu eröffnen geruhen wolle. Befehle Sie darauf etc. Datum Landsberg den 13 Juli 1632.

E. Ex.

ganz bereitwilligster Diener

Johan Banér.

Postscriptum.

Auch, hochwohlgeborener Reichs-Canzler, bin ich resolvirt, so lang bis ich werde sehen, wie Herzog Bernhard mit Leopold wird zurecht kommen, von Weissenburg mich nicht weit zu verthun, weil ich S. F. G. die Zusage gethan, im Fall er Leopoldo zu schwach werden sollte, ihn zu secouriren. Sonst verhoffe ich, da S. F. G. des Leopoldus desseins brechen und ihn ruiniren würde, er solle mit göttlicher Hülfe dem Kratz defensive begegnen, und über den Lech das Ueberkommen wohl verwehren können. So E. Ex. ich hiemit dienstlich nicht verhalten solle, mit Bitte, E. Ex. wollen Ihre Schreiben hinführo auf Lauingen und Donauwerth schicken etc.

Johan Banér.

№ 808.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborner Herr! Insonders hochgeehrter Herr Vater!

Was massen ich die schönen Occasionen an der Mosel vorbei gegangen, und I. K. M. sowohl, auch des Herrn Vatern Ordre zufolge, mit beihabenden Truppen herauf gegen den Mainstrom avanciret, dessen ist Derselbe aus meinem jüngsten Schreiben verständiget worden. Anjetzo berichte ich, dass ich nunmehr gestern Abends allhier angelangt, und sollen die Truppen sammt den Kanonen, so ich zu Kreuznach hinterlassen, anheut, geliebt es Gott, gewiss auch anhero kommen. Demnach aber des Herrn Vatern jüngstes Schreiben dahin gehet, dass ich allhier fernere Ordre erwarten und auf des Königs von Frankreich actiones gute Achtung haben solle, als werde ich selbigem gehorsamlich nachleben, dabei ich doch dies erinnern wollen, dass die hiesigen Quartiere sonderlich für die Cavallerie sehr übel bestellt und, da man sich dero Orten aufhielte, könnten dadurch nicht allein die Reuterei, sondern auch das Land, daraus I. M. zu Dero Magazin sonsten etwas zu haben, leichtlich ruiniret werden. Darüber ich des Herrn Vatern Antwort, sowohl auch (da ich avanciren sollte) wessen ich mich wegen I. M. der Königin, dann auch wegen der nothwendigen Garnisonen der Orten zu verhalten, gehorsamlich erwarte. Neues weiss ich der Zeit nichts zu avisiren. Verlangt mich von Demselben, was anderer Orten passiret, zu vernehmen. Dabei ich dann den Herrn Vatern göttlicher Verwahrung treulich befehle. Signatum Mainz den 15 Juli anno 1632.

Des Herrn Vatern

gehorsamer Sohn

Gustaf Horn

Postscriptum.

Auch, hochgeehrter Herr Vater, habe ich mich bei Demselben erkundigen wollen, ob Er es nicht rathsam zu sein hielte, dafern es nicht höchnöthig, mit den hiesigen Truppen in das Frankenland so eilends zu avanciren, dass man unterdessen an Heidelberg, und selbigen Ort zu emportiren, einen Versuch thäte, sintemal selbige Gar-

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

nison mit Ausfällen, Frucht-Einholen und andern Actionen ziemlich Meister zu spielen anfängt, darüber auch Strassburger jüngst erschossen werden. Dazu kommt auch, dass die französische Armee nach Udenheim* im Anzug ist, zu præsumiren, dass sie zugleich Heidelberg unattaquirt nicht lassen würden, welches dann zum Ansehen und zu I. K. M. sowohl dem allgemeinen evangelischen Wesen grossen Præjudiz gereichen thäte. Und hat der Herr Vater solches aus beigefügtem Discurs**, so ein vornehmer französischer Commendant mit dem Herrn von Fleckenstein gehalten, zu ersehen. Signatum ut in litteris.

Gustaf Horn.

№ 809.
*Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen****.*

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Huru vidt med vår marche kommet är, hafver E. K. M. allernådigast att se af bifogade min relation****. Nu consulteras här *om Duderstadt skall attaqueras, eller om man skall gå med alla in i Westphalen, eller om Hertigen skall gå till E. K. M. fort.* Såsom E. K. M. detta allt utförligen och rationes derhos i dag så snart något blifver slutadt underdånigast tillskickas skall. *Hertigen* hafver intresse i *Duderstadt*, vill derföre gerna *antasta* det. Men Baudissin är helt och hållet i mening, att Pappenheim kommer på oss tillbaka, och skattar han *denna arméen så svag*, att han manar oss icke utan största hazard *kunna skiljas åt*, ehuruväl här är *7000 knektar och 3000 hästar* effective, ooh allt godt och utvaldt folk. E. K. M:ts befallning och underrättelse uti allt, vore här mägta högnödig. E. K. M. härmed etc. Osterode den 16 Juli 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

---

* Sedermera Philipsburg kalladt.

** Saknas i originalet.

*** Efter originalet uti Riks-Arkivet (åtskillige tyska personers bref anno 1632).

**** Denna relation saknas.

№ 810.

Bref från General Banér till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener, Hochgeehrter Herr Reichs-Canzler!

E. Ex. habe ich die copiam I. M. jüngst an mich gnädigst gethanen Schreibens hiemit dienstlich zu übersenden nicht unterlassen sollen, woraus E. Ex. mit Mehrerem zu ersehen, was I. M. mir gnädigst anbefohlen. Wenn ich denn nun seitdem dass ich neulich von Donauwerth wieder auf Augsburg gegangen bin, mich Friedberg, und bald darauf, nachdem Herzog Bernhards F. G. zu Augsburg zu mir gestossen ist, auch Landsberg wieder bemächtigt, als habe ich, weil sich der Obrist Kratz, sobald er vernommen, dass ich mit Herzog Bernhard auf ihn zu im Marsche sei, mit seinem Volk hinter München retirirt, nöthiger erachtet, für meine Person wieder anhier auf Donauwerth mit meinen Truppen zu eilen, als mich durch vermeldeten Kratzen von I. M. allzuweit divertiren zu lassen. Jedoch habe ich I. F. G. Herzog Bernhard etc. von Landsberg aus vorgestern gegen den Leopoldum geschickt, weil derselbe sich Füssen, indem er es mit 7 Stücken 3 Tage lang beschossen, und die Capitains darin, nachdem der Obr.-Lt. Torssi, so allda kommandirt hatte, erschossen worden, Dienst angenommen, bemächtiget hat; und habe ich heute von gedachtem Herzog Bernhards glücklichem Succurs aviso bereits bekommen, indem sein Obr.-Lt Bouillon eine Meile von Füssen in einem Dorf des Leopolden Leibcompanie wie auch ein Cornett Reuter und dann 200 Dragoner zertrennt und wieder einen Grafen von Hohen-Ems gefangen gehabt. Sobald nun I. F. G. mit Leopoldo vollends fertig, welches denn in Kurzem, wie ich verhoffe, geschehen wird, und sofern von Kratz nichts Wichtiges wider Augsburg zu befahren sein wird, hoffe ich gänzlich, mehrermeldeten Herzog Bernhards F. G. werden sich auch nicht säumen, nach dero Zusage und E. M. Ordre wieder allhier zu mir zu stossen. Inmittelst und dieweil ich von unterschiedlichen Orten vom Lande hierum berichtet werde, dass der Baierfürst mit seiner Armee zu Ingolstadt angelangt sei, als will ich so lange allhier verbleiben, bis ich Gewissheit dessen von den Parteien, so ich deswegen auf beiden Seiten der Donau auf Neuburg und Ingolstadt ausgeschickt, erlange, welches denn, geliebt es Gott, morgen bereits zu erfahren verhoffe.

---

* Efter originalet ur »Åtskilliga tyska personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

Im Fall es mit des Baierfürsten Ankunft wahr und nicht eine blosse Rede, wie ich dafür halte, wäre, will ich mich auch eher nicht nach Weissenburg begeben, bis ich sehe, was er zu thun in Willens. Sonsten aber, da es sich nicht also verhalten wird, dass der Baierfürst mit seinem Volk zu Ingolstadt angekommen, bin ich resolvirt, ehigst nach Weissenburg zu gehen, und den Feind auf allerhand Wegen auf meiner Seite müde zu machen, und enge einzuhalten, wie I. M. mir gnädigst befohlen, also dass er sowohl wegen Mangels an vivres als steten travaillirens auf eine Retirada sich ehigst bedenken gedrungen werden möge. So E. Ex. ich hiemit dienstlich nicht verhalten sollen, inständig Dieselbe bittend, mich unbeschwert mit dem allerersten zu verständigen, wie weit Sie bereits avanciret, und wie weit Sie zu avanciren gedenken, ob Sie versuchen wollen, zu I. M. alsobald durchzudringen, oder was eigentlich Ihre Intention sei, damit ich mich darnach auch richten möge. Befehle indessen E. Ex. göttlicher Protection. Datum Donauwerth den 16 Juli 1632.

E. Ex.

ganz bereitwilliger Diener allezeit

Johan Banér.

P. S.

Jetzt bekomme ich Zeitung, dass der Baierfürst nach München mit seiner Armee gegangen sei, um sich mit Kratz zu conjungiren und einen Pass über den Lech versuchen zu überkommen, damit er folgends seine Intention wider Augsburg zu Werk richten möge. Ob es nun wahr, hoffe ich heute gewiss von obgedachten meinen Parteien, welche genugsam sind, dessen eine Gewissheit zu erfahren, davon gründlichen und eigentlichen Bericht zu empfangen. Sonst, weil ich dafür halte, E. E. werden sichrere Gelegenheit zu I. M. haben können als ich, also habe ich nicht unterlassen sollen, inliegend Schreiben an I. M. Deroselben zu schicken, mit dienstlicher Bitte, Dieselben wollten nach meinem Vertrauen solches unbeschwert zurecht bestellen lassen.

Exhib: Würzburg den. 20 Julii 1632.

№ 811.

Bref från Generalmajor N. Boëthius till Rikskansleren*.

Wohlgeborener, gnädiger Herr!

E. Ex. hätte ich zwar wohl eher zuschreiben und den Zustand dieser Armee berichten sollen. Weil aber I. K. M. General Herzog Wilhelm zu Weimar F. G. dieselbige führet, und der Communication mit E. Ex. sich angelegen sein lässet, habe ich für meine wenige Person solches zu unterstehen mir unnöthig gedacht. Jedoch weil nunmehr der lang erwartete Secours des chur-sächs. Volkes, als nämlich 3 Regimenter zu Fuss und 2 zu Ross, so 5000 zusammen stark, als gestern spät in der Nacht allhie ankommen, habe ich meiner Schuldigkeit nach solches E. Ex. hiemit berichten wollen. Und hätte zwar I. F. G. als heute noch wollen fortmarschiren, es wäre, dass bald ein viertes der Knechte, so wegen starken Marsches von gestrigen 5 Meilen über den Wald, nicht zurück geblieben wären, und so dieselbigen nicht etwas eingewartet, weil der Feind sich zwischen E. Ex. und uns sehen lässet, möchten geschlagen werden: so haben obgedachte F. G. sich resolvirt, als morgenden Tages mit dem allerfrühesten aufzubrechen, und dergestalt zu marschiren, dass sie mit der Armee übermorgen, ist der 20 hujus, bei Schweinfurt mit Gottes Hülfe zu logiren verhoffen. Solches ich E. E. in Unterthänigkeit berichten sollen, und Deroselben Gottes gnädigem Schutz befehlen. Signatum im Feldlager vor Hilperhausen (*Hildburghausen*?) den 18 Juli 1632.

E. Ex.

gehorsamer Knecht

Nicolaus Boëth.
1632.

* Efter originalet uti Riks-Arkivet. (åtskillige tyske personers bref anno 1632).

№ 512.

Bref från Rheingrefven Otto till Rikskansleren*.

Hochwohlgeborner Graf etc.

E. Ex. berichte hiemit ganz dienstlich, was massen der Rittmeister Hans Georg Roth des Städtleins und Amts Billigheim sich bemächtiget, und die Stadt Landau von dem Feinde verlassen und nächst dabei gelegen, auch von ermeldetem Rittmeister Rothen, welcher sich daselbst absentirt, alleinig eine von mir unterschriebene Ordre zu haben begehrt, so habe solche dahin überschickt, und begehrt, ein ehrsamer Rath und Bürgerschaft gegen die Königliche Majt. in Schweden, unsern allergnädigsten Herrn etc., sich ohne sondere Gewalt viel eher accommodiren, als etwa den Französischen sich zum Raub versparen wollen, bin hierauf annehmlicher Resolution gewärtig, um desto mehr, weil bereits so viel verspürt worden, dass allerhöchst vermeldete I. K. M. zu Schweden sie lieber zu »acheriren» (*acqueriren*) als einiger andern Gewalt gewärtig zu sein, gesinnet. Unterdessen habe Rittmeister Hans Georg Stauben Ordre gegeben, mit etlichen meiner Reuter von der Erpachischen Compagnie sich zu Rittmeister Rothen zu verfügen, aufwärts gegen die Stadt Landau zu rücken, und selbige Occupation so viel möglich zu maturiren, also den Französischen vorzukommen. Und ist ferner gewiss, dass ebenmässig Weissenburg, und äusserlichem Bericht nach auch Hagenau verlassen, da ich desswegen Volk, welches zu entrathen gewesen, bei der Hand gehabt, hätte ermeldeter Ort ohne sonderliche Gefahr und Mühe zur Schuldigkeit gebracht, und die benöthigten Musterplätze erweitert werden können.

Obr.-Lt. Strassburger ist inzwischen durch einen von den Heidelbergischen gesehenen Ausfall und gemachter embusgage etlicher Musquetirer todt blieben, und der Körper in Heidelberg gebracht, wohin ich solche folgen zu lassen geschrieben, und dem Major Zülnhart der Truppen Aufsicht bis auf anderwärtige Verordnung anbefohlen, und solche dies- und jenseit Neckars also zu quartiren, damit die armen Leute ihre Feldfrüchte einzubringen verhoffentlich gesichert sein, den Heidelbergischen aber das Ausfallen verwehret, und im Einernten verhindert werden.

Wegen

---

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

Wegen Quartirung der neulich von E. Ex. angedeuteten Companien ist bereits gehörige Verordnung geschehen, wie auch wegen Assignation neuer Werb- und Sammelplätze.

Was sonsten der französischen Armee und dero Marsch halben, ob sollten selbige wiederum zurückgehen, und ferner an mich geschrieben worden, das wird des H. Feldmarschalln Ld., dero ich zugestellt, E. Ex. in originali überschieken.

Schliesslich thue dieselbe ganz dienstlich bitten, bei mehr allerhöchst gedachter I. K. M., unserm allergnädigsten Herrn, mich allerunterthänigst zu recommendiren unbeschwert zu sein, beneben entschuldigen, mit meinem allerunterthänigsten Berichtschreiben, in Betrachtung dieselbe in mehr hochwichtigen Geschäften occupirt, gehorsamst verschonen zu wollen, an meinem Ort I. K. M. in dem zu bemühen, was anderweitlich, und an E. Ex. zu thunlicher Expedition adressirt werden kann. Dieselbe damit Gottes gnädiger Bewahrung etc. Datum Mainz den 19 Juli 1632.

E. Ld.

ganz dienstwilliger allezeit

Otto, Wild- und Rheingraf.

Exhib: Würzburg den 22 Julii anno 1632.

№ 813.

Bref från Generallöjtnant Baudissin till Konungen *.

Allergnädigster König und Herr!

Wie Pappenheim den Ruf von Coblenz vernommen, hat er besorget, es Bonn oder ferner Cöln gelten dürfte, hat derwegen vom Weserstrom sich nach Paderborn gewendet, woselbst er noch lieget. Weil denn der Herr Canzler, wie auch Feldmarschall Horn, wie verlautet, sich vom Rheinstrom gegen E. M. mit den Völkern begeben, ist zu vermuthen, Pappenheim werde sich wiederum an die Weser begeben. Sonsten hat er den Weserstrom stark besetzet, auch allenthalben in Westphalen viele Werbungen angestellt, davon theils allbereits fertig. Sollte er aber ferner vollends nach dem Rhein

* Efter originalet ur »Åtskillige tyska personers bref anno 1632» i Riks-Arkivet.

oder zu E. M. zu gehen sich erweisen, soll E. K. M. mir gnädigst ertheilter Ordre unterthänigst nachgelebet werden, ihm allenthalben nach Möglichkeit auf dem Fuss zu folgen. Wir sind mit der geringen Armee etwas avancirt und bis Nordheim angelanget; bei Hildesheim ist nichts mehr zu leben gewesen. Die Stadt Braunschweig ist uns nicht viel zu Willen gewesen, wie ingleichen der regierende Herr. Es berufen sich alle auf die alliance, worüber denn Doctor Steinberg festhält. Ich habe es vor diesem erwähnt, dass bemeldeter Doctor E. M. an andern Orten sonder Zweifel bessere Dienste thun möchte. Er ist wegen seines Vaterlands und Blutverwandtschaften gar zu sehr parteiisch. Erich Anderson Commissarius hat sich eine Zeit lang bei mir befunden, auch bei den Städten so viel als eine Löhnung auf die Infanterie zuwege gebracht, worinnen Steinberg auch fast hinderlich gewesen, mit Vorwendungen, solches wider die alliance wäre. Ich hätte es ja anders nicht zu ändern wissen, wenn mir Gott nicht den Mann geschicket hätte, dadurch zum Theil die Ungeduldigen gestillet. Herzog Jörgen F. G. befindet sich auf unser aller Rath bei der Armee, thun nach ihrem allem Vermögen dabei das Ihrige, indem sie das ganze Proviant aus dero Fürstenthum Grubenhagen und Harze der Armee zum Besten dargeben, da sonsten jetziger Zeit anders keine Mittel zu erfinden. Wäre zu wünschen, dass die anderen Fürsten dergestalt gesinnet, würden die Sachen desto leichter fallen. Ich habe vernommen, als sollten E. M. S. F. G. mit dero Volk zu sich gnädigst begehren. Da solches geschiehet, weiss ich nicht allein mit dem Rest wo zu bleiben, sondern auch keine Mittel zu Proviant zu gelangen. Lebe der tröstlichen Zuversicht, E. K. M. werden S. F. G. nicht allein in Person bei der Armee, sondern auch deren Regimenter gnädigst zu lassen gestatten wegen der Besatzungen in Wolfenbüttel; befindet sich in allem stark 1200 zu Fuss, 600 zu Ross, in Eimbeck dessgleichen, in Duderstadt 6 Companien Dragoner und 4 zu Ross; ist allein die Stadt Göttingen noch übrig, die der Pass nach Hessen, sonst wären wir davon abgeschnitten. Der Feind sammelt sich stark auf dem Eichsfeld. Hätte man eine 10 Tage vor Pappenheim Zeit, könnte solches gehindert werden, allein man jetziger Zeit nach seiner Ordre leben muss. Ich habe E. K. M. dieser Armee Beschaffenheit alles durch meinen Auditor unterthänigst berichten und vortragen lassen, wie ingleichen S. F. G. Herzog Jörgen durch deren abgeschickten Capitain; hoffentlich sie bei Deroselben angelanget sein werden, denn alles dahin beruhet, dass E. M. entweder von darob oder aus Schweden einen Secours anhero senden, in Betracht, dass dieser Landen ganz wenig Völker zu überkommen, zudem wenn schon allbereits noch

etwas zu finden, welches zur Werbung könnte geschlagen oder angewendet werden, so muss man das hören, es sei wider die alliance. Ich weiss zwar wohl, dass ich bei E. M. werde sonder Zweifel angegeben werden, dass ich die Örter, als Peina, Steinbrück, Cahlenberg, welches ich dem Feinde abgenommen„ und zu Recrute angewendet. Ich weiss aber anders kein Mittel jetziger Zeit zu finden. Secretarii Grubben befindet sich allhie, welcher solches alles für gut ansiehet, es mag sein wider die alliance oder nicht, es erforderts gemeiner Wohlfahrt Bestes. Die 100,000 Thaler von Erich Clausen, sowohl die 30,000 von Salvii, weil niemand nichts wissen, wäre gut und nothwendig, höchst nöthig, dass etwas zur Löhnung nur vorhanden wäre, dadurch die Justiz desto besser zu administriren. Unterdessen nichts destoweniger soll an nichts erwunden werden, allem zu E. K. M. Bestem nachzuleben, welches Sie in der That zu Gott hoffentlich verspüren sollen. Bei Dänemark ist es noch etwas stille, und sollen S. K. M. den Ausschuss in etwas bereit halten. Sonsten wird nichts bis dato geworben. Ich habe ein wachendes Auge drauf; sollte was sich begeben, soll nach Vermögen gehindert und E. M. per posta berichtet werden. Es sind aber die Sachen an selbem Orte sehr unterbauet; unser Herrgott gebe E. K. M. in den Hauptsachen Glück, so hat es keine Noth. Im Widrigen ist nicht zu zweifeln, dass mehre Feinde sich finden möchten. Zu Bloquirung der Stadt Wolfenbüttel habe ich 4 Companien zu Pferd und 5 Companien Dragoner geschickt, und soll die Stadt Braunschweig 400 zu Fuss dazu geben, welches ich stark an Doctor Steinberg treibe; hoffe sie es thun werden, und wann sie die Ernte nicht gebrauchen werden können, ist zu vermuthen, selbiger Ort sich in die Länge nicht wird halten können. Wäre so viel Zeit, dass Eimbeck und Duderstadt auch könnten genommen werden, so geschähe dieser Landen ein merkliches Aufnehmen. Eimbeck soll ein fester Ort sein und mit allem Zubehör wohl versehen. Es ist sich aber nicht zu säumen, sondern, wie gemeldet, nothwendig auf das Hauptwerk zu sehen. Im Fall Pappenheim vollends nach dem See gehen sollte, muss zwar der Ordre von E. K. M. nachgelebet werden, allein ich sorge, dass Pappenheim einen andern Corpus unter Commando des von Gronsfeld, welcher nur auf uns ein wachendes Auge, wo wir uns hinwenden, hat, eine Diversion wird machen, welcher allbereits am Weserstrom darauf alleine wartet. Gott gebe, dass Bremen und Braunschweig beständig bleiben, so ist das Uebrige nicht zu achten, an welchem ich fast zweifle, denn es wunderliche Köpfe in beiden Örtern hat. Im Fall E. K. M. uns dieses Ortes zum Theil entrathen könnten, so wäre meine einfältige Meinung, dass die Grafschaft

Hoya und auch das Haus Hoya an der Weser fortificiret würden, von Bremen eine Schiffbrücke dahin gebracht, und von selben Orte aus ins Stift Münster der Krieg an den Huntestrom gepflanzt, Bremen, Delmenhorst und Ostfriesland, Oldenburg zu Proviant gebrauchet, hielte ich dafür, der Gegentheil es bald leichter geben würde. Zudem so würde die Schwere aus dem Land Braunschweig und Lüneburg dahin gezogen. E. K. M. werden solches reifer erwägen, und mir ferner Ordre gnädigst ertheilen. Es hat sonsten dem von Pappenheim bis dato nicht allerdings seiner Meinung nach ergangen. Wie er vor Hildesheim kam mit grosser Furie, sah er es nicht beschaffen nach seinem Willen, er konnte bald umwenden, und den Weg, so er kam, wieder finden. Wollte Gott, dass die Partei nicht so hoch ungleich, müsste es gewaget werden, wozu ich, weil er hoch ausberufen, grosse Lust hätte. Allein dergleichen viel in sich hat. Ich werde mich aber allezeit zu richten haben, wie das Hauptwerk abläufet. Sonsten sehe ich wohl jetziger Zeit wenig Mittel, dadurch dem Feind möchte Abbruch geschehen, als dass in Westphalen der Krieg hineingebracht werde. Da E. K. M. etwas Volk zu entrathen uns überschicken, oder aber ferner an den Rhein etwas in Diversion senden, dadurch Pappenheim bewogen würde, sich zu theilen, könnte von hier ab, wie gemeldet, der Krieg ins Stift Münster gesetzt sein; dadurch wäre man auch der Stadt Bremen, als die man zum Rücken hätte, auch Dänemark um so viel näher. Wir sind jetzt im Marsche gegen Duderstadt, um zu versuchen, selbigen Ort zu verderben, sintemal es dem Fürstenthum Grubenhagen, der Stadt Mühlhausen und dieser ganzen Gegend sehr schädlich. Hoffe zu Gott, ehest damit klar zu werden. Unterdessen bitte ich ganz unterthänigst, E. K. M. geruhen gnädigst mir ferner Ordre, wie es zu halten, zu ertheilen. Bei Duderstadt den 19 Juli anno 1632.

E. K. M.

unterthäniger

U. H. Baudissin.

Ueberschicke E. M. hierbei eine
Liste von des Pappenheim Armee.

Uppgift på Pappenheims styrka*.

Cavallerie.

Obrister Bönninghausen	12	Companien.
Ob. Horst	13	»
Ob. Quadt	6	»
Ob. Palland	6	»
Ob. Lambo	6	»
Ob. Lützens	6	»
Ob. Hagen	6	»
Ob.-Lt. Tantinell	5	»
Ob. Westphal	6	»
Summa	66	Companien.

Cavallerie, so noch geworben werden.

Ob. Aschenburgk	10	Companien.
Ob. Ohr	10	»
Ob. Westphal	10	»
Ob. Westphal Landdrost zum Dringenberg	10	»
Ob. Lohm	6	»
Junger Graf v. Wartenberg	4	»
Ob.-Lt. Dinhausen	4	»
Summa	54	Companien.

Infanterie, so zu Felde wird geführet.

Ob. Hentelohe	8	Companien.
Ob.-Lt. Lintelohe	3	»
Junger Tilly	4	»
Ob. Reinacher	12	»
Ob. Comargo	10	»
Ob. Breuner	12	»
Junger Fürstenberg	5	»
Badische Regiment	8	»
Merode	7	»
Pallant	6	»
Summa	75	Companien.

* Bilaga till Baudissins originalbref af d. 19 Julii 1632 till Konungen. Riks-Arkivet (åtskilliga tyska personers bref anno 1632).

Infanterie, so noch in Quartier lieget.

Graf von Gronsfeld	10	Companien.
Ob. Goltz	10	»
H. von Glein	10	»
Ob. Blantkort	10	»
Vom jungen Tilly	60	»

So, noch geworben werden.

Ob. Westphal	3000	Mann.
Ob. Ohr	2000	»

Hierzu soll Merode mit 7 Regimentern zu ihnen stossen.

№ 814.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen*.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

E. K. M. werden aus Unseren unterschiedlichen Schreiben, datirt zu Hildesheim, und sonsten von Herrn General-Lieutenanten Baudissin etc. vernommen haben, wie es um diese E. K. M. zugehörige Armada eigentlich beschaffen, und wie weit bei der starken feindlichen præsents und Garnisonen die Progress hiesiger Örter zu bringen sein wollen. Nun ist Uns darauf vielleicht darum, dass die Schreiben bishero sehr intercipirt, keine königliche gnädige resolutio worden, derowegen Wir denn bei so gestalten Sachen, und dass sich der Feind nach dem Rheinstrom gewendet, solches mit Herrn General-Lieutenant Baudissin etc., Herrn General-Major Lohausen etc., Herrn Obristen Heyden etc., sodann Herrn Secretario Grubben unser aller obligo nach in fleissige Consideration zu ziehen, und unsern Marsch fürters zu E. M. anzustellen nicht unterlassen sollen, und wiewohl nun mit gedachter E. M. Armee Wir dieser Örter angelanget, unserm letzten Zuschreiben zufolge, uns bei E. M. zu sistiren und dasjenige zu verrichten, was unser aller Schuldigkeit, auch E. K. M. und des evangelischen Wesens Dienst erfordert, besorgen Wir gleichwohl, dass, wenn Wir mit unseren Truppen uns von dem General-Lieutenant Baudissin etc. separiren, und der Feind sich dieser Örter wiederum wenden sollte, wie Wir denn schon etwas Nachricht erlanget, dass er mit einer absonderlichen gestärkten Armee

---

* Efter originalbrefvet till Konung Gustaf Adolf; uti Riks-Arkivet.

unter dem Grafen von Gronsfeld etc. etwas gegen uns zu tentiren gemeinet, möchte alsdann dem General Baudissin etc. allein zu schwer fallen, und er dem Feind nicht sustiniren können. Wir bedenken auch darneben, dass, ob Wir schon zu E. K. M. gehen wollten, möchte doch vor unserer Ankunft alles bei E. K. M. wohl abgelaufen sein, sintemal E. K. M. nicht allein von dem Reichs-Canzler Oxenstern etc., Bannier etc., sondern auch Chur-Sachsen etc. ansehnlichen succurs verhoffentlich bekommen haben, und also sonder Zweifel den Feind zu verfolgen allbereits in Werk begriffen sind.

Alldieweil nun dieses unserer sämmtlichen considerationes gewesen, als vermeinen Wir E. K. M. und dem gemeinen Wesen die besten Dienste zu thun, dass Wir diese Armee beisammen halten, und wollen E. K. M. uns auch in nichts verdenken, dass Wir bei so gestalteten Sachen wegen vieler sich ereignenden Gefährlichkeiten, dieser Nieder-Sächsischen Lande, bei Deroselben uns der Gebühr nicht stellen. E. M. werden von Herren General-Lieutenant Baudissin etc. und anderen Deroselben ansehenlichen Abgeschickten unsere diesfalls ergriffene resolutiones in Königlichen Hulden allemal freundvetterlich erwägen. Versichere E. M. gewiss, dass Wir auf den hiesigen grassirenden Feind ein wachendes Auge haben, und uns demjenigen, was Dieselbe neulichst an uns gelangen lassen, conformiren, und dahero nicht säumen werden, wie Wir uns mit den Völkern moviren und auf noch begehrenden Fall zu E. M. begeben, dieselben damit secundiren, oder aber nach erschollenen glücklichen Successen, von E. M. durch Gottes Hülfe droben erlanget, Deroselben Assistenz in diesen Örtern (dafern der Feind mit obangezogener Macht sich dieser Örter wieder nähern sollte) in sicherlichen Wegen empfinden mögen. Gestalt Wir denn zu adimplirung E. K. M. Meinung mit der Armee bereits hiesiger Örter angelanget, werden den Ort Duderstadt mit göttlicher Hülfe repurgiren, und intera E. M. Befehl uns ferner zu accommodiren wissen.

So E. K. M. Wir dienst- und freund-vetterlich vermelden wollen etc. Datum im Feldlager vor Duderstadt den 19 Juli anno 1632.

Von Gottes Gnaden George, Herzog
zu Braunschweig und Lüneburg.

E. K. M. allezeit getreuer, dienstwilliger Vetter, Schwager und Diener

Georgius.

№ 815.

Bref från Riksrådet Claës Horn till ? *.

Wohlgeborener Herr Graf, freundlicher, vielgeliebter Herr Bruder!

Mir zweifelt nicht, es werde mein vielgeliebter Herr Bruder und hochgeehrter Freund nicht allein aus meinen vorigen an ihn abgegangenen Schreiben, sondern auch von andern mündlich meine intent und resolution wegen einer Reise zu E. K. M. in etwas verstanden haben, weilen ich dann den 17 verflossenen Junimonats zwar solche vor die Hand genommen, und dennoch, wegen hart von dem Feind verlegter Pässe zwischen hier und Nürnberg, nicht weiter als anhero gelangen können. Als wollte meinem vielgeliebten Herrn Bruder ich ein solches freundlich hiemit notificiren und daneben berichten, dass S. K. M. annoch bei Nürnberg liegen, sich über die Massen stark und also wohl verschanzet, dass der Feind, welcher in 60 oder 70,000 Mann geschätzt wird, da er auch noch so stark, nächst Gott deroselben keinen Schaden thun, sondern sich vielmehr consumiren, ruiniren, auch endlich aus Mangel an Fourage und Proviant, welches er allbereits auf 10 Meilen holen muss, von sich selbst aufbrechen und separiren werde, welches dann E. K. M. ganz stillliegend, den Feind sich selbsten ausmatten zu lassen, einzige Ration und Gedanken sind. Nichts desto weniger haben I. K. M. den Herrn Reichs-Canzler mit ziemlich starken Truppen, so den 13 hujus allhier angelangt, wie auch den Herrn Landgrafen zu Hessen mit den seinigen den 7 hujus bei Schweinfurt angekommen, und dann den Herzog von Weimar mit seinen, nebst den Chur-Sächsischen stark marschirenden und nunmehr täglich erwartenden Truppen, sich zu conjungiren, und dero Ordinanz hiesiger Orten zu erwarten befohlen, nicht zweifelnd, wann nur solche Ordre kommt, die conjungirten 24,000 machenden Truppen den Pass mit Gewalt öffnen, und den Feind den Weg wieder zurückweisen werden, und alsdann mit Gottes Hilfe mit denjenigen durchgehen, meine Reise vollziehen, und meine Sachen bei mehrhöchstgedachter S. K. M. werde expediren können. Mein vielgeliebter Herr Bruder Gustaf ist zwar noch bis dato bei und um den Moselstrom gewesen, wird aber, weil beide festen Örter Coblenz und Trarbach auch unser, und also der Moselstrom hiedurch auch ganz rein, sich ehigstens zu Gute machen, und bei Frankfurt dem Pappenheim allda auf den Dienst zu warten wachen. Welches meinem vielgeliebten Herrn Bruder und hoch-

---

* Efter originalet ur »Åtskillige tyske personers bref anno 1632» uti Riks-Arkivet.

geehrten Freund ich hiemit dienstfreunelich unverhalten und ihn neben den Seinigen göttlicher Protection treulich befehlen thue. Datum Würzburg den 20 Juli 1632.

Meines vielgeliebten Herrn Bruders und hochgeehrten Freundes dienstwilliger

Clas Horn.

Postscriptum.

Kära broder! rättnu fick Cansleren skrifvelse från H. K. M. ifrån Nürnberg med en resolut cavalier, en Öfv.-Lt., som hafver vågat sig sjelf annan igenom, emedan han väl visste vägarne. Så skrifver H. K. M., det han för fienden hafver slätt ingen nöd. Fienden understår sig intet något att tentera, utan ligger och consumerar sig sjelf. H. M. skrifver, det han hafver haft ondt om rågfoder, emedan fienden ligger så när hos honom, och eljest om Nürnberg en mager och sandig ort; dock hafva de Nürnbergare en ståtelig förråd uppå hafra och korn, så att hästarne dermed en god tid ännu kunna hållas; till folkets underhåll är der ingen mangel. Så skrifver H. M. ock, att oansedt fienden hafver gifvit sig svåra stark an till 70 eller 80,000 man, så kan han inte vara öfver 40,000 man, deribland mycket utskott och bönder, hvilka en stor del äro förlupne och döde blifva, och än dagligen förlöpa. De lida stor nöd om bröd och salt; deras fourage skola de hämta uppå 10 mils väg. Bajerfursten är i dessa dagar riden ifrån lägret åt Bajern med 18 companier ryttare malcontent. Och drifver Konungen i Frankrike ännu med flit att bringa Bajerfursten ifrån det Österrikiska Huset, der ock icke såväl han, så väl som H. M. vore hans fiende. Konungen i Frankrike, som ock ständerne dersammastädes hafva mägta högt och väl upptagit, det H. M. hafver efter eröfringen öfverantvardat Fransoserne Coblentz. Konungens i Frankrike armé marcherar starkt in uppå Leopoldum. Hertig Bernhard af Weimar hafver nyligen slagit och dissiperat utaf Leopoldi folk 3000 man. Herr Johan Banér hafver i dessa dagar slagit några hundra man för Öfversten Kratz. Denne conjunctionen med denne armén är något långsamt dermed tillgånget; orsaken att Churfurstens af Sachsen folk äro något långsamt ankomne. Kansleren med Pfaltzgrefve Christian kommo hit med sin hos sig hafvande armé den 13 Juni till 7000 man effective. Landtgrefven af Hessen kom hit i förgår med sina trupper, stark något öfver 4000 man. Hertigen af Weimar kommer i morgon hit med sine och de Sachsiske trupper, stark inemot 10,000 man effective, alltså att en vacker armé och godt folk kom-

mer här tillsamman; och skall lägret slås vid Kitzingen eller Ochsenfurth utmed Mainen 3 mil härifrån, att med starka partier kunna köra fienden ihop, och sedan avancera till Windsheim, uppå 5 mil när Nürnberg. Min broder ligger med sin armé vid Mainz, stark till 16,000 man godt folk, och Rhengrefven är hos honom. Det höres nu utaf ingen fiende vid Rhenströmmen, sedan min broder nyligen tog in Trarbach vid Reinen (?), der en hop Spaniorer lågo i. Min broder skall blifva liggande, att gifva ackt uppå fienden, om han sökte att göra någon diversion. Jag vill i morgon tidigt, vill Gud, begifva mig till Maintz att tala vid min broder, efter jag lefver i den förhoppningen, det jag skall slippa till Sverige, sedan jag får tala med H. K. M. Eljest hafver ock H. M. Drottningen skrifvit efter mig, begärer att få tala med mig. H. M. är vid Maintz. Jag beder min käre broder ville excusera mig hos H. F. N. Pfaltzgrefven, såsom och hos de gode herrar våra colleger, det jag för denna gång intet skrifver dem till. Orsaken är den, att min skrifvare hafver fått så hastigt ondt, och sjelf hafver jag intet tid att skrifva; dock ville M. K. B. detta med dem communicera. Vill Gud, innan 24 dagar förlöper, hoppas jag, att skrifva härifrån gode och hugnelige tidender, och förmodar jag allting skall gå väl. Eljest beder jag M. K. B. ville, näst min ödmjuka helsan, berätta H. F. N., det H. F. N:s kära dotter, fröken Christina hafver varit mägta sjuk, så att de nästan hafve desprererat om Hennes F. N:s lif; men så skrifver mig min svägerska, Hofmästarinnan till, att det nu blifver bättre med Hennes F. N. Doctor Schlesier hafver användt mägtig flit hos Hennes F. N. Jag beder M. K. B. ville uppå mine vägnar helsa sin kära gemål, min kära syster, med min kärlige tjenst. Vale den 21 Juli 1632.

M. K. B. T. O. tjenstvilliger broder och vän.

Clas Horn.

№ 816.

Bref från General Banér till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborner Herr, hochgeehrter Herr Reichs-Canzler.

E. Excell. soll ich hierbei I. F. G. Herzog Bernhards jüngst an mich gethanes Schreibens copei dienstlichst zu übersenden nicht umgehen. Woraus E. Excell. mit mehrerm hochvermeldeten Herzoges glücklichen Success wider den Leopoldum zu ersehen. Wenn denn aber nun zwar wegen jetzt ermeldeten Leopoldi sich so bald der Orten nichts wird zu befahren, sondern hingegen der Obrist Kratz sich von Tag zu Tag verstärket und dahero von ihm eine Gefahr im Schwäbischen Kreise sonderlich wegen Augsburg zu besorgen, als stehe ich sehr an, ob ich Herzog Bernharden mit seinen Truppen so bald zu mir soll kommen lassen. Halte vielmehr für rathsam, dass ich S. F. Gn. noch eine Weile zusehe und Sie den Schwäbischen Kreis in Acht nehmen lasse, bis der Herzog von Würtemberg die 3000 Mann, so er versprochen, schicken thut, womit der General-Major Ruthwen, den I. M. an Herzoges Bernhards Stelle in den Schwäbischen Kreis verordnet, sich desselben annehmen möge. Ich für meine Person will mich ehest mit dem bei mir habenden Volk nach Günzenhausen und bei Dünkelspiel begeben, und auf alle Wege versuchen, dem Feind daselbsten herum beizukommen und an den streifenden Parteien Abbruch zu thun, weil bei Weissenburg durchaus nichts zu leben und die Mühlen alle abgebrannt sind etc. Inmittelst ist meine dienstliche Bitte, E. Excell. geruhen mich mit dem allerehesten unbeschwert zu verständigen, ob Dieselbe begehren, dass ich, noch ehe denn Herzog Bernhard mit dem bei sich habenden Volk zu mir gestossen, welcher nicht wohl eher kommen kann, als ich sehe, dass es wegen des Kratzens keine sonderliche Gefahr habe, mich mit Deroselben conjungiren solle. So E. Excell. ich hiemit dienstlichst nicht verhalten sollen. Befehle Dieselbe göttlicher protection. Datum Diethfurth den 21 Julii 1632.

E. Excell.

ganz bereitwilligster Diener

Johan Banér m. p.

---

* Röse: Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen Weimar. Weimar 1828—29. 1:r Theil, p. 405.

№ 817.

Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Banér *.

Von Gottes Gnaden Bernhard, Herzog zu Sachsen, Jülich, Cleve und Bergen etc.

Wohlgeborner, besonders lieber Herr und Freund! Wir haben des Herrn Generals Schreiben vom 16 dieses gestriges Tages, als Wir gleich allhiero im Anzuge gewesen, sowohl auch Ihrer Maj:t Schreiben, so der Herr General eröffnet, unversehrt empfangen, aus welchen Wir verstanden, dass Ihro M:t die conjunction mit dem Herrn General Ihr gnädig belieben lassen, dahero auch der Herr General für rathsam befindet, dass wenn Wir mit Füssen fertig, und uns Kratzens halben nichts mehr zu befürchten, Wir Uns widerum mit Ihm zu Donauwert conjungiren sollten. Nun wäre Uns nichts lieber, als dass högstgedacht Ihrer M:t gnädigste Verordnung, und des Herrn Generals Begehren nach, Wir alsobald Uns wiederum zurückbegeben könnten; es ist aber Unser Volk von stetigem marschiren also travailliret und abgemattet, sonderlich die Reuterei, dass Wir sie nothwendig ein par Tage refraichiren und rasten lassen müssen, weswegen der Herr General, dass Wir unseren Marsch nicht so eilend zurück anstellen können, solches in bestem vermerken wolle. Gestern Nachmittags sind Wir, Gott Lob, allhier glücklich angelanget, haben hiesigen Ort, darinnen das Altringerische Regiment zu Fuss, ungefähr 13 oder 1400 Mann stark, und etwas von Reuterei, gelegen, mit Sturm eingenommen, auch alle Fähnlein, sowohl den Obristen-Lieutenant und in die 1100 Soldaten, so sich alle untergestellet, gefangen bekommen. Wir sehen nunmehr des Feindes Schanzen an, welche eine halbe Meil von hier im Gebirge liegen; lässt es sich schicken und in Eile thun, wollen Wir diesfalls nichts versehen. Wenn Wir sonsten diesen Ort nach Nothdurft besetzen sollen, werden Wir nur mit der Reuterei Uns zu dem Herrn General begeben können. Denn dasjenige Volk, so Wir allhier gefangen, und allbereits nach Kempten und Memmingen geschickt, Wir zu solcher Besatzung noch nicht wohl gebrauchen dürfen. Ersuchen derowegen den Herrn General hiemit, er wollte Uns unbeschwert seine Gedanken eröffnen, ob Wir entweder mit bemeldetem Volke hinunter marschiren und uns mit ihm conjungiren, oder hier den

* Efter Röse: Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen Weimar. Weimar 1828. 1:r Theil, pag. 405.

dessein, dem bewussten Memorial nach, wozu Wir jetzo gute Gelegenheit haben, fortsetzen sollen. Was schliesslich der Herr General der bewussten Gelder halben zu Landsberg erinnert, haben Wir hiervon noch nichts empfangen, gleichwohl aber den Obersten Kochtitzky commission gegeben, solche einzubringen; sobald nur etwas erlanget wird, wolle sich der Herr General versichern, dass seiner sodann nicht vergessen werden soll; des Getreidevorraths halben haben Wir gleichfalls an bemeldeten Obrist Kochtitzky geschrieben; wenn nun der Herr Ochsenstern sich bei Ihm anmelden lassen wird, soll an der Abfolgung kein Mangel erscheinen. So dem Herrn General, dem Wir sonsten angenehme Willfahrung zu erweisen erbötig, in Wiederantwort Wir nicht verhalten wollen. Datum Füssen den 18 Julii anno 1632.

P. Scriptum. Auch, Wohlgeborner, besonders lieber Herr und Freund! bekommen Wir gleich jetzo des Herrn Generals anderwärtiges Schreiben, so zu Donauwert datirt; darauf haben Wir alsobald an den Obrist Kochtitzky geschrieben, wollten auch die 4 Comp. Dragoner von »*prussarten*» nach Landsberg geschickt, sobald Wir nur von dem Herrn General oder sonsten fernere Gewissheit haben werden, wollen Wir Uns sodann mit allem Volk daselbst hin begeben; so dem Herrn General Wir zur Nachrichtung nicht verhalten wollen. Datum ut in Litt.

P. P. Scriptum. Vernehmen Wir von den Gefangenen auch sonsten aus den intercipirten Schreiben, dass der Feind Vorhabens sei, Tyrol zu entsetzen, davon Wir dem Herrn General, wenn Wir etwas in Erfahrung bringen, ferneren Bericht thun wollen.

№ 818.

Bref från Rikskansleren till Riksrådet Gabriel Oxenstjerna *.

Välborne käre Broder.

Jag vet det dig och flere mine vänner sällsynt förekommer och främmadt, att J nu inga bref af mig bekomme. Jag hafver för detta ofta varit negligent, men aldrig som nu. Bekänner att jag borde skrifva och communicera eder consilia och actiones som före-

* Efter Rikskanslerens egenhändiga Original-bref, uti en volum benämnd: »R. R. Gabriel Oxenstjernas brefväxling 1631—1638» uti Grefl. Falkenbergska Arkivet vid Brokind.

löpa, eftersom de margfaldige, vidtutseende och af stor importance dageligen förelöpa. Men Gud är mitt vittne att jag icke förmår göra't, och är så varietate rerum turberad, mole negotiarum obruerad, difficultatibus adgraverad, periculis kringvärfd, så att jag ofta intet vet hvad jag gör och hafver intet lenimentum nisi in lapsu temporis. Deröfver jag ock alldeles tröttas vid mig sjelf, och låter all min devoir blifva tillbakas. Beder dig vänligen och kärligen att hafva mig sjelf undskylladt, och så hos alle mine vänner och slägt, ehvad namn de hafva göra min undskyllan till det bästa: ty affectionen och intentionen är sådan som han plägar vara, men krafterne och förmögenheten tager af. Korteligen statum rerum att förmäla: så är Kongl. Maj:t i Junio uppryckter utur Baijern att secundera Chur-Sachsen, som då drefs utur Böhmen och syntes fara att fienden ville honom öfverfalla; men som H. K. M:t kom till Nürnberg och gick några mil på andra sidan åt Böhmen, conjungerade sig Hertigen af Friedland och Hertigen af Bajern, och gingo samfäldt med en stor makt, väl till 60,000 man effective, på Kongl. M:t, så att H. K. M:t måste sig retirera på Nürnberg och der slå sitt läger och det starkt retranchera, att fatta stånd och akta att den staden icke måtte komma i fiendens händer. Hvaröfver Hertigen af Friedland och Bajerfursten hafva logerat sig straxt vid K. M:ts läger, särdeles på denna sidan i begynnelsen på denna månaden, och hålla K. M:t der inne nu i 3 veckor, att vi icke utan största fara hafva kunnat få bud till hvarandra. För den skuld hafver jag fått ordre att med en del af Rheinske armeen rycka upp och conjungera mig med Hertig Wilhelm af Weimar, Chursaxiske succursen och Landtgrefven af Hessen att försöka till att difficultera fienden sine fourage och vivres, och söka att öppna passagen igen till K. M:t och oss med H. K. M:t att conjungera. Äre och nu alle samlade att göra vårt bästa, dertill Gud lycka förläne. Jag hoppas Gud skall hjelpa och göra fiendens dessein till spott. Jag hade mycket att skrifva om Frankrike, Nederland, Churfursten af Trier, Neder-Saxen; men förmår't intet, och hafver Riksens Råd tillskickat några acter som mestadels utvisa hvad som är passeradt. Käre Broder, Gud befaller jag dig och de dina till lif och själ. Helsa alla goda vänner. Af Swijnfurt den 25 Julii anno 1632.

D. t. B. e. I. l.

Axell Oxenstierna.

№ 819.

Bref från General Banér till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener Herr, Hochgeehrter Herr Reichskanzler!

E. Ex. beliebtes Schreiben vom 26 dieses habe ich sehr wohl empfangen, daraus mit mehrem vernommen, wie dass ich, um die Conjunction ins Werk zu setzen, mich nach Ochsenfurt begeben solle. Kann also hierauf E. Ex. dienstlich nicht verhalten, was massen ich heut frühe allhie angelangt, in Willens, geliebt es Gott, morgen aufzubrechen und mich dahin zu begeben, inmittelst aber wohl auf die linke Hand zu schlagen und Rothenburg auf der rechten Seite zu lassen. Und werden I. F. G., Herzog Bernhard, heut auch allhier zu mir stossen, massen denn I. M. solches zu thun und an I. F. G. Stelle dem Gen.-Maj. Ruthwen die Conservirung und Versicherung des Schwäbischen Kreises zu committiren Ihro geschrieben, auch die Sachen in Schwaben, Gottlob, also stehen, dass I. F. G. allda nicht hoch von Nöthen. So E. Ex. ich hiemit dienstlich nicht verhalten sollen, mit Bitte, mich Dero Zustand zum öftern zu advisiren, massen ich ebenmässig an meinem Ort nicht unterlassen solle. Befehle E. Ex. etc. Datum Nördlingen den 28 Juli 1632.

E. Ex.

ganz bereitwilligster Diener

Johan Banér.

Hierbei übersende E. Ex. ich den Reisezettel, wornach ich meinen Weg zu nehmen in Willens etc.

Reise-Zettel.

Montag Böpfingen.
Dienstag Ellwangen.
Mittwoch Utzenhofen od. Dannenberg.
Donnerstag Jagesberg.
Freitag Weikersheim.
Samstag Ochsenfurt.

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

№ 820.

Bref från General-löjtnant Baudissin till Rikskansleren *.

Wohlgeborener, Hochgeehrter Herr Reichskanzler!

Aus meines hochgeehrten Herrn Schreiben, den 17 dieses zu Würzburg datirt, habe ich Sein hochvernünftiges Bedenken, wie ich mich in Mangel der expressen Königl. Ordre gegen den von Pappenheim zu verhalten, mit mehrem wohl vernommen. Ob ich nun wohl gern eher ihm auf den Fuss oder an der Seite gefolget haben wollte, dieweil ich aber doch berichtet, dass er auf dem Eichsfeld zu Duderstadt, wie auch zu Eimbeck und Wolfenbüttel eine solche Anstellung gethan, dass er in den Örtern, wenn man ihm die Zeit gelassen, eine neue Armee hätte formiren können, zu dem Ende er auch allbereits Örter noch mehr und stärker, als sie zuvor gewesen, zu fortificiren sich unterfangen, so bin ich mit dem rechten corps der Armee auf Duderstadt gegangen und habe zugleich Eimbeck und Wolfenbüttel zu bloquiren angefangen. Zuvor aber habe ich Heiligenstadt, als darin keine Besatzung gelegen, weggenommen, ausgeplündert und die Stadtthore niederwerfen lassen. Als ich nun gemeldete Stadt zu den sechsten Tag belagert gehabt, und so nahe approchiret, dass ich die folgende Nacht Sturm anlaufen lassen wollen, haben sie zwei Officiere zu mir zu accordiren heraus und ich zwei dagegen zu ihnen hineingeschicket. Zudem ich nun keinen andern Accord als auf Gnad und Ungnaden eingehen wollen, und sie sich dessen difficultiret, haben die Knechte angefangen zu meutiniren, und nicht allein nicht fechten, sondern auch ihren gedachten Officieren also zusetzen wollen, dass sie selbst Schutz gesucht, und sind also mit einander gefangen worden. Die gemeinen Reuter und Knechte aber haben sich an die 2000 Mann untergestellt, und sind unter verschiedene Regimenter versteckt und vertheilet. Ich lasse jetzunder das Raubnest, woraus zuvor die umgrenzenden Länder und Städte infestiret und in Contribution gesetzet worden, gänzlich rasiren, damit man sich dergleichen nicht mehr daher zu besorgen habe. Und dieweil verlautet, dass der Graf von Gronsfeld mit etlichem Volk über die Weser durch Nienburg passiret, vermuthlich etwa die Bloquirung von Wolfenbüttel aufzuheben; so ist für rathsam befunden

den

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

den worden, dass der Herr General des Nieder-Sächsischen Kreises, Herr Herzog Georg zu Lüneburg, wie auch der Herr Gen.-Maj. Lohausen, mit ihren und des regierenden Herrn Herzogen zu Braunschweig Truppen im Land zu Braunschweig und Lüneburg, die Bloquirung von Wolfenbüttel und Eimbeck zu urgiren, defendiren und fortzusetzen, und was weiter die Nothdurft erfordert, vor die Hand zu nehmen, verbleiben sollen und mögen. Ich aber habe mir vorgenommen, mit dem übrigen Corps d'armee an den Rhein oder Main, wohin sich der von Pappenheim wenden möchte, zu gehen, und auf ihn ein wachendes Auge zu haben, auch ihm des Orts so viel möglich Abbruch zu thun, und zu verhindern, dass er sich mit dem Baierfürsten oder auch den Spanischen nicht conjungiren möge.

Weswegen ich dienstlich bitte, mein hochgeehrter Herr mit mir nächster Gelegenheit sein hochverständiges Gutachten, wie ich mir der Örter zu guberniren und die Sachen am besten und klüglichsten anzugreifen, grossgünstig eröffnen und zuschreiben wolle, dem ich gern folgen und meinem hochgeehrten Herrn von allem Progress und Verlauf ferner advertiren und berichten will. Meinen hochgeehrten Herrn damit des Allerhöchsten gnädigen Protection treulich empfehlend. Datum in meinem Quartier vor Duderstadt den 29 Juli anno 1632.

Meines hochgeehrten Herrn

dienstwilliger

W. H. Baudissin.

Exhib. Kitzingen 26 Aug. 1632.

Postscriptum.

Auch, wohlgeborner, hochgeehrter Herr! als ich dieses auf Cassel, an Herrn Kön. Ambassadeur D. Wolfen abschicken wollen, wird mir sein Schreiben vom 23 dieses wohl eingehändiget, daraus ich seine fernere Meinung und Gutachten, dem von Pappenheim zu folgen und zu verhüten, dass er nicht auf meinen hochgeehrten Herrn zugehe, mit mehrem vernommen.

Wiewohl nun allerhand ungewisse Zeitungen, wo gedachter von Pappenheim mit seiner Armee jetzo sei, und ob er gar hinunter auf Maastricht, dasselbe zu entsetzen zugangen, oder sich wieder gewendet habe, dass er an den Rhein oder Main auf meinen hochgeehrten Herrn zugehen könnte, von Cöln angelangt, und man den rechten Grund noch zur Zeit nicht weiss, so habe ich jedoch mit S. F. G. dem Herrn General, Herrn Herzog Georgen von Lüneburg, dem

Herrn Gen.-Maj. Lohusen und dem Herrn Königl. Secretario Grubben mich einer Meinung dahin verglichen, dass wir die beiden Örter Wolfenbüttel und Eimbeck mit Ernst bloquiren und Göttingen stark besetzt lassen, mit der übrigen Armada aber uns dem Main und Rhein zu nähern wollen, bis wir andere Ordonnanz von Höchstgedachter I. K. M. oder meinem hochgeehrten Herrn empfangen, wohin wir gehen sollen, zuversichtiglich, dem Feind dadurch den Weg abzuschneiden, dass er gegen meinen hochgeehrten Herrn oder gedachten Rhein- und Mainstrom nichts werde attentiren, oder daselbst fortkommen können, und vermeine ich die der Ends, wie auch im Erzstift Bremen und Stift Verden hinterlassenen alten und neugeworbenen, sich versammelnden Völker werden dem von Gronsfeld allein gewachsen genug sein. Der liebe Gott wolle allenthalben Glück und Segen verleihen, dass wir unsern Feinden Abbruch thun und obsiegen mögen, in dessen gnadenreichen Schutz etc. Vor Duderstadt den 30 Juli anno 1632.

Ich bitte, mein hochgeehrter Herr wolle mir sein wohlmeinend Bedenken, ob ich mit der Armee zu ihm stossen oder fürder nach Frankfurt und Mainz zu gehen solle, auf Fulda unter Augen senden.

Meines hochgeehrten Herrn dienstwilliger Knecht

W. H. Baudissin.

№ 821.

Bref från Sekreteraren Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Huru lyckeligen med denne orts eröfrande aflupet är, tviflar jag intet att E. K. M. af mine för detta underdånigast afgångne skrifvelser, allernådigast hafver förstått. Efter nu af denna armén intet hafver kunnat mistas, dermed denna orten hade kunnat besättas, hvilken är så vidlyftig, att dertill åtminstone 2000 man behöfvas, så på det fienden icke, som förr skett är, sig den åter impatronera, här en sedem belli formera, och passagen mellan Hessen och här afskära måtte, hafva generalerne hållit rådsamt, denne orten att

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

qvittera och något att rasera. Och nu äro vi till verket, således att dela armén, att här något litet blifver lemnat qvar till landsens defension, att bloquera Wolfenbüttel, och att styra Gronsfelds ströfvande, hvilken med 2 eller 3000 man går af och an i landet och söker oss dermed att divertera. Jag hoppas att vi dessförutan skole kunna bringa med oss uppföre tilll 8000 man. Och på det vi måtte vara beqväme, oss antingen med Rikskansleren eller Fältmarskalken efter nödtorften att conjungera, så gå vi genaste vägen åt Fulda och förvänta der E. K. M:ts eller Kanslerens vidare ordres. Eljest är här nere alldeles stilla. E. K. M. i Guds etc. Duderstadt den 31 Juli 1632.'

E. K. M:ts

underdånigaste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 822.

Bref från Otto Wild- och Reingrefve till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener Graf und Herr Reichs-Canzler etc.

E. Ex. thue hiemit zuvörderst ganz dienstlich berichten, dass der Herr Churfürst zu Trier, beneben dem Französischen Ambassadörn die Besorgung der ganzen Cleresei zu Speyer, der geistlichen auf dem Lande, der Gefangenen Speyerischen Diener Loszählung, wie auch Publicirung der abgehandelten Neutralitätspunkte inständig sollicitirt, und dass zu dem Ende unterschiedliche Salvaguardien ertheilt werden möchten. Ob nun solches zu vergönnen, nachzusehen und desswegen Befehl zu ertheilen, auch dem zufolge nichts weiter an Wein und Früchten, auch anderm von dannen zu führen, erwarte von E. Ex. nachrichtliche Wiederantwort und Resolution.

Sonsten ist die Französische Armee bei Landau, Neustadt, Deidesheim, durch das Gau herunter bis auf Kreuznach meiner ohnerinnert und unwissend passirt, zu Kreuznach den Pass, zum wenigstens für die Kanonen, begehrt, dessen ich gleichwohl von Kreuznach avisirt, und um Ordre ersucht worden. Worauf gegen hier residi-

---

* Efter originalet ur åtskillige tyske personers bref anno 1632 uti Riks-Arkivet.

renden Ambassadeurn mich des unversehenen Marsches und begehrten Passes an solch importirendem Ort mich beschwert; welcher folgendermassen sich entschuldigt, dass es nicht allein wider der K. M. in Frankreich Ordre, sondern auch eigentliche Intention von dem General Comte de la Suze geschehen, desswegen erbietig wäre, massen auch alsobald geschehen, an Herrn General der Französischen Armee zu schreiben, und den vorhabenden Marsch ab- und anders zu wenden. Wie denn, ehe meine Ordre dahin kommen ist, und wie ich in dieser Stunde berichtet, hat gedachte Armee hart unter Kreuznach durch die Nahe gesetzt und die Poststrasse genommen. Inmassen der Comte de la Suze jetzo solches geschrieben und beneben durch einen Französischen Cavalier mündlich andeuten lassen, und haben E. Ex. Copia gemeldetes Grafen Schreibens von Dero Secretario Mockel zu empfangen.

Sonsten sind bereits allen Truppen, E. Ex. Schreiben gemäss, Ordinanzien ertheilet, sich auf allen Fall zu marschiren fertig zu halten.

Die neuen Werbungen belangend, wird damit so viel möglich fortgefahren, massen etlichen assignationes gegeben worden, werden den übrigen auch angewiesen werden. Mein neues Regiment ist nun vor 14 Tagen allhie herwärts Rhein logirt bis auf 2 Companien, so an die Bergstrasse zu den Strassburger Truppen geschickt worden, 3 auf den Hundsrück, eine zu der Neustadt und daherum; 2 sind noch etwas schwach, gleichwohl auf 60 Pferde, die anderen mehrentheils 85 auch 90, die Erbachischen 110. Die meine soll auch, wie ich berichtet werde, an 100 Pferde sein. Callenbach, ob er auch schon sein Patent spät bekommen, hat er jedoch ziemlich Reuter im Quartier, und ist für seine Person noch darunter im Land und schreibt mir, dass er bald mit noch einer guten Truppe ankommen wolle. E. Ex. damit etc. Datum Mainz den 30 Juli anno 1632.

E. Ex.

jederzeit ganz dienstwilliger

Otto Wild- und Rheingraf.

Exhib. Würzburg 1 Aug. 1632.

№ 823.
Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc.

Nachdem ich nebst Herrn General-Lieutenant Baudissin, anderen anwesenden Cavalieren und E. K. M. zugehöriger Soldatesca mich der Stadt Duderstadt bemächtiget, und darin bei 1500 alte von etlichen Kais. Regimentern commandirte Soldaten zu E. M. devotion und Diensten gebracht, so hat E. M. solches freundvetterlich zu hinterbringen meine Schuldigkeit und dabeneben auch mein und meines gesammten Hauses, wiewohl E. K. M. ohne Zweifel von demselben in Kurzem davon umständlicher werden berichtet werden, Nothdurft erfordern wollen, mit wenigem freundvetterlich zu berichten, wie es um etliche Stücke des Eichsfeldes, als die Stadt Duderstadt und dazu gehörigen Dorfschaften, Amt Gieboldehausen, sowohl die Gerichte See- und Braunshausen, und andere im hohen Brief specificirte angehörigen Stücke, eigentlich bewandt. Dass nämlich solche ohnzweifelhaftige pertinentia unsers uralten Fürstl. Hauses Braunschweig und Lüneburg Grubenhagischen Theils alte Stam-Lehen sind, gestalt denn E. K. M. aus beigelegtem extract sich mit mehrem informiren zu lassen geruhen wollen. Ob nun wohl berichtet wird, dass von E. K. M. mein Vetter Herzog Wilhelm zu Sachsen Ld. auf diesen Ort Landes des Eichsfeldes, vertröstet sein solle, so zweifeln Wir doch nicht, E. K. M. werden bei so bewandten Sachen nichts verhängen, was meinem uralten Fürstl. Hause und dessen an vorbenannten alten Stammlehen-Stücken zustehenden ohnzweifentlichen Rechten möchte præjudicirlich sein. Derowegen und weil E. K. M. ohne das nicht allein durch andere Mittel hochgedacht meines Vettern Ld. Königliche Satisfaction thun können, sondern auch dazu der meiste Theil des Eichsfeldes übrig bleibet, so ersuche und bitte E. K. M. ich ganz freundvetterlich, Sie wollen mich und mein Fürstl. Haus bei solchen alten Stammlehen-Stücken, als wozu Wir von Gottes und Rechts wegen ohne das befugt, zu manuteniren geruhen. E. K. M. willfährige Erklärung erwarte ich mit Verlangen und verbleibe E. K. M.

Datum im Lager vor Duderstadt
den 31 Juli anno 1632.

Allezeit, getreuer, dienstwilliger
Vetter, Schwager und Diener

Georgius.

---

* Efter Hertig Georgs af Lüneburg egenhändiga original-bref till konung Gust. Adolph; uti Riks-Arkivet.

№ 824.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Man hafver på denna orten allt härtill varit i tvifvelaktighet om fienden, antingen, eller huru stark han skulle vara sin kos gången, hvart han hade tagit vägen och hvad han hade lemnat qvar; och derefter hafva och consilierne på denna orten varierat, så att intill nu, ingen viss resolution är fattad vorden. Ty eftersom i förgår tidender inkommo, att Pappenheim sig åt Fältmarskalken Horn vändt hade: så var då ärnadt, att Baudissin skulle med 7 eller 8000 man efter E. K. M:ts ordres honom secundera. Men efter i går med en Prins Henricks och Staternes utskickade Öfverste, hit vissa tidender ankomne äro, att Pappenheim sig med Merode hafver conjungerat och går åt Mastricht, man ock vissa kunskaper hafver, att Grefven af Gronsfeldt här med 5 eller 6 tusende man lemnader är dessa länder att incumbera. Så på det dessa orter icke alldeles måtte blifva förblottade och fienden gifvas luft sig efter sin vilje här att uppehålla och förstärka; sedan medan E. K. M:ts ordres allestädes lyder det Baudissin uppå Pappenheim aktning gifva och honom följa skall, dertill med medan Staterne (såsom E. K. M. ser af bifogade deras öfverstes proposition **) söka af denna armén succurs, och man derföre håller, att fienden ingen större afbräck ske kan på dessa orter, och E. K. M. ej heller större tjenst, än hvar man denna occasionen nyttjar, såsom till att gratificera Staterne, och söker fiendens egna land, derigenom hans värfningar och medel att förstöra, E. K. M:ts armé att förstärka och contentera, och tillika E. K. M:ts ordre till att följa, Pappenheim att efterfölja. Är fördenskull dessa 2:ne förnämste intentiones (att defendera dessa landen, och akta på Pappenheim) till att effectuera, detta consilium ändteligen fattadt, att armén blifver således fördelt, som bifogade lista utvisar **. Hertig Jörgen blifver med Lohausen och Heiden här qvar, och aktar allraförst med magt blocquera Wolfenbüttel, och sedan så vidt han kan dessa landen och med Lessles adsistence Weserströmmen att rensa. Baudissin går med de öfriga öfver Wesern in uti fiendens land, och förväntar der vidare ordres, huru han sig emot Staterne

* Efter en odaterad och ej underskrifven copia i Riks-Arkivet, å hvars baksida står skrifvit med Grubbes hand: »Extract aff min skriffvelse till K. M. aff then 1 Augusti 1632».

** Denna åberopade handling saknas.

eller på all fall skall förhålla. Och förmenar han att Fältmarskalken Herr Gustaf Horn vid denna Pappenheims marche åt Mastrich är säker nog, och der E. K. M. så täcktes kunde han sig med Baudissin conjungera, och således fienden afskära all medel emellan Wesern och Rheinströmmen. Imedlertid om Pappenheim sig vänder öfver Rhein tillbaka: så följa vi E. K. M:ts ordres, och kunne oss tidigt och säkert nog till Fältmarskalken begifva.

№ 825.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren*.

Hochwohlgeborner Herr, insonders hochgeehrter und geliebter Herr Vater.

Den Herrn Vatern soll ich zu berichten nicht unterlassen, dass abwesend des Herrn Administratoris zu Würtemberg, I. F. G. hinterlassene Landhofmeister und Regimentsräthe, des Herrn Obristen Schafelitzky Brüder, heute zu mir allhero geschickt, und mich ersuchen lassen, weil 2 Regimenter Pferde, als des Obristen Montrichir und Vizthum, und 18 Companien Fussvolk der Markgrafschaft Durlach sich nähern und dergestalt in das Herzogthum Würtemberg durchbrechen wollen, dass ich ihnen mit etwas Hülfe, sonderlich von Cavallerie, wollte beiständig sein, der Hoffnung, dadurch vermittelst göttlicher Gnade und des Landes Ausschuss, den sie zu dem Ende bereits in dem Wald, der Hagenschiess genannt, in Bereitschaft, dem Feind an weiterm progress grosse Hinderung zu thun, und das Land vom Verderben zu erhalten. Weil nun aus I. M., unsers allergnädigsten Königs und Herrn, letztlich an mich gethanem gnädigstem Schreiben ich soviel spüre, dass I. M. die hier gelassenen Truppen vielleicht nicht abfordern möchten, und dass ich die contrées hierum in Acht nehmen sollte, mir gnädigst anbefohlen: So hab' ich bei mir betrachtet, wenn Würtemberg ohne Hoffnung des begehrten succurs stehen sollte, dass es irgend zu einem bösen accord, wie jensmals mit Durlach, gerathen, der Feind dadurch gestärkt, Heidelbergische Bloquirung aufgehoben, und der ganze Neckarstrom in Gefahr gesetzt werden möchte, da hingegen gemeldetem Feind bei so geringer Anzahl leichtlich ein Abbruch zugefügt, auch Würtemberg dadurch Ge-

---

* Efter Fältmarskalken G. Horns original-bref till Rikskansleren; uti Riks-Arkivet.

legenheit gemacht werden könnte, mir künftig ihre Assistenz auch desto besser und willger beizubringen; zudem-obgedachtes Herrn Obristen Schafelitzky Regiment zu Pferd ohne das, wie dem Herrn Vatern vor mir bekannt ist, ziemlich schwach, und aber derselbe versprochen, wann mit solchem dahin zu marschiren ihm Ordinanz ertheilt würde, er das Regiment in diesem Marsch also zu verstärken getraute, dass es in weniger Zeit und fast in 14 Tagen bis auf 1000 Pferd stark werden sollte: so habe ich für gut angesehen, aus obigen motiven und dass auch, wenn Gott dieses Orts Glück giebt, unsere Quartiere und Musterplätze zu Recreuten und neuen Werbungen merklich elargirt werden, hingegen auf den Nothfall diese Reuter bald wieder zur Hand sein können, zu commandiren, dass mehrgemeldeter Schafelizky alsbald fortmarschiren, mit dem Würtembergischen Volk (welches die Stadt Pforzheim von dem Herrn Markgrafen zum Vortheil haben kann) sich conjungiren, und gleichwohl mit gehörender Vorsichtigheit procediren soll: benebenst angehoffter Vertröstung, wann ich nicht allein von dort, sondern vornehmlich auch wegen Pappenheim weiter aviso hätte, dass ich es sicherlich thun könnte, alsdann dem Handel vielleicht selbsten näher zu kommen, oder zum wenigsten etwas mehr Volk dahin zu schicken. Unterdessen, weil die Kundschaften geben, dass der Ossa auf dieser Seite des Rheins, bei Hagenau, etwas Volk sammle, als dass ich darauf auch gute Achtung geben, habe die Nothdurft in Speyer verschafft, und dem daselbst commandirenden Obrist-Lieutenant befohlen, dahin zu sehen, ob von der evangelischen Bürgerschaft daselbst ein Ausschuss zu machen, der sich zur defension der Stadt neben unsern Soldaten möchte gebrauchen lassen, und man also auf ereignenden Nothfall, wann es andere Umstände, und vorab des Pappenheims wegen, sein könnte, ihnen einen succurs zuzubringen desto mehr Zeit und Raum haben möchte. Welches denn, weil gedachter Ossa ohne das so gar stark nicht sein kann, desto leichter wird zu practisiren sein. Und weil benebenst von dem Westerwald berichtet wird, dass die Nieder-Ysenburgischen neuen und des Merode zerstreueten Truppen alldort herum einbrechen und Schaden thun wollen, so bin ich bedacht, nicht nur die correspondirenden Herrn Grafen zu animiren, dass mit ihrem Ausschuss sie sich entgegen setzen und ihre Lande verwahren möchten, sondern auch, weil sie um etwas geworben Volk stark anhalten, den Herrn Grafen von Solms mit seinem Regiment zu Pferd dahin zu erlauben, verhoffend, dadurch auch selbigen Orts dem Feind sein Aufnehmen zu verwehren und unsere Quartiere zu manuteniren. Im Uebrigen so hat Monsieur de Charnacée mich heute verständigt, dass die Französische Armee, und zwar

sowohl des Monsieur de Harpajou als des Comte de la Suze Truppen insgesammt vorgestern die Stadt Trier zu belagern angefangen, und gleich bis auf 60 Schritt von dem Graben approchirt, die Stücke plantirt und gestriges Tages erstmals beschossen, verhoffend, der Ort sollte unerachtet des darinne gelegenen Issenburgischen Volks an der Zahl bei 3000 Mann jetzund hinein genommen, in wenig Tagen emportiret werden.

Fernern Verlauf unterlasse ich nicht dem Herrn Vater alsbald zu avisiren. Denselben dabei göttlicher Bewahrung treulich empfehlend. Datum Mainz den 2 Augusti anno 1632.

Des Herrn Vatern

gehorsamer

Gustaf Horn.

Wälborne Herre etc. Efter jag vet, att vägen till Nürnberg är endels sluten och mycket osäker, hvarföre så skrifver jag sjelf H. K. M. icke till, utan förmodar, att min käre Herr fader H. K. M. communicerar, hvad dessa mina bref innehålla, och han judicerar utaf någon importantz vara. Adieu.

№ 826.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen *.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König etc.

Nachdem die separatio zwischen uns und E. K. M. bestelltem General-Lieutenant Wolf Heinrich von Baudissin etc. bei Duderstadt vorgangen, haben Wir Uns mit unseren Truppen zu Ross und Fuss, auch mit des Herrn General-Wachtmeister Lohausen etc. einem Regiment zu Fuss und andern mehr anhero begeben und heute vor acht Tagen angefangen, die Feste Wolfenbüttel zu bloquiren, und weil Wir nun gute Hoffnung haben, vermittelst göttlicher Hülfe solche dahero bald zu erlangen, dass die nöthigsten Requisita darin mangeln, Wir auch nach erlangter Verstärkung, so aus den Landen Magdeburg und Halberstadt zum Theil angelanget und noch vorhanden, auch überkommener noch manquirender Ammunition und anderen Nothwendigkeiten uns höchlich befleissen werden, nach Möglichkeit des Orts Recuperirung, quovis modo solches mit Gottes

---

* Efter originalet till Konung Gustaf II. Adolph; uti Riks-Arkivet.

Hülfe wird geschehen können, Uns lassen angelegen zu sein: als hat Uns gebühren wollen, E. M. unsrer Schuldigkeit nach davon Nachricht zu thun, und Dieselben dienstvetterlich zu versichern, dass Wir nicht allein in dieser, sondern auch in mehr Occasionen E. M. Begehren, getreue und willige Dienste zu leisten. Dieselbe hiemit in den Schutz des Höchsten etc. Datum in Quartier Klein Stöckheim vor Wolfenbüttel den 14 Augusti anno 1632.

Von Gottes Gnaden George, Herzog
zu Braunschweig und Lüneburg.

E. K. M. alle Zeit getreuer, dienstwilliger Vetter, Schwager und Diener

George.

№ 827.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen *.

Stormäktigste Konung, Allernådigste Herre!

Sedan Baudissin med en del af E. K. M:ts armé hit in i Stift Paderborn kommen är, hafver fienden alla orter, såsom Warburg, Volkmarsen och andra flere, der han sina värfningar hade anställt, qvitterat, och sig in i Paderborn, hvilket nu af Baudissin är berändt, retirerat. Eljest är här alls intet skrifvärdigt förelupet. Stadtberg hade ock fienden först förlåtit. Men nu åter något utskott dit in församlat, dermed han oss gör vägen osäker, såsom han i går några, som proviant till lägret convoijerat, nederhuggit hafver. Klein Jacob hafver Baudissin med en brigad af 1200 hästar för 8 dagar sedan sändt förut: och han då strax ungefär 30 hästar af fienden anträffat, dem han ock mest nederhuggit hafver. Men alltsedan hafver man af honom intet förnummit. Jag hade fuller, såsom mig tyckte E. K. M:ts tjenst fordra, conciperat honom ett memorial. Men efter jag då hit att skaffa något proviant och annat afreste, är honom samma memorial af Baudissin intet gifvit, och jag vet ej heller vidare hvad kommission han af Baudissin bekommit, annat (än) det att han säger honom på kunskap utsänd vara. Hvarutaf intet ännu hördt är. Eljest efter Pappenheim ännu är vid Maëstrich, och Gronsfeld ehuruväl han sig vid Lemgow samla skall, likväl förmodligen ej skall kunna oss stort förhindra, helst medan han Hertig Jörgen

* Efter originalet i Riks-Arkivet bland Oxenstjernska saml.

ock måste respectera: Så är denne vår resolution, att vi för correspondencen skull, och att skingra fiendens der samlade trupper till 2000 knektar och 400 hästar, Paderborn gerna vilja emportera. Sedan akte vi om möjligt är, fästa och retranchera oss vid Lippeströmmen, och om vi dertill komma kunna, logera oss vid Lippstadt, att vi derifrån fiendens land och värfningar kunna incumbera och derjemte Staterna på deras begäran favorisera. Kommer Pappenheim tillbaka och vi kunna emedlertid fästa oss, så vele vi draga till oss ifrån Hertig Jörgen och Lessle hvad folk vi kunne, och honom der i hans eget land defefensive i retranchementet bida, lagandes så att vi emedlertid någon viss ort med god förråd på proviant kunne försörja, så att han intet skall kunna skada oss. Kommer han förr än vi blifva faste, så gå vi igenom hans land och ruinera hvad vi kunne, och sätta oss åter vid Wesern, hvarest vi på all fall vid Höxter ett retranchement vele låta förfärdiga, så att vi om reträtten må vara försäkrade. Imedlertid hoppas vi ock, att få vidare ordre af E. K. M. huru vi oss skole förhålla, och i synnerhet huru Staterne af oss på deras trägne anhållande skole mötte och contenterade varda. Det är fuller visst, att denne E. K. M:ts armé är något svag, såsom af 5 eller 6000 knektar och till 2500 hästar. Men utvaldt godt folk, så att om det blifver rätt fördt, och man vill fatta god resolution, skall fienden hafva betänkande, fast han än komme tillbakas, oss att attaquera. Jag vill skatta Pappenheim då han med all makt braverade oss vid Hildesheim alldrahögst på 12,000 man i alls. Nu lyda alla aviser att han med 8 eller 9000 de bästa öfver Rhein gången är. Så hafver han ock i Dortmund och andre orter lemnat besättning, såsom Geseke, Sollthoff och andra flere. Och kan jag intet förfara att Gronsfeld, undantagandes besättningarne, mera hos sig hafver behållit än 18 comp. ryttare, dem jag ej kan skatta öfver 800 hästar. Sedan skall han samla till sig 7 nyvärfvade regementer, 4 till fot och 3 till häst; hvilka ännu intet äro uppkomne, och en del igenom denna vår marche så turberade, att jag intet tror det Gronsfeld i alls och alls öfver 5 eller 6000 man skall kunna uppbringa. Kommer nu Pappenheim tillbaka, så menar jag visst han kommer några tusende man svagare än han bortgick. Och få vi emedlertid, det jag hos Salvium och Erik Andersson drifver, några 1000 knektar till succurs; hoppas jag med Guds hjelp, att hvarken Pappenheim med Gronsfeld, mycket mindre allena, något emot oss skall kunna uträtta, om vi, det jag likväl præsuponerar, få tid att taga någon god post in, och fästa oss på en god ort i ett godt retranchement. Gud gifve allt blefve eljest rätt administreradt. Men ett fattas här, att

Baudissin intet hinner både ryttare och knektar allena att dirigera. Och efter som jag förr detta underdånigst hafver förmält, att han intet gör något långt facit på denna tjensten, utan som han ock Chur-Sachsen hafver låtit svara, hvilken om hans tjenst låter anhålla, så vill han snart afdanka, och i vår visst taga sitt afsked, sättandes sig sedan till ro. Så vill vara af nöden, både för infanteriets skull, som ock att någon vänjer sig i tid vid arméen och tager den an, att E. K. M. honom någon, helst någon Svensk, i tid till hjelp förordnade. Och detta är så om vårt tillstånd i consilierne. Underhållet för arméen består i proviant allena, det vi få något af Hessen, somt ur Waldeck och somt ur Paderborn, så att likväl ingen allthärtill hafver att klaga. Penningar hafver jag ännu till E. K. M:ts tjenst inga kunnat uppbringa, eftersom detta landet af Landtgrefven och af fienden sjelf, så väl som nu af denna indisciplinerade armén i grund blifver förderfvadt. Och der än något vore att hämta, löper alltid sådana subtiliteter före, att jag ännu intet hafver nådt. Ej heller törs jag, förr än jag rätt ser fara, eller för en ringa ting, protestera. Doch hafver Baudissin lofvat mig adsistence, och jag deremot honom sin part tillsagt, om han till E. K. M:ts tjenst vill hjelpa mig. Gud gifve jag så visst något kan uträtta, som jag troligen skall drifva och i allt E. K. M:ts tjenst utan all annor respect söka. Uppå ammunition hafve vi mesta felet, och hafver jag fuller skrifvit och solliciterat hos Erik Andersson om hjelp. Men än intet svar fått. Här i Cassel hafva de med stor möda låtit oss 14 centner krut och 5 centner lunta. Mera får jag intet, ehvad jag ock tigger och säger dem före. Derföre jag nu står med en köpman i handel om 30 centner krut och några centner lunta; och efter jag inga andra utvägar vet, måste jag taga mig den dristighet, på det E. K. M:ts tjenst ej blifver försummad, att retirera mig för köpmannen med en vexel till Salvium på de 100,000 Riksdaler, E. K. M. denne arméen förordnat hafver. Gud gifve han vill acceptera den, så kan man en annan gång få bistånd här. Sker det intet, så är det E. K. M:ts otjenst. Det begynner och fattas gevär för arméen, hvarom jag ock hos Erik Andersson desslikes solliciterar. Men efter hvar sörjer för sig, så menar jag att här kunna uppbringa gevär och annat mera till E. K. M:ts tjenst för bättre köp och mindre omkostnad, än om det allt ifrån Hamburg och Magdeburg till lands hämtas skall. Allenast att jag något visst måtte hafva att retirera mig uppå. Här hafver jag till E. K. M:ts tjenst af Ambass. Wulff god adsistence, och måste jag bekänna om han icke vore, så är detta folket till deras egen välfärd tröga och ovilliga. E. K. M. hafver för detta nådigst gifvit honom Decanaten uti

Fulda och hvad dertill hört hafver, såsom förre Decani det hafva possederat. Oansedt han nu till regeringen i Würtzburg af E. K. M. allernådigst är förvist, att de honom Wulff en lägenhet Holtzkirchen, som ligger i Würtzburg och dock hörer till Fuldiske Decanaten, der ock den siste decanus begrafven är, inmittera och maintenera skulle: så hafver dock Würtzburgske Cansleren det af den orsaken afslaget, efter Grefven af Wertheim detta grefskap hvaruti bemälde lägenhet ligger, af E. K. M. gifvet är. Medan nu D. Wulffs donation är äldre, denna lägenhet alltid till Fulda och icke till Grefskapet hört hafver, och E. K. M. honom en gång härutinnan till regeringen hafver förvist; så beder han underdånigst och ödmjukeligen att E. K. M. honom dervid allernådigst ville beskydda, och på nytt befalla, att han vid E. K. M:ts donation oturberad måtte förblifva, eftersom han förmenar att Decanaten utan denne pertinentien litet eller intet för honom kan indraga. Hvilket uppå hans flitiga anhållande E. K. M. jag underdånigst ej hafver kunnat underlåta att recommendera.

Eders K. M. samt E. K. M:ts älskeliga kära Gemål, min allernådigsta Drottning etc., befaller jag etc. Af Cassel den 16 Augusti 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 828.
Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborner Fürst,
Allergnädigster König und Herr!

Euer Kön. Majt. sind meine gehorsamsten unterthänigsten Dienste jederzeit zuvor.

Euer Kön. Majt. hab' ich in langer Zeit mit unterthänigem Schreiben nicht ersucht, weil ich niemalen gezweifelt, es werde Deroselben der Herr Reichs-Canzler, so lang er sich am Rheinstrom aufgehalten, was an der Mosel und sonsten passirt, jederzeit umständlich avisirt haben. Dazu hab' ich diese Zeit hero wegen Unsicherheit die Briefe nicht durchzubringen gewusst, sondern was zu

---

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

berichten nöthig gehalten, an erstgedachten Herrn Reichs-Canzler adressirt, da es dann zweifelsfrei Euer Kön. Majt. nicht weniger wird sein zu wissen gemacht worden. Anitzo unterlasse ich nicht, Euer Kön. Majt. unterthänigst zu berichten: Nachdem ich jüngst unterschiedliche Nachricht bekommen, welchergestalt der General-Wachtmeister Montecuculi und General-Commissarius Ossa nicht allein gegen das Land zu Würtemberg mit sehr vermessener Bedrohung sich verlauten lassen, sondern auch in wirklicher Verfassung wären, und mit ihren gesammten Truppen gegen obgedachtes Land zu Würtemberg und die Unter-Pfalz anmarschirten, also habe ich nicht unrathsam zu sein erachtet, um mehrerwähntes Land zu Würtemberg (deswegen mich auch Ihr. Fr. Gn. der Herr Administrator zum öftern schriftlich ersucht) in Zeiten zu assecuriren, und dabei unsere Quartiere gegen die Unter-Pfalz vor feindlichem Einfall zu conserviren, mit so viel Volkes, als man an dem Rheinstrom wohl entbehren könne, aufwärts gegen den Neckar zu avanciren. Zuvor aber habe ich an dem Rheinstrom der Nothdurft nach alle Anstalt gemachet, damit, wenn ja wegen Pappenheims oder anderer Örter sich etwas Widriges ereignen wollte, ich dessen zeitig advertiret werden und allezeit secundo flumine wiederum, wohin es die Noth erfordert, zur Stelle sein könnte. Bin also heute vor acht Tagen den 12 dieses, mit beihabenden Truppen von Mainz aufgebrochen und den 15 ejusdem früh bei Mannheim angekommen, daselbst ich an dem Neckar zu campiren gemeint, bis ich von des Feindes force und contenance, sowohl auch wo der Herzog von Würtemberg mit seinem Volk und den Truppen, so ich ihm zu Hilfe voraus zugeschickt, sich aufhielte, recht erfahren möchte. Indessen bekomme ich Zeitung, dass die Montecuculischen Truppen Bretten einbekommen und fürters vor Wiseloch gerücket und nebst den Heidelbergischen und Philipsburgischen Garnisonen selben Ort, darinnen vom Markgrafen eine Companie zu Pferd nebst etlichen Tragunern gelegen, mit Feuerwerfen und anderem Schiessen hart beängstigten, und allbereits 3 Häuser in Brand gebracht; habe derowegen stracks mich mit beihabenden Truppen aufgemacht, selben Ort zu entsetzen, weil aber Metternich und La Mulie (welche, wie ich hernach erst erfahren, allein mit der Heidelbergischen Garnison vor selbiger Stadt gelegen) zeitig von mir Kundschaft bekommen, haben sie die Belagerung bald quittiret, und sich in grösster Eile wieder nach Heidelberg retiriret, also dass ausser etlichen, so von meinem Vortrab ertappet worden, die anderen durch das Gebirge sich alle salviret. Bald darauf bekommet meine Wacht einen Corporal mit 6 Reutern gefangen, so Metternich an den Gen.-Commiss. Ossa abgefertiget, der auch mit

einer Ordre, wie hiebei gefügt, auf dem Rückweg war. Weil ich dann daraus verstanden, dass des Feindes ganzer oder grösster Theil der Cavallerie andern Tages den 16 zu Metternich vor Wiseloch stossen sollte, also hab' ich mich bis dahin begeben, und den Feind erwarten wollen, habe also eine sichere post eingenommen, mich mit beihabendem Volk im Uebrigen verdeckt gehalten, damit der Feind von mir nichts wissen möchte; inmittelst hat der Feind Kundschaft bekommen, dass die Heidelbergischen Wiseloch einbekommen, aber von etlichen unseren Truppen wieder in bemeldetem Ort berennet wären. Ist also der Obrist Montbaillon und Ob. Vitzthum mit zweien Oberst-Lieuts. und unterschiedlichen Rittmeistern sammt dem Fleur ihrer Reuterei ihnen zum Entsatz geschickt worden, welcher denn mit grosser Assurance angekommen, und ohne Consideration sich zu weit herzu gethan. Wie ich nun seine ganze force gesehen, und gespürt, dass die Partei wohl zu acceptiren, der Feind auch bis auf das Fussvolk sich nicht wollte bringen lassen, sondern angefangen sich abzuschwenken, also bin ich mit unserer Cavallerie hervorgebrochen, und den Feind engagiret, welcher aber nicht bald mit der Flucht sich salviren wollen, sondern hat sich in Postur gestellet, unserer Charge zu begegnen, wie dann Montbaillon mit den Haracourtischen Curassiren auf des Rheingrafen Otto Ludwigs Squadron, so er selber geführt, choquiret, und mir resolute charge gethan; weil er aber durch Zudringen nichts vermochte, und man mit Macht auf seine übrigen Squadrons gegangen, ist der Feind in confusion gekommen und in die Flucht gebracht, auch bis auf Mingolsheim, so zwei Meilen von Wiseloch, spornstreiches verfolget, und ihm keine Zeit sich wieder zu railliren gegeben worden. Bei welcher faction der Obr. Montbaillon, so die Partei geführt, und sein Obr.-Lt. nebst etlichen Rittmeistern, und in die 200, so man auf dem Feld gezählt, geblieben, ohne die, so von ihren Pferden gelaufen, und sich in den Weingärten und Büschen verkrochen, daselbst doch von dem Tross, so hernach gefolget, ihren Rest bekommen, dabei auch eine ziemliche Anzahl Gefangene, und also diese ganze Partei (sowohl mundirte Reuter auch mehrentheiles Curassiere, und der Gefangenen Bericht sowohl dem Augenschein nach in 1000 Pferde gewesen), gänzlich ruinirt worden. Ist also dem Allmächtigen für solche Victori zu danken und zu hoffen, dass dieser Streich solle der Montecuculischen Armee die Wachsung merklich verhindern, und mir Mittel geben, zu Euer Kön. Majt. Diensten neue Musterplätze auszutheilen.

Nachdem nun Ossa und Mentecuculi, so mit ihren übrigen Reutern und dem Fussvolk zu Ueberhofen und Beinhofen gelegen, die-

sen Verlauf von etlichen Wenigen, so zurück-kommen, verstanden, haben sie sich in höchster Eile nach Eidenheim zu, und daselbsten mit allem Volk über Rhein gemacht. Ich aber bin andern Tages nach Rheinhausen mit der Armee gegangen, denn weil ich von Gefangenen verstanden, dass die bemeldeten Generals nach selbem Ort einen Haufen Fähren und Nachen gesammelt und auf Speyer und Mannheim, wie aus inliegenden Copien, so bei einem erschlagenen Officier, gefunden worden, zu ersehen, einen Anschlag hatten, hab' ich hierdurch die Speyerischen und Mannheimischen versichern und dabei zusehen wollen, ob noch etliche bei der Ueberfahrt zu ertappen, welches denn gewisslich geschehen wäre, wenn sie nicht wegen der Niederlage so bald Kundschaft bekommen und die Ueberfahrt bei Philipsburg desto eilfertiger angestellt hätten. Anjetzo bin ich Vorhabens, weiter den Rhein hinauf zu avanciren, und die Quartiere, darin der Feind leichtlich wachsen und gross werden könnte, zu occupiren, dabei auch die Mittel-Markgrafschaft, weil dero Herrschaft sich wirklich in diesen Krieg gemischt, auch zu Knittling von des Herzogs von Würtemberg Ausschuss in die 400 niedergemacht, und selbigen Ort ganz abgebrannt, in Contribution zu setzen. Und dafern die Strassburger auf mein allbereits geschehenes Begehren mit ihrem geworbenen Volk und ein paar halben Carthaunen sich willfährig erzeigen, wäre ich gesonnen, daselbst über die Brücke zu gehen, um dem Feind den Pass nach Breisach, so viel als sicher geschehen kann, zu coupiren, und so viel möglich aller Orten Hinderung und Abbruch zu thun. So ich Euer Kön. Majt. gehorsamst anfügen, beinebenst Dieselbe sammt Dero hochgeliebter Gemahlin, meiner allergnädigsten Königin und hochgeborenen Prinzessin, zu langwäriger Gesundheit, und stetem Sieg wider Dero Feinde dem Schutz des Höchsten treulich befehlen wollen. Signatum im Quartier Rastadt den 19 Augusti 1632.

Euer Kön, Majt.

unterthänigster, gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 829.

Bref från Fältmarskalken Horn till Rikskansleren*.

Hochwohlgeborener Herr, insonders hochgeehrter Herr Vater!

Ich zweifle nicht, der Herr Vater werde mein gestriges Schreiben zurecht empfangen, und aus demselben, sowohl den Beischlüssen, eines und anderes wohl vernommen haben. Anitzo berichte ich dem Herrn Vater dienstfreundlich, dass ich vorgestern den Major Weizen an die Stadt Strassburg abgefertiget, um bei derselben freundliches Ersuchen zu thun, dass sie zu meiner vorhabenden intention mir über ihre Brücke freien Pass und Repass, so oft Ihr. Kön. Majt. Kriegsdienst dem gemeinen Wesen zum Besten erfordern werde, verstatten, beineben mit nothdürftigem Proviant, Stücken, Ammunition und ihrem geworbenen Volk willfahren wollten. Wessen sie sich nun hierauf erklärt, und was man sich dieses Orts zu versehen, hat der Herr Vater aus den Beilagen A. B. C.** selbsten zu vernehmen. Bin also gesonnen mit der Cavallerie zu avanciren, mit dem Fussvolk aber Stollhofen (wozu mir Würtemberg Kanonen leihen, und mit seiner Armee selbsten anlangen wird) attaquiren zu lassen; vermeine nicht, dass es grosse Ceremonien machen soll, weil der Ort mit Volk und Geschützen schlecht versehen ist. Ob ich aber mit der Cavallerie übergehen werde, wenn ich erst mit dem Agenten mich besprochen und zu Strassburg allerhand Avisen eingezogen werde haben, avisire ich dem Herrn Vater von dort ungesäumt. Sonsten wäre mein dessein, dem Fussvolk, so Ossa und Montecuculi bei sich gehabt, den Pass nach Breisach so viel möglich abzucoupiren. Wie es um Mainz, an der Mosel und Hundsrück, auch zugleich mit der Heidelbergischen und Frankenthalischen Bloquirung bestellet sei, hat der Herr Vater aus meinem jüngsten Schreiben und den Beilagen verstanden. Was auch der H. Statthalter H. Rheingraf Otto an der Mosel sowohl auch wegen des richtigen Laufes der ordinarii und extraordinarii Posten für Anstalt gemacht, ist ingleichen aus der beigelegten Copia seines Schreibens D** abzunehmen. Auch habe ich überdas dem Obr. Schmidtberg Ordre gegeben, bei Wisloch ein kleines gros alsbald von 400 Pf. und 500 Musquet. zu formiren, damit die Heidelberger diesseit des Neckars zugleich mit den Eidenheimischen möchten eingehalten, und die Linie von Communi-

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

** Nämnde handlingar saknas.

cation zwischen Mannheim und hier sicher gemacht werden. Auch liegen zu Ladenburg und Schriesheim 2 Comp. zu Pferd unter H. Rheingrafen Otto, welche nebst den neugeworbenen Knechten und wenigem Ausschuss die Bergstrasse freihalten, und also die Heidelbergischen excursionen jenseit des Neckars einhalten können. Sonsten ist die Austheilung der Garnisonen, seit der Vorschlag überschicket, so weit geändert, dass ich die Rheingräfische Companie zu Fuss, so nach Landau und Neustadt gesollt, nicht fortgeschickt, sondern, nachdem ich verstanden, dass der Feind diesseit des Rheins auf unsere Quartiere stark avanciret, bei mir behalten; ist also Landau noch zur Zeit nicht besetzt; zu Neustadt aber sind die commandirten Musquetirer vom Solmischen Regiment nebst des Herrn Rheingrafen Otto Reutern eine Companie. Im übrigen werde ich mich auch nicht säumen, die Contribution dieser Orten in ordentlichen Lauf zu bringen und neue Werbungen anzustellen, wie ich denn berührter Contribution halber an die Mittel-Markgrafschaft Baden allbereits Ausschreiben ergehen lassen; und damit alles um so viel desto richtiger gehalten und das Land conserviret bleiben möge, habe ich den Herrn Obristen Schaffelitsky im Namen Ihrer Kön. Majt. zum Statthalter über mehrerwähnte Markgrafschaft, und so weit man diesseit des Rheins ins Breisgau um sich greifen und ausbreiten kann, verordnet.

Der Herr Markgraf von Durlach hat mich auch seiner Devotion gegen Ihr. Kön. Majt. versichert, und erboten sein Regiment zu Pferde auf 8 Companien nebst einem zu Fuss ehestens auf die Beine zu richten. Wegen des Herrn Majors Weizen wolle der Herr Vater sein Ausbleiben nicht Unglück vermerken, weil er doch mit seinen wenigen, dazu übel mundirten Reutern, deren etliche und zwanzig an der Zahl, so grosse Dienste nicht daselbst leisten können, als ich ihn allhier bei dieser Armee besser zu gebrauchen, sintemal er dieser Lande wohl kundig, und daher in allerlei Vorfallenheit, sonderlich in Commissionssachen nützlich zu employiren. So ich dem Herrn Vater dienstfreundlich anfügen, beinebst Denselben göttlicher Obacht treulich befehlen wollen. Signatum im Hauptquartier Schwarzach den 21 Aug. 1632.

Des Herrn Vatern gehorsamer Sohn

Gustaf Horn.

№ 830.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen*.

Durchlauchtigster, grossmächtigster, hochgeborner Fürst, allergnädigster Hönig und Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten, gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor!

Ich zweifle nicht, E. K. M. werden mein jüngstes unterthäniges Schreiben gnädigst empfangen, und daraus vernommen haben, welchermassen ich nach gehabtem glücklichem rencontre zu Wisloch Vorhabens gewesen, das Glück zu poussiren und mit der Cavallerie bei Strassbnrg überzugehen, um dem Feind, welcher bei Philippsburg über den Rhein gezogen und auf Breisach zugeeilet, vorzubiegen. Demzufolge ich den Obersten Hubaldt mit dem Fussvolk vor Stollhofen, welches vom Feind mit 130 Mann besetzt gewesen, um selbigen Ort zu emportiren, gelassen, und mit der Reuterei (weil mir gewisse Hoffnung, dass dem Feind wohl vorzukommen wäre, gemacht worden) den 22 dieses zu Strassburg übergegangen, demnach aber der Feind in seinem Marsch so grosse diligenz gemacht, Tag und Nacht mit Verlust vieler hinterbliebenen Soldaten zu Ross und Fuss fortgeeilet, hat er Breisach erreicht und mir also entgangen. Darauf ich mit der Cavallerie an die Ill avancirt, und allhier zu Erstein das Hauptquartier genommen. Inmittelst hat sich Stollhofen ergeben, und haben sich von der Garnison, so in 130 Mann gewesen, fast in hundert untergestellt, die Uebrigen aber ohne Ober- und Untergewehr mit Stäben abziehen müssen. Darauf habe ich dem Fussvolk Ordre gegeben zu avanciren, welches dann heut bei Strassburg über den Rhein gehen wird.

Nun bin ich in Deliberation gestanden, ob ich wieder zurück über den Rhein gehen, und nebst dem Würtembergischen Volk jenseit Rheins aufwärts arbeiten, oder aber diesseits mich formiren und das Elsas in Contribution zu bringen versuchen sollte. Wiewohl nun viel rationes auf beiden Seiten gefunden worden, ist doch nach gehaltener Abrede mit Würtemberg endlich dahin abgeschlossen worden, dass Würtemberg jenseit des Rheins sich halten, das Kinziger Thal sammt dem Fluss frei machen, und bei Offenburg ein po-

* Efter originalbrefvet från Fältmarskalken G. Horn till Konungen. Riks-Arkivet (O. S.).

sto daselbst ferme zu halten nehmen solle; welches denn Würtemberg wohl ins Werk richten kann, weil Offenburg jetzo mit keiner Garnison besetzt, dahero leichtlich kann emportirt und eine sichere posto, wenn man meinem Rath folget und seines Vortheils sich gebrauchet, daselbst gefasst werden, weil Würtemberg dem Feind mit Fussvolk prævalirt.

Ich aber bin gesonnen diesseits zu verbleiben, weil das Land reicher und mehrere Mittel die Armee zu entreteniren, geschieht auch dadurch dem Feind, als welcher dieser Orten wachsen und gross werden könnte, merklicher Abgang, und sieht es nicht weniger Strassburg gern, welche sich denn zu allem Vornehmen Stücke, Ammunition und Proviant, auch ihr geworbenes Volk, so sich in 1200 Mann beläuft, so viel sie dessen missen können, herzugeben, willfährig erklärt. Und weil vornehmlich dahin zu trachten, dass man an dem Ill-Strom der festen Orte einen, als Benfelden, Schlettstadt und Colmar, daraus das Land zu bezwingen, anfangs sich bemächtigen möge, als bin ich resolviret (weil mit Benfelden, so eine regulirte Festung, zu viel Zeit und Kosten aufgehen würde, wenn man selbiges belagern würde, Colmar aber zu weit abgelegen) Schlettstadt zu attaquiren, dann durch Eroberung selben Orts Benfelden bloquirt und Mittel gegeben würden, ferner auf Colmar etwas zu tentiren. Zuvor aber, ehe mit Schlettstadt etwas angefangen wird, bin ich Willens auf Ober-Enheim, darin des Metternichs Regiment von 4 oder 500 Mann, nebst etlichen 100 Mann Ausschuss lieget, zu gehen, weil der Ort erstlich nicht auf dem Rücken zu lassen, und dann des Metternichs Regiment hoffentlich darin ruiniret kann werden, auch soll in selbiger Stadt ein guter Vorrath an Vivres sein, so bei Belagerung Schlettstadts uns wohl zu Pass kommen möchte. Verhoffe, dass durch göttlichen Beistand dieser Orten ein Namhaftes könnte ausgerichtet werden, wenn nur Baudissin auf Pappenheim gute Achtung hätte, dass er keine Diversion machen könnte.

Ob nun E. K. M. dieses mein Vorhaben Sich in Gnaden belieben lassen, oder was ich sonsten vorzunehmen, thue ich Deroselben gnädigste Befehle erwarten.

Was ich sonsten von des Feindes force für Nachricht, haben E. K. M. beiläufig aus beigefügter Specification * gnädigst zu ersehen. Damit E. K. M. sammt Dero herzgeliebter Gemahlin, meiner allergnädigsten Königin und hochgebornen Princessin zu langwieriger Gesundheit und stetem Sieg wider Dero Feinde dem gnädigen Schutz des Allerhöchsten, mich aber zu Dero beharrlichen Königl. Gnaden

---

* Denna handling saknas.

befehlend. Signatum im Hauptquartier Erstein den 26 Augusti anno 1632.

E. K. M:ts
unterthänigster, gehorsamster Diener
Gustaf Horn.

P. S.: im Feldlager bei Fürth
d. 2 Sept. 1632.

№ 881.
Bref från Sekreteraren L. Grubbe (?) till Konungen *.

Stormäktigste Konung, allernådigste Herre, E. K. M. skall min underdånigste, trogne och hörsamme tjenst alltid bewisas, så länge jag lefver.

Allernådigste Konung och Herre:

E. K. M. hafver förmodeligen af mina förra underdånigste skrifvelser förstått, af hvad orsaker och till hvad ända E. K. M:ts Neder-Sachsiska armé sig fördelat; Hertig Jörgen med Lohausen Wolfenbüttel hafver antagit att blocquera, och Baudissin gått öfver Wesern in i Westphalen. Nu är detta derpå allt här till följdt, och detta vårt närvarande tillstånd. Att Hertigen ännu Wolffenbüttel fjerran blocquerar, således att fienden åtskilliga utfall ännu få dagar sedan gjort hafver, och passagen honom icke alldeles förtagen är. Baudissins ankomst öfver Weseren hafver strax bragt fienden till att qvittera Volkmarsen, Warburg, Dringénburg, Brakel och andra platser alle i Stift Paderborn, der han sina mönsterplatser anställt hade. Och är han förorsakad worden alla sina nya värfningar således att sammandraga, att de Paderborniske sig i staden Paderborn satt hafva. Men de Münsterske och Cölniske, samt utskottet af landet hafver Gronsfeldt vid Wiedenbrück och längs ut med Lippen begynt församla. Man hade fuller haft godt tillfälle, att göra fienden mera skada, och kunnat till äfventyrs fattat en god sedem belli i Westphalen, hvar icke man uppå afloppet hos E. K. M. hade måst akt gifva, så att arméen ej komme för vidt, E. K. M. der så trängde att secundera. Och på det sådant säkert kunde ske, och linien af

---

* Efter en ounderskrifven copia i Riks-Arkivet bland Oxenstjernska samlingar, som troligen blifvit skickat till Rikskansleren, och å hvilken copia med Sekret. Grubbens hand datum finnes åtecknad, hvaraf kan slutas att den troligen är från honom,

correspondencerne med Hessen oss ej afskäras: så hafver Baudissin ej hållit rådsamt, att gå Paderborn stad förbi, utan förmente der först fiendens församlade trupper att ruinera. Hvilket ock väl hade kunnat ske, om honom tidigt stora stycken ur Cassel, det rätt att beskjuta, hade blifvit länte och fienden icke rycktet hade låtit en part inbilla, att med några 1000 man han var i antåg Paderborn att secundera. Då Baudissin icke hafver hållit godt E. K. M:ts folk att hazardera, utan till vidare kunskap och ordre ifrån E. K. M. sig i tid till Warburg retirerat. Vid detta kom Canslerens bref med copia af E. K. M:ts skrifvelse till honom an, deraf vi någorledes E. K. M:ts mening kunde förnimma. Och efter Statiske gesandten ändå solliciterade om succurs, icke för Maestrichts skuld, som redan öfver var, utan att försäkra prinsen reträtten; så hade vi ärnat gå åt Lippstadt och in i Stift Cöln att således per diversionem contentera Staterne, hafvandes likväl venster handen fri, uppå E. K. M:ts befallning att conjungera oss med Fältmarskalken vid Main- eller Rheinströmmen. Derpå Baudissin gaf mig den 23 Augusti en brigad till häst med mig och några 100 dragoner, med hvilka jag gick förut och begaf mig in i Lippstadt, att disponera dem till E. K. M:ts garnisons intagande. Och var vårt aftal, att Baudissin med resten af armén mig strax dagen efter följa skulle. Uti Lippstadt prætenderade de fuller publice neutraliteten och bådo att de dervid blifva måtte. Men sotto mano låto de mig förstå, att om armén vore tillstädes och presenterade sig således, att de för verlden sig kunde excusera, ville de väl veta hvad dem stode att resolvera, efter som de såge nogsamt sig i dessa extremiteter råkade varda, att de ändteligen endera partiet välja måste. Jag förlät mig uppå att Baudissin skulle dagen efter följa. Men icke dess mindre lät jag hålla god vakt vid passerne öfver Lippen eftersom Gronsfeld låg vid Wiedenbrück, och skickade jag åtskillige kundskapare, de mig ock de tiender ändteligen bragte, att fienden med allt sitt rytteri och några »Hanefjädrar» gick öfver vid Boke aktandes att komma emellan oss och Baudissin, och gifva oss, som svagast voro, ett streck. Derföre jag ock godt fann att retirera mig på Baudissin, förmodandes honom på vägen icke långt ifrån oss att anträffa, och således att vi tillika skulle få fienden i klämman. Den 25 Augusti marcherade jag ifrån Lippstadt tillbakas, och lät all bagagen med några dragoner gå för ut, förbjudandes ryttarne der fienden ankomme, sig i skärmytsel att engagera. När nu all bagagen var öfver en pass vid Büren öfverkommen, och ryttarne sig der med något röfvadt boskap något uppehöllo: kom Gronsfeld sjelf med sitt rytteri an. Men efter våra qvitterade bo-
…en, och trouppe-vis chargerade hans förtraf, der de ock strax

fingo en Ryttmästare fången och några nederhöggo; så blef fienden stående, och ehuruväl han oss sedan ett stycke väg på sidan följde, hafver han oss likväl intet vidare attaquerat, utan dessa trupperne äro utan all skada, dess Gudi ske lof, väl och med god ordre afmarcherade. Jag förmente ändå att möta Baudissin och hade förmodat, det fienden, som var temmelig matt, väl hade kunnat blifva af våre andre ryttare, som vore honom starke nog och friske, slagen. Men efter jag intet fann Baudissin förr än jemte Warburg, så hafver fienden haft god tid att retirera sig åt Paderborn tillbakas. Orsaken att Baudissin dröjt hade, gifver han på de Hessiske commissarier, dem han brukat hafver, att de honom med provianten uppehållit hafva. Efter nu Baudissin hade emedlertid fått kunskap om Merodes ankomst öfver Rhein med 7 Regementer, det mig desslikes i Lippstadt för sanning och igenom åtskilliga blef berättadt, och han numera intet förmodade att kunna förhindra den sig med Gronsfeldt conjungera; så hafver han funnit bäst att bringa E. K. M:ts folk i säkerhet, till dess han måtte blifva på folk och ammunition förstärkt, och då åter kunna gå fienden under ögonen. Derföre ock arméen sig till Höxter hafver begifvit. Baudissin hafver sedan med rytteriet varit på vägen att recognoscera fienden och då förstått att conjunctionen med Gronsfeldt redan skall skedd vara, vid Paderborn; fördenskull han sig närmare Weseren med ryttarne och fotfolket på denna sidan vid Höxter hafver logerat.

Detta är så om det som är passerat. Huru eljest E. K. M:ts folk förevätter, och fienden deremot, är något svårt mig att judicera, efter som jag ser, att mest alla faculter här nere der »afröra» att detta ganska olika är under tiden affirmeradt. När Baudissin var kommen öfver Wesern, hafver jag räknat alla trupperne vid ett pass, och befunnit till 4500 knektar; mer än 2000 hästar och 4 eller 500 dragoner de som varit i marchen. Sedan är igenom »bytemakeri», travallie, sjukdom och andra tillfällen denna truppen så försvagad, att då jag nu skiljdes vid Baudissin vore der ej öfver 3000 knektar, vid pass 2000 hästar och några dragoner behållne. Så att som jag skattade armén, då den gick från Duderstadt, på 2000 (10,000?) man effective, deruti ock mest alle andre officerare med mig voro öfverens: alltså håller jag derföre, att den nu ej är öfver 5000 stark till det högsta. Hertig Jörgens trupper för Wolffenbüttel, ser E. K. M. allernådigst af bifogade lista*. Och kan jag icke veta, hvarigenom de så äre försvagade. Nu är jag i verket, att låta mönstra Boëthii och Salomon Adams regementer, hvilka jag skattar på 1000

* Denna lista saknas.

man, och aktar låta den komma till Baudissin. 1500 man menar jag att få ifrån Hertig Jörgen till honom, att hans armé således inpå 7 eller 8000 man skall kunna förstärkt varda. Om fienden är detta visst och sannt, att han aldrig öfver 12,000 man i fält hafver här nere kunnat uppbringa. Isynnerhet då han allra starkast var för Hildesheim, och till denna ända alla sina garnisoner lättat, hafver han sjelf skrifvit Chur-Cölln till, att E. K. M:ts folk var starkare än han. Sedan den tiden hafver han förstärkt garnisonerne i Wolffenbüttel, Eimbeck och alla de han hafver vid Wesern, då Pappenheim gick åt Maestricht, och hafver han bragt med sig öfver Rhein 10 eller 8000 man åtminstone. Och hafver Gronsfeldt, undantagandes hvad han ur garnisonerne hafver måst uttaga, icke haft en gammal knekt att bruka i fält, utan allenast 2 regementen gamla ryttare, Horsts och Bönnighausens, och 3 nya ryttare (regementen), Westphalisch, Orss och Ascheburgs, hvilka efter många berättelser icke göra öfver 1500 hästar tillsammans. De 7 regementer som nu skola eller äro ankomne, vet jag ej vidare besked om, än att de 3 regementer ryttare der under äro, skola icke vara öfver 700 hästar tillsammans. Sedan är der ett regemente Valloner af 600 man, och hafva mig åtskillige i Lippstadt berättat att det skall vara det starkaste af fotfolket, kunna alltså, såsom ock dessa regementer igenom continuerlig travallie och särdeles för Maestricht illa pyntade äre, de efter min mening ej göra öfver 3000 man till det högsta. Nu vill jag ändå eftergifva att han sig ur garnisonerne och med de nyvärfvade knektar samt »snepphaner» och »hanefjädrar» kan förstärka på 4000 man, der öfver han näppeligen kan bringat. Så blifver han likväl i alls icke öfver 8 eller 9000 man stark och således Baudissin nogsamt bastant honom att sustinera. Och der så är att Salvius efter min begäran oss ändå några 1000 man till hjelp skicka kan, tror jag visst att vi emot honom offensive och hvart vi vele gå kunna. Kunde ock hertig Jörgen emedlertid blifva med Wolffenbüttel färdig, vore oss hans trupper en god succurs. Om ammunition vet jag icke huru för detta beställdt är, men hos arméen hafver jag för mig ganska litet funnit. Och oansedt jag intet hafver underlåtit hos Salvium och Erik Andersson att anhålla derom; så hafver dock Salvius svarat, att han i Bremen hafver något i förråd; men af Erik Andersson hafver jag icke en bokstaf till svar, och ingen undsättning vidare af en eller annan bekommit. I Cassel hade jag hoppats antingen att få något till låns eller köps, men det är ock i detta fallet slätt beställdt och icke heller något ansenligt till köps. Derföre jag här i Magdeburg måste uttaga, dock så att fästningen ej förblottas; och skrifver jag Herr Sten Bjelke och Monnier

till, att de ville skaffa hit uppföre, hvad ammmunition som der nere ej behöfves. Eljest hvad förslag som E. K. M. om ammunitionen eller i annat gjort hafver, kan jag nu intet förfara, sedan Erik Andersson är fången och allt derigenom råkadt i oriktighet. Underhållet för armén hafver alltsedan vi ryckte ifrån Hildesheim intet annat varit för folket än proviant, men ryttarne hafva i lång tid icke fått en penning. Och som jag alltsedan icke 100 Daler i kassan hafver kunnat uppbringa, och eljest inga medel hafver att retirera mig uppå, så begynna nu särdeles de Baudissinska officerare temmeligen att blifva »svärige». Jag vet väl att E. K. M. ansenlige medel till arméernes underhåll här nere allernådigst hafver förordnat: och rörer E. K. M:ts skrifvelse till Baudissin om ett förslag deröfver. Men efter det icke utan allenast ett gammalt folkförslag var derhos: jag om Erik Anderssons handlingar och dispositioner ingen besked vet, och Salvius af de 100,000 R:dr som af fransyska hjelpen komma skulle intet hafver förnummit; så kan jag ej veta, huru dessa difficulteter i längden kunna igenomgås. — Efter E. K. M:ts nådigste befallning till Baudissin skall ingen flit sparas att contentera de gemene med proviant; men E. K. M. vet allernådigst väl, att officerarne, som mestadels derom tjena mera än af affection eller för reputation, under tiden något contentement i penningar hafva vele, särdeles medan de i desse väns och dock alldeles ruinerade länder intet hafva mer att tilltaga. Magdeburg, Halberstadt, Lüneburg, Brunswick och Brehmen äro så med mönsterplatser belaggde, att undersåtarne dem ej kunna utstå, mycket mindre för armén något mer contribuera. Äro också allaredo på somliga orter så derigenom så väl som åtskillige tåg och andra besvär, så af E. K. M:ts eget folk som fienden förödde och ruinerade att det ej nogsamt kan beklagas, och är under, att något ännu är öfrigt. Magdeburg och Hallberstadt äro ännu de bästa. Men går allt upp på de nya värfvare, garnisonerne och byggningar, och vill efter det förslag som här göres, ändå näppeligen tillräcka. Brunswick håller nu Hertig Jörgens armé med proviant: hafver ock desslikes öfver allt mönsterplatser, att der icke en penning mer kan för armén vidare utpressas. Hertig Frans Carl behåller hela Lüneburg till sin mönsterplats allena, och nyttjar det så, att icke allenast ingen contribution deraf är att förmoda, utan landet kan ock honom illa draga. Brehmen hafver ock mönsterplatser och garnisoner att underhålla. Och korteligen att säga, mönsterplatserne förtaga E. K. M:ts gamla knektar och officerare alla medel och underhåll: ruinera landen i grund, och som jag förmäla vill, komma dock E. K. M. till fast liten nytta. Om Markiska contributionen hafver jag ingen besked, ej heller (om) den Mecklenbur-

giska eller Pommerska; vill förvänta underdånigst E. K. M:ts underrättelse derom, och mig emedlertid derom förfråga. Om de nya värfningar hafver jag rördt, och är fuller visst och sannt, att E. K. M. till detta stora kriget behöfver folk, derföre ock åtskilliga E. K. M:ts officerare och tjenare värfningar anställt hafva. Men eftersom nu mera på många orter intet mycket folk är att bekomma, och under krigsfolket en stor ovana inritad är att löpa ifrån den ena armén till den andra, ja under tiden ifrån det ena compagniet till det andra: så blifver nu intet månge nye knektar värfvade, utan de samma, som ifrån andra regementer löpa, så att mången ingen annan tjenst göra, än att de hjelpa de nye värfvare uppfylla talet och uppå mönsterplatserne landet utöda. Kommer alltså härutaf, att de gamla E. K. M:ts troppar intet blifva härigenom på folk förstärkte, ty desse nyvärfvade ifrån dem mestedels afvikne äre. Och ändock detta fuller i E. K. M:ts krigsartiklar är förbudet: så mena dock en part att göra bättre, det de sådane förlöpare antaga, än att de till fienden alldeles öfvergå skola. Under de nya värfningar, går ock med officerares beställande olika till, och taga mestadelen nya värfningar an, icke så mycket att skaffa E. K. M. folk, som att värfva sin egen pung full. Och är alltid visst, att de nye värfningar derigenom de gamla åtminstone ruinera i det att de all medel förtaga, dermed de gamla skola underhållas, eftersom undersåtarne fast omöjligt faller de nye värfvare att contentera, mycket mindre kunna de till de gamlas underhåll något derjemte contribuera. Erik Andersson sollicíterade då vi voro för Hildesheim af Hertigen af Lüneburg om 15 eller 20,000 R:dr för E. K. M:ts armé, förmodandes dermed något att kunna gifva ryttarne och något till recruer. Då var Hertigen och hans Råd omöjligt en daler att uppbringa. Nu måste de efter Hertig Jörgens berättelse gifva Hertig Frans Carl 68,000 R:dr reda penningar, förutan allt det som på hans furstliga tractamente och hans underhafvandes underhåll uppgår. Hade dessa penningar kommit till armén, tviflar jag intet att den vore mycket bättre content. Och der de gamle officerare derigenom hade kunnat få recruer, tror jag visst i den staden de nu stor afgång lidit hafva, skulle de sig hafva beflitat, sig så högt att förstärka, att Hertig Frans Carls värfning deremot intet skulle kunna räknas, eftersom många äro i den meningen, att han med sin värfning emot sådan omkostnad näppeligen skall kunna uppkomma. Förutan det han eljest är, hos en part mäkta odios, och detta mycken annan vedervilja och förtret causerar. Derföre hos E. K. M. allernådigst står att betänka, om icke bättre vore, att mönsterplatserne måtte åtminstone så länge uppbäfvas, till dess landet en gång i ordentlig contribution kan satt varda,

och att de gamla officerare deremot, på det E. K. M. likväl och med mindre skada och omkostnad måtte få folk, gåfves emot starka reverser recru-penningar sig till viss dag att compilera. Eller om dertill ej kunde strax finnas parat penningar, att de då anslogos uppå vissa qvarter, som E. K. M. uti Franken anställt hade; sedan när landet komme en gång i contribution, hvilket så länge mönsterplatserne vara, alldeles är omöjligt, kunde, der E. K. M. så ville, nogsamt nya värfningar, på det viset som i Preussen, att de i garnisonerne värfvades och der, så snart något trupp var församlad, till E. K. M:ts tjenst emot ordentliga löningar employerades. Så kunde E. K. M. alltid blifva förstärkt på folk; hafva der straxt tjenst af; landet likväl förskonas och ordinarie contributionerne icke blifva turberade. Ett annat medel är ock, att de gamle regementer på flere compagnier till mantalet förstärktes. Så behöfdes ej heller dertill någon mönsterplats, utan hvar och en öfverste, när honom allenast något contentament blefve efterlåtet kunde detta i sitt qvarter eller garnison fortställa. Det faller ändå en annan olägenhet med mönsterplatserne före, i det de så åtskilligen blifva till E. K. M:ts otjenst och landsens största ruin adsignerade, den ene på den andre efter som hinder (?) för Hertig Frans Carl hafver måst vika; Hertig Wilhelm hafver låtit aftaga för Schenk den mönsterplats E. K. M. honom gifvit hafver: Hertig Wilhelms Commissarier vilja ock i lika måtto tillvälla sig den mönsterplats Baudissin uti Neder-Eichsfeldt fienden aftagit och till E. K. M:ts tjenst redan anvist hafver, lika så som det vore något particulart verk, och icke till E. K. M:ts tjenst allena. Denne confusionen causerar att sådana regementer, som något litet blifva turberade taga deraf excuse att de intet uppkomma kunne, ehuruväl både de så väl som de som komma i deras ställe, landet i grund ruinera och förderfva, hvilket sedan den ene skjuter på den andre, och sker ändtligen af ingen delen E. K. M. någon tjenst. Detta hafver jag om värfningarne här nere underdånigst och i en trogen god mening velat påminna, bedjandes på det underdånigste och ödmjukeligaste att E. K. M. sådant mitt dristiga, dock trogna och välmenta nit till E. K. M:ts tjenst, fast jag än deri något måtte fara vilse, med gunst och nåde allernådigst upptaga ville. Härhos kan E. K. M. jag i underdånighet ej låta oförmält, att då den Statiske gesandten Melander var hos oss, hafver jag igenom discurs af honom förstått, att staterne emot vintern en god del af deras folk varda afdankandes. Nu hafver fienden efter hans berättelse, förledet år tagit detta i akt, och sig sådant deras afdankade folk mestadeles tillegnat. Är ock att befrukta, att han i år sig derom beflitar. Derpå hafver jag med honom discurrerat, om icke han, der E. K. M. så

nådigst behagade, någor värfning sig der nere ville upptåga och sig i E. K. M:ts tjenst begifva. Såsom han nu väl förmärkte, att jag icke hade härom någon special befallning, och kunde med honom häröfver icke till något beslut tractera: alltså svarade han mig med lika discurs, förmälandes sig hafva stor affection till E. K. M:ts tjenst, men deruti dock icke något kunna tillsäga, såsom den der ännu vore Staterna obligerad. Dock likväl förmärkte jag ändteligen, att om E. K. M. honom derutinnan eller eljest bruka ville, och med någon ansenlig charge benåda, skall han sig E. K. M:ts nådigste begäran gerna accomodera; ville E. K. M. förtro honom en värfning i Nederland och förordna dertill några vissa medel, var han i den mening att han väl ville den uträtta, och discurrerade han om en diversion derigenom att anställa i de neutrale länderne, eller ock stifterne dernere. Jag hafver intet vidare med honom confererat än i discurs-vis. Men såsom jag af alle officerare härnere, som honom känna, förnimmer, så hafver han en god renommé och är i synnerhet, så hos Venetianske Republiquen som Staterne och Prinsen i stor credit och respect. Jag hafver ock observerat af honom den tiden han hos oss varit hafver, att han älskar ordre och hafver der nytt utöfver, så att en part af våre det under tiden hafva måst förtryta. Ställer fördenskuld i E. K. M:ts nådigste betänkande underdånigst, om E. K. M. på ett sätt eller annat den mannen till tjenst begärer, på hvilket fall der E. K. M. så nådigst behagar, jag uppå det vis, som E. K. M. täckes föreskrifva, vidare med honom kan correspondera.

Och befaller etc.

Gröningen den 8 September 1632.

№ 832.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Hochgeborener Fürst, allergnädigster König und Herr!

E. K. M. sind meine unterthänigsten gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor.

E. K. M. werden zweifelsohn was ich von Offenburg aus an Herrn Reichs-Canzler geschrieben, allergnädigst verstanden haben,

* Efter originalet uti Riks-Arkivet.

welchergestalt ich nämlich selbigen Ort einbekommen, dadurch das ganze Kinzigthal, wie auch das Schloss sammt der Landvogtei Ortenburg zu E. K. M. Gehorsam gebracht, auch was ich wegen der Brandschatzung und Contributionen für Anstellung gemacht. Nun hätte ich zwar jenseit des Rheins weiter fortgehen, und mich sowohl Kinzing als Freiburg bemächtigen können, hab aber weiter nicht avanciren wollen, weil selbige Orte nicht fest, und derowegen sowohl auch der starken katholischen Bürgerschaft halber ohne grosse Garnison und merkliche Schwächung der Armee nicht zu halten, dazu ich auch die Zeit verloren, da doch hingegen viel erhebliche Ursachen einen festen Fuss diesseit Rheins in Elsas zu fassen gesuadiret. Wie in obbemeldetem meinem Schreiben ich vor diesem umständlich angezogen, habe mich also wiederum diesseit des Rheins begeben, und zu allererst Benfelden attaquiret, weil ich den Ort nicht in flanco lassen konnte und Schlettstadt belagern. Sintemal aus selbigem sowohl als aus Dachstein, so auch vom Feinde noch besetzt, die Nachfuhr mir hätte sollen schwer sein gemacht worden, und da man durch göttlichen Beistand des Orts sollte (wie ich verhoffe, und die Gelegenheit sich jetzo besser dazu schicket, als es sonsten in langer Zeit nicht thun möchte) sich bemächtigen können, überkäme E. K. M. eine Post in Elsas, daraus Sie der Feind bei jetzigem seinem Zustand schwerlich wieder soll treiben können. Und wenn gleich kein Ort von Importanz im Elsas gewonnen (wiewohl ich nicht zweifle, wenn diese Festung über, es sich mit andern Orten ohne grossen Zwang auch wohl schicken werde) und die Armee zur defension des Mainstroms oder anderer Ursachen halber sich von hier wegbegeben müsste, so hätte man doch einen guten Anfang gemacht ferner um sich zu greifen und das ganze Elsas zu bezwingen. So würde auch die Stadt Strassburg bei guter devotion hierdurch merklich erhalten werden. Die Festung an sich selbst belangend, ist selbige ein regulär pentagon, wohl situirt, mit Wällen, Mauern und Wassergräben wohl erbaut, mit einer ziemlichen Garnison, als mit 3 Comp. zu Fuss, so ungefähr 7 à 800 Mann, und 2 Comp. Pferden, so 140 stark, nebst etlichen 100 Mann Ausschuss, wie auch mit vielen Stücken und Ammunition genugsam versehen, also dass, wenn die, so darin commandiren, den Ort recht zu manuteniren wüssten, sollte die Eroberung viel mehr Zeit und Mühe kosten, als ich verhoffe man jetzt soll anwenden müssen. Bin also vergangenen Sonntag, den 10:ten September, davor gerückt und selbe Nacht die Approchen auf 180 Ruthen weit von der Festung, weil dieselbe ganz flach und in ebener Campagnia lieget, angefangen, selbige nebst den Batterien und unterschiedlichen Corps de guarden

ungeachtet des Feindes continuirlichen Schiessens, Gott sei Lob, ohne einigen Schaden glücklich bis so in 30 Ruthen von dem Stadtgraben continuiret; will also hoffen, dass ungeachtet die Nacht sehr hell, und man den geringsten Theil derselben sich gebrauchen kann, man solle doch, ob Gott will, in dreien Tagen an den Graben gelangen können, durch welchen dann durch göttliche Hülfe auch wohl zu kommen, und nachmals die Minė, dafern ja der Feind selbige sollte erwarten wollen, anzufangen. Indem ich mich nun mit obbemeldeter Belagerung engagiret, empfange ich gestern E. K. M. gnädiges Schreiben vom 2:ten Sept., daraus ich in Unterthänigkeit erfreulich vernommen, welchergestalt Dieselbe ob meinen von Gott erprieslich gesegneten Diensten dieser Lande ein gnädiges Gefallen tragen. Und wie E. K. M. meiner Treue, unterthänigsten Gehorsams allergnädigst versichert sei, also erwecket es mich um so viel desto mehr auch ins künftige, so viel mir der Allmächtige Gnade verleihet, mein unterthänigst Obligo in Acht zu nehmen, E. K. M:ts Bestes zu suchen, und Deroselben Dienst nach äusserstem Vermögen höchstes Fleisses zu befördern. Ferner hab' ich auch aus bemeldetem, E. K. M:ts gnädigem Schreiben gehorsamst verstanden, wasmassen Dieselben wegen Gr. Pappenheim allerhand Nachdenkens und Beisorge tragen, und dahero Deroselben gnädigster Wille, dass ich meine unterhabenden Truppen in 2 Corpora theilen, eines dieser Orts hinterlassen, mit dem schwersten aber mich wiederum den Rhein hinab zu begeben und sowohl auf die Mosel zu sehen als auf Pappenheims actiones Achtung zu geben; dem ich auch unterthänigst alsobald nachleben wollte, da ich mich nicht allbereits so weit (ehe ich E. K. M:ts gnädigste Ordre empfangen) mit dieser Belagerung engagiret, dabei auch die gute Hoffnung hätte, selbige mit göttlicher Hülfe ehest zu glücklicher Endschaft zu bringen. Dazu vernehme ich auch aus den neulichsten avisen, so ich von Frankfurt und anderen Orten bekommen, von Pappenheim anders nichts, als dass selbiger noch zu Ruhrort still liege, und kein anders dessein annoch habe, als wie er das Stift Paderborn und andere Cölnische Länder entsetzen möge, dazu er sich aber wegen seines vor Mastricht erbittenen Schadens zu schwach befindet, bis er sich aus den westphälischen Garnisonen verstärken könne; verhoffe auch, dass Herr G. Baudissin's unterhabende Armee also beschaffen, dass selbiger, da er sich auf den Nothfall an den Mainstrom retiriren, und bis mehr succurs von hinnen aus ihm zukommen könnte, so lange defensive gehen wollte, er den Pappenheim aufzuhalten, und die vornehmsten Örter am Mainstrom zu defendiren bastant genug sein sollte. Schliesslich haben E. K. M. aus dem von Mainz aus überschickten Vorschlag gnädigst zu ersehen, wie

stark ich von da aufgebrochen und weil die Krankheit, so zu Mainz eingerissen, dem Volk lang angehangen, auch man bisher noch keine Ruhe gehabt, weil ich die Zeit und das Glück menagiren wollte, also haben selbige meine Truppen bis dato sonderlich nicht wachsen können. Habe zwar auf neue Werbungen patent ausgetheilt, bin auch im Werk, den alten Regimentern Vorstreckung zu thun, und ihnen Quartiere zu assigniren, damit sie sich verstärken könnten. Es wollte aber Zeit haben, ehe man etwas rechtes aufbringen und ins Werk richten könnte. Von dem Würtembergischen geworbenen Volk habe ich 7 Compagn. bei mir, ohne die Besatzung, so zu Offenburg lieget; das Landvolk aber hat wegen der bösen Verfassung, so bei denselben bis dato gewesen, länger nicht können für diesmal mit Nutz im Feld gehalten werden, wiewohl der Fürst sammt den Räthen gelobet, wenn sie in bessere Form gebracht, und man ihrer von Nöthen, selbige jeder Zeit zu E. K. M. Dienst und dem gemeinen Wesen zum Besten gefolget werden solle. Von der Stadt Strassburg habe ich 500 Mann bekommen, hoffe auch bis in 1000 Mann zu haben, wenn die Armee dieser Lande bliebe, da sie hingegen, wenn man der Orten weg ginge, selbiges Volk wiederum zu sich in die Stadt erfordern würden, bevorab der Zeit da sie sich rotunde zu E. K. M. erklärt, und dahero um so viel desto mehr allerhand Gefahr einbilden thun. Befinde also, da ich die Armee der Zeit theilen sollte, dass mit keinem Theil etwas Nützliches zu effectuiren wäre, sondern da der Allmächtige, wie ich nicht zweifle, an diesem Ort seine Gnade verleihet, könnte selbige mit genugsamer Garnison zu Fuss und etlichen Reutern, um das Land in der Contribution zu halten, besetzt werden, ich aber könnte mit dem sämmtlichen Rest, da es die Noth erforderte, gegen den Mainstrom und auf Pappenheim zu mich wenden, gestalt ich dann nach glücklicher Endung dieser Belagerung mich anderwärts nicht zu engagiren gesonnen, bis ich wegen Pappenheims versichert und E. K. M:ts gnädigsten Willen ferner gehorsamst vernehmen werde. Damit E. K. M. sammt Dero hochgeliebten Gemahlin, meiner allergnädigsten Königin und hochgebornen Princessin, zu langwäriger Gesundheit, stetem Sieg wider Dero Feinde dem Schutz des Allerhöchsten treulich befehlend. Signatum im Quartier vor Benfelden den 14 September 1632.

E. K. M:ts

unterthänigster gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 833.

Relation af Baudissin rörande en fäktning vid Brakel *.

Gestriges Tages ist ein stark Scharmützel zwischen meiner Cavallerie und dem Feinde vorgangen, indem mein Regiment Dragoner, so ich in der Stadt Brakel liegend gehabt, vom Feinde ganz umringet und mit Stücken und Fussvolk attaquiret worden. Weil es aber ein schlechter Ort, habe ich solche durch meine Cavallerei entsetzen und ohne besondern Schaden herausziehen lassen, so auch, Gottlob, glücklich abgangen. In selbigem Scharmützel aber habe ich verloren für Herr Obristen Plessen 2 Rittmeister todt, 4 Cornett todt, 3 Standaren verloren, 1 Major, etliche Rittmeister, Lieutenants, Cornetts und Unter-officire gequetschet. Dagegen aber der Feind keine Seide gesponnen, angesehen er mit Fussvolk, Stücken und Cavallerie in allem gefechtet, das Feld und die Wahlstatt quittiren und verlassen müssen und sich über einen Pass, da ihm dann nicht mehr beizukommen gewesen, retirjret; in solcher seiner Flucht aber ihm 3 Stück Geschütz abgejaget, und 2 Standaren wieder erobert, und also die Unsrigen das Feld behalten. Gott gebe weiters.

Datum den 16 September anno 1632.

Baudissin.

№ 834.

Bref från Grefve H. M. von Turn till Konungen **.

Allergnädigster König und Herr!

Nachdem E. K. M. unter anderm gegen mich gedacht, ob nicht Mittel sich finden möchten, mit dem Herzog zu Friedland zu tractiren, und ich mich darauf unterthänigst erboten, den Sachen nachzusinnen, als habe meine geringen unmassgeblichen Gedanken E. K. M. hiemit gehorsamst eröffnen sollen, und ist darauf an dem, dass

weil

---

* Efter en copia bland »Handlingar rörande tyska kriget 1630—1632»; uti Riks-Arkivet.

** Efter originalet uti Riks-Arkivet bland «Handlingar rörande tyska kriget 1630—1632».

weil E. K. M. einige tractaten vor sich anzuzetteln sich möchten disreputir- auch Ihren erlangten Victoriis schimpf- und schliesslich der evangelischen Partei nachtheilig halten, ich dafür achte, E. K. M. hätten durch ein bei bemeldetes Herzogs zu Friedland H. Gn. gehörtes subjectum, welches quasi aliud agendo eine Reise übernehmen könnte, die Sachen tractiren lassen, wozu E. K. M. den Herrn Bubenaw pflichtbar machen und gebrauchen möchten; Stünde allein auf dem gnädigsten Beliebungsfall, von dem modo und der materia tractandi reiflich Rath zu fassen, worüber ebenmässig meine treuherzigen Gedanken E. K. M. gnädigst zu vernehmen haben.

Weil der Herzog von Friedland von dem Kaiser sich so ansehnlich plenipontentiiren lassen, dass Ihre Fürstl. Gn. cum libera manu zu tractiren haben, selbige aber von dem Hause Österreich schimpflich, dass Sie auch solches zu resentiren sich so hoch verschworen und verlobt haben sollen, tractirt worden, und dann dabei I. Fürstl. Gn., wissend, dass die tractaten auf Seiten des Hauses Österreich wegen des spanischen und jesuitischen Raths auf einen schlüpfrigen Grund und böses fundament pflegen gesetzt zu werden: auf den Fall aber, wenn E. K. M., welche Macht, Auctorität und Vortheil in Handen haben, und I. F. Gn., der Herzog von Friedland, die auf der Gegenseite von dem præ sich rühmen können, unter sich diesfalls einer intention wären, einen gottgefälligen, beständigen, reputirlichen Frieden tractiren könnten, als stünde zu vernehmen, ob I. F. Gn. der Herzog von Friedland dazu und zu einer vorgehenden vertraulichen conferenz incliniren thäten, welchesfalls von I. F. Gn. der modus et locus tractandi unvorgreiflich vernommen werden möchte

Auf die materiam aber zu kommen, so ist solche vor allem der edle Friede, der da bestätiget oder gegründet werden muss auf Freiheit der Gewissen, Erhaltung der Libertät, Herkommen, Constitutionen und Privilegien, und weil E. K. M. zu Erzwingung eines solchen Friedens so viel Kosten und Mühe angewendet, I. F. Gn. der Herzog zu Friedland auch auf der Gegenseite das Werk stabilirt, so hätten Sie dabei sich zu vergleichen, was Sie zur recompens in Händen behalten wollten, damit Ihnen die Auctorität und Mittel verbleiben gegen diejenigen, so ins künftige den edlen Frieden brechen wollten, die Arma zu führen, und weil bei diesem letzten I. K. M. ausser allem Zweifel Ihre Gedanken werden gefasst haben, so will mit diesem abbrechend, zu allen tractaten Gottes mildreichen Segen gewünschet und mich unterthänigst entschuldiget haben, dass wegen meiner Leibsindisposition ich dieses durch meinen Vetter und Sohn, den Grafen

von Solms, eigenhändig aufsetzen auch meinetwegen unterschreiben lassen und verbleibe damit zu allen Zeiten

E. K. M:ts

unterthänigster treuester Diener

Heinrich Mattes
Graf von Turn.

Rothenburg an der Tauber den 17 September anno 1632.

№ 835.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

E. K. M. hafver jag den 8 hujus ifrån Gröningen underdånigst skrifvit, så vidt jag förstår, om förloppet och tillståndet här nere. Hvarutaf jag ock en copia till Kansleren skickat hafver. Sedan dess hafver jag nu hitfordrat ifrån Magdeburg och Wolfenbüttelska lägret 20 Skepp:d Lunta och 27 centner krut. Och är Boëtii regemente till fot anmarcherande hitåt. Så blifver ock Salomon Adams denna veckan mönstrad att följa hit. Och hade jag helst persuaderat Kaggen att komma med dem till Baudissin, eftersom Lèssle ännu är ofärdig, och Lohausen ifrån Wolffenbüttel ej väl kan mistas. Men alldenstund han utan E. K. M:ts special-ordre ej hafver hållit godt att således sätta Elben och Havelen i fara, särdeles nu då Erik Andersson är fången, och Soop för få dagar sedan af pesten död blefven; så håller ännu Baudissin an, att Lohausen med 2 regementer hit ankomma måtte, och att Halvig, hvad han kan uppbringa, desslikes hit skicka ville. Det jag ock hos dem, så vidt jag hafver kunnat, ofta för detta drifvit hafver, på det vi fienden öfver Wesern med makt kunna uppehålla, och honom i alla hans attentater förekomma. När jag nu hit är ankommen, berättar mig Baudissin, att fienden är 1½ mil på andra sidan Brakel, stark, som han menar, till 13,000 man. Och att Pappenheim sjelf skall vara derhos. Som han utan tvifvel (så derom såsom ock huruledes i förgår E. K. M:ts folk med fienden hållit hafva en stark skärmytsel till häst vid Brakel, deruti några af våre officerare äre blefne med 3 standarer,

---

* Efter original-brefvet till Konungen, i Oxenstjernska samlingen i Riks-Arkivet.

och deremot 2 standarer med 3 stycken tagne och platsen behållen) E. K. M. underdånigst hafver refererat. Ändock jag nu alltsedan E. K. M. mig ifrån hofvet allernådigst affärdat hafver, ingen befallning hafver bekommit af E. K. M. derefter jag mig kunde till E. K. M:ts tjenst i en och annan måtto rätta: dock likväl, så vidt E. K. M:ts intention och nådige vilje jag afse och förstå kan af E. K. M:ts skrifvelse till Baudissin; så skall, så vidt mig tillstår, jag derhän drifva och arbeta, att vi således på Pappenheim må akt gifva, att om han vänder sig någor annorstädes uppföre åt Rhein, Main, Franken eller Thüringen, vi honom tidigt må kunna vara vid sidan att secundera den som han vill attaquera. Eller om han blifver här och efter sin vana oss vill incumbera, att då alla E. K. M:ts trupper här måtte samlas och bjuda honom hufvudet. Ty jag kan intet hålla honom så grufvelig, som en part aviser lyda, och menar visst, när E. K. M:ts trupper gå tillsammans, äre de honom vidt öfverlägsne. Eljest, allernådigste Konung och Herre, efter igenom Erik Anderssons frånvaro här både i contributionerne som munitions-saker och annat sådant stor confusion förorsakas, i det ingen är som om hans saker vet besked och en part sig kanske deri mera antaga, än dem bör. Vill fördenskull vara af nöden att E. K. M. så för den orsaken, som eljest att fatta staten här nere, någon allernådigst måtte förordna, som cum auctoritate allt kunde ställa i godt lag och ordres. Hvilket jag underdånigst troligen och välmenande hafver velat påminna.

E. K. M. dermed i Guds den alldrahögstes trogne beskydd till all önskelig, långvarig, god välgång, och mig i E. K. M:ts gunst och nåder underdånigst befallandes, är och blifver jag alltid

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

Höxter den 17 September 1632.

№ 626.

Bref från Dr. Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Durchlauchtiger etc. Gnädigster Fürst und Herr!

Seither mein jüngstes ist noch mehr Kupfermünze nach Lübeck gekommen, wie Hans Hansson I. F. G. specialiter wird advisiren; ich kann es allda nicht vorstehen, weil es zehn Meilen von hier ist, und ohne das überflüssig allhier zu berichten, muss es derowegen ihm lassen, bis Mårten Wewetzer heraus kommt, so alles unter Handen wird nehmen, und weil diese Münze noch zu Magdeburg liegt, massen noch unsicher sie weiter hinauf zu führen, so steigt das Kupfer allhier schon nicht weit von 70 R:dr, und hält man dafür, es werde noch weiter steigen, dass ich also dafür halte: sollte der Kauf so bleiben, man thäte besser, das Kupfer zu verkaufen, als in Münze zu schlagen. Unsern Staat allhier im Kreise belangend, steht er ziemlich schlecht, die Länder sind sehr verdorben, und werden täglich noch mehr von den continuirlichen Werbungen und Einquartierungen ruinirt, denn kein ordre bei diesen debauchirten Leuten zu halten. Wismar ist der importanteste Ort an der Ostsee (was der Krone Schweden daran gelegen, können E. F. G. hochvernünftig besinnen); lebet gleichwohl bishero die Garnison darin sehr kümmerlich nur allein für baares Geld, und ist da keine Provision für den Winter. Sollte die Stadt einigen Stoss von dem Widerwärtigen leiden, sie könnte keine 8 Tage halten; ich habe zwar an den Herzog von Mecklenburg oft und fleissig geschrieben, Sie sollten sie bis künftigen Sommer proviantiren, geschieht aber noch ganz nichts, und können die Bauern kaum so viel an Getreide dreschen, als sie zu der monatlichen contribution bedürfen, dahero will nöthig sein, man provisionire sie noch mit etwas aus Schweden. Stade ist an der Westsee unser importantester Ort; ich treibe mit ganzer Macht, kann es aber nicht zur Nothdurft versehen weder mit Fortification, Ammunition noch Vivers. Leben also dort ganz in diem. Was nun die Armee zum besten hat, das werden E. F. G. aus dem Einschluss vernehmen, wäre derowegen zum höchsten nöthig, dass etwas Schwedisch Volk von Gothenburg komme, so viel Stade mit besetzet werden könnte, denn auf kein ander Volk wir uns zu verlassen, massen ich gestern und heut noch den Obr. Kriegbaum daraus ziehen lassen

---

* Efter en copia af Salvii skrifvelse till Pfalzgrefven Johan Casimir, uti Riks-Arkivet.

müssen. Die Schottischen und Englischen neu ankommenen Regimenter, wie auch die neugeworbenen Deutschen, müssen alle eines Monats Sold, Kleider und Gewehr haben. Meine Einkunft wissen E. F. G., und weiss Gott, wie man sie länger soll contentiren. Bitte derowegen um einigen Entsatz, wäre es nicht anders als Gewehr, Waffen, Schüffeln und Spaten, Kraut, Loth und Lunten, und insonderheit Holz zur fortification und vivres von Gothenburg nach Stade; die Materien hat man genug in Schweden, Gottlob.

Der König in Dänemark hält jetzo einen Gerichtstag zu Rendsburg in Holstein, hat noch vier Örlogsschiffe aus Dänemark auf die Elbe, und alle seine Lehen-Pferde aus Schone und Seeland nach Kolding entboten; theils meinen, er meine die Stifter (will aber nicht hoffen, er uns damit offendiren solle, weil er seine Grenzen gegen Schweden nudiret, und die Dänische Rossdienst nicht schuldig, über des Reichs Grenzen zu dienen), theils, er gedenke sich mit Pappenheim zu conjungiren (welches ich nicht glaube, so lange es uns wohl gehet), theils halten dafür, er wolle das Chur-Sächsische Fräulein aus Dresden nach Dänemark damit convoyiren; die Zeit wird alles entdecken.

Baudissin liegt mit der Armee bei Höxter, wir stossen mit allen unseren Truppen hin zu ihm, damit wir nur ein corpus machen mögen. Pappenheim soll zu Cöln todtkrank liegen, Merode gehet von der Lippe gegen Hessen, Gronsfeld an die Weser; doch hoffen wir ihnen an Volk bastant zu sein. Herzog Georg bloquirt interim Wolfenbüttel.

Arnim und Duwalt prosperiren gewaltig in der Schlesien, sind schon Breslau vorbei, haben den Feind ganz zertrennet, die Obristen Ilow, Eckstedt, Schaffgotschi und aufs neue Götze gefangen und viel erlegt. Man vermeint, sie haben all Glatz eingenommen, und dass die noch übrigen Kaiserischen sich nach Mähren retirirt. Herr Gustaf Horn hat am Rhein Ossa und Montecuculi zertrennet, ganz Elsass sich Schwedisch erkläret, Heidelberg bloquiret, und ist jetzt wohl Meister am Rheinstrome.

Holck allein hausirt noch neulich bis unter Dresden, wird doch vermuthlich nach Wallenstein divertiret, und kriegt Chur-Sachsen assistens aus der Schlesien. Wasgestalt I. K. M. bei Nürnberg den 21, 22, 23, 24, 25 Augusti und sonsten den Walleinstein angegriffen, und was dabei vorgelaufen, das haben E. F. G. theils mit der letzten Post empfangen, theils werden Sie es aus dem Einschluss, so ich allhier drucken lassen, gnädigst ersehen. Wallenstein spielet einen Reinichen, hat die Spanische Rodomontaden cassiret, hält sich in seinem Lager und Vortheil still und ist da nicht aus zu kriegen.

Derowegen hat I. K. M. die Stadt Nürnberg unter dem Herrn Reichs-Canzler wohlbesetzt gelassen, und sind den 9 September mit der ganzen Macht aufgebrochen von Fürth, den Fuchs doch per diversionem heraus zu ziehen. Ob nun I. K. M. nach Regensburg gehen (ut præsumitur), ihm die Zufuhr auf der Donau zu benehmen, oder gehen sie gerade nach Österreich, das stehet zu vernehmen. Im Ländlein ob der Ens sind 18,000 Bauern rottirt. Ginge nun Arnim fort durch Mähren hin aufwärts, so sollte in Österreich eine stattliche Rencontre, Schmeissen um die Winterquartiere geben müssen, und würde der jetzige Wahltag in Pohlen I. K. M. an dem Ort gewaltig respectiren müssen. Der allmächtige Gott wolle Ihrer Königl. Maj:t kräftiglich beistehen, denn die Sache ist nun fast in crisi: und sind nunmehr die Wallensteinischen und Pappenheimischen Armeen unsere grössten Feinde. Ein Mehrers für diessmal nicht, E. F. G. werden diesen Staat weitläuftiger in den Beilagen finden, wie nicht weniger, was in Niederland, Frankreich, Polen und anderwegen vorgeht. Und thue Sie hiemit etc. Hamburg den 2/11 Septembris 1632.

№ 837.

Relation från Fältmarskalken Arnheim (?) om krigshändelserne i Schlesien från d. 17 Aug.— 1 Sept. 1632 *.

Den 17 Augusti habe ich die Conjunction mit dem Schwedischen und Brandenburgischen Volk abgeredet; darauf sind wir alsfort in der Nacht aufgebrochen, und den 19 Augusti um 12 Uhr zu Mittage bei Steinau (daselbsten sich der Feind beschanzet gehabt) angelanget. Wie ich an einen Pass kommen, hat er auf einem Berge im gutem Vortheil sich præsentiret. Nach vielfältiger Bemühung hat der vielgütige Gott Glück gegeben, dass ich um 2 Uhr mich des Berges bemächtiget, da ich denn zugleich den Wind, nebst der Sonnen zu meinem Vortheil gehabt, worauf der Feind sich unter sein verschanztes Lager retiriret, und mit der Cavallerie gegen uns gestellet. Es haben aber unser Stücke so überaus grossen Schaden unter ihnen gethan, dass der Gefangenen Aussage nach mit einem Schusse zu 10 und 12 Personen beschädiget. Wie ich gesehen, dass

---

* Efter en copia bland Joh. Fegræi bref uti Riks-Arkivet (»Rivid. Joh. Fegræus 1630—32»), som medföljde Salvii nästföregående skrifvelse № 836.

der Feind dadurch in ziemliche Alteration gesetzet, habe ich durch 1000 Musquetierer das Städtlein, welches vom Feinde stark besetzet, anfallen lassen und durch göttlichen Beistand erobert, da denn dem Feinde bei 2000 Mann umkommen, worüber der Feind in Schrecken gerathen. Ob ich nun denselben leicht abnehmen können, so habe ich dennoch dahero Bedenken gehabt, den Feind chargiren zu lassen: 1) dass er sein Fussvolk im verschanzten Lager, worunter sich die Reuterei retiriren können; 2) ehe ich zu ihm kommen, drei starke Pässe, da nicht mehr als 3 Pferde zugleich durch können passiren, und mich unter seine Stücke und Musquetierer 3) begeben müsse, auch zum 4) die Sonne sich schon zum Untergang geneiget, dass ich in der Beisorge gestanden, die Nacht mir allerhand Confusion verursachen möchte. Den 20 Aug. habe mit göttlicher Hülfe ich den Feind aus einem Dorfe, das er zu seinem grossen Vortheil inne gehabt, getrieben, worüber unter ihnen ein neues Schrecken erstanden, dass dem Feind viel von der Reuterei nebst der Bagage ausgerissen, theils durch die Oder geschwemmet, dass bei 600 Personen ersoffen sind. Den 21 habe ich mich oberhalb des Feindes Lager an die Oder geleget, dadurch ihm die Zufuhr von Breslau gesperret, und den Succurs, so bereits im Anzuge, verhindert, da dann ziemlich starke Scharmützel vorgangen, aber auf unsern Seiten kein Mensch geblieben, ohne dass dem Obristen-Lieutenant Oynhausen im Scharmütziren sein Pferd unter dem Leibe geschossen. Den 22 hat solches den ganzen Tag continuiret, indessen ich angefangen eine Brücke über die Oder zu bauen, in der Intention, auf der andern Seite einen Versuch zu thun, dem Feinde die Schanze wieder abzunehmen, hernachmalen mit der Cavallerie mich wieder unterhalb des Feindes Lager an die Oder zu begeben, oberhalb aber das Fussvolk, welches schon beschanzet gewesen, liegen zu lassen, damit also der Feind eingesperret, wozu auch der getreue Gott so guten Success geben, dass den 23 Augusti die Brücke über die Hälfte fertig worden. Wie aber der Feind solches inne worden und mein Vorhaben leicht judiciren können, hat er den 24 angefangen, stark zu scharmütziren, indessen auf der andern Seite 500 Musquetierer und etliche Reuterei geschickt, bei meiner Brücke die Schanze, so ich angefangen zu bauen, anzufallen, worauf ich aber meine Rechnung schon gemacht, und deswegen etliche Stücke auf dieser Seite auf einen Berg fahren lassen, und mich gefasst gehalten, und hat um 12 Uhr in der Nacht der Feind mit grosser Furie den Anfall gethan, da dann der General-Wachtmeister Klitzing alsbald zu unsern Soldaten über das Wasser gefahren, und sich zu ihnen in die angefangene Schanze begeben, welche noch nicht über anderthalb Schuhe hoch

gewesen, sich auch dermassen männiglich erzeigt, dass er den Feind zu viermal zurückgeschlagen, indessen unsere Stücke zugleich mit gespielet, dass der Feind über 200 Mann todt auf der Wahlstadt gelassen, und wir mehr wunderbarer als möglicher Weise den Pass durch Gottes Gnade erhalten, welches dem Feinde ein neues Schrecken causiret und alsbald angefangen seine Stücke über die Oder zu schicken und des Nachts sich auf die andere Seite zu retiriren, welches aber unsere Schildwachen bald inne worden und angemeldet. Darauf ich den 25 wie der Tag bald anbrechen wollen mit etlichen Truppen des Feindes Lager genähert, da sich denn alsbald etliche von dem Feinde præsentiret, darauf ich die Unserigen angehen lassen, welches der Feind nicht abwarten wollen, sondern ist in grosser confusion ausgerissen, in die Oder gelaufen, da denn, wie dafür gehalten, bei 800 Mann ersoffen. Der Feind hat aber auf der anderen Seite die Schanze besetzet gelassen, und die Brücke hinter sich angestecket. Welche bei 3 Stunden lang gross Gewehr gethan, endlich sich ergeben, und sind diesen Tag 450 gefangen worden. Wie ich nun leicht erachten können, dass der Feind auf Breslau sich begeben würde, bin ich noch desselben Tages 2 Meilen marschiret und den 27 bei Breslau angelanget, da ich den Feind in einem sehr festen Lager zwischen der Ohlau und Oder nahe bei der langen Brücke angetroffen; wiewohl es sehr spät, ich auch wohl erachten können, dass wenig würde auszurichten sein, habe ich nichts wenigers, weil ich gesehen, dass dabei wenig zu verlieren, mit 1000 Musquetierern das Lager anfallen lassen. Wiewohl der Feind vor Augen gehabt, dass ich ihm nicht beikommen können, ist doch solche grosse consternation unter ihnen entstanden, dass alles in grosse Unordnung bei ihm gekommen, die Bagage alle ausgerissen, worauf des Feindes eigene Reuter gefallen, dieselbe geplündert und durchgangen. In der Nacht ist der Feind aus diesem Lager aufgebrochen, die Gezelte, bei 300 Bagagewagen, wie auch der Obristen eigene Kutschen stehen lassen, und sich über die Brücke retiriret. Wie den 28 der Tag angebrochen, habe angefangen eine Brücke über die Ohlau zu bauen. Unsere Soldaten haben aber die Patienz nicht nehmen können, bis sie fertig, sondern sind bis über den Gürtel, theils auch tiefer, durchs Wasser gefallen, den Ueberrest, so vom Feinde noch im Lager gewesen und ziemliche Gewehr gethan, theils niedergehauen und bei 200 gefangen bekommen. Die Bagage habe ich den Soldaten preisgegeben. Vor der Brücke hat der Feind noch eine Schanze gehabt, welche der General-Wachtmeister bei hellem Tage dem Feind durch göttl. Beistand abgenommen, worauf der Feind die Brücke angestecket und fast gänzlich ruiniret. Wie ich nun ge-

sehen, dass ich daselbst wenig schaffen können, habe ich den Obr.-Lieutn. Dehnen mit 600 Pferden und 500 Dragonern nach Ohlau geschickt, weil daselbst auch noch eine Brücke über die Oder gewesen; der Feind aber hat zu Defendirung derselben 400 Musquetirer dahin geschickt nebst dem Obristen Rostock, der die Brücke ruiniren sollte, auch bereits ein ganzes Joch bis aufs Wasser abhauen lassen. Der Obr.-Lt. Dehme aber ist ihm so geschwind auf den Hals kommen, dass er sich der Stadt bemächtiget, den Obersten nebst den 300 Musquetierern gefangen bekommen, die andern aber niedergehauen. Da ich gesehen, dass es sicher geschehen können, habe ich das Fussvolk in des Feindes altes Lager logiret, und bin in der Nacht mit E. Churf. Durchl. Cavallerie nach Ohlau gefolget, das Schwedische und Brandenburgische hinter mir vor Breslau gelassen. Gegen den Tag bin ich den 29 zu Ohlau angelanget, alsbald anfangen lassen die Brücke wieder zu bauen, und den 30 bis auf ein weniges damit fertig worden. Der Feind aber hat den Obr. Eckstädten mit 15 Cornett Pferden und 200 Musquetirern dahin auf der andern Seite geschickt, den Bau zu verhindern, der auch die Brücke anfallen lassen, in Meinung, dieselbe in Brand zu bringen. Es hat aber der Obr.-Lt. Schneider, welcher sei den Kalcksteinischen Dragonern, sich dermassen tapfer und männlich erzeiget, mit göttlicher Hülfe dieselbe manuteniret; endlich ist er ausgefallen, über die Brücke auf Balken gangen, und des Feindes Musquetierer ganz davon getrieben, auch bei 30 gefangen bekommen. Darauf ich wieder an der Brücke bauen lassen und gegen Abend fertig worden. Dieweil aber den 31 Aug. der Feind zu vorigen 15 noch 26 Cornet mit dem General-Wachtmeister Schaffgotschen an die Brücke geschickt, habe ich mich nicht getrauet bei Tage die Reuterei übergehen zu lassen, denn ich in der Beisorge stehen müssen, dass der Feind nach seinem Belieben würde haben überkommen lassen so viel als er vermeinet, denen er gewachsen und dieselben chargiret, welche dann in grossem Hazard würden gewesen sein, deswegen ichs anstehen lassen und in der Nacht gegen 2 Uhr den Marsch angeordnet. Indessen hat der General-Zeugmeister den Feind mit den Stücken bei Breslau so hart canoniret, dass er sein Lager verlassen und sich nach dem Thum retiriren müssen. Als der Feind vernommen, dass die Brücke bei Ohlau fertig, hat er angefangen bei Breslau sich mit grosser Confusion zu retiriren, und viel Bagage verlassen, und in starkem Marsch nach Brieg seinen Weg genommen. Unsere Soldaten haben bei dem Lager etliche Schiffe bekommen, sich über die Oder gesetzet, des Thums bei Breslau bemächtiget, da sie denn ziemliche Beute und 2 Stücke erlangt; etliche sind auf des Feindes Artilleriepferde gefallen,

dem Feind in die Arrière-Garde gefallen, ziemlichen Schaden gethan, und viel des Feindes Bagage geplündert. Wie ich nun in der Nacht mit 30 Cornetten Pferden (weil die andern schon anderswohin commandirt gewesen) zu Ohlau übergangen, bin ich den 1 Septembris im Namen Gottes nach gehaltener Betstunde damit nach dem Feind gegangen, welchen ich um 3 Uhr nach Mittage nahe bei Brieg mit 41 Cornet Pferden und etlichem Fussvolk an einem Holze in Bataille haltend angetroffen; habe darauf den Vortrab, welcher an 450 Pferde gewesen und von Obr.-Lt. Dehnen und Oynhausen commandiret, den Feind mit ziemlicher Furie chargiren lassen, die sich denn so tapfer und heroisch erzeiget, dass ich es hoch zu rühmen Ursache, denn sie mit den wenigen Pferden den Feind so hart engagiret, dass sie ihn so lange aufgehalten, bis ich mit den Regimentern nachkommen, da dann des Obr. Vitzthums Regiment, davon ich nur 5 Companien gehabt, sie wohl entsetzt, worauf des Obr. Kalcksteins 5 Companien diese wieder secundiret, dass also nicht über 800 Pferde mit dem Feinde militirt, sondern des Obristen Kalcksteins Regiment hat verfolget. E. Churf. Durchl. und des Herzogs von Altenburg Regimenter habe ich in Reserve behalten, mit welchen ich in gutem Trabe gefolget, also dass sich der Feind nicht wenden dürfen, sondern durch den gnädigen Beistand des Allmächtigen ganz zertrennet und geschlagen, da wir dann über 1200 Soldaten, viel Officiere, unter welchen der alte Obr. Eckstädt, dessen Obr.-Lieut., Obr. Wachtmeister, ein Rittmeister und beinahe alle seine Officiere gefangen bekommen. Der Schaffgotsche soll ganz gefährlich geschossen sein. Wie viel Cornet wir vom Feinde erlanget, weiss ich noch nicht eigentlich, denn dieselben noch unter den Soldaten, halte aber dafür, dass wenig davon gebracht, wo sie nicht abgerissen, und in die Hosen gesteckt, denn viel Standaren gefunden.

№ 838.

Bref från Sekreteraren Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Ur Cassel hafver E. K. M. jag för några dagar sedan underdånigst skrifvit, att jag ville begifva mig hit neder till Hertig Jörgen,

---

* Efter originalbrefvet till Konungen; Riks-Arkivet (Oxenst. Saml.).

att samla alla de trupper, som här nere kunde bringas tillsamman, på det man måtte göra ett corpus till fiendens fastare vederstånd. Förnimmer när jag kommer till Goslar, att Lohausen redan varit hade på vägen med några regementer, ungefär i alls till 2000 man, att gå till Baudissin. Men för fiendens ankomst öfver Wesern hade han sig till Goslar retirerat, och var före min ankomst med sina ryttare bortryckt åt Harenberg (Hornburg?), aktandes sig åter med Hertig Jörgen att conjungera, alldenstund fienden var i antåg den Wolffenbüttelska bloqueringen att dissolvera, hvilket ock således skett är, att Hertigen, förnimmandes fiendens ankomst, sig under Brunsvig hafver retirerat. Men ett qvarter under Öfversten King, deruti vid 600 knektar, 200 dragoner och några ryttare varit hafva, hafver fienden anträffat, och efter ryttarne och dragonerne hafva sig salverat, är som berättas, mestadelen af knektarne blefne. Derom jag dock icke ännu viss berättelse fått hafver. Jag blifver ännu vid min förra intention att samla alla här nere disbanderade trupper tillsamman, och tycker mig att conjunctionen för dessa, som här nere äre, vid Elfven någorstädes ske måste, medan fienden i fält dominerar. Wid Magdeburg hafver jag rådt, att Lohausens regemente (som nu ligger vid Goslar och till Baudissin intet komma kan), Salomon Adams, herr Skencks, Sparenbergs och några companier af Kings nyvärfvade, som ännu på mönsterplatser legat hafva, sig samla skulle, och der eller vid Saalen fatta någon god post, och håller jag derför, att dessa skole kunna göra vid 3000 man, dertill ock de förströdde komma kunde. Uti Goslar blefve Termous regemente qvar till besättning, och Kaggen kunde antingen behålla alla de andra vid Magdeburg, eller som lägenheten sig skickar garnisonen deraf förstärka. Sedan menar jag att få med Hertig Frans Carl ifrån Salvius 2000 knektar och 700 hästar, som han mig skrifver. Och vill dem med Hertig Jörgen conjungera, hvilken jag förmodar ännu vid 4000 man hafva behållne. Och är jag sedan i den mening, att dessa trupperne alla måtte på någon beqväm ort, och efter som fienden sig skickar, stöta i ett corpus tillsamman, det jag hoppas intet långt ifrån 10,000 man skall kunna blifva. Emedlertid om Pappenheim lemnar Gronsfeldt här qvar och går upp till Wallenstein, var mitt aftal med Baudissin, att han genast går åt Mainströmmen, conjungerar sig med Rhen-Grefven Otto och E. K. M. secunderar, och skall på det fallet desslikes så mycket härifrån till E. K. M. skickadt varda, att man allenast i blotta defensionen emot Gronsfeldt kan förblifva. Hvilket jag således aktar att drifva och communicera med E. K. M:ts höga officerare, förmodandes att E. K. M. derigenom bästa tjensten vid denna tiden skall kunna ske. Det mesta som här E. K. M. skada kan, är, att

inga medel till arméens contentering ännu vete vankas. Och sedan Erik Andersson är fångad, är ingen som det af E. K. M:ts befallning drifver. Jag gör fuller mitt till, så mycket mig är menskligt och möjligt. Men efter jag icke hafver af E. K. M. någon special commission eller underrättelse, får jag gemenligen emot mine skrifvelser excuser tillbakas. Icke tör jag heller utan E. K. M:ts ordres mig Erik Anderssons saker antaga, ehuruväl jag ser att mycket igenom hans frånvaro confuse tillgår. Det vore fuller det alldrabästa, att efter E. K. M:ts förre förordning Cansleren hit komma måtte, och ställa allt i ordre. Men emedlertid, att någorledes ställa arméen, särdeles de malcontente officerarne tillfreds, skall jag beflita mig och med Salvio correspondera, att några medel måtte finnas till deras contentement. Af Fransyska hjelpen vet Salvius den 18 September ändock ingen besked. Om contributionerna hafver jag ingen underrättelse, men hvad Stifterne anbelangar gifver mig Furst Ludvig ingen tröst. Steinberg desslikes klagar att Braunschweig intet kan gifva. Hvad Lüneburg förmår, är uppbragt för Hertig Frans Carl. Bremen och städerne der nere, behöfver Salvius för de trupperne som der nere äro. Uppå Mecklenburg säger Erik Andersson sig icke hafva assignerat mera än 1000 R:dr och måste der derföre vara en god rest. Men än förnimmer jag icke, att de något hafva färdigt att erlägga. Markiska contributionen blifver ock alldeles afkortad, ehuruväl jag utan E. K. M:ts special befallning icke tör härefter så noga inqvirera. Detta medel hafver Salvius mig gifvit vid handen, att efter Hertig Frans Carl allaredan öfver 50,000 R:dr på sin värfning bekommit hafver, så menar han bättre vara, att de Lüneburgska penningarne användas på arméen till dess han gör för det andra skäl, hvaruppå ännu mycket felar. Och hafver fördenskull Salvius uti Celle 48,000 R:dr arresterat, till den ändan jag nu reser per posto dit, att försöka om jag . . . . . . * penningarne kan blifva mäktig. Sedan äro ock 1000 Sk:pd kopparmynt ankomne. Men . . . . . * E. K. M. hafver förbjudit att röra dem, och icke heller någon hafver visst besked, huru de skulle utgifvas, mesta mena derföre, så väl som huru vidt och igenom hvem E. K. M. contributionerne allernådigst vill hafva drifne, E. K. M:ts befallning förvänta. Detta folket som Baudissin och Hertigen hafver, är ock alldeles naket, och begärer officerarne flitigt att deras soldater nu emot vintern något commiss måtte bekomma. Hvad E. K. M. deruti nådigst täckes förordna, varder man sig hörsammeligen efterrättandes. Eljest om jag några penningar får, och de icke förslå till half eller hel sold för

* Prickningen utmärker de delar af brefvet som äro bortrifne.

ryttarne, och 1 månads löning för knektarne, står ock hos E. K. M. allernådigst att ordinera, om icke godt vore att samma penningar brukades till recruer uppå alla regementerne, på det officerarne måtte deremot blifva obligerade, deras trupper att förstärka. Om Magdeburgiska fästningens tillstånd tviflar jag intet, att Öfversten Kaggen E. K. M. utförligen varder berättandes. Der är litet derpå arbetadt, och det mig mest undrar i det goda landet, ganska ringa förråd på proviant, der jag dock menar, att om dermed ginges här rätt och ifrigt (?) om, skulle icke allenast provianten för en hel armé på den orten öfverflöda, utan ock E. K. M. derutöfver ingen ringare tjenst än med en temmelig kornhandel ske kunna. Detta E. K. M. jag underdånigst ej hafver kunnat låta oförmäldt, och befaller härmed E. K. M. samt Hennes Kongl. M:jt min allernådigste Drottning och bägges E.E. M.M:ters högborne lifsarfvinge min nådigste Fröken i Gud den Alldrahögstes trogna beskärm till all önskelig långvarig välgång, och mig i K. K. M:ts gunst och nåde underdånigst och ödmjukeligen. Af Gentin i Stift Magdeburg den 28 Septembris 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

Exhib. Schweinfurth d. 20 Oct. 1632.

№ 839.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, grossmächtigster, allergnädigster König und Herr!

Euer Kön. Majt. sind meine unterthänigsten gehorsamsten Dienste jeder Zeit zuvor.

Euer Kön. Majt. gnädigstes Schreiben vom 17 Sept. habe ich in Unterthänigkeit empfangen, und benebenst Deroselben gnädigstem Willen, dass ich mir die Beförderung Ihrer Dienste äusserst angelegen sein lassen solle, auch E. K. M. gnädigstes Verlangen von meinem Zustand und fernerem Progress dieser Landen gehorsamst verstanden: Soll darauf E. K. M. unterthänigst nicht verhalten, dass ich

* Efter originalbrefvet från Fältmarskalken G. Horn till Konungen. Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

zwar viel geschwinderen Fortgang bei hiesiger Belagerung gehofft, demnach sich aber befunden, dass die Erde in der Contrescarpe ein lauter fester kieslichter Grund und dahero so leicht nicht zu gewinnen, als hat es desto mehr Zeit erfordert, dazu, weil der Feind mit Canons sowohl an der Zahl als an Caliber mir weit überlegen, hat man auch desto mehr Zeit anwenden müssen, die Werke sicher und ohne Verspielung des Volkes zu machen. Sind aber, Gott Lob, nichts desto weniger die beiden Batterien auf der Contrescarpe, welche des Feindes defense benehmen, nunmehr verfertiget, von welchen die letztere morgen, geliebts Gott, mit 4 halben Canons zu spielen anfangen wird. So ist auch mit der Gallerie in dem Stadtgraben allbereits ein Anfang gemacht, und damit selbige desto geschwinder überzubringen, hab' ich oberhalb der Festung den Ill-fluss, aus welchem der Stadtgraben das Wasser hat, dämmen, und einen alten Graben, da vor diesem der Fluss gegangen, räumen, und darin das Wasser ableiten lassen. Bemeldeter Graben ist allbereits fertig, und mangelt am Damm noch 30 Schuh, so hoffentlich morgen, geliebts Gott, ganz soll können geschlossen werden. Was auch ferner zur Sache dienet, werde mit allem Fleiss fortzusetzen mir äusserst angelegen sein lassen.

Sonsten lieget mir auch ob, E. K. M:ts gnädigsten Ordres zufolge die occupirten Orte dieser Landen also zu gebrauchen, dass selbige nicht ruiniret, sondern zu E. K. M. Dienst und Nutzen employirt und conserviret werden, wiewohl aus den meisten Dörfern diesseit Rheins die Leute sich verlaufen, und vornehmlich was das Bisthum betrifft, mit ihrem Vieh und Fahrnus noch mehrentheils in dem Gebirg und in Lothringen stecken, welche auch schwerlich an die Hand oder zur Contribution zu bringen, bis der Allmächtige es mit hiesiger Festung zu glücklicher Endschaft schicket. Es haben sich zwar etliche Flecken und Dörfer vom Bisthum gutwillig zu E. K. M. Gehorsam und Contribution accomodirt, davon ich bis dato noch kein eigentliches Verzeichniss, weil ich Herrn Josiæ Glasern selbiges Werk, was sowohl wegen der Ranzion als Contribution dieser Orten voraccordiret wird, überlassen; davon, wie auch was die Stadt Ober-Ehenheim, Rossheim und der Nieder-Elsassische Adel zu contribuiren gewilliget, E. K. M. mit Nächstem ordentliche Specification unterthänigst zugesendet werden soll. In was für eine Richtigkeit aber die Sachen jenseit des Rheins gebracht, haben E. K. M. aus der Beilage A * gnädigst zu ersehen; wie nicht weniger

---

* Enligt denna bilaga utgjorde afgifterne uti Angaben 65,000 fl., monatl. contribution 3200 fl.

aus der Beilage B * erscheint, was grossen Nutzen E. K. M. geschaffen werden könnte, wenn man sich nur der beiden Städte Kinzingen und Freiburg, davon selbiges ganze Land dependiret, zuvor bemächtigen thäte, welcher Ort an ihm selbsten nicht fest, und leichtlich zu emportiren, wie ich denn auch gesonnen, wenn der Allmächtige mit hiesigem Platz, daran ich nicht zweifle, seine Gnad und gute Endschaft verleihet, und man also diesseits einen sicheren Fuss gesetzet, mich wiederum hinüber zu wenden, und das Werk daselbst vollends zu einer Richtigkeit zu bringen.

Vom Feinde oder einigem Succurs dieser Landen habe ich nichts Gewisses, ist zwar ein Gerücht erschollen, als ob in Lothringen und Burgund sich etwas Volk sammlen sollte, will aber nicht continuiren, und haben E. K. M. aus der Beilage C *, wessen sich der Herzog in Lothringen erklärt, wiewohl man darauf wenig zu bauen, gnädigst zu vernehmen.

Sonsten ist seit meinem jüngsten Schreiben nichts Sonderbarliches gepassiret. Haben auch die Belagerten keinen Ausfall zu thun ferner tentiret; diese vergangene Woche ist eine Partei vom Feind in 800 Musquetirer aus Colmar, Schlettstadt und andern Garnisonen vermittelst etlicher Bauern, welche sie durch Wasser und tiefe Moräste geführt, in unser Reuterquartier bei Ebersmünster, darin 2 Rheingräfische Comp. und etliche Dragoner gelegen, ungeachtet der fleissigen Wachten und dass in Eheweyha, welcher Ort allernächst bei Schlettstadt lieget, unsere Besatzung ist, ganz unvermuthet bei der Nacht eingefallen und ziemlich viele Pferde davon gebracht. Sind aber von den Unserigen in allem über 5 Personen nicht, vom Feinde aber der Capitain Goss nebst 20 Soldeten niedergemacht und gefangen worden; und ist der Schaden unserstheils leicht zu repariren, weil die Reuter und das Gewehr conserviret, gestalt dann die meisten von ihren Cameraden wiederum beritten gemacht sind. Fernerer Verlauf bleibet E. K. M. gehorsamst unverhalten. Damit E. K. M. und Dero hochgeliebte Gemahlin, meine allergnädigste Königin und hochgeborne Prinzessin zu langwähriger Gesundheit, stetem Sieg wider Dero Feinde und allem erspriesslichen Wohlergehen treulichst dem Schutz des Allerhöchsten befehlend. Signatum im Hauptquartier vor Benfelden den 30 Septemb. anno 1632.

E. K. M:ts
unterthänigster, gehorsamster Diener
Gustaf Horn.

Exhibit: Schweinfurt d. 10 Oct. 1632.

* **Denna bilaga saknas.**

№ 840.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen*.

Grossmächtigster, Durchlauchtigster König etc.

Dass E. K. M. in Kön. Wohlgefallen getragen, dass Wir Uns der Blocquirung der Feste Wolfenbüttel nebst dem General-Major Lohausen unterfangen, solches haben ab Dero Königl. Schreiben Wir wohl vernommen. Wiewohl Wir nun durch des Allerhöchsten Beistand getrauet, diese Festung in unsere Gewalt, nicht eben per forze, sondern dass ihr nothwendige requisita ermangelt, zu bekommen, gestalt sie dann über vier Wochen sich nicht hätte sustiniren können, so kommt dennoch dieses unvermuthliche incidens, dass der von Pappenheim von Mastricht sich mit ziemlich grosser Macht wiederum in Nieder-Sachsen gewendet, und Unser Vorhaben (nachdem Herr General-Commendant Baudissin sich nicht directe auf Uns, sondern abwärts auf Cassel retiriret) zu nichte gemacht, und ob Wir zwar zeitig genug Ordinanz gegeben, bei so gestalten Sachen in den Posten vor Wolfenbüttel sich allert zu halten, damit man auf Nothfall eine honorable retraite vornehmen könnte, so hat dennoch solches in allem nicht verfangen wollen, sondern es hat sich der actus mit des Herrn Obristen Kingen Quartier leider also zugetragen, wie E. K. M. ab beiliegender Information und angefügten wahrhaftigen Beilagen, wobei denn auch der Hildesheimische widrige Verlauf kürzlich zu befinden, Ihro unterthänigst vortragen zu lassen Königl. geruhen wollen; bitten demnach E. K. M. ganz dienst- und freundvetterlich, weil diess unvermuthliche Unglück sich also zugetragen, Uns, als die Wir an zeitigen Vermahnungen nichts erwinden lassen, diessfalls nicht allein entschuldiget zu halten, sondern sich zu versichern, dass Wir im geringsten nichts unterlassen werden, was zu E. K. M. hohem Königl. increment ausschlagen mag, Wir auch immer vermögen ausrichten, so E. K. M. Wir nicht verhalten können, und thun dieselbe nächst herzlicher Anwünschung fernerer glücklicher Successen des Allerhöchsten Protection getreulich empfehlen; und Ihr zu beharrenden Königl. faveur Uns dienstlich recommendiren. Datum in Unsrer Stadt Braunschweig d. 2 Octobris anno 1632.

Von Gottes Gnaden George.

---

* Efter en Copia af Hertig Georgs af Lüneburg bref till Konung Gustaf II Adolph af den 2 Oct. 1632, uti Riks-Arkivet.

Relation

från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen, angående öfverfallet vid Wolfenbüttel *.

Nachdem auf unterschiedlich vielfältiges Gutachten und Erinnern sowohl des Königl. Herrn General-Commendanten Wolf Heinrich von Baudissin, auch Königlicher Kriegsräthe und Ambassadeurn, Herrn Salvii etc., als auch Herrn Steinbergen etc. dem itzigen Staat und folgenden hohen Nothdurft nach für rathsam und gut befunden worden, dass der Königl. General-Major, Herr Wilhelm von Lohausen sich nach wohlgedachtem Herrn General-Commendanten zu verfügen und mit demselben um mehren Effects willen zu conjungiren: so hat wohlgemeldeter Herr General-Major (als er von dem Unglück des zugestandenen schweren Falls sich in etwas wiederum aufgemuntert) den 20 September mit seinem weissen, Termoschen, Merodischen, Baierschen und Falkenbergischen Regiment und Truppen zu Ross und Fuss den Marsch bis Seesen fortgestellet. Ob nun wohlgedachter Herr General-Major in dem gewissen propos und Vornehmen gewesen, seinen angestellten Marsch zu continuiren: so sind doch durch unterschiedliche Kundschaften solche unvermuthliche Posten und Zeitungen an obbemeldeten Ort Seesen einkommen, dass ihm der Compass nicht allein ganz sehr verrücket, sondern er hat auch seinen Fortzug nothwendig einstellen und bedacht sein müssen, wie er den Harz suchen, zur Hand nehmen, und also nach Goslar sich retiriren möchte.

Eben wie nun wohlgemeldeter Herr General-Major oberzähltermassen mit seinem allbereits gemeldeten vorhabenden lang urgirten Marsch umgangen, selbiger auch zum Theil zu Werke gerichtet, haben des Herrn Generals Herzog Georgen F. G. auf Placitiren und Gutachten H. General-Majors und Obristen von Heyden för rathsam befunden, an die evacuirten Plätze Halgter und Linnem einem qualificirten Cavalier das Commando nächst ihr zu committiren, und solches dem H. Obristen King vermöge schriftlicher Vollmacht aufgetragen, wie beiliegende Copei solcher Ordinanz sub lit A. mit mehrem besagt. Wenn nun gedachter Herr Obrister King solches angangene und sich unterfangene, und diese unvermuthliche Progress dazu kennen, dass der von Pappenheim den Fuss mit seiner Armee

* Efter Hertig Georgs af Lüneburg original-relation till Konung Gustaf II Adolph uti Riks-Arkivet. Bilaga till föregående bref.

wieder in Westphalen gesetzet, und folgends die Weser passiret, so hat man sich die Rechnung leicht machen können, dass er entweder der Wolfenbüttelschen Garnison den Entsatz bringen, oder sonsten was Wichtiges gegen uns und unsere Mitgenossen attentiren möchte: und als Wir diesfalls an unserem Orte curiös gewesen, und nicht allein ganz wohl consideriret, wie wir uns mit bei uns habenden Ihrer Königl. Majt. Völkern auf Nothfall conserviren, sondern auch die retraite sicher nehmen, und zugleich die Vormauern der Nieder-Sächsischen Lande, sonderlich die Principal-Örter Hildesheim und andere, wie hernach folgen wird, wohl in Acht haben möchten. Eben kommen unsere spedirten Posten, dass der Feind sich diesseit der Weser stark vermerken lasse. Dazumal haben Wir, sowohl Herrn Obristen Kingen, als auch dem Obristen Merettich (welcher doch von des Obristen Kingen Commando allbereits dependirte) Ordre ertheilet, sich allert zu halten, ihre Unterhabenden nicht allein zu avisiren, sondern auch mit denselben zu correspondiren, damit bei Ankunft des Feindes sie sicher abziehen, auch dem Feinde in allem keine Occasion zu gehen concediren möchten, worin er den Königlichen möchte Schaden zufügen und übern Hals kommen. Den 22 September seine Ordinanzen vorigen Inhalts abgangen, sich fertig zu halten, auf dass, wenn ja der Feind anmarschiren sollte, man sich bei Zeiten mit guter Manier retiriren könne, gestalt beiliegende Abschrift der Ordinanz sub lit B. mit mehrem besaget. Den 23 dieses respondirt Herr Obrister King und begehrt zu wissen, wo und an welchem Ort im Fall der Noth die Retraite soll genommen werden, weil aber Briefen nicht alles zu getrauen, sehe er gerne, dass er mit S. F. G. selber persönlich reden möchte, stellet es zu S. F. G. Belieben, wie beiliegender Extract seines Schreibens besaget; S. F. G. placitiren solches.

Am 24 hujus kommt H. Obrister King Morgens zeitig zu dem Herrn General nach Stöckheim, redet mit S. F. G. und den Herrn Obristen Heyden etc., bekommt sckriftliche Ordre an den Obristen Merettich und Rittmeister Debitz dieses Inhalts: Obrist Merettich soll demjenigen geschwind nachkommen, was ihm Herr Obrister King etc. mündlich sagen würde. Rittmeister Debitz aber soll bereit sein, dass sobald er Obrister King zu Thiede (woselbst Meretticbs Post und die anderen Posten also gewesen, wie beiliegend D zu befinden) anlanget, er mit denselben nach Halchter marschiren könne. S. F. G. haben dem Herrn Obristen King auch mündlich befohlen, sich allert zu halten, damit er auf advertiren mit guter Reputation abziehen könnte, und ist gedachter Obrist abgeschieden. Wie nun der 24 Tag Septembris fast passiret, und S. F. G. Ihrer zugestan-

denen Leibsbeschwerung halber sich eodem nach Braunschweig begeben, kommt in der Nacht Zeitung, welchergestalt der Feind vorhanden. Sobald nun Herr Obrister von der Heyden etc. hiervon Nachricht erlanget, schreibet derselbe an mehrgedachten Herrn Obristen King etc. mit Vermelden, weil der Feind dem einkommenen Bericht nach in der Nähe, würde er sich belieben lassen, bei Zeiten mit guter Manier eine honorable retraite zn nehmen, mit welchem Avisationsschreiben gemeldeter Herr Obrister Heyden etc. zwei Cavaliere, als des Braunschweigischen Rittmeister Kochs Bruder und einen Corporal, so selbsten mit auf der Battirung gewesen, gesandt, die dann solche Schreiben nebst der Edlen von Kram etc. Schreiben, worin sie des Feindes Anmarsch notificiret, Morgens zwischen 3 und 4 Uhr Herrn Obristen Kingen selber in die Hände geben, ihm auch mündlich die Avancirung des Feindes und was sie in Erfahrung bracht berichtet. Darauf auch mehrgedachter Obrister seine und des Braunschweigischen Obristen Mitschefals Bagage nebst 2 Stücken (wiewohl S. F. G. ihm, Kingen, selbst befohlen, dass er solche Stücke vorigen Tags, als den 24 September, abführen lassen möchte) marschiren lassen, solche Bagage auch alle ohne attaquirt und unversehret angelanget, die Stücke aber, weil der Obrist-Lieutenant Cloth, so darauf bestellet, eben in Braunschweig gewesen, auch die Pferde, so nun zum dritten Mal von S. F. G. mit schweren Unkosten zur Artillerie verschaffet, also »*deger*» verpartiret, dass die Stücke mit den wenigen übrigen Pferden nicht haben können fortgebracht werden, als sind solche erlanget, und in seine Gewalt bracht worden.

Nachdem nun der Feind mit vielen Truppen zu Ross den Succurs am 25 September Morgens ohngefähr zu 7 Uhr bracht, hat er geschwind seine Völker durch die Festung rücken und von allen Seiten um die Schanzen bringen, auch darauf dieselben attaquiren lassen. Zu Anfang hat man sich tapfer gewehret, in welcher Gegenwehr der Herr Obrister King vier Wunden, aber gleichwohl nicht tödtlich, empfangen. Es ist aber endlich das Werk in eine solche desordre und confusion gerathen, dass sich der Feind der Schanze bemächtiget und den Obrist King selber nebst etlichen Officieren und bei 400 Knechten in seine Gewalt bekommen. Obrister Mitschefal aber nebst den Kaggeschen Dragonern haben sich (Gottlob) salviret und meistentheils wiederum recolligiret. Als nun S. F. G. und die bei Ihro vorhandenen Königl. Kriegsräthe und andere gänzlich gemeint, mehrgemeldeter H. Obrister Kingen, als welchem, wie gedacht, das Commando nächst S. F. G. völlig aufgetragen, würde anlangen, zumal sie ob der ankommenden Bagage er-

freuet, und die Hoffnung gehabt, die Völker würden auch kommen, gestalt denn S. F. G. im Hauptquartier noch 2 ganze Stunden, ehe Sie Ihre Retraite nach Braunschweig nehmen wollen, mit Verlangen erwartet, so hat man doch erfahren und sonst ob den beiden angesteckten Quartieren vernommen, in was Zustand es mit dem Posten gerathen. Weil denn dieses die wahre Beschaffenheit und cursus rerum gestarum in hoc casu peracto ist, und nun darob erscheinet, dass S. F. G. das Ihrige gethan, als werden die Königl. Majt. zu Schweden etc. solches consideriren, S. F. G. des zugestandenen Unglücks halber vetterlich entschuldiget, auch sicherlich und gewiss dafür halten, dass Sie auch begierig sind, Ihr Blut für Ihre Majt. und das gemeine Wesen zu verspritzen, gestalt Sie dann keine grössere Ehr in dieser Welt begehren, als solches in offerirenden occasionen an den Tag zu geben, und realiter sowohl auch corporaliter zu demonstriren.

Sonsten haben S. F. G. leichtlich muthmassen können, dass, nachdem der Feind die Weser wieder passirt, er eine wichtige impresse zu unterfahen ohne Zweifel vorhaben und nicht unterlassen würde, derowegen Sie dann die Stadt Hildesheim zeitig genug versichern und den Obristen Merettich mit seinem Regiment dahin abfertigen wollen, gestalt S. F. G. den 23 September gedachtem Obristen in allergeheim mündliche Ordre geben, seine Völker aus der Schanze zu Halchter zu seinem Regiment zu führen und darauf schleunigst zu marschiren, dem Obrist Kingen auch befohlen, weil Obrister Merettich unter seinem Commando, dass er ihn dimittiren und marschiren machen möchte. Obrist Merettich aber hat sich retardiret, also dass es nochmals zu spät worden hineinzukommen, gestalt denn der Feind mit ganzer Macht die Stadt umgeben, und solche wider Verhoffen in 3 Tagen zu seiner devotion bracht. Wie treulich aber S. F. G. ihnen allemal gerathen, nach Abzug Obristen Merettichs des H. Obristen Heyden Regiment zu ihrer Versicherung einzunehmen, das ist offenbar, auch zum Theil ab den Beilagen mit mehrem zu ersehen. Welcher Unpassionirte denn solche mit klaren und gesunden Augen lesen wird, kann leichtlich ermessen, wem es zu imputiren, dass dieser vornehme Ort, so von nicht geringer importanz, in des Feindes Hand fast ohne Schwertschlag gerathen. Dieses aber ist von allen insgesammt zu beklagen, dass sie um eines geringen Ungemachs willen, der ihnen etwa von ihren Alliirten und Verwandten geschiehet, viel lieber wollen ihre ganze Substanz verlieren, wie davon bishero es die Exempel geben haben.

Welches S. F. G. Herzog zu Braunschweig und Lüneburg I. K. M. zu Schweden etc. dienst- und freundvetterlich anzufügen für nö-

thig befunden. Und wünschen Ihr von Gott dem Allmächtigen langes Leben, und allen gedeihlichen Success. Signatum Braunschweig den 2 Oct. 1632.

(Locus sigilli.)

A.*

Von Gottes Gnaden Wir George, Herzog zu Braunschweig und Lüneburg etc., Königl. Majt. zu Schweden in diesen Nieder-Sächsischen Landen bestellter General, urkunden hiermit: als nach nunmehr beschehenem Abzuge des Herrn General-Major Lohausen etc. die Nothdurft erfordern will, jemanden hinwieder zu verordnen, so bei dieser vorgenommene Bloquirung das Commando und Aufsicht nächst Uns führe und habe, und Wir dann dazu den edlen, festen, Uns besonders lieben Jakob Kingen, Königl. Majt. zu Schweden etc. bestallten Obristen, ersehen und vermögt, auch demselben solch Commando und Aufsicht in allem nächst Uns zu führen hinwieder aufgetragen und übergeben, als befehlen Wir kraft tragenden Generalats den vor Wolfenbüttel anitzo militirenden Obristen Mitschefalen und Merettich, auch allen andern hohen und niedern Officieren gnädig und ernstlich, gedachtes Herren Obristen Kingen Commando und Verordnung nächst Uns in allem zu geleben, und sich ihm durchaus nicht widrig zu bezeigen. Urkundlich den 21 Septembris anno 1632.

D.*

Designatio der Quartiere bei der Wolfenbüttelschen Bloquirung.
I. F. G. der Herr General, zu Klein-Stöckheim.
Obrister Kingen, zu Halchter.
Obrister Mitschefal, zu Linnen.
Obrister Merettich, zu Thiede und Vimmelse.

B*.

Der Obrister Merettich hat hiermit Ordonanz, in seinem Quartier fleissige Wacht und gute Aufsicht zu halten, auch mit den Seinigen stets allert zu sein und zu liegen. Sonsten soll er die Strassen nach dem Feind wärts aufs fleissigste stetig battiren lassen, und in andere Quartiere correspondiren, gestalt aus den anderen Quartieren gegen ihn auch geschehen wird, damit der Feind nicht unversehens übern Hals kommen, sondern man mit guter Manier sich re-

* Efter Bilagorna till Hertig Georgs af Lüneburg original-ralation till Konung Gust. II Adolph; Riks-Arkivet.

tiriren könne. Hiernach er sich unnachlässig zu achten. Signatum Stockheim d. 22 September anno 1632.

An H. Obristen King.

*C**.

Durchlauchtiger und hochgeborener, gnädiger Fürst und Herr! E. F. G. thue ich hiemit unterthänigst zu wissen, dass mir Deroselben Ordinanz itzo um 3 Uhr Mittags zurecht eingehändiget, will auch deroselben mögligst nachzukommen wissen. Was E. F. G. von einer Retirade schreiben, bitte ich unterthänig, E. F. G. wollen mich gnädigst verständigen, wo und an welchen Ort dieselbe im Fall der Noth (welches ich doch nicht verhoffen will) soll hingenommen werden.

Ferner möchte ich gern sehen, dass ich mit I. F. G. persönlich wegen eines und anderen reden möchte, weil Briefen nicht alles zu getrauen, doch stelle ich solches zu E. F. G. Belieben etc. *Raptim* Halchter den 23 September anno 1632.

E. F. G.

unterthänigster Diener

Ja. King.

An Herzog Georgen F. G.

№ 841.

Bref från Landtgrefven af Hessen till Konungen **.

Hochgeehrtester Herr Vetter und Gevatter.

E. K. Würden sind ausser Zweifel schon advisiret, nachdem der Graf von Pappenheim seine Armee von unten herauf wiederum nach der Weser geführt, dass darauf der General-Lieutenant Baudissin sich mit seinen wenigen Truppen von Huxar (Höxter?) nach unserm Fürstenthum retiriren müssen, der von Pappenheim aber ins Land zu Braunschweig gerücket, Wolfenbüttel entsetzet, die Braunschweigischen Truppen geschlagen und getrennet, Hildesheim berennet und beschossen, welche Stadt er auch endlich erobert und dadurch nicht allein zur Stärkung seiner Force, sondern auch weiter ins Land zu Braunschweig, Lüneburg, Halberstadt und an andere Örter, ja gar bis an die Elbe zu gehen und alles ohne Widerstand in Contribution

---

* Efter Bilagor till Hertig Georgs af Lüneburg original-relation af d. 2 Oct. 1632 till Konung Gustaf II Adolph, uti Riks-Arkivet.

** Efter en bilaga till Landtgrefven Wilhelms af Hessen Cassel bref till Rikskansleren, af d. 14 Oct. 1632, uti Riks-Arkivet.

daselbst zu setzen, auch der Pässe an gedachtem Elbestrom sich zu impatroniren (welches, rebus sic stantibus, weil jedermann ohne Hoffnung einiges succurs perplex und im Schrecken ist, leichtlich geschehen kann) mächtigen Vortheil erlanget, inmassen er denn, den einkommenden advisen nach. nicht allein soll allbereits gleichergestalt berennet und davor gerücket, sondern auch Hannover mit ihm in tractation stehen soll.

Nun würden E. K. Würden, was solche des Feinds progressus importiren, und was für grosse Gefahr sie auch im Hauptwerk nach sich ziehen, selbst hochvernünftig wohl zu erwägen, und wie solchem Unheil, nächst Gott, zu begegnen, zu verordnen wissen; Wir können gleichwohl aus treuer Sorgfalt der Schuldigkeit nach dabei diese wohlgemeinte Erinnerung zu thun und dienstlich zu bitten nicht umgehen, dass E. K. M. ja wolle diese Pappenheimische successus nicht wenig schätzen, sondern gewisslich davon halten, dass sie den Etat des Hauptwesens stark betreffen, derowegen Ihrer hohen discretion nach dahin förderlichst bedacht sein, wie solchem des von Pappenheims Beginnen und daraus erwachsender je länger je mehr überhand nehmender Gefahr der Gebühr gesteuert, der Niedersächsische Kreis und dessen wie auch andere benachbarte Stände bei ihrer guten gehabten Intention und Devotion erhalten, ihnen so viel und so bald als möglich succurriret und dadurch der Schrecken, darinnen sie begriffen, und die ungleichen Gedanken, als wenn sie keinen Succurs zu hoffen noch zu gewarten, benommen, zumal aber auch der sichere Rücken und Pass an und über die Elbe für E. K. Würden conserviret und nicht etwa abgeschnitten werden möge.

Gleichwie dann dasselbe die äusserste Noth erfordert, auch zu Manutenirung und Vollführung des von E. K. Würden Gott zu Ehren und seiner lieben Kirche zu Gutem im Heil. Römischen Reich wohl angefangenen, auch allbereits auf so guten Fuss gebrachten christlichen Werks zu Ihrem unsterblichen Ruhm und Lob gereichet, also leben Wir um so viel mehr der tröstlichen Zuversicht, E. K. Würden werden uns diese unsere treuherzige Erinnerung und dienstliche Bitte nicht verdenken, sondern diese Sache Dero hochrühmlichem bekanntem Eifer nach bestermassen angelegen sein lassen. Wir verbleiben E. E. Würden in schuldiger, treuer Devotion zu allergehorsamer Diensterweisung stets bereitwillig, und befehlen etc. Datum Cassel den 6 October anno 1632.

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Landgraf zu
Hessen, Graf zu Katzenelnbogen etc.

An die Königl. Majt. zu Schweden etc.

№ 842.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen*.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

K. K. M. hafver jag ungefär för 8 dagar sedan underdånigst berättat, huru att fienden hafver undsatt Wolfenbüttel, och då att af Hertig Georgs qvarter vid 500 knektar dels fångat, dels nederlagt. 2 12pundige stycken hafver han ock bekommit och all ammunitionen. Jag reste då att drifva conjunctionen af de splittrade arméer, särdeles att Baudissin sig med oss hade kunnat conjungera. Då jag kom till Braunschweig, var redan resolveradt, att Hertigen på Steinbergs protestationer der ville lemna 2 regementen, och var Hertigen alleredo i uppbrott, sig med Hertig Frans Carl vid Giffhorn att conjungera. Jag hafver alltså dervid låtit det då förblifva, och poussera så vidt, det Hertigarne både nu hit ankomne äro med dessa truppor, såsom de proviant uttaga:

Fotfolk.	
Lohausens	1050
Termows	500
Hertig Frans Carl	600
Kriegbaums	300
Stralendorfs	400
Sittons (?)	300
	3250

Hästar.	
Hertig Jörgen	400
Hertig Frans Carl	700
Merode	300
Bauer	200
Falckenberg	80
	1680

Dragoner.	
Lohausens	60
Du Meni	200
	260

Så högt anamma de proviant: men i effective tror jag ej att de utgöra öfver 2500 knektar och 1500 hästar. Är dock allt vackert utvaldt folk, och största skadan att det icke kan annorledes och bättre employerat varda. E. M:ts ordre är kommen att Hertig Georg sig med Landtgrefven skall conjungera. Men efter fienden är med all magt om Göttingen och uppå Lippstadt kan han icke väl våga sig igenom, förrän han ser huru han sig vänder, utan vill sig här vid Stifterne logera och emedlertid sig med dessa trupper förstärka:

Ur Braunschweig	Sitt eget lifregemente	800
	Merettichs	700
Ur Hannover:		600
Från Salvio hoppas man ock ännu		1000

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

Så att jag förmodar att en armé skall kunna samlas mellan 7 och 8000 man i fält. Sedan blifver till Elfvens försäkring, de Svenske vid 800, i Magdeburg Salmon Adams regemente till 1000 knektar, Kaggens öfverblefne dragoner till 200, Sparembergs dragoner till 400, Sopens nyvärfvade till 200, Kingens öfverblefne till 300, och några andre nyvärfvade under Burgsdorf och Herrn von Putlitz; förutan garnisonerne i Spandau, Brandenburg och Werben. Den högste Gud gifve allenast att här ett godt hufvud vore, som allt rätt dirigerade. Elljest fruktar jag, att som arméen för detta allt är i afgång, alltså skall den icke allenast slätt under detta commandot gå under, utan och mycket skadeligt till fiendens increment här tillväxa, efter som allehanda underlige practiquer här och der anspinnas och många här i Neder-Sachsen äro malcontente och till revolter disponerade. Det dock, antingen E. K. M. sjelf komma kunde, eller någon med auctoritet, som alle andre absolute commenderar, väl kan remedieras. Hildesheim hafver, då Hertigen den anböd, ingen garnison velat intaga. Är derpå af fienden betvunget, hvilken ehuruväl han nu mer och mer sig förstärker, och i längden här måtte blifva formidabel, likväl ännu icke är så grufvelig, som en part honom afmåla. Ungefär och under och icke öfver är han i fält 9000 knektar och 3000 hästar.

E. K. M. i Guds milda beskydd underdånigst befallandes är jag alltid

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsammaste tjenare

L. Grubbe.

Quedlinburg den 9 October 1632.

№ 843.

Bref från Rikskansleren till Konungen.*

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

E. K. M:ts allernådigste skrifvelse de dato Neuburg den 7 hujus hafver jag i dag väl undfånget, och dess allernådigste intention med dess resa åt Sverige och dess orsaker. Sedan att E. K. M. vill allernådigst lemna mig häruppe att dirigera sakerne i E. K. M:ts frånvaro, och sist, att jag här till vidare ordre förblifva och garni-

* Efter originalet till Konung Gustaf II Adolph uti Riks-Arkivet.

sonen ännu låta skall, underdånigst förnummit. E. K. M:ts præsentie i Sachsen är visserligen nödig, och tror jag till Gud, att E. K. M:ts ankomst skall causera der stor förändring, så hos vänner, illvilljande och uppenbare fiender; och såsom jag ser att lasten af kriget, nu måste dels dragas dit ned, och sakerne på E. K. M:ts sida genom commendanternes oförstånd och negligentie löpa helt illa; alltså fordrar nöden, att E. K. M. kommer närmare, desto bättre och cum auctoritate et potestatis plenitudine att dirigera verket ex re nata, och särdeles sedan allt der synes vara turberadt; och så derjemte fatta öga på sina egna grannar och intressenter i E. K. M:ts egen stat; den högste Gud alla E. K. M:ts consilia regera och göra lycksaliga. Hvad mig E. K. M. täckes uppå lägga, ehuruväl mina krafter mig temligen förlåta, särdeles att utstå sådan börda; likväl vetandes mig vara E. K. M:ts på åtskillige sätt obligerade tjenare, det skall och vill jag göra efter all min förmåga, och försäkra E. K. M. på vilja, flit, och trohet. Belangande denne garnisonen, hafver jag icke heller dristat mig, att taga henne härut, så länge fienden hafver sväfvat häromkring; och vill jag ännu på några dagar förhålla mig här, till dess jag hörer, att E. K. M. marcherar från Donauwerth; och vara tillreds, till att bryta upp, så snart jag får E. K. M:ts ordre och befallning; rådet här hafver begärt ännu på någon tid tillgörandes, att behålla här qvar till 1500 eller mera soldater, icke dristandes sig, medan fienden hafver alla platserne inne i nejden, att försvara sig med sina egna och borgerskapet; hvilket jag ock till E. K. M:ts allernådigaste ratification hafver beviljat, och der till förordnat Werders, Rossous regementer, och Mitschefals, samt Monroes squadroner; efter »*dy*» jag vet, att E. K. M. till det högsta är anläget, att conservera denna staden och ställa honom utan fara; och kan man ändå njuta och draga denna garnison ut, när man täckes. E. K. M. täcktes sin allernådigste vilja veta låta. Hvad Konungens i Böhmen bref, deraf mig copia är communicerad, vidkommer, är det af stor consequence, och godt, att han E. K. M. så rotunde skrifver; E. K. M. hafver orsak att se sig före och dirigera sina consilia i tid. Jag kan inte nog förundra mig på hans consilia, som intet hafver med skäl att prætendera, intet gör derhos, och vet, att ehuruväl det icke præcise står i E. K. M:ts händer, att restituera honom in integrum, så står det likväl något när i E. K. M:ts händer, att låta fallan icke allenast från landet, utan ock ifrån hoppet någonsin att komma dertill; men efter denna saken är af en stor consequence och vigtighet, så låter jag allt bestå, till dess Gud hjelper mig till E. K. M., då jag min underdånigste mening öfver hela denna handeln underdånigst skall hafva till reds. Om fiendens

marche hafver jag i aftons och dagen tillförene skrifvit, och är af följande doubletter * att se, hvad som intill i aftons är passerat. I dag är intet annat inkommit, än att fienden med all magt marcherar fort och på Sulzbach och Amberg, och skall en post vara honom i förrgår om aftonen mött med bref från Regensburg, att skynda sig, dermed han är uppryckter för dagen, och marcherat allt det han hafver kunnat, och låter han crabaterne hålla arriergarden, att hindra det icke några af hans folk blifva efter. Jag ville önska, att E. K. M. tidigt hade kunnat veta denna marchen, jag menar att Bajer-fursten, näst Gud, hade varit slagen, och hade marchen genom Öfver-Pfaltz emot fienden väl kunnat tagas, der man sig allenast utur Donauwerth eller Neuburg med några dagars bröd hade kunnat försörja. Fruktar att fienden denna gången fuller är undsluppen, efter jag förnimmer, det han mycket hastar. Kan detta icke ske, så hölle jag efter mitt ringa förstånd, att E. K. M. lemnade de trupper (som jag nu ser af öfverkomne disposition och lista äro destinerade) emot Bajerfursten och dess armé till defension af Augsburg, Donauwerth och Schwaben; och med den andre delen — — — — — — — — — — ** på hvilket fall jag visst hoppas näst Gud — — — — — — **, och ville jag ställat in dubio, om E. K. M. sin marche skulle taga genom Öfver-Pfaltz och på Bamberg, eller ock genom E. K. M:ts egne land och besättningar; detta är fuller säkrast; det andra något närmare; och synes de små platserne, som denna staden högt incommodera, med detsamma att kunna emporteras. Hvilket dock E. K. M. allt bäst sjelf dijudicerar, och jag allenast hafver i underdånighet velat påminna. Befallandes härmed E. K. M. etc. Af Nürnberg den 10 October anno 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Axel Oxenstjerna.

---

* Dessa dubletter äro ej inlagda tillsammans med brefvet.

** Oläslig chiffer.

№ 844.

Bref från General-löjtnant Baudissin till Konungen *.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König! Ew. Kön. Majt sind meine unterthänigsten, treuen und pflichtschuldigen Dienste jederzeit bevoran. Gnädigster König und Herr!

Ew. Kön. Majt gnädigster ordre zufolge bin ich mit meinen unterhabenden Truppen allhie zu Wetzlar in der Wetterau und daherum ankommen, die reviere des Main- und Rheinstroms wie auch der Wetterau in fleissiger Observanz und Obacht zu halten; habe mich hierüber mit H. Rheingraf Otto zu Mainz unterredet, welcher Vorschlag thut, dass ich mich auf der Grenze der Cölnischen Lande und in selbiger Orten und Dörfern logiren sollte, wodurch dem Niedersächsischen Feind etwa eine diversion, den Unsrigen aber der Orten etwas Luft gemacht werden möchte, welches denn zu effectuiren, ich eben jetzo in Werke begriffen bin, wiewohl ich mit diesem abgematteten und sehr geringerten corpore wenig zu præstiren getraue, angesehen dass diese Armee, durch diesen den ganzen Sommer über von Anfang des Aprilis bis noch immer zu währenden travailliren und Feldzug, dabei noch grosse Noth an Proviant vorgefallen und zugeschlagene Krankheiten in heftigen Abgang gerathen ist; gehet auch jetzo der Winter heran, und ist das meiste Theil Volk nackt und bloss, auch sonsten mit Unterhalt und Proviant schlechtlich accommodirt, daher auch der mehrertheil hoher und niederer Officiere des Werks müde und verdrossen sind, in Betracht, sie ohne einig Ergetzlichkeit bishero travailliret, und ich auch sie hinfüro auf nichts zu vertrösten weiss; wie gern ich dann auch diese Truppen in etwas wiederum verstärkt und complirt sehen möchte, so befindet doch der H. Rheingraf hierzu keine Mittel, in Erwägung, dass dies einig Land zum Unterhalt hieländischer Garnisonen die Contribution erlegen muss, wie E. K. M. hiervon wohlgemeldeter H. Rheingraf, seiner Abrede nach, mit Mehrerm unterthänigst berichten wird, mit Anzeige, dass die neuen Werber, welche ich allhie vor mir befunden, wegen Mangelung sowohl der Mittel als Völker, nicht aufkommen können.

Solches ich Ew. Königl. Majt. ich unterthänigst nicht verhalten sollen, mit unterthänigster Bitte, Sie mir ferner Ordre, wessen ich mich hiefür zu verhalten, gnädigst ertheilen wollen, und Sie damit

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

göttlicher Obhut zu Königlichem Hochwohlstand und Ueberwindung aller Ihrer Feinde treulich befehlen. Datum Wetzlar den 12 Octobris anno 1632.

Ew. Königl. Majt.

unterthänigster

N. H. Baudissin.

Herzog Bernhard F. G. haben gestern an mich geschicket mit Begehren, mich mit Deroselben zu conjungiren, und dem Friedländer, welcher in Meissen marschirt, nachzugehen, weil ich aber von Ew. Majt. andere Ordre, hab' ichs nicht eingehen können; wäre meines Trachtens besser, in die Cölnischen Lande zu gehen, wenn man gewachsen, woraus der Pappenheim alle Mittel hat; er würde sonder Zweifel Nieder-Sachsen verlassen; so ist auch Meissen als des Churfürsten Land nicht zu erhalten, weil keine Festungen darinnen, auch alles platt ist, und erreicht der Feind seinen Willen dadurch, wenn er uns dahin folgen macht. Sonsten berichte Ew. Kön. Majt. ich auch unterthänigst, dass Pappenheim die Stadt Hildesheim mit Accord überkommen, Herzog Georg F. Gn. bei Wolfenbüttel zwei Regimenter getrennt, die Fähnel und alles nebst etlichen Stücken sind hinwegbekommen, und soll, wie verlautet, ziemlich Furcht in den Unsrigen sein, und zweifeln wir nicht, Pappenheim werde nicht säumen, ferner sein Bestes zu thun. Das Volk vom Elb- und Weserstrom, wie auch Herzog Franz Carl von Sachsen ist bereits alles nebst den ankommenden neuen Schotten bei Herzog Georgen Fürstl. Gn. gestossen. Gott gebe einen guten Schluss und resolution; ich habe es zum öftern gegen Ew. Majt. durch Schreiben unterthänigst erwähnet, dass in Nieder-Sachsen ein ander Haupt muss geschicket werden; weiss nicht, ob selbiges Ew. Majt. zukommen ist oder nicht; bitte hiernächst ganz unterthänigst, Ew. Majt. geruhen gnädigst Ordre mir zu ertheilen, zu wem dieses Volk ich stossen soll, auch von und durch was Mittel selbiges zu unterhalten und verstärkt werden möchte, und wem es hinfüro zu untergeben, in Betracht ich jetzt wiederum hinaus und mein Werk vollends ziehen, welche Zeit meinem Versprechen nach nunmehr sich genahet, auch es länger nicht mehr es aufziehen kann, welches ich diesen Sommer zu Ew. Kön. Majt. unterthänigstem Besten gethan, wie Salvius und deren Mehrere berichten werden. Es werden Ew. Majt. auch unterthänigst vom Secretarii Grubben verstanden haben, wie dass ich zu allhiesigem Volke etliche hundert Gewehre erkauft, item die Artillerie verfertigen und machen lassen, wie ingleichen den Leuten zur Artillerie zum

Unterhalt vorschossen, in die Grafschaft Bentheim auf 500 Dragoner zu werben, die Gelder in Hamburg zahlen lassen, item das Jahr von Kundschaftsgeldern, auch fürs Baare leben müssen, aber keinen Heller oder Pfennig von niemanden darauf bekommen, wie Grubbe, welcher mich stets zu Geduld ermahnet, alles berichten kann; bitte ich ganz unterthänigst Ew. Majt. geruhen gnädigst zu befehlen, in solchem mir die Erstattung zu thun, in Betracht ich jetzt ganz entblösset bin.

№ 815.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

K. M. hafver jag den tiden E. K. M. mig här hos de Neder-Sachsiske arméer allernådigst hafver täckts bruka, esomoftast och ingen occasion förbigåendes, om arméernes tillstånd, fiendens contenancer, underhållet och allt annat tillståndet här nere, underdånigast refererat. Hvilket denna resan i lika måtto ödmjukeligast att continuera, först och främst (de trupper som på andra sidan Alleren stadde äro, om hvilka Salvio utan tvifvel förmäler, undantagandes) så ser E. K. M. af bifogade lista **, huru många trupper på denna sidan Elfven in till Allern under Hertig Jörgens commendo, så i garnisonerne, som i fält att brukas stadde äro. Och är denna listan intet derefter, som officererne sig angifver, hvilket kommer något högre, utan som jag dem ungefär på vackten och i marcherande befinner, uppsatt. Förmodar alltså, att i sjelfva effecten af detta talet intet mycket skall fattas. Och är folket alltsammans vackert och utvaldt. Gud gifve att officererne eljest ville beflita sig, hvar sina trupper att conservera, derom så länge man intet hafver kunnat gifva dem, utan fast mer i slätte qvarter travaillerat, de meste sig föga bekymmer gjordt hafva. Derigenom kommet är, att trupperne således intet ringa härtill äro underkomne. Fienden deremot, hvilken eljest icke är så stark, som en part honom göra, utan efter mestadels indicia till 3000 hästar och 9000 knektar åt högsta, hafver nu igenom Hildesheims eröfrande sina soldater temmeligen re-

---

* Efter en copia i Riks-Arkivet, å hvars baksida står med Sekreteraren Grubbens handstil tecknadt: »*Copia aff min underdånigste skrifvelse till K. M. Dat. 13 Oct. Aschersleben*».

** Saknas i originalet.

fricherat och gjort modige, och all sin force på denna sidan Wesern, längs utåt Leinen, och allt in under Lipfeldt och Harz accommoderat. Hvad hans intention vidare vara kan, derom gå åtskillige discurser och judicia. Somlige hålla derföre, att Pappenheim skall hafva præcis ordre, att qvittera hela Braunschweig och sig med all magt med Wallenstein conjungera. Och detta vilja en part deraf dömma, efter han säges sleifa Eimbeck och alla stycken derifrån, som ock en del ifrån Hildesheim till Hameln transportera. En del förmena fuller, att Pappenheim med största magt går sin kos: men att han heller skall söka Churfursten af Sachsen, antingen igenom dessa stifter, eller ock Thüringen, att besöka, och der sig med Holck och Gallas conjungera. Någre hafva nu ock utsprängt, att han igenom Baudissins marche åt Rheinströmmen, ditåt af Churfursten af Cöln kallad varder, hvilken sig skall befrukta, att Baudissin med Rheingraf Otto conjungerat, hans land för svår falla måtte. Det hafver eljest varit en flygande tidende, som ville Grefve Hendrik af Bergen taga i de neutrale landen eller Westphalen vinterqvarter, hvilket allt honom ännu skall hålla perplex, att man ännu intet om någon viss hans resolution vidare kan dömma, än det att alldeles irraisonabelt synes, det han med sådan magt här länge sig uppehåller och den i längden skall utan någon stor fruckt lust hafva att consumera. Som nu denne E. K. M:ts armé sig efter hans aktioner måste rätta, och detta synes mig vilja följa, att antingen går han med all magt bort och, qvitterandes Braunschweig, fattar Wesern, den ock sine mönsterplatser i Westphalen att maintenera, hvilket med goda garnisoner och några ryttare ske kan; eller ock behåller han uti Braunschweig någon beqväm belli sedem, såsom Hildesheim och Wolfenbüttel, derjemte han ock Wesern måste conservera. Och på det fallet nödgas han en passerlig armé här qvarlemna, så framt han icke det ena med det andra vill förlora. Uppå det första fallet synes bäst vara, att i lika måtto E. K. M:ts garnisoner på alla orter väl försörjde och någre få ryttare till landsens defensioner här nere måtte lemnade varda. Och alldenstund fienden då, ehvart han sig ock vänder, den delen temmelig svår falla vill, och allt hvad här mistas kan, följer fienden å sidan, och sig med den nödlidande delen, det snaraste som ske kan, conjungerar, ty han då ingen ort med magt kan emportera, och E. K. M:ts värfningar här samma fördel som han hafva kunna. Uppå det andra fallet, hvilket för den skuld synes likast, efter han Wolfenbüttel starkt hafver provianterat: så kan den delen, som hädan går af fienden, icke blifva synnerlig stark, derefter ock defensionen af E. K. M:ts trupper emot dem, som qvar blifva alltså måste proportioneras, att fienden icke gifs

tillfälle hela landet efter sin vilja att underkufva, och ändtligen Elfven sätta i fara och osäkerhet. Dock hoppas jag att likväl en god trupp fienden som bortgår skall kunna följa, och förmodar jag dessa rådslag, E. K. M:ts intention ej vara emot, så vidt jag den af E. K. M. mig för detta gifna memorialer kan judicera. Gud gifve allenast att executionen vore god, så hade icke den eventus på alla förre consilier följt, som skedd är. Men jag hafver alltid underdånigst mentionerat, kan ock väl tänka, att andre högvigtige orsaker E. K. M. derifrån härtill afhållit hafver, att så framt E. K. M. vill, att här skall lyckligare tillgå, E. K. M. då någon allernådigst ville förordna, som absolute, både i krigs-, så väl som andre regerings-saker, magt hafver på E. K. M:ts vägnar att bjuda och befalla, och sjelfva executionen cum auctoritate kan drifva; eljest måste jag bekänna, att genom de många commandon, som här äro, går mycket confuse och olycke till, icke af faute i consilierne, som derföre, att få äro till executionen beqväme. Den fjerde punkt skulle jag skrifva något om arméens underhåll, men efter jag väl kan tänka, att E. K. M. intet ringare difficulteter derutinnan förefalla, bör mig ej med andre E. K. M:ts högnödiga bekymmer E. K. M. deröfver att besvära, utan skall mig med all trohet och utan allt missbruk derom beflita, att de medel, som af E. K. M. äro hit förordnade, och E. K. M. utan det så väl som fienden brukar, måge blifva rätt nyttjade och till E. K. M:ts tjenst, arméns conservation och förbättring - väl utdelade. Tu ting vill i största underdånighet jag mig hos E. K. M. hafva förfrågat, först om de kopparpenningar som stå i Magdeburg icke måge till rekreuter emplojerade varda, eller om andra E. K. M:ts consilier deras distraction afhålla, om de icke på högsta nödfall per depositionem till armén och E. K. M:ts tjenst må nyttjade varda. Till det andra, efter som E. K. M. hafver i Rheinske, Frankiske och Schwabiske kretsarne visse qvarter på hvar trupp utdelt; och under dessa öfvermåttan indisciplinerade soldater igenom annat medel landet för full ruin näppeligen är att conservera, beder jag underdånigst, att E. K. M. mig dess mening allernådigst ville gifva tillkänna, om man icke på lika vis dessa landen under garnisonerne, och armén i visse qvarter och således utdela måtte, att hvar och en deraf sitt underhåll efter E. K. M:ts ordning hämta, och sig till sin truppers complering deremot måtte förobligera. Hvad öfrigt sedan af en eller annan lands contribution uti E. K. M:ts kassa kan inbragt varda, skall Gud vara mitt vittne, att så vidt någonsin sådane och andre utvägar kunna hjelpa, jag inte skall missbruka eller åstunda att de i oträngda mål, när sådant på något vis kan undgås, skole angripne

gripne varda. Såsom nu E. K. M. ser, att desse trupper på companitalet temmeligen starka, men mantalet något svage äro, och jag väl kan tänka, att Eders K. M. med continuerligt värfvande tjent är; alltså skall jag med flit derpå drifva, att värfningarne på alla orter må fortsatta varda. Isynnerhet skall jag först tillse, att jag desse regementer rekryter gifva måtte, och så tillbjuda officerarne deremot sig innan viss dag att complera, hvilket om det ej sker, de trupper skulle understuckne varda, som svagast befinnas. Och hoppas jag på detta viset, armén alldrabäst och lättast skall kunna blifva förstärkt. Sedan, hvad qvarter och medel man öfrige finna kan, skole till nye värfningar employeras, på det intet måtte blifva tillbakas, som till arméernes förstärkning lända kan. För detta hafver jag underdånigst berättat, huruledes den Statiske gesandten Melander, sig med mig i discurs hade inlåtit, om att värfva för E. K. M. i Nederland, när Staterne deras folk afdanka, en liten armé, eller huru E. K. M. honom bruka ville, och dermed någon god diversion i de neutrala landen eller Westphalen att anställa. Hafver ännu intet förstått, om E. K. M. hans person och tjenst i det fallet behagar. Eljest så mycket jag af andre hört hafver, förstår jag intet annars, än att han hafver ett godt namn, och af det umgänge jag med honom haft hafver, tyckte mig han skulle E. K. M., der E. K. M. honom vill antaga, intet otjenlig vara. Ehuru derom är, så vore dock godt, att om Staterne afdanka, sådant folk i E. K. M:ts tjenst bringas måtte. Hertig Frans Carl vill fuller gerna till den ända hafva mönsterplats i Ost-Friesland, och hafver han 12,000 R:dr redan till en sådan värfning af Ost-Friesland anammat. Men efter jag förmärker att Staterne derföre intercedera, står hos E. K. M. allernådigst att dömma, om E. K. M. honom samma mönsterplats, som den i månge måttor nyttig är och beqväm, efterlåta, på hvilket fall Grefven ännu ytterligare af E. K. M. kan besökt varda, och menar Hertigen sig snart der en ansenlig värfning kunna præstera. Baudissin hafver ock i discurser med mig, låtit förstå, att om E. K. M. någon annämlig (jag tror han menar sig sjelf) Grefven af Oldenburgs tjenst begärde, skulle han att undvika främmande mönsterplats, och eljest sin affection emot E. K. M. att temoignera, väl kunna disponeras, några tusende knektar till E. K. M:ts tjenst att uppbringa. Eljest hafver jag några resor för detta gifvit tillkänna, att Baudissin, när denna hösten är öfver, sitt afsked vill begära; desslikes hafver nu Lohausen föredragit sin stora oförmögenhet denna chargen att utföra: bedit att E. K. M. jag underdånigst ville andraga, det om möjeligt vore, han ifrån denna travallie måtte nådigst förlofvas och af E. K. M. i nå-

gor roligare tjenst brukad varda. Gerna skulle han hafva ett gouvernement af E. K. M. på någor ort, och der han E. K. M. kunde följa vid fält, skulle han i skrifsaker och consilier E. K. M. ej vara obrukelig. Men här måste jag bekänna, att honom faller allt för svårt, det tillbörliga arbete att utstå. Men sedan Schneidawind hafver fått det Amt Hillge bort, som han begärt hade, är han något perplex, dock hafver jag tröstat honom, att E. K. M. väl kan antingen remittera Schneidawind till någon annan part, eller ock gifva Lohausen här ett annat så godt Amt deremot. Och märker jag, om E. K. M. honom med någor lägenhet ville beneficera, skall han dermed mycket vara att contentera. Öfversten Heyden hafver ock på någon tid låtit sig förmärka, att han tröttas vid denna travaille, och fast heller skulle önska, att han med något Hoff eller gouvernement af E. K. M. måtte brukad varda. Mera hafver jag denna gången icke att förmäla, utan befaller härmed E. K. M. samt dess älskelige gemål, min allernådigste Drottning, och bägges E. E. M. M:rs högborna Lifsarfvinge, min nådige fröken, härmed i Guds den alldrahögstes trogne beskydd, till all önskelig långvarig välgång, och mig i E. K. M:ts gunst och nåde, underdånigst och ödmjukeligen. Af Aschersleben den 13 Octobris anno 1632.

(Lars Grubbe.)

№ 846.

Bref från Fältmarskalken Horn till Konungen *.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster, Allergnädigster
König und Herr etc.

Eurer Kön. Majt. sind meine unterthänigsten gehorsamsten Dienste jederzeit zuvor. Was Eurer Kön. Majt. ich vom 11 Oct. des hiesigen Zustands halber unterthänigst berichtet, werden E. K. M. zweifelsohne gnädigst vernommen haben. Hiemit berichte E. K. M. ferner: dass vom Feind seit selbiger Zeit nichts tentiret worden, und hält sich der Markgraf von Baden mit dem neugeworbenen Volk in und um Schlettstadt auf, der Ausschuss aber ist theils wiederum entlassen, theils aber von sich selbsten heimlich nach Haus gegangen; scheint als ob die Belagerten aller Hoffnung ferners Succurs beraubt wären. Ich vernehme zwar, dass bemeldeter Markgraf und

---

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

der Statthalter des Bisthums Strassburg sich des Succurs halber höchlich bemühen, kann aber nicht sehen, wo sie sonderlich Volk her zu erwarten haben sollten, ausser dass 3 Comp. Heidelbergische Reuter nebst etlichen hundert zu Fuss, so in Germersheim gelegen, heraufwärts marschiren sollen, denen ich aber gegen Buschweiler und Reichshofen, um selbigen aufzupassen, eine starke Partei vor 3 Tagen entgegen geschickt. Was ihr Verrichten sein wird, soll E. K. M. ich mit Nächstem unterthänigst avisiren.

Die Belagerung sonsten betreffend, ist die Gallerie, wie E. K. M. ich jüngstens unterthänigst berichtet, schon über die Hälfte des Grabens gewesen, weil aber die Belagerten zwei ihrer grossen Stücke avantageusement in einer Nacht gepflanzet und auf unsere Gallerie gerichtet, als haben sie in dieselbe eine Bressa gemacht, ehe man von unsern Batterien sie hat demontiren können. Und obwohl ich anfangs der Meinung gewesen, dass man die Bressa repariren und die Gallerie, wie sie angefangen, continuiren solle, ist doch endlich am besten befunden worden, weil die Blendung von der Gallerie wegen des mürben Erdreiches und des dabei eingefallenen Regenwetters nicht à l'espreuve von Canons, und dahero schwer über zu kommen gewesen, dass man eine andere Gallerie anfangen solle, welches denn auch ins Werk gerichtet worden, indem man von der alten Gallerie ausgebrochen, und eine neue neben der ersten (welche man ausgefüllt und gleichsam zur Traverse vor der neuen gebraucht) angefangen, mit welcher man auch allbereits so weit als mit der vorigen gekommen. Verhoffe, weil ich dieser Tage einen guten Werkmeister von Mainz, welchem die Handgriffe zu solcher Arbeit wohl bekannt, anhero bekommen, dass es desto schleunigern Fortgang gewinnen soll.

Ferner habe E. K. M. gnädigster Ordre zufolge der begehrten Gewehre halber mit einem Bürger in Strassburg, Namens Valentin Götz, also tractiret, dass man etliche 1000 12löthige Musqueten von ihm in Frankfurt à $2\frac{1}{4}$ Thaler haben kann, welcher auch 1000 Stück allbereits nach Strassburg geliefert und in etlichen Tage noch 2000 Stück von Frankfurt herauf verschaffen wird. Wegen einer grössern Summa hab' ich noch nicht handeln wollen, weil ich nicht weiss, ob E. K. M. deren benöthigt, nachdem Sie Ihren Marsch (jüngst angedeutetermassen) an die Schweizerische Grenze nicht fortsetzen; will derowegen E. K. M. fernern Befehl unterthänigst erwarten, ob ich ein mehreres bei obgedachtem Kaufmann (welcher in kurzem eine ziemliche Anzahl über die bemeldeten zuwege zu bringen sich getraut) bestellen soll. Würde ja etwas mangeln, hat sich die Stadt Strassburg aus ihrem Magazin herzugeben anerboten.

Die Früchte belangend ist diesseit Rheins zwar in unterschiedlichen Städten ein ziemlicher Vorrath vorhanden, weil sich aber die besten Orte noch nicht accommodiret, und ich mit der hiesigen Belagerung zu thun, als hat man selbige noch nicht bezwingen, und dahero solchen Vorrath nicht zusammen bringen können. Ist aber nicht zu zweifeln, wenn es, ob Gott will, mit der Belagerung des hiesigen Orts, darnach sich die andern richten, zu gutem Ende kommen, dass ich Früchte genug im Lande finden werde, nicht allein E. K. M. hiesige Stadt nothdürftig zu versehen, sondern auch auf Dero gnädigsten Befehl nach Höchst und Hanau einen guten Theil zu überschicken. Weil aber, wie ich in meinem jüngsten unterthänigsten Schreiben vermeldet, der Pass am Rhein wegen Eidenheim und Germersheim nicht ganz richtig, und dahero man sich selbiger Bequemlichkeit nicht sicher zu gebrauchen, werde ich auf andere Mittel bedacht sein müssen oder zusehen, ob unter dem Namen etlicher particulir Kaufleute (welche ihre commercien bis dato noch frei gehabt) solches zu practisiren. Damit ich E. K. M. sammt Dero hochgeliebter Gemahlin, meiner allergnädigsten Königin und hochgebornen Princessin, zu langwähriger Gesundheit, stetem Sieg wider Dero Feinde und allem gedeihlichen Wohlergehen dem gnadenreichen Schutz des Allerhöchsten treulich befehlen wollen. Signatum vor Benfelden den 21 October anno 1632.

E. K. M:ts

unterthänigster gehorsamster Diener

Gustaf Horn.

№ 847.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, allernådigste Herre!

Churfursten af Sachsen begärer inständigt Hertig Georg af Lüneburg till succurs, och hoppas der han snart ankommer, att något godt emot fienden skall kunna uträttas, hvilken eljest hans land utan något motstånd i grund ruinerar. *Han skrifver sig hafva tretusende hästar vid Torgau. Allt E. M:ts fotfolk hafve vi lemnat vid Elfven, sasom ock någre ryttare. Bron vid Magdeburg är ock fär-*

* Efter originalet i Riks-Arkivet. Det med cursiv stil utmärkta är skrifvet med Chiffer.

dig. Hoppas med Guds hjelp att här skall intet hafva någon fara vid Elfven, och såsom vi här allenast bestå af ryttare och dragoner och all bagagen efter oss lemnat hafve, alltså ehvart fienden sig vänder kunne vi oss ock vända. Och förmoda att E. K. M. är dermed väl till freds, det wi Churfursten nu bevisa på hans flitige anhållande succurs. Gud den Alldrahögste gifve god lycka till allt. E. K. M:ts *ryttare, som vi hafva hos oss, äre effective Etttusende sexhundrade hästar.* Detta E. K. M. i största hast jag ej hafver kunnat förbigå underdånigast att berätta. Befallandes m. m. Af Dorten straxt vid Dessau den 21 Oct. 1632.

E. K. Mts

underdånigste, trogne och hörsammaste tjenare

Lars Grubbe.

№ 848.

Bref från General-Löjtnant Baudissin till Konungen*.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König etc.

E. K. M:ts an mich abgegangenes gnädigstes Schreiben de dato Neuburg den 5 hujus, darinnen mir Ordre ertheilt, mit meinem unterhabenden corpore nach Erfurt in Thüringen zu ziehen, allwo das Generalrendez-vous sein sollte, ist mir erst den .. ejusdem von Cassel aus zukommen, worauf ich nicht unterlassen, meinen Marsch alsobald vorzunehmen, in welchem ich denn jetzo begriffen, und bis dato von Siburg nach Altkirchen gelangt bin, da mir dann eben in dem Marsch auf dem Felde E. K. M:ts anwärtiges Schreiben de dato Nürnberg den 17 hujus einbehändigt worden, welchem, als der jüngsten Ordre, ich billig parire, und zu E. K. M. unterthänigstem Dienst in diesen Landen noch ferner verbleibe, wo ich des Flusses Sieg mich zu grossem Vortheil versichert, der fürstlichen Häuser Windap, Blankenberg und Sieburg bemächtigt, worunter sonderlich Sieburg, welches ich par force occupirt, da eine Companie geworbenes Volk des fürstlichen Abts zu Siegburg darauf gelegen, also fest und situirt, und von solcher importance ist, dass es den Pass auf Cöln diesseit Rheins sperren, und alle umliegende Örter dominiren kann, wozuneben ichs auch mit 300 Knechten besetzt gelassen habe, und

---

* Efter originalet i Riks-Arkivet.

für nöthig befinde, dass solcher Ort, welcher seiner Gelegenheit nach mit Würzburg wohl zu vergleichen, und wo das Magazin, als gleichsam im Centro dieser Lande, bequemlich aufgerichtet werden kann, in hohe Acht genommen, und mit Bau und Besserung und etlichen neuen Werken versehen werde. Will nun ferner nicht unterlassen etwas weiter um mich zu greifen, und dem Stift Cöln, woraus der Niedersächsische Feind allen Vorschub und Aufnehmen hat, näher zu gehen und zuzusetzen, ihm, den Feind, dadurch seine Mittel zu entziehen und zur Separation zu nöthigen —

Datum Altkirchen den 23 Octobris anno 1632.

E. K. M:ts

unterthänigster

N. H. Baudissin.

№ 849.

Bref från Generalmajoren A. Lessle till Rikskansleren *.

Wohlgeborener Herr!

E. Ex. sind meine ganz willigen Dienste jederzeit zuvor. Und habe Deroselben beliebtes Antwortschreiben de dato Nürnberg den 6 Octobris ich den 23 ejusdem in Gebühr empfangen, und E. Ex. tragende Sorgfalt über hiesigen turbirten Staat, als auch hierbei gefasstes, wohlgemeintes Consilium daraus zu Genüge vernommen. Zweifle hienächst nicht, E. Ex. mein anderweitliches von 6 Octobris an Sie abgegebenes Schreiben, nunmehr zurecht werden erhalten, und meine fernere Gemüthsmeinung, und dass ich eben auch wegen des Elbstroms Versicherung bishero sehr sorgfältig gewesen, und dessen Conservation mir nochmals bestes Fleisses angelegen sein lassen, daraus vernommen haben.

Anreichend nun E. Ex. wohlmeintliches Consilium, dass man ein corpus bei Werben formire, ist solches sehr wohl erwogen und begriffen, wäre auch, wenn der Feind dem Ansehen nach fortgegangen, der beste und sicherste Weg gewesen, massen auch mein Intent dahin gezielet. Weil aber einem kommenden Bericht nach der Feind anitzo hinaufwärts gehen soll, stelle zu E. Ex. fernerm hochvernünf-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.).

tigem Nachsinnen, ob bei so beschaffenen Sachen dies consilium ad effectum zu bringen. Ich habe sonsten zwischen Winsen und Werben nächstem advertament nach gute Verordnung überschrieben, wollte wünschen, dass ich allerends persönlich sein und selbst zu Werke richten möchte. Habe auch der beiden Herzoge zu Mecklenburg F. F. G. G. hierum gebührend ersuchet, die sich dann ganz gnädig und gewierig zu allen Möglichkeiten vermittelst Aufforderung ihrer Land- und Ritterschaft den Herrn Obristen Dumeni, welcher jüngstem Bericht nach dahin verordnet, zu assistiren sich erboten. Herzog Augusten zu Sachsen-Lauenburg F. G. aber wollen gedachten Obristen nicht admittiren, sondern haben sich erkläret, ihrestheils selbsten die Örter zur Genüge zu versehen und zu verwahren, worauf aber meines Ermessens nicht zu bauen. Dannenhero I. F. G. ich um eine andere Resolution ersuche. Ueberdies habe ich auch meinen Obrist-Lt. Weissmeyern mit einer Squadron dahin commandiret, und ihm Befehl gegeben, alle die Schiffe, Fähren und Boote, so viel deren beiderseits Lande von Werben an bis nach Lauenburg zu finden, zusammenzuziehen und an einen sichern, verwahrlichen Ort, entweder nach Dömitz oder anderswohin, da sie können mit den Stücken defendirt werden, zu bringen, sowohl auch nebst guter fleissiger Aufsicht mit dem Commandanten zu Werben gute Correspondenz zu halten, damit man alles Verlaufs um so viel gewisser sein und sich auf einen oder andern Fall desto besser gefasst halten möge, gestalt ich dann so viel durch hiesige Besatzungen, indem ein mehrers an Volk anitzo nicht vorhanden, wird geschehen können, das Meinige der Schuldigkeit nach gern leisten will. Zu welchem Ende dann ich mich anhero nach Stade erhoben und tragen lassen, befinde allda allenthalben ein gross manquement, beides an übler Verwehrung und Versehung hiesiger Feste, als auch sonsten anderer Örter, desswegen ich dann anitzo mit aller Macht, so viel bei einstehender Winterszeit und unbeständigem Gewitter geschehen kann, arbeiten und repariren, auch sonsten im Erzstift hin und wieder, da Pässe sind, die Nothdurft verordnen und selbige in Defension bringen lasse, also dass ich verhoffe, es soll, ob Gott will, so bald keine Gefahr haben, und fällt mir hierbei am allerbeschwerlichsten, dass ich bei dieser meiner Ungelegenheit das meiste durch Andere muss bestellen lassen, und nicht selbsten mit sein kann. Versehe mich aber, E. Ex. zu Deren glücklicher Ankunft, die ich mit sonderbarem hohem Verlangen erwarte, alles zu Dero wohlgefälligem contento befinden und sodann ferner zu disponiren geruhen werden. Wollte E. Ex. ich dienstlich hinwieder anfügen, und ver-

bleibe Deroselben zu ganz willigen Diensten stets geflissen. Datum Stade den 24 Octobris anno 1632.

E. Ex.

ganz williger

A. Lesle.

№ 850.

Bref från Sekreteraren Lars Grubbe till Konungen *.

Allernådigste Herre!

Huruledes Hertig Georg med E. K. M:ts rytteri är på Churfurstens begäran hit kommen till succurs, det hafver E. K. M. jag för detta underdånigst refererat. Sedan det hafve de Churfurstlige om något fotfolk anhållit, alldenstund Elf-passerne här uppe något slätt äro förvarade; och äro 2 regementer af E. K. M:ts folk om Wittenberg ankomne, de antingen der eller i Dresden kunna efter Churfurstens begäran brukade varda. Dock så, att hvad timme E. K. M. sjelf, eller E. K. M:ts officerare nödigt finna så ryttarne som knektarne annorstädes att bruka, det dock intet skall blifva förvägradt. Der är intet tvifvel. att denna succursen är mycket välkommen, och att så Churfursten som hans undersåter derigenom mycket äre animerade vordne. Fienden hade ock efter alla kunskaper haft i sinnet att taga Torgauske passen in, efter som han. i förgår med all makt på 1½ mil när härhos logerade. Men sedan han förstått hafver att vi stodo här med ungefär 4000 hästar för honom i fält, hafver han vändt sig tillbakas öfver Mulden, och kan man ännu icke visst förfara, hvad han vidare intenderar. Allt hopp står här näst Gud på E. K. M:s ankomst, till hvilken den alldrahögste Gud lycka och framgång nådeligen ville förläna. Och vänte vi stundeligen af E. K. M. ordre, om och huru vi med E. K. M:ts rytteri till E. K. M. komma kunne. I alls hoppas jag ock effective skole vi bringa E. K. M. 2000 hästar, öfver ock icke under. Vill ock E. K. M. hafva något fotfolk, står hos E. K. M. dem att befalla, efter som E. K. M. jag åtskillige resor listan underdånigst skickat hafver. Begärer ock E. K. M. Churfurstens rytteri och hvad fotfolk han mista kan, så äro de villige och hafva lofvat att följa oss. Och hafver på det fallet E. K. M. att förvänta med oss öfver 4000 hästar och för-

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet.

utan garnisonernes besättning väl så många knektar. Allenast att vi måtte få af E. K. M. ordre, huru conjunctionen beqvämast och säkrast ske kan, och om E. K. M. allt det folket till sig begärer. Mig tyckte att på det fallet Kaggen beqvämare vore att följa oss, och att Lohusen hellre i Magdeburg commenderade. Det allt E. K. M. jag underdånigst hemställer, och förväntar med åstundan och längtan hvad E. K. M. i ett eller annat allernådigst täckes förordna. Gud gifve E. K. M. lycka och välsignelse, i hvilkens Gudomliga beskydd E. K. M. jag nu och alltid underdånigst och fliteligen befaller. Hastigt af Torgau den 28 October anno 1632.

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

Lars Grubbe.

№ 851.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen *.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König! E. Kön. Maj:t sind Unsere bereitwilligen und geflissenen Dienste, und was Wir sonsten mehr Liebes und Gutes vermögen, zuvor. Freundlicher, vielgeliebter und hochgeehrter Herr Vetter und Schwager! Aus was Ursachen nach genugsamer Versicherung der Elb-Pässe Wir mit den übrigen Truppen zu Ross des Herrn Churfürsten zu Sachsen Ld. succuriret, solches haben E. M. sowohl als Herrn Reichs-Canzler Ochsenstern Wir allbereits zu verstehen geben. Als Wir nun vergangenen Freitags mit E. M:ts und der Chur-Sächsischen Reuterei einen Versuch auf den Feind thun wollen, berichten die damals Gefangenen, dass derselbe mit ganzer Macht im Anzuge begriffen, sich dieses Passes zu bemächtigen. Nachdem er aber durch seine Flüchtlinge in Erfahrung bracht, dass die conjunctio mit Uns vorgangen, und dass Wir Uns allhie in der Nähe gegen ihn præsentiret, E. M:ts Ankunft auch erschollen und ihm vielleicht das Compass verrücket, hat er sich mit ziemlicher Desordre bei Eulenburg über die Mulde wiederum retiriret, und wäre ihm damals vielleicht abzubrechen gewesen, wenn man hätte Gewissheit haben mögen, dass es um ihn also beschaffen. Alldieweil nun, wie gedacht, für gewiss verlauten will, dass E. M.

---

* Efter originalbrefvet till konung Gustaf II Adolph; uti Riks-Arkivet.

nach diesen Örtern ebenmässig im Anzuge, so hat Uns gebühren wollen, bei E. M. Uns zu melden, um zu vernehmen, wie **Wir** Uns mit denen bei Uns habenden Reutertruppen (so verhoffentlich E. M. wohl gefallen werden) auch sonsten zu verhalten haben sollen. Bitten derowegen E. M. ganz höchlich, Uns solches nicht allein unbeschwert zu notificiren, sondern auch ordre zu ertheilen, wie Wir mit Unseren, sowohl den chursächsischen Truppen, E. M. am besten Dienste zu leisten. E. K. M:ts disposition erwarten Wir mit Verlangen und sind und bleiben Derselben äusserstem Vermögen nach zu dienen geflissen. E. M. damit dem Schutz des Höchsten, Ihro aber Uns zu beharrender Königl. Faveur getreu dienstlichst empfehlend. Datum Torgau den 28 October anno 1632.

Von Gottes Gnaden George Herzog
zu Braunschweig und Lüneburg.

Euer Königl. Maj:t allezeit getreuer
dienstwilliger Vetter, Schwager und
Diener

Georg.

Designatio

der Regimenter, so der Herzog von Friedland bei sich.

Holcks Regiment.
Marzini.
Piccolomini.
Terzka. 2 Regtr, darunter die Dragoner verstanden ausser des Fussvolkes.
Spaar.
Götz.
Einaten.
Pollacken.
Isolani.
Hazfeld.
Bredass.

Infanteria.

Colloredo.
Marchese di Grana.
Walstain.
Alt-Sachsen.
Terzka.
Breuner.
Contreras.
De Sois.

№ 852.

Bref från Öfverste v. Brandenstein (?) till Konungen *.

Durchlauchtigster etc. Euer Maj:t berichte ich hiermit unterthänigst, dass Deroselben gnädigster Ordre nach ich gestern allhier in Naumburg mit den unterhabenden Truppen das Quartier genommen und der Thore mit Gewalt (*mich*) bemächtigen müssen, auch des Feindes Salva Guardia darinnen in die 30 aufgehohen, und hat sich der Feind in zweien Stunden hernach præsentiret mit etlichen Truppen, in Meinung, zwar allen Umständen und Kundschaft nach, die obgedachte salva guardia allhier abzuholen und die Stadt zu plündern. Als sie aber befunden, dass dieser Ort allbereits besetzt gewesen, haben sie sich wiederum auf Weissenfels retiriret. Sonsten werden I. Maj:t mit Mehrem vernehmen, dass der Feind um Leipzig und in der Festung darinnen bis Torgau lieget. Im Uebrigen vernehmen I. M:t anders mehrers von dem Churfürstl. Jägermeister und hiesigen Rath, welcher gleichfalls berichten und folgen wird. Solches I. Maj:t unterthänigst zu referiren habe ich nicht unterlassen sollen. Geben Naumburg den 30 October 1632.

Eurer Königl. Maj:t

unterthänigster Diener

Gf. v. Bdstein Oberst **.

№ 853.

Bref från Hertig Georg af Lüneburg till Konungen ***.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König etc. E. M:t Schreiben vom 23 dieses zu Arnstadt datirt, sind Uns wohl zu Handen gekommen, haben daraus Deroselbe Königliche Meinung ganz wohl verstanden. Nun ist inmittelst der Churfürstl. Sächsische Feldmarschall, der von Arnim, gestern bei Uns in Person gewesen, hat sol-

* Efter originalet bland »Handlingar rörande Tyska kriget 1630—1632», uti Riks-Arkivet.

** Namnteckningen är så otydlig och abbrevierad, att man ej kan deraf med säkerhet bestämma brefskrifvarens namn. Troligen är det Grefve v. Brandenstein.

*** Efter originalbrefvet till konung Gustaf II Adolph, uti Riks-Arkivet.

che consilia geführt und geben, wie E. M. ab Herrn secretarii Grubben Schreiben beiliegend zu ersehen geruhen wollen. Wir haben aber den 28 dieses eigentliche gewisse Posten an E. M. spedirt, verhoffen dieselben seien nunmehr bei E. M. angelanget, erwarten nun nicht allein, wohin E. M. Uns eigentlich begehren, sondern verhoffen auch Unsere Regimenter aus Braunschweig unterdessen zu erlangen, mit denselben und andern Völkern zu Fuss Uns sicherlich zu conjungiren, und dann ferner mit göttlicher Hülfe ungesäumt ohn einiges Retardement ins Werk zu richten, was E. M. Uns in einem oder anderem Weg fürder freundvetterlich committiren werden. E. M. hiemit etc. Datum Torgau am 31 Octobris anno 1632.

Von Gottes Gnaden George Herzog
zu Braunschweig und Lüneburg.

Ew. Königl. Maj:t allezeit getreuer, dienstwilliger Vetter, Schwager und Diener

George.

№ 854.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

I aftons sent är Hertig Georgs lakej kommen tillbakas, hvilken till Kansleren, den man då förmente efter E. K. M:ts förre skrifvelser vara hit på vägen, affärdad var med utförlig berättelse om hela vårt tillstånd. Nu var Hertig Georg äfven då resolverad att secundera Churfursten, uppå hvilken fienden sin hela force syntes vilja använda; och berättar denne lakejen, det Secret. Sadler hafver honom mundtligen befallt H. F. N:de att berätta, det *E. K. M. ville taga Dess marche uppå Dresden genaste vägen;* hvilket, så väl som att E. K. M. intet om denne succurs som Churfursten gjord är något svarar, hos en part consilierne intet gör litet perplexe, såsom hade man orsak annor ordre än att förbida. Jag skall fuller drifva allt hvad mig möjeligt är, att E. K. M:ts ordre måtte blifva efterföljd. Hoppas ock att innan fotfolket kan samladt varda, vi visserligen vidare underrättelser af E. K. M. bekomma. Men det som Sadler skall hafva berättat, var ett ibland Arnheims consilier: och

* Efter originalet i Riks-Arkivet. Det med cursiv stil utmärkta är skrifvet i chiffre.

et andra, att *E. K. M. in i Böhmen gå måtte.* Som E. K. M. ɔrmodeligen af mine förre skrifvelser allernådigst förstått hafver. Churu väl jag af alla förstår, att Churfursten sjelf för all ting i verlen åstundar, och att sådant i sig sjelf högnödigt och godt vore, det E. K. M. måtte på något sätt komma med H. Churf. Nåde till tals. Hvilket underdånigst jag ej hafver kunnat låta oförmäldt. Förblifvandes alltid

E. K. M:ts

underdånigste, trogne och hörsamme tjenare

L. Grubbe.

Torgau den sista October 1632.

№ 855.

Bref från Sekreteraren L. Grubbe till Konungen *.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Om vårt tillstånd och hvad trupper så af E. K. M:ts egne som Churfurstens kunna bringas tillsammans, hafver E. K. M. jag för detta underdånigst berättat. I middags fick E. K. M:ts skrifvelse och befallning jag i Zerbst och reser deruppå per posto till Hertig Jörgen igen åt Torgau, och så till Churfursten om conjunctionen att aftala och den att drifva. Om troupperne som kunna conjungeras hafver det denna beskaffenhet: 1:o E. K. M:ts rytteri är mest här uppe öfver 1,600 hästar. Hos Kaggen är vid 300 hästar, och är skrifvet efter Hertig Frans Carl, hvilken ock till 300 hästar med sig bringandes varder. Fotfolket ligger på denna sidan Magdeburg om Zerbst, och äro ännu de ur Brunswick icke ankomne. 2:o Churfurstens rytteri, som här är i landet, består i Taubes, Vizthumbs och unge Hertigens af Altenburg regementer, hvilka de skatta öfver 2000 hästar. Fotfolk är intet mera än i besättningarne behöfvas, med mindre E. K. M. kommer något närmare Elfven här uppe, att de något kunde lättas. Men Arnheim hafver 1600 hästar och öfver 2000 knektar på vägen, hvilka i denna veckan visst förmodas ankomma. För detta hafver jag förmält att Churfurstens officerare, som här äro,

* Efter originalet i Riks-Arkivet (Oxenstjernska samlingen). Enligt en anteckning å brefvet, ankom detsamma till Weissenfels den 8 November 1632, således 2 dagar efter konungens död.

voro villige att följa oss till E. K. M., allenast E. K. M. derom Churfursten tillskrifva ville. Nu förstår jag att Churfursten hafver fått tidender, som skulle Gallas vara öfvergången vid Leutmeritz med 13,000 man, aktandes hans land och fästningar på denna sidan Elfven infestera. Derföre han sig så emot Hertig Georg hafver resolverat, som E. K. M. ser af bifogade, mig rättnu tillhandakomne copia *. Hoppas och skall göra min högsta flit att vi till någon conjunction komma måge, fastän några dagar måste dröjas, till dess Arnheim ankommer. Men om så vore, att något incidentz gåfve Churfursten andra råd, vill jag vänta E. K. M:ts ordres, om vi icke med E. K. M:ts trouppar måge stöta tillsammans omkring Aaken eller något längre ned, och således E. K. M. secundera. Eller ock om vi med ryttarne en annan väg skola hazardera, och E. K. M. fotfolket långs åt Gartz (?), som E. K. M. befaller, tillkomma låta. Det jag således i största hast icke hafver kunnat låta oförmäldt; befallandes E. K. M. i Guds den Alldrahögstes trogne beskärm till all önsklig välgång, isynnerhet seger och framgång emot E. K. M:ts fiender, och mig i E. K. M:ts gunst och nåde underdånigst. Af Wittenbergs förstad den 4 November 1632. Natten kl. 12.

E. K. M:ts
underdånigste, trogne och ödmjuke tjenare
Lars Grubbe.

Ifrån Torgau skall E. K. M. jag strax skrifva om allt utförligare.

№ 856.

Bref från E. Nicolai till Sekreteraren H. Schwallenberg **.

Monsieur Secretaire!

— — — — — — — — — — — — —

Der Feldmarschall von Arnheim kam, post tot advocatorias, den 26 Octobris anhero, zog des andern Tages nach Torgau, Ihr Maj:ts angelangtes Volk unter dem Herzog von Lüneburg zu besichtigen;

* Denna saknas.

** Efter originalet uti Riks-Arkivet bland »Handlingar rörande tyska kriget 1630—1632». Utanskriften är: »A Monsieur H. Schwallenberg, Secretaire de commandements de Sa Serenissime May:te de Suède. Camp Royal».

kam den 31:en zurück und rückte den 2:r Novembris Abends spät von hinnen nach Schlesien, mit Befehlich, die Schlesische Armee daraus hieherwärts je eher je lieber zu führen. Er ist gar ungern dazu kommen, und hat durch allerhand motiven diese retraite den Churfürsten dissuadiren wollen; die rationes in contrarium aber haben præponderirt. Ich hab ihn gesprochen, hat sich sehr freundlich gestellt, und der differenz mit dem H. Grafen v. Solms nicht im geringsten gedacht, sondern nur allein mir vorgehalten die momenta rationum, warum er für rathsamer hielte, rebus eo quo nunc sunt devolutis * mit der Armee in Schlesien zu bleiben, als daraus zu gehen; schloss endlich mit folgenden Worten: »Wenn ich Meister »wäre, wüsste ich wohl, was ich thun wollte; nun aber muss ich »als ein Diener mich nach des Churfürsten Willen reguliren».

E. Nicolai.

Dresden den 5 Novembris zu Nacht
um 11 anno 1632.

№ 857.

Bref från Riksens Råd till Konungen **.

Stormägtigste Konung, Allernådigste Herre!

Vår sista underdånige skrifvelse till E. K. M. var af den 1 Octobris, derutinnan E. K. M. vi ödmjukeligast tillkännagåfve, huruledes vi då höllo uppå, att skynda härifrån till Calmar det Finska regementet, som Ernst Creutz för detta commenderat hafver, och 1 squadron Norrländingar, som vidast härifrån landet hade sin hemvist. Och såsom de allt härtill uti skären af motväder äro blefne arresterade, och vi emedlertid igenom Salvii och Halleni advis hafve förnummit om tillståndet uti Tyskland, enkannerligen hvad undsättning, som Wismar, Stralsund och Stade härifrån behöfve, så väl ock huruledes Pappenheim är gången tillbakas öfver Weserströmmen in uti Neder-Sachsen och dersammastädes ruinerat en del af E. K. M:ts folk under Hertig Jörgen af Lüneburg och Baudissin, samt Hildesheim med några andra platser intagit. Så emedan desse obehagelige tidender om fiendens successer gifve oss stort eftertänkande, och ratio status högeligen fordrar, att bemälte tre orter E. K. M. och fäderneslandet till trogen hand må blifva conserverade; och Salvius tillförene oss esomoftast tillskrifvit hafver, att Stade med folk, och Stralsund samt Wismar med provision till vintren måtte ifrån Sverige

---

* Att då sakerna få den utveckling som de nu hafva.

** Riks-Arkivet: Riksens Råds Registrat. fol. 225.

blifva försedde, hvarföre oansedt vi från E. K. M. till dato ingen express befallning bekommit hafve, något folk att utskicka, så hafve vi dock, allernådigste Konung, för bemälte skäl och motiver skuld för nödigt befunnit, det ena regementet finnar, som Ernst Creutz för detta commenderat hafver, och nu är under Öfversten Hans Berg, genast härifrån åt Wismar att gå låta. Derhos vi Salvio hafve tillskrifvit, att han det skall förordna till den ort, som nödigast omtränger, och E. K. M:ts tjenst alldrabäst kan blifva uti akt tagen, allt uti den underdåniga förhoppning E. K. M. låter sig detta nådigst behaga. Den ena sqvadronen Norrländingar hafve vi efter förra disposition förordnat till Calmar, att de på all »värgerning» skola hållas der vederredo. Och om E. K. M:ts tjenst det fordrade, de så mycket närmare må vara förhanden till att öfversändas. Skole ock på vår underdåniga pligt intet fela låta, att det öfriga folket här hemma sammaledes uti god beredskap må hållet blifva, efter som vi kunna pröfva det lända E. K. M. till ett nådigt behag och fäderneslandet till trogen tjenst. Och emedan Hallenus gifver tillkänna, att de anordningar, som till den Vor-Pommerska statens underhåll gjorde äro, intet kunna negocieras, af orsak, att hos staden Stralsund på de 20,932 R:dr ändå intet hafver varit att obtinera, och landsständerne uppå de 72,000 R:drs contribution allenast 15,000 R:dr beviljat hafve, och ej mera än 1,500 R:dr lefvererat, deruppå de tillika med staden Stralsund till E. K. M. sine gesandter hafve affärdat, menandes antingen hela summan att afbedja, eller ock om en lång termin på betalningen anhålla. Hvarföre, allernådigste Konung, hafve vi med H. F. N:s Pfaltzgrefvens inrådande, och till att afhjelpa det stora trångsmål, som är med garnisonens underhåll i Stralsund och Wismar, låtit upphandla några tusen tunnor spannemål, att nu straxt dit öfversändas. Och efter som icke mindre är angeläget, att Öfversten Karrs regemente må efter E. K. M:ts nådiga befallning nu i höst till Stralsund blifva affärdigadt, hvarföre hafve vi för någon tid sedan låtit sända skepp härifrån till Finnland, som det nyss formerade Finska regementet under Öfv. Jacob Skotte till Riga öfverföra, och det andra aflösa skall, så att vi vele förmoda det Finska regementet allaredo vara öfverkommet och det andra aflöst. Tillståndet här hemma belangande, så är det, dess Gudi ske lof, uti gode terminis och full rolighet, och förvänte vi nu stundeligen, att de förnämste Riksens Ständer, som hit förskrefne äro, skole sig inställa (efter som dagen nu är ute), på det vi detta beramade möte efter E. K. M:ts nådiga befallning må väl begynna, och vår pligt derutinnan således i akt taga, att E. K. M:ts nådiga vilja må ske

till

till nöje. H. F. N. den högborna unga fröken, vår nådiga princessa, är ock vid god helsa och lifs disposition, hvilket den alldrahögste nådeligen ville låta continuera. Och befalle E. K. M. härmed samt etc. Datum Stockholm den 6 Novembris anno 1632.

J. D. L. C. C. G. G. P. B. C. F. G. P. Bke.

№ 858.

Bref från Rikskansleren till Riksrådet Gabriel Oxenstjerna *.

Välborne käre Broder!

Hvad nu en tid bortåt hos oss och först i Tyskland passeradt är, hafver jag korteligen och summevis tanquam in tabula delinierat och öfverskrifvit till Riksens Råd samteligen, derhän jag mig ock refererar in publicis; allenast att jag beder det du mig hos dem samteligen, och enkannerligen hos H. F. N:de Pfaltzgrefven, så ock Grefve Jacob och Herr Peder Baner undskylla ville, det jag så försummelig är att skrifva dem till; mig är den äran af en och annan skedd och ofta af dem tillskrifvet; jag svarar sällan eller intet; sjelf förmår jag intet och ej hafver jag heller tid till, så att jag ock min hustru förgäter; och andre beqväme instrumenta hafver jag ej heller hos mig, som min intention rätt kunne exprimera: jag förser mig till eder samteligen och synnerligen att njuta förlåtelse, och dock blifva i det förtroende, att jag intet med vilje och af uppsåt låter, som eder är behageligt. Ändock jag nu fuller skrifvit hafver till Riksens Råd om mest hvad som förefaller; likväl måste jag dig det förständiga, att Kongl. Maj:t hafver vid sin afresa öfver Thüringerwald satt mig här till sin fullmägtige legat i Öfre Tyskland i desse 4 kretsarne Schwaben, Franken och båda Rheiniska kretsarne, och gifvit mig amplare fullmagt än mig ljuft är; såsom du kan se af medföljande copia; förutan det är ett möte af dessa Krets-ständerne anställdt i Ulm, hvilkas direktion Kongl. Maj:t mig allernådigst hafver förtrott. Hvarut jag principaliter om perpetuelle medel till detta krigets utföring tractera måste. Hvad dessa ärender mig få att göra uti denne fiendens närhet, ibland denne odisciplinerade militie hos

* Efter Rikskanslerens egenhändiga originalbref uti en volum: »R. R. Gabriel Oxenstjernas Brefvexling 1631—1638», i Grefl. Falkenbergska arkivet på Brokind.

desse store Herrar, mägtige Ständer och städer, som af frihets, ja licentie opinion deras kejsare litet hafve gifvit efter, det kan den döma, som med mindre folk hafver att göra. Gud gifve lycka och särdeles bevara Kongl. Maj:t och gifve till dess förehafvande lycklig success. Här uppe stå sakerne nu i tämmelig stat; Fältmarskalken Herr Gustaf Horn hafver Benfelden i Elsass fått in den 28 Oct. efter 2 månaders belägring; är en fast plats, och hänger mest allt Elsass deraf: jag hoppas resten skall snart följa efter. Frankenthal står i tractat, går det öfver så tänker jag att vi snart få all Rheinströmmen fri allt in till Coblentz. Baudissin huserar i Cölniske och Bergiske landen; Bajerfursten ligger med sin armé i sitt eget land, och vår armé honom opponerad, ligger dels i Bajern hos honom, dels på Schwabiske gränserne. Största lasten af kriget är nu vänd in på Sachsen. Den högste Gud stå vår Konung bi och låte der allt på vår sida gå väl; hvad framdeles förefaller skall vid occasion öfverskrifvas.

Om sakerne i Neder-Sachsen så ock Kongl. Maj:ts desseiner ville jag gerna skrifva något, men törs intet förtro pennan för osäkre vägars skuld, och att dessförutan consilierne sig som oftast måste förändra för allahanda infall skuld; vill ock förmoda att sedan K. M. kommer närmare till fäderneslandet och får mera conjunction in rebus et rationibus med eder, att ock correspondencen blifver så mycket starkare: hvarföre jag ock allt derhän låter bestå. Eljest in privatò * —

Af Würtzburg den 7 Novembris anno 1632.

Din tjenstvillige käre broder medan jag lefver

Axell Oxenstierna.

Käre Broder, i morgon reser jag till Frankfurt och Maintz att beställa sakerne der och i nejden, och sedan till Ulm och Augsburg. Hvad förelöper aviserar jag härnäst. Vale.

* Det återstående af brefvet rörer Rikskanslerens och dess broders familj-angelägenheter, hvarföre det här blifvit utelemnadt.

№ 859.

Bref från Hertig Bernhard af Weimar till Hertig Wilhelm af Weimar *.

Unsere freund-brüderlichen Dienste und was Wir mehr Liebes und Gutes vermögen jederzeit zuvor. Hochgeborner Fürst, fr. geliebter Herr Bruder!

E. Lden werden nunmehr durch den allgemeinen Ruf und sonsten berichtet worden sein, welchergestalt Gott der Allmächtige nach seinem allein weisen Rath und unerforschlichen Willen in vorgestriger bei Lützen gehaltener Schlacht Ihre Königl. M:t zu Schweden etc. durch den zeitlichen Tod von dieser Welt zu Sich in Sein ewiges Reich abgefordert. Ob nun wohl dieser unverhoffte Todesfall dem allgemeinen evangel. Wesen grosse Veränderung und Schaden verursachen möchte, so hat doch gleichwohl göttliche Allmacht bei diesem zuentstandenen Unglück wiederum in dem seine Gnade sehen lassen, dass auf unserer Seite mit seiner Hülfe, Gott Lob und Dank, die Victoria erhalten und der Feind aus dem Felde geschlagen, ihm auch alle Stücke und Ammunitionswagen abgenommen worden. Dahero Wir zu Gott das feste Vertrauen setzen, wenn die Sachen nunmehr ernstlich und mit gutem Rath fortgetrieben werden, alles hinführo dem gemeinen Wesen zum Besten, auch zu gutem Ende hinauslaufen soll. Dieweil denn höchstgedacht Ihre Königl. M:t höchstlobseligen Gedächtnisses E. Lden zu Ihrem General-Lieutenant verordnet, und jetzo solche Sachen vorfallen, so ganz keinen Verzug leiden, sondern eilend und promptement resolviret werden müssen; als haben Wir zu solchem Ende Unsers frl. geliebten Bruders Herzog Ernst zu Sachsen etc. Ld. vermocht, sich in Person zu E. Ld. zu begeben, und Deroselben hiesige mit Fleiss erwogene Consilia, mit mehrern Umständen mündlich zu communiciren. Ersuchen derowegen E. Ld. mit frl. brüderlicher Bitte, Sie wolle sich in einem und dem andern unverzüglich resolviren, und durch Ihre Lden genugsame schriftliche Vollmacht zurückbringen lassen, so E. Lden, Dero Wir sonsten zu frl. brüderlichen Dienstbezeigungen jederzeit bereitwillig verbleiben, nicht verhalten sollen. Dieselbe hiermit gött-

* Fr. Röse: Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen-Weimar. Weimar 1828—29. 2 Theile. 1:r Theil, p. 409. Skrifvelsen är från Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar till sin broder Hertig Wilhelm, som då låg sjuk i Erfurt.

licher Allmacht treulich empfehlend. Datum Weissenfels den 8 N
vembris anno 1632.

Von Gottes Gnaden Bernhard, Herzog zu Sachsen, Jülich, Cle
und Bergen etc.

E. Lden

treuer Bruder und Diener allezei

Barnhard H z S.

№ 860.

Bref från Hertig Wilhelm af Weimar till Hertig Bernhard af Weimar *.

Von Gottes Gnaden Wir Wilhelm Herzog zu Sachsen, Jülich, Cleve und Berg, Landgraf in Thüringen, Markgraf zu Meissen, Graf zu der Mark- und Rawenspurg, Herr zu Rawenstein, fügen hiermit allen und jeden wes Standes sie sind, nächst Entbietung Unserer freundlichen Dienste, günstigen Grusses und gnädigen Willens zu wissen, machen Uns auch darbei keinen Zweifel, es werde fast jedermänniglichen bekannt sein, welchermassen verschienener Zeit der durchlauchtigste, grossmächtig Fürst, Herr *Gustaf Adolph*, der Schweden, Gothen und Wenden König, Grossfürst in Finland, Herzog zu Esthen und Carelen, Herr über Ingermanland, Unser freundlicher, hochgeehrter Herr und Vetter, Uns über Dero Armeen aus freundvetterlichem Vertrauen zu einem General-Lieutenant verordnet, und dasselbe Kriegsbrauch nach publiciren lassen. Nachdem aber nunmehr bei abermaligem vorgangenem Haupttreffen bei Lützen Gott der Allmächtige nach Seinem allein weisen Rath und unerforschlichem Willen Ihr Königl. M:t zu Schweden durch den zeitlichen Tod von dieser Welt in sein ewiges Reich abgefordert, ob welchem traurigem Fall Wir neben männiglich eine herzliche condolenz empfinden, als wollte Uns dahero, vermittelst Ihrer Königl. M:t sel. Hintritts zuförderst vermöge der aufgetragenen Charge gebühren, Uns deren Armeen anzunehmen und das Werk an I. Königl. M:t Statt zu dirigiren und zu führen, wozu Wir dann ganz willig wären, und an Unserm Fleiss und Vorsorge nichts ermangeln lassen wollten. Dieweil Uns aber die göttliche Allmacht eine Zeit hero mit Leibesschwachheit heimgesuchet und noch, um deswillen Wir höchstselig

---

* Denna Fullmakt från Hertig Wilhelm af Sachsen-Weimar till sin broder Hertig Bernhard, återfinnes uti Röse: Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen-Weimar, 1:r Theil, pag. 410.

erwähnter I. K. M:t hinterlassene Armeen noch zur Zeit in Person nicht vorstehen, noch solche commandiren können: so haben Wir zu Fortführung des von Gott verliehenen Siegs für nöthig und nützlich befunden, an Unser Statt den hochgebornen Fürsten Unsern frl. lieben Bruder und »*Gevattern*» Herrn Bernharden, Herzogen zu Sachsen, Jülich, Cleve und Berg etc., völlige Macht und Gewalt kraft dieses geben, nunmehr nach I. M:ts sel. Hintritt das Werk der Armeen an Unser Statt bis zu Erlangung voriger Gesundheit und Unserer Beikunft zu führen; welches S. Lden auch freundlich auf sich genommen, und an ihrem treuen Fleiss keinesweges »*ichtes*» erwinden lassen werden. Ersuchen demnach hierdurch alle und jede hohe und niedere Officiere und gemeine Soldaten zu Ross und Fuss, die sich bei solcher Königl. Armee befinden, respective freundlich, günstig und gnädig, befehlen ihnen auch hiernächst kraft tragender Unserer Charge mit ernstlicher Erinnerung, sie wollen allem demjenigen, was hochgedachtes unsers fr. lieben Bruders Lden commandiren werden, unwegerlich gleich Uns selbsten nachleben, und sich, wie je und allezeit von ihnen rühmlich geschehen, also auch noch tapfer und männlich erzeigen und erweisen, wie es ihre geleistete Pflicht erfordern, und dem gemeinen evangelischen Wesen, der Königl. M:t, ihnen und der deutschen libertät selbsten zum Besten gereichen mag. Dadurch befördern sie ihnen ein unsterbliches Lob, vollbringen Unsern gefälligen Willen und Meinung, und Wir sind ihnen mit Gnaden gewogen. Datum Erfurt den 8 Novembris 1632.

№ 861.

Bref från? till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener Herr Reichs-Canzler, Hochgebietender gnädiger Herr!

Nach der unglücklichem Schlacht bei Lützen (davon E. Excel. der Secret. Schwallenberg Bericht gethan) sind wir die Nacht über auf der Wahlstatt gelegen, folgenden Tages, obwohl die Victorie billig zu verfolgen gewesen, weil jedoch der Feind beneficio noctis das

* Originalet i Rikt-Arkivet. Denna skrifvelse till Rikskansleren saknar beklagligtvis slutet (2:a arket), hvarigenom är omöjligt veta dess datum eller författare. Men af sjelfva innehållet synes, att den är skrifven i Weissenfels den 8 Nov. 1632 och författad af någon af konungens sekreterare vid det tyska kansliet. Af slutet kan antagas, att endast sjelfva slutmeningen gått förlorad.

meiste Volk mit Fähnl. und Standaren in der Flucht nach Leipzig salviret, unsere Officiere meist gequetschet, die Soldatesqua von ihrer Bagage entblösst, und doch des Feindes Stücke abzuführen gewesen, indem Reuter und Knechte sub specie der Abführung ihrer gequetschten Cameraden sich abgestohlen, und sonsten in viele Wege subduciret, und was das vornehmste, man wegen des Königl. Leichnames zu deliberiren gehabt, haben die Herren Generale rathsam befunden, um in allem desto bequemer Ordre zu stellen, und das Volk zu soulagiren, wiederum zurück nach Weissenfels zu gehen, allda sie heut und gestern still gelegen, und, wie es pflegt herzugehen, tumultuarie in deliberation gezogen: 1 wie es mit dem Kön. Körper zu halten; 2. wie der Tod sowohl bei der Soldatesca als den Confoederirten zu publiciren; 3. wie unterdessen bis zu Euer Excel. und des General-Lieutenants Ankunft der Status zu fassen; 4. und was darauf mit der Armee vorzunehmen seie.

Bei dem ersten ward berathschlaget, ob der Körper bei der Armee zu behalten oder nach Pommern zu bringen, und befunden, dass die Abführung so schädlich als unthunlich wäre; schädlich, weil hiedurch die ganze Armee, die allein durch den respect des Leichams beisammen zu halten, dissolviret würde, unthunlich, weil bei des Feindes noch habender Forza und ausgesprengeten Anzugs des Gronsfelds der Königl. Körper keiner Partei zu vertrauen, sondern nothwendig mit der Armee convoyirt werden müsste, solches aber so bald nicht geschehen könnte, dass nicht Gallas und Altringer mit ihren Truppen zu Wallenstein stossen, und eine neue Armee der Convoi in den Weg legen könnten, und was die Herren Generale sonsten für Consideration sowohl des respects der Leiche selbst als des Hauptwesens halber, welches hiedurch ganz negligiret würde und zu Trümmern gehen könnte, angezogen. Insonderheit haben sie vermeint, dass hiedurch die Krone Schweden der Armee versichert, und den Soldaten cui militent imprimiret werde; dass was anders darunter gesucht werde, ist auf mein Erinnern bei den Officieren so abominabel gefunden, als der Cammerier sich besorget, es geschehe der Bezahlung halber.

Die cura corporis bleibet dem Herrn Hof-Marschall, auf dessen Schreiben ich mich hiemit ziehe, und ist derselbe aufs äusserste bemühet, alles geziemend anzustellen. Damit auch die Unkosten bald fourniret und das corpus cum sollennitate geführt werde, erbieten sich die Herzoge zu Weimar eines Vorschusses von 20,000 Thalern, der Cammerier aber vermeint Chur-Sachsen anzusprechen, dass sie die Unkosten ex debito, weil Ihro Kön. Maj:t das Leben für sie gelassen, ausrichten und vermöge einer aufgesetzten specification ein

drittehalb Tonnen Goldes hergeben solle, welcher Vorschlag aber der Krone Schweden so disreputirlich gefunden, als billig Chur-Sachsen ein viel mehrers thun sollte, und unter anderm prætext verhoffentlich dazu zu vermögen sein wird.

Bei dem andern, weil der Tod bei Freund und Feind allbereits ruchtbar und sie, die Feinde, Ihr Kön. Maj:t Ketten und Kleider öffentlich geraubet, ist das dissimuliren nicht nützlich befunden; sondern vielmehr, wie solches zum füglichsten geschehen möchte, deliberiret worden. Bei der Armee hat Herzog Bernhard die Officiere zu sich erfordert, ihnen den leidigen Fall eröffnet, dabei der Treue, die sie der Krone Schweden geschworen, sie erinnert, sie wie zum respect des Körpers als zum Dienst ihrer Maj:t der Königin und der Krone ermahnet; die haben, wie in der Schlacht, also diesmal als redliche und getreue Leute sich gehalten und zur Schuldigkeit erboten.

Die notification an die Confoederirten wird Ihro Maj:t der Königin und E. Exel. reservirt, und ist das Schwerste, wie solches Ihro Maj:t selbsten beizubringen, und sehe ich für meinen Theil ohne pericul Ihr Maj:t Königl. Person kein Mittel. Herzog Bernhard Fürstl. Gn. aber wollens wagen, und dabei ihre Dienste ihrer Königl. Maj:t versichern. Gott stehe I. Königl. Maj:t bei, und stärke dieselbe kräftiglich. Interim unterlassen wir nicht, an die Correspondenten solches mit Erhebung der Victorie und der Krone Schweden beharrlichen assistenz zu communiciren.

Der 3:te Punkt hat seine fatale Verwirrung, und wird die jalousie und competence nicht leichtlich Richtigkeit leiden, ehe E. Excel. autorität dazu kommt. In Wahrheit zu sagen, hat Herzog Bernhard neben der Liebe bei der Soldatesca den respect bei Chur-Sachsen, die Ehre der gubernirten batalje und præferirt in speciem nichts als bonum publicum. Kniphausen hingegen hat mit sustinirung der wankenden Batalje das beste gethan, prætendirt seine charge, und disguste über Herzog Wilhelm noch von Stadt Lohe her; wird dessen commando apparentlich nicht sehen wollen. Interim hat er sich mit Herzog Bernhard verglichen, dass Ihr Fürstl. Gn. abwesend dero Herrn Bruders und E. Excel. die Staatssachen, er aber militiam guberniren solle, welches so weit es den consiliis status und Hauptwerk nicht nachtheilig gesehehen, und Herzog Bernhard eine Zeit lang die That, Kniphausen den Namen haben möchte. Gestalt ich sie hierzu, und dass sie durch competenz das Werk, welches sonsten Gottlob wohl stehet, nicht über einen Haufen werfen oder sonsten der Krone Schweden præjudiciren, fleissig erinnert, und den Worten nach willig gefunden.

Die consilia betreffend, so ist an dem, dass I. K. M. glorwürdigster memori vor ihrem seligsten Ableben die conjunction mit Chur-Sachsen gesucht, sie unterschiedlich zu avancirung nach Altenburg ermahnet, und weil dieselbe sich mit der Gefahr wegen Gallas entschuldiget, der Feind auch von Weissenfels verrückt und sich getheilt, Pappenheim nach Halle, Wallenstein, wie man sagte, nach Leipzig gegangen, dannenhero I. K. M. rathsam erachtet, sich Chur-Sachsen in etwas zu nähern, und also zur conjunction zu vermögen, in Hoffnung dabei etwas Vortheil auf Wallenstein zu gewinnen, sind I. K. M. darauf aufgezogen, und als der Feind selbigen Tages über Verhoffen still gelegen, und sie Gelegenheit gesehen, zwischen seine Quartiere einzukommen, sich resolvirt das Hauptquartier zu Lützen, welches ein offen Städtlein ist, aufzuschlagen, den Pass auch per Forza erobert, von der Nacht aber überfallen, und also des anderen Tages zur unglückseligen Battalie geleitet worden.

Diese I. K. M:ts intention haben die Herren Generale fortzusetzen nöthig befunden, und das um so viel mehr, weil Gallas mit seinen Regimentern zurückgefordert, Altringer ebenmässig avociret und die Wallensteinische Armee zwar in confusion, jedoch nicht so geschlagen, dass sie sich nicht redressiren und nebst den andern Truppen wiederum eine schöne Armee machen könnte, unsere Armee aber trefflich verschwächt und nicht mit einer Corporalschaft Knechte vom Feinde gebessert; dahero sie beschlossen, sich mit dem Churfürsten, welcher, wie E. Excel. aus beigehendem Schreiben zu sehen, noch keine Lust zu moviren hatte, zu conjungiren, selbsten nach Torgau zu gehen, und ihn zum devoir zu vermögen, oder, da er nicht wollte, nachgehends allein auf eine oder andere Partei des Feindes zu gehen, die Zusammenziehung zu verhindern, und ihm einen Respect gegen die neuformirte Armee einzujagen. Brechen derhalben morgen auf. Gott gebe Glück dazu!

Was nun E. Excel. hierüber thun, und ob Sie (wie I. K. M. fast Willens gewesen) zum wenigsten ein Paar tausend Pferde von Pfalzgraf Christian abfordern, auch von der Rheinischem Armee etwas nehmen, und die Armee allhier, vornehmlich auf den Fall, wenn Chur-Sachsen aus Handen gehen wollte, damit verstärken, auch sonsten in einem und anderm anordnen und commandiren wollen, erwarten wir mit Verlangen, vielmehr aber Dero eigene Ankunft und höchstnöthige Præsents. Versichere E. Excel., dass Sie sehr hoch willkomm und angenehm sein und von dem Generalen, wie ich denn von Herzog Bernharden sonderlich gemerket, gebührenden respect und Folge finden werden.

Der Feind hat sich in Leipzig retirirt, entblösst von Stücken, Munition und aller Nothdurft, hat Pappenheim mit meisten Officieren verloren, doch Fähnlein und Cornet, ausser drei oder vier (dieweiln sie in einem überaus vortheilhaftigen posto, daraus sie mit grosser Mühe und nicht vor eingefallener Nacht zu jagen gewesen, gestanden) salviret und beneficio noctis davon gebracht; drei Stück hat er mitgenommen, und doch unterwegs nebst aller Bagage, die sie bei sich gehabt, stehen lassen; kann nicht sehen, wie er Munition und Artillerie so bald wieder nehmen solle.

Unsern statum belangend, marschirten wir gestern mit ohngefähr 8000 zu Fuss und 4000 Pferden; morgen, ob Gott will, stärker; wie aber eigentlich und was todt und beschädigt, kann ich nicht wissen, weil ich noch zur Zeit weder hievon noch der charge, ausser was ich selbsten gesehen, Nachricht haben kann; halte die Officiere für so bestürzt über den Tod Ihrer Königl. Majt., dass sie allen andern Verlust nicht rechnen noch sich der Victori berühmen wollen, will es aber wo möglich noch morgen bekommen und E. Ex. davon ausführlich Bericht thun.

Unterdessen wird Schwallenberg und Camerarius, denn dieser zu E. Ex., jener zu Ihrer Königl. Majt. zu gehen über sich genommen, E. Ex. von einem und anderem unterthänig berichten. Meine Person belangend, habe ich bei Ihro Königl. Majt. höchstlöblichen Andenkens meinen Secretariat-Dienst schon zum öftern, sonderlich vor 8 Tagen resigniret und bin in Hoffnung gestanden, anderweitliche Employrung (»*zu erhalten*»). Weil aber zu diesem Fall kommen, begehre ich in alle Wege Ihr Königl. Majt. und der Krone meine äusserste Treue zu temoigniren, und bis zu E. Excell. — —
— — — — — — — — — — — — — —

№ 562.

Bref från Bernolf v. Kreilsheim till ?*.

Wohledelgeborner Herr Hofmeister!

Neben Erbietung meiner getreuen willigen Dienste bevoran, berichte Demselben ich aus höchstbetrübtem Gemüthe hiemit, wie Gott der Allmächtige nach Seinem unerforschlichen Rath weiland den

* Efter en odaterad copia i Riks-Arkivet. Brefvet synes vara skrifvet straxt efter slaget, och är sannolikt adresseradt till Drottningens Hofmästare.

Durchlauchtigsten, Grossmächtigsten, Unseren allergnädigsten König und Herrn, den 6ten dieses in der Schlacht bei Lizing (*Lützen*) von dieser Welt abgefordert, indem Ihr. Majt. erstlich mit Herr Obristen Steinbocks Regiment en peur pein gegen eine esquadron curasse getroffen, welche esquadron wegen des grossen, dicken Nebels, so gleich eo momento angefangen, wie stark er gewesen, nicht hat können judicirt werden; in welcher charge Ihr. Majt. alsbalden der linke Arm über dem Gelenk zu Stücken geschossen, wie auch das Pferd durch den Hals, und von dem Feind verfolget, und wegen gedachten Nebels von den Truppen wegkommen, ohne etliche wenige Unsere S. Majts. Diener und zuförderst I. F. G. Herzogen Franz Albrechten von Sachsen, und also gleichsam allein gewesen; in welcher Folge denn Ihr. Maj. erstlich wiederum in den Rücken durch den Leib geschossen, darauf Sie von dem Pferde gefallen auf den Boden, hernach noch einen Schuss recht durch den Kopf und zwei Stösse in den Leib bekommen und folgends von dem Feinde ausgezogen worden; doch der Körper von Uns bekommen und bei der Armee bis auf Ihr. Excell. Herrn Canzlern fernern Befehl verbleiben wird. Die Victoria ist sonsten auf unserer Seiten verblieben, aber leider blutig genug; haben vom Feinde 19 Stücke, worunter 9 halbe Carthaunen, bekommen, dagegen sie viel Cornet und Fahnen verloren, auch viele gute Cavaliere verwundet und todt, deren Namen ich selbsten noch nicht alle weiss. H. Graf von Niels (*Brahe*) ist durch das rechte Knie geschossen, sonsten haben I. F. G. Herzog Bernhard von Weimar, Herr Graf von Brandenstein, rathsam befunden, dass Ihro Majt. die Königin bis auf Herr Canzlers Ankunft zu Erfurt solle verbleiben; doch kann der Herr alle Sachen fertig halten lassen, im Fall etwa unser Status (welches Gott gnädigst verhüten wollte) durch ein ander Unglück verändert würde, geschwind mit I. Majt. aufbrechen könnte. Wie es Ihrer Majt., unserer allergnädigsten Königin, anzubringen, wird der H. Hofmeister seiner Discretion nach, am besten wissen. Interim befehle ich mich etc. und verbleibe

meines H. Hofmeisters freundwilligster Diener

Bernolff von Kreilsheimb *.

---

* Hvem denna Kreilsheimb varit, kan icke med säkerhet utredas af förevarande bref. Förster, i Wallensteins Briefe, II Del. Anhang, omnämner — vid den undersökning han der gör för att utreda omständigheterne vid Konung Gustaf II Adolphs död — att en Konungens adel-page, vid namn Truchsess, som såg Konungen blifva skjuten och i stridshvimlet icke förmådde följa honom, kom till *Greislheim*, Konungens Öfverhofmästare, och berättade honom, att Konungen, sårad, befann sig midt ibland fienderne (se pag. 343).

№ 863.

Bref från Churfursten af Sachsen till Fältmarskalken H. G. von Arnim*.

Von Gottes Gnaden, Johann Georg, Herzog zu Sachsen, Jülich, Cleve, Berg, etc., Churfürst etc.

Unser lieber Getreuer! Wir geben Euch gnädigst zu erkennen, dass Herzog Bernhard zu Sachsen Ld. einen Rittmeister von der Königl. Schwedischen Armee mit Namen Boden von Bodenhausen, mit mündlicher Werbung anhero abgefertiget, welcher heute gegen Mittage allhier ankommen und in verstatteter Audienz berichtet, dass es mit dem Treffen, davon in Unserm gestriges Tags abgegangenen Schreiben Meldung geschehen, zwar also beschaffen, wie in demselben angedeutet, sonderlich den Kaiserlichen die Stücke und Munition abgenommen worden. Es habe aber die Königl. Wrd. bei solchem Treffen, und zwar fast zeitlich, wie es denn von früh 9 Uhr bis aufm Abend um 8 Uhr gewähret, einen Schuss in Leib, den andern an linken Arm und den dritten in Kopf bekommen, dass sie davon alsobalden todt geblieben, inmassen Ihr aus beiliegenden Copien des Rittmeisters memorials und Graf Brandensteins an Uns gethanen Schreibens mit mehrem zu ersehen. Nichts minder aber habe Herzog Bernhard L:d die Armee vollends commandiret und durch göttliche Hülfe das Feld erhalten, thue auch den Feind verfolgen.

Wie Ihr nun Eurer beiwohnenden Discretion nach leichtlich zu ermessen, in was betrübten und gefährlichen Stand nicht allein das ganze evangelische Wesen, sondern auch unsere Land und Leute durch diesen plötzlichen, unvermutheten und kläglichen Fall (worüber Wir sehr bestürzt, betrübt und perplex) gesetzt, und wie hochnöthig es sei, dass mit sonderbarem Fleiss eilends deliberiret werde, was nunmehr zu thun und vorzunehmen, dazu Wir denn Euerer Anwesenheit unumgänglich benöthiget, als begehren Wir gnädigst, Ihr wollet den andern bei unserer Armee sich befindenden Generalpersonen das Commando über dieselbe auftragen, und ihnen daneben gewisse Ordinanz Eurer dexterität und gutem Verstand nach hinterlassen, wessen sie sich auf begebenden Fall in einem und dem andern, sonderlich da der Feind sie attaquiren wollte, verhalten sollen, für Eure Person aber Euch eilends auf den Weg machen, so ge-

* Efter en copia, hvilken som bilaga medföljt Churfurstens af Brandenburg bref af d. 6 Dec. 1632 till Fältmarskalken Herman Wrangel, uti Riks-Arkivet bland »Handlingar rörande det tyska kriget 1630—1632».

schwinde als immer möglich anhero verreisen, und ausser Gottes Gewalt Euch hieran nichts verhindern lassen. Daran geschieht Unsere Meinung, und Wir sind Euch mit Gnaden wohlgewogen. Datum Dresden am 11 November anno 1632.

Johan. Georg, Churfürst.

Dem festen, Unserm bestallten General-Feldmarschall
und lieben Getreuen, Hanssen Georgen von Arnimb
auf Bötzbürgk (*Boizenburg*).

№ 864.

Bref från Churfursten af Sachsen till Hertig Bernhard af Weimar *.

Unsern freundlichen Dienst etc.

Uns hat der von Euer L. abgefertigte Rittmeister, Bode von Bodehausen, dasjenige unterthänigst referirt, so Euer L. ihm anzubringen befohlen.

Nun haben Wir die erlangte victoriam zwar mit Erfreuung, den betrübten, traurigen und plötzlichen Fall aber, der sich mit der Kön. W. in Schweden, seligsten Gedächtnisses, begeben, mit betrübtem Gemüth und gar ungerne vernommen, müssens jedoch des Allerhöchsten väterlichem Willen mit Geduld anheim stellen.

Wie aber E. L. und männiglich unschwer zu ermessen, in was kümmerlichen, sorglichen und ganz gefährlichen Zustand das gemeine evangelische Wesen, auch unser Land und Leute, durch diesen leidigen Fall gerathen: Also haben Wir zu E. L. die vetter- und väterliche Zuversicht, ersuchen auch Dieselbe freundlich, Sie werde und wolle von diesem hochlöblichen gemeinnützigen Werk, und dem bishero gegen das evangelische Wesen erwiesenen rühmlichen Eifer nicht aussetzen, sondern förder dabei in guter Vorsichtigkeit Dero tapferes Gemüth mit Zuziehung Unserer und Herzog Georgens zu Lüneburg L. Regimenter, blicken und scheinen lassen. Wir sind entschlossen, sobald Wir sehen, wo Wir sicher zusammen stossen können, Uns in der Person zu der Armee zu begeben, und die Nothdurft ferner zu bedenken und anzustellen. Das sind Wir um Euer

---

* Efter originalet till Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar, i Riks-Arkivet (Oxenstj. Saml.)

L. freundlich zu verdienen willig. Datum Dresden am 11 Novembris anno 1632.

Von Gottes Gnaden etc.

E. L. treuer Vetter und Vater
Johan Georg, Churfürst.

№ 865.

*Bref från Rikskansleren till Salvius **.

Edle och högstbetrodde Herr Salvii, besynnerligen gode vän!

Jag tviflar intet, att I med största bedröfvelse och ångest så väl som jag och alle andre K. M:ts, fordom vår allernådigste Herres, nu salig hos Gud och berömlig i åminnelse, tjenare och undersåter hafve förstått H. K. M:ts dödeliga frånfälle, förmedelst det fältslag, hvilket wid Lützen i Meissen hållen är. Hvad skada och farlighet sådan hastig förändring icke allenast härute, utan ock hemma i fäderneslandet kan förorsaka; huru högt sådant mig, som till en del råd- och hjelplös är, pertuberar, kan jag med ingen penna utmåla; och kan illa skrifva, huru mig är om hjertat, måste ock sådant för denna gången låta bestå, efter som mig ock negotierne här så stor tid intet låta. Allenast att jag hafver en nödtorft aktat, att advertera Eder min intention, på det sakerne till Riksens Råds och Ständernes i Sverige vidare förklaring icke alldeles må släppas handlöst, och vår S. Konungs reputation och fäderneslandets nytta och säkerhet derigenom lida skada. Detta fallet är hårdt, kan beklagas, men intet botas. Ser för den skuld ingen annan råd, än att beflita mig om att efterfölja i allt S. Kongl. M:ts disposition och intention. Söka att hålla arméerne tillsammans under Sveriges Kronos namn, maintenera platserne efter förmåga, disponera ständerne till continuation af alliancen och förrige dessein, så länge och till dess resolution utur Sverige kan komma, och ständerne härute kunne öfver ett och annat sig samsätta och förena, huru saken skall blifva utförd, sedan huru vidt de åstunda, att vi anten med säkerhet och utan skada måge qvittera detta väsen, eller ock med dem vidare continuera. Till hvilken ända jag här i landet ständer och städer så ock arméerne söker att disponera efter den fullmagt och commission jag hafver haft af S. K. M. Vill nu innan några få dagar begifva mig ned till Sachsen till K. M:ts armé, och så till Chur-Sachsen och flera,

---

* Efter en copia i Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

att förnimma deras intention, och aftala med dem allt det som jag finner till denna dessein vara nödigt, eller ju, der de annan intention hafva, då advertera Riksens Råd, och taga consilium pro re nata. Derom jag Eder framdeles skall advertera. Jag är öfver ingenting högre bekymrad än sjökanten, särdeles efter Herr Claes Horn är död. Herr Sten Bjelke borte i Poland och derföre ingen, som hafver dess omsorg, eller den man tryggeligen kan befalla det. Beder för den skuld Eder, I vele bära der sorg före, så länge jag kommer något närmare, och särdeles se till, att bringa några penningar upp till att underhålla garnisonerne med i Stade, Wismar, Warnemünde, Stralsund, Stettin och Colberg, på det sådane icke måge förfalla till dess jag kommer neder, då jag näst Guds tillhjelp vill finna medel, och så fattat, att det skall kunna stå till Sverige Kronos, mitt fäderneslands tjenst.

Förmaner officerarne och görer Eder flit; ock såge jag gerna, att I passerade på förbemälte platser, att bese garnisonerne, och söka medel att underhålla folket på ett eller annat sätt, och hvad I lofve, vill jag se till, att det skall redeligen præsteras. Erik Larsson skall jag ock sända der neder, innan en dag eller två, att assistera Eder. Hvad som behöfves till Hennes K. M. min allernådigste Drottnings utredning, eller på K. M:ts salig lik, så vidt det hos Eder blifver fordrat, görer Eder flit att skaffat. (Datum Frankfurt am Main d. 14 November 1632).

№ 866.

Relation från A. Kochtitzky till Konungen *.

Durchlauchtigster, grossmächtigster, gnädigster König und Herr!

Ihr Majts. gnädigstem Befehl nachlebend hab ich Ihr vor 14 Tagen meine anhero Ankunft gehorsamst avertiret, den Statum aber eher nicht deliniiren können, bis dass ich, E. Majts. mir vorgeschriebenen Regul nach, die Gemüther sowohl derer, die das Land zu des allgemeinen Wesens Besten zu aquestiren sich allhier aufhalten, als derer, die der gewünschten Hülfe mit sehnlichem Verlangen erwarten, so viel es zulässlich gewesen, expisciret habe. Die erste betreffend sind drei Armeen, tragend dreierlei Sinn: E. Kön. Majts., unter der Direction H. Obr. Duwall, suchen, wie billig, E. Kön. Majt.

* Efter originalet i Riks-Arkivet. Kochtitzkys eget concept till ofvanstående relation finnes äfven i behåll uti Riks-Arkivet.

intention nachlebend, Deroselben Aufnehmen vor dem bonum publicum, vermöge aller Ungeblendeter Urtheil dependiren thuet; Chur-Sächsische, gubernante Arnhemio, arbeiten consilio et opera (ihre Worte und Erklärung will ich ausgesetzt haben) dem stark zuwider; Chur-Brandenburgische binden sich vermöge ihrer Ordre an E. Kön. Majt. Armee, aber ad Arnhemii consilia. Hinc emulationes, hinc dissidia, beide zu Verhinderungen wohl dienende Mittel, libera duco manu stylum. Arnheim, wie aus seinen actionibus, wie auch gestriger Unterredung zu merken, brauchet sich hiesige Örter, weiss nicht, ob an Chur-Sachsen zu bringen oder aus einem in ein grösseres Elend zu setzen und in vorigem Labyrinth stecken zu lassen. Dess versichert bin ich, er suche sie E. K. Majt. zu entziehen, hindert derhalben die Werbung durch Entziehung der Quartiere, tentiret, sed hoc frustra, E. Majt. Garnison aufzuheben und entweder sich selbst einzulegen oder dem Feinde zu befreien, verkleinert den Respect E. Majt. Armee und derer Officiere, bildet ihm selber ein, und bemühet sich andern einzubilden, er habe eine Armee, E. Majt. Truppen seien ein Securs, den er ex pro libitu behalten und abschaffen könne, das Land macht er bestürzt, indem er (wie die allgemeine Rede mit sich bringet) den Feind schont, in allem cunctirend, ein anders conjunctim, ein anders in particulier tractiret, ja sich öffentlich erkläret, diese in Schlesien sich befindende Armee sei keinesweges dahin angesehen, dass man das Land aus Kaiserlicher devotion ziehen solle, und wie er gegen mich selbst erwähnet, wisse er keinen scopum, keine intention, seine actiones darnach zu formiren; diesem allem zu wehren erfordert die Noth, es verbeut es aber die Unmöglichkeit, so lange er die Direction nebst der meisten force in Handen, und bei ihm keine persuasiones noch rationes gelten.

Das Land betreffend, versichere ich E. Königl. Majt. dessen guter affection, und der ad extremum etiam E. M. mir gnädigst insinuirten scopum geneigter Gemüther; diese hat verstärket, weiss nicht, ob simulirter oder recht gemeinter Aufbruch der Sächsischen Truppen, (da man das Land entblössen, dem noch in Ober-Schlesien liegenden Feind Ruhe und Verstärkung gönnen, und andern Feind, der nicht in unsrer Nähe gewesen, suchen wollen) denen Wir zu folgen ohne I. Majt. Ordre Bedenken getragen, sonderlich weil wir auch mit weinenden Augen der guten Leute allhier, sie nicht zu verlassen, gebeten worden sind. Nun Arnheim siehet, dass wir bleiben, bleibet er auch. Interim bleibet der Name mit, man sehe daraus, E. Majt. intention sei, das Land zu schützen und zu erhalten, seine (Arnims) wäre der gewisse Weg, dasselbe zu verlaufen. Unter denen, so E. Mt. getreulich affectioniret, haben I. F. G. der Herzog

von Brieg billig den Vorzug, welcher omnibus modis die hohe devotion, so er zu E. Majt. tragen thut, allbereits demonstriret, bona et ad rem pertinentia consilia mir an die Hand gebend, wie denn I. F. G. durch einen eigenen Abgesandten E. Majt. Ihre vollkommentlich getreue Affection gehorsamlich zu bezeugen und in dem Werk erscheinen zu lassen gesonnen sind.

Mit Breslau ist es allbereits so weit kommen gewest, dass man von dem Unterhalt der Garnison angefangen zu deliberiren, weil aber dreierlei Begehren, dreierlei Bedenken causiret, hat die Stadt, sponsa a multis procis petita, gewöhnlich behalten und keinen bejahen wollen. Interim haben I. Majt. das Herz inne, andere die Gedanken, aut potius Bedenken.

Beruhet das ganze Werk auf einem Fürstentag, damit im Namen Ihr. Majt. zuvörderst, dann Churf. Churf. Durchl. Durchl. zu Sachsen und Brandenburg das Oberamt (Landes Gewohnheit nach) ersuchet würde, solches ins Werk zu stellen. Posito casu aber, dass das Oberamt Bedenken darob tragen möchte (welches gewiss von Ihm, als der von dem Kaiser totus zu dependiren noch vermeinet, geschehen wird), sollte derselbe durch I. Majt. und beider Churfürsten Deputirte ausgeschrieben werden. Wie Arnimben dieses von mir vorgebracht, approbirt er den Fürstentag, entschuldigt sich aber, dass er keinen Befehl dessen vom Churf. S. Durchl. habe, und sich über voriges Erinnern dessen erkundigen müsse. Sein Zweck ist, dass er gerne sähe, dass die Zeit entgehen und gute occasiones versäumet würden. Insonderheit aber thut er dies, weil er allbereits vermerkt, dass der Fürstentagsschluss auf eine höfliche Abdankung der Sächsischen und gesuchte Conjungirung mit E. Majt. laufen möchte. Ist also dieses, als das Principalfundament rerum bene gerendarum, durch obgesetzte difficultäten auch verrücket, weil ich meines wenigen Erachtens billig ein Bedenken tragen müssen, mich von andern zu separiren, oder etwas, so wider die Capitulation, welche zwar auf blosser conjunction der dreien Armeen beruhen thut, im Namen I. Majt. ponderatis viribus tam publice zu tractiren. Wann aber E. Majt. gnädigster Beliebung wir versichert sind, dessen Schein bei Fürsten und Ständen produciren können, nos nomine E. Majt. etiam invito Saxone palam agere posse, werden wir mit Hülfe des Allgewaltigen dessen uns zu E. Majt. beliebenden Diensten zu gebrauchen wissen. Es wird aber in hoc casu ein solches Haupt zur Direction des Werks bei der Armee allhier von Nöthen sein, dass E. Majt Aufnehmensuchende von dero allein dependire, und vor dem Sächsischen autorisirt sei, welches entweder durch Abziehung von Arnims

nims (da dann E. Majt. Armee bis andere Verfassung gemacht, gestärket werden müsste) oder in Verordnung eines Commendeurs mit den Arnims weder ratione des Kriegs, noch Commission-Charge competiren kann, auf E. Majt. gnädigste disposition geschehen mag. Interim sollen und wollen auch nicht unterlassen, E. Majt. gnädigstem Befehl nachzukommen, die Gemüther zu gewinnen, und sie zu Ihr. Majt. angenehmen Diensten zu disponiren. Es mangelt auch an guten subjectis nicht, die sich ultro offeriren, nicht allein für ihre Person unterthänigster affection tragend, in Ihr. Majt. Diensten zu arbeiten. Anitzö nehme ich nebst H. General-Commendeur meinen Weg nach Parchwitz, der intention, den Herzog von Liegnitz dahin zu disponiren, dass er entweder E. Majt. Volk in Liegnitz einnehmen, oder die tausend Mann, so er darinnen in Besatzung hat, in Ihr. Majt. Pflicht zu überlassen, und einem Officier, der von Ihr. Majt. dependiren thut, zu übergeben. Gehet dieses an (wie wir dann die inclination aller der Fürstl. Räthe Hoffnung macht), haben wir den besten Fuss in Schlesien vor den andern Armeen und sind gesonnen, dem Herrn von Fels, so von guter estime und E. Majt. eifriger Diener ist, auch sowohl in dieser als anderen zu E. Majt. Diensten gereichenden Sachen gearbeitet, hat sich auch in wirklichen E. Majt. Diensten als Obrist-Lieutenant bei Nürnberg befunden, das Volk und den Platz zu vertrauen. Es dürfte auch H. General-Commendeur sein Haupt-Quartier selbst da haben. Dieses hab' ich E. Majt. unterthänigst avertiren sollen. Vollkommenen Bericht haben E. Majt. von Dero Berlinischen Residenten H. Transehen, der ehestes Tages folget, zu vernehmen, weil ich nebst H. Gen.-Commend. Duwall es für ganz nöthig erachtet, durch denselben Ihr. Majt. alles Verlaufs, Zustandes und Intents gehorsamst zu informiren. Unterdessen haben wir etwas politicos agiret, und H. Obr. Burgsdörffen ein Schreiben mitgegeben, dem wie weit zu deferiren stehe, E. Majt. ohne Erinnerung gnädigst wohl wissen werden, weil wir nicht anders zu muthmassen gehabt, als dass es eröffnet und perscrutirt werden will. Meine und derer, die Ihr Majt. treulich allhier dienen, aber intention gar nicht ist etwas zu thun, das zu præjudiz E. Majt. sein oder gereichen sollte, oder zu unterlassen, was zu Beförderung Deroselben Dienst nützen möchte. Datum Liegnitz den $\frac{14}{24}$ November anno 1632.

Andreas Kochtitzky,
der Jüngere, Freiherr.

An die Königl. Majt.

№ 867.

Extrakt Schreiben aus Berlin vom 14 Novemb. Styli veteris anno 1632 *.

Bei dieser eilenden Post habe ich zu berichten nicht unterlassen sollen, dass des Herrn Feldmarschalls Kniphausens Secretarius gestern hier gewesen und auf Befehl seines Herrn Ihrer Fürstl. Gn. dem Herrn Statthalter unterthänig vorgetragen, wie Ihre Majt. mit dem Feinde zu schlagen nicht gesonnen, sondern zu avanciren und mit dem Chur-Sächsischen Volk sich zu conjungiren Vorhabens gewesen; weil Sie ihn aber in einem engen Pass zwischen Lützen und Weissenfels, nicht weit aber von Lützen liegend befunden, hätten Sie ihn angreifen müssen. Haben also Ihre Majt., die den rechten Flügel geführet, den ersten Anfall gethan; der Feind hat den Pass und etliche Gräben, die der Orten sein sollen, zum Vortheil gehabt, welche mit Musquetirern belegt gewesen; aus denselben haben Ihre Majt. bald zu Anfang einen Schuss bekommen in den linken Arm, darauf Sie zum Herzog Franz Albrecht, Herzog zu Sachsen, der um ihn gewesen, gesagt haben: »*Vetter, bringet mich bei Seite!*» — Ihre Majt. wären aber in der Eil engagiret worden, dass die andern Sie hätten müssen verlassen; nach solchem Schuss wäre ein Reuter kommen, der Ihre Majt. gekannt und gesaget hätte: »*das ist der rechte Vogel, den wir meinen*« — und darauf Sie mit einer Pistole durchgeschossen; ein anderer hätte Ihr einen Stoss mit einem Degen gegeben; Ihre Majt. wäre unter den Todten liegen blieben, und ausgezogen worden, den Daumring soll einer genommen und dem Wallenstein gebracht haben. Die Leiche ist am vergangenen Donnerstag zu Weissenfels balsamirt worden, und wird, des Secretarii Bericht nach, der Armee nachgeführet werden, welche bei seinem Abreisen von Weissenfels Herzog Berndt und Kniphausen commandiret hätten. Also ist der vornehme christliche Held um sein Leben kommen.

Gestern kamen Schreiben von Wittenberg, dass bei Borna (soll ein Städtlein sein und bei Altenburg liegen) ein ander Treffen vorgangen wäre, denn der Herzog von Weimar dem flüchtigen Feind gefolget, da die Kaiserlichen wieder 1000 Mann verloren, und wollte man sagen, Wallenstein wäre gefangen, daran man aber dieses Orts zweifelt; die sich von den Kaiserlichen recolligirt haben und den

---

* Efter en copia, som åtföljt Churfurstens af Brandenburg skrifvelse till Fältmarskalken Herman Wrangel, uti Riks-Arkivet, bland »Handlingar rörande det tyska kriget 1630—1632».

Weg gegen Zwickau nehmen, sollen über 12,000 nicht mehr sein. Leipzig, bis auf das Schloss, ist verlassen, dahin der Herzog von Lüneburg am Sonntag gekommen, dem Feind aber auch mit der Cavallerie nachgesetzet. Wir erwarten alle Stunde mehr Umstände, die dann ungesäumt Seiner Churf. Durchlaucht sollen überschicket werden.

Pappenheim und Isolano sind gewiss todt und viele andere Obristen Grafen und Herren tödtlich verwundet. Pappenheims Infanterie hat nicht gefochten, denn sie zu spät angelanget, welche 6 Feldstücke salviret; die andere Artollerie auch Munition haben die Königschen bekommen. Der Reuter, welcher Ihrer Majt. den Schuss beigebracht, soll allsofort auch erschossen sein, dass man nicht wissen kann, wer er gewesen.

Der Herr Reichs-Canzler ist zu Mainz gewesen, wie das Treffen vorgegangen, also ist es mit der Stadt Eger nichts.

№ 868.

*Aus dem Baudissinschen Hauptquartier Linz am Rhein**.

Unsern hiesigen Zustand betreffend, habe ich hiebevor berichtet, welchermassen wir uns von »Höxar» (*Höxter?*) en bon ordre retiriret, auf I. K. M. Befehl in die Wetterau gegangen, daselbst bis auf fernere Ordre logiren. Wann aber der Pappenheim dessmals in Nieder-Sachsen nach seinem Willen hausiret, und H. Gen. Baudissin für eine Nothdurft erachtet, dass demselben eine Diversion gemachet würde, ist er über I. M. Ordre über den Westerwald, durch die Grafschaft Wittgenstein in das Land von Berg kommen, hat sich einiger wohlgelegener Plätze, als Blankenburg, Aldreick (?), Windeck, welche ziemlich feste, auf hohen Bergen gelegene Schlösser, bemächtiget, Siegburg, welches der vornehmste, stärkste Ort diesseit Rheins oberhalb Cöln, und der trefflichst gelegenste Pass ist, per force eingenommen, worauf sich die Stadt Linz am Rhein, welche eben damals auch bloquiret gewesen, ergeben. Drachenfels aber, welches ein überaus starker — auf einem jähen, sehr hohen, am Rhein gelegenen Felsen, — Ort ist, hat sich etwas länger gehalten, bis es durch Mittel der Petarden, wie auch zuvor Siegburg geschehen, oc-

---

* Efter en Copia uti Riks-Arkivet, å hvars baksida står: »Copia des bei der Baudissinschen Armee anwesenden Commissarii Fabricii Schreiben an H. Salvium. Unterm dato Linz d. 17 Nov. 1632».

cupirt worden ist. Und wiewohl durch dieses Mittel der Stadt Andernach aller Pass von unten und oben zu Wasser und Land gesperrt worden, angesehen, dass etliche Regimenter jenseit Rheins logirten, welche alle jenseits gelegene Cölnische Städte und Örter eingehabt, so hat sich doch bemeldete Stadt Andernach, als welche vor und ziemlich vorwart und mit einer Besatzung versehen, nicht accommodiren wollen, sondern die Sache zur Gewalt kommen lassen, dass sie endlich von den Unsrigen einbekommen, und wie Siegburg ausgeplündert worden ist, nachdem 2 Capitaine und in die 60 Knechte davor gequetscht und blieben. Bonn, die Stadt, hält sich noch, ist stark und wohl besetzt. Wie es damit ablaufen wird, eröffnet die Zeit. Der Churfürst von Cöln hat den H. Obr. Norpradt als Gesandten zweimal allhie gehabt, prætendiret, dass er bei dem König von Frankreich, wie auch I. K. M. in Schweden eine Neutralitet gesucht, worauf ihn vom H. Reichs-Canzler Ochsenstern drei Monat Frist indulgiret, in welcher Zeit H. Reichs-Canzler mit I. K. M. davon tractiren und sich resolviren, und inmittelst das Erzstift Cöln jenseit Rheins für neutral solle gehalten werden. Weil aber Herr Baudissin um diesen tractat oder accord nichts gewusst, wesswegen denn H. Obr. Norpradt nach dem Reichs-Canzler fürter zu reisen in Commission gehabt, ist solches ihm von H. Gen., aus bedenklichen Ursachen nicht zugelassen worden. Die Pfalz-Neuburgischen Gesandten anhero suchen desgleichen; sind mit gleicher Resolution abgewiesen worden.

Liegen demnach nunmehr still, die Häuser Siegburg, Windeck, Blankenberg, Drachenfels werden mit neuen Werken und Proviant versehen, gegen Linz über wird eine Schanze am Rhein aufgeworfen, und wird auch Andernach besser verstärkt, dass also ein Fuss am Rhein fest gesetzt ist.

Siegburg wird zum Magazin in diesen Landen gebraucht werden. Eine halbe Meile unter Siegburg gegen Cöln zu wird der Fluss Sieg schiffreich, dass es also ain gelegener Ort dazu ist. Von Volk sind wir sehr schwach, dass zu verwundern dergleichen Thaten damit zu thun. Der Ausschuss unter H. Graf Hanssen von Nassau-Saarbrück, als die Sachen allhie zum Ernst sich ansehen liessen, sind alle verlaufen, und wird wohlgem. H. Graf ein eigenes Regiment zu Fuss richten. H. Gen. Baudissin hat bei I. K. M. etliche Mal um Erlassung, auf eine Zeit lang in Holstein zu reisen, angesucht, welches I. M. gnädigst verwilligt, mit der Condition, dass bemeldeter General I. M. auf solcher Reise aufwarten und sprechen sollte. Es hat aber nachgehends H. Reichs-Canzler Ochsenstern von I. M. allen Bescheid bekommen, dessen sich dann zu erholen, und

von andern Sachen nothdürftig zu besprechen H. Gen. gestriges Tages von hinnen nach Frankfurt zu wohlgeb. H. Reichs-Canzler, welcher gar sehr fort und in Schwabenland eilet, verreiset ist. Was nun ferner hierauf in einem und anderm erfolgen möchte, berichte ich hiernächst. Etliche Gronsfeldische Regimenter haben sich bishero zu Olpen, Drosshagen und Orten an den Cölnischen und Nassauischen Grenzen versammelt, worauf H. General etliche Regimenter zu Pferd und Dragoner der Orten abgefertiget, die Stadt Siegan (*Siegen?*) in Obacht zu halten und sich der Pässe durchs Gebirge zu versichern. Jetzo sind solche Feindes Regimenter gewichen, die Unsrigen haben Olpen einbekommen und ausgeplündert, und weiss man nicht, was solches Feindes Volk ferner vorhaben möchte. Datum Linz am Rhein den 17 November 1632.

№ 869.

Bref från Johan Hallenus till Riksens Råd *.

Wälborne och nådige Herrar, höge patroner och mäktiga befordrare etc.

E. N:der och H:ter gifver jag uti underdånighet tjenstligen tillkänna, att den 19 November när klockan var 6 om aftonen, ankom hit till Stralsund utur H. K. M:ts fältläger vid Weissenfels i Sachsen, en svensk Löjtnant under Öfversten Johan Kyle (hvilken hade bekommit af H. K. M. ett bref att blifva Capitaine under Öfverste Metstacke) benämnd Bengt Gråå och en finsk Fändrik under Öfverste Claes Hastfehr vid namn Ambrosius Jacobsson, hvilke båda tillika och på ett sätt berätta, att när H. K. M. förnam att fienden begynte att stärka och diffundera sig uti Chur-Sachsen, då skickade H. K. M. Hertig Bernhard af Weimar uti hastighet till att förhindra fiendens attentater, men när Hertigen var kommen utur Franken öfver Thüringerwald, befann han sig icke vara bastant till att attaquera fienden, inqvarterade derföre sitt folk om Erfurt och förtöfvade der H. K. M:ts lyckliga ankomst. När H. K. M. sedan var arriverad till Arnstadt (der H. K. M. bidade några dagar efter H. M. Drottningen, (som var i Königshofen efterblifven) då conjungerade sig med H. K. M:ts armé Hertig Bernhard och blefvo så tillhopa vid pass 20,000 man starke. Härifrån marcherade H. K. M. med denna

* Efter originalet till Riksens Råd, i Riks-Arkivet.

hela armé först på Erfurt (der H. M. Drottningen qvar blef) och sedan på Naumburg der H. K. M. ställde sig, likasom han ville der förskansa sig och slå ett fältläger, hvilket var allena inventeradt till att göra fienden säker uti sina qvarter. Straxt derefter uppryckte H. K. M. ifrån Naumburg, låtandes der efter sig hela trossen cum lixis et calonibus, hvilket skedde den 5 November, och marcherade Weissenfels förbi, nederhuggandes den dagen öfver 1000 man af fienden, som säkre och förskingrade lågo uti åtskillige qvarter. Således den 6 November atra illa et funesta die, avancerade H. K. M. för en liten stad som heter Lützen och ligger 2 mil ifrån Weissenfels och lika långt ifrån Leipzig, der Wallenstein och Holck hade sina hufvudqvarter. När de sågo, att H. K. M. när klockan var 9 om morgonen kom uti flacka fältet anmarcherande, begåfvo de sig utur staden stickandes honom i brand, och ställde sig straxt uti bataglie, begynnandes att spela med sina stycken. Häruppå fattade H. K. M. stånd och delte Sin armé uti ett *gros* och tvenne flyglar, och befallte Grefve Nils Brahe att gå med den venstra flygeln fort in på fienden och att han icke skulle akta deras styrka, ej heller låta gifva någon salva, förr än fienden sine musköter löst hade, hvilket allt af H. N:de Grefven efter H. K. M:ts ordres väl blef förrättadt, allenast var den olycka der hos, att när denne flygel hade gått fienden så under ögonen och gifvit i rättan tid sin salva, så högg dem ett regemente cuirassierer uti flanken in, och gjorde stor skada derutöfver och H. N:de Grefven sjelf blef skuten i låret. Med högra flygeln gick H. K. M. sjelf på fienden så skarpt, att han körde dem utur deras löpgrafvar och att de måste förlåta sitt artolleri. Uti denna starkaste conflictu kom Pappenheim an ifrån Halle med sin succurs, derutaf fienden åter courage bekom, och blef sedan träffen så mycket hårdare. När klockan var vid pass 3 blef H. K. M. (Gud bättre) först skuten i armen, hvilket H. K. M. dock intet aktade utan trängde allt fort på fienden, och sedan straxt derefter, till allas wår samt wårt kära fäderneslands och hela Christenhetens obotliga olycka och oöfvervinnerliga skada, ansatte H. K. M. (som för:de Lieutenant och Fendrick berätta) med några compagnier småländska ryttare på ett regemente cuirassierer, och i det H. K. M:t. vända skulle, är H. K. M. (Gud bättre) skuten genom hufvudet och lifvet. Och hade man uti denna stora confusion (efter ock hela den dagen mycket mörkt och töknigt var, till ett tecken att det stora ljuset i Israel utslocknade) icke så hastigt förmärka kunnat, det H. K. M:t. förlorad var, så framt en pojke icke hade funnit H. K. M:ts häst, som lös lopp i fältet. Man begynnte straxt att söka på den ort, der H. K. M. fienden (som allaredo derifrån viken var) sednaste gången

med småländningarne chargerade, och är H. K. M. der på marken (O du högste Gud tröste oss som efterlefva) död funnen vorden, hafvandes lagt sitt högsaliga ansigte neder åt jorden. Bataillen continuerades likväl in till mörkret, och förlorade icke allenast fienden hela sitt Artilleri; utan måste retirera sig den natten in till Leipzig, och sedan ryckte der ifrån till Zwickau, en stad som ligger in åt Böhmiska gränsen. Pappenheim är död och säges att Öfverste Stålhandske sköt honom ihjäl. H. K. M:ts högsaliga lik fördes om samma aftonen till Weissenfels, och förvarades uti Kamererarens Tönnes Hinderssons qvarter, och säger Lieutenanten Bengt Gråå sig sjelf hafva sett der H. K. M:ts högsalige döde lekamen. Han berättar ock, att Hertig Bernhardt af Weimar hafver tillsamman kallat alla höge officerare och dem till beständighet och trohet allvarligen förmanat, och all den stund H. K. M. tillförene hafver utvalt honom till Gen.-Lieutenant, så vill han detta stora christliga verk uppå sig taga, och hvad H. K. M. lyckligen påbegynnt och med evigt beröm drifvit hafver, förhoppas han genom Guds hjelp att continuera och utföra. Den 10 November reste ofta mälte Lieutenant och Fändrick ifrån Weissenfels, och skulle arméen samma dag ock uppbryta åt Altenburg till att förfölja fienden, och var ärnadt att H. K. M:ts högsaliga lik (efter det hölls in secreto) skulle med samma armé föras. Jag hafver högeligen förmanat dessa båda merbe:te officerer att de intet mer eller annat säga, än som de för fullo visste och uti sanning vete, ty det skall eljest kosta deras lif och välfärd, deruppå de assecuranter et confidenter alltid svarat hafve, att de (Gud bättre) intet annat berätte än det som sannt är, och de sjelfve hos varit och sett hafve. Eljest hafver jag om detta högbedröfliga fall inga skrifvelser bekommit, hvarken ifrån fältlägret eller någon annan ort. De berätta ock, att Herr Rikskansleren hafver följt H. K. M. till Arnstadt, och är sedan tillbaka förrest till Nürnberg, till att uti alla händelser assistera de arméer, som Generalen Herr Johan Banér i Baiern och Fältmarskalken Herr Gustaf Horn uti Elsass föra. Hvad eljest denna stat vidkommer, så är allt stilla och roligt, och lefve alleständes borgarne med soldaterne uti godt correspondens och förtrolighet. Uti Hinter-Pommern är vid pass 3000 man, och i Vor-Pommern 1300, som E. W. och H:ter jag tillförene undertjenstligen notificerat hafver. Oss felas här proviant och penningar, och lida H. K. M:ts folk stor nöd; officerarne hafva nu uti 4 månader slätt intet bekommit. Uti nästförledne October bekom jag med stor möda af staden Stralsund 1000 R:dr, uti denna månad hafver jag till intet kunnat dem förmå, oansedt jag fliteligen sollicireradt hafver, uti nästkommande December hafve de allenast 500 R:dr tillsagdt. Här är ock

eljest icke på 20 daler credit mera, efter salig Herr Claes Horns vexlar i Holland icke blefvo betalte. Om jag icke bekommer af E. N:r och H:ter utur Sverige någon undsättning, så vet Gud, huru jag skall kunna i vinter underhålla denna staten i denna farliga tiden, då man icke nu mera vet, förrän man ante portas fienden hafver. Här är ock mycket ringa förråd på luntor och bly, och kan man inte sådant på credit här upphandla. Utaf den Neu-Pommerska Landtcontributionen hafver jag ännu slätt intet bekommit; Landtständerne skola den 27 November i Wolgast tillsamman komma, men jag befruktar att de uti denna passu litet godt slutandes varda. Efter Herr Rikskansleren så vidt här ifrån borta är, och eljest ovisst huru snart Herr Sten Bjelke kommer utur Polen tillbaka igen, så synes (så framt de högbeklagliga tidender, som jag befruktar, sanna äro) mycket högnödigt vara, att en af senatoribus regni med de alldraförsta hit öfverkommer, som authoriserad är att tractera med Pommern, Mecklenburg och Stralsund, och dem samtligen uti den votion håller, som de vigore pactorum H. K. M och Sveriges Krona skyldige äro. Detta hafver jag för min pliktiga tjenst och trohet skull E. N:r och H:ter uti underdånighet icke förhålla kunnat; så snart några vissare (Gud gifve bättre) tidender mig tillhanda komma, skall jag uti tid utan all försummelse E. N:r och H:ter derom undertjenstligen avisera. Befallande härmed E. N:r och H:ter samtligen och i synnerhet uti Guds den Alldrahögstes nådiga beskydd, till all högslångvarig välmåga, och förblifver så länge jag lefver

E. N:rs och H:ters

trogne och hörsamme tjenare

Joh. Hallenus.

Datum Stralsund den 20 November anno 1633.

Hvad Residenten Hallenus uti detta bref refereradt om det högbedröfliga fall, som sig med Vår allernådigste Konung och Herre tilldragit hafver, det hafve Wi underskrefne af Lieutenanten Bengt Gråå och Fändricken Ambrosio Jacobsson i lika måtto hört och förnummit.

Anthoni Munier. *Reinhold Metstake.*

№ 870.

Bref från General Banér till Rikskansleren *.

Hochwohlgeborener, hochgeehrter Herr Reichs-Canzler!

E. Ex. soll ich hiemit, näehst Vermeldung meiner ganz bereitwilligsten Dienste, in Vertrauen und aus wohlmeinender affection zu unserm Vaterland und dem evangelischen Wesen, wessen unumgänglich nicht verhalten, wasmassen ich, indem ich bei so hoch betrübtem Zustand wegen unsers gnädigsten Königs und Herrn sel. tödtlichen Abgangs, dass sich deswegen den Deutschen Fürsten, und sonderlich denen, so in E. M. sel. und der Krone Schweden Dienst sind und Gewalt bei dem Kriegswesen haben, unterschiedliche Humorn, Widerwillen und opinionen ereignen möchten, welche leicht grosses Unheil causiren könnten, was zur Erhaltung und fernerer Beförderung sowohl des Vaterlands, als des evangelischen Wesens Wohlfahrt gereichen möchte, bei mir bedacht, für rathsam und erspriesslich befunden, welches ich doch E. Ex. hochverständigem Gutachten und bekannter grosser discretion, wie auch sorgfältiger Wachsamkeit, was der christlichen evangelischen Kirche nicht weniger als des Vaterlands Wohlstand, Nutzen und Frommen anlangt, hiemit unvorgreflich will anheim gestellt haben, dass E. Ex. Ihr belieben lassen wollten, von allen Armeen die alten Regimenter zu Ross und Fuss, welche sowohl der Krone Schweden als I. M. christmildigsten Andenkens verpflichtet sind, in ein oder zwei corpus zu formiren, also dass E. Ex. das Directorium führte und dem Herrn Feldmarschall Horn und neben ihm, wem Sie dazu qualificiret und bastant genug sonsten von der Schwedischen Nation erkannt, wozu ich mich denn gern wollte gebrauchen lassen, da es meine Unvermögenheit des Leibs leiden wollte, das commando darüber gäben; könnte alsdann, meines Erachtens, auf obgedachten Fall, da sich einiger Fürst unterstehen wollte, ihm einen Anhang zu machen und durch widerwärtigen Humor das gemeine Wesen zu perturbiren, wie auch da Chur-Sachsen sich durch Arnheim, welcher vielleicht bei dieser Gelegenheit sein Spiel, als er im Verdacht ist, auszuspielen im Sinn, zu einem schändlichen Accord, so dem Königreich Schweden und dem evangelischen Wesen nachtheilig wäre, verleiten lassen wollte: oder wenn England dem König in Böhmen auf ein neues assistens ver-

---

* Efter en Copia af Generalen Joh. Banérs bref till Rikskansleren; uti Riks-Arkivet (Oxenstj. saml.).

hiesse, und also wieder eine vergebliche Hoffnung und Muth machte, dass er sich wieder erheben und er und Chur-Sachsen gegen einander, weil sie viel Anhänger haben, in jalousie gerathen möchten, dadurch dann allerhand Ungelegenheit und Difficultäten zu Verhinderung des allgemeinen Wesens, Aufnehmens und Gedeihens leichtlich erwachsen könnten, um so viel besser und sicherer auf gedachte alte Regimenter, wann sie also zusammen gezogen würden, gefusst und damit dem ersten, so dergleichen Unrath anfangen würde, begegnet und gesteuret werden. Demnach ich auch so viel verspüre, dass der Pfalzgraf Christian von dieser Armee abzustehen nicht gewillet, ich aber sowohl von I. M. selig, als E. Ex. selbsten die Ehre gehabt, dass auf dero beiderseits Verordnung und disposition, ermeldeter Pfalzgraf von mir, als General-Major, massen I. M. selig mich dazu gnädigst erfordert, ordre empfangen, welches ich zwar meiner Privat-Ehre oder Nutzens halben, im geringsten nicht gedenke, sondern allein darum, dass E. Ex. mehrerwähnten Pfalzgrafen bei der Armee allhier verbleiben wollten lassen, weil er und der Graf von Hohenlohe als Schwäger wohl stehen und sich wohl mit einander comportiren können; mich aber, doch E. Ex. keineswegs vorgeschrieben geruhet, nebst den allhier sich befindenden alten Regimentern zu Ross und Fuss, welche, wie oberwähnt, bei des I. M. selig und dem Königreich Schweden verobligirt, deren specification E. Ex. ich hierbei übersende, durch ein express Schreiben abzufordern; weil der Pfalzgraf mit den neuen Regimentern, deren designation E. Ex. gleichmässig hiermit zu empfangen, nebst den Würtembergischen Truppen, die bereits im vollem Anzug herwärts sind, dennoch bastant genug sein kann, wird der Feind offensive den Krieg dieser Orten fortzusetzen, oder ja, da der Feind, welches aber, weil er ganz schreckhaft durch den Verlust der Battalie annoch ist, so bald nicht geschehen möchte, sich verstärken sollte, zum wenigsten defensive zu gehen, und also das directorium, so viel das Kriegswesen anlangt, im Schwäbischen Kreise haben; als mit welchem die Obristen etwas besser anitzo als vorhin wird zufrieden, so viel als ich gespürt, indem sie, als ermeldeter Pfalzgraf und ich alle Obristen vorgefordert und den traurigen Fall wegen I. M. selig tödtlichen Abgangs ihnen vorgehalten und sie nichts desto weniger zur Standhaftigkeit und Treue gegen die Krone Schweden ermahnet, darauf nicht allein I. M. selig Unfall höchst und mit weinenden Augen beklagt, sondern auch alle Treue und Fleiss zu der Krone Schweden Dienst ferner zugesagt: so könnte auch, was dem Pfalzgrafen, wegen vorgedachter Abforderung der alten Regimenter abginge, durch Ueberlassung der neuen Regimenter, so der Herr Feldmaschall bei sich hat, an der Armee

dennoch complettirt werden. So E. Ex. ich zwar nicht anders als aus treuem, eifrigem Gemüth zu des Vaterlandes und gemeinen Wesens Besten dienstlich anzugedeuten nicht unterlassen können, E. Ex. göttlicher, gnädiger Beschirmung, und der mich zu beharrlich favor und Wohlgewogenheit treulichst empfehle. Datum Augsburg den 20 November 1632.

E. Ex.

ganz dienst- und bereitwilligster

Johan Banér.

№ 871.

Bref från Rikskansleren till Fältmarskalken Horn *.

Välborne, älskelige käre son!

Utur Frankfurt skref jag eder till de bedröflige tidender om S. Kongl. Maj:ts dödelige frånfälle uti slaget vid Lützen och bad derjemte, det min käre son ville lemna Rheingrefve Otto Ludvig commendamentet i Elsas, att förfölja victorierne och accomodera krigsfolket att stärkas, och att min käre son förfogade sig hit till Würtzburg, på det han här sakerne kunde se till bästa, och eljest vara mig så mycket närmare, att både deliberera och effectuera fäderneslandets stat och intresse uti detta kriget. Jag måste bekänna, käre son, att jag nu så är distraherad i mina tankar och consiliis, att jag ofta intet vet hvad jag gör; visste jag att sakerne hemma toges rätt före, och drefves med allvar, så att allt der utan perturbation och motu måtte afgå, ville jag intet stort vara bekymrad; man måste allt befalla Gud, som varder det dirigerandes, efter sin Faderliga vilja och behag. Hade jag en dag varit tillsammans med min son och Herr Johan Banér, att vi måtte förstå hvarannan, taga en resolution och till den enigt correspondera med hvarandra, vore mig en stor sten af hjertat; men efter det intet kan vara förr än framdeles; så beder jag att min son icke desto mindre ville arbeta derhän, och conservera sakerne så godt han kan.

Hvad fäderneslandet vidkommer, så hafver jag skrifvit Riksens Råd till, förmanat dem att taga saken med allvar an, försäkra gränsorne med garnisoner och provision, rusta till skeppsflottan med

---

* Efter Rikskanslerens concept till bref till Fältmarskalken Herr Gust. Horn. Riks-Arkivet (Rikskansleren A. Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

makt, försörja riket med krigsfolket och undvika all oenighet och missförstånd i riket; aktar ock communicera dem en regeringsform, af mig conciperad, medan jag i Preussen var, efter Sal. Kongl. Maj:ts befallning, och här öfversedd och mestadels gillad, allenast att han icke hafver kunnat för Salig K. M:ts idkelige krigsexpeditioner fullbordas och ratificeras, och måge Riksens Råd och Ständer taga deraf, hvad dem behagar och nyttigt finnes. Efter som jag ifrån Erfurth till Riksens Råd Secret. Grubbe skall affärdiga. Hvad nu vår stat härute och armén belangar, så finner jag intet bättre råd, så mycket jag än kan se, än att vi continuera med desseinen, alldeles efter K. M:ts disposition, icke mindre än lefde H. K. M. sjelf; att platserne befästes och provideras; armén delas i vinterqvarter att stärkas, och sådant blifver alle officerarne starkt inbundet, att hafva sina trupper i vinter complett; sedan att man trycker per occasion fienden utur sine commoditäter, ehvarest man kan, och tager emot honom, der han något tenterar, alltid den ena undsättandes den andre. Här uppe i landet var K. M:ts intention att upprätta 4 armeer, en i Elsass under min sons commendo, en i Schwaben under Herr Johan Banérs, en vid Rhenströmmen under Pfaltzgrefvens och en här i Franken, som skulle hafva marcherat tillbaka utur Meissen under Hertig Berendt eller någon annan. Och var desseinen, att der den armén i Schwaben vore Hertigen af Bajern för svag, skulle min son med sin armé eller en del deraf undsätta och sig conjungera med den i Schwaben. Men hvar Hertigen af Bajern intet något royalt försökte, eller icke kunde komma starkt, skulle min son med sin armé fara fort i Elsass, att köra dem kejserske dädan, och så se till att han kunde nalkas Bodensjön och anten emportera Lindau eller ju lägga sig så derhos, att det ingen skada kunde göra, och Schwaben hållas i sigte och devotion. Af denna desseinen måste ännu intet falla, allenast att, icke vetandes i hvad stat våre och fiendens saker på alla orter stå, jag icke kan allting så noga dijudicera utan låter det allt till min K. Sons discretion, och hans och Herr Johan Banérs correspondence, och beder jag så den ene som den andre, att vilja med största nit och villighet cooperera med hvarandra, alldenstund rege nostro sublato, allt vill på oss utkomma, och der vi icke spela saken rätt, skole vi icke allenast förderfva och förlora, utan någon fäderneslandets nytta, till hvars egen disreputation i desse främmande landen och hos efterkommanderne, hvad vår S. Konung så dyrt förvärfvat och köpt hafver, utan ock sätta fäderneslandet i största osäkerhet, det mig likväl synes näst Guds tillhjelp att kunna förbigås. Oförgripeligen vill jag gifva min mening tillkänna; mig tycker att min son spelar mästare i Elsass, hafvandes Benfeld och

nu mestadels det öfriga inne, hvarigenom jag icke annat kan dömma, än att fienden der icke allenast intet kan stärkas, utan ock dageligen tager af, så att der min son lemnade der en Öfverste med tusen man eller tu utöfver garnisonerne och Benfeldens gode besättning, som försvarade vinterqvarteren, och med resten och kärnan af sin armé ginge till den Schwabiske arméen och antoge dess direction, så kunde min son icke allenast spela mästare emot Bajern och försvara Schwaben och rycka in i Bajern, att travaillera Bajerska armén och dess recreuter förhindra, utan ock ex eo loco sända ett partie åt Bodensjön, och sig den bemägtiga, på det man framdeles alle land bakom ryggen desto beqvämare bruka kan obehindrad, utan ock jaga fienden utur den ena fördelen efter den andra. Der nu min kära son komme dit, kunde H. Johan Banér (som för sin svaghets skuld tilläfventyrs på någon tid tillgörandes icke kan utstå det arbete i lägret) komma ned till sjökanten, och fatta den till vår Frökens och Sveriges Kronans tjenst och säkerhet, intill dess alle saker härute komma i rigtighet. Der min son detta mitt råd således funne godt, beder jag att han deröfver med Herr Johan Baner ville communicera och derefter sakerne dirigera, och låta sig efter all möjlighet anläget vara, att vår stat och fäderneslandets tjenst härute icke må försummas eller taga skada, och ju allt blifva stående, på det vi uti tractaten med ständerne härute ju alltid måge hafva skäl och insecende att tala på fäderneslandets rätt, och att denna vår travaille, särdeles vår fromme konungs död, icke måtte alldeles vara fäderneslandet fruktlös, och der någon af oss öfver blifver, att han då med ära och reputation må komma hem i fäderneslandet igen, hvilket annorlunda än med sådane och desslikes valliante consiliis intet är till att nå. Jag förfogar mig i morgon hädan och till Erfurth, att trösta Hennes Maj:t vår allernådigste Drottning, så mycket det sig göra låter, dädan till armén, att dirigera sakerne, och se armén till godo det bästa jag kan, och så till Chur-Sachsen att försöka, om jag icke honom kan disponera till sådane consilia, särdeles att en sammankomst emellan dem Evangeliske Ständerne måtte utskrifvas, hvarest jag sedan efter undfången resolution af Riksens Råd i Sverige, kunde se till huru vidt vi anten med nytta och säkerhet skole blifva i det Tyska väsendet på någon tid ännu inmängde, eller ock få tillfälle med gratie, reputation och fäderneslandets gagn det att qvittera och oss retirera, hvilket tiden och occasionerne gifva måtte. Detta är så min dessein för denna gång, den jag min K. son hafver velat upptäcka, på det, der den så behagar min käre son, honom följa och mig cooperera hjelpa ville. Huru eljest allt finnes eller sig anställa låter vid sjökanten och i Sachsen, derom kan jag denna gång

intet skrifva, utan differerar det till härnäst, då jag ex loco skrifva kan, efter som jag ej heller något ifrån Sverige och dess underliggande provinser hörer, än att det allt stilla är. Gud låte så länge blifva. Jag hade så när förgätit, att Baudissin hafver sig Rhenströmmen och Bajerske landet in till Cölln impatronerat, och ändock han ville derifrån, så hafver jag likväl varandes vid Frankfurth öfvertalt honom, det han ännu 6 veckor blifver dervid, då jag emedlertid förmodar, spar Gud lifvet, att få se, hvartut consilierne inclinera. Käre son, den högste Guden vare med Eder i råd och välsigne Edre förehafvande, och bevare Eder till lif och själ. Af Würtzburg den 21 November 1632.

№ 872.

Bref från Dır Salvius till Pfaltzgrefven Johan Casimir *.

Högborne Furste, nådigste Herre!

E. F. N. är min underdånige tjenst alltid och städse redebogen, emedan jag lefver.

Nådigaste Herre, den sorgliga tidende om K. M:ts dödliga afgång, om hvilken jag för tre dagar förmälte, continuerar ty värre mer än förmycket; Casparus Apothekare, som H. K. M:ts saliga lekamen hafver balsameradt, skrifver att H. K. M. hafver bekommit nio sår, fem skott, tre hugg och ett sting. Grubben skrifver mig, i det K. M:t vid pass klockan ett på dagen Stenbocks Regemente hafver anfört, att der sig med fienden melera, är H. K. M. i den tjocka infallna dimman, först venstra armpipan rent afskjuten, så att stången hafver synts utanom kläderne. Derpå hafver en satt K. M. pistolen mitt på ryggen och skjutit K. M. tvert igenom, och ändock H. K. M. sig ändå hafver velat salvera, hafver likväl fienden alltför hårdt ansträngt, och K. M. hästens galopp intet kunnat utstå, utan af vanmäktighet fallit af hästen, der H. K. M. något litet släpat hafver, till dess H. M. är blifven liggande under fienden, och hafver fuller H. M. ändock något litet lefvat, men är ändtligen en tillkommen och frågat hvem H. M. vore? Då H. M. skall hafva svarat sig vara konung i Sverige, hafver han velat släpa H. M. bort, men efter våra ryttare hafver sett H. M:ts häst löpa här lös, och deröfver träffeligen furieusement anfallit, hafver denna med en pistol skjutit

---

* Efter originalet till Pfaltzgrefven Johan Casimir; uti Riks-Arkivet (Salvii bref).

H. M. genom hufvudet, och är derifrån lupen. Derefter är H. M. af fienden inpå skjortan afdragen och spolierad vorden, och hafver ändå ett dödligt stign fått i lifvet af en petard, och är för pannan desslikes något stucken. Öfver en half timma eller något mera hafver våra liket salverat.

Den aldrahögste Gud, i hvilkens hand K. M. sig enkannerligen denna dagen ganska flitigt hafver befallt, förläne H. K. M. med alla Christtrogne en fröjdefull uppståndelse, och gifve alla, som i sorg, elände och bekymmer igenom H. K. M:ts otidige dödelige affall råkade äro, goda råd, tröst, hugsvalelse och sitt faderliga bistånd, det vi icke häröfver »försaga» och vår fiende till rof blifva måge.

Ett synnerligt Guds nådetecken är det härhos, att ändock K. M. är således nästan i begynnelsen af rätta slagtningen blefven, hvilket ock straxt så hos fienden sjelf, som en stor del våra egna är blifvet ryktbart, så är likväl victorien blefven på vår sida, och hafver vårt folk derefter mycket manligare och häftigare fäktat, än tillförene. Men uti hvad olägenhet Sveriges Krona och hela den Evangeliska Christenheten härigenom råkade äro, det behöfver jag E. F. N:e, som det mycket högre än någon annan kunnen judicera, icke förmäla. Inrikes hafver man en svärig allmoge, af hvilken man sammanlopp och uppror befara måste. Utom lands affall och hostilitet. E. F. N. varde näst Guds hjelp, den första efter E. F. N. af Gud högt begåfvade Furstliga förstånd och sorgfällighet, väl remedierandes, der E. F. N. först i hvar nödig ort ihopbjuda soldatesken, sedan tractera allmogen så lindrigt som ske kan, gifvandes dem spe et promissis allahanda delinimenta och ändtligen præsentera dem E. F. N. arffröken, bjudandes dem dertill, att de H. F. N. icke förlåta. Emot grannarne hoppas jag staten kan ock väl, näst Guds hjelp, blifva conserverad, när man först väl besätter alla importante gränsfästningar, sedan genom legationer renoverar de upprättade pacta med Danmark och Moskwa. Tertio att man inviolate håller stilleståndet med Polen, dock derhos lagandes, att man i Lifland och Preussen är sui juris. Quarto, att man här i Tyskland blifver vid de upprättade alliancer med de Evangeliska Ständerne och fullföljer kriget till dess man erhåller en redelig och säker fred så väl med Kejsaren som Polen.

Papisterne kunna nu här ute, dess Gud ske lof, icke stort öfver en armé mer uppbringa, efter som Bajerfursten i Ober-Pfaltz och Wallenstein sig nu åter i Böhmen repa. Deremot hafve vi nu många arméer, Baudissin vid Cöln, Herr Gustaf Horn i Elsass, Herr Banér i Bajern, bönderne ob der Ens, Arnimb i Mähren, Duwalt samt med det Brandenburgiska folket i Schlesien och denna victo-

rieusa armén under Hertig Berndt i Öfver-Sachsen. Det mesta jag fruktar är, att Jesuiterne lära alla deras djefla praktiker till det högsta spänna, huru de måge nu stifta trenning under de Evangeliska hufvuderna, och således antingen komma dem till affall från oss, eller ju oenighet emellan sig sjelfva. Och vet jag fuller intet ännu hvad disposition H. K. M. på detta fall gjort hafver till remedium, efter som H. Excellence Riks-Cantzelleren var icke ännu den 15 November nedkommen till arméen, men så håller jag likväl så före, att H. Excellence Riks-Cantzelleren på H. M. Drottningens samt Arf-Frökens och Sveriges Rikes vägnar, directorium öfver allt, och H. F. N. Hertig Berndt von Weimar (som H. K. M. mycket hafver älskat och tilltrott, den och soldatesken mycket älskar) generalcommando öfver de Svenska arméerne förandes varda. Om nu de Tyska Evangeliska Ständerne deremot varda ett generale concilium formerade, som med H. Excellence Riks-Cantzelleren communicato consilio drifver saken eller hvad medel för det bästa ansett varder, derom hafver jag ännu ingen underrättelse.

Efter nu valet i Polen skrifves vara fallet på K. Sigismundi äldsta son Wladislao, så skole fuller först alla de bröderne vid detta sorgeliga fall göra sig temmeligt hopp till Sveriges Krona. Sedan efter mest alla främmande nationer hafva fast mer tribuerat H. K. M:ts egen person, än Sveriges makt, den progress som H. K. M. i hela sin regering gjort hafver, så skole ock de Poler nu intet ringa hopp fatta till att recuperera Preussen och Lifland. Så skola ock tilläfventyrs de Tyska Ständerne, på angränsande våra missgynnares underblåsande, icke mycket vela veta oss till vilje, pro refusione sumptuum belli Germanici, af det vi här ute i handom hafva. Vore det nu möjligt, att vi kunde hålla dessa våra arméer i god devotion, och de Evangeliska Ständerne i enighet med oss och emellan sig sjelfve (hvaruppå vårt högsta uppseende vara måste), så att vi med makt kunne fortsätta kriget och än vidare beängstiga hus Österrike och Papisterne, så ville jag ändtligen hoppas vi skulle komma till en önskelig fred, icke allenast med Tyskland, utan ock (tillika) med Polen.

Hvad Frankrike vid detta fall görandes varder, lärer tiden. Efter hus Österrike är nu temmeligen abbatterat, så synes icke olikt, först, att han skall fullig vela ruinera det; secundo, att han skall taga sig de Catholska Tyska Ständernes protection an, att den Påfviska religionen icke alldeles undergår; tertio, att han skall derigenom inga ringa inbillningar fatta, att antingen alldeles draga till sig arbitrium rei Germanicæ eller åtminstone extendera Frankrikes grän-

sor

för allt intill Rehnströmmen, hvilket jag menar så mycket mer skall poussera de Evangeliska ständerne att hålla med oss.

Hos Danmark synes jalousien ock mera härtill hafva varit öfver K. M:ts person, än öfver Sveriges Krona, och hoppas jag hon skall fuller nu och genom detta bedröfliga fall temmeligen fallen vara. Men att han ock nu icke skall fatta större hopp än tillförene att bringa Sveriges Krona ifrån de många hamnar, som hon nu hafver kring hela Östersjön allt intill Lübeck, det tviflar jag intet. Dock tviflar jag likvisst deruppå, om Danmark skulle nu hindra det Evangeliska väsendet (efter som man hafver icke här till annat förstått, än att Konungen skulle det gerna se redresserat). Men när vi en gång skole komma till freds-tractat, om han då något sådant drifva kunde, derom tviflar jag litet. Dock Gud varder E. F. N. emot alla utländska och inländska olägenheter de bästa consilia väl gifvandes. Jag hafver allt sådant ur pennan löpa låtit, icke så mycket att påminna E. F. N. hvad de varde görande (hvilket dessförutan genom deras långa förfarenhet i sådana besvärliga regementsförändringar mycket högförsigteligare än jag sådant betraktandes varde), såsom till att temoignera mine underdånigste trogne vota emot fäderneslandet efter som jag härtill hafver haft den nåden att kallas H. M:ts Consiliarius och ännu icke rättare vet, än jag bekläder ett sådant, som det är officium regni. Hvad nu vidare och härefter af mig (herrelösa tjenare) blifva vill, det står först till Gud och sedan näst H. M. Drottningen och Arf-Fröken en stor del till E. F. N., hvilken jag härmed under den Aldrahögstes beskärm till alla goda råd och anslags påfinnande, samt mig E. F. N:s continuerande Furstliga Nåde och faveur underdånigst befalle. Förblifvandes

E. F. N:des

underdånigste tjenare så länge jag lefver

J. A. Salvius.

Hamburg den 25 November år 1632.

№ 873.

Bref från Rikskansleren till (någon af Rådet?).

Välborne käre Broder!

Uti hvad perplexitet jag med våra saker här ute är råkader genom det dödliga frånfälle, S. Kongl. Maj:ts vår fordom allernådigste Herres, och hvad det för uppseende, Gud gifve icke confusion, skall kunna förorsaka i Sverige, förutan de farligheter som oss rundt omkring förestå, det besinnar jag ofta och tviflar intet att du och flere mine medbröder taga i akt. Hvad skall jag skrifva? det är ett stort Guds straff, att H. Kongl. Maj:t är så hastigt, rebus nondum constitutis firmatisve, oss ifrånkallad vorden. Men är ett malum necessarium, det vi väl begråta och beklaga kunne, men intet ändra, utan bedja Gud om nåd, och fatta manlig resolution till vårt fäderneslands välfärd och conservation. Jag sänder nu Grubben till Riksens Råd att göra relation: hafver gifvit honom en memorial med, och befallt honom den mundtligen att declarera och åter taga med första af eder order och information öfver, att göra mig all underrättelse. Käre B. jag kan intet mycket skrifva; är af negotier öfverfallen, och hafver nu liten hjelp, och det som värst är, icke nu som förr ingen (*någon?*) att retirera mig uppå. Måste taga Gud till hjelp och se till, om mitt fäderneslands intresse kan tagas i akt, tills eder vidare ordre komma. Beder allenast att du och de andre våre medbröder hvar i sin stad vilja beflita sig om enighet och samfäldte råd, sättandes all jalousie afsides och concurrera med högsta flit att maintenera allt i fäderneslandet i rolighet till dess en allmän Riksdag kan blifva hållen; item akter eder, att J intet gören någon förändring i det, som Kongl. Maj:t hafver gjort eller disponerat, vetandes det att det högste secretum imperii är, som tiden skall upptäcka. Eljest råder jag eder ock, att J sen eder väl före och icke tillstädjen någon att meslera sig i någon regering, förr än riksdag hålles, utan att Embeten och Collegierne stå sin charge före såsom i Kongl. Maj:ts lifstid, och der något tränger eller farlighet sig yppar, att samteliga Riksens Råd, et pro ratione negotii de förnämste Ständerne convoceras dertill; och hålla alltså alltsammans in integro till dess riksdag kan hållas, då allt måste cum auctoritate decideras. Jag vill icke heller råda eder att svara till någon gäld, som hädan efter kommer, med mindre J hafven af Kongl. Maj:t deröfver fått befallning; ty J må veta, att Hennes Maj:t Drottningen hafver gjort här gäld, S. K. M. ovetterligen, och gör ännu dagligen till odrägeliga summor, så att

der J den ringaste sedel deraf begynna att betala, eller låta sådana bref eller andra donationer gälla, så må J försäkra eder att fäderneslandet skall gå öfver ända. Mitt råd är, der några gåfvobref eller sedlar komma, J då cum veneratione tagen dem och läggen dem afsides, gifvandes ingen förtröstning på någon betalning, mycket mindre immision, utan differerandes resolutionen till en annan tid, särdeles till riksdagen, afvänjandes dem att taga sådana anordningar flere, dock allt utan Hennes Maj:ts disreputation, så vidt det någonsin kan undvikas; uti allt det öfriga refererar jag mig på Grubben, ty jag rättnu måste på resan. Gud hjelpe oss alla och gifve goda råd. Undskyll mig hos mina medbröder, att jag icke in particulari skrifver dem till. Den högste Guden bevare dig till själ och lif. Af - - - - - - den 6 December anno 1632.

Din tjenstvillige broder emedan jag lefver

Axell Oxenstierna.

№ 874.

Bref från Salvius till Rikskansleren *.

Hamburg den 15 December 1632.

Krigsfolket härnere belangande, så ligger nu det Finska regementet i Stift Ratzeburg och deromkring; Erkebiskopens, H. Lessles, Astons och Lundsdains regementer, samt Bengt Persons sqvadron i Stift Brehmen och Verden, skattas tillhopa vid pass 5,500 man. Och vänte vi nu med högsta längtan ordre från E. Ex., hvart de öfrige häraf (som åtminstone blifve åt 3000 man, såsom min sista öfversända lista utvisar) låtas skall. Ettdera måtte de gå upp till E. Ex., eller ock, der E. Ex. täcktes skicka några trupper till Wesern, särdeles rytteri, kunde de stöta dertill. Jag hafver klädt och beväradt allesammans, att de se temmeligen folklike ut. Här nere är nu eljest stilla verk. Allestädes discureras, hvad nu vidare af blifva vill. De väl affectionerade önska en modighet och continuation af kriget, till dess man en universal, säker, oförvitelig frid nå kan. De andre råda till afsöndring ifrån oss Svenske, tractera på hvad sätt de må alldeles sköfla oss af den Tyska botten, eller ju gifva oss en smörgås för omaket och visa oss af dermed. Det mesta här i kretsen är till

* Efter conceptet i en samling bref titulerad »Hufvudbok 1641» ifrån Kongl. Biblioteket.

aktande, synes det vara, huru Chur-Sachsen och Konungen i Dannemark af hvarandra hållas kunde. Ty jag förnimmer nogsamt, det tracteras foedus emellan dem. Kunde de draga Hertigen af Lüneburg dertill, så skola de intet låtat. Och duger Hertigen af Lüneburg så godt som föga ting, oansedt han hvarken stort ondt eller godt förmår. De väl affectionerade mena, att om E. Ex. icke alldeles kunne denne gången binda Chur-Pfaltz, så att E. Ex. är säker för honom, det bästa råd vara, att han antingen sensim, eller tout à un coup ruineras, och dertill hålla Sachsen-Weimar vara ett godt medel och instrument. Gud gifve E. Ex. goda och Christelige consilia. Medlen här nere falla mig mägta knappa. Ingen Furste contribuerar nu något, som man för i cassan. Städerne hålla ock alldeles in. Skall något vidare uträttas, och E. Ex. sjelf icke kunna komma en gång hit ned, så äro nya fullmagter och creditiver för mig högnödige. All Grönbergs skuld står obetald. Derföre ock intet mer på credit att erhålla. Jag hade för längesedan varit min kos åt Mecklenburg och Pommern. Men efter jag än intet hafver fått i händerne, hafver jag så länge måst contentera dem med skrifvelser. Erik Larsson väntar jag med största längtan. Mårten Wewetzer är fuller i Lübeck, men törs intet väl hit, ob sua privata debita. Och fast han än kommer, så tager han dock sig intet af sakerne, förrän han hafver varit upp till E. Ex. Emedlertid skrifver Herr Sten Bjelcke sig förmodligen kunna uppehålla den Pommerska staten. Den Mecklenburgiske skall jag, näst Guds hjelp, fuller ock beflita mig om, så väl som Stade och Rothenburg. Men någon assistence behöfves här från andra orter, så ock ny fullmagt och nya creditiver.

Postscriptum.

Jag förnimmer af åtskilliges berättelser, det Herr Åke Tott undsäger mig till lif och lefverne. Nu är E. Ex. orsaken utan all tvifvel kunnig. Derföre beder jag E. Ex. tjenstfliteligen, E. Ex. täcktes boni publici causa bevisa mig den ynnest och nåde, och disponera Herr Tott till andra tankar. Hvad jag hafver gjort, det hafver jag icke gjort som Salvius eller af eget bevåg, utan såsom legatus expresse jussus, boni publici ergo, till Tottens egen ära, för hvilket allt sjelfva billigheten bör hålla mig indemnem. Herr Tott är en Senator regni, jag vill heller tjena och respektera honom, än disputera med honom. Vill ock han hafva mig för rätta, så är jag gerna beredd, såge dock heller (sui causa) att ock det förblefve. Kan ock intetdera af de begge medel få plats, utan Herr Åke far fort att skymfa och hata mig, så måste jag befalla Gud saken och trösta

mig dermed, etiam vermes' habere aculeam. E. Ex:s gunstige förklaring beder jag om, när mögelig och lägelig faller. Datum ut in litteris.

№ 875.

Bref från Rikskansleren till K. M:ts Krigsråd och Legat vid arméen i Schlesien, Andrea Kochtitzky *.

Wohlgeborener, insonders geliebter Herr und Freund etc.

Seine unterschiedlichen an mich gethanen Schreiben habe ich dieser Tage zu Erfurt und Altenburg zurecht erhalten, und was sowohl wegen Beschaffenheit der Armee, als auch sonst von einem und anderm Er darinnen melden wollen, zu Genüge verstanden. Wie nun ich des Herrn sonderbaren Fleiss und getreuen Eifer in Beförderung I. K. M. höchstseligsten Andenkens und der Krone Schweden Dienste daraus rühmlich verspüre; also hätte ich auch für meine Person Demselben erheischender Nothdurft nach, allbereits längst ganz gern darauf antworten und meine Gemüthsmeinung von Anstellung einer und andern Sache derer Orten mit mehrerem und particularius entdecken wollen. Wenn aber die jetzige Beschaffenheit ein solches bishero nicht admittiren wollen, ich auch noch zur Zeit zu keiner gewissen Resolution dieses Orts gelangen mögen, als habe ich solches noch auf etliche wenige Tage zu differiren für nothwendig erachtet, zu solchem Ende auch den von dem Herrn Obristen Duwall an mich abgeschickten Major bei mir behalten; gegenwärtigen Lieutenant aber habe ich hiemit wiederum zurückschicken, und dem Herrn nur dieses unterdessen freundlich ersuchen wollen, er wollte in diesem bishero rühmlich temoignirten Eifer und Fleiss gegen höchstseligster I. K. M. Leibes-Erbin und der Krone Schweden getreulich fortfahren, und nebst dem Herrn Obristen Duwall dahin laboriren, damit die Armee bestermassen conserviret, und nach aller Möglichkeit verstärket werde. Und hielte ich meines Erachtens am rathsamsten, dass der Herr Obrist Duwall nur in seiner eigenen Postur verbleibe, seine Quartiere bestermassen maintenire, auch so viel immer thunlich eloignire, hingegen aber einigem andern Commando, Einrathen oder Persuasion im geringsten nicht folge, weniger sich mit den andern engagire oder conjungire, es sei denn, dass die

---

* Efter originalet uti Riks-Arkivet (Rikskansleren Axel Oxenstjernas bref och resolutioner 1632).

äusserste Noth solches erfordern, oder der Feind mit Force dermassen auf ihn zugehen sollte, dass er par raison d'état ein anders zu thun veranlasset würde, wie dann der Herr nach seiner bekannten Dexterität und Glimpf ihn hiezu zu disponiren sich bemühen, und im Uebrigen allen Sachen also zu einrathen ohnbeschwert sein wolle, nachdem er solches auf alle begebende Occasion zu des allgemeinen Wesens und höchstseligster I. K. M. Leibes-Erbin und der Krone Schweden Nutzen und Besten erspriesslich dijudiciren wird. Und werde ich nicht unterlassen, sobald ich hiesiges Orts zu einer Richtigkeit erlange, dem Herrn meine Gedanken hierüber mit Mehrerem und specialius zu eröffnen. Habe unterdessen dem Herrn solches für diessmal freundlich anzufügen nicht unterlassen wollen, ihn damit göttlichem Gnadenschutz getreulich empfehlend. Datum Dresden den 19 December 1632.

Des Herrn

dienstwilliger

Axel Oxenstjerna.

Rättelser.

Sida	5	rad.	13	uppifrån	*står:*	Laitz	*läs:*	Loitz
»	»	»	16	nedifr.	»	Kuden	»	Ruden
»	6	»	18	»	»	Sollnow	»	Gollnow
»	8	»	13	uppifr.	»	Bolgardt	»	Belgardt
»	9	»	5	»	»	Groes Jestin	»	Gross Gestin
»	»	»	1,3 o. 6 nedifr.		»	Gallnow	»	Golnow
»	11	»	5	uppifr.	»	zuuor	»	zuvor
»	»	»	18	»	»	selbigen	»	selbiger
»	»	»	»	»	»	welche	»	welcher
»	12	»	15	nedifr.	»	rästen	»	resten
»	»	»	8	»	»	frucktar	»	fruktar
»	13	»	14	uppifr.	»	DiDrebber	»	Didrebber
»	14	»	7	nedifr.	»	Padebusch	»	Podebusch
»	16	»	3	uppifr.	»	Collegane	»	Collega
»	26	»	13	nedifr.	»	Diedrichston	»	Didrichson
»	27	»	13	uppifr.	»	nur	»	mir
»	31	»	10	nedifr.	»	wollen	»	will
»	»	»	1	»	»	Hammerschleben	»	Hadmersleben
»	35	»	2	»	»	Inparticulari	»	In particulari
»	38	»	6	uppifr.	»	sey	»	seyen
»	»	»	17	nedifr.	»	hin	»	bin
»	39	»	13	uppifr.	»	Beschied	»	Bescheid
»	40	»	10	»	»	Brüggen	»	Brücken
»	41	»	5	nedifr.	»	Mohlenthor	»	Mühlenthor
»	»	»	4	»	»	Zugbrügge	»	Zugbrücke
»	42	»	10	uppifr.	»	Mohlenthor	»	Mühlenthor
»	43	»	11	nedifr.	»	leichfertige	»	leichtfertige
»	»	»	10	»	»	entwedes	»	entweder
»	47	»	9	uppifr.	»	Eskadaden	»	Eskaladen
»	»	»	6	nedifr.	»	allein Valcke	»	allem Volke
»	»	»	5	»	»	anguzeigen	»	anzuzeigen
»	51	»	21	uppifr.	»	Streinberg	»	Steinberg
»	52	»	15	nedifr.	»	Gallnow	»	Golln[illegible]
»	68	»	12	»	»	zwach	»	schwa[illegible]
»	77	»	1	uppifr.	»	Gallnow	»	Gollnow
»	95	»	3	»	»	verspüere	»	verspüre
»	»	»	21	»	»	mich	»	mir
»	96	»	11	»	»	ausgeschichte	»	ausgeschickte
»	»	»	11	nedifr.	»	hiemlich	»	heimlich

Sida	102	rad.	4	nedifrån	*står:*	andero	*läs:*	andere
»	104	»	8	uppifr.	»	Ihm	»	Ihne
»	105	»	[illegible]	»	»	Comin	»	Camin
»	»	»	8	nedifr.	»	Dramborg	»	Dramburg
»	111	»	6	uppifr.	»	bleibe	»	blieb
»	»	»	21	»	»	mehr	»	mir
»	113	»	1	nedifr.	»	gebehren	»	gebähren
»	135	»	18	uppifr.	»	sein	»	ist
»	140	»	10	nedifr.	»	alte	»	alle
»	160	»	8	uppifr.	»	Lansdberg	»	Landsberg

